14 marzo 1615

Fabricchi [illegible] [illegible] fiorentini [illegible]
Non partirà da Pietro [illegible] che da Roma [illegible]
[illegible] Da Sylvestro Pietro Fabio [illegible] 2
[illegible] dica [illegible] ucciso il mio [illegible]
[illegible] perche [illegible] che il Principe [illegible] Alessandro [illegible]
sic dicit! [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] che voi [illegible]

NARDIN
ELESII
CONSENTINI
E RERVM NATVRA
IVXTA PROPRIA PRINCIPIA,

LIB. IX.

LVSTRISSIMVM, ET ECCELLENTISS.
on FERDINANDVM Carrafam Nuceriæ Ducem.

SVPERIORVM PERMISSV.

NEAPOLI.

Apud Horatium Saluianum. *M. D. LXX.*

CVM PRIVILEGIO REGIO.

...ILLVSTRISS. ATQ; ECCELL.
...O DON FERDINANDO
...ARRAFAE DVCI NVCERIAE.

...ERNARDINVS TELESIVS
CONSENTINVS.

OMMENTARIOS de rerũ natura, quos, vt probè nostì Excellentiſsime Princeps, magnis laboribus, diuturniſq; confeceram vigilijs, ædendos tandem viſum cùm eſſet; ſub tuis omninò auſpicijs emittendos eſſe duximus: nam & domi tuæ conſcripti fuerant; & plurimis, magniſque beneficijs, quæ in me contuleras, debebantur. Et amplius etiam, quòd Ariſtotelis doctrinam, quam adeò Alexander exco... veneratusq; eſt, & quæ ſub Alexandri patrocinio adeò floruit, tatoq; habita ... ...ſenſui, & ſibi ipſi paſsim repugnantẽ cùm damnemus; aliamq; ... ...diuerſam cum ponamus: non ſub Regis cuiuspiã auſpicijs, qui im... ...dine Alexandro conferri poſſet, ſed ſub Herois præſidio emittẽdos ...mus, qui nec ingenio, nec iudicio, nec animi magnitudine, nec virtute ... ab Alexandro exuperaretur; quin qui in multis illum exuperaret. Et ... hominum vnus tu talis Excellẽtiſs. Princeps nõ nobis modò, ſed ...ibus viſus es oĩbus. Itaq; nihil veriti quòd opibus, potentiaque ab illo ...ib tuis oĩnò auſpicijs emictendos eſſe decreuimus. Noſtra ſiquidẽ do... nec ſenſui, nec ſibi ipſi, nec ſacris etiam litteris repugnat vnquã; ...s, & illi cõcors eſt, vt ex vtriſq; enata videri poſsit; quoniam omninò ...e ſe vt ab inuidorum calumnijs tueatur, & ijs reiectis ſe ſe aſsiduè effundat, ...ificetq., nullis Regum opibus, nullaq; potentia, ſed tua modò opus habet ...qui ſ animi bonis, quæ dicta ſunt, nihil ab Alexandro exuperaris, quin ...m multis tu illum exuperas. Nã ingenio, iuditioq; te illo quàm lõgiſsimè præſtantiorem eſſe, vel doctrina, quam vterq; admittẽdam decreuit, manifeſtat. Quam.n. ille amplexatus, veneratuſq. eſt, & ſummis prẽmijs, ſummiſq. dignã exiſtimauit honoribus (quod dictũ eſt) & ſenſui, & ſibi etiam ipſi, quin & Deo Opt. Max. paſsim repugnat. Itaq. ſoli calorem, lucemq. abnegat; & Mundum nequaquam à Deo Opt. Max. conſtructum, ſed veluti caſu quodã enat... ...ait. Et rerum humanarum adminiſtrationem, cognitionemq. Deo demit o... ...em. Et non ſenſui modò, ſed, vt noſtris in commentarijs apertiſsime oſtenſum eſt, ſibi ipſi etiã paſsim diſſentit, aduerſaturq.: vt exiſtimare liceat, vel in præceptoris gratiã nihil eius fundamentis, poſitionibuſq. inſpectis, examinatiſq. Alexandro admiſsã fuiſſe; vel quàm longiſsimè illum abeſſe, vt ingenio, iuditioue tibi conferri poſsit. Nã tu doctrinam noſtram non ſtatim, ſed ibi tandem admittendam, perd...tendendamq; eſſe duxiſti; vbi ſenſui, & ſibi ipſi vniuerſa, & ſacræ etiam ſcrip...ræ benè

oncors visa est: vt(quod dictũ est) ingenio,iuditioq; multo tè A
dorem esse necessario existimãdum sit.Neque.n. si quasi
natus ille fuisset, & sensui, & sibi ipsi, & sacris diuinis litteri
Aristotelis doctrinam admittendã duxisset vnquam. A nir
fortitudineq., nihil Alexandrum te prestantiorem fuisse, res a te in
stę manifestant:vbi innumerabilibus Turcarum equitibus in Christianorũ
citu in turbatum iam, trepidatemq; irruentibus,qui omninò nisi à te repressi,
ctiq; fuissent,magnum nostris incomodum illaturi erant, non magno,veter
cũ exercitu, vt Alexander, sed perpaucis cum peditibus in fugam iam conie
& à te retentis,tuaq; præsentia,& fortitudine confirmatis, spõte tua te oppos
& longe illorum plurimis interfectis, reliquos in fugã conieciſti,penitusq; pro
gasti: itaq; Christianorum exercitum summum iam in periculum adductum,
in fugam iam conuersum confirmasti, conseruastiq.: talem omninò te
eorum,qui pugnantem te conspexere, dubium esse posset,quin si vnquã ex
citus ducandi,magnaq; bella gerendi occasio tibi oblata foret, Alex
dri gloriã equaturus, & superaturus etiam esses. At pares quæ dictę sunt virt
in vtroq; vt sint,puriores certè in te splendent: neque.n. (quod in illo pa
sunt) ab immistis vitijs in te obscuratę sunt vnquã. Et nequaquam
tu colis ab hominibus effictos, multisq. obnoxios vitijs; sed DEV
Cœli,terræq; conditorem,& qui vnigeniti filij sui morte humanum g
substinuit; sanctissimaq; eius pręcepta summa obseruas cum religione
generis claritate ab Alexandro exuperaris.Siquidem Carraforum ... ultis
iam sęculis plurimorum, magnorumq; Principum coronis, & ... ade
mate effulget.Nam tuus ille Stephanus Sardiniæ Regnum Regio cum ... obti
nuit,diuq; possedit; & plurimorũ,magnorumq; sacrorum antistitũ p... leis,
& Põtificia etiã corona exornata est: vt ambigere non liceat,qui... ã cla
ritate nihil ab Alexandro exupereris. Quoniam igitur Alexandro ... , nec
generis claritate, nec vllis animi bonis inferior videri potes: age comm... os no
stros,propterea imprimis tibi dicatos, quòd Alexandro si quidem fortu... npe
rioq; , nõ certe & ingenio, iuditioue, nec vel magnitudine, vel alijs vllis a... bo
nis ab illo exuperaris,quin in multis tu illum exuperas,libens suscipe. Et ... isto
telis voluminibus,quę tantis Alexander premijs, tantoq; digna existimauit hono
re,nihil deteriores tibi visi sint; & nostri mores, nostrumq; ingeniũ,quod penitu
tibi perspectum sit oportet, nihil me vnquam (cuiusmodi Aristoteles erga Ale
xandrum fuit ...uorum erga me beneficiorum immemorem, ingratumque futu
rum susp... ient: non quidem vt non minoribus premijs nos prosequaris roga
mus(quę fo... et à pręsenti fortuna tua expectari non possunt, & quæ nulla à te ex
petimus,satis, superq; à benignitate tua ditati) sed vt non minore me prosequaris
beneuolentia, & (quod hactenus strenuè fecisti)Peripateticorum iniurias, calum
niasq; repellas. Nihil omninò, quàm Aristoteles Alexandro fuit, me tibi minus
carum,neq; in minore,quàm ab illo habitus fuit,nos à te in honore haberi homi
nes intel... gãt. Hoc verò,vt pręstes,percupimus, & summopere te rogamus.Vale;
ò presidium, & dulce decus meum.

BERNARDINI TELESII CONSENTINI

DE RERVM NATVRA IVXTA PROPRIA PRINCIPIA

LIBER PRIMVS.

MVNDI CONSTRVCTIONEM, CORPORVMQ. in eo contentorum magnitudinem, naturamq. non ratione, quod antiquioribus factum est, inquirendam, sed sensu percipiendam, et ab ipsis habendam esse rebus.

PROOEMIVM.

VI ante nos Mundi huius constructionem, rerumq; in eo contentarum naturam perscrutati sunt, diuturnis quidem vigilijs, magnisq; illam indagasse laboribus, at nequaquam inspexisse videntur: quid enim ijs illa innotuisse videri queat, quorum sermones omnes, & rebus, & sibi etiam ipsis dissentiant, aduersiq; sint? Id verò propterea ijs euenisse existimare licet, quòd nimis fortè sibi ipsis confisi, nequaquam, (quod oportebat) res ipsas, earumq; vires intuiti, eam rebus magnitudinem, ingeniumq;, & facultates, quibus donatæ videntur, indidere. Sed veluti cũ Deo de sapientia cõtendentes, decertantesq; Mundi ipsius principia, & causas ratione inquirere ausi, & quæ nõ inuenerant inuẽta ea sibi esse existimantes, volentesq; veluti suo arbitratu Mundum effinxere. Itaq; corporibus, è quibus constare is videtur, nec magnitudinem, positionemque, quam sortita apparent, nec dignitatem, viresq;, quibus prædita videntur, sed quibus donari oportere propria ratio dictauit, largiti sunt. Non scilicet eò vsq; sibi homines placere, & eò vsq; animo efferri oportebat, vt veluti naturæ praeuntes, & Dei ipsius non sapientiam modo, sed potentiam etiam affectantes, ea ipsi rebus darent, quæ rebus inesse intuiti non forent, & quæ ab ipsis omnino habenda erant rebus. Nos non adeo nobis confisi, & tardiore ingenio, & animo donati remissiore, & humanæ omnino sapientiæ amatores, cultoresq; (quæ quidem vel ad summum peruenisse videri debet, si quæ sensus patefecerit, & quæ è rerum sensu

 percepta-

perceptarum similitudine haberi possunt, inspexerit) Mundum ipsum, & singulas eius partes, & partium, rerumq; in eo contentarum passiones, actiones, operationes, & species, intueri proposuimus. Illa enim rectè perspecta, propriam singula magnitudinem; hæ verò ingenium, viresq;, et naturam manifestabunt. Vt si nihil diuinum, nihil admiratione dignũ, nihil etiam valde acutum nostris inesse visum fuerit; at nihil ea tamen vel rebus, vel sibi ipsis repugnent vnquam; sensum videlicet nos, & naturam, aliud præterea nihil sequuti sumus, quæ perpetuò sibi ipsi concors, idẽ semper, & eodem agit modo, atque idem semper operatur. Nec tamen (si quid eorum, quæ nobis posita sunt, sacris literis, Catholicæue Ecclesiæ decretis non cohæreat) tenendum id, quin penitus reijciendum asseueramus, contendimusque. Neque enim humana modò ratio quæuis, sed ipse etiam sensus illis posthabendus, & si illis non congruat, abnegandus omnino, & ipse etiam est sensus.

SOLEM A CALORE, TERRAM A FRIGORE, CONSTITVTAM esse, & quæ agendi operandique facultates, speciesque, & dispositio soli inditæ sunt, à calore, quæ verò Terræ, à frigore inditas esse omnes; & entia omnia à cœlo Terram oppugnante inter tenteq; constituta esse.

CAP. PRIMVM.

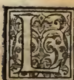

VONIAM, vel adeo à Terra amotus Sol, summũ in eã assiduè effundit calorẽ; & per Cœlum conspectus nullis obsitũ vaporibus, per quale ipsius species spectanda omnino est, longè conspicitur candidissimus, longeq; rapidissimo, & nunquam cessante circumuoluitur motu, &, vt existimare licet, benè etiã tenuis est; siquidem ens nullum prorsus, cui quantulauis insit crassities, sese in sublimi sustinendi, motumue vllum ædendi potens est; sed, vel flammæ ipsæ dum non in summam, proindeq; & inuisilem, in eam omnino actæ sunt tenuitatem, quę cœlo inest vniuerso, nunquam, quod summè appetunt, sursum efferuntur, nulloque commouentur motu; & candor nullus prorsus crassitiei coire apparet vsquam; sed vel qui ipso emanat à Sole benę etiam tenues permeans vapores, impurari ab ijs, ad nigrumq; agi, & à paulo crassioribus penitus etiam obscurari videtur: Terra contra, vbi à Sole nõ reijcitur ipsius uis, magnum effundit frigus (neq; enim [illegible] Terræ, sed aquæ frigus sit, quod aquas omnes gelat, compingitq;, à propria [illegible] mouet, & ad Terræ agit dispositionem, & quod, si vehemẽtius fiat, diuturniusque ipsam in terram illas agat omnes) & longè est crassissima, nulloque vnquam cõmouetur motu, & vt existimãdũ est, longè obscurissima, lõgeq; tenebrosissima, ea scilicet spetie donata est, quæ solis candori penitus contraria; & si non æque, paulò certè minus agens, minusq; robusta sit: Nam quæ reliquis nostris in entibus, & in suprema etiam terra penitus iam à robustiore sole deuicta, & aliud acta in ens, spectatur nigredo, huiusmodi & entis, quod natura, dispositioneque, & operandi facultate penitus soli contrarium sit, videri non potest; & alterius eam esse naturæ sequens manifestabit sermo. Quoniam omnino calidus, tenuis, candidus, mobilisq; est Sol, Terra contra, frigi-

tra, frigida, craſſa, immobilis, tenebricoſaq; (liceat quoniam eius ſpecies nobis ignota eſt, itaq; nomine adhuc caret, tenebram eam appellare, cuius nimirum ſpeciem ſolis candori contrariam, & ſeſe effundendi potentem eſſe, imaginandũ eſt.) & ſol non alias ſui ipſius conditiones, ſed vnum modò effundit calorem; nam candor qui cum calore ab illo aduenit profundiores Terræ partes, quas nihilo ſegnius quàm ſuperiores immutat ſol, ſubire nequit prorſus, & nequaquam res à calore ſeiuncta, & alius à calore, ſed ſi non calor ipſe, ipſius certè ſpecies, & veluti facies eſt. Id verò, & in commentario de coloribus ſatis eſt, vt videtur, declaratũ: & qui nigris, obſcuriſq; rebus ſummo à calore correptis, penituſq; exuperatis, puras ſcilicet in flammas actis, inditur candor, manifeſtè declarat; qui nimirum neceſſariò calori attribuẽdus eſt. Quoniam igitur vnum calorem in Terram ſol emittens, nõ frigus modò, ſed craſſitiem itidem, tenebramq;, & immobilitatem ex ea deturbat, & non propriam modò naturam, ſed tenuitatem, candoremq;, & mobilitatem ei indit: itaq; quas eius portiones penitus exuperat, in calidiſſimos, tenuiſſimos, beneq; mobiles vapores, & ipſum etiam in ignem, ipſum ſcilicet in Cœlum, ſolemq; agit in ipſum; eadem enim, qua Cœlũ natura, diſpoſitioneq;, & ſpecie, præterea, & operandi facultate vapores donati cum ſint, ſibi ipſis ſi vniantur, itaq; continuum coeant in ens, quin Cœlo id quàm ſimillimum, & idem prorſus Cœlo fiat, ambigere non licet. Et ignis, qui præſertim in pura accenſus eſt tenuitate, ſi non æque ſoli, at bene calidus, tenuis, candiduſq;, & mobilis, immutata ſcilicet quidem, at eadẽ certè, qua ſol natura, diſpoſitione, ſpecieq;, & operandi facultate donatus, cum ſit, nõ cognatus modo, lõgeq; ſoli ſimillimus, ſed ſi non idem prorſus, eo certè tantum ab eo differẽs videri poteſt, quod ſolis moles tenuior eſt, & copioſior inditus eſt ei calor. Propterea.n. flammę è rebus, quibus adhęrent, non euolant, & quod ſummopere appetũt, & tenuia, calidaq; entia promptiſſime operantur omnia, ſurſum ſeipſas non efferunt, & nullis omnino commouentur motibus, quod viſiles, lucidæq; dum ſunt, craſſiores ſunt, quàm, vt inexiſtens calor euehere eas queat; idq; inde intelligitur, quod tenuiores, proindeq; & inuiſiles factæ, tenuium entium omnium ritu, ſurſum & ipſæ efferuntur. Quoniam.n. flammas, quę nutrimento abſumpto perierunt, in non ens abiiſſe exiſtimare non cõtingit, in ſummam, proindeq;, & inuiſilem tenuitatem actas, & ab inſidente calore ſurſum elatas eſſe, neceſſario exiſtimandum eſt. Cur.n. adeo tenues factę, & exili quidem, at igneo certè donatæ calore, non & ipſæ, (quod vapores fumuſq; omnis, & vt dictum eſt, tenuia, calidaq; entia promptiſſimè operantur omnia) ſurſum nõ efferantur? Et propterea non æq; ſoli candidæ ſunt flammæ, quod longè illi copioſior, quam his inditus eſt calor. Non alio.ſ. à Sole, ſed ipſo à DEO factus ſol, è magna, puriſſimaq; tenuitate conſtitui, & copioſiſſimus indi ei potuit calor. Nã bene magnæ tenuitati bene copioſum indi poſſe calorem, in luce intueri licet, tranſpicuas tranſuecta res, quæ ſcilicet bene tenui inſidens aeri, nihil ſole ipſo minus ſplẽdet, nulloq; igne exurit minus; vt inde pateat copioſiorem, minuſq; copioſum calorẽ, materiei eadem ſemper donatæ diſpoſitione indi poſſe, neq; denſitatem ad plus concipiendum caloris neceſſario requiri. Quamobrem vnum ſol in Terram emittens calorem, eius naturam, facultateſq;, & conditiones ex ea deturbat omnes, ſuaſq; ei indit; & eodẽ fermę modo, quo ſol terram, etiam calor quiuis, vel qui è commotis, contritiſq; enaſcitur rebus, quæ corripit, exuperatq;, immutare videtur: frigus ſcilicet ex iis, eiuſq; facultates, cõditioneſq; omnes, craſſitiẽ, obſcuritatem, immobilitatem deturbare, & ſe ipſum iis, propriaſq; facultates, cõditioneſq; oẽs, tenuitatem, albedinem, & mobilitatem indere, & in ignem omnino agere videtur. Terra contra vnum effundens frigus, nõ quidem, quæ ſolis calor agere videtur, quæ corripit viribus, conditionibuſq;, quas calor indiderat, ſpoliat omnibus, & proprias indit; non ſcilicet è calidis, tenuibus, albis, mobilibuſq;, frigida, craſſa, tenebricoſa, & immobilia facit: ſiquidem, vt dictum eſt, ſuoq; amplius declarabitur loco, a longè amplioribus ſolis viribus Terræ oppugnata, & bene iam exuperata ſu-

prema portione, quod per eam aduenit frigus, non integrum id robustumq́; nec diuturnum, sed imminutum, languidumq́, & breui à redeunte sole reiectum: at uel huiusmodi, uapores paulò præsertim crassiores in aquas cogit, & in niues etiam gelat, & aquas omnes uel marinas ipsas in glaciem compingit, & entia quæuis rigidiora facit, durioraq́;, ad Terræ nimirum agit dispositionem; & mobilia quæ sunt, si non penitus immobilia, at torpidiora certè facit; & calorem, si non penitus ex omnibus eijcit, penitusq. ea ipsum occupat, at, uno igne excepto, reliquis sese indit omnibus, & propria oĩa afficit natura. Itaq. quę cõtingũtur entia, uel quæ robustissimo cõstituta sunt à calore, & ipse etiam aer, uel benè à terra dimotus, ubi abest sol, frigoris sensum nobis præbet: est, & ubi ipsas etiam extinguit flammas; ut ambigere non liceat, quin, si integrum, robustumque, & diuturnum adsit frigus, quę corripit, caloris uiribus, conditionibusque spoliaturum omnibus, & ipsam in terram ea acturum sit omnia. Quod igitur dictum est, solem à calore, terram à frigore constitutam esse, & quę agendi, operandiq́ facultates, speciesq́;, & dispositio Soli indita sunt, à calore, quę uero Terrę, à frigore inditas esse omnes; & utrumq. alterum, eiusque facultates, conditionesq́; proprijs è sedibus eijciendi, & se ipsum ijs, propriasq. facultates, & conditiones indendi facultate donatũ esse, liquidò patet.

CALOREM SVI NATVRA MOBILEM, FRIGVS CONTRA immobile esse; & propterea molem illi, quam subit tenuem, leuemq́;, huic contra densam, grauemq́; faciendi facultatem tributam esse; & albedinem omnem caloris speciem, & veluti faciem esse. Cap. II.

LIQVIDO itidem patet, calorem sui natura mobilem esse; itaque motum propriam esse ipsius operationem; qua, & conseruatur, & summopere oblectatur. Neque enim quod ipse constituit ens, & cui se ipsum, vt propriæ indidit sedi (quod igitur quas agendi, operandique sortitum est facultates à calore ei inditas esse existimandum est) Sol inquam nunquam cessante, longeque rapidissimo circumuolutur motu, nisi salutaris is ipsi sit, longeq́; iucundissimus. Patet itidem propterea, quod assiduò agit, molem, quam subit laxandi, summam in tenuitatem agendi facultate calorem donatum esse, quòd iuxta propriam naturam operari, moueri nimirũ, vt queat, longè tenuissimæ, & veluti incorporeæ, proindeque, & longè leuissimę sese moli indat, necesse est. Nam crassitiei quantulæuis imparem esse calorem; qui flammis inest apertissimè declarat; qui, vt dictum est, dum non in summam, atque inuisilem eas egerit tenuitatem, secum eas, quod summopere appetit, & quod, si liceat, promptissimè operatur, efferre minimè potest. Planũ est quoq́;, frigus immobile sui natura esse, proptereaque, quod perpetuò agere videtur, molem, quam subit constringere, densare, & grauitatem ei indere, talem denique facere, qualem aliena uis nulla dimoueat, & qualem in sublimi ipsum immobilem retinere, & veluti coercere queat. Neq. ambigendũ, quin propterea cõtra corpulentorum entium omnium, & molis etiam ipsius morem, ingeniumque, in sublimi terra permaneat, nullamque vnquam inclinetur in partem, quòd frigus, à quo constituta est, & quod se ipsum ei vt propriæ indidit sedi, cuius ui opereturoportet, motus exhorret omnes. Nam si, vt suo clarius factum est loco, agentes, operantesq́; naturæ, calor nimirum, frigusque, moli cui sese indunt, vnum prorsus fiunt, Itaq́; nullam entis vllius partem inuenias, quæ vel moles sola, vel sola agens natura sit; sed quantulauis entis cuiusuis particula, quin punctum quoduis ex vtraq́; penitus alteri commista altera, & vnũ vtraq́; alteri facta constat: non propterea entis vllius actio, operatioue vlla vtriq́;, sed vni prorsus agenti, operantiq́; naturæ primò tribuendæ sunt

dæ sunt omnes. Quapropter veluti Sol, cœlumque vniuersum (nam cœlum etiã vniuersum, caloris & ipsum opus esse, sequẽs manifestabit sermo) propterea perpetuò circumuoluitur, quòd ipsius opifex calor, circulari assiduè commotus motu, molem cui penitus infixus est, & à qua separari, nec vult, nec potest, secum agit. Sic itidem, & Terra immobilis in sublimi permanet, & nullam vnquam vergit in partẽ; quòd frigus, à quo constituta est, & quod ipsius moli penitus infixum est, quin cui vnum prorsus factum est, & cui reniti ea, repugnareq;, nec vult, nullo moueri sustinet motu. Vt nisi propterea molem constringendi, densandique, & grauitatẽ ei indendi facultatem frigori tributã esse existimandum sit, quòd terram, in sublimi sustinendi potens vt esset, non integrũ modò, robustissimumque, sed copiosissimum illud esse oportuit; existimare vtiq. liceat, propterea illa donatum esse, quod molis densitas, grauitasque, ad eam in sublimi sustinendam, frigori incomoda non sit. Patet itidem albedinẽ, nec eam modò, quæ, quòd sese amplificandi, & quaqueuersus effundendi potens est, & quę, quòd sese assiduè amplificat, & quaqueuersus effundit, itaque animalium oculos subit, iisque inexistenti spiritui seipsam, suasque affectiones manifestat omnes, per se visilis est, & lux dicitur, sed quę veluti torpet, & si quidem sese & ipsa effundit, quoniã statim, prius omnino, quàm ad oculos perueniat, ab obuiis speciebus reiicitur, obscuraturque, inuisilis per se est, & non lux, sed albedo dicitur, quoniam entia quæuis è terra quidem, at propriis viribus conditionibusque exuta omnibus, & iis quę solis sunt donata, cõstituta sunt, ambigere non licet; à solis calore in quibus spectatur rebus omnibus inditam, illiusque speciẽ, ac veluti faciem esse.

RELIQVAS ITIDEM STELLAS, COELVMQVE VNIVERSVM à calore constitutum esse: & calorem, frigusque, agentia rerum omnium principia esse. Cap. III.

Nec verò Sol modò, sed & stellæ reliquæ omnes, & cœlum itidem vniuersum, vniuersum quippe ens, quod terram, mareque, & stellas, quodque ipsas inter est stellas (quoniam nullo id à se ipso distinctum discrimine, sed vnum idemque apparet vniuersum, &, vt sequens manifestabit sermo, vnum idemque est vniuersum, vno vniuersum, & antiquiorum, sacrorumque scriptorum more, cœli nomine appellandum videtur) ab eadem, quã Sol natura, & à calore omnino constitutum videtur. Aeque enim soli candidæ stellæ cùm sint, perpetuòque cum sole omnes, & quæ proximiores sunt iisdem circumuoluantur motibus, & calorem quendam, vbi præsertim plures sibi ipsis coire apparent, cũ emittant, quin ab eadem, quã sol natura constitutæ sint, cogitandum non est. Minus etiam, quin, & suprema cœli portio, cui stellæ inhærent, & quæ cum iis perpetuò circũuoluitur, & cœlum omnino vniuersum, quod scilicet vniuersum reliquis conditionibus omnibus, dispositione, specie, operandique facultate, quibus insunt, calor inderę uisus est omnibus, donatum est. Nam summa vniuersum tenuitate, summaque donatum esse albedinẽ, lux, quæ à sole ad nos, reliquisque aduenit à stellis, manifestè declarat. Quippe quæ nisi longè tenuissimũ, longeq;, quã uapores, tenuius sit corpus illud, nõ splendida ad nos, uigensq;, sed cuiusmodi fit cœlo uaporibus obsito, obscura, languidaq. adueniat. Minus etiã alba, nisi album sit cœlũ, sed colore, & qui cœlo insit, colorata. Et supremã cœli portionẽ cum stellis circũuolui, lactea manifestat uia; quæ scilicet, quin cœli portio sit, paululũ quid, quã reliquũ est, magis cohspissata, & propterea splẽdidior facta; nulli dubiũ esse potest; & cũ stellis iis, quæ in ipsa locatæ sunt, assiduè circumuolui apparet. Et infimam hanc terrę contiguam, longè quidem languidissimo, & qui sensum ferè omnem latet, at assiduo tamẽ & ipsam commoueri motu, & antiquioribus

quioribus visum est, positumq., & sonus declarat, qui manu, cornuúe amplius auribus apposito exauditur. Nam sonum non aliud esse, nisi motum aeri datum, & per aures spiritui communicatum, antiquioribus itidem placet omnibus: & suo nos aperiemus loco. Et ne eadem moueatur cum suprema velocitate, montes fortè, intra quorum vertices continetur, obstant; in quos scilicet, si velocius feratur, quàm, vt quæ præcedit ipsius portio, veluti in latera diffusa subsequenti locum præbeat, maximè in angustum cogatur, atque adeo vehementer comprimatur. Id verò tenuibus entibus molestissimum, summeque dolorificum, & læthale prorsus esse omnibus, & quod nullo ea sustineant pacto, alibi satis declarabitur. Fortassis, & celerius moueri non potest; quòd à præpotente terræ natura, frigore, quod perpetuo ferè ei insidet, debilitatę, retusæque sunt ipsius vires. Ad hæc mobilẽ sui natura, & motum ipsius itidem propriã esse operationem, qua, & seruetur, & oblectetur, inde liquidò intelligetur; quòd quæuis ipsius portio angustiore inclusa in loco, & in quo nullo commoueri queat motu, corrumpitur. Nullum porrò, nec infima, nec suprema cœli portio ad nos calorem, nullamquę emittere videtur lucem; quòd in longè vtraque tenuissima perexilis inest calor, & quę nec proprias vires, nec propriam speciem valenter manifestare queat. At ab ipsis lucẽ quandam emanare, & quę, si non nobis, quibusdam certè animalium generibus percipiatur, quæ longissima noctu conficiunt itinera declarant. Quin non sensus modò, ratio, omnium ferè veterum physicorum cõsensus, sed diuinæ etiam literæ cœlum calidum testantur, quæ scilicet Dei opt. max. ministros igneos, & supremum cœlum empyreum, idest igneũ appellant. Quin Deus ipse ex ignea columna Mosen alloquutus, e cœlo, inquit, loquutus sum. Quoniam igitur cœlum, terraque, longè nimirum maxima Mundi corpora, & quę prima à Deo constituta esse, sacræ diuinæ testantur literæ, à calore illud, hoc à frigore constitutum est, & manifestè reliqua entia è terra à Solis calore immutata fiunt omnia: patet calorem, frigusque agentia rerum omnium principia esse. Nam si, vna terra excepta, reliquorum entium nullum prorsus à frigore, sed, vt dictum est, atque dicetur, à calore constituta sunt omnia; quoniam, vt qualia effecta sunt, fierent, frigoris etiam opera opus fuit, quod caloris actionem veluti interciperet moderareturque, & alterum primorum corporum, frigoris, vt dictũ est, est opus, ipsum itidem alterum agens principium ponendum uidetur.

CALOREM, FRIGVSQVE INCORPOREVM ESSE: ET VTRVMQVE, vt subsistat, corporea opus habere mole; & ex ea omnino entia omnia constare: itaq. rerum omnia principia tria esse, agentes naturas duas incorporeas, &, quę illas suscipit, corpoream vnam; & omnis ipsam actionis, omnisque expertem esse operationis, & inuisilem sui natura, nigramq. esse. Cap. IIII.

QVONIAM uerò, & calor, & frigus incorporeum est: siquidem quì à sole, nostroque etiam ab igne calor, &, quod è terra emanat, frigus, nulla unquam corporea cum re emanare uidetur; & utrumque uel longe densissimas, longeque profundissimas res penitus subit uniuersas, & cuiuis ipsorum parti, & puncto cuiuis æquè sese indit utrũque; itaque nullum prorsus ipsarum remanet punctum, quod à subeunte calore, frigoreque nõ penitus, & æquè occupetur uniuersum; nullum prorsus, quod uel sola moles, uel calor, frigusue solum; aut non utrumque sit, quod utique, si corporea sint, euenire minimè queat: & terra non uno è frigore, nec Sol, stellæque reliquę, nec ulla coeli portio, nec ens ullum prorsus, quod à calore constatutum sit, uno à calore, sed omnia è corporea itidem mole constare uidentur: & en-

rium, quæ à Sole fiunt, nullum prorsus nulla è corporea re, & è non ente, sed manifestè è terra, alijsue ex entibus fiunt omnia, reliquis quidem ipsorum conditionibus, frigore, crassitie, nigredine, atque immobilitate penitus interemptis, & In non ens actis, at nequaquam & corporea itidem mole, sed remanente ea: & quòd nulla usquam caloris, frigorisque sentitur actio, quę nudo à calore, nudoue à frigore, & nulli prorsus corporeæ moli inhærente edita uideri queat: vtique ad entium natura constantium, quorum nos principia, & constituentes inquirimus naturas, constitutionem, corporea itidem moles afferenda necessariò est, & tria omnino illorum principia ponenda sunt, agentes naturę duę, calor, frigusque, & corporea moles vna, & æquè ea illorum vtrique propria, congruensque, æquè nimirum expandi, amplificarique, & densari, constringique, ęquè nimirum, qua calor, & qua frigus gaudet dispositione, donari apta. Neque enim (nisi vna vtrumque suscipiat, & entia omnia ex vna, eademque constituantur mole; quod si non statim, & prima, at multis certè intercedentibus Immutationibus fieri passim intueri licet) ens quoduis in aliud quoduis, & terra ipsa in Cœlum etiam tandem, Solemque agatur; sed ea modò mutuò in se ipsa inuertantur entia, quæ ex eadem fiunt mole. Propterea porrò à Deo opt. max. moles creata, vt agentes, operantesque naturæ eam subirent, in eaque subsisterent, & propria illarum vtraq. spetie, eaq. donaret dispositione, quę ipsius ingenio, operationiq. apta foret; itaq. Cœlum ex ea, terramq., & entia reliqua constituerent omnia; non aliud ipsa, sed molē modò, corpusq. prestante; nullis ipsa, quę agentibus, operātibusq, naturis tributa sunt, sese amplificandi, effundendiq., nec sese cōmouendi, continendiue viribus, nec spetie itidem, quę illarū alterius spetiē reijceret, agente nimirū, vigenteq.; & uisili. donāda fuit; nec donata apparet; sed penitus iners, ignauaq., & veluti demortua facta est, & obscura, inuisilisque. Itaq. nusquam sese amplificare, & veluti nouā facere apparet; sed quę ipsius portio expandi videtur, manifestè à subeunte calore expāditur, amplificaturque; veluti & quę in angustius cogitur, manifestè frigus eā densat, constringitq. Et vel quę summo à calore correpta, & vel ipsas acta est in flammas, at nō satis dū explicata, non scilicet adeo tenuis, leuisq; facta, vt inexistentis caloris copiæ, roboriq. nihil reniti, nihilq. retardare, grauareq. eum queat, quę omnino, tanta dum sit, vt calorem exuperet, opprimatq., ne iuxta propriū operetur ingeniū, nequaquam (quę à calore, frigoreq. exuperata operari videtur) sursum effertur, vel immobilis in sublimi permanet, sed decidit, delabiturq;. Quoniam verò paulò crassiora quę sunt entia, quauis donata sint natura, & ipsę, vt dictum est, flammæ, quę non bene dum tenues factę sunt, deorsum decidere apparent; itaq. cōmunis ipsorū omniū delapsus, necessariò naturę assignādus est, cuius illa participia sint oīa, & inexistenti calori assignari nō potest, qui scilicet sursum, vbi exuperat efferri assiduè videtur, minus etiā frigori, quod nimirū nostrorum entiū nulli fortè, flammis certè, quacumq. eæ donatę sint crassitie, inesse non potest; & quod nō decidendi, sed sese cōtinendi facultate donatum est; quod omnino motus exhorret omnes; & entia, quę decidunt, corpulētiora sunt omnia; eoq. singula prōptius, vehemētiusq. decidunt, quò copiosiore cōstant è mole: vtiq. moli assignādus est. Et nequaquā motus is, aut operatio, sed operationis omnis priuatio, impotētiaque ponēdus est. Manifestè.n. quę decidūt flammæ, propterea decidunt, quòd inexistēs calor, nec (quod tenuioribus ijs factis operatur) superius eas euehere, nec in sublimi sustinere pōt. Iners porrò, & veluti demortua, sese scilicet amplificādi, effundēdiq. prorsus impotēs moles cū sit, vtiq. & inuisilis sit oportet. Siquidē, vt suo amplius declarabitur loco, eę modò visiles sunt naturę, quę (quod calor agere videtur, & frigus, si integrū ad nos perueniat, facturum esse existimare licet) proprijs è sedibus sese effundunt, & in oculos illapsę, ijs inexistentē spiritū propria afficiunt spetie: at, quòd cuiusmodi ipsa est, inerte quidem, nihilq. agente, at necessariò spetie quapiam, & ipsa donanda est; ea vtiq., vt dictū est, nigredine donata videri pōt, quæ suprema in terra, & in nostrorū en-

tium

tium nonnullis spectatur, quæ scilicet nihil sese effundit; itaque inuisilis per se est, nihilque visum exagitat; nihil scilicet, quod albedo quæuis, quæuis nimirum caloris species agit, visum diffundit; nihilque, quod frigoris speciem acturam esse existimandum est, visum constringit; nullam prorsus agendi vim obtinet; sed, qualis materia visa est, iners, & ipsa, & veluti demortua apparet. Et quæ insuper, vt alibi declarabitur, ijs perpetuò inest entibus, in quibus inexistens calor, à materiæ copia, densitateque, penitus obtegitur, penitusque occultatur, & in ijs perpetuò fit, è quibus, si non inexistens calor omnis, tanta certè ipsius portio elabitur, vt, qui reliquus remanet, in materię copia penitus lateat; præterea, & quæ perpetuò materiæ inesse, & inexistentis caloris albedini coire apparet. Quoniam enim materia, æque ad calorem, ac ad frigus suscipiendũ, apta facta est; & quamdiuuis ab illorum altero detineatur, nihilò propterea ad alterũ suscipiendum minus apta fieri videtur; & vtrumque, vt propriam perfectionem, suscepit; itaque nullam prorsus materiæ conditionem inesse, quæ, caloris, frigorisuę conditionum vlli, contraria sit, & cui coire nõ sustineat; proindeque, & quæ calori, frigoriue amolienda sit; vnam omnino materię positionem, situmque vnum, passim ab vtroque immutari; minimè verò, vel naturam, vel propriarum conditionum quampiam, ab illorum altero aboleri, in eiusque locum aliam ingenerari, quæ abolitæ contraria, dissimilisue, & naturæ, quæ egit, propria sit, maximè est rationi congruũ: vtique, si nigra sui natura materia est, quouis à calore occupetur, & quauis ab eo albedine donetur, propria tamen ei nigredo perpetuò insit oportet. Et albissimis omnino inesse eam entibus, in ipso Solis candore intueri licet; qui nimirũ paulò profundiores nubes, aquasq; permeans, & relucens etiam ab vtrisque, non reliquis modò coloribus, qui album, nigrumque inter medij sunt omnibus, sed ipso etiam nigro intingitur. Quando autem (vt res, in quas nubes cõcrescunt, innuunt, & vbi opus erit amplius declarabimus) albissimus est nubium omnium color; vtique ipsarum materiæ nigredo insit necesse est, qua Solis candor, illam permeans, nigrescit. Nec circũfusę albedinis copia, in qua materię nigredo penitus latet, quin Solis ea candorem propria spetie afficiat, obstare potest; quòd languidissima albedo, ne ab immixta nigredine fœdetur, obscureturque, & nigra fiat, summopere eam magnitudine excedat, necesse est; & in corporeo Solis candori, non maior albedinis, quàm nigredinis copia indi potest. Et nigredo omnino, quæ suprema in terra, multisque in nostrorum entium spectatur, cuipiam & ipsa naturę assignanda cum sit; & calori, quòd albus sui natura visus sit, assignari nequeat; minus etiam frigori, quòd ijs plerumque inest entibus, quę bene calida sunt; superest, vt materię assignanda sit. Quamobrem quod dictum est, materiam corpoream, vnamque, & actionis omnis, omnisque operationis expertem, & inuisilem, nigramque esse, liquidò patet.

MATERIAE MOLEM, NEQVE MINVI, NEQVE AVGERI vnquam; & cur non vniuersa illa, calorique, frigorique, simul, sed distincta illius portio, horum vtriq; assignata est. Cap. V.

NVLLA porrò agendi, seseque generandi facultate, materia donata cum sit, & assiduè à calore summam in tenuitatẽ, pene & in non ens agatur, & à frigore in angustius cogatur; maximeque densetur; nihil tamen eius moles, itaque nec mundi magnitudo imminui, augeriue apparet vnquam; quòd, si calori, frigorique, illam, vt libet, effingendi, disponendique, nõ, & efficiendi, & veluti nouam creandi, neque immunuendi, & in non ens agendi, donata est vis; non scilicet, si agentes itidem naturas, veluti diuinas substantias, rerum omnium conditor incorporeas creauit; illis itidem, veluti, & his, per se subsistendi, & per se iuxta proprium ingenium operandi, vires

attribuit; sed vt subsistant, viuantque, & operētur, corporea opus habere voluit mole. Itaque, & eam creauit, & facultatem illarum vtrique indidit, ipsam subeundi, effingēdi, disponendi, vt commodè in ea iuxta proprium operari queat ingenium. Et moles ipsa, non vllam, vt actionem, vllamue propriam, vt ederet operationem, nec vt ens omnino per se subsistens esset, à Deo creata est; sed vt agentes, operantesq; naturas susciperet, & ab inexistētibus ijs in entia ageretur, quæ ex ipsa facta apparent. Quam ergo molis portionem sortitus est calor, penitus illam is subijt vniuersam, & labore nullo assiduè secū eam vt vehere, assiduè nimirum cum ea vt moueri posset; nihilque ab eius nigredine ipsius color fœdetur; summa vniuersam, puraque donauit tenuitate. Itaque è summo, integroq. calore, & è materia maximè explicata, penè & incorporea facta, ita sibi ipsis commixtis, vnitisque, nulla, vt alterius portio, quin punctum nullum per se solum, & ab altero seorsum sit vsquā, Cœlum, ens nimirum constitutum est, calidissimum, tenuissimum, candidissimū, maximeq; mobile, integris quidē caloris viribus, & summa qua calor gaudet dispositione, & integra, puraque caloris specie, integraque propriam caloris operationem operandi donatum facultate. Frigus contra, quòd natura immobile est, ac summopere motum exhorret, quam sortitum est molem, penitus subijt vniuersam, maximeque in angustum eam coegit, summamque sese continēdi ei indidit vim. Et proinde è frigore, materiaq; maximè in se ipsam densata, penitus sibi ipsis immixtis, & vnum omnino factis terra, ens nimirum constitutum est, frigidissimum, crassissimū, tenebricosissimum, penitusque immobile, summa scilicet sese continēdi facultate donatum. At verò, cum calor, frigusque assiduè sese è proprijs sedibus in proximas effundant, & in quibus simul fiunt, mutuo sese ex ijs deturbent; haud quaquam diuersæ quidem, at quæ sibi ipsis appositæ, immixtæque sint materiæ portiones assignandæ vtriq; fuere. Nam in singulis ijs secum ipsis si decertent, periculum vtique immineat, ne vel mutuò sese penitus interimant, vel altero exuperante penitus pereat alterum; itaque vnum fiant omnia; sed, quod factum videtur, propriæ vtrique assignādæ fuere sedes, & è quibus ab altero deturbari nequeat alterum; sed quarum extremis modò in partibus sese mutuò oppugnent: quarum igitur portio nulla fortè ab integro, soloue altero, & nihil ab altero oppugnato, sed vniuersæ plerumque ab vtrisque mutuò à se ipsis imminutis, mutuoque assiduè sese oppugnantibus, delineatur; & quæ igitur in longè diuersissima acta sint, assidueque agantur entia, at quæ omnia Solis, terræque media videri possint, & sint omnino media, vt suo amplius explicatum est loco.

CALORI, FRIGORIQVE SESE ASSIDVE GENERANDI, MVLTIPLIcandique, & quaqueuersus effundendi, & molē vniuersam occupandi, seseq; mutuò oppugnandi, & proprijs è sedibus deturbandi, & sese in ijs constituendi, præterea & alterius actiones, & proprias percipiēdi, sentiendiq; passiones communem vtrique tributam esse facultatem. Cap. VI.

AT contrariæ agendi, operandique vires calori, frigoriq, tributæ com sint; sese tamen assiduè generandi, multiplicandiq;, & amplificandi, & quaqueuersus effundendi, molemq; omnē occupādi, proptereaq; & sese mutuò oppugnandi, & è proprijs sedibus expellendi, seseq; in ijs constituendi, præterea, & alterius actiones, & proprias passiones sentiendi; communis vtrique facultas tributa est, appetitusque. Et iure quidem vtraque tribuenda vtrique fuit. Quoniam enim, vt dictum est, ad entium constitutionem, conseruationemq;, vtriusq; opera opus est, itaq; vtrūq; assiduè propria è sede emittendū; nisi sese assiduè generandi vtriq; indita vis foret, agentes naturas, proindeq;, & entiū generationē deficere tādē oportebat. Et quoniā insuper maximè cōtrarijs, & quibus mutuò sese oppugnēt, perdantq;, vtrūq; donatū est viribus; vtiq; si vtrumq;

ab ipsis constituta sunt, insit is vllus; qui enim, quæ, nec Cœlo inest, nec Terræ, ijs quæ à Cœlo, Terraque fiunt, indi queat facultas? Esto enim mutuò sese Cœlum, Terraque inalterent, immutentque, non certè, qua facultate donatum ipsum non est, eam alteri indat vnquam alterum. Vt, quod dictum est, nisi calori, frigorique, sentiendi insit vis, ea si non, & reliquis, ijs certè abneganda necessario sit animalibus, quæ è Terra à Solis calore immutata fiunt. Nec Peripateticis id, quàm nobis minus, placeat oportet; vt enim caloris expers, & caloris incapax sit Cœlum, nō alia certè res ab illo vlla, sed vnus in Terras aduenit calor, & nequaquam is à propria Cœli substantia qualis alterius fortè rationis, & elementari præstantior, diuiniorq; videri posset, sed in aere sublunari à Cœli motu agitato, contritoq;, in elementis videlicet, & veluti ex accidente factus, elementari ignobilior, non certè ab eo diuersus, videri potest. Quamobrem quod dictum est, necessariò agenti naturæ vtriq;, & vtriq; primo corpori, vel alteri saltē, quæ ab ipsis constituta habent, tribuenda sunt omnia. At age, quoniā quæ subit calor, non laxiora, tenuioraq; omnia, sed lōgè plurima densiora facit, crassioraq;, & res quæ frigidissimæ videntur, aqua, grando, nix, albissimę spectatur, & combusta omnia, & entia, omnino multa, quæ bene calida sunt, nigerrima apparent, & motus non minus à calore fieri, quam calorem ipse facere videtur; itaq; non modò tenuitatem, sed crassitiem itidē caloris opus, & non vnam modò albedinē, sed nigredinem etiā caloris faciem esse, & nō magis motum à calore, quàm calorē à motu fieri, proindeq; eiusdem ordinis, conditionisq; calorē, motumq; esse, suspicari queat quis; num illorum singula, qualia nobis posita sunt, talia sint, amplius intueri, ne grauemur, vel si nihil amplius ea intuitis, talia esse, existimandū sit. Siquidem in rebus, in quibus caloris actio, spetiesq;, spectanda est, & in quibus decipi nō possumus, tenuitatis opificē, & album intuitis calorē, contrarię dispositionis opificē, & contraria donatū esse spetie, cogitare non licet. Sed, quod manifestè fit, crassitiē, quę à calore fieri videtur, nō ipsius actione, sed ex accidente quopiā fieri; & nigredinē, quę calidis spectatur in rebus, non caloris, sed alterius naturæ spetiē esse; & calorē, motumq;, non ex æquo mutuò à se ipsis fieri, sed calorē motui tēpore, naturaq;, & dignitate præire; quin calorē nouum, nullū prorsus à motu fieri vsquam; sed qui fieri videtur, præinexistentē esse, ab illo veluti excitum, viuificatumque: manifestè id enim, qui calorē motus, & quæ à motu incalescunt, declarāt res: propterea, quod ille è calidis perpetuò fit entibus, & harum quæuis à calore constituta est, & propria ipsius natura calor est. At, quod dictum est, amplius singula inspiciamus.

CALOREM VNIVS MODO TENVITATIS OPIFICEM, & albedinem omnem caloris, & nigredinem, quę nostris in entibus spectatur, materię speciem esse. Cap. VII.

CALOREM tenuitatis opificem esse, & crassitiem, quæ ab eo fieri videtur, non ipsius actione, sed ex accidente quopiam fieri; si rerum quæ à calore densantur, crassescunq;, dispositionē, modumq;, quo è laxis densæ fiunt, paulò diligentius intueamur, liquidò pateat. Quoniam enim nō similaria quæ sunt, & quæ vna eademq; dispositione donata sunt vniuersa, densat calor, sed assiduè laxiora ea facit, tenuioraq;, & in fumum tandem, vaporesq;, in summam nimirum explicat tenuitatem; sed quæ veluti è tenuitate, crassitieq; penitus sibi ipsis immixtis constituta sunt, quæ videlicet nō mollia fluidaue, qualia apparent, sunt vniuersa; sed quę (cuiusmodi lutum existit) è longè tenuioribus, longeq; crassioribus, quàm vniuersa ipsa apparet, partibus constāt. Et manifestò propterea ea densat calor, quòd inexistentem tenuitatem, summam facit, egressumque quo elabatur, ei aperit; & prius id, quàm circumfusam crassitiem emolliat. Itaque per se hæc facta, & vniuersa dum elabentem, effugientemque illam veluti sectatur, in se

ipsam

ipsam coacta, densius, duriusq; concrescit in ens, qualis nimirum sui natura est, talis apparet, non scilicet præinexistentem molliciem, fluoremque compingit, & in crassitiem agit calor, quin tenuiorem illum facit, & in fumum agit, vaporesq; sed præinexistentem crassiciem veluti detegit, & in vnum agit, mollicie, fluoribusque, quibus commista latebat, spolians omnibus: at quam tamen & ipsam vehementior, diuturniorúe si fiat, ita tenuem, proindeq; & leuem faciat, nihil vt ipsum grauet, nihilq; ipsius retardet motum. Vt quin vnius tenuitatis opifex sit calor, & quin quæ exuperat tenuia faciat omnia ambigere non liceat; vel ibi tenuitatem faciens, vbi crassitiē facere videtur; & crassitiem explicans omnem, & eousque eam attenuans, quoad ita tenuem, leuemq; faciat, vt nullo eam euehat labore. Nam vbi factum id est, nihil amplius attenuare curat, at neque vult calor, neque enim libens à se ipso distrahitur, separaturq; sed & ipse, vbi licet, libens sibi ipsi coit, vniturque; ita magis se ipsum seruans, & mutuo fouens, vt non alia vlla subiecti dispositione æquè gaudere videri possit calor, quàm quæ Soli tributa est: pura nimirum, sinceraq; tenuitate, at in se ipsam eousque conglobata, dum nihil calorem suffocet, vel lucē fœdet; nam si quid magis conspissetur, si calor nō suffocetur, lux certè obscuretur quid; si magis explicetur, & calor langueat, & lux. At benè certè tenuem, longeque purissimam, & nostris flammis tenuiorem, longeq; puriorem solis molem, copiosissimumque, & quantus indi ei potuit inditum esse calorem, longè albissimus, longeq; splendidissimus eius color, & qualis in flammarum nullis spectatur, & harum grauitas manifestat. Nam vt ne dum lucent, nec sursum efferri, nec sese in sublimi sustinere queant, non adeò caloris inopia, ac molis copia, atque impuritas præstat. Vt summopere Timæum conterraneum nostrum, cum eo & Platonem incusare liceat, qui cum nihil in Sole, quod densum eum, renitentemque magis quàm flammas quasuis declaret, intuerentur, veluti contrectato eo, & duro, renitenteq; percepto, nō densitatem modò ei, renitentiamq; tribuere, sed Terram insuper indidere, à qua scilicet illas haberet, propriorum & ipsi decretorum parum, vt videtur, memores: siquidē & illis motus igni, Terræ immobilitas tributa est, vt non nisi magno vtriusque, vel alterius saltem malo iungantur; ignis quidem, cui perpetuò Terra vectanda esset, Terræ verò, cui perpetuò aliena operāda esset operatio. Et vt vnde digressi sumus redeamus; Albedinem etiam omnem, vel quæ aquæ, glaciei, niuique rebus, scilicet inest, quę albissimæ sunt, & frigidissimæ videntur, caloris speciem, & veluti faciē esse; Frigus nimirum quod aquæ, glaciei, niuiq; inest, non ipsarum id propriū, sed quale entibus, quæ apud nos sunt, vno excepto igne, reliquis inest omnibus; extraneū esse; & calidas sui natura illas esse omnes, in quibusuis ipsarum conditionibus, suo satis declarabitur loco. at in ipsarum modo generatione, propriaq; actione, in sapore nimirū: is enim (vt alibi itidem declarabitur) propriæ rerum naturæ actio est; intueri liceat. Quoniam aqua (vt in proprio expositum est commentario) è vaporibus fit in se ipsos conspissatis, & benè interdum calido in aere (liceat enim extremam hanc Cœli portionem vsitato nomine aerem interdum appellare) itaque vapores multi in vnum coacti aqua videri potest, & vapores vel omniū consensu, vel sensu ipsius testimonio, qui quod ignis modò, igneeq; res facere videntur, sursum illos efferri intuetur, calidi sunt, quòd omnino calida è re, & ab agente nō frigido aqua fit, & quòd dulcis, vel dulci proximus ipsius est sapor, qui Galeno ipsi caloris opus est, calidam eam esse existimādum necessariò est. Et quòd quæ in glaciē acta est (quod calidissimi patiuntur fluores) à robustiore quidē frigore correpta, eiusque fluor veluti ligatus, at nequaquam propria natura, proprijsque spoliata videtur viribus; idem enim remanet sapor, & à languidissimo calore, & à quali, si quod glaciei inest frigus, proprium sit, deturbari id, nouamq; illi naturā indi, existimare non liceat; vtique & glaciei eandem quę & aquę naturam inesse, & calidam sui natura eam esse existimandum itidem est. Et quod nix è vaporibus, & ipsa à frigore correptis quidem, concretisque, & grauioribus factis, at nō certè propria natura, proprijsq; viribus

exutis,

exutis, sed in ea veluti, & ijs, qui in aquam coacti sunt, seruatis, vt idem aquarũ, niuiumq; oium manifestat sapor, at eius certè amplius, quę nuper nobilissimo, omniq; virtutũ genere ornatissimo viro nostrorum hoĩum multis è vaporibus è mari elatis, & in altissimum Apennini iugum sublatis, statimq; ibi concretis fieri conspecta est; quę scilicet non vt niuium aliarum insipidum, sed bene sapidum, & paulò quàm qui marinę est aquæ, minùs salsum gustarunt omnes. Animalia insuper, quę passim in niuibus gignũtur, & fertilitas, quę manifestè à superpositis niuibus nihilò fortè minùs, quàm à fimo agris inditur, niuem calidam esse apertissimè declarat. Neq; enim, quin illa, & hęc à calore perpetuò, & calidis fiant è rebus, dubium esse potest. Vtiq; , quod dictum est, niuẽ vapores esse, quos frigus corripuerit quidem, compegeritq; , at nequaquã propria natura, inexistente scilicet spoliarit calore, propriumq; suum fecerit subiectum; itaq; calidam eam esse, liquido patet. Nigredinem porrò, quę combustis in rebus oĩbus, alijsq; spectatur in entibus, non inexistentis naturæ, caloris, sed materię speciem esse, & materiam omnino nigram sui natura, & talem perpetuò spectari, vbi adeò copiosa, adeoq; in se ipsam conspissata est, vt inexistentem calorem penitus obtegat, itaq; vna ipsa spectetur, nihil est quod amplius declaretur: si non superius satis: vt existimamus in proprio de coloribus declaratum est commentario.

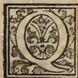
CALOREM MOTVI TEMPORE, NATVRAQVE, ET DIGNITATE præire: & motum caloris operationem esse: nullumq; nouum calorem à motu rebus indi, sed præinexistentem excitari. Cap. VIII.

Alorem motui, & tempore, & natura, & dignitate præire, vtriusque, & exortus, & natura declarat. Quoniam nulla prorsus motus opera calor vsus vmquam, rebus, quas attingit, sese indit omnibus, & calidas eas facit, nihil mobiles prius factas, at non & motus itidem; nã quæ ab aliena vi agitata, commotaq; per se tandem mobilia fiunt, cuiusmodi sunt, quæ diù, vehementerq; commota ignis tandem naturam assumunt, viresque, calore prius, tum & sese mouendi donantur facultate: calor omnino motũ, vel vbi simul fieri apparent, præcedat necesse est. Insuper quia proprius rerum calor, ipsarum opifex visus est esse omniũ; calida nimirùm quæ sunt entia à calore effecta esse oĩa, & quę ipsis conditiones, facultatesq; insunt, à calore inditas esse oẽs, tandiuq; oĩa seruari, quandiu idem inexistit calor, at eo imminuto, vel etiã aucto corrumpi oĩa, inq; aliud agi videntur ens: motus verò, quòd nec à quibus ęditur, ea ipse constituere, neq; vnus, idemq; perpetuò ab vllis ędi, neq; vnus, idemq; seruari in vllis, sed alius assiduè, atq; alius ab oĩbus ædi videtur, & vel qui æternus, perennisq; apparet, cælestis nimirũ, vel dum fit perire, & qui pereat prorsus nisi alius assiduè, atq; alius per euntem excipiat; vtiq; rerum substãtia calor ponendus est, Siquidẽ non molẽ modò, è qua entia constant, sed naturas etiã, à quibus illa cõstituta sunt, seruanturq; , & à quibus proprias conditiones, propriasq; habẽt facultates, illarum substantias esse statuere licet: & calorem, frigusq; substantias esse, suo apertissimè declarabitur loco. Minimè verò, & motus substãtia est, sed operatio omnino, & maximè caloris propria: perpetuò enim calorem sectari, ibiq; esse tantùm, vbi & calor, & à calore, & solo eo ædi videtur. Itaq; , quod dictũ est, nõ tẽpore tãtùm, sed natura etiã, dignitateq; , ijs nimirum oĩbus, quibus operationẽ substantia pręcedit, calorem motui prįre statuendum est. Propria porrò caloris operatio motus cùm sit, quin is illũ foueat, viuificetq; , & proprias ipsius vires augeat, quin scilicet in quibus is fit, prįnexistens calor in ijs intendatur, accẽdaturq; , ambigere non licet. Vel oĩum. n. consensu, quę naturæ cuiuis agẽdi, operandiq; tributę sunt facultates, in sui ipsius imprimis bonum, cõmodumq; , & propterea oĩno tributæ sunt, vt iuxta eas agẽtes, operantesq; conseruent sese, oblectentque. Et quod

dictum est, à motu calorem excitari, accendique, qui commouetur, agitaturq; ignis manifestè declarat; propterea enim viuificatur, & in flammas agitur, quod inexistenti calori robur à motu inditur. Itaq; cum nostrorum entium nullum prorsus à frigore, sed eorum quoduis à calore constitutum sit, & propria cuiusuis natura calor sit, nec qua ratione motus, res nimirum, quæ nusquam à se ipsa fit, nullamq; prorsus sese gerandi, amplificandique, aut conseruandi vim obtinet; sed quæ vbicumque fit, à calore fit, & quę calore quauis cessante occasione, cessat & ipsa, calorem facere queat conijcere non licet: Vtique, quod dictum est, calorem, qui commotis in rebus fieri videtur, haud quaquam nihil ipsum præinexistentem à motu ijs indi, sed pręinexistentem, at à frigore, à quo, vno igne excępto, reliqua nostra entia omnia perpetuò detineri videntur, & ab immobilitate, à contraria nimirum natura, contrariaque operatione reiectum, retusum, & veluti in veternum deiectum à motu veluti exciri, & robur sumere. Quamobrem frigus proprio è subiecto deturbandi, propriasque in eo vires manifestandi, potentem fieri existimandum est. Id verò, & inde planè intelligitur; quòd quę velocissimo per aerem commouentur motu, at duro, renitentique nulli obuia facta, nihil conteruntur, non summopere incalescũt; quæ verò nullum ipsa ædunt motum, at ab alio valenter conteruntur, summo ea donantur calore; & in ignem, flammasque aguntur. Nec verò, quòd contritio ipsa calorem faciendi potens sit, sed propterea omnino quòd quæ conteruntur res, laxantur, aperianturque, ea nimirùm donantur dispositione, quam statim subeat, penitusq; occupet, in eamque agat pręinexistens calor tenuitatem, quæ nihil ipsum sese amplificantem, effundentemq; reijciat, retardetq; multò copiosior factus, nullaq; à densitate reiectus, multò robustior factus videtur: quin ne id quidem contritio agere interdum, sed inexistenti tantum calori exitum, quo exiliat, patefacere videtur. Quoniam enim nec supremæ lapidis portioni, è qua à ferro icta ignis exilit, tantum vnico ab ictu calorem indi, à quo nullo temporis momento in ignem agatur, minus etiam intermedium aerem à motu, contritioneue accendi, imaginari licet: neque enim, si fiat (quod passim intuemur) extinctus in cinerem agatur, & nec agens aliud, à quo, nec res è qua fieri queat, alia adest vlla; vtique vel ignem ipsum, vel ens bene ipsi proximum, & quod id tenuius, calidiusue, aut vtrumque factum, quod huiusmodi ictus agere potest, ignis fiat, lapidi præinexistere existimandum est.

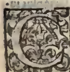
NON MODVM, QVO QVALIS EST, CONSTRVCTVS SIT MVNDVS, sed cur ita construendus fuerit, & cur quibus Cælum mouetur motibus, ijs moueri oportuerit, inquirendum esse. Cap. IX.

VONIAM naturarum, à quibus, & molis, è qua Mundus constructus est, conditiones omnes satis sunt, vt arbitramur, explicatæ: age causam modo, cur, quomodo Mundus constructus est, construendus fuerit, & quibus Cęlũ moueri apparet motibus, ijs moueri oportuerit, quantum homini licet intueamur. Nihil modò laborandum, quî vna, eademq; è materia, & vno, eodemq; à calore non vnũ prorsus, neq. vniforme factum sit Cælũ, sed in multos distinctum orbes, & quorum quidam, vt Mathematicis placet, sibi ipsis penitus vniformes, eadem vniuersi dispositione, eadem caloris copia, eadem spetie, alij quapiam sui ipsorum parte minore tenuitate, itaq; copiosiore, & propterea robustiore donati calore, specieq., in stellas scilicet acti sunt, & nequaquàm omnes numero, magnitudineque æquales, sed, & hac, & illo amplius immensum quid à se ipsis differentes. Non sanè caloris per se, & temere, nullaq; agentis ratione, sed à Deo à longè nimirũ potentissimo, longeq; sapientissimo opifice, & à quo ipse factus est calor, directi, & Dei arbitrio, imperioq; agentis

agentis Cælum opus esse, & sacræ nos diuinæ litteræ, & humana etiam edocet ratio; quę scilicet, nec calori, nec enti alij prorsus vlli, sed vni Deo opus attribui sinit, quod arte tanta, tantaq; sapientia, & potentia constructum sit tanta. Dei porrò opus Cælum cùm sit, vtiq; si quis modum, quo cõstructum sit, humanis inquirere audeat rationibus non arrogans modo is, impiusque, sed prorsus etiam amens; nihilq; minus damnandus videri potest, quàm si, & Dei potentiam inquirat, qua Mundum vniuersum è nihilo creauit. Nihil etiam Cæli constructionem, motusq; indagantes, sed, & illam, & hos huiusmodi esse supponentes, cuiusmodi Mathematicis exponuntur, vel si errantes quæ dicuntur stellæ non propterea fortè in contrariam stellato orbi partem ferri videntur, & non æquè perpetuò ab æquinoctialis polo distant, nec vt reliquę Terris ijsdem eodē in situ perpetuò imminent, sed assiduè æquinoctialis polo modò proximiores, remotiores modò, Terrisq; ijsdē assiduè magis directę, magisue obliquę fiũt; quòd, vt illis placet, ipsarum orbes super diuersis polis, & proprio quidem motu, longeque eo tardiore, non vt supremus ab oriente ad Occidentem, sed ab Occidente ad orientem feruntur; & à supremo rapti, in eandem, in quã ipse fertur, referuntur partem. Nam qui inferiores orbes à supremo distincti, & propriũ sortiti motum cùm sint, ab illo rapiantur, & quî duplici motu, & alteri contrario altero simul moueantur, nos cogitatione quidem assequi non possumus. Sed propterea fortè errantes ijs, quę fixę dicuntur, veluti obuiam fieri, illarumque æquinoctialis ad polum distantia, & ad suppositas Terras situs assiduè immutatur, quòd eandem quidem in partem, in quam, & supremus, & ab oriente omnino ad Occidentem ipsarum etiam orbes mouentur, at non eadem, qua ille velocitate, non scilicet viginti quatuor horarum spatio, sed longiore tempore proprios conficiunt giros. Itaque non eadem cum stellati parte, qua cùm commotæ sunt, perpetuò feruntur, sed assiduè illi veluti à tergo, & obuiæ tandem fiunt. Eodem videlicet cum ferantur itinere, contrario ferri apparent. Et super æquinoctialis quidem mouentur polis; at quæ ijs subiacet, & quæ poli vicem ipsorum subit pars, haud quaquam immobilis perpetuò torpet, sed assiduè ad æquinoctialem declinat, & ad quendam vsque delata terminum, rursus veluti retrofertur, rursusq; polus fit. Quare & stellæ, quæ in medio orbium locatæ sunt, æquinoctialis polo modò proximiores, modo verò remotiores, & his modò Terris, illis modò directæ fiũt. Nec quin, dum ab Oriente ad occidentem feruntur orbes, veluti in obliquum declinare, & duplici, at nequaquàm alteri altero contrario moueri queant motu, nobis obstare quid videtur; quin nullam ipsorum partem perpetuò immobilem fieri, summè nostris congruit positionibus. At vt diximus, quod manifestè fit, duplici motu, & ab Oriente ad Occidentem altero, altero verò ab Aquilone ad Austrum errantes moueri supponentes, nihilque amplius modum, quo vtroque simul moueantur inquirentes, nostrum persequamur munus.

CVR MVNDVS QVOMODO CONSTRVCTVS EST, CONSTRVENdus fuerit, ijque Cælestibus orbibus dati sint motus, quibus moueri apparent. Cap. X.

CAELVM, Terramque, vel si ipsorum conditor Deus contrarijs, & quę sese mutuò oppugnent, corrumpantque donauit viribus: tale tamen, tantumque vtrumq; faciendum ipsi placuisse, quali, quantoque facto, extrema tantùm vtriusque portio (siquidem, & extremi huius Cæli pars vlla in aliud vnquam agitur ens) in entia, in quæ assiduè agi videtur, immutari possit: reliqua vtriusque moles in propria seruari queat natura, minimè declarandum videtur. Nam, si artifices quiuis, vel qui

summè praui, maleficique sui natura sunt, quæ ipsi cõstruunt opera, quàm maxime ea diuturna esse maximè apperunt, & omnibus procurant modis: quis longè optimum cœli, terræque conditorem, quę ipse creauit entia, non æterna ea esse posse, & æterno tempore proprijs sese viribus conseruandi potentia esse, sed, vel à seipsis mutuò vtraque, vel ab altero alterum corrumpi posse, voluisse suspicari queat? Minus etiam non ea omnia, quæ è terra cœlum constituit fieri voluisse; sed quædam, veluti ex accidente fieri. Quis enim longè sapientissimum, longeque potentissimum rerum omnium cõditorem, & qui cœlum, terramque è nihilo creauit, non eas ijs vires, easque naturas indidisse existimet, quibus quę fieri vellet fierent, alia nulla? Nec verò propterea sacris diuinis litteris repugnare videar, quę cœlum, terramque peritura, aut alias, quàm quibus donata modò sunt, naturas assumptura enunciant: neque enim, vel penitus cœlum, terramque abolendi, & in non ens redigendi, vel vtriusque vires, actionesque reprimendi, extinguendique, & immutandi, alijsq. ea donandi, quæ omnino placita ipsi fuerint, efficiendi omnia impotentem Deum asserimus, nec asseremus id vnquam, at id modò. Deo cœlum, terramque cõstituenti, vel si contrarijs, & quæ sese mutuò oppugnent, interimantque donarit naturis, talia ea, tantaque facienda placuisse: vt nec mutuò vtraque, nec ab altero corrumperetur alterum, sed vtrumque in propria seruari posset natura: & quę è terra à Sole assiduè fieri videntur entia, assiduè fieri possent. Id verò, vt asseram, non summa modò Dei bonitas, quę ens nullum, bonum præsertim quod sit, cuiusmodi ipsius opera sint omnia necesse est, perdi velit: sed vtriusq. positio, figura, & quantitas, cœlestiumque orbium constructio, motusque manifestat. Propterea scilicet non in altera Mundi parte cœlum, terra in altera, sed cœli in medio terra locata est: quod, si extra cœlum sit terra, (quod contrarijs naturis donata quæ sunt entia facere videtur) mutuò sese auersentur, aufugiantque, & proinde, quę è terra à sole fiunt, vel non ex vniuersa fiant, neque unus existat Mundus, & temere fortè moueatur cœlum, nullo ab interno, stabilique retentum ente. Et cœlum, terraque sphærica facta est: illud quidem quòd multos in orbes distinguendum cum fuerit, & in multos distinctum, quin ueluti è multis compositum cum sit, & quos si non contrarijs, diuersis certè moueri oportuerit motibus; utique, nisi sphærica donati ij sint figura, mutuò sese discerpant, dilacerentque, nec, quo maximè oblectantur, uniformi moueri queant motu: hæc uerò, quòd, ut in entia, in quæ à Sole agi uidetur, agatur, & in quę acta est, ab ipsiusmet uiribus non destruatur, quanta maxima sui portione licet, à Sole fouenda est. At uerò quauis alia donata, si sit forma, nequaquam (quod sphærica facta sit) dimidia sui portione perpetuò, sed minore illustretur. Et propterea etiam ad cœlum collata nullam sortita apparet magnitudinem, quin, & Sole, & stellis multis longè minor facta est. Nam non tantula facta, & centri uicem non obtinens, si quidem eius dimidium perpetuò aspiciat Sol, extremis certè partibus ab ita obliquo eo aspiciatur, ab ita exili languentique luce attingatur, ut ipsius uires multò præsertim ampliores factæ nullo eum reijciant negotio: & si quidem quibus directus, uel directo proximus sit, exuperet terras Sol, non certè, & quibus diu latet, maximèque obliquus sit: itaque nec reliqua, quæ ex illa assiduè à Sole fieri uidentur, fiant, conseruenturque: nec infima cœli portio seruari, reficiue queat. Quasobres cœli in medio, & à robustioribus ipsius partibus Sole, stellisq. reliquis æquè distans locata est; quia si altera ipsius portione proximior ijs sit; magisque ab ijs absit altera; utraque fortè plus iusto calefiat, à proximiore nimirum altera, altera uerò à nimis diuturno illustrata Sole. Et maximè illis contrarijs, longeque minoribus donata, cùm sit uiribus, quàm maximè licuit ab illis, sed æquè uniuersa amouenda fuit. Et propterea cœlum non uniforme, nec ualde uniuersum robustum, sed longè maxima ipsius portio tenuitate summa, maximeque exilibus donata est uiribus; & quas terræ natura reijciat, exuperetque. Quæ autem ipsius partes minus tenues factæ sunt, ijs

copiosissimus inditus est calor; inque stellas actæ sunt: earumque, cum aliæ multæ, tum Sol ipse multò terra maior factus est, longeq. quàm terra amplioribus, & quantis facile terram exuperet donatus est viribus. Verum quàm longissime, & ipse, & stellæ reliquæ, magnæ præsertim, à terra amotæ sunt. Et non vnum factum est cœlum, sed in plurimos diuisum, distinctumque est orbes, ijsque, & sol, & reliquæ terræ proximiores quæ sunt, affixæ sunt omnes: & duplex ijs omnibus, beneque ab altero alter cum velocitate, tum veluti & itinere differens, vt videtur, assignatus est motus, longè nimirum alter velocissimus, & veluti in directum, pigrior alter, tardiorque, & veluti in obliquū; quo veluti per vices huc, illuc actus Sol, terris nullis nimis diu directus immineret, sed æquè omnes illustraret, omnesque animalibus, si non omnibus, at plerisque, hominibus certè commodas faceret sedes: tantisper in singulis immoratus, directusque, vel directo proximus factus, dum exuperet quidem illas, at non penitus perdat tamen: eòq. diuturniore, proximioreque foueret luce singulas, quò minus ijs directus fit. Etenim si ijsdem vniuersum præditum sit viribus cœlum; vel nihil prorsus terram immutet; vel penitus perdat eam tandem; si scilicet languidiores cœli vniuersi, quàm terræ sint vires, nihil hanc illud inalteret vnquam, sin robustiores, penitus tandem propriā ex hac deturbet, & suam huic indat naturam, & in cœlum agat tandem, nulli, quod quale est facere videtur, huius portioni sese reficiēdi spatium præbens vllum, sed vndique vniuersam assiduè oppugnans, exuperansque. Et sibi ipsi copulatum, coniunctumque, & vnum omnino si sit cœlum, & stellas secum omnes simul, ipsumque deferat Solem, vel si proprij huius, illorumque orbes proprio tantùm motu, & vel itinere eodem, vel eadē supremo cœlo ferantur velocitate, eademque perpetuò ratione, modoque eodem terris omnibus perpetuò immineat, & ijsdem in omnes viribus perpetuò agat sol; vtique medias, quibus directus imminet, ijsque proximas penitus exurat, perdatque tandem; extremas, quas nihil, aut valde obliquus aspicit, nihil foueat, nihilq. collustret vnquā. Vt qui Mundum non à Deo ipso constructum existimet, nō impius modò, & ferus, sed stupidus etiam optimo iure videri possit. Et in ijs nos Dei Mundum construētis consilium, sapientiamque intueri contenti, ijsque eam amplius inquirendi, hominibusq. manifestandi studium relinquentes, qui acutiore, quàm nos donati sunt ingenio, vel quibus ipse eam manifestauit Deus, ad propositum redeamus opus. Et quoniam cœlum, terramque in principio à Deo creata, itaque & prima esse Mundi corpora, & entia reliqua omnia ab ijs constituta esse, non solum diuinarum testimonio litterarum, in quo pio homini acquiescendum omnino est, sed humanis etiam rationibus manifestatum est; deinceps cur vno à calore, tot, adeoque inter se diuersa constituantur entia, & nequaquam singula eò amplioribus caloris donata conditionibus, quò & robustiore calore, non scilicet eò tenuiora, albiora, magisque ad motum apta, quò & calidiora, sed entia longè plurima magno à calore constituta, at non tenuia, albaque, nec mobilia, sed bene crassa, nigraque, & immobilia, multa contra mobilia, fluidaque, at vel nigro, vel medijs donata coloribus, num, quæ dicta sunt, entia nimirum omnia, & aquę etiam ipsæ, ipsumque mare è terra à Sole factum sit, & assiduè fiat, & quî vno tantùm, eodemque à calore, tot, adeoque diuersa constituantur entia, & cur non omnia consistentiam, dispositionem, speciemque, quę propriæ naturæ, & quæ sibi ipsis congruant, sortita sunt, vel si horum quæpiam satis declarata videri possunt, diligentius omnia intueri ne grauemur.

COELVM, TERRAMQVE PRIMA ESSE MVNDI CORPORA; & entia reliqua omnia è Terra à Sole immutata effecta esse. Cap. XI.

OELVM, Terramq. prima esse Mundi corpora, & entia reliqua quæuis ab illis effecta esse, vniuerso nimirũ à cœlo, & à longè præsertim robustissimo Sole è Terra constituta esse, sacræ, vt dictum est, diuinæ litteræ testantur, quæ scilicet vnum cœlum, terramque vnam in principio à Deo constituta esse, enunciant; & sensus vtrumq., & humana declarat ratio. Quoniã Sol modò, terraq. (liceat enim vno in Sole, & stellas reliquas, & vniuersum intueri cœlũ, quãdo eadẽ illius, stellarumq., & cœli vniuersi natura, cõditionesq. reliquæ oẽs, at huius vires, cõditionesq. reliquæ multò robustiores, nobisq. manifestiores sunt) nec fieri vnquã, nec vnquã immutari, entia verò reliqua assiduè fieri, assidueq. immutari, corrũpiq. videtur; & quæ fiunt nõ alia è re, sed vna è terra, è qua scilicet enascũtur omnia, fiunt; & nequaquã à se ipsa, proprijsq. à viribus in illa immutata, proindeq. & à propria natura corrupta, sed à Solis calore immutata apparent. Itaq. nõ quibusuis in terris, & quouis sub Sole omnia, sed pleraq. certis modò in terris, certoq. fiunt sub sole, vt nulli dubiũ esse possit, quin è terra singula certis à solis viribus cõcinnata, immutataq. fiant. Præterea, & quòd entia quæuis ijsdẽ prorsus, quibus Sol viribus, speticq., at non integris illis, nec pura hac, sed bene illis imminutis, debilitatisque, & bene hac impurata, ijs omnino vtrisq. donata sunt, quæ à Sole terræ inditę videri queant, at nõ penitus exuperante, nihilq. & ipso passo, sed à repugnante, & contra agente terra reiecto, imminutoq., & qui propriam quidem illius naturam ex ipsa deturbarit, suamque illi indiderit, at nequaquam & crassitiem in eam egerit tenuitatem, in qua pura ipsius species spectari, & moueri ipse queat: patet vtiq. cœlum, terramq. prima esse Mundi corpora; & entia reliqua omnia, quę prorsus naturaliter fiũt, à Sole terrã oppugnante, inuertenteq. effecta esse. At verò, quoniã si reliqua, quę nullã sortita sunt magnitudinem, & quę passim è terra à Sole fieri, passimq. ab eorum altero immutari, corrumpique ipsis intuemur oculis, Solis, terręque opera esse, nulli dubium esse potest; aquarum etiam effluxus tot, tantosque, & maris molem, bene vasta nimirũ entia, & quorum exortus penitus nos latet, & quæ & ipsa nihil immutari apparent, è terra à Sole educi, proindeque & ipsa à propria natura, & veluti à principio effecta esse suspicari licet. Age aquas etiam omnes, & ipsum etiam mare entium reliquorum ritu è terra à Sole fieri, & proprijs, si liceat, rationibus intueri ne grauemur. At illud præfati, quod scilicet, si sacrę diuinę litterę aquas itidẽ à principio à Deo creatas esse ponunt, haud quaquam id negem vmquam, quin maximè, & ipse asseram. Neque enim qui cœlum, terramque è nihilo creauit, non & aquas eum omnes creare potuisse, & creasse negem vmquam. Id modò cõtendam, aquarum scilicet naturam aquas alijs ex entibus efficiẽdi prorsus impotentem, & aquas nullas alijs ab aquis fieri vnquam, & eas omnes à Sole è terra fieri posse, & fieri omnino assiduè, satis, vt existimo, sequens manifestabit sermo.

AQVAS ETIAM, MAREQVE IPSVM A SOLE E TERRA EDVCI; ET solum Cœlum, terramq. solam prima entia; reliqua secunda esse omnia. Cap. XII.

QVAS nullas, nec ipsum etiã Mare propria à natura, & veluti à principio constituta esse, sed, & illas, & hoc è terra à Sole effectum, & vel si reliquis longè maius sit Mare, primum corpus nõ esse, sed aquas omnes, & ipsum mare, veluti entia reliqua quæuis, Solis, terræq. opera, & secunda esse entia, satis ipsorum virium imbecillitas, & fluores, qui nostro ab igne, & cum sal, tum & entia alia multa, quæ manifestè è terra à Sole fiunt, declarant. Quoniam aqua nulla sui ipsius ferax, efficiensq. est, nulla

ſcilicet, quòd Sol, vt dictum eſt, igniſq. agit, & terra nihil à Sole paſſa actura eſſet, alijs ex entibus præexiſtentes deturbat naturas, propriaſq. ijs vires, & proprias indit conditiones, & in aquas ea agit; vtique proprijs à naturis effecta videri nõ poteſt. Noſter etiam ignis non reliqua modò entia craſſitie quauis, & quauis donata ſint denſitate, ſed ipſam etiam terram in omnigenos fundit fluores. Et multis in terris, beneque ijs æditis, & quàm longiſſimè à Mari amotis ſal enaſci apparet, quod vtique ſalſis è fluoribus, & qui è terra à Sole facti ſint, fieri neceſſariò exiſtimandum eſt; neque enim res alia vlla, è qua, nec agens aliud vllum, à quo fieri queant, intueri licet vllum. Et fontes inſuper ab alijs, fluuijque emanant æque Mari ſalſi, & qui ab igne tenuioribus ſui partibus ſpoliati, æque, ac marina aqua in ſal concreſcant; eoſq. è terra à Sole factos, apertũ etiã eſt. Cumq. non in alia modò entia longè à terra, quàm aqua eſt, amplius dimota, & longè Soli proximiora, ſed in longè tenuiſſimos, longeq. calidiſſimos vapores, & ipſum etiã in ignem, ipſum ſcilicet in cœlum, Solemq. in ipſum terrã Sol agat; vtiq. quin in aquas quaſuis agere queat, & agat omnino, itaque aqua quæuis terra à Sole fuſa ſit, ambigi non poteſt. Quin, vel ſi modum, quo terram Sol in aquas fundat intueri nõ liceat, à Sole tamen eas è terra fieri aſſeuerandũ eſt; ſiquidem, nec molem aliam, è qua, nec aliud agens, à quo fieri queant, nec vnde emanent comperire licet. An è ſtagnis effluant terræ incluſis? Verum vel ſi quanta vis terræ indita illa fuerint, defecerint tandem omnia; nec ex ijs, ſi effundantur, plures (quod paſſim euenire videmus) copioſioreſq. ex æditioribus, quàm ex humilioribus effluant terris. Mare certè ſuperiorum corporum actione niſi aſſiduè enaſcatur; minus aſſiduè craſſum, minuſq. fiet ſalſum. Quoniam enim, vel Ariſtotelis, vel ſenſus etiam ipſius teſtimonio, aquarum reliquarũ more, in vapores agitur mare, ijque in aquam rurſus, at dulcem, tenuemq. coacti, Mari rurſus reſtituuntur; tum & quòd immenſa quæpiam tenuium, dulciumq. aquarũ moles aſſiduè in mare illabitur; deniq. modis multis maris craſſities, ſalſedoq. nunquam non imminuitur; niſi ab aſſiduè enaſcente bene craſſo, beneq. ſalſo in propriam reſtituatur naturam, tenue tandem dubio procul, dulceq. fiat. Nec verò ne moles tanta è terra educi queat, verendũ eſt quicquam; ſiquidem, vt alibi amplius declarabitur, maris magnitudo terræ vaſtitati nec conferenda quidem eſt: nihilò enim terra amplius, breuiſſimum certè eſt vniuerſum: & ſi vniuerſa ipſius profunditas ſimul ſumatur, dimidij fortè ſtadij longitudine non exuperat; ut & qui aſſiduè illam metiuntur, referunt, & cæruleus in uniuerſum eius color declarat. Nam, ut in libello de mari pluribus agimus, ubi paulo profundius eſt, nõ cæruleũ ibi amplius, ſed nigrum ſpectatur, atrumq. Siculi certè freti, quod longè omnium profundiſſimum, longeque apparet nigerrimum profunditas noſtris hominibus, qui plurimis eam in locis quam diligentiſſimè menſi ſunt, nuſquam octoginta duos paſſus excedere comperta eſt. At terræ ſemidiameter, quibus breuiſsima uidetur, duodetriginta millia ſtadia, alijs etiam longè plura excedit. Multo præterea mari craſsior terra cum ſit, & quæ ſi in marinam ſoluatur aquam, multo ampliorem expandatur in molem; uel ex ea terræ portione mare eductum uideri poteſt, qua terræ dempta, nihil eius imminuta apparet moles. Quoniam igitur non reliqua modò entia quæuis, ſed & aquæ reliquæ omnes, & maris etiam ipſius moles aſsiduè è terra à Sole educi, & reliqua omnia paſſim enaſci, immutarique, & occidere, at cœlum, terraque nihil unquam immutari, ſed eadem utriuſque magnitudo, & ſpecies, naturaque perpetuò ſeruari, entiumque exortus, immutatioque, & interitus, cœli, terræque apparet opus; utique cœlum, terramque, quod ſacræ diuinæ litteræ teſtantur, prima eſſe mundi corpora, & à quibus entia reliqua fiant omnia, neceſſariò decernendum eſt.

QVOMODO VNO À SOLIS CALORE TOT, ADEOQVE DIVERSA, ET bene omnia propemodum dissimilaria constituantur entia. Cap. XIII.

SOLE porrò terram oppugnante, eiusque naturam, & condi-
tiones reliquas deturbante, suasq. indente, tot interea, adeoq.
diuersa constituuntur entia: quòd solis, terræque uires longè
amplissimæ sunt, & quæ non quiduis oblæsæ, statim, penitusq.
concidant, pereantque vniuersæ; sed quę paulatim imminuen-
dę sint, & bene iam imminutæ uiuant tamen, uigeantque. Et
dum alteræ alteras oppugnant, & ad internitionem agunt, ne-
quaquam stertunt, nihilque contra agunt alterę, sed strenuè re-
pugnant; & dum non penitus pereunt, cōtrarias & ipsæ oppu-
gnant, oblæduntque, & imminuunt. Itaque qui à sole aduenit, terramq. subit calor,
prius quàm inexistentem naturam penitus ex ea deturbet, & integrum sese ei indat, di-
uersis assiduè donatur uiribus, diuersus nimirum fit, & longè omnino plurimi calores
fiunt: & quorum singuli non proprias modò ædant actiones, propriaque constituant
entia, sed qui reliquos oppugnent omnes, omniaque quę ab ijs constituta sunt, corrū-
pant, destruantque entia. Siquidem quibus, quantisue donetur uiribus calor, nun-
quam sese effundendi, & è mole quauis præinexistentes naturas quasuis deturbandi,
illamque ipse occupandi facultate spoliatur, aut appetitum deponit. Et quòd, vel ijs-
dem præditus viribus calor, materiam subiens diuersa donatam dispositione, densio-
rem nimirum, laxioremue, proindeq., & in qua copiosior fiat, exiliorue, nihil forte mi-
nus à se ipso diuersus, & sibi ipsi contrarius fit, quàm ab integro, robustoque imminu-
tus, languidusque. Præterea, & quòd non perpetuò agit sol, sed agere interdū cessat,
& dum agit non ijsdem perpetuò, sed alijs atque aliis agit viribus: & quòd non quoti-
diano tantùm, eo nimirum agit calore, quē assiduè effundit, sed eo insuper, & amplius
fortè, quem iam diù terris indidit, atque indit sol, qui longè diuersissimis terris, diuer-
sissimæque singularum inditus profunditati, longè, & robore, & copia diuersissimus
fit: & diuersis is à solis viribus assiduè fotus, diuersus fiat necesse est: & nequaquam
(quod fieri existimet quis) à robustioribus illis robustior, copiosiorue, & à languidio-
ribus languidior, exiliorue, sed secus prorsus robustior à languidiore, copiosiorque, à
robustiore verò languidior, exiliorque. Siquidem robustior factus solis calor, strenuè
supremam terrę portionem emollit, laxatque, & strenuè pręinexistentem ei calorem fo-
uet; itaque & viribus is auctus, & materiam nactus longè minus repugnantem, & quæ
tenuitati cuiuis patentē præbeat egressum, molliores illius partes, in quibus præcipuè
insidet calor, in eam agit tenuitatem, quam euehere, & in qua elabi queat, & elabatur.
Præinexistente igitur calore magna ex parte elapso, eoque quem semper effundit sol, à
frigore è terra erūpente exuperato, eò frigidior suprema hæc terræ portio fit, quò ma-
gis directus ei imminet sol. Obliquo contra eo facto, quoniam languidissimę eius vi-
res nihil terram subeunt, nihilque assiduè adueniens frigus reijciunt, & præinexistens
calor longè abest, vt proprijs modò viribus, terram, cui insidet, densiorem pręsertim ab
exuperante frigore factam, in tenuitatem, vaporesque agat; & longius etiam vt, si quā-
piam illius portionem in eos egit, efferre eos vt queat, nihil inde elabitur; quin frigo-
ris sese effundentis vires exhorrescens magis assiduè sese colligit, & robustior fit, am-
pliorque. Itaque languidiore sub sole, hyeme. s. calidior, sub robustiore verò, æstate. s.
frigidior fit quę superficiei subiacet terræ portio. Sed, vt vnde digressi sumus, redea-
mus, propterea itidem vno à solis, cęlique calorę terram in solem, cęlumque inuertēte
tot, adeoque diuersa interea constituuntur entia, quòd terræ dispositio, speciesque ne-
quaquam veluti puncto abest, quo emenso in has illæ agantur, sed quàm longissimo à
se ipsis absunt spatio: idque non veluti saltu, sed ueluti fluxu per cōtinuum conficien-
dum est

dum est vniuersum. Huiusmodi enim agentium naturarum progressus est omnis. Et puncto quouis propemodum emenso,aliç illæ fiunt,atque aliæ. Adhuc,& quòd suprema terrę superficies,vel quæ bene plana,beneque æquabilis,& eodem soli exposita apparet modo,maximè inæquabilis,& minimis quidem pæne,& sensum fugientibus, at continuis distincta est tumoribus; qui & ipsi veluti, & magni montes alijs sui partibus diuturniorem, magisque directam,breuiorem alijs, magisque obliquam excipiunt lucem.Propterea dum terram in se ipsum immutat sol,adeo in multa interea,adeoq. diuersa eã agit entia,quòd maximè ipse diuerso,maximeq. difformi agit calore, & in terram agit longè diuersissimã. Quæ porrò dicta sunt,caloris,frigorisq. vires,dũ sese mutuò oppugnãt,innumeris propemodũ imminui modis,diuersisq.vtrumq. donatũ viribus,diuersum,& cõtrariũ etiã sibi ipsi fieri,& calores,qui viriũ robore,fortè & amplius qui copia differunt,sese mutuò auersari,oppugnareq.,& dispositiones quę cęli,terræq. dispositionũ mediæ sunt,innumeras propemodũ esse,& priusquam illarũ,harumq. altera in alterã agatur,in medias oẽs agendã esse, & eodẽ à calore, at è mole quiduis diuersa,& eadẽ è mole,at à caloribus,qui quiduis à seipsis differant,diuersa constitui entia,& solẽ diuersis assiduè agere viribus,eoq. recedẽte,calorẽ terris inditũ non recedere,sed in ijs immorari, si declaremus, superflui fortè videri possimus, & simus omnino superflui. Quis.n. calidorũ entiũ longè diuersissimas esse vires, & calida quæ sunt, sese mutuò auersari,aufugereq.,& mutuò sese oppugnare, interimereq.,calores.s.diuersis donatos viribus,sese mutuò oppugnare,corrũpereq. nõ percipit? Quis cœli inter,terræque dispositiones, & caloris, materiæque species,summam nimirum tenuitatem, summamque inter crassitiem,& albedinem summam,summamque inter nigredinem, innumeras dispositiones,speciesq. esse,& per eas omnes ad has illas agi, nõ intuetur? Quis itidẽ,& diuerso à calore,& ab eodẽ etiã, at diuersa è materia diuersa constitui entia,& omnia quiduis proprio ipsorũ calore aucto,imminutoue,quauis id fiat ratione, ea dispositione quiduis immutata,longè à seipsis diuersa,& alia omnino,atq. alia fieri non percipit. Cui alium assiduè,atq. alium à sole ad nos calorem accedere, abditoque iam sole supremã, profundioremq. etiã terrãm ab eius viribus adhuc retineri, ignotũ est,occultumq.? At non fortè,si reliqua attentius inspiciamus, incusandi simus, vel si & ipsa bene sensui manifesta sunt,& satis declarata videri possunt omnia; quę nimirũ, & obscuriora fortè sunt,quàm vt veluti obiter aspicienda sint,& digna certè,quę intõtissimè inspiciantur. Nam,& si eodem à calore, at qui non perpetuò agat,sed agere interdum cesset,eòq. amplius,si frigus,& robustum id illius actionem interceperit,materiam eandem in aliud,atq. aliud agi ens,quàm vna, eademq. illius actione acta foret, & calorẽ eundem tenuiori,crassioriq. inditum rei diuersis donari viribus,diuersasque edere actiones passim intueri licet: at modus tamen fortè,quo,& hoc & illud fiat,latere nos queat,isque amplius,quo quę magno à calore cõstituta sunt, & quibus magnus inest calor,non & consistentia,dispositioneq. & specie donata sunt, quę à calore fieri, & caloris esse visa sunt,mollia nimirum,tenuiaque,& alba sunt, sed longè plurima illis omnibus,vel quibusdam,quæ à frigore facta.

QVOMODO QVI DIVERSIS ASSIDVE AGIT VIRIBVS CALOR, ISQ. amplius,cuius actionem frigus intercipit,alia constituat entia,quàm si idem perpetuò agat. Et calor idem crassiori inditus rei,ampliores sumit vires. Et entia multa dispositione,specieque donantur, quæ nec sibi ipsis, nec inexistenti congruant naturæ. Cap. XIIII.

DIVERSA quidem sunt entia,quod diuerso calore, diuersa dispositione, diuersa donata sunt specie. Et qui calor,quæque dispositio, & quæ inditur species ab externo calore,à quo efficiuntur,inditur omnis: isque talẽ ijs, in quæ agit,exuperatque,perpetuò sese indit; qualis ipse est; talique dispositione, & specie ea

donat;

donat; quali donari se ea sinunt; iuxta proprias videlicet ipsius vires, & rerum, quas subit dispositionis renitentiam perpetuò eas disponit;& iuxta inditam dispositionem, suiq. ipsius copiam, speciem indit. Fortè enim numquam prorsus, nō perpetuò certè tantus calor materiam subit, quantum capere ea potest; sed minor plerumq., in quam præsertim non integer, diuturnusq. agit. Quapropter diuersus assiduè qui fit calor, diuersa ab ijs, quę vnus, idemq. perpetuò si sit, ijsdemq. assiduè agat viribus consticueret, constituat entia oportet. Nec propterea modò, quòd non idem ipse perpetuò agi; t sed nihilò fortè minus, quòd non in idem perpetuò agit ens, quod nimirum iuxta diuersas inexistentis, subeuntisq. naturæ vires, actionesq., diuersum assiduè, & ipsum fit, diuersaq. natura, & diuersa donatur dispositione: eoq. amplius, si è diuersis constet partibus, & quę non eadem omnes simul donari queant dispositione; sed quarum alię, dū emolliuntur, in fluores alię, & in summam agantur hæ tenuitatem, & quę statim elabatur omnis. Etenim, si vbi caloris actio remittitur, nequaquam qui factus est fluor, in vapores agitur, sed factæ crassitiei immiscetur, vniturq.; minus vriq. rediens calor eū attenuet, educatq. oportet: eòq. amplius, si caloris actionem robustū interceperit frigus, quod tametsi inditum calorem non deturbat, (quod vbi fit nullum nouum constituitur ens) imminuit fortè tamen quid, facta in cerrè mollitiem indurat, & compingit. Itaq; qui veluti per vices redit calor, nusquam quem sibi fecerat aditum, neq; eandem nactus dispositionem, sed aliam, atque aliam, longeque ab ea, quam fecerat, diuersam, & quam non idem ipse, sed alius subeat; multò diuersius constituat ens, oportet; eò nempe diuersius, quò diuersiore modo agere cessarit calor, diuersiusq; interea contra egerit frigus. Idem porrò robore calor, se ipso robustior, languidiorq; à se ipso scilicet diuersus fieri, differentesq; ædere actiones potest; & robustior, languidiorque fit; & diuersas, differentesq; ædit actiones: siquidem, & materia maximè expandi, amplificariq; & maximè in seipsam densari, inq; angustum cogi, eadem videlicet materia angustiorem, ampliorémq; occupare potest locum. Et calor illam, non vt vas, aut locum quempiam subit, vt rantus ibi fiat, quantus, quem occupat, est locus; sed penitus materię infigitur, vnumq; ei fit. Itaq;, vt materia, vel in se ipsam densata, & multa, copiosaq; est, vel expansa, explicataque, & modica est: ita, & qui in ea fit calor, vel in se ipsum collectus, & copiosus est, vel veluti explicatur, in amplumq; expanditur, & exilis fit. Quamobrem, vel idē robore qui est calor, si materiæ indatur, quæ diuersam sortita sit dispositionem, à se ipso differens fiat, differentesque ædat actiones oportet. Nam, si calorum, qui æque quidem tenuibus, at non æq; magnis insunt flammis, qui igitur nec robore, nec copia, sed sola à se ipsis differunt quantitate, diuersi à se ipsis videri possunt, & sunt sanè diuersi, qui nimirū vel easdem res diuerso immutant modo, & in diuersa agunt entia; vtique, & multò mehercule amplius is à se ipso diuersus fiat, differentesq; ædat actiones, qui materijs inditur; quarum moles quidem, & ambitus idem, at non & dispositio eadem sit, sed quarum altera bene in se ipsam densata, bene altera à se ipsa explicata sit. Etenim qui illi inest, non modò veluti ampliores quæ sunt flāmę, pluribus agit viribus, sed bene ijs sibi ipsis vnitis, & quæ sese mutuò fouent, augentq;, & mutuò robur sibi ipsis indūt. Vni prorsus, ijdemq;, vt sint calores, eandéq; vt ædant actionē, conditione nulla prorsus à seipsis differant; sed, & robore, & copia vni, ijdemq; sint necesse est. Quin & āguidior qui est calor, si multus in seipsum cōlligatur, robusto, sed per tenuitatem diffuso, si nō vehementius, copiosius certe calefacit. Integer nimirum calor, quòd magnis agit viribus, penitus in quæ agit, nulloq; subit tēporis momēto: at exilis qui est, exiliter calefacit; imminutus contra, sed multus in vnū coactus, non adeo strenuę subit: at multus, quòd est, copiosusque, quòd multis scilicet agit viribus, copiosius calefacit: eoque vt videtur, à flammis prunarum differt calor, ab illo n. vehementius subiri nos, molestiaq; affici; at exilius certè calefieri, ab hoc contra minus nos subiri, at copiosius calefieri, itaque nihil obladi, sed foueri nos sentimus.

CVR ENTIA MVLTA CONSISTENTIA, DISPOSITIONE, SPECIE donata ſunt, quæ, nec ſibi ipſis, nec inexiſtenti congruunt naturæ. Cur longè plurima non vnam, eandemq; vniuerſa ſortita ſunt diſpoſitionem. Et quomodo, quæ vnam eam, & quę diuerſam ſortita ſunt, dignoſci queant.

Cap. XV.

ENTIVM porrò multorum conſiſtentia, diſpoſitio, ſpecieſq. nec ſibi ipſis, nec inexiſtenti calori, à quo conſtituta ſunt, congruunt; non æque ſcilicet mollia, tenuia; alba ſunt omnia; nec horum ſingula iuxta inexiſtentis caloris robur; ſed dura ſunt quædam, renitentiaq., & alba, tenuiaque, & trāſpicua, glacies, cryſtallus, oculi humor, qui, quòd cryſtalli ſpeciem refert, cryſtallinus dicitur, & adamas. Quædam nec tenuia quidem, ſed bene opaca, beneq. corpulenta, animalium oſſa, argentum, & marmor. Non alba itidem quædam at tenuia, tranſpicuaq. gemmæ, lapideſq; multi. Mollia contra quædam, fluidaue etiam, nec tranſpicua ſunt, nec alba, cera, pix, ſanguis, fluores multi. Et nequaquam quæ caloris ijs inſunt conditiones, iuxta inexiſtentis caloris robur robuſtæ inſunt ſingulis, languidæue, ſed ijs interdum robuſtiores, quibus languidior ineſt calor; & per pauca quędam verè ſibi ipſis ſimilia ſunt vniuerſa: reliqua verò omnia, vel quæ vna prorſus, eademq; apparent, diuerſam omnia nacta ſunt diſpoſitionem, & alijs ſui partibus laxiora, dēſiora ſunt alijs, ijſq. ita minutis, itaq. ſibi ipſis immixtis, vt quod ex omnibus cōpoſitum eſt ens, nuſquam à ſe ipſo diuerſum, ſed vnum prorſus, idemq. appareat vniuerſum. Hoc inde euenit, quòd per pauca quædā ſimilari è terra, & vno, eodemq. à calore vniuerſa effecta ſunt, è quali cōſtituta quæ ſint, dubio procul conditiones oēs, & ſibi ipſis, & inexiſtenti naturæ maximè congruentes ſortita eſſe oporteat: ſed è Terra pleraq., quę alijs ſui partibus, & nō magnis ijs tenuior, laxiorq., alijs verò craſſior eſt, dēſiorq.: quin cuius quodlibet ferè punctū veluti è tenuitate, craſſitieque, & bene ea diuerſa compoſitum eſt; cuius itaq; portio nulla, nullo propemodum à calore vniuerſa ſimul vna, eademq. donari queat diſpoſitione. Et nequaquam primo è Terra exortu, ſed, vt ſequens amplius manifeſtabit ſermo, è fluoribus omnia propemodum fiunt, qui, & ipſi ita diuerſam ſortiti ſunt diſpoſitionem, veluti & Terra, è qua effecti ſunt, & vel à frigore gelatis, quo modo glacies, cryſtalluſq., vel à calore tenuiſſimis ſui partibus ſpoliatis, itaq. concretis, quomodo animalium, plantarumq; partes quæuis, & quod è marina aqua conficitur ſal, effectum videtur. Manifeſtè enim hæc omnia è fluoribus, ſi quidem amplius à frigore duratis, at tenuioribus certè partibus elapſis, itaq. reliquis concretis, conſtituta ſunt. Quorum igitur albi vniuerſi qui ſunt, tranſpicuique, quibus ſcilicet qui inexiſtit calor, & ſi non robuſtus, at tantus tamen vniuerſis ineſt, in quanto inexiſtentis materiæ nigredo penitus lateat, quorum omnino portione in quauis, ſola, puraq. inexiſtētis caloris ſpecies ſpectatur, & qui ea donati ſunt tenuitate, quę aduenienti luci peruia ſit vniuerſa, vtrouis ijs concreſcant modo, in album, tranſpicuumque, cōcreſcunt ens, vt glacies, cryſtallus, & oculis inexiſtens declarat humor. At qui albi quidem vniuerſi, at non, & tranſpicui itidem ſunt, quibus ſcilicet qui ineſt calor adeo materiā excedit, vt nihil ipſius ſpecies ab huius nigredine obtegatur, fœdeturue vſquam, ſed, & in ipſis vniuerſis penitus hęc in illa lateat, at craſſiores ſunt, quam vt externę luci peruij ſint, in albam & ij, at non trāſpicuam, ſed opacam, corpulentamq. cuiuſmodi animalium oſſa ſunt, rem tranſmutantur. Qui contra bene quidē tenues, tranſpicuiq. vniuerſi ſunt, at quapiam in ipſorum parte, quantula vis ea ſit, inexiſtens calor à materiæ copia exuperetur, itaq. ab huius nigredine illius albedo impuretur, tenue ij quidem, trāſpicuumq., at non album concreſcunt in ens: ſed illud ita magis, minuſq. ad nigrum vergit, vt magis, minusue impurata ſit caloris albedo: atq. ex huiuſmodi gēmæ, lapideſq. nonnulli effecti videtur. Quorum verò, vel moles vniuerſa, vel portio quępiam, non ea caloris

copia,

copia, eaque donata fit tenuitate, in qua pura illius species spectetur, & quam externa lux permeet, sed vel in vniuersa illa, vel quapiam in portione inexistentis caloris albedo à materiæ nigredine intingatur, obscureturue, lucisq; imperuia fit, ij vel albi fortè, & transpicui si sint, tenuitate, qua inexistente, immixtaq; crassitiem exuperante huiusmodi erant, elapsa, non album, transpicuumq;, sed ita magis, minusue ad nigrum vergens, prout inexistentis caloris species magis minusue à materiæ specie fœdetur, ad nigrumq; agatur, & opacum omnino cõcrescunt in ens. Et fluores nullo à frigore correpti, sed interno calore, tenuitateq;, cui is inhærebat externo à calore educta, vel spõte elapsa, in stabilia concrescunt entia; quòd non eadẽ vniuersi donati dispositione, & fluidi erant vniuersi, sed, & ipsi veluti è fluoribus, crassitieq; compositi, at longè ea minutissima, & quæ penitus illis immixta, & ab illis veluti vectata fluere, & ipsa videretur: fluoribus porrò in summam actis tenuitatem, itaq; elapsis per se illa facta, & in se ipsam coacta, in ens concrescit bene corpulentum, fluendiq; impotens. Quò fit, vt iure sit asserendum, nostrorum entium perpauca quædam sibi ipsis similia esse vniuersa, & vna vniuersa, eademq; dispositione, itaque; & vna, eademq; natura, ijsdemq; tota donata esse viribus. Reliqua verò omnia sibi ipsis dissimilia, & diuersam dispositionẽ, proindeq;, & diuersas sortita sunt vires; quòd fluores, qui in ea cõcreuere, vel tenuioribus sui partibus spoliati, non propterea sibi ipsis similes facti sunt, sed adhuc quo modo, & terra, è qua effecti sunt, veluti è tenuitate, crassitieq; compositi, & non vna, eademq;, sed bene vtraq; multiplici, & penitus alteri immixta altera. Et nostrorum entium longè plurima ex ità diuersis constare partibus inde clarè intelligitur; quòd ipsorum perpaucis ea eueniunt, quæ si verè sibi ipsis similia sint vniuersa, eueniant omnibus, & quæ passim ijs euenire videntur, quę sibi ipsis similia sunt, vel quin sint parum abest, dulcibus nempe, purisq; aquis, bene depurato vino, oleo, ceræ, sebo, pinguedini, aceto. Non scilicet eodem à calore, eodemq; propemodum temporis spatio idem vniuersa patiuntur, eòq; assidue tenuiora fiunt, quò robustius, diutiusq; in ipsa agat calor; vt marina aqua, fluoresq. alij multi, lutum, animalium carnes, sanguis, semen, lac, & oua manifestant. Propterea sanè, vt dictum est, quendam vsq. ad terminum, & eò vsquedum & crassiores ipsorum partes à calore exuperẽtur, corpulentiora assiduè fiunt, durioraque, quòd nõ eadem vniuersa donata sunt dispositione, sed veluti è tenuitate, crassitieq. sibi ipsis immixtis composita sunt, & priusquàm in mollitiem hæc agatur, maxime illa tenuis facta est, elapsaq. omnis. Itaque illius hæc, & sui etiã ipsius secata contactum, & in se ipsam coacta crassior facta esse apparet, ac durior. Age verò vniuersalem canonem, quo non exquisitè quidem, distinctèque, sed vniuersali, & cõmuni quodam modo, quæ ab vno, vniformiq. calore, & quæ à frigore itidem, vel caloris actionem excipiente, vel veluti per vices agente, & similari, dissimilariue, & molliore, durioreue è Terra constituta sint, dignosci queant, inquiramus, aliàs, si cæptis fauerit Deus, diligentius inquisituri.

CANON, QVO QVAE VNO, VNIFORMIQVE A CALORE, ET quæ à frigore itidem, & quæ similari, dissimilariue, & molliore, durioreue è Terra constituta sunt, dignosci queant. Cap. XVI.

CANON inquiritur, quo singulorum entium exortus, constitutioq; dignosci queat; quæ non ab integro, penitusq. exuperante calore, sed ab imminuto, & vel à frigore, uel à materiæ crassitie reiecto interdum, cõstituta sunt. Itaq; vel non ijs cõditionibus, quę à calore afferuntur omnibus, sed partim his, illis partim, quæ à frigore fieri uisæ sunt, uel quæ calori attribui nequeunt prorsus, donata apparent, uel si quidem ijs omnibus, quæ caloris sunt, at bene obscuris, & quæ latere nos queant; entibus præsertim inditæ sunt ab ambientis frigore detectis, vel nullis prorsus, sed con-

sed consistentia, dispositioneque, quæ propriæ frigoris visæ sunt, & specie, quam calori attribuere non liceat. Propterea, quæ caloris, quæ frigoris consistentia, dispositioque, opus, & quæ illius, quæ etiam materiæ species est (nam nostrorum entium nullum prorsus à frigore, sed eorum quoduis à calore constitutum est, & vel suprema terræ portio in calidum acta est ens, frigoris species nusquam nobis conspicua est, itaque nec inquirenda est) tum, & quæ in entibus à calore exuperatis iuxta illas, immutationes fiunt, vel si satis superius ostensę videri possunt, quoniam veluti ante oculos positę magnum ad propositæ rei inspectionem adiumentum afferant, hic etiam, ijsque in entibus intueri ne grauemur, quorum constitutio manifesta esse potest. Siquidem quę eadem ijs cõsistentia, dispositioneque, & specie donata, & à calore exuperata, modo eodem immutari conspecta sint, quin eodem à calore, rebusque ex ijsdem, & eodem ijs modo constituta sint, dubitandum non est. Iamque entia, quę subit, penitusque vniuersa exuperat calor, laxa ea, fluida, tenuia, alba facit, & dum nihil is proprijs in operibus languet, nihil scilicet ex ijs elabitur, nihilque externo à frigore reijcitur, retunditurue, qua ab ipso ea consistentia, dispositione, specieque donata sunt, in ea perpetuo permanent. Frigus contra quę corripit, quantumuis mollia, fluidaque, durat omnia, compingitque, & ad crassitiem agit. Et materia nigra conspecta est; & vbi non ea caloris copia ipsam subit, in cuius albedine ipsius nigredo lateat; non alba amplius, sed coloribus, qui album inter, nigrumque medij sunt, & nigro etiam affecta colore fiunt entia, si materia, vel copia exuperat, vel adeo in se ipsam densata sit, vt inexistetis caloris speciem penitus obtegat. Præterea, nec materiam eandem diuersis viribus præditus calor, nec idem hic diuersam illam eadem donat dispositione, sed robustior, quàm languidior calor, & molliorem vterque, minus itaque repugnanté magis laxat, magisque attenuat, itaque, quę vniuersa sibi ipsis verè similia sunt, è materia ea, quæ eadem omnis donata sit dispositione, vel si quid à se ipsa differat, à calore certè, qui æquè vniuersam exuperarit, effecta sint oportet. Minimè verò, quorum non vna, eademque est dispositio, sed dissimilari omnia è materia, & à calore non æquè vniuersam immutante, constituta esse existimandum est. Ad hæc, quæ à frigore gelantur, quòd nullam id ex illis tenuitatem exprimit, sed ligat eam modò, & pro fluxili stabilem facit, in fluores à calore soluta, haudquaquam rursus concrescunt, sed fluida perpetuò permanent, vt glacies è quouis fluore facta, declarat. Quæ verò à calore compinguntur, quòd inexistentem is fluorem, quo immixto vniuersa fluebant, magnam in tenuitatem actum eduxit omnem; ac propterea concreuere, quòd, quæ ipsorum remansit portio, sui natura fluida non est; soluta haud ita multò post, eaque omnino elapsa tenuitate, quam, qui ea soluit, fecit calor, & nulla fortè tenuitate, aut non ea certè, qua inexistente fluere possent, sed calore, à quo fusa sunt elapso, rursus concrescunt. Nam materiam, quæ adeo sibi ipsi inhæret, adeoque sibi ipsi affixa, vnitaq. est vniuersa, nihil, vt à se ipsa separari, dissoluique, itaque nec fluere queat, si robustior eam subeat calor, statim, & prius omnino, quam præinexistentem naturam, dispositionemq. deturbet, propriamq. eam faciat sedem, veluti dissoluit eam, & pro dura, stabiliq. molle facit, fluidamque. At quòd nihil eã, vel non id certè laxiorẽ, ampliorẽmq. fecerat, quod vt ipso abeunte fluida remaneret, faciẽda erat, quòd omnino fluere vt posset, non facta dispositio, sed, qui subierat præstabat calor, eo elapso, nõ fluit amplius, sed rursus in se ipsam coit, colligiturq. vniuersa, & dura fit, & stabilis. Hæcinquam omnia ita cũ sese habeãt, atq. eueniant, non supremũ modò cęlum, sed, quę semper elabitur, tenuitatẽ, & aquas etiam dulces quæ sunt, & quas in summam vniuersas calor agit tenuitatẽ, & si quę alia huiusmodi sunt, tenuia nimirum, fluidaue, & similaria, albaq. entia, quę cõsistentia, dispositione, specie, quę caloris proprię sunt, & quę nihil à frigore oblęsæ, immutatæue videri possunt, donata sunt, vno ea à calore, & similari, beneq. molli, & laxa è materia, vel siquidẽ dissimilari, durioreue, & dẽsiore, at penitus, & æquè deuicta vniuersa cõstituta

esse existimamus. Quæ verò nec mollia, nec fluida, quin bene dura, beneq. stabilia, & bene tamẽ transpicua sunt, albaq. cuiusmodi glacies, crystallusq., & dictus oculi humor, & adamas est, & si quæ alia huiusmodi sunt, non quidem primo ortu è terra ipsa, nec è terrę simili, è crassa scilicet, densaque re, sed è fluoribus omnia; neque enim crassities vlla transpicuitate tanta, tantaque, & eadem vniuersa donari queat albedine, nõ magnam in tenuitatẽ, & in fluores, aut in fluoribus bene proximã acta rẽ. Et quòd glacies, oculique humor apertè è fluoribus, vel à frigore ligatis, vel inexistentis caloris, tenuitatisque portione quapuiam spoliatis, itaque concretis effecti sunt; vtique & reliqua illa æquè his transpicua, albaq. è fluoribus, & ipsa effecta esse maximè est rationi congruum. Et crystallum glaciei ritu è fluore verè similari, & à frigore gelante effectũ esse, inde intelligere licet; quòd ægrius quidem, at & ipsum vehementi, vniformiq., & diuturno à calore liquatur; & in quem liquatur fluor per se nunquam concrescit: minimè verò, & oculi humori, adamantique hoc accidit. Etenim qui in illum concreuit fluor, in animalium concreuit corporibus, ac tenuissimarum ipsius partium abscessu concreuerit necesse est: & adamas, quòd non à robustissimo, sed à certo tantũm, determinatoq. calore liquatur, vel summè, & æquè, vt videtur, albus, transpicuusque, prorsus tamen similaris videri nõ potest; propterea enim robustissimus calor illum nõ fundit, quòd tenuissimas is illius partes in summam prius agit tenuitatem, quàm quæ minus tenues sunt fluidas faciat: quo fit, vt illis abeuntibus adeo hæ in se ipsas cogantur, densenturq., nullus, vt eas subire queat calor; à moderato autem in fluorem soluitur vniuersus, quòd dum tenuiores is partes in fluorem soluit, minus tenues ita emollit, laxatque, vt qui factus est fluor has subire, & his immisceri queat, proindeque sibi ipsis vtræq. immixtæ, & veluti vnũ factæ, in vnũ tandẽ, eundẽq. liquantur oẽs fluorẽ. Itaq. fluores, qui in hos concreuere, è materia facti videri possunt, bene quidem molli, bene q. laxa, at nõ penitus similari, & æquè vniuersa à calore exuperata, è quali qui in glaciem, crystallumq. acti sunt, factos esse consentaneum prorsus est. Entia reliqua alba quidẽ quæ sunt, at non bene modò stabilia, beneq. dura, sed opaca insuper, cuiusmodi animalium ossa, dentes, vngues, & ouorũ cortex, albumq. nostro ab igne amplius concoctum, & plantarum fœtus nonnulli, & ligna, & cũ sal, tum lapides multi, argẽtumq., & metalla alia quædam, è fluoribus & ipsa, vel è re fluoribus bene proxima, constituta esse existimare oportet. Idq. inde intelligitur, quòd vel si multus materiæ indatur calor, minimè tamen eius species conspicua in illa fiat, nisi bene ea expandatur, & in fluores, aut in fluoribus similem explicetur rem; & eorũ magnam materiæ molem, è quanta illorum multa cõstant, æquè vniuersam simul immutari, & eadem vniuersam dispositione, eademq. donari specie, existimare non licet. Et certè si non eundem perpetuò, at assiduè calorem in terram effundit Sol, itaque non ab eo, quem semel, & veluti temporis momento illi indidit, sed à nouo insuper, quem effundit, illam immutari oportet; iccirco extrema illius portio magis immutetur necesse est. Quòdque illorum plęraq. manifestè è fluoribus fiant, ea videlicet, quę in animalibus, plantisq., alba, duraq. sunt oĩa, patet. Neq. enim ambigi potest, quin animalia vniuersa è semine, menstruoq. sanguine, è bene nimirùm fluidis rebus, nec quin albæ quæ ijs insunt rẽs è semine effectæ sint. Et plantas vniuersas, è bene & ipsas fluxili, aut fluoribus proxima re constitui, ipsis intueri licet oculis, & suo amplius declarabitur loco. Et cum qui in animalium fiunt corporibus, tum lapides alij multi manifestè è fluoribus fiunt, tenuioribus ipsorum partibus, vel externo à calore eductis, vel sponte cum proprio elapsis. Itaque, & argentum, & reliqua alba quę sunt, vel si dura, densaq. apparent, è fluoribus omnino, & modò, qui dictus est cõcretis fiunt. Ipsi porrò fluores, quãdo in dissimilaria, nihilq. transpicua concrescunt entia, proindeq., nec similares, nec tenues videri possunt, vtiq. è terra nec similari, nec molli, & à calore facti sint oportet, siquidem vniformi, at non certè æquè illam exuperante vniuersam. Nam vel æquè alba

dictorum

dictorum entium quæ apparent, dissimilaria omnino esse, inde liquidò patet, quòd quæ ipsorum funduntur, nequaquàm (quæ similaribus eueniunt) in vnum vniuersa, eundemque liquantur fluorem, isque vniuersus tandem in summam agitur tenuitatem, nulla sui portione durior interea factus, crassiorque. Huc adde quòd quæ nullum interea in fluorem agi visa, in flammas, fumumque solui apparent, manifestè veluti è tenuitate, crassitieque, & bene vtraque multiplici, beneque alteri immixta altera, composita sunt. Et manifestè non in diuersas modò tenuitates, sed in crassities etiam soluuntur diuersas. Crassities enim cinis est, fuligoque, quæ à calore exuperari non potuit. Quæ verò transpicua quidem, at non alba, cuiusmodi gemmæ multæ, multique lapides, è fluoribus & ipsa, & bene quidem liquidis, tenuibusque (neque enim transpicua sint, nisi è fluoribus facta sint) at non puris, sed quibus crassities quæpiam, quæpiam scilicet materiæ immixta est portio; cui, quòd non ea caloris quantitas indita est, in cuius albedine materiæ nigredo lateat, non pura illa, sed huic cõmixta spectatur, itaque nigra apparet: quos igitur si quidem vniformi, non certè æquè exuperante à calore, & molli quidem, at dissimilari certè è terra factos esse existimandum est; & cuius dum partes alię in fluorem, & bene eum tenuem, albumq., alię si quidẽ in fluorem, at non album certè actæ sint. Nam à quantulauis immixta materiæ nigredine, albedinem quamuis impurari, & ad nigrius agi, non solis modo declarat candor, qui vel liquidissimas aquas, & longè tenuissimos permeans vapores, & resiliens etiam ab illis, puniceus, flauus, viridis, cæruleus, purpureusque, & niger etiam fit, sed liquores quiuis, & quantumuis albi, qui nimirùm omnes quantulouis indito crasiore, nigroque succo, vel ipsius, vel nigriorem assumunt colorem. Et vina albis ex vuis expressa, & alba existentia, taliaque, re nulla admixta, futura, diutius cum proprijs corticibus concocta, punicea fiunt, nigredine nimirùm quapiam ab illorum materia assumpta. Et arte quæ fiunt gemmæ manifestè hoc modo conficiuntur; siquidem duplici fiunt è fluore, bene liquido, beneque albo altero, & è lapidibus facto, qui quin transpicui sint, parum absunt, altero vero eo è metallo expresso, cuius color gemmis indendus est, è bene nimirum alba re, at cui alius immixtus sit color. Quæ verò nec alba, nec transpicua sunt, cuiusmodi animalium pili, & plantarum fætus, cortexque, & ligna, & lapides, metallaque multa, è fluoribus & ipsa etiam omnia, & siquidem à frigore itidem duratis, at à calore certè tenuitatem educẽte, & tenuioribus sui partibus spoliatis effecta esse, iudicandum est. Nam animalium pili, & plantarum fætus, cortexque, & ligna manifestè ita fieri videntur. Et lapidum, metallorumq. constitutionem diuersam esse, & illorum alia è terra ipsa nihil dum in fluores acta, alia verò è fluoribus constitul, rationi consentaneum non videtur. Ipsos porrò fluores, quòd non modò in opaca, corpulentaq., sed in non alba insuper concrescunt entia, vel magis dissimilares, vel crassiores, itaq. & huiusmodi è terra, & à calore vel non æquè vniuersam eã, vel minus exuperante effectos esse existimare licet. Eoq. & horum, & aliorum singulos corpulentiores, huiusmodiq. è terra & à calore minus exuperata, quò & in quæ concreuere entia, nigriora, crassioraq., & frangi ineptiora appareant, ægriusq. à calore exuperẽtur. At è fluoribus tenuiorũ sui partiũ effluxu cõpactis entiũ, quę diximus pleraq. cũ constituãtur, eorũ tñ nõnulla, eaq. oĩno, quę bene dura, beneq. rigida sunt, & nõ alieno, beneq. eo vehementi à calore inexistẽte tenuitate spoliata videri possunt, à frigore itidẽ, & veluti per uices relictã tenuitatẽ assiduè gelante, compacta, ampliusq. durata efficiuntur. Nam, & manifestè ita cũ alia multa, tum plantæ, eorumq. fætus cõstituuntur, & ita omnino cõstitui, quæ à calore in ijs immutationes fiunt declarãt; quę s. bene corpulẽta, beneq. dura cũ sint, breui, languidoq. à calore lenta fiunt, molliaque. Neq; enim si tenuitate omni elapsa, tantã ea acta sint in duritiẽ, hmõi à calore in tantã agantur mollitiẽ. Et lapides qui in fodinis findi nihil repugnant, externo à frigore, minimeq. eo diuturno durati, longè incidũtur ægerrimè. Quę uerò bene transpicua, beneq. sunt dura

vnius ea tenuitatis effluxu, in tantam acta esse duritiem, itaque liquidissimum fluorem per se, nullaque frigoris ope duratum esse, existimare non licet.

QVI, QVANTVSVE CALOR QVAE COSTITVAT ENTIA, INQVIRI non debere: distincte enim caloris differentias percipi non posse. Materiae itidem dispositionis diuersitatem distincte non percipi; at melius tamen, quàm caloris vires distingui, determinariq. posse. Cap. XVII.

QVI porrò calor, vel quantus, quod nimirùm caloris robur, & quę eius copia, quam terram, & quæ entia in qualia inuertat, minimè inquirendum videtur, vt quod homini nulla, vt nobis videtur, innotescere queat ratione. Qui enim, vel caloris vires, & calorē ipsum veluti in gradus partiri, vel materiæ, cui inditus est, copiā, quantitatemque distinctè percipere, & certis, determinatisque caloris viribus, copiæque in certam materiæ quantitatem, dispositionemque certas actiones, & certę materiæ quantitati certam, determinatamque caloris copiā assignare liceat? Vtinam id alij, & perspicaciore prædití ingenio, & quibus in summa tranquillitate rerum naturam perscrutari liceat, assequantur; vt homines non omniū modò scientes, sed omnium ferè potentes fiant. Nobis, vt ingenuè fateamur, crassiore ingenio donatis, & quibus non nisi extremum vitæ spatium philosophari licuit, minimeque id molestijs, curisque vacuis, sed inaudito eorū scelere, atq. immanitate, à quibus maximè amari nos, colique, & foueri oportebat maximè in summas difficultates, summasque conicctis in molestias, satis sit, si qui, quantusque calor, quam molem, qua donet dispositione intueri liceat. Et non exquisitè id quidem, distinctèque, sed rudiore, & confuso quodam modo, nec singulas caloris differentias, quæ innumeræ, & roboris, & copiæ sunt, nec materiæ con spissationis diuersitatem percipere potentibus, sed perpaucas vtriusque, & confusè illas, indistinctèque. Vel gustus enim, qui, vt alibi declarabitur, inexistentis naturæ ingenium, viresque exquisitissimè percipere videtur, perpaucas illarum differentias, & confusè eas percipit. Neque enim qualis, quantiue caloris dulcedo, aut amarities actio sit, dignoscit, & dulcedinem omnem, omnemque amaritiem bene amplam vtramque, & bene à se ipsa differentem, vt vnam, eandemque ponit, & vt vnius caloris actionem, quæ diuersi omnino est, & si qua illarum excedere videtur, inexistentis ne naturæ robore, an copia exuperet, diudicare minimè potest. Quin neque materiæ dispositionum, eius nimirùm expansionum, conspissationumque differentiæ omnes à reliquis seorsum singulæ innotescere possunt, innumeris, insensilibusque à se ipsis distātes spatijs; at quæ tamen quoniam magis, quàm quæ caloris sunt obuię, percipiendas, contrectandasque, & dignoscendas se nobis præbēt, Vtique si non omnes, & per se seorsum singulæ, at in paucas quasdam collectæ omnes dignosci nobis, diuidique, & certis, proprijsque limitibus singulæ, quæ è multis factæ sunt, concludi possunt. Vniuersus nimirùm conspissationis ad expansionem progressus, vel nullo in spatio sibi ipsi similis, quodam in spatio, quę in eo continentur dispositiones, vt vnā poni possunt, & quali ea è materia, qualique præcipuè à calore fiat, inquirere, statuereque licet; nec verò distinctè, determinateque, sed confusè (vt dictum est) indeterminateque, non scilicet certis, determinatisque caloris viribus certas, determinatasque materiæ dispositiones, sed vehementiori modo, languidiori ue illi has assignare.

MATERIAE DISPOSITIONES, EARVMQVE DIVERSITAS, VT innotescat; num iuxta illius expansionem, constrictionemque tantum, an iuxta molitiem itidem, duritiemque differant, inquirendum esse. Cap. XVIII.

ATERIAE dispositiones contẽplaturis, vnáne expansionis, conspissationisq., an & mollitiei itidẽ, ac duritiei diuersitate differãt, num .s. diuersa ab expansione mollities, & à conspissatione durities sit, itaq. nõ eas modò materias, quæ diuersa expansæ, constrictæue sunt mensura, sed eas insuper, quæ iuxta mollitiem, duritiemq. à se ipsis differunt, diuersas sortitas esse dispositiones statuere oporteat, inquirendum est. Nam & si, quæ adeo in se ipsam densata est moles, vt nihil in angustius cogi queat, comprimenti renititur, duraq. est; quæ contra benè expãsa, explicataque est, quòd negotio nullo in se ipsam residere, & contingenti loco cedere potest, mollis est, nihilq. comprimenti renititur, itaq. mollities, cessioq. molis expansionem, durities contra, renitentiaq. molis conspissationem sectari videtur: quoniam tamen quædam valde quidem transpicua, (mole bene expansa, beneq. explicata) satis dura sunt, satisq. renitentia; quædam verò bene opaca, & bene compacta, beneque in se ipsa densata, bene tamen mollia sunt, promptissimeq contingenti cedunt; succurret fortasse credere, quoniam mollities, cessio, durities, renitentia ab expansione, conspissationeq. diuersę sunt, vtrarumq. diuersitates seorsum ab alteris esse inspiciendas. Quapropter duplex ne mollities, cessio, durities, renitentia sit, & num veluti aqua, glaciesq. inter se differunt, quæ ex æquè expansa constant mole, at iuxta mollitiem, duritiemq. differunt, diuersa donata dispositione videri debeant, itaq. duritiei vtriusq. suam in mollitiem progressus inspiciẽdus sit, inuestigemus. Quod in caloris frigorisq. actionibus, à quibus illæ fiunt omnes, dilucescet. Ad has igitur vel sæpius conspectas regrediamur.

MATERIAE DISPOSITIONES, EARVMQVE DIVERSITATEM, NON etiam iuxta illius mollitiei, & duritiei, sed tantùm iuxta expansionis, constrictionisq. diuersitatem expendendas esse. Cap. XIX.

ALOR quòd mobilis sui natura est, & motu seruatur summopereq. oblectatur; quã subit molẽ, rigida ea si sit, flectiq. repugnet, veluti exoluit primùm, lentam, flexibilemque, talem tandem facit, in quali quempiã edere queat motum. Id verò alia multa, & vitrum, metallaque declarant; quę exuperãte à calore corepta, nihil, quod videre liceat, in amplius explicata, mollia fiunt, fluidaque. Comprimenti nimirum, vt cedant, flectanturque, & fluant, non materiæ expansio, quæ nulla ibi facta est, sed inexistens præstat calor: qui, si nõ propria vi, at comprimentis ope vsus, illam commouet; itaque eo, si quàpiam, non ea certè cum tenuitate elapso, qua dempta è mollibus, fluidisque dura fiant, stabiliaque, in æquè magnam, & æquè renitentem concrescunt molem. Nihil igitur in amplius molem explicans calor, exoluit eam primùm, tum leuem, & qualem nullo euehat labore, vt faciat, in amplius eam expãdit, & veluti explicat, nec explicandi finem facit vllum, donec tenuissimam, proindeque & leuissimam faciat. Dumq. in amplius expanditur moles, facultas ei, vt in angustius cogatur, locus videlicet, in quem compressa, sese retrahat, præbetur: atque quò in amplius expanditur, eò comprimenti promptius cedit, molliorque fit. Nam quæ adeo in se ipsam densata est moles, vt à comprimentis viribus magis densari non possit, renitatur ea illi oportet. Qui enim vlla illius portio proprio è loco decedat, vel à reliquis separetur, distrahaturque, cui in quem sese retrahat locus adest nullus, & quæ reliquis omnibus ita infixa est, agglutinataque, vt ab illis seiungi nullis, vel non à præsentibus, agentibusq. queat

viribus? Frigus contra immobile sui natura, motum quemuis, vt sui ipsius exhorret exitium; quamque corripit molem, eam veluti ligat, nihil vt flecti, comprimiue, nullo dimoueri queat motu. Id verò, & fluores declarant, qui à frigore correpti, nihilque, quod videre liceat, in angustius coacti, in glaciem, renitens, durumque concrescunt in ens; tum in angustius assiduè illam cogit: & si robustius id adsit, diuturniusque, cogere nunquam cesset, dum adeo illam denset, vt nulla à vi flectatur, comprimaturue, nulloq. dimoueatur motu. Sed quia suprema in terra frigus, nec summum, nec valde robustum fit vmquam, quos occupat fluores gelare tantùm, & veluti ligare, & in angustius interdum quid cogere, at non adeo densare, vt opaci fiant, videtur. Huiusmodi in materia à calore, frigoreque immutationes cùm fiant, patet mollitiem, duritiemq. duplicem esse, & illius alteram materiæ expansionis, caloris alteram exuperantiæ; huius verò materiæ alteram densitati, alteram verò caloris defectui tribuendam. Ergo materia quæuis à calore correpta, nihilque ab eo in amplius acta, mollis fit, fluidaque; & indito calore elapso, rursus, nihiloque minorem, minusque duram cõcrescit in molem. Inde patet vnius caloris accessu è concreta, duraque, fluxilẽ, mollẽmque, & vnus caloris abscessu, è fluxili, mollique, stabilem fieri, duramque. Quoniam sui natura motus omnis penitus expers materia est; & cessio quæuis motus quidam est; quæ quiduis in se ipsam spissata materia est, nisi certus ei insit calor, qui quampiam ei ad motũ aptitudinem indat, consistat, sibique ipsi cohæreat uniuersa, ut non quæuis eam compressio, neque impulsus quiuis in angustius, ampliusue agat, à se ipsa scilicet eam seiungat, dimoueatque, sed is modò, qui eius renitentiam exuperet. Quocirca, cùm mollities non perpetuò materiæ expansionem, nec durities eius conspissationem sectetur, sed hæc bene expansæ, & moli illa interdum insit bene in se ipsam conspissatæ; vtique si iuxta mollitiem itidem, duritiemque, materiam diuerse disponi statuamus, non vno expansionis, constrictionisque, sed mollitiei itidem, ac duritiei discrimine, materiam diuersis donari dispositionibus, & has ab illis seorsum tractãdas conijceretur. At certè non accedentes, recedentesque, & quę iuxta alienarum naturarũ accessum, recessumq. fiunt, sed permanentes, & quæ à materia ipsa rebus induũtur dispositiones modò intueri propositum est. Et ampliùs etiam, quòd materia à frigore correpta, è molli, fluxilique dura fit, stabilisque, vel à subeunte calore, è dura, stabilique, mollis fit, fluidaq., & nihil ibi in angustius cogitur, neque hic in amplius expanditur, eius dispositionem interea immutari, existimare non conuenit (neque enim eius interea situs, positioq. immutatur quicquam, sed cedendi modò, renitendiuę facultas tribuitur, demiturue) materiæ dispositionum diuersitatem iuxta maiorem modò, minoremue ipsius expansionem, constrictionemque intueamur; & summam illam crassitiem, hanc verò tenuitatem appellemus. Manifestè enim, quæ adeo in amplum expansa est moles, vt in amplius expandi non possit, & quæ veluti incorporea facta, nihil prorsus contingenti renitatur, nulloq sui sensu facto cedat, & luci, quantulacumque ea sit, transitum præbeat, nihil eam imminuens, sedansue, tenuissima facta est. Crassissima contra, maximeque corpulenta, quę adeo in se ipsam densata est, adeoq. in angustum coacta, magis vt densari, Inq. angustius cogi nõ possit, & quæ igitur quauis compressa vi nihil cedat, nihilque disrumpatur, & lucem quamuis penitus reijciat.

INSIGNES CRASSITIEI AD TENVITATEM PROGREDIENTIS immutationes, lentorem, mollitiem, viscositatem, fluorem, vaporem esse. Cap. XX.

VONIAM id proprium crassitiei est, vt nihil in angustius cogi possit, nihilque comprimenti cedat; tenuitatis verò, vt nihil in amplius expandi queat, & promptissimè cōtingenti loco cedat; ibi primùm crassitiem in tenuitatē agi, & tenuitatis ingenium assumere statuendum, vbi in se ipsam cogi quid, magisque conspissari potest: id verò ibi manifestè fieri videtur, vbi extendi, dilatariue, & vbi flecti quid potest. Siquidem externa rei, quę inflectitur, superficies, si æquè vniuersa inflectatur, æquè vniuersa in amplius agatur, expandaturque, interna verò in angustius contrahatur necesse est; & nisi id fiat, nulla vsquam fiat inflexio: & expandi illam, hanc verò in angustius cogi, & veluti corrugari, siquid flectas, in quo quæ in ipso expansio, contractioq. fit, manifesta fiat ipsis intueare oculis. Quæ verò extenduntur non valde quidem, at quid certe in se ipsa cogi existimandū est. Quandoquidem verò ea modò extenduntur, quę cōprimuntur, vtiq. si valde in se ipsa contrahi, densariq. queant, non in longum, latumque, sed in profundum, quò detruduntur ferantur. Minus etiā ullam in partem dilatentur, nisi quid comprimenti cedant, & in se ipsa quid contrahantur; sed quod à principio occuparunt spatium, perpetuo in eo contineantur; propterea scilicet quaq. uersus extenduntur, quòd non adeo in se ipsa densari, constringique apta, ut in se ipsis, quem comprimēti cesserunt, inueniant locum, alibi cum quærunt; ex alto itaque depulsa, & deorsum ferri impotentia, in longum, latumque dilatantur; siquidem sui natura adeo constringi apta, ut magis compressa alieno loco minimè opus habeant, at non certè nostra id opera. Neque enim cōspissare, minus etiam expandere quid nobis licet, sed utrumque agentium naturarū est opus, quę ignoto, inconcessoque nobis modo, & proprijs uiribus penitus materiam subeunt, eamque expandunt, amplificant, conspissant, constringunt: nos in amplius nihil prorsus fortè, neque in angustius agere quid possumus; sed quæ constringi à nobis uidentur, uel inexistentis tenuitatis expressione, eiectioneq. coguntur, uel etiam quòd nō uerè prius continua, continua fiunt, & iunguntur, quæ uerè iuncta non erant; bene certè similaria, uereque continua quæ sunt, uel bene ampla, & quæ facillimè in seipsa cogi possint, uel nihil, uel insensile quid in angustius à nobis cogi uidentur. Itaque nec aer ullus, nec aqua, fluoresue alij, bene nimirum continuæ, similaresque res quauis compressę ui crassius in ens cogi, aut imminui uidentur quid; sed euaporationes modò quædam, quæ scilicet è crassissimis, tenuissimisque constant uaporibus, in angustum actę, compressęq., itaq. his, ut existimare licet, expressis in aquam illi, à qua perexiguum quid aberant, coguntur. Quæ igitur flecti, extendiue possunt, magis ea in se ipsa cogi, & loco cedere uidentur; ibique primùm crassitiem in tenuitatem agi, & tenuitatis ingenium assumere, statuere licet, ubi flexibilis, lentaque, & magis conspissari apta facta est. Ac limitum, terminorumque, quibus crassities ad tenuitatem proficiscens diuidi potest, is primus poni potest, quo lentor, flexibilitasque contineri uidetur, bene ampla quidem & ipsa, & quæ & ipsa terminis multis diuidi possit. At, ut dictum est, gradus, quibus à crassitie ad tenuitatem itur, innumeros, & longè illos minutissimos intueri, explicareque impotentibus, lentor omnis, omnisque flexibilitas, uel ualde à se ipsa differens una poni potest. Ea flexibilia, lentaque omnia sint, quæ ęgrè quidem, at flecti tamen, & in se ipsa cogi, & comprimenti cedere apparent: nam quod nulla, aut perexigua adhibita vi id patitur, non flexibile id, lentumque, sed molle. Iure igitur à lentore diuersa mollities, & quę in secundo spatio poni possit; in tertio viscositas, gliserotesq., quæ nimirū vel nulla ab externa vi, sed à se ipsa tantùm, & à proprio pressa onere diffunditur, ac diffluit. Viscositati fluor succedit, qui cum multò, quàm viscositas contin-

genti promptius cedat,luciq. fit peruius,à viscositate seiungendus,& in allo ordine ponendus, & in quarto limite constituendus est. Quintum spatium vapores occupant, qui è fluoribus fiunt amplius attenuatis, & qui in se ipsos conspissati in fluores coguntur,nihilq. prorsus,quod sentiri possit,comprimēti renitantur, & lucem multò quàm fluores admittunt promptius, multoq. minus fœdant. Sextum verò, atque extremū tenuitas,quæ scilicet non tactum modò,sed quātumuis in se ipsam coacta, visum etiā, (quod vapores non faciunt) penitus lateat,& quantauis facta,lucem nihil imminuit, fœdatúe visquā,vt à uaporibus seiungenda ideo sit;& Cœlo ea uniuerso inesse uidetur.

LENTOREM, MOLLITIEMQVE, ET VISCOSITATEM PVRAS, sincerasque à calore quouis vniformis modò is sit, at commodius à languidiore,& è similari re fieri posse: impuras itidem à vehementiore, & à languidiore, at contrario ordine, & è dissimilari omnino re fieri. Cap. XXI.

ENTORIS, mollitiei,& uiscositatis, quādo eadem è materia,eodem à calore fieri,modisque ijsdem à se ipsis differre uidentur, constitutio simul inquiri potest. At quoniā similares, dissimilaresq. fieri possunt, seorsum utrarumq. exquirēdæ sunt causæ; similares quidem, puræq., è materia,uel prorsus similari,uel siquidem,& è dissimilari, at quę nō è pluribus, diuersisq. dispositionibus, sed ueluti è duabus composita sit,& quarum altera dum in tenuitatem agitur,quę elabi queat,dumque elabitur omnino, altera interea in dictarum dispositionū quampiam agatur uniuersa, & quouis,ut uidetur, à calore,uniformis modò is sitnam: quæ difformis immutat,quòd(ut dictum est) ueluti in alia assiduè,atque alia is agit, longè ægerrimè eadē uniuersa donet dispositione. At à robusto etiam calore fieri aptæ omnes, commodius certè à languidiore fiunt; nam paulò uehementior si in paulò crassiores agat res,seu similares eæ sint,seu dissimilares,non æquè internas,externasque earum laxat partes; sed similarium externas magis,proximiores nimirum,& minus occultatas, minusque defensas,dissimilarium uerò minus, quin densat eas magis, inexistentem tenuitatem educens ex ijs omnem. Languidior calor priusquam superficiem,quę præsertim bene crassa,densaq. sit,& laxari renititur,laxet, emolliatque, & inexistentem tenuitatem ex ea educat,ima iam subit; nec subire cessat, nihil enim (quod uehemens facit) superficiem densans,occludensq. unquam,numquam ad ima aditū sibi occludit; idem itaq. in internis,externisq. factus,& ijsdem utraque immutans uiribus,unam utrisque,eandemque impartitur dispositionem: & puro omnino lentore,mollitieue,aut uiscositate donata quæ sunt,quę scilicet modo eodē uniuersa lenta sunt,uel mollia,uel uiscosa, cuiusmodi aurum uidetur,languente ac uniformi à calore facta uidentur. In profundiore terra genitum aurum,non à Sole ipso,& quotidiano eius calore effectum uideri potest;neque enim adeo breui immoratus, adeo densam, adeoq. occultatam terram, in adeo remotam agat rem,sed à calore,quem iam diu terris indidit, assiduèque indit Sol,languente illo quidem,lentoque,at satis uniformi. Nam lentum, uiscosum, æquè molle uniuersum esse aurum,inde liquidò patet, quod ab igne liquefactum, nihil,aut insensibile quid imminui uidetur; propterea non imminuitur, quòd nulla eius pars alijs prius attenuatur,aut magis,sed simul,& ęquè omnes,& si quæpiam alijs prius,aut magis,elabentem eam, effugientemq. retinent aliæ, & ueluti coercent, uiscosæ quòd sunt,& gliscræ. Dispositiones igitur omnes,similares quæ sunt, puræque similari è materia,uel quę similari proxima sit,& à calore quouis uniformis modò is sit,sed commodius à languidiore fiunt; dissimilares,impuræque, dissimilari è materia, & difformi à calore,uel horum alterutro,& quouis à calore,sed contrario certè ordine: languidior

enim crassitiei proximiores, in tenuiores, vehemens contra tenuitati proximiores, in crassiores agit. Parum videlicet in inexistentē tenuitatē languidior agens calor, prius quàm ad elabendum aptam eam faciat, egressumque elabenti aperiat, crassiora laxat quid, emollitque interea, ijs itaque illa immixta, exigua si fit lentorem, si copiosior, tenuiorq. mollitiem, postea & viscositatem facit. Vehemens priusquàm crassiora ita laxet, vt qui fit fluor, immisceri ijs queat, tenuiora in summā agit tenuitatem, egressumq. ei quo elabatur patefacit, vt quod à vehementiore calore dissimilare immutatur ens crassius assiduè fiat, duriusque, tenuitate, cuius commixtione mollius erat, assiduè à calore spoliatum. Non igitur, quod languidior agit, lentorem in mollitiem, & mollitiē in viscositatem, & viscositatem in fluorem, sed fluorem in viscositatem, & viscositatem in mollitiem, & mollitiem in lentorem, & lentorē in crassitiem, & magnam eam si diù agat, vehemens agit calor. Huiusmodi actiones à languidiore, vehementioreq. calore in dissimilaria ædi, in talesq. ab vtroq. hæc agi dispositiones, vel oua, quæ elixantur, vel quæ assantur carnes declarant; hæ enim à lento, moderatoq. calore ęquè vniuersæ immutari apparent, & perexiguum quid extrema superficie magis passæ in vnam omnes, eandemque, & benè vniformem, mollemque aguntur rem; à vehementiore verò vix concalefactis internis, externæ tenuitate, mollitieq. omni spoliatæ summè densantur, summèque durescunt, & in crustam aguntur tandem. Et oua in feruentem immissa aquam, modicum quid internis immutatis, summè externis crassescunt, durescuntque, quæ si in frigidam inijciantur, & cum ea simul paulatim calefiant, æquè vniuersa, eodemq. propemodum immutantur modo, & è viscosis liquida primùm fiunt, fluidaque; propterea quòd languens, qui adhuc egit calor tenuioribus illorum partibus in nullam dum, aut non in eam actis tenuitatem, quæ elabi queat, crassiores in fluores egit, mox verò qualia prius erant viscosa, glisceraque, & lenta tandem, duraq.; assiduè enim copiosior in ijs, & robustior factus calor tenuiores eorum partes omnes in summam egit tenuitatem, eamque eduxit omnem.

FLVORES TENVIORES QVI SVNT, LAXIORE E MATERIA, ET vehementiore à calore, crassiores contra densiore è materia, & languidiore fieri à calore. Cap. XXII.

FLVORES itidem calore à quouis, & qualiuis è materia fieri, inde manifestè intelliges, quòd in terris fiunt, quæ summopere inter se dispositione differunt, & à diuersissimo occupatæ sunt calore; at diuersa è materia, diuersoque facti à calore, dispositione itidē inter se, & viribus summopere differunt. Tenuiores quidē oriūtur similari è materia, quæ fundi parùm repugnet, & robustiore à calore, & qui promptissimè fundat, vel dissimilari quidem è materia, at cuius crassiores partes ita densæ sint, vt ingeniti fluores nō nisi bene tenues facti elabi ex ijs queant, & moderato à calore, & qui egressum elabentibus ijs vix tandē aperiat; crassiores verò similaribus, & crassioribus è rebus, quæ scilicet fundi repugnent, & non alia sui parte magis, minus alia, sed vniuersę propemodum simul fundantur, itaq. qui ex ijs fiunt fluores, quin statim emanēt, & prius quam tenuiores fiant, à nullo retineātur, & languido quidem, at copioso certè à calore, nam & multum eiusmodi res capiunt, & multo, vt fundantur, opus est. Et (quod dictū est) laxioribus è rebus, & robustiore à calore tenuiores, è densioribus verò, & languidiore à calore crassiores fieri fluores, dulces, salsæq. declarant aquę: illæ.n. è superiore terra, quę minus Soli occultata, mollior facta est, & robustiore occupata est à calore; hæ verò è profundiore, quę magis defensa, minus est à Sole immutata, proindeq. & minus dissimilaris, & copiosiore quidem, at languidiore occupata est à calore.

Qvi s

QVIS CALOR, QVIBVS E REBVS, QVAM EDVCAT tenuitatem. Cap. XXIII.

Calor etiam,tenuitasq.(liceat, quando eodem vtrunq. calore, eademq. fit è materia, ab horumq. diuersitate eadem vtriq. eueniunt discrimina, horum itidem vtriusq. constitutionem simul indagare) quouis quidem à calore,& qualiuis è materia efficiuntur. Id verò & vapores, & ipse etiam declarat aer, qui assiduè è terris quibusuis,& quouis educitur à Sole, & quæ insuper è bene densis rebus elabitur tenuitas. Propterea quæ à calore constituta sunt,intereunt tandem omnia,quòd eorum substantia calor ex omnibus elabitur tandem in subiecto longè tenuissimo,quod ipse sibi fecit,atq. concinnauit. Verum à calore quouis,& qualiuis è materia fieri apta tenuitas,diuersa diuerso à calore,diuersaq. fit è materia,magis, minusq. tenuis,& magis,minusque pura. Et laxioribus quidem, ac liquidioribus è rebus, è quibus amplior exitus patet,quouis fiat à calore crassiuscula elabitur: siquidem maximè mobilis, maximè motu gaudens calor,simulac domicilium sibi comparauit, quod euehere queat, nullo id tenuius,leuiusque faciendi detentus desiderio, egressus modò pateat, statim euolat vndique. At,vt diximus,quouis à calore laxis è rebus crassiuscula elabens tenuitas,quæ nō è laxissimis,liquidissimisq. educitur,& à quibus quæuis, & quantauis facta nullo retineri queat temporis momento, sed statim euolet, crassior omnino à medio educitur; nam robustissimus quiduis immorantem amplius attenuat, & magis etiam à languidissimo; siquidem neq. is egressum,quo elabitur aperit,neq. ipsa eum sibi moliri potest tenuitas modica,& languidissimo donata calore, itaq. diu retenta longiorē moratur actionē. Et vel ijsdem è rebus ab ita diuerso calore,ita diuersam educi tenuitatem, quæ ex humidissimis lignis,& quæ è laxis,palustribusq. terris emanat tenuitas, clarè admonet; nanq. è lignis perexiguus,& tenuissimus primum fumus,qui visum lacteat,à languidissimo calore,& qui illorum naturam exiguum quid adhuc exuperarit, educitur; mox longè crassior,medio à calore, qui iam illorū vires exuperet,multamq. faciat tenuitatem,patentemq. ei patefaciat egressum; elucent flammę tandem, magna tenuitas,& quæ paulò tenuior facta,inuisilis fit,à robustissimo scilicet facta calore;qui quidem tenuitatem,quam attingit omnem statim absoluit,summamq. facit. Et mollissimis è terris crassissimi vapores,& qui parum ab aquæ natura dimoti,modicū quid in se ipsos coacti, in aquas, vel etiam grandines redeunt,& crassus perpetuò educitur aer, at multò certè amplius medio vtrumq. sub Sole. Neq. enim propterea eò insalubrior,pestilentiorue palustris fit aer, quò Sol propior fit, robustiorque, quòd crassior educatur,sed quòd copiosior,& qui in se ipsum magis colligatur,crassiorq. fiat, fortè & amplius quia impurior,vt dicemus. E densis contra,viscosisue, è quibus ægrè elabitur tenuitas,ac proinde à diuturniore conficitur calore,qui vapor, & quæ elabitur tenuitas quouis fiat à calore bene tenuis elabitur, at eò certè tenuior, quò à languidiore,& qui nullum elabenti exitum aperiat. Itaq. crassissimis è terris vapores longè tenuissimi,& qui promptissimè quidem in ventos diffundantur,in aquas longè ægerrimè concrescant,& tenuissimus educitur aer,& languidiore amplius sub Sole. E dissimilaribus rebus non fortè languissimo à calore, qui nimirùm quam facit tenuitatem, longissimum eam conficiendi nactus tempus,adeo tenuem facit,vt è crassitie quauis, nihil ea disrupta, nec vllum eius secum efferens frustulum, elabatur, at à medio certè, à robustoq. amplius,& à quo dum tenuiores illarum partes bene tenues,aptæq. ad elabendum fiunt,nihil interea crassiores laxentur,aperianturue,quin illis spoliatæ omnibus magis in se ipsas densentur,magisq. constringantur, vt nullus ex ijs elabendi aditus ingenitæ tenuitati pateat,non pura,sed fuliginibus immixta tenuitas effertur. Et, enim tenuiores dissimilarium rerum partes à crassioribus disiunctæ non sunt, sed ita

mutuo

mutuo complexu connectuntur omnes, vt ipsę propemodum naturæ agentes propriæ materiæ magis vnitæ non sint. Nulla sensibilis alterarū portio ab alteris se iuncta est; proindeq. quæ in ijs ingeneratur tenuitas, nequaquàm vniuersa simul vna in quapiā, alteraue relictæ crassitiei cauitate, è quibus quiduis adapertis, scissisue elabi queat, sed in singulis ingeneratur eius punctis, ijsque nihil adapertis, nullus elabenti illi exitus patet, & in ijs illa comprimi non sustinet, sed ex omnibus summa vndique erumpit vi. Quo fit, vt per puncta singula in minutissima frustula, & quæ ab euolante tenuitate efferri queant, efferanturq. disrumpatur, & dissimilaribus è rebus impura quidem, ac fuliginibus immixta robustiore à calore tenuitas, è similaribus verò à languidiore præsertim, & qui paulatim lenteq. agat, pura omnino attollatur: nō enim valde in ijs crassiores à tenuioribus dissident partes, & dum hæ in summam aguntur tenuitatem, ita laxantur illæ, aperiunturq., vt nihil ingenitæ tenuitati ex ipsis, vt euolet, disrumpēdæ sint, itaq. sola ipsa, nullisq. relictæ crassitiei frustulis admixta ex ijs euolat. Quas ob res laxis è rebus calore à quouis, at à robustiore certè amplius crassiuscula educitur tenuitas; è densis calore itidem à quouis, at à languidiore amplius benè tenuis. E dissimilaribus, si quidem non quouis à calore, à medio certè, & à robusto etiam amplius impura, & fuliginibus immixta; è similaribus, quouis fortè à calore, at à languidiore amplius pura. Ita porrò in singulis tenuitati, ac crassitiei vel puritas annectitur, vel impuritas prout materiæ, è qua, & calori à quo singulæ fiunt dispositiones, viresq. insint, à quibus illarum, harumque altera fit. Laxis nimirùm, dissimilaribusque è rebus languidissimo à calore, & tenuis, & pura, à medio, robustoque, nec tenuis, nec pura elabitur tenuitas; è densis cōtra, similaribusque languidiore præsertim à calore, tenuis, puraque; è laxis itidem, similaribusque languido à calore tenuis, puraque, à medio, robustoque pura quidem, at non tenuis; è densis, dissimilaribusque, languidissimo à calore tenuis, puraque, à medio robustoque non pura omnino, & magis, minusue tenuis, prout magis, minusue laxet eas calor, prout scilicet citius, seriusque elabatur tenuitas. Et quo quidem à calore qualiue è materia, quæ si non verè similaria sunt, at simili certè dispositione donata apparent, entia constituantur, hoc modo explicasse satis in præsentia sit, aliàs, si licuerit, singulorum generationem diligentius, exquisitiusque inspecturis.

A QVO CALORE, ET QVALI E MATERIA ANIMALIA, ET plantæ constituantur. Cap. XXIIII.

VAE verò manifestè è diuersis partibus cōposita sunt, cuiusmodi animalia, & plantæ, è materia valde dissimilari, siue semen, seu quiduis aliud sit, & à calore fiunt perblando; qui quam tenuitatem, & quem ingenerat spiritum, vel è non dura re minimè illum educit: nam robustus dissimilarem etiam materiam in vnum, idemque, aut bene simile agit ens, & quam ei tenuitatem, & quem indit spiritum, educit etiam omnem, bene eum tenuem, & bene illā laxam faciens; ab hoc igitur calore, nec planta vlla, nec vllum constituitur animal. Nam, vt suo amplius explicabitur loco, animal, & planta spiritus est corpori, vt proprio tegumento, proprioq. inclusus organo. Neque verò hoc de omni animali prolatum accipiat quis; quandoquidem, vt fusius alibi tractatur, in homine aliud est animæ genus diuinum illud, & immortale, spiritus, & reliqui corporis forma vniuersi. Horum porrò cōstitutio, actiones, passiones, operationes multò quidem diligentius inspiciendæ, explicandæque, at in alium reijciendæ sunt, tractatū. Nunc, quoniam naturalia corpora omnia loco, in quo ponantur opus habent, & in loco omnia posita sunt, & motus omnis, omnisque immutatio in tempore fit, quid locus, quid tempus sit, inquiramus.

LOCVM SPATIVM ESSE A CONTENTORVM CORPORVM mole diuersum, & inane dari posse. Cap. XXV.

LOCI naturam, & quid locus sit inquirentibus, primùm quæ communis hominum consensus, & sensus ipse loco attribuit, ponenda sunt. Tum, an quod antiquioribus multis positum est, inane, vacuumque, spatium scilicet penitus incorporeũ, & quod aliud nihil prorsus, sed aptitudo modò quædam sit ad corpora suscipienda dari possit; num scilicet ens quippiam, vel quampiã eius partẽ è loco, in quo locata est ita amouere liceat, vt nec ens aliud vllum, nec ipse etiam aer in illum illabi queat. Nam si huiusmodi spatium fieri vsquam appareat, & quę loco inesse visa sunt, illi insint omnia, ambigere non liceat, quin Mundi vniuersi, & entium singulorũ locus huiusmodi spatium sit; in quali, quod abstractum est ens, locatum erat. Loco id primũ inesse videtur, vt id, cuius est locus, in ipso sit; & vt quę ipsum subeunt suscipere queat, & suscipiat omnino omnia, itaq. locus entium quorumuis receptor fieri queat; & inexistentibus entibus recedentibus, expulsisue, nihil ipse recedat, expellaturue, sed idem perpetuò remaneat, & succedentia entia promptissimè suscipiat omnia, tantusq. assiduè ipse sit, quanta quę in ipso locãtur, sunt entia; perpetuò nimirùm iis, quę in eo locata sunt, æqualis; at eorum nulli idem sit, nec fiat vnquàm, sed penitus ab omnibus diuersus sit. Spatium porrò, quod corpore nullo prorsus repletũ, ac propterea inane, vacuumq. sit, dari posse, vel ipsis in clepsydris videre licet; quę, quòd, si earum orificiũ ita occludatur, vt aer nullus in eas subire queat, itaq. si ex infernis foraminibus inexistens aqua delabatur, superioris aquæ locus vacuus fiat, haudquaquàm delabitur, sed vel quę foraminibus ipsis superstat, sustinet sese, vacuum dari non posse Peripateticis declarant; in vasis præterea omnibus, quę ita, eaque è re constructa, & vndiq. occlusa sunt, vt nullus in ea ingressus aeri detur, hoc spectatur. Verùm si vnum tantùm clepsydrarum foramen paulò amplius effeceris, & infernam horum partem quiduis aperias, & ex illo, & ex hac inexistentẽ fluorẽ statim decidere videas. E clepsydrarũ præterea foraminibus, è quibus aqua non defluit, mel, fluoresq. alij quiuis paulò grauiores, & puluis amplius, vel minutissimus, at densus, grauisq. decidit. Insuper ceream in molem ferreum stylum si immittas, eamq. & prius, & postea ita cõprimas, vt si aer inerat vllus, exprimatur omnis, nullusq. eam subeundi relictus sit aditus, ægrius fortè, at abstrahas illum tamen. Quin si ens quippiam crassioribus vaporibus, crassioreue fumo, aut aqua repleas, ac undique occludas, ut aer nullus prorsus subire id queat, tum vehementi id exponas frigori, manifestè spatium vacuum in eo fieri intuebere; nam aquam in glaciem, & minorem contractam in molem, vapores, fumumq. in aquam conspissatũ experieris. Ad hæc, si vasis, quod è pelle, aliaue, at laxa, cedenteq. re confectum sit, orificium ori indas, & ore inexistentem aerem in pulmones attrahas, nõ aerem modò vasi inexistentem, sed ipsum vas in os conuolare sentles; at non certè, si uas è densa, renitenteque, & inflexili confectum sit re. Follem itidem si comprimas, & occludas, ut nullus illabenti aeri aditus pateat; tum eleues, expandasque, si pellis laxa, gracilisq. fit, dirumpi eã uideas, minimè uerò si pellis crassa, densa, & frangi inepta sit. Igitur & in uase, & in folle spatium uacuum fieri fatendum est. Quòdque nusquam uacuũ fieri apparet, non uniuersalis quædam natura, ut Peripateticis placet, præstat, quæ inane exhorrescẽs, ne usquã fiat, prouideat, aerem, aliaque contigua entia eò immittens, unde quid recedit, abstrahiturue; & si inde ens quippiã recedere tentet, abstrahaturue, quò ens aliud nullũ immittere queat, nec recedere id, nec ulla externa à ui abstrahi sinens, & aquam sursum euehens, & in sublimi sustinens. Nam nusquam locorum illa adest, nec qui, quæ, ne spatium ullum uacuum fiat, molienda forent, moliri queat, intueri licet. Sed illud profectò est mea sententia, quòd singulares entiũ naturæ, & ipsa omnino

entia mutuò contactu gaudent, & à seipsis separari, seiungique non sustinent; proindeque singula, ne à contiguis seorsum fiant, si quippiam illorum recedat, vel quæ bene corpulenta sunt, & nullo, vel non quo id sectandum est moueri possunt motu, summa id sectantur velocitate; quòd ab illo seorsum fieri exhorrescerent, ita proprias intendunt vires, vt materiæ, cui inexistunt, molem, pondusque, à quo ne mouerentur, seseque sustinerent, prohibebantur, deorsumque detrahebantur, exuperent, & sursum, si opus est, efferant, atque adeo in sublimi sustineant. At vbi nimia illa est; & quam viribus nullis euehere, sustinereue queant, inuitæ quidem cedunt tamen, nihilque recedens sectantur, & contiguum ipsæ deserunt ens: & vbi itidem abstrahentis viribus reniti non possunt, à contiguis rebus remouentur, vnde intermedium spatium vacuum fit. Dum scilicet angusta sunt clepsydrarum foramina, quòd modica aquæ portio, proindeque & leue ipsius naturæ sustinendũ est onus, sustinet hoc illa; at non vbi, foramine amplificato, maior aquæ portio, grauiusque sustinendum est onus: minus etiam, si angusta quidem foramina, vel vnum modò insit; at moles magis in se ipsam densata, vel multa sustinenda sit. Ferreus quoque stylus inuitus quidem à contigua cera abstrahitur, at abstrahentis viribus impar si sit, abstrahi ab his se sinit. Vaporum itidem, fumique, & aquarum naturæ inuitæ à contiguis rebus recedunt, & inuitæ etiam in angustius se cogi sinunt; at quòd exuperantibus externi frigoris viribus obsistere non possunt, simul & in angustius se cogi, & à contiguis remoueri patiuntur. Et propriæ vasorum, è quibus aer educendus est, folliumque pellium naturæ, illorum, horumque materiam flectere, disrumpereque si queant, ne recedentis aeris contactu priuentur, flectant eam, disrumpantue; minimè verò, si flecti ea, disrumpiue repugnet: quocirca, & vasorum, & adapertorum follium spatium vacuum fiat oportet. Itaque manifestè spatium ab entium mole diuersum dari potest, & datur omnino; & entia omnia in eo locata esse, & ex ijs, quæ dicta sunt, & inde præterea intelligere licet, quòd quæ loco inesse oportere visa sunt, spatio insunt omnia: ens scilicet quoduis in ea spatij portione est, in qua locatum est, & quæ ipsius est locus, & penitus, vt dictum est, incorporeum, & actionis omnis, omnisque expers cum sit operationis, aptitudo scilicet quædam modò ad corpora suscipienda, aliud nihil prorsus, proindeque entium nulli prorsus simile, dissimileue, aut contrarium, sed penitus ab omnibus diuersum cum sit, nihilque à se ipso differat vsquam, sed vnum, idemque sit vniuersum, quauis in sui portione promptissimè ens suscipit quoduis, & inexistentibus commotis, recedentibusque, aut expulsis, nihil ipsum commouetur, nullaque ipsius portio recedens sectatur ens; sed vniuersum perpetuò immobile permanet, & succedentia suscipit entia; in tantaque ipsius parte singula locantur, quanta ipsa sunt entia; & quandiuuis ens quiduis quauis in parte immoretur, nunquam tamen hæc illi, nec illud huic simile fit. Itaque quoniam spatium, quod à corporum mole diuersum sit, dari posse, & esse omnino, & in eo entia quædam locata esse, ipso comprehensum est sensu, & quę loco inesse oportet manifestè ipsi insunt omnia, proindeque entium omnium locum ipsum esse, ipse itidem declarat sensus; vtique Aristotelis rationes, quibus huiusmodi spatium dari non posse, & corporum omnium locum, superficiem ea continentis esse asseruit, quoniam rem non esse ponunt, quam esse sensu comprehendimus, ne inspiciendę quidem essent; at, veritas vt amplius eluceat, exponantur tamen, & examinentur.

CORPORVM OMNIVM LOCVM, CONTINENTIS EA superficiem esse, Aristoteli placet. Cap. XXVI.

QVID locus sit, inquit Aristoteles, perspicuum fieri hoc modo po-
test. Sumamus de ipso quæ verè per se ei inesse videntur. Primum
4. Phys. igitur, locum id, cuius est locus, continere, nihilque eius esse arbi-
t.30. tramur: Præterea locum primum, nec minorem esse, nec maio-
rem, nec à quaque re destitui, & separabilem esse. Deinde locum
omnem superum, & inferum habere; & vnumquodque corpus
ad propria loca naturaliter ferri, & in eis conquiescere, idque aut
t.31. in supero, aut in infero loco efficere. Et alibi; His (inquit) suppositis, reliqua con-
templari debemus. Enitendum autem est ita considerare, vt definitio huiusmodi
reddatur, ex qua, & ea de quibus dubitatur, dissoluantur; & quæ loco inesse viden-
tur, ei conueniant. Præterea difficultates, & quæ de eo erunt dubietates cum ea in-
notescant; ita enim pulcherrimè vnumquodque fuerit demonstratum. Primum
quidem illud intelligẽtia est apprehendendum, nullam de loco futuram fuisse per-
scrutationem, nisi aliquis esset motus, qui ad locũ pertineret; nam & cœlum in loco
esse ob id maximè arbitramur, quòd semper motu cietur. Horum autem alius est
latio, alius accretio, & imminutio; in accretione enim, & imminutione, quod prius
hic erat, locum minorem, aut maiorem occupauit. Alind verò per se actu mouetur,
aliud quod ex accidenti, & huius aliud per se moueri potest, vt corporis partes, & na
uigij clauus, aliud non potest, sed semper ex accidenti, vt albor, & scientia; hæc enim
propterea locũ mutant, quòd id, in quo sunt, mutent. Quoniam autem propterea
in cœlo esse dicimus, quòd in aere, qui est in cœlo, & in illo quidem non omni, sed
ob extremum eius, quod continet (nam si vniuersus aer sit locus, æqualia profectò
non erunt vniuscuiusq; locus, & vnumquodque, videtur autem æqualis esse, talisq;
est primus in quo est) cum id quod continet, diuersum non fuerit, sed continuũ in
illo, non vt in loco esse dicitur, sed vt pars in toto: cum autem seiunctum fuerit, &
tetigerit, in primo est extremo eius, quod continet, quòd neque rei, quæ in ipso est,
pars est, nec interuallo maius, sed æquale, quod eorum, quæ se contingunt, extrema
simul sunt. Et continuum quidem cum sit, non in illo, sed cum illo mouetur; cum
autem disiunctum est, in illo, seu id, quod continet moueatur, seu non moueatur.
Præterea cũ diuisum non fuerit, vt pars in toto esse dicitur, ceu aspectus in oculo,
aut manus in corpore: sin diuisum sit, vt aqua in vase, aut in dolio vinum; manus
enim vnà cum corpore mouetur, aqua autẽ in vase. Quid igitur sit locus ex his iam
constat. Quatuor enim ferè sunt, quorum vnum locum esse necesse est, aut enim
forma, aut materia, aut interuallũ aliquod extremis interiectum, aut ipsa extrema;
si interuallum nullum sit, præter corporis, quod inest, magnitudinem: perspicuum
autem est tria ex his esse non posse. Tum, vel si satis superius nec formam, nec ma-
teriam locum esse declaratum videri possit, hic itidem vtramque, & interuallũ am-
plius, rationibus multis (quæ suo exponentur, examinabunturque loco) declarans;
t.39. si, inquit, horum trium nullum est locus, nec materia, nec forma, nec interuallum,
quod semper sit, ab interuallo eius rei, quæ transfertur, diuersum, necesse est qua-
tuor illorum reliquum esse, nempe extremum, quod continet, atque id corpus dici
cõtineri, quod latione potest moueri. Itaque corporibus singulis concauam supe-
riorum corporum superficiem, à qua scilicet continentur, vt proprium assignat lo-
cum, igni videlicet cœli, aeri ignis, aquæ aeris, terræ aquæ concauum.

QVAE LOCO INESSE ARISTOTELI POSITA SVNT, NON rectè omnia posita, nec continentium corporum superficiem locum esse decretum est. Cap. XXVII.

ON rectè, vt videtur, loco inesse Aristoteli positum est, vt id, cuius est locus, contineat, & nunquam ab entibus omnibus destitui possit: quod enim declaratum nondum est, & declarandum omnino est, continētium corporum superficiem locum esse, & spatium, quod ab entium mole diuersum sit, dari non posse, sumit. Nam si id detur, quamuis vacuum nunquam fieret, quòd non spatij id, locique natura, sed entium ingenium, appetitusque præstat, quæ seorsum ab alijs fieri, & à nullo contingi æquè, ac corrumpi exhorrent, proindeque aliquo recedente, quod cōtiguum est, sectatur id, spatiumque ab eo derelictum replet, occasione tamen quapiam ab omnibus destitui posset, & ne destitui possit, non loci id, (vt dictum est) sed entium naturæ tribuendum est. Non rectè itidem docet, naturalia corpora omnia ad propria loca naturaliter ferri, vt in ijs conquiescant: etenim ignis, & tenuitas quæuis non propterea sursum effertur, vt in proprio fiat loco, à quo (vt alibi Aristoteles statuit) foueatur, seruetur, perficiatur, & in quo cōquiescat, sed vt nostri Cœli crassitiem, à qua comprimi, ac corrumpi se sentit, vitet. Terra verò, & aqua, & paulò corpulentiora quæ sunt entia omnia, & ipsæ etiam flammæ, quæ in crassiusculis accensæ sunt rebus, propterea deorsum delabuntur, quia inexistens calor materiæ copiæ, ponderique impar, deorsum ab ea detrahitur. Nec intueri prorsus licet, cur ignis cœlum, & aer ignem, & aqua aerem, & aquam terra contingendi appetitu teneatur; nihil à cœli natura ignis foueri, seruarique Aristoteli cum possit, & nunquam cessante, longeque rapidissimo ab eo circūuoluatur motu; & reliqua corpora, aer, aqua, & terra ab ijs, à quibus continentur, non modò nihil foueantur, aut seruentur, sed assiduè oppugnētur, atque adeo corrumpantur. Tum vbiuis locorum, & vel in profundioribus terræ partibus, integer modò in ijs calor fiat, qualis in earum multis fieri videtur, perfectissimus ignis fieri potest: nec quia qui in ijs fieri videtur, & qui apud nos fit, lucet, propterea verus non censeatur: nam, vbi in summam actus tenuitatē inuisilis factus est, sursumq. effertur, quin æquè igni à cœlo contento perfectus sit, & si perfectus non sit, quam ipsi ad cœlum elato, cœli contactus perfectionem adijcere queat, aut quî reliqua corpora, à corporibus, quę ipsa cōtinent, perfici Aristoteli possint, intelligentia assequi nō possumus. Et rectè quidem à motu ad loci inquisitionē inductos homines existimat. At, si quòd corpora, quę mouentur, nunquā non in loco fieri, sed è loco in locū migrare necesse est, & numquā inane, vacuumq. per spatiū, sed perpetuò per quippiam feruntur corpus, propterea quampiā horum partem, eamq. oīno, quā attingūt, & à qua primo cōtinentur, hanc entium locum ponendū esse Aristoteli visum est, non rectè visum est: fieri enim potest, vt aliud à corporum spatio spatium cum sit, & per id motus fiat; quæ mouentur tamen per alia corpora moueri appareant, quòd nunquam vacuum id, vacuum, sed semper corpore quopiam repletum sit, quod ijs, quæ mouentur, amouendum, findendumque est. Quod igitur dictum est prius, & diligentius, quàm factum videtur, num spatium id dari possit intuēdum, & firmioribus, proximioribusque, & ipsis prorsus à rębus, ipsoque sumptis à sensu, proindeque & manifestis, apertisque rationibus dari non posse declarandum fuit: nam quibus id declarat, Peripateticis etiā omnibus longè obscurissimæ, & eorum optimis infirmissimæ, & inanes insuper videntur. Verum tamen, & eas, & quibus qui illas damnant id docere nituntur, indagemus.

ARISTOTELIS, PERIPATETICORVMQVE RATIONES, QVIBUS spatium à corporum mole diuersum dari non posse astruunt, exponuntur, & examinantur. Cap. XXVIII.

Phi. t. 37. I spatium aliquod sit (inquit Aristoteles) quod per se esse, & in eodē loco manere natura sua aptum sit, infinita profectò erunt loca: aqua enim, & aere locum mutantibus, quod vniuersa aqua in vase facit, idē partes omnes in toto faciunt. Quòd nimirum si aere è vase exeunte, aqua id subeat, per spatium aquæ vasis spatium meabit, & quæ totius aquę spatij ad totum vasis spatium ratio est, eadem partium ad partes erit, vt quēmadmodum totum per totum meat, & totum in toto est, vt in loco, ita partes per partes meabūt, & quælibet aquæ pars in aliqua spatij parte erit, vt in loco. Cum verò aqua cōtinuum quoddam sit, quod infinitè potest diuidi, per ipsius spatium vasis spatio meante, & omni ex parte diuidente, infinitè erit diuisa, ob eamq. caussam infinita erunt loca. Tum, & locus (inquit) loco mutabitur, multaq. loca simul erunt. Nam si aqua in vase sit, & vasis ipsius spatium aquę sit locus, & vas è loco in locum transferatur, ita vt vas in alio, atque alio fiat spatio, efficietur profectò, vt aquæ locus spatium, quod vasis extremis interiacet, locum mutet, aliumque locum, aliud videlicet occupet spatium, itaque locus in loco fiet, & loca multa simul erunt. Tribus igitur incommodis eos premi Aristoteles decernit, qui spatium à corporū mole diuersum entiū ipsum locū esse ponunt: primo quidem, quòd infinita erunt loca, secūdo, quòd locus in loco erit, tertio, quòd multa loca simul erunt. Et verè primo premuntur, & infinita erunt loca, si spatium, & quod in eo ens locatur, mutuò sese diuidant; in infinitas enim diuidantur partes, proindeq., quòd partes singulæ proprio in loco ponēdæ sunt, infinitis opus erit locis; & secundo itidem, tertioque, locus scilicet in loco erit, & multa loca simul erunt, si locus simul cum ente, quod ex eo transfertur, transferatur, si scilicet mobile sit, & singulas eius partes cum ente, & quamuis ipsius partem cū ente, quod ex ipsa migrat, migrare & ipsam. Quoniam verò spatium, quod antiquioribus, nobisq. positum est, penitus incorporeum est, proindeque, vt entia, quę ipsum subeunt in se ipso suscipere queat, nec ipsum ab illis, nec illa ab ipso diuidenda sunt, dissecandaque, & penitus etiam immobile est, incommodorū, quæ exposita sunt, nullū nos excipit; & quin spatium locum ponere liceat, vel Peripateticorum, & quidem optimorum testimonio, nulla Aristotelis ratio obstat. At illi ijdem, quòd, si non rationes etiam omnes, at omnes certè huius positiones tuendas susceperant; si (inquiunt) spatium locus sit, in quo corpora suscipiuntur; quoniam corpora trinam sortita sunt dimensionem, & quanta sunt, vtique & spatium, quod illa suscipit, trinam & ipsum dimensionem habeat oportet; quare, & quantum, & corpus sit oportet; nam aliarum quantitatum nulli, sed corpori tantum illa attribui potest. Corpus si sit, vel mathematicum, vel naturale erit; at mathematicum si sit, cum non secundum rem, sed secundum nostram imaginationem modò subsistat, naturalium corporum locus esse, eaque in se ipso suscipere nō potest; minus etiam, si naturale, nam tale si sit, mobile, & in loco etiam sit; quorum vtrumque spatio abnegant qui id ponūt. Mirari sanè licet etiam, spatium (quod penitus Aristoteli ignotum fuit, quin quod dari non posse acerrimè is cōtendat, & quod, si detur, necessariò quale nobis positum est, ipsis etiam incorporeum, immobileque ponendum sit) num dari possit inquirentibus, propterea dari non posse visum esse, quòd corporum, magnitudinumq., quę Aristoteli notę fuerunt nulli congruat, & quòd, si sit, iuxta Aristotelis decreta, mobile, & in loco esse oporteat: quorum neutrum spatio tribui potest. Si dari id non posse declarare propositum erat, non inde declarādum erat, quòd à corporibus, magnitudinibusque, quæ Aristoteli notæ fuerunt, seclusum sit, sed nusquam id dari posse demonstrandum, nullis scilicet artibus ens vllum, eiusue partem è

loco, in quo positum est, educi, aut minorē in eo cogi posse in molem, quam ens aliud ullum, nec ipse etiam aer subire queat; siquidē quę sensu percipi possunt, & quę num sint, sensus diiudicare potest, rationibus nullis prorsus, at ijs certè minus, quę nō ipsis à rebus, ipsoque deprompte sunt à sensu, sed ex hominum manant decretis, & logicæ omnino sunt, egent. Minus etiam spatium si sit, naturale num sit inquirendum, cum per se, & natura subsistat, & naturalia entia locari vt possint, necessarium cum sit. Tum, si spatium (inquiunt) quale ponitur, sit, nulla agente, operanteque natura donatum sit, & nihil prorsus agat, opereturue, nequaquam (quæ loco conueniunt, & quæ agere, operarique videtur locus) ipsi insint, nec ea ipsum agere, operarique queat. Non corpora, quæ in ipso posita sunt, generandi, alliciendi, conseruandi, perficiendique vim obtineat: nec locus locato similis sit: nec loca à se ipsis differant. Iure quidem ea omnia loco inesse, & omnia à nobis, qui spatium locum esse ponimus, efflagitent, & quòd eorum nullum spatium præstare potest, locum spatium poni nō posse decernant; si quæ propria loca Aristoteles corporibus attribuit, ijs illa præstent omnia. At quoniam, vt superius dictum est, corpora singula à corporibus, à quibus continentur, à proprijs locis Aristoteli, suisque assiduè oppugnantur, & corrumpuntur, contraria planè sunt; non propterea quòd spatium nihil quæ in ipso locata sunt foueat, nullamque ad ea similitudinem sortitum sit, entium locus poni non potest, quin magis, quàm continentis superficies, ponendum est; nam si nihil ea fouet, nihilque eis simile est, at nihil certè oblædit, nihilque cōtrarium eis est. Quantitati pręterea, inquiunt, per se locus debetur, itaque & spatio, quantum & ipsum cum sit, locus tribuendus erit. Mirari sanè licet incorporeo spatio, & quod si sit, vel ipsis entium omnium, & Mundi vniuersi locum esse necessario statuēdum sit, locum tribuendum esse, videri posse. Tum si vas, inquiunt, aquæ plenum ex alio in alium transferatur locum, quoniam spatium in quo locatum est (vt id ponentibus placet) non transfertur, sed aqua spatium variat, non vas tantum, sed aqua etiam, quæ vasi inest, per se mouebitur, quod est absurdum. Si quæ alijs quidē inexistētia, & cum ijs commota, at per proprium perpetuò delata locum, perpetuoque in proprio fiunt loco, per se moueri Peripateticis, vt videtur, placet, aqua etiā vasi indita, & cum eo cōmota, veluti & vas per se mouebitur; & aquam vasi inditam, & cum vase commotā (si quæ ab alijs gestantur moueri ea dicere licet) veluti & vas per se moueri si ponamus, quid absurdum positum sit, vel iuxta Aristotelis positiones, intueri non licet. At, vt dictum est, nō quæ iuxta illius decreta, sed quę iuxta rerum naturam euenire non possunt, si ponantur, absurda sunt. Præterea, inquiunt, si spatium (nam, vt veritas amplius eluceat, vel quæ exposita, examinataque sunt, iterum exponere, iterumque reijcere non grauabimur) vnum, eiusdemque naturæ sit vniuersum, differentium corporum locus esse non poterit, locus enim locato similis sit, oportet. Rectè quidem, si aer, à cuius superficie amplior terræ portio continetur, & Cœlum igni simile Peripateticis positum sit, aut poni possit. Adhuc quantitatem, dicunt, spatium sortitum cum sit, nequaquam (quod ijs, qui illud ponunt, fieri placet) per omnes corporum, quæ in eo ponuntur, partes, dimensionesque penetrare, permeareque poterit; tum si penetret, simul & spatium, & corpus in eo locatum erit. Equidem spatium, quod ponimus, penitus incorporeum, & veluti non ens, &, vt probauimus, aptitudo modò quædam ad corpora suscipienda, aliud nihil prorsus cum sit, proindeque corporibus, quæ ipsum subeunt, nihil reniti, repugnareque cum possit, in ipso illa vt locentur, nihil sibi ipsis immisceri, & mutuò sese diuidere, dissecareque opus esse existimo. Cur enim nihil ea ab ipso cum penetrentur, non in ipso locari queant? At si à spatio ea penetrari velint, incorporeum cum sit, quin qualiacunque sint corpora penetrare queat omnia, haud est dubitandum. Et vt spatium, quodque in eo suscipitur corpus simul fiant, quoniam incorporeum est spatium, nullum consequitur incommodum.

Postremò locus, addunt, locato nobilior, & prior etiam est; at spatium, quantitatis, & substantiæ omnis expers, & accidens cum sit, entibus, quæ in ipso locata sunt, nec nobilius, nec prius videri potest. Non perperam fortè, si Peripateticis, & qui Aristotelis decreta omnia, veluti ipso à Deo prolata venerantur, spatium locum poni non posse, persuadendum foret; at quoniam cum ijs modò contendendum est, qui hanc saltem illius positionem demoliri student, & inane spatium entium locũ ponendum esse contendunt, non quæ iuxta Aristotelis decreta, sed quæ iuxta rerum naturam incommoda eos excipiunt, exponenda Peripateticis erant. Etenim locum quidem ijs, quæ in ipso locantur, priorem oportere esse, omnes reor admittunt; at cur nobilior etiam ponendus sit, non omnibus intelligere licet. Supremum certè Cœlum, quod velint, nolint, in loco ponant, necesse est, in loco, qui ipso nobilior sit, locari nõ potest; nam per se corporum nulli spatium cum inhæreat, sed per se existat, perpetuòq. idem cum permaneat, & quod si existit, in eo Mundus locatus necessariò sit, cur accidens ponẽdum sit mente non concipitur. Quod dictum est, non alia ratione vlla spatiũ dati non posse Peripateticis contendendũ, sed nusquam fieri id posse declarãdum; nam si sit, quòd non reliquorum modò entium, sed cœli etiam ipsius locus sit, si non prius, cũ ipso certè Mundo factum fuerit, necesse est. Itaque nisi Aristotelis ratio, qua, si vacuũ detur, motum fieri nõ posse astruit, quòd si per vacuum fiat, in instanti fiat, obstet; spatiũ, quod ponimus, corporum omnium, & Mundi etiam ipsius locũ esse statuere liceat; at nihil prorsus ea obstat. nam, vel si spatium quale positum est, verè existit, nusquam tamen cũ fit, quòd (vt dictum est) corpora, quæ in eo locantur, separari, seiungiq. à se ipsis non sustinent, sed sibi ipsis perpetuò adhærent, nulla spatij portio vacua remanet vsquam, sed vniuersum corpore quopiam repletum est. Quocirca quæ mouentur corpora, nusquam per vacuum, sed per alia perpetuò feruntur corpora. Tum si detur vacuum, nequaquam tamen (vt Aristoteli placet) nullo in tempore motus fiat; qui enim, vel si à nullo, quæ per intermedium spatium feruntur, retardentur, è cœlo in terram nullo lapis descendat temporis momento, atque simul, & in cœlo, & in terra fiet? Quas ob caussas quoniam, vt visum est, sensus ipse entia in spatio contineri ab ipsorum mole diuerso nobis manifestat; & nulla Aristotelis, fuerit vniue ratio id fieri prohibet. & satis continentium corporum superficiem, corporũ locum poni nõ posse est demonstratum; reliquæ difficultates, & bene eæ magnæ, à quibus Aristotelis sententiam vrgeri, vel suorũ complures declarant, nequaquam exponendæ videntur. Sed quid sit tempus, & in ipsius Aristotelis dictis speculemur; rectè enim è quibus illius natura intelligẽda est, nos edocet, proindeque in ijs simul, & quid Aristoteli visum fuerit, & quid sit tempus innotescet.

QVID SIT TEMPVS. Cap. XXXIX.

Phys. 97

QVID sit tempus inquirens Aristoteles, reiectis antiquorum opinionibus, quibus aliud, atque aliud visum id esset, postremò, & motum non esse declarans, inquit, » At neque sine mutatione est; cum enim » ipsi cogitatione nihil mutamur, aut si mutamur, minimè animaduer» timus, nullum tempus præterijsse nobis videtur, quemadmodũ nec » hisce, quos fabulę tradũt in Sardo apud Heroas dormire, cũ à somno » fuerint excitati; Prius enim momentum cum posteriori coniungũt, » vnumque efficiunt, & id quod intercedit eximunt, propterea quòd sensu id nõ apprehendunt. Vt igitur si aliud & aliud temporis momentum nõ esset, sed vnum, & idem » tempus non esset, ita cũ aliud, atq. aliud esse nos latet, medium tempus nullũ videtur » esse. Quamobrem si, cum nullam distinxerimus mutationem, euenit, vt tẽporis nulla » nobis sit cogitatio, sed in vno, & indiuiduo manere animo videamur, cum autem sensu

appre-

apprehendimus,& disiungimus,tum tempus præterijsse dicimus, perspicuum est sine motu, & mutatione tempus non esse: ita illud constat tempus, nec motum esse, nec absque motu. Sumendum verò est(quandoquidem quid est tempus quærimus) quid sit ipsius motus,hinc exordium ducendo;simul namque,& temporis, & motus sensum habemus.Nam in tenebris,quanquam corpus nostrum nihil patiatur, si tamen animo agitemur,statim tempus aliquod simul videtur fuisse: sed & cum tempus aliquod videtur præterijsse,simul & motus quidam apparet fuisse; quare aut motio, aut motionis aliquid est tempus; cum igitur motus non sit,aliquid eius sit,necesse est. Cum autem id,quod mouetur,ex aliquo ad aliquod moueatur,magnitudoq. omnis continua sit,magnitudinē motus cõsequitur.Quòd enim magnitudo continua sit,motus quoq; est continuus; quòd autem motus,& tempus;nam quãtus motus est, tantum & tẽpus videtur semper fuisse. At verò prius,& posterius in loco primũ sunt, quãdoquidẽ situ in eo insunt.Cum autẽ in magnitudine prius,& posterius insint,necesse est,& in motu prius,& posterius inesse ijs, quæ illic sunt, proportione respondentia. Atqui etiam in tempore illa insunt,quòd horum alterum semper sequatur. Prius autem, & posterius in motu,re quidem ipsa,& subiecto idem sunt,quod motus,ratione verò diuersa sunt, & motus non sunt. Atqui & tempus cognoscimus, cum motum distinguimus, priori,& posteriori distinctis,tumque fuisse tempus dicimus,cum prioris, & posterioris in motu sensum habuerimus: distinguimus autem,quòd aliud,& aliud ea esse,& aliquid aliud intercedere existimamus.Cum enim extrema à medio diuersa esse animo concipimus,temporisque momenta duo esse anima affirmat,aliud quidem prius, aliud posterius,tum hoc ipsum tempus esse dicimus. Nam quod momẽtis terminatur, tempus videtur esse,idque positum sit. Cum igitur temporis momentum vt vnum sensu apprehendimus,non autem vt prius,& posterius in motu,vel vt idem quidem,nõ tamen prioris,aut posterioris alicuius,quod scilicet prioris alicuius sit finis, & posterioris alicuius principium,nullum tempus videtur fuisse,quandoquidem nec motus. Cum autem prius,& posterius,tum tempus dicimus.Hoc enim est tempus,numerus motus ratione prioris,& posterioris. Nõ ergo tempus est motus,nisi vt numerum motus habet. Argumentum autem est,quòd plus,& minus ex numero diiudicamus, maiorẽ verò,& minorem motum ex tempore. Tempus ergo numerus quidã est. Rectè quidem Aristoteles,ex entium motu,immutationeq. in temporis cognitionem nos inductos esse, & nullum prorsus tẽporis sensum fieri nobis posse, sine motus cuiuspiam sensu,docet; quin.s. motũ quempiam intueamur,recordemurue;at non rectè,vt videtur,ex ijs tempus sine motu,& mutatione non esse colligit. Cur enim,cum tempus vt sit,entis nullius motus,immutatiove præstet,sed per se existat, ab entium motu pendeat, & si nullus motus,nullaque fiat immutatio, tempus itidem ille, fluereque cesset? Non rectè itidem,propterea quòd nec tempus seorsum à motu,nec motum seorsum à tempore vnquam,sed perpetuò cum altero & alterum apprehendimus, tempus conditionem, affectionemue quampiam,& motus quid esse decernit.Nam,vel si nullam prorsus affinitatem,cognationemue motus cum tempore habeat, nihilque prorsus illius tempus sit,sed penitus ab altero alterum diuersum sit; quoniam motus,immutatioque omnis in tempore fit, eiusque, & breuitatem, & diuturnitatem tempus nobis manifestat, & tempus nullum nobis præterit,in quo motũ quempiam non intueamur,recolamusue, necessariò vbi motus cuiuspiam nobis sensus fit, quòd eius itidem durationis sensus fit,temporis itidem,in quo ille factus est, sensus fit: & vbi temporis,motus itidem qui in eo factus est.Itaque non, quòd nunquam alterius tantum, sed perpetuò vtriusque simul sensus fit, propterea alterum alterius quid esse statuendum est, sed id tantum, quod euenire videtur,motum scilicet omnem suo in tempore fieri, & motum prorsus nullum sine tempore fieri posse,ea videlicet tantum alteri ad alteram cognatio,affinitasque tribuenda est, quæ tributa videtur. Minus etiam continuitas, & prius, posteriusque

riusque tempori indendum fuit, quòd quantitati, proindeque & motui, qui super ea fit, insunt; nihil enimà motu cum pendeat tempus, sed per se (vt dictum est) existat, quas habet conditiones, à se ipso habet omnes, à motu nullam prorsus. Mirandum præterea est, motui prius, posteriusque propterea inesse visum Aristoteli fuisse, quòd & magnitudini, super qua fit, insit. Etenim cœli, cuius motus præcipuè tempus, numerum, mensuramque esse Aristoteli placet, pars nulla alia prior, posteriorque est. At, vt dentur hæc omnia Aristoteli, non certè, vt tempus motus numerus, mensurave, aut passio, affectiove quæpiam sit, dari potest: quî enim res, quæ principio, fineque Aristoteli caret, & quæ nusquam sibi ipsi difformis, nullaque ab intermedia re distincta est vsquam, rei, quæ passim terminatur, immutaturque, cui omnino terminum quempiã, & quampiam assignare liceat distinctionem, numerus, mensurave sit? aut quî res vlla rei passio, affectiove sit, cui nihil inhæret vnquam, nihilque commune habet, & à quo penitus diuersa est? Itaque, si quam coniunctionem, connexionemque, & affinitatem tempus, motusq. inter se sortita sunt, ea modò tribuẽda ijs est. Tempus mora sit, duratioque, & spatium, at non super quo, aut per quod, sed in quo motus, immutatioq. fit omnis. Et motus tẽporis sit mensura, at nõ omnis, sed cœli modò, qui nimirum vnus continuus est, & vniformis. De principijs, primisq. corporibus, quot, & qualia sint, insuper de ortu, & interitu in vniuerso hucusq. actum. Nunc quid antiquiores Philosophi, Aristoteles potissimum, eiusq. asseclæ, qui sine dubio in hoc genere cæteris omnibus longè antecellŭt, hisce de rebus senserint, accuratè est excutiendũ, vt nostra simul sententia clarius explicetur, atque adeo probetur.

BERNARDINI TELESII CONSENTINI

DE RERVM NATVRA IVXTA PROPRIA PRINCIPIA

LIBER SECVNDVS.

NIHIL INFERRE PERIPATETICORVM RATIONEM, QVA, QVAE communem materiam sortita sunt entia, vel à nullo passa contrario, corrumpi astruunt. Cap. I.

Ommvnem materiam quę sortita sunt entia, vel si nullo à contrario agente oppugnentur, corrumpi tamen omnia Aristoteli, suisque placet omnibus, quòd formas illa, naturasq. omnes suscipere apta cũ sit, nequaquam ab vna perpetuò detineri, aut queat, aut velit, sed alias omnes, quas suscipere potest, appetat, & suscipiat tandem omnes oportet: neque enim illas suscipiendi appetitus, facultasque frustra insit. Itaque vel nulla externa in inexistentẽ contraria agente forma, sola materiæ appetẽtia, potentiaque illam eijcere satis Aristoteli est. Et propterea sublunarem ignem, vel si à nullo is contrario ipsi etiam oppugnari videtur, assiduè tamen corrumpi decernit. Et vera si sit ratio, non terra modò, sed ipsum etiam Cœlum, secus ac nobis visum est, corrumpatur. Quamobrem explicanda amplius, excutiendaq. est illorum sententia. Principio formæ oẽs, omnesq. qualitates materię vniuersæ, & cuiuis eius portioni simul inexistere Peripateticis videntur, at non semper actu oẽs, sed vnica tantùm, reliquæ verò potentia, non agentes, sed veluti stertentes: quæ nisi actu interdum, & æterno tempore veluti per vices fiant, frustra ibi inditæ sint. Id verò, quòd voluti inertiæ, imperitiæq. naturam incuset, pacto nullo admittendum existimantes Peripatetici, materiæ, inertissimæ rei, & quæ actionis omnis per se penitus expers, quin veluti non ens, & id modò Aristoteli sit, quod ab agentibus fit naturis, harum quas vult, vel à quibus detinetur, & quæ in ea vigent, veluti in soporem deijciendi, alias contra, quæ stertunt, & veluti demortuæ in eius latebris latent, veluti excitandi, & in lucem, actumque agendi facultatem attribuunt, proprijs placitis, rerumq. naturæ repugnantes, & alijs, vt videtur, multis peccãtes modis. Nam rem ponunt, quam nulla concipere queas imaginatione, agentes naturas agendi vi exutas, stertentesq., & longè plurimas, summèque inter se cõtrarias, sibi ipsis connexas, vnitasque, penè & vnum factas, in materiæ parte quauis, & veluti puncto in eodem simul existentes; cum quæuis materiæ portio, & punctum quoduis in quoduis transmutari possit ens. Tum, si formæ omnes materiæ perpetuò insint, nequaquam forma vlla, vel vnquam corrumpatur, vel generetur vnquam; sed quę interimi videtur, corrumpique, veluti in soporẽ deijciatur, expergefiat quę generari videtur, perpetuò existens eadem, at modò actu, potẽtia modò, modò vigens, agensque, stertens modò agendi vi exuta. Formarum itaq. eductio omnis non ipsarum productio, sed expergefactio sit, aut reuocatio, quæ in materia eadem perpetuò remanent eædem, eò dumtaxat à se ipsis differentes, quòd nõ perpetuò vigilant, atque operantur, sed stertunt interdum, & desides fiunt. Mirum præterea, si quæ actu existentem, agentemque, & repugnantem deturbauit, interemitque, demortuam

tuam iam,aut in altissimum soporem deiectam,omnique agendi vi exutam,non penitus eijciat,penitusque interimat,contrariam, & ipsius interitum assiduè expetentem, molientemque,& quę exitium allatura sit tandem,nisi quid materię natura exiltar,sed formę tantùm in potentia: nullus itaq. materię sit vsus,sed solę formę sufficiant,quod Aristoteli placere haud potest,materiam, subiectumque ad rerum generationem maximè necessarium,longeque illius naturam à priuatione, & à formis in potentia diuersam iudicanti: quæ igitur forma cõtrariam actu existentem,vigentemque, & repugnantem deturbauit,nequaquam, vel potentia,vel alio pacto vllo ibi esse sinet. Calor nimirum, qui terrę frigus vigens in illa,actuq. existens deturbauit,agendique vi exuit, nequaquam in materia,quam penitus occupauit,& in qua iam diu viget ipse, regnatque,vel potentia,vel alio ibi modo esse volet vllo,vel vllo degere pacto: nam nec repugnare,nec sese occultare, nullas subire latebras potest, in quibus à calore penitùs omnia permeante,& occupante non deprehendatur, & deprehensum non exitio detur. At, vt hoc non possit forma exuperans, numquam certè ipsa à profligata iam,omniq. agendi vi exuta patietur, minus etiam à materiæ potentia, à materiæ alias ad formas suscipiendas aptitudine,vel appetitu superetur,agendique vi exuatur, aut in materiæ gratiam libens ipsa latebras subeat,pene & esse cesset,quæ seruari,& in subiecta diffundi omnia,& iuxta propriam naturam perpetuò operari summè appetit, quæritque, & summis incessanter contendit viribus. Non igitur,vt Peripateticis placet, quæ generari videntur formæ, materiæ præinexistunt omnes, idque modò ab externis agentibus formis habent, quòd materiã eæ illis concinnant,aptamque faciunt, & hoc facto, per se illæ è materię sinu,in quo delitescebãt,ac stertebãt,emergunt,& in opus exeunt; sed nihil prorsus præexistentes,verè ab illis fiunt, vereq. eõ entibus generantur, se ipsas amplificandi,multiplicandi,& è proprijs sedibus, nihil in his imminutæ effundendi,& alienas subeundi,præinexistentibusque naturis inde eiectis, sese in ijs constituendi facultate præditæ naturæ agentes, quorum entium naturas exuperant, non sui similes, potentia in ijs existentes in actum agunt, sed ea ipsæ occupant, & se ipsas in ijs indunt,constituuntque; & huiusmodi facultatem ipsi in primis formis attribuant Peripatetici,oportet. Neque enim externam materiam concinnent,nisi proprias vires, se ipsas in eam effundant,& luci eam facultatem cum attribuant,calori itidem,cui manifestè inhæret lux,attribuant, necesse est. Quapropter,vel si non calor ipse rerum sit forma, sed eius organum (quoniã organi casum forma insequi,& formæ ductu,magisterioque organum agere Peripateticis videtur) forma etiam proprias vires,& se ipsam cum calore emittat necesse est. Cui porrò ipsa insidet sedi, alij vt eam concedat, in eiusque gratiam ipsa,vt inde recedat,& pereat,quantumuis illa similis sit, cognataque,numquam Peripatetici persuadeant. Minus etiam fundamentum,cui ipsorum ratio innititur,firmum monstrent vnquam. Ea enim quidem,quæ entium singulorum propria est potentia, & qua iuxta propriam naturam operari possunt, non ad actum modò ducatur, sed actui inhæreat semper, semperque actui infixa, & vnum prorsus actui sit,oportet; quę nimirum singulis inexistens,& singulorum propria,externo nullo ad proprium indiget opus. At certè qua ab alijs pati possunt entia, nequaquã, vel eorum quæ agunt,vel eorum quę patiuntur, corrumpunturque est propria,& nequaquam libera,absolutaque,sed vtrorumque illorum communis, & veluti sub conditione,si scilicet agenti coeat patiens,debilius robustiori,neque enim coire hoc illi, & hoc agere,pati illud,necessitas cogit vlla.In quę igitur quauis occasione contrarium,robustiusque agere non potest,æterna appareant illa,& numquam corrumpantur.

RATIO.

RATIONES, QVIBVS ARISTOTELES COELVM IGNEVM NON ESSE, & Peripatetici nonnulli calorem, frigusque substantias non esse astruunt, exponendas, examinandasque esse. Cap. II.

COELVM vniuersum, ipsum etiam Solem caloris prorsus expertem, & calorem qui assiduè à Sole emanat, nō ab eius natura, & substātia emanare, sed ab eius fieri motu, à quo sublunaris aer commoueatur, conteratur, diuellatur etiam, segregetur, & ad terram vsque deuoluatur, summè Aristoteles cōtendit. Et, vt suorum multis placet, calorem, frigusque nequaquam substantias, & naturas esse statuit, quæ informem, inertemq. materiæ molē subeuntes, in terram, aquam, aerem, ignem, & in reliqua eam agant entia; non eæ rerū sint formæ, quarum præsentia, atque opera, quod sunt, quod agunt, quod operantur, sint, agant, operentur entia; sed cū terræ, aquæ, aeri, igni, tum verò, & reliquis entibus, plantis præsertim, & belluis alias à calore, frigoreq. inesse naturas, & longè eas calore, & frigore præstantiores, nobilioresque, & diuiniores, quarū calor, & frigus organa sint, quæq. vera rerū sint principia, formæ, & substantiæ. Nos rationes, quibus vtrumque astruitur, diligentissimè ponderabimus; cum de rebus agatur, quibus ignotis, nihil fortassis in natura notū esse queat. Atq. si firmæ eæ sint, veræ, & necessariæ etiā (huiusmodi enim sint oportet, quæ res adeo sensui repugnantes, contrariasq. suadere conantur) nō amandus modò, amplexandusque, sed summopere etiam admirādus, quin numinis instar venerandus sit Aristoteles, qui excellenti ingenij acumine, & magnitudine solis naturam non igneam, qualis sensu percipitur, sed ab igne diuersam esse intellexerit, modumque insuper indagauerit, quo non calidus sol, calorem assiduè in terram demittat, illamq. in tot agat entia; & qui insuper, cum nulla ab igne edatur actio, quæ caloris non sit, aliam tamen igni, vt primus fortasse omnium illi tribuit Auerroes, inesse inspexerit substātiam, cuius organum sit calor. Sin contra nullum habeāt robur, non is sectandus, qui solem ijs viribus, eaque spoliet natura, qua donatū esse, eius species, & actio manifestat, & operatio; qui igni, reliquisq. entibus naturam impartiatur, cuius nec species, nec actio, nec operatio spectatur vlla; qui denique nequaquam, quod docere professus fuerat, rerum nos naturam, sed suas doceat opiniones.

RATIONES, SIGNAQVE, QVIBVS ARISTOTELES NON igneum esse Cœlum declarat, & diuersa à sublunaribus substantia ipsum donat. Cap. III.

OMNIA, inquit Aristoteles, naturalia corpora, & magnitudines secundum se ipsa mobilia dicimus esse; naturam enim principium motus ipsis esse dicimus; omnis autem motus secundum locum, quem vocamus lationem, aut rectus, aut circularis, aut ex his mixtus est; simplices autem hi duo soli; causa autem, quia & magnitudines simplices, quæ recta, & quæ circularis est, tantum sunt. Circularis igitur est qui circa medium, rectus autem qui sursum, & deorsum; dico autem sursum, qui à medio; deorsum autem, qui ad medium; quare necesse est omnem simplicem lationem, hanc quidem à medio, hanc autem ad medium, hanc verò circa medium esse. Quoniam autem corporum, hæc quidem simplicia, hæc autem composita ex ijs sunt, dico autem simplicia quæcumque motus principium habent secundum naturam, vt puta ignem, & terram, & horum species, & cognata his, necesse est & motus, hos quidem simplices, hos autem quodam modo mixtos esse, simpliciumq. simplices, mixtos autem compositorum, moueri autem secundum prædominans. Si quidem igitur est simplex motus, &

1. de cælo cap. 1.

simplex motus corporis simplicis est, etenim si compositum fuerit, secundum simplex prædominans erit; erit igitur necessarium esse aliquod corpus simplex, quod natum est ferri circulari motu secundum sui ipsius naturam. Nam si qui vnius est, vi alterius fieri contingit, at natura impossibile est, si quidem singulorum simplicium corporum vnus est secundum naturam motus. Præterea, si motus præter naturam motui secundum naturam, & vnum vni contrarium est, necessariò, quoniam circularis motus simplex est, si corporis, quod circumfertur, proprius, naturalisque is non est, præter naturam ipsius is sit: si igitur ignis id, aut aliud huiusmodi, naturalis ipsius motus circulari contrarius erit; at vnum vni cõtrarium, & motus, qui sursum, deorsumque mutuò sibi ipsis contrarij sunt; quòd si aliud ab ijs, quod circumfertur, corpus sit, erit vtique alius naturalis ipsius motus; at hoc prorsus impossibile, nam si sursum ignis sit, aut aer, si verò deorsum aqua, aut terra. Tum ignem sursum modò, non & circulo etiam natura moueri, sed, quod alibi declarauit, à cœli conuersione trahi supponens, Ex ijs, inquit, manifestum est, quia nata est esse quædam alia corporis substantia, præter has, quæ hic sunt consistentes, dignior, & prior his. Corporis nimirum, quod circumuoluitur, naturam, substantiamq. sublunariũ nulli similem, contrariamue, sed diuersam esse, Itaq. sublunarium conditionibus nullis prorsus donatum esse cœlum. Vniuersa Aristotelis ratiocinatio huiusmodi videtur. Quoniam natura motus principium est, quæ natura constant corpora, mobilia secundum locum sint omnia, proprium omnia, naturalemque habeant motum, & vnum modò, simplicemque, quæ vna à natura constituta, ac simplicia sunt, & contra, quæ simplici mouentur motu, simplicia sint oportet. Nam si & quæ pluribus à naturis constituta, & veluti è multis corporibus composita sunt, vno & ipsa, & simplici moueri videntur motu, propterea ita mouentur, quòd naturarum, à quibus constituta sunt, vna reliquis veluti prædominatur, cuius mouentur motu. Simplex verò motus, rectus tantum est, & circularis; siquidem & magnitudinum, linearumque, super quibus motus fiunt omnes, & quarum formã motus sequantur oportet; recta tantum, circularisq. sibi ipsi perpetuò similis, & vniformis, itaq. simplex est. Rectus is dicitur, qui à Mundi medio sursum, & qui huic cõtrarius ad Mundi medium, & deorsum fertur; circularis autem, qui circa Mundi mediũ circumuoluitur. At verò, cum corporũ singulorũ motus à singulorũ natura emanẽt, quam motus ad se ipsos cognationẽ, similitudinemq., aut contrarietatem sortiti sunt, eam etiã & naturæ à quibus corpora cõstituta sunt, ad se ipsas sortitę sint oportet; similes, cognatæq. sint, quæ similes; & contrariæ, quæ cõtrarios, & diuersæ, quæ diuersos motus edunt, oportet. Ergo cum terra, & aqua ad mediũ, aer, & ignis à medio, Cœlum circa mediũ natura moueatur, & motus à medio motui ad medium, vnumque non pluribus, sed vni modò contrarium sit, terra profectò aquæ, & aer igni similis, horumq. vterq. illarũ vtriq. contrarius, cœlo autem, neque illarum, neque horum vllus, aut similis, aut contrarius, sed omnes à natura constituti sint oportet, quæ à cœli natura prorsus diuersa sit. Nam circularem motum cœlo secundum naturam esse, vel inde patet, quòd ne effingi quidem potest, quod contra naturam circulari motu moueri queat. Quoniam autem simplex is est, itaque quod eo mouetur, vel secundum naturam, vel contra naturam mouetur, & quod cõtra naturam simplici quopiam motu mouetur, naturalis eius motus illi contrarius, & simplex omnino sit, oportet; si corpus aliquod circulari motu contra naturam mouetur, naturalis eius motus, rectus, & aut sursum, aut deorsum sit, necesse est; at horum alter alteri contrarius, & vnum vni contrariũ cum sit, alij contrarius esse non potest; vtique corpus, quod circulari motu contra naturam moueatur, prorsus dari non potest. Mirum præterea, summeque rationi aduersum, corpus, quod circulari moueri videtur, contra naturam eo moueri, continuus, æternusque vnus is cum appareat, & corpus, quod eo mouetur, nihil vnquam immutetur; siquidem motus, operationesque quæuis, quæ cõtra naturam eduntur, & ipsæ, & quæ eas ædunt naturæ breui

deficiunt

deficiunt oẽs. Quapropter, quoniã simplicium corporum cælum circulo, ignis, & aer
sursum, terra, & aqua deorsum natura mouentur (nam ignis non iuxta sui ipsius natu-
ram, sed à cæli conuersione tractus, cum eo circumuoluitur) terra, & aqua, igni, aeriq;
contraria, cælum eorum nulli nec contrarium, nec simile, sed diuersa ab omnibus na-
tura, nullisq. prorsus eorum conditionibus donatum esse statuendum est. Et alibi eos
incusans, qui corpus, quod in supero est loco ignem statuunt, Quicunque, inquit, id *1. Mete.*
quod ambit, & non solum ea, quę feruntur corpora ignem purum aiũt esse, quod aũt *cap. 3.*
inter terrã, & astra interiectum est spatium aerem, si ea, quę nunc in Mathematicis mõ-
strantur, satis essent cõtemplati, fortasse ab hac tam puerili opinione sese abduxissent:
illud n. nimis simpliciter existimarunt, singula quæ feruntur magnitudine parua esse,
quòd huiusmodi nobis appareant ea hinc spectantibus. Dictum est quidem, & antea
in his, quæ de supero loco contemplati sumus, sed sermonem eundem nunc quoq; re-
petamus. Si. n. interualla igne essent referta, & corpora ex igne constarent, quoduis re
liquorum elementorum iampridem interijsset. Si cælum, & stellæ igneæ sint; ac ignis
elementum tanta mole reliqua excedat; reliqua omnia corrupisset. Nam ne huiusmo-
di quippiã eueniat, ne elementorum aliquod reliqua in propriam agat naturam, æqua-
lem omnia materię quantitatem, proptereaque & æqualem proprię naturę copiam
sortita oportere esse decernit Arist. Iccirco, quę superstant, quòd tenuiora, laxioraque
existunt, & è materia constant magis expansa, magisq; explicata, ijs, quibus superposi-
ta sunt, quæ densiora, & è materia magis in se ipsam conspissata constant, maiora qui-
dem sunt; at eò tñ modò singula, quò quæ suppositi, densiorisq. portio in superposi-
tum, laxiusq. soluta est, in maiorem acta est molẽ. Qua aer aquã, è qua factus est, excedit
ratione, ea vniuersitates, quę superstant, subsidẽtes excedunt. Terrę, inquit, molem, in *Ibidem*
qua oĩs etiam aquarum multitudo comprehenditur, nulla (vt ita dicam) pars est ad eã,
quæ continet magnitudinem comparata: nec verò moles tanta se excedere magnitudi
ne intuemur, cũ ex aqua secreta aer oritur, aut ignis ex aere. At necesse est vniuersam
aquam ad totum aerem eandem habere proportionem, quam aquæ tantulum, parsq;
exigua ad eum habet aerem, qui ex ea gignitur. Quin & stellarum, quæ currere viden-
tur, velocitas, & solis candor, non igneum esse solem, Aristoteli indicant. Superum, *1. Mete.*
inquit, locum calidum non esse, neq. ignitum etiam, stellarum trãscursus satis decla- *cap. 4.*
rant; hi enim eo in loco non fiunt, sed in infero: cum tamen ea, quæ incitatius mouen
tur, tum celerius, tum plenius ignescant. Si tandem igneum esset cælum, aut igniri, ac-
cendiq; aptum, vtiq; à rapidissimo illo motu accẽderetur, & in ipso fierent quę currere
videntur stellæ, in cælo autem, supremo præsertim, ipsas non fieri earum, inquit, velo
citas indicat; quæ rerum à nobis proiectarum velocitati similis est; quæ, quoniam no-
bis propinquæ sunt, stellas, lunam, & solem celeritate multùm superare videntur. Sol *Ibidem*
præterea, inquit, qui maximè calidus videtur, candidus, non igneus apparet. His ra-
tionibus, hisque inditijs persuasus Aristoteles cælum caloris expers, & incapax con-
stituit, nihil ipsum veritus sensum, qui igneum solem, nihilque ab igne sentit diffe-
rentem. Verum, vt propositum est, accurate rationes examinentur, & inditia.

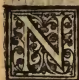
RECTE RERVM NATVRAM, EARVMQVE SIMILITVDINEM, DIS-
similitudinemq; ab earum operatione colligendam Aristoteli visum, & si quæ assumit,
vera sint, rectè diuersæ à sublunaribus naturæ Cælum illi positum esse.

Cap. IIII.

GREGIE ignotam cœli substantiam à motu, nempe ab eius operatione ve-
natur; & cœli ad sublunaria differentiã ab horum ad illius operationẽ discri-
mine colligit. Quare, si quę ei assumuntur, rectè assumpta sint oĩa, vnius mo-
tus, non & immobilitatis item principium natura si sit; & quę natura constant entia

iuxta suam naturam mobilia sint omnia; & proprium oĩa, naturalemq., & vnum modò singula habeant motũ, neq. à seipsis dissideant naturę, quòd alia motu, immobilitate alia gaudeat, & motũ alia edat, immobilis alia torpeat; sed quęuis motum edendi facultate prædita sit; at non quemlibet quęuis, sed vnum modò singulæ, & prout similes sunt, dissimilesue, ita & motũ similem ædant, dissimilemue; atq. à motuum similitudine, dissimilitudineq. entium similitudo, dissimilitudoq. habenda sit; & ita à seipsis dissideant motus, veluti & naturæ ipsæ; nec tñ eorum quiuis cuilibet cõtrarius sit, sed vnus vni tantum; itaq. qui à medio fit motus, ei, qui ad mediũ, circulari verò eorum neuter cõtrarius sit, similisue, sed vterq. ab illo diuersus; & ignis circularẽ ad motũ ineptus sui natura, & à Cœli cõuersione illo ferri conspectus sit; haud perperã fortè cœlum diuerse à sublunaribus naturę positũ Arist. sit. Propterea nũ fundamenta hęc bene iacta sint intueamur.

NATVRAM NON MOTVS TANTVM, VT ARISTOTELI positum est, sed immobilitatis etiam principium esse. Cap. V.

NATVRAM, non motus tantùm, sed & immobilitatis principium esse, non. . naturam quamuis mobilem esse, & motu oblectari, & entia, quę cõstituit, quibusq. inest, mobilia facere, sed aliam talem, aliã immobilem esse, & immobilitate gaudere, motumq. auersari, & quæ cõstituit entia, quibusq. ipsa inest, immobilia facere, torpidaq., adeo liquet, vt qui id declarari velit, Solem illi mobilem esse declarãdum sit. Ecquis Terram nullo vnquam, cœlum perenni, & nunquã cessante cieri motu non intuetur? & propterea perpetuò immobilem illam manere, hoc verò propterea agitari non intelligit, quòd à natura illa cõstituta est penitus immobili, & quę à motu, malo, molestiaq; afficiatur, hoc à natura summè mobili, & quę motu oblectetur, & fruetur? Quæ quidem optime Aristoteles nouit, ac memoriæ tradidit. Nam naturæ ingenium explicans,

1. phys. cap. 1. „ Quęcumq., inquit, natura sunt, videntur habere in se ipsis principiũ motus, & quietis, „ immobilitatis nimirum (semper.n. Arist. vel Peripateticorum oĩum testimonio, quietẽ „ motui contrariam, & immobilitatis loco quietem ponir) alia quidem secundum locũ, „ alia secundũ augmentum, & decrementum, alia autem secundum alterationem. Natu „ ra igitur principium est quoddam, atq. caussa mouendi, & quiescendi eius, in quo est, „ primo, per se, & non secũdum accidens. Rectè sanè, & rerum ingenio, iisq., quæ sensu

1. Mete. cap. 4. „ percipiuntur, concors. Et alibi, Quod, inquit, corpus sub conuersione supera est, cum „ veluti materia quędã sit potestate calida, frigida, humida, & sicca, & cęteris, quæ hæc cõ

Ibidem. cap. 2. „ sequuntur, affecta, talis redditur, atq. est partim à motu, partim ab immobilitate; cuius „ rei caussam, atq. originẽ antea docuimus; nempe vbi sublunarem hunc Mundũ superis motionibus propterea continuatũ esse, vt oĩs ipsius virtus inde gubernetur, edocuit. „ Itaq. quod grauissimũ est, & frigidissimum, terra, & aqua in medio, & circa medium se „ cretũ, circa hęc aũt ea, quę his hęrent, aer, & ignis. Vt nõ modò immobilitatis principiũ, „ veluti & motꝰ, naturã esse, sed entia ab illa, quę frigida sunt, immobiliaq., terrã, & aquã, „ cõstitutas esse visum Arist. sit, positumq;. Et alibi, Nõ quodlibet, inquit, Mundi corpus

2. de cęl. tex. 17. & 18. „ quale diuinũ est, circulariter mobile, & vno, & simplici motũ motu; quia necesse est in „ medio corporis circulo lati aliqd manere, & terrã id esse; hęc. n. in medio quiescit, atq; „ nunc quidẽ supponatur hoc, posterius aũt demõstrabitur de ipso. At si terrã esse necesse est, ignẽ etiam esse necesse est; cõtrariorum. n. si alterum est natura, & alterũ natura „ esse necesse est, nã si sit contrarium, etiã naturam quandã ipsius esse necesse est, quę qui „ dem est materia contrariorũ. Præterea affirmatio priuatione prior est, ceu calidũ frigi- „ do; sed quies, atq. graue per priuationẽ motus, atq. leuitatis nuncupãtur. Et haud mul tò post, terrã (quod pollicitus fuerat) natura in medio immobilẽ manere, & nullo ibi, indeq; motu natura moueri posse multis declarat. Quo fit vt nunquã satis mirari Arist. liceat, qui cum naturam non minus immobilitatis, quàm motus principium esse, & qui materiam, quæ potestate calida est, frigidaq;, actu calidam à motu, & frigidam ab

immobilitate fieri statuat; entia, quæ calida sunt à motu, frigida verò ab immobilitate fieri; & qui demum Terram in medio immobilem positam, ponendamq; fuisse decernat; & qui Terram perpetuò immobilem intuitus eũ sit, naturam ipse postea priorũ, vt videtur, decretorum, & sensus etiam ipsius oblitus, motus solius principiũ esse ponat. Quapropter natura quæ constant omnia, mobilia iuxta propriam naturã esse, immobilitatemq; nullius propriam esse docet; atq; naturalibus omnino corporibus oĩbus, & Terræ etiam ipsi proprium, naturalemq; motum assignat. Non scilicet, quòd Terræ partes à proprio loco, & à propria abstractæ vniuersitate, propriũ ad locum, propriãq; ad vniuersitatẽ sponte sua delabi visæ sint; nec, quòd rationes aliæ quædam Terræ etiã proprium, naturalemq; motum assignandum esse suadere Arist. poterant, assentiendũ ijs erat, & naturalis propterea motus Terræ attribuendus, veluti Cœlo; quam vniuersam proprio in loco, vbi eius ingenium inspiciendum prorsus erat, perpetuò immobilem torpere intuebatur. Etenim si adeo exhorret corpori vni duos largiri motus, quorum, vt alius alij contrarius videri Arist. potuerit, non æquè certè, atque immobilitati eorum quiuis oppositus videri potuit. Itaq; diligentius dictæ rationes perpẽdendę illi erant; quod si fecisset, proculdubio earum fallaciam minimè hominem latuisset. Referamus igitur illas, atque examinemus.

RATIONES, QVIBVS ARISTOTELES PROBAT TERRAE PARTIVM descensum, proprium, naturalemq; esse Terræ motum. Cap. VI.

» QVOD, inquit, necessarium sit motum aliquem simplicibus corporibus oĩbus natura inesse, ex his manifestum est. Quoniã enim moueri videntur, si proprium non habent motum, vi moueri necesse est; violentia autem, & præter naturam, idem. At verò si præter naturã est aliquis motus, necesse est esse & secundum naturã, præter quẽ ille est; & si multi præter naturam, vnum quidem secundum naturã; siquidem secũdum naturam simpliciter, prętcr naturã verò multos habet vnũquodq;. Amplius autẽ, & ex quiete manifestum est; etenim quiescere necessarium est, aut ui, aut secundũ naturam; vi autem ibi manet, quò & vi fertur, & secundum naturã, quò secundum naturam. Quoniã igitur videtur aliquid manere in medio, siquidem secundũ naturam, manifestum est, quòd & latio, quę huc fit, secundum naturam ipsi inest. Et alibi, Terram, inquit, non ab alio deorsum, neq; ignem sursum, neq; vi, quemadmodum quidam volunt, per extensionẽ moueri, inde intelligere licet, quod tardius moueretur maior ignis sursum, & maior terra deorsum. Nunc autẽ contra semper maior ignis velocius fertur, & maior terra in suum locum. Neq; velocius vtiq; prope finem ferrentur, si vi, & extensione mouerentur: omnia enim ab eo, quod vim attulit, longius existentia, tardius ferentur; & vnde vi, illuc redeunt non vi.

3. de cælo t. 18. & 19.

1. de cæl. tex. 89.

RATIONEM, QVAE E TERRAE PARTIVM DESCENSV TERRAM natura moueri Arist. suadet infirmam esse. Et terram sui natura immobilem. Cap. VII.

RATIO, quę proprium, naturalemq; motum terrę attribuit, propterea quòd moueti apparet (nam si non iuxta sui naturam, sed vi, & pręter naturã moueretur, vtiq; & secundum naturam moueri ipsam oporteat, & eo insuper motui, qui motui, quo pręter naturam mouetur, contrarius sit) immobilitatem, vt videtur, naturalis corporis nullius propriam esse, pręterea, quod alibi Aristoteli positum est, immobile sui natura, si quippiam sit, nullis id à viribus moueri posse, supponit. Nam si quippiam immobile Aristoteli sit, quãtumuis id præter naturam moueri appareat, nunquam proprium ei, naturalemq. Aristoteles largietur motum. Minus etiam, si quod sui natura immobile est, externa id à vi dimoueri Aristoteli queat, quodcumq; moueri interdum videtur, sui natura mobile id esse statuat. Itaq. quoniam natura nõ motus magis, quàm immobilitatis principium, & Terra immobilis visa est; & quasuis

propemodum eius partes in sublime ab aliena efferri vi passim conspicimus; quoniam tandem non vera ratio assumit, ipsa itidem haud vera sit oportet. Atque ipsius falsitas manifestior vt fiat, suppositum vtrumq; examinemus. Si sublunarium corporum nullum sui natura immobile est, & id modo tale Aristoteli visum est, quod Cęlo subesse, & cui Cælum innixum circumuolui Aristoteli placet; itaq. immobilium vires, conditionesq. nullo innotescere possunt sensu, at è mobilium certè viribus, conditionibusque, quibus illas prorsus contrarias esse oportet, indagari poterant: & si quidem sui natura mobilia quæ sunt, ab immoto nullo prorsus, ne moueantur, prohiberi posse visa sunt; vtiq. quod immobile sui natura est, nullis id à mobilium rerum viribus commoueri posse suspicari poterat. At mobilium quorumuis, vbi in immotum quippiam, quod ipsorū vires exuperat, molemq. inciduut, motum sisti intuito, vtiq; & immobilia quæ sunt à mobilibus commoueri posse existimādum erat, proindeq; è Terræ partium in sublime proiectarum motu, nullus Terræ proprius, naturalisq. indendus erat motus; minus etiam è spōtaneo illarum descensu. Id verò manifestissimū, vt fiat, natura, cui huiusmodi motum assignat Aristoteles, & quam igitur Terræ, & aquę communē attribuat, oportet, inspicienda est. Quoniam motum quemuis certæ cuiuspiam naturæ propriū esse, & à certa quapiam natura edi summè Aristoteli placet; quę entia vnū, eundemq; edunt motum, communi quadam natura donata sint, à qua motus, quo communi mouētur, edatur necesse est. Et si ea modò, quæ ab huiusmodi natura cōstituta sunt, deorsum ferri appareant, vel si Terræ, & aquæ vniuersitates haudquaquam vlterius deorsum ferri, sed immobilitate gaudere appareant, Aristoteli assentiamur; fortè enim si descensus proprius ijs sit, naturalisque, tamen quia ad medium delata, quò vlterius descendant, non habent, vlterius non descendunt: sin verò alia multa, & quæ natura, quæ terrę, & aquæ cōmunis Arist. posita sit, donata videri non possint, æquè ac Terra, & aqua promptè ad medium descendere appareant, nequaquā communi Terræ, & aquæ naturæ descensus assignandus; sed natura inquirenda est, quæ non Terræ modò, & aquæ, sed ijs itidem entibus, quæ eodem feruntur motu, communis sit omnibus. Quoniā igitur non aliam, quàm frigus Terræ, & aquæ communem indit Arist. naturam; & siccitas, humiditasq. frigori commixtæ deorsum, calori verò copulatæ sursum illi feruntur; liquidò patet calori ascensum, frigori descensum ab Arist. tributum, & necessario fuisse tribuendum. Nam si leuitati illum; hunc verò grauitati assignat; quoniā è motus diuersitate, cum reliquas sublunarium conditiones, tum vel in primis calorē, frigusq. Cælo demit, & diuersę ab illis oībus substantiæ Cælum constituit; itaq; corporum motum non cuiuis corū conditioni, sed ei singulorum attribuit naturæ, à qua singula constituta sunt, & à qua quæ singulis insunt conditiones inditæ sunt oēs, quę omnino corporum substantia, & forma Arist. dicitur; isq; Terræ, aquę, aeris, & ignis huiusmodi inquirēs naturas, leuitatem, grauitatemq; reijciēdas prorsus decernit, vt quæ, quòd nulla mutuò in se ipsas agendi, mutuoq; à se ipsis patiendi facultatē donatę sunt, constituentes naturę videri non possint. Quæ igitur si Terræ, & aquæ insunt, non vt propriæ, principesque eorum naturę, & quæ se ipsas ijs, proprijsq; viribus indiderint, sed ab illis & ipsę inditæ sunt naturis, à quibus corpora ipsa, propriæque ipsorum conditiones, facultatesque constitutæ sunt omnes, à calore omnino, frigoreq.; quorum illū leuitas, hoc verò grauitas consequitur. Nam calidior facta aqua leuior, frigidior verò grauior fit. Quo circa vel si quæ ascendunt, leuia, quæ verò descendunt, grauia sunt; non ideo leuitati ascensus, nec descensus grauitati, vt proprijs, principibusque causis assignari Aristoteli potest; sed (quod dictū est) ascēsum calori, cuius, quæ leuia sunt, aer, & ignis, & leuitas ipsa est opus, descensum verò frigori Aristoteles attribuat, necesse est; quod corpora, quæ grauia sunt, & quæ descensu gaudent, Terram, & aquam constituit, & cum reliquas, quæ ijs insunt, cōditiones, facultatesq. omnes, tum & grauitatē ipsam ijs indit, & quod, vt diximus, perpetuò grauitas cōsequi, ipsum verò à grauitate fieri videtur

nunquam

nunquam. Descensum verò frigoris propriũ, & frigori assignandũ non esse, cum alia multa, tum verò flammæ in nondum bene attenuatis accensæ rebus nos admonent, quibus frigus vllũ inesse suspicari non licet; & quæ perfectus, purusq. ignis vt sint, non alia quapiam cõditione donandæ sunt, sed paululò modò amplius attenuandæ; & crassiusculæ dum sunt, promptissimè delabuntur omnes; tenuiores factæ, aliud nullũ adeptæ, sursum ascendunt. Itaq. terræ, & aquæ partiũ descensus non terræ, & aquæ naturæ, frigori, sed ipsarũ adscribatur corpulentiæ, & materiæ; quæ semper, vbi multa in se ipsam coacta est, quin vbi nõ exilissima, & veluti incorporea facta est, quauis à natura detineatur, decidit, delabiturq. Nullam, vt sępius diximus, operandi facultatẽ materia obtinẽs, vbi adeò copiosa facta est, vt ab inexistẽtibus naturis, nec euehi, nec in sublimi sustineri, cõtineriue queat, quod reliquũ est, decidit, delabiturq.; eòq. celerius, quò magis in se ipsam densata, quò copiosior sit. Quamobrem, vel si delapsus operatio quæpiã videri queat, non terræ is, aquæue naturæ, sed earum corpulentię tribuendus foret: at non operationẽ, sed operandi impotentiã illum esse existimandũ prorsus est. Cũ enim nec calori, nec frigori assignari possit, itaq. necessario materiæ assignãdus est, haudquaquam, si huius ille operatio esset, longè maxima ipsius portio, quin vniuersa ipsius moles, vel perpetuò, & nunquã cessante circumuolueretur motu, vel perpetuò immobilis in sublimi contineretur; nihil. s. iuxta proprium vnquam, at iuxta alienum operetur ingenium. Itaq. & terræ, & aquæ partiũ descensũ nullũ illis propriũ, naturalemq. motum assignare licet. Tum rectè quidem Aristoteles eandẽ terrę vniuersę naturã, & operandi facultatẽ, quæ illius glebulis inesse videtur, indendã esse decernit; at perperã in suprema illas intuetur terræ portione, quę quàm lõgissimè abest, vt viribus, cõditionibusq., quas ipse terrę indit Aristoteles, donata, & terra uideatur, magno à calore detẽta, & mollis, laxa, & quę assiduę cũ alia in entia, tum in calidissimos, tenuissimosq. agatur uapores. Sui ipsius, propriarumq. positionũ nõ oblito Aristoteli, nequaquã, quod supremę terrę partes in sublime proiectę, nullo ibi immorantur temporis momẽto, sed statim decidunt, propterea descensus terrę naturę tribuẽdus erat, sed quoniã ipsa uniuersa perpetuò sese in sublimi continet, illę autẽ statim inde delabuntur, terrę naturã penitus ex illis deturbatã, & in aliud ens actas esse intelligẽdũ erat. Ipse.n. immobilitatem terrę attribuit, & immobilẽ oportere esse multis declarat rationibus; & quod sui natura immobile est, nulla id à ui moueri posse supponit, & cõtendit. Ad hęc, nisi terra à propria natura detineatur, quid ipsam in sublimi contineat, non est conspicuũ. Non siquidem propterea immobilẽ ibi permanere putemus, quòd locus in quo posita est, proprius ipsi est, naturalisq., & à quo ueluti fouetur, ac libens ibi permaneat: quoniam uerò, ut dictum est, locus non aliud uideri potest, neq. est aliud, nisi spatium quoddam nullis proprijs affectũ qualitatibus, cur alia ipsius pars magis, quàm alia terrę, reliquorumq. entium naturę magis congruat, intelligere non licet. Minus etiam ideo nihil dimoueri dixerint Peripatetici, quòd locus in quẽ descendat, non adest: id enim descensum ei proprium non esse declarat; nam si terrę is naturę assignatus foret, utiq. & locus, in quem perpetuò descendat, in quo iuxta propriã operetur naturã, assignatus itidem foret. Et si bonũ ei est immobilẽ permanere, si. s. immobilitas tributa ei est, nõ ex accidente quodam, & ueluti à loci angustia, sed à propria natura, proprijsq. retineri eã oportuit uiribus. Calori certè, cui mobilitas tributa est, & qui motu gaudere, seruariq. apparet, molẽ quam subit ita effingendi, parandiq., ut secum eam nullo cõmoueat labore, & secum eam cõmouendi facultas manifestè tributa cum sit, quin eadẽ & frigus donatum sit, quin scilicet & ipsum, quia immobilitate gaudet, & à motu quouis è quouis deturbatur ente, propriam molem ita parãdi facultatem sortitum sit, ut ubiuis positum sit, secum eam retinere possit, & retineat, nulloq. commoueri sinat motu; quin ueluti Cœlum propria à natura Aristoteli etiam commouetur, ita & terra, propria & ipsa à natura in sublimi immobilis perpetuò retineatur, non est, quòd ambigatur.

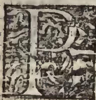
ITIDEM, ET QVAE E TERRAE VNIVERSAE QVIETE. Cap. VIII.

PEIVS etiam, maximeque sibi ipsi contrarius inde terram ad medium deferri astruit Aristoteles, quòd natura ibi quiescit, nullo scilicet mouetur motu, sed immobilis perpetuò permanet. Quod enim & rerum naturæ, & proprijs ipsius positionibus maximè aduersum est, contrariumque, naturæ vni mobilitatem, atque immobilitatem, penitus scilicet contrarias operandi operationes attribuit facultatē. Non siquidem, nisi entium naturas, & entia ipsa diuersis in locis, diuersis, contrarijsque donari velit operandi facultatibus, negare audeat Aristoteles, quin quod quouis in loco natura immobile permanet, sui natura immobile sit; minus etiam ne quod quopiam in loco natura mouetur, sui natura mobile id sit. Itaque, quod dictum est, terram natura in medio immobilem permanere, & alibi positā natura ad medium deferri statuens Aristoteles duplicem terræ naturæ, & alteri contrariam alterā attribuit facultatem; quin manifestè duplicem terræ indit naturam; entiuin enim facultates, operationesq. à proprijs singulis insunt, æduntúrque naturis: Illud verò nulli quidem, at Aristoteli certè omnium minimè placere potest, qui nimirùm, ne plures quidem motus simpliciū corporum vlli attribui velit, propterea quòd omnino eorum cuiuis vna modò insit naturæ, & naturæ vni vnus modò motus, & vna tantum conueniat operatio. Et vt motus Aristoteli non vna, eademque omnes videri potuerint operatio, non certè, vt dictum est, eque, atque mobilitas, immobilitasq. à se ipsis differentes, sibiq. ipsis contrarij videri potuere; & qui (vt dictum est) terram igni contrariam non iuxta contrarios motus, sed iuxta mobilitatem, immobilitatemq. esse statuit, Ens omnino, quod sui natura mobile est, vbicumq. ponatur, motus ibi edat, & quod immobile est, nullo vsquā commoueatur motu, sed immobile vbiq. permaneat, vtrumq. scilicet, vbiuis fiat, iuxta propriam operetur naturam necesse est; & ita quoduis operari videtur. Itaq. cœlum, cœloq. cognata entia, vbiuis ea fiant, moueri, terra autem perpetuò immobilis permanere, & nullū prorsus simplex quod sit ens immobile modò esse, modò moueri apparet, Nam animalia (vt suo amplius declarabitur loco) nō vnū, ideq. vniuersa sunt, sed duplici ex ente, è corporea .s. mole, & è spiritu neruoso generi inexistente cōposita sunt. Et illa, quia corpulentior est, quàm vt à propria ipsius natura euehi queat, nullos ipsa ædit motus, sed quibus moueri apparet, ab inexistente spiritu commouetur illis omnibus. Is porrò bene quidē sui natura mobilis, & qui nisi corporea ei moles vectanda foret, nunquam à motu cessaret, & alieno à pondere oppressus, defatigatusque, & è calefacto corpore elapsus, itaque & imminutus, diu illud vectare non potest, sed tantisper dum reficiatur veluti onus deponit, nulloque id commouet motu; itaque animal vniuersum veluti per vices modò mobile, modò immobile fieri videtur; at spiritū, qui natura mobilis est, nunquam penitus immobilem fieri thoracis, arteriarumque declarat motus. Et ferrum, aliaq. huiusmodi, quæ sui natura immobilia apparent, mouentur interdum, quòd non sui natura, sed veluti ex accidente quodam immobilia sunt, à natura scilicet, cui mobilitas tributa est, à calore .s. constituta sunt. Is uerò, quòd non ita dum tenuia illa, leuiaq. fecit, vniuersa vt sustinere, euehereque possit, nullo vniuersa commouet motu; quam tamen ipsorum portionem in eam egit tenuitatem, in qua elabi, & quam euehere queat, assiduè eam effert, secumq. commouet. Et vel molem vniuersam attollit interdum, quòd ab entis natura contactus, à qua vel uoluptatē summa, uel summa afficitur molestia, à qua foueri oīno se, seruarique, uel offendi, corrumpique sentiat, proximius illam contingendi, uel longius ab illa abeundi appetitu accenditur, & ueluti excitur; itaque (ut existimare licet) colligit sese, & robustior propterea factus, molem, cuius oneri impar erat, subleuandi, secumque quolibet uehendi potens fit; id quod nobis etiam passim usu euenit: passim enim ad quas ædendas operationes

rationes nostræ uires sufficere non uidetur, itaque nihil eas agredimur, si bonum eæ quippiam, quod uehementissimè appetamus, polliceantur, uel ingens quippiam malū, & quod maximè exhorreamus, amollituræ appareant; ad eas operandas promptissimè accingimur, sufficimusq., spiritu scilicet ab appetitu utroque inflammato, & propterea robustiore facto. Quoniam igitur naturæ uni mobilitas, atq. immobilitas tribui non potest, non rectè Aristoteles, terram natura ad medium deferri declarat, quòd ibi natura immobilis permanet.

PRAETEREA ET QVAE E DESCENDENTIS TERRAE magnitudine, & è descensus concitatione. Cap. IX.

ERPERAM etiam, propterea terræ naturæ descensum tribuendum esse Aristoteles decernit, quòd quò maior ea est, eò descendit uelocius, & quòd eius pars quæuis descensum assiduè concitat. Siquidem non terræ modò partes, sed entia, quæ descendunt omnia, uel quæ longè diuersissima, & contraria prorsus terræ natura donata sunt, eodem utrumq. operantur modò, quò scilicet maiora sunt, eò descendunt uelocius, assiduèq. descensum concitant. Tum perperam prorsus inde terrā deorsum ferri astruit, quòd secus, ac eorū, quæ ui mouentur, quorum omniū motus assiduè languescit, terræ descensus assiduè concitatur. Cum enim (ut alibi amplius expositum est, & cœli nos motus, terræq. stabilitas docet) propria entium operatio nihil ipsorum uires immutet, sed maximè eas in proprio robore conseruet, non quæ difformi, uel si uelociore assiduè, sed quæ perpetuò uno, eodemq. mouentur motu, natura moueri statuendū est. At age assiduæ terræ descensus concitationis causas nos edocentes Peripateticos audiamus; fortè enim eas explicantes, terræ eum naturæ attribuendum esse declarent.

CAVSAE, QVIBVS TERRAE DESCENSVS CONCITATIONEM Peripatetici attribuunt, & earum nulli attribui posse. Cap. X.

RÖPTEREA (Peripateticorum nonnulli inquiunt) qui è sublimi decidit lapis, assiduè descensum concitat, quòd quò proximior terræ fit, eò ipsius grauitas, quæ contrarijs ab aeris uiribus reiecta, imminutaq. fuerat, à similibus, cognatisq. proprium assumit robur. Absurda sanè ratio, & quam hominum nulli, ac Peripateticis omniū minimè afferre liceat; Siquidem immaginari nulli prorsus licet, lapidem in sublime proiectum, & nullo ibi immoratum tēporis momento, à languidissimis aeris uiribus propria natura, propriaq. exui grauitate, itaq. leuiorem fieri, tum nullo itidem temporis momento à cognata terra grauitatem illi indi; at Peripateticis omniū minimè, ut dictum est, leuitatem, grauitatemq. nulla agēdi ui, & se ipsas proprijs è sedibus effundendi, & in alienis constituēdi facultate donatas, sed illam quidē caloris, hanc uerò frigoris opus esse ab Aristoteli edoctis. Et non propterea omnino descendentis lapidis motum assiduè concitari, quòd, quæ procul à terra elato uires demptę fuerant, proximiori terræ facto restituūtur, inde liquidò patet, quòd si id fiat, ubi exiguum quid attollitur lapis, nihil itaq. leuior fit, spatium quo à terra abest, nihilo pigrius, quin uelocius Peripateticis conficiat, quam si è sublimiore decidat loco, secus prorsus atque euenire uidetur; quò enim minore à terra sublatus est spatio, eò languidiore delabitur motu, & eò itidē uehementiore, quò ex editiore descendat loco; ut manifestè descendendi uires non à terræ uicinitate, nec à re alia ulla, sed à descensus diuturnitate augeri uideātur. Eodem

etiam

etiam modo ratio damnari potest, quæ ob id lapidem terræ propiorē factum velocius delabi ponit, quia minor subest, findendusque est aer. Quandoquidem idem subest, idemq. findēdus est ex humiliore cadenti loco, & ex editiore, multoq. huic, vt videtur, findi ineptior. Etenim cū lapidis magni præsertim delapsus aeris cessionē, & quasi fugam præueniat, atq. antecuertat, in angustius agatur suppositus aer, atque in seipsum conspissetur oportet, qui dinidi magis repugnet, motumq. descendentis lapidis impediat quid, & retardet: at verò ex editiore is delabens, extremum, & terræ contiguū spatium longè celerrimo, ex humili autem longè languidissimo istud idem conficere, videtur, motu. Absurda itidem ratio, quæ lapidis delapsum continenter magis concitari probat, quòd continenter à maiore aeris copia propellitur, atque deijcitur. Rem ita explicāt. Quę ab aliena mouētur vi, ab aere ea Aristoteli moueri vidētur, qui inane exhorrens eò, vnde lapis proiectus est, statim, eoque conuolat impetu, vt illum non sustineat modò, sed longius etiam propellat, proijciatque; cumq. exiguus primum propellat aer, languido primū cietur motu; at verò, quòd assiduè copiosior illū abigit aer, assiduè illius concitatur motus; nam aer, per quem fertur, vniuersus inane & ipse reformidans, eò vndiq. conuolat, vnde lapis proiectus est; nec qui semel cōuolauit, dum propellendi locus adest, propellere cum cessat vnquam; quò igitur longius iter conficit, eò velociore deferatur motu oportet, à maiore assiduè propulsus aeris copia. Verū hæc ratio infirmo satis innititur fundamēto; etenim quę vi proijciuntur, nequaquam ab impellēte aere, vt Aristoteli placet, sed ab impressa feruntur vi, idque grauium ascensus, & motus præterea, qui à repercussu fit, dilucide indicat; nam, si à propellente aerę ille hat, nunquam languescat, aut cesset vnquam, sed veluti & descensus, semper magis concitetur, à copiosiore semper propulsus aere, & eò vsq. duret, quoad aer, aut alia, quæ propellat res, adsit. Si siquidem perexiguus adhuc aer sursum agere satis Aristoteli est, copiosior iam factus, multò id ipsum agat vehementius. Si verò, vt rationabile est, ab impressa vi, & ab indito feratur motu, eò assiduè languidius feretur, quò à propellente magis remouebitur; eò enim magis vis, motusq. inditus languescit. Tum res nulla prorsus quauis celeritate, & impetu quouis, si renitēs, immotūq. in quoduis agatur, resiliat ab eo quicquam, sed statim decidat; neq. enim huius, illiusq. in medio, qui propellat aer adsit ullus. Resiliunt verò omnes, quòd impressus motus robustior adhuc est, quam vt sisti queat. Itaq. quoniam progrediendi nullus datur locus, veluti retro agatur opus est. Quas ob res, quando terræ descensum terræ naturæ acceptum referētes Peripatetici, cur assiduè is acceleretur, nullam, vt arbitramur, cui acquiescamus caussam inuenisse visi sunt; nos materiæ copiæ, & ipsi in vniuersum materiæ illum tribuentes, quantum in nobis erit, propositū perscrutemur. Digna quippe res est, quæ diligentia quauis, & quouis inquiratur labore.

ENTIVM DESCENSVM AB IPSORVM MATERIA concitari. Cap. XI.

ENVIVM entium nullum, at paulò corpulentiora quæ sunt, vel si natura donata sint, quæ quàm longissimè à terræ natura dissideat, & cōtraria etiam ei sit, promptissimè decidunt, & delabuntur omnia, eòq. velocius, quò copiosiore, magisue in se ipsam compacta cōstent è materia: & quæ descendunt, descensum assiduè concitant. Hæc autem descensus acceleratio, non quidem materiæ naturæ, nam quæ natura mouentur eadem perpetuò mouentur velocitate, at rei certè tribuendus est, quæ vel perpetuò materię insit, vel quam descensus quiuis ei indat, & appetitui omnino cuipiā. Nam quæ alia materiæ res, vel natura inesse, vel indi à descensu queat, à qua is assiduè concitetur, non assequimur. Et entium vires summopere ab appetitu

augentur

augentur, & intenduntur; quin eæ ipsorũ multis induntur, quæ, si quidẽ insunt, quòd nihil ab appetitu excitæ veluti stertunt, inesse haud videtur. Itaque penitus immobilia quæ apparent, boni cuiuspiã contingendi, maliue declinandi appetitu incensa velocissimo ad illud feruntur, & ab hoc aufugiunt motu. Quod porrò bonum appetens, sectansque, & quod malum odio habens, declinansque, descensum materia concitat, vt innotescat, ipsius ingenium, & vsus omnino in quẽ à Deo creata est, munusque, quod ei demandatum est, intuendum est: neque enim frustra, nullumque in Mundi bonum creatam eam fuisse, proindeque & nullum demandatum ei fuisse munus existimandũ. Minus etiam vsum, in quem creata est, non præstans, munusque, quod ei demandatũ est, non obiens, oblectetur, perficiaturque, & bonum, quod ei conuenit, consequatur. Siquidem quæ entibus, eorumque naturis, à quibus constituta sunt, agendi, operandiq; facultates attributę sunt, propterea attributæ sunt omnes, vt iuxta eas agẽtia, operantiaq;, conseruent se se, oblectentq;, & perficiantur etiã; in proprium tandem singulis attributæ sunt bonum, & in aliorum etiam quibusdam. Quare si quẽ in vsum materia creata sit, & quod ei demandatum sit munus, notum fiet, quod bonum con sequendũ, malumue declinãdum appetens descensum concitet, fortasse intelligemus.

ENTIVM DESCENSVM A MATERIA DELAPSVM pertæsa concitari. Cap. XII.

QVONIAM nulla prorsus materiæ portio spectatur vsquam, cui alteram agentium naturarum indere non liceat, quin cui earũ altera necessariò indenda non sit; nec vsquam alterius actio sentitur vlla, quã earum alteri nulli inhęrenti materiæ attribuere liceat; nec materiæ portio vlla, cui nulla insit natura agens, nec vlla agens natura, quæ per se existat, nulliq; inhęreat materię, spectatur vsquam; sed entia prorsus omnia, & quęuis ipsorum partes, & puncta etiam quęuis è materia, corporea scilicet è mole, & à natura agente penitus sibi ipsis commixtis, & veluti vnum factis cõposita sunt; & ens nullum actionem, operationemue edere apparet vllã, quę alterius agentium naturarum propria non sit; patet materiam nulla prorsus agendi, operandiue facultate donatam; nec propterea à Deo creatam fuisse, vt ageret, operareturue ipsa quid, sed vt agentes, operantesq; naturas in se ipsa susciperet, & veluti vnum ijs facta ab ipsis ad proprias ipsorum actiones, operationesque ageretur. Itaq; earum nullę vnius naturæ agentis, nec eam cõtinentis materiæ, sed omnes vtriusq; ueluti communes sint. Huiusmodi in vsum materia producta cum sit, huiusmodiq; demandatum ei munus cum sit; &, vt dictum est, quę agendi, operandiq, facultates entibus, eorumq; naturis inditę, & munera demandata sunt, propterea illę inditę, & demandata hæc sunt, vt iuxta illas agentes, operantesq;, & hæc obeuntes, seipsas, & quę ab ipsis cõstituta sunt entia, conseruent, oblectentq;, & quam perfectionem, quodque bonum consequi possunt, consequantur; liquido vtiq; patet, materiam agentes, operantesq; naturas suscipientem, & cum ijs earum operationes operantem oblectari, perficique; vt si quampiam seorsum ab ijs operari ipsa cogatur, molestam eam ipsi esse, odiosamq; & qua se vt exoluat, operationem, qua finis ei imponi posse appareat, vel si ipsius naturæ propria non sit, operari nihil pigrescat. Vt si descensus huiusmodi sit, inuentus vtiq; appetitus sit, qui materiam ad descensum concitandum impellat. Neque enim aliud operans, sed illum modò concitans, citò finem illi imponere queat, nec aliud omnino operari materia potest. Tum, vt alibi amplius expositũ est, quæ molestę sunt operationes, & obeundę sunt (quod homines faciunt) entia itidem reliqua accelerare eas conijciendum est. Materiæ cũ naturæ suscipiendę sint, quarum altera immobilis prorsus sit, altera mobilis quidem, & quæ reliquis motibus oibus, at non certè & descensu itidem

iisdem oblectetur, quin quæ ibi tantum descendat, vbi copiose, & in se ipsam densatæ incit materiæ, & cuius oneri impar fit; tandiuq; modò, quoad adeo tenuem, leuéq; faciat, vt euchere eam queat, & tali facta statim ascendat. Huiusmodi inquam suscipiendæ, huiusmodiq. cum naturis operandum etiam materiæ cum sit, nequaquã operandi facultas indenda ei fuit, quæ inexistentium naturarum operationes impediat, retardétue, nec indita quidem est. Nunquã.n. sponte sua, nullaq. coacta necessitate, sed tunc modò descendit, vbi nulli firme, stabiliq. rei inhærere potest; & patitur potius, quàm operatur. Itaq; descensus, quòd nec à materiæ, nec ab inexistentis naturæ editur viribus, molestus materiæ, odiosusq. est: & nequaquã operatio, motusque, sed operandi impotentia, & casus, delapsusque, & passio, vt dictum est, quam meritò acceleret, videri potest. At vnde digressi sumus redeamus; & num reliqua, quæ Aristoteli assumpta sunt, rectè assumpta sint, consideremus; num scilicet motus non, cuiusmodi nobis visi sunt, vna, eademque, & naturæ vnius operatio, proindeq. & sibi ipsis quãsimillimi, quin vni, iidéq. sint omnes; an, cuiusmodi Aristoteli positi sunt, à proprijs singuli, & quæ à seipsis diuersę, & contrarię etiã sibi ipsis sint, edãtur naturis; itaq. ipsi etiã motus à seipsis diuersi, & sibi ipsis contrarij etiam sint; insuper an quod mobile est ens nequaquam pluribus, sed vno tantùm secundum naturã moueri queat motu, ac propterea is tantùm igni attribuendus sit, quo sursum ad proprium locum, ad propriáq. Aristoteli fertur vniuersitatem; is verò, quo cum cælo circumuolui Aristoteli videtur, non ipsius naturæ, sed cæli opus sit secum illum trahentis.

MOTVS A SEIPSIS DIVERSOS, ET SIBI IPSIS CONTRARIOS MALE Arist. visos esse. Et ab vna omnes, eademque edi natura, & vnam omnes, eandemque esse operationem. Cap. XIII.

Otvm, qui sursum, ei, qui deorsum opponi, & vtrumq. à circulari diuersum, & à contrarijs illos, hunc verò à diuersa edi natura supponẽs Aristoteles, rem supponit, quæ non supponenda, sed apertissimè declaranda erat. Vnum enim modò calorem motus, & æque eum cum faciant omnes, &, vt alibi expositum est, nihil à seipsis loca cum differant, quæ inter motus diuersitas, contrarietasue sit, non video. Tũ duplicem naturam esse decernens, & mobilem alteram, alteram immobilem, ac ab altera molem, quam subit, mobilem fieri, ab altera verò moli, cui sese indit, immobilitatem indi, & mobilia quæ sunt corpora, aerem, atque ignem ex illa, ex hac contra immobilia, terrã, atque aquam constitui, manifestè motus omnes vni, eidemque attribuit naturæ; proindeque sibi ipsis similes, cognatosque, quin unos sibi ipsis, eosdemq. esse ponit omnes. Aerem præterea, atque ignem, cœlumq. ipsum, & quæ alia ijs similia, cognataque sunt, calida tandem, tenuiaque entia quæuis, & ipsum imprimis spiritũ animalium corporibus inexistentem assiduè agitari intuenti Aristoteli, entium verò reliquorum nullum prorsus motum edere ullum unquam, sed perpetuò immobilia torpere omnia, calori non quidem moli cuiuis, sed ei tantum indito, quæ in summam acta sit tenuitatem, & quam secum euehere queat, motus attribuendi omnes, &, vt dictum est, sibi ipsis uni, ijdemque ponendi erant omnes.

PERPERAM ARIST. IGNIS, TERRAEQ. NATVRAS, IN ILLIVS ILLAM ad propriam vniuersitatem ascensu, hanc in huius ad suam descensu inquisitas. Cap. XIIII.

Incvsandvs videtur Aristoteles, qui ignis, terræque naturas non in perpetuis, & nunquam cessantibus ignis uniuersi, uniuersæque terræ operationibus, in ignis cœlo suppositi circumuolutione, & in terræ uniuersę in sublimi suspensione, sed in momentaneo illam inspiciat ignis particulæ alieno in loco, in

terq.

terrę contraria geniti entia, proprium ad locum, propriamq. ad vniuersitatem ascensu, & hanc in momentaneo terrę partium à propria vniuersitate abstractarũ, & in sublime proiectarum ad eam descensu. Ignis etenim ascensus non magis in ipsius naturam, quàm appetitum, quo cognata entia contingendi, seseq; ijs immiscendi, & propriam perfectionem consequendi tenetur, referẽdus est. Siquidem vt perficiatur, suũ ad locum Arist. efferatur oportet. Terrę verò partium descensus iure non terrę naturæ, sed ipsius grauitati, materiæ scilicet, è qua constat, copię attribuendus est. Nam paulò grauiora quæ sunt entia, vel quæ natura donata sunt, quæ terræ naturę penitus cõtraria sit, delabuntur omnia. At circularis ignis cœlo suppositi motus, quia eo vniuersus ipse suo in loco, & inter cognata entia nihil appetens, nihil declinans, perpetuò, incessanterq. mouetur, proprius, naturalisq. sit necesse est. Perpetua itidem terrę in sublimi mansio necessariò ab ipsius natura dependet; nisi enim ab ea, ab inexistente omninò frigore motus omnes exhorrescente retineatur, & veluti coerceatur, qui sese in sublimi sustineat, nullamq. vnquam inclinet in partem, intelligi non potest. Nec verò ignis naturam non in ignis circumuolutione inspiciendam fuisse Peripatetici afferãt; quòd non à propria is natura, & à seipso, sed à superposito circumuoluitur cœlo. Id. n. ponentem Arist. difficultates excipiunt, quas numquam exuperet. Ignis scilicet elementum, quod mobili à natura constitutum, & quod necessariò constituendum fuisse ipse decernit (quia terra constituta frigida, immobiliq., ignis iridem, calidũ, mobileque constituendum fuit ens) veluti sui ipsius oblitus, immobile id proprio in loco, in quo pręcipuè propria operatio operanda ei erat, facit, & alienam attribuit, à qua breui Arist. corrumpatur. Si, inquit, quę circulariter circulari latione feruntur, » pręter naturam ferantur, mirabile, & omnino irrationabile, continuum hunc solum » esse motum, pręter naturam cum sit: videntur enim in alijs citissime corrumpi quę pręter naturam sunt. Nec verò motum hunc, propterea quòd à longe nobiliore, longèq; diuiniore ente communicatur, igni non pręter naturam, sed veluti supra naturam esse contendant, itaq. nec cessare ab illo vnquam, nec vnquam ab illo ignem corrumpi dixerint Peripatetici. Manifestè enim circularem motum igni, vel si cœlum ex eo cõstet, » pręter naturam esse afferit Arist. Si quod circũfertur, vt aliqui dicunt, ipse inquit, nõ » minus ipsi motus hic pręter naturam erit, quàm qui deorsum: ignis enim motum eum » videmus esse, qui à medio secundum rectum. Et quantumuis à diuiniore ente, & ipso à cœlo ignis circulari moueatur motu, si pręter naturam eo cieatur, corrumpetur Aristoteli tamen: non enim ignem secum trahens cœlum, bonum quippiam ei indit, quod quidem malum ab aliena ei inditum operatione amoliatur. Modũ pręterea, quo ignis à cœlo trahatur, nunquam, reor, Arist. finget, nedum explicabit, explicandum omnino. Nam pręterquam quòd (vt Peripateticorum optimis videtur) nullis cœlum tactilibus pręditum Aristoteli qualitatibus, neq. ab igne contingi, neq. ipsum ignem contingere, proindeq. nec moueri queat; quantumuis etiam contingat (quoniã verè circulares, & summè æquabiles, quę sibi ipsis cõtiguę sunt cœli, ignisq. superficies, sunt, & circulo fertur cœlum, quod dum circumuoluitur nulla sui parte igni immersum, nihil eum secum trahat, nihilq. vsquam deprimẽs, nihil impellet vsquam) modum, quo illum non sponte presertim sequentem, sed immobilitate Aristoteli gaudentem, itaq. repugnantem quid, secum rapiat, non sensu modò non percipimus, sed ne cogitatione quidem assequimur vlla. Itaq. ignis conuersio ipsius naturę necessariò attribuenda est. Et vnus igni, si dandus est motus, circularis est dandus; quo vniuersus ipse proprio in loco, cognataq. inter entia, nihil sectans, nihilq. declinans, perenni, vniformique mouetur. Non talis est ei rectus, quo eę eius partes, quę sensum latent, alieno genitę in loco, nec propriam dum Aristoteli nactę formam, perfectionemque, ad proprium locum, propriam vniuersitatem, ad propriam tandem Aristoteli efferuntur formas, & perfectionem.

1. de cœl. tex. 15.

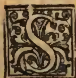
Ibidem

SI IGNIS, TERRAEQ. NATVRAE, IN QVIBVS EARVM OPERATIOnibus inspiciendæ erant, inspectæ Arist. fuissent, terram penitus cœli contrariam, ignis quàm simillimus visus esset. Cap. XV.

Caeli, ignisq; cælo suppositi, & terræ operationibus, cæli, ignisq;, & terræ naturæ colligendæ erãt, non in terræ globulis à proprio loco, propriaq. abstractis vniuersitate, & alienum ad locum, alienaq. proiectis ad entia, neq. in ignis particulis alieno in loco, contrariaq. genitis inter entia. Sed, quod in cælo factum est, propriæ terræ, ignisque operationes in terra vniuersa, vniuersoq. in igne, in proprioq. existentibus loco spectandæ erant. Nam, etsi eadem, & terræ glebulis, & ignis quantulis, quæ terræ vniuersæ, vniuersiq. ignis vis est, atq. operatio; non idem tamen, vel glebæ eiusdem, eiusdemq. ignis proprio in loco, & inter cognata entia, ac alieno in loco, interq. aliena entia existentium appetitus, necessitasue est; iuxta quæ perspicuè, vel contra propriam naturam operantur interdum entia. In ijs certè sublunarium entiũ operationibus, in quibus ipsorum naturæ inspiciendæ Aristoteli erant, inspectæ si forent, eorum nullum natura à cæli natura diuersa donatum concluisset. Sed terram contrariam nullo vnquam commotam motu statuisset. Ignis verò quàm simillimus, & idem prorsus motu perpetuò cum cælo circumuolui conspectus; & aer, atque aqua omnes cælo similes, cognatæque visæ essent. Perblãdo ille enim, ac assiduo agitatur Aristoteli motu, & corrumpitur inclusus, motuq. prohibitus. Et hæ itidem motu seruantur, corrumpuntur immobiles factæ. Itaq. ratio è cæli circumuolutionis, ad sublunarium corporum motus collatione sumpta, infirma prorsus, & quæ Aristotelem nimis sibi ipsi placentem, nimisq. etiam proprio ingenio confidentem ostendit. Neque enim nisi rationibus nullo è sensu, sed ex ipsius ingenio depromptis, magis quàm proprio sensui homines fidem habituros confidat, terræ motum attribuat vllum; minus etiam cum reliquis diuinis corporibus, tum Soli ipsi calorem, lucemq. abneget. Ferẽda tamen est, quæ scilicet nihil Deum Mundum construentem incusat. At non certè, quæ è cæli magnitudinis excessu, quo sublunaria corpora exuperat, sumpta est; quæ nimirũ (quod alibi dictum est) Aristotelem veluti Dei sapientiæ æmulatorem, & Mundum suo arbitratu componentem declaret. Id enim agit, non qua donata sunt, sed qua donãda esse propria ei ratio dictauit, corporibus magnitudinem attribuens.

PERPERAM ARISTOTELES E CAELI EXCESSV, QVO RELIQVA corpora exuperat, non igneum id, stellasq. astruit. Cap. XVI.

2. Mete. cap. 3. Si, inquit, igneum sit cælum, cum tanta mole reliqua exuperet, corrũpat vtique, & in ignem reliqua agat omnia. Id verò ne eueniat, non alia vlla, sed ea ratione sese corpora excedant necesse est, qua in sese mutuò inuerti videntur; qua ratione, quæ è terra quapiam fit aqua, terram, è qua facta est, excedit, ea ab aqua vniuersa vniuersam excedi terram. Ita enim æqualem materiam, proindeq. & æquales sortita sint vires; calorem frigus non exuperet, nec contra. Concinna sanè ratio, at quæ nequaquam, quod maximè oportebat, à rebus ipsis, ab earumq. sensu, sed à proprijs pẽdeat Aristotelis principijs: quæ non falsa sit modò, sed nimis etiam sibi ipsi confidentẽ illum patefaciat. Non quantum propriæ positiones mare (id enim, vt fusius alibi egimus, aquæ elementum Arist. ponitur) suadent, sed quantum sensus esse ostendit, ponendum erat, non multò terra maius, sed immenso quodam ea minus. Nam nullã propemodum magnitudinem terræ vastitati comparatum habere, eius vniuersi breuitas omnibus quidem ostendit, at Arist. propriæ etiam positiones declarare poterant. Quoniam enim idem terræ, & aquæ cẽtrum esse statuit; minimeq; terram vniuersam ambit mare, necessariò terra minus sit oportet. Ad hæc calidum id percipiens, minimeque

propte-

propterea immutatam quid Terram intuitus, si Mundi constructionem, corporumq; in eo contentorum naturam, magnitudinemq; perspicere, non illum suo arbitratu effingere propositum homini fuisset, manifestissimè videre poterat, non ea illũ constructum esse ratione, qua cõstrui oportere propria ipsi ratio dictarat. Sanè si calori, frigoriq; ea assignanda sit magnitudo, quam nostra nobis ratio assignandam statuit; longè certè calori, quàm frigori assignanda sit maior. Præstantior enim, diuiniorq; quæ est natura, eam longè maiorem esse, maioraq;, quę ab ea constituũtur, entia, ignobiliorẽ contrà naturam longè minorem esse, longèq; ab ea minora constitui oportet entia, & tanta fortè modò, quanta ad prestantiorum satis sunt conseruationem. Nec verẽdum est quicquam, ne tanta mole exuperans calor, frigus è materia omni deturbet, eamq. omnem ipse occupet. Potuit enim (quę facta esse videntur, & indicat sensus) maxima illius portio summæ indi tenuitati, & summè exilis, ac summè fieri languida: quę terræ frigus, vel mole summopere excedens, at valde id in se ipsum collectum, vultumque, propterea que robustissimum factum, nihil viribus exuperet, quin ab eo exuperetur. Portio reliqua, à qua terræ frigus exuperãdum, & terra ipsa in entia, quę ex ea fiunt, in uertẽda erat, tenui quoq;, sed cõpactiori potuit impartiri subiecto, in quo tñ plurima illa, & copiosa, vt dictũ est, vigeret, at hequaquã vni, continuoque, & quod terrã vndiq. sphęrę Zoneuę ritu ambiret. Nã, si vniuersa assiduè immutaretur, corrũperetur tandem vniuersa. Sed vnum quidem pręcipuè hoc summo, ac copioso repleri calore; quod terrã magnitudine, ac viribus quàm lõgissimè excederet, exuperaretq., quodq. longissimè ab ea amotum, assiduoque, & longè rapidissimo, beneq; vario delatum motu, vniuersam tandem eius superficiem calefaceret, nullamq. eius partem penitus destrueret vnquam, atq; singulis sese reficiendi tempus præberet. Tum alijs innumerabilibus prope modũ, at longè illo minoribus, longiusq; eo à terra, vel propius positis plurimum etiã indi calidum, quæ recedente illo, terræ vires, si non prorsus reijcerẽt, at imminuerent certè, & ne ab ijs, quæ ab illo constituta sunt, destruerentur, obstarent. Quasobres vel longissimè magnitudine, ac robore à cæli calore exuperatum terræ frigus, semperque ab illo oppugnatum, nusquam tamẽ ex ea deturbatur, interimiturue, sed perpetuò seruatur. Nulla igitur Aristotelis ratio orbes, stęllasq. ab igne diuersas esse probat.

SIGNA, QVAE ORBES, SOLEMQVE IGNEVM NON ESSE PERsuaserunt, orbes ea, Solemque igneum esse manifestant. Cap. XVII.

INVS etiam signorum vllum, id ostendit; quin Solem, orbesque, & stellas igneas esse illorum vtrumq. manifestat, & Aristoteli in primis manifestare potuit. Quoniam autem paulò crassiores qui sunt vapores, superiorem ad aerem sublati, ab eiusq. vel calore, vel motu accẽsi stellarum Aristoteli speciem præbent, igneæ vtiq; ponendę erant stellæ, præterea & quod cælo subiacet corpus, cælo simile, cognatũq. esse. Nã etsi (quod longè maximæ supremi cæli portioni euenisse etiam apparet) nusquam id sibi ipsi collectum, & in se ipsum conglobatum, nusquam propriam spetiem valenter manifestat, itaque nihil lucet vsquam, nullęque in eo permanentes spectãtur stellę; quoniam tñ qui ad ipsum efferuntur vapores, non vt ad dissimile, cõtrariumue, sed vt ad simile, cognatumque efferuntur ens; & exiguum quid calidiores, tenuioresque facti, in ipsum Aristoteli etiam aguntur, & huiusmodi dum fiunt, stellarum speciem assumũt; at facti nihil amplius lucent, quia penitus, cuiusmodi ens, in quod acti sunt, & reliquum est cælum, inuisiles fiunt, propterea quòd æquè illorum vtrique tenues facti sunt, dubitare non licet, quin quod cęlo suppositum est ens, si vsquã in se ipsum conglobetur, cęli ritu luceat ibi, stelleque speciem referat. Nullę porrò cęlo in ipso,

& supra Lunam huiusmodi si fiunt stellæ, nequaquam ideo id euenire existimandũ est, quòd nullus ibi sit calor, à quo vapores accendi queant; sed quòd crassities nulla, quę accensa lucere queat, eòusq; effertur. Nam, si ad Cælum ascendat vlla, si non ab eius calore, à motu certè accendatur. Alterum adhuc signum à Solis colore sumptum, omnibus quidem, sed Aristoteli certè in primis igneum esse solem manifestare potuit; cui ni mirum non perpetuò cãdidus Sol, ignis verò puniceus, flauusue, diuersus scilicet solis, ignisq; videtur color; sed vel iisdem in commentarijs Iridis colores nos edocenti idem prorsus visus est color vtriusque. Nempe ignis, sicuti & sol, ptopria natura albus; at puniceus vterque, & flauus fit, per vapores hic, per fumum ille, vel in fumo conspectus. Quapropter pręsentes tantùm positiones vbiq; respicit Aristoteles; easq. modò ne dimittat, nihil alibi positas amoliri, sensum etiam ipsum dimittere nihil veretur.

CAELVM IGNEVM ESSE NON SENSVS MODO, SED PROPRIAE etiam positiones Aristoteli demonstrare poterant. Cap. XVIII.

QVONIAM igitur rationes, quæ, quin Cęlum vniuersum igneũ poni possit, obstare poterant, vanę omnes, atq. inanes monstratæ sunt; & Solis, cæli nimirũ portionis in se ipsam collectę, natura, species, atq; operatio, calor, lux, & motus, æquè ignis, ac solis sunt; necessariò igneum ponẽdum est cęlum. Rationes enim, quę igneũ id declarent, nihil minus quis inquiret, quàm si quos sensu ignes esse percipimus, ignes eos esse ratione assequi velit. At eas tñ. quę Aristoteli in primis manifestare id poterant, intueri ne grauemur, vt cęlo calorem abnegans, non sensus modò, sed propriarum etiam positionum oblitus appareat. Iam non alia modò entia quæuis commota, agitataq. calorẽ assumere, igniriq., sed primorum corporũ calida quæ sunt, à motu, frigida verò ab immobilitate facta esse Aristoteli visum est: ideo longè velocissimo, & nunquam cessante delatum motu cęlum, calorem assumere, & calidum fieri, quin iam diu factum esse existimandum fuit; eoq. etiam promptius, quòd circulari, continuo ni mirum, nihilq. remisso vnquam, quo quę commouentur promptissimè omnia calefiũt, & accenduntur, mouetur. Quin magis, propria natura summè calidum esse colligendum erat: siquidem frigori grauitatem, ac immobilitatẽ, calori leuitatem attribuit, & mobilitatẽ; & nihil magis calor à motu, quàm motus à calore fieri videtur. Adhæc magis id asserẽdum erat; siquidem, quæ aliena à ui cõmota, per se mobilia fiunt tandem, non prius talia fiunt, quàm calore summo, summaq; ab eo donentur tenuitate. At quę summus corripit, penitusq; exuperat calor, in flammasq. agit, vel si nullo interea agitentur motu, mobilia tamen fiunt omnia. Est itaq. motus propria caloris operatio, quæ non alia à natura, sed vno à calore editur; & quę non quidem, quod Aristoteli facere videtur, nouũ entibus, quæ eam ædunt, indit calorem; qui. n. operatio, & res omnino, quæ per se non existit, ac ne existit quidem, sed dum fit perit, substantiam, à qua editur, generet? Verum pręinexistentem fouet, & veluti excitat, accenditque. Quare quæ paulò vehementius commouentur, magis assiduè incalescunt, & accenduntur tandem. Est igitur quod valde miremur, cælum perenni, celerimaq; conuersione con-

3. Meta phys. tex. 4. uersum calidum Aristoteli visum nõ fuisse. Præterea ipsemet Aristoteles asserit, in omni serie ad primum vnum deuenire oportere, quod cum tale sui natura sit, cur cetera, quæ in eadem serie continentur, talia euadant, causa sit. Idcirco in calidorum serie ad vnum primum est deueniendum, quod sui natura calidum cum sit, cur cętera calida sint, calefaciendiq; obtineant facultatem, causa sit. Id verò, quandoquidem neq; ignis, neq; aer Aristoteli poni potest; cui eorum neuter summè propria natura calidus, sed vterque à cæli, solisque motu circumactus, contritusque accenditur, & ignitur, Cælum necessariò ponendum est. Neq; enim corporũ vlli calorem attribuat Aristoteles, sed veluti ex accidente fieri illum dixerit. Quid. n. absurdius, quàm rem omnium nobi-

ſiſſimam, & quæ entibus inexiſtit omnibus, quin à qua entia conſtituuntur. đìã, quæq; ſi non natura ipſa; omnium certè naturaliſſima eſt, corporum nulli inhærere, & corporis nullius propriam eſſe, ſed ex accidente fieri arbitrari? Quin, veluti & circulatio cælo aſſignata Ariſtoteli eſt; quia nobiliſſimus motus nobiliſſimo corpori cõuenit, ſic itidem & calor cælo aſſignandus; quòd nobiliſſimo corpori nobiliſſima aſſignanda eſt qualitas. Eoq. etiam magis, quòd non qualitates modò, ſed quæ caloris maximè propriæ ſunt, & quæ manifeſtè à calore exuperante fiunt, eumq; perpetuò ſectantur, tenuitas, albedo, & lux cælo ineſſe ſpectatur. Poſtremò, niſi præſentium poſitionum nimius amator ſit, cælum, ſolemq; igneum, cuiuſmodi ſenſus declarat, eſſe inde aptè concludet; quòd quæ calorem cælo abnegat ratio, non ſenſui modò, ſed proprijs etiam (vt viſum eſt) ipſius repugnat poſitionibus: & modus, quo à non calido Sole calorem fieri decernit, non lõgè modò abſurdiſſimus eſt; & qui nulla concipi queat imaginatione; quin quẽ ne ipſi quidem Ariſtoteli ſatis placuiſſe coniectandum ſit; ſed quem ipſe etiã interdum, vbi res proximius intuetur, damnet. Manifeſtè.n. eum reſpuit; dum à Solis luce, à Solis ſubſtantia, & ipſo à Sole (quid enim aliud, quàm propriam ſubſtantiam, & ſe ipſum effundat Sol?) fieri illum ponit. At id ſuo copioſius diſcutietur loco. In præſentia enim, quæ Peripateticorum nonnulli, ne cælum propterea moueri, quòd calidum ſit, ponere liceat, nobis obijciunt, tum & quibus, calorem, frigusq; non agentes rerum naturas, ſubſtantiaſq., quales nobis poſitæ ſunt, ſed aliarum naturarũ organa, qualitatesue eſſe; quæ poſitionibus noſtris obſtant, exponenda ſunt, & examinanda.

RATIONES, QVIBVS PERIPATETICORVM NONNVLLI CAELVM non propterea moueri, quòd calidum ſit, aſtruunt, reijciuntur. Cap. XIX.

SI, inquiunt, motus propria caloris operatio eſt, & cælum ideo mouetur, quòd calidum eſt; vtiq; calidiſſimas ipſius partes, Solẽ, ſtellaſq; multò, quàm reliquas, velocius, & has, æquè calidæ cum ſint omnes, æquè velociter moueri oporteat omnes; non, quod fit, medias longè rapidiſſimo, extremas longè tardiſſimo, Polos nullo prorſus circumuolui motu. Horum reor, taliumq. haud permagnum ſit rationẽ reddere. At minimè tñ ſingulorum cæli motuum, eiuſq. conſtructionis cauſſas, rationemq; nobis omnino notam eſſe profiteamur vnquam. Quis.n. Dei ſapientiam, qua ſupremũ conſtruxit opus, & qua modum ipſi, facultatemq;, non ſe ipſum modo conſeruandi, ſed reliqua etiam omnia conſtituendi, impartitus eſt, exactè aſſequetur vnquam? Cæli nos naturam, ſubſtantiamq. in Sole inſpexiſſe contenti, quæ ſeſe ipſa nobis manifeſtauit, ſentiendamq; præbuit apertiſſimè, & eius operationem, & ipſam ſenſu perceptã, & propriæ conformem naturæ, & pauca quædam talia, cætera, quæ longè plurima ſuperſunt, ſcituq. longè digniſſima, ne inquirenda quidem exiſtimamus; quippe quæ homini innoteſcere nulla queant ratione. Quamobrem ad inſtitutum redeamus; & horũ cuiuslibet cauſam reddamus. Quæ calidiora ſunt, velociore ea motu opus habere, quãdoquidem motu ſeruatur calor, rationi ſanè congruum eſt. At tametſi languidiſſimus ab orbibus, à Sole autẽ vehemens ad nos aduenit calor; minimè tamen ab illo hic diuerſus, ſed vnus, idemque vterque eſt. Non virium robore hic illum, ſed copia tantùm exuperat. Nihil itaque natura diuerſi, motu eodem contenti eſſe poſſunt. Quòd ſi copioſior in Sole factus, robuſtior etiam factus eſt, & propterea velociore indiget motu; iam multò, quàm orbis, velocius moueri videtur Sol: qui nimirum & cum illo circumfertur, & ab illo ſeorſum, & per ſe longè rapidiſſimo circumuoluitur motu; vt non in exoriente eo tantùm, occidenteque, liquidò intueri liceat, ſed vel in meridiano; vbi aer craſſiuſculus ſit, vbi ſcilicet non valenter viſum ferit Sol, proindeque ſe inſpici ſinit: & in aqua, multòque magis in ſpeculis aquæ ſuppoſitis:

manifestissimè enim in ijs admirabili illum celeritate circumuolui intuebere; vt ambigere nihil possis verum esse Solis motum, quo, & oriens circumuolui videtur, & occidens, non oculis falsò visum nimio eius fulgore obstrictis. Non circumuoluitur autem Luna; idque inde patet, quòd compactiores eius partes, quæ Virginis faciem effingere videtur, nusquam situm immutare apparent. Neq; enim adeò in se ipsam compacta est Luna, vt calorem in ea multò, quàm in reliquis orbis partibus copiosiorem, & qui velocius moueri opus habeat, collectũ esse existimemus. Illa.n. minimè propria vi, propriaq; ducet natura; sed (quod nubes, in qua ... constituitur, præstat) Solis modò lucem remittit, eiusq; aspectum, quod tenuissimi faciunt vapores, demit. Stellæ reliquæ, si non & ipsæ Solis lucent luce, & proprijs orbibus calidiores velocius moueri apparent; Solis ritu in proprijs & ipsæ circumuoluuntur orbibus. Polis proximæ partes, & poli etiam ipsi non vsquequaq. immobiles, quæ scilicet tardo quidem, at assiduò circumuoluuntur motu: sed, vt dictum est, ipsis cum proprijs Polis assiduè modò ad æquinoctialem circulum, ad ipsius modò feruntur Polum. Quin neq; hic penitus immobilis, sed huc illuc agitur. Id verò qui nuper in stellato orbe deprehensus est motus, trepidationis ab eius inuentoribus dictus; quia non circulo tantùm ferri, sed trepidantium more in hanc modò, modò in illam agi videtur partem, manifestissimè declarat. Non enim, nisi ipsius Poli huc illuc agantur, huiusmodi moueatur motu. Sphæricum certè cum sit Cælum, & circulari circumuoluatur motu (quale esse, & quo moueri oportuit modo) nec omnes ipsius partes eadẽ moueri celeritate possunt, nec fortè necesse est. Nam quæ tardius mouentur, à proximarum motu, caloreque satis foueri possunt. Is certè, quo opus habet, singulis datus est motus. Verùm quo id factum sit modo, non nimis anxiè homini inquirendum videtur; cùm nulla fortasse exquisitè innotescere queat ratione. Neque hoc nobis magis, quàm Peripateticis dicendum; qui quidem fateantur opus est, propterea moueri Cælum; quòd proprius sit, naturalisque ei motus, eoque proprium consequatur bonum, eo denique seruetur. Similare igitur cum sit stellis carens Cælum, eiusdemque vniuersum naturæ, eadem vniuersum velocitate, ijsdemq. moueri oportuit motibus, stellas verò, in quibus copiosior cælestis natura, quæcumq; ea sit, collecta est, longè velocius, vel si libet, pigrius, non æquè Cælo Peripateticis puras, syncerasque. At, quòd reliquum est, Peripateticorum nonnullorum rationes exponamus, excutiamusque; quibus calorem, frigusq;, non qualia nobis posita sunt, agentes rerum naturas, & substantias, sed aliarum substantiarũ organa, qualitatesue esse contendunt; vel si nihil eæ reijciendæ essent. Quoniam enim proprijs Sol viribus, propriaque calefacere videtur natura; & nihil ab eo aliud, sed calorem modò ad nos accedere ipsi etiam affirmant; vtique cum quæ ab eo fiunt entia, non ab alia natura, sed à calore constitui oĩa, tum Soli ipsi aliam naturam nullam, sed vnum modo inesse calorem, qui, ac etiã frigus substantiæ sint, fatebuntur. At perpendantur tamen. Et quò commodius agatur; quibus naturis substantiæ nomen congruat, & quæ formæ Peripateticis dicantur, quanquam satis vtrumque perspectum arbitror, paucis perstringamus.

QVAE NATVRAE SVBSTANTIAE, FORMAEQVE PERIPATETICIS dicuntur, ac nonnullorum rationes, quibus calorem, & frigus substantias esse negant. Cap. XX.

SVBSTANTIA, si, quod vel ipsum nomẽ innuit, natura est, quæ per se subsistit, dubio procul materiæ, corporeæ nimirum moli in primis congruit. Nã si naturis agentibus penitus exuta, & sola per se esse, & per se subsistere materia visa est nunquàm; at corporea certè cùm sit, quin per se subsistere queat, & quin quòd entia ex ipsa, agenteque natura composita subsistant, vel sola ipsa in primis

præstet

præstet, dubitare nihil contingit. Quoniam verò per se, suique natura penitus informis, & penitus iners, demortuaque, pene & non ens materia existit; eæ itidem naturæ, quibus materiæ inditis, quas entia dispositiones, & quas agendi, operandique habent facultates illi induntur omnes, quibus scilicet materiæ adiectis, & entia reliqua quæuis, & ipsæ etiam plantæ, ipsaque constituuntur animalia, substantiæ Peripateticis dicuntur. Nec perperàm, vt videtur; nam si non vt subsistant, at certè, vt quod sunt, quod agunt, & quod operantur, sint, agant, & operentur entia, præstant. Eædem quoque, & formæ Peripateticis appellantur. Itaque calor, frigusq; substantiæ ne sint inquirentibus, num entia ab ijs constituantur, & quas species, quasq; agendi, operandiq. facultates sortita sunt, ijs ab accedentibus illis donata sint omnibus, & omnibus itidem spolientur recedentibus, pereuntibusq; illis, inspiciendum. An non id quidem ita habet, cum ipso passim percipiamus sensu? Quæ enim generantur, immutantur, corrumpuntur entia, à calore, & frigore generari, immutari, corrũpi liquidò apparent. Atque entium quorumuis species, agendique, & operandi facultates immutantur, prout singulorum calor, frigusq; immutatur. Peripateticorum tamen quorundam rationes inspiciendæ, quibus dictas naturas substantias non esse astruunt; & quæ ipsa constituere, præstareq; videntur, non ab ipsis, vt primis, principibusq; causis constitui, præstarique, sed ab alijs, longèq; præstantioribus naturis, & quæ verè substantiæ sint, caloris frigorisque, vt propriorum organorum ope, atq; opera vsis: quibus tandem rationibus calorem, frigusq; nequaquam constituentes esse entium naturas, substantiasque, sed earum organa statuunt. Quoniam, inquiunt, accidentium ritu (quarumdam videlicet entium conditionum, quæ nihil ad ipsorum constitutionem, immutationemq; cõferunt, sed enti cuiuis, nihil eo immutato, passòue, indi, demiq. possunt) calor è multis, quæ subit, & quæ corripit, nihil earum specie, substantiaque, & facultatibus immutatis, recedit, accidens in multis sit oportet. Neque enim substantia perpetuò sit sit, quæ subit, occupatque, non (quod substãtiarum proprium est) inexistentes naturas, earumq. species, & facultates ex illis deturbet omnes, propriamq. sui ipsius speciem, & proprias non indat facultates, in alia nimirum non immutet entia. Absit verò, vt vspiam accidens conspectus si sit calor, non vbiq. accidens, sed substantia vsquam appareat. Actiones præterea, operationesque, quas cum alijs in entibus, tùm verò in animaliũ corporibus edit calor, eæ nequaquã à calore suo ipsius agente arbitrio edi existimare licet: neq. enim stupidus, sensusq. omnis, & omnis mensuræ, rationisq. penitus expers calor, quæ in animalium corporibus passim efficit, partium quarumuis passiones, indigentiamq; percipiat omnem, ad easque, quæ ipsius ope opus habent, à quibus videlicet, vel malum quodpiam amoliendum, vel ad quas bonum quodpiam adducendum est, statim aduolet vniuersus, eaq; semper sui copia, ac viribus; quas præsens vsus, vel præsens exposcit appetitus; itaq. agendi operãdiq; modum immutet, rationemque, & perpetuò præsenti eã vsui accommodet; actiones deniq;, operationesq. producat, quæ sentiẽti tantùm, cognoscentiq. substantiæ attribui queant. Conditionum insuper, quę caloris, frigorisq. propriæ sunt, nulla substantijs, formisq. congruit; non contrariæ quidem sibi ipsis sunt formæ. Quæ nam in equi, atq; hominis forma cõtrarietas spectari potest? Et rerum veluti termini quidam formæ cum sint; vel rebus eos indãt, intendi, remittiq., & magis minusq. suscipere nõ possunt. Et solo intellectu, non sensu vllo percipi possunt. Propterea igitur calor, frigusq; substantiæ, & formę illis non videntur; quòd accidentium more è rebus quas subeunt, nihil ijs interdum immutatis, recedunt; & quòd actiones, operationesq., quas entia multa, & animalia præcipuè edunt, præstantiores sunt, quàm vt calori, frigoriq; attribui queant. Et quòd calor, & frigus contraria sunt simul. Et quòd intenduntur, & remittuntur, magis suscipiunt, & minus. Et quòd sensu percipiuntur; quorum omnium vt dictum est, nullum substantijs, formisque euenire sibi persuaserunt. At

entium substantiæ cum non sint, entibus tamẽ (inquiunt, & inquiant oportet, si eorũ, quæ fiunt, rationem reddere velint) insunt omnibus; & quas entia singula actiones, quasq; edunt operationes, calor, frigusq. eas edunt omnes; & eorum insuper opera, & formæ ipsę, & conditiones, quę entibus insunt omnes, & ipsa etiam constituuntur entia: quòd inertes per se, ignauęq. sunt formę; & vt proprias edãt operationes, proprijs singulę organis, & propria etiam opus habẽt sede; proprio nimirum calore, frigoreq; singulæ, certaq. materiæ dispositione. Non enim organum aliud forma vlla, sed omnes calorem, frigusue sortitę sunt; & à calore modò, frigoreue, quæ materię insunt dispositiones induntur omnes. At longè plurimæ, & longè singulæ diuersissimo ingenio præditæ, & actionum, operationumq. longè diuersissimarũ potentes cum sint formæ; diuersissimis itidem vtantur organis; & diuersissima gaudeant dispositione oportet. Itaq. in materiæ sinu omnes simul cum insint, vna tãtùm perpetuò quauis in eius portione conspicua fit; & vnius tantùm actiones, operationesq. in ea spectantur, eius, cuius, qui materiam subit calor, & quam is materię dispositio indidit, propria est, aptaque. Reliquæ latent, torpentque; quòd organis, sine quibus nec agere, nec operari possunt, carent, alienaq. sunt in sede. At quarum quæuis, si proprium vnquã calorem, propriumq. nacta sit domicilium, statim eluceat, atq. in opus exeat. Quasobres caloris, frigorisq. casum insequi videnrur formę. Earum quęuis cum proprio exoritur calore, eoq; aucto, inualescit & ipsa, & imminuto, debilitatur, & interit etiam, eo interempto. Singulas deinceps excutiamus rationes.

NON IDCIRCO CALOREM SVBSTANTIAM NON ESSE, SED accidens, quia accidentium more ad quædam accedit, & ab ijs nihil immutatis recedit. Cap. XXI.

SIQVIDEM calor è multis, quæ subit, nihil eorum natura oblęsa, nec dispositione immutata, recedere apparet, quòd quæ subit entia non omnia immutat, inque alia agit entia, propterea substantia non videtur; vtiq. nec substantiarum organum, & cuius casum eæ sequantur, erit. Huiusmodi enim si sit, cur non statim, atque ens quodpiam subit, forma, cuius ipse est organum, perpetuò emergit, ac pręinexistẽte in veternum deiecta, aliud cõstituitur ens? At, inquiunt, propterea non semper id fieri, quòd non semper accedens calor inexistẽtem robore exuperat, vel non tamdiu agit, quamdiu, vt illum deturbet, agendum esset. Itaq. reijcitur, & nihil interdum inexistente passo, eo verò incolumi manente, forma item, cuius ipse est organum, & quę ipsius casum insequitur, incolumis remanet & ipsa. Sed si substantia etiam sit calor, quin idem euenire possit, nihil obstat. Neque enim substantia quæuis quoduis subeat ens, inexistentem inde substantiam, & nullo deturbet temporis momento, sed robustior modò quæ est, tamdiuq; agit, quamdiu, vt inexistentem naturam exuperet, & dispositionem immutet, agendum est; quæ languidior existit, vel breuius agit, ea, inexistente nihil dum passa, recedat oportet. Proinde calor non propterea accidens ponẽdus est, quòd è multis recedit, nihil ijs immutatis, inq; aliud actis ens; quod nimirum ibi euenit, vbi exuperatur accedens calor. Quoniam autem exuperans, in quali eius natura inspicienda est, aliam enti naturam, aliamq. tribuit dispositionem, inq; aliud mutat ens, & in eius simile, è quo egit, si penitus exuperet, nihilq; interea ipse à contra agente passus sit, debilitatusq; (id quod igneus passim, & viscerum nonnullorum agit calor) operationesq; interdum operatur, quæ substantiarum propriæ sunt, quin perpetuò substantia sit, non est incontrouersia ponendum.

QVAE

QVAE CALOREM, FRIGVSQVE NON RERVM SVBSTANTIAS, SED harum organa hi ponentes Peripatetici parum inspexisse videntur. Et calorem ente in quouis iuxta proprium perpetuò agere, operariq; ingenium; itaque naturæ nullius organum poni posse. Cap. XXII.

Alorem, frigusq. non rerum substantias, sed harum organa ponẽtes Peripatetici, & simplicia corpora, & entia reliqua, quæ, ex illis sibi ipsis commixtis, constituuntur Aristoteli, non à calore, frigoreq. sponte sua, proprijsq; viribus, sed aliarum naturarum ductu, atq. ope agentibus, operantibusq. constituta esse statuentes, aliasq. entibus indẽtes naturas, quę calore, frigoreque, vt proprijs vtentes organis, se ipsas in materia veluti stertentes, & potentia tantùm existentes, veluti excitent, & actu faciãt, entiaq. cõstituant, parum caloris, frigorisque ingenium, & parum entium generationem, eorumq. conditiones, actionesque, & operationes, parum etiam Aristotelis positiones, decretaq. intuiti videntur. Siquidem calor nunquam substantiæ alterius, sed iuxta propriũ ingenium in omnibus perpetuò agit. Et manifestè vno à calore suo ingenio, ac viribus, non alterius substantię ope agente, entia prorsus naturalia constituuntur; & eorum nullum conditionem vllã sortitum, nec actionẽ edere, operationẽue operari apparet vllam; quæ calori, frigoriue attribui non possit, & attribuenda nõ sit. Aristoteles ipse entium nulli aliam substantiam vllam, sed eam modò, à quà singula constituta sunt, inesse decernit: & substantias temere multiplicare, substantias nimirum entibus indere, quarum actio, opusue nullum, nec vlla spectetur operatio, summoperè, & iure quidem prohibet. Frustra enim inquit nihil agens, operans nihil. Tum nõ prima modò corpora, sed entia reliqua, & ipsas etiam animalium animas, vbi intimius ipsarum generationem perscrutatur, non ab alijs naturis, sed à calore, frigoreue gigni testatur. Verum quæ dicta sunt in proprij rerum caloris actionibus, & singulorum in entium generatione, tum & in ipsorum conditionibus, actionibusque, & operationibus expendamus. Si hisce entibus alia à calore insit substantia, eiusque ductu, & ope agat, opereturque, eius scilicet organum si sit calor; certè (quod organorum propriũ est, & quod agere Peripateticis videtur) ibi modò, tantumq. agat; vbi, quantumque agere collibitum ac bonum illi, salutareq. fit; actionem, operationemuè, quæ mala illi, perniciosaque fit, nullam vsquam edat vnquam. Ita verò si agat calor, haud quaquàm (quod perpetuò molitur, perpetuòque ente in quouis agit) quam licet singulorum portionem in summam assiduè agat tenuitatem, assidueque in ea ipse euolet calor; itaque ipsemet, qui ea constituit, destruat tandem omnia; proindeque & quæ ijs Peripateticis inexistunt substantiæ, corrumpat omnes; sed iners, desesque in omnibus stertat, torpeatque, nihil illorum dispositionem immutans, nihilque ex ijs ipse euolans calor. Ita enim entia, quæ nullis ab externis viribus oppugnantur, eorumq; formæ perpetuò seruentur. Quapropter, quoniam quæ non dum adeo tenuia, leuiaq; fecerat calor, vt euehere ea, propriam scilicet in ijs operari queat operationem, assiduè tenuiora facit omnia, assidueque ea in illorum portione, quam in summam agit tenuitatem, elabitur, immutat nimirum illa omnia, & in alia atque alia, agit entia, idque omnino perpetuò agit, quod bonum ipsi, salutareque sit, at non certè & substantiæ, quam illis Peripatetici adijciunt; liquidò vtique patet, proprium entium quorumuis, & ipsorum etiam brutorum calorem non substantiæ alterius ijs inexistentis, sed suo ipsius agere iure, & aliam substantiam nullam prorsus, sed vnum illis omnibus inesse calorem.

SIMPLICIA CORPORA OMNIA NON ALIIS A NATVRIS, QVARVM calor, frigusue organa sint, sed vno à calore, vnoue à frigore constituta esse: & eorum conditiones, facultatesq; omnes vnius caloris, vniusque frigoris esse.

Cap. XXIII.

RIMA corpora à calore, frigoreue Dei quidem Opt. Max., at non certè alterius substantię arbitrio, aut ope agentibus constituta esse, si nō Terræ, cuius portio nulla fieri apparet vsquam, at ignis certè, qui in commotis, contritisq. rebus, & in fumo fit rebus sulfuræ illitis admoto, & aeris, quem assiduè è Terra educit Sol, & fontanæ, pluuialisque aquæ generatio apertissimè declarat. Iam nec motui, contritioniq; nec rebus, quę accenduntur, minus etiā fumo, sulfuriq. ignis actu inest vllus; nec ipsius forma actu, cuiusmodi eam esse oportet, quæ è materiæ potentia ignis formam Peripateticis educit, ipsumq. constituit ignem, inest vlla. Et aer, qui præsertim densis è Terris, quæ non nisi tenuissimis vaporibus nihil prorsus ab aeris natura differentibus, egressum prębeāt, vno à Solis calore, & nullius aeris, cū ibi nullus insit, formæ ductu, aut ope, sed sponte sua, proprijsque agente viribus efficitur. Aqua etiam, & quæ è terra emanat, & quæ in aere fit, nullius aquę formę, quin nec frigoris opus videri potest: Siquidem, vt superius expositum est, è Terra illa à solis calore fusa, & hæc è vaporibus fit nihil minus è Terra, quàm ex aqua à Sole eductis; & in quibus nulla prorsus aquæ natura reliqua facta sit, & bene calido interdum in ambiente, nullo à frigore, sed à loci angustia in seipsos conspissatis; at si vel frigoris opera, non sanè vllius aquæ formę ope agentis. Quibus fit, vt, nisi ab alijs naturis, ignis, aeris, aquę vniuersitates, quàm à quibus ipsorum portiones constitui, & ipsę refici videntur vniuersitates, constitutas esse Peripatetici velint, illorum omnium ortus manifestè indicet, solo à calore constituta esse omnia; & non aliam illorum vlli substantiam, sed diuersis quidem preditū viribus vnum modò calorem inesse omnibus. Idem nihilò obscurius illorum singulorum, & Terrę etiam affectiones, actionesq; ob oculos ponunt. Propterea quòd non alia in vllo conditio, nisi tenuitas, albedoque est. Ignis quę exuperat, in fumum, vaporesque, in summam omnia agere tenuitatem, & vnam modò tenuitatē, opus aliud nullum efficere, & statim, ac factus est, moueri, à motuque cessare nunquam, operationem aliam nullam prorsus operari videtur vnquam. Aer, vbi exilissimæ ipsius vires nihil à prepotente Terrę frigore reijciuntur, mollire quędam, & Aristoteli ipsi languidissimo quidē, at assiduo moueri motu, aliud operari nihil apparet unquā. Aqua, si nō perpetuò, perpetuò ferè à robustiore Terrę frigore detenta, crassior certè quam, vt ab inexistēte calore euehi queat, at & ipsa nullo à frigore correpta, quędā quę nihil subit, emollit quid, motu gaudet, & seruatur, eoque prohibita corrumpitur; aliud proprijs viribus agit, operaturque nihil. Suprema Terræ portio à longè amplioribus solis viribus sua natura, suaque specie penitus exuta, & laxata quid, emollitaque, valde tamen crassa est; & è profunda, non aliud quicquam, quàm vnum continenter emanat frigus; & sui sese viribus in sublimi continet: dispositionem tandem, & facultates, quæ frigoris cuiusuis proprię sunt, sortita est. Quamobrem, nisi desidem primis corporibus substantiam Peripatetici inesse velint, non aliam illorum vlli naturam, sed vnū modò calorem, frigusq. vnum inesse decernant oporret. Nam tenuitatem, albedinemque, & attenuandi, motusq. edendi facultates nō ignis formę alterius, quàm caloris cuiusuis esse omnes, si non satis superius est parefactum; quæ ente è quouis, & ipsa etiā è terra elabitur tenuitas apertissimè docet; quę à calore quouis fit, & alba est, mobilisque. Et, vt melius res percipiatur, Aristotelem prima corpora cōstruentem audiamus. Etenim, si ipse ad eorum cōstitutionem naturam aliam nullam, sed calorem modò, frigusque attulerit, eò certè amplius Peripatetici incusandi sint, nō temere modò, & Aristotelis

decretis alibi prolatis, sed ipsius etiam sententiæ prima corpora constituentis aduersi, cum, præter illa, alias ijs impertiant substantias, multòque illis præstantiores.

AD PRIMORVM CORPORVM CONSTITVTIONEM SVBSTANTIAM aliam nullam, sed calorem modò, frigusque Aristoteli allatum esse.

Cap. XXIIII.

PRIMORVM corporum principia, quæ materiæ, & quæ formæ sunt, explicans Aristoteles, Principium, inquit, primumq; materia est, inseparabilis quidem, sed contrarijs subiecta; nec enim calor frigori, nec illi hoc, sed quod vtrique subijcitur, materia est. Quare primò quod potentia sensibile corpus est, principium est; tum contrarietates ipsę, ceu calor, & frigus, postremò ignis, & aqua, & quæ eiusmodi sunt. Tum quæ formę tantùm sunt, vt ipse apertissimè docet, & suorum negat nullus, Calidum, inquit, & frigidum, & humidum, & siccum principia apparent; quæ nimirum, & agere videntur, & pati, & prima esse, qualia primorum corporum, & quę in sese mutuò transmutantur principia esse oportet. Sola igitur materia, & contrarietas sola ad primorum corporum constitutionem satis Aristoteli est. Substantiæ alterius neq. hic, neq. alibi vspiam meminit: quæ si alia primis insit corporibus, princeps prę sertim, & quæ, vt Peripateticis placet, calori, frigoriq. imperet, eorumq. vtatur ministerio, si manifestari, sensulq. exponi non poterat; at admonendi saltem eramus, aliā illis inesse substantiā; quæ nullo sensu percipi apta, ac penitus incognita per proprias qualitates, propriaque assequenda esset organa. Hoc, inquā, simplicium principia inquirenti, & simplicia componenti faciendum Aristoteli erat. At is nihil tale innuens vsquam, tangibiles oportere esse ait tangibilium corporum differentias. Quoniam, inquit, corporis sensibilis, hoc est tangibilis principia quęrimus; constat non omnes corporis contrarietates, species, & principia facere, sed eas solas, quę sub tactū cadunt. Rectè sanè; neq. enim ens habeat quicquam, quod à natura, à qua constitutū est, non habeat. Et calor, inquit, prædicamētum quoddam, & species est, frigiditas priuatio. His autem differentijs ignis, & terra differunt; substantialibus ipsi asserunt Peripatetici: nanque si substantiales nō sint, non ad generationem, corruptionemque, de quibus ibi est sermo, sed ad alterationem pertineant. Et alibi, similares, ait, partes ex elementis constituuntur, igne, aere, aqua, & terra; tum quasi sermonem corrigens, verius, inquit, ex viribus elementorum, non tamen omnibus, sed ex calido, frigido, humido, & sicco: quæ nimirum elementorum formę sine dubio sunt; aliud enim, quod forma presertim haberi queat, inesse nullum prorsus conspectum est vnquam; &, quod caput est, nulla est operatio, quæ aliam inesse formam admoneat. Nec verò nos magis in hac sumus sententia, quàm Peripateticorum longè optimi, longèq. præstantissimi. Calor, inquit Aphrodisiæus, substantia est, quoniam ignis forma est; idem & Greci reliqui penè omnes. At Ammonius alter Peripateticorum princeps nō illum modò, sed febrilem etiam calorem substantiam esse, ait; qui corpus humanum in aliud immutet ens: quæ enim quid constituit natura, necessariò & substantia, & entis, quod constitutum est, effectumq;, forma existit. Parmenidem certè, qui calorem, frigusque rerum principia posuit, nusquam inculat Aristoteles, quòd accidentia quæ sunt, substantiarum posuerit principia; sed interdum quòd non vniuersalissimam adduxerit oppositionem, interdum quòd non aliam venatus sit efficientem causam; quæ pati ipsa impotens, & veluti arte, & ratione vtens illorum moderetur, & quasi cohibeat vim. Quoniam igitur ignis, aerisque, & aquę generatio, eorumque omnium, & terræ etiam cōditiones, quæ non penitus à Solis calore, in suprema ipsius superficie, quę nobis conspicua est, corruptę sunt; pręterea, & actiones, operationesq. vno illa omnia a calore,

& vno

2. de gener. T.6 et sequ.

2. de partib. animal. c.1.

12. Metaphys. cō.12. et de sens. & sens. com.30

In Pred. cap. de Accid.

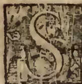
1. Phys. T.48. et 49.

2. de gene. T.54 55.

& vno terram à frigore constitutam, & non aliam illorum vlli substantiam, sed vnum
illis omnibus calorem, & vnum terræ frigus inesse declarant; nihilque in illorum vllo
spectatur, quod alij naturæ meritò attribuatur, & quod calori, frigoriue attribui non
possit; ad illorumque constitutionem naturam aliam nullam, sed vnum modò calo-
rem, vnumq. Aristoteles affert frigus; vtique, nisi positionis tenaces esse velint, calo-
rem, frigusq. non amplius ignis, reliquarumq. simplicium formarum organa, sed ter-
1. de ele. ræ quidem, & aquæ frigus, aeris verò, & ignis calorem formam ponant. Quam rē bene
cap. 9. aperte scribit Galenus, dum elementa non aliud esse, quam materiam primam, & so-
las qualitates docet; ex quibus habent, quod elementa sint. Alexander, præter addu-
Cap. 31. cta superius loca, clarissime libro 2. de anima, qualitates formas substantiales elemen-
Cap. 6. torum, ac etiam lib. 1. nat. quæst. appellat; Philoponus itidem huic assentitur senten-
Com. 6. tiæ 2 de ortu, & interitu. Inquit enim ex qualitatibus, & prima materia simplicia con-
& 7. stare corpora, qualitatesq. principium esse formale. Hoc idem habet Olympiodorus
In prin- 4 Mete. Sed quid multa? Diuinus Medicinę parens Hippocrates in libro de carnibus
cipio. quæ mirabilia de calido narrat? Libet eius verba, quia admiratione digna continent,
græcè referre. [illegible] Nunquid Hippo-
crati calidum est accidens? Hæc omnia, si attentè animaduertent, non elementorum
tantùm, sed reliquorum itidem entium, quæ à frigore cōstituta apparent, frigus, quæ
verò à calore, calorem formam afferent. Nam entia reliqua omnia, & ipsę etiam plan-
tę, & animalia non alijs è rebus, neq. alijs à naturis, sed è simplicioribus, ab eorumq. for-
mis sibi ipsis commixtis, complicatisque, & mutua actione refractis, Aristoteli efficiun-
tur; & substantiam aliam nullam ad eorum constitutionem is affert vsquam; nec si af-
ferre velit, vnde illam eruat habet. E cælo enim, è quo solo defluere illa queat, calor
tantùm Aristoteli defluit, minimeq. is à cæli substantia emanans, qui elementari fortè
præstantior, vel ab eo diuersus videri queat, sed ipso in igne à Solis motu commoto,
contritoque, aliud nihil passo, factus, & ab ipso huc delatus igne: qui igitur nequaquā
igneo præstantior, vel alterius ab illo rationis, non natura videlicet, agendique, & ope
randi facultatibus, sed robore tantùm differens est. Quamobrem calorem, frigusque
simplicium formas esse, si, quod faciant oportet, Peripatetici assentiant, reliquorum iti
dem entium quorumuis, vel calor, vel frigus, vel huic commixtus ille forma necessariò
ponendus est; nihilque nobis repugnandum, calorem, frigusque substantias, & rerum
omnium principia ponentibus. Verum longius progrediamur; atq. in reliquorum en-
tium, & in ipsorum etiam animalium cōstitutione, conditionibusque, & actionibus,
operationibusq., num alia ijs à calore insit substantia, & cuius calor organum sit, con-
templemur.

ITIDEM ET RELIQVORVM ENTIVM OMNIVM.

Cap. XXV.

SI entia reliqua, & ipsa etiam animalia è simplicibus corporibus sibi ip-
sis immixtis, & ab ipsorum naturis mutuò à se ipsis passis, imminu-
tisque, vt Aristoteli placet, constituuntur; cum, vt probatum est, illo-
rum nulli alia à calore, frigoreue substantia insit; vtique & entibus
reliquis vnum modò calorem, frigusq. vnum, substantiam aliam nul
lam indere Peripateticis conuenit. Etenim quam è cælo interdum
ad eorum constitutionem deducunt, à calore alia ipsis, vt diximus,
1. Mete. ponenda non est. Cæli nanque motus in ignis elemento calorem facit, ignisque par-
cap. 4. tes deorsum ad terras detrudit; at ab ipsius substantia res nulla prorsus Aristoteli ad-
uenit. Minus etiam delabatur, si, quod nobis positum est, & ipse amplius monstrat sen-
sus, entia reliqua, & multa etiam animaliū genera è terra a solis calore emollita, fusaq;
fiunt.

fiunt. Quin, & quę è semine enascuntur animalia; si eorum constitutionem propius Peripatetici intueãtur, vno & ipsa à calore, & formę nullius recto habenis, sed iuxta proprium agente ingenium effecta esse decernant oportet. Nam cum è masculino; femininoq; semine, & menstruo sanguine, è rebus solo à calore constitutis, ab vteriq; calore fusis, immutatisq;, è rebus inquam, & ab agente fiant; quorum nulli animalis animam actu existentem indere Peripatetici possunt; vtique animalium constitutionem calori nullius animalis formæ opera; sed iuxta propriam agenti naturam attribuant necesse est. Nec tamen substantiam hominibus inesse, quę non caloris vllius; sed Dei ipsius sit opus, negemus vnquam; quin manifestè id asseueremus. Non enim à diuinis modò litteris, sed (vt suo amplius explicabitur loco) ab humanis etiam admoniti sumus rationibus, aliam ab anima è semine educta, & à spiritu neruoso generi inexistente hominibus inesse substantiam, & Dei hanc opus, & cum corporis vniuersi, tum verò & spiritus ipsius formam esse, & spiritus ipsam actiones, operationesq; dirigere, perficereq. omnes. Reliquorum præterea entium, & ipsorum etiam animalium nulli cōditio inest vlla, nec ab illorum vllo actio, operatioue edi videtur vlla; quæ vno à calore proficisci non possit, & omnino non proficiscatur. Nam calor, qui in laborãtibus, ijs scilicet in animalium partibus, quæ eo opus habent, fit, &, vbi eo opus nō est, cessare apparet, haudquaquam est ab anima ad illas missus; sed spiritus, sanguinisque aduentu fit. Et modus, quo arteriarum, venarumq. fibris inexistens spiritus, perq; eas means, eas intendens, ac assiduè arteriarum, venarumq. partes, è quibus abscedit, cōstringēs, sanguinem secum, quocumque fertur, apportet, alibi traditus est. Aristoteli porrò non simpliciū modò corporum, sed mixtorum etiam omnium, & animaliū animarum insuper substantiam, calorem, & spiritum visum esse, non ex ipsius dictis colligere, sed ipsum apertissimè id enunciantem audire licet. Elementa, inquit, omnia con- 2. de ge-
» trarietatem habent, quoniam ipsorum differentiæ contrariæ sunt. Differentijs porrò ne t. 22.
» à quibus constituuntur immutatis, & ipsa itidem immutantur. Frigore igitur in calorē 24. & seq.
» immutato, aqua in aerem transit, & aer fit. At si neutra, ait, differentia neutrum vicerit,
» mutuò autem in seipsas agentes, & mutuò à se ipsis patiētes, mutuò sese imminuerint,
» ac debilitauerint, & vtriusq; vis retusa appareat, retractaq;, vtrumq; imutatur: & nec
» aqua amplius remanet, nec aer; neq; aer constituitur, nec aqua, sed tertium quoddam
» veluti ex vtroq; compositum. Quoniam verò virium inæqualitas nō in indiuisibili, nō
» vnum modò constituitur, sed infinita propemodum, carnes, inquit, & ossa. Tum pro-
» pius eorum generationem edocens, Simplex, ait, & naturalis generatio transmutatio 4. Met.
» est, facta ab actiuis qualitatibus, à calore videlicet, & frigore, è subiecta materia. Prete- cap. 1.
» rea animalium sponte nascentium exortum explicans, Generãtur, inquit, in Terra, hu Lib. 3.
» moreq; animalia; quoniam humor in Terra, spiritus in humore, calor animalis in vni de gene.
» uerso inest; vt omnia quodammodo animæ plena sint. Quamobrē consistunt celeri- ani. c. 11
» ter, cum calor ille compræhensus, siue exceptus est; compræhenditur autem, & humo-
» ribus incalescentibus, efficitur veluti spumosa bulla. Et albi, Putrefactis, dicit, facillimè 4. Met.
» ingenerantur animalia; quòd excreta caliditas constituit, & componit corpora, ipsa cap. 2.
» nimirum anima: siquidem anima corpora Aristoteli constituit. Tum perfectorum ge-
» generationem tradens, Inest, inquit, in omnium semine quod calor vocatur: id autē 2. de ge-
» non ignis, non talis aliqua facultas, sed spiritus, qui in semine, spumosoq. corpore cō- ne. ani-
» tinetur, & natura, quæ in eo est, proportione respondens elemento stellarum. Quam- mal. c. 3
» obrem ignis nullum animal generat: at solis, & animalium calor generatiuus, neque
» is modò, qui in semine continetur, verum etiam si quid excrementi sit, quamuis à na-
» tura diuersum. Clarum est, animalium animæ generationem cominus intuito Aristo- «
teli, non igneus quidem, at calor certè ea esse visa est. Sui tamen obliuiscitur, dum ca- «
lorem, qui à sole ad nos aduenit, ab igneo diuersum statuit. Cum etenim non à solis «
substantia, sed motu, quo suppositum ignem accendit, & ad nos vsque detrudit, fiat «
igneum

igneum, & à motu paulò vehementiorem factum illum aſſerit. Quapropter non quia ab illo paſſim, ab igneo verò perrarò animal generatur, ob id nimirum actionis diſcrimen, quod in virium diuerſitatem referri poterat; diuerſæ eſſe naturæ decernendum, ſed diligentius diſcriminis cauſſa erat inueſtiganda; & paulò attentius eã rimanti conſpecta planè foret. Ob id nanq. ignis animalium generatiuus non eſt; quòd ad animalium conſtitutionem blandiore, languidioreq., quàm, quo ignis viget, opus eſt calore. Eadem ratione ſolis calor vehemens, vbi eſt, animal nullum gignit, ignisq. vbi moderatus eſt, multa. Verum in alium hæc reijciantur locum. Reliquæ enim rationes, quibus calorem, frigusq. ſubſtantias eſſe pernegant, diſſoluendæ ſunt. Et ſi ſuperſedere hoc labore licet; non .n. reliquorum modò entium, ſed animalium etiam animæ ſubſtantia Ariſtoteli ipſi viſus eſt calor. Cui igitur veriſimile fiet, accidens eſſe, quod, vna terra, ac homine exceptis, corporum omnium forma eſt?

CALOREM, ET FRIGVS NON PROPTEREA SVBSTANTIAS NON eſſe, quòd mutuò ſibi ipſis opponuntur. Cap. XXVI.

SVORVM etiam decretorum obliti ſunt Peripatetici, dum ideo calorẽ, frigusq. ſubſtantias eſſe negant, quòd mutuò ſibi ipſis opponuntur, mutuoq. ſe ſe ſubiecto deturbant, interimunt, cõtraria omninò ſunt. Quoniam ea maximè contraria ponunt; quæ in eodem quidem apta ſunt eſſe ſubiecto; at ſimul eſſe non poſſunt; ſubſtantias præcipuè, & ſolas eſſe contrarias inter ſe ponant oportet. Propterea enim mutua entium omnium immutatio, ac inuerſio eſt, quia inexiſtentes ſubſtantiæ idem omnes ſubiectum appetunt; at contrarijs gaudentes operationibus, diuerſas illius moliuntur diſpoſitiones; in eodem itaq. ſimul eſſe impotentes, & nolentes, mutuò ſe ſe deturbãt. Et vel ſi aliæ à qualitatibus exiſtant formę, illisq., vt proprijs agant organis; contrarię tamen inter ſe, oppoſitæq. ponendæ ſunt. Neq. enim iners artifex natura, quę nõ apta ſibi, & morigera pararit organa; ſed ſubiecto ipſa inſideat; quod organum ſponte ſua pararit; itaq. & ad organi operetur ingenium Præterea, quoniam quę generantur, à ſimili quidem, at è contrarijs generari omnia; & quæ corrumpuntur à contrarijs corrumpi ponunt, niſi ſubſtantias inter ſe contrarias reputent, ipſarum generatio, corruptioq; non ab ipſis fiat, ſed ab ipſarum qualitatibus; quod maximè omnium Peripateticorum placitis aduerſatur. Natura enim agens nulla aliud à ſe ipſa quicquam, at multò certè minus nobilius quod ſit, pręſtantiusq. agere, conſtituereq. illis poteſt. Abſit, inquiunt, vt agens vllum extra proprium gradũ, propriamq. agat dignitatem; & quod conſtituitur, non à ſimili conſtituatur. At quę tamen, aiunt, in hominis, atq. equi forma contrarietas ſpectatur? Summa mehercule Ariſtoteli Pythagoricos magnopere incuſanti, animam quamuis cuiuis temere indentes corpori. Si etenim nõ è materia quauis, quæuis educi poteſt forma, ſed ea tantùm, cui materia apta facta ſit, propriaque, eò nobiliſsimæ amplius, animalium nimirum animę, ex eo tantùm corpore educantur, quod ipſis maximè aptum factum ſit, propriũque. Hominis ergo, atque equi forma ex adeo diſſimilibus Ariſtoteli effectę rebus, adeoq. diſſimilia promentes opera, diſſimiles, contrariæq. Ariſtoteli ſint oportet; cui ſcilicet formalis repugnantia omnis oppoſitio eſt. Sed quorſum ego Peripateticorum dogmata, quibus, dum ſubſtantias contrarias inter ſe negant, Ariſtoteli aduerſantur, affero? Ipſemet ſexcentis in locis cõtrarias inter ſe ſubſtantias enunciat. Nam principia, quæ rerum formas, & rerum ſubſtantias eſſe, & à quibus res conſtitui nemo neget, inquirens Ariſtoteles, contraria illa ponit.
» Quoniam, inquit, non quodlibet agit in quodlibet; nec quodlibet à quolibet patitur;
» ſed contrarium modo in cõtrarium agit; & contrariũ à contrario patitur; quæ agunt
» principia, formę, ſubſtantiæque, (ijs enim Ariſtoteli potiſſimum actio omnis attribui-
» tur) contraria erunt. Ad hæc, docet non ab alio oriri principia, nec à ſe ipſis mutuò,

&ab

& ab ipsis constitui omnia. Atq. ob hanc caussam cōtraria illa esse oportet, & prima insuper contraria, integra nimirum, nihilq. imminuta, aut sibi ipsis cōmixta; ijs.n.duntaxat, quę principijs inesse debent, insunt oia. Adeoq., inquit, manifestum est, agentia, formaliaq. principia contraria oportere poni, vt antiquiores veluti ab ipsa coacti veritate in hoc conuenerint ad vnum oēs; omnes.n. contraria posuere. Efficientia etiam, quæ in naturalibus eadē formalibus Aristoteli imprimis sunt, cōtraria illi statuuntur. Quoniam, ait, contrarius est generationi interitus, contrariorum autē contrarias esse oportet causas agentes, quę agunt, efficiuntq. principia, cōtraria sint necesse est. Insuper prima constituens corpora, Nos autem, inquit, sensibilium corporum materiam quandam esse dicimus, eam autem separari non posse, sed semper cū contrarietate esse, nun quā.s. ab altero contrario seiunctam, sed ab altero perpetuò detentam. Quod repetēs, Materiam, inquit, ponimus inseparabilem quidem, sed contrarijs subiectam, formis nimirum, substantijsque. Neq; enim primorum corporum constitutionem inquirens, non illorum formas, substantiasque, sed accidentia inquirat. Deinde corporibus cōstitutis, aer, addit, maximè terræ oppositus est, & aque ignis, vt pote quòd huius formę, substantiæq. illius forma, ac substantia opposita est, & contraria. Nā si qualitas contraria sit, non aquę ignis sit contrarius, sed huius qualitas illius qualitati. Et propterea incorruptibile concludit cælum, quòd eius substantiæ substantia nulla cōtraria est. Quę, arbitror, intuentes Aristotelicorum nonnulli dicunt, nequaquam substantię cuilibet substantiam quamlibet opponi negat Aristoteles; non enim simplici simplicem, quas apertè sibi ipsis opponi enunciat, sed cōpositæ compositam; simplicia videlicet corpora cōtraria Aristoteli sunt, sed non mixtis mixta. Haud tamen rectè sentiunt: quandoquidem si simplicia, componentiaque contraria inter se sint, oppositaq.; quę itidem ex ipsis constituta sunt opposita inter se esse oportet, cōtrariaq;. Quocirca melius alij, qui vbi Aristoteles, inquiunt, substantiam substantię contrariam esse negat, nō formę formam contrariā negat, sed materię materiā, ac subiecto subiectum, commune tamen intelligendum, ac remotū, quod vnum est, idemq. omnibus: nam proximum à formis singulis diuerso, ac contrario afficitur, disponiturq. modo. Relinquitur igitur, nō ideo calorem, frigusq. substantias non esse, quòd mutuo sibi ipsis opponuntur.

Margin notes: 1. Phys. tex. 48. — 2. de gen. tex. 56. — Tex. 6. — Tex. 12.

NEQVE VERO, QVOD INTENDANTVR, ET REMITTANTVR, magisq; suscipiant, & minus. Cap. XXVII.

CONTRARIAE cum inter se sint formę, mutuòq; in se ipsas agāt, & mutuò à se ipsis patiantur; intendantur oportet, remittanturq., & magis suscipiant, & minus. Et oīum minimè Aristoteles id negat; qui, vt alibi dicemus, agentia rerū principia, rerum nimirū formas, rerūq. substantias inquirēs, duo tantùm illa esse maximè contendit, multisq. declarat rationibus. Quæ quidem cùm plurima, ac diuersissima efficiant entia, plurima & ipsę, ac diuersissimę, & tot omnino, ac à se ipsis diuersę fient, totq., ijsq. modis intendentur, & remittentur, quot entium genera cōstituent, & quibus à se ipsis ea different; propterea quòd quæ vires, conditionesq. entibus insunt, à natura eæ inditæ sunt oēs; à qua cōstituta sunt. Ipse insuper mixta omnia è quattuor simplicibus corporibus penitus sibi ipsis immixtis, & singulorum substantia nequaquam abolita, sed remissa, refractaq. compōni decernit. Præterea, quoniam quę sub eodem genere Aristotelicis locantur entia, quæq. ab vna, eadēq. ijs constituta sunt natura, agēdi ea viribus summopere à se ipsis differunt; vtiq. & naturam, à qua constituta sunt, viribus à se ipsa differre oportet; nam actiones formarum esse omnes, nemo non Peripateticorum asserit. Quin si non proprijs, sed qualitatum viribus agunt formæ, & à qualitatibus, quemadmodum putant, constituuntur, quoniam qualitatum casum sequuntur, cumq. ipsis exoriuntur, atque occidunt, cum ipsę intendantur necesse est, ac remittantur.

Nam si, vt Peripateticorum optimi opinātur, cum propria qualitate imminuta forma integra stare queat, & cum nulla illa stare queat; quandoquidē qualitatis gradus eiusdem omnes sunt conditionis; & quod vni competit, omnibus etiam competit; vt si absq; vno qualitatis gradu ignis forma seruari possit, & sine cæteris etiam seruetur. Absurdum sanè, imminuta qualitate integram formam permanere, formamq; eādem ad proprium opus robusta, languidaq; uti qualitate. At fortè non propterea substantias intendi, remittiue posse negēt; quòd earum vires, neq; augeri, neq; imminui queant, quod nimirum fieri, negari non potest; sed quod id vbi fit, non amplius eædem remanent substantiæ, sed verè pereunt, inq; alias aguntur. Propterea sanè, si intensionem ijs, remissionemq; abnegent, haud perperam fortè abnegent; quid enim, vel eandem enti substantiam inesse, cuius actio vel propria quæpiam imminuta sit conditio? vel quid naturam, quę perijt iam, viribus auctam, imminutamue dicas? Verum nequaquā propterea calorem, frigusq; substantias esse negent, quin maximè affirmēt, maximèq; statuant. Siquidem, vt dictū est, quiduis auctus, imminutusue calor, alius ipse, & aliud, cui inexistit fit ens, entiumq; quorumuis immutatio inexistentis caloris immutationē insequitur.

NEC QVOD SENSV PERCIPIANTVR. Cap. XXVIII.

INVS etiam materiæ immersæ, & naturales prorsus quę sunt formæ, sub sensum eas cadere, & sensu percipi Peripatetici negent vnquam; si Aristotelis decretorum memores esse velint. Is enim simplicium corporum principia, substantias nimirum, à quibus cōstituuntur, inquirens, nequaquam contrarietates omnes illorum species facere affirmat, sed eas tantùm, quę sub tactum cadunt. Quoniam, inquit, tangibilia sunt, tangibili inter se differentia differant oportet. Et passim entium actiones non alijs eorum qualitatibus, conditionibusque, sed eorum attribuit formis. Itaq; leuitatem, grauitatemq; simplicium corporum formas ponendas nō esse decernit; quoniam, quod ille faciunt, mutuò in se ipsas non agunt, at calorem frigusque, quòd sese mutuò assiduè oppugnant. Vt liquidò pateat, formas sensu percipi, ipsi in primis Aristoteli visum esse, positumque, quin solas eas, solis ijs actionem attribuenti. Vna enim quæ agit natura, alia entium conditio nulla fortè sensu percipitur. Cuius porrò actio sentitur, ipsam, quæ illam edit, sentiri naturam actionis ratio declarat. Quoniam quidem non aliud videri potest actio, neque est omnino aliud, nisi eius, quod patitur in agentis naturam inalteratio, immutatioque, & propriæ naturæ recessus, ac corruptio, & alienę accessus, & generatio: vtiq; qui actionem quampiam sentit, naturā is, à qua illa emanat, sentiat oportet. Cum enim solæ, ut dictum est, rerum actiones sentiantur, formę itidem, à quibus solis illę eduntur, solę sentiuntur. Quasobres quoniam Peripateticorum ratio nulla impedimento nobis esse uidetur, quin calorem, frigusq; agentes rerum omnium omnino naturalium naturas, ac substantias statuamus, & quæ rebus insunt uires, facultates, dispositiones, species, conditiones denique omnes à calore, frigoreq. ijs indi, & iuxta inexistentis caloris immutationem immutari ipsis intuemur oculis; nostræ ad extremum positiones nulla à re labefactantur; & ab ipso comprobantur sensu: vtique firmas eas, stabilesq; esse existimare licet.

BERNARDINI TELESII CONSENTINI

DE RERVM NATVRA IVXTA PROPRIA PRINCIPIA

LIBER TERTIVS.

REPETVNTVR COMPLVRA, QVAE SVPERIORIBVS TRADITA sunt commentarijs. Ponitur summa positionum Aristotelis, quæ infra sunt expendenda.

Cap. I.

ATERIA non vna, & duplex natura agens, & vnus calor, frigusque vnum Mundi huius vniuersi principia, nec quod Terram, mareque,& stellas inter, quodque ipsas inter stellas locatum est ens, vnum, idemque, & ab vna, eademq; vniuersum cõstitutum natura, nec duo tantùm prima esse corpora, nec entia reliqua à cœli, solisque natura è Terra effecta, quemadmodum nobis, Aristoteli videntur. Ille enim sublunaria omnia vna, eademque è materia, quæ supra lunam sunt entia, cœlum, stellasq; omnes ex alia constare, & quæ nihil illi congruat, naturarumque, quas illa suscipit, prorsus incapax sit, & quod inter lunæ orbem, terramque, & Mare est ens, in duo, in ignem, aeremque (ignem enim supremam eius portionem, quæ lunæ orbi subiacet, aerem verò infimam hãc, quę terram ambit appellat) diuisum esse affirmat; & præter cœlum, quattuor esse prima corpora, terram, aquam, aerem, ignem, decernit: minimeq; ad horum constitutionem calorem modò, frigusq;, sed humiditatem etiam, & siccitatem, vt agentes naturas, & ad illorum singulorum constitutionem nequaquam earum vnam, sed oppositionis vtriusq; alteram affert; & duplicẽ omnino singulis agentem assignat naturam: dictisq; è quattuor corporibus, at veluti mutuis vulneribus confectis, afflictisq;, & pugnam pertæsis tandem, & sibi ipsis commixtis, penè & vnum factis omnibus, entia reliqua cõstituit omnia: & cœlum, stellasq; oẽs propria natura, & quę à calore, frigoreq;, & ab humiditate, siccitateq; prorsus diuersa sit, donat: itaq; calor, qui à sole fit, nõ ab eius natura, nec à proprijs eius viribus, sed ab eius fit motu, à quo. s. cœlo suppositus ignis, & bona aeris pars agitetur, conteratur, accendatur, accẽsusq; ad terram vsq; detrudatur: & nequaquam a propria cœlum natura, propriaq; substantia, sed ab immotis moueri motoribus statuit: longè tandem mutuò in omnibus ferè dissentimus. Quasobres Aristotelis explicanda, excutiendaq; est de singulis sententia; nec verò & aliorum etiã opiniones, satis ab ipso, vt videtur, reiectę, & quę nulli admissæ, ab vllius remouendæ sunt animo. Vtinam cum Peripateticis liceret idem; magno aliena exponendi, reijciendiq; labore vacuis, nostra tantùm explicanda esset sententia. At quoniam non admiserunt modò illorum placita, & decreta, sed ea acceperunt fide, & religione, ac si ex ipsius naturę ore prolata essent; itaque rei nullius amplius natura inspicienda, indagandaq; cuipiam videtur; sed tãtum quid de quaq; Aristoteles senserit speculãdum: vtiq; quouis labore nostro, aliorum etiam fastidio quouis, singulæ illius positiones, quàm diligentissimè, & sæpiùs eædem interdum exponendæ, examinandæq; sunt. Nihil, si in ijs tractandis plusiusto interdum immoremur, mortales nobis, vt ignoscãt, sed quod à summo naturę interprete dissentire audeamus

mus, & non numinis instar illum veneremur, rogandos esse existimamus: qui si illius dictum audiant, aut factum imitentur, nihil nobis veritatis studio illi aduersantibus succenseant, quin gratias potius habeant, idemq. ipsi faciant omnes. Ipse enim liber in philosophãdo Aristoteles veritatem amicis omnibus præhonorandam admonet, & veritatis gratia præceptorem etiam, amicumq. incusare nihil veretur. Huius certè solius nos amore illecti, & hanc venerantes solam, in ijs, quæ ab antiquioribus tradita erãt, acquiescere impotentes, diu rerum naturã inspeximus, & conspectam, ni fallimur, tandem mortalibus aperire voluimus; nec liberi, nec probi hominis officio fungi iudicantes, si generi illam humano inuidentes, aut inuidiam ab hominibus vetiti, ipsi illam occultaremus. Ergo, vt clarius illa eluceat, agentia rerum principia inquirentẽ, & prima constituentem corpora, tum reliqua ex ijs componentem, postremò, & cæli, solisque motu calorem generantem, & motores immotos, à quibus cælum moueatur, indagantem, ea denique, in quibus omnibus summè à nobis dissentit, explicantem Aristotelem audiamus, & singula eius dicta, rationesq; examinemus.

RERVM PRINCIPIA TRIA ARISTOTELI ETIAM VISA ESSE, contraria agentia duo, & materiam vnam. Cap. II.

Erum principia, è quibus res constant, cum antiquioribus ferè omnibus, tum Aristoteli tria visa sunt, agentia contraria duo, & materia vna. Quoniam corpora, è quibus noster hic Mundus compositus videri potest, & quæ in eo continentur entia quæuis, mutuò sese oppugnare, immutareque, & ex alijs alia fieri apparent; à contrarijs naturis, & quæ sese mutuò oppugnent, deturbentque, & interimãt, & mutuò aliæ aliarum sedes occupent, constituta esse existimandum fuit. Ad hoc, quia quæ corrumpuntur, non à quibusuis, neque in quæuis, sed singula à certis quibusdam, & in certa quædam corrumpi, calida scilicet non alijs à rebus vllis, sed à frigidis modò, & in frigida, & alba à nigris modò, & in nigra, & dulcia ab amaris modò, & in amara, & contrà, quæ tandem immutantur omnia à contrarijs modò, & in contraria immutari visa sunt: vtique duabus tantùm à naturis entia omnia effecta videri potuere. Nam si calida non à frigidis modò, sed à tepidis, & alba non à nigris modò, sed à purpureis, flauisque, & puniceis, & dulcia non ab amaris modò, sed ab austeris, acidisque immutari apparent; quoniam tepor quiuis à calore, frigoreque, & colores alij quiuis ex albo, nigroque, & quiuis alij sapores è dulci, amaroq., naturæ omnino omnes, quæ intermediæ videri possunt, ex extremis sibi ipsis commixtis constitui, & ex vtraq. inexistente constare Aristoteli videntur: magis quidem, minusq; alteri aliæ, sed oẽs vtrique contrariæ, & naturæ omnino vni vna tantùm contraria videatur oportet. Quoniã verò contrariæ quæ sunt naturæ, & quæ sese assiduè oppugnant, obleduntque, & quarũ altera exuperante, statim altera deturbari, perireq; videtur, eæ, vt sibi ipsis coeant, & veluti per vices mutuò sese suscipiant, intelligere nõ licet; & quòd quæ corrũpuntur entia non penitus perire, & in nõ ens abire, sed eorum natura modò, dispositioque, & species immutari, at moles, corpusq; remanere, atq; ex alio aliud fieri videtur: vtiq. tertiam quãdam naturam, quæ contrarijs subijciatur, & quæ cõtraria per vices suscipiat, & è qua entia fiant, ad entiũ constitutionem afferre

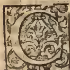
Phys. ,, necessarium fuit. Ob hanc caussam agẽtia rerum principia inquirens Aristoteles, Oẽs,
t. 41. ,, inquit, principia contraria faciunt, idque optima ratione. Nanque principia, neq;
seq. ,, ex sese vicissim esse, neq. ex alijs, & ex his omnia oportet; contrarijs autem primis hæc
,, insunt omnia: quòd enim prima sunt, ex alijs non sunt; quòd verò contraria, non vi-
,, cissim ex sese. Atqui & ratione quomodo hoc accidat, considerandũ. Sumendum itaq;
,, primum est, Omnium quæ sunt, nihil in quoduis agere, aut à quouis pati, neq. è quo-
,, uisquoduis fieri, nisi ex accidenti quis sumpserit: quo nanque pacto album ex musico

possit

possit fieri, nisi albo, aut nigro, musico esse acciderit; sed album quidem fit ex non albo, atque eo non quouis, verùm ex nigro, aut intermedijs, & musicum è non musico, sed non è quolibet, verum ex eo, in quo musicę est priuatio, aut è medio, si aliquod sit inter ipsa: & album non in musicum interit, nisi interdum ex accidenti, sed in non album, non tamen in non album quoduis, sed in nigrum, aut intermedium; similiter & musicum non in quoduis, sed in id, quod musica priuatum est, aut si aliquid inter hæc locatum est. Quòd si ita res habet, quicquid fit, ex contrarijs profectò gignitur; & quicquid interit, in contraria interit, atque in ea, quæ inter hæc locata sunt: è contrarijs autem ea fiunt, quæ in illorum medio locata sunt, vt colores ex albo, & nigro. Quæcunq; igitur natura fiunt, aut contraria sunt, aut è contrarijs; & aliorum quidem plurimi huc vsq; ferè profecti sunt; omnes enim elementa, & quæ ab ipsis principia nuncupantur, quamquam sine ratione ponunt, contraria tamen faciunt. Et sermonem tandem absoluens, Principia igitur, inquit, contraria oportere esse, manifestum est. Tum eorum numerum, præterea & subiectum inquirens, inquit, Quoniam principia contraria visa sunt, vnum esse non possunt, sed nec infinita; quoniam id quod est, 1. Phys. sub scientiam non caderet, & quòd in omni genere vna est semper contrarietas; sub- tex. 50. stantia autem vnum genus est quoddam. At ne sola cõtraria duo principia ponamus, & seq. ratio quædam suadet: dubitauerit enim profectò aliquis, quomodo frigus calorem, & hic illud, & humiditas siccitatem, & hęc illam facere apta sit. Quoniam scilicet calida, quæ sunt, frigida, & è contrà, & humida, quæ sunt, sicca fieri apparent, & è contrà; nisi calori, frigoriq; natura quædam tertia subijciatur, quæ veluti per vices calorẽ modò, modò frigus suscipiat, itaq. modò calida, modò frigida fiat; vtiq., vt dictum est, calor frigus, & hoc illum faciat, quin calor ipse frigus, & frigus calor fiat. Præterea, quoniam contraria nullius rei essentiam, id est substantiam, subiectumq. videmus esse, & subiectum dubio procul principium est, & ijs quæ de eo dicuntur, & quæ ei inhærent prius; si sola contraria principia sint, vtique principij principium sit, & è non substantijs insuper substantię fiant, & non substantię substantias pręcedant; siquidem substãtiam substantiæ contrariam esse non dicimus; & quæ à contrarijs fiunt entia, substantiæ omnino sunt. Quocirca, inquit, si quis, & priorem, & hanc orationem veram esse existimarit, eum necesse est, si vtramq. tueri voluerit, contrarijs tertium aliquod subijcere, id quod antiquioribus positum est omnibus, & si non idem omnibus, sed alijs aliud; at omnes certè quod posuere contrarijs figurant, vt densitate & raritate, intensione & remissione; quas exuperantiam, & defectionem esse constat. Et quidem videtur opinio hęc vetus esse, vnum, & exuperantiam, defectionemq.; materiam nimirum, & duo contraria, eorum quę sunt, principia esse, quãquam non eodem modo; quòd veteres duo agere, & vnum pati dicerent. posteriorum autem non nulli contrarium potius inquiunt, vnũ videlicet agere, & duo pati. Ijs igitur, qui partim hęc, partim alia eiusmodi considerant, tria esse elementa affirmare cum ratione quadã coniunctum, vt ante diximus, videtur, sed tribus plura minimè; vnum.n. ad patiendum est satis, & vel Peripateticorum omnium consensu duo ad agendũ. Tum, si quattuor positis, duæ erunt contrarietates, vtriusq; separatim contrarietatis naturam quandam mediam esse oportebit; si verò ex se vicissim possunt generare, si scilicet contrarietas altera ad omnium satis sit generationem, altera profectò superuacanea erit cõtrarietas; sed nec plures possunt esse contrarietates primæ; quandoquidem substantia vnum genus est eius, quod est. Principia igitur eò solùm, quòd aliud alio prius, non genere differunt in vno enim genere vna est prima contrarietas, omnesque in vnam videntur contrarietatem reduci. Quæ verò contrarietas substantiam, in qua generationes fiunt, & corruptiones, quæ manifestè si non sola, at princeps certè hic inquiritur, quæ.s. naturæ agentes materiam, è qua quæ generantur, corrumpunturque entia constituuntur, occupent, informentque, & in entia agant (neque enim dubium esse potest, quin si non solæ eę,

at principes certè, vt dictum est, inquirantur) principiorum naturam, numerumq. nos „
edocens, parum explicat Aristoteles. At multis postea interiectis, & non amplius fortè
agentia rerum omnium principia, sed singularum immutationem inquirens, formæ „
attulit, & priuationis oppositionem. Itaque Peripateticis omnibus contrarietatem, à „
qua substantia, idest materia, vt dictum est, è qua quæ generantur, corrumpunturque
entia fiunt, occupetur, informeturque, formę, priuationisq. oppositionem Aristoteli „
positam esse placet. Et alibi omnino vtrum rerum omnium eadem principia sint inqui „
rens, eadem quodammodo esse, & quodammodo non esse enunciat; eadem quidem, „
quòd omnium forma, priuatio, & materia sint; non eadem verò, quòd horum vnum- „
quodq. circa vnumquodq. genus diuersum est. Cur id factum sit, & quid forma, quid „
priuatio Aristoteli significet, intueri ne grauemur; nisi enim rectè perspectum id sit, qui „
agentium principiorum numerus ei positus sit, ambigi fortè queat. „

FORMAM CONTRARII NOBILIORIS LOCO, PRIVATIONEM verò ignobilioris Aristoteli positam esse. Cap. III.

ONTRARIORVM oppositiones, & contrarietates ipsę nequaquam „
prorsus à se ipsis diuersę, & quę nihil sibi ipsis conueniant, sed aliæ ve- „
luti ab alijs enasci, ab alijs scilicet aliæ contineri antiquioribus; & ipsi „
etiam Aristoteli visæ sunt: quin etiam ipsarum series eo ab illis descri- „
pta est ordine, vt quæ subsequitur à precedente assiduè, & ab vna om- „
nes contineri appareant. Antiquiores inquit Aristoteles, omnes prin „
„ cipia contraria posuere, sed differunt inter se, quòd alij priora, alij posteriora, & non- „
„ nulli ratione, alij sensu notiora accipiunt. Quidam enim calidum, & frigidum, alij hu- „
„ midum & siccum, alij par, & impar, nonnulli concordiam, atque discordiam genera- „
„ tionis causas ponunt: quę quidem inter se eo modo, qui dictus est, differunt; alia sci- „
„ licet priora sunt, & ratione notiora, alia posteriora, & sensui magis exposita; vt eadem „
„ quodammodo, & diuersa dicant; diuersa quidem, vt plurimis videtur; eadem verò „
„ proportione, cum ex eadem serie accipiant. Quòd explicans, ait, Siquidem contrario „
„ rum alia continent, alia continentur. Sic igitur eodem, & diuerso modo, meliusq.; & „
„ deterius; eodem quidem modo, quòd omnes duo contraria, & ex eadem serie, diuer- „
„ so verò, quòd non eadem, & melius, quòd quæ continent, deterius verò, quòd quę cō- „
„ tinentur principia posuere. Propterea verò id; vt existimandum est, quòd non entium „
modò quæ è substantia, è tangibilium nimirum, vt inquit, corporum materia, & à con „
trarietate constituuntur, quæ eam occupat, informatq., & dicta agit in entia, sed re- „
liquarum itidem rerum omnium, quæ reliquis è generibus, reliquisq. è materijs, & à „
reliquis fieri contrarietatibus Aristoteli videntur, principia quęrūtur. Neque enim, vt „
nobis, ita & ipsi rerū facultates omnes, speciesque, & conditiones proprias rerum na „
turas sectantur, ac ab illis inexistentibus oriuntur, eidemque, cui eæ, inhærēt materiæ, „
sed illarum pleræq; ab alijs Aristoteli naturis, alijsq. constituuntur è materijs. Non scili „
cet colores, saporesq;, cuiusmodi nobis, inexistētis illi caloris species, hi verò actiones, „
nec vni, eidemq; inesse materiæ, sed alijs à naturis, alijsq. è materijs fieri Aristoteli vidē „
tur. Itaque vtrorumque principia, cōtrarietates scilicet à quibus, & materias è quibus „
fiunt, summa inquirit diligentia. Nō omnium rerum eadem principia, sed singularum „
propria; præterea & quę in rebus fiunt immutationes, non omnes iuxta contrarias na- „
turas, sed quædam, cuiusmodi quæ iuxta virtutem, vitiumque, & iuxta scientiam, in- „
scitiamque fiunt, iuxta formam, habitumque, & priuationem fieri Aristoteli cum vi- „
derentur, harumque, & illarum omnium caussas ponendas existimaret, si (quod fa-
ciendum fuit) naturalium rerum non innumera propemodum principia, sed quàm
paucissima ponenda, vtique vniuersalissima contraria, & quę contraria reliqua conti-
neant omnia, ponenda fuere, forma scilicet, priuatioque: nam forma contrarietatis
cuius-

cuiusuis nobilius, præstantiusq. contrarium, priuatio ignobilius, deteriusq. Aristoteli significat. Itaq. passim calorem, albedinem, dulcedinem, leuitatem, motumq., & prestantius contrarium quoduis formam, frigus, nigredinem, amaritiem, grauitatem, immobilitatem, & deterius contrarium priuationem appellat. Et quæ horum cuiusuis in oppositũ fit immutatio, quòd è priuatione in formam, habitumq. fit, vera, simplexq. generatio Aristoteli, at non quę è pręstantiore in deterius fit immutatio; vt vbi ex igne Terra fit; quòd nimirùm in illa, si non ex non ente, at ex eo certè, quod minus est ens, verum ens, in hac autem è vero, absolutoq. ente, imperfectum constituitur ens. Cuius, inquit, differentię hoc aliquid, formam scilicet, habitumq. significant, id magis substantia est; cuius contra differentiæ priuationẽ magis, id magis non ens est: his aũt differentijs ignis, & Terra differunt. *1. de generat. t. 18* Et formę, priuationisque reliquatum omnium oppositionem primam esse, & omnes continere contrarietates, alibi satis longo sermone declarat & satis tandem declaratum supponens, Prima (inquit) contrarietas habitus est, & priuatio. *x. Metaphys. te. 15. & 16.* Quod non ita multò post explicans, Si generationes inquit è contrarijs in natura fiunt, è forma autem, & formæ habitu, aut ex aliqua formę priuatione fiunt; patet omnem quidem contrarietatem, priuationem quandam esse; priuationem autem non omnem fortasse contrarietatem esse. Patet etiam per inductionem; omnis enim contrarietas contrariorum habet priuationem. Tum quasi sermonem absoluens, Quare (inquit) per priuationem semper contrarium alterum dici patet. Quæ exponens Aphrodisicus, licet, inquit, in libro de generatione satis sit demonstratum, generationem omnem, vel ex forma, & habitu, vel ex priuatione fieri, tamen hîc quoque repetendum est. Nam cum ex musico, & albo immusicum fit, aut nigrum, ex forma, & habitu efficitur generatio: vt enim in libro, quem modò citaui, docetur, formarum pręstantiores habitus sunt, & magis formę, deteriores verò priuationes: cum igitur ex immusico, aut nigro, musicum efficitur, aut album, ea generatio ex priuatione fit. Quòd si nigrum & album cõtraria sunt, & nigrum est albi priuatio, & immusicum musici, dubitari non debet, quin omnis contrarietas priuatio sit, atque habitus; at non omnis priuatio contrarietas est, quoniam priuatio multifariam dicitur. Inductione etiam palam esse, ait, omnem contrarietatem priuationem esse; nam frigiditas caloris habet priuationem, albedinis nigredo. Ex hoc autem priuationẽ non aliud esse colligimus, quàm alterum contrariorum, hoc est, alteram partem cõtrarietatis; nigrum enim vna pars contrarietatis est, quę integra ex albo, nigroq. constat. Contrarietas igitur omnis, priuationem, inquit, habet, & priuatio est alterum contrarium. E quibus formam (quod dictum est) nobilioris; priuationem verò ignobilioris contrarij loco, itaque vt existentem naturam, & nobiliori contrariæ contraagẽtem, Aristoteli rerum omnium principia inquirenti, priuationem positam esse, ita declaratum existimo, vt non amplius declarandum videri possit. At quando Peripateticorum nonnullis, propterea quòd paulò post manifestè ea, vt non ente, ad singularum rerum generationem vti videtur Aristoteles, perpetuò, vt non ens, ei positam esse contendunt, idq; nisi rectè innotuerit, qui principiorũ numerus Aristoteli positus sit, innotescere minimè queat; rem diligentius rimari, singula scilicet Aristotelis principiorum naturam, numerumq. inquirentis dicta, verbaque amplius, attentiusque inquirere ne grauemur: & si (quod nobis, & Peripateticorum pręstantissimis videtur) priuatio modò, vt ignobile quidem contrarium, at ens certè, agensq., modò verò vt non ens posita sit, quod credibile non sit, temerè id Aristoteli factum fuisse, ratio indaganda, qua licuisse id videri queat.

Aristo-

ARISTOTELI RERUM OMNIUM PRINCIPIA INVESTIGANTI PRIuationem vt ignobile contrarium, at vt ens omnino, agensq; positam esse, vel si ea ad singularum rerum immutationem vt non ente vti videtur.

Cap. IIII.

Phys. c. 42. » RINCIPIORUM naturam inuestigãs Aristoteles, optima, inquit, » ratione principia omnibus contraria posita sunt. Nanque principia » neque ex sese, neque ex alijs, & ex his omnia esse oportet: contrarijs » autem primis hæc insunt. Rectè sanè, quoniam ens nullum videre est, cuius naturæ, conditionibusque, & cui ipsi natura alia, aliæq. conditiones, & ens omnino aliud contrarium non sit; vtiq. entia omnia è contrarijs principijs necessariò constant. Ea igitur contraria principia ponenti Aristoteli, è quibus res sint, constentq. omnes, & duo tantum illa esse statuenti, nequaquam illorum alterum vt non ens, & non agens poni potuit. Neque enim ex huiusmodi ens quodpiam esse, constareque, & quę sunt, nequaquam vno è contrario, & è natura, for maq. vna esse omnia arbitrari decet; è quibus scilicet naturis entia esse, & quæ in constitutis permanere videri non possunt, quantumuis ad rerum generationem pertinere ea nobis appareant, principia, quę manifestè hic ponit Aristoteles, ea scilicet, è qui bus sunt, & è quibus res constant omnes, positas ei esse suspicari non licet: nam talia omnino principia inquiri hic, nulli dubium esse potest. Manifestè enim propterea cõtraria prima principia ponenda esse decernit, quòd ex his omnia sint, & constent: propterea, & quòd ea ipse non principia, sed elementa appellanda existimat; & passim ele-

c. 56. » menta appellat. Omnes (inquit) elementa, & quæ principia ab ipsis nuncupantur cõ» traria ponunt. Et paulò post, Iis, inquit, qui partim hæc, partim alia eiusmodi conside» rant, tria esse elementa, cum ratione coniunctum. Elementa verò ea dubio procul Aristoteli dicuntur, è quibus constant, & in quæ resoluuntur entia. Et magnopere certè incusandus sit Aristoteles, si rerum omnium principia inquirens, non ea inquisierit principia, è quibus res constant omnes. Quin è contrarijs primis omnia esse, ac rerum

43. » omnium principia contraria esse amplius explicans Aristoteles, Atqui, inquit, & ra» tione quomodo hoc accidat, considerandũ est. Sumendum itaq. primum est, nõ quod » uis in quoduis agere, nec quoduis à quouis pati, neq. è quouis quiduis fieri, nec quod » uis in quiduis corrumpi, nisi fortè ex accidenti; sed per se naturam quamuis in con» trariam modò agere, aut intermedias, & à contraria modò pati, aut ab intermedijs, & » quæ fiunt è contrarijs modò fieri, aut ex intermedijs, & quæ corrumpuntur in contra» ria modò corrumpi, aut intermedia; album in nigrum modò, aut intermedios colo» res agere, & à nigro modò pati, aut ab intermedijs; qui ex albo, nigroq. sibi ipsis com» mixtis Aristoteli confecti, & ex vtroq. constantes, vtrique, vt dictum est, cõtrarij sunt. Optimè è rerum actionibus, passionibusque, & è rerum generationibus, corruptionibusq;, & magis etiam ex his principia, è quibus res constant, venatur Aristoteles. Quoniam verò generabilium, corruptibiliumq. rerum, & quæ mutuò in se ipsas immutantur, principia hic inquirit; si naturarum, conditionumque, è quibus res constant, ingenium, si scilicet quæ à quibus, & in quas immutari aptæ sint, innotescat; principia itidem, è quibus res sunt, innotescant. Neque n. ab ijs rerum naturis, cõditionibusq;, è quibus sunt, & quibus immutatis, ipsæ itidem res immutantur, principia è quibus sunt res, nec res etiam ipsę alię videri possunt, nec sunt omnino aliæ, & magis è rerum passionibus, immutationibusq., quàm ex actionibus. Nã alba in nigra, intermediaue immutari perpetuò, omnibus manifestum est; at nõ & natura itidẽ, cuius ea est actiò, vel non æquè perpetuò patet. Rectè itidem naturas quasuis, & quasuis rerum cõditiones in contrarias tantùm, intermediasq. immutari intuitus, & propterea rerum prin-

47. » cipia contraria esse ratiocinatus, subdit, Quòd si ita se res habet, quicquid gignitur, è

» contrarijs profectò gignitur, & quicquid interit, in contraria interit, atque in ea, quæ
» inter hæc locata sunt: è contrarijs autem fiunt, quæ in illorũ medio locata sunt, vt co-
» lores ex albo, & nigro. Quæcunque igitur natura fiunt, aut contraria sunt, aut è contra
rijs. Si quę agunt, patiunturq. entium conditiones, in contrarias tantùm, vel in inter-
medias agunt, & à contrarijs tantùm, intermedijsq. patiuntur; & quæ corrumpũtur,
quæq. fiunt, in contrarias, intermediasq; tantùm corrumpuntur, & è contrarijs tan-
tùm, intermedijsue fiunt: vtiq. res, quæ natura fiunt, quę generantur, & corrumpun-
tur, contrariæ, aut è contrarijs sint oportet, tales scilicet qualia principia, è quibus cõ
stant, conspecta sunt. Vt mihi quidem nulla amplius dubitandi occasio reliqua esse vi-
deatur, contraria, quę principia Aristoteli ponuntur, æquè entia, & æquè agentia po-
sita ei esse, & è quibus sibi ipsis commixtis intermediæ naturę fiant: Siquidem è princi
piorum natura rerum naturam manifestè colligit, & ex illis res contrarias, aut è con-
» trarijs esse enunciat. Rerum, inquit, quę generantur, principia iure contraria posita *1. Phys.*
» esse indè manifestum fit, quòd quæ agunt, patiunturque, non in quęuis, neque à qui- *tex. 47*
» busuis, sed in contraria, vel intermedia modò agunt, & à cõtrarijs, intermedijsue mo-
» dò patiũtur, & quę fiunt, non è quibusuis, sed è cõtrarijs modò, vel intermedijs fiunt.
» Tum, quòd si ita res se habet, inquit, (si scilicet principia, è quibus res sunt, contraria,
» vel intermedia sunt) ipsas itidem res contrarias, vel intermedias esse oportet. Ac ne se
sendus quidem Aristoteles foret, si principia, è quibus res omnes constant, ponens,
non huiusmodi ea ponat, cuiusmodi res ipsę existunt, contraria nimirum, & quę sese
» mutuò oppugnent, imminuantque, & interimant. At reliqua prosequamur. Et alio-
» rum, ait, plurimi hucusque ferè profecti sunt: oẽs enim elementa, & quę ab ipsis prin- *Tex. 48.*
» cipia nuncupantur, quamquam sine ratione, contraria tamen ponunt, quasi ab ipsa
» veritate coacti: sed differunt inter se, quòd alij priora, alij posteriora, & nõnulli ratio-
» ne, alij sensu notiora, quidam enim calidum, & frigidum, alij humidum, & siccum, alij
» par, & impar, nonnulli concordiam, atque discordiam generationis causas ponunt:
» quæ quidem eo, qui dictus est, modo differunt; vt eadem quodammodo, & diuersa di-
» cãt, diuersa quidem, vt plurimis videtur, eadem verò proportione, cum ex eadem se-
» rie accipiant; namque contrariorum alia continent, alia continentur. Sic igitur eodẽ,
» & diuerso modo, meliusque, & deterius enunciant. Ergo, si antiquiores principia con
traria ponentes, pręter morem suum nihil Aristoteles damnat; quin non quidem à ra-
tione ductos, at à veritate coactos, à rerum scilicet contrarietate, quæ adeo manifesta
est, vt neminem latere queat, admonitos, & quasi manu ductos secum, eòusque pro-
fectos affirmat, vt rerum principia contraria omnes ponerent; eoq; tãtùm crimine il-
lorum nonnullos incusat, quòd non vniuersalem oppositionem, & qua posita, parti-
culares, sensibilesque contrarietates, quæ ab illa contineri Aristoteli videñt, positę es-
sent omnes, ponere cùm possent, particularem quampiam, sensibilemque, & ab alijs
contentam, qua posita, alia nulla poneretur, ponere maluere: certè & ipse quoq; con-
traria ponit, quę illorum contrarijs proportione respondeant, & ex eadem, vt ipse in-
quit, serie sint; quæ æquè entia, & æquè agentia sint, & quorum alteri ita opponatur
alterum, vt calido frigidum. Ita enim magno paruum, & exuperantię defectus, & for-
mæ priuatio opponi Aristoteli itidem videtur: siquidem parum abest, quin exuperãtię,
defectusque oppositionem & ipse attulerit, & id modò, quòd à formæ, priuationisq;
oppositione, & illa itidem contineri videtur; at illam ponentes admittit, probatque.
Nec verò, si priuatio hîc, vt formæ educendæ absentia, posita Aristoteli foret, secum
eòusque antiquiores profectos dixerit vnquam: siquidem priuationis naturã ante ip- *Tex. 78.*
sum nulli conspectam esse prædicat; eaq. inuenta, antiquioribus veluti insultat. Tum
» dictorum principiorum numerum inquirens, Proximum est, inquit, vt dicamus, *Tex. 50.*
» vtrum sint duo, an plura: vnum enim esse nõ potest, quòd contraria vnum non sunt;
» sed nec infinita, quòd in omni genere vna sit contrarietas: substantia autem vnum ge-

nus est

„ nus eſt quoddam. Quoniam igitur veluti alijs in generibus, ita & in ſubſtantia vna cõtrarietas eſſe Ariſtoteli videtur:ea reliquorũ generum contrarietatibus ſimilis ſit oportet, è contrarijs nimirùm conſtet, quorum alterum ita alteri opponatur,eam denique rationem ad alterum habeat alterum, quam album ad nigrum, dulce ad amarum, & reliquarum contrarietatum contrarium alterum ad alterum. Itaq; quoniam illę omnes è nobiliore altero, ex altero verò ignobiliore quidem, at æquè certè exiſtente, & æquè agente contrario conſtant; ſic & quæ in ſubſtantia eſt contrarietas,& ipſa è contrarijs duobus, ſi non æquè nobilibus, at æquè certè exiſtentibus, & æquè agentibus, quin quæ ſe ſe mutuò oppugnent, deturbentque, conſtet, neceſſe eſt. Eam porrò formę,priuationiſq. nomine appellat: idque agit, quòd rerum omnium ponenti principia vniuerſaliſſima contrarietas, & quæ contrarietates reliquas cõtineret omnes, qua nimirùm poſita, reliquę omnes poſitæ eſſent, ponenda eſt, taliſque formæ & priuationis oppoſitio viſa eſt Ariſtoteli eſſe. At alibi(vt videbitur)manifeſtè caloris eam eſſe,frigoriſq. enunciat Tum materia itidem,quæ neceſſariò contrarijs ſubijcienda eſt, inuę-
phyſ. „ ta,Verum hoc vnum, id eſt materiam omnes, inquit, contrarijs figurant, vt denſitate,
t. 55. „ & raritate, intenſione, et remiſſione, quas exuperantiam & defectionem eſſe conſtat.
„ Et quidem videtur opinio hęc vetus eſſe: vnum, exuperãtiam, & defectionem eorum,
„ quæ ſunt,principia eſſe,quanquam non eodem modo;quòd veteres vnum pati,& duo
„ agere dicerent,poſteriorum autem nonnulli contrarium potius inquiant, vnum age-
„ re, & duo pati. Ex his etiam apertiſſimè deducitur contrariorum, quæ principia Ariſtoteli ponuntur,vtrumq. æquè ens, & æquè agens poſitum eſſe: manifeſtè enim veteres, qui materiam vnam poſuere, eamq; duobus contrarijs, & ignobiliore quidem altero, at & ipſo exiſtente, agenteq. figurauere, admittit, probatq. omnes: poſteriores verò, Platonem, eiuſq. aſſectatores non item; quandoquidem tribus è principijs vni modò
„ agendi, duobus patiendi vim attribuant. Itaq. ſubdit,Ijs igitur, qui partim hæc, par-
„ tim alia eiuſmodi conſiderant, tria eſſe elementa affirmare cum ratione quadam con-
„ iunctum,(vt antè diximus) videtur. Et tria ad ſummum principia,vnam materiam, & duo contraria ad rerum omnium conſtitutionem afferenda eſſe, ſatis dilucidatum reputauit, at nondum tribus plura neceſſaria non eſſe, declaratum erat; ſiquidem cum in alijs, at in colorum pręcipuè, ſaporumque generibus, tùm verò & in ſubſtantia ipſa plures contrarietates ineſſe apparent, nõ ſcilicet duo modò entia, quæ ſummè ſibi ipſis contraria forent, ſpectari, ſed innumera propemodum, eaque omnia ſibi ipſis oppoſita, & quę tametſi vna è materia, at non tamen vna à contrarietate, & duobus omnino à contrarijs conſtituta uideri queant,veluti neque colores omnes, omneſq. ſapo-
t. 56. „ res. Icirco tribus, inquit, principijs plura afferenda nõ ſunt, ſiquidem ad patiendum
„ vnum ſatis, & duo igitur ad agendum, vel Peripateticorum omnium conſenſu. Et cla-
„ rius id declaraturus addit, Tùm ſi quattuor poſitis,duæ erunt contrarietates; vtriuſq.
„ ſeparatim contrarietatis naturam quandam mediam eſſe oportebit: plures,inquit,cõtrarietates ad rerum conſtitutionem ſi afferantur, plures itidem medię naturæ, materię nimirùm, afferendę ſunt; etenim contrarietas quæuis propriam Ariſtoteli materiã ſortita eſt. Itaq; colorum, ſaporumque conſtitutionem inquirens, ſumma vtrorumq; materiam inquirit diligentia, & tranſpicuitatem illis, his verò aquę ſubijcit humiditatem. Et plures quidem materias non eſſe nihil amplius (vt uidetur) docendum ratus, quòd ſcilicet ſatis declaratum, ſeu quòd nihil declarandum exiſtimaret,ſatis à mutua rerum omnium inuerſione manifeſtatum; neque enim ſi è pluribus conſtent materijs, quoduis in quoduis immutetur,ſed ea modò in ſe ipſa mutuò, quę ex eadem conſtent materia; at plures in ſubſtantia contrarietates non eſſe,id uerò amplius explicandum
...bidem. „ exiſtimans,Si verò ex ſeſe, inquit, viciſſim generare poſſunt, altera profectò ſuperua-
„ canea erit contrarietas: ſi vt Peripatetici ad vnum exponunt omnes, contrarietas vna ad entium omnium ſatis ſit generationem,ſuperfluò adijciatur altera. E quibus neque

alteram

alteram contrarietatem ad rerum generationem afferendam esse, satis declaratũ supponit: nam vna à contrarietate, & à duobus tantùm contrarijs entia omnia constituta esse, mutua omnium in omnia manifestat inuersio. Quoniam quęuis in quęuis immutari, & è quibusuis quęuis fieri videntur, & actio, passioque, & immutatio omnis à cõtrario tantùm, atq; in contrarium fieri, & naturę vni una modò visa est cõtraria; vtiq; quæ in sese mutuò agunt, mutuoq. in se ipsa immutantur, à duobus tãtùm contrarijs constituuntur. Neque his contentus, quòd substantia, materia nimirum tangibilium entium pluribus à contrarijs, & à pluribus, quàm colorum, saporumq. materia detineri, informariq. videri potest; siquidem innumerę propemodum, longeq. à se ipsis diuersissimę entium speties ex ea fieri videntur; itaq. amplius id declarandum existimãs; Sed nec plures, inquit, possunt esse contrarietates primę, quandoquidem substantia vnum quoddã genus est eius, quod est: principia igitur eo solũ, quòd aliud alio prius, & posterius, non genere differunt; in vno enim genere vna est semper contrarietas, & contrarietates omnes in vnam videntur reduci. [*1. Phys. tex. 50.*] Vel si scilicet plures in substantia cõtrarietates esse appareant, & vel si tangibilium entium materia à longè plurimis contrarijs naturis occupari, informariq. appareat; nequaquã, propterea à pluribus illa cõtrarijs, sed à duobus modò detineri existimandũ est: nanq. genus quoduis, & quęuis materia à duobus tantùm primis cõtrarijs occupatur, & si à pluribus occupari videtur. Neque enim quę insunt prima sunt omnia, & genere inter se differentia, idest à primis illis diuersa, sed reliqua omnia ad prima illa reducũtur, ex illis.s. sibi ipsis commixtis exoriuntur, vt in colorum, saporumq. materia intueri licet; quarum vtraq. non ab albi tantùm, nigrique, & dulcis, amarique, sed illa à punicei itidem, flaui, viridis, cœrulei, purpureique, hæc verò à pinguis etiam, salsi, acris, acidi, austeri, acerbiq. naturis detineri, informariq. videtur; nec propterea illorum altera pluribus à cõtrarietatibus detineri, vel à duobus plutibus contrarijs primis informari videtur: siquidẽ colores omnes ex albo, nigroq., & sapores omnes ex dulci, amaroq. sibi ipsis immixtis fiunt: non scilicet naturæ, à quibus colores, saporesue reliqui fiunt, à naturis, à quibus albus, nigerq. color, & dulcis, amarusue fit sapor, diuersę sunt: sed quę reliquos colores, saporesq. constituunt, ex ijs sibi ipsis commixtis fiunt, à quibus albus, nigerq. color, & dulcis, amarusq. fit sapor. Ex quibus quidẽ mihi parum diligenter Aristotelis dicta intueri videntur, qui ad rerum omnium generationem, formam agentem vnicam, eiusq. absentiam, allatam ei contendunt. Is enim (vt visum est) ad illarum constitutionem duo saltem contraria, agentes nimirum naturas duas saltem necessarias esse nihil dubitat vsquam; at pluribus non opus esse, id verò nũquam satis declaratum existimat; quamobrẽ quę id manifestãt, repetere nihil grauatur. Sed quid ex alijs Aristotelis dictis, quę interpretatione quapiam indigere videri possunt, formã nobilioris, priuationem ignobilioris cõtrarij loco positã colligimus? Ipse id Aristoteles vtrum eadem omnium principia sint inquirens apertissimè pronunciat. Omnium, inquit, principia eadem sunt, & non eadem, veluti corporum forsan sensibilium, calidum quidem, ut forma, frigidum alio modo priuatio est; & materies id, quod hæc est, potẽtia primùm per se. [*12. Met. phys. tex. 22.*] Tum paucis interiectis, Similitudine, inquit, rationis omnium principia eadem dicere possum, perinde atq. siquis dixerit, tria esse principia, formam, priuationem, & materiam. Verùm vnumquodq. istorum circà unumquodq. genus diuersum est, ut in colore albũ, nigrum, superficies, lumen, tenebræ, aer: ex his autem dies emergit, & nox. Quæ exponens Aphrodisiæus, ad uniuersalissima inquit, spectanti Aristoteli formam dico, priuationem, & materiam eadem omnium initia uisa sunt: omnia enim formæ, priuationis, & materię subijciuntur; quod quadam inductione ostendit: nam sensibilium, inquit, corporum forsan, id est exempli gratia, calidum ut forma, frigidum ut priuatio, materia uerò quod calidum, aut frigidum effici potest. Calidum igitur est forma, frigidum priuatio, materia verò quod utrumque est potentia. Colligitur ergo apertissime

rerum

rerum omnium principia inquirenti Aristoteli, priuationem vt ignobilius quidem, ac vt existens, agensq; contrarium positam fuisse. Verùm, quoniam in ijs, quæ sequuntur, ea vt non ente, & vt formæ, quæ inducenda est, absentia ad singularum immutationẽ vti videtur Aristoteles; si non summè absurdus, & rerum etiam naturæ contrarius videri debet; qui contrariarum rerum, & quæ sese mutuò destruant, formalia (vt loquũtur) agentiaq; principia inquirere cũ proposuisset, & pulcherrimè cõtraria duo, & quę mutuò in se ipsa agerent, mutuòq; à se ipsis paterentur oportere esse cum declarasset, eorum posteà altero vt non ente, & vt alterius absentia vtatur; id (vt videtur) dicendum, ad rerum omnium constitutionem contrario vtroque, vt ente, agenteq. vsum esse, quæ nimirùm summè sibi ipsis contrariæ cum sint, seseq. mutuò oppugnent, destruantq. à contrarijs, & æquè agentibus naturis constitutæ sint necessè est; ad singularum verò immutationem, constitutionemq. altero tãtùm: neque enim vbi Terra in ignem inuertenda est, Terræ viribus ibi est opus; sed sola ibi ignis satis est natura. Id verò & exempla, quæ affert, confirmant omnia, quę è quibus singulæ, quæ fiunt res, & à quibus eæ fiant, exponunt. Et sermonem tandem absoluens, Quot igitur, inquit,
1. Phys. tex. 68. rerum naturæ, quę generationi subijciuntur, principia sint, & quomodo tot sint, dictum est; palamq. est contrarijs aliquid subijci oportere, & contraria duo esse; alio autem quodam modo necessarium non est: ad faciendam enim mutationem contrariorum altero cum præsente, tum absente satis erit. Duo nimirum contraria, & æquè entia, & æquè agentia ad rerum omnium in vniuerso constitutionem necessaria esse; at ad singularum earum immutationem, & singularum generationem vnum sufficere.
Vt mihi quidem dubitandum nihil videatur, Aristoteli rerum omnium constitutionẽ nos edocenti, priuationem (siquidem eius ibi meminit vsquam) ignobilioris contrarij loco, singularum verò immutationem, generationemq. declaranti, eam vt nõ ens, & vt formæ, quę inducenda est, absentiam positam esse. Atq. si ad hũc modum ea vsus intelligatur, cum sibi ipsi, qui manifestissimè ea modò vt ente, agenteque, modò vt nõ ente vtitur, tum verò, & rerum naturæ summè concors apparebit: quandoquidem satis, superque dilucidatum est, à duobus saltem, & summè ijs contrarijs, summèq. agentibus naturis entia constituta esse. Manifestè etiam singulæ, quę immutãtur, res ab vna tantùm immutantur natura; & quæ ex ijs fiunt, ab vna illa eadem fiunt. Nec verò, & caussam, quæ Aristotelem impulit, vt studio tanto priuationem, formæ nimirùm futuræ, vt sæpè dictum est, absentiam materię affigeret, qua inuenta, tantopere sibi placuit; indagare pigeat: fortè enim ea perspecta, quod dictum est magis etiam manifestũ fiet.

PRIVATIO MATERIAE ADDITA VETERVM DVBITATIONEM Aristoteli diluit. Cap. V.

Tex. 71. VETERVM, inquit Aristoteles, dubitationem hoc vno dũtaxat modo, materia nimirum prò duplici principio sumpta, & priuatione ei indita, soluere licer. Primi enim, ait, Philosophi cum veritatem, naturamq. rerum inuestigarent, quasi ad aliam quandam viam imperitia deducti, à vero aberrarunt; atq. inquiunt, rem nullam aut generari, aut interire, propterea quòd necesse sit id, quod gignitur, aut ex eo, quod sit, gigni, aut è nihilo, quorum neutrum fieri possit: nam id, quod sit, non gigni, quandoquidem iam sit: è nihilo verò nihil fieri, quòd subijci omninò aliquid oporteat; atq. hoc sanè modò id, quod deinceps accidit, adijciendo multa esse negant, id solum, quod est, concedentes. Itaq. generationem, immutationemque, & rerum multitudinem sustulerunt, & ipsum ens tantùm, quod nec gigni, nec interire potest, posuere. Tum modum ipse explicans, quo dicta dubitatio dissoluatur, Ens, inquit, pati, aut agere bifariam dicitur, per se, & per accidens: exempli gratia, medicus per se, & quatenus medicus est, medetur, & medendi artem discit, per accidens ædificat,

rar, & niger fit; neque n. quatenus Medicus est, sed quatenus vt ædificator fieret, & vt albus esset, ei accidit. Itaq. ex non ente quid fieri bifariam itidem dici, intelligiq. potest; aut scilicet per se, & quatenus nō ens existit, aut per accidens, quatenus priuatio, formæ, quę inducenda est, absentia, quę non ens est, ei inest: & primo quidem modo aliquid ex non ente fieri impossibile est; secundo verò possibile; & ita sanè quæ fiunt, fieri videntur entia; è materia nimirum ens fit quoduis; at quæ, si quidem ab alia informata sit forma, at ea certè, quæ inducenda est, priuata est. Veterumque difficultatem diluendi vnus, inquit, quidem hic modus est, alter verò, quoniam entia actu, & potentia dici possunt, quod quidem alibi magis definitum est. Alterum scilicet diluendi modum, distinctio actus, & potentiæ nobis suggerit: siquidem è materia cum fiunt res, ex ente potentia, non ex ente actu fiunt. Atque huius quoq. solutionis viam, priuationis (inquit) natura nobis aperuit; quippe quæ efficiat, vt materia potestate sit, non actu. Quæ scilicet materiæ forma non inest, & qua materia priuata est, quoniam ea materiæ indi potest, potestate eam habere, & potestate ea materiæ inesse dicitur. Itaque quæ è materia fiunt entia, ex ente fiunt non actu, sed potestate existēte. Et propterea, inquit, Veteres adeo à veritate aberrarunt, quia hanc naturam, idest priuationē, non inspexere. Sequitur ergo manifestè ad rerum generationem priuatione, vt non ente, vti: & priuationem materię iniecisse videtur Aristoteles, quò à laqueo se exolueret, quo impliciti antiquiores rerum immutationem, & generationem planè substulerant; eamque omnem secretionem, & concretionem esse posuerant. Nec id molientem Aristotelē damnem, vel si minore apparatu sophisma enodari possit. Quid enim obstat, quin, quod fieri passim, & quod Aristoteli itidem principiorum naturam inquirenti dictum videtur, dicamus, ex ente quidem omnia fieri, at non ex eo quod fit, sed ex alio? At vnde digressi sumus, redeamus.

TANGIBILIVM CORPORVM MATERIAM A DVOBVS TANTVM detineri primis contrarijs Aristoteli omninò placere.

Cap. VI.

DVo agentia principia ad rerum omnium generationem ab Aristotele allata, & horum alterum nobilius formam, ignobilius priuationem ei appellatum, ita ex ipsius Aristotelis dictis declaratum arbitror, vt Peripateticos nobis assensuros existimem omnes. At abnuant licet, dum materiam certè, è qua, quæ generantur, corrumpunturque, & tangibilia, vt Aristoteles inquit, fiunt entia, quæ substantia dicitur, & est substantia, à duobus tantùm primis contrarijs detineri, informarique Aristoteli placitum, positumq. esse, illorum perneget nullus; cum id passim ipse prędicet, & firmissimis comprobet rationibus; resq. ipsę, mutuaq. omnium in omnes actio, immutatioq. apertissimè declaret. Attamen quò amplius veritas eluceat, vel quę sępius, & dudum conspecta sunt, ea amplius intueri grauè nobis ne ducamus. Iis, inquit Aristoteles, qui partim hæc, partim alia eiusmodi considerant, tria esse elementa considerare cum ratione quadam coniunctum videtur, sed tribus plura minimè; nam ad patiēdum satis est vnum, & duo igitur ad agendum, vel Peripateticorum omnium consensu. Tum, si quattuor, inquit, positis duæ erunt contrarietates, naturam quandam mediam esse oportebit; si verò ex sese possunt generare, altera profectò superuacanea erit contrarietas; si scilicet, vt Peripateticorum videtur præstantissimis, contrarietas altera omnia generet, superflua sit, ociosaque altera: at si non vna contrarietas, vnūque ad entium constitutionem ponatur subiectum, sed, vel contrarietas altera, vel altera suscipiens natura adijciatur; necessariò quidem vtrauis harum adiecta, & altera omnino adijcienda est. Siquidem contrarietates singulæ proprias Aristoteli

sortitę sunt materias,& propriorum sunt generum,& materię singulæ, singulaq. genera proprias modò suscipiunt contrarietates. Quòd si à contrarietate vtraq. , & vtraq; à materia eadem cõstituantur entia; superflua sanè sit, ociosaq; , & contrarietas,& suscipiens natura altera : si non ab vtraque , nec ex vtraq. eadē, at ab altera,& ex altera certa quędam ; nequaquam(quod euenire videtur)in oĩa inuertantur omnia,sed ea modò in sese mutuò, quę ab oppositione eadem, ex eademq; cõstituta sunt materia. Quin si materia ipsa vna, at cõtrarietas duplex ponatur, in easdem incidimus angustias; si.s. earum vtraq; eadem constituat, superflua sit, ociosaq. altera ; tum , & duo, quæ apparent,contraria, vnum sint, idemque. Quoniam.n. in contraria modo immutatio omnis fit , & vni vnum modò est contrarium ; vtiq. quod in duo immutari visum est contraria, in vnum immutatum est. Neq. ijs contentus, quòd materiæ, in qua generationes fiunt, & corruptiones, plura contraria inesse apparent, proindeq. amplius quod posuerat firmandum, comprobandumq. existimans,Quin nec plures, inquit, contrarietates primæ esse possunt ; quãdoquidem substantia vnum quoddam genus est eius, quod est. Principia igitur eo solùm, quod prius est, & posterius,nõ genere inter se differentes: etenim vno in genere vna est semper contrarietas , & contrarietates omnes in vnam semper reduci videntur. Id innuit, nequaquã multis etiam in substantia,in sensibilium nimirum corporum materia,contrarietatibus conspectis,plura ponenda esse principia, vel à pluribus illam detineri contrarietatibus existimandum; neq. enim primas esse omnes,genereq. inter se differentes,quę aliarum sint materiarum,& alijs materijs inesse queant ; sed ab vna omnes contineri, omnesq. ad vnam reduci. Duo asserit prima contraria materiam quamuis sortita esse,& ex ijs sibi ipsis commixtis alia longè plurima fieri,quę materiam eandem, veluti & prima occupent ; & sibi ipsis cõtraria sint, ex ijsdem quidem contrarijs sibi ipsis commixtis confecta omnia, at non cadē ratione, & mẽsura, sed alia ex altero magis,alia minus vt in colorum, saporumq. genere sępius est manifestatum. Substantia igitur , è qua quę oriuntur, intereuntq. entia,cõstituta sunt omnia, veluti & genera alia quęuis sensibilium,nimirum, vt ipse ait, corporum materia,veluti & rerum aliarum materię omnes ab vna prima oppositione detineri Aristoteli videntur. Et tandem tria rerum generatarum principia esse, materiam vnam, & agentes naturas duas, quę summis , contrarijsq. donatę viribus illam veluti per uices occupent, informentque, nec perpetuò ab altera seorsum alteram , sed sibi ipsis commixtas interdum, & longè, vt dictum est, diuersa ratione, mensuraque, entia omnia, & quę summè sunt cõtraria,& quę horum intermedia componere,satis, superq; perdocuit. Sed iam contraria, à quibus prima corpora constituuntur, indagantem Aristotelẽ,& mutuò hęc inuertentem,tum ex his reliqua cõponentem audiamus.

Phys. x.56.

CALOR, FRIGVS, SICCITAS, HVMIDITAS QVATTVOR PRIMA corpora Aristoteli constituunt ; calor quidem,& siccitas ignem , calor, & humiditas aerem, frigus, & humiditas aquam, frigus, & siccitas terram. Cap. VII.

de ge. x.7.et 8.

QVONIAM, ait Aristoteles, sensibilis corporis principia quęrimus, hoc est tangibilis , tangibile autem cuius sensus est tactus ; manifestum, quòd non omnes contrarietates corporis formas, & principia faciunt, sed solùm quę secundum tactum; secũdum contrarietatem.n. differunt, & secundum tangibilem contrarietatem. Ipsorum autem tãgibilium diuidendum, quales primæ differentiæ, & cõtrarietates: sunt autem contrarietates secundum tactum hæ, calidum , frigidum , siccum , humidum, graue, leue, durum, molle , viscosum , aridum , asperum , leue , crassum , tenue. Horum autem graue quidem, & leue, neq; actiua, neq. passiua, nõ enim quòd aliquid in aliud agat, vel quòd ab alio patiantur , dicuntur. Oportet autem actiua, & passiua ad

inuicem

» inuicem esse elementa: miscentur enim, & mutuò in se transmutantur, calidum autẽ,
» & frigidum, & siccum, & humidum, illa quidem, quòd actiua, hęc autem, quòd passiua
» sunt, dicuntur. Calidum enim, quod congregat ea, quæ generis eiusdẽ sunt; segrega-
» re.n. quod inquiunt facere ignem, congregare est ea, quæ sunt eiusdem generis; con-
» tingit nanq; excipere aliena. Frigidum aũt, quod coniungit, & cõgregat similiter & ea,
» quæ eiusdem, & quę non eiusdem sunt generis. Humidum autem, quod interminabile
» proprio termino, facile autem alieno terminabile est. Siccum autem, facilè terminabile
» proprio termino, difficulter autẽ alieno. Tenue autem, & crassum, & viscosum, & ari-
» dum, & durum, & molle, & aliæ differentiæ ex his. Quoniã verò replere aptum est hu-
» midum, & repletiuum ipsius est humidi, quia proprio termino cum non contineatur,
» facilè autem alienum suscipiat, sequatur omnino quod cõtingit; idem verò & tenue
» facere aptum sit; subtilium.n. est partium, & quod tale est, repletiuum est; totum enim
» totum tangit; & tenue maximè tale est; manifestum est, quòd tenue quidem humidi;
» crassum verò sicci est. Rursus autem viscosum quidem humidi; viscosum.n. humidum
» quidem est, at non illęsum, purumque, sed passum quid, veluti oleum, quod nimirum,
» aquæ instar, proprio quidẽ termino interminabile; at quod contingenti magis, quàm
» aqua affigitur; quòd nimirum veluti crassitiei particeps, minus, quàm aqua, à se ipso
» separatur. Aridum autem sicci; aridum enim est, quod perfectè siccum est, adeo vt, &
» congelatum sit, propter proprię humiditatis defectum. Amplius molle quidem humi-
» di, durum autem sicci: molle enim, quod in se ipsum cedit, & non renititur, quod hu-
» midum facit. Quapropter non est humidum molle, sed molle humidi, durum autem
» sicci est; durum enim, quod congelatum est, congelatum autem siccum est. Manife-
» stum est igitur, quòd omnes aliæ differentię reducuntur ad primas quattuor, hæ au-
» tem non amplius in pauciores: neque enim calidum, quod humidum, vel quod sic-
» cum, neq; humidum, quod calidum, aut quod frigidum, nec frigidum, siccumque, vel
» mutuo sub se ipsis, vel sub calido, & humido sũt. Quare oportet quattuor has esse. Quo
» niam igitur quattuor elementa sunt; ipsorum autem quattuor sex coniugationes; con
» traria autem sibi ipsis coire, iungiq; non possunt; calidum enim, frigidumq;, vel humi
» dum, siccũq. simul vt sint, fieri nõn potest; manifestum est, quòd quattuor sunt elemen
» torum coniugationes, calidi, & sicci, & calidi, & humidi, & rursus frigidi, & sicci, & fri-
» gidi, & humidi, & secundum tales coniugationes corpora, quę simplicia apparent, cõ-
» stituta sunt, ignis, Aer, Aqua, & Terra; Ignis enim calidus, & siccus est, Aer calidus, &
» humidus, Aqua frigida, & humida, Terra frigida, & sicca.

IN QVIBVS AGENTIA PRIMORVM CORPORVM PRINCIPIA, ET ipsa constituens prima corpora, incusandus videtur Aristoteles. Cap. VIII.

MERITÒ agentia primorum corporum principia, & tangibilia, & quæ in sese mutuò agant, mutuòq; à seipsis patiantur, talia nimirum, qualia ipsa sunt corpora, oportere esse decernit Aristoteles: siquidem, vt sępe dictum est, id est ens quoduis, quod natura, à qua constitutũ, effectũq. est. At ipsa afferẽs principia, ipsaq. cõstituens corpora, & sibi ipsi & rerum insuper naturæ aduersari, & multis modis incusandus videri potest; quippe qui cum duobus tantùm primis, agentibusq. à contrarijs materiam oẽm, e qua, & simplicia corpora, & entia reliqua fiunt oĩa, detineri, figurarique, & duo tantùm contraria ad entium oĩum constitutionem satis esse, rectè docuisset, veluti sui ipsius immemor, simplicia postea corpora, nõ à duobus, sed à quattuor, & ęquè primis, & æquè agentibus constitui, itaq. materiã duplici ab oppositione detineri, informariq. statuit. Neq; minore crimine damnãdus est, quòd quę simplicia corpora constituũt naturę, mutuò eas in se ipsas oẽs agere, omnesq; mutuò à se ipsis pati vix locutus, à calore statim, frigoreque, & humiditatẽ, siccitateq. illa constitui decernat; quòd calor, frigusq.

agendi, humiditas verò,ſiccitaſq; patiendi obtineant facultatem; at paulò poſt humiditati itidem,ſiccitatiq́.æquè,ac calori, frigoriq. agendi vim attribuat: & quòd aerem, & aquam, è terra à ſole educi intuitus, æquè,ac terram, prima corpora ſtatuat: & qui ignem ab altera terræ natura conſtitutū, & terræ ex dimidio eundem, aquæ verò prorſus contrarium ſtatuat, cum alibi penitus terræ contrarium poſuiſſet. Et ignē tenuem, candidum, mobilemque, terram contra craſſam, tenebricoſam, penituſq. immobilē, aquam verò tenuem, albamq., & motu gaudētem cum intueretur, terram prorſus igni contrariam, aquam verò ſimilem eſſe intueri poterat. Præterea, cum rectè id eſſe ens quoduis, quod inexiſtens natura agens, itaque quod ſimilare, & verè vnum eſt ens, ab vna id natura cōſtitutum, & vna donatum natura poſuiſſet, ſimplicia poſtea corpora, quæ maximè vna videri debent, à duobus conſtituta naturis oblitus velit, & duas ſingulis agentes indat naturas. Ad hęc, minimè euidentiam eſt ſecutus, cum caloti ſiccitatem, frigoriq. humiditatē, vtriq. ſcilicet naturas copulet, vniatq., quas maximè vtrāque auerſatur, & quas ex ijs, quæ occupat, exuperatque, penitus perpetuò deturbat. Hęc generatim propoſita, ſigillatim pro noſtra virili perpendamus.

ARISTOTELES SECVM PVGNANS AD PRIMORVM CORPORVM conſtitutionem duplici vtitur oppoſitione. Cap. IX.

Phyſ. 1. 56.

RATIONI, inquit ipſe, vt viſum eſt, congruum videtur (neque enim ſępius eadem repetere moleſtum erit, quę ob oculos poſita veritatem aperiant magis) tria ponere principia, at non tribus plura; quādo ad patiendum ſatis eſt vnum, & ad agendum contraria duo, nec alterā agentium licet addere oppoſitionem: etenim, ſi altera rerum oīum generationi ſufficit, ſuperflua erit, otioſaq. altera; ſi non omnium, at certarum quarundam, & determinatarum, primum non oium eadem erunt principia; tum & ſuperflua itidem appareat oppoſitio altera, cuius.ſ. contraria alterius contrarijs coeant, & vnum fiant. Quando.n. in omnia inuerti videntur oīa; & quod immutatur, in contrarium modò immutatur; & vnum vni contrariū; in duo immutari viſum contrāria, liquidò in vnum videri debet immutatum. Tum, Nec plures, inquit, poſſunt eſſe cōtrarietates primę, qñquidem ſubſtantia vnum genus eſt eius, quod eſt. Principia igitur eo ſolum, quod prius eſt, & poſterius, non genere differentia: in vno.n. genere vna eſt cōtrarietas, & contrarietates oēs in vnam videntur reduci. Et ſermonem tandē abſoluens, Patet, inquit, contrarijs aliquid ſubijci oportere, & cōtraria duo eſſe. Ariſtoteli igitur in primis materialis hęc, & generatilis ſubſtātia, materia.ſ. vniuerſa, in qua generationes fiunt, & corruptiones, à cōtrarijs primis duobus tātùm detineri videtur; quæ inſunt alia, nequaquā alterius generis, & prima eſſe, ſed à primis illis manare, cōſtitui, effici. Nec verò ab oppoſitione alia, alijſq; contrarijs prima corpora cōſtitui affectis videātur, quàm à primis illis, à quibus materia detineri, figurari, atq; informari Ariſt. viſa eſt: non ſiquidē inexiſtentia, & agendi ui prędita nihil agant, conſtituant nihil, ſed fruſtra inſint torpentia, atq; ſtertentia. Agentia porrò, quę è materia fiunt, oīa quidem, at prima in primis, ſimpliciaque cōſtituant corpora, quę nimirū à principijs cōſtituenda ſunt primis, puriſque, non ab imminutis, impuriſue, à quibus Ariſt. itidem ſecunda mixta cōſtituuntur. Ab ijsdem itaq; contrarijs, & ab oppoſitione eadē, à qua materia hæc detinetur, prima itidem corpora efficiuntur Ariſtoteli. Quamobrem quis in magnam admirationem nō traducatur, cum in primis naturæ principijs ponēdis, in re ſummi momēti, in limine ipſo, à quo vniuerſa naturalis methodus dependet, illum adeo pugnātia ſcribere audiat? τὸ ἐν λύχνοις ἀγάτον, vt in prouerbio eſt. At cauſſam tā intueri liceat, à qua, vt videtur, reiectus, proprias poſitiones, & firmas quidē eas, ſtabileſq; deſeruit, & alterā adiecit, & primā, & agentē oppoſitionē: quę cauſſa ſi vera apparuerit, & neceſſaria; cur ipſe primus primas nō penitus euertit poſitiones, ſecūdas veras meditatus à

ALTERAM AGENTIVM OPPOSITIONEM AD PRIMORVM CORPOrum conſtitutionem Ariſtoteli adiectam eſſe, quòd quattuor ſuppoſuerit eſſe prima corpora; & quattuor ſi ſint, rectè id Ariſtoteli factum eſſe. Cap. X.

» SI vna, inquit, ſit contrarietas, iuxta quam corpora mutationem ſu- 2.de.
» beant, duo ſint prima corpora neceſſe eſt: materia enim medium eſt, tex. 3
» inſenſibilis ipſa, inſeparabiliſque. Cum igitur plura videantur prima
» corpora, duę ad minimum contrarietates erunt: duæ autem cum ſint,
» tria corpora eſſe non poſſunt, ſed quattuor, quot videntur. Alterius itaque adiectę oppoſitionis hanc afferre cauſam videtur Ariſtoteles, quòd duo tantum ſi ſint prima cõtraria, nequaquam duobus plura prima, ſimpliciaq; corpora conſtitui queant. Quoniam è materia ea conſtant, & è natura ſenſibili, agenteque; & materia per ſe inſenſibilis cum ſit, actioniſque omnis expers, ſenſibile, agendiq; vi præditum corpus conſtituere minime poteſt, nec natura etiã agens quęuis, ſed ſumma modò, atq. integra, puraque, nihil à contraria paſſa, vel imminuta, nihilque contrariæ commixta, à quali innumera quidem conſtitui poſſent, & conſtitui videntur, at quę, nec prima amplius, nec ſimplicia, ſed ſecunda, mixtaq. Ariſtoteli videntur; neceſſariò, ſi duobus plura ſint prima corpora, duabus plures afferendę ſunt contrarię naturæ agentes; quarum, vel ſingulæ ſingula conſtituant prima corpora, vel, quo Ariſtoteli factum eſt modo, alterius oppoſitionis altera alteri alterius commixta, coniun-
» ctaque. Quandoquidem, inquit, plura apparent prima corpora, duę ad minimum op-
» poſitiones ad eorum conſtitutionem afferendæ ſunt. Non igitur, quod facere viſus eſt, agentia prius principia indagaſſe videtur Ariſtoteles, & iuxta principiorum numerum corporum numerum poſuiſſe; ſed ipſorum corporum numerum prius intuitus, tot attuliſſe agentia principia, quot ad illum explendum ſatis videri poterant.

RECTE A SENSV, ET ESSE, ET QVAE, QVOTVE SINT PRIMA CORpora habendum Ariſtoteli viſum; at ſenſum ſequuto duo tantùm, cælum, terramq; videri debuiſſe. Cap. XI.

IVRE quidem Ariſtoteles, nec prima quędam corpora, à quibus in propria ipſis perpetuò ſeruatis natura, quę aſſiduè generari, corrũpiq. vidẽtur, conſtituantur, oportere eſſe, nec eorũ numerum ratione colligere agreditur; ſed, & eſſe illa, & illorũ numerum à ſenſu, & ab ipſis habendũ eſſe rebus decernere videtur. Siquidẽ propterea prima quędã, & propterea rerum oĩum elementa ponenda ſunt, quòd perpetuò eadem ipſa permanentia reliqua oĩa conſtituunt. Quòd ſi talia nulla appareant, nec ponenda quidẽ talia ſint, vel maximè neceſſariò ponenda conſpecta. Nã niſi quęlibet natura agens propriũ ſortita ſit ſubiectum, in quo integra ipſa, puraq. nihil ab altera paſſa, imminutaq., & nihil alteri cõmixta, ſeruetur, vigeatq; ſed ente in quouis ab altera imminuatur, oblędaturq. altera, & alteri cõmiſceatur; periculũ forte immineat, ne mutuò aſſiduè in ſeſe agẽtibus naturis cõtrarijs, vel altera interẽpta, oĩa ab altera occupẽtur, & vnũ fiant oĩa; vel ſibi ipſis cõmixtis, confuſiſq. naturis, in chaos abeat pulcherrima rerũ conſtructio, & pulcherrimus rerũ confundatur ordo. At non homini tantum ſapere, nec audere licet tantum, vt, ſi talia quędã nõ appareant, ponere talia liceat. Rectè igitur, vt dictũ eſt, nihil talia quędam eſſe, nec eorum numerũ docere aggreſſus Ariſtoteles, quattuor eſſe oportere agentia principia ponit, quòd quattuor appareãt prima corpora. At illud mirari hoĩem licet, quòd omnia è terra à ſole conſtitui intuens, & prędicans etiã, ac terrę matris nomen, patris cælo attribuens, non primum alterũ corpus terrã, cælum alterũ ponit; ſed cælo omiſſo, aquã, & aerẽ, qui nos ambit, & qui cęlo ſubiacet, cęli loco prima ſtatuit; quę oĩa ipſi in primis Ariſt. è terra à ſole maxima ex parte educi vidẽtur, quęq. nihil, qđ ſenſu percipiatur, ad rerũ allatũ generationẽ conferũt,

Esto enim plantas quasdam, & quædam etiam animalia non nisi è Terra aquis madefacta educat sol, & animalia, vt seruentur, aquis, quas hauriant, & aere, quē inspirent, opus habeant; non tamen ob eam rem prima ea corpora ponenda sunt. Neque enim è quibus, vel alijs commixtis, vel etiam è solis entia quædam constituuntur, aut constituta seruantur, prima ea omnia ponenda sunt; sed, vt prima sint, id amplius ea habere necesse est, ne ab alijs vllis, sed à se ipsis tantùm fiant, & vt ad omnium cōstitutionem necessaria sint. Insuper, quæ alia nutriunt, vel seruant, prima videri non possunt: summis enim hæc prędita viribus, quibus apponuntur, corrumpunt omnia, & in se ipsa agunt, non se se ab illis inuerti sinunt. Sensu igitur prima corpora inuenienda esse bene censet Aristoteles; at labitur deinde, quòd nō quæ sensus prima esse patefecit, quę, si perpetuò eadem permanent, & à nullis ipsa facta alia constituunt omnia, sed quę assidue immutantur, corrumpuntur, ab alijs fiunt, & quæ nihil ad aliorum generationem conferre videntur, prima ponit.

ARISTOTELES PRINCIPIA OMNIA ACTIVA, ET PASSIVA INVICEM OPORTERE ESSE, RECTÈ STATUENS, SUI STATIM OBLITUS, CALORI, FRIGORIQ; AGENDI TANTÙM, HUMIDITATI, SICCITATIQ; PATIENDI TANTÙM FACULTATEM ASSIGNAT. CAP. XII.

Ecte etiam Aristoteles, oportet, inquit, actiua, & passiua inuicem elementa esse; miscentur enim, & mutuò transmutantur. At propositi scopi statim oblitus, calidum, subdit, & frigidum actiua sunt, humidum verò, & siccum passiua. Et sui iterum oblitus humiditati, siccitatiq. agendi vim, veluti & calori, frigoriq. attribuit, & primas eas, agentesq. facit. Manifestum est igitur, inquit, quòd omnes alię differentię reducuntur ad quattuor dictas: hæ autem non amplius in pauciores; neque enim calidum quod humidum, vel quod siccum, neque humidum quod calidum, aut quod frigidum, nec frigidum, siccumq;, vel mutuo sub se ipsis, vel sub calido, & humido sunt. Quare oportet quattuor has esse. Tum, à quibus singula cō stituta sunt, differentias explicans, Ignis, inquit, calidus est, & siccus, aer calidus, & humidus, aqua frigida, & humida, terra frigida, & sicca. Licet verò singula ea corpora binarum sint differentiarum; nequaquam tamen ex æquo vtriusque singula sunt, sed singula alterius magis; Terra enim sicci magis, quàm frigidi, & aqua frigidi magis, quàm humidi, aer humidi magis, quàm calidi, ignis calidi magis, quàm sicci. Id nimirum, (vt videtur) innuens, quòd vel si à duabus agentibus naturis singula constituta sint, & earum vtraque in singulis agat, principem tamen locum in singulorum cōstitutione, actioneque, & veluti formæ vicem obtinere alteram. Quo fit, ut nihil dubitandum sit, humiditatem, & siccitatem in primorum corporum constitutione, veluti & calorem, frigusque, agētes Aristoteli positas esse. At si amplius id manifestari quæras; ex ijs, quæ paulò antè citata sunt, & ex ijs, quæ dicta corpora inuertens subdit, apertissimè patet. Si vna, inquit, sit contrarietas, iuxta quam corpora mutationē subeant; duo sint prima corpora necesse est: quoniam verò plura esse videntur, duæ ad minimum contrarietates erunt; agentes nimirùm, constituentesque. Et corpora inuertens, Ex igne, inquit, aer, & ex aqua terra fit, altero trāsmutato; ignis scilicet siccitate ab aeris humiditate, & aquę humiditate à terræ siccitate deuicta, ac interempta: neque enim, vel aeris calor ex igne siccitatem, nec terræ frigus ex aqua humiditatem, quibus scilicet libenter Aristoteli coeunt, deturbet. Et, si, inquit, mutuò sese oppugnent, & alterum alterius principium deuictum sit; tertium ex vtraque fit; & aqua quidem, si aeris calidum, terræ autem siccum; ignis verò, si terræ frigidum, aeris autem humidum exuperetur. Itaque dubium esse non potest nihilò, quàm calorem, frigusque minus humiditatem, siccitatemque agentes positas esse: neque enim, vel frigus, vel calor humiditatem, siccitatemue

citatemue deturbet Aristoteli vnquam; quarum vtrique illorum, vtrumque libentissime coit. At humiditatis, siccitatisque ingenium explicantem Aristotelem audiamus, & earum vires diligentius intueamur: sique agendi vi prædita visæ sint; recte agentium principiorum numerus ei positus esto.

HVMIDITATEM, ET SICCITATEM ARISTOTELI ETIAM PASSIVAS visas esse, & esse omnino passiuas. CaP. XIII.

» ALOR, inquit, & frigus efficiendi vim habent, siccitas verò, & humor patiendi; quod inductione probatur. Calor enim, & frigus cum ea, quæ eiusdem, tum, quę diuersi generis sunt, determinare, coniungere, immutare, humectare, exiccare, durare, emollire in omnibus videntur: humida uerò, & sicca, tum ipsa per se, tum quę cõmuniter ex vtrisque concreta sunt corpora terminari, & alijs, quæ dictæ sunt, qualitatibus affici. Humiditas igitur, & siccitas nihil prorsus agere, nec se ipsas constituere Aristoteli videntur, at pati tantùm; & à calore, frigoreque, & ipsæ, & mollities, duritiesq;, & reliquæ illarum affectiones, & ueluti species, cõstitui omnes. Neque aliud ferè toto eo libro docere nos uidetur, quàm humiditatem, siccitatemque passiuas prorsus, & caloris, frigorisque, & ipsas, & quæ ipsarum propria sunt, opus esse omnia. Quin adeo positioni huic inhęret, ut ne ipsum quidem frigus prorsus actiuum ponat, quòd aquæ humiditati, & terræ coit siccitati, è quibus, vt è materia, & passiuo principio mixta omnia constitui Aristoteli videntur. Eius itaq; sectatores calorem, frigusque actiuas qualitates, humorem, & siccitatem passiuas passim appellãt; vt sui oblitus videri possit Aristoteles, qui in simplicium constitutione agentes has posuerit, velut & illas. Nec verò (quod faciunt) in mixtorum modo cõpositione passiuas illas visas fuisse Aristoteli Peripatetici dicant, & non in simplicium itidem constitutione. Vt enim visum est, nõ ibi tantùm pati humiditas, siccitasque Aristoteli videtur, vbi sibi ipsis commiscentur, sed vtraq; illarum per se, & seorsum existens; non scilicet in mixtis tantùm materię, & passiui principij vicem pręstare, sed nihilò in simplicibus minus, quę ex illarum altera cõstituuntur pura, sinceraque, & nequaquam alteri commixta. Humida, inquit, & sicca, » tum ipsa per se, tum quæ communiter ex vtrisque concreta sunt corpora, terminari, & » alijs, quæ dictæ sunt, qualitatibus affici. Et simplicium constitutionẽ tradere incipiens, calorem modò, & frigus agere docet, humiditatem, & siccitatem pati tantùm. Quo fit, vt non ijsdem modò in commentarijs, sed verbis pene in ijsdem secum ipse pugnare videatur, vt Peripateticorum etiam videtur optimis. Rerum certe naturam suo arbitratu immutant Peripatetici, dum simplicibus inexistentes humiditatem, siccitatemque agendi, & se ipsas mutuò deturbandi, interimendique, & in interemptarum sedibus generandi, constituendiq. ui donant: vbi verò sibi ipsis immiscentur simplicia, ea illas spoliant, & non amplius à se ipsis, sed à calore, & frigore constitui volunt. Nihil tale alijs in entibus, inq; alijs spectatur naturæ operibus; sed actio quæuis naturæ eiusdem perpetuò esse, & à natura eadem idem perpetuò edi opus. Cuius itaq; opus humiditas semel visa est, eiusdem perpetuò ponendum est, naturæ alterius nullius prorsus vnquam. Vbique igitur eadem humiditas ponenda est, siccitasque; & agere semel conspecta, perpetuò vi agendi prædita, & agens vbique; vel patiens tantùm vbique, ab alio, non à se ipsa, constitui semel visa. At non secum ipse pugnat modò Aristoteles, humiditati, siccitatique agendi vim, oppositamque deturbandi, interimendi, & in interemptæ locum se ipsam constituendi, producendiq. facultatem præbens, sed cum natura ipsa, & ipso etiam cum sensu. Siquidem (nec verò quæ ad rei cuiusuis, at multò certè amplius, quæ ad principiorum constitutionem, explicationemq. spectant, sæpius repetere, & sæpius ante oculos ponere grauabimur, aut reformidabimus vnquam, vel laborem nostrum pertęsi, vel aliorum veriti fastidium: etenim rei manifestãdæ gratia,

4. Mete. cap. 1.

2. de ge. tex. 8.

non ambitione, aut inuidia id facimus) nec humiditas vlla in ficcitatem, nec ficcitas in humiditatem eo modo, eaque ratione, qua agentes naturæ, calor nimirum, frigusque in sese mutuò agunt, seseque amplificant, agere, & sese amplificare visa est vnquã. Humida quæ sunt, vel nihil siccis commixta, ac ne contigua quidem facta, nihilq., vbi vel mole, vel robore exuperant, vel ipsa mole, vel proprio ipsorum subiecto, è quo egere, immutato, in propriam sicca agere dispositionem, & humida, qualia ipsa sunt, facere; nec humida à ficcis, quo dictum est modo, agentibus ficca fieri visa sunt vnquam; at ibi modò vtraque ad alterorum agi dispositionem, vbi sibi ipsis commiscentur, vnumque ex vtrisque fit ens. Nec verò, quòd ab vtrisque vtraque immutata, ad propriamque acta sint dispositionem: id enim si queant, vbi ab alteris mole, viribusq. longè exuperãtur altera, penitus in illorum agantur naturam; itaque ex vtrisque compositum ens, non (quod fieri perpetuò videtur) id modò ad exuperantis spetiem proximius fiat, quod eius exuperat moles, sed integra eius donetur dispositione, penitus altera deturbata, interemptaque: sed quòd vtraque in propria seruata natura sunt, ac ex vtrisque compositum ens, ita vel vtrorumq; medium fit, vel ad altera declinat, prout eorum moles, vel æquales, vel alteram exuperet altera. Præterea non ea modò se se mutuò immutẽt, quæ sibi ipsis commiscentur, sed sicca omnia humida inuertant omnia, & cóntra, vel si sese non mole, & corpore, sed proprijs modò attingant viribus; longèque ea promptius, quæ vel humida magis sunt, vel magis sicca. At longè aliter in rerum natura obseruamus; siquidem humidissimus aer eorum, quæ subit, nullis humiditatem indere videtur vllam, quòd nimirum longè tenuissimus, nulli commisceri, vnumque fieri potest, sed commixtionem prætersugit omnem, ex omnibusque elabitur. Nec siccissimis, densissimisque à rebus, qui in ijs continentur liquores siccitatem assumunt vllã; immo perpetuò in illis in propria dispositione seruantur, si calor eam nullus, nullumq. immutet frigus. Nec verò quæ languidiores sunt naturæ agentes, cuiusmodi humiditas, siccitasque videri Peripateticis possunt, res vt immutent, non bene modò ijs proximæ fiant, sed vt subeant etiam eas, vniuersas nimirum simul contingant oportet; neque enim vniuersæ simul immutandę sunt res; sed quarum suprema modò superficies immutari potest, vel profundissimę eæ si sint, quin vniuersæ tandem immutentur, dubitare nihil contingit. Nam quæ agit vis non superficiem immutat, quæ, qualis Mathematicis ponitur, nulla donata sit profunditate, sed profundam omnino, & quæ rei, quæ immutanda est, portio quædam sit. Quare, quod dictum est, suprema assiduè superficie immutata, res quæuis vniuersa tandem immutatur. Tum multa videre est bene foraminulenta, porosaque, quæ neque à subeunte aere, neque ab infusis liquoribus vllis humidiora fiunt vnquam. Propterea igitur quæ sibi ipsis non commiscentur, nihil sese immutant humida, siccaque, quòd humiditas, siccitasque nulla agendi ui donata est. Et caloris omnino, frigorisque opus esse vtramque, inde apertissimè intelligere licet; quòd fluidæ, humidæque rẹs ab humidis, fluidisque, frigidæ eæ si sint, compinguntur, conspissanturque, & ad siccitatem aguntur, vt mel declarat, quod frigidam in aquam coniectum concrescit, & spissatur. Siccæ quæ sunt, durẹque, siccis, durisque, at calidis appositẹ, humidẹ fiunt, mollesque, & in fluores, summamque tandem aguntur in tenuitatem. Ex quibus nulli dubium esse potest, humiditatem, siccitatemque nulla agendi vi, & se se ipsas amplificandi, efficiendique facultate affectas esse; sed & ipsas à calore, frigoreque effici. In primorum igitur corporum constitutione Aristoteles sibi ipsi, naturæ, sensui aduersatur.

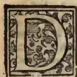
CALORI SICCITATEM COIRE NON POSSE, NEC FRIGORI humorem. Cap. XIIII.

NATVRAE itidem, sensuiq; & sibi etiam ipsi discors Aristoteles calori siccitatem, & frigori humorem copulat. Perspicuè enim quæcunque exuperat calor, tenuia fiunt omnia, & in vaporem, fumumq. agũtur; liquefiunt saltem, & emolliuntur, quæ non penitus superat; quæ hu-
» moris propria esse omnia, ipsi imprimis Aristoteli videntur. Tenuitas, 2. de ge.
» inquit, mollitiesque, & viscositas principia non sunt; nam sub humi- tex. 10.
» ditatem reducuntur, & humiditatis propriæ sunt; humiditas nimirum illarum qualibet, & non pura, sinceraque, sed siccitati commixta, & passa quid à siccitate. Frigus cõtra quæcumque occupat, in duritiem, glaciemue agit, quæ & ipsæ siccitatis propriæ, et
» veluti siccitatis species, aut gradus Aristoteli videntur. Durum est, inquit, quod con-
» cretum, gelatumque est; quod autem concretum est, siccum est. Propria igitur calo- Tex. 13.
ris, & caloris opus humiditas, quæ vbicumque calor adest agens, vertensque, vel integra ipsa adest, puraque, vel imminuta saltem, atque impura. Frigoris opus siccitas, & propria frigoris, quæ, vbicumque exuperans adest frigus, adest & ipsa, & humidissimis inditur rebus. Humidissima.n. maximeq. diflués aqua, & aqua humidiores vapores, & ipse interdum vaporibus tenuior aer spissatur, densatur, & compingitur à frigore. Ferrum contra, & densissima quæque, & liquefiunt, & in tenuissimos etiam vapores à calore summo soluuntur tandem, à non summo, & non diuturno emolliuntur saltẽ, humidiora omnino fiunt. Manifestè porrò tenuitatis opifex visus calor, nequaquã, si durare, & crassa quædã facere videtur, crassitiei itidem opifex ponendus est; pacto.n. nullo contrariæ actiones naturæ vni dandæ: sed quę à calore crassescunt res, cũ & caloris ipsius robur, diuturnitasq. diligentius inspicienda: fortè enim vel quibus crassitiẽ impartiri calor videtur, tenuia ea facit, aut faciat si exuperat. Calore nẽpe quę crassescũt, nequaquam similaria ea sunt; sed (vt in primo dictum est commentario) è lõgè dinersissimis composita partibus, & quarum aliæ multò promptius, ægrius aliæ attenuẽtur: his itaq. vix dum fortè emollitis, lentisue factis, in summam illæ actæ tenuitatem, elapsæ sunt omnes. Quare hæ vel propria è crassitie dimotæ quid, at multò ampliore spoliatæ tenuitate, crassiores appareant necesse est. Nec perpetuò id tamen accidit; nã vel eodem fortè à calore, at diutius agente, in summam aguntur tenuitatem. Vbique igitur siccitatem, crassitiemque oppugnare, & in tenuitatem agere videtur calor; frigus crassitiem, siccitatemq. inferre vbique, & tenuitatem, humiditatemq. vndiq. deturba-
» re. Idque non solùm à sensu, sed ab ipso etiam habemus Aristotele. Alienorum, inquit,
» disgregatiuus est calor, similium congregatiuus. Soluit nimirum, diffundit, liquefacit, Tex. 8.
humiditatem deniq. frigore concretam, gelatamq. quasi nodo exoluit; & aditũ singulis, facultatemq. ad simile vt ferantur, præbet. Tandem ad summum, nihil aliud agit calor, quàm liquefacit, atque attenuat. Quoniam verò quæ eiusdem sunt naturæ, aut similia omninò, modo eodem, eademque attenuantur, aut liquefiunt celeritate; in vnum confluunt, & ab alijs secernuntur, quæ vel attenuari, & liquescere nequeũt, vel, vt attenuentur, diuturniore opus habent concoctione. Non omnia igitur à calo- «
re secernuntur; non siquidem pix è cera, sed illi immiscetur magis. Neq. hoc nobis ma- «
gis, quàm Peripateticorum optimis videtur. Calor itaque disgregare tantùm, atq. attenuare, & humectare videtur. Frigus omnium est, vt Aristoteles inquit, congregatiuũ; humida, tenuiaq. omnia, & quæ fluunt, dilabuntur, & quæ separata sunt, & diuersa, in vnum agens, compigens, constringens, in crassitiem, siccitatemq. res agit qualscunque. Tum, quæ verè exiccantur, è quibus videlicet verè extrahitur humiditas, à solo exiccari calore, à quo solo educi, & qui cum solo elabi humiditas Aristoteli videtur. 4 Mete tex. 33
» Quæcunque, inquit, exiccantur, vel calefacta exiccantur, vel frigefacta. At siue hoc, & 34.

„ siue illo exiccentur modo, à calore omnino exiccantur omnia, vel externo humidita„ tem eliciente, vel interno à frigore eiecto, extrusoque, & humiditatem secum educente. Propterea igitur à calore exiccari Aristoteli videntur, quòd egrediens calor, siue à simili, cognatoque allectus, eductusque, siue à frigore eiectus cum humore suo subiecto elabitur, ac egreditur. Humorem etenim, quem non hîc modo, at passim à calore attrahi affirmat, non alia attrahit ratione externus calor, quàm calorem attrahens humori insidentem, qui cum elabitur humor. Quare quibus humiditas multa, calor inest exiguus, cuiusmodi aqua est, & quæ aquea sunt, non penitus Aristoteli exiccantur, sed concrescunt tantùm, quod non absolutum, sed exiccari quoddam est: quia non vniuersam humiditatem educere potest elabens calor. At caloris propria humiditas, & sine calore esse impotens, calore spoliata, non remanet amplius humiditas, nec cedens, nec fluens amplius, sed cedit, & fluit, & iterum fit humiditas calore rursus in-
Mete. p. 6. „ dito. Quę aquea, inquit, sunt, vnius caloris exitu concrescunt. Soluũtur ergo vnius „ caloris ingressu; & non aquea tantùm, sed quæ ex aqua, & terra itidem sunt. Quæ ad „ terram, inquit, & ad aquam, sed plus ad terram attinent, si ex eo, quòd calor exierit, cõ„ creta sunt, calore, vbi rursus aduenerit, liquantur, veluti lutum cum gelu adstrictum est. Nusquam igitur, vbi calor non adest, esse posse humiditas Aristoteli videtur, & ibi nulla esse penitus, vbi nullus adest calor: ibi itaque vt vera generetur, magno opus esse calore; à quocunque tamen ferè quãdam fieri. Quæ refrigeratione, inquit, & caloris vniuersi expiratione concreuere, ea non soluuntur, nisi caloris exsuperantia, sed mol liuntur, vt ferrum, & cornu; vbicunque, videlicet, calor adest agens, vertensque, humiditas ibi fit, & ibi ægrius, vbi calore penitus elapso, interemptoque, nulla penitus remansit humiditas, & eò absoluta fit magis, quò magis vincit calor. Caloris igitur propria, & caloris opus Aristoteli etiam videtur humiditas, quæ à calore constituitur, & omni tẽpore ad calorem fertur, & egreditur cum calore, & quę, calore spoliata, non remanet amplius humiditas. Frigoris opus siccitas, & propria frigoris, quæ humidissimis etiam rebus à præpotente inditur frigore, & vbique adest, vbi exuperans adest frigus. Quasobres calori siccitatem, & frigori humiditatem iungens Aristoteles, non tantùm cum sensu, & natura, sed secum etiam pugnare videtur. Quoniam igitur nihil planè humiditas, & siccitas agere visæ sunt, & à calore, frigoreque & ipsæ fieri, veluti qualitates reliquæ omnes, & perpetuò ab altero altera, vt eorum neutri vtraque coire queat, & vnum fieri, quod maximè oportebat vnum constituras; nequaquam & ipsæ primorum corporum agentes causæ videri possunt.

DVPLICEM AGENTEM NATVRAM PRIMORVM CORPORVM singulis Aristoteli inditam esse. Cap. XV.

Dvplicem agentem naturam enti vni indendã non esse, satis ipsi declarant Aristotelici; qui, si factũ id Aristoteli sit, nihil eum tueri confidentes, factũ esse summè omnes pernegant. Itaq; nihil nobis, id si fecerit, Aristoteles damnandus; sed factũ id ei esse ostendendum; Peripateticorum nimirũ sententiæ, quibus factũ non esse astruunt, expli„ candæ, reijciendæq; sunt in præsenti. An, inquiunt, non qualitas vera „ quę formæ vicem obtinet, sed materię altera? neq; enim, vel humiditas, vel siccitas, qua„ rum altera singulis inest, vt forma in illis, sed vt materia, subiectumq. in omnibus Ari„ stoteli ponitur. Calor modò, & frigus, quæ in nullo coeũt, omnibus vt formæ insunt: „ nec, vt rationi cõgruum videri posset, horum alteri illarum altera perpetuò subijcitur; „ non siquidem naturæ eidem, at diuersis prędita viribus, materia eadem, atque eadem „ conuenit sedes. Siccitas itaque, inquiunt, quæ non calorem modò, sed frigus itidem „ exacuere videtur, vtriusque subiectum est summi, intensique: humiditas verò, quę ab „ huiusmodi illis destrui videtur, vtriusque itidem remissi, imminutique. Perperam sanè nam

nam præterquam quod (vt visum est) humiditas, siccitasque nihil minus, quàm calor, frigusque in simplicibus agere Aristoteli videtur; & quòd, si res hoc sese habeat modo, summum frigus non aquæ, sed terræ, cuius siccitas est, attribuendum sit, perperam naturis summè contrarijs subiectum idem terræ. s. ignisq. naturæ siccitas assignata sit: & vni, eidemque naturę diuersis quidem donata viribus, at vni omnino, eidemque, cōtrarium subiectum terræ. s. frigori siccitas, aquæ verò humiditas assignata sit. Fortè cōmentantur alij (quia è qualitatibus duæ agere, pati duæ, & singula prima corpora pati, & agere videntur) singulis actiuarum alteram, qua agere, & passiuarum itidem alterā, qua pati possent, assignari oportuit. Absurdum & hoc; neque enim, vt dictum est, vel actiua tantùm, vel tantùm passiua qualitas vlla in simplicibus Aristoteli videtur; sed æquè agere, & æquè pati omnes. Ignem igitur in aerem inuerti, siccitare in humiditatem inuersa, non quidem à calore, qui vni contrarius frigori, in siccitatem nihil prorsus Aristoteli agat vnquam, cui præsertim æquè libens, atque humiditati coit. In quibus minimè acquiescentes Peripateticorū optimi, nec duabus formis, & naturis duabus, ens vnum donari sustinentes, altera, inquiunt, qualitas verè formæ vicem obtinet, in huncq; modum rem explicant. Quoniam non materiæ cuiuis, & quouis modo affectæ, dispositæq. forma insit, sed parata sit oportet, aptaq. facta materia ad huiusmodi formam suscipiendam; hoc altera præstat qualitas, materiam disponit, aptamq. reddit, quæ igitur prius insit oportet, ac dispositionis subeat vicem. Hoc autem non siccitas magis, atque humiditas, quàm calor præstat, & frigus. Incommoda quidem, quæ dicta sunt, vitantes, fortè & Aristotelis sententiæ hærentes magis, qui hoc veritus (vt videtur) haud æquè à qualitate vtraque singula prima corpora detineri pronunciat, sed vnumquodque vnius magis esse, Terram scilicet sicci magis, quàm frigidi, aquam frigidi magis, quàm humidi, aerem humidi magis, quàm calidi, ignē calidi magis, quàm sicci; non quidem non vtranque summam inesse singulis, sed alteram fortè innuens, quasi materię, ac dispositionis, formæ alteram subire vicem, quæ igitur dominetur magis; & magis etiam operetur. At nequaquam illis minora subeunt mala. Primùm enim, si materiæ vicem altera præbeat, minimè in omnia inuerti possent omnia, sed in opposita tantùm singula, in aerem scilicet terra, & in aquam ignis, & mutuò; in aerem verò ignis nunquam, aut in terram aqua, nec contra: quid enim alterius materia in alterius agat formam? Qui præterea calor, frigusque, quæ si non sola, at summè certè agere Aristoteli videntur, dispositionis, ac materiæ vicem humiditati præbeāt, siccitatiq., quæ si non & in simplicibus, in alijs certè omnibus passiuæ, & à calore, & frigore constitui Aristoteli videntur; quæ si formæ existant, agentesque, calorem ipsæ constituāt oportet, frigusque, dispositiones nimirum, quibus gaudent, materiæ, quam subeunt, indant. Id enim vel in primis agere videntur formæ, materiam ipsam sibi omnes concinnant, & proprio ingenio, propriæq; operationi aptam faciunt. Non siquidem ignauę formę, inertesque, quæ naturę alterius ope indigeant, aut opera, quæ ipsis domicilium paret, sedemque; sed longè ipsæ gnauissimæ illam sibi ipsis aptāt, parantque, nullius ministerio vtentes, indigentesue. Calor humiditatem facit, tenuitatemque, siccitatem frigus, ac crassitiem, quòd hæc huius, illius illa propria sedes est, & propriū domicilium: & humiditas igitur calorem, siccitas verò frigus faciat oportet, si huius hoc, illius ille subiectum est; & multò etiam id Peripateticis magis, quàm nobis, ponendum est; quibus materia apta facta forma elucet è materię emergens sinu; quæ igitur ab eo generari, à quo materia disponi, pararique videtur: nisi igitur à forma ipsa materia paretur, à simili non generetur. Ignauissimę igitur humiditas, siccitasque, & non calorē modò, & frigus, sed ne se ipsas quidem constituere vnquam visæ, quàm longissimè absunt, vt formæ videri possint, agentesque, & quibus calor, frigusque materię fiāt, aut materiam disponant. Omnia itaque pertentantes Aristotelici, modum inuenire nullū possunt, quo prima corpora non duplici natura Aristoteli donata esse declarent; quo

2. de ge. tex. 23.

neque

neque abſurdius quicquam, nec fieri poteſt minus. At neceſſariò, vt dictum eſt, Ariſtoteli factum quattuor ponenti prima corpora, & duplici ea conſtituenti oppoſitione, & ſingula in omnia inuerti volenti.

NVM QVAE PRIMA CORPORA ARISTOTELI PONVNTVR, PRIMA ſint omnia, in proprijs ſingulorum ipſorum viribus, magnitudineq; amplius inſpiciendum eſſe. Cap. XVI.

TA è principiorum numero, ingenioq. duo tantùm ponẽda eſſe prima corpora declaratum exiſtimo, vt nihil id amplius declarandum videri poſſit. Quoniam calorem modò, & frigus agere, humiditatem, ſiccitatemq. materię diſpoſitiones eſſe, & ab illis fieri, nec verò ab vtroq. ambas, ſed humiditatem à calore tantùm, & ſiccitatem à frigore, & calorem ſiccitatem, frigus contra humiditatem aduerſari, corrumpereq. conſpectum eſt; dubitandum non eſt, quin duo tantum ſint prima corpora, & quorum alterum ſummè calidum, ſummèq. humidum, ſummè alterum frigidũ, ſummèq. ſit ſiccum. At tanti res momenti vndiq. manifeſta vt fiat, quas Ariſtoteles naturas, vireſque, & quam magnitudinem ſingulis dictorum quattuor corporum attribuit, tum verò & corpora ipſa, vel ſatis conſpecta, iterum intueri ne grauemur. Nam humiditatem, ſiccitatemq. agendi ineptas, impotenteſque, & caloris illam, hanc frigoris opus eſſe, & vni illi calorẽ, & vni huic frigus coire poſſe, itaq. corpus, quod ſummè calidum, ſummèq. ſit ſiccum, vel quod ſummè frigidum, ſummèq. ſit humidũ, dari non poſſe, caloris, frigoriſq., & humiditatis, ſiccitatiſq. vires, ingeniumq. inſpicientibus, & ratio, & ſenſus etiam ipſe declarauit. An ignem fortè ipſum, ipſamq; intuentibus aquam ſummè hæc frigida, ſummèq. humida, ſummè ille calidus, ſummèq. appareat ſiccus? Præterea videndum, num & tanta ſingula ſint, quanta Ariſtoteli ponuntur: quoniam primorum corporum ſingula tanta facta eſſe exiſtimandum eſt, quanta, vt & ipſa, & Mundi vniuerſi conſtructio ſeruaretur, facienda erant. Et certè, ſi, quanta Ariſtoteli ponuntur, ſint, ijs itidem prædita ſint naturis, quibus ſingula donata eſſe cõſpiciuntur, ac proinde, qualia Ariſtoteli poſita ſunt, videri queant. Sin, nec vires, nec magnitudinem, quas ſingulis attribuit, nacta ſint; quàm longiſſimè aberit, vt rectè prima corpora conſtituerit. Quamobrem qualia, quantaq. ſingula illi ſint, referamus.

SINGVLIS DICTIS CORPORIBVS NATVRAM VTRANQVE SVMmam ab Ariſtotele inditam eſſe. Cap. XVII.

2. de ge. tex. 16. RINCIPIA, à quibus dicta corpora cõſtituuntur, explicans Ariſtoteles, Calor, inquit, & frigus, & humiditas, & ſiccitas elementorum principia ſunt: & calor ſiccitati cõiunctus ignem, humiditati aerem, frigus verò ſiccitati copulatum terram, humiditati aquam conſtituit. Itaq. manifeſtè idem prorſus calor, & ignem, & aerem, & idem frigus aquam, terramque, & eadem ſiccitas ignem, & terram, eademq. humiditas aerem, & aquam Ariſtoteli conſtituit. Quoniam verò vix dum dictorum corporum cõſtitutione explicata, Et ſi ait, corporum, quæ diximus, ſingula binarum ſunt

Tex. 23 differentiarum; nequaquam tamen ex æquo vtriuſq. ſunt, ſed ſingula alterius magis: Terra enim ſicci magis, quàm frigidi, aqua frigidi magis, quàm humidi, aer humidi magis, quàm calidi, ignis verò calidi magis, quàm ſicci: vtique non ſummam vtranq. ſingulis, ſed alteram remiſſam inditam eſſe ſuſpicari queat quis; at falsò certè, vt videtur, id putabit. Neque enim terram ſiccam magis, quàm frigidam eſſe (quod vtique, ſi terræ ſiccitas proprio eius frigore robuſtior viſa foret, dicendum erat) ſed ſicci magis, quàm frigidi eam eſſe dictum eſt; nõ æquè ſcilicet natura ab vtraq. detineri, nec æquè

ſub

sub vtriusq; imperio esse, nec naturam omnino vtramq. æque terræ formã esse, sed siccitatem magis. Propterea id verò, quòd duplici à principio singula constituta Aristoteli cum forent; vtiq. duplici singula forma, dupliciq; natura agente ab illo donata videri poterant. Id autem vt amoliretur incommodum, Licet, inquit, à duabus singula constituta sint naturis, non æquè vtriusq. sunt tamen, sed alterius magis; nõ quippe vtraq. sed altera tantùm in singulis formæ vicem obtinet, & singulorum est forma. Et naturã vtramq. dictorum corporum singulis summam inditam, & indendam prorsus Aristoteli fuisse, inde apertissimè intelligitur; quòd naturæ cuiusuis remissio (tametsi Aphrodisiẽsis gratis aliter sentiat) contrariæ Aristoteli fit admixtione. Ea verò simplicibus corporibus, qualia ignis, aer, aqua, terra Aristoteli ponuntur, nulla indi potest. Multoq. etiam clarius patet; quòd illa inuertens, immutansq. Aristoteles, inquit, Si terræ siccitas ex aqua humiditatem deturbet, aqua in terram, sin aquæ humiditas è terra siccitatem eiecerit, nihil vsquam alterius frigore immutato, terra in aquam agitur; eodemq. pacto reliqua, quæ altera tantùm diffident natura, ea vna immutata, altera nihil passa, mutuò in seipsa transmutantur. Et aeris, inquit, calor si è terra frigus, terræ verò siccitas si ex aere humiditatem deturbet, itaq. terræ siccitas, & aeris calor vtrumque occupet; & terra, & aer in ignem transibit, & ignis fiet. Sique ignis siccitas ex aqua humiditatem, aquæ verò frigus ex igne calorem deturbet; nihil ignis siccitate, vel aquæ frigore immutato, & ignis, & aqua in terram agitur. At si ignis calor aquæ frigus, aquæ verò humiditas ignis siccitatem perdat, ignis itaque calor, & aquæ humiditas vtrumque occupet; & ignis, & aqua in aerem immutetur. Nihil ergo est, quod ambigatur, eũdem igni, & aeri calorem, idemque aquæ, & terræ frigus, & eandem igni & terræ siccitatem, eandemque aquæ, & aeri Aristotelem indidisse humiditatem.

1. Mete. com. 1.

Tex. 25

Tex. 27

TERRA AQVAM, ET AQVA AEREM MAIOREM, ET DECVPLAM omnino terræ aquam, & aquæ aerem, & terræ aquam superpositam Peripateticis videri. Cap. XVIII.

Vod magnitudinis discrimen, & quàm inter se positionem dicta corpora sortita sint, explicans Aristoteles, Terræ, inquit, moles ad eas, quæ ambiunt, magnitudines quanta sit, obscurum non est: quippe cùm iam ex Astrologiæ theorematibus perspectum nobis sit, multò minorem eam esse quibusdam syderibus. Aquæ autem naturam consistentem; & secretam non cernimus, nec fieri potest, vt à corpore, quod circa terram situm est, diuellatur; cuiusmodi sunt, & quæ nobis patent, mare, & flumina, & si profunditas aliqua minus nobis comperta sit. Illud verò, quod inter terram, & vltima sydera interiectum est, vtrum cẽsendum sit corpus vnum aliquod secundum naturam, an plura, & si plura, quot, & quatenus suis locis distincta sint. Id postea inquirens, Si, inquit, quæ inter sydera sunt interualla igne essent referta, & sydera ex igne constarent, quoduis reliquorum elementorum iampridem interijsset. Atqui, nec aeris dumtaxat sunt plena; communis enim ad ea corpora, quæ eiusdem sunt ordinis, proportionis æquabilitatẽ excederet. Idque etiam, si duobus elementis is locus, qui inter cœlum, & terram medius est, plenus statuatur: nam terræ moles, in qua omnis aquarum multitudo comprehenditur, nulla, vt ita dicam, pars est ad eam, quæ continet, magnitudinem comparata. Nec verò moles tanta se se excedere magnitudine intuemur, cum ex aqua secreta aer oritur, aut ignis ex aere. At necesse est vniuersam aquam ad totum aerem eandem habere proportionem, quam aquæ tantulum, parsque exigua ad eum habet aerem, qui ex ea progignitur. Nihil autem interest, si hæc non oriri mutuò, sed facultate tamen paria esse aliquis dixerit: hoc enim modo vires pares in illorum magnitudinibus insint necesse est, non aliter, ac si ex alijs alia orirentur. Corpora, è quibus sublunaris

1. Met. cap. 3.

hic Mundus compositus videtur, ignis, aer, aqua, terra, summis omnia, summéq. cōtrarijs viribus, & quibus se se mutuò destruant, donata Aristoteli videntur: proindeq; si illorum quodpiam reliqua mole exuperet, amplioribus prædirum sit viribus, reliqua omnia perdat, & in se ipsum agat omnia. Propterea si seruanda fuere, æqualibus omnino donanda fuere viribus; eadem omnibus magnitudo attribuenda fuit, non tamen molis: id enim factum si sit, tenuiora à crassioribus, quæ è materia extensa, expansaque, & in amplius acta, ab ijs, quę è materia magis in se ipsam conspissata, constrictaque, & in minimam redacta molem, constant, corrumpantur. Nam & si idem vtrorumque virium robur, non & copia etiam eadem vtrisq. inest, sed eò singulis maior, quò maiorem materię copiam sortita, quò scilicet magis compacta sunt, magisq. in se ipsa conspissata. Itaque non molis magnitudo, sed materiæ copia æqualis hisce corporibus attribuenda necessariò Aristoteli fuit. Id verò factum sit, si qua ratione crassioris molis portio in tenuiorem acta, ab ea, in quam acta est, exceditur; eadem & tenuior moles vniuersa crassiorem excedat vniuersam; hoc est qua ratione terræ pugillum, quæ ex eo fit, aqua excedit; eadem aqua vniuersa vniuersam excedat terram, & ita deinceps aquam aer, & aerem ignis. In hunc modum æqualibus naturis, ac viribus dicta corpora prædita sint omnia, nullumque immineat periculum, ne ab eorum vno reliqua exuperentur, atq. immutentur. Ea ratione adducti, vt videtur, Peripatetici, & è terræ pugillo decem aquæ pugillos fieri mensi, terra aquam, aqua aerem, aere ignem decuplo maiorem esse decreuerunt. Et leuitatis, grauitatisque ingenium, vires, & rectorum motuum caussas, proprios singulorum elemētorum motus, & propria edocēs
ecel. » Aristoteles loca, Graue, inquit, simpliciter id est, quod omnibus subsidet; leue au-
. 26. » tem, quod omnibus supereminet. Aliter autem graue, & leue, quibus vtraq. insunt;
27. » etenim supereminent quibusdam, & substant etiam quibusdam, quemadmodum aer,
» & aqua: horum enim neutrum simpliciter leue est, aut graue; vtrumq. enim terra le-
» uius est; supereminet enim ipsi quæuis illorum particula; & vtrumq. igne est grauius;
» vtriusq enim ipsorum quātulauis particula igni substat. Ad se ipsa verò vnum quidem
» simpliciter graue est, alterum autem leue: nam aer, quantuscumque sit, aquæ super-
.29. » eminet; aqua autem, quantacumque sit, aeri substat. Et terram, inquit, vbiq. graui-
» tatem habere est necessarium, aquam autem vbique, præterquā in terra; aerem verò,
Mete. » præterquam in aqua, & terra. Et alibi, Aqua, inquit, circa terram, quemadmodum
.4. et » & circa eam aeris globus, & circa hunc is, qui ignis dicitur, obtenditur. Terram Mun
Mete. di in medio, aquam terræ, & aquę aerem, & aeri ignem superponit Aristoteles. Re-
.2. ctè sanè, & proprijs positionibus, ac rebus etiam ipsis in quibusdam concors, vires, magnitudinisque discrimen, & locum his corporibus assignat. Et, quod dictum etiam est, ab ijs constituta si sint principijs, à quibus constituta esse Aristoteles decernit, & si quam sortita sunt magnitudinem, huiusmodi ea conueniat corporibus, talia denique, tantaque singula sint, qualia, quantaque Aristoteli ponuntur. Quamobrem an talia, tantaque singula sint, expendendum.

QVAE NAM AQVAE MOLES VNIVERSITAS AQVAE ARISTOTELI visa sit. Cap. XIX.

VM talis, tantaque sit aquæ vniuersitas, qualis, quantaque Aristoteli posita est, intueri propositum. Illa verò nequaquam veluti elementa reliqua, vnum in corpus collecta omnis, & seorsum à reliquis seposita est, sed per vniuersam terræ superficiem dispersa, & veluti disseminata, passimque ex ea effluere, & passim etiam profundiori terræ inexistere videtur. Et quæ illius moles magna, collectaque, & permanens, aquæ vniuersitas videri queat, mare nimirum, nequaquam frigida, tenuis, dulcis, cuiusmodi aquæ elementum, & aquam ipsam oportere esse decernit Aristote-

stoteles, sed calida vel ipsi est sua natura, crassa, & salsa. Nec vsquam aquæ elementũ id esse adeo perspicuè enũciauit Aristoteles, quin dubitandi locum reliquerit: quādoquidem manifestè interdum id ponit, manifestè etiam aliàs id demoliri apparet. Iccirco, quæ de maris exortu, naturaque tradidit, attentè considerabimus. Nam si, vt in alijs plerisque, ita & in his maximè anceps, perplexusque videtur; at si paulò attentius eius dicta considerentur, dilucida fiet eius sententia. Siquidem, aut aliarum aquarum ritu, proprijs è fontibus mare assiduè emanabit, & è terra educetur, & calidum, crassumque, & salsum, cuiusmodi esse Aristoteles in primis affirmat, propria natura erit; aut nullis è fontibus orietur, sed perpetua, & permanens erit eius moles, & quas modò diximus illius affectiones, calor, crassities, salsedo, non maris ipsius propriæ, sed veluti ex accidente quopiam illi inditæ erunt; vt vno in illo stabilem, permanentemq., & bene vastam, & talem omnino, tantamq. aquarum molem, qualis, quantaq. aquę elemento conueniat, spectari, & in proprio aquæ loco positum esse illud sit contendendum. Et priorem si sequatur sententiã, sine dubio aquæ elemẽtum mare esse pernegabit: quid enim res, quæ, reliquorum entium more quorumuis, è terra à sole effecta sit, assiduèque fiat, primum corpus, & calida, crassaque, & salsa quæ est moles, rei vniuersitas sit summè frigidæ, beneque tenuis, & dulcis? Sin verò posteriore nitatur, nihil dubitandum, quin mare aquæ elementum Aristoteli positum sit; cui nimirum, quæ aquæ vniuersitatem ipsum esse prohibent, demit, & cui, quæ aquæ vniuersitati debentur, impertitur. Hæc igitur controuersia vt sedetur, maris exortum, naturamque explicantem illum audiamus. 3. de gen. ani. c. 11

MARE NVLLIS E FONTIBVS ORIRI, ET IN EO SOLO MAGNA, stabilisq; aquarum moles, & propria natura dulce, tenue, & frigidum, sed dulcibus, tenuioribusq; sui partibus à sole in vapores actis, & calidæ amplius, siccæq; exhalationis à pluuijs delatæ commixtione, salsum, crassum, & calidum factum, & in proprio aquæ loco positum esse Aristoteli videtur. Cap. XX.

» MARE, inquit, Aristoteles, nullis è fontibus oriri, nec eius vllos esse fontes, ex ijs, quę sunt, dispiciendum. Aquarum enim, quę in terra sunt, alię fluxiles sunt, alię stantes; ac fluxiles quidem omnes fontanę. Stantium autem alię collectitię sunt, & subsidentes, vt palustres, & quęcunque lacustres, copia, & paruitate differunt; alię fontanę: atque hę omnes manu extructæ sunt. Dico autem eas, quę putearię nominantur; omnium enim fontem superiorem, quàm fluxio sit, esse oportet. Quapropter fontanę, ac fluuiatiles sponte fluunt; hę verò arte, quę operetur, indigent; qua scilicet inueniantur, & inuentę, vt colligantur, & detineantur. Et hę quidem aquarum tot, & tales sunt differentię. His autem ita constitutis, fieri non potest, vt maris vlli sint fontes, cum in neutro horum generum esse possint. Nam, nec fluxile est, nec manu fabricatum; quorum tamen alterum fontanis omnibus conuenit. Tantam autem aquę copiam, quę fontana sit, sponte stantem nullam videmus. Preterea cum multa sint maria, quę inter se nullo in loco commiscentur; quorum rubrum quidem cum eo mari, quod extra columnas est, parum videtur communicare; Hyrcanum verò, & Caspium ab illo etiam separata, & in orbem habitata cum sint: vtique eorum fontes, si alicubi sint, minimè lateant. Tum, De maris, inquit ortu, si ortum est, & de eius sapore, quę salsedinis, & amaritiei causa sit, dicendum. Caussa, quæ veteres adduxit, vt mare aquæ vniuersæ principium, & corpus esse existimarent, hæc est. Nam consentaneum videri potest, quoddam totius aquæ corpus esse, quemadmodum & aliorum elementorum moles est coagmentata, & principium ob copiam, vnde distributa mutatur, & alijs admiscetur, vt ignis, qui in 2. Mete cap. 1. Cap. 2.

,, supero loco, aeris autem copia in eo, qui est citra ignem, terræ corpus id, circa quod
,, omnia hæc manifestè posita sunt. Ex quo constat, eadem ratione, de aqua etiam ne-
,, cessariò esse inquirendum. Nullum autem aliud tale eius collectū corpus, præter ma-
,, ris vastitatem, vt cæterorum elementorum, positum videtur. Amnium enim, nec col-
,, lectum est, nec manet; sed veluti quotidiè gignatur, semper conspicitur. Mare igitur
humidorum, & totius aquæ principium ob hanc dubitationem esse visum est. Huic
autem opinioni dubitatio altera opponitur. Cur aqua hæc simul stans potabilis non
,, sit, sed salsa; siquidem totius aquæ principium est. At caussa, inquit, huius dubita-
,, tionis solutio erit; salsedinis nimirùm causam intuitis dubitationis solutio manifesta
,, fiet. Itaque illam explicans, inquit, Quoniam aqua circa terram, quemadmodum,
,, & circa eam aeris globus, & circa hunc, qui dicitur ignis, obtenditur; sol autem hoc
,, modo feratur, ob eamque causam mutatio existat, & ortus atque interitus; id, quod
,, tenuissimum est, ac dulcissimum, quotidiè effertur, secernique, & in vapores mu-
,, tatum superiora petere videtur. Illic autem ob frigus rursus concretum, iterum de-
,, fertur; idque natura hoc modo facere perpetuò instituit. Itaque, inquit, quod pota-
,, bile est, & dulce, vniuersum ob leuitatem attollitur; quod autem salsum est, præ pon-
,, dere subsidit, non in suo ipsius proprio loco. Etenim existimandum est, de hoc rectè
,, dubitatum esse: absurdum namque est, nisi aliquis aquæ, & cæterorum elemētorum
,, sit locus; atque hanc esse solutionem. Is enim locus, in quo contineri mare cerni-
,, mus, maris non est, sed potius aquæ. Maris autem videtur propterea, quòd pars sal-
,, sa subsidit præ pondere, dulcis verò, & potabilis ob leuitatem attollitur. Quapro-
,, pter, & flumina in eum locum omnia influunt, & omnis etiam aqua, quæ gignitur:
,, in id enim quod maximè cauum est, fluxio est; talemque locum mare obtinet. Sed
,, alia pars vniuersa à sole celeriter attollitur, alia relinquitur, ob eam, quæ dicta est,
causam. Tum Platonis sententia, qui aquarum omnium principium, fontemq. Tar-
tarum, vastam nimirum aquarum molem terræ in medio ponebat, rationibus mul-
tis reiecta, & sermonem de maris loco, eiusq. salsedinis causa absoluens, inquit, Hunc
,, ergo aquæ locum esse, & non maris; & quemadmodum pars potabilis, prǽter eam,
,, quæ fluit, occulta sit, alia verò pars maneat: cur item mare aquæ potius sit finis, quam
,, principium, non secus, ac in corporibus totius alimenti, sed humidi potissimum ex-
,, crementum, his à nobis traditum sit. Tum, num perpetuò salsum fuerit inquirens;
,, Quod autem ad salsedinem attinet, ij (inquit) qui semel aut omnino mare generant,
,, salsum statuere non possunt. Nam si illius, qui terram ambibat, & à sole sublatus est,
,, humoris omnis residuum mare effectum est; necesse est, aqua illa, quæ in vaporē con
,, uersa est, rursus adueniente, cum æqualis sit multitudo, primum quoque nihilomi-
,, nus, aut si non primum, non etiam post salsum fuisse, quando ea restituta salsum est
tamen. Itaque alienum omnino quippiam, cuius commixtione salsum, crassumque,
& calidum fieret mare, & quod minimè à fluminibus deferretur (neque enim, qua ip-
sa affecta non sunt salsedine, mare illa afficiant.) mari indendum inuitus Aristoteles,
,, Quoniam, inquit, positum est, duplicem esse exhalationem, alteram humidam, al-
,, teram siccam, constat hanc rerum huiusmodi principium esse existimandum esse. Et
,, multis quidem signis perspicuum est, eiusmodi saporem ex commixtione quapiam
,, existere. In corporibus enim, quod minimè coctum est, salsum est, atque amarum;
,, nec aliter se habet in ijs, quæ aduruntur: quod enim à calore victum non fuerit, in
,, corporibus excrementum efficitur; in ijs autem, quæ aduruntur, cinis. Atque hęc
,, caussa est, cur multi ex adusta terra mare fieri inquiant: quod quidem hoc modo dice
,, re absurdum est; illud autem ex ea, quæ talis est, verùm Nam, vt in ijs, quę dicta sunt, sic
,, etiam & in vniuerso, ex ijs, quæ nascuntur, & natura gignuntur, animo semper cōspi-
,, ciendum est, eius generis terram, quinimò & oēm aridę terrę exhalationem remanere,
,, quale est id, quod ex adustis restat: ea enim ingētem hāc halituum copiam suppeditat.
Quoniam

Quoniam autem inter se (vt diximus) vaporosa, & sicca exhalatio admixtæ sunt; vbi in nubem, & aquam concreuerit, aliqua semper huius facultatis copia vnà comprehendatur, & rursus cum pluuia deorsum feratur necesse est. Atq; hanc ob causam calidum est mare; quæcunq; enim adusta sunt facultate, calorem in se habent; idque videre licet in cinere, & calce, & animalium sedimento, tam humido, quàm sicco. Et salsedinem omnino in quadam commixtione positam esse, non ex ijs tantùm, quæ dicta sunt, perspicuum est; verum etiam ex eo, quòd si quis cereo vase efficto, eiusq. ore talibus rebus obturato, vt maris nihil illabatur, in mare illud posuerit; id, quod cereos parietes ingreditur, aqua dulcis efficitur: quod enim terreum est, & salsedinem ex admixtione facit, veluti colatum secernitur. Hoc verò, & ponderis causa est, & crassitiei. Itaque (quod dictum est) mare nullis è fontibus oritur, & in eo solo magna, stabilisq; aquarum moles spectatur, & propria natura dulce, tenueque, & frigidum, sed dulcibus, tenuioribusque sui partibus à sole in vapores actis, & calidæ amplius, siccæq. exhalationis à pluuijs delatæ commixtione salsum, crassumque, & calidum factum, & in proprio aquæ loco positum est Aristoteli.

MARE AQVAE ELEMENTVM ARISTOTELI VISVM ESSE. Cap. XXI.

Quoniam igitur, vt uisum est, quæ aquę elemēto debentur, magna nimirum, stabilisq. moles, & quæ non ex assiduè influentibus aquis fiat, sed perpetuò eadē fuerit, & proprius locus, ea omnia nulla alia aquarum copia, sed solum mare sortitum Aristoteli videtur; & quæ mari insunt, & aquæ vniuersitati non conueniunt, salsedo, calor, crassities, pondus, ea non maris propria, sed alienæ rei immixtione indita illi esse summè Aristoteles contendit; liquidò patet, maris molem aquæ vniuersitatem Aristoteli visam esse. Sed Peripateticorum nonnullis minimè id placet: nā rationem, quæ inde id declarare Aristoteli videtur, quòd vno in mari ea aquæ copia spectatur, quæ aquę vniuersitas videri queat, non ut propriā, sed vt ab antiquioribus prolatam Aristoteli expositam esse volunt. Et locum, qui à mari occupatus est, non aquæ, sed maris esse decernens, mare aliud ab aquę elemēto esse aperte docere videtur. Age, vel si non ijs id rationibus declarāt, quibus maris molem aquæ elementū Aristoteli positam esse pernegantibus declarandum erat; nullam.s. aliā aquæ molem afferunt, quæ aquæ vniuersitas posita Arist. sit, vel quæ poni possit, quæ magnitudinem, quam aquæ vniuersitati deberi Aristoteles statuit, sortita, & in proprio aquę loco posita, terrę nimirum circumfusa sit; diligentius tamen, num, quod innuere videntur, antiquiorum ratiocinationem reijciat vsquam, aut non admittendam decernat Aristoteles, & num, quòd quem mare occupat locum, eum non maris, sed aquæ locum esse dixerit, propterea non mare, sed aliam quampiam aquarum copiam aquæ vniuersitatem pronunciam esse statuit, intueamur.

PERPERAM PERIPATETICOS QVOSDAM SENTIRE, QVI MARE aquæ elementum Aristoteli positum esse negant, & tale ei visum esse. Cap. XXII.

Veterum ratiocinationem, qua inde mare aquæ vniuersitatem colligunt, quòd nulla alia collecta, stabilisque aquæ copia, præter illius vastitatem, spectatur, nec reiectam, nec reijciendam videri potuisse, quin admittendam, & admissam Aristoteli fuisse, ambigi nō potest. Siquidem illa, & dubitatione itidem, quæ vna ei aduersari videbatur, explicata, Caussa, inquit, salsedinis inspecta dictam dubitationem soluet, & efficiet, vt primam de mari existimationē rectè, & necessariò sumamus. Nam per primam existimationē (vt vel ijsdem Peripateticis, qui mare aquę vniuersita-

tem non esse declarandum Arist. propositum contendunt) manifestè eam antiquiorũ
ratiocinationẽ intelligit, qua ob maris magnitudinem mare aquæ vniuersitatẽ esse col
ligebant: & alteram, eam scilicet (vt ijsdem etiam videtur) qua humore, qui assiduè è
mari effertur, solem ali, seu potius qua fluuios è mari effluere ponebant (hoc enim si-
mul cum illo antiquioribus visum esse Aristoteles tradit) at vtramuis per alteram intel
lexerit, reijciendam omnino eam censet Aristoteles, & in sequentibus reijcit, deridet-
que. Quòd porrò ait, salsedinis causa inspecta, fore, vt antiquiores rectè, & necessariò
ratiocinatos, & mare aquę elemẽtum esse intelligamus, est, ac si diceret; siquidem mare
sui natura salsum sit; perperam prorsus antiquioribus aquæ id elementum collectum
sit tenuis, dulcisque. Quoniam verò ex accidente quopiam salsum factum esse decla-
rabitur; & necessariò aquæ etiam, veluti elementorum reliquorum, moles quæpiam,
& magna ea, stabilisque, & vnita, & quæ à terra exuperari, & in terram agi non possit,
ponẽda est; nullaq. alia huiusmodi, præter maris vastitatem, spectatur; vtique rectam,
& necessariam etiam illorum ratiocinationem esse statuendum est. Tum salsedinis cau
» sam explicans, Quoniam, inquit, circa terram extensa, solis nimirum actioni exposita
» est aqua; itaque dulciores, tenuioresq. eius partes in vapores ab illo actæ assiduè sur-
» sum efferuntur; dulce, potabileque, quod aquæ inest, ob leuitatem assiduè attollitur,
» crassum autem, salsumque prę pondere subsidit; ideo pro dulci, & potabili, salsa facta
» est, & amara. Antiquiorum igitur ratiocinationem nihil reijcit. Aristoteles, quin ad-
mittendam eam, & necessariò sumendam statuit. Salsedinem, quæ si propria maris sit,
aquæ illud vniuersitatem esse prohibeat, non maris propriam, sed ex accidente quo-
piam ei impressam esse exponit. Dubitationem, quæ dictæ ratiocinationi aduersaba-
tur, reijcit. Itaq. vel si ratio à maris magnitudine sumpta, non vt propria Aristoteli ex-
posita est; quando, quod vnum illi aduersari videbatur, ipse id amolitur Aristoteles,
nõ propterea mare aquę vniuersitatem visum illi non esse existimare licet: minus etiã,
quòd locum, qui à mari occupatus est, non maris, sed aquę eum esse decernit; quin pro
pterea, & magis etiam, quàm propter eius magnitudinem, aquæ vniuersitatem mare
illi visum esse existimandum est. Siquidem nihilò fortè minus à proprio loco, quàm à
propria natura, entia quæuis, at prima præsertim corpora foueri, seruarique, & perfi-
ci, eorum certè partes illo magis, quàm propria vniuersitate oblectari videntur Aristo
» teli. Ad proprium, inquit, locum ferri vnumquodq;, ad suum simile est ferri: & sic vti-
» que quis existimabit id, quod dicebant antiqui, simile ad simile ferri: hoc enim nõ ac-
» cidit omnino; non enim siquis terram transmutet, & iuxta lunam collocet, ad ipsam
» ferentur partes, sed ad eumdem locum, vbi nunc existit. Quod igitur in aquæ loco exi
stit ens, quin id aquæ vniuersitas Aristoteli visum sit, dubitandum non est; neq. enim si
alibi ea sit, quod partes, propria vniuersitate posthabita, facturæ Aristoteli videntur,
id agere vniuersitas ipsa pigrescat. Vt, si antiquiores incusandi Aristoteli visi sint, ob id
eos damnet, quòd non è maris etiam loco, & amplius etiam, aquæ illud elemẽtum do-
clararint. Et vel vbi, qui à mari occupatus est, nõ maris, sed aquæ locum esse ait, marę
aquæ elementum positum esse, quæ subdit, manifestissimè declarant. Veluti enim cau-
sam reddens, cur in proprio aquæ loco vera aqua, & potabilis, qualis sui natura est, nõ
» sit, sed salsa, A mari, inquit, occupatus est aquæ locus, quoniam, quod in aqua salsum
» quidem est, subsidit propter grauitatem, dulce autem, & potabile propter leuitatem
» sursum ducitur. Et paulò inferius, Constat, inquit, hunc esse aquæ locum, & non ma-
» ris; & quamobrem potabilis, præter eam, quæ fluit, occulta sit. Sunt enim, ac si dice-
ret; totius quidem aquæ is est locus, sed crassior, grauiorq. eius pars illum occupauit,
quòd tenuiore, leuioreq. sursum à sole elata, illa modò reliqua facta est. Quoniã verò
dicta in solutione non satis acquiescere poterat; siquidem ait, quæ è mari educitur te
nuitas, ea dulcem, tenuemq. in aquam rursus coacta, mari iterũ restituitur; quod igi-
tur, si illius abscessu crassum, salsumque fiat, illius accessu, cum æqualis sit multitudo,

tenue

tenue rursus fiat, dulceque. Et quòd aquæ elementum, veluti terræ, aerisque, & ignis positum Aristoteli erat, & in terræ id superficie locatum, multóq. terræ maius factum, & nullam aliam aquæ molem, cui illud assignari posset, intueri poterat. Præterea, & quòd calidum insuper sentiret mare. Itaq. si aquæ vniuersitas ponendum id erat, necessariò alienum quippiam, & quòd à fluminibus non deferretur, indendum ei erat; cuius commixtione pro dulci, tenui, leui, frigido, salsum, crassum, graue, calidum fieret. Quod reliquum fuit, ex aere id; vt vidimus, deuexit; eiusque copiam vt haberet, terram illam incoctam, aridamq. in terræ latebris indagauit. Nihil intentatum relinquendum, incommoda quæuis subeunda, sustinendaq. proposuit, modò ne marinę aquę salsedo propria eius sit. Nec verò aliam id ob causam cōmentus est, nisi vt marinæ aquæ moles aquæ vniuersitas poni possit. Nisi enim id propositum Aristoteli sit, nulla maris passio, alienum nullum, à quo salsum id fiat, inquirendum erat; quod nimirum propria natura tale esse statuere poterat. Neque, quin terra salsam, amaramq. in aquam à sole inuerti queat, dubitandum, aut nō enunciandum Aristoteli erat, in sal, sulfur, bitumenq., & exhalationes, è quibus ignis elementum constitui Aristoteli videtur, in res deniq., quæ longius à terra, quàm marina aqua, dissident, inuerti illam intuenti, prædicantiq. Vt modis multis Peripateticorum non nullos mirari liceat, qui mare aquæ elementum non esse declarandum Aristoteli propositum contēdunt. Qui quidem quem numinis instar venerantur, ignauum eum faciunt, inertemque, tum & stupidum etiam, stolidumque; qui, quod declarandum proposuerat, declaret nunquam; quin, quod vnum statuere id poterat, summo studio euertat; & quod si declaret, vel Mundi ei constructio, & ipse destruatur Mundus, vel vniuersa eius doctrina dissoluatur. Nanq. quod mare aquæ elementum non esse declaret, præter illius salsedinē, ne quidem allatum est Aristoteli quicquam; at eā non propriam maris esse, sed ex accidente quopiam, & alieni commixtione ei iniectam contendens, apertè nihil obstare, quin mare aquæ vniuersitas poni possit, decernit. Tum libens incommoda subeat, quæ minimè omnium sustinere ipse velit; in proprio aquæ loco alienum ponat ens, & aquā ipsam ad illum delatam, nequaquam ibi seruari; perficique, sed corrumpi statuat, destruique. Adhęc, & aquæ molem, à qua terram adeo excedi, & quam eandem iuxta propriam vniuersitatem seruari oportere decernit, vel nullam ponat, vel fluuijs, lacubusque, qui nullam prorsus terræ rationem habere videri possunt, & qui assiduè generari, & vix geniti corrumpi videntur, assignet necessè est. At vel ijdem Peripatetici Aristotelem audientes, in ea terram ab aqua excedi oportere ratione, qua terrę portionem, quæ ex ea fit, aqua exuperare apparet, & propterea aquam terræ decuplam oportere esse ratiocinati, anxiè maris fundum rimantur, & immensum illud sub polis effingūt; vt qui, nisi mare aquę elementum ponant, & immensum illius faciant fundum, aquæ elementum terræ maius ostendere minimè queant. Velint igitur, nolint, aquæ vniuersitatem mare positum Aristoteli, & ponendum fatebuntur. At alij, & longè quidē præstantissimi, mare aquę elementum Aristoteli positum, & necessariò ponendum, nihil dubitant, terra maius, & in loco circa terram Aristoteli positum. Ipse certè propositam de mari quæstionem absoluens, perspicuè aquæ elemētum ponit mare. Ex his, inquit, quæ posita sunt, constat, mare aquarum principium non esse, sed finem; aquæ nimirum vniuersitatem esse; at non quòd aquę ex eo effluant, sed quòd ad ipsum confluāt omnes; id, quod, & ignis, & aeris vniuersitati euenire Aristoteli videatur necesse est. Siquidem qui in terra, mariue ignis fit, atq; aer, ad propriam vterq; vniuersitatem, illorum verò portio nulla ad terrę, marisue ima deferri inde videri Aristoteli potest. Quapropter & illorum moles, non quòd illorum partes inde delabuntur, & vt illorū principium, sed vt finis, & ad quem ignis, atq. aer vbiuis factus confluit omnis, illorum elementum ponendum Aristoteli sit. Ingenitum pręterea, ęternumq., & iuxta propriam vniuersitatem, speciemq., idem perpetuò ponens Aristoteles mare, eaq. mari tribuens,

quæ elementorum propria sunt, fine dubio aquæ ipsum ponit elementum. Itaq. num quale, & quantum id illi positum est, tale, & tantum sit, intueri volentibus, necessariò mare conspiciendum est.

SI MARE AQVAE ELEMENTVM ARISTOTELI VISVM SIT, NON rectè aquæ elementum positum ei esse. Cap. XXIII.

ARE Aristoteli in primis aquæ elemento valde dissimile, non tale scilicet, quale aquæ elementum oportere esse ipsi decretum est, videtur. Et vel quale, quantunque nũc existit, perpetuò fuisse, vel ijs quidem à principio naturis, conditionibusque, & magnitudine donatũ, quas aquæ elemento Aristoteles attribuit; at à sole postea magna ex parte illis exutum, & alijs, longèq. ijs ab illis diuersis donatum esse, asserendum est. Vtrouis modo tale, tantumq. factum sit mare, num rectè aquæ id elementum Aristoteli constituatur, inspiciendum est. At si quale, quantumq. est, tale, tantumque (quod facere videtur) perpetuò fuisse mare statuat; is mihi quidem Deum Opt. Max. sapientissimumq. veluti corrigere videtur; cum corpus, & primum id, oportere esse, decernat, quale, quãtumq., nec vsquam apparet, nec extitit etiam vnquam, &, vt dictũ est, nec esse quidem queat: quiq. summè frigidum, summèq. humidum, & dulce, terręque decuplum corpus oportere esse contendat, quod bene calidum, crassumq., & salsum, amarumq., & sentit, & prędicat; quod clarissimè immenso quodã terra minus est, vel ipsi in primis Aristoteli. Nam & si (quod minimè admittendũ ei fuit) nullas ignoto etiam tunc in Oceano insulas, terras nullas prorsus, quæ ex illo emergant, ibi esse suspicatus est; attamen maximè breuem Oceanum, & vel quæ profundissima ipse memorat maria, Siculum, Sardoum, Tyrrhenumq. vniuersum, adeò breuia intuitus, vt eorum altitudo ad terræ profunditatem nullam (vt suo declaratum est loco) rationem habere videatur, maris magnitudinem terrę vastitati ne cõferre quidem debuit. Quãobrem si quale, quantumq. existit mare, tale, ac tantum perpetuò fuisse decernat, & aquę id ponat vniuersitatem; manifestè cũm rerum conditore Deo de sapientia contendere videatur, cum non eas aquæ elemento naturas, eamq. magnitudinem, quibus donatum est, sed quibus donãdum esse propriæ rationes dictarunt, attribuat. Sin maximè à principio frigidum, maximèq. humidum, & dulce, & terræ decuplum, tale, & tantum fuisse statuat, quale, quantumq. aquæ elementum esse oportere decretum ei est; at calidum, crassum, salsum factum esse, quòd tenuioribus, dulcioribusq. sui partibus à sole spoliatum sit; quæ mari euenire, & mare pati Aristoteli videtur; tum, & è terræ decuplo in tam minorem redactum esse molem, quia aquarum omnium ritu assiduè à sole in vapores soluitur (quam enim aliam eius immutationis afferat causam?) sibi ipsi, & rerum naturę aduersus, multis modis incusandus est Aristoteles. Duorum certè modorum, quibus immutari mare statuit, alter positionibus, & rerum amplius naturæ aduersus, alter planè falsus est. Et prior quidem suis decretis contrarius; quòd ipse ijs, qui mare generant, quiq. dulce à principio fuisse id ponũt, eius salsedinis causam reddi posse pernegat, & rectè quidem: necessariò enim, si partes ex mari restituãtur, quibus ablatis, pro dulci, salsum effectum est, dulce iterum fiat: eadem quoq. ratio dispositione, magnitudineque, qua nunc donatum apparet, perpetuò donatum fuisse Aristoteli declaret. Rerum verò naturę aduersatur; siquidem aqua nulla à calore salsa, crassaq. redditur: idq; ipse etiã docet. Similaris. n., & tenuis vniuersa, & exiguũ quid à vaporum natura remota cum sit, vbi plusculum quid attenuatur, quod à quouis patitur calore, in vapores soluitur vniuersa, nulla sui portione calorem, à quo talis fiat, morata. Ea nanque calore sallescunt, & crassescunt, quæ dissimilaria sunt, quibus multa inest crassities, & quę non nisi à benè diuturno, beneque vehementi calore attenuari queat, & cui multus interea indatur calor. Itaque aquę vniuersitatem, quã

(margin: lege. c. 2.)

aquarum omnium tenuissimã, purissimamq. esse oportet, è tenui, dulcique, tenuioribus sui partibus spoliatam, salsam effectam esse, & crassã, probabile non est: quãdoquidẽ, vel ipsius Aristotelis testimonio, quibus sui partibus à sole spoliatur, ex rursus, & quales mari præinexistiterant, tenues, dulcesq. factę, ei restituũtur: ad hoc immensa huiusmodi aquarum moles in ipsum influit. Tantum igitur abest, vt è dulci, tenuique, & vastiore dulcium, tenuiumq. eius partium abscessu, salsum, crassumq. factum, & minorem in molem redactum esse mare percipiamus; vt magis, cur tot assiduè dulcibus, tenuibusq. auctũ aquis, è salso, crassoq., dulce tandem, ac tenue non fiat, inq; immensum eius nõ excrescat moles, subeat mirari. Modus alter falsus est: nam si calidæ, siccęque exhalationis à pluuijs delatæ commixtione, è frigida, dulci, tenui, leui, calida, salsa, crassa, grauis facta sit aquę vniuersitas; quin eius portiones, lacus, fluuijque, & pluuię amplius, à quibus dicta exhalatio defertur, non & ipsæ calidæ omnes, crassæ, salsę, graues sint, ambigi non potest; minus etiam, si ita immutatum sit aquæ elementum, quin penitus pereat tandem, & Mundi ipsius constructio soluatur. Etenim, nec soli, nec agenti cuipiam agendi, immutandiqne modus veluti pręscriptus videtur, vt ad certum vsque terminum agat, immutetque; sed, & sol, & agens quoduis, quod vniuersum, penitusq. exuperauit, vniuersumq. immutare iam cœpit, immutare nunquam cessat, donec proprijs id viribus, cõditionibusq. affecerit omnibus. Idcirco seu solis actione, seu exhalationis ab ipso eductæ commixtione adeo immutatum est aquæ elementum, penitus pereat tãdem; & vel in vapores vniuersum soluatur, vel in salem concrescat. Itaque Mundi etiam constructio dissoluatur, vel dissoluta iam sit. Quo enim pacto ex altero frigidorum elementorum, & ex eo præsertim in quo præcipuè viget Aristoteli frigus, frigore omni deturbato, & calido iam facto, non & è terra etiam frigus omne eijciatur, atque omnia occupet calor? Primorum igitur corporum quodpiam oportere esse decernens Aristoteles à summo frigore, summaq. constitutum humiditate, & mare id esse enuncians, aut Mundum suo arbitratu componere, aut sibi ipsi, rerumq. amplius naturæ aduersus videtur. Mare autem, vt in primo dicebamus cõmentario, & in proprio planius probabimus, secundum esse corpus, vt reliqua entia quęuis, & profundiore è terra à calore à sole ibi indito erutum, & calidum, crassum, salsum, quale existit, sui natura esse, quamplurima explorato inditio sunt.

NEQVE RELIQVAS AQVAS SVPER TERRAE SVPERFICIEM FLVENtes, aut in eius cauitatibus occlusas aquæ esse elementum. Cap. XXIIII.

QVÒD si positionis tenaces, non mare, sed aquas, quæ per terrę superficiem fluunt, quęq. in terrę concauis includuntur, aquę elementũ Aristoteli positum tueantur; nihilominus perperam positum ei fit. Nec propterea modò, quòd nequaquam, aliorum elementorum ritu, sibi ipsis vnitę, permanentesq; illę sunt, nec quòd vel simul sumptę oẽs, & mari etiam adiecto, tantę nõ sunt, quantum aquę elementũ oportere esse decernit Aristoteles; nec quòd, vel quę per terrę superficiem fluunt, proprium aquę locũ sortita Aristoteli non videntur; sed quòd quàm lõgissimè abest aqua quęuis, summo vt à frigore, à quali aquę elementum constitutum esse Arist. decretum est, cõstituta videri queat; quin manifestissimè à calore effecta, & calida omnino est aqua oĩs.

COGENTES RATIONES, QVIBVS AQVA OMNIS CALIDA esse demonstratur. Cap. XXV.

QVARVM omnium generatio, cõstitutio, actio, passio, dispositio, species, operatio ipsas calidas esse perspicue declarat. Quę enim in aere fiunt, è vapõribus, è calida nimirum re in se ipsam coacta, aliud passã nihil, fiunt. Et liquidò id inde patet, quia quãtumuis leuiat frigus, & vapores adsint quotuis, dum non in se ipsos,

se ipsos, & in nubes non coguntur, nullas in aquas concrescunt vsquam. At vel in cali
dissimo ambiente, vbi, vel à loci angustia, vel à ventorum ui, quacumque demnm occa
sione in se ipsos spissantur, statim in aquas, beneq. eas grandes coguntur, eòq. (vt ali-
bi latius declaratur) grandiores, quò magis ln se ipsos densantur vapores: quæ res ibi
fit, vbi contrarij spirant venti, & multa, magnaq. fiunt tonitrua. Et Peripateticorum
omnium testimonio, ad Arabiæ montes sub ardentissimo, maximèq. sereno cælo, quo-
tidie, & certis penè, statutisq. horis, maximè grandes fiunt pluuiæ. Etenim è ventis, è
vaporibus nimirum ad montes delatis, & ab ijs vlterius progredi, diffundiq. prohibi-
tis, ac satis tandem in seipsos densatis, penè & vnum factis fiunt. Et solam conspissa-
tionem ad vapores in aquam cogẽdos satis esse nulla frigoris vsam ope, inde inrelligi-
tur; quòd non vapores modò reliqui, sed ipse etiam fumus, vel bene calidis inclusus
in rebus passim in aquam cogi apparet. Itaque si frigido sub cælo, quàm sub calido, fre
quentiores fiunt pluuiæ, nequaquam propterea id euenit, quia aqua à frigore consti-
tuenda sit, sed quòd veluti res alias omnes, ita & vapores etiam in vnum cogit frigus.
Vbi igitur paulò vehementius id fit, & quod statim vapores corripiat, occupetque, &
prius, quàm in vnum eos cogat, non in aquas eos conspissat, sed in niues gelat. Quam-
obcaussam quæ in aere fiunt aquæ, calidę sint oportet, è calida quidem re, & ab agen-
te minimè frigido factę. Magis etiam quæ è terra oxoriuntur, vel si, vt Aristoteli placet,
è vaporibus, in se ipsos coactis fiant: quam enim in vapores terram inuertit sol, non à
frigore vllo, sed à calore, & si quidem non magno, at multo certe occupatam esse ne-
cessariò exiltimandum est. Nam si terram ipsam in aquam agit sol, calidam esse aquam
ambigi non potest: quæ è terra quidem effecta est, at ita à sole immutata, ad eiusq. na-
turam acta, vt nihil, quod terræ sit, retineat amplius; solis verò conditionibus dona-
ta fit omnibus, pro crassa, tenebricosa, & penitus immobili, tenuis facta, albaq., & mo-
tu gaudens; Solis etiam natura, à qua illę fiunt, donata sit oportet. Aquarum ergo or-
tus omnis calidas eas esse declarat. Idem etiam ex earum actione, quæ sapor est, perci
pitur. Nam, vt suo planius fiet loco, Sapor, propriæ sapidę rei naturæ actionis, seu pas-
sionis potius, immutationisq., quam lingua, linguæq. inexistens patitur spiritus, & di-
latatlonis omnino, cõstrictionisq. sensus existit. Dilatatur. n. tantùm, & constringitur
spiritus; aliud à propria sapidorum natura nihil patitur; Vni porrò inexistens linguæ
à proprijs ciborum naturis patitur, immutaturque; quòd non parum eę languent; &
quę à paulò duriore cute, neruisque, qualibus in reliquis externis corporis partibus
contegitur spiritus, reijciantur. Quamobrem nihil alibi inexistens spiritus cum attin-
gatur, nihil alibi illas, at vna percipit in lingua; quia vel summè illę imbecillę, at per la-
xissimam eius carnem, mollissimosque eius neruos aditum ad inexistentem spiritũ na-
ctæ, iuxta proprium eum immutant ingenium. Proinde spiritus in lingua non alienas
modò vires ab ambiente cibis inditas, quas vnas reliquis in partibus sentit, sed singu-
lorum insuper sapores, proprias nimirùm naturę percipit actiones. Et, vt in commẽta-
rio de saporibus vberius actum est, ab ijs, qui moderati, blandiq. participes sunt calo-
ris, vt spiritus, propriumq. linguę calorem exuperet quidem, at modicum quid, nihil
eum offendat, nulla afficiat molestia, quin foueat potius & oblectet, & linguam dila-
tet quidem, fundatq., at blandè, nullaq. eam spoliet tenuitate, dilatatur, & veluti in
amplius expanditur placidissimè; ab ijs verò saporibus, qui immoderati, ac vehemen-
tis sunt participes caloris, & cuius vires non spiritus modò, sed insitus linguæ calor ex-
horreat, aduerseturq., ac proinde eas declinans se se, propriamque contrahat molem,
constringi, constipari, & in angustius cogi se sentit spiritus. Dulces illi, pinguesque, hi
verò acres, salsi, amari, acerbi, austeri, acidi dicuntur, videnturque, prout intentius, re-
missiusue dilatent, cõstringantue. Qui sapores veluti paribus linguæ, spirituiq. viribus
præditi sunt, quòd neque dilatari ab ijs, neque constringi se sentit spiritus, insipidi, i[illegible]
est, actionis expertes spiritui videntur. Huiusmodi aqua in primis cũ sit, quin à calore

consu-

constituta, & calida omnino sit, dubitare non licet. Siquidem ex rebus attribuendæ sunt vires, quas ipsæ res naturæ vniuersæ collatæ, non humanæ modò (quod medicis vt plurimum vsurpatur) sortitæ apparent. Nec verò, quòd contacta aqua frigida sentitur, frigida sui natura, vel non calida ponatur. Mitto enim, quòd, vt passim experimur, vel valde calida quæ sunt, si à calidioribus nobis contingantur, frigida apparent: proindeq. non perpetuò quæ frigida continguntur, frigida censenda sunt. Succi quiuis, vel qui caloris summi sunt participes, & igni proximi, cognatique, nihilo aqua minus frigidi percipiuntur, ab ambiente aere ita affecti. Hyeme certè è terra omni calida emanat. Nec etiã frigida est, quòd epota immoderatum interdum in animaliũ corporibus calorem reprimat, retundatque, aut proprium etiam imminuat: neque enim, vt dictum est, qualis sit ad nostram naturam collata (quod medici faciunt) modò quærimus; sed quænam sit simpliciter, & naturæ vniuersæ comparata. Calorem natiuũ epota imminuit; nam eo minus calida est; veluti tepida in feruentem iniecta. Eodem pacto febrium incendia extinguit, & magis etiam alieno frigore, non nisi gelida facta. Nihil nostram euertit sententiam, quòd ignem suffocat copiosa in ipsum iniecta; quãdoqnidem & feruens idem facit, & marina amplius, calida Aristoteli etiam visa. Et succi quiuis longè calidissimi, qui perbellè ignem nutrire videntur, eum extinguunt omnes, si copiosi in non valentem inijciantur: quòd liquidi cum sint, tenuesque, poros, è quibus tenuitas flammas nutriens, & flammæ ipsę elabuntur, illinunt, exitumq. elabentibus obstruunt. Quare nisi statim, prius quàm suffocetur inexistens calor, ipsi ab eo succi exuperentur, in flammasque agantur, pereat ignis oportet. At vbi materia adest, quæ non adeo ab infusa aqua compingi queat, vel quæ vniuersa incensa sit, quod bitumini euenire videtur, in ea accensæ flammæ nequaquam ab infusa aqua opprimũtur; quin magis nutriuntur. Neq; incendia maxima ab infusis aquis vllis, sed à sola superposita terra extinguuntur. Nulla igitur aquæ actio frigidam eam arguit; at qui pręcipuè eius naturam manifestat sapor, calidã esse declarat. Idem quoque eius passiones attestantur: nam feruẽs facta, summoq. donata calore, pene & in ignẽ acta, nihil corrupta, nihilq. ab aquæ natura dimota, immo magis perfecta, magisque aqua facta, tenuior nimirũ, humidiorq. videtur. A frigore vel exili correpta in glaciem agitur, corrũpitur, pro liquida, humida, fluxili, mobili, minimeq. ad motum inepta re, bene cõpacta, sicca, dura, penitus immobilis, penitus ad motũ inepta redditur: quod Arist. & Aphrodisiæus etiam nouerunt. Et si robustius, diuturniusque adsit frigus, terra dubio procul fiet tandem. A calore igitur perfecta aqua, & magis aqua facta, à frigore in aliam, beneque eam dissimilem acta rem, corrúpta omnino, immutataque, quin à calore constituta, eiusque substãtia calor quin sit, quis dubitabit? Eius etiam dispositio, speciesq., tenuitas.s., atq. albedo caloris eam esse opus Indicant: vtraq. enim calorem comitari, & ab illo fieri, & in igneis simul iuncta esse rebus videntur. Nec verò eandem tantùm igni dispositionem, speciemque sortita est aqua; sed eadem etiam gaudet, ac seruatur operatione, & corrũpitur ea priuata. Ipsam quidem aquam, veluti & ignem, motu seruari, immobilem factam corrumpi, ipsis conspicimus oculis. Quamobrem calidam, & ignis omnino naturæ participem aquam statuere oportet. Quoniam verò entium operatio à propria eorum substantia, à proprioq. manat ingenio; nihiloq. ferè ab ea minus, quàm à propria natura seruari, & ea dempta, nihilo ferè minus prõptè, quàm propria dempta natura corrumpi videntur entia: quæ operatione eadem oblectãtur, ac seruantur, & eadem priuata corrumpuntur, ab eadẽ prorsus natura constituta sunt. A calore igitur constituta aqua, & caloris edens operationes, actionesque, & perfecta à calore, à frigore verò corrupta, & tenuis, albaque, & mobilis, dispositione nimirùm, specieq., & facultatibus donata, quæ caloris propriæ sunt, quæq. à calore entibus induntur, quin à calore sit genita dubitandum non est. Et vehementer mirari licet, Aristoteli etiam talem visam nõ esse, positamq.; cui nimirum aquæ actiones, passionesq.,

3. de ge. tex. 13.

1. natur. quæst. 6.

quas

quas intuitus est omnes, & humoris ipsius natura, calidam esse aquã manifestauit. Pu-
4. Mete. tex. 10. » tredo, inquit, est eius, qui rei cuiusq. humidę proprius est, & naturalis calor, ab alieno
» calore interitus; hic verò eius est, quod ambit. Ibi nimirũ humidæ res putrent, vbi earũ
proprius, & naturalis calor ab ambientis aeris calore exuperatur. Tum inde id appro-
bans, quòd ibi serius, ægriusque res putret, vbi continentium eas entium calor minus
Tex. 12. » viget; Frigidis, inquit, temporibus res minus putrent, quàm calidis: exiguus namq;
» per hyemem est calor in continente aere, & aqua, quare nihil pollet; ęstate autem am-
Tex. 14. » plior. Tum ex aquæ ipsius conseruatione, corruptioneq. idem declarans, Quod mo-
uetur, inquit, & fluit, minus putret, quàm quod in motione non est: nam caloris, qui
est in aere, imbecillior fit motus, quàm eius, qui in re prius inest; ideo nullã facit mu-
tationem. Fluentes aquæ, vel Aristotelicorum omniũ consensu, minus quàm stagnan
tes, putrent; cũ.n. moueantur, minus ambiens aer suum ijs calorem imprimit. Nec ve-
rò caussam ipsi reddant vnquam, reddendam certè, cur quæ fluunt aquæ nullæ vnquã,
at stagnantes passim omnes corrumpantur, quæ calidã esse aquam non declaret. Quo
niam enim imminui quidem à calore quouis aqua, at corrumpi à nullo apparet; sta-
gnantium aquarum, veluti & inclusi aeris putredo, ipsarum immobilitati attribuatur;
itaque & calida ponatur aqua necesse est. Quod enim motu seruatur, motuq; gaudet
ens, calidum id Peripateticis etiam habendum esse ipsa rei natura docet. Nam si nequã
quam caloris operatio, qua, & seruatur, & oblectatur calor, at calorem certè facere vi
sus est motus. Præterea, dum quibus concrescunt, & à quibus resoluuntur explicat Ari
» stoteles, Corporum, inquit, quæ concrescunt, & indurantur, à calore alia ita afficiun-
» tur, alia à frigore; à calore quidem humorem exiccante, à frigore verò calidum expri-
» mente. Quamobrẽ alia humoris, alia caloris absentia ita afficiuntur, quæ sunt aquea,
» caloris, quæ terrea, humoris, & ea quidem, quæ humoris absentia, humore collique-
» scunt, nisi ita coiuerint, vt meatus minores relicti sint, quàm aquæ sunt molis, vt in fi-
» ctili; quæ autem non ita, humido omnia liquantur, vt nitrum, sal, & terra ex cœno;
» verùm quę caloris priuatione, ea à calore liquantur, vt glacies, plumbum, æs. Et alibi,
5. de ge. ani. c. 3. » Nullus, inquit, humor sine calore. Quasobres mirari satis Aristotelem non queo, qui
non aliter ab aeris, quàm ab aquæ calore proprium entium aliorum calorem perimi,
& aquam ipsam ibi interire, vbi eius calor ab ambientis calore exuperatur, ibique in
glaciem concrescere, vbi eius calorem frigus exprimit, & glaciem in aquam fundi, vbi
extrusus calor, ei restituitur, & humori cuiuis calorẽ inesse, aquam deniq. calidam cum
enunciarit, & aquæ, quod frigidam eam declaret, præter eum frigoris sensum, quem
fucci, vel qui summè calidi sunt, efficiunt omnes, nihil præterea inesse cum perceperit,
aquam non calidam, & à calore genitam, sed frigidissimam, summoque, à frigore effe-
ctam esse decernat; quodque per mihi mirum videtur, nullam ad id probandum affe-
rat rationem. Sed cur Peripatetici, quibus ignis pabulum aqua insuper visa est, hãc sen
tentiam ratam habuere? Nam non quod contrarijs, & summis ijs donatum est viribus
ens, quodq., si ab igne exuperetur, ægerrimè in eum inuertatur, sed simile, cognatũ-
que, & quod promptissimè in ignem agatur, ignis pabulum censendum est.

AER, ET IGNIS, NEC MAXIME CALIDI, NEC PRIMA CORPORA
Peripateticis videri possunt. Cap. XXVI.

Orbi portio, quæ lunæ orbi supposita est, quam in ignem, aeremq. Aristoteles diuidit, nobis quidem summo à calore constituta, & primi corporis portio videri, poniq. potest; quibus, si non eius id actio, at te-nuitas, & albedo, quarum altera caloris opus, species altera posita est, manifestat: & quibus æquè summę, quin eædem, quæ sunt naturæ, nõ perpetuò æquè robustæ sunt omnes, sed quæ crassioribus insunt reb⁹, quòd plures ijs insunt, propterea q. pluribus agunt viribus, robustiores, quę contra te-

nuiores

tenuiores fortitę sunt sedes,quòd pauciores ijs, exilioresq; insident, propiereaq; paucioribus agunt viribus, languidiores videri possunt; quibus,inquam,vel si à terrę frigore corripitur, exuperaturq. interdum aer, non ideo ab imminuto eum calore constitutum esse existimandum est;& quibus,qui assiduè è terra fit aer,si non ab aere ipso, & à cognato fit sole; à proprijs videlicet viribus, sed pluribus factis; quibus tandē aeris, ignisq. conditiones calidum vtrumq. esse declarant; nullaq. alterius passio,quin primi corporis portio poni possit, obstat. At si illorum vterq. summo nobis à calore constitutus, & primi corporis portio est visus; nequaquam & Peripateticis etiā eiusmodi habēdus est: quibus tenuitas, albedoq., nihilò minus frigori, quàm calori cōgruunt; & primorū corporum naturæ nihilò in tenuioribus illis languidiores,quin(vt ipsorū cōplures asserunt)robustiores fiūt. Itaq. robustius aquę,quàm terrę frigus,vehemētiorēq. igni, quàm aeri indunt calorē; quibus,qui aeri inest calor, qñ à terrę frigore exuperatur, imminutus sit oportet;& quibus aer,ignisq. assiduè corrumpi,generariq. videntur, & nequaquā à proprijs ipsorum, vel cognati entis viribus, sed ab ipso è terra educi Sole, qui nihil illis commune Arist. habet, ab alienis nimirum viribus; quibus oīno nulla aeris,ignisq. conditio,actioue calidos eos esse declarat; & quas patiuntur passiones, si quidē calore, at bene certè lāguido, & qui negotio nullo ab aquę,terręq; frigore exuperetur, donatos, itaq.& secunda corpora esse,manifestent.Neq; enim, si aeris calor summus,& aquę,terręq.frigori ęquè robustus sit,vel nullus vnquā si sit Sol, ab hoc ille exuperetur.Nec si aer primum sit corpus,si quidem corrūpatur,aliena ope, vt reficiatur,opus habeat. Quocirca summū aeri,igniq.calorē impartiens Aristoteles, & primū vtrumq. faciens corpus, nec sensu,nec ratione,sed suis tantum positionibus innixus est. Nec minus hoc admittit,dum aerem igni non eundē prorsus,sed ex dimidio cōtrarium statuit, nihil prorsus ab altero dissentientē, diuersumue alterū,sed nihilò eadem natura magis, quàm eadem dispositione vtrumq. donatum, nihil omnino sibi ipsi vtrumq. magis, quàm alteri similem intuitus.Verum an, quia siccus vnus, alter humidus est, dissimilitudinem habeant,contemplemur.

QVAE, VEL EX ARISTOTELE HVMIDA, QVAEVE SICCA HABENDA. Et ex eo ignem summè humidum esse. Cap. XXVII.

NVm ignis, qualis Aristoteli positus est, summè sit siccus, & ab altero cōmuni terrę principio cōstituatur, inquiritur. Iam ergo humiditas, siccitasq. sensibiles, quin tangibiles Aristoteli in primis habitę sunt, positęq.; & quę talia sunt, sensu,quin tactu dignoscenda, dijudicandaq. ducit.Et ex ijs oīno, quę ipsarum vtriq. in entium aliorū,& nobis in vtriusq. illarū contactu eueniunt, vtriusq. illarū colligit rōnes. Propterea,quid illarū vtraq.ab aliorum contactu pati apta,ineptaue sit,& quid noster percipiat tactus, vbi illarum alterā contingit, statuendum.Duritiem quidē,renixumq. siccitatis,mollitiē verò, cessionemq. humiditatis propriā esse, in eoq; ab humidis differre sicca,quòd hęc dura sint,& contingenti,cōprimentiq; nihil loco cedant,sed renitātur, obsistantq; illa verò mollia sint,& prōptissimè cedāt,terram,aquam, aerē contrectantes,nullo labore percipimus.Vel oīum.n.consensu,Terra summè sicca, aqua verò, & aer amplius summè humidus est;& pręter singulorum calorē,frigusq;,nihil aliud terrā contingētes, comprimentesq; nisi duritiem,renixumq; aquam verò,& magis aerem, mollitiē, cessionemq; percipimus: liquidò ideò patet, duritiē, renixumq. siccitatis,mollitiem,cessionēq; humiditatis proprias esse.Itaq; dura quę sunt,& cōprimenti nihil cedunt,nullumq; in se ipsis locum faciunt,in siccorū,quę verò mollia sunt, nihilq; cōtingenti renituntur,proindeq; nihil,aut exiguum quid percepta loco cedunt, & in seipsis id admittunt, in humidorum serie reponuntur. Hęc Arist. testimonio etiā » cōfirmemus.Humidū id,inquit,est,quod proprio quidē termino indeterminabile est, » facilè terminabile existens.Non quidē,quòd proprio termino inuitū continetur,& libens à se ipso separatur,diffluitq;(ipsi.n.pręcipuè Arist.similia,quę sunt,libētissimè sibi ipsis

2. de gen. et corru. te. 9.

ipsis coeũt, quin separata vbi sunt, ad sese mutuò, vbi licet, ferũtur) sed quòd sũmè laxa,
humida cũ sint, nihilq. cõprimenti, contingentiue, quin paulò corpulẽtiora, grauio-
raq. quę sunt, ne proprio quidẽ oneri reniti queant; quiduis cõpressa, contactaúe, &
vel à seipsis onerata, grauaraq; cedunt, delabunturq., & cõprimentibus, contingenti
„ busq. inhęrent. Itaq. eorũ terminos, figuramq. suscipiunt. Siccũ contra id, inquit, est,
„ quod ꝓprio quidẽ termino facilè terminabile, alieno verò indeterminabile; quod.s.,
quia bene cõpactum, densumq. est, cõprimenti nihil cedit, sed renititur vniuersum;
„ supremę superficies nullã in partem cedunt. Et tenuitas, inquit, humiditatis est, & hu
„ miditas oĩno, at non pura, sed siccitati cõmista. Siquidem tenuia quę sunt, humidorũ
ritu repletiua & ipsa sunt, cõprimentibus, contingentibusq. cedunt. Propterea humi
da repletiua Arist. visa sunt; quòd proprio termino nõ continentur, & prõptè alienũ
„ suscipiunt, quia cedunt. Crassum verò sicci, quòd ad cedendũ, proindeq., & ad replẽ
„ dũ ineptum existit. Rursus viscosum, inquit, humidi, at non vnius, sed sicco cõmixti.
Quoniã, aquę instar, viscosa quę sunt, cuiusmodi oleũ est, diffluunt, delabunturq., pro
prio termino indeterminabilia sunt, cedunt nanq;. At, quòd cõtingenti magis, quàm
„ aqua, affiguntur, quòd non vniuersa.s. loco cedunt, siccitatis & ipsa participia videri
„ possunt. Aridum aũt sicci: aridum.n. quod perfectè siccum est; adeo vt & congelatum
„ sit propter proprię humiditatis defectũ. Quod renitens factum sit, ac cõprimenti nihil
„ cedit. Amplius, molle quidẽ humidi, molle.n. quod in se ipsum recedit, & non renitĩ,
„ quod humidũ facit. Et durum igitur sicci quod cõprimenti renititur; id quod siccum
„ in primis facit. Et alibi duri, mollisq. naturã explicans, Durum id est, inquit, quod per
„ superficiẽ in se non cedit. Molle aũt, quod cedit, nec compressione vndiq. circunfun-
„ ditur. Aqua.n. mollis non est; nã superficies cum premitur in profundum non cedit,
„ & cõpressa vndiq. circumfunditur. Ac id quidẽ absolutè durum est, aut molle, quod
„ absolutè tale est; ad aliud autem, quod ad aliud tale: ac ea quidẽ, quæ ad alia sunt, in
„ definita sunt, propterea quòd magis aut minus. Cum aũt sensibilia oĩa sensu dijudice
„ mus; manifestũ est, quòd absolutè durum, & molle, quod tactu nobis definitum est, ta
„ ctu, vt medio, vtentibus. Quare, quod eum exuperet, durũ, quod cedit molle esse dici
„ mus. Necesse igitur est, id quod termino suo determinatum corpus est, durũ esse, aut
molle; aut.n. cedere, aut non. Sequitur è rerũ cessione, renixuq., quę illarum humi-
dę, quę siccę ponẽdę sint, Aristotelẽ colligere; & cessionem humidorum, renixũ sicco-
rum proprium esse decernere. Nam, quę summa, puraq. ex humiditate Arist. constãt,
summã ipse ijs cessionem, summum contra renixum ijs attribuit, quę summa, puraq.
è siccitate; minorẽ ijs cessionem, renixumq., quę, veluti ex vtrisq. sibi ipsis copulatis,
constant. Promptissimè enim, cedant oportet, quę quiduis contacta, & vel à proprio
grauata onere diffluant, dilabunturq., & alienum terminum, alienamq. suscipiant fi-
guram. Summè renitantur, quę nullo à comprimente, nulloq. à pondere separari se
patiuntur: comprimenti tãdem, grauantiq. nulli locum in se ipsis vllum faciũt. Nam
quibus intermedia spatia replenda sunt (quod tenuia Aristoteli pręstant) cedendum
& ipsis; neq. enim spatia subeant, repleantq. ea oĩa, nisi comprimenti, cõtingentiue
cedant. Quin & quę humidorum ritu, vel proprio cedunt oneri, at, quo cedunt loco,
non tota recedunt, sed (quod viscosa facere visa sunt) sui ibi portionẽ quampiã relin
quunt, nõ penitus, nec vniuersa cedunt. Minus etiã, quę compressa quidẽ sui superficie
in profundũ cedunt, at cõprimenti nõ vndiq. circunfundũtur, mollia nimirum: mani
festè.n. propterea non vndiq. circũfunduntur, quòd cõprimenti parũ, proprio oneri
nihil cedunt; sed huic quidem magis, at vtriq. certè renitũtur, obsistuntq.: nam si id
non agant, aquę ritu, illi vndiq. circunfundantur. Propterea.n. rebus, quę eam cõpri-
munt, circũfunditur aqua, quòd nullã prorsus compressionẽ cum moretur, sed statim
illam effugiat omnem, ac ne proprium quidem sustineat pondus, comprimenti cuiuis,
& proprio etiam cedit oneri. Et bene continua, beneq. similaris cum sit, & vndiq. cũ
coerceatur, proindeq. nihil in seipsam magis cogi, neq. in profundius, ampliusue agi,

locum

locum omnino, quo comprimenti cessit, neq. in se ipsa, neq. in profundo, latoue nancisci cum possit, vniuersa attollatur necesse est. Siq; comprimens in profundius deferatur, vt illius in medio vacuus locus fiat; quæ eum circumstat aqua delabitur, at cōprimenti superfunditur. Id verò mollia non faciunt; siccitatis.n. participia, comprimenti renituntur: & ita parum ei cedunt, vt quo cessere loco, eum, vel magis in se ipsa compressa, vel in profundius, ampliusue extensa, portioni, quę cessit, prębeant: et si in sublimius, quæ illum circumstāt partes, attollantur, quia bene siccitatis participes sunt, bene sese continent, nihilq. proprio cedunt oneri, nequicquā subeuntibus rebus superfunduntur. E rerum igitur cessione, renixuq., humiditatis, & siccitatis naturā colligit Aristoteles; quęq. cedunt humida, & quę renituntur sicca esse decernit. At nō cumulatè, vt arbitror, hoc præstitit: etenim humiditatis, siccitatisq. rationē inquirenti, explicantiq. Aristoteli, non quę humidis, siccisq. rebus eueniunt, & quę eæ pati aptæ, ineptæq. sunt, sed illarum substantia, & essentia, & à quibus, & quomodo constituūtur, intuenda, atq; explicanda erant. Quod si factum esset, non modò quæ humidis, siccisq. rebus eueniunt passiones, vires, conditiones omnes, sed causæ insuper, quamobrē quę pati videntur, patiuntur, & eorum, quę nō patiuntur, immunes sint, & quod caput est, quid humiditas ipsa, ipsaque sit siccitas, & quæ humida, quæ sicca ponenda forent, homini eluxisset. Nam si, quod patiuntur planè sicca, dum in planè humida transmutantur, paulò attentius animaduertisset, eadem fortasse, quę nobis, illarū vtraq. ei visa esset, humiditas summa materię expāsio, & amplificatio, siccitas summa materiæ cōplicatio, & comspissatio. Terra quidem omnium consensu summè sicca dū in aquam, aeremq., res omnium etiam cōsensu summè humidas mutatur, perspicuè in multò ampliorem expanditur molem. Hunc in modum humiditatis, siccitatisq. ratio explicata si sit, vtriusq., & humidorum, siccorumq. conditiones explicatę sint oēs, & earum insuper causæ. Quoniam igitur quæ satis expansa, explicataq. est materia, ea contrahi, & in angustius agi potest; quæ contra ita in se ipsam collecta, conspissataq. magis vt conspissari non possit, ea contrahi, & in angustius cogi non potest; & humiditas summa materiæ expansio, explicatioq., siccitas summa materiæ conspissatio, cōtractioq. est; vtiq. quæ humida sunt, cum in se ipsa resideant, & sese retrahant cōpressa nullo cedunt negotio; sicca contra, quòd in angustius cogi nō possunt, quòd omnino à suppositis ne sese retrahāt, prohibentur, renituntur, nihilq. cōprimenti cedunt. Fortè, & commodius materiæ expansio tenuitas, conspissatio verò, constrictioq. crassities dicta Arist. foret. Et ita dictę si sint, ne inquirenda quidem illarū ratio videri poterat, quę vel ab ipso nomine satis erat manifestata: clarè.n. tenuitas materiæ expansionē, explicationem, materiæ tandem exilitatem, paucitatem, crassities autē conspissationem, constipationē, materię in summa copiā significat. Nec (quod passim modò Peripateticis accidit) ambigatur vnquā, vtrę illarū res singulę donatę sint dispositione. Quid.n. quam contrectare potes rē, tenuisne ea sit, laxaq., an crassa, cōspissataq. dubius es? Itaq. rebus dispositiones indentes, quod Arist. cōtigisse minimè videtur, erremus nūquam. Fortè, n., ppterea siccitas igni ab Aristotele tributa est, adeoq. pertinaciter siccū esse ignē Peripatetici cōtendunt; quòd humiditatis, siccitatisq. ratio nō satis, nomen certè nihil earum essentiam manifestat. At deinceps iuxta ea, quę de dictarum dispositionum ingenio ab Aristotele tradita sunt, & iuxta ea oino, quæ in tactū agunt Aristoteli, quę humida, quę sicca ponēda sint, statuamus. Tangibiles.n. cū sint, vtiq. tactu dignoscēdę sunt, dijudicādęq;. Molle, inquis Aristoteles, humidi est. molle.n. qđ in se ipsū recedit, & non renititur, quod humidū facit. Durum autē sicci est. Itaq. iuxta Aristotelis decreta, quę cedunt humida; dura contra, quę.s. renituntur, sicca. Neq. verò quę ægrè proprio termino continentur, & promptè alienum suscipiunt, aliam ob causam, & hoc, & illud patiuntur, nisi quòd comprimenti, contingentique nihil obnituntur; sed nullo se se negotio contrahi, retroque agi sinunt, cedunt nimirum.

Et tenue, inquit, humidi est; siquidem replere aptum est, veluti & humidum. Nec verò alia ratione, nisi quòd & ipsum, quia subtile est, proprio termino non valde continetur, & facile alienum suscipit; quia videlicet sequitur, quod contingit. Quare, quæ promptè comprimenti, contingentiq. cedunt, ea humida, sicca contra, quæ renituntur, duraq. sunt, statuenda. Ex quibus sequitur, ignem sublunarium omnium humidissimum Aristoteli ponédum esse. Etenim, & si nostræ hæ flammæ, & noster hic ignis, cui plurimum est terræ admistum Aristoteli, ac proinde opacus, non valdè tenuis videri potest, nihil tamen contingenti renititur, fluit, replet. Quod si continentis termino nō facile terminatur, immo elabitur, vt in furno conspicimus, est, quia superum locum petit, vbi siquid erit, cuius figuram suscipiat, illam plane retinebit. Neq. aer, & aqua extra propria loca alienis terminantur terminis, dūmodò ad sua ferri loca sit expeditum; vt ex aqua in aere, & aerem in aqua, inclusis intelligimus. Quasobres ignis ille purus, & maxime trāspicuus, oēs obtinet humido attributas ab Aristotele affectiones, & magis, quàm aer; siquidē ob tenuitatem eò promptius cedit, fluit, replet, alienāq. recipit figuram: quam. n. rōnem habet in tenuitate aer ad aquam, eam habet ignis Arist. ad aerē. Neq; impedimēto est, quin humidus sit Arist. noster ignis, quòd veluti in pyramidem coire, & (quod siccorū esse ipsi videtur) sese continere, & proprios terminos, propriamq. figuram habere apparet. Non. n. quæ humida sunt, sibi ipsis nihil vsquam coire Aristoteli positū est, nec poni omnino potest; quin similia quę sunt, cognataq. libentissimè sibi ipsis hærere, vniriq. Aristoteli videntur, & videantur necesse est; sed nō ita sibi ipsis colligata esse, inquit, ac in se ipsa cōstipata, quin (quod flāma cuiuis facit) ab impulsu quouis, & quauis à cōpressione diffundantur, vel in se ipsa residéant.

IGNEM SVMME TERRAE OPPOSITVM, SVMMEQVE CONTRArium esse. Et talem ipsi in primis Aristoteli ponendum. Cap. XXVIII.

IGNEM summè humidum, & penitus Terrę oppositum, cōtrariumq; Aristoteli ponendum, ita conspectū existimo, vt nihil amplius inspiciendum sit. At si id amplius intueri placet; in illorum vtriusq. aspectu, contractuq., & actionibus, operationibusq., tum & loco perdiscamus. Quę enim quibusuis vires, dispositiones, species, facultates insunt, ab ijs eę omnes inditæ illis sunt naturis, à quibus constituta sunt. Et Aristoteles, quia dicta corpora sensilia, quin tactilia sunt, ipsorum etiam naturas sensiles, & tactu percipiendas, dijudicandasq. statuit. Preterea summam ad proprium locum entia cognationem habere, quin singula ab eo propriam formam, propriā nancisci perfectionem docet. Nobis ergo, num ab altera cōmuni terræ natura cōstitutus sit ignis, inquirentibus, dictæ vtriusq. conditiones, & locus inspiciendus est: Sique illarum quampiam communem sortita appareant, cōmuni à natura constituta esse asserendum est. Sin maximè in omnibus dissideant, & ipsi ante omnes Aristoteli dissidere visa sint; à cōtrarijs naturis effecta, & ipsi summè contraria esse intelligendū fuisse, statuendum sit. Ignis quidem non calore magis, quàm reliquis affectionibus, facultatibusq., & loco summè terrę oppositus, summeq. cōtrarius est. Illa summè crassa, opaca, tenebricosa, quę corripit cōpingit, duratq. omnia, & summè immobilis, torpidaq. Mūdi vniuersi in medio, & veluti in centro iacet. Ignis summè tenuis, trāspicuus, summè albus, lucidus, quę exuperat resoluit, emollitq;, attenuat oīa; & perenni, lōgeq. velocissimo motu extremo in loco conuertitur. Tales terrę, & ignis cōditiones, facultatesq. esse oēs, in primo satis monstrauimus commentario, & qui sensibus aduersari noluerit, ingenuè fatebitur. Nec Peripatetici inficiantur; & si album interdū terræ assignant colorem. Est vbi Aristoteles nigram eam ponit. Propria certè substantia, propriaq. operatione summè eam igni oppositam, contrariamq;, & quę horum intermedia sunt corpora, aquam, atq. aerem, medijs etiam naturis, facultatibusq. donata

de colo-
ribus.
cap. 1.

esse apertè declarat. Iam prima corpora ad propria loca, vt ad similes, cognatasq. res » & à quibus foueantur, seruenturque, quin ad illa, vt ad proprias formas, propriasque perfectiones ferri, nec esse elementa, nisi ad sua peruenuiant loca, summè contendit. Leuitatem, grauitatemque entibus à proprijs ipsorum naturis indi, quin veluti entium naturas esse, & propterea omnino diuersæ à sublunaribus naturę cœlum esse enunciat; quòd diuerso mouetur motu. Itaque corporum similitudinem, dissimilitudinemque è propriorum locorum vicinia, distantiaque, & ipsorum ponderis, inclinationisque, è motuum differentijs colligendam præcipit, & ex ijs illas colligit. Locorum medium extremo, inclinationum verò leuitati summæ summam grauitatẽ, motui, qui à medio, eum, qui ad medium, summè opponi, summeque cõtrarium esse statuit. Soli terræ medium locum, summamque grauitatem, qua omnibus subsidet, & motum, qui ad medium, vni igni extremum locum, summamque leuitatem, qua omnibus superstet, & motum à medio assignat Locis, quæ extremi, medijque intermedia sunt, medias positiones, naturasque, & corporibus, quæ in ijs continentur, medias inclinationes, mediosque motus, leuitatem aeri, at non summam, sed quæ terræ quidem, atque aquæ superstet, igni subsit, grauitatem aquę, quæ igni, aeriq; subsidat, at terræ superstet, & motum aeri à medio, at non perpetuò, sed ibi modò, vbi terræ, aquæue substet, at si igni superstet, ad medium, aquę contra ad medium quidem, si aeri, igniq. superstet, at si terrę subsit, à medio impartit. Quas ob caussas propius ignis, terręque substantiam, operationemque, & locum intuito Aristoteli; igni non aquam, sed terram summè oppositam, summèque contrariam esse, & quę intermedia sunt entia, aquam, aeremque, medijs naturis, medijsq. donata esse facultatibus visum esse, positumque, liquidò patet. Sed quid ego ex ijs, quæ de locorum differentijs, eorumq. ad corpora, quę in ipsis continentur cognatione, ac similitudine, & de proprio ignis, terræque loco, & eorum inclinationum, motuumque differentijs tradidit Aristoteles, igni, non aquam, sed terram summè opponi, decretum illi esse colligo, si id apertissimè ipse enunciat? Non enim è motuum, sed è mobilitatis, immobilitatisq. elicit contrarietatẽ; quam, vel si contrarij sibi ipsis ponãtur motus, multò maiorem esse, quàm quæ ipsorum est motuum, ne Peripatetici quidem abnegent vnquam. Oportet, inquit, quò firmum quid, stabileque habeat cœlum, circà quod » moueri possit, terram esse immobilem, & in medio positam: quod enim circulo mo- » uetur, necessariò circa medium stabile mouetur. Terra autem existente, & ignem exi- » stere necesse est. Si enim alterum contrariorum natura, & alterum; siquidem eadem » cõtrariorum materia; & prior est affirmatio negatione, veluti calidum frigido. Quies » autem, & graue dicuntur iuxta leuitatis, & motus priuationem. Vt terræ postea ignẽ ex dimidio eundem faciens, & summè cum aquę opponens; & aquę, aerique veluti terræ, atque igni, summas assignans vires, non rerum naturæ magis, quàm sibi ipsi discors euaserit. Quod restat huius positiones, quibus non calori modò, frigorique, sed humiditati, siccitatique se ipsas efficiendi facultatem attribuit, & aquam, atque aerem prima corpora statuit, ita reiectas esse, & humiditatem, siccitatemque agendi vi donatas, & sui feraces non esse, sed perpetuò à calore illam, hanc à frigore gigni, & cœlum tantùm, terramque prima esse corpora, & à quibus reliqua entia omnia, & aquarum omnium moles, constituatur, ita enucleatum existimo; vt nec illę confutatione, neq; hoc longiore indigeant probatione. At quoniam nõ ipse tantùm, Lucanusq. ocellus, à quo omnia, quę de quatuor agentibus rerũ principijs, & de quatuor primis corporibus, rerumq. omnium elementis conscripsit Aristoteles, quin ipsamet verba videtur mutuatus; sed Empedocles etiam, & Hippocrates calorem, frigusq., & humiditatem, siccitatemq. agentia rerum principia, & terram, aquam, aerem, & ignẽ prima corpora esse, & ex his sibi ipsis commixtis entia omnia constitui, decernit, & inditia quædã, è quibus id colligit, affert; propterea in ijs aliquantisper immoremur.

4. de cælo te. 23 & 35. 2. de ge. te. 50.

1. de cæl. tex. 17. & 18.

E QVIBVS CALOREM, FRIGVS, HVMIDITATEM, SICCITATEM, cum animalium, tum entium reliquorum omnium agentia principia, & ignem, aerem, aquam, terram prima corpora, & rerum omnium elementa esse colligit Hippocrates. Cap. XXIX.

1. de na. hum. te. 5. et seq.

I vnum, inquit Hippocrates, sit homo, nullo vnquam tempore dolere possit. Neque enim sit, à quo dolore afficiatur, siquidem vnum esset: quinimò si dolebit, necessum est, vnam medelā esse. Nunc autem multæ: in corpore enim multa sunt, quæ morbos creant, si quādo præter naturam calefiant, & refrigerentur, siccenturq; atque humescant. Quamobrem multæ sunt species morborum, & multæ ipsorum sanationes. Primùm igitur necessitas vrget, minimè ipsum ex vno generari. Quomodo enim vnum quippiam existens aliud generet, nisi cuipiam commisceatur? Deinde haud generent quidem, nisi quæ eiusdem generis sunt, quæq; eandem vim habent, misceantur. Rursumque nisi calidum cum frigido, & siccum humido mediocritatem, & æqualitatem mutuam inter se habeant, sed alterum, quàm alterum multò excellat, & vehementius, quàm infirmum; generatio fieri minime poterit. Quamobrē qui fit, vt quippiam ex vno generetur, quādo neque ex pluribus generetur, nisi probè habeant penes mutuum temperamentū. Necessum igitur cum talis sit natura omnium aliorum, tum verò hominis; hominem non vnum esse, sed vnumquodq. eorū, quæ ad generationem conferunt, vim quandam in corpore habere, quam sanè contulerunt. Rursumq. necessum est, hominis corpore intereunte, vnumquodque ad sui ipsius naturam secedere, & humidum ad humidum, & siccum ad siccum, & calidum ad calidum, & frigidum ad frigidum. Talis autem natura est, tum animantium, tum aliorum omnium. Et omnia eodem modo generantur, & pereunt eodem modo. Natura enim eorum constat ex ijs omnibus iam dictis; & in idem, sicuti dictum est, finem habent. Vnde enim consistit vnumquodque, in idem etiam abit. Hominis autem corpus in se ipso sanguinem habet, & pituitam, & bilem vtramque, flauam, & atram. Et hęc quidem sunt naturę corporis ipsius, atque ob hęc, tum dolet, tum sanū est. Sanum igitur est, cum hęc mediocriter, tum viribus, tum multitudine mutuò inter sese habuerint; præsertim si commixta fuerint. Dolet autem, cum horum quodpiam, aut minus, aut amplius fuerit. Nec satis fortè humores singulos à naturis, quæ dictæ sunt, confectos declaratum existimans; & annū vniuersum, veluti animal, ē quattuor, quę dictæ sunt, & ipsum naturis compositum, ac & quattuor in tempora diuisum esse, quorum singulis illarum binæ insint, & Ver calidum, & humidum, Aestatem calidam, siccamque, siccum itidem Autumnum, ac frigidum, Hyemem frigidam, humidamq; esse supponēs; & ex incremēto, quod singulis ijs in temporibus humores suscipere videntur, qui ijsdem naturis, quibus, & tempora donati sunt, amplius id aperiri posse intelligens, Pituita, inquit, per hyemem in homine augetur, vt pote quę natura maximè cum hyeme consentiat. Est enim humorum omnium, quibus corpus præditum est, frigidissima; cuius rei id testimonium habeas, quòd si pituitam tetigeris, sanguinemque, atque etiam bilem; pituitam omnium inuenies frigidissimam, tametsi eā viscida quàm maximè sit, viq; maxima post atram bilem trahatur; & quę vi cietur, à violentia coguntur incalescere; his tamen omnibus nō obstantibus, pituita suapte natura frigidissima esse videtur. At verò, quòd hyems corpus pituita repleat, inde noueris, Hyeme expuunt, atq. per nares pituitosissima homines emungunt: sed & tumores albi hoc maximè tempore exoriuntur, & reliqui pręterea morbi pituitosi. At vere pituita quidem in corpore adhuc pollet, & sanguis accrescit: Frigora siquidem remittuntur, & aquę accedunt, & proinde sanguis augetur, nempe ob imbres, & calidiores dies. Ipsi enim ex anni temporibus hæc maximè sunt secundùm naturam. Nam & humidū, & calidum est, id quod his cognosces inditijs. Vere, ac Aestate maximè dysenterij, homines

Idem te. 32. & seq.

„ mines arripiuntur; sanguisq. è naribus diffluit; & sunt præterea calidissimi, & rubicũdissimi. Aestate autem sanguis adhuc viget, & bilis in corpore assurgit, quę ad autumnũ vsq. protenditur. Autumno exiguus efficitur sanguis, quòd naturæ eius autumnus aduersetur. Bilis verò corpus æstate, & autumno occupat; quod his inditijs cognosces; nimirum hoc anni tempore homines bilem sponte euomunt, & biliosiora medicamẽtis purgati deiiciunt: id ipsum & febres indicant, & hominum colores. Est verò pituita æstate imbecillior: est enim tempus hoc naturæ illius aduersarium, quippe cum calidum, & siccum sit. Autumno sanguis in homine fit paucissimus; nam siccus est autũnus, & qui iam hominem refrigerare incipiat. Porrò atra bilis autumno plurima est, atque plurimum viget. Hyeme autem inuadentę, bilis refrigescens imminuitur. Pituita verò rursum, & ex multis pluuiis, atq. etiam ex longis augetur noctibus. Inde itaq., vt videtur, non vno ex elemento, vnaq. ab eius natura, sed pluribus ex elementis, pluribusq. ab agentibus naturis certa sibi ipsis commixtis mẽsura, & mutuò in se ipsas agentibus omnibus, è terra, aqua, aere, igne, ab eorumq. naturis omnibus calore, frigore, humiditate, siccitate, & hominem, & entia reliqua constituta esse colligit Hippocrates; quòd si vno ex elemento, vnaq. à natura cõstitutus sit homo, ac natura alia nulla ei insit, à qua, quę ipsum constituit, oppugnari, oblędiq, possit; nequaquã immutari, patiq., nec dolere possit; ac si doleret, quia ab vnica offensus esset natura, vnico doleret dolore, & vnico, simpliciq. eo liberaretur medicamento. Non, quod passim euenire videmus, morbis multis, multisq. homo laboraret doloribus, & multis iis liberandus esset medicamentis. Et è terra, aqua, aere, igni, ab horumq. naturis omnibus calore, frigore, humiditate, siccitate sibi ipsis certa immixtis mensura, & mutuò in se ipsa agentibus omnibus, & hominem, & reliqua entia constituta esse omnia ex eo concludit; quandoquidem corpore præter naturam concalefacto', refrigeratoue, & humefacto, exiccatoue, illorum quopiam nimis aucto, imminutoue, & reliqua corrumpente, ægrotat homo, doletq. Neque enim, nisi hominis principia illa sint, & ab omnibus certa mensura sibi ipsis commitis, & mutuò in seipsa agentibus constitutus sit homo; quouis illorum nimis aucto, imminutoue, reliqua exuperante, & corrumpẽte, vel à reliquis offenso, langueat homo, angaturue, & intereat tandem. Inde etiã, & homines, & entia reliqua dictis ex elementis sibi ipsis commitis composita esse sumit Hippocrates; quòd vbi homo, & reliqua entia corrumpuntur, in res resolui videntur, quæ igni, aeri, aquæ, & terræ similes sunt.

E DIVERSO HOMINIS DOLORE, A PLVRIBVS EVM AGENTIBVS naturis constare minime colligitur. Cap. XXX.

Ecte quidem antiquiores, & ipse in primis Hippocrates, nihil cœlum, terrámq.; Mundi vniuersitatem immutari vnquam, & animalia, plantasque, & entia reliqua passim generari, & singula seorsum à reliquis existentia, & magis etiam sibi ipsis apposita, immixtaq. corrumpi obseruantes oĩa, è quibusdam fieri concluserunt; quæ contrariis, quibusq. sese mutuò oppugnẽt, oblædantq;, donata sint naturis; sed quorum tamẽ nullum penitus corrũpatur vnquàm; quin perpetuò in propria natura, propriaq. seruetur magnitudine: Nam si ipsa etiam, vel illorum vllum corrumpatur, periculum immineat; ne vel natura vna reliquas exuperante omnes, vnũ fiant omnia; vel vniuersa in mole naturis omnibus sibi ipsis immixtis, in chaos abeat pulcherrima rerum constructio, pulcherrimusq. confundatur ordo. Verùm non bene, ex ijs omnibus inexistentibus, & ab eorum omnium naturis, & à calore, frigore, humiditate, siccitate, sibi ipsis immixtis, mutuòque in se ipsas agentibus omnibus, animalia, & reliqua entia constitui omnia; ac humiditatem, siccitatemq. nihil minus, quàm calorem, frigusq. agentia rerum omnium principia, & anima-

animalibus non vnum modò calorem, sed frigus etiam, vt proprium inesse principiũ decernit. Quod ex eo colligit, quòd si quando solito vehementius corpus calefiat, vel refrigeretur, humefiat, vel exiccetur, morbis, doloribusq. homo corripitur; principiorum scilicet, à quibus constitutus est, & è quibus constat, quopiam nimis aucto, vel nimis imminuto, ac reliqua corrumpente, vel à reliquis corrupto. Primum quidem Hippocratem, non perfectè caloris ingenium intuitum demonstrat; dum, quæ vna à natura constituta sunt entia, ea, quia alia ipsis agens natura non insit, quę illam oppugnet, oblædatq., & ipsius opus demoliatur, immutari, corrumpiq. non posse statuit. Calor, vt sexcenties inculcatum est, seipsum generandi, amplificandi, quoquoversus effundẽdi, molem, quam attingit, vniuersam occupandi facultate præditus, summèq. mobilis sui natura est; & non summa modo à motu afficitur voluptate, sed viuificatur etiam, & seruatur: in angustum coactus, compressusq., molestia summa, summèque afficitur malo. Itaq., si seruandus, potestate donandus fuit, molem, quam subit, adeò amplam leuemque reddendi, nihil, vt eius densitas ipsum cõprimat, nihil pondus grauęt. Et ea sanè viget; & assiduè, incessanterq. iuxta eam agit: cum primùm molem subit, laxare eam, attenuareq. aggreditur; nec laxandi, attenuandiq. finem facit vllum, quoad in quam dictum est, eam egerit tenuitatem. Huiusmodi cum sit caloris ingenium; molem vbi is subit, quæ, cuiusmodi nostra entia omnia propemodum sunt, è partibus composita sit, quarum aliæ molliores, laxioresq. sint, & quę subeunti, laxantiq. ipsas calori minus renitantur; duriores aliæ, densioresq., & quas ęgrius subeat, laxetq. calor; quod ex ea constituitur ens, vel si alia ei agens natura, à qua inexistens calor offendatur, vel entis constructio immutetur, nulla prorsus insit; necessariò tamen, & caloris vires, & molis etiam dispositio assiduè immutetur; &, quod passim euenire apparet, longè à seipso diuersum fiat, oportet. Incessanter enim se ipsum generans, amplificansq., & vniuersum in ens, se effundens calor, & vniuersum immutans, at non æque copiosus vniuersum subiens, nec æquè immutans, sed multò his, quàm aliis, copiosiorem se indẽs, multòq. modò, quàm alias, magis laxans, & quas in tenuitatem egit, secum eas educẽs omnes, non solùm, ens vniuersum summoperè immutabit, sed veluti in multa aget entia. Ergo, vel vno à calore constitutus homo si sit; nullaq. alia ei insit natura, à qua oppugnetur; illius tamẽ, & natura, & dispositio immutatur. Quapropter bene dissimilari, beneq. diuersa constiturus è mole, & è partibus constans, quæ proprię naturę viribus, & dispositione summopere à se ipsis differunt, & quarum singularum calor in reliquas effunditur omnes, variis affectuum generibus, variis dolorũ formis necessariò tẽtatur.

CALOR FRIGVSQVE VNI, EIDEMQVE SVBIECTO NON ERAT indendum. Nec frigus, veluti & calor, agens animalium principium ponendum. Cap. XXXI.

PVGNAT cum sensu, dum calorem, & frigus, naturas maximè sibi ipsis contrarias, & quæ sibi ipsis coire non sustinent prorsus, sed perpetuò, incessanterq., & ad internitionem vsq; mutuò sese oppugnant, obleduntq., in vnum agit. Illa enim (vt alibi latius patuit) diuerso donata ingenio, diuersaque gaudentia operatione, diuersa gaudẽt etiã, indigentq. molis dispositione. Animalia quoq. è semine, menstruoq; sanguine, & maternis in vteris, è benè calidis rebus, & calidissimo in loco constitui, & non modò humores reliquos, qui corpori inexistunt, & è quibus corpus componit, sed ipsam etiam pituitam, quæ frigidissima Hippocrati videtur, & atram etiam bilem, cui magnum ipse attribuit frigus, benę calidã vtramq., & fluidã contingenti, & ab hac terram fermentari, expandi, ac attolli, & partes, quibus impermista adhæret, exulcerari, corrodiq., actiones deniq. edi, quæ caloris, & benè strenui sunt, cum intuerentur, nihil ta-

hil tamen sensum secutus, nõ minus à frigore, quàm à calore constituta esse decernit. Nec verò (quod antiquiores arbitrati sunt) quæ non summo calore, summoq. vigent frigore, talia sunt, quòd non vno à calore, vnoq. à frigore, sed ab vtrisq. sibi ipsis immixtis, simulq. agentibus constituta sunt, & calorem, frigusq., quod non integrum, robustissiũmq., sed imminutum est, languidumq., alterius commixtione tale factum esse, ac entibus, quæ calida contingantur, & calida sunt, frigus inesse, & à frigore etiam constituta esse dixerit quis. Vtrique enim in alterum agendi, alterum deturbandi, interimendi, cuiusq. sedem occupandi facultas tributa est; idque semper vtrumq., qualecumq. est, molitur. Itaq; vel quod lõgè robustius est, dum languidius oppugnat, interimitq., repatitur ab eo, eiusq. vires imminuuntur. Quando ergo intelligi non potest, quomodo naturæ adeo cõtrario donatæ ingenio, & quæ vel in primis cõtrariæ sunt, ac nunquam non sese oppugnant, & mutuò vndique deturbant, quòd contraria gaudent; opusq. habent materiæ dispositione, veluti proprij ingenij oblitę, depositis odiis, communem sibi construant sedem, concordesque ineant amicitiam sibi ipsis coeuntes: vtique caloris, frigorisque imminutio, non alterius commixtioni, sed actioni, repugnantiæq. tribuenda est. At ad Hippocratem redeamus (suo enim loco de his pluribus agendum) & entia omnia, quæ præsertim similaria sunt, vna à natura, quin, vna terra excepta, & si quæpiam in profundioribus eius partibus sunt entia, vno à calore reliqua omnia constituta esse, manifestum fiet.

NEC, QVIA HVMIDITATE, SICCITATEQVE AVCTA HOMO dolet, agentes, & ipsas animalium causas ponere debebat. Cap. XXXII.

NON rectè è dolore, quo humiditate, siccitateq. nimis aucta, imminutaue homo corripitur, se ipsas iis generandi, amplificandiq., & mutuò in se ipsas agendi facultate donatas, & agentes, & ipsas animaliũ causas, agentiaq. principia esse colligit Hippocrates. Siquidem non ex iis, quę humidioribus, siccioribusq. factis corporibus, eueniunt, quæ veluti ex accidente quodam euenire possunt, & quæ qui eueniant obscurum est, sed in mutuis humidarum, siccarumq. rerum in se ipsas actionibus, & in mutuis alterarum in alteras immutationibus propriæ humiditatis, siccitatisq. vires inspiciendæ Hippocrati erãt. Et in ijs inquisitæ hæ, si forent; quantumuis earum altera nimis aucta, imminutaue, doleat homo, & ad generandum ineptus fiat, nulla prorsus agendi facultas tributa ijs Hippocrati esset. Ipse enim humida nulla prorsus quantumuis siccis indita, sicca, nec sicca humidorum actione humida fieri, sed ibi tantum vtraq. veluti in mediam agi dispositionem, vbi penitus sibi ipsis immiscentur, & ex vtrisq. vnum fit, intuebatur. Et sicca, densaq. quæuis ab exuperãte calore molliri primùm, laxariq., mox & liquari, postremò & in vapores, fumumq. in longè tenuissimas agi res, humida contra omnia, vel quibus nulla penitus immixta est siccitas, & ipsas in primis aquas, fluoresq. alios quosuis à frigore constringi, gelarique, & in summam agi duritię, clarum erat. Ad hęc, quæ diuersis è partibus, & veluti ex humiditate, siccitateq. sibi ipsis immixtis cõstant, ac mollia sunt, calore humiditatem omnem educente durescere, densariq., humiditatem omnino omnem, siccitatemq. inertes prorsus, & veluti demortuas, & illam semper caloris, hãc frigoris propriam, at ex accidente caloris etiam interdum esse opus, perspicue percipiebat. Attamen humiditatem, siccitatemq., quæ assiduè in animalium corporibus fit, ab humiditate, siccitateq. iis præinexistente, & se ipsam amplificante fieri decreuit, & non à calore vtraq., blando illam quidem, moderatoq., & qui humiditatis cibis, chyloq., & sanguini, visceribusq., & carnibus inexistẽtis nullam, aut permodicam eduxerit portionem, hãc verò à vehementiore, & qui humidissimas, mollissimasq. rerum, quæ dictæ sunt, partes in fumum egerit omnes. Tum & modum non inquisiuit, quo nulla agendi vi humidi-

tas, siccitasq. donata, sed penitus iners, & vt dictum est, veluti demortua vtraque cum sit, vtraq. tamen supra modum aucta, summam homini molestiam inferat. Quod si paulò diligentius indagasset, esset planè assecutus. Quoniã enim, dum calor carnes emollit, blandeq. dilatat, nullãq. ex iis effert mollitiem, proindeq. nihil illas constipat, nihilq. spiritum illis inexistentem constringit, magna animal afficit voluptate; at mollitiem in fumum, vaporesq. agens, & illas, & illis inexistentem spiritum in angustum cogens, summum infert animali dolorem; & frigus, dum nihil partes constringit, comprimitq., nihil molestum, at id agẽs molestissimum est; &, seu verberibus pars quæpiã contundatur, seu vinculis fortiter colligetur, seu à superposita mole comprimatur, quauis denïq. ratione, & modò quouis in angustum cogatur, summo ea afficitur dolore: vtique humiditatis, siccitatisq. incrementum, propterea dolorificum animalibus fieri intelligere Hippocrates poterat, quòd ab vtroq. substantia quępiam comprimatur, cui compressio longè molestissima, & lethalis prorsus sit, & quæ ipsum sit animalis spiritus nimirum, qui animę substantia Hippocrati etiam interdum visus est; qui scilicet tenuissimus cum sit, nimis in angustum coactus (quod, & vapores, & tenuitas quęuis pati videtur) corrumpitur, in aliudq. agitur ens.

HVMIDITATEM, SICCITATEMQVE, VEL SI VTRAQVE NIMIS aucta generationem impedit, non propterea agentes huius causas ponendas esse. Cap. XXXIII.

MINVS etiam propterea, quòd nimium humiditatis, siccitatisq. incrementum generationi incommodum est; & nimis humido, siccoue facto corpore, ineptior ad generandum fit homo, agentes illæ generationis causæ ponendæ sunt. Nam præterquam, quòd illarum vtraq. vni calori, at diuersis agenti viribus attribui potest, & necessariò attribuenda est: nõ agentibus modò principijs, sed materialibus etiã, cuiusmodi humiditas, siccitasq. sunt, si nõ ijs propriæ naturę viribus, eaq. dispositionẽ ipsa donata sint, quibus fętus, ex ijs vt cõstituatur, donata esse oportet, quãtumuis illa ad fætũ generandum, constituendumq. apta sint, constitui is tamen non potest. Quãtumuis vteri calor (is enim, vt alibi amplius expositum est, spiritum in semine ingenerat, sememq., & menstruum sanguinem in fluores liquat, tum, & tenuioribus horum partibus euaporatis, in neruosum illos genus, hos in viscera compingit) fætus opifex ponendus est, quantumuis, inquam, ad fætum constituendum aptus sit; si semen, vel quale puerile est, adeo liquidum, laxumque sit, vt ingenito spiritui aditum, quo elabatur præbeat; vel si, & semen, & mẽstruus etiam sanguis (vt senilis est) adeò crassus sit, vt in fluores, è quibus, quo dictum est modo, neruosum genus, & viscera constituenda sunt, nutriendaque, solui nequeat; fætus minimè constituetur. Itaque si humiditate, siccitateque nimis aucta, generatio non absoluitur, non ideo eius, proindeque & animalium agentes causę ponendæ sunt. Quare nisi morbi, qui frigoris facultate in corpore exuperante Galeno oriri videntur, & qui frigoris sensum, beneque cum molestum nobis inferunt, & qui calidis rebus laborantibus partibus appositis curantur, frigus corpori inesse, ac ipsum agens animalium principium manifestent, nihil prorsus obstet; quin animal vno à calore constitutum statuatur. Horum igitur affectuum ortum contemplemur.

MORBOS, QVI FRIGORE IN CORPORIBVS EXVPERANTE GALEno oriuntur, & qui frigoris ſenſum nobis inferunt, & qui calidis rebus laborantibus partibus appoſitis curantur, à calore ortum habere omnes.
Cap. XXXIIII.

» ONVVLSIONES, inquit Galenus, & tetani, palpitationes, ſtupo- *De con-*
» res, reſolutiones, morbi comitiales, atque ij affectus, qui homines at- *uul. &*
» tonitos reddunt, facultate frigoris dominante oriũtur: inter quas af- *rig. de*
» fectiones rigor enumeratur; qui refrigeratio ſimpliciter non eſt, ſed *trem. &*
» tantùm ſecundum ſenſum. Fuerit itaq. rigor, innati caloris vehemẽs, *palp.c.*
» comſertimq. affligens, & violẽta ſecundum ſenſum refrigeratio. Perperam ſanè: eorum enim nullus interno à frigore, ſed à calore ortum habent omnes. Etenim reliqui ab humoribus, flatibuſq;, quos ſanę mentis homo caloris opera eſſe nullus negare audeat, affectis in partibus ingenitis, vel in eas illapſis ipſi etiã Galeno fiunt. Rigor verò, quodq. adeo vehemens in eo nos corripit frigus, nullis ab inexiſtẽtibus frigidis rebus, ſed à bili, calidiſſimo ſucco ad ſenſientes partes è venis elapſo etiã Galeno fit. Idque accidit, quia ſpiritus, & proprius etiam carnium ipſarum calor bilis morſum exhorreſcens, in profundiſſimas proprię molis confugit partes. Præterea qui morbi ab humoribus, flatibuſq. cum in alijs corporis partibus, tum in vẽtriculo, ventreq. ingenitis fiunt, atque dolorem ſummum, & cum quodam frigoris ſenſu inferunt, quin à calore fiant, non eſt dubitandum. Humores namque, & flatus illorum cauſſæ à calore gignuntur. Quamobrẽ qui frigoris ſenſus in ijs fit, nequaquam frigoris actioni, ſed compunctioni acceptus referendus eſt. Et huius cum ſit, illius eſſe putatur. Quòd ſi quidem mali alterius, conſtrictionis certè pręcipuè ſenſum nobis, & bene eum moleſtum frigus facit. Itaq; à quibus eadem, qua à frigore, cõſtringimur ratione, à paſſionis ſimilitudine decepti, à frigore nos pati opinamur. Calidis rebus affectis partibus appoſitis, huiuſmodi morbi, doloresque ceſſant; quòd fluores ab ijs, flatuſq. quiuis ſummam aguntur in tenuitatem; cui quauis è corporis denſitate exitus pateat. Quaſobres, quoniam qui frigoris facultate in corpore exuperante morbi Galeno oriuntur, & qui frigoris ſenſum ſatis moleſtum nobis inferunt, quiq. humiditate, ſiccitateq; nimis aucta fiunt, & ipſa humiditas, ſiccitasque, quæ in aĩalis corporibus fit, caloris opera ſunt oĩa; perperam prorſus Hippocrates non vnũ modò calorẽ, ſed frigus etiam, & humiditatem, ſiccitatemque agentes animalium cauſas, & agẽtia eorum principia inde ponẽda eſſe decernit; quod hõ multis, diuerſiſq; laborat morbis; quorum nõnulli à frigore, humiditateq;, & ſiccitate ortum habere videri poſſunt.

NEQVE E SANGVINE, ET E FLAVA, ATRAQ. BILE, ET E PITVITA animalia conſtant, quòd perpetuò hi humores omnes in illis inſunt. Cap. XXXV.

ORVR nullum habet Hipp. ratio, qua probat animalia à quattuor naturis conſtituta eſſe, quòd quattuor omnium corporibus inſunt ſucci, ſanguis, flaua, atraq. bilis, pituita; ex quibus animalia conſtant omnia: quorum humorum ſinguli ab illarum duabus effecti ſint; & ſingulis oppoſitionis vtriuſq. altera inſit natura. Nam non quattuor tantum, ſed multò plurimi animalium corporibus inſunt ſucci: & Hippocrates etiã hoc non negat, duplex enim ſanguis, biles plures, plures etiã pituitæ, & ſingulæ à reliquis omnibus naturæ viribus, diſpoſitione, ſpetie maximè differentes, præterea & vrina (cur enim ipſa, veluti bilis, vtraque inter humores, qui animalium corporibus inſunt, non connumeranda ſit?) copioſior cum ſit; & nihilò minora, quàm illarum vtrauis animali afferat bona. Si ijs ab humoribus conſtitui, conſtareque animalia ſtatuendum eſt, è quibus partes cõſtituuntur, reficiunturque, quæ principes edunt operationes, ac actiones, quibus animal ſeruatur, quiq. quoad in

huiuſ-

huiusmodi agantur partes, perpetuò in corporibus retinentur; minimè verò, qui, siquidem quæpiam viscera constituunt, nutriuntue, at non ea certè, quæ alium in vsum vllum facta sunt, nisi vt illos suscipiant, è sanguine emulgeant, & foras tandem propellant, nisi enim hoc fieret: alijs corporis partibus immiscerentur, ac læderent: nequaquam è flaua, atraue bili, nec è pituita, veluti neque ex vrina, sed è semine tantum, sanguineque, vel duplici è sanguine, & altero minus, magis altero concocto, & in semen acto, animal constitui, nutririque, & constare asserendum est. Manifestè enim ex ijs animal constituitur, & solis ijs reficitur, & numquam, nisi vbi nimij fiunt, vt inutiles excernuntur. Nam sanguineas, rubrasque animalis partes è sanguine, exangues, albasque è semine constitui, nutririq. & Galeno visum, & suo nobis explicatum est loco. At humores reliqui recrementa potius proprijs modò visceribus nutritis, statim eijciuntur. Quòd si, quoniam flaua bilis in intestina deiecta, ijs inexistentem spiritum veluti erodens, ad sui ipsius, & ad excrementorũ, quibus immixta est, excretionem incitat, atra verò, dum est ventriculus inanis, atq. venã, quæ è splene ad illum fertur, nihil comprimit, ad illius os delata, spiritum ei inexistentem veluti mordicat, molestiaque afficit, quã amoliri appetens, cibos appetere videtur, quòd denique magnum vtraque animali commodum affert, propterea ex ijs animal constare statuat Hippocrates; ex vrina itidem constare animal statuat, oportet; neque enim minora, quàm illarum vtrauis pręstat bona. Nam spiritui veluti vehiculũ præbet, quo grauem, corpulentumq. sanguinem in quasuis corporis comportet partes. Et crassissimam sanguinis portionem, fęcem, quæ nullam in corporis partem agi queat, & in iocinore si immoretur, molestissima ei fit, eiusque cauitates breui ita obstruat omnes, vt nullus cõfecto sanguini exitus detur, sibi ipsi immixtam, & veluti in eo fluitantem secum ad renum constitutionem, nutrimentumq. exportat. Nulla igitur commoda, quæ huiusmodi succi animali præbent, ex ijs animal constitui, sed summam omnia rerum omnium conditoris DEI sapientiam præseferunt, potẽtiamque, quibus suis in operibus omnibus, quæ materiæ necessitate incommoda eueniũt, malaque, in summa commoda, summaq. vertit in bona. Minus etiam è pituita animal gigni, nutririue existimare licet: nulla enim prorsus animalis pars ex ea pituita, dũ remanet, cõstitui, nutririue videtur. Nam quæ pituitæ persimilis res sanguini vtriq. immixta spectatur, & qua arterias, venasq. nutriri rationi congruum est, longissimè abest, vt pituita sit; quæ diutius concocta probum in sanguinem agitur: & pinguissima sanguinis pars, & sanguis omnino ea est amplius concoctus, & in semen actus, è quo albæ, exanguesq. animalis partes constitutæ, nutriendæ sunt. Tum summopere mirari Hippocratem licet, qui viscosam eam cum intueretur, & propterea à calore confectam putare oportebat, & calidam contingeret, maximè frigidam constituit: bilem vtramq. magis etiam, quàm sanguis est, liquidam, fluidamq. cum perciperet; siccam tamen existimauit; & atram bilem insuper è bene calidis cibis à bene robusto calore in ventriculo in chylum actis, & è tenuissima, ac bene à calore exuperata eius portione amplius in iocinore concocta, postremò, & in splene ab eius calore, à multarumq; arteriarum motu aucto, accensoque confectam, absolutamque, & terram fermentantem, ac attollentem, ponere frigidam nihil erubuit.

NEQ. RECTE QVATTVOR EX HVMORIBVS, AC QVATTVOR EX elementis animalia, entiaq. constituta colligit; quòd quę corrumpuntur, in illa resolui videntur. Cap. XXXVI.

VATTVOR ex humoribus, quattuorq; ex elementis animalia, & entia reliqua omnia composita esse Hippocrates male cõcludit, quòd omnia vbi corrũpuntur, in res resolui videntur, quæ illis similes sint, in ea scilicet singula, è quibus composita sunt, resolui oportere assumens. Nam neque in vniuersum vere

est assumptio, firmaque: nec, si sit vera, quod Hippocrati declarandum est, declarat. Etenim, & si artificum opera, quæ è rebus componuntur, quibus, quæ insunt naturę, non ijs donatę sint viribus, quibus se se mutuò imminuant, perdantque, in easdem res, è quibus composita sunt, resoluuntur; non tamē idem ijs euenire existimare licet, quæ è multis quidem effecta sunt, non in propria seruatis natura, sed omnibus mutua actione immutatis, & vna omnibus natura, dispositione, specie donatis, longeq; earū qualibet à propria diuersa. Quæ.s. mutuò in se ipsas agunt naturæ, calor, frigusque, sibi ipsis coire non sustinent: & se se vtrumque, qualecumq. factū est, è proprijs in alienas sedes effundendi, & contrarium ijs præinexistens, deturbandi, se seq; in ijs constituendi facultatem, appetitumque numquā deponit. Necessariò igitur quæ à diuersis constituta sunt entia naturis, vbi sibi ipsis apponuntur, & magis etiam vbi immiscentur, nisi quæpiam eorum vni inexistens natura adeo viribus reliquas exuperet omnes, vt eas dum penitus perdit, nihil ab alijs imminuatur, sed illa non valde differentibus agant viribus, vt vna tandem, at bene à reliquis imminuta superfit natura, vnum prorsus, idemq; in ens, quæ coiere res, agantur oportet. Quod quidem ens exuperanti rei propius, & ab alijs magis dimotum, at ab omnibus certè diuersum erit. Quocirca, si vera sit Hippocratis assumptio, & quæ corrumpuntur, in ea, è quibus cōstituta sunt, resoluenda sint; quæ multis quidem è rebus, at omnibus mutua actione immutatis, & ab agentibus naturis constituta sunt, nequaquam ea singulas in res, è quibus constituta apparent, nec verò illarum vllam, quæ nimirùm periere, inque aliā actæ sunt omnes rem, sed in abeuntem naturam, à qua, & in remanentem molem, è qua effecta erant, resoluentur. Tum vno à calore entia omnia, animalia, & quæ, cuiusmodi animalia sunt, bene calida, molliaque, & laxa, beneq; dissimilaria constituta, in res, quę igni, aeri, aquę, & terræ similes sint, resolui possunt, & iam resoluuntur. Id enim est caloris ingenium, vt molem, cui inest, attenuet; at non veluti saltu, nihil in medias actam dispositiones, in summam statim agat tenuitatem. Sed emollit eam primùm, laxatque, mox fluidam, postremò tenuissimam reddit. Et moles ipsa non cuiusuis particeps dispositionis ingenitæ tenuitati cuiuis, sed paulò densior, quę est summæ tantùm, laxior verò fluoribus etiam egressum præbet. Itaque ex animaliū dudum demortuorum carnibus, veluti & è viuorum, quia nihil eæ adhuc, aut modicū quid laxatæ sunt, tenuitas forte qualisuis, res nimirū igni, & aeri similis, at non certè fluores vlli elabuntur. Paulò post carnibus multò mollioribus, laxioribusque factis, illis etiam, rei nimirùm aquę persimili egressus patet. Crassissima ipsarum portio, quę, neque in vapores, neque in fluores verti dum potuit, tenuitate, qua immixta mollis erat, spoliata omni, ac magis in se ipsam conspissata, in rem terræ similem concrescit. Viuorū porrò animalium carnes, & si ab inexistente calore assiduè emolliuntur, & laxantur, ac in fluores aguntur, nihil tamen molliores, laxioresque fiunt; nulliq; ex ijs nihil à motu concalefactis, adapertisque effluunt fluores: quòd quæ è fluoribus è venis elapsis, in easque illapsis adnascuntur carnes, sicuti ne earū moles, quantitasque imminuatur, ita ne dispositio immutetur, præstant.

ANNVM IN QVATTVOR PARTES MALE DIVIDIT, ET EARVM singulis singulorum elementorum attribuit.

Cap. XXXVII.

NNVM postremò quattuor in partes diuidens Hippocrates, & earū singulis elementorū singulorum naturas, Veri.s. calorē, humiditatemq;, Aestati calorē, siccitatemq., & siccitatē Autūno, frigusq., & frigus Hyemi, humiditatēq. attribuens, adeo positionis tenax est, vt eā dummodò teneat, firmetq., sensum ipsum dimittere nihil veretur. Ipse.n. sensus non diuersis quattuor elemētorum viribus, sed

diuersę solis ad terras directioni anni diuersitatem assignandã docet. Namq; ibi æstas, & maior fit calor, vbi magis directus sol imminet. Et ibi hyems fit, magisq; viget frigus, vbi maximè obliquus fit sol. Atq; meridionalibus in terris, quibus perpetuò directus, vel directo proximus iminet sol, paruum, vel nullum frigus vnquam, sed magnus perpetuò sentitur calor. In valdè borealibus, quibus valdè obliquus fit sol, nullus ęstus angit vnquã; sed perpetuò viget frigus. Nõ quidem hoc esset, si elementorũ vires anni tẽpora sectentur. Quandoquidẽ æquè cum elemẽta sint vbiq;, ac adesse oporteat, ipsorũ itidẽ vires æquales vbiq; erunt. Quòd si (vt confitendum est) calorẽ, qui ad nos aduenit, à sole fieri, ac intermedia elementa, & ipsam etiã terram à sole calefieri, & immutari eam cõfiteatur; non reliquis ex elemẽtis mutuò à seipsis immutatis, sed vna è terra, vnoq; à sole entia quęuis constitui, & vnã prorsus terram, cœlumq; vnũ prima corpora ponat necesse est. Et in entia, quæ ex ipsa enascuntur, terra vt agatur; calefacienda tantùm, emolliẽnda, fundenda cum sit; quod vtrumq. vnus agere potest calor, & vnus oĩno solis calor, moderatus præsertim vbi est, agere videtur; ad illorum cõstitutionem alia corpora afferre sano homini non cõuenit. Quorum præsertim corporum portio nulla vnquã, nec actio etiam vlla ad terram descendit: quin ipsa liquidò è terra enascuntur oĩa. Præterea, si id anni tempus, Ver, Autumnusq; ponẽdũ est; in quo nec calor nos, nec frigus molestia afficit vlla, in mediarum regionum multis nullum Ver, nec Autũnus est vllus. In multis.n. hyemale frigus ęstiuus calor, & hunc illud excipit. In nullis certè (quod si singula anni tẽpora elementis singulis respondeant, fieri oportebat) Ver, Autumnusq; æquale æstati, atq; hyemi sortiti sunt tempus; sed in oĩbus illis hę longè sunt diuturniores. Adhęc, quid ab autũno ver differat sentire nõ licet: quandoquidem idem vere, qui autumno calor; & ędem propemodũ in vtroq; fiunt pluuiæ: & æquè vtrumq;, vbi pluuiũ est, frigidum, & calidum, vbi serenum. Signum certè, quod Hippocratem impulit, vt ver calidum, humidumq;, autumnum frigidũ, siccumq; poneret, si verum sit, sensum sanè, & ipsius amplius positiones euertet. Nam frigido sub cœlo concoctiones oẽs melius fiunt: & qui frigidas incolunt terras; vel satis siccę eæ si sint, plurimo, liquido, rubro abundãt sanguine. Quin ipsi in primis Hippocrati vẽtres hyeme calidissimi videntur. Quo fit, vt si frigidus sit autũnus, non atra bilis multa, nec frigidus, crassusq;, & niger sanguis, sed illa nulla prorsus, aut modica, & hic calidus, liquidusq;, & ruber fiet; eòq; etiam amplius, si siccus fit. Insuper sicco in ambiente tenuior, quàm in humido fit aer; qui minorẽ ingenito sanguini adijcit molem. Quare si frigidior, crassior, & niger autumno est sanguis, nõ autumnalis id aeris frigiditas, siccitasq; efficit, sed calor potius, qui vehemens vbi est, tenuiores, calidioresq; sanguinis partes in summam agit tenuitatem, eamq; educit omnẽ. At fortè qui huiusmodi est, nõ autũno, sed æstate confectus est. Pituitã porrò, si non eam intelligit rẽ, quæ sanguini immixta eandem pituitę sortita est speciem, at lõgissimè à pituitę abest natura, & semen oĩno est; sed eã intelligit, quę ventriculo, vẽtriq; inest; mirùm sanè est, hyemę copiosiorem fieri Hippocratem docuisse; cui ventres hyeme calidissimi videntur. Verùm, si copiosior hyeme fit, crassior ea chyli portio est, à nimio calore super assata, tenuioribus sui partib⁹ spoliata, & viscosa facta: vel est humor è cerebro expressus, ab ambiẽte frigore cõpresso: vel è crassioribus vaporibus, quales pluuio sub cœlo, & terra madefacta fiunt, in cerebrum illapsis, ibiq; concretis factus est, & in ventriculũ delapsus. In hunc modum facta si sit, vel si externi aeris opera, at non certè ab ipsius viribus ventriculi calorem exuperantibus, nec earum omnino actione; qua vtiq; confici eam oporteat; si aeris naturis eius confectio tribuenda est; sed veluti ex accidente quodam factam esse existimandum est. Quasobres inditia, quibus Hippocrates rerum omnium agẽtia principia calorem, frigus, humiditatem, siccitatem esse, & ignem ab ijs, aerem, aquam, terram primò constituta, tum ijs sibi ipsis commixtis, entia reliqua omnia cõposita esse, colligere videtur, infirmissima sunt. Nec Empedocles, nec Ocel-

lus, primus, vt arbitror, quattuor elementorum inuentor, quantum in eorum scriptis, quæ ad nos peruenere, legimus, corpora hæc prima esse satis declarant. Quid Aristoteles? an ipse id præstat? Mihi quidem hac in re illorum præstigijs veluti captus videtur. Vel minima quæq. aliâs tractans, diligentissimè ea intueri, explicareq; , & antiquiorũ de hijs sententias examinare, & perpetuò ferè eas omnes, & iniuria fortè interdum dãnare solitus est. In primorum autem corporum constitutione, in summi re momẽti, & qua non rectè posita, nihil rectè poni possit, adeo parum diligẽs, adeo antiquioribus addictus est; vt nihil eorũ decretis inspectis, examinatisq., perinde ac DEI ipsius ore prolata essent, tot, taliaq; ponenda esse decreuerit; quot, qualiaq. esse ab illis pronũciatum foret. Cum tamen interea sensus ipse, proprięq. positiones, quibus nullas fortè firmiores posuit vnquam, maximè obstarent, maximèque aduersarentur: quæ duo tantùm agentia principia, & proinde duo tantùm prima corpora esse, & quæ nobis posita sunt, sine controuersia ponunt. Quod breuiter explicemus.

AD PROPRIAS POSITIONES RESPICIENTI ARISTOTELI, DVO tantùm prima corpora, & cœlum illa, terramq; videri debuisse. Cap. XXXVII.

VBSTANTIA, inquit, in qua generationes fiunt, & corruptiones, veluti natura quæuis alia, & aliud genus quoduis, à duobus tantum detineri potest primis contrarijs. Reliqua, quę inesse videtur, prima non sunt, neq; alterius generis, sed à primis illis manãt; & sub prima illa reducenda oĩno sunt. Illa eadem videlicet, at nõ integra, puraq; , sed imminuta, & sibi ipsis cõmixta. Et alibi, Prima, inquit, contraria in natura quauis quàm lõgissimè à se ipsis posita sunt: in medio eadem quidem, at imminuta, & sibi ipsis cõmixta. Integra videlicet contraria, puraque, extremas propriæ materiæ partes occupant; inq; illis qualia sunt, nihil imminuta, nihilq. impurata vigent: medias verò nullum eorum integrum, purumq. obtinet, sed imminutum vtrũque, atque alteri commixtum. Rectè sanè, quæ in extremis materiæ cuiusuis partibus spectantur, à summis ea, purisq. contrarijs cõstituta, & prima genere in illo, simpliciaque, & pura sint oportet. Quæ in medio sunt, nec prima, nec pura sunt, à non primis, nec puris constituta contrarijs, sed ab imminutis, & sibi ipsis Aristoteli cõmixtis. Quare quæ in Mundo vniuerso summè à se ipsis distant, ea tantùm à cõtrarijs primis, summisq., & puris detineri, & prima esse, simpliciaque, quę nimirùm à principijs huiusmodi constitui visa sunt, asserendum erat. Quæ in horum medio spectantur, secunda omnia, mixtaque, ab ijsdem quidem contrarijs, at sibi ipsis cõmixtis, & mutuò à se ipsis passis effecta, vel si extrema Mundi corpora non talia visa forẽt, qualia prima; nec quę inter ea locata sunt, qualia ex illis cõposita esse oporteret, ponenda fuere. Soli igitur cœlo, & terræ soli summas, integrasque, & maximè inter se contrarias inesse vires, sed eas languentes, debilesq. ijs omnibus, quę in cœli, terręq. medio ipsi sunt, docendum erat: quæ à sole, & terra pati, immutariq., & constitui etiã omnia, cœlum verò, terrãq. alio à nullo, sed à seipsis mutuò tantùm, & nequaquã vniuersa ipsa, sed extremas modò, & quæ se se contingunt ipsorũ portiones, manifestè cõspiciuntur. Cur igitur, cũ duo iure optimo ponere posset prima corpora, vnamq., vt alibi docuerat, oppositionem, quattuor corpora hæc, & duas inuexerit oppositiones, nihil inuenio aliud, quod dicam, nisi obseruantia, ac reuerentia quadam veterum sententiam hac in re, pręter consuetum morẽ, eum esse secutũ. Nunc expendere operęprotiũ arbitror, an eas rebus impertiat actiones, quas efficiũt, easq. naturas, quas actiones, passionesq. inesse demonstrent: an vires ijs, actionesq. assignet, quas suæ positiones assignandas admonent; quibusq. mundũ suo arbitratu construit. Propterea dictorũ corporum inuersionẽ, singulorũ nimirrũ in reliqua actiones explicantẽ audire, & nũ quas singula edũt, an quales iuxta eius decreta singulis edendę essent, Aristoteli ponãtur, examinemus.

1. Phys. tex. 50. & 56.

QVATTVOR DICTA CORPORA MVTVO IN SE IPSA ARISTOTELI inuertuntur omnia; & ex alijs alia fiunt, ac promptius quædam, quædam verò ægrius. Cap. XXXVIII.

de ge- r. tex. & .

Vtvam dictorum corporũ in se ipsa inuersionem, modumq., quo in se ipsa mutuò inuertuntur, & ex alijs alia fiunt, inquirens Aristoteles, & oblitus (vti diximus) nullam ab ipso humiditati, siccitatiq. agẽdi vim attributam esse, Quòd, inquit, dicta corpora omnia nata sint mutuò in seipsa transmutari manifestum est. Generatio enim à contrarijs, & è contrarijs. Elementa autem omnia contrarietatem adinuicem habent. Quæ enim ea constituunt differentiæ contrariæ sibi ipsis sunt: & in his quidem ambæ, vt igni, & aquæ; ille enim calidus, & siccus, hæc autem frigida, & humida: illis autem altera solum, veluti aeri, & aquæ; ille enim calidus, & humidus, hęc verò frigida quidem, at humida est. Quapropter vniuersaliter quidem manifestum est, quòd omne ex omni generari natum est. Iam autem secundum vnumquodq. nõ difficile est videre, quomodo quidem omnia ex omnibus erunt. Differt autem ipso citius, & tardius, & facilius, & difficilius. Quæcumq; enim habent cognationem adinuicem, velox horum transmutatio est. Quæcumq. autem non habent, tarda; quia facilius est vnum, quàm multa, transmutare. Vt ex igne quidem erit aer, altero trãsmutato. Illud enim erat calidum, & siccum, hoc autem calidum, & humidum. Quapropter, si vincatur siccum ab humido, aer erit. Rursus autem ex aere aqua erit, si vincatur calidum à frigido: illud enim erat calidum, & humidum, hoc autem frigidum, & humidum: quapropter transmutato calido, aqua erit. Eodem quoque pacto ex aqua terra, & ex terra ignis: habent.n. ambo ad ambo cognationem; Aqua enim humidũ, & frigidum, Terra autem frigidum & siccum; quapropter victo humido, terra erit. Et rursus, quoniam ignis quidem siccus est, & calidus, terra autem frigida, & sicca; si corrumpitur frigidum, ignis erit ex terra. Quapropter manifestum, quòd circularis erit generatio in simplicibus corporibus, & facillimus hic modus transmutationis, quia cognatio existit in ijs, quæ consequenter. Ex igne quoque aquam, & ex aere terram, & rursus ex aqua, & terra, aerem & ignem contingit quidem generari; difficilius autem, quia plurium est transmutatio. Necesse enim est, si erit ex aqua ignis, corruptum esse frigidum, & humidum. Et rursus, si ex terra aer, corruptum esse frigidũ, & siccum. Similiter autem, si ex igne, & aere, aqua, & terra, necesse est ambo transmutari. Hæc igitur tardior generatio est. Si autem vniuscuiusque alterum corruptum fuerit, facilis quidem erit, non autem in se inuicem transitus: sed ex igne quidem, & aqua, erit terra, & aer: ex aere verò, & terra, ignis, & aqua. Quando enim aquæ corruptum fuerit frigidum, ignis autem siccum, aer erit: relinquitur enim huius quidem calidum, illius autem humidum. Quando autem ignis quidem calidum, aquæ autem humidum, terra; quia relinquitur illius quidem siccum, huius autem frigidum. Similiter autem, & ex aere, & terra, ignis, & aqua: quando enim aeris corruptum fuerit calidum, terræ autem siccum, aqua erit. Relinquitur enim illius quidem humidum, huius verò frigidum: quando autem aeris humidum, terræ autem frigidum, ignis; quia relinquitur illius quidem calidum, huius autem siccum, quæ quidem erant ignis. Hęc Aristoteles de simplicium corporum generatione, mutuaque omnium in omnia inuersione. Quæ, si primis suis positionibus, & ijs amplius, quę sensu percipiuntur, conueniant, consentiantque, admittenda sint, minimè verò; si sibi ipsis, & multò etiam minus si sensui repugnent, dissideantque. Singula igitur, quæ prima, simpliciaq. corpora illi videntur, inspicienda sunt; & num, qualia ipse ea ponit, & qualia esse prima oportet, simpliciaque, & num eo, quo ipsi placet modo, in sese mutuò inuertantur, considerandum.

DICTA CORPORA PROPRIIS QVIDEM POSITIONIBVS CONCORS, at ijs, quę eueniunt, discors inuertit, & non quas edunt, sed quę iuxta ipsius positiones edendæ forent, ijs assignat actiones. Cap. XXXIX.

VIS positionibus cōgruens, quæ dicta sunt corpora inuertit Aristoteles: nisi in eo fortè peccet; quòd ęgrius, quæ vtroq; dissident principio, inuerti decernit. Cum.n. non vtraq; horum natura vtriq;, sed altera alteri contraria sit, & altera alterā oppugnet nihil alterius vsa ope; quin, quo tēporis spatio ab altera deturbatur altera, ab altera itidem interimatur altera, ac quin æquè prōptè corpora singula à singulis inuertantur, nihil obstat. In reliquis sibi ipsi concors inuertit omnia. Nec dubitare licet, quin, si quibus Aristoteli donantur, ijs singula donata sint viribus, nihilò segnius nō aquam modò aer, & aqua aerem, & vtrumq, ignem, & terram in se ipsum agat; quàm ignis vtrumq; in se ipsum inuertit; nec quin ex igne, & aqua, calore ex illo, ex hac humiditate deiecta, illius itaq; siccitate, & huius frigore vtrūq; occupante, terra fiat; & ex aere, terraque, frigore ex hac, & ex illo humiditate deturbata, quin ignis fiat, cuius.s. naturæ remansere. Verum summè ijs, quæ eueniunt, discors, dissonusq; est. Siquidem ignis nullo aquam, aeremq; negocio, at terrā ægerrimè in ignem agit; quæ iuxtà iacta fundamenta promptissimè inuertenda ei erat. Et terræ vires quamuis per supremam ipsius superficiem, per calidum effusæ ens, summoperè imminutæ ad aerem perueniant; si non aerem ipsum, summāq; ipsius tenuitatem, at vapores tamen; qui eadem prorsus, qua aer natura donati sunt, & qui modico quodam tenuiores facti, aer fiunt, in aquas cogunt; & aquas marinas in glaciem vertunt; ipsi terræ propiores faciunt; & in terrā postremò agunt, à sole non reiectæ; & ignem etiā extinguunt; nec verò (quod aqua facit) suffocantes, comprimentesq;, sed se ipsas in eum effundētes, & contingentes eum modo. At aer, nec ignem in se ipsum agere, nec eius dispositionem immutare apparet vnquam, minus etiam terram; sed quantulauis eius glebula in aere seruatur quantouis. Et aqua ignem quidem extinguit, at non propriæ naturæ robore; sed, quod vel calidissimi faciunt succi, mole eum opprimens, suffocansq.; in aquam certè, quod fieri oportebat, si contrarijs ipsa, summisq; prædita sit viribus, agere illum visa est nunquam. Et terram, quam subit, à sole nimirum emollitam, in minutissima quidem dissoluit frustula, in aquam verò nihil eam vertit. Itaq; aqua, cui quantęq., & quandiu vis immixta fuerit, in vapores acta, subsidere terra apparet: & integram, crassamq., & quam non subit, ne soluit quidem. Quin, & aerem inuertendi aqua, & aquam aer nullam prorsus facultatē obtinet. Propterea quantulusuis aer medijs in aquis, & aqua quātulauis perpetuò in aere seruatur, nisi cœli calor, aut terræ frigus in vapores, aut glaciem illa mutarint. Minus etiam ex aqua, & igne quouis pacto, & ratione quauis sese exuperent, terram fieri, intelligi potest. Esto enim, frigida sit aqua; non certè æquè, ac terra, frigida videri potest. Neque enim aquæ, sed terræ omnino est, quod aquam corrūpit, & in glaciem agit, frigus. Esto etiā, ignis tenuitas agendi ui donata sit; non certè aquæ humiditatem in crassitiem, & summā eam aget vnquam. Itaq; quis cōminiscetur modum, quo è tenuissima, calidissimaq; altera, & è liquida, & si quidē frigida, at languidè certè, res constituatur summè crassa, summèq; frigida? Insuper, quo ex aere, terraq; ignis fiat vnquam, è summè nimirum frigida, summeq; altera crassa, & è calida quidem altera, tenuique re, quę duę conditiones minores, quàm in igne sunt, res cōstituatur, quę, & calore, & tenuitate lōgissimè exuperet, nihil præsertim calore crassitiem, at tenuitate eam inuertente? Quapropter non quas agere res apparent, sed quæ iuxta proprias positiones agendæ ijs erant, eas rebus impertit actiones. Vt nisi non sapientiæ, sed Aristotelis amore illecti sint Peripatetici, apertè intelligant, hominem tuendorum tantùm suorum dogmatū gratia, non occultas modò naturas, sed actiones etiā rebus, quas nunquā edāt, attribuere nihil veritū.

E PRIMIS CORPORIBVS QVA ARISTOTELI PLACET RATIONE sibi ipsis commixtis reliqua constitui, & mixtionem fieri prorsus non posse. Cap. X L.

RAVE prima corpora constituens Aristoteles, peius etiam ex ijs mutuò sibi ipsis commixtis reliqua componit: qui nimirum ab illorum vnius, vel altera, vel si visum foret, natura vtraq;, at imminuta ea, debilitataq., singula constituere, & singulis oppositionis vtriusq. alteram modò naturam, vt propriam substantiam, reliquorum omnino entium singulis vnius primorum corporum naturas, at imminutas, debilitatasq; videre cum posset; singulis primorum corporum omnium naturas omnes simul indidit, summè inter se contrarias, oppositasq;, & quarum ea sit vis, atq; ingenium, vt sese oppugnare, deturbareq; cessent nunquam; nunquam, scilicet, sibi ipsis concordes, nihilq; inter se decertantes, seseq; oblædentes, cuiusmodi secundis entibus inesse Aristoteli videntur, sint vsquam. Verum, quò eius sententia amplius innotescat, cõmodiusq; excutiatur, quæ mixta Aristoteli dicuntur, & quid sit mixtio, tum & eorum rationes, qui ita sibi ipsis commisceri posse entia negant, & harum solutiones exponentem Aristotelem audiamus. Liceat verò, quæ mixtionis rationem, & mixtorum conditiones edocens sparsim, nulloq; (vt videtur) ordine Aristoteles posuit, colligere, & suo, quantum per nos fieri potest, ordine, distinctèq; ea explicare omnia. Mixta ea Aristoteli sunt, & dicuntur entia, quæ è multis, & mutua ijs actione passis, imminutisq;, & in media, communemq; rem actis composita sunt. Itaq; mixtionem rerum alteratarum vnionem esse enunciat. Huiusmodi mixtionem, & huiusmodi mixta esse cum supposuerit; rectè, beneq; sibi ipsi concors, nequaquam quibusuis ex entibus, & quouis pacto sibi ipsis coniunctis, & vel nihil, vel quiduis passis, immutatisq;, mixtionem fieri posse, nec mixta esse quæcunq; è multis quidem, at nihil, vel penitus à propria natura dimotis composita sunt, decernit. Siquidem, quæ, vel propria natura immutabilia, impatibiliaq; sunt, vel quæ immutari quidẽ, patiq; possunt, at immutata, passaq; nondum sunt, quantumuis minutissimas in partes, & quæ sensum lateant omnem, simul contrita sint, confusaq;, at nihil tamen à se ipsis immutata, sed in propria singula seruata sint natura; hæc ad sensum fortè, at non verè mixta, sed sibi ipsis apposita sunt tantùm. Minus etiam, quorum quædam, vel quæ tota penitus periere, penitusq; abolita sunt omnia: non enim quæ non sunt, sibi ipsis mixta ea sunt; sed ex ijs, ibiq; fiunt mixta, vbi quæ mutuò à se ipsis pati, immutariq; apta sunt, ita à se ipsis mutuò patiuntur, immutanturq; omnia, vt omnia in commune, intermediumq; agantur ens, & ita id sibi ipsi similare; vt quæuis eius pars reliquis omnibus & enti vniuerso nihil minus, quàm aquæ pars quæuis reliquis eius partibus, & aquæ vniuersæ eadem sit: & ita immutata cum sint omnia, minimè tamen perierint, abolitaq; sint, sed seruentur etiamnum tamen, & separari à reliquis queant. Itaq; seruentur, & non seruentur, & vnam, eandemq; in rem acta omnia, & imminuta quidem, at in propria seruata sint natura; & singula ab alijs separari possint. Quare, num hoc pacto commisceri queant entia, addubitans, Impossibile, inquit Aristoteles, alterum alteri commisceri nonnullis videtur: nam quæ mixta cùm sint, alterata non sunt, nihil magis mixta sunt, quàm prius; sed similiter se habent; altero verò corrupto, non sunt mixta, sed hoc quidem est, illud verò non est. At verò mixtio eorum est, quæ similiter se habent, eodem igitur modo, si & vtrisq; congredientibus eorum quę miscentur vnumquodq; corruptum sit; non enim mixta sunt, quæ omnino non sunt. Iure quidem; vt enim Aristoteli ipsi visum est, positisq.; è quibus sibi ipsis commixtis aliud ens, & vnum quod sit, idemq; vniuersum compositum esse existimandum est, remaneant ea oportet: neq; enim, quæ alia assumpta natura periere ipsa, ex eis sibi ipsis commixtis constare quid conijciendum est. At & non remaneant etiam oportet: si

ſiquidem, quod ex entibus in propria ſeruatis natura, vel ſi bene imminuta ea ſit,
retuſaq; conſtitutum eſt ens, nequaquam id vnum, idemq; vniuerſum ſit vnquam;
ſed eo tantùm modo, eaq; vnum appareat ratione, qua quæ è multis ſibi ipſis appo-
ſitis, colligatisue conſtant. Quocirca dubitationem, vt ſoluat Ariſtoteles, & ſeruari in
mixto ea, è quibus compoſitum eſt, & non ſeruari, ſed omnia in mediam quampiam,
communemq; rem, & ſummè eam vnam, ſummèq; ſimilarem acta eſſe, & in huiuſmo-
di acta rem, omnia tamen ſeruata, & à ſe ipſis ſeparabilia eſſe, oſtendat oportet. Per-
obſcura verò res eſt, & quæ naturæ ipſi repugnare videatur; quæq; apertiſsimè ex-
plicanda ſit. Quod certè, ſi, vt oportet, præſtet Ariſtoteles; non modo quem amemus,
laudemusq;, ſed quem admiremur, & veneremur etiam, dignus ſit: ſin minus; oppoſi-
ta mereatur. Ipſe nanq; ſecundorum entium conſtitutionem, apertiſsimam ſcilicet
rem, nullo ſuo (vt dictum eſt) nullo etiã noſtro labore nobis manifeſtare, & veluti ante
oculos ponere cum poſſet, vehementer nos torquens, maximiſq; inuoluens tenebris,
nihil illam, ſed Antiquiorum figmenta nobis tradidit. Operępretium eſt, quę dubita-
» uit, ſoluentem audire. Entium, inquit, hæc quidẽ actu, alia verò poteſtate ſunt. Cõtin
» git itaq;, quæ cõmixta ſunt, quodammodo eſſe, & quodãmodo non eſſe; quod ex ip- 84.
» ſis effectum eſt, actu quidẽ aliud ab ijs, è quibus effectum eſt; potentia autem oĩa, quæ
» prius, quàm cõmiſcerentur, erant, & non deperdita: hoc autem ſermo quæſiuit prius.
» Videntur.n., quę cõmixta ſunt, è ſeparatis prius coiuiſſe, & poſſe rurſus ſeparari. Neq;
» igitur actu permanent, veluti corpus, & album; neq; corrupta ſunt, neq; alterũ, neq;
» vtrumq.; ſeruatur.n. vtriuſq; potentia. Magnas mehercule (vt ingenuè fatetur ipſe)
actus, & potẽtiæ diſtinctioni gratias debet Ariſtoteles, cuius ope ex anguſtijs quibuſ-
uis euadere nihil deſperat. Itaq; prima corpora in aliam oĩa acta rem, & vnam eam,
eandemq; oẽm, & penitus à ſingulis diuerſam, ſingula tñ ſeruari, & à ſe ipſis ſeparabi-
lia eſſe, ſeruari nimirum ſingula, & non ſeruari, & idem facta eſſe oĩa, & diuerſa, con-
trariaq; remanere, enunciare nihil veretur. At nõ diſtinctionibus, & inanibus verbis,
quæ impoſſibilia, falſaq; apparent, ſed rebus ipſis poſſibilia, veraq; eſſe oſtendat, qui
rerum naturã explicat, oportet: quæ hoc non licet modo, ea ne effari quidem licet.
Quoniã autem ſenſui expoſitæ res, & quatenus ſenſiles ſunt, tractantur; vtiq; ſenſui
exponendæ ſunt, manifeſtandæq; oẽs, eæq; amplius, quæ ſenſui repugnare vidẽtur.
At ratio examinetur. Non quidem, quòd ſecundorum entium partes ſingulæ in ſingu
la prima corpora inuerti poſſunt, propterea hæc oĩa illis ineſſe declaratum Ariſtoteli
eſt. Cum.n. quoduis in quoduis agi, & è quouis quiduis fieri poſſit; non magis ſecun-
dis prima ineſſe, & è primis inexiſtentibus cõſtituta ſecunda eſſe, quàm primis ſecun-
da inexiſtere, & ex his illa compoſita eſſe declaratum Ariſtoteli ſit. Id itaq; amplius ho
mini pręſtandum: ſecundorum, videlicet, entium partes ſingulas in ea prima corpora
reliquis prõptius inuerti, è quibus conſtitutæ ipſæ ſint, & ſingulas à reliquis ſeparari
poſſe, diuerſas oĩno inter ſe eſſe, oſtendendum Ariſtoteli erat. Hoc ni factum ſit, nequã
quã illis prima corpora ineſſe, nec abolita ea, ĩnq; aliam acta rem, apertum ſit vnquã.
At id ſi ponat Ariſtoteles, minimè iam è primis corporibus penitus ſibi ipſis cõmixtis,
& mutua actione in aliam, & in eandem oĩbus actis rem, ſecunda entia effecta eſſe po-
nat; ſed ex appoſitis illis, & in debilitata quidẽ, refractaq;, at in propria tandem ſingu
lis ſeruatis natura: non verè.ſ. ſimilaria ſecunda entia eſſe, & vnum, idemq; oĩa; ſed
prima oĩa ſibi ipſis appoſita. Id quod (vt viſum eſt) minime oĩum concedet Ariſtoteles.
» Quoniam, ait, cõpoſitio, & mixtio nõ idem, ſed diuerſum ſunt; planum, quòd vbi quę
» miſcentur, ſecundum parua ſeruata ſunt, mixta ea non ſunt, ſed compoſita; & cõpoſi- 85. &
» tio oĩno, non autem temperamentum, & mixtio facta eſt; neq; habebit eandem ratio 86.
» nem cum toto pars. Dicimus autẽ, ſiquidem oportet mixtum eſſe aliquid, quod mixtũ
» eſt, ſimilarium eſſe partium, & ſicut aquæ pars aqua, ita & temperati, mixtiq;. Si autem
» ſecundum parua mixtio; nullum accidet; ſed ſolum, quæ horũ mixta ſunt, ad ſenſum

eſſe;

mixta esse; & idē huic quidem mixtū; si nō acutè inspexerit, Lynceo verò nihil mixtū. Ecce, vel quàm ipse attulit ratio, corpora, quo dictum est modo, sibi ipsis commisceri non posse manifestissimè declarat. Sed quæ Aristoteli persuasere, vt prima corpora omnia singulis secundis entibus inderet, inspiciamus. Fortè.n. adeo manifestè secundis prima omnia inesse declararunt; vt incommoda queuis sustinenti indenda forēt. Id certè visum si sit, vel si mixtionis ratio explicari non possit, nihil tamen incusandus sit Aristoteles, qui nimirum necessariò ponendam rem, qua potuit ratione, posuit.

RATIONES, QVIBVS SECVNDA ENTIA E PRIMIS CORPORIBVS composita esse astruit, infirmas esse. Cap. XLI.

2. de ge. c. 50.

» Ecunda, inquit, entia, è primis omnibus cōposita esse, vniuscuiusq;
» nutrimentū testificari videtur. Omnia enim ex ijsdē, è quibus sunt,
» nutriuntur; & omnia è pluribus nutriuntur. Etenim plantæ, quæ
» tantùm aqua nutriri videri possent, multis nutriuntur: siquidem
» aquæ terra commixta est. Ideò agricolæ tentāt, cùm miscuerint, irri «
gare. Fortè, & quòd quæ corrumpuntur Aristoteli etiam, veluti & «
Hippocrati, in ea resolui visa sunt, quæ Igni, Aeri, Aquæ, & Terræ si- «
milia apparent; ratio, quæ è multitudine rerum, quibus animalia, plantæq; aluntur, sumitur, absurda est; & quæ principium petat. Etenim multis quidem animalia nutriri videntur, & quorum alia alijs magis, minusue calida, & humidiora, sicciora ue sint, ijs tamen omnibus, quæ ab animaliū calore exuperari possint. At nequaquā illorum vllum è Terra, Aqua, Aere, & Igne simul inexistentibus compositū esse monstratum Aristoteli est vnquam. Et quin vna è Terra, vnoq; à Sole; vel vno ab igne Aristoteli cōstitui ea possint omnia, nihil (vt videtur) obstat. Immo vna modò è Terra, & igne ab vno effecta esse omnia, vel Aristoteli statuendum est. Clarè enim terræ, ignisq; media sunt omnia; nec conditio illorū vlli inest vlla, quæ terræ, ignisq; conditionum media non sit: Et dum ignis terrā inuertit, & proprijs eā spoliat, suisq; donat conditionibus, medijs eā donet omnibus, & in res eam Aristoteli agat necesse est, quæ terræ, ignisq; mediæ videri possint. Tùm plātę quædam, vel in longè aridissimis terris, & in quibus, aut nullæ prorsus, aut perraræ, perq; breues fiunt pluuiæ, & quas illatū profundiores partes subire, diutiusq; in ijs seruari, existimari non licet, enascūtur, ac seruantur; quę vnā è terrā à Sole soluta, attenuataq; genitæ sint, nutritæq;, summè est necessarium. Quòd si is perpetuò agat Sol, qui terram emolliat quidē, attenuetq;, at quam ingenerat tenuitatē, nihil eam educat vnquàm; nunquā .s. ita dura fiat terra, vt à Sole emolliri, & in succū, quo plantæ nutriri videtur, agi repugnet; nullis illæ vnquam pluuijs, nullis irrigantibus opus habeant aquis: quę nimirum non aliā ob causam terrę induntur, nisi vt illarum appositione molliot, laxiorq; facta, à Sole in succū, è quo (vti diximus) fiunt, nutriunturq; plantæ, promptius agatur. Et vel in terra nihil prorsus vllis madefacta ab aquis, sed benè subacta, paulò minus, interdum verò & amplius, quàm in assiduè irrigatis, nutriri conspectæ plantæ docent, non è re, è quatuor simplicibus corporibus composita, sed vnā modò è terra nutriri à Sole emollita, fusaq;. Duratā enim terræ superficiem emolliens fossio, aditum quidem solis actioni, quo in profundiorem illā perueniat, aperit; aliud certè nihil agit. Terram verò à Sole emolliri posse, & mollitudinē, quæ illi inexistit, vniuersam à Sole effectam esse, & sensus manifestat, & satis est in primo expositum commentario. Itaq; è terū, quibus animalia, plantæq;
c. 28. 30. nutriuntur, multitudine sumpta ratio, languida est; & quod quæritur sumit; & nunquam illas è quatuor simplicibus constitutas esse declarat, sed supponit. Quæ verò è «
rerum resolutione id astruit; mixtionis ea rationem destruit. Nam si aliæ mixti partes in ignem, in aerem aliæ, aliæ verò in aquam, & in terram aliæ per se agantur; nequaquam ex ijs compositū fuerit in medium, & commune mq;, & eandem omnino in rē «
iunctis,

ctis, non è mixtis omninò, sed ex appositis tantùm, & non potestate, sed actu mixto Aristoteli inexistentibus. Vt nunquam satis incusare hominem queas, qui à nullis manifestis rebus, nec à firma ulla ratione coactus, impulsusúe, rem posuerit, quæ euidenter naturæ repugnet, quáque inextricabilis excipiat difficultas. Sed agè rationem etiam, qua Aristoteli secunda entia nequaquam & ipsa simplicia, sed è multis composita esse supponenti, prima omnia illorum singulis indenda esse suasit, vel si (quòd manifestè falsam, atq; adeo impossibilem, vt visum est, rem ea astruit) inspicienda nò esset, vndiq; tamen vt eius positionis absurditas manifestetur, intueri ne grauemur.

PRAETEREA, ET QVIBVS E PRIMIS OMNIBVS SECVNDA componenda esse astruit. Cap. XLII.

MNIA, inquit, mixta corpora, quæcunque circa medij locum sunt, » ex omnibus componuntur simplicibus. Terra omnibus inest omnibus, » eò, quòd vnumquodq; maximè, & plurimũ sit in proprio loco: aqua » autem, quia indigent terminari ipsa composita; sola autem esse sim- » plicium facilè terminabilem aquam. Amplius autè, & terra sine humi- » do non potest consistere; sed hoc est, quod continet: si enim auferatur » ex ipsa humidum, decidet vtique. Terra igitur, & aqua propter has inexistunt » causas. Aer autem, & ignis, quoniam contraria sunt terræ, & aquæ: Terra enim aeri, » aqua verò igni contraria est; vt contingit substantiam substantiæ contrariam esse. » Quoniam igitur generationes ex contrarijs sunt, inexistunt autem altera extrema cõ» trariorum, necesse est, altera inesse. Quapropter in omni composito omnia simplicia insunt. Perpetuò præsentes positiones ponendi, stabiliendique studio inflammatus Aristoteles, eas vt ponat, firmetque, nihil proprias alibi positas, vel maximè eas stabiles, firmasque, amoliri, nihil etiam sensui, rerumque naturæ aduersari veretur. Quamobrem, vt secunda entia, è terra, aqua, aere, igne composita esse, & ad illorum constitutionem his omnibus opus esse declaret, cum paulò ante humiditatis, siccitatisque rationem explicans, id humiditatis ingenium esse enunciasset, vt proprium terminum seruare, & sese continere non possit, sed ab alia natura, & à siccitate omnino continenda sit, siccitatis verò, vt proprium terminum seruet, alienumque vt numquam recipiat, firmissimè scilicet se se contineat, sibique ipsi cohæreat; & aridũ id esse, quod perfectè sit siccum, vt ob humiditatis etiam defectum concreuerit; præterea, & terræ siccitatem, vt propriam formam, & aquæ humiditatem cum assignasset; quæq. non modò terræ sese continendi facultatem largiri non posset; sed ipsa à terra continenda foret; terram omnino se se continere, & à se ipsa diuidi nolentem, repugnantemque; aquam verò perpetuò diffluentem, & vt contineatur, terra opus habere cum intueretur: Terram per se contineri ineptam esse, & ne diffluat, & à se ipsa ne separetur, ab aqua retinendam esse affirmare, proprijs scilicet positionibus, & » naturæ ipsi repugnare, nihil veretur. At ratio tamen excutiatur. Non terra, inquit, » tantùm, sed aqua etiam ad mixtorum cõpositionem opus est; quia terminari ea opor» tet; & sola aqua terminabilis est. Si quidem terminari, diffluere, & terminabilis, id quod vox sonat, & quod aquæ naturæ congruit, alieni termini susceptibilẽ esse Aristoteli significat; & fluorum tantùm, succorumque inquirat constitutionem; id quidem Aristoteles peccet, quòd ab igni terram molliri, & in omnigenos fluores, & ipsas etiam in aquas agi intueri cum posset, & intuitus esset; ad fluorum constitutionem aqua opus esse statuerit. Sed aquam primum, & ipsam corpus supponenti, ignosci id queat: at non certè, quòd ad stabilium etiam entium compositionem illam afferre. Nam, vt dictum est, quod maximè siccum est ens, id ab alia natura continendũ Aristoteli in primis videri non potest: & aqua proprium ipsa terminum seruare cum non possit, qui alijs eum præbere queat, intelligere non licet. Sin verò (vt Peripateticorum

non-

Marginal notes: 2. de gen. tex. 49. — Ibidem.

(nonnullis placet) terminabilis pro terminatiua Aristoteli posita est; itaque quæ sub-
sequitur ratio (Amplius autem, & terra sine humido consistere non potest, sed hoc
est, quod continet; si enim auferatur ex ipsa humidum, decidet vtique) non alia à
præcedente fit, sed illam explicet: ignoscamus Id Aristoteli, quòd vnam, eandemque
rationem cum ponat, in duas eam diuidit. At verò, quòd parum propriorum decreto-
rum, minus etiam eorum, quæ sensu perceperat, memor, siccitatem ab humiditate
continendam esse statuat, id certè non est ferendum. Nam et si humore elabente, cō-
cidere, disrumpique quædam ipsi visa sunt; alia tamen multa eò duriora, densioraq;
fieri, & eò compingi magis, quò inexistens ijs humor educitur magis, intuitus etiam
» est. Ferrum, inquit, sæpius fusum, inexistente nimirùm humore elapso omni, fundi
» amplius, dissoluique non potest. Quando ergo humore effluente, alia compingi, alia
dissolui, quia vel eadem diuerso à calore vtrumque pati apparent; non temere pro-
pria positio, & quam naturæ concors posuerat, deserenda; sed entium vtrorumque «
compositio, tùm, & quo à calore compactio, & à quo fusio fiat, prætcrea & caloris di «
uersitas, quæ, vt eadem compingantur, dissoluanturq., præstat, diligentius intuenda «
erat. Et factum id homini si foret, manifestè terram, siccaq. quæ sunt omnia, eò ma-
gis se se continere, & sibi ipsis magis affixa, agglutinataque esse, conspecta forent, quò «
inexistente humore spoliata magis sint. Quoniam ea præcipuè humore effluente dis- «
solui, disrūpiq; apparent, quæ è terra, & aqua sibi quidem ipsis appositis, at nequaquā «
in mediam, communemque actis rem, sed in propria vtrisque seruatis natura, com- «
posita sunt; nequaquam verò, quæ similaria, & verè mixta Aristoteli sunt; quin eò ma «
gis hæc compingi, quò humor ex ipsis effluat magis: siquidem illa, at non certè & hęc «
etiam ab aqua contineri videri debuere. Præterea, quoniam vel illa nō à calore quo-
uis, sed à vehementi tantùm disrumpi, à moderato autem magis compingi, magisque
cōstringi apparent. Nec verò id accidit, quòd languidior calor minus strenuè inexistē
tem humorem, quàm vehemens, educat. Promptius enim hic quidem præsertim ex-
ternis è partibus humorem extrahit omnē; at quòd tenuitate illæ omni spoliatæ sum-
mè crassescunt, summèque durescunt, itaque caloris actioni aditum occludunt; inter-
næ in propria propemodum dispositione seruantur: languidior verò, quòd paulatim,
lenteque agit, simul pene & externum, & internum humorē attenuat, educitque. Ita-
que serius quidem, sed vniuersa, in quę agit, summè, & æque tandem exiccantur, sum
meque compinguntur. Hæc ita cùm eueniāt; quæ humore effluente dissoluūtur, dis-
rupunturque, nequaquam propterea disrumpi putandum, quòd inexistente humo-
re, à quo continebantur, spoliata sint; sed quòd eodem fere temporis momento, mul-
ta in ijs ingenita est tenuitas, & quantæ, simul pręsertim, confertimque, & è constri-
cta iam superficie erumpenti exitus non patet; quem igitur sibi moliens compressio-
nis impatiens ingenita tenuitas, quæ obstant, amolitur, disrumpitque omnia. Qua-
re quę dissoluuntur, nō pręinexistentis humoris defectu, sed (quod terra ipsa pati vide
tur) à tenuitatis, spiritusque dudum ingeniti, egressumque sibi patefacientis impetu
disrumpi liquido patet. At verò minutissima frustula, in quę dissoluta illa fuere, qui
bus nulla inesse humiditas Peripateticis videri potest (neque enim non & ex ijs etiam
educat illam calor, quam è tota extraxit mole) optimè se se continere videntur. Vt
vel ex ijs conspicuum fit, siccum quod est, vt consistat, nulla humidi vllius opus ha-
bere admixtione: non siquidem idem, & minutum appareat, & humidū. Et quę aqua
infusa continentur, nequaquam ab ea, vt ab humidissima, continentur re, qualis mi-
xtionem effugiat, pręterlabaturq. omnem, & nihil contineat omnino vnquam: sed
propterea quibusdam infusa admiscetur, coitque ijs aqua, & vnum ijs facta, collæ, glu
tinisque more ea continet; quòd non ad summam tenuitatem acta aqua, viscositatis
non penitus est expers. Vera certè si sit Aristotelis ratio, & humidum consistentiam,
& sese cōtinendi vim sicco pręb eat, vel contineatur oīno ab humido siccum; summè
humi-

humidum quod est id maximè agat. Itaque aer terram contineat maximè, cuius. s. propria esse humiditas prima corpora componenti, & constituentes ipsorum differentias inquirenti Aristoteli videtur, non aqua; cui frigus, vt propriam naturam assignat. Neque enim, vbi sibi ipsis commiscentur prima corpora, alias sumant naturas, & veluti proprij ingenij oblita, non iuxta proprias agant differentias, quod Aristoteli interdum placet, aeris modò, modò aquæ humiditatē propriam esse asserenti, rerum naturam suo arbitratu immutanti. Nec verò vtriusque propria sit humiditas, vt Peripatetici complures sentiunt, quòd è binis eius conditionibus, altera illorum alterius sit; aeris videlicet, quòd aqua is tenuior, & magis diffluens, magisque dilabens, minus omnino consistere per se potens, minus proprio termino contineatur; aquæ verò, quòd magis alieno inhæreat: non enim æquè, ac aer illum effugit, non æquè tenuis, nec æquè fluens, dilabensque, sed magis crassa, & magis hærens. Siquidem quæ crassior est res, siccior Peripateticis ponenda est, crassitiem siccitatis propriam esse ab Aristotele edoctis. Et humiditatis ratio ab Aristotele allata, id humidum magis esse declarat, quod magis diffluit, & promptius terminum quemuis, & quamuis suscipit figuram; non quod magis alieno termino inhæreat, non effugiens illum, & parum diffluens, quod omnino non ægerrimè proprio termino contineri videtur, neque esse prorsus humidum. Vtrumq; igitur, quod humidi proprium videtur, multò aer, quàm aqua, habet magis: nā, & proprio termino minus continetur diffluens, dilabensque magis, & alienū quemuis multò promptius, multòq; suscipit facilius, multò aqua tenuior, & minus etiam, quàm aqua hærens, minusque repugnans. Ex quibus humiditatem perpetuò aeris propriam Peripatetici ponant, & aeri terrā continendi vim, si ab humido continenda est vllo, attribuant oportet. Nec verò siccum, vt contineatur, humido quidem opus habere, at aqueo, non aereo (quod faciunt) dixerint, quòd aqua propter grauitatem descendat, terræque hæreat; aer verò propter leuitatem, tenuitatemque effugiat, elabaturque; & mixtionem preterlabatur. Nisi enim modum ipsi inueniant Peripatetici, quo aer admixta delabatur, inq; illis detineatur, & ignis amplius longe aere leuior, longeque tenuior, & promptius elabens; haud quaquam vel terram, & aquam inalterent, immutentque, vel mixtum constituant vllum. Quoniam igitur ipsa sese, & proprijs viribus continere terra videtur; ad secundorum corporum compositionem nihil aqua indiget Aristoteles. Et quàm longissimè abest, vt quæ densa sunt, duraque constitui queant, si vlla insit humiditas. Et quæ densantur, durescuntque, propterea densantur, duraq; fiunt, quia humiditas ex ijs elabitur omnis.

AD MIXTORVM COMPOSITIONEM, NEQVE AEREM AFFERENDUM esse, neque ignem. Cap. XLIII.

T multò etiam minus ad mixtorum compositionē aer erat afferendus, atque ignis; quando, nec quid ille in terram agat, vel quo modo hic ad eam vsque delabatur, docere nos potest. Vt enim detur Aristoteli, nō dandū omnino, aliquas ignis partes à Solis motu commotas, deturbatasq;, deuolui quid, & decidere: non quidem, vt ad terram vsq; delabantur dari potest; quippe quæ parum quid deuolutæ, detrusæque ad proprium locū, & ad cognata redeant corpora, vel motum saltem sistant. Quinimò non ad terram vsque delabi modò illas oportet, sed ad maris fundum, & ad profundiores terræ partes; in quibus mixta fiunt longè plurima, & summo ea prædita calore, salsa, nitrosa, sulfurea, bituminosa. Non quidem eò vsque à solis, cœlique motu deijciatur ignis, aut stellarum ui, & virtute; vt Peripateticorum nonnulli opinantur; vel illarum etiam voluntate, quæ prima corpora in pro-

in proprio velint manere loco, & sibi ipsis vnita, ac seruari. Nec si secus velint, è propria sede, propriaque vniuersitate abstrahatur ignis, deorsumque deuoluatur, nequaquam stellarum voluntatis conscius, stupidus, brutusque; nec si sciat, parere etiam velit; neque enim corrumpi, tum neque delabi queat, nulla descendendi donatus Aristoteli facultate; nec si ea detrudatur violentia, vt ad mare, terramque delatus motum sistere nequeat, sed ad maris fundum, terræque ima, veluti deiaculetur, eius nos latere queat descensus. Incommoda hæc vitare cupientes non defuere qui dicerent, mixtorum, quæ assiduè fiunt, nequaquam è simplicibus constitui vllū, sed è præinexistentibus mixtis omnia. Itaq; nullius ignis descensu opus esse; cum præexistentibus mixtis insit omnibus. At mala illa vitantes, alia subeunt, nihil fortassè illis minora. Primùm enim maximè Aristoteli aduersantur, quæ elementorum distributiones, & quæ transmutationes, mixtionesque fiunt, ex illorum fieri vniuersitatibus, & mixtorum gratia elementa constituta esse statuenti. Tum, si fieri illud nequit; nec fieri vnquam potuit, nec factum fuit vnquam. Præterea, quoniam qui mixtis inest ignis ad proprium is locum, & ad propriam assiduè elabitur vniuersitatem, & à contrarijs assiduè patitur, assiduè imminuitur; dubitandum non est, quin, nisi nouus assiduè ex eius defluat vniuersitate, deficiat is tandem; itaque & mixta nulla fiant amplius. Quasobres, quando nec modus reperiri potest vllus, quo aer, atque ignis ad mixtorum constitutionem delabatur, & qui præinexistentibus mixtis inest ad nouorum generationem sufficere non potest; si è quattuor dictis corporibus sibi ipsis commixtis entia reliqua constituenda sunt, aerem, atque ignem in penitioribus terræ partibus, & sub maris etiam fundo à cœli motu assiduè generari, & ex ijs mixta fieri, Peripatetici ponant oportet. Quod si faciant, vel si ad entium quorumuis constitutionem aer, ignisque necessarij sint; nequaquam qui terram ambit aer, ignisque, qui cœlo subest, rerum omnium elementa, & quod (vti diximus) summè Aristoteli placet, mixtorum gratia costituti, minusque etiam prima corpora poni possunt; qui nihil ad mixtorum constitutionem afferāt, & qui vel Aristoteli ipsi è vaporibus fiant è terra eductis; at alterum Cœlum ipsum, & ipse Sol, & sola ipsa alterum Terra; quæ scilicet in vapores à sole agitur Aristoteli; è quibus, & aquæ omnes, omnisque aer, & ignis etiam ipse, ac tandem entia alia quæuis Aristoteli constituuntur.

2. Mete. tex. 6.

SIMPLICIA, EORVMQVE NATVRAS MIXTIS SIMVL inesse non posse. Cap. XLIIII.

Nec verò, si modum Peripatetici inueniant, quo ad mixtorum compositionem, & aerem deferant, & ipsum etiam ignem, in tuto iam, apertoque sint; sed alia incommoda, & aliæ illos excipient angustiæ, & quas longè euadant ægrius. Aliud illis, & longè maius præstandum, & quod proprijs ipsorum positionibus, & ipsi amplius repugnat, aduersatutq; rerum naturæ. Naturæ etenim summè inter se contrariæ iungendæ, & in vno, eodemq; locandæ sunt subiecto: quæ propterea in primis se se mutuò assiduè oppugnant, & è subiectis deturbant omnibus, quod in omnibus se se generare vehementer appetunt singulæ, & solæ occupare omnia; & quæ in ijsdem simul esse, nec possint, nec velint. Siquidem contrarijs præditæ ingenijs, contrarijsque gaudentes operationibus, subiectis etiam contrarijs, & contrario modo dispositis gaudebunt, ijsque singulæ, quæ propriæ ipsarum naturæ, propriæque operationi apta sint. Nec contrariæ agentes naturæ iungendæ modò, sed inter se conciliandæ insuper, earumque actiones sistendæ, coercendæque omnes; à propria, scilicet natura, proprioque ingenio dimouendæ. At age propiùs rem intueamur, & quò

&quo veritas magis pateſiat, magiſque illuſtretur, eadem repetamus. Vbi, inquiunt, prima corpora mutuò in ſe ſe ita egerint, vt nullius natura reliquas exuperet, penitusque deturbet, at ſe ſe mutuò omnes debilitauerint, coeunt ſibi ipſis omnia; & ex omnibus ſibi ipſis commixtis aliud componitur ens, non ſimplex amplius, non ſcilicet ab vnica, ſed mixtum, à naturis nimirum omnibus conſtitutum, & in quo ſimul exiſtant omnes. Nihil (quod maximè opus erat) explicat Ariſtoteles, cur in ſe ſe agere ceſſant naturæ agentes; & num actionem pertæſæ, ac pugnam, & ſibi ipſis ſingulæ timentes, ſe ſe mutuò oppugnare deſiſtunt, & veluti fœdere inito, aut induțijs factis, in eodem ſimul regnant ſubiecto. Verum non huiuſmodi earum eſt ingenium: ſed ſingulas, qualeſcumque ſint, ſiue integræ, vigenteſque, ſiue imminutæ, remiſſæque, & ſeparatis inexiſtentes ſubiectis in oppoſitas aſſiduè agere, & ab actione ceſſare numquam, ipſis in primis Peripateticis placet. Agens itaque quoduis in agendo patitur & ipſum, excepto primo. Inquit enim Ariſtoteles, Cauſſa, vt motus ſoluantur, eſt; quòd omne agens patitur etiam à patiente: vt quod ſecat hebetatur ab eo, quod ſecatur quod calefacit refrigeratur à caleſcente: denique; quodcumque mouet, excepto primo, mutuò mouetur aliquo motu: verbi gratia quod pellit pellitur quodammodo, quod premit reprimitur. Vel ſummum ſcilicet expectans, & patiens etiam malum, penè & ad interitum acta natura agens quæuis ſe ipſam non deſerit tamen, nec proprij obliuiſcitur ingenij, ſed in oppoſitam agit ſemper. Qualiſcumque facta ſeipſam ſeruandi, atque amplificandi, nec appetitum, nec ſtudium deponit tamen; ſed id agit ſemper, ſemperque id attendit, oppoſitam oppugnat, deturbat, & ſe ſe in illius generat ſede. Qui igitur in eodem poſitæ ſubiecto quieſcant illæ, nec ſe ſe mutuò oppugnent, & deturbent? Cur robuſtior vbi adeſt altera, qualis mixtis ineſt longè plurimis; & quæ in externas agit ſemper, ſemperque illas deturbat, contrariam ſimul inexiſtentem, quin ſibi ipſi penitus immixtam longè debiliorem, & victam iam, profligatamque ſubiecto in eodem eſſe ſinat, quo ſola potiri vehementer expetit. Cur itaque id potens, non inde illam deturbat, & ſola ipſa ibi viget? Huc illuc ferantur Peripatetici, numquam tamen rationem comminiſcentur, qua contrarias agentes naturas coniungant, & in vnum agant, mutuamque earum actionem ſiſtant. Vt certum ſit, ſecunda entia non è primis ſibi ipſis commixtis compoſita eſſe, ſed ab alterius exuperantis actione effecta. Illorum itaque ſingulis vnam eius naturam, & imminutam eam, remiſſamque ineſſe. 4. de ge. ani. c. 3.

INDE ETIAM INTELLIGITVR, SECVNDA ENTIA E QVATTVOR primis corporibus ſimul inexiſtentibus non conſtare, & aquam primum corpus non eſſe, quòd ſucci multi aqua frigidiores ſunt. Cap. XLV.

LLVD etiam certiſſimo argumento, inditioque Peripateticis eſſe poteſt, ſecundis entibus prima omnia, omneſque eorum naturas non ineſſe, & aquam primum corpus, & ſummo à frigore conſtitutam non eſſe; quòd ſucci longè plurimi, & nequaquam aqua craſſiores, quibus copioſius frigus indi queat, longè aqua frigidiores ſunt; quos aqua etiam craſſiores quid, at ex aqua ab igne, aereque paſſa, & igni, aerique immixta compoſitos, minus, quàm aqua eſt, frigidos eſſe oportebat. Nec verò (quod Peripateticorum multi faciunt) propterea id euenire dixerint; quòd aquæ frigus terræ ſiccitati commixtum, robuſtius factum ſit: ſiccitatem enim non caloris modò, ſed frigoris etiam veluti limam eſſe, quæ vtriuſque actionem mirum adiuuet inmodum. Primùm enim eadem à re contrariarum naturarum actionem adiuuari exiſtimare non licet. Nam quæ alterius robur, vireſque adauget, alterius ea actiones imminuat, debilitetque oportet. Calorem ergo exacuens Peri-

pateticis siccitas frigus ipsis obtundat: neque enim ijs propterea caloris vires augere, & actionem adiuuare videtur siccitas; quod crassior ipsa, densiorq; copiosiores illas suscipit; sed ipsa per se id facere vel maximè tenui inexistens rei. Nihil enim (vt dictum est) memores humiditati tenuitatem assignasse, & tenuitatem humiditati eandem fecisse, ignem siccitate summa, & summa donant tenuitate. Nec alia ratione ignis aere robustius calefacit ipsis, nisi quod huius uis ab humiditate retunditur, illius verò à siccitate exacuitur. Incusandus præterea esset Aristoteles, si frigus exacuit siccitas, quòd summum illud humiditati, non siccitati copulauit; nec veluti ignem primò calidum, sic & terram primo frigidam posuerit. Nec verò aliam à frigore succis substantiam indat, quæ eos aqua reddat frigidiores; nam è Cœlo, à quo solo emanare illa queat, calor modò Peripateticis delabitur, aliud nihil. Si igitur natura vlla mixtis superadditur, calor modò superadditur, qui inexistens frigus imminuat, non augeat, & intendat.

BERNARDINI TELESII CONSENTINI

DE RERVM NATVRA IVXTA PROPRIA PRINCIPIA

LIBER QVARTVS.

SVMMA EORVM, QVAE HACTENVS SCRIPTA SVNT, AC IN hoc commentario scribentur. Obliquam Solis lationem rerum efficientem caussam Aristoteli esse. CAP. I.

ORPORA prima non quattuor, quot Aristoteli posita sunt, nec à quattuor agentibus naturis, sed duo tantũ esse, & à duabus effecta esse naturis, & reliqua entia non è quattuor corporibus sibi ipsis commixtis, vt Aristoteli visum est, sed vna è terra à Sole immutata effecta esse omnia satis est, vt existimamus in superioribus declaratum commentarijs. Reliquum nunc est (quoniam Aristoteles ad entium constitutionẽ principia, qua formæ, & qua materiæ sunt, non satis esse opinans, efficiens itidem afferendum esse decernit, & obliquæ id solis lationi attribuit; & calorem, qui à sole ad nos aduenit, nequaquam à solis substantia emanare, sed ab eius, reliquarumq; stellarum motu, quo sublunarem aerem commouent, conteruntq; fieri docet, & cælestes orbes nõ à propria natura, sed ab immotis motoribus illis inexistentibus moueri contendit longè in oĩbus à nobis diuersus) vt singula hæc
» diligenter excutiamus. Generabiliũ, inquit, Aristoteles entiũ principia ijs, quæ in æter 1. de g
» nis, & in primis numero æqualia, & genere eadẽ: hoc.n. vt materia, illud verò vt for- tex. 5
» ma. Oportet aũt, & tertium etiã adesse: non.n. sufficiunt ad generationẽ duo, quemad
» modũ neq; in primis, sed tertium etiã esse oportet, à quo videlicet forma, materię in-
» det, & à quo, qđ fit generetur ens; efficiẽs nimirum principiũ. Mox Platonis sentẽtia,
» qui Ideis, eorũq; etiã, qui materię illud assignabant, reiectis Permenidis, vt videtur po
» sitionẽ demoliens, qui materię potẽtijs, calori, frigoriq; efficiendi causam attribueret,
» Neq; ij rectè, inquit, dicũt, qui potẽtias corporibus tradunt, per quas generẽt: materię 53
» enim est pati, & moueri; mouere autẽ, & facere alterius potẽtię. Manifestũ autem, & in
» ijs, quę arte, & natura generãtur. Non.n. aqua ipsa ex se ipsa animal facit, neq; lignum
» lectũ, sed ars. Quocirca, & id dicunt nõ rectè propter hoc; & quoniã derelinquũt prin
» cipaliorẽ causam; auferunt.n. quod quid est esse, & formã. Amplius autẽ & potentias 54
» attribuũt corporibus; propter quas, & generãt valde instrumentaliter, auferentes eã
» causam, quę secundum formã. Quoniam.n. natum est, vt inquiunt, calidum quidẽ se-
» gregare, frigidum autem cõgregare, & aliorum vnumquodq; hoc quidem facere, hoc
» autẽ pati; ex ijs dicunt, & per hęc oĩa alia generari, & corrumpi; videtur autẽ, & ignis
» ipsum quod mouetur, & patiens. Amplius autẽ, & simile faciunt, quemadmodũ siquis 55
» serræ, & vnicuiq; instrumentorum attribuat causam eorum, quę fiũt. Necesse.n. serra
» existẽte diuidi, & poliente leuigari, & in alijs eodẽ modo. Quare si quàm maximè agit,
» & mouet ignis; sed quo pacto mouet, non animaduertunt, quoniã deterius, quàm in- 55
» strumenta. A nobis autẽ vniuersaliter, & prius dictũ est de caussis; & nunc determina-
» tũ est de meteria, & de forma. Amplius autem quoniam ostẽsum est, motum secundũ
» lationẽ æternum esse; necesse est his existẽtibus, & generationem esse continuè. La-
» tio.n. generationẽ faciet incessanter, eò quòd adducat, & abducat generatiuũ, & reli-
» qua.

EFFICIENTEM RERVM CAVSSAM PERPERAM INQVISITAM, & perperam obliquæ Solis lationi assignatam. Cap. II.

I secundorum entium vllum actionem, operationéue edat vllam, quę calori, frigoriq;, primorum corporum naturis attribui nō possit; & quā quæ edunt entia, alia ab illis substantia donata esse oporteat; vel si illorum vllum tale appareat, vt è primis sibi ipsis cōmixtis, mutuòq; à se ipsis immutatis cōpositum videri nō possit; rectè alia à dictis naturis efficiens eorū caussa Arist. inquisita, & rectè Soli ea attributa sit; si actiones, operationesue, quas illa ędunt, & quę calori, frigoriq; attribui nō possint, Solis eas proprias, & Soli oīno similia dicta entia intuitus sit Aristoteles; si quidē quę ab alijs fiunt, & ab alijs generātur res, naturas eę, facultatesq;, & species, quas illa, à quibus genita sunt, effectaq; habent, fortitæ sint oēs, & generantibus, efficientibusq; similes sint, cognatæq;, summè est necessariū. Quoniam verò, vt in primo decla ratū est cōmentario, vel supremę nobilissimorū entium operationes, sensus, motusq;, caloris vterq;, & frigoris etiā alter proprius est; & nulla prorsus secundorum vlli cōditio inest, quę primorum cuipiam non insit, sed eus quoduis è primis sibi ipsis immixtis cōpositum Aristoteli est; non aliud ei à primis, eorumq; naturis agens secundorū principiū inquirendum fuit. Et siquidem, quòd quędā intueretur, quę ab entibus, è quibus fiunt, eorūq; naturis fieri posse existimare nō licet, bene ab ijs diffidentia, & longè ijs pręstātiora, nobilioraq;, & rerum ritū, quę arte fiunt, ita & naturalium efficientiā non materię, è qua fiunt, inexistentibusue naturis, sed externo principio tribuendū visum foret; quod lōgè illis prestantius, diuiniusq;, & illis fortè, vt organis vsum, generādis formis propria subiecta cōcinnaret; & ipsas etiam ex ijs educeret formas; seu proprijs eas generaret viribus; & à quo plantę, & animalia, quæ nō à simili, neq; vniuoco, sed sponte fiunt, fierent oīa; non certè in sole id, & in obliqua eius latione ponendū Aristoteli erat; cui quę fiunt entia, à simili, atq; vniuoco fieri oīa maximè placet. Et sol penitus diuersā à nostrorū entiū, & sublunarium oīum natura donatus, & quę generare videt, non proprijs ea viribus, sed veluti ex accidente quodā, & ignē Arist. aeremq; cōterēs, accendensq;, & illorum partes detrudens, generat. Et obliqua latio non aliud agit quicquā, sed tantùm, vt Sol magis, minusq; directus fiat, prętat. Quòd si ens aliud nullum, cui rerum oīum efficientia, & animalium, plantarūq; sponte enascentiū generatio assignari posset; & à Sole oīa generari intuenti, Soli vtraq; necessariò attribuęnda visa foret; non certè diuersa is à sublunaribus natura, sed eorū alijs contraria, eadem alijs, & calore oīno donandus erat; quē assiduè effundit; & à quo vno Terra, è qua manifestè entia fiunt oīa, immutari, exuperariq; potest, & immutari, exuperariq; videtur. Et calidus Arist. visus si foret Sol, vtiq; simile, atq; vniuocum entium oīum principiū, à quo Antiquioribus oībus, & ipsi in primis, oīa effici summopere placet; & Solem id esse, liquidò conspectum foret. Qñquidem nostra entia oīa, si non æquè Soli calida, tenuia, candida, mobilia, at calida certè sunt oīa, & non mollia modò, liquidaq;, et modijs affecta coloribus, sed vel bene densa, & nigra quę sunt, lōgè à terra amplius, quàm à sole absunt; & quę reliqua entia immenso quodā magnitudine exuperant, aquę scilicet, vaporesq; satis tenues, albiq;, & satis insuper hi mobiles, illæ, si nullos edunt motus, at motu gaudēt, & seruantur; & animalia, nihilòq; quę spōte, quàm quæ à simili, atq. vniuoco fiunt, bene oīa calida, & bene molli omnia, & albo vt plurimū corpore, beneq. oīa mobilia. E terra nimirum oīa fiunt, at proprijs conditionibus penitus spoliata oībus, & in eas quæ Solis sunt, vel in proximas actis. Quod dictum. f. est, calidum Aristoteli ponenti Solē, entia omnia à simili, atq; vniuoco principio constituta esse, & solem id esse, at non omnia integris ipsius conditionibus donata esse; quòd terrā ille non dum in omnibus penitus exuperarit. At vnde digressi sumus, redeamus.

AGENTIS RERVM PRINCIPII CONDITIONES NON RECTE Aristoteli conspectas esse: & duplex illud; & solem alterum, alterum verò necessariò terram ponendum. Cap. III.

GENS rerum principium æternum, impatibileq;, & quod veluti arte, & ratione, mensura omnino quadā vtatur Aristoteli visum quòd sit, nihil incusandus videri potest. Siquidē entium generatio nunquā cessare, & quę fiunt, certo ordine, certaq; mensura, & certis tēporibus fieri videntur. Minus etiam, quòd accedentem Solem rerum oīum generationem statuat, & quòd ens inquitat accedenti Soli contrariū à quo quæ ab accedente illo fiunt, corrumpantur, & destruātur. Etenim à sole oīa fieri, & ab accedente longè plurima, longeq; pulcherrima, & quæ effecta sunt, veluti vires sumere videtur. At verò, quoniam, quę generantur entia, assiduè ea corrūpuntur, & vt dictum est, naturæ ijs inexistenti natura, à qua effecta sunt, eadem planè est; & agentes quæ sunt naturæ, ex vt agere vnquam cessent, proprias nimirum vires, & se ipsas vt reprimant, cohibeantq;, & non tantùm assiduè agant, quantum queant, sed agendi vim remittāt, & quapiā agant mensura intelligere nō licet; vtiq; efficiens entium caussa sui natura, & patibilis sit, & temere, effusisq; vsquequaq; agat viribus oportet. Quod igitur nūquā patiatur, & quòd ratione, mensuraq; agat agens principiū, non ipsius id naturæ donandū Aristoteli fuit; sed modus indagandus, quo patibile cùm sit, & temere vsquequaq; agat, nunquam tñ immutetur; & mensura agat, & agere interdum cesset. Tum præterea, quoniā, vt dictum est, non alia Solis cōditio, sed calor modò ad sublunaria aduenit; & perpetuò is, vel si languidior à magis obliquo illo facto; & quæ à sole fiūt, ea non ab alia eius conditione, sed à calore fiunt oīa, & quæ à calore fiunt, à frigore destruēda, & frigido ex ente efficienda Aristoteli sunt; frigidū vtiq; ens, & quod verè soli contrarium esset, oppositumq;, & è quo à sole immutato quæ fiunt, fiant oīa, inueniendū erat. Hæc ratiocinanti, & ipsas intuenti Aristoteli res, si quidem quæ fiunt oīa corrumpuntur; & quæ corrumpūtur à contrario, & in contrarium corrūpuntur, & generationi interitus contrarius est; & contrariorum contrarias esse oportet caussas; duplex agens principiū, quale necessariò ponēdum est, non obliquæ solis lationi, sed soli alterum, alterum verò terræ assignandū Aristoteli visum foret. Neque. n. (qualia agentia rerū principia oportere esse decernit Aristoteles) obliquus sol sibi ipsi direc̄to cōtrarius videri potest; nec quantūuis obliquo facto frigus, à quo quę à calore cōstituta sunt, perdenda Aristoteli sunt oīa, vllum vsquam, sed vt dictum est, languidior quidē, & calor certè aduenit. Terra verò maximè soli cōtraria est; & vbi abest, vel obliquus fit sol, summum ab ea emanat frigus; & quod, nisi ab adueniente, accedenteq; sole reprimatur, quæ ab eo effecta fuerant, perdat tandem oīa: & manifestè quæ à sole fiunt, ex illa fiunt oīa. Quapropter non artifex indagādus Aristoteli erat vllus, qui caloris, frigorisq; moderetur vim, eorumq; actionem veluti dirigat, prout. s. ad rerum constitutionem oporteat, eorum vires augeat, reprimatue, aut sistat etiam, eorum deniq; immutet naturam. Verum. n. verò DEI Opt. Max. sapientia admiranda erat, & suspicienda, qua cum principiorum alterum longè altero robustius, & quòd si ijsdē perpetuò agat viribus, penitus tandem perdat alterum, constitutum foret, nihil eius natura immutata, vel viribus repressis vnquam, sed diuersis modò attributis motibus, quorum altero veluti per vices, & æquali tempore occultetur, altero verò, vel dum conspicuus est, modò directus, obliquus modò, modò scilicet robustior, modò verò languidior fieret, numquam ab eo corrumpatur alterum; & effusis, vsquequaque cum agat viribus, ratione tamen, & mensura agat, prouisum est.

2. de gen. tex. 57.

SOLEM ACCEDENTEM GENERATIONIS CAVSSAM NON esse, nec recedentem corruptionis, vt Aristoteli placet. Cap. IIII.

T vt ad solem redeamus; ea etiam ratione nec generationis accedēs ipse, nec corruptionis recedens causa erit: quòd non ibi generat maximè, vbi maximè directus fit; & in singulis amplius terris nō magis; vbi magis accedit; at vel in valde Borealibus nihil, vbi bene proximus factus est; non id modò in meridionalibus, sed corrumpit etiā, quę hybernus ipse constituit, vernusq́; : & quòmagis recedit, eò etiā generat magis, non quidem omnia, sed animalia, plantasq́; , de quibus, vt videtur, sermo est. Sūmis nimirum diuturnisq́; viribus, & in crassissimam agens Sol terrā, in quos eam agit fluores, priusq̃ ex ea effluant, in summam agit tenuitatem. Itaq; quibus in terris diu directus, vel directo proximus imminet sol, quæ in temperatis, & humidioribus amplius, molliotibusq́; passim fiunt regionibus, perraræ enascuntur plantæ, perraraq; constituuntur animalia; & perraræ etiam emanant aquæ. Nec verò huiusmodi æquinoctialis appareat plaga; quasi enim recta ad punctum verticis illi accedens, & quasi recta ab illo recedens sol, & motu longè velocissimo diurnum conficiens gyrum, breui illam directo vrit aspectu. Aestas itaque ibi breuissima, & breuissimi etiam æstiui dies, & noctes nihil diebus vnquam breuiores, longeq; frigidissimæ, æstiuæ præsertim, à terræ vmbra factæ longè latissima. Vt enim diurnus sol in puncto verticis, sic in opposito nocturnus fit. Temperata igitur, & beata æquinoctialis plaga. Et qui illā incolunt, nihil optimis deteriores videri possunt, si cœli inæqualitas, & à diurno æstu ad nocturnum frigus transitus nihil illos oblædat. At quæ non longè ab illa abest, & quæ quasi media est inter Aequinoctialem, Tropicosque à Sole diutissimè immorante exusta est maximè, tardius diurnum conficiente motum, & iam diu parum à puncto verticis remoto, dum scilicet ab Aequinoctiali ad Tropicum, & à Tropico ad æquinoctialem retrofertur, & à breuioribus, nec æquè frigidis minus refrigerata est noctibus. Arent igitur, squallentq; vltra Tropicum omnia. Et hominum ibi degentium corpora, quòd quæ assiduè in ijs generatur tenuitas, statim eam violenter ambiens educit calor, nigra omnia & distorta Etiā spiritus, quia è crassissimo eductus est sanguine, tenuior est, quàm vt rectè intelligat: & nequaquam purus est, sed multæ ei immixtæ sunt fuligines: & prauè efformatis inhabitans in ventriculis, prauè ratiocinatur. Quòd si vspiam secus euenire apparet; & quæ Aequinoctiali subiacet terra magis, quàm quę inter illam, Tropicosq; veluti media est, feruet; id non maioris Solis directioni, sed æquinoctialis terræ densitati, & huius laxitati tribuendum videtur: nam terræ dispositionis ratione, summum & discrimen, multoq; maiorem calorem in densa, quàm in laxa fieri, & sequens manifestabit sermo, & sensus etiam ipse declarat: vel eodem enim sub sole vehementissimus in illa, in hac verò moderatissimus fit calor. At climatis certè ratione, vti dictum est, ita esse vtramque, & dictæ rationes, & sensus etiam manifestat: talis enim vt plurimum vtraque apparet. Sed ad propositum reuertamur. Si inquam accedens generat, corrumpitque recedens sol; intelligere non licet; cur in multorum generatione multis opus sit accessibus, & recessibus etiam multis, qui iuxta Aristotelis placita accessibus contrarij horum opera demoliantur, corrumpantque non (quod euenit) seruent ea, augeantque. Præterea nequaquam æquali in tempore generatio fieri videtur & corruptio; nō scilicet vigorem summum adipisci animalia, & ad occasum declinare, quod Aristoteli placet, & placeat necesse est; si positionem tueri velit: neque enim qui trigesimum attigere homines annum, vllas amplius vires acquirere videri possunt, prudentiores etiam facti, magisque moderati, rerum vsu edocti, emollitique. Quamobrem nec generationis causa accedenti soli, nec corruptionis recedenti attribui potest. Vt nec quæ formæ

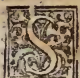
rationem habent principia, nec quæ efficiendi, rectè indagarit, nec primorum corporum numerum, aut naturam, nec reliqua rectè ex ijs constituerit Aristoteles.

NVM COELVM VNIVERSVM, ET IPSE IN PRIMIS SOL A propria substantia calefaciat, & moueatur; an aerem commouens calorem faciat; & ab immotis motoribus commoueatur, inquirendum, vel satis declaratum. Cap. V.

VOD reliquum est, num caloris expers cœlum sublunaria commouens, conterensq; calorem generet, & num non à propria moueatur substantia, sed ab immotis motoribus, intueamur; & si superfluum vtrumq; videri potest. Quando enim summè immobili, atq; immotæ terræ summè mobile, semperq; motum cœlum summè cõtrarium visum est, oppositumq;, sublunari verò aeri quam simillimum, quin idem prorsus, nequaquam à sublunaribus diuersæ naturæ erit, nec caloris omnino incapax, at longè calidissimum, cuiusmodi ipso percipitur sensu, quodq; igitur perpetuò moueatur, quòd motus propria est, naturalisq; ipsius operatio; qua & seruatur, & oblectatur cœlum, & à qua si cesset vnquam, & esse etiã cesset, veluti, & noster ignis quiuis cognatus illi, similisque. At modus tamẽ, quo calorẽ à cœlo fieri, & quo etiam moueri Aristoteles docet, exponatur, excutiaturque. Forsasse enim nec calorem à cœlo fieri, nec ipsum moueri posse cœlum, nisi calidum, propriaq; mobile sit natura, intuiti Peripatetici, propriam cœlo naturam, propriasque tandem aliquando restituant vires.

STELLAE OMNES, ET IPSE IN PRIMIS SOL AEREM conterens calorem gignit Arist. Cap. VI.

TELLARVM substantiam inquirens Aristoteles, Rationi, inquit, maximè congruum est, & ijs quæ dicta sunt, consentaneum, stellas singulas eo è corpore constare; cui veluti infixæ sunt; & qui cum circũuoluuntur. Quoniam verò (quòd stellæ reliquæ, & ipse in primis facit sol) non & cœlum itidem vniuersum calorem, lucemq; emittit, itaq; suspicari poterat quis, non eadem, qua stellæ, cœlum itidem donatum esse natura; veluti id obijciẽti respõdens, Vel si, inquit, nullus reliquo à cœlo calor, nullaq; aduenit lux; non propterea non eo è corpore stellas constare existimare licet, cui penitus inhærent, & qua cum ijsdem perpetuò commouentur motibus: qui enim calor, & quæ à sole emanat lux, nequaquam à sole emanat. Sed & calor, inquit, & lux in aere fit à stellarum latione contrito: motus enim ligna, lapides, & ferrum ignire aptus est; rationabilius igitur id, quod igni propinquius est, propinquior autem est aer, veluti & in ijs, quæ feruntur sagittis: hæ enim & ipsæ sic igniuntur, vt plumbei earum mucrones colliquescant. Et quoniam hæ igniuntur, necesse est eum, qui in ipsarum circuitu est, aerem hoc idem pati, hæ igitur ipsæ incalescunt, quia in aere feruntur, qui ob plagam motu ignis fit. Eorum autem, quæ sursum sunt, vnumquodq; in sphæra fertur, vt ipsa quidem non igniantur; aerem autem, cum sub corporis circulariter moti sphæra sit, necesse est, cum illa fertur, incalescere, & hac maximè, qua sol extat infixus. Quapropter exoriente ipso, & appropinquante, & super nos existente, generatur calor. Et alibi, Motionem, inquit, secernendi, incendẽdiq; aeris facultate præditam videmus, vt ea etiam, quæ feruntur, liquari sæpè conspiciamus. Itaq; vna solis motio tepori, caloriq; afferendo est satis: incitatam enim esse oportet, & non procul distare. At quæ quidem stellarum est, velox sanè est, sed pro-

2. de cælo t. 41.

Tex. 42

1. mete cap. 4.

" procul abest; quæ verò lunæ, inferior quidem est, sed tarda: Solis autem motio satis
" vtrumque habet. Porrò calorem vna cum sole excitari, rationi consonum esse intelligimus ex ijs, quæ apud nos fiunt, similitudine sumpta: nam & hic si quędam ui ferantur, proximus aer primùm incalescit. Idq; recta euenit ratione, quandoquidem rei solidæ motus aerem maximè secernit. Partim itaq; hanc ob causam ad hunc locum calor perducitur; partim quòd ignis aerem ambiens motione sæpius diuellatur, & vi deorsum feratur. Calor itaq; qui à cœlo fit, non ab vniuerso cœlo sublunarem aerē secum circumuoluente fieri Aristoteli videtur, nec videri potest: perpetuò enim cum cœlo ille circumuoluitur, calor verò non perpetuò; at ibi tantùm fit, vbi sol adest, directusq; is insuper, vel non valde à directo differens; sed à stellis aerem cōterentibus, & ignem insuper diuellentibus, & segregatas eius partes deorsum detrudentibus, & veluti deiaculantibus; quæ enim conteruntur, ea igniri omnia videntur. Deorsum ad aerem terras ambientem delatus ignis, summè illum calefaciat, atq; accendat necesse est. Hæc verò non ab vniuerso cœlo fieri posse Aristoteli videntur; neque enim summè tenue, molleq;, & nihil renitens conterere, diuellereq;, & detrudere queat; sed à densis tantùm eius partibus, à stellis nimirū omnibus, & à sole præcipuè, quippè qui & luna multò velocius feratur; longeq; quā inerrantes stellę proximior nobis est: & qui fortè non magnitudine tantùm, sed densitate etiam reliquas exuperet, qui denique, quæ ad conterendum conferant, multò, quàm stellæ reliquæ ampliora fortitus sit omnia.

AEREM A SOLE NVLLO PACTO CONTERI posse. Cap. VII.

RECTE quidem Aristoteles eorum, quæ apud nos fiunt, similitudine sumpta, quomodo aer, à sole incalescat, inquirit. Neque enim alia ratione intelligere licet quid; sed quæ intelliguntur, ex eorū similitudine intelligātur oportet omnia, quæ sensu percepta sunt. Vt igitur, incalescat ne à sole aer, propterea quòd ab eo cōteratur, manifestum fiat; qualia sint, quæ apud nos contrita incalescunt, & quid à conterente passa incalescunt, cōtriti nimirùm dispositio, & conterentis actio, motusq; inspiciendus est. Et si quidem huiusmodi sit aer, qualia quæ conteruntur; eoq; à sole pati modo, quo illa à conterente pati visa sint, & aer à sole calidus fieri, quòd ab eo conteratur videri poterit. At si vel non talis aer, qualia illa, vel non eo à sole pati modo appareat; minimè Aristoteli credendum, & multò etiam minus, si vtrumque. Quę apud nos contrita incalescunt, densa ea sunt, duraq;, & stabilia insuper, firmaq;; ferienti scilicet renituntur, & ictum plagamque eadem sui parte, & multam illam, assiduamque excipiuntque, sustinentque. Nam quæ ferienti cedunt, & plagam effugiunt, vel quæ semel tantum eadem sui parte feriuntur, contritu calere illa minimè videntur; quę nimirum neque conteruntur. Et quę conterunt, & propterea calorem ijs, quę conterunt, indunt; nequaquam vbi nihil illa cōtingunt, quocunq; ferantur motu, id agūnt; quin neq; vbi contingunt quidem illa, cōmouentq;, sed non in illa inferuntur, nec percutiunt omnino illa, diuerberantq;; sed circū illa voluuntur, & circumaguntur, nihil ea comprimentia, ferientiaque; sed ibi tantum vbi ictus, plagasque inferunt, & multas, crebrasque. Horum vbi quid non fit, vel si diuidant illa, secentque, calorem tamen non indunt: neque enim plaga vnica, nec plures, si spatio interiecto, inferantur, calorem inferre videntur. Perexiguus enim, qui à plaga vna factus est, calor, prius quàm altera incutiatur, perit, elabiturue. Quod igitur dictum est, quæ contrita incalescunt, plagas multas, frequentesque excipiūt, sustinentque: & quę conterunt, non contingunt modò illa, sed diu, frequenterq;, & magno impetu, magnaque ui comprimūt. Sublunaris itaq; aer, si propterea sole

incale-

incalescant, quòd ab eo conteratur, vniuersus conuerberetur, percutiaturq;, & diu id, assiduèq; oportet; & vt ipse ferienti, percutientiq; soli minimè cedat, sed renitatur, ictus omnino excipiat, sustineatq;: quorum neutrum euenire apparet. Si quidē sol, non modò aerem non diuerberat, sed quàm longissimè abest, vt eum contingat. Et aer vel angusta in re inclusus, & quantumuis contusus, cōuerberatusq;, calorem tamen assumit nullum: qui nimirum, si quidem à ferientis celeritate præuentus, plagam ipse non præuenit, effugitque; at idem numquam ab altera percutitur, sed qui semel percussus est elabitur, aliusq; eius locum occupat; vt numquam idem remanēs, numquam bis idem feriatur. Eò itaq; minus aperto ipse, liberoq; existens in loco, vt ne, si per ipsum feratur sol, ita ab eo conteri posse videri possit, vt ob contritionem incalescat; si quidem ab eius celeritate præuentus, at numquam bis idem percussus: qui si ob plagas calorem assumpturus sit, simul vniuersus, diuq; conuerberetur oportet. Nullo igitur pacto calorem aeri indit Sol, quòd illum conterat, diuerberetque. Superest videre, num ignis partes detrudat, & ad nos vsq; eas deiaculetur; & hoc pacto aerem accendat. At & ipsum, eorum, quæ apud nos fiunt, similitudine penitus falsum est: quæ enim ab aliquo impelluntur, ab eo omnia impelli apparent, quòd ea contingat; & quòd & ipsum eam in partem feratur, in quam impulsio fit. Nihil itaq; ignem contingens sol, & circulo ipse delatus, qui ignē deorsum deiaculetur, ne imaginari quidem licet. Vt nimium propriarum positionum amator sit Aristoteles, qui modò ne cœlum igneum fateatur, calorem, qui à sole fit, modo, rationeque fieri ponat, quę non modò manifestè falsa sit, vanaq;, sed quæ nulla concipi imaginatione queat. Et qui illum sequuntur, veluti pręstigijs capti sunt: quippè qui eius decretorū absurditatem, vanitatemq; plerumq; intuiti, ea tamen veluti numinis alicuius ore prolata venerantur; & vt vera omnino esse declarent, absurda & ipsi quæuis, vanaq;, & impossibilia afferre nihil verentur. Vel ad vnum itaque omnes, nihil locali motu à non contingente re moueri posse, & videntes, & prædicantes, sublunarem tamen aerem, quoniam ita Aristoteli visum est, à sole quàm longissimè ab eo amoto, intermedijs orbibus, tot, tantisq; nihil contritis vnquam, conteri posse, contendunt; & illorum principes modum, quo id fiat, afferunt, non alijs, modò, sed vel ipsis, qui illum commenti sunt, falsum, vanumque. Agè verò singuli explicentur, excutianturque: manifestè enim ex ijs, non veritatis, sed Aristotelis decretorum amatores, cultoresque videri poterunt.

MODI, QVIBVS APHRODISIAEVS, ATQVE AVERROES aerem à sole conteri ponunt, exponuntur, destruunturque. Cap. VIII.

EO (inquit Aphrodisiæus) modo, eaq; ratione sublunarem aerem nihil eum contingens sol conterit, qua torpedo in retibus deprehensā piscatorum manibus torporem infert, nihil eo retia ipsa afficiens. At hoc aliorum nulli placet, nec placere prorsus potest. Primū enim qualitas nulla, nec qualitatis vllius actio in rem transuolare potest, quam non contingit, nihil interea intermedijs communicata, & illorum propria facta. Quomodo enim ijs hæreat, vel sit in ijs, in quæ non egit, & in quibus se ipsam non indidit, genuitque? aut quî ex ijs agat, in quibus nulla prorsus est. Nec vllū dubium esse potest, quin torpedinis actio, qua piscatorū manus torpent, retibus prius communicata sit, atque infixa; & si nihil ipsa torpere videantur, veluti nec si succis perfundantur, qui animalibus somnos faciunt, quin madefacta ijs sint, quàmuis non dormiant. Quæ sopiri, torpereue vis, sopiti, torpereue apta sint oportet; tantumq; insuper patiantur, quantum, vt singula sopiantur, torpeantuè necesse est. 1. Mete. com. 17

est. Si igitur non & retia, veluti piscatorum manus torpens, inde est, quòd vel torpere inepta sunt, vel quòd vt torpeant, magis pati oportuit; non quòd actio, quæ piscatorum manibus torporem intulit ipsis non sit prius communicata, infixaque. At neque, si detur Aphrodisiæo, incorporeæ qualitatis actionem, & qualitatem ipsam ad remotum quid transuolare media nihil afficiens, nec illis quicquam communicata; vt contritio etiam, penitus scilicet corporea passio, & quæ nihil aliud sit prorsus, nisi durioris corporis in mollius impressio, & mollioris cessio, dissipatioq;, in sub lunari aere à remotissimo sole fiat, intermedijs orbibus nihil contritis dari certè nullo modo potest, quin maius omnino videtur, quàm vt humano animo cõcipi queat.
Et ipse itaq; Aphrodisiæus, neq; torpedinis exemplo contentus neque in ijs, quæ ab
» Aristotele acceperat, acquiesce potens, & rei cedens difficultati, Fortè, inquit, nõ im-
» patibile diuinum corpus; neque enim inalterabile ipsum demonstrauit, cum tamen
» id proposuisset; sed non genitum quidem, atque incorruptibile, & incrementi insu-
» per incapax, at inalterabile non similiter. Et solet Aristoteles non simpliciter impati-
» bile diuinum corpus asserere, sed à molestia tantùm ad mortem compellente: ab hu-
» iusmodi enim passionibus impatibile est cęleste corpus, ac diuinum. Sũt autem huius-
» modi passiones, quæ fiunt iuxta mutationem, quæ est secundum formam, substantiã-
» que; cuius mutationis, passionisq; immunia sunt diuina, at non propterea passionis
» omnis; nam & motus passio quædam, quam suscipiunt. Quin & si alienam lucem su-
» scipere passio est; & luna quid à sole patietur ab eo illustrata. Nihil igitur absurdum,
» & à Solis motu cœli partem ei proximam passam, non ita tamen, vt secundum formã,
» substantiamq; immutetur, ignescere; & per hanc subiecto corpori passionem submi-
» nistrari; vt & ipsum ignescat, cum præsertim diuinum corpus soli suppositum non sit
» æquè purum, syncerumq;, vt ipse etiam affirmat Aristoteles: tale autem quod est, à se ipso differt: & reliqua. Per quæ videtur Aphrodisiæus minimè quidem reformidare, cœlum calefieri à motu fateri, sed illud abhorrere, ne scilicet corrumpi etiam ipsum fateri cogatur, corruptiuam nimirũm pati passionem. Vehementer certè incusandus Aphrodisiæus, qui calorem è cœlo ipso emanare intuitus, proprium ei dare reformidarit; alienum dederit libens; à quo nihil minus, quàm à proprio corrũpatur, fortè & magis. Neq; enim calidum si sit cœlum, ne corrumpatur periculum imminet vllum; nulla ibi nec vsquam contraria, cum adsit natura; à qua summus ipsius calor exuperari queat. Neq. igitur Aristoteles propterea calorem cœlo abnegat, quod calidum si sit, corruptioni obnoxium sit; sed ne reliqua ipsum corrũpat omnia, omniaq. ignis fiant. At non si alia præditum natura, quæcumq. ea sit, calorem à motu assumat vllum; qui assiduè auctus, & robustior factus assiduè, è cœlo tandem naturam, quęcunque inexistat, deturbet, & ipse illud occupet solus. Calorem itaq. alienum cœlo tribuens Aphrodisięus, nihil quidem, vt videtur, eius corruptionis periculum vitat, nec modum tamen explicat; quo calorem non calidus faciat sol: quando quomodo suppositos orbes conterat, aut commoueat omnino (quod maximè opus erat) nihil declarat. Etenim suo immersus orbi Sol, ab eoq; delatus, & in puncto tantùm suppositos contingens, quo illos modo vel conterat ipse, vel cõmoueat intueri quis potest? Et si enim à superioribus, vt aiunt rapiantur inferiores; soli orbes suppositi non ab eius corpore, sed ab vniuerso eius orbe rapientur. Nihil igitur Soli supposita pars, quàm reliquæ, calefiat magis, nihil commota amplius. Omnia demum rimanti Alexandro exitus patuit nullus; nulla excogitari potuit ratio; qua calor à non calido fieret Sole. Sequitur Auerroes. At is nihil à non contingente locali motu moueri posse, intermedio corpore non commoto, prædicans, & aerem omnino à stella, à qua non contingatur, moueri planè pernegans, ne tamen (quod summum scelus Peripatetici ducunt) Aristotelis positionum desertor videatur, minimè quidem, inquit, Sol ipse aerem conterit; at vires tamen, & quasi robur suppositæ orbium parti subministrat,

& veluti densitatem communicat. Quæ non propria tantùm ui, & extranea sui parte, qua aërem contingit agens, sed cum vniuerso superposito cœlo, & cum maximo, ac densissimo Sole robustius agat, & vi aërem conterat maiore, veluti solis densitatis facta particeps. Malum scilicet, & ipse malo medetur; & figmenta figmentis fulcit. Mitto enim quòd, quoniam nihil aërem comprimit cœlum, sed circà eum voluitur, nullaque vel huius, vel illius superficiei, qua sese mutuò contingunt, pars prominet quicquam, in q; alterum extenditur, alterique infigitur, quod quibus euenit, vel si bene distincta, diuersaq; ea sint, ac veluti vnum facta, alterum alterius motum sectetur oportet; sed summè vtraq; læuis, summèq; æquabilis pacto nullo à cœlo quantumuis rapido commoto motu, conteri, aut commoueri aer potest: siquidem, quæ conteruntur, comprimi ea à conterentibus necesse est; & quæ commouentur ab ijs omnia commoueri apparent, & ab ijs commoueri modò possunt, quæ in illorum loca feruntur, & illorum occupant loca. At vt aërem commoueat, & conterat etiã circulo actum cœlum; vel si vniuersum ea donetur densitate, qua præditus sol Peripateticis videtur, nihilò tamen robustius conterat. Quæ enim conterunt, vbi ita densa sunt, duraque, vt ijs, quæ conteruntur, nihil cedant, nihilq; ab ijs inflectantur; quæ cœlum ab aëre pati Peripateticis minimè videtur; quantumuis densiora fiant, durioraque, nihil tamen propterea magis conterent. Tum densitas nequaquam agentium more naturarum se ipsam proximis communicat, & propriã ijs naturam, propriasq; indit vires; sed id modò agit, pondus nimirum quibus superponitur addit: Quæ igitur comprimunt, densis superiectis rebus, grauiora fiunt, magisque comprimunt. At hoc grauitatis incapax, & circulo actum cœlum, à minimè graui, & circumuoluto Sole habere minimè potest. Modi igitur, quibus aërem à sole conteri posse asserunt, absurdi omnes. Nec tamen propterea tarditatis, sed nimiæ totè confidentiæ incusandi sunt; qui, quod fieri non potest prorsus, id hominibus persuadere sperent, & fieri contendant.

CALOREM A SOLE AEREM CONTERENTE NON FIERI; quòd si ita fiat, nulla eius diuersitatis causa reddi possit. Itaque à Solis substantia, & à Solis luce fieri statuendum esse; à qua manifestè fieri sentitur. Cap. IX.

QVONIAM modus, vt visum est, reperiri nullus potest, quo aërem conterat Sol, nihil amplius declarandum videri potest, solem non propterea calorem facere, quòd aërem conterat, sed quòd verè calidus ipse, atque igneus sit. At si magis manifestandum id est: ex ijs, quæ calori eueniunt, è caloris nimirum diuersitate, quæ quidem summa est, manifestari optimè potest. Quoniam autem non semper idem fit calor, sed lõgè is diuersissimus; eius diuersitatis caussa omnibus quidem reddenda est; & ijs credendum solis, qui illam reddant, iuxta quorum positiones eũ fieri oporteat calorem; qui fieri assiduè percipitur. Eæ enim tantùm retinendæ positiones, seruandæq.; quibus quæ eueniunt, congruunt, aptaq; sunt omnia: quibus ea non quadrant, conueniuntq;, dimittendæ omnino, demoliendæque. Caloris discrimina, quorum ratio reddenda est, vel nulli ignota, ante oculos tamen ea ponere graue, molestumque ne sit. Rectè namque conspecta magnam dijudicandi facultatem præbebunt. Calor in Meridionalibus Terris longè, quàm in Borealibus, & per æstatem, quàm per hyemem, & sole medium cœlum tenente, quàm vel exoriente, vel occidente: vbi scilicet magis directus fit sol, ibi robustior fieri videtur calor. Et in aëre etiam crassiore, quàm in tenuiore, & in planis, atque humilibus terris magis viget, quàm in accliuibus, æditisque, & in concauis, quàm in planis, & in constri

ctis,

ctis, densisque, quàm in apertis, laxisque, & in æquabili, tranquilloque mari magis, quàm in fluctuante eo, agitatoque. Magnus etiam est in lacubus, stagnisque, & summus, vbi densum quid, & quòd lux meare minimè possit, luci opponitur, eoque amplius, si id læue sit, tersumque, & concauum; & nihilò fortè minus, vbi densa quędā, conuexaq; pertransit lux. Discriminum horum omnium caussa omnibus reddenda est, & singulis iuxta proprias positiones: Peripateticis quidem, quibus calorem à sole aerem conterente fieri placet, ibi magis aerem conteri, vbi maior fit calor; nobis verò, quibus lux illum facere videtur, ibi robustiorem eum esse, vel copiosiorem, vbi copiosior fit lux. At quàm longissimè Peripatetici absunt, id præstare vt possint. Etenim cum perpetuò æquè à terris omnibus absit Sol (nisi fortè, vt Mathematicorū optimis placet, æstate sublimior fiat) & eadem perpetuò velocitate circumuoluatur; nequaquam vel crassiorem aerem, proindeque repugnantem magis, quàm tenuiorem, vel in Meridionalibus illū terris magis, quàm in Borealibus, vel æstiuus ipse magis, quàm hybernus, vel medium cœli tenens magis, quàm eius extrema, neque terris illum planis, humilibusq; adiacentem magis, quàm accliuibus, ædítisq; robustius cōteret, sed secus omnino: quò enim conterenti Soli vicinior est aer; eò conteri debet magis; nec concauis locis magis, quàm apertis; nec densis magis; quàm laxis; nec tranquillo, sedatoq; mari magis, quàm turbato eo, agitatoq;, aut lacubus, stagnisq; magis, quā terris. Aliquorum forsitan rationem reddant; si directum solem obliquo robustius conterere, vel si contritum aerem, ignemq; à sole deiectum ad terram vsque deferri, & ab ea reiectum pilæ more resilire ostendāt contritum, accensumq; magis. At neutrum declarare ne tentent quidem. Neque enim propterea obliquus, directusq; dicitur, aut videri potest sol, quòd alia è parte recta agat, obliqua ex alia: circulo enim circa terram volutus, quacunque illius in parte existat, recta in terras agit omnes, rectaq; ipsius actio, quæcumq; ea sit, vndiq; in terram descendit vniuersam. Sed quòd quæ ab eo emanat lux, quæ ad eosdem perpetuò angulos, quibus ad terram accedit, ab ea resilit, quò puncto verticis proximior fit sol, eò magis directa reflectitur. Lucis igitur reflexione vel directus, vel obliquus dicitur sol; non quòd verè ipse terris vllis obliquus fiat; eiusq; actio obliqua ad terras deferatur vllas. Contritum porrò aerem, ignemq; à sole detrusum ad terram vsq; deferri, & resilire inde contritum etiam, accēsumq; magis, vel si conteri aer, atq; ignis deturbari; & vterque ad terram vsq; deijci possit, credi non potest. Non siquidem, si tanta ui eorum alter in terram adigatur, & tanta etiam ab ea reijciatur, vel accedens, vel resiliens lateat nos: nec æstus magni, aere, quod euenire videtur, maximè immoto, fiant. Nō sensu, nec mēte percipitur, ad specula delatum aerem, & nullo ab illis temporis contritum momento, in ignis transire naturam, & verè ignem fieri; nec tamen (quod maximè oportebat) statim à speculis resilientem, sed modicum quid progressum, & certo quodam in puncto. Minimè præterea compactus, minimeq; sibi ipsi aglutinatus aer, sed qui à se ipso nullo negotio separatur, vbi impellitur, & in densum quid agitur, nec eò ferri, nec inde sibi ipsi vnitus retroferri videri potest; sed nisi à loci angustia retineatur, & veluti coerceatur, statim diffundi, dispergique. Minus etiam assequi licet, quauis ui contritum, detrusumq; aerem, aquam, vitrumq;, & densiores etiam res permeare, & (quod clarè cernitur) ignis natura ab illis, uiribusq; donari, proindeq; egressum igne nullo min' exurere. Quoniam igitur, nec modus, quo aer à sole conteri queat, reperitur vllus; nec tot, tantorumq; caloris, qui ab eo fit, discriminum, si ab illius motu fieri ponatur, ratio vlla reddi potest; & veluti ab igne, sic & à sole calor, & summus is, summaq; emanat lux; ignis omnino viribus, specieq; donatus videtur sol; vtiq; vel si caloris, qui ab eo fit, diuersitatis ratio luci, à qua fieri videtur, minimè congruat; non scilicet, vbi vehementior fit calor, lux ibi robustior, copiosiorue facta sit; igneum tamen Solem, caloremq;, & lucem, quæ ab eo ad nos accedit, nihil minus solis propriam,

& à

& à sole ipso effluere, quam calorem, lucemque, quæ ab igne emanat ignis propriã, & ab ipso fieri igne statuendum esset: eò itaque amplius, quòd caloris robur lucis robur, copiamq; perpetuò sectari apparet. Id verò, vt manifestetur, lucis progressus, atq; actio aperienda est. Nam si qui à luce fieri videtur calor, nequaquam lucis is est, sed caloris; qui assiduè à sole emanat; cuius (vt suo amplius expositũ est loco) facies est lux; quoniam non calor ipse, sed eius modo facies, lux nimirum nobis spectatur; ac caloris copia, roburq; è lucis tantùm copia, fulgoreq; manifestari potest; & caloris facies cum sit lux, ambigere non licet, quin vbi copiosior ea fit, calor etiam copiosior ibi fiat: quin propterea copiosior fiat lux, quòd copiosior factus est calor. Quoniam tandem lux, quæ spectatur, ipse est calor; licet vtique caloris progressum, actionemque, & copiam in luce intueri. Nam nõ lucem modò à sole, sed calorem etiam emitti, & calorem, qui à luce fieri videtur, non ab ipsa luce, sed à calore fieri, cuius ipsa facies est, ambigi non potest: siquidem aere vaporibus, nubibusq. ita obsepto, vt nullus per eas luci aditus pateat; & rebus nostro igni appositis quantumuis densis, & quas nulla permeet lux; idem tamen ab vtrisque, & vehementior interdum fit calor: & vel ab obscuris, sed calidis rebus veluti à lucidis, assiduè emanat calor. Se se nimirum incessanter amplificandi facultate præditus, & lucidus sui natura calor, è subiectis, quibus inest, nihil in ijs imminutus vnquam, assiduè sese, incessanterque effundit omnibus; & omnibus, quæ attingit, se se indit; & in quibus nihil à materiæ opacitate obscuratur, lucidus conspicitur. Quapropter calida se aitur lux, nequaquam, vt opinamur, calida ipsa, nec proprijs, sed caloris, cui inhæret, & cuius facies est, viribus calefaciens. Propterea, quod propositum est, caloris progressum, actionemque, & copiam in lucis progressu, actioneque, & copia intueamur.

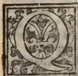
LVCEM E DENSIS, IN QVAE INSILIT, RESILIRE; ET AD eosdem, ad quos accedit, resilire angulos; & quæ subit, eadem subire ratione. Cap. X.

Vmme sui natura mobilis, & motum sistendi impotens prorsus, nesciaq. est lux; non modò quòd dum tenuia adsunt, nullum progrediendi, seseq; effundendi finem facit, & quòd liquidos etiam succos, resq; ex ijs gelatis, seu etiam compactis constitutas non quidem directa, directoq; itinere, veluti verè tenuia quæ sunt, sed veluti inflexa, inclinataque, vel inflexo, inclinatoque itinere subit eas, permeatq; omneis; sed ob id insuper, quòd ex omnibus, ad quas accedit, rebus resilit, seseq; ex ijs effundit, à se ipsa nimirum qualicunq;, & quantacunq; facta relucet. Itaq; & vbi nullus conspicitur sol; quo scilicet recta, quà sola progredi lux videtur, deferri non potest, à crasso quopiam retardata, reiectaque, & sole nõ dum exorto, & penitus iam abdito, aliquantisper tamen vniuerso in aere, & imis etiam in terris si non fulgida, at benè certè visilis, beneque spectatur clara. Non quidem id accidat, nisi ab aere etiam, à se ipsa nimirum, vel summè exili in eo facta, reluceat. Nam quæ à densis, æquabilibusque, & nitidis refulget rebus, à quibus, quòd nihil eas subeat, integra relucet, & continua amplius, vnitaque, nihil ab earum tumoribus, nec à maculis etiã (nam & ab ijs obumbrari incorporea videtur lux) intercepta, Intercisaque vllis, nihilò, quàm à sole ipso minus fulgida, minusq; relucet ingens: nec ab huiusmodi ad huiusmodi relucens, relucendi finem facit vllum. Nihil imminuitur ab vllo; quin in singulis bene in se ipsam colligitur; proindeq; veluti alter sol facta, à singulis, veluti à sole ipso effulget, se seque effundit. Resiliens porrò, nec in se ipsam perpetuò, nec certo, determinatoque à se ipsa spatio, sed longè eo diuerso, nec temere tamen, penitusque disformi modò, sed certa quapiam ratione, certaq; quapiam lege, ad eosdẽ

nimirum, ad quos accedit, resilire vndiq; apparet angulos, eundem scilicet, quem accedens, resiliens etiam, at alteram in partem angulum facere. Id verò Perspectiui ad vnum omnes enunciant, demonstrantq; & ipse penè manifestat sensus. Nam si accedenti luci planum, directumq; opponas speculum, ad quod rectos ad angulos deueniat lux; quoniam ad eosdem inde, proindeq; in se ipsam ea relucet, sibiq; ipsi relucens immiscetur; nihil relucentē illam aspicias: at speculo obliquo, accliuiq. quid facto, nihil ab eo, quàm à Sole ipso, minus fulgidam, minusq. resilire videas vigentem, & id omnino ab accedente dimotam, quod obliquum factum est speculum. Vt idem ad illud accedentis, ab illoq. resilientis lucis, at alteram fiat angulus in partē. Lux etiam, quæ densa subit, manifestè & ipsa eadem subire ratione, idē scilicet ipsius ad ea accedentis, qui & ea subeuntis, at eandem in partē fieri angulus videtur: neq. enim si alia subeat ratione, in vnum omnis (quod quæuis quidē, at ea certè promptius, quę sphæricas, conuexasq. res subit) confluat punctum, sed vel singulæ ab alijs seorsum perpetuò ferantur, vel temere alijs aliæ iungantur. Dicto porrò coeunt modo; quia quæ ad earum medium aduenit lux, quòd directa, ad rectosq. aduenit, ad eosdemq. ea subit angulos, nihil ea subiēs vllam in partem inclinatur, sed in directum fertur; & vna accedenti fit subiens: at non & quæ veluti ab eius lateribus fiunt; sed quòd ad recto minores adueniunt, ad eosdemq. ea subeunt angulos, quæ subeunt in directum progredi, & accedentibus vnæ, eædemq. remanere non possunt, sed inclinentur, diuersæq; ab accedentibus fiant necesse est. Nec verò eadē omnes ratione, sed eæ assiduè magis, quæ à media magis recedunt, quæ scilicet ad minores assiduè accedunt angulos. Itaq; assiduè omnes, eaq; singulæ magis ratione, quæ à media magis remotæ sunt, ad eam sese inclinantes haud ita in longum progressæ, quæ præsertim sphæricas res subeunt, quæ quòd ad minores accedunt, ad minoresq. subeunt angulos, magis inclinantur, ad medium omnes, eundemq. eius coeunt punctum. Idcirco longè in eo lucidissima, longeq. fit ardētissima. Vt id lucis ingenium videri possit; ad eosdem scilicet, ad quos accedit, vt resiliat, subeatque angulos. Et ad caloris quidem discriminum omnium caussas explicandas satis fit modò qui dictus est, resilientem, subeuntemq. inspexisse lucem. Quoniam verò maximè ipsa simplex cum sit, adeo diuersum resiliēdi, subeundique modū, & veluti psalteriæ in morem ad quos accedit, ad eosdem resilire angulos, & veluti commensuratis progredi passibus vt gaudeat, & minus etiam sese proprium ueiter, & inflectat intelligere licet; alio quopiā modo, & vno eo, regulariq; & lucis ingenio apto, proprioq; relucere, & eo cū reluceat, subeatq; ad quos accedit reluceat, subeatq; angulos; itaq, veluti ex accidēte ita resiliat, subeatq; suspicari licet. Age vel si, vt dictum est, illius inspectio nihil ad propositam inquisitionem conferre videatur; at dignum per se, qui labore quouis inquiratur, inquirere cū, ne grauemur.

LVCEM, A QVIBVS RESILIT, ET AB IIS, QVAE SVBIT, rectos resilire, subireq; ad angulos. Cap. XI.

VAE à sole, stellisq; & nostris à flammis effulget lux, nec integra modò, vigensque, & quæ quòd veluti primo ortu ab illis emanat, prima Perspectiuis dicitur, sed imminuta, & languens, & quæ quia non à Sole ipso, ipsisq; à stellis, & ab igne ipso, sed à luce emanat, ab ipsis effusa, secūda dicitur; lux deniq; quæuis quauis èmanet à re, in quo fit aere, continua in eo fit, & æquè eum illustrat vniuersum. Ex quo patet lucem quamuis, quibus emanat à rebus non ab vniuersis ijs modò, sed veluti à singulis earum punctis quaqueuersus, & veluti circulo emanare; itaq; à quolibet lucidarum rerum puncto, veluti innumeras effundi luces; idq; omnino lucis, cū sus, quantæque vis ingenium esse, & vniuersa sese quaqueuersus effundat. Et quoniam

niam quæ à sole, stellisque, & nostro emanat ab igne, eò tantùm integra, vigensque ferri apparet, quò sol, stellæque, & flammæ rectà spectant; & quò rectà vt progredi queat, densum obstat nullum; & loca insuper, quæ soli exposita non sunt, & ad quæ rectà ferri lux nō potest, & ad quę rectū ipsa à luce est iter, in ea itidem si non integra, vigensque at imminuta & languens ferri apparet; & quæ in specula incidit lux, si quidē directa, rectos scilicet ad ea accedit ad angulos, nihil ex ijs resilire apparet; at quę veluti obliqua accedit, iuxta lucis quidem ea ingenium quaqueuersus, & ad circumpositas res omnes, at imminuta ad reliquas, & languens, ad eamq; modò integra fertur, vigensque, quam rectà specula, è quibus relucet, spectant, ad quam nimirum rectos ab ijs resiliens ad angulos, recta feratur; patet vtique, & id itidem esse lucis ingenium, vt vel si quaqueuersus à se ipsa itidem, at eò certè prōptius feratur, robustiusq; quò res, è qua effulget rectà spectat. Propterea enim quæ directa ad specula accedit, resilire non apparet; quòd directa resiliens, in se ipsa resilit. Et quia is resiliendi modus, summè est simplex, summeq; regularis, & longè simplicissimæ luci maximè congruens, lucem omnino omnem è quacunq; resiliat, & quancunq; subeat rem, quaq; quidem versus, at eò robustissimam resilire, subireque, quò res, è qua emanat rectà spectat, & quò eius feratur axis, linea nimirū ab eius medio rectos educta an angulos, existimare licet. Quare lucem, quæ nō rectos ad angulos à superficie quapiam resilire, vel subire eám apparet, non verè ea à superficie, sed alia quapiam à re, è qua rectos cū emanet ad angulos, ad eosdem ad quos ad superficiem accedit ab ea resilire, eamq; subire suspicandum est. Ea itaq; inquirenda est; siquidem inquisita, conspectaq; non est.

LVCEM, QVAE A DENSIS RESILIT, QVAEQVE EA SVBIT, non ab ijs, nec verò à sole ipso, sed à se ipsa in illis facta emanare.

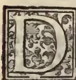
Cap. XII.

Vx non alijs à rebus, sed à lucidis modò, & à se ipsa refulgere visa est. Neque enim quæ ab aere, Lunaque, & speculis refulget, ab aere ea, lunaq;, & speculis, sed à luce in singulis facta relucet. Itaq; ibi ab ijs relucet modò, vbi lux in ijs fit; talisque; & tanta à singulis, qualis, quantaq; in singulis facta est. Lucem propterea, quæ à superficie nō per se lucida relucet, quæq; eam subit, nequaquam verè à superficie, sed à se ipsa effulgere statuendum est; id modò à superficie ad refulgendum, effulgendumq; adiutam, quod crassiore in ea copiosior facta est, robustiorque. Nec verò, vel resiliat densis à rebus, eoque, quo resilit modo, vel quo modo permeat, permeet eas lux, nisi in ijs, à quibus resilit, & quas permeat, fiat rebus; proindeq; à se ipsa in ijs facta, veluti à Sole emanet. Non scilicet corporeorum entium more, ad densiores, renitentesq; delata res lux, retro ab ijs agatur; aut vel ipsa, vel eius inflectatur progressus. Propterea enim vtrumque illa pati videntur, quod loco, spatioque, in quod ferantur, & in quo locentur, opus habent. Vbi itaque violentius adhuc impulsa, ad actaque, commota omnino, quàm, vt motum sistere queant, in res incidunt, quas amoliri, aut nihil, aut non penitus possint, si quidem nihil eas loco dimouent, proindeque nullum sibi, quò progrediantur, locum faciunt; retro aguntur, & modo id longè diuerso, iuxta percussionis nimirum, repercussionisque vehementiam. At si dimoucant quid, proindeque loci parte eæ decedant; in eum illa veluti inflexo motu feruntur. Hæc incorporeæ luci, & quæ nec à propria, nec ab aliena, vt vlterius progrediatur, impellitur ui, nulloque loco, spatio opus habet nullo, & quæ nihil nec à quibus resilit, nec quas permeat res percutere, locoque dimouere, vel ipsa ab ijs repercuti videtur, euenire minimè possunt. Itaque ad res delata, quas subire nihil queat, motum sistat, & quas subit, permeatque, similares præsertim

quæ sunt, eademq; omnes donatæ densitate, nequaquam vel ipsa inflexa, vel inclinato, inflexoque, aut immutato quid vsquam motu, sed & ipsa directa, eodemque quo ad eas delata est, motu eas subeat, permeetque oportet omnes. Quid enim nullam eum inflectendi, immutandiq; occasionem cùm habeat, immutet eum, flectatque vnquam? Propterea igitur, vt dictum est, à rebus densis quibusuis resilit lux, quòd se se amplificandi facultate prædita, se se vndique, at ab ijs amplius, in quibus copiosior facta est, robustiorque, effundit. Quòd si amplius quæ relucet, & quæ subit, lucem, neque à rebus, à quibus relucet, & quas permeat, nec verò à Sole ipso, sed ab ipsa in illis facta emanare, intueri velis: manifestè id intueare; si dolium ita luci exponas; vt subeat quidem id lux, at nequaquam eius ad fundum feratur; tum aquam eousq; infundas, dum à luce contingatur; liquidò enim ad fundum vsque deferri lucem videas; quòd nimirum copiosior in aquæ superficie facta, robustius se se amplificat, & diffundit. Quoniam igitur lux, quæ à densis resilit, & quæ ea subit, nequaquam ab ijs, nec verò à Sole ipso, sed à luce in ijs facta emanat: eius resilientis, subeuntisque angulus nequaquam in superficie, à qua resilire, & per quam progredi apparet, sed in ea perpetuò lucis facie, à qua verè refulget lux, & ipsa omnino spectãda est lucis facies. Fortè enim, vel si eadem perpetuò remanet superficies, nihilq; eius situs immutatur; non & lucis faciei, quę in ea fit, idem perpetuò remanet, sed assiduè iuxta directionis, obliquitatisque immutationem ipsius immutatur situs.

LVCEM A SEIPSA, ET A SVI IPSIVS FACIE IN SVPPOSITA superficie facta rectos ad angulos resilientem, à superficie ad eosdem, ad quos accessit, resilire. Cap. XIII.

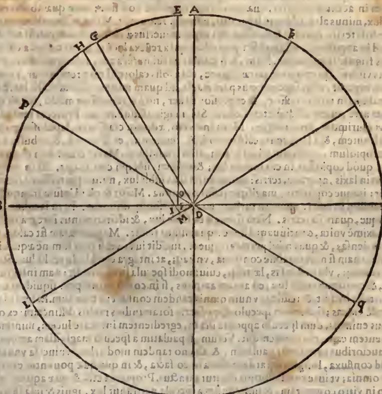
DIRECTA lux, quæ ad superficiem fertur, cui Solis pars, è qua ipsa effulget, directa, perpendicularisq; imminet, parallela omnino est, non id modò habet quod, vt dictum est, rectos ad illam accedit ad angulos; sed id insuper, quòd ad illam delata nihil altera sui parte breuior, altera verò longior fit; sed sibi ipsi æqualis remanet vniuersa. Quapropter extrema eius facies eundem subiectæ superficiei situm sortitur, vereque vna ei fit, & ex illa refulgens lux, ad quos ad illam, ad extremam inquam sui faciem, ad eosdem, & subiectam ad superficiem refulget angulos, ad rectos nimirum. Quoniam enim ad extremam sui faciem, è qua refulget, rectos refulget ad angulos; subiectam etiam ad superficiem, cui eandem illa obtinet positionem, ad rectos refulgeat necesse est. Et quia vel tantillum à puncto ad verticem dimoto Sole, non amplius ex æquo ei, eiusque parti, è qua emanat lux, eadem subiacet superficies; sed eius pars, quam versus delatus est sol, soli proximior, altera verò remotior facta est; proindeq; & lux, quæ ab ea excipitur, à superficie incisa solis parti, è qua effulget, minimè parallela, altera sui parte breuior, longior altera, extrema omnino eius facies obliqua, & veluti accliuis fit; vt vel eidem superficiei superposita, quatenus ab ea incisa est, & altera sui parte decurtata, non eundem amplius ei obtineat situm; nec idem amplius qui & superficiei fit axis, linea nimirum ab vtriusque medio rectos educta ad angulos, sed alius, & qui (vt sequens manifestabit sermo) alteram in partem declinet, quod recto à situ Sol, ab eoque effulgens declinauit lux. Itaque quòd, vti diximus, proprium lucis est rectos ab extrema sui facie, è qua emanat, refulgens lux ad angulos minimè subiecta etiam à superficie ad rectos, sed id recto minores, quòd à recto situ dimota est lux; quòd videlicet obliqua, & veluti accliuis facta est, extrema lucis facies, è qua, vt sæpe dictum est, refulget lux; eadem scilicet perpetuò superficies, perpetuòq; idem remanet eius axis, eundemq; perpetuò is rectà spectat punctum; at non & lucis etiam, quę super ea fit, eadẽ perpetuò fit facies, axisq;

idem, eundemque is ſpectat punctum; ſed directę lucis directa fit facies, planaque, obliquæ verò obliqua, accliuiſque, eòq; aſſiduè id magis, quò lux obliqua accedit magis, aſſidueq; diuerſum eius axis ſpectat punctum;& id aſſiduè magis à puncto ad uerticem, quem ſuperficiei axis ſpectat, alteram in partem ſemotum, quòd ab eo dimotus eſt ſol; & quòd lux obliqua, accliuiſq; facta eſt. Ex his manifeſtum eſt lucem perpetuò rectos refulgere ad angulos; ſiquidem à ſe ipſa, extremaq; ſui facie, non à ſuperficie refulget; & rectos ad illā cum refulgeat, non & ad ſuperficiem etiam, ſed ad eoſdem, ad quos ad eam acceſſit, refulget angulos. Verum, & ſi ſatis id conſpectū eſt, in lineari tamen amplius demonſtratione inſpicere, ne grauemur. Eſto circulus. a. b. c. punctus ad verticem. a. ſuperficies, cui directus is imminet, (liceat autem ſuperficiei loco diametrum ponere, ſimili enim modo ratio conficitur, figura verò multò commodius deſcribitur, ſpectaturque.) Eſto ea verò. B. D. C. & punctus D. eius ſit mediū, circuliq; centrum. Feraturque à puncto A. & à ſole ibi exiſtente directa lux E. A. F. D. neque enim lineæ inſtar, latitudinis ſcilicet expers, ſed ampla, & qualis accedit, ponēda eſt lux. Manifeſtū vtiq; eſt, quòd lux E. A. F. D. propterea quòd ſuperficies. F.D. ad quam delata eſt, ſoli eiuſq; parti, è qua dicta lux emanat, ex æquo ſubiacet, directa ad eam accedit, nihilq; alia ſui parte breuior, longior alia, ſed ſibi ipſi æqua omnis: & extrema eius facies, quæ in ſuperficie. F.D. fit, veluti, & ſuperficies ipſa ſolis parti, è qua emanat, æquè diſtās, parallelaq; fit; ſuperficiei omnino eundem obtinet ſitum, idéq; vtriuſq; fit axis, & eundem is ſpectat punctum, quin vna prorſus, eademq; lucis facies ſuperficiei facta eſt omnis. Itaq; quę ex ipſa refulget lux, veluti ad lucis faciem, ita & ad ſuperficiem rectos refulget ad angulos. Dimoueatur verò ſol, feraturq; ad puncta G. H. & ab ijs ad eandem ſuperficiem luci E. A. æquè lata lux emanet, H.G.I. D. nā extremam lucis eiusdem faciem ſuper obliqua ſuperficie, quā ſuper directa ampliorē fieri liquidò intueare, ſi vel decurtatam obliquæ lucis partem directam ad ſuperficiē protrahas, vel directam altera parte decurtes, proindeq; & obliquam facias; itaq; in vtraq; triangulus fiat, cuius alterum latus directa, obliqua alterum, tertium verò lux fiat, quæ protracta, vel decurtata eſt: in vtroq; enim obliqua lux angulo recto opponitur; ſoli inquam ad puncta. G. H. delato ſuperficiem. I. F. D. quæ in punctis. A. E. exiſtenti ex æquo ſubiacebat, non amplius in punctis. G. H. facto æquidiſtare, ſed in I. in ea ſcilicet ſui parte, quam verſus delatus eſt ſol, proximiorem: in D. verò remotiorem factam eſſe, & ſenſus, & ratio etiam demonſtret, ſi à puncto D. ad punctum. H. lineam protrahi, itaq; triangulum fieri intelligas. D. H. I. Quoniam enim linea. G. D. lineæ. H. I. parallela eſt, & recta C. B. vtranq; attingit, itaq; angulus. H. I. D. angulo G. D. C. æqualis cuius pars angulus. A. D. C. rectus eſt, erit vtiq; H. I. D. recto maior, latus igitur. D. H. quod ei opponitur maius latere H.I. at latus. D.H. lineæ D.G. æquale itaq; quod dictum eſt, lux D. G. luce H. I longior. Quoniam igitur ſuperficies I. D. ſoli à punctis. A.E. recedenti, nō amplius ex æquo ſubiacet, ſed aſſiduè eius pars, quam verſus delatus eſt ſol, ita ſoli proximior, & obliqua omnino, accliuiſq; fit, prout à pūcto ad verticem recedit ſol. Manifeſtum vtique eſt, lucem, quę à punctis G.H. ad ſuperficiem I. D. defertur, ſibi ipſi æqualē non fieri, ſed altera ſui parte, eaq; omnino quam verſus delatus eſt ſol breuiorem, altera verò longiorem: communem ſcilicet ſubiectę ſuperficiei, lucisq; in eam delatæ ſectionē eclipſim eſſe, vt Appollonius appellat, hoc eſt defectionem, formam nimirum altera parte ſubliniorem, depreſſiorem altera, talem omnino, qualis Cylindri fiat, qui à plano ſecetur eius baſibus non parallelo, & quæ igitur lucem altera è parte decurtatā, impeditamq;, ex altera verò in longius progreſſam eſſe ſignificet. Extrema itaq; in luce à punctis. G. H. ad ſuperficiem I.D. delata, eclipſis, hoc eſt obliqua facies fit, & cuius axis nequaquam vel ſolem, vel A. punctum, quem directè ſuperficiei, directeq; lucis axis ſpectet, amplius, ſed alium, idq; à puncto. A. remotum, quòd ab eo receſſit, is verò ſit. K. quoniam.n. arcus. G. B. arcui

K. C. æqualis, angulo enim ille, ad quem lux ad superficiem. B. D. C. accessit, hic verò ei, ad quem ab ea resilijt, subtenditur; vtiq; & quæ vtriusq; remanet portio arcus, scilicet. A. G. arcui. A. K. æqualis est. Quoniam igitur à superficie. I. D. ad eosdē, ad quos ad eam accessit resiliens lux angulos ad punctum K. delata est; vtique, si extrema obliquæ lucis facies super superficiem I. D. facta punctum K. recta spectet: quod dictum est, lucem à se ipsa, & ab extrema sui ipsius facie in supposita superficie facta rectos ad angulos resilientem à superficie ad eosdem, ad quos accessit resilire, liquidò pateat. Illud portò, vt declaretur ipsi itidem obliquę luci propria subtendatur superficies, ad quam scilicet nihil altera sui parte decurtata, sed integra, & rectos omnino feratur ad angulos, integræ nimirū obliquæ lucis parti. G. D. rectos ad angulos diameter. L. M. D. N. supponatur, & ad eius punctum M. lux H. I. extendatur. Quoniam igitur luci à punctis. G. H. ad propriam superficiem tendenti, ab intermedia obliqua superficie B. C. portio I. D. M. dempta est, vtiq; si qualis ipsius facies super D. I. facta est, & ipsius decurtatio, accliuitasque, & situs omnino; quem ad oppositam circunferentiam sortita est, circunferentiæ scilicet punctus, quem recta spectat, inueniendus est, à puncto. D. linea adducenda est, quæ id super superficiem. I. D. elata, proindeq; & accliuis sit; quòd M. D. depressa est, occultaq; educatur. Quo circa, & in vtramq; circunferentiam protrahatur, sitque. P. O. D. Q. & lucem. E. F. in puncto. O. secet: nam si obliquæ etiam lucis facies super superficiem. I. D. facta superficiei vniuersæ vna, eademque apparet, quoniam (vt dictum est) non eundem, quem superficies ad circumferentiam, sortita est situm, non scilicet quem superficies circunferentiæ recta spectat punctum, & lux altera sui parte punctum. D. attingit, vtique vt ipsius, & superficiei situs, lucis nimirum obliquitas, accliuitasq; manifesta vt fiat, quod factum est, à puncto D. quidem ita educenda est linea, vt lucem E. F. in puncto secet, qui à puncto F. æquè ac punctus. I. à puncto. M. distet. Et si ita ea illa educatur ratione, vt angulum cū linea. F. D. constituat angulo. F. D. M. æqualem, illud omnino eueniat. Quoniam n. trianguli vtriusq; anguli, qui ad D. sibi ipsis æquales, & angulus præterea. O. F. D. angulo. I. M. D. vterq; enim rectus; itaq; & angulus. D. O. F. angulo. D. I. M. æqualis, & latus F. D. lateri M. D. æquale: vtrumq; enim directa lucis facies est; patet vtiq; latus. O. F. lateri. I. M. & latus. O. D. lateri. I. D. & vniuersum oīno triangulum O. F. D. triangulo. I. D. M. æqualem esse. Quoniam igitur eundem, quem lucis facies super superficie. I. D. facta linea itidem. D. O. ad circumferentiam obtinet situm, eundemq; recta spectat punctum; si lux, quæ à superficie. I D. & à puncto D. ad punctum K. resilijt à linea O. D. rectos resilierit ad angulos, si scilicet punctus. K. æquè à puncto. P. & puncto. Q. distet: itaq; angulus. K. D. P. angulo. K. D. Q. æqualis proindeque, & rectus vterq; sit, manifestum fit obliquam lucem à se ipsa, & à sui facie obliqua cum superficie facta rectos ad angulos resilientē à supposita superficie ad eosdem, ad quos, ad eam accessit resilire. At illud liquidò patet, quoniam enim arcus. A. B. & arcus G. L. æquales sunt; vterque enim circuli quadrans est: itaq; si ab vtroq; communem arcū G. B. demas, qui remanet arcus, scilicet. A. G. & B. L. æquales sunt, & arcus A. G. arcui A. K. æqualis, & arcus. P. L. arcui. B. P. erit vtiq; & arcus B. P. arcui. A. K. æqualis, proindeq; & angulus A. D. K. angulo. P. D. B. æqualis. Et quoniam angulus. A. D. P. cum angulo. P. D. B. rectus est, vtiq; & cùm angulo K. D. A. rectus erit. Itaq; rectos ad angulos à se ipsa, & à sui facie obliqua cum superficie facta ad eosdem ab hac, ad quos accessit resilit angulos. Quin & in luce, quæ aquam subit, lucem (quod dictum est) à se ipsa, & ab extrema sui facie, quæ in aquæ superficie facta est, rectà effulgere, liquidò intueri licet; nam quę directa, proindeq; & integra nihil altera sui parte decurtata, & rectos ad angulos ad aquam fertur, rectà eam subit, & ad punctum fertur, quod ipsius facies, & aquæ superficies recta spectat, minimè verò & obliqua, quæ scilicet, quòd altera sui parte decurtata, itaque super aquæ superficiem accliuis facta est, non

eundem omninò, quem aquæ ſuperficies rectà ſpectat punctum, nequaquam in eum fertur amplius, ſed in alium qui puncti, in quem ſi in rectum progrediatur, deueniat, eiuſque, quem aquæ ſuperficies rectà ſpectat, medius ſit. Quoniam enim id eſt lucis ingenium, vt eò perpetuò effulgeat, quò extrema ipſius facies, rectà ſpectat, & ſuper aquæ ſuperficiem, qua dictum eſt ratione decurtata, accliuiſque facta eſt, vtique non in directum amplius, ſed veluti inflexo itinere eò feratur oportet, quò illa rectà ſpectat. At vnde digreſſi ſumus redeamus.

Linearis figura demonſtrationis expoſitorum.

DIVERSVM A SOLE CALOREM FIERI; QVOD EIVS LVX diuersa fiat, copiosa nimirum, & exilis. Cap. XIIII.

Vo n i a m igitur ab omnibus quidem, & multò certè à densis rebus copiosior resilit lux; & ab omnibus, ad quos accedit resilit angulos; proindeq; & integra, continuaq; & imminuta, intercisaque, & intercepta, & in se ipsam, & bene longo à se ipsa spatio, & medijs modis resilit omnibus; copiosissima tandem, maximeq; exilis fit: cur adeo ab ea diuersus fiat calor, manifestissimum est. Neque enim, caloris speties ipsa cum sit, proindeq; & calor ipse, ambigi potest; quin vbi multa fit lux, multus ibi fiat calor. At tāti rem momenti proximius, distinctiusque intueri ne grauemur. Propterea maior in Meridionalibus, quàm in Borealibus terris, & ab æstiuo, meridianoq; sole, quàm ab hyberno, & exoriente, occidenteq; fit calor; quòd quò puncto ad verticem vicinior fit sol, eò magis in se ipsam resilit lux, magisque sibi ipsi vnitur; & in crassiore etiam aere, quàm in tenuiore, quòd copiosior in illo fit, veluti & calor, cuius speties est: & perspicuè quò in crassiore fit re, eò splendidior fit, & calidior. Et maior est in planis, quàm in accliuibus terris, quæ tamen luci oppositæ non sint; nam quæ ab illis relucet lux, minus ab accedente separatur, minusq; remota fit. Maior in humilibus, quàm in æditis terris, quòd in latioribus illis æquè vniuersus à resiliente luce calefit aer; id, quod in augustis his minimè fit: proindeq; qui à reflexa luce in his fit calor, à cōtigui aeris frigore imminuitur. Nam, & si calidus est sui natura aer; at languidissimis præditus viribus à præpotente terræ frigore, vbi à solis calore id non reprimitur, vniuersus occupatur, eòq; superior eius pars magis, ad quam minus collecta resilit lux. Tum humilibus in terris crassior, & copiosior fit aer, non à vaporibus modò, sed ab ipso etiam aere, quem assiduè è terra educit Sol, magis assiduè auctus. Præterea molliores hæ vt plurimum, laxioresque. Montanæ verò, æditæq; crassiores, lapidosioresque: Ex his autem, & à languente calore modicū, tenuemq;, ex illis verò, & robusto à calore copiosum, crassumq; educi aerem, alibi tradidimus. Maior etiam & in conuallibus, quòd copiosior in eas incidit lux; & resiliens sibi ipsi coit magis. Et in densis, quàm in laxis, apertisq; terris: minus enim illas subit lux, minusque resiliens intercipitur; itaque copiosior, magisque resilit continua. Maior & ob id ipsum tranquillo, æquabiliq; in mari, quàm in turbato eo, tumoribusq; distincto. Et in lacubus, stagnisque, quàm in terris. Nam si magis ea subit lux, & idcirco minus integra resilit; at maximè vnita, continuaq; à bene æquabilibus resilit. Magnus etiam fit calor, vbi in res densas, & quas nihil permeare queat, incidit lux, vel si non summè æquabiles eæ sint: nam si non maximè continua, vnitaq;, at integra certè inde resilit lux. Summus deniq;, vbi in densas, læuesq;, cuiusmodi specula sunt, incidit: nam integra ab his, & continua resilit lux; eò autem amplius, si in concaua insuper. siquidem multa in talia incidit, & resiliens vnum omnis tandem confluit in punctum. Et fieri id manifestè videas; si chartam speculo opposueris foraminibus multis distinctam: ex omnibus enim ijs, dum speculo apposita illa fit, egredientem intueare lucem, minimeq; ardentem eam, excurentemque. Verùm, si paulatim à speculo magis illam amoueas, à paucioribus egredietur paulatim, & ab vno tandem modò; luce vniuersa vnum in illud confluxa, longè itaq; ardentissima in eo facta, & in quo quæ ponuntur exurantur omnia; vt iure combustionis dicatur punctus. Propterea etiā, & quæ aquam sphærico in vitro contentam, & quæ conuexa specula pertransit lux, ignis & ipsa speciem assumit, viresque; quòd ipsa vnum omnis confluit in punctum, & non procul eum à vitri, speculiq; superficie, si sphærica, at bene magno ab ea spatio, si leniter conuexa ea sint. Quò enim minus incuruantur, eò quæ ad ea accedunt luces, ad maiores accedunt angulos; minusq; subeuntes recuruantur. Itaque oppositæ quæ subeunt luces,

sibi ipsis vt coeant, in longius progrediantur oportet. Et leniter conuexa quæ sunt, quæ scilicet veluti mediæ sphæricorum partes videri possunt, id longius, quàm sphęrica, rectà spectant punctum, quod sphæricorum superficies ab ijs abest. Et talia libē ter eorum opifices cōstruunt; quò enim quæ exuruntur à speculo magis amota sint, eò maiore intuentes afficiunt admiratione. E materia certè omnia construenda sunt, quam permeet quidem lux; at quàm fieri potest densissima, in qua plurima colligi queat lux. Et intelligere ex ijs Aphrodisiæus potest; cur vitrum, atq; aquam permeās lux, nihil illa quidem, at valentissimè calefaciat, quæ ex illis elapsa attingat. Caloris itaq; discriminum omnium caussa manifesta est, si luce agat Sol: quorū, vt visum est, nullius reddi potest; si illius motui, aerisq; contritioni caussa assignetur. Quamobrem non est, quòd dubitetur, luce agere Solem; & lucē non calidam modò, sed ipsum esse calorem.

CALOREM NON A SOLIS MODO MOTV, SED AB EIVS etiam luce fieri, non Aristoteli, sed iunioribus visum esse Aristotelicis. Modi insuper, quibus non calida lux calefaciendi viribus donata ijs videtur. Cap. XV.

IVNIORES Peripatetici aerem vniuersum terris contiguum æquè conteri intelligentes, & quæ à luce illustrantur loca, longè, quàm quæ non illustrantur, calidiora, & ipsam lucem calidam sentientes; ab ipsa itaq; admoniti, coactiq; re, non motu tantùm, sed luce etiā calorem à sole fieri, & ita Aristoteli visum, placitumq; asserunt. At veriti, ne, si propterea calefaciat lux, quòd calida sit ipsa, solē, à quo emanat, calidum fateri cogantur, (neque enim imaginari licet, calida si sit lux, solē, à quo illa emanat, & cuius propria est, & cui non hæret modò, sed penitus infixa est, non calidum esse) modos commenti sunt, quibus minimè calida cum sit, calefaciat tamen. Nunc loca, in quibus calorem à solis luce fieri Aristoteli placuisse videri potest, & modi à Peripateticis inuenti, inspiciēdi sunt, examinandique. In plenilunijs, 4 de par. anim. cap. 5.
» inquit Aristoteles, tepidiores fiunt noctes, quòd in illis à Luna vniuersa, veluti à spe
» culo reflectitur lux. Et caussam afferens, cur nō iuxta terram, at in sublimi fiunt plu- 1. Meteor. cap. 4.
» uiæ, propterea id euenire affirmat; quòd qui iuxta terram est locus, à reflexis calefit
» radijs; id, quod sublimiori euenire minimè potest; ad superiora enim elati diffundū
» tur illi, & disgregantur. Quoniam enim radij, tenuissima nimirum corpuscula à à sole emanare, & ad terram vsq; deferri Aristoteli videri non possunt, nec vidētur vsquàm; quin id maximè ab eius placitis discrepat, diffidetque; sui itaq; omnes summè id reijciunt, exhorrentque; radios pro luce reflecti, & ab ijs calefieri inferiorem aerē posuisse videri potest. His pręcipuè è locis luce etiam solem agere, & à luce itidem calorem fieri Aristoteli placuisse astruunt, eius instituti, morisq; planè obliti. Ipse enim de re nulla, vbi de ea inquisitio non est, nec eam omnino explicare est propositum, iuxta propriam loquitur sententiam: sed ibi modò, vbi ea declaranda proposita est: alibi, vel iuxta aliorum sententias, vel etiam iuxta vulgus: est & vbi iuxta veritatem, non quidem illam verè intuitus, aut illam amplexurus, sed à re coactus. Vbi igitur quomodo visio fiat, tractat, edocetq;, rerum imaginibus ad visum delatis fieri illam demonstrat: & alibi est, vbi ad visilia deferri visum supponit. Tum rationem reddēs,
» cur in Lunæ defectibus terræ motus fiant, Vbi inquit, non multum abest, quin solis
» lūmine priuata sit Luna; & ob id lucem, caloremque, quem ab illo accipiebat, aeri 2. Meteor. cap. 8.
» cōmunicare nequeat; refrigeratur circa terram locus. Spiritus itaque, qui ex ea egre
» diebatur, recedit, eamq; subit. conclusus igitur, terram concutit. At lunam, quodq; inter ipsam, solemq; est corpus calorem suscipere vllū, summè est ab Aristotelis dogmate alienum. Anxiè itaq; Aphrodisięus inquirit, quonā modo fieri illud possit; quando sol

do sol motu tantùm calefacit; & passionis huiusmodi impatibilis prorsus est Luna, & talia sexcenta. Neque igitur, si vel iuxta hominum vulgus loquutus, vel ab ipsa coa-ctus re, noctes, vbi Luna vniuersa à Sole illustratur, tepidiores percipiens, propterea tales esse affirmet, quòd lux ab ea copiosior resilit; nec si non iuxta terram, sed in sublimiore loco nubes congregari intuitus, & superiorem aerem, quem iuxtà ipsius positiones multò calidiorem esse oportebat, frigidiorem sentiens; propterea id euenire dixerit, quòd à reflexa luce minus calefit; propterea luce solem calefacere placuisse illi dixerint Peripatetici; qui (vt visum est) in locis, in quibus propria est huius rei inquisitio, calorem ab vno solis motu, & vna aeris contritione generat, nulla vsus lucis opera, nec vti omnino potens, aut volens: nisi & superfluus, & maximè sibi ipsi aduersus, contrariusq; videri velit. Superuacuè scilicet ad calorem faciẽdum conterẽs Sol Aristoteli adductus esset, si solis illum lux facere visa esset. Præterea & quòd maximè ibi pernegabat, pernegandumque proposuerat, fassus esset; calidum.s. esse solem. Neq; enim, si à solis luce calorem fieri positum Aristoteli esset, vel illam (quod iuniores faciunt Peripatetici) vel ipsum, à quo illa emanat, solem calidum esse, negare ausus esset. Reformidandum ergo Aristoteli fuit, luce agere videri solem; neq; hoc tantùm, sed lucem solis propriam esse; quæ nimirum à summo (vt declaratum est) calore genita, & separari ab eo impotens, nusquam igitur vera quæ est, summaque, nisi in solo igne conspecta, si solis propria visa sit, liquidò, calidum ipsum, atq;
» igneum manifestet. Veluti igitur hæc obijcienti respondens, Lux etiam, inquit, in
» aere fit, à solis motu contrito, veluti & calor. Id obiter innuens, nequaquam igneũ esse solem, lucere etiam visum, & luce calefacere; non etenim solis propriam esse lucem, sed & ipsam, veluti & calorem à solis motu fieri. Adeo positionis tenax fuit Aristoteles, vt neq; sibimet, & verisimile est, credibilem rem proferre minimè reformidarit, modò ne ex illa deturbaretur, deijcereturq;. Luce quidem agere solem, nullus ibi vnquam dixit Aristoteles, vbi oportebat maximè. Nec antiquiorum Peripateticorum vllus, quomodo calor à sole iuxta Aristotelem fiat, inquirens, lucis meminit vnquam; sed omnes à solo illum solis motu, & aeris contritione sola fieri asserunt, & Aphrodisiæus ipse in primis. Anxiè namque, vt visum est, caussam inquirit, cur non æquè calefiant, quæ sol non collustrat, ac quæ collustrat: quæ quidem, si luce etiam agere visus Aristoteli fuisset sol, longè absurdissima inquisitio videri posset. Iunioribus postea Aristotelicis, & ipsi in primis Auerroi, vt qui in ijs, quæ ab Aphrodisiæo allata fuerant, acquiescere minime posset, nec rationem ipse inuenire vllã; qua loca à sole non conspecta minus calescerent; aere enim vniuerso æquè contrito, æquè calefieri oportebat vniuersum: & cui directus sol magis, calefacere videtur magis; luce etiam agere is visus est, quæ nimirum, & manifestè calefacit, & in se ipsam reflexa, & veluti conduplicata magis calefacit; at quæ à sole emanans non calido, minimè cali-
.de ca- » da sit; neq; igitur per se, & à propria calefaciat substantia: Sed veluti, inquit, calorẽ
o cō.42 » generat motus, non calidus ipse, sed vt calidi corporis conseruatio & perfectio, com
» motus enim, agitatusq; ignis summam consequitur perfectionem; sic etiam lux non
» quidem calida ipsa, sed ignei corporis perfectio existens, calefacere & ipsa potens est.
» Reliqui calorem cum Auerroe luci abnegantes omnes, diuersa singuli ratione, calefaciendi vires illi tribuunt: alij quòd à reflexione veluti irritetur; alij, quòd aerem tenuitate donet, proindeq; etiam calore; siquidem tenuitas, proprium caloris subiectum vbi sit, calor etiam ibi fiat oportet. Non id alij; sed quòd tenuior à luce, ampliorque, & quantus omnino in proprio loco contineri nequeat, factus aer, ampliorremq; locum quærens, varijs, mirificisq; moueatur modis, à quibus accendatur, ad densa præsertim delatus, compactusque, & resiliens ab ijs agitatus, commotusq; amplius. Postremi nullum fortè dictorum modum probantes, & meliorem ipsi inuenire desperantes, id modò asserere ausi sunt; eam esse lucis naturam, vt non calida ipsa, à

refle-

reflexione calefaciendi vires assumat. Nullus (quod facere optimè poterant Aristoteli iuramento obstricti, & qui quæ Aristoteles protulit, vel maximè sensui repugnantia, non admittenda modò, sed ea admittenda fide, ac si ex ipsius Naturæ ore prolata sint, decreuerint) lucem etiam ipsam fieri dixit, aere à solis motu cōtrito: quæ igitur calefaciens, & calida existens, minimè tamen calidum solem indicet etiam, vt pote, quæ nec ab ipso emanet, nec ipsius propria sit, seu obiter, id ab Aristotele dictū, non animaduertentes, seu veriti rem proferre, qua nulla minus probabilis effingi queat. Per se quidem & Auerrois, & aliorum omnium positio absurda apparet: attamen singulæ excutiantur.

INFIRMATVR AVERROIS RATIO; QVA CALOREM LVCI ABnegat; nec à propria illam natura, sed alia ratione calefaciendi facultatem habere contendit. Cap. XVI.

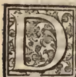

» CALOREM, inquit Auerroes, facit lux minimè ipsa calida, veluti &
» motus; qui & ipse non calidus, manifestè tamen calefacere videtur;
» quòd & lux, veluti & motus, ignei corporis perfectio est. Si quidem eodem, quo lux modo, motus itidem calorem, ignemq; perficiat, & eadem, qua lux, motus itidē illos faciendi facultate donatus sit; haud perperam fortè Auerroes, quia motus nullum ipse calorem sortitus cum sit, rebus, quibus inditur, illum indit omnibus, à luce etiam, vel si caloris & ipsa expers sit, rebus, quas attingit, illum indi posse omnibus inde ratiocinatus sit; quòd vterq; ignei corporis perfectio sit, vterq; nimirum conditionem, facultatemue quāpiam igni adijciat; siue qua perfectus is non sit. At non certè, si nullam igni conditionem, facultatemue, proindeq; nec perfectionem vllam igni adijciat motus, & minus etiam si non eadem, qua lux illum faciendi donatus sit facultate, nec eadem illum faciat ratione; quin nec faciat omnino illum vnquam. Age igitur conditionum, facultatumq;, quibus perfectus vt sit ignis, donatus sit oportet quapiam à calore, cuius est opus, donatus non sit, & à motu ea donetur, intueamur, & in flammis potissimum; quæ quin perfectus sint ignis, ambigi non potest, nec ambigit vllus. At eæ aliud non sunt, nisi moles calore summo, eaq; donata tenuitate; in qua vigens, illius species, & & lucida omnino, qualis sui natura est, conspiciatur; è qua scilicet nihil à molis opacitate obscuratus, lucidum, qualis sui natura est, se se calor effundere queat, effundatq;. Ab vno igitur calore, ignis efficitur, perficiturq.; nam molē vt subeat, & quauis eam donet tenuitate, seseq; ex ea vt offundat calor, nulla prorsus motus opera habet. Et moles dum in flammas agitur, & ipsæ flammæ nullo commoueri videtur, nec possunt motu. Nam quo enascentes eæ sursum efferri apparent, nequaquam motus is est, à propria ipsarum natura editus, sed impulsus quidam ab ijs, quæ assiduè fiunt factus, aquarum ritu è terra emergentium. Flammæ igitur ab ijs, quæ continēter supposita in mole fiunt impulsæ, sursum attolluntur. Quod dictum porrò est, flammæ etiam, dum conspicuæ sunt, nulla se se mouendi facultate donatæ sunt. Et propterea illarum nulla nullo propemodum temporis momento eadem durat; sed quæuis statim in summam agitur tenuitatem: itaq; inuisilis facta, sursum effertur: tandiu tamen eadem quæuis seruari apparet; quoad materia subsit; quam eo tēporis momento nouam calor agat in flammam, quo præexistentem, qua dictum est, donet tenuitate, secumq; efferat; quòd crassiores dum sunt, grauioresque, quàm vt ab inexistente calore euehi possint, inde intelligere licet, quòd exiguæ quæ sunt, si longè amplioribus, longèq; robustioribus apponantur flammis, vel directæ solis luci exponantur, haud ita multò post extinguuntur: quòd scilicet non à proprio tantùm, sed à proxima rum flammarum, lucisq; calore attenuatæ) priusquam supposita moles in flāmas agi posset

posset, adeo tenues, leuesq; factæ sunt; vt nullo eas labore inexistens educat calor. Et tales vbi factæ sunt, quin statim eas inexistens attollat calor, nulla prorsus retineri possunt ratione. Cur enim adeo motu cum oblectetur calor, vbi eum edere licet, nõ statim edat? sed iners torpeat, stertatq; ? Nihil autem quæ assiduè efferuntur, nobis spectantur, quia in summam actæ tenuitatem, inuisibles factæ sunt. Supposita omnino moles nouas in flammas cum agatur; nisi quæ pereunt, in non ens agi placeat, huiusmodi fieri necessariò existimãdum est. Quoniam igitur (vt, vnde digressi sumus redeamus,) nec dum perfectum in ignem, in flammas scilicet moles dum agitur, nec conspicuas etiam acta in flammas, vllo commoueri videtur motu; & nullo hæ à motu, sed vna à caloris natura motus edendi facultate donantur; liquidò patet nullam prorsus perfectionem Igni à motu indi. At esto, & non propterea ignem à motu perfici, quòd quid illi hic adijciat, sine quo perfectus non sit, dictum Auerroi sit; sed quòd illud excitat, & veluti viuificat, & vel rebus indit calorem; quæ nullum prorsus caloris, at frigoris, & magni interdum nobis præbent sensum: non ideo motus exemplo à luce itidem calorem, cuius ipsa expersit, alijs dari posse rectè huiusmodi declaratum esse existimare licet: longè enim diuersa à luce ratione, calorem motus facit. Etenim lux quasi suis facta, quæ attingit, nullo temporis momento calorem indit omnibus: & multa in se ipsam collecta ignis vires, speciemq; assumit: Et luce à sole emissa frigus è terra deturbatur; & in calidissima agitur entia; calor omnino, qui nullus ei præinexistebat inditur. Nam si non proprijs ipsa viribus, sed quatenus calori inhæret, & caloris species est, ea agit; quoniam quid incorporeæ naturæ species, ab ipsius dissideat substantia intueri non licet; itaq; non (quod dictum est) caloris species modò, sed ipsemet calor videri potest; vtiq; qui rebus à luce inditur calor, quin ab ipsa metis effundatur, & rebus omnino, quibus nullus is præinexistat, quin à luce indi possit, in controuersia ponendum non est. At quem calorem motus rebus indere videtur, nisi substantiam ab operatione generari placeat, nequaquam à motu fieri, sed illis præinexistentem, & à frigore reiectum, retusumq;, & veluti in veternum deiectum, excitari, & veluti viuificari, & propriæ restitui naturæ, ac frigus, quod ipsius domicilium subierat, ex eo eijciendi, interimendiq;, & proprias edendi actiones potentem factum esse existimare oportet. Adeo scilicet proprius, salutarisq; calori est motus; vt non is modò, qui à proprio entium calore editur, ijs inexistentem summa afficiat voluptate, & in propria conseruet natura, sed vel qui ab aliena fit ui, summopere illum oblectet, foueatq;. Quoniam igitur nullus prorsus à motu rebus calor indi videtur, sed præinexistens modò excitari; quam longissimè abest Auerroes, vt motus exemplo à non calida luce calorem fieri posse declaret; & in eo omnino minimè acquiescens, &
„ ipsa à re tandem, ipsaq; admonitus, coactusq; à veritate, Aut erit, inquit, caussa cõ-
„ similis, & per se, nihil scilicet à propria natura diuersum aget lux; sed quod simile ei
„ est, calorem scilicet faciet, quia calida ipsa est: neq; enim remotum est, inquit, vt for
„ ma ista, calor videlicet, luci copuletur; reflectatur igitur cum luce, & cum luce abscin
„ datur: nam licet neutra sint cœlestia corpora, quatenus tamen corpora sunt, cum elę
„ mentis communia quædam habent, transpicuitatem, illuminationem, & obscuritatem. Aristoteles itaq; in libris deanimalibus Lunę naturã terræ naturæ similẽ esse asse
„ rit propter lunæ obscuritatem. Luminosa igitur, inquit ipse, orbis pars ignis naturæ si
„ milis est: idq; Antiquiorum etiam comprobat testimonio: qui stellarum operationẽ
„ intuiti, calorem nonnullis, siccitatemq; attribuere. Inuitus quidem, & à re coactus tandem ipse etiam Auerroes, igneam stellis attribuit naturam, at Aristoteli iureiurãdo obstrictus, nequaquam libero, apertoq; id ore, sed veluti mussitans. Nimis certè positionis tenax Auerroes, qui cum ignem à motu perfici, corrumpi ab immobilitate, & maximè ignis proprium motum, lucemq;, & ignis omnino perfectionẽ vtrunque & videret, & prędicaret, & cœlum etiam ipsum perpetuo, perenniq; circumagi motu,

motu, & densiores quidem eius partes, at quæ non diuersæ à reliquis naturæ videri possent, longè lucidissimas intueretur, igneum id enunciare ausus non sit; nec quòd cœlo subiacet corpus, quod ipsi in primis à calore summo constitutum est, propriò deferri motu; sed propria ipsum natura in propriò immobile existens loco, à cœli cōuersione rapi affirmauit.

ALIORVM OPINIONES IDEM AVERROI PONENTIVM DEstruuntur: Lucem calidam esse, & solis propriam. Cap. XVII.

DETERIVS etiam Auerroe, qui irritari à reflexione lucem, & irritatam calefaciendi vires assumere asserunt. Nam neque (quod maximè oportebat, maximeq; opus erat) cur stupida eis lux, vbi vlterius progredi prohibetur, irritetur, nec vnde calefaciendi vires, quas neque ipsa, neq; id, à quo resilit, habet, irritatæ accedant, nos docent vnquam: & quã longissimè abesse videntur, docere vt nos possint. Neq; integram explicant rem; non scilicet caloris omnis, quem lux facit, causam reddunt, sed veluti dimidij, eius nimirum modò, qui à reflexa ea fit, non eius etiam, qui ab accedente ea manifestè fieri sentitur: simul enim, ac contingit, nos lux, non calefieri ab ea modò, sed quasi à iaculo feriri nos sentimus. Calor adeo nullo temporis factus momento, non ab accedente ea, sed à resiliente, & proximum aërem calefaciente factus esse, ijs tantum videri potest; qui positionis tuendæ amore capti, atq; adeò obcæcati sunt. Nihil ijs melius, qui aërem calore à luce donari, quòd tenuitate, proprio caloris subiecto, donetur, contendunt. Nam & ipsi nihil, quomodo ab incorporea, & minimè calida re tenuior fiat aër, declarant, declarandum omnino: quę enim tenuiora fiunt, vel à calidis rebus, vel à densis contererentibusq; tenuiora fiunt: vt si à luce tenuior fieri videtur aer, calida ponenda ea sit. Tum nequaquam tenuior factus aër, calidior etiam fit: quin secus euenit: quò enim tenuior fit aer, eò & calidus fit minus, vt qui calorem minorem concipiat. Minimè prætèrea imaginari licet, aerem vniuersum, qui inter nos, exorientemq; solem, medius est, nullo illo temporis momento, quo illius lux nos calefacit, ab ea attenuari, atq; etiam calefieri. Ratio postremò omnis vanissimo innititur fundamento. Neq; enim natura agens vlla materiæ dispositionem consequitur; ibi nimirum fit, vbi eius ingenio concinna illa facta est, propriaque: sed ipsa agens natura se ipsam materiæ, tum & dispositionem etiam, qua gaudet, imprimit. Vt, si calor à luce, & tenuitas aëri indi videatur, calidam esse lucem intelligendum necessariò sit. Hoc reor, animaduertentes quidam, fit quidem, inquiunt, à luce tenuior aer, & propterea etiam incalescit: at minimè tamen, quòd ingenitę tenuitati calor accedat, sed quòd aer vniuersus multò amplior factus, ac longè ampliore opus habēs loco, quaqueuersus vniuersus simul diffunditur, & agitatur, varijs tandem commouetur modis; quò fit, vt incalescat. Illud ij quidem incommodum vitant, quod non à tenuitate, sed à motu fit ipsis calor: at nō reliquis modo omnibus, quibus illi, & amplioribus fortè sed alijs insuper ab illis seorsum premuntur, malis. Fortè enim minus his ratio reddi potest; cur non illustrata loca minus calefiunt. Nam, si amplificatus à luce aër diffunditur, commouetur que, & ideo calescit, æquè vniuersus calefiat oportet, nihiloq; is minus, quem lux nihil contingit, quàm ab ea illustratus, contactusque. Quippe amplificatus à luce aer, non in se ipsum colligitur, sed quaqueuersus diffunditur, & commouetur. Et lucem aquas, densissimaque specula transuectam ignis vires, speriemq; assumere intuiti; nisi & aquam etiam, speculaque tenuiora, amplioraq; à luce fieri, propterea q; ijs agitari motibus, à quibus ita calefiat, vt exilientem lucem in ignem agant; propria eam natura igneam esse, & splendidiorem, calidioremq; in aqua, speculoque fieri, quod in ijs magis in seip-

sam colligatur statuant oportet. Omnium certè pessimi, qui huiusmodi afferunt esse lucis naturam, vt minimè ipsa calida cum sit, calefaciendi vires à reflexione assumat. Quandoquidem præterquam quòd sensui, vt primi repugnant, aduersiq; sunt; qui (vt dictum est) accedentem, directamq; lucem manifestè calidam sentit; nihil vnde resilienti luci calefaciendi vis aduenit, declarant; veluti eorum, quæ fiunt, non causas inquirere, explicareque, sed euentus modò narrare propositum habeant. Quin non modus modò, quo resilienti luci calefaciendi vis inditur, explicandus ijs erat, sed is insuper, & nihilominus, quo eò robustior illa inditur, quò magis in se ipsam lux reflectitur. Quoniam enim, non quocunque modo reflectatur, æquè calefacit; sed eò assiduè magis, quò magis in se ipsam reflectitur, sibi ipsi nimirum vnitur magis; & ignis ibi instar exurit, vbi directa in se ipsam resilit; à propria substantia, & proprijs viribus, non à reflexione assumptis calefaciat oportet. Neque enim aliud magis à reflexione recta, quàm ab obliqua luci aduenire potest; nisi quòd in illa veluti duplex facta proprijs etiam viribus duplicatis donata est; secus autem vbi maximè obliqua reflexio fit; nihil enim quæ resilit accedenti vnitur, sed veluti in rectum progreditur, proindeque vbi ita reflectitur lux, nihil reflexa accedente magis calefacit. Quàobrem nulli dubium esse potest, nequaquam à reflexione calefaciendi viribus donari lucem; ijsdem enim ab ea omni perpetuò donatetur, sed calida est ipsa; quæ perpetuò (vt expositum est) eò robustius calefacit, quò sibi ipsi vnitur magis; eoque maiores assumit vires, quò ipsa maior fit, & copiosior. Lucem porrò Solis propriam esse, veluti & ignis, minimè declarari oportere arbitror. Neque enim aliorum hominum vlli, ac ne ipsi quidem Aristoteli creditum suspicor: at ab eo effictum, prolatumque, calorem soli tribuere reformidante. Sed si hoc quoque dilucidandum videtur, inde manifestari potest; quòd vbi prope adest, vt lunæ immineat sol; quæ eius lucet portio, nequaquam luce lucere potest in aere à solis motu contrito facta; qui nimirum nullus ibi solem, inter lunamque sit medius; tum præterea, quia ea lunæ portio illustrari tantum videtur, quæ à sole conspici: quæ si à luce illustretur non à Sole ipso emanante, sed in aere à solis motu facta, vniuersa semper illuminetur. Itaque, quoniam qui à sole ad nos aduenit calor, & quę cum perpetuò comitatur, penitusque ei infixa est lux, haud in aere fit à stellarum motu contrito, sed ab illarum, & à solis præcipuè emanat substantia; & vel Aristoteles ipse eandem cœlo vniuerso, quam stellis attribuit naturam; planum est (quod nobis positum est) Cœlum à calore constitutum, & ipsius substantiam calorem esse. Verum, quia non à propria cœlum natura, sed singuli eius orbes à proprijs substantijs, & ipsis quidem inhærentibus, at penitus ab ipsorum natura diuersis, nihilq. commotis, vnquam moueri videntur Aristoteli; rationes itidem, quibus, vt Peripateticis videtur, id suadet, exponantur, & examinentur.

ARISTOTELIS RATIONES, QVIBVS QVODCVMQVE MOuetur, ab alio moueri suadet. Cap. XVIII.

Phys. ... 28. seq.

» Omne, quod mouetur, ab aliquo moueri manifestum est, inquit Aristoteles: nam quæ præter naturam mouentur, manifestum habent aliud mouens à moto: externa.n. vis agat necesse est; vt præter naturam moueatur. Quin & ex ijs, quæ natura mouentur, nonnulla etiã distinctum habent mouens à moto, vt animalia; quamuis.n. non ab alio, neq; extrinsecus moueantur, diuersum tamen habent mouens à moto. Nec dubitare prorsus contingit, ab aliquo moueantur animalia, nec ne: constat siquidem ab anima moueri. Sed id inquiritur magis, quoniam in ijs modò diuersa sint, mouens, motumq.: videtur enim veluti in nauibus, & in ijs, quæ minimè natura constant, sed arte, sic & in animalibus diuisum esse mouens à moto. Et propte-

» rea dicitur totum animal ſeipſum mouere totum, quòd in ſe ipſo mouens habet, mo-
» tumque; nõ autem quòd totum ſe ipſum moueat totum. Poſtquam verò declaratum
» Ariſtoteli videtur, animalia etiam, quæ per ſe moueri videntur, maximè ab alio mo-
» ueri; Dubitare, inquit, contingit, à quonam moueantur, quæ natura mouentur, nõ
» animata corpora, veluti leuia, grauiaque: hæc enim ad aliena quidem loca ui, & pre
» ter naturam; igitur ab alio: ad propria verò, & naturalia natura, & ſponte: non igi-
» tur manifeſtum eſt, veluti, cum mouentur præter naturam. Hoc, inquit, maximè du 29
» bitare contingit: ab alio enim ignem ſurſum moueri abſurdum videtur, qui ſurſum
» ſecundum naturam mouetur motus principium exiſtentem. Quando igitur in ſe ipſis
» motus habent principium, cur ab alio dicemus naturalem moueri motum? At neq; à
» ſe ipſis; vitale enim hoc, & animatorum proprium. Præterea, & irrationabile videtur
» vnam tantùm moueri motionem, non & contrarias, veluti & animalia, quæ longè di
» uerſiſſimis mouentur motibus: quin & conſiſtendi vim ineſſe ipſis oportebat, vt ignis
» non aſcendere tantùm, ſed & deſcendere, & motum ſiſtere etiam poſſet, ſi per ſe, vt
» animalia moueatur. Tum continua ſibi ipſis ſunt elementa, adeoq; copulata; vt gene
» re nullo diuiſa appareant, ſed eadem penitus ſemper, non vt quæ ſeſe contingere di
» cuntur. Talia verò quæ ſunt, quæ ſcilicet vnum, atque idem prorſus, minimè à ſe
» ipſis pati poſſunt: quatenus enim vnum quid eſt, & continuum, & non contactu im-
» patibile à ſe ipſo eſt: nam quod ſeparatum eſt, propterea hoc agere, pati illud aptum
» natum eſt. Neque igitur inanimorum, inquit, quæ natura mouentur, vllum ſe ipſum
» mouet; continua enim, & coniuncta; neque aliud continuum vllum; ſed neceſſe eſt,
» in ſingulis mouens à moto diuidi, veluti in inanimis videmus, vbi animatum quid
» ipſa mouerit. Inde igitur, vt videtur, ſeparatos cœlo motores indendos colligit Ariſtoteles; quòd quæ apud nos mouentur, & quæ proijciuntur, & animalia, & leuia, grauiaque, vbi ſponte ſua ad cognata feruntur, ab alio ab ipſis ſeparato, diſtinctoq; moueri videntur. Quæ quidem ui, & præter naturam, à proijciente, impellenteque; animalia autem ab anima ſeparata, diſtinctaque à corpore, & corpori eo ferme modo inſidenti, quo nauta naui. Quod verò ſeparatum, diſtinctumque leuia moueat, grauiaque, Nondum quidem, inquit, manifeſtum eſſe. At & ipſa ab alio moueri oportere, ex ijs venatur, quòd motus non inanimorum, demortuorumque corporum, qualia illa videntur, ſed animatorum, viuentiumq; proprius videtur. Tum, quòd ſi à ſeipſis illa moueantur, nequaquam vno tantùm moueantur motu, ſed multis, diuerſiſque, vt animalia; & ſiſtere eos, vbi liberet poſſent. Inſuper, quòd verè illa continua ſunt, vereq; vna; non ſcilicet à diuerſis compoſita partibus, & quarum aliæ agere, pati aliæ queant. Nam motus Ariſtoteli non, vt nobis, operatio, quæ à ſubſtantia, cuius eſt, ſola edi poſſit, ſed paſſio omnino ſtatuitur; quæ igitur vt fiat, & agente, & patiente opus ſit. Nimis ſanè, vel propriorum decretorum vbique immemor, vel adeo ſui ingenij viribus cõfidens Ariſtoteles habendus eſt; vt quæcunq. collibitum ſit, vel ſi maximè ea & ſibi ipſis, & ſenſui repugnent, enunciare nihil vereatur, nihilq. ea hominibus perſuadere deſperet. Neque enim, niſi alterum, aut vtrunque ſit; vel calorem, lucemque; quam aſſiduè effundit ſol, à ſole emanare perneget; & alia multa parum his minus credibilia ponat, vel quod modò declarandum proponit, primorum corporum nullum, nec ipſum etiam cœlum, quod longè rapidiſſimo, & nũquam ceſſante circumuoluitur motu, non à ſe ipſo, nec à propria natura, ſed ab alio ab ipſis diſtincto, ſeparatoque moueri decernat; cum alibi, non cœlum modò, & ignem aeremque, & aquam, ſed ipſam etiam terram à propria natura moueri decernat; nullumq; prorſus, à quo vel cœlum circumuoluatur, vel illorum quidpiam ad propria loca impellatur, proijciaturue intueri cum poſſet.

1. de lo te & ſe

INANES ESSE POSITAS RATIONES, QVAE NATVRA MOuentur, à se ipsis moueri. Cap. XIX.

Quae prēter naturā mouentur, ab alio separato ab ipsis, distinctoq; mouentur: at nequaquam tū horum exemplo quę sponte sua, & natura mouētur, non à seipsis, sed ab alio, & ipsa ab ipsis separato, distinctoq; moueri declarandū puto, sed eorum modò, quę & ipsa spōte sua, & natura moueri uidētur. Rectè & aīalia ab anima, vt à distincta, separataq; re, nec val de diuerso modo corpori insidente, quā naura naui moueri. At minimè id ponere Aristoteli licet, qui nimirū id ponentes maximè alibi damnat; & cui aīalia nequaquam ex aīa, corporeq., vt ex distinctis, separatisq; rebus, sed vt è forma & materia cōstare videntur, quę vbi coeunt, ita & ipsi etiā coalescunt, & vnum fiunt, vt nihil penitus in cōposito sit vniuerso, quod alterū modò, aut non vtrūq; sit; & qui igitur aīalis operationes ad vnam oēs, vel quę summè animæ solius videri possent, disciplinā, memoriamq; compositi esse oēs velit; animę solius nullam, quę nusquā sola, sed corpori vniuersa, vt proprię marerię immersa sit. Sed, vt liceat Aristoteli sui ipsius oblito, aīam à corpore separatam, distinctamq; ponere, & ab ipsa aīalia moueri; minimè tū animaliū totorū motus exēplo, similaria quæ sunt, atq; vnum, ab alio ab ipsis distincto, separatoq. moueri declarare licet. Quoniā.n. corpori anima inest, vt distincta, separataq; res, & corpus sui natura immobile ab ea mouetur Aristoteli; nequaquā animalis totius, sed animæ solius motus exemplo, quę vnum sunt ab alio ab ipsis distincto, separatoq; moueri declarari oportet: animam.s. ipsam, à quā corpus ceu onus quoddam circumpositū defertur, non à se ipsa, nec à propria substātia, sed ab alio ab ipsa distincto, separatoq; moueri, & ipsam demonstrandum. Et simplicis, similarisq; rei spontanei, naturalisq; motus modò, modus, quo simplex, similarisq; res sponte, & natura mouetur, declarandus, non rei motus exēplo, quę minimè simplex, minimeq; similaris, sed vna omnino videri potest, è duabus naturis composita, & quarū altera penitus sit immobilis; quæ, si moueatur inrerdū, minimè naturali motu moueri videri possit, sed & ipsa prēter naturam, & ab aliena ui, veluti grauia, vbi sursum, aut in obliquum feruntur. Absurda igitur Aristotelis ratio, qua propterea, quòd animalium corpora ab anima ab ipsis distincta, separataq; moueantur; reliqua quæuis, & quæ simplicia sunt, atq; vnū ab alio, & ipsa ab ipsis distincto, separatoq; moueri contendit. Multò etiam absurdio res sunt quibus leuia, grauiaq; à separato aliquo moueri oportere altruit. Cur enim animatorum tantùm, & viuentium, animalium nimirum proprius sit motus; non & eorum omnium, quę à se ipsis assiduè moueri, & seruari videntur motu?

A QVONAM ALIENO IGNIS MOVETVR ARISTOTELI; ET non ab eo, sed à sua moueri illum natura. Cap. XX.

.Phys. tex. 61. " Contingit & hęc, in anima.s. inquit Aristoteles, quę natura mouē-
" tur, ab alio moueri semper. Fiet autē manifestum causas diuidentibus.
" Mouentiū itaq., inquit, hęc quidem prēter naturā mouent mota & ip-
" sa; quæ.s. non ob id mouēt, quòd propria natura motiua sint, sed alie-
" na ui, atq; extranea; veluti vbi claua ferrea lapidem mouet: non.n. quā
" ferrea, neq; quā grauis, neq. oīno à principio intrinseco, sed extrinse-
" cus mouendi vim accipit: hęc aūt natura, veluti quod calidū est, eius quod potētia calidū est; nam calidū actu quoties calefacit, proprio motu, & propria ui calefacit. Et mobi
" le etiā natura similiter per se, & non per accidens, qđ potentia calidū est. Ignis itaq; &
" terra ab aliquo mouentur, ui quidē cum prēter naturā, natura autē vbi ad proprias ipsarū actiones potentia existentes, vbi.s. actu fiunt, quod potestate prius erāt. Leue.n. è
" graui fit, veluti aer ex aqua. At aer factus, nisi quid obstet, statim proprio aeris mouet motu.

motu. Ab eo igitur mouetur aer, à quo aer est factus, & aeris donatus natura. Quoniã
nec aqua, nec lignum, dum illa aer, hoc ignis potestate est, aeris illa, hoc verò ignis
motu mouẽ; sed vt illa aeris, hoc verò ignis moueatur motu, in aerẽ illa, hoc in ignẽ
agendũ est; & nec aqua ex se in aerem transit, nec lignum ex se ignis naturam assumit,
& ignis fit; sed ab alio & aqua aeris, & lignum ignis substantia donatur, viribusque;
& ijs assumptis, statim aeris illa, hoc verò ignis cietur motu: ab eo vtiq; & aer aeris, &
suo ignis motu moueri videri potest, à quo ex aqua ille aer, hic verò è ligno ignis fact⁹
est, & ignis donatus viribus. Et quia insuper factus, constitutusq;, at ab aliquo coerci
tus, retentusq; moueri haudquaquã potest, neq; enim impedimentũ amoliri, & ab eo
etiã moueri quoquomodo videri potest, à quo, quod ne moueatur impedimẽto erat,
remouetur, licet ex accidẽte. Non siguidẽ quod impedimentũ remouet, è remotione
potentia actu mobilẽ facit, veluti quod illũ è ligno ignẽ facit; sed è multò proximiore,
& quę veluti media est inter potentiã & actum; quę.s. actui proxima, iunctaq;, ex se à
nullo retardata, retentaq;, in actũ exeat. Nullam sese mouendi facultatem, naturãq;
igni indit, sed remouet tantũ, quod proprium eius impedit motũ. Tot igitur diuisioni
bus, apparatu tanto nequaquã non à seipsis, & à propria natura, sed ab alio separato
ab ipsis, distinctoq. quę natura mouẽtur, moueri declarat Arist.; sed lignũ, quod ignis
potẽtia est, ignis motu moueri non posse, nisi actu ignis fiat, & ignis naturã assumat,
„ viresq;. Ignis, inquit, & terra (neque.n. è quibus veritas manifestari potest, repetere 31
„ ea grauc sit) ab aliquo mouentur, ui quidẽ cum præter naturã, natura autem, cum ad
„ suas ipsorũ actiones; cum videlicet actu fiunt, quod iuxta propriã naturam potestate
ptius erãt, & proprias eius, quod fiunt operationes operandi vires assumunt. Nusquã
igitur locali illa motu à generante, aut alio vllo moueri declarat Arist.; sed ea donari
„ natura, eaq; forma, cuius is proprius est motus. Vbi, ait, è graui leue factũ est, nisi quid 32
„ obstet, cõfestim operatur, à se ipso nimirum, & proprijs viribus. Quod verò prohibẽs
„ dimouet, est, inquit, vt moueat, est verò vt non; sed secundũ accidens: quòd impedi-
mentũ tantùm remouear, & veluti in facultate ponat iuxta propriã operandi naturã,
aliud pręstet nihil. Quod igitur dictũ est, quę potestate quid sunt, actu ab alio fieri do-
cet Arist. At actu facta nequaquã ab alio locali moueri motu, quod demonstrandum
oĩno erat; neque.n. id hic inquiritur mouens, quod lignum in ignẽ vertit; sed à quo
actu existens ignis, eo modo ad proprium impellitur locũ, quo lapides à proijciẽte;
& aĩalium corpora ab anima; ab eo nimirum distincto, separatoq;, & à quo nõ com-
motus, impulsusq; ignis moueri non possit: siquidẽ hoc illis euenit, quę non à se ipsis,
sed aliena, atq; extranea ope mouẽtur. Quocirca summopere mirari Aristotelem licet;
qui cũ eorum, quę natura mouentur, ab alio ab ipsis separato, distinctoq; nullũ pror-
sus in ijs moueri declarauerit, sed fieri tantum ab alio; ex ijs illa oĩa ab alio moueri e-
nunciare nihil veritus sit. Et propterea etiam mobilia quę sunt entia, nequaquam effi 33
cienes motus sui, nec faciendi oĩno in se ipsis principium habere; sed patiendi tantùm.
Desidius igitur; stertentesq; proprias rerum naturas, formasq; faciat: huiusmodi.n. vi
deantur, & sint formæ si entia non efficiens sui motus, nec faciendi principium in se
ipsis habeant; sed patiendi tantùm. Sed alibi actiones omnes formis apertè attribuit;
& omnes manare à formis asserit, & hoc à materia differre formas; quòd agere hæ;
pati modò illa possit; & quæ omnino si pati possunt, agere etiam possint, necesse est.
Quoniam autem à contrarijs tantùm pati possunt, minimeq; illis pati impotentibus;
nihil enim apud nos impatibile est, quæ patiuntur formæ, & ipsæ in eas, à quibus pa
tiuntur; agendi facultate præditæ sint necesse est. At eò, vnde digressi sumus, redea-
mus; & quando ne Aristoteli quidem, quæ natura mouentur, verè ab alio moueri
videntur, sed fieri modò, aut ab impedimento liberari; quæ natura mouentur om-
nia à se ipsis moueri ponamus, & multò cœlum amplius; quòd neque ab alio Ari-
stoteli generatur, & cuius motus à nullo retardari, aut impediri potest; cui igitur

horum exemplo aliud à propria natura mouens nullum adijcere Aristoteles possit. Deinceps reliqua prosequamur; & quale motiuum, à quo motus prouenit, esse oporteat inquirentem Aristotelem audiamus. Licet enim quæ natura mouentur, à se ipsis moueri, & in se ipsis motus sui principium habere visa sint omnia; vt à quo primo ea moueantur inquirens Aristoteles, ne audiendus quidem sit; tamen, vt vndique eius positiones inanes demonstrentur, audiatur, atque examinentur.

PRIMVM MOVENS IMMOBILE OPORTERE ESSE Aristoteles docet. Cap. XXI.

Phy. . 34 8.39 QVONIAM, inquit, declaratum est, omne, quod mouetur ab aliquo moueri; ne in infinitum procedatur; necesse est deuenire ad primum mouens, quod non moueatur ab alio; sed se ipsum moueat, aut immobile sit; aliter enim in infinitum fieret processus. Per se igitur mobile id erit, cuius pars altera moueatur, moueat altera, nō autem moueatur; aut, quòd totum se ipsum moueat totum. At hoc, inquit, demonstrabitur contingere non posse: quo modo enim vel effingi possit, eodem motu deferre aliquid, & deferri, alterare, & alterari, eandem igitur rationem idem docebit, & discet, eandem sanitatem curabit, & curabitur. Præterea, quoniam determinatum est, omne, quod mouetur, potentia id esse, ad quod mouetur, quod enim calescit facultate erat calidum, & quod frigescit facultate erat frigidum; at omne mouens actu iam est, quatenus mouet; per se igitur mobile, nempe quod totum, à toto mouetur, simul & potentia, & actu esset ad idem, facultate quidem quatenus mouetur, actu autem quatenus mouet: igitur perfectum simul, & imperfectum, calidum, & frigidum, calidum igitur, & non calidum; Quæ omnia absurdissima cum sint, reliquum est, vt per se mobile id esse dicatur, cuius pars mouet tantùm, pars tantùm mouetur, & quæ mouet, vt sit ipsa penitus immobilis, quæ mouetur, moueat interdum aliquid extrinsecus, interdum moueatur tantùm: quod in animalibus facillimè videtur, quæ per se mobilia sunt, quo definitum est modo; & est in ipsis mouens anima immobilis ipsa ab anima, motum corpus non amplius mouens semper, sed interdum tantùm. Quin & inde, inquit, si non necessariò, rationabile videri queat immotum oportere esse quod mouet. Quoniam enim est, quod mouetur tantùm, & est quod mouetur, & mouet; & id etiam esse rationi congruum est, quod mouet tantùm, & non mouetur. Quod nimirum vbi componentium quid alterū per se existit, & alterum per se existere oportet. Propterea igitur, vt videtur, vel quæ à se ipsis moueri apparent, ab alio omnia moueri Aristoteli videntur; quòd motus ad locum idem generationi, alterationique visus, & sub eadem ei positus est ratione. Itaq; quòd quæ secundum substantiam, qualitatesq; immutantur, non à se ipsis, sed ab alio immutantur; quæ itidem ad locum mouentur non à se ipsis, sed ab alio moueri oporteat omnia. Præterea & quòd, quoniam & quæ ab alijs feruntur, & gestantur, & quæ à se ipsis mouentur, moueri omnia dicuntur; hæc itidem vt moueātur veluti, & illa alio opus habere visa sunt, è communi nimirum, quam ipse generationi, alterationique, & motui ad locum assignauerat rationem, & communi è nomine, quod ijs, quæ manifestè ab alio, & ijs quæ manifestè à se ipsis moueri videntur, inditum est, & exposita itidem è ratione quæ mouentur omnia ab alio moueri. Quasobres num rectè ex ijs decretum id Aristoteli sit; num eadem, quæ generationi, alterationique, motui etiam ad locum congruat ratio, & num entibus, quibus idem inditum est nomen, necessariò eadem natura, eædemq; indendæ sint facultates, & num firma sit ratio intuendum est.

MOTVM QVEMVIS ENTIS IN ID, QVOD POTESTATE EST, immutationem actum esse; & eandem quę generationi, alterationiq;, motui etiam ad locum congruere rationem Aristoteli visum esse, & perperam vtrumque. Cap. XXII.

MOTVS, ait, absque rebus non est; siquidem quod mutatur, aut substantiæ, aut qualitatis, aut quantitatis, aut loci mutationem patitur. Vnumquodque autem eorum in quibus motus fit, substãtia scilicet, qualitas, quantitas, aut locus, rebus quæ immutantur bifariã inest, nam in substantia aliud est forma, aliud priuatio, & in qualitate aliud album, aliud nigrum, & in quantitate aliud perfectum, aliud imperfectum, & in latione aliud quidem supra, aliud infra, vel aliud quidem leue, aliud graue. Quare quot entis sunt species, totidem motus sunt, atque immutationes. Cum autem in vnoquoque genere aliud quidem actu, aliud potestate diximus; eius quod potestate est, quatenus tale est, actus motus est, vt rei quæ alterari potest alteratio, eius quæ augeri, & imminui incrementum, imminutioque, eius quæ generari, & Interire, generatio, & interitus, eius quæ ferri latio. Tum motum indefinitum quoddam esse inde declarans, quòd cum entis genera omnia in actum & potestatem diuidantur, motus neque in actu, neque in potestate collocari potest, nam neque id quod quantum esse potest, neq; id quod actu quantum est, necessariò mouetur; Motus, inquit, actus quidam esse videtur, sed imperfectus est: causa autem quòd id quod potest esse, cuius actus motus est, imperfectum est; atq; hanc ob causam quid sit difficile est sumere: necesse est enim aut in priuatione ipsum reponere, aut in potestate, aut in eo quod planè est actus; in quorum nullo reponi posse videtur. Is igitur qui dictus est modus restat; nempe actum quidem aliquem esse, sed talem, qualem diximus; qui egrè quidem perspicitur, sed tamen qui esse possit. Tum, vt clarius, & proximius etiam (vt Peripateticorum optimi explicant) quid sit motus declararet, & quæ diffinitionibus iam traditis obijci poterant magis declinaret; Mouetur verò, inquit, & mouens omne quod moueri potest, & cuius vacuitas à motu quies est, nam in id agere, quatenus est tale, id demum mouere est, hoc verò tactu facit, quare simul & patitur. Quamobrem motus actus est rei, quæ vim habet, vt moueatur, quatenus eam vim habet; hoc autem rei tactu efficitur, quæ mouendi vim habet; ex quo fit vt etiam patiatur. Motum omnino omnem, & ipsum etiam qui ad locum fit, in ente, quod potestate quid sit, & ab ente fieri, quod actu id sit Aristoteli placet. Itaque motus quiuis vt fiat; vel duplici opus esse ente, & quorum alterum id potestate sit, quod actu est alterum, vel siquidem vno; at cui duplex insit natura; & e duplici compositum sit parte; & quarum altera id potestate sit, quod actu est altera; & illius in hanc immutationem, & veluti transitum motum esse. Generationem, alterationemque, & motum ad locum imperfectum quidem, & actum omnino, proindeque quæ secundum substantiam qualitatemue, & quæ loci immutationẽ patiuntur, imperfectè quidem, at agere Aristoteli videri potuisse summopere mirari licet. Siquidem quæ propria natura, proprijsque viribus spoliantur; & aliena natura, alienisque donantur viribus, in aliaq; aguntur entia; vel si ex ignobilissimis in nobilissima transitus fiat; quin & quæ eadem remanent, at iuxta quampiam qualitatem immutantur, quæ Aristoteli loci mutationem patiuntur, quàm longissimè ea absunt, vllum vt actum edere videri queant; quæ nimirum manifestè, si non vt illa penitus corrumpuntur, at iuxta quampiam conditionem immutantur; itaq; & patiuntur. At liceat Aristoteli manifestissimam, pessimamq; entium passionem imperfectum quidẽ, at actum ponere. Nos num motus ad locum imperfectus actus poni possit, & nũ ipsi eadem, quæ generationi, alterationiq; conueniat ratio, proindeq; eadem entibus, quæ

3. Ph te. 4. seq.

quæ secundum substantiam, qualitatesque immutantur, & ijs etiam, quę locum mutant, patiendi, operandiq; aptitudines, facultatesq; insint, & quæ illis, dum immutantur, his itidem dum mouentur bona eueniant, malaue intueamur. Si quidem, vt entium, quę sub eadem continentur ratione præstantiores, robustioresq; alijs, alijs verò deteriores, languidioresque, at omnibus certè aptitudines eædem, eædemq; insint facultates, & eodem prorsus modo, ab ijsdemq; Insuper patiantur, afficianturq;, & operentur, perficianturq;, & corrumpantur oportet: ipsa enim ratio, quæ perfecta est, quæ entibus insunt, his ea indit omnia. Itaque, quod dictum est, num rectè Aristoteles quæ secundum substantiam, qualitatesq; immutantur, & quæ loci mutationem patiuntur, sub eadem collocata sint ratione, inquirentibus, num dũ illa immutantur, & hæc mouentur, bono, voluptateq;, vel malo, molestiaq; vtraque afficiantur, an conseruentur, oblectenturq; altera, altera verò corrumpantur, torqueãturque, inquirendum. Nam, si eadem vtrisque eueniant, rectè eadem vtrisque assignata sit ratio; at si contraria, perperam prorsus. Quoniam igitur quæ substantiæ, & quæ qualitatis mutationem patiuntur, penitus illa, & hęc quapiam ex parte corrumpuntur omnia, summoq. afficiuntur dolore; quæ contra à se ipsis mouentur, maximè in propria conseruantur natura, summopere oblectantur; patet rationem, quæ generationi, & alterationi congruit, motui ad locum congruere non posse: & ideo inanes esse rationes omnes; quæ diffinitionem eandem, & huic, & illis cõuenire supponunt. Inanis itidem ea est; quæ inde ab alio, & immoto eo moueri omnia ponit; quòd impossibile sit motu eodem deferre, deferriq;: nullo enim eam sensu, sed communi tantùm nomine firmat Aristoteles; quo & quæ ab aliena ui, & quæ vel ipsius testimonio à se ipsis, & à propria mouentur natura, moueri dicuntur. Quod igitur nomen si vtrisq; dematur, & proprium vtrisque indatur, si scilicet ignem ad superiora tendentem, non moueri, sed ascendere, & animalia progredi, & quæ ab ab alio feruntur, impelluntur ue ferri, vectariq; dicamus; statim corruat, nullaq. sit prorsus. Non quæ operationes vnum, idemq; sortitę sunt nomen, ijsdem eæ à naturis eduntur, sed quæ idem operantibus bonum, malumue inferunt. Itaq; quòd quæ ab aliena mouentur ui, corrumpi tandẽ omnia, quæ verò à se ipsis conseruari videntur, hęc à se ipsis, & à propria natura, & proprium his motum, illa contra ab aliena moueri vi, & à se ipsis immobilia, proindeq. & motum alienum esse, odiosumq. statuendum est. Ratio itidem, qua immotum oportere esse quod mouet, astruit, vana prorsus est, quę non rebus vllis, sed à vocum ambiguitate pendet; & quod quæritur sumit. Id verò vt patefiat, quod ab aliena gestatur, impelliturue vi, non moueri amplius, sed gestari, impelliue, quomodo dici debet, dicatur. Esto igitur quod gestatur, impelliturue tãtùm, & id itidem, quod gestat, impellitue & gestatur, impelliturue; & colligere hinc liceat, id etiam oportere esse, quod gestat tantùm; at nequaquã immotum id tamen, sed vel longè maximum, & quod mouentium, quorumququnq. vires exuperet, vel lõgè velocissimum, & quod reliquorũ omnium motus, atq. ictus effugere queat. Quin, vt dictum est, quod quæritur sumit. Quoniam enim mouere, & moueri in ijs etiam quæ natura, & à se ipsis mouentur, diuersa ponit; diuersum in ijs mouens à moto ponit, quod quæritur nimirum, neq. enim aliud hic inquiritur, nisi, num quæ à se ipsis moueri videntur, tota se ipsa moueant tota, an eorum pars quæpiam moueat tãtùm, reliquæ moueantur. Non solæ scilicet voces, si rerum naturam inspicere propositum est, audiẽdæ sunt, quarum ambiguitas, inopiaq; in multos nos errores inijcit, sed multò prius, multòq. amplius res ipsæ, ipsarumq. actiones, operationesque; & tales singulæ illæ ponendæ, quales hę illas esse declarant. Illarum alias per se mobiles, immobiles alias, & has ab illis gestari interdum, impelliue, illarum contrà motum ab his cohiberi interdum, retineriq. statuendum; quæ nimirũ passim fieri videmus; immotum quod est alia impellere, aut sese mouendi facultatem alijs indere; efficiens

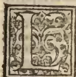
omnino

omnino motus causa, quæ hic inquiritur, minimè esse vnquam, quod scilicet nunquam cōspectum est, nec fieri posse imaginari licet. Vdietur hoc (inquit Aristoteles) in animalibus apertissimè. At mihi quidem nihil æquè obscurum: nec modò si ex anima, corporeque, vt è forma, & materia compositum sit animal; quæ vbi simul coeūt; ita vnum fiunt, vt vel Peripateticorum assensu nihil magis sit vnum. Et propterea in ex ipsis composito ne punctum quidem inuenire liceat, quod alterum sit tantùm, aut non vtrunq; simul. Vt operatio nulla prorsus solius formæ, quæ nimirum nusquam sola per se sit, sed compositi sint omnes. Sed nihilominus, si anima corpori insit, vt nauta naui, quemadmodum inesse placere hic Aristoteli videtur, & placeat necesse est, separatum, distinctumq; mouens à moto oportere esse decernenti; quid enim humana quidem ratione minus comprehensibile est, quam graue sui natura, atque immobile corpus, ab incorporea, immotaq. anima ad tot, tantosq. agi motus? Ex certè, vt alibi vberius habebitur, singula Aristotelis hoc astruentis dicta difficultates excipiunt, quas euadere, atq. explicare numquam valeat. Tum, vt exuperet eas omnes, eoq; modo corpus ab anima moueatur; nihil vsquam ipsa commota, quod Aristoteli moueri visum est. Quoniam non propterea ab ea mouetur, quòd ipsa illud impellat, vel quòd sese mouendi facultatem illi indat vllam, sed quò i indiuiduū quid ipsa sentiente, cogitanteue, calor molestum quid contra frigus in corpore fit, & ab illo inexistens spiritus in amplius expanditur, neruiq. extenduntur, ab hoc contra spiritus in se ipsum constringitur, & nerui contrahuntur; & corporis partes illius, & horum expansionem, contractionemq. sectantur; corpus vniuersum Aristoteli commouetur; si quidem partibus per vices expansis, contractisq. motus Aristoteli fit. Itaq; manifestè non ab anima, ipsiusq. natura, sed à spiritus, neruorumq. expansione, contractioneque, quin à calore, frigoreque, & nequaquam ab animæ substantia, sed à re facto, quam (vt in superioribus dictum est commentarijs) nusquam explicat Aristoteles, & quam longissimè abest explicare vt queat. Nequaquam, quale iuxta eius positiones esse animal oporteat, è mouente, motaq; parte compositum, & ab illa hæc moueri videri potest. Vt si ab anima corpus moueri Peripatetici velint, quòd illa affecta calor, frigusq; in corpore fit; à quibus partes extenduntur, contrahunturq. ex accidente omnino quodā, & valde eo remoto, & modo, quo simplicia corpora moueri Aristoteli placere non potest; corpus ab anima moueri fateantur necesse est. Præterea, vt rectè modus Aristoteli positus sit, quo ab immota anima corpus moueatur; quoniam eo simplicia corpora moueri non possunt, quæ scilicet non animalium ritu diuersis constant è partibus, & quarum singulæ diuerso assiduè immutantur modo, maioresque, & minores fiunt; sed penitus sibi ipsis similia, & vnum, idemq. vniuersa, & stupida Aristoteli sunt: proindeq. nullo à sensu, nullaq. à cogitatione affici, immutariq. possunt; vtiq. alius effingendus erat modus, quo immobiles ipsorum partes (neque enim si se se mouendi facultate donatæ Aristoteli essent, ab alio mouendæ essent) ab vna, eaq. immota moueantur; & apertissimè is demonstrandus. Nō siquidem adeo obscura, adeoq. sensui repugnans res, & è qua D E V M esse, eiusq. conditiones omnes hominibus manifestandas esse Aristoteli propositum erat, rationibus logicis, & Inanibus, vt visum est, quin rationibus nullis declaranda, sed sensui exponenda erat; partem nimirum quampiam ijs inesse ostendendū ab alijs bene diuersam, beneque distinctam; & cui vel nullum edentl motum reliquas commouendi facultas attribui posset indicandum. Nec verò, quin summa illum inquisierit Aristoteles diligentia, & propterea non positum, quòd nullum vsquam inuenire, effingereq. potuerit, ambigendum est quicquam. At vnde digressi sumus, redeamus; & num, quod Aristoteli, suisq. omnibus placet, propterea eadem quæ generationi, alterationique, motui itidem ad locum ratio congruat; quòd extra proprium locum posita, imperfecta dum, & non actu, sed potestate sunt corpora; & perfecta, actuq. vt fiant, ad pro

pria

pria deferenda sunt loca. Quare quòd si non à motus natura, & quòd mouentur, at veluti ex accidente quodam immutantur, perficiunturque, & actu fiunt, & propterea omnino à motu perfecta, actuque fiunt, quod ad propriam ab eo feruntur perfectionem, actum imperfectum, & talem, qualis generatio, alteratioque visa est esse motum, ponere liceat, intueamur.

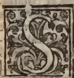
MINVS ETIAM EANDEM, QVAE GENERATIONI, ALTERATIONIQ; motui ad locum congruere rationem; quòd corpora singula ad sua loca, in quibus ex imperfectis perfecta fiunt, ab illo feratur. Cap. XXIII.

OCVM inane spatium, & veluti non ens, & nulla prorsus agendi facultate donatum esse, atq. enti nulli perfectionem indere, demereue posse, & nihil prorsus à se ipsis locos differre, sed vnum, eundemq; esse omnes, satis est superius declaratum. Itaq. id modò declarandũ est; cur adeo promptè ignis, igneaq. res ad superum locum efferuntur terra contra, & paulò corpolentiores res ad inferum deferuntur; si neuter nullum ipsis bonum præbet, malumue; & si id etiam satis ibi expositum videri possit. Non ignis, nec ens aliud vllum propterea locum mutat; quia is, è quo recedit, non æquè ipsius naturæ, atq; is in quem fertur, proximus sit, cognatusque; sed quòd à contiguis in illo entibus molestia quapiam, & quæ vitanda sit, afficiatur; vel qui ab entibus in hoc contentis, vel nihil dum ab ijs contactum foueri se sentiat; & ferrum illud, hoc flammæ, vaporesq. declarant. Propterea enim ad superpositum magnetem, tantaq. effertur ferrum velocitate, quòd huius calor ab illius calore sum mopere foueri se sentiens, proximiusq. ab eo amplius foueri appetens (id, quod magno quopiam accensus appetitu animalium etiam spiritus facere videtur) colligit se se, adeoque proprias intendit vires, vt onus, cui à nullo stimulatus appetitu succumbit, promptissimè ad magnetem efferat; & ne eius priuetur contactu in sublimi sustinet. Et flammæ, vaporesq. omnes idcirco sursum efferuntur, & non infero circumuoluuntur in loco, quòd ab eius crassitie comprimi se sentiunt; nam compressionem quamuis tenuibus entibus molestissimam esse, & letalem satis est alibi dictum. Terraque, pauloque corpolentiora quæ sunt entia quæuis propterea deorsum delabuntur omnia, quòd inexistens calor molis copiæ, oneriq; impar detrahi se sinit; nam desectum omnem materiæ tribuendum esse satis est, vt existimo, in superioribus declaratum commentarijs. Tum, si (vt Aristoteli placet) corpora singula proprium sortita sint locum, & ob hanc caussam singula moueantur, vt in eo fiant, conquiescantq., & propriam in eo adipiscantur perfectionem; stultum sit, cœlum, quod sempiterno commotum motu, nunquam ad proprium, ad quem tendit perueniat locum. Adhæc si illud fiat, & ad proprium delata entia locũ, & proprium bonum, propriãq; consequantur perfectionem, infelix Aristoteli sit cœlum; cui perpetuò imperfectus edendus est actus, & frustra prorsus, numquam cuius gratia eum edit sibi comparans bonum. Præterea, vt in ijsdem expositum est libris, continentium corporum superficies locus Aristoteli visus cum sit, & cœlum penitus ab igne diuersum, & aer altera sui natura igni contrarius positus cum sit; quam vel igni Cœlum, vel aeri ignis largiri queat perfectionem, intelligi minimè potest; nec vnquam, reor, Aristoteles ostendat. Itaque, quoniam quæ à se ipsis mouentur entia, nec à motus, nec ab locorum natura, ad quæ à motu feruntur nihil prorsus immutari apparent vnquã pacto nullo eadem quæ generationi, alterationiq. motui etiam ad locum ratio congruit. Proindeq; motum, veluti illas actum imperfectum, & passionem esse, & quæ à se ipsis mouētur, ab alio moueri perperam Aristoteli positum esse; & quæ à se ipsis mouentur sola à se

ipsis totis moueri, liquidò vndique patet. Proptereaq; nihil Aristoteles, Aphrodisiensisq; audiendi essent, substantiarum, à quibus cœlum mouetur, naturam, modumque, quo ab ijs mouetur, inquirentes, declarantesque: at quòd illarum vnam DEVM Opt. Max. faciunt; & è cœli motu DEI ipsius conditiones colligunt; rem scilicet inquirunt, declarant longè aliarum omnium obscurissimam, longeque nobilissimam, audiantur; rationesque, quibus rem tantam explicant, inspiciantur omnes.

COELVM ANIMALIVM RITV EX ANIMA, CORPOREQ. VT è distinctis rebus constare; & ob alicuius appetitum moueri Peripateticis videtur: & perperam vtrumque. Cap. XXIIII.

» SI, inquiunt, cœli motus continuus est, & æternus; cœlũ ipsum æternum sit oportet, & animatum insuper, æternum existens, optimumque, & motu delatum longe præstantissimo. Et id itaque sit, necesse est, cuius desiderio moueatur cœlum. Nam quæ per animam mouentur, ob impulsum omnia, & ob alicuius appetitum mouentur. Et non æternum modò oportet esse huiusmodi mouens, summeq; simplex, atque actu æterni, continentisq; motus causam, sed immotum etiam iuxta rationem in physicis positam, & superius à nobis examinatam: quòd eo existẽte, quod mouetur, & mouet, quale inerrans videtur cœlum, quod suppositũ vagum, erransq; secum rapit, commouetque, & eo quod mouetur quale errans apparet, vagumque; id etiam esse oporteat, quod mouet tantùm, & non moueatur; altero enim è componentibus quid se existente, & alterum per se existere oportet. Inde itaq; nõ sui ipsius gratia, propriamq; operandi operationem, sed ob impulsum, & ob alicuius appetitum moueri cœlum Peripatetici ratiocinantur; quòd animatum cum sit, animalium ritu moueri oporteat, ob alicuius videlicet desiderium, aut etiam odium, ob impulsum omnino, atq; appetitum; animatũ porrò esse ex eius substantiæ, atque operationis præstantia; siquidem quæ animata sunt inanimis nobiliora, & præstantiores operationes operari videntur. Num igitur cœlum ex anima, corporeque, vt è distinctis, separatisque rebus, veluti animalia constet, & num preterea, qualecumq; existat ob externi alicuius appetitum moueatur, considerandum. Animalia, vel quæ ignobilissima sunt, entibus, quæ apud nos sunt, omnibus nobiliora esse; rectè id quidẽ: quippe quæ operationes operantur longè, quàm alia, præstantiores, viuere nimirum sentire, mouerique. Et si ex anima ea constent, corporeque, vt è forma, & materia, proindeq; vnum, atque idem sint, & operationes animalis totius, non solius sint animæ, haut perperam animatum videatur cœlum, forma videlicet, naturaq; præditum, animæ substantiæ nihil dissimili, viuere & ipsum, moueriq; conspectum. At quoniam animalia ex anima, corporeque, vt è distinctis, separatisq; rebus Aristoteli hic, suisq; ponuntur; & motus ab anima sola fieri, eiusq; vnius proprius esse: summè similare visum cœlum, & nunquam cessante delatum motu, nequaquam animatum ponendum illis fuit, sed substãtiæ eiusdem esse vniuersum, cuius ipsa est animalium anima, Iam à nobis sæpè dictum est enti vni, nisi contrarias ei indas naturas, motus, motusq; cessatio, atque immobilitas assignari minimè potest; sed quod mobile est, perpetuò moueatur necesse est. Non perpetuò igitur moueri animalia visa, non tota mobilia, sed è duplici substantia composita esse existimandum est, è mobili altera, & ex altera immobili, quæ propterea moueatur, quòd ab inexistente alia deferatur. Id autem non perpetuò, nec diu fieri posse, quòd quæ mobilis est, immobilis onere oppressa, defatigataq; vlterius eam vectare minimè possit, & nũquam tamen, vt dictum est, immobilis facta ipsa, vt arteriarum, thoracisq; perennis motus manifestat. Quoniam igitur nunquam à motu cessat, vel defatigatur cœlum, non è duplici & ipsum substãtia,

Alex. 12. metaphys. com. 10

& ex immobili altera, veluti animalia compositum esse existimare conuenit; quæ si à mobili vectetur, tãquam onus eam grauet, & eius motum vel sistat, vel variet saltem interdum; sed vniuersum ipsum mobile, & spiritus substantiæ quàm simillimum. Sui præterea natura, veluti animalium corpora, immobile si sit cœlum: modum, quo à separata, immoraque substantia, & ob ipsius appetitum moueatur, effingere Aristoteles nequeat prorsus. Nam quo animalium corpora ob huiusmodi animæ appetitum moueri declarat, præterquàm quod (vt suo amplius declarabitur loco) longè est absurdissimus: cœlum eo moueri placere Aristoteli non potest. Esto enim ob animaliũ animæ externarũ rerum appetitum, odiumq; calor, frigusque in eorum corporibus excitari, & ab ijs simul agentibus nerui extendi, contrahique, & spiritus amplificari, & in angustius cogi, & ab ijs ita auctis, imminutisque corpus impelli, retrahique, proindeque & moueri Aristoteli possit: non certè & cælum ob huiusmodi substantiæ appetitum moueri placere ei potest. Summè enim simplex, penitusque inalterabile cælum cum sit, quos edit motus, nequaquam inexistentis substantiæ appetitui, partiumque alterationi, quæ illum consequitur, sed propriæ ipsius naturæ necessariò attribuendi sunt omnes. Qualecunque tamen sit cælum, minimè animantium ritu ob illius appetitum, odiumque moueri existimandum. Propterea enim animalia nõ perpetuò motus tantùm edendi gratia, sed ob externi cuiuspiam appetitum mouentur interdum; quòd inter contraria genita cùm sint entia, & assiduè ab ijs offenduntur, assidueque imminuantur, itaque & illa declinanda, repellendaque, & quibus reficiantur, comparanda, motuque vtrumque peragendum cùm sit, multos vtique ob appetitum motus edant oportet. Minimè verò hoc accidit cælo: quòd à nullo oblædi potest, & bonum omne in se ipso habet: cui, quòd declinare velit, propinquum nihil, nihilq; quòd appetere queat, remotum est: quod igitur, si ob appetitum moueatur, stultum sit, id perpetuò cùm sectetur, quod assequi nunquam videtur, & laborioso Peripateticis, molestoq; motu, siquidem non naturali. Propterea enim aliã à cæli natura efficientem, finalemq; eius motus inquirunt causam; quòd motus non propria cæli operatio, nec à propria ipsius substantia manare videtur. Non igitur ob impulsum, nec ob alicuius externi appetitum, sed propterea moueri statuendum est, quòd motus propria ipsius operatio sit, quâ oblectatur, & seruatur cælum. Illud fortè dixerint, D e i voluntate moueri cœlum; velle autem D e v m, quandoquidem summè bonus, quod boni præcipuum est munus, bona sua omnibus communicare, esse nimirum: id enim proprium D e i bonum. Quoniam igitur esse omnibus communicare vult D e v s, & cœli motu id effundit, propterea moueri velle cœlum: ipsum autem libens moueri, quòd D e i ipsius voluntatem intelligit, eiusque bonitatis particeps, & quoadlibet simile illi fieri appetat; nec vnquã à motu cessare, quòd ab innato moueatur incomprehensibili, & cuius bonitatem vniuersam adipisci nunquam possit. Hæc, hisque similia si dixerint; nulli nõ credita, aut ignota, reor, dixerint. Quotus enim quisque est, qui non summam D e i bonitatem intueatur, fateaturque? Ecquis etiam quæcunque in terræ, cœlique medio cõstituuntur aduertit, non ea omnia à cœlo è terra educta fateatur? Quis tandem sanæ mentis homo, quæcunque velit, D e v m facere posse neget? At D e i sapientiam, bonitatemque in reliquis contemplatus quiuis, illud etiam simul intueatur; posse quidem quæcunque velit facere D e v m; qui mundum vniuersum è nihilo condiderit: sed non eo illum pacto constituisse, vt entia ad proprias edendas operationes noua potentia operandi assiduè indigeant; sed singula à D e o ipso propria natura, propriasque operandi operationes facultate donata, iuxtà propriam singula operari naturam; nunquã quidem à D e o summo non dependentia, nec vnquam Conditoris ope non indigentia, at æquè singula: quorum igitur nullum non à propria etiam natura, & non sui ipsius agat, opereturque gratia, in aliorum etiam commodum, bonumque agere, operarique conspectum.

ſpectum. Ea ſcilicet in ſingulis ſuis operibus Conditoris noſtri induſtria elucet, ſapiẽ-
tiaque; vt quod neceſſariò factum eſt, conſultò id, & melioris gratia factum, & partiũ
ſingularum operatio ad aliarum omnium, & ſingularum etiam cõſeruationem ſpecta-
re videri poſſit. Proindeq; ſingula animalium viſcera, ſingulæq; partes proprium opus
conficientes, & proprias edentes actiones; non ſe ipſas modò ſeruant, oblectantque;
ſed reliquas adiuuant, & ſeruant etiam omnes, ſeruatę & ipſę ab omnibus, nullis tamẽ
non propriam edentibus operationem. Vt ſi quæ in cœli, terræq; ſunt medio ab illius
motu omnia conſtitui, ſeruariq; videantur; minimè tamen eorum gratia cœlum mo-
ueri exiſtimandum ſit; quin potius pręcipuum D E I opt. Max. ſapientiæ indicium id ſit;
qui neceſſariò, & ſui ipſius gratia motum cœlum eo ipſum deferri inſtituit modo, vt vel
longè maximum, longèq; (vt dictum eſt) robuſtiſſimum, terram tamen longè mino-
rem, longèq; debiliorem non exurat, & plurima ex ea educat, longèque pulcherrima;
quorum gratia tamen nunquam moueatur cœlum, niſi neceſſarius, ſalutariſque, &
longè etiam iucundiſſimus ſit ipſi motus, & quo, vt propria oblectetur, ſeruetúrque
operatione; vt alibi à veritate coactus, edoctuſque ipſe etiam affirmat Ariſtoteles.
» Cœlum, inquit, circulari mouetur motu; eſt enim ipſi bonum moueri, quam ma-
» nere, magis; quoniam operari magis, quàm non operari. Aeterno autem corpori
» conuenientiſſimus circularis motus, qui neque principium habet, neque finem. Rectè,
ſanè. Non igitur alia inquirenda eſt motus cauſſa, quæ præſertim finis habeat rationẽ.
Nec aliud itaque appetens, nec alteri ſimile fieri ſtudens, nec vllius conſuetudine frui
quærens, ſed ob id mouetur cœlum; quòd operari præſtat propriam operationem,
quæ, vt ſæpè dictum eſt, ſalutaris eſt, longèq; iucundiſſima, non alienam; quæ labo-
» rem infert, moleſtiamque, & ad interitum deniq; agit. Et alibi, moueri cœlũ, inquit,
» quoniam proprium eſt ipſius opus: neq; hoc tãtùm, ſed eſſe etiam propter motum. Sin- 2. de cælo t. 17.
» gula, inquit, quorum opus eſt, eſſe operis gratia. D E I autem actio immortalitas. Qua-
» re neceſſe eſt, Diuino vitam exiſtere ſempiternam. Quoniam autem cœlum tale (diui-
» nũ enim corpus) propterea habet circulare corpus, quòd natura circulo mouetur ſem-
per. Motus igitur Ariſtoteli cœli eſt opus, & propter motum inſuper eſt cœlum: à pro-
pria igitur ſubſtantia, nec ob aliud omnino mouetur cœlum, ſed propriæ operationis
operandi gratia, quæ nullius externi opera, aut ope editur, & quæ finis eſt operandi
» enti omni. Tum alibi, Moueri, inquit, cœlum, quoniam bonum appetit: id autem Tex. 64. & 66.
» motu conſequi, & propterea diuerſos orbes diuerſis moueri motibus; non enim
» eiſdem omnes bonum conſequi poſſe: pluribus itaque quoſdam, quoſdam verò
» paucioribus, nullis omnino terram; quia ſcilicet bonum conſequi non poteſt,
» exemplo demortui. Si propterea mouetur cœlum, quia bonum appetit, proprium
nimirum; neque enim alienum appetat; & ſi motu illud conſequitur; motus pro-
pria eſt cœli operatio, qua, vt dictum eſt, ſingula proprium bonum conſequuntur,
ſummopereque oblectantur. Terram porrò nihil moueri, quòd demortui hominis
ritu nullum ipſa motu conſequi queat bonum, ſtatuens Ariſtoteles, rerum omnium
Conditorem D E V M quodammodo inertiæ incuſare, parum propriorum decretorum
memor, parum etiam diligens entium operationum, paſſionumq; ſpectator videri po-
teſt. Iners enim rerum cõditor fuerit, ſi primorum corporum alteri proprium bonum
non attribuerit, & id comparandi, ſeſeq; conſeruandi facultatem nõ indiderit. Et du-
plicem ipſe naturam, & alteram motus, immobilitatis alteram principium, & terram
ſui natura immobilem cum poſuerit; nullamque prorſus cœlo ſimilitudinem, cogna-
tionemue ſortitam: quin ipſius conditiones omnes cœli conditionibus penitus con-
trarias cum intueretur, poterat vtique intelligere; non propterea eam non moueri,
quòd motu bonum conſequi non poſſet; ſed quòd à natura conſtituta ſit, quæ im-
mobilitate gaudet, & ab immobilitate ſeruatur, & à qua quod appetit bonum habet
eſſe; & à motu, ab operatione nimirum, quæ contraria eſt naturæ corrumpatur.

P Et

Et entia, quę mouetur, calida fieri oīa intuito, proindeq; calorē à motu fieri enunciāti, nequaquā longè frigidissimum ens non ideo nō moueri, quòd demortui hominis ritu nullum à motu adipiscatur bonum, sed quòd calorem is, contrariam.s.inderet naturā; itaq; & corrūperet; & quòd mansio propria est ipsius operatio; quæ & māsione summopere oblectatur, seruaturq. asserendū erat. Incusandus planè est, qui cum cœlū natura circulari, æternoq. motu, & propterea moueri intuitus esset, quòd motus propria est, naturalisq; ipsius operatio, & quòd motu propriū consequitur bonū, veluti sui ipsius oblitus, singulis cœlestibus orbibus proprias indit substantias, & penitus eas immobiles, penitusq; ab eorum natura diuersas; à quibus ad motum ij agantur.

DEVM OPT. MAX. VNI INCLVDENS ARISTOTELES ORBI, mouendiq; tantùm munus ei attribuens, iners, ne dicam impium, deprehenditur. Cap. XXV.

AT verò Devm etiā ipsum vni includens orbi, eiusq; vnius circūuoluendi modò munus, aliud nullū, nullamq. aliam ipsi attribuens operationē, non incusandus, sed detestandus etiā videtur; qui nimirū id statuēs, rerum, quæ à cœli motu, & à calore ab eo facto generantur, si quidē efficientem, at veluti ex accidente quādā caussam Devm ponit; & quatenus orbis ab eo cōmotus reliquos oēs, & solis secum rapit orbē; at impotentem prorsus alio illas, quàm quo fiunt modo, efficiēdi, & veluti naturæ viribus imparem, earū actionem nec retardandi, nec immutandi potentē, proindeq; quæ fiunt, velit, nolit Devs, fieri oportere oīa, decernat oportet, decernitque. Ad hæc rerū humanarum oīum prouidentiam Deo demit omnem. Res deniq. ponit, quas nō perpetuus modò hoīum omnium consensus, quē, vt dictum est, vanū esse existimare non licet, sed aīalia, reor, omnia, plantæq;, & lapides etiā ipsi reijciāt, exhorreātq;, & quas, non sacrę modò, sed prophanę etiam, & populorum oīum historię, & humanę etiam rationes falsas esse manifestè declarant. Nulla adeò fera, barbaraq; gens fuit vnquam, quæ Devm Mundi gubernatorem nō agnosceret; & quę, quæ natura fiunt, eius nutu immutari posse, & immutata esse interdum, & hoīum actiones à Deo dirigi posse, earūq; euentus in Dei esse potestate, & naturæ opera oīa, omniaq; hominum facta à Dei volūtate pendere, nō crederet, intueretur q.; quasq; ob res, & Devm coleret, atq; veneraretur. Sacræ certè historię solē Dei imperio immobilem factū, & nihil ab interposita luna, neq; à nubibus obtectum, obscuratum, & mortuos vitę restitutos fuisse, & alia multa ijs similia, aut paulò minora, quæ naturæ viribus impossibilia prorsus sint, Dei nutu facta fuisse tradunt, & fieri assiduè ipsis passim intuemur oculis. Hominum multos Dei iussu longè maximas, longèq; difficillimas aggressos fuisse res; & Dei ipsius cōsilio, atq; ope facillimè eas confecisse omnes: Populos omnes, at eum certè amplius, quē sibi ipsi elegerat Deus, dum ipsius pręceptis paruit, supra reliquos omnes floruisse, mox ad impietatem prolapsum in summas incidisse miserias. Prophanis etiam in historijs lōgè plurima euenisse intueri licet, summopere rerū naturę repugnantia; & quę non nisi entis imperio euenire queant, quod lōgè natura pręstantius sit; quodq; naturę ordinē, viresq., vt libet, immutare queat: & futura ea bona, malaq; prænunciasse; vt quin Dei imperio euenerint, ambigere non liceat. Et pios hoīes perpetuò Deo caros, & magna tā dē pietatis pręmia à Deo tributa esse oībus. Impios contra Deo inuisos, & quò feriores, eò grauiores impietatis pœnas dedisse oēs: quòd nimirū humana Deo curę sunt, & vel ab ijs, quibus sese, modumq., quo colendus esset, non dum manifestarat, coli se, venerariq; perpetuò voluerit Devs. Vilesceret (inquit Aristoteles) Devs, si inferiora hęc intelligeret: præstat.n. quædam non intelligere. Quin & perfectionem exterius à rebus 2.Met. c.51.
sumere videatur Devs, si quæ extra ipsum sunt intelligat. Rectè sanè, si quo Aristoteli placet modo, humana aīa intelligat, modoq; eodem Deo etiam ipsi intelligendū sit:

sc.f. propterea rerum formas, naturasq; intelligat humana aīa, quòd eas suscipit, eæq; ipsa fit; & propterea eas suscipiēs, perficitur, quòd nō actu ex ipsa, sed aptitudo modo est ad formas suscipiendas. Quoniā verò (vt suo amplius declarabitur loco) quàm longissimè abest, vt quo Aristoteli placet modo intellectio fiat, & multò etiā longius, vt, quo hoīes, eodem & DEVS intelligat modo: adeo.n. diuersum ab hoīe ens, adeoq; homine prestantius, vtiq; vel si easdē intelligat res, longè diuerso, longeq; præstantiore modo intelligat oportet: & rerum oīum formas, resq; omnino oēs in DEI immensitate esse existimare cū posset Aristoteles, eas vt intelligeret, nequaquā veluti hominibus, ipsi etiā DEO è rebus hauriendę eę erant. Tū si nullus prorsus hoīum cœtus, nullus reliquorū aīalium grex, nullū nostrorum entiū, cuius salus prestantiori cuipiā enti cō missa nō sit, diu seruari pōt; sed & illa, & hęc oīa mutuò sese destruunt, corrūpuntq.; itaq; & aīalia reliqua, & ipsi etiam hoīes vel si singuli reliquis supereminere oībus summopere appetunt, & alijs subijci æquè ac sui ipsorū exhorrent corruptionē: quòd nisi ab vno oēs gubernentur, & vnus oīum dirigat actiones, cōmuniq; omnium prouideat saluti; se se mutuò perdant oēs; qui corpora, è quibus mundus cōpositus est, & reliqua entia, & ipsa in primis aīalia, quę veluti è mutua corruptione effecta sunt, secum ipsis perpetuo decertent, seseq; mutuò assiduè cum corrūpant, perpetuò tū seruentur, nisi oīa à prestantissimo, potentissimoq; quopiā ente gubernentur. Quin vel si neq; in mūdi, aīaliumq; constructione, neq; in cœli motu, perpetuaq., & constanti rerū generationis serie, DEVM esse, & mūdi conditorē, gubernatoremq; intueri Aristoteli licuerit; incusandus tū, quòd cœli circumuolutionē, ignobilem nimirum operationē, & quæ cœli naturę tribui poterat, & nō cœlo modò, sed sublunariū multis, tributa Aristoteli & tribuenda oīno erat, Deo opt. Max. assignarit. Prestabat, reor, ipsi ociosum eū, quàm cœli motorē facere; & vel si id munus DEO attribuendū, & cœlo DEVS indendus visus foret; non vni certè modo orbi, & reliquorū singulis singulę indendę erant Aristotelis substantię, & DEO coæuęoēs, eiusdemq; DEO naturę, eademq; propemodum, qua DEVS, donatę potentia: sed vnus ipse in vniuerso locandus erat cœlo; eiusq; vniuersi vni ipsi Aristoteli in primis demādanda erat administratio: cui nimirum Principū multitudo mala videtur. Substātias alias in cœlo ponere visum si foret; nō certè quę DEO cognæ essent, & quę eandē operarentur operationē, nihilq;, vt eā operarētur, DEI ope opus haberent, nec DEI oīno arbitrio, sed singulę iuxta proprium operarentur ingenium, ponēdę erant. Tales etenim substantię, quę reliquos orbes mouēt, Aristoteli positę, ijsq; donatę sunt viribus. Quin si vni prorsus orbi DEVS indendus visus foret, aptius fortè solis orbi inditus foret; cuius motui, cuiusq; viribus sublunariū entium attributa Aristoteli est, & necessariò tribuenda est generatio, conseruatioque. Nec verò nō licuisse id, & supremo orbi DEVM indendū esse dixerit quis; quòd huius motum vt præstantioris entis reliqui sectentur oēs: neque.n. satis exploratū videtur, propterea duplici solē moueri motu, ab Oriente altero Occidentē versus, altero verò ab Aquilone modò Meridiē versus, modò hinc illuc veluti retroferri, quòd ille nō pptius ipsius est, sed supremi orbis, isq;, & solē, & reliquos orbes secū rapit; & sol interea in cōtrariū, & quo dictum est modo, ab Aquilone modò Meridiē versus, modo verò hinc illuc veluti retroferatur; vt enim superius dictum est, qui fieri id queat, qui.s. orbis, aut ens aliud vllū, vnum quod sit, idemq., & non alio in ente, sed in se ipso cōtineatur, in contraria simul ferri queat, nulla intelligere licet ratione. At sol ab Oriente Occidentem versus proprio cū moueatur motu, & vigintiquattuor horarum spatio & ipse cum circumuoluatur, si ipsius poli non perpetuò mundi polis æquidistēt, non.s. perpetuò immobiles sint, quales fieri ipsorū natura maximè auersatur, sed assiduè modò ad æquinoctialē accedant, modò inde polū versus recedant, modum, quo vno cū moueatur motu, & ab oriente perpetuò occidentē versus, altero itidem ab aquilone modò meridiē versus, modò à meridie ad aquilonē feratur, ipsis intueare oculis. At verò quoniam

12. Metaph. te. vlt.

non propterea tantùm alias à propria natura incorporeas substãtias singulis orbibus indendas Peripatetici decernũt, quòd vt moueantur ijs opus sit, sed vt seruentur etiã, æterniq; sint, & æterno, certoq;, & ordinato moueantur motu: neque enim corporeum, finitumque cum sit cœlum, proprijs viribus æterno seruari tempore, æternoque, & adeo ordinato moueri queat motu. Age & id etiam examinetur.

PERPERAM ARISTOTELES AETERNVM VT SIT COELVM, æternoque, & regulari moueatur motu, incorporeum, immutabileq; ens ei indit. Cap. XXVI.

Oelvm, quòd corporeum, finitumq; sit, æternũ esse, & æterno, certoq;, & ordinato motu moueri nõ posse, Aristoteli visum fuisse mirari sanè licet. Quoniam. n. quæ corrumpuntur entia à contrario corrũpi oĩa, & cœlo ens nullum prorsus contrariũ esse, itaq; penitus incorruptibile, penitusq; inalterabile, & numquã ægrotare, senescere nunquã Aristoteli videtur, & natura circulari moueri motu, & propriũ ab eo consequi bonum, & entia quæuis nihil à propria operatione oblędi, corrumpiue, aut defatigari, quin summopere oblectari, maximèq; in propria natura seruari, & vires etiam sumere, Aristoteles docet: superfluò ens cœlo indit, à quo seruetur, & à quo æternum, regularemq; agatur ad motum. Ens.s. quòd ea donatũ est dispositione, in qua inexistens natura iuxta proprium operari queat ingenium, & cui nihil, ne operetur, obstat, & à nulla contraria oppugnatur natura; conditionibus nimirum donatũ est, quibus superius cœlũ, quod terræ vires non attingunt, & inferior terra, ad quam solis vires nõ perueniunt, quantulacũis constet è mole, æternũ id sit, perpetuòq; iuxta propriã naturam, eademq; operetur ratione necesse est; nullius, vt seruetur, opereturq., aut dirigatur, ope opus habens vllã. Siquidẽ quæ corrumpuntur entia, vel à cõtrarijs corrũpuntur naturis, vel etiã à propria, quæ scilicet, quòd in subiecto, cui inest, propriam operationem operari non potest, assiduè id immutat, nec immutare cessat vnquã, quoad ea donet dispositione, in qua iuxta propriũ operetur ingenium; vel etiã quòd, ne operetur, ab alijs prohibetur entibus. Quoniam. n. propria operatione maximè seruari, summopereq; oblectari videtur entia; vtiq; eã operari prohibita, molestia magna, & malo etiam affici, maximè est rationi congruum. Itaq;, quod dictum est, perperã Aristoteles propterea cœlestibus orbibus incorporeas substantias indendas esse decernit, quòd corporei ij cum sint, finitique, nec seruari à se ipsis, nec quò ordine, & qua mouentur mensura, moueri queant. Nunc quod reliquum est, num, vt Aristoteli placet, mundus ingenitus, æternusq; sit, & rectè id è motus æternitate, è generationũ nimirum serie collectum ei sit, an, (quod sacræ, diuinæ litteræ testantur) à Deo Opt. Maximo, proindeq; suo in tempore constructus sit, intueamur.

RATIONES, QVIBVS ARISTOTELES MVNDVM INGENITVM, æternumq; fuisse astruit. Cap. XXVII.

8. *phys. tex. 1. et seq.* Rtvs, inquit, ne sit interdum motus, cum antea nõ esset, rursusue ita ne peribit, vt nihil moueatur; an nec ortus, nec periturus sit vnquam, & hoc immortale, ac requietem non habens, rebus insit quasi his omnibus, quæ natura cõstant, vita sit quędã? Omnes sanè, qui de natura aliquid dicunt, motũ esse inquiunt; tum quia mundũ faciunt, tum quia omnis de generatione, & interitu cõtẽplatio eorum est; quę esse non possunt, nisi sit motus. Sed quot quot infinitos esse mundos aiunt, & ipsorum alios perire, alios fieri, ij sempiternum motum esse statuunt; quòd generationes, interitusq; eorum cum motu esse necesse sit. Quicunq; autem vnum, aut non sem-

piter-

» piternum, de motu quoq; id ponunt, quod rationi est accōmodatum. Hęc igitur quo
» nā modo se habēt, consideranda sunt: nā veritatem perspicere conducibile est nō ad
» eam solùm, quę de natura est contēplationē, sed ad eam quoq; doctrinā, quæ de prin
» cipio est primo. Ex ijs autē ordiamur; quæ antea in physicis à nobis sunt definita. Mo-
» tum itaque rei mobilis, quatenus est mobilis actum esse affirmamus. Quamobrem res
» esse, quæ vnoquoq; motu possint moueri necesse esse. Atq. etiam præter motus defini-
» nitionem nemo necessarium esse non fatebitur id moueri; quod singulis motibus po
» test moueri, ceu alterari id, quod est alterabile, ferri quod loco potest mutari. Quare
» necesse est, vt ante vstibile sit, quàm vratur, vrendi vim habeat, antequam vrat. Igi-
» tur & hęc necesse est, aut si non erant, facta esse; aut esse sempiterna. At vnumquodq;
» quidem mobile, aut quod mouendi vim habet, si factum est, necesse est, si ante motū,
» qui sumptus est, aliam mutationem, motumq. fuisse, quo illud est ortum, quod, aut
» moueri, aut mouere potest. At, si cum motus non esset, semper fuerunt; absurdū qui-
» dem etiam, si per se animaduertatur videtur. Magis etiā, si vlterius proficiscamur, eue-
» nire hoc necesse est; nam, si quædam sunt, quæ moueri, alia quæ mouere possunt; ali-
» quando quidem est quid primum mouens, aliquid autem quod mouetur, aliquando
» autem nihil, sed quiescit; oportet hoc mutari prius; erat enim aliquid causa quietis:
» quies enim priuatio motus est. Quare ante primam mutationem est mutatio prior.

PERPERAM ARISTOTELI IN ENTIVM, QVAE A SOLE GENE-
rantur, generationis modo, num Mundus ingenitus, an à Deo factus sit,
inquisitum, collectumq; fuisse: & in illius constructione inqui-
rendum id esse. Cap. XXVIII.

SI quidem entium, quæ in mundo continentur, quippiam, cuius exortus penitus nos lateat, num ingenitum sit, æternoq; fuerit tempore, inquiratur, quoniam ens nullum prorsus, quod alio ex ente non generetur, & generationem omnino, quę prima sit, & quam generatio alia non pręcedat, nusquam fieri apparet; haud perperam fortè, vel si ex alio illud exoriri visum non foret; ex alio tamen exortum esse, eiusq; generationem non primam fuisse, sed ab alia, & ipsam pendere, & generationem, motumq. omnem, proindeq; & mundum sempiternum fuisse Aristoteli collectū foret. At quoniam num mundus ipse vniuersus ingenitus, sempiternusq;, an quopiā & ipse factus sit in tempore inquiritur, perperam sanè, & quod quæritur sumere videtur: manifeste enim id agit, qui aliorum entium ritu ex alio ente generari cum oportere, eiusq; generationē ex alia pendere generatione ponit. Num mundus vniuersus, nullum ens cum pręexisteret, constructus, an qualis est, sempiterno fuerit tēpore qui inquirit, nequaquam ei in aliorum entiū generationis modo, illius generationis modus inquirendus est, sed in huius, illorumq; constructione, & in solis omnino, qui nostrorum entium omnium opifex est, & in Mundi opificis viribus, agendiq; modo. Fortè enim adeo diuerso, adeoque pręstantiore, diuinioreq; modo, quam sol agit, agere hic, adeoq; huius vires solis viribus robustiores appareant, vt mundū nullo è præexistente ente faciendi facultatē ei tribui posse existimare liceat. Ergo solis, & mundi vniuersi Conditoris (si eius constructio huiusmodi visa fuerit, vt necessariò opifici cuipiā tribuenda visa fuerit) vires, agendiq; modum intueamur. Sol, quoniam non semper agit, sed agere interdum cessat, & dum agit, nō ijsdem assiduè agit viribus, sed assiduè eas intendit, remittitq; pro vt quæ constituenda sunt, rectè constituantur, intendendæ sunt, remittendæque, & quòd quæ ab eo cōstituuntur entia pulcherrimè quidem, summaq; arte omnia, animalia præsertim, plantæq; factæ videntur, sponte sua, suoq; arbitrio, & cognitione summa, summaq; agere videtur ratione. Et iam proprias vires

intendēdi, remittendiq; impotens prorsus est sol, & easdē assiduè in vniuersam effundit terrā; at in singulis eius partibus diuersę assiduę fiunt, quòd in singulis magis, minusuè directę fiunt, quòd scilicet ijs mouetur motibus, quibus ad singulas terræ partes in alio assiduè, atq; alio fiat situ, ijsq; vt existimare licet, non sponte sua, nec proprio, sed præstantioris cuiuspiam entis mouetur arbitrio. Atque etiam non ideo proprias vires in terram effundit, vt alia eam in entia, sed vt in se ipsum eam agat vniuersam; itaque reliqua, quę ab eo fiunt, veluti ex accidente quodā, & propterea omnino fiunt; quòd terram, & viribus, & dispositione quàm longissimè ab eo dissidentem non statim proprijs spoliat conditionibus, suisque donat omnibus, sed paulatim vtrunq; agit; proindeque longè eam plurimis immutat modis, in longeq; interea diuersissima agit entia. Quapropter, si cognitione agat, suoq; moueatur arbitrio, non alijs assiduè atque alijs, sed ijsdem tandiu directus immineat terræ partibus, quoad penitus eas exuperet, in solemque agat. Præterea, & quòd in repugnans agit ens; & nunquam penitus id exuperat, quin quæ ab ipso constituta sunt assiduè id oppugnat, & corrumpit tandem omnia; itaque nunquam, quod agere intendit, peragit sol, vtique nec cognitione, nec proprio agere, mouerique arbitrio, nec exuperantibus præditus viribus videri potest. Mundi contra opifex, si, quod dictum est, ipsius constructio opifici cuipiam necessariò attribuenda esse visa sit, quin sponte sua, suoque agens arbitrio, & immensa quadam sapientia, immensaq; potentia quod proposuerat confecerit opus, nulli ambigendum. Longè itaque ipse à sole diuersus, longeq; præstantior, quin solis ipsius rector, opifex, & huiusmodi ei insunt vires, quibus mundum nullo alio ex ente constituere potuerit. Age itaque, vel alibi mundi constitutionem intuiti, hic itidem, & amplius, quàm alibi factum est, inspiciamus. In ea enim, num veluti casu quopiam, an quopiam ab opifice, & longe eo sapientissimo, longèq; potentissimo, & ipso omnino à DEO mundus constructus sit, liquidò intuebimur.

MVNDVM A DEO OPT. MAXIMO, ET NON AB AETERNO, sed suo in tempore creatum esse. Cap. XXIX.

MVNDVM non veluti casu quodam, sed ab opifice, & longè eo sapiētissimo, longèque potentissimo, & longè optimo, ipso nimirum à DEO constructum fuisse, eumq; non cœlum modò, terramq; è quibus mundus cōstare videtur, sed entia prorsus omnia, maria, aquas reliquas, lapides, metalla, sulfurea, bituminosa, plantarum, animaliumque genera omnia, & humanum in primis, qualia fiunt, fieri, conseruarique voluisse, nulli quidem, qui cœli, terræque vires, magnitudinemque, & illius constructionem, motusque paulò diligentius attendat, dubium, obscurumue esse potest. Quis enim eadem è mole, & summè contrarijs à naturis, & quarum vtraque assiduè, incessanterque in alterius se se effundat sedem, ex ea vt contrariam præinexistentem deturbet, eaque ipsa occupet, & perpetuò alteram oppugnet altera, cœlum, terramque constitutam esse, & terram cœli in medio positam, nullamque præ illo magnitudinem sortitam esse, & ab illius viribus immutari, & in entia quæ dicta sunt, agi; eaque assiduè corrumpi, nihil tamen terræ molē imminui vnquam, nec vnquā entia, eorumque generationem deficere intuens, auctorem nō fateatur? Hoc inde accidit, quòd cœlum non vniforme factum est, nec ijs vniuersum, quibus terram exuperet donatum est viribus; sed & quæ terram ambit, & longè maxima ipsius portio tenuitate summa, proindeque & perexili donata est calore, & quē terræ natura nullo reijciat negotio; partes, quæ paulò collectiores factæ sunt, proindeque & copiosiore, & eo omnino donatæ sunt calore, qui terræ vires exuperet, stellæ nimirum, longissimè à terra dimotæ omnes; at quæ minus absunt, non eam for-

titæ sunt magnitudinem, quæ terræ molem valde excedat; idcirco & amplioribus, quam terra est, donatæ sint viribus: & luna, quæ citima est, longè terra minor; eaq; donata est dispositione; in qua solis quidem lux copiosior, itaque & nobis conspicua fiat; at non certè & in qua is colligi potuerit calor, qui proprias vires, propriamque ad terram vsque emittat speciem: reliquæ immensum quid à terra amotæ sunt; vt & harum, & illarum calor frigus quidem, quod assiduè à terra effunditur, reprimere, imminuereque, minimè verò quod ipsi insidet, ex ipsa deturbare queat. Sol, cui ea magnitudo, eaque caloris quantitas, isque tributus est locus, vt è terra, cui præsertim directus imminet, propriam naturam, propriasque conditiones deturbet omnes, penitusque eam corrumpat, in solemque agat, supremam quidem eius superficiem assiduè diuersa agit in entia; nec eam tamē imminuit quicquam; nec multò profundiorem immutat portionem quid; quandoquidem continenter, longeque rapidissimo, & vario insuper delatus motu, terris nullis prorsus diu directus imminens, & veluti per vices sese occultans omnibus, omnibus sese reficiendi, vapores scilicet in quos entia tandem soluuntur omnia, omnia in aquas cogendi spatiū præbet; quibus, vt alibi dictum est, in terram illapsis, quæ ei à sole dempta est, restituitur moles. Quis itidem, vel si in mediam terræ Zonam directam, vel directę proximam, proindeque & maximè robustam, qualis facta aquas, fluoresque alios quosuis, è quibus reliqua fiunt entia in tenuissimos soluat vapores, in extremas verò maximè obliquā, proindeque & languidissimam, & quæ nihil terræ vires exuperet, perpetuò sol emittat lucem, æquè tamen in omnibus & animalia, & entia reliqua, quæ præsertim ad illorum conseruationem necessaria sunt, enasci, seruarique intuens, propterea que vtrumque fieri intelligens, quòd, vt superius dictum est, breui in illam directam præsertim, in hanc contrà diuturnam, & vel dum latet proximum in aerem emittit lucē consilio cuncta esse producta neget? Quis insuper animalium, plātarumque omnium semina, & supremam hanc terræ superficiem ita paratam, concinnatamque animaduertens, vt ab vteri illa, incubantisque fœminę, quin à quouis, at blando, & hanc à solis calore fusam, liquatamque in tot, adeòque à se ipsis differentes solui fluores, & qui à se ipsis seiuncti certa singuli confluant in loca, tum tenuioribus sui partibus spoliati certas concrescant in res, & summopere singulas à reliquis omnibus, & dispositione, & specie, & forma differentes, at eadem perpetuò ratione omnes, itaq; quæ ex ipsis animalia, plantæq; fiunt, & harum fœtus eadem perpetuò constituantur ratione, & cum animalia ipsa, singulæque ipsorum partes, tum & plantæ, earumque semina alijs ab animalibus assumpta, in eorumque corporibus concocta, in singulas eorum agantur partes; quis singulis animalium generibus eas partes, ac ita locatas, & eas tributas esse facultates intuens, quibus, & quomodo locatis commodissimè viuant, seruenturque, quæ superfluæ sint, grauesque nullas prorsus, quin, vt alibi amplius expositum est, prouisum, factumque esse, vt quæ in singulis, iuxtà rerum è quibus fiunt naturam mala fieri oportebat, incommodaque in magna singulorum bona versa sint, commodaque, eas nimirum soli, terræque datas esse vires, eaq; illum ab hac locatum esse distantia, eaq; illius actionem moderatam esse ratione, cumque singulis animalium visceribus calorem inditum, vt & terra ipsa, & quæ ex ea enascuntur, à solis illa, hæc ab animalium calore, tot, talesque in fluores fundi possent, funderenturque, vt vbi quæpiam constituenda esset res, materia ad eam constituendam præstò adesset, quis inquam, quæ dicta sunt, & inferiorem hanc terræ contiguā cœli portionem, & mare, si nullis agitetur motibus, nunquam scilicet si iuxtà propriam operetur naturam, corruptum iri tandem intelligens, & illam à præpotentibus terrę viribus veluti torpidam factam, pretereà & (vt in superioribus dictum est commentarijs) à montibus, intra quorum vertices continetur, ne superioris cœli ritu circumuoluatur, hoc verò ne aliarum aquarum ritu defluat, vel alio commoueatur motu à loci, in

ci, in quo positum est profunditate, & à nimia prohibitum crassitie, & commouendum omnino vtrunque, si seruandum à vaporibus vtrunque suppositis in aquis, suppositisq; in terris ingenitis, & necessariò ex vtrisque elapsuris, assiduè exagitari, seruarique intuens, nisi non impius modò, ferusque, sed amens prorsus sit, non temere, casuque quodam, sed ab opifice, vt dictum est, mundum constructum fuisse non intelligat? Cuius sapientiam, potentiamque nunquam satis admirari, venerarique, nec bonitatem colere liceat; qui quidem auctor quæ fiunt entia, fieri voluerit omnia. Quare non ab æterno mundum fuisse decernendum. Qui enim quod nullum habuerit initium ab vllo id factum sit opifice? Nec verò, quia ratio nos latet, cur bonum ens mundus cum sit, non ab æterno DEVS ipsum construxerit, propterea ab æterno mundum fuisse, proindeq; eius opificium DEO tribuendum non esse existimandum est. Non siquidem DEI consilia omnia perscrutari nobis licet. Et mundum ab opifice quodam, & ipso à DEO constructum esse non sacræ modò diuinæ literæ, sed humanæ etiam nos cum edoceant rationes; vel si DEI consilium voluntasq;, quæ illius constructionem, in id vsque, in quo illum fecit, distulit tempus, nos lateat, non propterea (quod Aristoteles facit) ingenitum vel (quod Platoni placet) à DEO quidem, at ab æterno constructum fuisse opinandum est: illud enim impij, parumq; mundi constructionem, cœliq; motus considerantis; hoc qui fieri queat, nulla intelligere licet ratione. Sed sacrosanctæ Ecclesię vox audienda est, quę quod ibi DEI filiũ, cuius morte seruati sumus, in terras demissum fuisse enunciat, cum beata venit plenitudo temporis; reliquaq., quæ à DEO facta sunt omnia, & ipsum in primis Mundum suo tempore constructum fuisse declarat. Minus etiam; quod nec moles, è qua constituendus erat mundus, nec naturæ agentes, quæ moli indendę erant pręexisterent, propterea non à DEO illum effectum, sed æternum fuisse putandum erat, DEI enim sapientiam, potentiamque in illius constructione intuitis, vereri non conuenit, quin & naturas, è quibus effingendus esset, creare posset omnes.

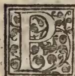
BERNAR-

BERNARDINI TELESII CONSENTINI

DE RERVM NATVRA IVXTA PROPRIA PRINCIPIA

LIBER QVINTVS.

ANIMALIVM, PLANTARVMQVE CONSTITVTIONEM indagandam esse. *Cap. I.*

PRIMA mundi corpora, & quæ reliqua constituunt entia, cœlũ esse, & Terram, & à summo illud, integroq; calore, à summo hanc, integroq; frigore constitutam, & quæ in illorum medio sunt, à naturis ijsdẽ effecta esse, at passis, imminutisque, satis (vt existimamus) in superioribus expositum est commentarijs. Superesse modò videtur, vt entium singulorum constitutionem seorsum indagemus. Neq; enim vniuersali eius cognitione contentos esse oportet. Nec tamen omnium, sed plantarum modò, atque animalium, rerum scilicet longè nobilissimarum, & quæ magis latent; Non siquidem, vt entia reliqua, è terra à sole, sed è proprijs seminibus, & à seipsis generantur. Et nec, vt alia, vnum agere, nec vnum sentire, patiue, nec operari videntur vnum; vt eorum, nec generatio, nec ingenium facile inspici possit. Tum maris, aquarumque, & eorum, quę in sublimi fiunt, iridisq;, & colorum exortus, in proprijs est explicatus commentarijs. Metallorum, lapidumque, & reliquorum, si quæ alia supersunt; quin in superioribus manifestatus sit, parum omnino deesse videri potest; & aliàs, si cœptis fauerit DEVS, manifestabitur magis. Plantarum porrò, atq; animalium constitutio vt innotescat, res, è quibus constant, innotescant prius oportet; non corporis, inquam, partes, quæ & ipsæ benè inspectæ magnum ad inquisitionem afferant adiumentũ; sed multò prius, multòque amplius, qualis, quæ omnium consensu vtrisque inest, anima sit. Num scilicet plantarum, animaliumque corporis forma, itaque quas animal operatur operationes, animalis totius sint omnes, animæ solius nullæ prorsus; quæ nimirum per se nulla sit vspiam, sed corpori vt propriæ materię immersa sit vniuersa, vnumque illi facta (formarum aliarum ritu, quarum nulla seorsum à subiecto, aut operari quid, aut esse potest) quæcũq; operatur simul cum illo operatur omnia: an potius substantia per se existens, & corpori vt proprio tegumento, proprioque inexistens organo, quæcunq; operatur animal, ipsa ea operetur omnia, corpore vniuerso, singulisque eius partibus vt organis vsa. Is nimirum sit spiritus, qui è semine educi, rebusque è semine constitutis albis scilicet, exanguibusque, vnis exceptis ossibus, ossibusq; similibus rebus, reliquis inexistit omnibus; & qui solus in animali sentire, & cum corpus vniuersum, tum singulas eius partes commouere, & vniuersum omnino animal gubernare, operationes videlicet operari, quæ, vel omnium consensu, maximè proprię animę sunt, videtur; & suo apertissimè declarabitur loco. Id certè rectè inspectum nõ animalium modò constitutionem, sed animę fortè ipsius substantiam manifestet.

ALIAM A SPIRITV E SEMINE EDVCTO HOMINIBVS SVBſtantiam ineſſe ipſo à Deo creatam, & ſingulis infuſam. Cap. II.

AT illud præfari liceat, quòd ſi ſpiritus è ſemine, vt dictum eſt, eductus rebus è ſemine cōfectis inexiſtens reliquis in animalibus animę ſubſtantia viſus ſit, nequaquàm tamen propterea & in hominibus, vel ſi ijs ille ineſſe, eaq;, quę in animalibus operatur, eodēque operari viſus ſit modo, humanę etiā animæ ſubſtātiam illum eſſe; & per ſe quę homo operatur operari omnia, exiſtimandum eſt. Siquidem aliam homini ineſſe ſubſtantiam, & penitus eam diuinā, & ab ipſo immiſſam Creatore nō ſacræ tātūm, diuinæq; litteræ nos docent, ſed humanis etiam intelligere licet rationibus. Quædam nimirū ſeorſum à reliquis animalibus operari, patique, & appetere homines videntur; quæ ſublimiori omnino ſubſtantiæ, quàm qualis ſpiritus è ſemine eductus videri poteſt, aſſignanda ſunt. Non ſcilicet animalium reliquorum ritu, in earum rerum ſenſu, cognitioneq;, ac fruitione, è quibus nutritur, ſeruaturq;, & voluptate afficitur, acquieſcere homo videtur; ſed aliarum quarumuis, vel earum, quæ nullo ipſi vſui eſſe, quin quæ nullo prorſus comprehendi poſſunt ſenſu, & diuinorum etiā entium, Deiq; ipſius ſubſtantiam, operationesq; ſumma inquirit cum anxietate; quin in horum contemplatione intenta, beataq; rerum reliquarum cognitionem, vel quæ ſeipſam ſeruandi, oblectandiq; modum afferat, facultatemq., & ipſas etiam res, quarum ope ſeruari, oblectariq; queat, & corporis etiam, cui indita eſt, ſalutem negligit, contemptuiq; habet; ſimilium nimirum entium, quorum ſummo tenetur deſiderio, intuitu, conſuetudineq;, qua poteſt ratione frui appetens, quærensque. Non quidem ſi anima modò inexiſtat, qualis reliquorū eſt animalium, & è ſemine omnino educta, qualiſcunque ea foret, ſed animalium reliquorum more, rerum quæ ad conſeruationem ſui ipſius, commodumq;, & voluptatem ſpectāt, ſenſu, & cognitione contenta, nihil reliquorum intellectionem appetat, nec vel in earum inquiſitione laboret, vel cognitione oblectetur; vt quæ ad nullum ipſius pertineat bonum. Tum præter aliorum omnium morem, quæ vbi à præſentibus bonis ſatis ſeruari, oblectariq; poſſunt, inexſaturantur, nihilque aliud proſpiciunt, appetuntue, nunquam in præſentibus bonis, quāta, qualiaqueuis ea ſint acquieſcens anima humana; ſed quæ vel bonis oībus affluens beatiſſima videri poteſt, anxia ſemper, ſemperq; remotis, futurisq; proſpiciēs, appetēsq., nequaquam è ſemine educta, nec mortalis certè videri poteſt; quæ nimirum nihil poſt corporis diſſolutionem, & à corpore ſeiuncta ſeruari, vel ſperare, vel præſagire cum poſſit, haudquaquam libens ſui ipſius corruptioni proſpiciat, appetatue. Propterea ſcilicet nunquam in præſentibus, neque in ijs planè bonis, quibus præſentem degens vitam, potiri, fruique poteſt, acquieſcit homo, ſed veluti remotū appetens, quærensq; bonum, & aliam, longèq; beatiorem præſagiens vitam, remotis, futurisq; aſſiduè proſpicit, appetitq;; quòd ſubſtātia ei ineſt verè D E I ipſius opus, & quæ ſui ipſius opificem, parentemq; D E V M, vt ſupremum, propriumq; ipſius bonum anxie appetit, quæritque, & illius orbata intuitu rebus alijs nullis adeo deliniri poteſt, vt vel illius obliuione capiatur, vel deſiderio non teneatur. Prauos prætere a homines vel in ſumma rerum copia, ſummaq; poſitos fortuna, non odio modò habens, ſed deſpiciens etiam, longèq; eos infeliciſſimos iudicans humana anima; probos contra non amans modò, colenſque, & venerans, ſed beatos etiam ſtatuens, manifeſtè aliam à ſpiritu è ſemine educto ſubſtātiam homini indit; & verè eam diuinam, Deiq; ipſius opus, & D E I ipſius ſimilem; quæ vbi non amplius D E I ipſius operatur operationes, vt corruptam eam, inq; aliam actam naturā, & luget, & miſeretur, auerſaturque. Non ſiquidem naturale, vniuerſaleq; hominum iuditium falſum, vanumq;

exiſti-

existimare licet. Fortè etiam iniquus nonnullis Deus videri queat, si vna cum corpore ipsa itidem dissoluatur, intereatque anima, & non aliam post hanc viuat vitam; vt pote qui prauissimos sæpe homines summis affluere bonis, optimos contra malis, miserijsque obrui omnibus, & pessimis etiam, deterrimisque subdi, subijcique, & diuexandos præberi sustineat. Hæc, & alia (vt dictum est) non penitus stupido, penitusque ferino homini seorsum à reliquis animalibus substantiam homini inesse penitus diuinam, & ab ipso demissam D e o declarare possunt.

ANIMAM A DEO IN SINGVLOS HOMINES IMMISSAM SPIritus è semine educti, & corporis vniuersi formam, & incorpoream, immortalemque esse. Cap. III.

Nec verò, si propriæ hominum operationes, passionesque, & appetitiones substantiam hominibus inesse, declarant longè quàm quæ reliquorum est animalium diuiniorem, & quæ verè D e i ipsius opus sit; si spiritus è semine eductus animæ substantia reliquis in animalibus visus sit, quin & hominibus is insit, & multò quidem præstatior, at nõ dissimili certè ingenio, nec dissimilibus præditus facultatibus, ambigere licet. Iisdem enim è rebus, & homines, & animalia itidem reliqua constituta, & ijsdem sese nutriendi, suique similia generandi, cum facultatibus, tum etiam organis donata, & ijsdem, aut bene similibus, proximisq; rebus nutriri, & persimile semen conficere, eodemque modo, & voluptate eadem, & similem emittere in locũ, similiterq. eo emisso languere, & easdem ex illo in vtrisq. confici res, neruosum nimirum, membranosumq. genus vniuersum, idq. solum, & modo eodem, eademq; in omnibus sentire, moueriq. ratione intuemur. Et non prius omnino humanum in corpus diuinam substantiam immitti, quam efformatum, perfectumque, & sentiendi, seseq; mouendi facultate donatum id sit, & nequaquam ab illa substantiam, quæ sentit, motusq. ædit corrumpi, vel ipsius facultates imminui, quin perfici magis, præstantioresque fieri omnes, sacræ nos diuinæ litteræ cum doceant: vtiq. si reliquis in animalibus spiritus sentire, motusq. ædere, operationes nimirum quæ animæ sunt operari visus sit, in hominibus itidem à spiritu eas ædi existimandum est. Quoniam verò duas homini indere animas à sese ipsis seiunctas, separatasq., non sacræ modò diuinæ litteræ, sed humana etiam ratio prohibet; & substantiam à D e o immissam, & quæ D e i est opus, nec reliquarum corporis partium, nec ipsius etiam spiritus portionem quampiam fieri existimare licet, longè ab ijs omnibus diuersam, penitusque incorpoream, & quæ (vt visum est) ad operationes spiritum agit, quæ ipsius naturæ minimè congruunt: vtiq. corporis ipsam vniuersi, & spiritus præcipuè formam fieri necesse est. At longè tamen diuerso, longèq. nobiliore modo, quàm naturæ agẽtes, partium, quæ constituunt, formæ fiunt. Hæ enim, quia per se subsistendi, & existendi per se prorsus impotentes sunt, & vt subsistant, existantque, materia opus habent, & contrario ingenio, contrarijsq. donatæ viribus, sibi ipsis coire non sustinent, sed se ipsas mutuò vndiq. deturbant, proindeq. & interimũt; vbi earum quæpiam quippiã subit ens, si præinexistentem naturam robore exuperat, eam ex illo, eiusq. facultates deturbat, & in non ens agit omnes, & se ipsam illi, propriasq. vires, & proprias indit conditiones; quod subit omninò corrumpit, & aliud ex eo cõstituit ens. Itaq; formæ reliquæ rerum, quarum sunt formæ, casum sectantur omnes; ipsis scilicet fiunt cum rebus, & corrumpuntur cum ipsis. At substantia à D e o immissa, quòd, vt subsistat, nulla prorsus materia opus habet, nihilq. prorsus à materia pendet, & nato eã corpori præinexistentium nulli prorsus contraria, sed lõgè ab omnibus diuersissima cum sit, proindeque nullo ab illis malo affici cum possit, nihil illæ amoliendæ ipsi suos; & minimo

corrupto

corrupto corpore nihil ipsa corrumpitur. Itaq; quoniam efformato iam, perfectoq; corpori inditur, rectè Theologorum optimis corporis formam quidē, at præinexistentibus formis super additam visam esse, existimare licet. Quamobrē vbi nos Aristotelē animā corpori vt propriam formam indentem damnauimus, damnabimusq; nequaquàm illum propterea damnauimus, damnabimusue vnquam, quod animam à Deo creatā, quam penitus illi ignotā fuisse fortè suspicari licet, hominis formā fecerit; sed propterea damnandum, reijciendumq; esse existimamus; quòd animam, quæ è semine educta est, & quæ sentit modò, motusq; ædit, & spiritui veluti cognata est, corporis formam facit. Nam nos animam à Deo creatam corpori quidem vniuerso, at spiritui præcipuè vt propriam formam, inditam esse existimamus, asseueramusq; : & propterea omnino, vt (formarum aliarum ritu, quæ materiarum, quibus induntur, viribus reiectis, exuperatisq;, propriarum eas actionum, operationumq; potentes faciūt) anima itidem à Deo creata spiritui indita, vnumq; ei facta, prauas eum, Deoq; inuisas appetentem operationes reprimeret, reijceretq;. Quoniam enim quæ homo sentit, & quæ appetit, & operationes, quas iuxta sensum, appetitumq; operatur, nulla alia corporis pars, sed vnus spiritus sentit, appetitq;, & operatur, operationesq; interdum is operatur adeò Deo exosas, vt animæ ab ipso creatæ morte eas puniat; nisi propriorum operum osorem, iniquumue Deum esse existimare velimus; necessariò animam ab ipso creatam corpori quidem vniuerso, at spiritui præcipuè inditam esse, & facultatem illi prauis hunc ab operationibus repellendi; & ad probas, Deoq; gratas impellendi tributam, & impositam etiam esse arbitrandum est: proindeque vbi id non operatur, iure à Deo puniri; quæ.s. impositum munus obire cum posset, obire neglexerit. Nec verò in ijs modò, quę dicta sunt, vbi animam corporis formam facientem Aristotelem damnamus, nequaquam de anima à Deo creata, sed de ea, quæ è semine educitur, dicta nobis esse, sed perpetuò vbi animam corporis formam non esse contendimus, non de anima à Deo creata, quæ corporis quidem vniuersi, at spiritus præcipuè forma visa est, positaq;, sed de ea, quæ è semine educta est, dicta esse, declaramus, profitemurque. At age, quod propositum est, num spiritus animalibus insit, & num inexistens operationes, passionesque, quæ omnium consensu animæ sunt, solus ipse eas operetur, patiaturque omnes, intueamur.

QVOMODO ANIMA E SEMINE EDVCTA CORPORI INSIT, manifestum vt fiat, corporis speciem, & animalis actiones, passionesq; & operationes inspiciendas esse. Cap. IIII.

Nimal num ex anima è semine educta, corporeq., vt è forma, materiaq., an vt è distinctis, separatisq; rebus compositum; nū .s. propria corporis vniuersi natura, an quæpiam eius pars, quæ quidem corpori vniuerso insit, at per se ea existat reliquo à corpore seiuncta, anima illa sit, vt innotescat; animal ipsum, eiusq; passiones, sensusq;, & operationes inspiciendæ sunt omnes: & si quidem specie eadē, & ijsdem vniuersum viribus, facultatibusq; donatum appareat; vel (quod cœlo euenire videtur) id modò à se ipso differat, quòd quædam eius partes reliquis paulò densiores, laxioresue sunt; eadem itaque in omnibus species, eædemque in omnibus vires, at paulò in alijs robustiores, languidioresue; ex dicta anima, corporeq;, vt è forma, & materia, & vnum omnino ens esse animal, eiusq; formam animam esse statuēdum est: minimè verò, si diuersis è rebus compositum id appareat; & quæ cum specie, tum verò, & agendi, & patiendi, & quæ passæ sunt sentiendi, operandiq; viribus, facultatibusq; à se ipsis differant. Quoniam enim id sunt entia, quod inexistens forma, naturaque; & cum illorū

omnium

omnium species, tum verò & actiones, & passiones, & earum perceptiones, operationesque, vel si proprijs ex materijs ita immersæ sint, vnum vt ijs factæ videri possint, inexistentium formarum sunt omnes: vtique quod forma vna, vnaque donatum est natura, vel si dicto à se ipso differat modo; eadem prorsus vniuersum specie, ijsdemque & agendi, & patiendi, & quæ patitur sentiendi, tum & operandi facultatibus præditum sit, summè est necessarium. Itaque (quod dictum est) si animalis corpus è partibus compositum sit, quæ & specie, & dictis facultatibus omnibus benè à se ipsis differant; nequaquàm vnum id ens, & cuius vniuersi vna sit forma, naturaque vna, sed entia tot sibi ipsis colligata, vnitaque esse, quot eius sint partes, quæ specie à reliquis, dictisque differant facultatibus, statuendum necessariò erit; singulisque propriæ formæ; propriæque dandæ erunt naturæ, veluti & entibus summè à se ipsis dissidentibus, terræ, aquæ, cæloque ipsi, vinculis quibusdam sibi ipsis colligatis, vel vasi cuipiam inditis, sibique ipsis immixtis. Age itaque animalis partes, earumque actiones, & passiones, sensusque, & operationes intueamur.

ANIMAL NON VNVM, IDEMQVE ENS ESSE, SED E REBVS multis compositum, nec è manifestis modò, sed è spiritu itidem neruoso in genere contento: & illarum singulas à reliquis omnibus agendi, patiendique, & operandi facultatibus, tum & dispositione, specieq; differre.

Cap. V.

ANIMAL non, vt lapides, metallaque, similare ens apparet, sed è plurimis, longèque à se ipsis dissidentibus compositum rebus; nec verò ex ijs modò, quæ manifestè sunt, è carnoso nimirum, neruosoque, & osseo genere, quæ quidem benè à se ipsis singulæ, & multò à reliquis amplius diuersæ, at benè omnes crassæ, corpulentæque sunt, sed ex alia itidem substantia, quæ quòd pertenuis, neruosoque inclusa est generi, sensum omnem latet. Nam huiusmodi dicto generi, cerebro scilicet, spinali medullæ, neruis, arterijs, venis, ventriculo, intestinis, vessicisque, & viscerum tunicis, vnis omninò exceptis ossibus, ijsque similibus rebus, reliquis, quæ albæ, exanguesque sunt, substantiam inesse, cerebris, ventriculi, & spinalis medullæ, neruorumque, qui, quòd videndi facultatem oculis inferunt, visorij dicuntur, conspicuæ cauitates manifestè declarant. Non scilicet, nisi substantia quæpiam in ijs continenda sit, tot, tantæque in cerebro cauitates, tantus in spinali medulla meatus factus sit: nec nisi per visorios dictos neruos dictæ substantiæ è ventriculos in oculos, & ex his in illos iter dandum sit, concaui à natura constructi sint; quæ neque temere quicquam facit vnquàm; & vacuum, atque inane summopere exhorret, summopereque aduersatur. Nec si non pertenuis substantia, spiritus nimirum, sed humor quispiam illis insit, nusquàm is spectetur; sed & interempto animali, & cerebro, neruisque incisis, statim inuisilis fiat: vel (quod fieri sentimus) in nostra sit potestate maiores, minoresue oculos facere, & nihil etiam operantibus nobis, bono rerum successu longè illi grandiores, longèque splendidiores, minores contra, obscurioresque malo quopiam ingruente fiant; & altero oculorum occluso intumescat alter. Nam si quidem humores, quò animæ collibitum est, confluant, non certè nullo illo temporis momento, & ex oculorum altero in alterum conuolent. Nec quòd non & reliquis in neruosi generis portionibus cauitates conspiciantur, quin reliquis omnibus eæ insint, & in reliquis omnibus spiritus inhabitet, dubitandum est. Quando enim manifestè à cerebro, spi-

nalique medulla nerui emanant omnes; & ijsdem omnes tunicis, eademque donati sunt substantia, id modò ab his alij differentes, quòd progressu duriores facti sunt; quod spinali etiam euenit medullæ, quæ scilicet quò longiùs à cerebro progreditur, eò durescit magis; molles verò qui dicuntur, & visorij cerebrum videri possunt in longius productum: vtique easdem omnibus cauitates inesse, eandemq; in omnibus substantiam contineri, existimandum prorsus est. At non in reliquis, sed in cerebro tantùm, spinalique medulla, & in visorijs conspicuas eas esse iudicandum; quia nequaquam, quod in cerebro, spinalique medulla, & in visorijs idem, & reliquis in neruis operandum spiritui est opus: & (vt in eo itidem declaratum est commentario, in quo animal vniuersum ab vnica animæ substantia gubernari expositum est) quod in illis operandum est, multò operetur commodiùs, si (quod factum videtur) in illorum singulis vna modò, beneque ea ampla, & bene corpulenta in re facta sit cauitas; in his contra, si in longè plurimis, longèque minutissimis, at ita sibi ipsis vnitis, agglutinatisque neruulis, vnus vt omnes videri queant, compositi sint; & in singulis (vt dictum est) angustissimi, & qui visum penitus lateāt, facti sint pori. Nam vel huiusmodi ne benè latum spiritui præbeant iter, nihil verendum est. Quoniam scilicet neruis reliquis propterea inditus est spiritus, vt quæ partes, quibus affixi sunt, & nerui etiam ipsi ab externarum rerum viribus patiuntur, eadem ipsis inexistens patiatur, percipiatque spiritus; tum ipsos vt neruos, circumpositasq; ijs partes, vt libet, commoueat, flectatque: vtiq; angustissimo subtilissimæ rei indendus fuit poro; in quo scilicet nullum is nactus locum, in quo solus ipse, & seorsum à neruo, cui inexistit, moueri queat, quocunque mouetur motu, eodem & rem, cui inditus est, commoueat, & secum eam perpetuò, nulloq; trahat labore; & quæuis eam externarum rerum actio penitus subeat, itaque ipsum immutet spiritum; quod factū videlicet est, minutissimi nerui angustissimo indendus fuit poro. At, quòd tantulus spiritus tantā membrorum molem sustinere, vectareq; minimè queat (quod factum itidem videtur) neruuli longè plurimi inter se colligandi, & vnus, benèq; crassus è minutis multis componendus fuit. Nam si verè vnus sit, eiusque in medio vnus modò, at benè amplus, & qui multum caperet spiritum, factus sit meatus; si quidem is paulo crassiore, densioreue factus sit in re, & quam externarum rerum vires ægrè subeant; prius quàm spiritus eæ innotescant, circumpositas mollissimas carnes grauiter affligant; si in minuta, laxaue, haudquaquàm, (quod partes secum vt attrahāt, præstent nerui oportet) illarum duritiei, ponderique renitantur, sed vtriq; cedant, itaq; & inflectantur; minimèq; quò propositum est, secum illas trahant. In cerebro contra, spinaliq; medulla, & visorijs in neruis bene amplæ, benèq; ab externarum rerum viribus defensæ, obtectæque, quales nimirum factæ sunt, faciendæ fuere cauitates; quæ scilicet non propterea factæ sunt, vt ijs inexistens spiritus circumpositas res commoueat, flectatue; nec vt quæ externarum rerum à viribus patiuntur, ipse eadem patiatur, sentiatque; sed (quod sequens ampliùs manifestabit sermo) cerebri quidem ventriculi, vt in ijs residens princeps spiritus portio, portionum reliquarum passiones, necessitatesque percipiat; tum & modum inquirat, quo illis sit occurrendum; qui scilicet singulis edendi sunt motus, intelligat, decernatque; munera nimirum obeat, quæ rectè vt obire queat, spiritus multus sit, & in benè ampla, benèque munita sede resideat, oportet; in qua videlicet nihil externarum rerum à viribus exagitetur, turbeturue. Spinalis verò medullę, visoriorūq; meatus tales facti sunt, non vt vllum in ijs operetur opus; sed per illam quidem in neruos (qui longè plurimi ex ipsa enascuntur) per hos in oculos iter vt faciat; quod vtique multò commodiùs, multòq; iucundiùs per amplam, patentemq; faciat viam. Itaque vel si nullę reliquis in neruis conspiciuntur cauitates, non propterea nullū ijs spiritum inesse suspicari licet: minus etiam vereri, ne longè angustissimi pori, & qui vel viuo in animali visum pe-

nitus

nitus lateant, non bene latum spiritui præbeant iter. At & seminis, è quo manifestè (vt alibi amplius declarabitur) confectum est neruosum genus, natura, speciesque, eius portionibus quibusuis huiusmodi substantiam inesse, manifestè declarat. Quoniam enim multus sanguini inest spiritus; itaque è venis elapsus fumum emittit; & haud multò post in grumum, in nigricantem scilicet, stabilemque coit rem; tenuitate nimirum elapsa, qua inexistente puniceus erat; fluidusque, crassior fit, nigriorque; & vel omnium consensu, vel sensus ipsius testimonio, amplius is seminarijs in venis, testibusque concoctus seminis naturam assumit, speciemque; pro dulci scilicet, rubroque, & fluido, amarus, acreue, & albus fit, viscosusque; & propterea omninò, quòd vniuersa eius moles copiosiore donatur calore; & dum tenuior eius portio in spiritum, vel in rem bene spiritui proximam agitur, crassior interea viscosa fit, glisceraque; & è qua nullus elabenti illi pateat exitus: vtique quin semini multò quàm sanguini copiosior insit spiritus, non est dubitandum. Nam amarum, acremue amplius, & mordicantem saporem (qualis semini inesse videtur) robustioris caloris, quàm dulcis est, actionem, & albedinem caloris molem exuperantis, & tenuitati præcipuè insidentis speciem esse; si non satis dum declaratum est, suo apertissimè declarabitur loco. Et Antiquiorum certè nullus spiritum semini inesse ambigere videtur; quin illum ei ad vnum indunt omnes; ipseque in primis Aristoteles. „ Inest (inquit) in omnium semine, quod „ calor vocatur: id autem non ignis, non talis aliqua facultas; sed spiritus, qui „ in semine, spumosoque corpore continetur. Semini porrò inesse conspectus spiritus, quin rebus ex illo confectis, quæ molles dum remansere, insit omnibus, ambigere itidem non licet. Etenim cùm bene fluidum, liquidumque, & bene viscosum existat semen; dum amplius in vtero concoquitur, & qui semini inesse visus est, amplius absoluatur, coerceaturque, & multus præterea alius in eo spiritus ingeneretur, in eoque retineatur, necesse est. Siquidem humidioribus eius partibus è viscosis exemptis, & in spiritum actis, coeunt hæ sibi ipsis; & pro viscosis lentæ fiunt, crassæque, externæ præsertim: itaque inexistenti tenuitati internæ præsertim nullus amplius patet egressus. Et antiquorum nullis materiale modò principium, sed quibus non vtrunque, & materiale scilicet, & agens, animaleque, hoc certè à masculino semine ad fœtus constitutionem apportari visum est, & spiritus id esse: qui igitur in rebus è semine confectis remaneat omnibus necesse est, elabi (vt dictum est) ex ijs impotens; & qui commodiori rei indi non possit. Itaque (quod dictum est) animal non vnum ens, sed è plurimis, longèque à se ipsis dissidentibus rebus veluti vinculis quibusdam sibi ipsis colligatis compositum est: nec è manifestis modò, sed è spiritu itidem; qui, quòd neruoso (vt dictum est) inexistit generi, & summa donatus est tenuitate; nusquam conspicuus fit. Ipsas porrò res, agendi, patiendique, & operandi viribus; tum & dispositione, specieque à se ipsis differre, si declaremus; superfluò sanè id agamus. Quis enim propria singulas, internas præsertim, opera conficere, & quibus aliæ à rerum naturis summoperè immutantur, patiunturque, & voluptate summa, summaue afficiuntur molestia, nullam alijs passionem, nullumque fieri sensum, & perpetuò alias moueri, motuque oblectari; immobiles alias sui natura esse, & ab alijs vectandas esse; quis itidem singulas propriam dispositionem, propriamque sortitas esse speciem, non intuetur.

ANIMAM E SEMINE EDVCTAM, NEC VNAM VNIVERSI ANI-
malis corporis, nec verò diuersas illius portiones diuersarum huius partium formas esse. Cap. VI.

PARTIBVS, quæ, & specie, & agendi, & patiendi, propriasq; passiones percipiendi, tum & operandi facultatibus adeò à seipsis differant, compositum animalis corpus cum sit: quàm longissimè omnibus quidem abesse existimandum est, vnum vt ens poni possit, & forma vna, vnaque donarum natura. At multò certè Aristoteli longius: cui nimirum; quòd non quæuis anima corpori cuiuis, sed singulæ bene apto, beneque ad proprias operationes ædendas accomodato indendæ, & formarum omnium maximè vna, maximèque simplex anima videtur; corpori itidem summè simplici, summèque similari indenda fuit. Nec verò (quod Peripateticorum nonnulli faciunt) non huiusmodi corpori indendam dicant; quòd diuersis prædita facultatibus, & diuersarum potens operationum, & quas nequaquàm per se, & similari indita rei ædere queat; ad quas omninò ædendas diuersorum organorum opus habeat ope; corpori è diuersis rebus composito, & quarum singulæ ad certas functiones organi vicem animæ præbeant, indenda fuerit. Neque enim cur organico (vt aiunt) corpori indita sit, sed num vna ipsa, simplexque cum sit vniuersa, diuersis rebus, & singulis vt proprijs materijs indi potuerit, modò inquiritur: & nisi fieri id posse demonstrent; quantumuis multis, diuersisque organis opus habere animam, & animalium corpus organis multis distinctum ostendant; nequaquam tamen propterea ijs vt propriæ materiæ illam inhęrere, declaratum videri potest. Cur enim alia ab organis anima cum sit, ijs inhærere nequeat? Minus etiam (quod alij faciunt) vnam quidem, & eiusdem vniuersam substantiæ animam ponant; & quæ, si vni, eidemque indatur rei, vnam, eandemque speciem, & vires, facultatesque vniuersæ easdem secum inferat: at diuersis rebus, diuersisque indita subiectis, diuersa ipsa fiat; diuersaq. specie, & diuersis donetur viribus; visiua nimirum in oculis, irascibilis in corde, appetitoria in iecinore fiat. Non enim corporis formam amplius, sed veluti communem quandam materiam animam ponant; quæ à diuersis corporis partibus, & speciem, & agendi, patiendiq;, & sentiendi, tum & operandi diuersas assumat vires: itaq. rem ponant, quæ omnium maximè, & Aristoteli ipsi, & rerum amplius naturæ repugnet. Materia (inquit Aristoteles) actu hoc aliquid non est, sed potentia; forma illā perficit, & ad entia omnia, quæ potentia est, agit: & manifestè entia passim immutari, & alia specie, alijsque donari viribus videntur, præinexistente natura ex eis deturbata, & alia ea subeunte, occupanteque. At neque animam veluti in partes diuidant; & è substantijs multis (quod Aristoteli factum videtur interdum) eam componant; diuersisq. corporis partibus diuersas animę partes vt proprias indant formas. Quorundam (ille inquit) corporis partium quædam animę partes ἐντελέχεια sunt, & perfectio. Propterea enim dictum id homini suspicari licet; quòd vna, eademq. anima, & vna omninò, simplexq. corporis vniuersi forma si sit; cur in diuersis corporis partibus diuersæ ædantur operationes, diuerseq. percipiantur passiones, & in diuersis animę affectibus diuersę corporis partes afficiantur, causam reddere desperauit. At summè id proprijs eius positionibus contrarium, summèq; aduersum, & summè etiam ab eo reiectum esse, & vnam prorsus, eiusdemq. animam vniuersam substātię esse, suo satis explicabitur loco. Minus etiam (quod alibi, & cum sensus, tum vero animalium motionis rationē explicanti Aristoteli placere videtur) vni corporis parti, & cordi omnino vt propriam formā indant animam: & propterea corporis itidē vniuersi, vel si difformè id sit, formam poni posse contēdant; quod partis sit forma, quę vitā partibus reliquis suggerat omnibus; & cui oēs, veluti centro

lineę annexę sunt. Nam ipsum etiam cor nequaquàm similare, & quod vna, simpliciq; à natura constitutum, & cui vna modò, simplexque natura inesse videri queat, vel Aristoteli ipsi videtur: non diuersis modò sui partibus diuersa donatum specie; sed neruis, arterijs, venis, fibrisque, rebus nimirum, quæ cum à se ipsis singulæ, tum verò à cordis substantia summopere differunt, intertextum; quin earum omnium principium Aristoteli visum, positumque. Tum, nisi quæ sentit, appetitque, & motū edit substantia, ipsa nimirum anima singulis insit corporis partibus; sed propterea singulas sentiendi, appetendique, & se se commouendi facultatem obtinere ponatur; quòd ab anima vni cordi inhærenti ea donetur: longè ægerrimè modus pateat, quo huiusmodi facultates partibus singulis assiduè cor subministret. Qui enim ab Aristotele inuentus est, non longè modò est obscurissimus; sed (vt suo amplius osten detur loco) absurdus insuper, ridiculusque, & in quo ne ipsum quidem Aristotelem acquieuisse, existimare liceat. Itaque quoniam (quod dictum est) nec vna, simplexque anima è semine educta corporis vniuersi, nec diuersæ illius portiones diuersarum huius partium formæ videri possunt: vtique res per se existens necessariò dicta anima ponenda est.

NVM ANIMA SVPERIVS DICTA CORPORIS FORMA SIT, exquisitius, & quibus inspiciendum sit in rebus. Cap. VII.

T tanti res momenti non adeò è longinquo est prospicienda, vniuersalique ratione, & quæ dictam animam corporis quidem, eiusque partium formam non esse declaret, at quæ nam sit nihil manifestet: sed proximiùs omninò inspicienda, proprijsque explicanda est rationibus; & quibus, si quidem partis nullius forma est, & per se existit, quæ animalis pars anima illa sit, manifestum fiat: eæ nimirum animalium cognitiones, operationesque intuendæ sunt; in quibus ab inanimis ea differunt; & quibus corpus, vbi anima illa spoliatur, spoliari videtur; sensus nimirum, motusq;. Nec verò (quod factum videtur) vniuersali quodam modò, sed vterque singulis in animalis partibus, in quibus fieri videtur, penitus inspiciendus est. Pręterea & eæ animalis passiones, in quibus, vel prorsus, vel tantisper sensu, motuque corpus destitui videtur; quædam nimirum mortis genera, animæque deliquia, & somnus postremò, & immutationes, quæ certis in dictæ animæ perturbationibus certis in corporis partibus fiunt. Num scilicet sensus, motusque singuli partium, in quibus fiunt, naturis attribui possint: ea nimirum natura, eaque partes donatæ sint dispositione; vt quos ædere videntur motus, proprijs eos viribus ædere, & à rebus, quæ in ipsis sentiuntur, pati ipsas, immutarique posse, intelligere liceat. Quoniam enim quæ rerum vires nihil in nos agunt, nihilque nos immutant, qualesuis eæ sint, nullum sui sensum nobis faciunt; sed eæ modò nobis percipiuntur, à quibus patimur, & à quibus immutamur; itaque antiquioribus omnibus, & ipsi in primis Aristoteli sensus quiuis per alterationem, & passionem quandam fieri videtur: vtique vel ipsius testimonio, num rerum, quæ singulis in partibus sentiuntur, sensus ipsis assignandus sit partibus inquirentibus, num à rebus, quas partes singulæ sentire videntur, partes ipsæ pati aptę sint, inspiciendum omninò est. Præterea, & num huiusmodi partium passiones, immutationesque voluptate, qua eæ afficiuntur, afficere eas queant, videndum. Adhuc, num singularum immutatio, eiusque sensus vni omnis, & nullo temporis momento communicari possit. Nam (vt dictū est) id etiam fieri sentimus; nec (vt Aristoteli placet) si non vna, eademq; animæ pars omnia sentiat, at certę modò ipsius partęs certa quædam percipiant; eorum, quæ sentiū-

tur, discrimina innotescere, dijudicariq; queant. Postremò, num vbi interit animal (quod, si anima corporis forma sit, euenire necessariò oporteat) corpus vniuersũ, vel principes saltem eius partes, & quibus demptis viuere animal nequeat, simul corrumpantur: & num in animæ deliquijs, somnoq; corpus vniuersum, singulasq; eius partes veluti sensu, motuq;, sic propria itidem forma, propriaq; destitui natura existimare liceat, quàm diligentissimè inspiciendum est. Et si quidem partes singulæ ab ijs, quæ sentiuntur pati, immutariq;, & voluptate, qua dum patiũtur, immutanturq;, afficiuntur, ipsas ea affici, & partium singularum passiones, immutationesq; vni omnes communicari posse, & anima à corpore separata vniuersum id, vel principes saltẽ eius partes corrumpi, & in animæ deliquijs è reliquis corporis partibus propriam substãtiam recedere, & (quod fieri oporteat, & fieri existimandum est) in illarum vnam confluere omnem visum sit; aut videri queat: vtiq; corporis vniuersi vnam, eandemq; animam è semine eductã, vel diuersas huius portiones, diuersarum illius partium formas ponere liceat: minimè verò, si eorum quæ dicta sunt, vel vnum non ita fiat, itaq; eueniat. Qui enim, si quibus in partibus sensus fit, motusq., non ipsis is partibus, ipsarumq; naturis attribui possit, si scilicet à rebus, quę in singulis sentiuntur, pati eas, immutarique, vel si quas patiuntur passiones iucundas ipsis eas esse, vel si quos singulæ edere videntur motus, proprijs ipsæ eos viribus edendi potentes esse, motuq; oblectari, vel si quæ in singulis fiunt immutationes, in intermedijs omnibus, & in principe illa, cui partium singularum passiones, sensusq; communicandi sunt, & communicari videntur omnes, nullo illo temporis momento, quo communicari videntur, fieri posse existimare non liceat; vel qui, si nõ perpetuò vbi interit animal, corpus vniuersum, nec verò insignes quæpiam eius partes corruptæ, ac ne immutatæ quidem sint; aut qui, si quæ in certis animæ perturbationibus certis in corporis partibus immutationes fiunt, nihil earum forma, naturaq; turbata, passaq; fiant, animam illam corporis vniuersi, vel eius partium formam ponere liceat? Age itaque, & partium in quibus sensus, motusq; fit, & rerum, quæ in singulis sentiuntur, naturam, viresq;, & motuum genera, quæ singulis eduntur in partibus, tum & voluptatem, molestiamque, qua singulis in sensibus, singulisq; in motibus, cum in partibus, in quibus sensus, motusque fit, tum & in principe illa anima afficitur, intueamur.

QVAE, ET QVIBVS, CVM IN EXTERNIS, TVM ET INTERNIS corporis partibus animal sentit. Cap. VIII.

NIMAL externa in corporis superficie vniuersa, & externis in partibus caloris, frigorisq; vires, nec summas modò, robustasq;, sed benè eas imminutas, languidasq; sentit: at vnas modò ente in quouis reliquis in partibus omnibus; in lingua verò duplices, & contrarias interdum simul, diuersasue. Entibus namque, quæ apud nos sunt, & quibus propriæ naturæ non summæ insunt, non propriæ modò insunt vires, sed aliæ, beneque interdum proprijs contrarię, diuersæue, ab ambiente singulis inditæ, & longè plerunq., quàm proprię sunt, robustiores. Vel languentes, enim, at assiduè à nouis superaccedẽtibus fotę, auctęq; ambientis vires, vel multò robustiores proprias entium naturas retundunt, exuperantque; penè & agendi ui exuunt: itaq. earũ actio reliquas corporis partes latet, soliq. manifesta fit linguę. Nam sapores quosuis non aliud esse, nisi proprię ciborum naturę, proprij scilicet ciborum caloris actionem, suo apertissimè declaratum est loco. At vniuersa (vt dictum est) externa in corporis superficie, vniuersisque externis in partibus, & lingua in vniuersa dictas percipiens vires, graciliore certè, molliorcuè in illa, & in extrema hac multò eas percipit exquisitius i

internis verò in partibus, per nares quidem aëris, vaporumq; vires, actionesq. (id enim manifestè odores sunt) in oculis autem lucem, nec vigentem modò, puramq;, sed imminutam, fœdatamq., colores nimirum: nam lucem proprium esse visus obiectum, & colores lucem esse imminutam, fœdatamque, suo illud apertissimè loco, & in proprio hoc manifestatum est cõmentario: per aures verò aeris impulsus, motusq., & longè eos languidissimos, & qui quamuis aliam corporis partem lateant prorsus. Nam sonos, quos audimus, non aliud esse nisi externi aeris motus animæ tandem cõ communicatos, dubitare non licet: siquidem quæ motum edere videntur res, non aliud agere videri possunt, nisi aerem violenter explodere, impellereue. Itaq; antiquiores ad vnum omnes sonum aere commoto fieri, & sonum omnino aeris motum esse consentiunt. Et non à naribus odores, nec ab oculorum tunicis, vel etiã humoribus lucem, nec ab auribus ipsis sonos, à præduris nimirum, & quæ vel grauiter ab exuperantibus agentium naturarum viribus oblæsę, afflictæq. nullum propriæ passionis sensum animæ præbent, languidissimas tenuissimarum rerũ actiones, impulsusq., sed ab alia inexistente substantia percipi, & suo apertissimè demonstratum est loco; & inde manifestè intelligere licet, quòd naribus, auribusq. abscissis, minus quidem, at satis tamen, & odores sentiuntur, & soni; si quid præsertim illarum loco apponas, quod narium, auriumq. vicem præstet: & quòd quantumuis naribus, auribusq. occlusis, si os rebus sonum emittentibus apponas, veluti copiosioris sentitur. Itaque externis in partibus caloris, frigorisque vires, in internis verò per nares aeris, vaporumque, per oculos autem lucis affectiones, & lucem ipsam, per aures aeris motus, impulsusque animal sentit.

PASSIONIS, IMMVTATIONISQVE, QVAE SINGVLIS IN PARtibus à sensilium viribus fit, sensum, dilationis, constrictionisque sensum esse; & ab vtraque moderata dum est, blandaq;, propterea voluptate animam è semine eductam affici, quòd in vtraq; ad motum agitur. Cap. IX.

SENSILIVM porrò actiones non perpetuò propterea iucũdas, molestasue esse, quòd partium, quibus anima è semine educta inexistit, & animę illius etiam naturã foueant, oblædantue, sed quòd, & partes, & ipsam etiã ijs inexistentem animam dilatant, constringuntq;, & moderatè dum id agunt, blandèque, voluptate summa, summa contra molestia vbi immoderatè, vehementerque illam ab ijs affici; quæ singulis in partibus à rerum, quæ in ipsis sentiuntur, viribus immutationes; passionesq. fiunt, & voluptates, molestięq., quæ eas consequuntur, manifestè declarãt. Quoniam enim calidarum, frigidarumq. rerum contactus diuersis quidem in corporis partibus, at simul in omnibus factus, iucũdissimus est, gratissimusque; & vel nullis alienis à viribus lingua occupata, & qui dilatant, funduntq;, & qui constringũt, constipantque cibi, vel si frigidi illi, & hi seu calidi, seu frigidi assumantur, itaque & hi, & illi nullum propriarum, sed contrariarum, diuersarũq; virium vtriq; sensum, & dispositionem linguæ indant, moderatis modò, blandisq. agant viribus, quæ illarum opus videri minimè queat, mirifica animam linguæ inexistentem afficiunt voluptate; & qui inspiratur aer nullum prorsus caloris, frigorisue sensum cum faciat, non voluptate modò summa, summaq. illam afficit molestia, sed veluti eam viuificat, prosternitque, & exitio tandem dat; & crassus omnino qui est perpetuò ferè id agere videtur: lux etiam ipsa nihil oculum, eiq. inexistentem animam cum calefaciat, at dilatet modò, diffundatque, dum moderatè id agit summopere illam oblectat, exhilaratque: at quæ vehementer, molesta est, grauisque, & tenebræ nullo illam cum efficiant

ciant, frigore, at contrahant modò; si non dolorificæ, noxiæque, at tristes certè sunt, odiosæque: postremò & soni, moderati qui sunt, & sibi ipsis congruentes, consoniq; longè iucundissimi, longè contra molestissimi cum sint, qui immoderati, & sibi ipsis veluti discordes sunt; & qualesuis facti quibusuis animal cum cõmoueant motibus: liquidò vtique patet, nõ perpetuò in rerum sensu voluptate illius generis animam affici, quòd illarum vires partes, in quibus is fit, vel quæ ijs inexistunt animæ portiones foueant, propriæue restituant naturæ; sed quòd partes ipsas, proindeq; & ipsis inexistentes dictæ animæ portiones dilatant, constringuntue. Qui enim, nisi ipsamet dilatetur, constringaturue anima illa, partium dilatationem, constrictionemue percipiat? & ab earum vtraque, moderata dum est, voluptate, molestia contra ab immoderata facta afficiatur? At verò, quòd earum neutra, nec vlla prorsus immutatio enti, quod nihil ab alienis immutatum sit viribus, per se iucunda esse potest: vtique quippiam aliud, quod dilatationem, constrictionemq; sectetur, vel à quo vtraq; fiat, & motus omninò voluptatis, qua à rerum, quas sentit, naturis, anima illa afficitur, opifex sit, proindeq. & motu ipsa oblectetur, oportet. Neq; enim aliud, quod illarũ vtrique commune sit, aut quod illarum alteri congruat, intueri licet; & manifestè is vtranq. sectatur, quin vtriusque veluti opifex est. Et à sonis, ab externis nimirum aëris impulsibus, motibusque, quæ illos percipit substãtia impelli tantùm, commoueriq., aliud nihil prorsus pati cum possit; & substantia, quæ sonos, eadẽ (vt dictum est) sensilium reliquorum omnium actiones percipiat oportet: vtiq; substãtiam, quę in animali sentit, propterea à rebus, quas sentit, voluptate affici, quòd ad motũ ab ijs agatur, & commoueatur omninò; omnibus quidem, at Aristoteli certè in primis decernendum est: qui nimirum voluptatem, vel operationem ipsam, vel operationis veluti affectã esse, & substantiæ vni vnam modò attribuendam esse operationẽ decernit.

SENTIENTEM ANIMAM, NEC SENSORIORVM, NEC VISCErum, nec neruosi generis naturam, sed spiritum omninò esse neruoso generi inexistentem. Cap. X.

QVONIAM igitur quæ in animali sentit substantia, propterea rerum vires sentit, quòd dilatatur ab ijs, constringiturque; & dum ita leniter alterum fit, vt commotionis modò, quæ dilatationem, constrictionemque necessariò consequitur, non & harum itidem sensus animæ fiat, voluptate summa afficitur; summa contra molestia, vbi vehementer dilatatur, at multò certè maiore, vbi constringitur; & propterea rerum, quas diuersis in corporis partibus, diuersis scilicet sui ipsius sentit portionibus, differentias dignoscit omnes; quòd quæ in singulis immutationes, motusque fiunt, vni, eidemque communicãtur omnes; & summopere motu gaudet, luceque: vtiq. quæ in animali sentit substantia corporea quidem, at longè tenuissima, sibiq. ipsi continua, & ab vna omninò sui ipsius portione reliquæ deriuent omnes, & sui natura mobilis, lucidaq; sit, oportet. Qui enim, nisi corporea sit, à caloris, frigorisq. viribus patiatur, immuteturque, & dilatetur omninò, constringaturque? aut qui, nisi longè tenuissima sit, adeò nullo temporis momento à languidissimis rerum viribus dilatetur, constringaturque; & quæ in ipsius puncto quouis immutatio, motusq. fit, in vniuersa fiat; & constricta tanta afficiatur molestia? aut qui, nisi sibi ipsi continua sit, & nisi quæ singulis corporis partibus ipsius insunt portiones, à communi quodam principio deriuent omnes, quæ in singulis immutationes, motusque fiunt, nullo illo temporis, quo fiunt, momento intermedijs omnibus, & communi cuipiam communicentur principio? aut qui, nisi sui natura mobilis sit, lucidaq., adeò motu oblectetur, luceq.? Substantiam, quę in animali sentit, huiusmodi esse

di esse cum oporteat: vtique, nec reliquarum corporis partium, nec earũ, quæ, quòd in ipsis præcipuè sensus fieri videtur, sensoria dicta sunt, nec reliquorum viscerum, vel cordis ipsius, vel ipsius etiam neruosi generis (in quo vno sensilium omniũ actiones percipi videntur) naturam esse existimare licet. Nam vt cutis, quæ corpus contegit, & linguæ portionem ab appositarum rerum viribus dilatari, constringique, & cõmotionem, quæ dilatationem (vt dictum est) constrictionemq. consequitur, iucundam inexistenti naturæ esse, existimare liceat; non certè nullo illo temporis momento, quo dilatari, constringiq. videtur, dilatetur, cõstringaturue. Minus etiam illius immutationem, motumq. cuti vniuersæ, vniuersæque linguæ, & communi insuper principio, proindeq. & intermedijs partibus omnibus nullo itidem temporis momẽto communicari existimare licet. Minus etiam cerebrum (nam non in naribus, auribusque, sed ipso in cerebro odores, sonosque percipi, & manifestè sentimus, & satis est, vt videtur, superius declaratum) bene nimirum crassum, corpulentumq. ens, & quod quouis contrectatum, dilaniatumq. modo, nullum prorsus propriarum passionum sensum animæ præbet vnquàm; penitusq. sui natura immobile est, à longè languidissimis inspirati aëris viribus dilatari, constringique, ijsque ab externis aëris impulsibus, qui externarum corporis partium nulli percipiuntur, impelli, agitarique, & dilatatum, constrictumque, & commotum non ipsum modò, sed parteis itidem omneis; earumq. naturas volnptate tanta, tantaue affici molestia; aut oculos ipsos, crassiusculum omninò, minimèq. lucidum ens, non à solis modò candore, sed & ab albedine omninò quauis dilatari, diffundique, à tenebris contra cõtrahi, & lucem adeò ipsis iucundam, gratamque, tenebras contra tristes, odiosasq. esse, & vtramq. ipsorum affectionem reliquis corporis partibus, earumq. naturis communicari, existimare certè non licet. Minus etiam, quàm sensorijs, cordi, reliquisq. visceribus sentiẽs anima vt propria ipsorum forma indi potest: nihil enim ipsa, quàm illa, crassa sunt, corpulentaque; & ijs obtecta sunt rebus, quas non languidissimæ modò ciborum, inspiratiq. aëris, & lucis vires, ipsaq. etiam lux, sed nullæ prorsus, à quibus animal penitus exitio non detur, nullo permeent temporis momento. Tum non ciborum modò, lucisque, sed ne inspirati quidem aëris, qui cor nihil minus, quàm cerebrum attingit, subitque, cordi sensus fit vllus; & qui fieri interdum videtur, nõ ipsius is cordi, sed neruosi generis portionibus, à quibus contegitur, & quibus adhæret, firmaturque, attribuendus est omninò. Cor enim ipsum, veluti & reliqua viscera, nullum prorsus propriarum passionum sentienti animæ sensum præbet, veluti nec sanguis, è quo tenuioribus sui partibus spoliato confecta sunt omnia. Neruosi verò generis (vel si manifestè sensus omnis in ipso fit, & sibi ipsi continuum est vniuersum, & vniuersum à cerebro, veluti à communi pendet principio; conditionibus omninò quibus sentientem animam donatam esse oportet, reliquis donatũ est omnibus) propriam ipsius naturam animam ponere non licet. Nam & ipsum nihil minus, quàm sensoria, visceraque, crassum est, corpulentumque; & non modò ipsius portio quæuis, in quam quispiam influat humor, qui meatum, in quem confluere visus est spiritus, obstruat, sentiendi ui spoliari videtur, sed cerebrum ipsum, ipsa nimirum illius vniuersitas, & in quo (vt dictum est) manifestè odores percipiuntur, sonique, & sensilia reliqua omnia dignoscũtur, dijudicanturque, quouis contrectatum, dilaniatũq; modo, nullum propriæ passionis sentienti animæ sensum præbet. Quoniã igitur, nec sensorijs, nec visceribus, nec ipsi etiam neruoso generi, vt propria ipsorum natura sentiens anima indi potest, eæq; modò animalis partes sentiendi facultate donatę videntur, quibus quæpiam inest neruosi generis portio, & (vt dictum est) in ipsius vniuersitate, & odores percipiũtur, sonique, & passiones, quas reliquis in portionibus anima patitur, motumq. quibus commouetur iuditium fieri videtur omnium: vtiq; vel si nulla neruoso generi inesse vlla foret substantia, cui sentiẽdi vis attribui posset,

ineſſe eam tamen, ijſque donatam conditionibus, quibus quæ ipſi conuenirẽ viſæ ſunt, donatam eſſe oportere, declarant, longè ſcilicet tenuiſſimam, lucidamque, & mobilem, exiſtimandum neceſſariò foret; Is nimirum ſpiritus, qui neruoſo in genere vniuerſo, & cuius princeps portio in cerebri ventriculis inhabitare viſus eſt, vel nihil vſquàm conſpectus indendus illi vniuerſo foret. Age verò & cur quale conſtructū eſt, conſtruendum fuerit neruoſum genus inquiramus: nam, & res ipſa per ſe digna eſt, quæ quàm diligentiſſimè inſpiciatur; & rectè ea inſpecta, ſenſum, qui animali ſit, ſpiritus illi inexiſtentis eſſe omnem, liquidò pateat.

NERVOSVM GENVS ITA CONSTRVCTVM ESSE VNIVERſum; vt quæ in ſingulis eius portionibus ſpiritui percipienda erant; & in ipſis percipiuntur, optimè percipi poſſint omnia. Cap. XI.

LIENO in loco, atque inter contraria genitus ſpiritus, & ad cognata ne elabatur, neue à contrarijs oblædatur; corpore (quæ facta videntur) vndiq; quidem obtegendus, at non imo in eo recondendus vniuerſus fuit; vel ſi minus inde elabatur, minuſque etiam ibi offendatur. Siquidem ibi poſitus externarum partium offenſiones nihil ad eum delatas nihil prorſus ſentiat; itaque & nihil vitet. Neceſſariò igitur vel extremæ corporis ſuperficiei immiſcendus fuit. Sed validas modò caloris, frigoriſq; vires, & percutientium rerum in ea percepturus ictus, neruis, & cute contegi potuit durioribus: ibi modò extenuatis rariſque magis, vbi exquiſitius ſentiendæ illę erant, in extremis nimirum digitis: minus itaque in ijs obtectus, minuſq; defenſus, magis omnino ab externis rebus in ijs paſſus, longè quàm alia in quauis externa corporis parte exquiſitiùs illarum vires, actioneſque percipit. Minimè verò & in parte itidem, qua cibi aſſumendi, ſentiendiq. erant, duris, denſiſq; indi potuit rebus. Niſi enim proprias ciborum naturas, propriaſq. is ſentiat vires; res interdū deglutiat, quæ, vel pacto nullo, vel longè inuerti queant ęgerrimè; & quæ exitium animali inferant: languentes verò illæ, ſegneſq. (neq. enim robuſtiores, vigenteſq. languens animalium calor inuertat, exuperetq.) nequaquàm in ſpiritum agant durioribus contectum rebus. Laxiſſimę igitur carni, molliſſimiſq. indendus fuit neruis; quos vel languidiſſimæ ciborum vires permeent, peruadantque; vt non algętem modò, agentemq. ab ambiente illis calorem inditum, friguſq. linguę inexiſtens ſpiritus percipiat, ſed propriè inſuper naturæ vires, qualeſcunq. eæ ſint; vt à quibus nimis conſtringitur, dilataturue, à propria videlicet dimouetur ſpiritus diſpoſitione, reſpuat eos, reijciatque. Quoniā propterea cibi aſſumi poterant corrumpi iam cæpti; quorum ſcilicet calor bene quidē immutatus, & à ſpiritus ſubſtantia diuerſus factus eſſet; at non ita tamē, vt eius actio ſpiritui linguæ inexiſtenti à priore diuerſa facta videri poſſet: vt qui mollibus quidem (vt dictum eſt) laxiſq. inditus rebus, & quas vel languentes ciborum uires permeēt, (ab ijs itaq. pati, immutariq. uidetur) at contectus omninò ab illis, defenſuſque, nec à languidiſſimis pati; nec quaſuis agentium naturarum, earumq. actionum differentias percipere poteſt. Si itaq. ei quæuis caloris immutatio percipienda eſt; nudo ipſi, cute nulla, nulliſq. contecto neruis, calor ipſe, elabens nimirum tenuitas apponenda eſt, immiſcendaque. Et quoniam inſuper (vt ſuo amplius declarabitur loco) aër itidem admittendus, ſpirituiq. immiſcendus erat, iſque niſi purus, tenuiſque, & ſpiritus omninò ſubſtantiæ proximus ſit, cognatuſque, vel nullo temporis momento proſternat eum, perdatque: patens vtrique, & non procul ab ore ad cerebri vſq. ventriculos, ad ſpiritus ipſius ſedem, & ad ſpiritum ipſum præbendus aditus fuit; ut ſpi-

ritus

ritus ab eis contactus propriam ipsorum naturam percipiat; aliena itaque, à quibus adeò promptè exitio datur, aufugiat, declinetque; cognata, similiaque, à quibus refici, ac viuificari videtur, sectetur, amplexeturque; & quantus, qualisque dari oportuit, datur videtur. Nares itaque ori appositæ, per quas vtrique ad cerebri ventriculos, ad spiritus vniuersitatem ascensus patet. Tum etiã quia non quæ contingit modò sentire opus habet spiritus, sed remota etiam; quò ad nutrimentum, quod non vt plantis, sic & animalibus itidem appositum est, ire, & contraria, quæue oblædunt, vitare, & similia, cognataque, & quæ ipsum fouent, sectari queat. Luci itidem ad spiritum aditus dandus fuit; quæ à rebus, quas attingit, relucens omnibus, & ab omnium specie affecta, eam ipsi afferat; & res omninò ostendat omnes. Itaque & huic itidem ipse omninò contingendus fuit spiritus nulla prorsus cõtectus re: à quauis enim reijciatur, obscureturque. At nequaquàm ad ventriculos vsque patefaciendus ei aditus fuit. Nam si (cuiusmodi inspirando aeri factus videtur) angustus, flexuosusque esset factus, & qui ibi modò pateret, vbi admittenda esset lux; obscuretur ea, atque inuisilis fiat, & nequaquàm perpetuò spectari ea posset: si amplius, rectusque factus foret; & ab externarum rerum viribus oblædatur, & ipse elabatur spiritus. Itaque ipse foras ad lucem excipiendam emittendus fuit spiritus; at rebus includendus, quæ spiritum quidem retineant, coerceantque, & ab ambientis viribus tueatur; at quæ tamen lucem admittant quamuis patefaciendum nimirum luci ad spiritum iter; ipseq. spiritus calidis, transpicuisq. indendus humoribus, & transpicuis illi retinendi fuere tunicis; quo in oculis factum videtur modo. Tum & quæ nulla ostenderet lux, seu nõ præsens, seu ab oppositis intercepta, prohibitaq., rebus sentire itidẽ opus habens spiritus, vt amica, familiaq. adire, noxia, alienaq. uitare, atq. effugere posset, nec alia id potens ratione, nisi motum modò percipiens, à commotis illis aeri datum: non quidem in aperto ponendus fuit; quod nimirum non nisi maximè necessariò fieri oportuit. Eòque etiam minus, quòd in aperto, liberoque positus loco, non satis commodè aeris motum percipiat; qui scilicet ut percipiatur, unus, idemq. seruetur, nihilque imminuatur, quin robustior assiduè fiat, oportet; aer scilicet, cui inditus est, nihil dissoluatur, nihilque à se ipso segregetur, quin in se ipsum assiduè magis colligatur. Itaque (quod factum itidem uidetur) cuius pars, per quam aeris motus spiritui communicandus est, non benè tantùm extenuanda, sed aures ei circumponendæ fuere; in quibus, qui eas subit aer in angustius assiduè cogeretur; itaque unus, idemq. perpetuò seruaretur, assiduèque magis in se ipsum colligeretur.

PRINCIPEM SPIRITVS PORTIONEM, EIVSQVE VELVTI vniuersitatem (quod factum uidetur) in cerebri uentriculis locandam fuisse. Cap. XII.

NISI (vt dictum est) quos singulæ spiritus portiones percipiunt res, vni eæ omnes, eidemq. communicentur, haudquaquàm earum differentiæ, & quæ magis amplexandæ, magisue reijciẽdæ sint, dignoscatur: rectè enim Aristoteles, quod dijudicat, vnum oportere esse, decernit. Præterea & quæ spiritui percæptæ sunt vires, earum cognitio, memoriaq; retinenda est, conseruandaque. Nam si nulla ea remaneat, ijsdem à rebus sæpius offendamur, & ab ijs, quæ bonæ sunt, iucundæq. abstineamus; perpetuò omninò quales singulæ sunt inscij, ancipitesque, magno assiduè incommodo singularum vires experiamur. Adhuc remotarum etiam rerum vires, earumq. amplius, quæ non vniuersæ innotuere, quarum scilicet non omnes conditiones, sed quædam modò, aut vna tantùm manifesta est, reliquæ latent, hæ itidem intelligendæ sunt; vt à quibus bono quopiam affici possemus, eo potiamur; & quæ

malum

malum quippiam inferant, videmus id, reijciamusque. Præterea & futuræ necessitates prævidendæ; & res, quibus ijs, & præsentibus etiam occurramus, comparandæ; & quibus comparentur artibus intelligendum; & longè omninò plurima ad vitam conseruandam, commodèq; degendam conficienda sunt opera; proindeque & organa, quibus ea fiant, excogitanda: quæ, nisi eorum quæ spiritus percepit, memoria seruetur, eaq. omnia veluti ante oculos, vbi libet, ponere queat, conficere ignoret prorsus. Nam (vt suo amplius explicabitur loco) quæ rerum conditiones, & quæ omninò res sensu perceptæ non sunt, earum cognitionem non aliunde, sed ex ijs modò, quæ sensu perceptę sunt, sibi compare potest spiritus. Tum internis, externisq. in corporis partibus longè plurima, maximèq; ad vitæ conseruationē necessaria spiritus portionibus illis inexistentibus operanda sunt, conficiendaque; quæ non nisi aliarum multarum, & omnium quædam ministerio, atq; ope, summaque omnium operantium concordia operari, conficereq. queant. Et portiones omninò singulæ, vt mala, molestiaque, quæ sunt, amoliantur, & quibus opus habent, vt consequantur, & seruentur omninò; reliquarum omnium assidua ope, atq; opera indigent. Itaque non (quod dictum est) vna modò reliquarum omnium necessitates, laboresq; percipiat, & modum, quo ijs occurrendum est, inueniat oporter, sed, vt iuxta eius vnius arbitrium reliquæ operentur omnes; quos scilicet motus ædendos illa decernit, & quos illa omninò ædit motus, hæ illos ædant omnes, ab illa nimirum vna reliquæ commoueantur omnes, necesse est. Nisi enim id fiat, proprijs singulæ muneribus, proprijsq; operibus, & propriæ intentæ bono, nihil aliarum molestias, laboresque curent, ac ne percipiant quidem. Quin nec quæ singulis conficienda sunt, conficere sciant: quæ scilicet non vno, simplicique, & vniformi motu, quali spiritus portio quæuis natura moueri videtur, sed longè plurimis, maximèque difformibus, quales ea tantùm spiritus portio ædere sciat, quæ perceptas res veluti ante oculos ponere, & in ijs motus, quibus; quæ conficienda sunt, rectè confici queant, intueri potest. Postremò è cōcalefactis præsertim, adapertisq; partibus assiduè spiritus elabitur; itaq; imminuitur assiduè; & propterea si seruandus, reficiendus assiduè, nutriendusque est; alienę nimirum res in se ipsum inuertendę spiritui sunt. Quoniā igitur munera spiritui obeunda sunt; quæ non omnes, nec diuersę ipsius portiones obire queat, sed vna tantùm, & bene quidem magna, ac ita in se ipsam collecta; vt quę sentit, vniuersa ea simul sentiat omnia; & quę nullis ab externarum rerum viribus exagitata, nihilque ab ijs passa, & ne in propria quidem sede vectanda, commouendaq; impedita, defatigataque vnquàm, quę omninò nullis à proprijs passionibus diuexata, nullisque in proprijs operationibus occupata cum sit, reliquarum passionibus, motibusq. percipiendis vacare possit; nihilq; è propria sede elapsa vnquàm, itaq. diu eadem durans, illorum memoriam retinere, conseruareque, &, vbi licet, recolere etiam queat: vtiq; ipsius sedes in eiusmodi neruosi generis portione, tantaque, & talis construenda, itaq; obtegenda, locandaque, & portiones reliquę ei annectendę, & ex ea veluti producēdę fuere; cuiusmodi cerebrum est, & quomodo constructum, obtectumque, & locatū videtur. In magnę scilicet, beneq. corpulentę molis profunditate, etsi plures, at ita sibi ipsis cōtinuę, vt vna omnes videri queant, & benè omnes amplę construendę fuere cauitates; & moles ipsa benè conjectę, benèq; munitæ corporis parti, capiti nimirum indenda, & ceruici hoc superponendum fuit; à qua sustineretur, uectareturq., & flecteretur; & portiones illi reliquæ, singularumq; cauitates illius cauitatibus vniēdę. Postremò & rebus, quę inuertendę, & è quibus reficiendus est spiritus, aditus aperiendus. Siquidem in crassę, corpulenteque, & benè contectę rei profunditate inclusa spiritus portio, itaq; nihil vnquàm ab externarum rerum viribus exagitata, nihilq; in propria sede, & corporis parte, cui ea indita est, vectanda, commouendaq; detenta, defatigataque, reliquarum portionum passionibus, motibusq; & ijs omninò per-

cipiendis vacare potest. Ille enim oēs dilatationes (vt dictum est) sunt, cōstrictionesq.; & harum nulla sine motu fieri potest. Et quòd nullus adeò corpulenta è re elabēdi ei patet exitus, proindeq. nihil imminuitur vnquam, sed diù eadē durat, & benè ampla residet in sede, benèq. mobilis est; motuum, quibus cōmouetur, memoriā, cognitionemq. diù seruare, & vbi libet, recolere eos potest. Et quòd portionum reliquarum sedes ipsius sedi, & ipsi omninò portiones reliquæ cōtinuę sunt, & spiritus multò quàm aqua, & aer etiam ipse tenuior, multòq; ad motum promptior: vtique, veluti qui in aquę, aerisq. portione quauis fiunt motus, vniuersę ij aquæ, vniuersoq. cōmunicantur aeri; ita & qui in portionibus vniuersitati, & illis qui in hac fiūt motus communicari possunt. Postremò & quòd inspirati aeris portio, exhalationesq., quæ in ventriculo, ventreq. fiunt, & quæ è sanguine in plexu retiformi contento, ab eiusq. motu exagitato exhalat euaporatio, benè.s. tenues res, & quę si spiritui immisceantur, & copia ab eo excedantur, exuperentur ab eo, in spiritūq; agantur, cerebri ventriculos assiduè subeunt, vtiq; quę magna ipsius in ijs inhabitat portio, portiones reliquas, & se etiam ipsam, vbi opus est, reficere pōt. Itaq. (vt dictū est) quòd spiritus portionū, cui reliquarum passiones, rerumq; osum vires, & reliquę percipiēdæ sunt conditiones, motuūq.; quibus à singulis cōmotus est, memoria, cognitioq. seruanda, retinēdaq. est; & ex ijs remotarum, & presentium etiam, ut quarum non oēs conditiones manifestę sunt, quę latent, intelligendæ sunt oēs; & modus insuper, quo quæ spiritus portiones patiuntur mala, reijciantur, & quibus opus habent, comparentur, motus nimirum inueniēdi sunt, quibus illa oīa peragantur; & singulæ spiritus portiones ijs cōmouendæ; deniq; quia reijciendę sunt omnes: vtiq; spiritus vniuersitas eiusmodi sedi, itaque constructæ, cuiusmodi cerebrum est, & quomodo cerebrum constructū videtur, & cerebro omninò indenda fuit. Itaq. quoniā, si qui in animali fit sensus, corporis vniuersi, vel partium, in quibus fieri videtur, aut interuatū cuiusuis, ex ijs, quæ paulo crassiores, manifestęq; sunt, formæ, naturæq; attribuatur, si vni omninò non assignetur spiritui, nec modus, quo quę diuersis in corporis partibus sentiuntur, sentiri possint; nec quo, quę in singulis percipiuntur, vni, eidemq; oīa percipiantur, innotescantq.; nec quo ita in rerū singularum sensu animal afficiatur, vti affici videtur, nec quo præteritarum passionum, preteritorumq. motuum memoria seruetur, & singuli, vbi libitū est, recolantur; intelligere licet; manifestissimus verò is fit, si spiritui neruoso in genere contento assignetur; & ita corpus vniuersum constitutum est, vt quę sentienda, intelligendaq; sunt, inexistēs spiritus sentire, intelligereq. optimè possit omnia; vtiq; vel singularum partium, in quibus motus fit, naturis, an & ipsi spiritui attribuendus sit; nō dum intuitis, motum itidem non corporis vniuersi, singularumue eius partiū formæ, sed & ipsum spiritui neruoso in genere contento attribuendū esse statuere liceat; age tamen ipso etiam in motu id inquiramus. Conditiones nimirum, quibus substantiam, cui aīalium motus attribuendus est, donatam esse oportet, tum & num ij corporis partiū moles, an qualis modò spiritus neruoso generi inexistens donatus sit, intueamur.

QVALEM ESSE OPORTEAT, QVAE ANIMALIS CORPVS commouet substantiam, & spiritum omninò eam esse neruoso generi inexistentem. Cap. XIII.

QVod autem calor, vel si propria natura mobilis est, & summopere motu gaudet, non subiecto in qualiuis, sed ei modò inexistens, quod tenuissimum, promptissimumq. & leuissimum fuerit, moueri videtur; itaq. entia nulla prorsus, at ea modò moueri apparent, quę summa donata sunt tenuitate; & motus, quos externæ corporis partes, & internarum etiam quędā edunt, sentientis, intelligentisq., & huius omninò arbitrio, imperioq. eos ædūt; quę

nimirum ibi modò mouentur, vbi sentiens, intelligensue amplexandum quid, reijciendumue, decernit; & quos sentiens summopere ædi appetit, si intelligẽs non ædendos statuit, nihil eos ædunt; & motus nequaquàm simplices, vniformesq., sed qui mille assiduè variandi sint modis; quorũ omninò rationem, modumq., nisi vna, eadẽq. intelligenti sit mouens, ignoret hæc prorsus. Præterea & quoniã parti cuiuis, cui laboriosus, difficilisue quispiam ædendus sit motus, & ad quem ædendum partium reliquarũ opus habeat ope, promptissimè inseruire videntur oẽs; & quapiam molestia affecta, si non reliquæ omnes, at brachia certè, manusq. statim ad eam conuolant, quod molestiam infert, vt amoliantur; quin, vt ne quædam offendantur, se ipsas aduenientibus obijciunt ictibus: liquidò vtriq; patet, substantiam, cui motuum ædẽdorum facultas attribuẽda est, longè tenuissimam, sibiq. ipsi continuam omnem, & nõ sibi ipsi modò, sed sentienti, intelligentiq. vnam, eãdemq. esse oportere. Neq. enim nisi summa donata sit tenuitate, vel si nulla ipsi corporis moles uectanda foret, se ipsam commouere queat: nec nisi sibi ipsi continua, & non sibi modò, sed sentienti, intelligentiq, vna, eademq. sit; quos ædendos illæ decernunt motus, benè interdum laboriosos, molestosq., & nequaquàm (vt dictum est) simplices, vniformesque, qualibus vnis mobilia entia natura moueri gaudent, & moueri videntur, sed qui assiduè immutãdi sint, ędere velint, sciantue. Substantiam ergo, cui animalium corpora commouendi facultas tribuenda est, huiusmodi esse cum oporteat; liquidò patet, nec corporis partium, quę motus ædere videntur, neq. ijs inexistentium neruosi generis portionum, naturã esse. Nam vtręq. longè corpulentiores sunt, longèq; grauiores, quàm vt à proprijs naturis moueri queant: & ratiocinandi facultatem ijs indere cum non liceat, nullos prorsus ijs motus, at eos certè minus, qui ratione quadam ædi videntur, attribuere ijs licet. Neruosum pręterea genus, (cui omnium consensus motus ędendi facultatẽ attribuit, & necessariò attribuenda est; siquidem eę modò partes moueri videntur, quibus quępiam ipsius portio indita est; & ea abscissa, offensaue, nullo amplius commouentur motu) manifestè sui natura immobile est, demortuumque. Nam cerebrum, à quo manifestè principes ipsius portiones deriuãt, & à quo mouendi facultas ijs indi videtur, sui natura penitus immobile est: & nerui quiuis, si quispiam eos subeat humor, spiritui nimirum, qua in eos illabatur, via obstruatur, se se mouendi facultate spoliãtur omni; & ea tursus donantur, si humor discutiatur; si scilicet, qua in eos illabatur spiritus, via aperiatur. Id quod pulcherrimè Galenus nos docet; dum digito illam restituit, non digito, sed spinalis medullæ portioni, è qua, qui eum fertur in digitum, exoritur neruus, proindeque & neruo ipsi rebus appositis, à quibus neruo inexistens humor, qui ne spiritus eum subiret obstabat, in flatũ ageretur omnis. Vt (quod dictum est, substantiam inquirentibus, cui qui animali sit motus, attribuẽdus esset, vel si neruoso generi spiritus nullus inesse visus foret, à quo ipsius portiones, quæ commoueri videntur, commoueantur, necessariò ijs omnibus indendus foret. At age, num (quod dictum est) si non omnes, at insignes certè partiũ motus intelligentis imperiò fiant, num scilicet, quos principes neruosi generis portiones ædunt motus, iuxta vniuersitatis in cerebri ventriculis residentis decreta eos ædant; vel satis (vt videtur) conspectum, amplius inspiciamus: tum & modum, quo ad quos, quantosque collibitum ei est, illas agat motus, & quo singulæ spiritus portiones corporis partes, quibus inexistunt, commoueant; siquidem & is declarandus est. Et is amplius, quo è quibusuis in quasuis, & ex inferioribus in superiores vasorũ partes succos quosuis ijs inexistens agit spiritus, satis quidem (vt existimo) in eo expositum commentatio, in quo animal vniuersum ab vnica animæ substantia gubernari declaratum est, quantum præsentem ad inquisitionem pertinet, intueamur.

SPIRITVS PORTIONES OMNES VNIVERSITATIS arbitrio, & ab ipsa omninò moueri vniuersitate. Cap. XIIII.

PIRITVS portiones, quæ neruis, musculisque insunt, quos ædunt motus, vniuersitatis arbitrio eos ædere, & inde (vt dictum est) intelligere licet; quòd motus ædunt, quos non quæuis spiritus portio, sed ea modò, cui ratiocinandi facultas tributa est, ædere sciat; & quòd quos illa ædendos motus decernit, vel si summis ijs laboribus, summisque ædendi sint molestijs, statim eos portiones, quibus ædendi sunt, ædunt omnes; & à quibus abstinendum statuit, vel si summa ab ijs voluptate afficiantur, summaue exoluantur molestia, abstineant ab ijs tamen. Præterea, & quòd vniuersitate vehementer affecta, vehementer videlicet quid appetente, exhorrenteue, motus portiones ædunt, quos nihil illa commota, & proprijs omninò viribus ædere nequeant prorsus. Præterea, & quòd nauigationis, ciborumque, qui stomachum olim fecere, memoria, & conspectus amplius nauseam, stomachumque facit. Quoniam enim motuum, qui in portionibus fiunt, non ipsis in portionibus, sed omnium vna in vniuersitate memoria seruatur: vtique quos hæc illorum excitat, in vniuersitate excitet, & ab ea portioni communicentur, quæ illis olim ab ipsa commota fuit, oportet. Quin & quæ venarum, arteriarumque, & reliquorum vasorum fibris insunt spiritus portiones, vel si quòd assiduè succos, quibus oblectantur, attrahunt, & qui molesti sunt, expellunt, assiduèque illas expandunt, contrahuntque, nullo vnquam voluptatis, molestięque, qua impulsę illa omnia operantur, vniuersitati facto sensu, nullamque hęc illarum motus sistendi, immutandiue facultatem obtinere videtur, itaque suspicari licet, proprio illas moueri arbitrio; vniuersitatis tamen arbitrio & ipsas moueri existimandum est. Siquidem lętitia, timoreque, & affectionibus alijs agitata vniuersitate, summopere pulsus immutari videntur; & perpetuò tales fiunt, quales ad pręsentia mala amolienda aptissimi sunt, vel si pulsantem portionem nihil eam attingant, & quales ea modò ædere sciat spiritus portio, cui & partium singularum mala, & modus insuper, quo propulsanda ea sunt, notus sit. Id verò, & alij multi, & pręcipuè qui spiritu imminuto, aliud malum nullum animali passo fiunt, manifestè declarat. Quoniam enim (vt dictum est) propterea frequentiores fiunt, vt maior euaporationis copia, qua pręcipuè spiritus reficitur, è sanguine in arteria in plexum retiformem complicata contento, educatur: vtique si spiritus ei existens proprio arbitrio frequentius eas agitet, & vniuersitatis imminutionem, & frequentiore arterię agitatione copiosiorem euaporationem educi, ex eaque illam nutriri, res omninò intelligat oportet; quę qui vniuersitati manifestissima sint, vel ipsis intuemur oculis; at qui portioni plexui retiformi inexistenti nota sint, longè ægerrimè imaginari licet. Pręterea, & quòd vbi necessitas quępiam portionem quampiam certa quapiam ratione pulsare cogit, eadem & reliquę, vel si nulla & ipsas ita pulsare necessitas impellat, pulsant omnes: vt dicto in pulsu, & in eo itidem, qui pulmone inflammato fit, & in alijs intueri licet. Propterea enim ille frequentior vbique fit, quòd se se vt citò reficiat vniuersitas, sanguinem in plexu retiformi contentum frequentius exagitat; & hic veluti ferrans, quòd tumefactus, induratusque pulmo nihil se se expandentibus arterijs cedit; itaque si ęquè expandantur vniuersę, necessariò ijs inexistens spiritus comprimatur. Id igitur ne fiat, aut vt minus fiat, non æquè arteriæ vniuersæ, sed alia parte magis, alia minus, quomodo & pulmonem tumefactum esse, existimare licet, amplificari eas oportet. Itaque quoniam & reliquæ eadem expanduntur

ratione; benè rationi congruum est, portiones ʃidem arteriarum fibris inexistentes iuxta vniuersitatis imperium eas expandere. Neque enim si proprio eas expandant arbitrio, cur qua vni modò celeritate, rationeque expandendæ sunt, ea & reliquæ expandant omnes, à nulla, vt ita expandant, impulsæ necessitate, & iniucundiùs fortè ita expandentes, intueri non licet. Et quæ fibris inexistunt portiones, summa & ipsæ operantur ratione; quæ nimirum (vt in dicto amplius expositum est commentario) diuersis vasis eiusdem inexistentes fibris, non omnes simul eas intendunt, remittuntue, sed quas oportet tantùm; Itaque reliquis quiescentibus vnas modò, modò alteras, interdum & omnes simul intendunt, remittuntue. Quoniam igitur quæ vasorum fibris insunt spiritus portiones quos ædunt motus, iuxta vniuersitatis arbitrium eos ædunt; & vel si eos sistendi nullam ipsa obtinere videtur facultatem, ipsi tamen eos attribuere licet. Siquidem (vt in dicto amplius declaratum est commentario) eo se ipsam, proindeque & portiones conseruandi, proptereaque & quæ adsunt bona amplexandi, malaque amoliendi appetitu tenetur; vt quin illa assiduè attrahat, & hæc amoliatur, cohibere se se minimè queat. Et motus omninò, quos in lætitia, alijsque affectionibus, à bonis scilicet, malisque impulsa ædit, quæ nihil dum ipsam fouent, oblæduntue, at in posterum alterum fieri sperat, timetue, quos, quia degenerem eam, vilemque, aut furiosam ostendunt, cohibere summopere appetit, cohibere cum nequeat; cur quibus, quę modò oblectant, fouentque, attrahit, & molestia, maloque quæ afficiunt, amolitur, quòd eos sistendi impotens videtur, non ab ipsa eos ædi existimandum sit? Postremò, & quòd si portiones omnes vnius vniuersitatis arbitrio operentur, rectiùs omninò operentur; & modus, quo huic illarum omnium passiones, & illis omnibus singulis huius motus nullo temporis momento communicentur, satis est, vt existimo, declaratus: vtique quos singulę ædunt motus, iuxta vniuersitatis decreta eos ædere, & non rationem modò, modumque, quo ędendi sunt, ab ea singulis prębeti, sed moueri omninò ab ea singulas, existimare licet, Etenim vniuersitatis arbitrio portiones vt moueantur, aut illius hę intellectionis participes assiduè fiant, & quos ędendos illa pręcipit motus, libenter hę ędant, quòd ipsam vt communem omnium parentem, reginamque obseruant, veneranturque, & quę pręcipit omnia, in commune omnium bonum pręcipere intelligunt, aut inuitas illas ad quos collibitum est, hęc agat motus, oportet. At qui illud fiat, qui scilicet vniuersitas in cerebri ventriculis residens portionibus, manibus, laringique, & reliquis inexistentibus corporis partibus modum, rationemque, qua motus immutandi assiduè sunt, indat, longè obscurissimum est; quomodo verò quos ipsa ędit motus, his communicet, clarissimè in motibus aquę, aerisque portioni cuiuis inditis, intueri licet. Nam si à quantulouis aere, & quantulauis impulso ui, non subsequentem modò, sed circumfluum aerem vniuersum impelli, ijsdemque commoueri motibus; in sonis sentimus omnibus; quos nimirum vehementiores quidem è proximo, eaque è parte, in quam aer impellit, at eosdem prorsus, & è longinquo, & vndequaque sentimus: vtique & à commota à spiritus vniuersitate contiguas portiones, & multò etiam robustiùs impelli, ijsdemque agitari motibus, arbitrandum est: quę nimirum, quòd densis, renitentibusque continentur in rebus, proindeque (quod aeri licet) veluti in latera diffundi, & impellentis motum, vel si languidissimus is sit, pręuenire non possunt, quouis ab vniuersitatis impulsu propellantur, eiusque commoueantur motibus, oportet,

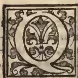
Quomo-

QVOMODO SPIRITVS CORPVS COMMOVET. Cap. XV.

ODVM porrò,quo portiones singulæ partes, quibus insunt, quibus collibitum est, agitent motibus, quo uidelicet secum eas gestent, si exponamus; nihilo minus superflui simus, quam si & modum, quo partes ipsę circumposita tegumenta, quibus ipsæ commouentur, cō moueant motibus, exponamus: idem.n. vterq; est. At is fortè inspiciendus est, quo tantulus spiritus tantam membrorum molem sustineat, uectetque. Rerum nimirum omnium conditoris DEI sapientia suspiciẽda est, admirandaque; qui ita animalium corpora construxit; ut eorum partes, uel si graues sint omnes, deorsumq; omnes vergant, veluti mutuò se ipsas fulciant, sustineantq.; itaque singulæ reliquarum pondus spiritui imminuant, & ad alias commouendas adiumento sint; & alterum modò crus cum vectet, corpus vniuersum quò collibitum est, agat. Nec tamen vel adeò concinnè constructum nactus spiritus tegumentum, diu id vectare, sustinereue potest; quòd magno omninò labore, & sustinet, & vectat; & è concalefactis pręsertim partibus assiduè elabens, ita tandem imminuitur, ut earum oneri sustinendo impar fiat. Itaq; quiete, & refectione opus habens, reliquis è sedibus in eam se se vniuersus recipit, in qua nullum ei sustinendum est onus; & in qua res adsunt, è quibus refici queat; in cerebri scilicet ventriculos: proindeq; quales sui natura illæ sunt, immobiles fiunt, demortuęque.

QVOMODO SPIRITVS SVCCOS VASIS INEXISTENTES è quauis ipsorum parte in quamuis agit. Cap. XVI.

QVONIAM sanguinem, succosq; alios, & res omninò omnes, quę vasis insunt, vel benè graues, corpulentasque ex inferioribus ad superiores corporis partes agi videmus; & non alia id ratione fieri existimare licet, nisi inferioribus uasorum partibus ita assiduè constrictis, ut nullo prę inexistentibus rebus reliquo facto loco, necessariò in superiorem adigantur; & cum venis, tum vasis reliquis omnibus fibrę, & (vt Galeno, & nobis etiam in dicto expositum est commentario) benè ac varię, eaq. intertextę sunt ratione, ut intensę in unum colligantur, proindeq; & vasa, quibus intertextę sunt, intendantur, constringanturque: vtiq. ubi sanguis superiores ad partes agendus est, inferiores fibrarum, venarumque, quibus affixę sunt, partes constringi, itaq; & sanguinem in superiorem agi illarum partem, assiduèq; id, dum sanguis, quas ad partes agendus est, agatur, fieri necessariò existimandum est. Et quoniam, & sanguis, & succi reliqui eas ad corporis partes agi videntur, quæ ipsis opus habent, & noxij qui sunt, grauesque ex omnibus expelli; & fibrarum naturæ; nec se se intendendi, constringendiq; facultas, neque is indi potest sensus, quo circumpositarum partium necessitates ut sentiant, donatas esse oporteat: necessariò vtique substantia ijs indenda est; quæ sui natura benè mobilis, & exquisitissimo donata sit sensu; & quæ & vasorum fibris, & neruoso generi inexistat vniuerso. Neque enim nisi partibus insit omnibus, omnium necessitates percipiat; & nisi mobilis sit, nequaquam circumpositas fibras, vt libet, intendat, remittatue. Intendit porrò, remittitque, non pondere eas grauans, leuansque; sed per eas means. Copiosior enim in ipsas illapsus, quàm vt qui ipsis inest porus liberum, patentemq. spiritui præbeat transitum, itaq. ne vlterius progrediatur, fibrarum caro obstat, impellit eam spiritus, secumq. agit. Nam etsi vasis densiores, durioresq. sunt fibræ; cedunt tamen, & se expandi, extendiq. sinunt. Itaq., quòd dum extenduntur, dum scilicet in lon-

gius protrahuntur spatium, in se ipsas contrahuntur, quæ præsertim vasis intertextę sunt, quæ angustiori, quàm ipsa sunt, appensa sunt rei; & in angustius etiā desinunt: vtiq. & vasa constringantur, inexistentesq. succi in quam spiritus tendit partem protrudatur, oportet. Vbi scilicet è vena è iecinore emergente cor versus sanguis mittēdus est; fibras venæ pari intertextas, quæ iecur versus, sanguinis omninò, qui ducēdus est, veluti à tergo est, modò, qui dictus est, intendens, colligensque, ita & venæ partem intendit, cōstringitque; vt nullus inexistenti sanguini, vel multò quàm opus est, angustior relinquatur locus. Itaq. inde is depulsus, anteriorem in partem, & cor versus, in patentem nimirum adigitur locum; quem posteà & ipsum eodē modo occludens spiritus, vlterius etiam agit; nec loco cedentem, fugientemq. sectari cessat vnquàm, donec quò decretum est, eum egerit. Itaq. modus, quo & externi, internique animalium motus fiunt, si ab inexistente, & motu spiritu fiant, ipsis (ni fallor) oculis intueri licet. Rationes modò id sinant; quibus persuasus Aristoteles, nequaquam à corporea, motáq; anima animalium corpora moueri contendit. Age itaque hæ primùm examinentur. Neq. enim, & quæ animam ex se mobilem, & totam ipsam motam, se ipsam totam, & corpus secum mouere negant, eædem illis, quæ cælum ab immotis motoribus, & omne, quod mouetur, ab aliquo tandem immobili moueri oportere astruunt, quòd nihil ex se mobile esse possit, quòd totum motum se ipsum moueat totum, satis (reor) in superioribus reiectæ commentarijs; sed reliquæ, si quidem & ipsæ in ijsdem explicatæ non sunt; tum & modus, quo ab immota anima Aristoteli mouentur animalia, exponatur, examineturque.

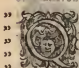
RATIONES, QVIBVS ARISTOTELES MOTIVAM ANIMAM incorpoream statuit, atque immotam, exponuntur, reijciunturque. Cap. XVII.

Si anima (inquit) corporea sit, corporum omninò more proprium ipsa motum, & proprium item habeat locum, ad quem natura feratur, & in quo natura quiescat: quin & vi moueri queat, & in nō naturali esse loco. At violentos animæ motus, vel violentas quietes, ne fingere quidem licet. Vno præterea motu animalia mouerentur, si ab anima corporea, & mota ipsa moueantur. Neque enim (quod elementis omnibus, omnibusq. negatum est corporibus) pluribus illa, contrarijsque motibus moueri queat. Tum si corpus mouet, quòd mouetur ipsa, & locali commouet motu; motu & ipsa locali moueatur, necesse est. E corpore igitur egressa, si libet, rursus illud subeat, & demortuum iam rursus vita donet: mortui igitur reuiuiscant. Præterea si se ipsa (inquit) mouet anima, & vt anima itidem moueatur, necesse est. Neque enim secundum aliud mouet, & secundum aliud mouetur. Mouet autem vt anima; & ut anima igitur mouetur. At omne, quod mouetur, & ab eo recedit, à quo mouetur; anima igitur quatenus anima mota à se ipsa, & ab animæ recedit natura. His (vt videtur) rationibus adductus Aristoteles, motiuam animam, & incorpoream statuit, & immotam. Quæ omnes quidem ex ijs, quæ dicta sunt, declaratæ, reiectæq. videri possunt: at amplius eas tamen explicare, soluereque, ne grauemur. Rectè quidem Aristoteles, si corporea ponatur anima, proprium ipsius efflagitat locum: non si quidem corporea existens nulli è primis similis sit, cognataque. At egressa, vel extincta anima, ad terram decidere, & vel omni effuso sanguine, proprio nimirū onere imminuto, grauiora fieri animalium corpora intuitus, substantiam viuis ijs inesse intelligere poterat, cœlo similem, cognatamque; quæ ad ipsum vt ad proprium locum, propriamq. tendens vniuersitatem, dum inest, sustinet illa, ad cælumque agit. Cælo porrò similis, cognataq. conspecta; & summè mobilis, & omnibus moueri apta mo-

tibus,

tibus, videri poterat. Quæ enim natura mobilia sunt, omnibus mobilia sunt motibus: vt in superioribus declaratum est commentarijs; & ignis ipse manifestat, æquè omnibus seruatus, viuificatusq;. Nec è corpore egressa rursus subire id velit; quin recta ad cælum, ad propriam nimirum tendat vniuersitatē, veluti tenuia entia quæuis. Absurdissima certè ratio, quin sensui, rerumq. naturæ maximè dissentiens, aduersaq., quę, si se ipsam moueat anima, & vt anima moueatur, ab animæ eam natura recedere, statuit: quæ nimirum inde Aristoteli pendet; quòd alterationi motus secundum locum idem positus est. Non.s. communi tantùm motus nomine, & alteratio, & latio Aristoteli appellatur, sed sub eadem vtraq. continetur ratione. Itaq. quæ alteratis eueniūt, motis itidem quibusuis, vel ijs, quæ natura mouentur, euenire supponit; & perperā prorsus. Siquidē alteratio (vt amplius in superioribus declaratū est cōmentarijs) quàm longissimè à motu differt; & contraria omninò alteratis, ijsq., quæ natura mouentur (de quibus sermo est) eueniunt. Alteratio enim ab aliena fit ui; & quæ alterantur, nihil quidem à proprio loco, at à propria omnia dimouentur natura. At motus à propria motorum æditur substantia, nihilq. ea dū mouentur, à propria recedunt natura, sed in ea magis seruantur; quin neq. à proprio fortè dimouentur loco. Neq. enim quæ in se ipsis, & in proprio, & vno, eodemq. circūuoluuntur in loco, locum mutare videntur. Cælum certè, corpusq. ei suppositum, æterno, nihilq. cessante vnquam deferri motu, & nihil propterea corrūpi, intuenti Aristoteli, nequaquàm, ne si se moueat anima, à propria dimoueatur natura, & in continuo lapsu, fluoreq. sit, verendū erat; sed potius mobilis sui natura conspecta, ne corrumpatur, si à motu cessat vnquàm. Nam mobilem ipsi in primis Aristoteli visam fuisse, & aliam omninò à corpore, „ non suspicari, sed ipsum manifestè id enuntiantem audire licet. Ab anima quidē ani„ malium corpus moueri, nihil (inquit) dubitare contingit: manifestè enim ab anima „ mouetur. At id modo inquirendum, quonā pacto anima moueri. Videtur enim ita mouere, veluti nauta nauim; distincta nimirum à corpore, separataq.. Siquidem animalium præcipuè exemplo, cælestes etiam orbes, & quæcunq. mouentur, à separato, distinctoq. moueri contendit. Separata porrò à corpore, & corpus mouens, corporea sit necesse est; & mota ipsa corpus moueat. Neq. enim incorporea si sit, immotaque, modus, quo corpus moueat, reperiri potest vllus. Vllus certè si sit; vtiq. ab Aristotele inuentus foret, tanto ab eo studio, tātoq. inquisitus labore. Nam qui ab eo ponitur, non absurditatum modò plenissimus est, sed ridiculus interdum, interdum qui mente concipi nequeat, & quem ne ipsi quidem Aristoteli placuisse, existimare liceat. Verum ne sycophantarum more agere videamur, ipsum Aristotelem illum explicantem audiamus: nec rem paulò altius petere grauemur. Non modus scilicet tantùm, quo animalia Aristoteli mouere placet, explicetur, examineturque, sed & quæ illum exponens tradidit omnia, si non ad propositum negotium valdè necessaria, ad vniuersi certè (vt ipse inquit) cōtemplationem, & ad motus etiā ipsius declarationē spectantia.

MOBILIA ENTIA OMNIA AD MOTUM AEDENDUM IMMOTO externo, animalia verò interno etiam Aristoteli opus habent. Cap. XVIII.

„ Vòd (inquit) aliarum motionum initium id sit, quod se ipsum mouet, „ huius autem, quod mobile est, propterea, quòd primum mouēs omni „ motu vacat, determinatum est prius; cum de sempiterno motu, vtrum „ sit nec ne, & si sit, quidnam sit, constitutum est. Hoc autem non solùm „ vniuersali ratione accipere oportet, sed in singulis etiam, & sensilibus, „ quorum gratia vniuersales quærimus rationes, & quibus illa accommodari oportere, „ existimamus. Etenim & in his manifestum est, nō posse quicquam moueri, nisi aliud quiescat.

quiescat. Ac primùm quidem in animalibus: oportet namque si pars aliqua mouetur, quiescere quippiam. Et hanc ob caussam articulorum flexus animalibus insunt. Flexibus enim vt centro quodam vtuntur: quod tamen non vt in mathematicis verè vnum, & impartibile esse oportet. Quandoquidem in illis nullus fit motus; in animalibus verò, in quibus motus fit, vbi mouetur, ac flectitur, in duas diuidi videtur. Alia enim eius pars mouetur, alia quiescit. Initiũ certè eiusmodi est, vt inferiore parte mota ipsum semper quiescat: vt bracchio quidem moto cubitus: toto verò mẽbro humerus: & tibia quidem mota genus: toto verò crure, quæ ischia dicitur. Quod igitur vnumquodque in se ipso quiescens, quippiam habere oportet, vnde motionis est initium, in quo innixum totum simul, & per partes moueatur, manifestum est. Verumtamen id quiescens, quod in motis est, ad motum peragendum satis non est; sed alio omninò extrinseco quiescente, motuq; omni carente opus est. Et operæpretium esse videtur, accuratè de eo, quod dictum est, perscrutari: contẽplationem enim quandam habet, non solum ad animalium, sed ad ipsius etiam vniuersi motum, ac lationem pertinentem. Quemadmodum enim, vt animal moueatur, non interno tantùm immobili, sed externo itidem opus habet; quandoquidem si id super quo mouetur, semper cesserit, velut harena muribus, nihil sanè progredietur; nullusq; prorsus progressus fiat, nisi stet; neq. volatus, aut natatus, nisi aer, & mare resistant. Et hoc quidem, quod sic immobile est, aliud ab eo, quod mouetur, necesse est esse; & totum à toto, nullamq. rei motæ portionem esse. Sin secus fuerit, animal non mouebitur. Id quod inde manifestum est; quòd si quis nauigium extrinsecus propellat conto ad malum, vel ad aliam ipsius partem innixus, paruo negotio illud mouet: contra, si qui id agere contendit, in ipso sit nauigio, minimè illud moueat vnquàm; neque si Titius ipse propellat; aut Boreas ex ipso sufflet nauigio: si quidem eo modo quemquam efflare contingat, quo pictores faciunt, cum ex se ipso quemquam spiritum emittentem fingunt. Siue enim leniter spiritum, siue ita vehementer emittat, vt maximum efficiat ventum; nihil tamen commouebit: quòd nimirum, vt quis aliud propellat, commoueatque, ad suarum quampiam partium primò inniti oportet; tum & hanc ipsam partem ad externum quippiam quiescere. Qui autem nauigium propellit, cum ipse in nauigio sit, nulliq; externo innitatur; rationabiliter nauigium non mouet. Qui verò extrinsecus propellit, aut trahit, sanè mouet: nulla enim nauigij pars est. Vt suspicari quis possit; cęlum etiam ipsum, quò moueri possit, immotum quippiam oportere esse, quod omni penitus motu careat; & quod nulla cæli sit pars, neq. in cælo omninò sit. Sine enim motum ipsum cælum mouet, aliquod sanè non motum attingens mouere ipsum necesse est, & id nullam mouentis partem esse; siue continuè immotum est id quod, mouet; nulla itidem motæ rei erit pars. Quod igitur ad vniuersam naturam sic se habet, vt terra ad animalia, & ad ea quæ per se mouentur, ex huiusmodi quispiam suspicari poterit. Et nequaquam immobile id, aut Atlas (vt poetæ fabulantur) aut terra omninò, cui ille innititur, videri potest. Nulla enim pars vniuersi ponẽda esset terra. Tum præterea mouentis robur, & quiescentis æquabiliter se habere oportet: est enim robur, & vis, qua quod immótum est, manet; sicut qua motor mouet, & quæ æquales sunt vires à se inuicem nõ patiuntur. Sed quod mouet, vel à motu prohibet, quod agit omninò, virium robore exuperet, necesse est. Quamobrem siue Atlas, siue aliud quippiam sit, quod mouet; ex ijs quæ intra continentur, terræ omninò vis, qua manet, cæli vim, qua mouetur, excedat oportet: sin minus de medio, deque sui ipsius loco dimouebitur terra. Tantùm igitur terræ in quiescendo robur esse oportebit; quantum cælum vniuersum, & ipsius habet motor. Quòd si hoc fieri non potest; neque vt cælum quopiam, quod intus sit, moueatur, fieri poterit: ita vt extra cędum immotum quippiã esse, & quiescens, quod nulla illius pars sit, existimare liceat. Forte enim inconueniens sit, si motionis principum intus sit. Quamobrem ita existi-

manti-

mantibus rectè ab Homero fuisse dictum videri poterit,

" *Sed vobis cælo nunquàm deducere ab alto*
" *Ad terram dabitur summum, omniscumque tonantem,*
" *Non si pernigili studio, summoque labore*
" *Dij, deæque omnes pariter trahere inde velitis.*

Quod enim immobile est, à nullo moueri contingit. Age verò priusquam modus, quo animalia Aristoteli moueri videntur, exponantur, hæc examinentur. Ita enim veritas magis, minoreque innotescet labore.

MOBILIA ENTIA AD MOTVM AEDENDVM IMMOTO nullo opus habere. Cap. XIX.

Recte quidem Aristoteles, vniuersales rationes singularibus rebus conuenire, consentireque, oportere statuit, & nisi in ijs congruāt, reijciendas prorsus esse: quæ scilicet ex ijs, quæ in singularibus percepta sunt, constituendæ sunt omnes; vt si eius generis rebus omnibus non conueniant, veras esse existimare non liceat. At illud mirari licet, quòd efficiens motus principium (id enim motus æternitatem explicanti Aristoteli inquisitum est) ab immoto motore ijs, quæ natura mouētur, tribui id oportere, inde etiam comprobare velit; quòd animalia vt moueantur, immoto quopiam externo opus habeant. Cur enim (quod euenire verè videtur) non ab anima, vel ab alia quauis re se se mouendi facultatem illa concipiant, at quæ satis non sit, sed immota etiam re opus habeant, super qua moueantur, & à qua veluti fulciantur, non adeo ex se mobilia, leuiaque, vt sese in sublimi sustinere queant vniuersa? At detur hoc Aristoteli; & num mobilia quæ sunt entia, & cœlum etiam ipsum immoto externo, & quod nulla eius pars sit, cui innitatur, opus habere existimandum sit, propterea quòd animalia, & vbi mouentur, & vbi quid propellunt, illo opus habere videntur, consideremus. Id porrò vt innotescat; & cœli, & animalium, si non constructio, naturaque omnis, at ad motum saltem vis inspicienda omninò est. Et siquidem eadem vtrorumq; visa fuerit; cęlum itidem non externo tantùm, sed interno etiam immoto, veluti & animalia, indigere, rectè Aristoteli positum sit. Sin secus; inconsandus omninò is sit, qui entia diuersissimis operandi viribus donata, eadem ad operandum ope opus habere velit. At animalia non loco fortè magis à cœlo, quā se se mouendi facultate, & robore distare videntur. Nec propterea, quòd illorū motus præ huius motu immobilitas videri potest; sed quòd cælum vniuersum simul, & perpetuò, incessanterque mouetur; vt motu summopere oblectari, seruarique existimandum sit: animalia verò magna eorum quiescente parte mouentur; & nō diu moueri possunt, sed modicum quid commota defatigantur, maximeq; motum auersantur; & nisi moueri cessent, corrumpantur etiam à motu. Non scilicet (quale cælum existit) animal itidem vniuersum mobile est, sed eius modò (vt dictum est) anima, spiritus nimirum neruoso generi inexistens; corpus verò penitus per se est immobile, & ad terram vergens, declinansque; & quod statim ad terram delabatur, decidatq., " & immotum ibi iaceat, nisi à spiritu subleuetur, sustenteturque, & commoueatur. " Perexiguus porrò existens spiritui, vel summè ipse mobilis, & ad cælum, vt ad propriam tendens vniuersitatem, longè tamen abest, vt corpus vniuersum, vel eius etiā " partes in sublime agere, & diu in sublimi sustinere possit; sed earum oneri cedit, & " deorsum ipse non à corpore modò vniuerso, sed à partibus etiam detrahitur. Rebus " igitur (vt dictum est) opus habet, quæ ad eas sustentandas adiumento sint; quæ scilicet earum ad inferna delapsum prohibeant: terra nimirum indiget, quæ vniuersum " ipsum sustineat, eiusque pondus quoquo modo spiritui imminuat; tum, & ossibus, ac "

liga-

ligamentis, quibus partes innitantur, & à quibus delabentes veluti retineantur. Vbi igitur vastum quid, & quod impulsum nostrum exuperet, amouendum est, firma, immotaq. re, magis omninò, quam quod propellendum est, renitente opus habemus; quæ ne aliam in partem retroagamur, retineat nos, & veluti coerceat. Quoniam enim corpore prius contracto, tum eo extenso impulsus fit omnis; & vtramq. in partem corpus extēdi potest: si quod amoliendū est renitatur, & impelli se repugnet, nisi magis renitens quippiam obstet, in contrariam omninò partem extendatur. Separatum igitur id ab illo, quod propellendum est, fit oportet. Siquidem qui propellit, id agere omninò videtur; quod propellit videlicet à se ipso, & à re, cui innititur, amouere, separareq.? Quare qui naui inexistit, nauiq. inhæret, vel si Titius sit, minimè nauim propellat. Qui enim cuius veluti pars est, pars permanens, & idē omninò, nihilq; à se ipso diuisum, à se ipso separetur? At non si Boreas insit, flatumq. emittat. Cur.n. ab ibi inexistēnte emissus flatus non æquè nauim propellat, atq. ab Hyperboreis vsq; spirans? Quin, si hirundo ea prædita sit vi, vt nauim propellere, vel alligatam trahere queat; quantumuis naui inclusa sit, vel minimum volandi nacta spatium, dubio procul impellat illam, trahatq.. Quid.n. obstat, quin sibi alligatā, & trahere potens, non secum agat? Corpori certè inclusus, eiusq. mole grauatus, ac deorsum detractus spiritus, nulla vsus immoti, retinentisq. ope, non partes modò quasuis diu sustinet, commonetq., sed corpus vniuersum; neq. in rectum modò, sed in sublime eleuat, & tantisper sustinet. Quòd si corpore exuatur, nequaquam immoto, vel externo, vel interno opus habeat vllo; sed se ipsum nullo subleuet negotio, & perpetuò, & quibusuis commoueat motibus; & multo etiam prōptius per tenuius, quàm ipse est, corpus, & cui nihil omninò inniti queat, quàm per crassius, renitensq.: eaq; fortè per illud feratur velocitate; qua cælum ipsum circumuolui videtur, similis ei, cognatusq;. Nec verò, si quæ mouetur immoto omnia, cui innitantur, firmenturq., opus habent, & cuius immobilitas eorum, quæ mouentur, vires exuperet, nihil scilicet contrariam in partem ab ijs se se impelli sinat; quin, & ascendenti igni, & descendenti terræ dandū id sit, dubitare contingit. Aer itaq., & igni, & terræ id præstet; & ignis, & terra, ascēdendi ille, hæc verò descendendi vires ab aere, roburq. sumat; dum veluti cōtrariam in partem tendens, vterq. ab eo reijcitur. Hoc.n. pacto animalium motus, impulsusq. omnes terra Aristoteli adiuuat. Hæc si absurda Peripateticis, rediculaq. visa sint; quę verè mobilia sunt, ad motum ædendum nullo immoto opus habere videantur oportet. At Conditoris nostri bonitas, sapientiaq. summè amanda, venerandaq.; quæ nimirum entibus quibusuis propriam ex se operandi operationem, se se nimirum conseruandi, oblectandiq. facultatem indidit; modumq., & nihil eam aliunde pendentem, sed à propria singulis manantem natura. At age animæ vires, à quibus animaliū corpora Aristoteli mouentur, inquirentem, exponentemq. audiamus Aristotelem.

QVOMODO ANIMALIVM CORPORA AB ANIMA ARISTOteli mouentur. Cap. XX.

[3. de anima.] » ANIMADVERTIMVS (inquit) cogitationem, imaginationē, » electionem, voluntatem, & cupiditatem animal mouere: hæc » autem omnia ad mentem referuntur, & appetitionem. Imagina- » tio enim, sensusq. eundem habent cum mente locum; cum iudi- » candi habeant facultatem. Voluntas verò, & ira, & cupiditas ap- » petitiones sunt: electio autem communis est cogitationis, & ap- » petitionis. Quapropter etiam ipsum quod eligi potest. Nō enim » omnium, quæ intelliguntur, electio est, sed eorum modò; quæ & » appetuntur. Mouetur itaq. animal appetitione, vel electione, alteratione tamen aliqua per

quæ per sensum, aut imaginationem, aut cogitationem facta: sensus scilicet, & imaginatio, & cogitatio animal alterant. Sensus enim statim alteratio quædam est; imaginatio autem, & cogitatio rerum, quarum sunt, habent potestatem. Cogitata enim species calidi, siue frigidi, siue suauis, siue formidabilis, id quodãmodo existit, quod vnaquęq; res: iccirco sola cogitatione perhorrescunt, & expauescunt. Omnia autem ista perturbationes sunt, alterationesque. Et organicas quidē partes affectiones pręparant, appetitio autem affectiones; & appetitionem imaginatio. Hæc autem, vel cogitatione, vel sensu efficitur. Principum igitur in agendi genere ipsum sanè est, quod consectandũ, aut declinandũ est. Calor autem, & frigus eorum cogitationem, aut imaginationē necessariò sequuntur. Tristificum namque declinandum, iucundum verò consectãdum: verum isthuc in exiguis valdè obscurũ. Sunt autem tristifica, & iucunda ferè o͞ia cum frigore, & calore: quod profecto in affectionibus est manifestum. Confidentiæ enim, & pauores, & venerei motus, & reliqua in corpore tristifica, & iucunda, alia quidem in partibus cum frigore, & calore sunt, alia verò in vniuerso corpore: memoria autem & spes ijs ipsis tanquam simulacris vtentes alias quidem minus, alias uerò magis eorum caussæ sunt; & ipsæ scilicet calorē efficiunt, & frigus, corpusq; alterant. Quapropter recta (inquit) ratione constructa sunt, quæ intrinsecus iacent, & ad initia instrumentalium partium; vt commutentur, & ex compactis mollia fiant, & ex mollibus compacta, nerui nimirum, qui à corde Aristoteli exoriuntur, indeque ad organicas partes, ad manus, pedesque feruntur; quorum natura & mollescere, & extendi, & durescere, & contrahi apta existit. Animalia præterea spiritum (inquit) connatum habere, & ab eo robur ad motum sumere videntur. Isque ad animalis principium, ad motricem nimirum animæ vim simili modo se habere uidetur, vt in flexionibus pũctum; quod mouet, & mouetur ad ipsum immobile; & cordi inest ijs, quibus adest cor, alijs uerò in parte, quæ cordi proportione respondet; ibi nimirum singulis, ubi motiuæ animæ uis. Hic uerò & ipse (inquit) percommodè se habet, vt moueri possit, & robur præstare. Motionum namque opera sunt impulsus, & attractio. Iccirco motus instrumentum tum augeri, tum contrahi posse oportet; quod scilicet auctum impellat, contractum uerò retrahat: talis autem est spiritus natura; excrescere enim, & contrahi potest. Quæ cum hoc contingant modo, & cum actiuum, & patibile talem habeant naturam, qualē sæpe diximus; quando certè contigerit, ut aliud quidem patibile sit, aliud uerò actiuum, neutrique desit aliquid, quod ad eorum definitionem requiratur, confestim aliud quidem agit, aliud uerò patitur. Quamobrē simul (vt ita dicatur) intelligit, quòd incendendum est, & incedit, nisi quid obstiterit: quemadmodum spontaneæ appellatæ machinę parua mutatione facta mouentur, laxatis, se seque mutuò impellentibus uertebris, ita & animalia mouentur. Siquidem eiusmodi habent instrumenta, cum neruorum, tum ossium naturam; & hęc quidem tanquàm ibi ligna, & ferrum; neruos autem, vt vertebras; quibus solutis, relaxatisq; mouentur. Veruntamen in spontaneis quidem illis nulla fit motus diuersitas, quòd nihil inalterantur; quin si maiores fierent, aut minores, ijdem tamen fierent motus, in animalibus autem immutantur. Idem enim in ijs maius, & minus fieri potest, figurasque permutare, auctis partibus ob calorem, rursumque contractis propter frigus, alteratis omninò. Quòd aũt parua mutatio in principio facta, magnas in extremis facit differentias, non est obscurũ. Siquidem temone paululum translato, magna prorę fit transpositio. Cum igitur, vel ob calorem, vel ob frigus, vel aliam eiusmodi affectionem alteratio in corde facta fuerit, magna sanè in corpore differentia fiet, cum ruboribus, palloribus, tum horroribus, & tremoribus, alijsque huiusmodi. Vniuersa igitur Aristotelis de animaliũ motione ratiocinatio huiusmodi videtur (liceat enim breuius, quàm ab eo factum est, prolixius omninò, minusque distinctè, quàm vt facilè intelligi possit, expositam illam colligere, & veluti ante oculos ponere; vt ipsius sen-

tentia magis manifesta fiat, & commodius examinari possit.) Anima, quæ sentit, & quę intelligit, animal mouet; quòd quæ sentit, vel intelligit, vbi vel bona, sectandaq., vel mala, & declinanda ea decernit, imaginationem statim cōmouet; quæ commota appetitum excitat; ab appetitu verò affectiones fiunt, calor nimirum, & frigus; à quibus spiritus, neruiq; cordi, vbi scilicet affectiones fiunt, inexistentes inalterantur; & spiritus quidem veluti expanditur, amplificaturque, aut constringitur, & in angustius agitur; nerui verò, vel extenduntur, & longiores fiunt, vel contrahūtur, & breuiores fiunt. lis porrò immutatis, animal moueatur necesse est. Siquidē amplificati, extensique impellunt; imminuti contra, contractique retrahunt: motus autem omnis, aut impulsus est, aut attractio, aut ex ijs compositus.

SI VERA SIT ARISTOTELIS RATIOCINATIO, ANIMALIVM motum non animæ, sed calori, frigorique, vel spiritus potius, neruorumque incremento, decrementoq; tribuendum esse: at vanam omninò, falsamq; illam esse; vtpote quæ neruos à corde exoriri supponat. Cap. XXI.

SI quidem vera sit Aristotelis ratiocinatio; animalium motus nō animę, sed calori, frigoriq., vel spiritus potius, neruorumq; incremento, decrementoq. tribuendus sit; à quibus nimirū proximè, nulloq; medio animal mouetur. Nā si ab aïa illi augentur, imminuunturq.; nō quidem à propria animæ substantia, naturaq., sed à quapiā eius operatione, quę nullā quidem ipsā calorem, frigusq. faciendi facultatem habeat, at quàm perobscuro quodā modo calor Aristoteli consequitur, frigusq;. Vt si quidem calor ab anima fiat, ex accidente quodam fiat: & si propterea animalium motus principium animæ dandum est; non summè modo remotum id sit, & magis mehercule, quàm Medeę malorum abiectum Pelio in nemore incisio, sed ex accidente etiam, & quod pacto nullo in localis motus genere poni possit. Quàm longissimè igitur ab eo, quod hic inquiritur, remotum; hoc est à proximo, & à proprio, & efficiente. At vana omninò, falsaq; est; quæ nimirum neruorum principium cor esse, & ab eo vt à proprio fonte eos emanare supponit. Siquidem neruos non à corde, sed à cerebro exoriri; & ex ijs vnum modò, & perexiguum eum ad cor, veluti reliqua ad viscera deferri; cuiuis intueri licet; & vel nihil conspectum manifestum est tamen. Siquidem nerui nihil prorsus cordi simile habent rubro, sanguineoq;, albi ipsi, penitusque exangues: at cerebro ita similes, vt qui non longiùs ab eo profecti, ad externasq; delati partes paulò aridiores facti sunt, durioresque, nihil prorsus à cerebro differant. At Aristoteli non nerui modò omnes à corde emanent necesse est, sed arteriæ, venęq; insuper; manifestè & ipsę moueri cōspectæ, & attrahere, eijcereque. Quæ cor quidem subeuntes, at summopere & ipsæ cordis substantiæ dissimiles cum sint; non ab eo exoriri; sed ad eum sanguinis importandi, exportandiq. gratia (id quod reliquis visceribus, reliquisque corporis partibus paulò minus præstant) deferri manifestè apparent. Tum & intestina nihil minus, vesicæq; omnes; quorum nullum cum corde cōmercium aliquod habere videtur, & quibus omnibus, nec certis earum partibus, sed vniuersis motiua indenda est substantia. Siquidem non certis partibus, sed vniuersa, quæ commoda sunt, necessariaque attrahere, superflua verò, noxiaq; eijcere, attrahere nimirum, impellereq; videntur. Quod igitur dictum est; vana omninò, falsaque ratiocinatio Aristotelis omnis iudicanda est, qua animalia omnia ab anima cordi inexistente moueri astruit vtpote quæ id supponat, quod sensus ipse falsum esse ostēdit. Vt ne examinādæ quidem positiones, quibus ea innititur, videri possint. At singularum tamen fallacia, infirmitasq; manifesta vt fiat, examinentur singulæ.

AB INCORPOREA, IMMOTAQVE ANIMA, ET IVDICANTE tantùm, appetenteque calorem, & frigus excitari non posse, & si excitetur, nec statim, nec ab eius iuditio, vnoque appetitu vtrumq; excitari posse. Cap. XXII.

NIMA, vbi quæ sentit, & quæ intelligit, bona, amplectendaque, vel mala, declinandaque iudicat, vbi appetit omninò ea, auersaturue, corpus calefieri, & frigefieri, & mille affici modis, ipsis passim intueri licet oculis: & si corporea, mobilisque (qualis nobis posita est) ea sit, & per vniuersum corpus deferri, agitareque id queat, & (quod nobis facere videtur) venis inexistentem sanguinem perpetuò secum ferat; oculis etiam ipsis videre liceat, quæ in singulis animæ iudicijs, singulisque eiusdem appetitionibus animali eueniant; cuius nimirum aduentu statim partes incalescunt, & recessu calore destituuntur. At si (vt Aristoteli placet) incorporea ea sit, & immota, vnoque in corde residens aliud nihil agat, sed decernat modò quę sectanda, amplectendaque, & quæ declinanda sint, amoliendaque; & appetat etiam illa, hæc verò auersetur: quomodo eius iudicium, appetitumque calor consequatur, & frigus, est perobscurum, & quod nulla concipi queat imaginatione; quodque nō enuntiandum modò Aristoteli erat, sed apertissimè explicandum; neque anxie id expectantes perpetuò in alium reijciendi eramus locum. Vel hîc enim aptissimus, vbi adeò obscura, adeòque expetenda res aperiretur; vel in quo animam affectibus obnoxiam corporis partium formam esse contendit. At is vtrobique in alium nos locum, inq; aliud reijcit tempus; nec locum, nec tempus his aptius nancisci cum posset vllum; à rei scilicet reiectus difficultate. Quem enim effingat modum, quo incorporea, atque immota anima, neque igitur calida ipsa, nec motu corpus exagitans calorem illi indat, & nullo temporis momento? Verum enim quidem, quod Aristoteles subdit; vbi actiuum, & passiuum simul sunt, statim quidem illud agere, hoc verò pati; statim nimirum agere illud, & hoc pati quid; & à propria quid dimoueri incipit natura. At non simul actionem illum perficit, & hoc in alienam agitur naturam; quod præsertim agenti substantiæ non proximum sit, cognatumque. Sed si non penitus repugnans, in eius certè, ac contrarij medio collocatum, & veluti à natura media constitutum, æquè nimirum calefieri, & frigefieri aptum (cuiusmodi non nerui modò, sed spiritus etiam ipse Aristoteli videtur) taleque quod est, vt inalteretur, tempore opus est: eòque amplius si agens natura vehemens non sit, robustaque; cuiusmodi calor, frigusque, quod anima quid appetente fit, videri non potest. Neque igitur subita hac immutatione summè opus habens Aristoteles (statim enim intelligit, vel sentit anima, & corpus mouet) tam nullo temporis momento fieri illam, absolutè proferre est ausus; sed simul (inquit) vt ita dicatur intelligit, & mouet. At esto detur hoc Aristoteli, & animā quid eligente, & appetente, vel auersante, calor in corde, & frigus statim fiat, non certè ab vno illius iudicio, vnoque appetitu, & calor fiat, & frigus. Contrariæ enim affectiones à contrarijs fiant rebus, summa est necessitas; At non in singulis modò animæ iudicijs, atq; appetitionibus calorem fieri, & frigus, dandum Aristoteli est; sed veluti per vices calorem modò, modò frigus, & vtrumque vehemens modò, modò languidum. Siquidem motus omnis extensis modò Aristoteli fit neruis, modò verò contractis; & modò incitari, modò tardari, & nerui non ab inexistente substantia, neque alia à re, sed à calore extendi, & à frigore contrahi videntur.

VT CALOR, ET FRIGVS AB VNO ANIMAE appetitu in corde fiant, & nerui ab ijs extendantur, contrahanturque; non tamen propterea animalia moueri posse, neque verò eorum partes per se neruis solutis, laxatisque. Cap. XXIII.

T NEQVE si illa etiam omnia dentur Aristoteli; appetente nimirum, aut auersante quid anima calor in corde fiat, & & frigus; & veluti per vices spiritum ille amplificet, neruosque extendat, vtrosque hoc imminuat, contrahatque: propterea animalium motus ratio satis explicata videri potest. Siquidem quæ continent, vbi quæ continentur maiora fiunt, amplificari quidem ab ijs, ac tumefieri, & propterea ampliore etiam loco donari apparent; non tamen vna modò ex parte, sed vndique, & nequaquam à loco, in quo posita erant, dimoueri, & in anteriorem propelli. Contrà, si minora, quæ continentur, fiant, quæ continent, contrahi quidem, & proprij loci parte cedere, at minimè eum totum deserere, videntur. Id quod Thorax declarat; qui pulmone ab inspirato aere dilatato, manifestè intumescere, & ampliorem locum occupare, aere verò expirato, & pulmone contracto contrahi, & loco cedere videtur, at nihil anteriorem agi in locum. Id tantùm continentia, contentis maioribus, aut minoribus factis, pati possunt, quod & pati videntur, aliud nihil prorsus. Amplificari itaque & ipsa possunt, & maiora fieri vndique, vel vndique contrahi, imminuique; minimè verò locum mutare, & in anteriorem progredi, aut posteriorem. Et quæ itidem extenduntur, contrahunturque, vbi extenduntur, in proximum itidem extendi locum, & vbi contrahuntur, proprij loci parte decedere, minimè verò ex eo demigrare, & eum deserere, inque anteriorem, vel posteriorem ferri videntur vnquàm. Eo itaque minùs (quod Aristoteli spiritus, neruique facere videntur) quibus indita sunt, vel propellant, uel retrahant. Vt pacto nullo spiritu quantumuis, & quouis aucto modo, & neruis quantumuis extensis, contractisque, vel solutis, laxatisque, animal impelli, aut retrahi, loco omninò dimoueri possit. Eius itaque motus latio sit oportet, qualis ascendentis est ignis, & cœli etiam ipsius; quorum motus neque ipsis vniuersis, neque vlla eorum parte, vel aucta, vel imminuta, nec extensa, aut contracta, nec per impulsum omninò fit, aut attractionem. Minùs etiam animal moueri intelligere licet, quòd nerui, quibus illius partes veluti vinculis quibusdam alligatæ sunt, laxentur, soluanturque; exque illis solutis; per se, & sponte moueantur sua, machinarum more, quæ spontaneæ dicuntur; quæ laxatis, solutisque, & sese mutuò impellentibus vertebris moueri uidentur. Tantum enim abest, ut neruorum solutione, laxationeque ad motum ædendum partes opus habeant; vt nisi benè ij contenti, beneque robusti sint, nihil prorsus moueri, nec se se sustinere possint partes; graues sui natura, immobilesque cum sint, & manifestè à neruis sustentatæ, moteque. Minimè præterea mutuo impulsu, veluti machinarum uertebræ, sic & animalium partes, sed singulæ ferè per se reliquis quiescentibus omnibus, extremæ præsertim moueri uidentur.

Nec

NEC SI AVCTO, IMMINVTOQVE SPIRITV, ET NERVIS extensis, contractisque animalia moueantur, motus omnis, eiusque diuersitatis rationem Aristoteli explicatam esse. Cap. XXIIII.

Ec verò si id itidem detur Aristoteli, & spiritus, neruorumque incrementum animal in anteriorem, eorum verò decrementum in posteriorem agat locum; propterea motus omnis, sed eius modò ratio explicata est, quo partes extenduntur, esto & quo contrahuntur; & simplici quodam, atque vniformi modò, & veluti natura, & qui nullo voluntatis imperio sisti, variariue possit. Aliorum modus, qui longè plurimi, longèque fiunt diuersissimi, & qui assiduè, & mille variari modis, & veluti è motibus multis compositi videntur, & qui verè in nostra sunt potestate, & externum nullum prorsus appetente, vel auersante anima, & qui non ab anima quauis fiant, sed ab assueta tantùm, & edocta illis moueri, nequaquam ab Aristotele ostensus videtur. Quin quàm longissimè abest, vt ostendi ab eo possit; qui calori, & frigori spiritum illi amplificanti, neruosque extendenti, vtrosque huic per vices contrahenti motum tribuat omnem; temere scilicet agentibus naturis, & quæ nec actionem sistere, nec eam variare aut sciant, aut velint; & tandiù agant, tantumque, quandiù viuunt, & quantum possunt. Si quid enim aliud, motus certè substantiæ summo sensu, summaque prædita cognitione committendus est; quæ videlicet, & quæ adiuuant, quæque oblædunt sentiat, & quibus ea modis, quibus nimirum motibus, & quantis comparanda sint, reijciendaque intelligat. Non siquidem alia operatione vlla efficere quid animal potest. At neque substantia alia quæ sectanda sunt, vel declinanda, & quibus vtraque motibus, intelligat, alia verò eos ædat. Et manifestè huiusmodi commissus videtur. Is enim perpetuò, tantusque ædi apparet, quali, quantoque opus est; & & vbi noua quædam, & insueta conficienda sunt, manifestè meditari videtur mouens substantia, quibus conficienda sint motibus: vt in artibus, quæ manu fiunt, omnibus, & in cantibus videre est, saltibusque; & motus quosdam non nisi longo vsu, longaque rectè ædit disciplina. Nec quomodo partes mouendæ sint, sciat tantùm oportet mouens substantia, sed quocunque visum est modo mouere illas possit. Mille igitur flectere modis sciat oportet, totidemque reflectere, & simul complicare, atque in girum agere, & cęptum, vbi oportet, sistere, aliumque, & longè à priore diuersum auspicati. His enim modis omnibus animalium partes moueri videntur.

MODICAM PRINCIPII IMMVTATIONEM AD MOTVVM DIuersitatem satis esse non posse. Cap. XXV.

Ec verò modicam principij immutationem ad tantam motuum diuersitatem, varietatemque satis esse dixerint Peripatetici; & temonis id, proræq; exemplo comprobent; in qua scilicet permagnus fieri videtur, qui perexiguus in temone, in motionis nimirum principio fit motus. Verum enim quidem est, eorum, quę commouentur, parte, qua primùm mota reliquæ mouentur, exiguum quid immutata, summopere extremam alteram immutari: at nunquam, vt visum est, vel spiritus Aristoteli (qui dubio procul primum corporeum mouens, primumque corporeum motum ipsi ponitur) locali motu moueri, vel nerui ab eo agitari, commouerique videntur, sed vtrosque calefieri, & frigefieri, inalterari omninò. Iis porrò, quæ inalterantur, secus ac ijs, quæ mouentur, euenire apparet: extrema scilicet sui parte multò minus inalterari, quàm ea, quæ principij lo-

cum obtinet; vtpote quæ ab agente, alteranteque absit magis: vt modica inalteratio in illorum principio facta, nulla, aut perexigua in extremis fiat; & à qua nulla extensio, impulsusque, nec contractio, attractioque fieri possit vlla. Tum vt detur Peripateticis, omnibus spiritum moueri motibus, quibus extremæ animalium partes mouentur, & nerui ab eo emanent, eique appensi commoueantur ab eo; minimè tamen; qui tanta motuum diuersitas in extremis fiat, causam explicent vnquam. Etenim quæ altera sui parte mota mouentur, si quidem rigida sunt, contentaque, nihil vnquàm inflecti videntur: mollia autē quæ sunt, flectiq; apta, altera eorum parte quouis commota, agitataque modo, vel quiescit altera, vel multò languidiùs, neq; ijsdem mouetur motibus, sed alijs, atq. alijs confusis omninò, ac temere, non ratione, mensuraq. vlla; qua summa extremæ partes moueri videntur. Vt pacto nullo, vel si quibusuis spiritus commoueatur motibus, & nerui ab eo, vt à proprio principio agantur, & qualesuis ipsi existant, ijs ab eo flecti modis possint. Extremæ præterea animalium partes nihil vel principio, vel medijs commotis, ipsæ per se commoueri apparent; vt necessariò neruorum portionibus, à quibus singulæ illæ mouētur, mouens principium indendum sit. At age tamen Aristotelē audiamus vno in corde id collocantem. Fortè enim aliquid afferat, quod ibi modò locandum id esse statuat, & ibi modò residens motus, qui in reliquis fiunt partibus, ædere possit omnes.

MOTIVAM ANIMAE VIM VNO IN CORDE ARISTOTELI collocari. Cap. XXVI.

PRIMVM, inquit, animal mouens, hoc est motiuam animæ vim in aliquo quidem principio esse, necesse est; minimèq. ijs in flexibus, qui alterius quidem initium, sed alterius finis videntur: cuiusmodi bracchiorum, cruruinque flexus visi sunt; qui membris quidem inferioribus motus principium præbere, at idem ipsi à superioribus habere videntur; & quorum nullus prorsus totus immotus, totusque principium videri potest. Bracchio enim, & membro quouis commoto, flexus, cui finiti, & à quo motus principium habere videtur, pars quidem quiescit, & pars mouetur; quæ scilicet in commoto est. Vt (quod dictum est) natura eo, vt vno, & ut duobus vti videatur. Verùm in eo principio primum mouens omninò locandum est, quod nullius sit finis, sed principium omnium. Quoniam igitur & dextræ, & sinistræ animalis partes, & superiores, & inferiores, & anteriores, & posteriores, & harum quæ contrariæ inter se sunt, simul, & nequaquàm quòd dextræ, aut superiores quiescant, sinistræ, aut inferiores moueri videntur; sed semper in superiori vtraque immotum principium, cui illæ innitantur, inest: necesse est, aliud præter has esse, quod non motum moueat (illæ enim motæ mouent) & cui illæ innitantur; idque in medio illarum omnium esse; in eoque animam locari, aliud quidem à dicta magnitudine existens, verùm in ea collocatum, hoc est in corde, cui illa omnia euenire videntur. Et recta hoc, inquit, profectò accidit ratione: siquidem hoc itidem sensitiuum esse asserimus. Idcirco loco, qui circa principium est, alterato, immutatoque, simul & continuę partes, nerui scilicet, qui à corde enasci Aristoteli videntur, cum extenduntur, tum contrahuntur. Et vna hac in parte cum resideat anima, minimèque ijs, quę alijs in partibus geruntur, intersit, rectè tamen fieri omnia. Veluti enim in ciuitate rectè instituta, vbi certus ordo semel est constitutus, nihil singulis, quę geruntur, adesse principem oportet; vnoquoque, quod mandatum est, quodque ad se pertinet, agente, & aliud post aliud consuetudine efficitur. Sic in animalibus non quidem consuetudine, sed natura singulę partes suum obeūt munus; vt nihil opus sit vnicuique animam interesse, sed ea certo in corporis principio

„ cipio consistente, alia quidem viuere, quia sunt annexa; proprium autem opus effi-
„ cere per naturam.

ANIMAM E SEMINE EDVCTAM NON VNO IN CORDE, SED in neruoso genere vniuerso inhabitare. Cap. XXVII.

NIVERSA Aristotelis vno in corde animam locantis ratiocinatio inde pendere videtur; quòd quæcunque mouentur, immoto quopiam, cui innitantur, opus habeant. Et si quidem verum id sit; non inconcinnè sanè, partem, cui, quæ mouentur, omnes innixæ moueantur, in medio dextrarum, sinistrarumque, & superiorum, inferiorumque locandam esse, ratiocinatus sit: illæ enim omnes, & contrariæ (vt inquit) quæ sunt, simul interdum moueri videntur. Verùm nulla huiusmodi animali inesse apparet. Nam cor illarum quidem omnium medium, at nequaquàm immotum videri potest, assiduo, incessanteq; agitatum motu. Minus etiã spiritus cordi inexistens; nec si sit, tantulo tantas corporis partes simul inniti Aristoteli placere potest; vtpote qui eorum, quæ mouentur, vires ab eius, quod manet, robore exuperari oportere summè contendat. Vt vel hinc intelligere Aristoteles potuerit; vel si quæ mouentur omnia ad motum ædendum immoto opus habeãt, minimè id vnum animalibus inesse: neque igitur vno in corporis loco animam ponendam esse, & si non in vniuerso corpore, in singulis saltem flexibus. Id quod in de animalium incessu à re ipsa (vt videtur) quam scilicet proximiùs ibi attingit, tandem admonitus facere videtur; & quòd faciendum omninò esse, animalia multa, exanguia præsertim Aristoteli item declarant; quæ in partes multas incisa, singulis diù viuere, & singulis moueri videntur, ijsdemque prorsus motibus, quibus integra mouebantur. Vel ipsi enim Aristoteli proptereà id fieri videtur; quòd principium, hoc est motiua animæ vis singulis illis insit. Nam quod positionis tenax subdit, propterea multis eorum in partibus motiuum inesse principium, quòd illorum quodque perinde constitutum sit, ac si quippiam ex animalibus multis compositum sit, & perabsurdum est; & contra proprium etiam dogma. Neque enim animali vni multas inesse animas intelligere licet: & vel ipse animalibus omnibus easdem, aut similes datas esse partes omnes, principes præsertim, contendit; & si quibusdam desint quædã, at quæ ijs proportione respondeant adesse. Et in viuentibus (vt dictũ est) perfectissimisq; animalibus partes per se singulæ, seorsumq; ab alijs moueri videntur: ut dubitare nõ liceat, motiuam animæ vim, quin animam ipsam singulis inexistere. Tantumq; abest, vt ciuitatis rectè constitutæ, principisq; exemplo anima vna tantùm in parte residente partes per se singulas moueri posse edocti simus; vt eo præcipuè partibus, quæ mouentur, singulis animam inesse, admoneamur. Rectè enim Aristoteli ciuitatis more animal gubernari videtur; et verè ciuitati persimile animal est, penè & idem. Etenim veluti ciuitas hominum cœtus est, ijsdem, aut contiguis inhabitans in domibus, & veluti domo in vna è multis composita partibus; sic & animal non aliud videtur, nisi anima corpori vniuerso, eiusque partibus singulis inexistens. Et veluti in ciuitate princeps est locus, & princeps ibi sedes; quam qui vel per vices obtinet, quæ ad totius ciuitatis salutem spectant, considerat, & quæ geri oportet, mandat; nec verò domibus ea, aut vijs, sed, qui in ijs degunt, ciuibus: qui non alia re vlla à principe differunt, nisi quòd huic decernere, mandareque, illis verò parere, & quæ præcepta sunt exequi datum est; at neque ciuibus omnibus, sed ijs modò, qui vbi quid est peragendum, ibi sunt collocati; & qui si satis non sint, & alijs, vt eò accurrant, mandat; & si res vrget, ipse etiam aduolat princeps: sic & in animalibus pars est, in qua quæ residet anima, quæ ad animalis conseruationem necessaria sunt, & prouidet, &

peragi ſtatuit, decernitque; nõ corporis partibus, & nihil percipientibus, & penitus immobilibus, & quę ſi natura operétur, ad terram delabantur, & perpetuò immobiles ibi iaceant, ſed ſibi ipſi illis inexiſtenti, eique ſui ipſius portioni, quæ parti ineſt, qua propoſitus motus ædi optimè poteſt; & ea, vbi ſatis non eſt, alijs opem vt ferant, mandat; & ipſa etiam, quæ principem locum obtinet, eò conuolat vniuerſa. Vt id modò à ciuitate differre animal videri poſſit; quòd qui in ea degunt ciues, quique illam conſtituunt, eodem quidem omnes prædìti ingenio, & homines omninò omnes ſunt, & qui vnum omnes videri poſſint, at ſeparati à ſe ipſis, disiunctique, & ſinguli per ſe exiſtentes: in animalibus verò quę ineſt anima nihil verè à ſe ipſa ſeparata, diuiſaque, ſed maximè ſibi ipſi continua, maximèque vnita, & vna omnino, at quæ tamen, quòd diuerſis inexiſtit partibus, in multas diuiſa & ipſa videri poſſit. Rectè igitur (quod dictum eſt) ciuitati perſimile, & illius more gubernari animal Ariſtoteli videtur: at non rectè vna tantùm in corporis parte animam vniuerſam locandam eſſe, reliquas exanimes, inanesque faciendas. Neque enim ciuitatis, principisque exemplum id nos admonet, ſed in vna quidem parte principem animam, & quæ decernit, ac ſtatuit, reſidere, in reliquis verò, in quibuscunque animæ operationes ædi videntur, ipſam quidem eandem animam, at quæ principi illi ciuium more pareat, eosque ædat motus, quos ædi decretum illi ſit, ſtatutumque. Non ciuibus (inquam) quibus nihil ſimile habent, cõferendæ erant corporis partes, ſed domibus, vijsque; quæ id ciuibus præſtant, quod animæ ille; ciuibus verò, quæ illis proportione reſpõdent animæ portiones diuerſis poſitæ in locis. Vel è ſolo igitur animalium motu intelligere licet, non corporis vniuerſi, cordisue formam eſſe animam, nec ſubſtantiã omnino in corde, vt in principe ſede reſidentem, ſed aliam à corpore, & in cerebro quidem præcipuè inhabitare, ſed neruoſo generi vniuerſo inexiſtere. Huiusmodi enim exiſtens, & externas, & internas corporis partes commouẽs, & quæ in animali peraguntur, omnia peragens conſpicua eſt, manifeſtaque. At corporis, aut cordis forma ſi ſit, vel vno ſi in corde reſideat, ne externorum quidem motuum, & ſummò illorum ſimplicium opifex videri poteſt. Nam internos, quibus, quæ neceſſaria ſunt, attrahit, & ſuperflua, noxiaque eijcit, quibus ſcilicet vaſa omnia, vt liber, dilatat, conſtringitque, tantùm abeſt ædere vt poſſit; vt quæuis docere nos profeſſus Ariſtoteles, illorum tamen rationem explicare tentauit nuſquã: vtpote qui niſi vaſis ſingulis ſentiens, mobilisque inexiſtat ſubſtantia, & organis inſuper prædita, quibus dilatare illa queat, contrahereque, modo nullo ædi poſſint.

SPIRITVM IN CEREBRI VENTRICVLIS, ET IN NERVOSO genere contentum animæ è ſemine eductę ſubſtantiam eſſe, mors declarat, quæ craſſo aere ventriculos ſubeunte, & inſignibus neruis offenſis ſtatim conſequitur. Cap. XXVIII.

VIN & mors, quæ craſſo aere inſpirato, aut inſignibus neruis, vel rebus è neruis intertextis offenſis, nihil corde ipſo, aut vlla alia corporis parte oblæſa ſtatim conſequitur, non corporis vniuerſi, vel cordis ipſius formam, ſed ſpiritum in ventriculis, neruoſoque genere contentum animæ è ſemine eductæ ſubſtantiam eſſe apertiſſime declarat. Cuius nimirum cauſſa, ille ſi ſit anima illa, ijsque inhabitet in rebus, vel nihil quæſita inuenta ſit; at quæ, ſi vel corpori vniuerſo, vel cordi ipſi, vt propriæ inſit materiæ, ſi corporis omninò, aut cordis ſit forma, aut etiam ſubſtantia cordi inexiſtens, qualiscunque ea ponatur, nulla inueniri queat ratione. Non ſcilicet ſi ex dicta anima, corporeque, vt è forma, & materia compoſitum ſit animal, quod igitur vniuerſum vt exitio detur, vniuerſa eius corporis ſubſtãtia cor-

rum-

rumpenda ſit; tantulus qui inſpiratur aer, ſeu pulmonem is modò, & cor, ſeu cerebrum, ſeu vtrumque ſubeat, tam nullo temporis momento illorum vllum, vel animal vniuerſum perdat. Longè eſt enim illorum ſingulorum natura, diſpoſitioque robuſtior, quàm vt ab aere quouis, & quandiuuis agente perdi queat: & quæ ab inſpirato aere corrumpuntur animalia, nihil prorſus illorum vllo immutato corrumpi videntur. Minus etiam, ſi alia à cordis ſubſtantia anima illa ſit, at cordi inexiſtat, in eoque inhabitet; ſi præſertim (qualis Ariſtoteli ponitur) penitus incorporea ſit, nulliq; inhæreat corpori? Nam quæ talia ſunt, nulla ea corporea à re corrumpi, immutarique poſſunt. Tum per pulmonem, & ipſum per cor ad illam delatus aer, benè omninò tenuis ad illam deueniat. Nulla itidem ratio reddi queat, cur integris interdum abſciſſis membris, modò ſine graui inſignium neruorum offenſione id fiat, nihil ferè oblædi animal videtur; at neruis quibusdam, muſculiſque, & ventriculo, rebus ſcilicet, quibus nerui intertexti ſunt, & quæ magna ex parte è neruis conſtant, ſaucijs, vel cõtuſis modò, conſtrictiſq; ſubito interit animal. Neq; enim neruorum magis, quàm carnium, reliquarumq; rerũ ſubſtantiæ animalium vita inhærere videri poteſt. Quin oſſi proximum neruoſum genus omne cum ſit, vitæ per ſe, ſenſusque, & motus reliquis corporis partibus omnibus minus particeps eſſe, maximè eſt rationi congruum. Perobſcura igitur, & huius, & illius mortis cauſſa, & quæ ratione nulla Ariſtoteli innoteſcere poſſit. At nobis vel nihil quæſita (vt dictum eſt) manifeſta ſit. Lõgè nimirum tenuiſſimus ſpiritus, vbi vel ipſius vniuerſitas in cerebri ventriculis inhabitans à craſſiore inſpirato aere, vel quæuis ipſius portio in quauis neruoſi generis portione contenta ab externis ictibus, impulſibusque quauis omninò occaſione in anguſtius cogitur, comprimiturque, à propria nimirum tenuitate, propriaque remouetur natura, corrumpitur, inq; aliud abit ens, veluti & flammæ anguſtis incluſæ in rebus; quę ſcilicet propterea nullo extinguuntur temporis momento, quòd quæ ex ijs aſſiduè tenuitas elabitur, fumusque nullum inde elabendi aditum nactus ijs immiſcetur, itaque eas ſuffocat. Et vapores in anguſtius coacti, quacunque id factum ſit occaſione, corrumpuntur omnes, & in aquas concreſcunt. Nec ea modò corrumpitur perpetuò ſpiritus portio, quæ princeps comprimitur, ſed ſpiritus omninò omnis. Summè enim ſibi ipſi vnitus, continuusque, & ſumma donatus cum ſit tenuitate; quæ ipſius portioni, cuius paſſiones induntur, motuſque, vniuerſo (vt dictum eſt) communicantur: itaque perpetuò ad laborantem ſui portionem ſtatim conuolat vniuerſus, quæ eam infeſtant amoliturus. Plurimus igitur interdum, & anguſtum illapſus in locum, comprimatur ibi, ſuffoceturque, neceſſe eſt. Nec verò ſumma nobis cognitione præditus ſpiritus non ſe ipſum copioſiorem, quàm opus eſt, in laborantes, afflictaſq; ingerat partes; aut in ijs, dum quæ eum infeſtant amoliatur, vel ſummopere ab his afflictus, tortuſque, non remaneat, & nõ ad internitionem vſque cum his depugnet. Non ſiquidem, vel prudentia, vel moderatione maiore interna, quàm externa, aut alio omninò in illis, quàm in his agere eum ingenio exiſtimare licet. Nos certè homines, vbi noſtrorum quempiam magno quopiam malo opprimi ſentimus, non quot commodè id amoliamur, ſed omnes aduolamus: nec quisquam quin accurrat, aut ratione ulla retineri, aut vllo coerceri poteſt malo; nec ut ſe ſe inde retrahat, priuſquam reiectũ illud ſit, vel ſi tot aduolarint, vt ſibi ipſis impedimento ſint, & ſe ſe mutuò opprimant, adigi poteſt. Et optima id ratione rerum Conditor ſpiritui indidit ingenium; vt è partibus, quibus inexiſtit, quantumuis in ijs diuexetur, nuſquam decedat tamen, ſed in ijs cum rebus, quæ moleſtiam inferunt, ad internitionem vſque depugnet; &, vbi ope is indiget, reliquas ad eum conuolet vniuerſus, nihil à malo, quod ibi paſſurus eſt, reiectus. Nam ſi qui afflictis ineſt partibus, moleſtiam, qua in his afficitur, pertæſus deſerat eas, aliusue à malo, quod ibi ſuſtinendum eſt, deterritus, in eas illabi pigreſcat; breui partes omnes corrumpantur. Corde porrò ſaucio ſtatim

interit

interit animal, non quòd vni ipsi anima insit, & vnum omninò cor vitæ sit fons; vt antiquioribus visum est omnibus. Siquidem vel Galeni testimonio, viuis è victimis eo dempto, arisq. iam imposito, longiùs eæ, tandiùque superuixere, quoad sanguinis profluuio commorerentur; & serpentes, testudinesque corde extracto superuiuere tamen videntur. Et nuper in Illustris Romani viri corpore, qui à diuturno morbo direxatus defecerat tandem, nulla prorsus cordis portio, sed eius tunica tantùm reperta fuit; quòd nimirum ab immoderato illud calore penitus iam absumptū fuerat vniuersum. Quem igitur corde grauissimè oblæso, & magna ex parte, quin & penitus absumpto iam, superuixisse existimandum necessariò sit. Quòd si cordis opus, huiusq. vsum paulò diligentius intueare; non grauiter modò illo oblæso, sed (quod dictū est) penitus consumpto, extractoue etiam, aliquandiu animal viuere posse, manifestè videas. Quoniam enim (vt suo amplius explicabitur loco) propterea tantùm animali adiectum fuit cor; vt sanguinem in iecinore confectum amplius elaboret; calidiorem scilicet, tenuioremque faceret; nec verò vt aliam hic in rem, in quam ille agi non posset, ageretur, sed vt & ipse in carnosum, neruosumq. concresceret genus; & ipso illi commisto genus vtrumq. calidius fieret; præterea & vt spiritus ex ipso educeretur lōgè, quàm ex illo copiosior, calidiorque, & tenuior; eædem omninò, quæ è sanguine vno in iecinore confecto, at copiosiores, præstantioresque fierent res: vtique (quod dictum est) corde quouis modò oblæso, demptoue, modò sine graui id spiritus offensione factum sit, animal aliquandiu viuere posse, liquidò patet. Itaque quin animalis mors, quæ vel leuissimum cordis vulnus consequitur, non cordis ipsius, sed tunicæ, quæ ipsum ambit, & spiritus omninò, qui longè plurimus ei inest, offensionem cō sequatur, nulli dubium esse potest. Cum præsertim alijs animalis partibus omnibus; quæ & ipsæ multum continent spiritum, vulneratis (quod, si vni cordi vitæ principiū; & ipsa omninò insit anima, minimè eueniat) æquè præsens, ac corde saucio, statim animal commoriatur.

IDEM ET MORS DECLARAT, QVAE DICTA ANIMA VEHEmenter affecta sequitur, nulla corporis parte oblæsa. Cap. XXIX.

MORS itidem, quæ corpore nihil vsquàm oblæso, sed vel nimijs bonis, ijsque inexpectatis affluentibus, vel malis, & imminentibus etiā vtrisque, nec nobis modò, sed nostris quidem, at à nobis diuisis, distinctisque consequitur, non corporis vniuersi, nec cordis vnius formam, nec separatam à corpore, at incorpoream, sed & separatā, & corpoream, & talē omninò, qualis nobis posita est, è semine eductā animam esse, manifestat. Qua enim imaginatione cōcipias, aut corpus vniuersum, aut ipsum cor ab imminentibus, & ab alienis etiam bonis, malisue corrumpi posse? oportet autem. Neque enim quod è forma, materiaque compositum est, aut vniuersum ipsum, aut sola eius forma corrupta videri potest, subiecto, re nimirum ex vtraque composita incolumi remanente. Idem enim, & corruptum esset, & non corruptum. Minus etiam intelligas, incorpoream substantiam, quòd aliena bona, aut mala percipiat, corrūpi, aut eius perceptione corpus, cui inexistit, immutari. At si corporea ea quidem, at longè tenuissima, si spiritus omninò sit neruoso in genere inhabitans, huiusmodi cum sensu, perceptioneq; corrūpi, manifestè intelligas. Propriæ scilicet conseruationis (vt suo amplius explicabitur loco) longè appetentissimus spiritus, & celsus sui natura, gloriosusque, rebus succedentibus, quæ quauis ipsum corrumpant ratione, summopere tristatur, deijciturque; & nec ipse ea intueri, nec alijs manifesta fieri sustinet. Itaque veluti abdens se se principem vniuersus ad sedem, & ad propriam recipit vniuersitatem; tantusque in illa fit, vt comprimatur, proindeque & cor-

& corrumpatur tandem. Et vel respirandi interea fortè, pulsandique, & quæuis alia quantumuis ad vitæ conseruationem necessaria munera obire negligit; vt qui esse, operariue amplius nihil curet. Magno contra quopiã bono, inexpectato præsertim ad ueniente, summopere exhilaratur, attolliturque; & præ lætitia gestiens, lasciuensque, & se se beatum ostentandi percupidus, externas ad parres, ad eas præsertim, in quibus maximè conspicuus fit, exilit vniuersus. Itaque copiosior in earum angustijs factus, quàm vt in propria seruari queat tenuitate, comprimitur, corrumpiturque tandem. Et promptiùs (vt videtur) bono, quàm malo rerum successu comprimitur, corrumpiturq. spiritus; quòd promptiùs bona, quæ eueniunt, quàm mala intuetur; proindeque & motibus, qui illorum, quàm qui horum sectantur intuitum, commouetur, & in angustiorem omninò adigitur locum. Eodem scilicet modo, & malis ingruentibus, & bonis affluentibus in internis, quo & in externis operatur spiritus. Nam & nos homines libentissimè quæ eueniunt occultamus mala; ijsq; oppressi reliquorum conspectum declinamus, eorum modò consuetudine contenti, quibus illa communia sunt; & vel quæ maximè ad nostri cõseruationem bona sunt, necessariaq; munera obire negligimus. Bono contra rerum successu exhilarati, elatique, quæ euenere bona, & nos ipsos ostentandi nullum facimus finem; & ab eorum spectaculo, contemplationeque detenti, officiorum, munerumque obliuiscimur omnium. Quin & ob iram periere nonnulli; quòd iniuria affectus spiritus, eamque propulsandi desiderio accensus externas ad partes, quibus motus fit, effunditur vniuersus. Itaq; tantus in ijs fit, vt se ipsum comprimat, suffocetque. Spiritum omninò, & tenuitatem omnem manifestè loci angustia oppressam perpetuò corrumpi intuitis, & aliud nihil prorsus intuentibus, à quo in tristitia, timoreque, & in lætitia, atq. iracundia corrũpi spiritus queat, & in illis ad cerebri ventriculos, in his externas ad partes vniuersum ipsum confluere intuitis: vtique in vtrisque propterea corrumpi, quòd in vtrisque comprimatur, suffoceturque, existimandum videtur.

TEMPORARII ITIDEM INTERITVS, APOPLEXIA, ANIMAE deliquia, & somnus idem declarant. Cap. XXX.

EMPORARII itidem interitus, apoplexia, animæ deliquia, & somnus, animam è semine eductam non corporis vniuersi, nec cordis formam, sed spiritum omninò esse in cerebri (vt dictum est) ventriculis, vt in principe sede residentem, tum & reliquis neruosi generis portionibus, proindeque & singulis corporis partibus inexistentem, manifestat. Etenim si corporis vniuersi, aut cordis ipsius forma est huiusmodi anima, vel etiam substantia in corde residens, & in corde omninò sensus (vt Aristoteli placet) fit, indeq; motus omnis pendet; cur reliquo corpore nihil affecto, nec corde ipso oblæso quicquàm, sed spinalis medullæ meatu crassitie quapiam occluso euenit apoplexia, tẽporaria nimirum mors? Est & vbi mors etiam ipsa. Nam ob id fieri apoplexiam, quòd meatus is à crassitie occludatur, & medici cõsentiunt ad vnum omnes, & eius in primis manifestat curatio; quæ scilicet attenuantibus rebus ibi appositis præcipuè fit. Cur item singulis alijs corporis partibus, vel longissimè à corde remotis malo quopiam afflictis, animæ deliquia fiũt? Propterea enim euenire animæ deliquia, animal scilicet sensu omni, omniq; destitui motu, quòd laborantem vnam in partem anima dicta confluxit omnis, & medicis placer omnibus, & res ipsa declarat. Præcipuè enim insignem partium dolorem deliquia consequi videntur. Cur denique nulla alia corporis parte aliud passa quicquàm, sed capite modò multis, vel crassioribus vaporibus oppleto, in somnum delabitur animal? Nam à vaporibus ad cerebri ventriculos sublatis, & nequaquam in fluores coactis, ijsq; ad cor delatis

delatis (vt Aristoteli placet) sed spiritum in illis inhabitantem opprimentibus, turbantibusque somnum fieri, satis est (vt existimo) in proprio declaratum commentatio. Non quidem, si qualis Aristoteli videtur anima illa sit, dictis in corporis affectibus veluti demortuum fiat animal, sensu omni, omniq; destitutum motu. At qualis nobis posita est illa si sit, hæc itidem quomodo eueniant, nullo in notescunt labore. Vbi scilicet (vt dictum est) parte in quauis laborat, doletque spiritus, vniuersus ad illam confluit; vt quæ ibi eum infestant amoliatur. Reliquæ igitur sensus, motusque, & vitæ auctore destitutæ, sensu, motuque, & vita tantisper destituuntur; dum ad eas ille redeat. Eò autem amplius, ubi insigni oblæsus est in parte; cui scilicet plurimus ipse inest, & quæ spiritui summo est usui. Cuiusmodi uel in primis spinalis medulla, eiusque est cauitas; in qua nimirum paulò minor, atque in cerebri uentriculis inhabitat eius portio; & quæ ad infernas corporis partes defertur omnes. Vnde ea insuper ratione, & apoplexia, & animæ deliquia amplius curantur: qui scilicet alijs in corporis partibus reliquus factus est spiritus, cruciatur in eis, diuexaturque; ut in eis etiam affligi se sentiens, ad eas redeat. Id verò in eo amplius expositum est commentario; in quo animal vniuersum ab vnica animæ substantia gubernari expositum est. Et vbi itidem, vel se ipsum imminutum refecturus, vel elatos, infestantesque vapores inuersurus, reliquis sedibus derelictis in cerebri ventriculos se se colligit spiritus, & (quod dormire dicitur) concidit animal, & veluti demortuum iacet; quòd nimirum quæ ipsum sublcuabat substantia, & quæ sentiebat, spiritus nimirum non tantus extremis partibus inest, quantus vt eas subleuet, & vt quasuis rerum actiones sentiat, sit oportet. At è ventriculis quocunque euocatus modo, & per corpus iterum diffusus, reuiuiscere animal videtur, sensu restitutum, motuque.

QVAE IN VARIIS ANIMAE AFFECTIONIBVS ANIMALIBVS eueniunt, animam è semine eductam aliud à corpore, & corpoream, mobilemque esse declarant: & cur quæ in timore, iracundiaque, & verecundia eueniunt, eueniant. Cap. XXXI.

POSTREMÒ & quæ animalibus in varijs animæ affectionibus eueniũt, animam è semine eductã nec corporis vniuersi, nec eius partium formã esse manifestè declarant. Quòd nimirum si talis sit, illorum caussa nulla explicari queat ratione. Itaq; (vt dictum est) nusquam eam declarare tentauit Aristoteles; sed perpetuò in alium nos locũ, inq; aliud reijcit tẽpus. At si alia à corpore, & corporea, mobilisq; anima illa, qui nobis omninò positus est, si ponatur spiritus, manifestissima fiat. Propterea scilicet imminẽs malum intuentes, vel præteritum etiã, remotumue imaginantes tremore corripimur, & oculi minimi, tristesq; fiunt, & veluti trepidantes; quòd perterrefacta spiritus vniuersitas portiones reliquas, ijs se ipsam vt muniat, conuocat omnis; vel eæ turbatam, contractamque illam sentientes sponte sua ad illam conuolãt. Itaque modica singularum parte in partibus facta, ægrè eas sustinet, & oneri interdũ cedit: proindeque, quòd sursum eæ modò à spiritu attolluntur, à propria modò grauitate deorsum detrahuntur, tremere videntur. At quoniam, vel nihil elatæ, commotæue partes, quin vel benè firmis innixæ rebus, hùc modò, modò verò illùc ferri, & tremere omninò videntur; huiusmodi partiũ tremor non inexistentis spiritus imbecillitati, sed vniuersitatis trepidationi attribuendus est. Propterea scilicet ita partes contremiscere existimandũ est; quòd spiritus vniuersitas ab imminente malo perterrefacta, nec consistere, nec certo moueri potest motu; sed veluti amens facta, hùc modò, modò illùc fertur. Et quòd (vt suo amplius declaratum est loco) si non motuum omnium, quibus spiritus portiones mouentur, at plurimorum certè ab ipsa ijs

vniuer-

vniuersitate principium inditur, ipsæ itidem, proindeque & partes, quibus inditæ sunt, huc modò, modò illuc aguntur; tremere nimirũ videntur. Externæ porrò partes omnes, & eę præsertim, quæ pluribus, magisq; manifestis abundant venis, albę, frigidæque, & oculi imminuti, tristesq; fiunt, & trepidare & ipsi videntur; quòd singulis è corporis partibus bona inexistentis spiritus portio ad vniuersitatem cõfluxit; & quæ reliqua in oculis facta est, veluti reliquæ, vniuersitatis motu commouetur. Et quibus præsentia mala intuentes, ijsdem & pręterita, remotaque imaginantes afficimur modis; quòd res quasuis imaginans, motus recolit, quibus eas sentiens commotus est: vt neusea, qua nauigationis memores, & cibos intuentes, qui illam interdum fecere, afficimur, declarant. Et (vt suo expositum est loco) quæ imaginatur spiritus, non alio modo, aliaue imaginari potest ratione, quàm motus recolens, quibus à singulis commotus est. In iracundia contra corpus omne incalescit, atq; adeò accéditur, & oculi turbulenti, rubicundique, & flammei apparent, & si Theophrasto credimus, est è quibus flammæ effluxere; quòd nimirum acceptam iniuriam ferre impotens spiritus, vindictæq; ardens cupiditate, & moliens eam, paransque, magno per vniuersum corpus effunditur impetu, & in extremas, quibus motus fit, conuolat partes. Iure igitur (quæ eueniunt) & externæ partes rubent, incalescuntq; omnes; & vniuersum accenditur corpus; & oculi magni, turbulentiq; fiunt, & veluti malum minitantes, qui certè intuentem spiritum valdè turbent; siquidem plurimus in eos cõfluxit spiritus, & longè rapidissimo per humores delatus motu, ventorũ ritu è mari emergentium, confundit eos, & veluti discerpit, dilaniatque; qui igitur, veluti turbatum mare intuentem spiritum exagitent, molestiaq; afficiant. Motu enim is summopere quidem oblectatur; àt non rapido certè, confusoque, & à quo à se ipso diuidatur, distrahaturque, sed placido, lenique, & à quo sibi ipsi collectus moueatur. Et vbi veluti in flammas acti, & flammei omninò, igneique apparent oculi; propterea huiusmodi apparent, quòd longè copiosissimus, & tantus omninò in eos confluxit spiritus, quantum explicatum capere ij nequeant, Itaq; adeò se ipsum colligat, contrahatq; oportet, vt visilis fiat, lucidusque. In verecundia itidem erubescimur. Eadẽ enim iracundiæ verecundia, indignatio scilicet & ipsa est, at non in alios, sed in nos ipsos errantes, peccantesque. Itaq; veluti in illa, ita & in hac exagitata, accensaque spiritus vniuersitas portiones exagitat, & quampiam sui ipsius ad eas effundit partẽ.

CVR CORPORI EVENIVNT, QVAE MAERORE, AVT LAETITIA affecta huiusmodi anima euenire apparent. Cap. XXXII.

IN sollicitudinibus autem, atq; in mæroribus, veluti & in timore summopere languet, & vix se se sustinet animal; & externæ partes albẽt omninò, frigentque; & oculi parui, tristesque fiunt. Vna omninò partium trepidatione excepta (quæ, quòd nullum in mæroribus spiritus expectat, pauetq; malũ, sed passum modò luget, nulla fit: itaq; non in timore trepidat spũs, & veluti illud vitandi modum inquirit, sed illi succumbens iacet, torpetq;) reliqua quæ in timore, in mærore itidem, at minora certè eueniunt omnia. Nã quod imminet malum multò grauius, quàm præteritũ spiritum turbat, exagitatque. Siquidẽ quę adeò is æstimat, adeoq; cara habet, propriaque, ut sine ijs esse posse desperet, & nolit etiam, atque exhorreat; ijs post demptis, & veluti sine ijs uiuere edoctus, assuetusque, uiuere sustinet, atque appetit etiã. Eueniunt porrò illa omnia; quòd celsus sui natura, erectusque, & proprię conseruationis, proprijq; boni summopere appetẽs spiritus, miser, abiectusque, & corruptioni obnoxius videri non sustinet; itaq; retrahit se se, & veluti abdit. Lętitia contra affectus, bono nimirum rerum successu exhilaratus, elatusque, & nullum iam timens malum

malum, nulliusq; indigens rei, & se se vt oblectet, ostentetq; curãs modò, vniuersum in corpus, & in partes præcipuè effundirur, in quibus magis cõspicuus fit. Itaq; blandè quidem, leniterque, at calenr, rubentque exrernę partes omnes, & os præsertim; quin & amplius id fit, nitidiusque. Et oculi non multò modò grandiores, sed multò etiam splendidiores fiunt; quòd non vt in iracundia tantus in eos illapsus est spiritus, nec adeò rapido, & seipsum, & humores exagitat motu, vt & ueluti flammeus ipse fiat, & humores confundantur, & veluti discerpantur, sed rantus modò, ut bene visilis, splendidusq; fiat; adeòq; placido commouerur motu, nihil ut humores cõfundat; qui omninò, quòd quæ ab ijs relucet lux splendore blando, blandoq; intuentem spiritum cõmouet motu, summa ipsum afficiunt uoluptate, qui præsertim nitore excellunt, fulgoreque. Itaq; (vt unde digressi sumus redeamus) animam è semine eductam corporis formam non esse, sed à corpore separatam, distinctamq., Ita declaratũ existimamus; vt si pluribus id declaremus, superflui, ambitiosiq; uideri possimus, & simus omninò; cum præsertim in dicto itidem manifestatum id sit commentario. Rationes modò exponendæ sunt, reijciendæque; quæ corpori uniuerso uniuersam animam, & quæ certas eius portiones certis corporis partibus ut propriam formam indendam, tum & quæ formarum aliarum more incorpoream quidem eam omnem, at præter formarum aliarum morem nulli prorsus corpori inhęrere, sed per se existere Aristoteli declarant. Nam diuersis à rationibus in adeò diuersas sententias distractos fuisse Peripateticos, in ipsorum manifestum fiet dictis. Illud tamen præmonitos lectores volo, quod & superius; me ab Aristotele in anima è semine educta dissentire; qui voluit corporis esse formam: nam de rationali, modò ipse eam corporis formam esse asserat, parùm discrepo.

VNAM MODO, EANDEMQVE ANIMAM CORPORIS VNIuersi, diuersas modò animæ partes diuersarum corporis partium formas esse, modò verò vni cordi animam inexistere omnem Aristoteli visum esse. Cap. XXXIII.

2. de anima tex. 2. et seq.

Ntium (inquit Aristoteles) vnum genus substantia est. Huius autem hæc quidem vt materia, quæ secundum se ipsam hoc aliquid videtur, est; altera vt forma, & species, secundum quam hoc aliquid illa fit; tertia verò ex ijs composita. Maximè autem substantiæ corpora sunt, & horum naturalia. Naturalium porrò alia vita sortita sunt, alia minimè: viuere autem ea dicimus, quæ se nutriendi, augendique obtinent facultatem. Itaq; corpus naturale vitæ particeps substantia est, & substantia vt composita. Quoniam igitur non simpliciter id corpus, sed tale; vitam enim sortitum est; è corpore nimirum, vitaque, vel ea è substantia compositum, quæ viuendi facultatem, & ipsam affert vitam; & corpus forma videri non potest; neque enim quæ formę cõueniunt, vel subiecto inhærere, vel de subiecto dici potest corpus; quin manifestè subiectum est, & materia: necesse est animæ substantiam, vt formam esse corporis naturalis potentia vitam habentis, organici nimirum. Et alibi, Quoniã, inquit, (quod, per se, & à corpore distincta si fit anima, euenire minimè queat) quę tis animalis pars se se nutriendi, & quæ patitur sentiendi, ijs videlicet facultatibus, quæ maximè animæ proprię sunt, donata est: vtique corpori vniuerso vt propria forma, & formarum aliarum ritu incorporea animã sit oportet. Quin & corporis dissolutio, corruptioque, & animalis operationum cessatio, quę animæ exitium, extinctionemq; insequitur, animam corpori vt formam inesse Peripateticis declarat. Siquidẽ entia quæuis forma abeunte corrumpi apparent omnia; & quas entia ædunt operationes, si quidem non solius sunt formæ, quæ scilicet nusquam sola adest, sed compositi sunt

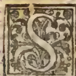
sisti sunt oẽs; at inexistentis certè formę opera æduntur oẽs: quas igitur quod ædere cessarent, propria præinexistente forma priuatũ id esse existimandum est. Itaq. (vt videtur) singulas corporis partes se se nutriendi, proprias q. passiones sentiẽdi facultate præditas, quin plantarũ partes à propria vniuersitate abstractas viuere tamen, suiq; similes generare, & insectorum diuisorũ partem vtranq; sentire, moueriq., singulis omninò aĩalis partibus substantiã inesse, quæ vitam, sensumq., & motum ijs pręstaret, in tuiti Peripatetici, nihil partiũ diuersitatem veriti (quæ ne vnam, eãdemq. oĩbus formã inderẽt, summe prohibebat) vnã prorsum, eandemq. aĩam ita corpori vniuerso inesse enuntiarunt, veluti aquę natura integra vniuersæ inest aquæ. Totam itaq. aĩam non corpori modò toti, sed cuilibet eius parti indidere. At alibi diuersis in corporis partibus diuersarũ rerum naturam sentiri, & diuersis in animę affectibus diuersas corporis partes immutari, & diuersis oĩnò in partibus diuersas ędi operationes, & quas ab vna, eadẽq; substantia ædi non posse suspicari liceat, fortè & diuersissimis è rebus (qualib' vnam, eandẽq; substantiam, vt propriam formã indere ipse in primis prohibet Aristoteles) compositum aĩalis corpus intuitus, animam (vt videtur) in multas diuidit partes, è multisq. cõponit substantijs; & singulas ijs indit corporis partibus, quę proprijs à sensilibus pati, vel certis in aĩæ affectibus præcipuè cõmoueri, immutariq., vel pro-
„ prias quasdã ædere apparent operationes. Itaq. explicata aĩę vniuersæ ratione, Oportet (inquit) & in partibus, quod dictum est, speculari. Si quidẽ oculus animal foret, visus illius substantia, quæ secundum formam esset, oculus autẽ visus materia; & eo deficiente nõ est ampliùs oculus, nisi æquiuocè, veluti lapideus, aut pictus. Oportet aũt quod in parte in toto viuentis corpore sũmere; ἀνάλογον γάρ ἔχει, vt pars ad partẽ, sic sensus totus ad totum sentiẽs corpus, quatenus tale. Patet igitur, quòd anima à corpore separari non possit, vel eius partes quædã, si partibilis est. Quarundam.n. corporis partium quædã animæ partes manifestè forma sunt, & perfectio. Et alibi cum animæ substantiam, tum quam ad corpus cõmunionem habeat, inquirẽs, Vt (inquit) animæ substãtia manifesta fiat, vel in primis num eius passiones, operationesq. vnius sint animę, an ad corpus itidẽ pertineant, & animæ, corporisq. communes, itaq; nõ vnius animæ, sed compositi, & aĩalis omninò sint oẽs, considerandum omninò est. Quòd nimirum, si nulla animæ solius opera, nullæq. passiones, sed compositi sunt oẽs, animã corporis formã esse, ab eoq; separari non posse, liquidò pateat. Quid.n. iners insit, desesque? At aĩæ (inquit) passiones ad vnam oẽs corpus itidem pertingere, & cum corpore fieri, manifestũ est, excandescentiam, metum, confidentiã, misericordiam, ptæterea & gaudiũ, & amorẽ, odiumq;. Manifestè.n. in ijs oĩbus corpus quid patitur. Et corporis oĩnò affectus hos esse oẽs, & substãtię corpori vt propriæ materiæ inhęrentis, inde manifestè intelligere licet; quod vehemẽtissimis interdũ, manifestissimisq. irascendi, & metuẽdi incidẽtibus causis, nihil irascimur, nihilq. timemus; interdũ verò languidissimis, obscurissimisq; ira inflãmamur, & timore corripimur; vbi.s. tumet corpus, itaq. se habet, veluti & vbi irascimur. Et ampliùs, quòd nullo prorsus formidabili accidente, eadẽ, quæ timore correpti patimur; ob talem.s. corporis dispositionem, affectionẽq;. Itaq; manifestum est, affectus oẽs rationes esse materiales, formas nimirum materiæ inditas; & in singulis eorũ rationibus materiam assumendã esse; partium.s. in quibus singuli manifestantur, immutationes afferendas esse; sanguinis videlicet feruorẽ in excandescentię definitione. At alibi aĩam oẽm vni indit cordi; partes reliquas exanimes facit; viuere aũt, quòd cordi annexę sunt. Id verò vel si in ijs, quę aĩalium motionis causam explicanti Aristoteli dicta sunt, satis conspectũ est; at ne grauemur tñ rationes, quibus singulas illius portiones, vitalẽ, nutritiuam, generatiuã, sensitiuam, imaginatiuã, intellectiuam, prętcrea & affectibus obnoxiam, motiuãq; cordi Peripatetici indunt, intueri. Nã ijs, quę ibi ab Aristotele allatæ sunt, non cõtenti, alijs etiã, & ab ipso depromptis Aristotele, & motiuam, & quæ afficitur aĩam cordi inditam esse, ratiocinantur. Quoniam (inquiunt) cor reliquarum animalis partium primũ constituitur, quin ab ipso forma-

Tex. 9.

Tex. 12.

to iam partes reliquæ oës efformantur; & calor, cuius opera externæ res in sanguinē, in nutrimenti scilicet, generationisq; materiā inuertuntur, summus cordi inest; & in corde oīno sanguis conficitur; indeq. venę, quę sanguinem cum ad reliquas corporis partes nutriēdas, tum & ad seminaria vasa, vt amplius quid in ijs agitatus in semē agatur, exportāt, producuntur: vtiq; vitalem, nutritiuiamq., & generatiuam aiam cordi inesse summè est rationi congruū. Et quoniam nerui oēs, qui manifestè sensum singulis afferunt partibus, à corde exoriuntur, tū verò ij, qui tactus, gustusq. organa sunt; & vbi ij fiunt sensus, ibi reliquos oēs fieri, & communem, principēq; sensum, præterea & phantasiā esse oportet; neque .n. siquidem ratione, subiecto itidem alia à sensu videri potest phātasia; & vbi phantasia, intellectus itidē ibi sit necesse est; etenim veluti quæ imaginatur phantasia, à sensu ea habet oīa, sic ipsa intellectui, quæ intelligit, omnia subministrat: vtiq. & sensitiua, & imaginatiua, ac intellectiua anima cordi indēda est. Et quoniā vix constitutum cor moueri incipit; & dum aīal viuit, moueri nunquam cessat; quin ex animali detractum, eoq. penitus iam immobili facto, aliquantisper tū agitatur: vtiq. & motiuam animā cordi inesse existimandum est, summè .s. mobili viscc ri, summèq; motu gaudenti. Animam vnam modò, & vnius omnem, eiusdemq. faciēs Aristoteles substantiæ, itaq. non toti modò corpori, sed cuilibet eius parti totam in- Te.2. dens, in multas modò illam dissecans partes, & veluti è multis cōponens substantijs, & singulas proprijs indens corporis partibus, partes modò reliquas exanimes faciēs, & vni cordi animam indens omnem; quin animæ is substantiā nihil intuitus sit, nè eius quidem amatoribus dubium esse existimo. Vt si rationes, quibus eam corpori, vt propriam formam indendam astruit, quocunq; id faciat modo, nihil reijciamus, nemo fortè nos incuset. Cui enim animæ is sedem, subiectumq. intuitus videri potest; qui eius substantiam nihil prorsus inspexerit, quiquę in illo assignando adeò sibi ipsi dissentiat, aduersusque sit? At examinentur tamen singulæ.

Te.12. ANIMAM E SEMINE EDVCTAM, VNAM, EANDEMQVE CORpori vniuerso, & cuilibet eius parti vt propriam formam indi non posse. Cap. XXXIIII.

SI quidem entia quęuis, vel quę è diuersis, difformibusq. rebus mutuò sibi ipsis vnitis, conglutinatisq., quocunq. id factum sit modo, cōposita sunt, vnum ponenda sunt; & rerum, è quibus cōstant, formæ vna vicem obtinere, reliquæ verò materiæ, & subiecti; itaq; ex anima, corporeq., è multis & ipso, summèq; inter se diffidentibus rebus cōposito constitutum animal necessariò vnum ponendū sit: rectè sanè Peripateticis positum sit, animalium animam è semine eductam formam esse. Siquidem cū corpus vniuersum, tùm quęuis eius pars quàm longissimè abest, forma vt videri possit. At non modò illud necessarium, sed ne possibile quidem est. Qui enim è diuersis, difformibusq; rebus quod constat ens, vnum id fit, & vna à substantia cōstitutum, informatūq; ? Quin summè similare, & vnius modò actionis, operationisq. vnius potēs ens sit, oportet, quod vnū, vnaq; à substantia constitutū ponendū est: quod variū, diuersumq., & diforme apparet, & diuersarū actionum, diuersarumq. potens operationū; à diuersis id naturis, & à contrarijs insuper, si eius partium actiones, operationesq; contrarię sint, cōstitutū sit, summa est necessitas. Quoniā .n. quodcunq. sunt, & quodcunq; operantur entia, à formis id sunt, à formisq. id operātur, quę speciē, dispositionēq., & vires diuersas, contrariasq. sortita sunt, quin à diuersis ea formis informata, à diuersis nimirū naturis cōstituta sint, dubitare non licet. Aīal itaq; non è longè tantùm plurimis, longèq; diuersissimis cōpositum rebus, è summè nimirū mobilibus, summèq; sentientibus, & è summè itidē immobilibus, summèq; iuxta Peripateticos stupidis, minimè oīum vna à substantia constitutū, informatūq; videri potest. Diuersę .f. res vbi sibi ipsis coeunt quidē, & quouis etiā iunguntur, vniunturq. modo; singulę tū in pro-

pria seruantur natura, nequaquàm vnum ex coeunt in ens; at ibi tantùm, vbi ab vna oēs exuperantur natura, & in summè (vt dictum est) similare ens, & nō eadem modò specie, sed viribus etiam ijsdem præditum aguntur omnes. Animal igitur quātum ad animam pertinet, quæ è semine educitur, eo modo, eaq; ratione ens vnū ponere licet, quo & nauis: quæ.s. è multis cōposita est rebus; at quæ, quòd clauis, funibusque sibi ipsis affixæ, vnitæq. sunt, veluti vnum in corpus, & ens in vnum actæ apparent. Et animali omninò nauis, cui nautę insunt, persimilis est; & si nihil nautæ conspiciantur, animal omninò videri queat, benè sentiens, benèq; mobile; quæ scilicet animalis ritu, & imminens vitat malum, & ad remotum fertur bonum. A manifestis porrò corporis partibus distincta cum sit anima è semine educta, omnes tamen nutriuntur, sentiuntq.; quòd nulla prorsus adest corporis pars, cui quæpiam neruosi generis portio admixta non sit. Cutis certè, quæ vniuersum contegit corpus, paulò è neruis minùs, quàm è carne constituta est; & venulas vbiq; adesse, sanguis declarat, qui quauis corporis parte incisa statim erumpit. Iis igitur oibus anima cum insit, corpori vniuerso materiam, qua nutriri, reficiq; queat, affert; & in vniuerso ipsa cum sentiat, vniuersum sentire apparet. Et animę recessu breui corpus vniuersum corrumpitur; non quidem, quòd eius forma, substantiaq; abierit; id enim si fiat, nullo temporis momento penitus corrumpatur; nusquàm certè (quod passim euenire videtur, benè præcipuè compactis corporibus, & frigido sub cælo) diu idem remaneat, aliud nihil passum, nihilq; immutatum, sed vita tantùm, motuq; destitutum; qui scilicet non corporis, sed inexistentis erat spiritus; sed quòd substantia recesserit, quæ nutrimentum illi, refectionemque parabat, suggerebatque. Molle enim, calidumque, è quo videlicet calor omnis, omnisq. statim elabitur tenuitas, reficiendum est, si seruandum; in elapsi videlicet caloris, elapsæque tenuitatis alius calor, aliaque indenda est tenuitas. Quod corpus per se moliri non potest, languens, atque immobile.

MINVS ETIAM CERTAS ILLIVS ANIMAE PORTIONES CERTIS corporis partibus, vt earum formas indi posse. Cap. XXXV.

AGNVS etiam incusandus videtur Aristoteles animā diuersas in partes diffecans, & earum singulas certis indens corporis partibus. Nā & sibi ipsi, & sensui ampliùs dissentire, & iners insuper, ignauusque id agens videri potest. Cui (inquit) sensus inest, huic voluptas, & molestia, & iucundum, & molestum insint, oportet: & cui hæc appetitus; siquidem appetitus iucundi est: eadem.s. sentienti anima quæ appetit, & quæ afficitur. Et alibi, Nisi (inquit) vna, eademq; anima sensilia sentiat oīa, nihil eorū differētias magis dijudicare queat, quàm tu, & ego, eorū, quę seorsum ab altero cognorit alter. Vna scilicet, eadēq; aīa sensilia percipit oīa. Et quę afficitur, velit, nolit Aristoteles, nō sibi ipsi tantùm oēm, at intelligenti itidem vnam, eandēq; ponat, summè est necessariū: ibi modò indignari illam intuens, prędicansq., vbi contemptā se, & iniuria affectā iudicat, aliàs nunquam; & ibi timere, vbi malum quippiā imminere intelligit. Nā vt ratiocinari ipsa, futuraq; prouidere impotens sit, & ab alia substātiā quę reijcienda, & quę formidanda sunt, edoceatur, itaq; ibi, idq; indignetur, timeatq., vbi & quod intelligens præcipit, quā longissimè Aristoteles abest, modum vt nos, quo id fieri queat, docere possit. Et alibi vel diuersas ædentem animā operationes intuens, & quas vna à substantia ædi non posse suspicari liceret, summè tamen in partes illam diuidentes damnat; & vnam, eādemq; esse oēm, sensus testimonio declarat. Quoniā (inquit) sentire, intelligere, opinari animæ est, prꝫterea & appetere, & velle; quin & motus secundū locum animę opera aīalibus fit; prꝫterea & generatio, incrementūq., & decrementū, diuersæ omninò operationes ab anima ædi videntur; & quas ab vna, eadem-

2. de anima tex. 27.

» eademque substantia ædi intelligere non liceat: vtique dubitare contingit, vtrum sin-
» gulæ vniuersæ sint animæ; & anima omninò vniuersa intelligamus, sentiamusque,
» & alia operemur, patiamurque, an alijs eius portionibus alia. Et vtrum viuere etiam
» ipsum in horum aliquo est, an in pluribus, an etiam in omnibus, vel aliud ipsius cau-
» sa est. At si, vt nonnulli dicunt, partibilis est anima; & alia eius portio intelligit, ap-
» petit alia, si diuersis omninò è partibus composita est, quid ipsam continet? Neque
» enim corpus; nam secus videtur. Ab anima scilicet corpus contineri, non animam
» à corpore: illa enim egressa difflatur, & corrumpitur corpus. Si igitur aliud ipsam
» vnam facit; id profecto anima sit. At rursus oportebit inquirere, vtrum id vnum sit,
» an multarum, & ipsum partium. Et si vnum; cur non statim & animam vnum esse
» ponendum est? Si è partibus compositum; iterum quid ipsum continet, inquirendũ;
» & ita in infinitum. Dubitarit præterea aliquis, quam singulæ animæ partes faculta-
» tem in corpore habeant. Nam si tota anima totum corpus continet; vtique & à sin-
» gulis animæ partibus singulas corporis partes contineri conueniat. At hoc impossi-
» bili simile est. Quem enim corporis partem intellectus contineat, vel fingere diffici-
» le est. Videntur autem, & plantarum partes à propria abscissæ vniuersitate, & inse-
» ctorum etiam animalium partes à se ipsis abscissas viuere; quòd nimirum pars vtraq;
» eandem specie habet animam; itaque pars vtraque sentit, & iuxta locum quoddam
» ad tempus mouetur. Et si non diu seruantur, nihil absurdum; siquidem organis ca-
» rent, quibus, vt natura seruetur, opus est. At nihilominus in vtraque parte omnes
» insunt animæ partes; & sibi ipsis, & animæ vniuersæ eiusdem sunt speciei. Sibi qui-
» dem ipsis, quæ diuisis in partibus; vniuersæ autem animæ corpori vniuerso, prius-
quàm diuideretur; inexistenti. At vel sentientem modò vnam, eandemq. esse omnem; & vni, eidemque sensilia percipi omnia pulcherrimè intuito, & non ipsis in sensorijs, sed in profundioribus corporis partibus sensum fieri intelligenti interdum Aristoteli, nequaquàm diuersas in partes sentiens secanda; & singulis ijs propriarum rerum vires sentiendi facultas assignanda, proprijsque singulæ subiectis indendæ fuere. Quæuis enim vna quæ est substantia, at anima certè amplius, & eadem ab ijsdem patiatur, & vni omnis, eidemq. indatur subiecto Aristoteli in primis oportet. Itaque alijs in corporis partibus ab alijs anima pati, aliasq. actiones sentire visa, nequaquàm illæ propriæ sentientis animæ portionum materiæ, & si quidem in ipsis res sentiri, non certè & earum differentias indicari, existimãdum Aristoteli fuit. Sed vias sensoria esse, atq; aditus statuendũ; quibus ad verè sentientem substantiam externarũ rerum species, viresque, & motus deferantur; & hos per illa omnia deferri, quòd sensilia diuersa, & quæ diuersis ad animã deferenda sunt vijs. Et sensoriorum omninò constructionem, rerumq., quę sentiuntur, naturam paulò diligentius intuitus (quod nobis visum est) sensoria non amplius sentientis animæ materiam, subiectumque, sed vias esse, quibus ad verè sentientem animam sensilia deferantur, & animam vnã, eandemque sensilia sentire omnia, intuitus foret. Minùs etiam propterea quæ afficitur anima dissecanda, eæque ipsius portiones ijs corporis partibus, vt proprijs materijs indendæ Aristoteli fuere; quæ vel solæ, vel præcipuè immutari apparent. Id enim agenti, dictarum partium naturis, & ipsis omninò partibus ratiocinandi, seseque commouendi, & sanguinem ad se se alliciendi, & à se ipsis expellendi facultates omninò attribuendæ sunt; quibus minimè omnium Aristoteli præditæ videri possunt. Quoniam enim falsam quidem interdum, at rationem certè (vt visum est) perpetuò affectus insequitur quiuis; si partibus, quæ anima affecta immutantur, vt proprijs materijs, quæ ibi affici videntur, inexistunt animæ portiones: vtique partiũ naturæ, & partes ipsæ ratiocinentur, oportet. Et quoniam varijs exagitantur motibus; & calore modò, ruboreque, modò verò frigore afficiuntur, palloreque; & sanguinis illa accessu, hæc sanguinis recessu fiunt: vtique se se agitãdi, & (quod dictum

est)

est) sanguinem alliciendi, expellendique facultatem obtineant, oportet. At & ratio, modusque aperiendus omninò Aristoteli erat; quo partium naturis, & partibus ipsis nulla ab externa re contactis, at futuros tantùm euentus interdum imaginantibus, vti commoueentur, immutanturque, commoueri eas, immutariq; oporteat. Cur scilicet, & quomodò huiusmodi inexistentis naturæ iuditia eæ partium immutationes, ijq; consequuntur motus, id explicare si (quod suspicari licet) Aristoteles desperarat; nequaquàm è partium immutationibus animam, quæ afficitur, ijs vt proprijs matorijs inesse, enuntiandum fuit. Itaque animam multas in partes dissecans, & singulas certis corporis partibus vt proprias indens formas, nihilque, quæ id ponenti declarãda erant, declarans Aristoteles (quod dictum est) & sibi ipsi, sensuique aduersus, & iners insuper, ignauusq; videri potest. Alia porrò à corpore cum sit anima è semine educta iuxta corporis tamen naturam, dispositionemque perpetuò afficitur; quòd & ipsa ijsdem ex humoribus, eodemq; educta est è sanguine; itaque iuxta propriam ipsius naturam cum operetur, iuxta corporis naturam operari videtur. E crasso nimirum, nigroque sanguine tenuissimus (vt suo declarabitur loco) & exiguus educitur spiritus. Is porrò minimè propria natura firmus, minimèq; sibi ipsi confidens, & ab assiduè subeuntibus fuliginibus nigris, tenebricosisq; perterrefactus, vel nullo externo imminente malo mala vsquequaque pauet omnia: vt Optimus testatur Galenus.
„ Quòd atra (inquit) bilis animæ arcem occupans timorem, mæstitiamque, & mortis
„ expectationem inducat, mirandum nõ est; cum videamus in rebus externis nihil nos
„ magis, quàm tenebras perhorrescere. Si igitur tenebris simile quippiã rationali par-
„ ti circumfundatur, hominem semper timere necesse est; vt qui timoris caussam sem-
„ per in corpore ferat: veluti in flatulento illo morbo, quem hypocondriacum nomi-
„ nant, videre licet. Et in omnibus (idem inquit) animæ alienationibus, si timor,
„ atque tristitia perseuerant, atram bilem in caussa esse iudicandum est; è qua scilicet
„ nigra, fuliginosaque ad spiritum ascendit exhalatio. Contrà è calidissimo, nec valde crasso sanguine, non valde tenuis, & summè calidus, longèque copiosissimus educitur spiritus; qualis & summè sibi ipsi confidat, summèque ad motum promptus sit, alacerque; & celsus sui natura, erectusque, & qui à nullo iniuria affici, nullique cedere velit. Non igitur, propterea quòd iuxta corporis naturam affici videtur anima, illi vt propria ipsius forma indenda est. Nam vel alia à corpore existens, at (vt dictum est) ex ijsdem educta, constitutaque humoribus, variè illo affecto, non modò diuersè & ipsa afficitur, sed fit etiam diuersa.

MINVS ETIAM VNI CORDI, VT PROPRIAM EIVS FORMAM dictam animam indi posse. Cap. XXXVI.

MINVS etiam vni cordi anima omnis indenda, partes reliquæ exanimes ponendæ Aristoteli fuere. Et non sensum vllum, sed proprias sectato rationes, & vanas eas, falsasque, id positum fuisse, vel ipsis intueri licet oculis: quibus scilicet non cor, sed neruosum primùm constitui genus conspicimus. Cor etiam, & viscera reliqua, & fœtum omninò vniuersum ab vteri calore post efformari, suo apertissimè declarabitur loco. Et summus, qui cordi inest, calor, is nihil magis animæ subiectum, quàm eius organum cor esse declarat. Iecur certè paulò minùs, ac cor calidum, & sanguinem in eo confici, è quo nihil ampliùs à corde elaborato plurimæ corporis partes nutriunrur, intuito Aristoteli, vel vtrique vitalis anima indenda fuit, vel neutri potius, sed vtrunque animæ organum ponendum; quorum opera cibi in sanguinem, & animalis vniuersi nutrimentum agantur: anima autem ipsa vasis inesse; quibus cibi in ventriculum, ventremque, tum in iecur, postremò & in cor deferuntur.

Neque enim à venarum natura è iecinore in cor, & ex vtroque in superiores corporis partes sanguinem efferri, existimare Aristoteli licuit. Et quæ corpus gubernat, quæque ex alijs eius partibus in alias, & ex inferioribus ad superiores, semperque, vt vsus possit, succos agit substantia, ea anima quin sit ambigi certè non potest. Manifestè itidem neruosum genus non à corde, sed si à communi procedit principio, à cerebro deriuat vniuersum; cui scilicet perquam simile est; quin vniuersum (vt dictum est) cerebrum paulò quid durius factum videri potest. Cordi certè nihil simile habet puniceo, maximèq; sanguineo, & manifestè è sanguine tenuioribus sui partibus spoliato confecto, album ipsum, penitusque exangue. Et quem assiduè motum ædere videtur cor, eũ non à cordis natura ædi, sed à spiritu neruosi generis portionibus, quibus & contectum, & adnatum, penitusque immissum est cor, assiduus arteriarum satis manifestat motus; quæ scilicet quauis in corporis parte, veluti & cor, assiduè agitantur. Et ex animali detractum aliquantisper tamen mouetur cor; quòd (vt dictum est) è carnosioribus, crassioribusque cordis tunicis, arterijsque, & fibris non statim, vt è reliquis, elabitur inexistens spiritus; sed veluti in insectorum animalium parte quauis aliquantisper retinetur. Is porrò, dum inest, moueri nunquàm cessat. Quoniam igitur nulla prorsus Aristotelis ratio è semine eductam animam corpori vniuerso, vel cuipiam eius parti, vt propriam ipsius formam inesse declarat; nulla omninò, quin à corpore separatam, distinctamque ponere eam liceat, obstat: vtique is ea sit spiritus, qui neruoso generi inexistit vniuerso. Nisi fortè Peripatetici quid impediant: quorum rationes, quibus suis positionibus neglectis, animam omnem penitus incorpoream statuunt, nulliq; indere videntur subiecto, expendere ne grauemur.

SENTIENTEM, IMAGINANTEMQVE, ET INTELLIGENTEM animam prorsus incorporeas, nulliq; inhærere subiecto Peripateticis visas esse. Cap. XXXVII.

2. de anima tex. 146.

VONIAM (inquiunt Peripatetici) quę sentit, & quę dijudicat sentiens anima, ea suscipiat ipsa oportet, & ipsa omninò ea fiat; & quę dijudicat, ibi ea dijudicat, vbi ea suscipit, sentitque; nam de absentibus iuditium ferre, non sensus, sed memorię est; & contrariorum dijudicat differentias: vtiq. contraria simul suscipiat oportet, & nõ vno modò, eodemq. temporis momento, sed vna prorsus, eadéq; sui parte, & indiuidua omninò, impartibilique. Nam si altera sui parte contrarium alterum, alterum verò altera suscipiat; nihilo magis eorũ differentias dijudicare queat, quàm ego, & tu eorum, quę seorsum, separatimq; ab altero cognorit alter. Quamobrẽ incorporea prorsus, prorsusq; impatibilis, & nulli prorsus inhæreat subiecto sentiẽs anima oportet. Nam si vlli inhęreat; vtique ad eius extensionem extensa, & ipsa quoquomodo corporea, partibilis certè & ipsa fiat; & veluti, cui inhæreat, corpus diuersis sui partibus diuersa percipiat, non vna, eademque simul omnia. Phantasia itidem (inquiunt) prorsus incorporea sit, nulliq; inhæreat subiecto oportet. Nam si quæ à sensu ad eam accedunt figuræ, vt corporea in re in ea describantur; vtique à nouis superaccedentibus præinexistentes tandem deleantur. Id verò nunquàm euenire apparet; sed quotuis superadiectis antiquæ nihil delentur tamen: quòd nimirum incorporeo, impartibiliq; quæ suscipiuntur ab ente (quòd nulla eius suscipiũtur in parte, itaque nullum prorsus occupant locum) vel infinita suscipi possunt; nihil à superaccedentibus præinexistentibus passis vnquàm. Multò etiam quæ intelligit minùs, vel corporea ipsa poni, vel subiecto vlli indi potest: quæ scilicet multò illis nobilior, diuiniorque, & quæ (quod aliarum nulli datum videtur, & quod corporeæ, aut corpori, inexistenti substantiæ dari non potest) se ipsam nouit, & ad se ipsam conuertitur; & (quod

» (quod nec visus, nec auditus, nec princeps, communisq; facit sensus) qualis sui est
» natura, inquirit, & inuenit, cognoscitq.; itaq; eadem inquisitæ inquirens, & inuentæ
» inueniens, & cognoscenti cognita fit: & quæ insuper nequaquam sentientis, appe-
» tentisque, & imaginantis ritu marcescente corpore marcescit & ipsa; sed magis vi-
» get; & corpus negligit, contemnitque; & non multis modo laboribus virtutis gratia
» affligit, domatque; sed (quod nequaquam faciat, si ei vt proprio inhæreat subiecto,
» vnumq; ei sit, itaq; eo corrupto ipsa itidem corrumpatur, & in non ens abeat) est vbi
» vniuersum id proijcit, mortiq; exponit. Animam prorsus incorpoream, & per se exi-
stentem ponentes, nulli scilicet eam subiecto indentes Peripatetici, multò me hercule amplius incusandi videri possunt; quàm vnius eã modi, eiusdemq; omnem facientes substantiæ, modo verò è substantijs multis eam cõponentes; & corpori modo vniuerso omnem, singulis modo eius partibus singulas animæ portiones, & vni modo eam cordi indentes omnem. Nam & magis sibi ipsi contrarij subiecto eam separãt omni; & reponunt, quæ humana quidem ratione minimè omnium comprobari queat. Ope-
» rationum (inquit Aristoteles) quas animal operatur, nulla prorsus solius animæ est; 1.de anima tex. 13.
» quæ s. nusquam sola adest, sed corpori itidem communes sunt oẽs; cui nimirum vnum,
» idemq; facta est anima. Nullum præterea apud nos prorsus incorporeum ens, quod scilicet, & incorporeum sit ipsum, & nulli inhæreat corpori, neq; operationes omninò vllas intuiti Peripatetici, quæ à substantia æditæ non sint corpori cuipiam inhærente; vel si animal quædã operari, patiue visum foret, quæ quomodo corporea existente anima operetur, patiaturue, intueri non poterãt; non tamen penitùs incorporea anima è semine educta ponenda ipsis fuit; sed diligentius res inspicienda; & quiescendum nunquàm; donec modus inuentus foret, quo quæ operari, patiq; animal videtur, corporea existẽte anima operetur, patiaturque. Et conspectus is (vt existimare licet) tandem foret. Quòd si perpetuo latuisset; ingenuè rei obscuritati cedẽdum, & posterioribus, qui eum indagarent, relinquendus: non res proferenda erat multò, quàm ille obscurior. At age rationes singulas examinemus.

NIHIL OBSTARE ARISTOTELIS RATIONES, QVIN ANIMA sensitiua corporea poni possit; & vel Peripateticis ipsis, ipsique Aristoteli corpoream eam videri. Cap. XXXVIII.

RATIO (vt dictum est) quæ Aristotelem impulit, vt sentientem animam nulli inderet subiecto, sed prorsus incorpoream poneret, ea manifestè & corpoream, & benè partibilem esse declarat. Quoniam enim quæ sentit substantia eorum, quæ sentit, actiones, & ea omnia ipsa suscipiat, & ea omnino ipsa fiat Aristoteli oportet; & contraria simul sentit omnia: vtique & contraria simul omnia suscipiat, eaque omnia simul ipsa fiat Aristoteli oportet. At verò quoniam verè incorporea, impartibilisque si sit; nẽ dum contrariorum omnium vires, & ipsa omnino cõtraria simul omnia, sed qui eorum vnum modò suscipiat, idque ipsa fiat, imaginari non licet: vtiq; & corporea, & benè partibilis necessario ponenda est. Corporea quidem vt suscipere queat; benè vero partibilis, vt diuersis sui partibus diuersarum naturarum actiones simul percipere, & diuersarum formarum capax sit. Quæ porrò quauis sui parte sentit, vniuersa ea sentire potest anima; quòd (vt satis declaratũ existimo) quæ sui sensum animę indunt, ea quendam omnino animæ motum indunt. Et motum vel summè languentem quantulæuis animæ parti inditum vniuersæ communicari posse animæ, satis motus declarat aeris, & aquæ etiam parti cuiuis datus. Nam si nullo propemodum temporis momento aeri is vniuerso, & vniuersæ communicatur aquæ; dubitare non licet, quin & multò me hercule prõptiùs qui animæ portioni

cuiuis inditur motus, vniuerſæ is communicetur animæ; quæ nimirum vel aëre ipſo multò eſt tenuior, multòq. ad motum promptior. At verò (quod dictum eſt) ab incorporea, impartibiliq. anima contrarias ſimul formas ſuſcipi, neq. ipſe (vt videtur) imaginari poteſt Ariſtoteles. Impoſſibile eſt (ipſe inquit) quod vnum, atq. idem exiſtit, quatenus indiuiſibile, & in tempore indiuiſibili contrarijs moueri motibus. Si enim dulce hoc pacto ſenſum mouet, & amarum contrario. Si ſcilicet corpus ſit; vtiq. diuerſis ſui partibus diuerſis motibus moueri poſſit, & diuerſa ſentire. Quin etiam impartibilis ſi ſit, at non ſimul contrarij percipiendi ſint motus; diuerſis temporibus, diuerſis illis, & contrarijs eam moueri, & diuerſa, contrariaq. ſentire queat. At impartibilis ſenſus contrariorum dijudicat differentias: dijudicat autem vbi ſentit. Neque enim (vt dictum eſt) de remotis, atque abſentibus iuditium proferre poteſt ſenſus. Cōtraria igitur ſimul ſentit. Meritò itaque (inquiunt) dubitatur; quando incorporea, atque impartibilis eſt anima ſenſitiua, & ſine tempore operatur, quomodo contraria ſimul ſuſcipit. Quæ dubitatio ad ſingulos (inquiunt) ſenſus nihil minùs, quàm ad cōmunem pertinet. At de communi dubitat Ariſtoteles: nā & quæ ſinguli percipiunt; communis itidem percipit; at non è contra. Nùm (inquit Ariſtoteles) dicere poſſumus & magnitudine, & numero, & tempore indiuiſum eſſe iudicans, ſed ratione diuiſum? Quatenus igitur vnum, indiuiſumq. differentiam dijudicat; at quatenus multa, diuiſumq. contraria ſimul percipit. An impoſſibile eſt (ipſe idem inquit) ſiquidem potentia idem diuiſibile, & indiuiſibile, at non actu? Idem ſcilicet potentia diuiſibile, atque indiuiſibile, & calidum, & frigidum, & album, & nigrum eſſe poteſt; at actu vnum quod eſt, & indiuiſum, contraria ſimul eſſe, id verò impoſſibile. Et ſenſus igitur; & intellectus indiuiſi exiſtentes nequaquam contrarias, repugnantesq; formas ſimul ſuſcipiāt, ſed veluti per vices. Vel ipſe igitur Ariſtoteles ſuis hic diſtinctionibus nihil confidit; at poſitionis tenax, quod eam labefactat, alia demoliri aggreditur ratione. Sed veluti, inquit, quem vocant pūctum, & vnus exiſtit, & multi; & vnus quidem, & indiuiſibilis, vt circuli centrum, at diuiſibilis, pluresq. vt linearum multarū terminus eſt; qui omnium communis exiſtit, & in ipſo eſt puncto, ſeparatis etiam, ſeiunctisq. lineis. Huiuſmodi communis, princepsque apparet ſenſus. Licet.n. vnus ſit ipſe, indiuiſibiliſque; vt tamen & ipſe ſenſoriorum omnium communis terminus eſt, multa videri poteſt. Quatenus igitur vnus, indiuiſibilisq. iuditium fert; quatenus verò multa, contraria ſuſcipit. Si quidem ſenſoria, veluti lineæ, nec latitudinē, nec profunditatem habeant vllam; poterat vtique communis, princepsq. ſenſus illorum omnium communis Ariſtoteli viſus terminus, veluti circuli centrum, impartibilis videri. Sed quoniam ſenſoria benè lata omnia, benèq. profunda, & benè omninò partibilia Ariſtoteli viſa ſunt; communis eorum terminus partibilis & ipſe videri debuit. Siquidem terminus rei cum ſit pars, cuius eſt terminus; eiuſdem illi naturæ, cōditioniſque vt ſit, ſummè eſt neceſſarium. Vt centri, linearumque exemplum corporeum omninò, partibilemque ſenſum Ariſtoteli declaret. Et ipſe idem Ariſtoteles alibi de eodem dubitans, idque, quo dictum eſt, modo ſoluens, in eo acquieſcere minimè videtur; ſed alia id explicare tentat ratione. Vtrum (inquit) vt indiuiduum quoddam actu vnum eſt ipſum ſenſitiuum dulcis, & albi; ſed cum actu diuiſum fuerit, alterum eſt? Centrum fortè innuens; quod vnum quidem actu, at vt linearum terminus plura fieri videtur. Nequaquàm verò exemplo contentus ſubdit; An quemadmodum in ipſis contingit rebus, ita & in anima. Vnum enim, atque idem album eſt, & alia multa. Si namque non ſeparabiles à ſe inuicem ſunt paſſiones; alterum tamen vnicuique eſt eſſe. Similiter igitur & in anima ponendum eſt, vnum numero, atq; idem eſſe id, quod ſentit; ſecundum eſſe autem aliud, horum quidem genere; illorum verò ſpecie. Quamobrem vno ſentiet, atque eodem; ratione autem non eadem. Per quæ quod dubitatur explicatum non eſſe, vel ipſi fatentur Peripatetici. Vt enim vnum (inquit

Aphrodisiæus) atque idem existens sensitiuum plura esse possit, secundum rationes & potentias suas; non tamen contraria simul recipere iurè censebitur. Nō siquidem pomum ipsum quoniam dulce, & album simul esse potest; idcirco album simul, & nigrum, aut dulce simul, & amarum esse itidem potest. Nec verū (inquit) videtur, quod retro dictum est; magis videlicet eiusdem generis, quàm diuersi sensum fieri posse: sensitiuum enim minus contrariorum, quàm eorum, quæ nihil commune habent, susceptiuum videtur. Quæ porrò non simul percipit sensus, contraria etiam illa dijudicare minimè potest. Siquidem memoriæ est non sensus officium, separatim, seorsumque percipere, & quæ separatim percepta sunt dijudicare. Neq. ipsi igitur Aphrodisiæo vnum, atq; impartibile quod est, contraria simul suscipere posse videtur. At qui se Aristoteli sacramento obstrinxerat, & ne errantem quidem illum deserere, sed vel in præcipitium actum sectari decreuerat; quo potest modo cadentem, ruentemq; subleuat, sustinetque; & qua potest dirigit ratione. Licet (inquit) sensus per passionem quandam fieri videatur; ipse tamen iuditium quoddam est, & iuditio constare videtur. Aliud porrò in passione est contrarium, in iuditio aliud. Nam in passione album nigro est contrarium; quæ simul in eodem subiecto esse minimè possunt; iuditio autem albi; quod est album, & nigri, quod est nigrum, contraria nō sunt. Simul enim huiusmodi iuditia vera existunt: contraria verò iuditia simul esse vera non possunt. Iuditio enim albi, quod est album, id contrarium iuditium est, quod album nigrum ponit; quæ certè nunquàm in sensus iuditio simul esse possunt; illa autem plerunque sunt simul. Rectè sanè si sensus nō sui ipsius passionis, sed alterius cuiuspiam rei iuditium sit. Quoniam verò non de alijs vllis iuditium profert sensus, at de ijs modò, à quibus ipse patitur, ipseque commouetur; & ibi modò insuper, vbi patitur, cōmouetur que; si contraria dijudicat, quin à contrarijs simul patiatur, contrarijsque simul commoueatur motibus, effugere nullo licet pacto. Qui penitus incorporeus, penitusq; impartibilis si sit, ne ab altero quidem pati, nec vllo omninò commoueri potest motu. In proprio certò Aphrodisiæus commentario nequaquàm incorporeū, atque impartibilem sensum, nullique inhærentem, & ad subiecti nullius extēsionem extensum contraria percipere ponit; sed vt sensorij formam, & sensorio immersum, & corporeum, & bene partibilem factum, diuersis sui partibus diuersa percipere. Sensorium (inquit) per aliam, atque aliam partem simul affectiones, quæ à contrarijs sensibilibus simul proficiscuntur, excipiet. Quandoquidem nullo pacto fieri potest, vt contrariæ affectiones in eadem parte generentur: sed sensorio per diuersas partes à sensilibus patiente, eodemque, quo patitur modo, in postremum sensum affectiones transmittente, postremoque itidem per partes affecto, vna, eademq. vis ex omni sensorio, eiusque partibus contraria simul sentit, dijudicatque. Rectè sanè, vt Peripatetico licet. Non igitur, quò contraria simul percipiat, incorporea, atque impartibilis ponenda est anima sensitiua: quæ scilicet sensorio immersa, ad eiusque extensionem extensa multa simul, & diuersa ea inter se, contrariaque sentire potest, diuersis sui partibus à diuersis illis passa, commotaque; & quæ quauis sui parte passa est, commotaque, vniuersa patitur, cōmoueturque. Vt veluti præstigijs captus Aphrodisieus videri possit; qui proprium etiam sensum, & veritati illum satis congruentem in hominis gratiam dimittere non vereatur. Sed quid ego Aphrodisiæum affero, sensum sensoriorum formam ponentem, & sibi ipsi in re tanta dissentientem? ipse id ante omnes facere videtur Aristoteles. Potentia (inquit) quæ sentit, est quidem in subiecto primo sensorio, vt forma omnis suo in subiecto: at esse alterum organi, alterum potentiæ; organum enim magnitudo, & corpus; potentia verò ratio, & forma ipsius. Et sensitiuum (inquit) potentia est, quale sensile actu, & ab ipso patitur, non simile existens: at vbi passum fuerit, simile factum est; & est quale illud. Hoc nūquam de incorporea, impartibiliq; dixerit anima: neq; enim vel calida ipsa fiat, frigidaque,

daque, vel dulcis, amaraque, vel alba, nigraque. Tum si oculus (inquit) animal esset, visus ipsius esset anima. Etenim ipse est oculi substantia, quę secundum formam; veluti oculus visus materia. Et illa abeunte non est amplius oculus, nisi æquiuocè, vt lapideus, aut pictus. Oportet autem quod in parte est, & in toto corpore esse; ἀνάλογον γὰρ ἔχει, vt pars ad partem, sic vniuersus sensus ad vniuersum corpus sensitiuum, quatenus tale; & vt oculus, pupilla, & visus, sic animal, corpus, & anima: animam itaq; à corpore inseparabilem esse, vel partes saltem ipsius quasdam; siquidem partibilis est. Quarundam enim corporis partium quædam animæ partes manifestè forma sunt, & perfectio; vt visus oculi. Neque est quòd diutius immorer in recensendis Aristotelis locis, in quibus sentientem animam singulis in sensorijs vt propriam illorum formã ponit, & vniuersam ipsam, & singulas eius partes in corpore vniuerso, singulisq; eius partibus, vt in proprijs collocat subiectis. Passim enim corpori, vt propriæ materiæ animam indit; & vnam corpori facit; operationesque (vt dictũ est) omnes, & ipsam etiã intellectionem compositi communes esse statuit; non animę videlicet solius (quę sola nulla est Aristoteli vspiam) sed corporis itidem; cui nimirũ anima vt proprię materiæ coijt, & vnum facta est, formarum oĩum more; quæ vbi materiæ coeunt, vnum illi fiunt omnes, & vnum illi factæ operantur vt vnum. Animam igitur sensitiuam incorpoream, atque impartibilem Aristoteles faciẽs multis incusandus videtur modis. Primùm quòd rem (vt dictum est) ponit, quæ nulla concipi queat imaginatione; & quam admittere omninò anima non potest. Tum quòd si talis sit, minimè nos docere queat, quo sentiat modo. Siquidem per sensilis formę receptionem, & per passionem, perq; assimilationem sensus fieri Aristoteli videtur; quorum nullum prorsus in incorporea, impartibilique re fieri potest. Postremò quòd sibi ipsi, proprijsque positionibus summè dissentiens, summèque aduersus talem illam ponit.

PRAVE PHANTASIAM INCORPOREAM, IMPARTIBILEMQVE Peripateticis positam esse. Cap. XXXIX.

HANTASIAM porrò, animæ scilicet portionem, facultatemue, in qua rerum sensu perceptarum memoria seruatur, & quę, vbi libet, imaginari eas potest, propterea incorpoream, impartibilemque Peripatetici ponentes, quòd corporea si sit, intueri nõ liceat, qui tot, tantarumq. rerum omniũ imagines in ea pingi queant, & nouis assiduè superaccedentibus nihil antiquæ deleantur, summopere incusandi videntur. Nam (quod faciendum omninò erat) nequaquàm è sensilium viribus, actionibusque, nec è passionibus, quas anima ab illis patitur, sed è dictæ portionis nomine, quomodo eorum, quæ sentiens percępit, memoria in illa seruetur, itaq; & illius substantiam colligere videntur. Non scilicet, quòd phantasia eorum, quæ cõspecta sunt, stationem, permansionemq. significat, propterea eorum, reliquorumq. etiam sensilium imagines in anima pingi, supponendum Peripateticis erat. Sed sensilium omnium actiones, & quas ab ijs passiones, quasque anima patitur immutationes intuendæ erant; tum modus inquirendus, quo earum cognitio, memoriaq. seruari, & eas, vbi libet, anima imaginari potest. Id si factum Peripateticis foret; si quidem lucis, colorumque, non certè & reliquorum sensilium memoriam propterea in anima seruari, & quæ ab ijs passa est, vbi libet, eam imaginari, & quodammodo sentire statuissent; quòd singulorum imagines in ipsa pictæ forent. Cui enim caloris, frigorisq; actiones, vel sapores, odoresque, aut aeris impulsus pingi posse videri potest? Quin vel si ea modò phantasia imaginetur, quæ visu percipiuntur, & quæ pingi omninò apta sunt; & nisi ea in phantasia pingãtur, modus, quo imaginari ea anima possit, nullus inueniri queat, itaq; necessariò pingenda essent; non tamen propterea incorpo-

corporea, impartibilisq.; sed corporea omninò ponenda ea esset. Minus enim sensui repugnat, corporea in ente innumeras pingi imagines, quàm in incorporeo vnam modò.

ITIDEM, ET RATIONALEM. Cap. XXXX.

I quidem rationalis aīa ea Aristoteli ponatur, quæ singulis hominibus à Deo creata, infunditur; nihil est, quòd cū homine disputemus; nobiscum enim facit, incorpoream, penitusq; impartibilē eam statuens: at si illā intelligat, quæ belluis inesse, & à qua duci videntur; nosq; eam suo loco cōmemoratiuam appellandam diximus; ab eo planè dissentimus. Verùm quia rationalis anima, dū in corpore inexistit, ab illo pendet quodāmodo; idcirco corporeā quadantenus eā nuncupare licet. Siquidem adeò intelligētia hoīes inter se, & manifestè iuxta diuersam corporis vniuersi, & capitis persertim, cerebriq., & spiritus ampliùs in eius vētriculis contenti naturam, magnitudinemq., & figurā, & vētriculorum etiā positionē cum differant: ratiocinandi facultas substantiæ penitus incorporeæ, nulliq; inhærēti corpori attribui non potest: quæ scilicet nihil id cum attingat, nulláq; prorsus cum eo cognationem sortita sit; qui ab ipsius incommodis, ne iuxta propriū ingenium rectè operetur, impediri, retardariue queat, intelligere non licet. Itaq. vel si anima, quæ à Deo opt. Max. creata, & hominum corporibus infusa est, cui verè ratiocinādi facultas attribuenda est, incorporea est; quoniam dùm corpori ea inest, non sola ipsa, & per se, nullaq. spiritus ope, aut ministerio vsa, intelligit, ratiocinaturque; itaq; nunc statim, atq; infusa est, nec æquè in omnibus ratiocinatur; sed spiritus ope, ac ministerio opus habet, qui motus, quibus à rebus sensu perceptis cōmotus est, proindeq; & rerum naturas patefaciat ei oēs: vtiq; (quod Sacrosanctæ Ecclesiæ visum est, decretūq.) corpori ea vniuerso, & spiritui in primis in cerebri ventriculis cōtento, vt propria forma proprio subiecto indenda est. Nam iuxta ipsius caloris, tenuitatisq., & puritatis atque ignitatem, longè diuersissima fit ratiocinādi facultas; & à paulò crassioribus, acrioribusq. vaporibus exagitato, summoperè ea deprauatur, & penitus etiam corrūpitur. Spiritui porrò pręcipuè, reliquoq. corpori vt propria forma cum inhæreat rationalis anima; marcescente corpore immutari eam ita posse, vt ad irascendum languidior, ad intelligēdum promptior fiat, senilis declarat spiritus. Minùs etiam propterea nulli corporis parti, vt proprio subiecto animam inhærere; inde Peripateticis colligēdum fuit; quòd honesti caussa libens multis id affligit laboribus, multisq. obiectat periculis, & morti etiam exponit, proijcitq.; nihil omninò id perdere veretur; quod vtiq., si vt proprio inhæreat subiecto, itaque & eo corrupto ipsa itidem corrumpatur, summopere auersetur, summoq; habeat odio. Nam corpori non vt proprio subiecto, sed vt proprio organo, proprioque inexistens tegumento, quòd eo corrupto seruari ipsa non potest, summo id studio, summaq; custodiat diligētia. Vt nequaquàm, quòd libens proijciat id interdum, propterea non vt proprio subiecto animā ei inhærere decernendum sit. Cum præsertim non humana tātùm id agat anima, quæ corpore dissoluto nihil ipsa corrumpi timeat, aliam & longè beatiorem vitam præsagiens, expectansq.; sed ferina etiam, quæ neq. aliam præsagit vitam, nec rationis vllius particeps Peripateticis videtur, nihilo ferè, quàm humana minùs dedecora, flagitiaq. vel Aristotelis testimonio morte ipsa exhorret peiùs; & mori mauult, quàm quid se ipsa indignum pati, operariue. Nullum Leo periculum, malum vitat nullum, quod turpi sit vitandum fuga; sed libens, alacerq. mortem etiam appetit, modò ne timidum se, degeneremq. ostendat. Nam equus, qui pastoris fraude illectus matrem inijt, ne viuere quidē amplius sustinuit; sed errorem, quē multi fortè nobis ignouissemus, sui ipsius mulctauit interitu. Vt nequaquam proptérea animam corpori vt proprio subiecto in

hærere existimandum nō sit, quòd libens ipsa id morti exponit; sed alia omninò eius rei ratio reddenda est; & suo illa quidem exposita est loco. At quin hic itidem exponatur, nihil obstat. Non scilicet vbi interimitur, ibi modò corrumpitur spiritus, sed nihilominus vbi ea patitur, vel operatur, quæ eius naturæ propria non sunt. Nam & habitus qualis non est, & multò amplius alicuius operatus operationes corrumpi videtur; & multò mehercule peius, quàm si ferro perdatur, aut morbo. Non enim aliena vi, scelereue, nec naturæ lege, viribus nimirum, quibus obsistere non possit, sed propria corrumpitur culpa. Itaque qui nobilis est, generosusque, eo modo ne corrumpatur, aliò quouis corrumpi sustinet, appetitque. Vt qui id operatur, non illum præter naturam, sed maximè secundum naturam facere, & vel vbi perdere se, ibi seruare se maximè existimare liceat; qui scilicet à propria dimoueri natura, & pro humano ferinus fieri, ibi repugnat, renititurq; maximè. Nulla igitur Peripateticorum ratio obstare videtur, quin corpoream animam è semine eductam ponere liceat.

CORPVS ANIMAE ORGANVM, QVALE ESSE EIVS SPECIES declarat, ponendum esse; vel si ad operationes quasdam ædendas inutile animæ sit, & incommodum. Cap. XXXXI.

QVONIAM igitur nulla Aristotelis ratio vel incorpoream, vel corporis formam esse animam è semine eductam declarat; animę organū, quale ipso apparet aspectu, tot, tamq; varijs partibus diuisum, distinctumque, & quæ singulæ ad quædam operanda factæ videntur, corpus sit oportet. Nec id obstet, quòd nequaquàm (quod organa faciunt omnia) animam ad quasdam ędēdas operationes nihil adiuuat; quin (quod ab organorum munere summè est alienum) operantem illam impedit interdum, retardatque. Neq; enim proprio in loco, atq; inter cognatas substantias existenti spiritui, neque ad motum ædendum, rerumq; intuitum, cognitionemque, ad proprias scilicet operationes operandas, quòd itaq. operantem eum perpetuò adiuuet, datum id est; sed alieno in loco, atq; inter contraria genito entia; inter quæ nō retentus, coercitusq. nullo immoretur temporis momento; & à quibus non benè contectus, defensusque, penitus statim extinguatur; è quibusq; omninò nusquā satis retentus, assiduè elabitur; & à quibus assiduè oblæditur, nusquam satis defensus; in quibus omninò multis assiduè imminuitur modis. Itaq. si seruandus, necessariò rei includendus fuit benè quidē calidæ, at benè densæ, beneq. corpulentę, multisque insuper onerandus organis; quorū ope res, quibus præcipuè nutriri potest, at quas perexiguus ipse, longèque tenuissimus proprijs viribus nunquam exuperet, in propriam agat naturam. Vt si ad motum, rerumque sensum inutile, & impedimento insuper spiritui id sit; non propterea non eius organum ponendum est.

BERNARDINI TELESII CONSENTINI

DE RERVM NATVRA IVXTA PROPRIA PRINCIPIA

LIBER SEXTVS.

ALBAS, EXANGVESQVE ANIMALIS PARTES PRIVS, QVAM *sanguineas efformari; & illas è masculino, fœmineoq. semine, has è fœmineo sanguine ab vteri calore immutatis constitui.* Cap. I.

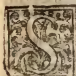

QVONIAM quæ in maternis vteris constituuntur aïalia, iisdem prorsus principibus partibus, quibus, quæ ex ouis enascuntur, donata sunt oïbus; & in vtrisq., partibus singulis eędē agendi, operandiq; assignatæ sunt vires; eadēq. conficiunt opera: vtiq. iisdem ē rebus, & eodem ab agente, eademq. ratione, & ordine immutatis vtraq. constituta esse, existimandum oïnò est. Proinde quia res, è quibus, quæ in ouis fiunt, constituuntur aïalia, & quæ illarū, in quas animalis partes, & à quibus viribus, & qua ratione, quoq. ordine agūtur, ipsis intueri licet oculis: liceat in horū efformatione illorum intueri constitutionem. Oua ex albo, luteoq. composita sunt; & album, perexigua modò eius portione, quæ masculi est semen, excepta, reliquum oē manifestè fœminę est opus. Id verò cum à masculino semine id modò differat, quod à virili semine muliebre differre vidēt; quod videlicet à robustiore maris calore, tenuioribus sui partibus magis spoliatū, magis conspissatum est, magisq. cōpactum: quin fœminæ semen sit nulli quidem, at Aristoteli oīum minimè negare liceat. Ipsi namq. nō eandē modò speciem, dispositionēq. viuiparorum semini, sed naturā etiam eandē oui albū sortitum videtur vniuersum; illius nimirū ritu à calore crassescere, & à frigore liquari. Luteū verò quin sanguini benè proximum sit, & quin sanguinis oīnò vicem gerat, ambigi etiā non potest: quod nimirum modicū quid ab incubante aïali concalefactū, sanguinis speciem, naturāq, assumit, & in absolutū agitur sanguinē. Incubans porrò, à quo ouum in aïal immutatur, manifestè vnū modò calorem ouis indit, aliud nihil; & solo, at certo à calore oua in pullos agi, satis ij declarāt, qui ouis fimo suppositis, & blādo, moderatoq. ignis calore admotis, passim enascūtur. Manifestè ēt prius, quàm sanguineę aïalis partes constituātur, albę, atq; exangues constitui apparent; nec verò tunicę modo, quibus inuoluitur fœtus, sed venulę, atq. arteriolæ; & nequaquā è luteo hę (quod immutatū quidem, at integrum etiānùm apparet, & à cuius spetie, naturaq. lōgissimè absunt) sed ex albo, cuius spetiē, dispositionēq. referunt. E luteo intereà in sanguinē perfectum acto, & in conflatas iā venulas, & arteriolas illapso, attratoue sanguineæ aïalis partes effici, manifestè apparēt. Nec verò, nisi veluti per canales quosdā sanguis ad viscerū constitutionem, sed temerè feratur; certa ratione, certoq modo (quod fieri videtur) viscera singula cōstituantur. Itaq; aïalium, quę in vteris fiunt, albas exanguesq. partes masculino, fœmineoq. è semine. sanguineas verò è fœmineo sanguine ab vteri calore immutatis cōstitui, existimandum oīnò est. Quin si in aïalium, quæ ex ouis enascuntur, cōstitutione id visum non foret, existimandum tñ esset. Quoniam.n. vbi mulier cōcipit, alię nullę, sed illę vtero res insunt oēs; nullumq. aliud agens, sed solus vteri adest calor; & semen vtrūq; aptissimū in albas, exāguesq. aïalis partes agi apparet; quin eæ oēs semen videri possunt magis conspissatū, magisq. compactū; in sanguineas verò immutari, à lāguidissimo presertim vteri calore, à quo liquari quidē amplius, vel magis cōspissari, at aliud immutari videri nō potest, ineptissimū videtur; cor

V verò,

verò, & iecur, & viscera alia diuerso quidem singula, at manifestè è sanguine constituta sunt oia; quæ nimirum sanguinis speciem referunt; & quæ vix dum confecta sanguinem in se ipsis continent, & sanguine perpetuò nutriuntur: vtiq; è sanguine hæc oia, illas vno è semine effectas esse, existimandum omninò est. Nam etsi, vbi concipit mulier, nō perpetuò proprij seminis emissionem percipit; perpetuò tñ eam fieri suspicari licet, sed nullum eius interdum fieri sensum; quòd perexili calore donatum fœmineum semen, nihil spiritum mordicat. At age rationem ampliùs, ac modū inquiramus; quo semen in tot res, adeòq. differētes agatur, & spiritus in eo ingeneretur, retineaturque, tum & quo sanguis vterq; in sua viscera concrescat; & seminis in primis, sanguinisq; naturam, dispositionemq;, prætereà & vteri vires, ac situm; res nimirum è quibus animalia fiunt, viresq; à quibus illæ immutantur, lociq; situm, vbi veluti efformantur. Neque enim, si horum quid rectè perspectum non sit, animalium constitutionis ratio satis vnquàm innotescat.

QVAE SANGVINIS, QVAE SEMINIS NATVRA, DISPOSITIOQUE, & quæ vteri vires, ac situs. Cap. II.

SANGVIS (quoniā ex eo semen conficitur, eius primùm natura, dispositioq. intuenda est) manifestè benè calidus est; & spiritu, tenuitateq. spiritui proxima plenus. Nam vel ex animali detractus, calorem, fumumq. emittit; & non ita multo post præexistente tenuitate elapsa, in grumū, in crassam. s. nigrigantemq. coit rem. Et nequaquàm simplex est, & similaris, sed veluti è diuersis cōpositus rebus; itaq. ad diuersissimas corporis parteis delatus, & singulis illis diuersis sui partibus appositus, nulla in singulas agitur negotio. Semen itidem è sanguine in venis, (quæ, quòd in ijs sanguis albescere, & seminis spetiem assumere, & in semē omninò agi incipit, seminariæ dicūtur) & in testibus cum ab eorum, tum & à circumstantiū partium calore ampliùs concoctio manifestè effectū est. Itaq. manifestè sanguis cum sit ampliùs elaboratus, & pro fluido, puniceoq. viscosus, albusq. factus; quin & ipsum benè calidum, plurimoq; spiritu, & tenuitate spiritui proxima, & in spūm agi aptissima plenum, beneq; dissimilare sit, dubitare non licet. Nā etsi dum sanguis ampliùs concoquitur, inexistentis spiritus, ac tenuitatis portionē quampiam ex eo elabi iudicandum est: at maximam certè vtriusq. copiā in illo retineri, aliāq. interea ingenerari, existimare etiā licet. Quoniam enim non simul, eodemq. temporis momento vniuersa sanguinis tenuitas absoluitur, aptaq. ad elabendum fit, sed externa oīnò prius; eaq; elabente statim superficies, è qua educta est, crassescit, densaturq.: vtiq. & præexistens, & qui postea ingeneratur spūs nullum elabendi aditum nactus, retineatur in illo necessè est. Itaque (quod & antiquioribus itidem oībus visum est, placitumq.) semen spiritu, tenuitateq. spiritui proxima plenū sit oportet: prætereà & benè dissimilare, è bene dissimilari re, & à moderatissimo confectū calore; à quo videlicet diuersæ quæ sunt res in vnam, eandemq. agi minimè queant; sed in eas modò singulæ, quibus proximæ, cognatæq. sint. Vterus porrò si non valdè quidē sui natura calidus, neruosa è substantia confectus; at quia venarum, arteriarūq; portionibus multis intertextus est oīs, plurimo scilicet, calidissimoq. refertus sanguine: quin, vbi præsertim (quod perpetuò fit vbi mulier concipit) vteri ostiolum occluditur, nullūq. externo frigori aditum præbet, is ei insit calor, à quo illapsum semen, effususq. sanguis (id quod venis, arterijsq. inexistens à circumstantium partiū calore vterq., & oui album, luteumq. ab incubantis animalis calore pati videtur) liquescat primùm, mox inexistente tenuitate assiduè à calore educta viscosum fiat, tum & cōpingatur, durescatq., ambigi non potest. Et interna quidē vteri superficies, quę semen excipit, fœtūq. continet, si extenddatur, plana oīnò est; at in se ipsā contracta cōplicataq; (quo à fœtu nō distenta perpetuò manet) veluti scobribus, rugisq; distincta apparet; quòd eo plures eæ, diuersioresque, & magis sibi ipsis continuæ haud oportet,

tet, quò magis vterus contrahitur: ibi plurimas, diuersissimasque, & maximè sibi ipsis continuas fieri existimandum est, vbi semen illum subit. Eius enim contingendi desiderio illectus maximè se se contrahit vterus. Et nequaquā is continuus est, sed venis, arterijsque, quæ in ipsum desinunt, veluti intercisus, interruptusq;. At continuus plerumq. spectatur; quia illorū ostiola ibi tantùm reserantur, vbi menstruus sanguis effundendus est; aliàs ita vtero illa cocunt, vt vna, eademq; illarum, atq; vterifiat superficies.

QVO-MODO SEMEN IN ALBAS, EXSANGVESQVE RES agitur, & cerebri ventriculi fiunt. Cap. III.

SEMINE porrò in vterū coniecto, quòd illius contactu is maximè oblectatur, & vniuersus simul eo frui appetit, colligit se se vniuersus; proindeq; eius ostiolū, per quod immissum est, ità occluditur, vt nullus semini exitus, nullus externo frigori ingressus pateat. Et semē, si quidē ab vtero cōpressum, non in diuersas diffunditur partes, & singulę certas confluxæ in vteri rugulas, & in ijs ab vteri calore fusæ, in alias, atq; alias fluunt, & singulę propriam in his magnitudinem, propriamq; nactæ figurā, & fluore quo inexistēte fluidæ erant, in vapores acto, elapsoq, in proprias cōcrescunt res, sed in vnū colligitur vniuersum; ab vteri certè calore liquatum, fusumq; in longè plurimos diffluit riuulos. Et quoniam maximè dissimilare, & veluti è tenuitate, crassitieq., & bene vtraq. diuersa cōpositum est semen, non simul, neq; in eosdē vniuersum liquatur fluores. Sed eę assiduè ipsius partes priùs fundātur, quæ liquidiores sunt: assiduèq; singulæ immisto fluore spoliatę, proprias concrescunt in res. Et quia ita tenues seminis partes crassioribus immistę erant, vt vel adeò à se se ipsis seiunctæ, separatęq., neutrę iā adhùc purę factę sint, sed tenuioribus crassities adhuc quędā, & crassioribus quędā insit tenuitas: ampliùs vtreq. dū funduntur, non quidē in diuersos liquefiunt fluores; sed quæ tenuioribus crassities, & quæ crassioribus inerat tenuitas seorsum ab illis fit. Itaq. nec uasa uniformia, nec continuā, sibiq. ipsis similia uniuersa fiūnt ossa. Sed vasis quidē fibrę, minutissimę.f. res, at paulò, quàm illa sunt, dēsiores, durioresq., intertexte, & ossa multas in partes diuisa sunt; & è quarū singulis res emanent minùs, quàm ipsa sunt, densæ, duræq.; quibus sibi ipsis mutuò colligantur, & aliæ, quæ inter ipsas positę paries, ne se se mutuò conterant, prętant. Propriā porrò res, quæ è semine cōstituuntur, magnitudinem, propriamq. singulę sortiūtur figuram; quòd ita paratū, cōcinnatumq., tenuitates nimirū, crassitiesq., è quibus cōpositum erat semen, tanta singulę, eaque sibi ipsis immistæ erant ratione, vt certo à calore fusæ singulę à reliquis seorsum fierent; & inexistente fluore spoliatæ, in tantas singulę, talesq. concrescerent res. Nec (vt nobis videtur) ampliùs quicquā homini inquirendum est: at rerum oīum conditoris DEI sapientia admiranda; qui eum animalibus calorem, casq. cælo, terręq; indidit vires, vt ab ijs effectas res in sanguinē illē, semenq. ageret; quod ab vteri calore fusum, in tot, talesq. liquefieret fluores; & qui liquidioribus sui partibus elapsis in tātas, talesq. concrescerent res. Et quia non vniuersi fluores simul, eodemq. tēporis momēto inexistente tenuitate spoliantur, cōcrescuntq.; sed (quod sanguini dū in semen agitur, carnibusq., quę assantur euenire passim apparet) internis partibus mollibus etiā nunc, tenuitateq. plenis, externa superficies tenuitate omni, omniq. exuta mollicie, adeò densa facta est, vt nullus præinexistenti tenuitati, nec ei, quę interea ingenita est, elabendi exitus pateat: vtiq. vnis ossibus, ijsq; similibus rebus exceptis (quę corporis molē sustētatura, tenuitate omni, omniq. mollicie spolianda fuere; & quibus duris, densisq., & flectili nolentibus, repugnantibusq., & nutrimento apposito abundātibus, neq. indi potuit spiritus, neq. indendus omninò fuit; vt qui, nec seruari in ijs, neque vllum ædere queat motum) reliquis, quæ è semine fiunt, cerebro, spinali me-

dullæ, neruis, arterijs, venis, œsophago, venriculo, vesicis, intestinis, viscerum tunicis vel vniuersis, vel si in mollissimis, laxissimisque retineri non potest, earum certè fibris spiritus inest omnibus. Et quia qui ingeneratur spiritus multò, quàm res, è qua constituitur, amplior fit, proindeque maiori indiget loco (id quod in aqua, alijsque in rebus quibusuis ingenita facit tenuitas) sibi vt is patentem locum faciat, molem, in qua ingenitus est, attollit, eleuatque: qui præsertim multus est, & non durissimæ inclusus rei; cuiusmodi est, qui cerebro, & spinali medullæ inest. Cerebri igitur ventriculi non (vt Galeno placet) à spiritu effecti sunt sese abdente, dum bullæ, quibus inclusus est, in masculini, fœmineniqne seminis permistione rumpuntur, quasi latebras, in quibus delitescat, quærente; qui & effodere sibi illas prorsus impotens sit, & qui nihil expetat magis, quàm è latebris euolare: sed à spiritu facti sunt, ampliorem sibi locum parante, propterea que cerebrum attollente. Eo fermè pacto, quo bullæ in aqua feruente fieri videntur; quę manifestè à spiritu in ea ingenito fiũt, ampliorem sibi locum, egressumq., si liceat, moliente; propterea q. superpositam aquã eleuante, attollenteq;. Statim igitur ea residet, si pacto quouis ingenito spiritui egressus pateffat.

QVO MODO VISCERA, ET CARNOSVM CONSTItuatur genus. Cap. IIII.

Vae porrò seminis portio ad venarum, arteriarumque, quæ ad vterũ pertinent, orificia defertur (ibi enim modò concipit mulier, vbi adaperta ostiola sunt) illis ea affixa, in venas, arteriasq; agitur. Itaque, quòd hæ illis vniuntur, vnumq; fiunt, & ne ostiola occludãtur prohibent; non amplius temere ex illis in vterum, & certis modò tẽporibus defluit sanguis; sed assiduè, certaq; ratione, & modo in dudũ factas influit venulas, à spiritu (vt extimare licet) ijs ingenito attractus. Et vniuersus simul in locũ delatus, vbi iecur constituendus erat, & à robustiore vteri calore magis interea, ibiq; amplius fusus, liquatusque, in diuersos secernitur fluores. Et tenuissima quidem illius portio in liquidissimum, & qui aquæ ritu nullo à calore concrescat vnquam; paulò crassior tenuitate, qua commista fluida videri poterat, elapsa in iecur; quæ hæc crassior est (quòd si qualis à iecinore effluit, concrescat, in viscus concrescat nimis corpulentum, graueq;) in locum delata plurimis refertum arterijs, & à sanguinis ijs inexistentis calore tenuior, calidiorq; facta, tum tenuitate & ipsa, cuius commistione fluebat, spoliata omni, in lienem concrescit mollem, laxũque. Crassissima nullũ (vt videtur) in fluorem liquatur, nec in vnam omninò, continuamq; rem; sed terræ more inexistente aqua, à qua continebatur, in halitum acta, effluxaq; omni, in lõgè & ipsa minutissima disrũpitur frustrula. Hęc porrò à multa tenuissimi liquoris portione vnum in locum collata, in renes ibi cogitur vniuersa. Modo eodem, quo dicta viscera è sanguine in venis contento, cor itidem, & pulmo ex eo constituuntur, qui in arterijs cõtinetur, è maternis arterijs in fœtus arteriolas influxo. Et cor (vt existimare licet) è crassiore eius portione gignitur, nec sola (fortè.n. vna ex ea confectũ, plus iusto calidũ factum foret) sed sanguini è iecinore effluxo cõmista. Pulmo verò è tenuiore constituit, & sola, vt videtur. At carnosum genus è liquidissima fit sanguinis portione; quę è venarum tunicis elapsa, & inexistente tenuitate spoliata statim cõcrescit: nec in vnam tũ, eandemq; vniuersa rẽ, benè & ipsa sibi ipsi dissimilis; sed tenniore sui portione in pinguedinẽ, crassiore in carnes. Et è quibus quidẽ rebus, quibusq; à viribus, & quo etiã modo cum aĩal vniuersum, tum eæ ipsius partes, quę principes videri possũt, & quarũ constitutione conspecta reliquarum oĩum generatio manifesta fit, his in pręsentia explicasse satis sit. Superest modò, vt cur corpori è tot, adeòq. differẽtibus rebus cõposito indendus spũs fuerit, inquiramus. Qm.n. (vt in superiore declaratum est cõmentario

mentario) animal spiritus est, corpori vt proprio tegumento, proprioque organo inclusus; quin non corpus modò vniuersum, sed quæuis eius pars spiritus retinendi, conseruandique gratia constituta sit, quin nulla omninò temerè, casuue, aut frustra, sed quæuis quempiam in vsum adiecta sit, dubitare non licet. Absit enim, vt quæ aliorum opificum cuiuis euenire passim videntur, rerum omnium conditori DEO vllis in ipsius operibus euenisse suspicari liceat: vt scilicet, vel ab agentium naturarum viribus, vel à materiæ prauitate victus, eorum, quæ enti cuiuis ad sui ipsorum conseruationem, bonumque necessaria sunt, commodoue, quicquam elargitus nō fuerit; aut quicquam vlli adiecerit, quod inutile ei sit, incommodumue. At partes quasuis bonas, necessariasque spiritui esse existimantibus, nequaquam tamen omnium vsus nobis explicandus est; qui & satis, vt videtur, alijs expositus est, & præsenti labori non præpositus; sed earum tantùm, quarum & constitutio inquisita nobis est. Nam modus, quo efformatus iam, & in lucem æditus fœtus nutriatur, augeaturque, magis manifestus fiet; si cur spiritus corpori indendus fuit, è tot, adeòque differentibus cōposito rebus, si scilicet quem viscera singula præbeant vsum, conspectū fuerit.

CVR SPIRITVS NERVOSO GENERI INDENDVS, CARNOSVM huic circumponendum, & venæ huic, arteriæque intertexendæ, & sanguine eæ replendæ, & osseum genus omnibus subijciendum fuit. Cap. V.

QVONIAM spiritus, si non copioso, at integro certè calore, summaque donatus est tenuitate; proindeque immobilitatem, compressionemque summo habet odio, summoperèque exhorret; & motus ædendi, angustisque, & corpulentis è rebus elabendi summo tenetur appetitu, summaque donatus est facultate; & quantulumuis nactus exitum promptissimè ex omnibus elabitur, & ad cognata, similiaque, ad tenuissima scilicet euolat entia: vtique si in loco terræ proximo retinendus, ab eiusque viribus defendendus erat; benè densæ, benèque corpulentę, & benè etiam calidæ indendus erat rei; quæ nullum ei elabendi aditum, nullamque terræ viribus eum attingendi facultatem præberet. At huiusmodi inclusus si foret rei; vel si amplum in ea nactus locum nihil comprimatur, & quosdam etiam ædere queat motus; breui omninò corrumpatur, elabaturue. Nam si summa ipse donatus tenuitate, nihil à proprio calore immutetur ampliùs; & benè corpulentæ, benèque calidæ inclusus rei nihil externis à viribus oblædatur; itaque nihil imminutus, nihilque immutatus, vel nulla illapsa re, à qua reficiatur, seruari possit; at ipsius tegumentum, si quidem ab externis naturis nihil oblædatur, à proprio certe calore tenuiores partes in summam assiduè agente tenuitatem, & cum ea assiduè elabente, breui omninò corrumpitur. Itaque si conseruandum, reficiēdum assiduè erit. Et nequaquàm plantarum ritu, à re, cui affixum id est, vel quæ præstò vbique adsit, & è terra omninò à sole emollita, vel quasuis acta in plantas reficiendum. Neque enim rei spiritum contenturæ is indi potuit calor; à quo ens adeò ab ipsius natura dimotum exuperetur, in ipsamque agatur. Ex aliorum itaque animalium carnibus restaurandum illud fuit, vel è plantarum fœtibus, & ipsis etiam è plantis, at bene mollibus, è rebus omninò multò amplius concoctis, multòque proximioribus factis. Et nequaquam ex harum quauis cuiusuis spiritus tegumentum, sed singula è certis quibusdā rebus: quæ igitur diuersis in locis, & labore multo, multaque industria, multis nimirum, diuersisq. comparandæ essent motibus; & quos ædere non nisi benè leui, benèq. flexibili tegumento, quod s. & euehere, & flectere vt libet, & quibuslibet cōmouere possit motibus, inexistens queat spiritus. Quamobrē quòd ne elabatur, neuè à terrę viribus extin-

guatur spiritus, benè corpulento, benèque denso includendus erat tegumento; & nutrimentum ei comparare vt posset, benè id leue, beneque flexibile esse oportebat: vtique (quod factum videtur) densæ quidem, renitentique rei; at benè gracili indendus, & rebus illa obuoluenda fuit, à quibus assiduè emolliretur, & ab ambientis viribus protegeretur, & reficeretur etiam, foueretúrque. Neruoso itaque generi denso, renitentique, & graui, at veluti in minutissima scisso fila, indendus spiritus fuit. At quòd & ipse, & perexiguus, qui ipsis indi potuit spiritus, quantulouis onere succumberet; multa in vnum colligenda. Tum quòd non tot omninò in vnum colligi potuere, quot, vt magnas corporis partes sustinere, commouereque possent, colligenda erant (nam quæ ipsorum à rebus, à quibus emollienda, reficiendaque sunt, & à carnibus omninò longiùs absunt, rigida, inflexibiliaque fiant) carnibus immiscenda fuere; & ex vtrisque sibi ipsis commistis musculi componendi; à quibus magnæ corporis partes commoueantur. Et neruoso carnosum circumponendum fuit genus; à quo illud, illique inexistens spiritus ab ambientis viribus protegeretur, defenderetúrque; & venæ huic, arteriæque intertexendæ; sanguisque assiduè in vtrasque immittendus; qui ab ipsarum motu, circumpositique carnosi generis calore liquetur; & in vtrumque effusus, genus vtrumque emolliret, reficeretq; & vtrumq;, & spiritum etiam neruoso inexistentem foueret. Siquidem illorum neutri magnus, & qui ambientis vires satis reijceret, indi potuit calor. Nam si neruoso insit; permodicam, quæ ei inest, mollitiem nullo propemodum tẽporis momento, & prius omninò, quàm res, è qua reficiendum est, conficiatur, ipsumq; subeat, in ipsumq; in uertatur, in summam agat tenuitatem, eamq; educat omnem. Itaq; crassius assiduè, duriusq., & breui inflexile prorsus fiat. Et carnosum, si quidẽ, quòd mollius est, laxiusq., fluorem, è quo reficiendum est, promptiùs admittat; tantusq; is assiduè in rebus, in quibus conficiendus est, conficiatur, quanto quæ ipsius assiduè corrumpitur portio reficienda est: si & ipsi tamen robustus insit calor; nequaquam is forte tenuioribus ex illo eductis partibus crassiores in carnes compingat; sed illum fortè vniuersum, aut longè maximam illius portionem ampliùs fundat, liquetque, & magnam in tenuitatem, reliquam siquidem in carnes, at benè certè densas, benèque duras agat; & vel molles fiant, assiduè tamen duriores fiant. Neque enim sanguinem in vasis contentum in tantos assiduè soluat fluores; vt carnes, in quas concrescunt, portionem, quæ corrupta est, præexistentibus veluti restituant. At languidus si vtriq; insit; malorum, quæ dicta sunt, si quidem vllum eueniat, seriùs omninò eueniat. Et (vt suo amplius declarabitur loco) non nisi calidiore è sanguine (qualis ingrauescente iam ætate fit) refecto vtroque, proindeque & calidiore facto id accidit. Nam dum proprius vtriusque calor exilis est, blandusque, & propterea inexistentem lentè educit tenuitatem, multus interea in vasa influit sanguis; & spiritus eorum fibris insidens, illum agitandi, & pinguissimam illius portionem in semen agendi, & vtrũmque in fluores liquãdi, & horum vterque suum in genus subeundi, tempus nactus, priusquam alterius portio vlla penitus corrumpatur, alia ex illapsis fluoribus conficitur. Quod porrò dictum est, è fluoribus, in quos sanguis in venis, arterijsque funditur, genus vtrumque emolliri, reficique; & foueri etiam vtrunque, & spiritum insuper vasis inexistentem, venæ, arteriæque; quæ per carnosum genus vniuersum disseminatæ sunt, & vena, arteriaque, quæ singulis neruosi generis portionibus, & ijs præcipuè apposita est, quæ & duriores factæ, & ambientis viribus magis expositæ sunt, declarat. Quoniam verò non carnosum modò, sed ipsum etiam neruosum genus (cuiusmodi factum est) mollius omninò, flexibiliusque fieri oportuit, quàm vt se ipsum sustinere queat vtrũque, & musculi ampliùs ex vtroque compositi; qui scilicet, quòd magnæ ipsius corporis partes, magnaque interdum pondera sustinenda, vectandaque, & cum renitentibus rebus obluctandum erat, itaque nisi firmo cuipiam affixa sint, ab eoq. retineantur

tur

tur, è propria dimoueantur sede: vtique (quod factum videtur) osseum constituendum fuit genus; & si non genus vtrunque vniuersum, at nerui certè omnes affigendi ei fuere.

CVR CORPORI IECVR INDENDVM, ET E SANguine constituendum est. Cap. VI.

Voniam verò (vt dictum est) non durum, densumque constituendũ fuit, proindeque nec constitutum est neruosum genus; nec adeò languidus inditus est ei calor, qui à paulo robustioribus, diuturnioribusque motibus concalefactum, laxatumque, amplum inexistenti spiritui egressum præbeat; & carnosum genus benè molle, eoque donatum est calore, a quo molliores ipsius partes à motu præsertim concalefactæ, in fluores, magnamque agantur in tenuitatem; itaque & corrumpatur tandem vniuersum: vtique si seruandum animal fuit; & spiritus, & carnosum etiam genus reficiendum fuit; & sanguis vterq; ampliùs, multò illis mollior, laxiorque, & calidior: è quo igitur multò, quàm ex illis promptiùs inexistentem mollitiem omnem in tenuitatem agat, secumque eam omnem proprius efferat calor. Itaque facultate, modoq; illa omnia reficiendi donandus spiritus fuit; vel illorum quædam saltem, si quibusdam (quod fieri videtur) reliqua refici possunt; & sanguinem omninò; è quo (vt suo amplius declaratum est loco) carnosum, neruosumque genus, & ipse etiam reficitur spiritus. Sanguis porrò animalium multorum ex aliorum multorum sanguine, & ex eo omninò refici poterat, quem viribus, copiaque exuperaret. At neq; semper præstò ille adest; & vt natura animantia alia alijs vesci velit, quàm minimo certè aliorum incõmodo fieri id velit, proindeque ex integro, quod morti datur, animali, non ex exigua modo ipsius parte. Quod igitur reliquum fuit, aliorum animantium carnes in proprium alimentum sumendæ non nullis tributæ sunt: at quibus eæ non solæ, vel dari omninò non potuere, plantæ ijs, plantarumq; fœtus dati sunt; nec proximius quicquã dari potuit. At quod nec horum quicquam à se ipso, & proprijs viribus, vel in sanguinẽ, vel in se ipsum agat (spiritus, longè (vt dictum est) tenuissimus, proindeque & calore donatus longè exilissimo: itaque organis donandus fuit, quibus & in sanguinem, & in seipsum res agat, adeò à sanguine, à propriaque dimotas natura; iecur nimirũ; & cor, ex eodem quidem vtrumque sanguine, quem confecturum erat, confectum; at compacto, conspissatoque; eodem nimirum, quo & sanguis, quem confecturum erat; donatum calore, at magis in se ipsum collecto, & propterea robustiore quid facto; qualis omninò visceri, quod sanguinem confecturum est, calor inesse oportet. Nã si multò insit vehementior, tenuiorem inditarum rerum portionem in vapores, fluoresque, crassiorem, siquidem in sanguinem, in multò certè crassiorem agat: si idem, qui & sanguini, & sanguinis omninò veluti vniuersitas quædam corpori indita sit; quæ immissas res propria donet natura, & in se ipsam agat; si quidem diu in propria ipsa seruetur natura, & non statim inexistente tenuitate elapsa omni in grumum cõcrescat; quoniam quæ in eam immittuntur res, assiduè fluitet, itaque eius actionem prætereffugiant; & quòd eius calor immissarum rerum calorem non valdè viribus exsuperet; si quidem integer eas subeat, & in proprium ens, in sanguinem scilicet, è quo effusus est, agat, longè certè ægerrimè, & non nisi diu agens agat; proindeq; ob nutrimenti inopiam breui animal deficiat: vtiq; (quale factum videtur) sanguinem confecturum viscus è sanguine omninò constituendum fuit, at bene in se ipsum coacto, conspissatoque; & in quo propriæ vires copiosiores, robustioresq; quid factæ sint.

ET CVR VENTRICVLVS, VENTERQVE, ET QVALIS vterque est, faciendus. Cap. VII.

LECTIONI porrò is inditus cum sit calor, qui sanguinis calore nō valdè robustior sit; qui igitur res modò in sanguinem agat, quæ sanguini benè proximæ sint: nequaquā quæ assumuntur res, nihil prius tenuiores, & sanguini proximiores factæ in sanguinem agat; quæ præsertim (quales pleræque sunt) si non & naturæ robore, at dispositione certè summoperè à sanguine dissident; & quæ insuper è partibus constent longè diuersissimis; quarum oīnò aliæ ita liquidæ, tenuesq. existāt, ita aliæ densæ, crassæque, vt hæ in fluores sanguini similes solui, in eosdem illæ crassescere maximè repugnent, maximèque renitantur; & hæ illis adeò commistæ sint, vt puncto ferè in nullo ab illis hæ seorsum sint. Itaque priusquam in iecur deferantur, concoquendæ, & quoad fieri potest, vnum, idemque in ens, & sanguini proximius vniuersæ agendæ fuere; & ibi omninò, vnde vapores, in quos tenuissimæ ipsarum partes quiduis concalefactæ soluuntur, rectà ad spiritus vniuersitatem efferri, eique immisceri, & in spiritum agi ab ea queant. Nam in iecinore educti nullum prorsus spiritui commodum afferant, priusquam sanguis conficiatur, elapsis. Quamobrē (quod factum videtur) oris, iecinorisque in medio ventriculus constituendus fuit, in quo huiusmodi agantur in ens; & è quo vapores, qui interea è cibis educti sunt, rectà ad cerebri efferantur ventriculos. Ventriculus porrò (quòd res, è quibus & ipse, & reliquæ corporis partes, & spiritus etiam ipse nutriendus erat, primus excepturus erat; in ipsoque primùm inuertendæ, & si non in perfectum, absolutumque illarum omnium nutrimentum, at proximam certè in rem agendæ; itaque nullæ si ventriculo insint, aut nimiæ, aut contrarijs, præpotentibusque donatæ viribus, quarum omninò copia, aut robur exuperari in eo non possit, magno animal incommodo, magnoq; afficiatur malo, nihil, aut prauè nutriturus) exquisitissimo donandus fuit sensu: magna scilicet spiritus copia indenda ei fuit; & quæ vel leuissimas eius passiones, molestiasque omnes, & eas in primis persentiret, quas nullis, vel nimijs, vel prauis inexistentibus cibis patitur; & vniuersitati in cerebro residenti integras, nulloq. communicaret temporis momento. Siquidem (vt alibi ampliùs expositum est) si non & quæ minutissimis, longèq; à cerebro dimotis neruosi generis portionibus spiritus insunt portiones, reliquæ certe omnes, quos ædunt motus, vniuersitatis arbitrio, & ab ipsa omninò commotæ vniuersitate eos ædunt omnes. Nec verò nisi quæ singulæ patiuntur mala, vniuersitati ea communicent; vel si non quos ipsa decernit, & quibus ipsa illas commouet, ijs singulæ moueantur motibus (quod passim fieri videtur) vna modò laborante, multæ, eæque omninò omnes, à quibus quod illam diuexat reijci potest, ijsque singulæ commoueantur motibus, quibus reijciendum id est, vel si bene laboriosi ij sint, molestique; sed ijs singulæ tantùm, quibus propria reijciant mala, propriaue sibi comparent bona; aliarum labores nihil alijs curæ sint: non adeò certe sibi ipsis concordes fint, & sibi ipsis (quod perpetuò facere videntur) veluti concinnēt. At hæc alibi (vt dictum est) amplius. Quoniam igitur magna spiritus copia uētriculo indenda est; nequaquam carnoso è genere, cui scilicet nullus inest, nullusque indi potest spiritus, nec ex vtroque sibi ipsis commixtis, sed vno è neruoso genere constituendus fuit, & omni fibrarū genere donandus: præterea & œsophago (qui, quòd ex ore ad ventriculum fertur, nec alium in vsum constructus est, nisi vt inexistens spiritus per ipsum ex ore ad ventriculum quæ ibi concoquenda sunt, & quæ e ventriculo in os, & foras eijcienda sunt, inferat, efferatque, velutri ventriculi portio quopiam videri potest) intertexendus fuit; vt (quod fieri videtur) illarum, illisq; inexistentis spiritus ministerio illorum vtrūque, & quemlibet vtriusq; portionem, prout

opus eſt, relaxare, aperireque, & conſtringere, occludereque, proindeque & quæ in ventriculum immittenda ſunt, immittere, & quæ ex eo eijcienda ſunt, eijcere vniuerſitas poſſet. Manifeſtè enim (vt ſuo ampliùs declarabitur loco) ſuperiore œſophagi parte conſtricta, qui in eum coniecti ſunt cibi in ventriculum deferuntur; & ventriculo conſtricto, quæ ei inſunt, exprimuntur omnia, quod omninò moleſtiam inexiſtẽti portioni infert, propulſare vt poſſit. Nam & quæ eijcit, propterea eijcit, quòd ab ijs diuexari illam ſentit; & quæ immittit, propterea immittit; quòd non à re ventriculo inexiſtente, & ſi quidem inexiſtẽte, at adeò certè minuta, vt a ventriculo quantumuis conſtricto propelli nequeat, vel quam eijci nolit vniuerſitas, quòd minimè eã inexiſtenti ſpiritui moleſtam, quin iucundam eſſe ſentiat, & moleſtiam, qua ab ea afficitur, veluti ex accidente quopiam affici, & externis quibusdã immixtis rebus exolui eam poſſe intelligat; proindeque immittendas eas decernit. Ab inexiſtentium ſcilicet rerum copiam, vel viribus in ventriculo inhabitantem portionẽ oblædi ſentiens vniuerſitas, portiones in eius, œſophagique fibris inſidentes ijs commouet motibus, quibus vehementiſſime illas intendat; itaque & valentiſſime ventriculũ primùm, mox eam aſſiduè œſophagi portionem, in quam illæ actæ ſunt, conſtringat; proindeque exprimantur illæ, & veluti eiaculentur. At moleſtiam, quam famem, ſitimque appellamus, quòd illam non ab inexiſtentibus ventriculo rebus, ſed ab acido ſucco fieri ſentit vniuerſitas; qui inani eo, nihilque ſuppoſitam venam, quæ à ſplene ad eum fertur, comprimente, pates ad eum nactus iter (quod acida faciunt) conſtringit eũ, proindeque & inexiſtentem comprimit ſpiritum; & cuius forte portio quæpiam eum ſubit, & quæ quantumuis conſtricto ventriculo extrudi tamẽ non poſsit: quòd omninò à re moleſtiam illam fieri ſentit vniuerſitas, quam motu nullo amoliri queat; externum quippiam, & corpulentum id (à quo ſcilicet, quod moleſtiam infert, propellatur) & calidum libentiùs, quàm frigidum (quòd cõſtrictionis ſenſus frigoris ſenſum infert) aſſumendum, & in ventriculum immittendum decernit vniuerſitas; & portiones, quibus id aſſumendum, immittendumque eſt, ijs commouet motibus, quibus operandum id eſt. Et cuius molem deglutiri, & duritiem emolliri, exuperarique deſperat, & portionibus ori inexiſtentibus iniucundum non eſſe ſenſerit; mandi id primum, tum deglutiri decernit. Sitim etiam externis à rebus in ventriculum immiſſis, at frigidis; liquidisq. ſedandã decernit; quòd etſi non vno ab ambientis æſtu, vniſq. à vehementibus, diuturniſq. motibus, ſed ab immiſſis etiam fit cibis, calidis præſertim, ſicciſque; à quibus ſcilicet nimius vẽtriculo calor, humiditas nulla inditur, quin præinexiſtens educitur omnis: quoniam nihil hos ſpiritui moleſtos, quin iucundos eſſe ſentit; nequaquam reijciendos eos, at eorum, ventriculique calorem, quem moleſtum ſpiritui eſſe ſentit, imminuendum, præterea & ne inexiſtens ſpiritus ampliùs comprimatur, ventriculum emolliendum, relaſſandumque, humiditatem ſcilicet, qua educta conſtrictus is eſt, durusque, & renitens factus, ei reſtituendam, frigidas liquidaſque res in eum immittendas eſſe, decernit vniuerſitas. Itaque liquor nullus, niſi frigidus ſit, ſatis ſitim ſedat. At cibi calidi quidem ampliùs (qui ſcilicet non acidum modò ſuccum repellunt, & ne ampliùs conſtringant, prohibent; ſed conſtrictionem iam factam ſoluunt, laxantque) ſed frigidi etiam, corpulenti modò ſint, grauesque, & qui venam, per quam acidus ſuccus ad ventriculum fertur, ita comprimat, vt nullus ei in illa remaneat locus. Itaque fames vnius conſtrictionis, ſitis concalefactionis etiam ſenſus videri poteſt. Quoniam verò è ſemine confectus ventriculus minimè eo calore donari potuit, qui inditas res exuperet, & in ſanguini proximum ens, in quale agendę ſunt, agat (quod itidem factum videtur) venæ ei, arteriæque multę intertexendæ; multus nimirum ſanguis ei veluti immiſcendus; omentumque multis & ipſum venis, arterijſque diſtinctum, & benè omninò calidum ſuperponendum. Præterea & alia viſcera, & ipſum in primis apponẽdum fuit iecur; quod nihil intereà

ſuccum

inditum succum in sanguinem agere cessans, res ventriculo inexistentes immutet, cōcoquatq; . At quòd maximè ex dissimilares sunt;& quædam omninò ipsius portio nō adeò emolliri, attenuarique potuit, vt in sanguinem agi possit; quæ igitur à reliquis secernenda prorsus sit, & nequaquā in ventriculo; quem scilicet assumptis cibis quāprimùm exonerari oportebat, vt vacuus alios assumat, concoquatque: vtique ventriculo venter supponendus fuit; & è ventriculo in iecur angustissimus meatus fabricandus, & per quem tenuissimi modò succi in ventriculo confecti portionem ad iecur deferre spiritus queat. At quò reliquam eijciat, benè amplus, nec rectus tamen, sed maximè flexuosus construendus fuit; vt diu in eo immoretur; itaq; tenuitas secernatur omnis, omnisq; exprimatur, & ad iecur deferatur. Et talis vterq; cōstructus est.

CVR COR ETIAM, PVLMOQVE CORPORI INDENDVS; ET qualis est, vterque constituendus; & cur aer inspirandus. Cap. VIII.

Et quoniam sanguis in iecinore confectus, nō eo adhuc calore, eaq; donatus est tenuitate, nec in re adeò densa continetur, vt in quem ipse soluitur fluor, si solus ipse in carnes concrescat, ita ex calidæ, mollesq; fiant, vt neruosum genus, eiq; inexistentem spiritum satis foueant; nimisque non opprimant: minus etiam, vt euaporatio ex ipsa elabatur; à qua satis & illa, & hoc foueatur, fouendum omninò amplius; & à qua non spiritus modò arteriarum fibris inexistens, si eas illa subit, sed spiritus vniuersitas, quæ in cerebri ventriculis vt in principe sede continetur, indèque & in spinalem medullam, & in neruosum genus effunditur vniuersum, refici queat: cor etiam corpori indendum fuit; in quo longè, quam iecur est, cùm robustiore, tum verò & copiosiore donato calore sanguis in iecinore confectus multò calidior, multoq; fiat tenuior; & qui densiore in re continendus, contentusque, & vehementiore in ea agitatus motu, in longè calidiores, lōgèq; tenuiores soluatur fluores, & è quibus, ijs, qui è venis effluxere, commistis, simulque in carnosum, neruosumque genus concretis, calidius vtrumque fiat, molliusque; & euaporationē emittat, cum longè copiosiorem, tum verò & calidiorem, tenuioremque; & quæ cum dictum genus vtrumque magis foueat, tum nō spiritum modò arteriarum fibris (si quidem eas subit) sed ipsius vniuersitatem, portionesque omnes, quo videbitur modo, nutriat, reficiatque. At verò quoniam si tanto cor donatum sit calore, quanto sanguinem à iecinore confectum in adeò ardentem rem agat, proximas corporis partes colliquet, exuratue omnes: vtique minus quidem calidum, & mobile faciendum fuit; vt quem proprijs viribus sanguini calorem indere non poterat, motu eum inderet. Quia verò spiritus, à quo solo mobile fieri poterat, sanguineo, mollique, & laxo omninò visceri indi non poterat; siquidem iecinoris more non alia id è re, sed ex eodē, similiue sanguine, quem confecturum erat, constituendum fuit; rebus spiritui plenis intertexendum fuit; obtegendumque; vt ab ijs assiduè dilatatū, constrictumque, attractum, illapsumue sanguinem assiduè eo calore, eaque donet tenuitate, vt amplius quid in arterijs agitatus, in eos, qui dicti sunt, fluores, dictamq. vniuersus propemodum soluatur in tenuitatem. Et quoniam insuper ex adeò elaborato sanguine quæ elabitur tenuitas ad tanti spiritus refectionem satis non fit; fortè & nimis calidus è sola ea spiritus fiat, præcepsque, & furiosus; fortè & sanguis in iecinore confectus per se crassior sit, quàm vt ea in corde tenuitate donari possit, qua vt vniuersus, vel maiore sui portione in spiritū agatur, donari oportebat: res itaque immiscenda fuit eo tenuior, aer nimirum; qui præsertim tenuior quid factus, calidiorque, spiritus assumat naturam; & qui (vt in proprio declaratum est commentario) nisi inspiretur, elaben-

elabentemque è corde, eque corpore vniuerso calorem, veluti exitium si exsiliat mini tans, reijciat, retundatque; spiritumque ipsum angusto in loco quasi immobilem factum commoueat, agitetque: dubio procul pereat, quodcumq. in aere degit animal; calore è corpore omni, è mollioribus præsertim, calidioribusq. eius partibus elapso; tum verò & spiritu à loci angustia moueri prohibito. Aer itaque inspirandus omninò fuit; & ad cerebri quidem ventriculos eius portioni (quod factum videtur) iter dandum; quæ spiritum commoueat, & euaporationi è sanguine elapsæ adiectus eius ardorem imminuat, & quantitatem augeat; & qui maiore sui copia ad cor delatus, elabentem ex eo calorem reprimat; & in sinistrum etiam eius ventriculum illapsus, sanguinique ibi contento immistus, tenuiorem eum faciat. At non statim, nihilque immutatus, nihilque debilitatus ad cor ac radiendus fuit. Nihil enim frigore exutus, nō contingens modò cor, sed vel illud subiens non (quod faciendum est) eius calorē reprimat, introq. agat, & vniat, augeatque; sed imminuat, debilitetque. Cauum itaq., fistulosumque viscus, & magno præditum calore, pulmo nimirum cordi veluti circūponendum fuit; quod aerem excipiens nullo illum temporis momento veluti tempe ret; & cor circumplectens elabentem eius calorem reijciat, coerceatque, quod vel lā guidissimum faciat frigus; & aeris portiunculam in cor etiam ipsum immittat.

CVR VESICA FELLEA, ET LIEN, RENESQVE CORPORI indendi fuere. Cap. IX.

ET quoniam chili partes, quæ ad iecur delatæ sunt, non eadem omnes dispositione, nec eodem donatæ sunt calore; sed & hoc, & illa quàm longissime à se ipsis dissident; nō omnes vnum, probumque, liquidum scilicet, dulcemque, & puniceum in sanguinem agi potuere; is enim ex ijs modo confici potest, quę veluti mediam dispositionem, mediumque nactæ sunt calorem. Reliquæ chili partes si quidem in sanguinem, at non probum certè aguntur, sed vel plusquam par est, calidiorem, crassioremque, vel minus, & alios in fluores sanguine calidiores, crassioresq., vel horum alterum, uel minus; prout chili partes, è quibus ille conficitur, robustiore, languidioreue donatæ calore, & crassiores sint, tenuioresue. Quæ scilicet calidiores, & crassiores etiam sunt, in sanguinem quidem aguntur & ipsæ, at non dulcē certè, sed subamarum, crassumq., & nigrum. Quæ uerò multò ijs calidiores, at non ęque crassæ sunt, atram, acidamque in bilem, & in flauam, acidamque abeunt. Quæ his modicum quid minùs calidæ, minùsque crassæ, at quæ calidiores quidem sunt, quàm ut dulcem agi in fluorem, & tenuiores sunt, quàm vt in sanguinem crassescere queant, in urinam liquantur, salsam, subamaramque, & albam, nihil in uenis ab immistis humoribus intinctam. Quæ tandē crassissimæ sunt; & è quibus inexistentem quidem mol litiem, tenuitatemque iecinoris calor educere potuit omnem, at non certe & duriores partes amollire, proindeque nec alias alijs affigere, agglutinareque: hæ nullum in humorem, nec in ens prorsus ullum fusæ, coactæue sunt; sed cinerum ritu tenuitate exutæ omni, seorsum à reliquis singulæ sanguini & ipsæ immistæ in iecinore remansere. At uerò bilis utrauis, si præsertim quanta est, cum sanguine uniuersum in corpus influat, magnum animali inferat incommodum. Siquidem amara, & quæ assiduè ex ea elabitur tenuitas spiritum uenis inexistentem diuexet, crucietque, ignis in star illum pungens; & carnes erodat, uratque; & in quas concrescit, qualis ipsa est, amaræ eæ fiant, flauæque; & euaporatio ex ea elapsa præcipitem spiritum faciat, furiosumque. Acida etiam, ex eaque elapsa tenuitas spiritum & ipsa mordeat; & carnes erodat, pungatque; & quas constituat, propria eas ipse, propriaq. donet natura; nigras nimirum eas faciat, acidasque: ex euaporatione uerò ex ea elapsa minimè nitidus

dus conficiatur spiritus, minimeq. purus; sed & per se obscurus, & nigræ assiduè subeunti euaporationi immistus, semper tristis, semperq. veluti metu examinatus, timoris causam in se ipso habens. Et quæ dictæ sunt fuligines, cineresue, si in venas à sanguine inferantur, si quidem ex ijs elabantur, nullum certè rebus, quibus admiscentur, bonum, commodumue afferant; quin summopere impurent eas, oblædantque; quæ scilicet si retineantur, longè plurimę tandem factę, si venas non obstruāt omnes, duram certè in rem, & in lapidem omnino in ijs concrescant. Itaq. (quod dictum est) vel ipso in iecinore amara bili, & cineribus, fuliginibusq. sanguis expurgandus fuit. Vesica igitur ob id ipsum fellea dicta, quòd fel, amaram nimirū, flauamq. bilim attrahit, iecinori indenda fuit; quæ illam veluti emulgeat. Non siquidem viscus amarà bili constituendum fuit (quòd nimirum si corpori insit, non contiguas modò, proximasque partes, sed vniuersum corrumpat corpus) sed vesica, eaque perexigua, quæ illam statim eijciat. Et lien itidem, qui acidam emulgeat, non longè à iecinore locādus; & renes etiam ipsi, in quos dicta frustula, fuliginesq. conferendæ erant; vt ab ijs retentæ, ab vrina, à qua ad illos delatæ sunt, in vesicam non deferantur. Nam aquæ similis fluor (quòd sanguini immistus nihil eum fœdet, neq. elapsus carnes erodat, aut ipse ens constituat vllum, in vapores, & languentes eos statim solutus omnis) non vllum proprium in viscus cogendus, ineptus alioquin cōcrescere; sed proprium in vas demittendus; in quo aliquantisper retineri possit. Neque enim sine magno animalis incommodo assiduè emitti poterat. At prius tamen dictis fuliginibus, cineribusque expurgandus fuit; quæ nimirum in vesicam delatæ, quòd bona earum pars ibi subsideret, breui in lapidem concrescant. Itaq. (quod dictum est) renes itidem non longe à iecinore, & sub eo omninò locādi fuere; vt ad eos maxima dicti humoris portio delata, & per eorum angustias veluti colatæ, immistaque crassitie omni, aut plurima certè, crassissimaq. eius parte exuta, in vesicam ipsa deflueret; illæ autem renibus affixæ in renes concrescant, nihil vllam aliam corporis partem malo afficientes vllo. At reliqua sui portione in venas cūm sanguine illabi oportuit. Neque enim grauem, corpulentamque rem nullo immistam fluori in superiores etiam corporis partes agere queat spiritus: fortè & sanguis tenuissimis sui partibus assiduè spoliatus veluti in grumum concrescat, nullo fluore madefactus.

CVR ETIAM ET VASA, ET VARIIS EA INTERTEXTA fibris. Cap. X.

AD cibos itaque in sui ipsius, & in carnosi, neruosique generis vniuersi, & ipsorum in primis in viscerum substantiam inuertendos, satis, quæ dicta sunt, organa spiritui esse videntur. At nullum hæc præbeāt vsum, nisi alia adsint; quibus & quę opus sunt attrahat; & si quæpiam attracta sint, quæ oblædant, grauentue, reijciat ea; & quibus bona, quæ sunt, & retenta commodam agi in rem queant, dum in eam agantur, retineat; tū & quibus, quæ inuerti non potuere, vel superflua sunt, eijciat, expellatque; vasa nimirum, & veluti canales quidam, quibus inditi succi non aliam, nisi in quam illi tendunt partem, deferri possint; & quibus occlusis retineantur, constrictis expellantur. Neque enim vel spiritus ipse per se quouis succis immistus modo secum eos agat; & ex inferioribus ad superiores euehat partes; & retineat, vbi opus est, crassos, graues, fluitantesque; vel visceribus inexistens à se ipsis separatis, disiunctisque, ex alijs in alia trahat; vel ipsa per se illa operentur viscera. Vasa itaque (vt dictum est) & veluti canales quidam continui sibi ipsis, & quibus viscera etiam sibi ipsis ita colligantur, vniunturque, vt è quouis in quoduis succi attrahi possint, corpori

inden-

indenda fuere. Et quoniam ex alijs in alias vasorum partes, ex inferioribus præsertim in superiores non alia ratione res agi possunt, nisi qua quę sacco vniuerso insunt res in alteram eius partem agi videmus; parte nimirum, è qua attrahendæ eæ sunt, assiduè constricta, & veluti manu pressa, proindeque inexistentibus rebus in subsequentes assiduè protrusis; vasa autem ipsa nullam sese constringendi, dilatandiue obtinent facultatem, immobilia sui natura: vtique spiritus ijs indendus fuit, qui pro vt vsus posceret, constringeret ea, dilataretue. Et nullo vtrumque labore operari vt posset spiritus, mollissima, benèque laxa, & vt quæ ipsis indenda erant, indi possent omnia, benè etiam ampla facta sunt vasa. At quia in illis spiritus retineri non poterat, hæc verò longè ægerrimè contrahat, expandatue; fibræ ijs omnibus intertexendæ fuere densæ, subtilesque; in quibus scilicet inditus spiritus coerceri, & quas intendere, remittereue, & secum vt libet ferre is queat: eaque intertexendæ fuere ratione; vt in vnum collectę ipsa etiam vasa in vnum colligerent, & à se ipsis diductæ, explicatæque, vasa etiam diducerent, explicarentque; sui ipsarum omninò situm omnem, omnemque vasis darent positionem. Et quia si vnæ insint fibræ, eodemque vasis intertextæ sint modo; quauis eæ ratione ab inexistente spiritu intendantur, remittanturue, & in se ipsas cogantur, vel à se ipsis diducantur, nequaquam quæ operanda sunt, & attrahant, & reijciant, & retineant; vasa nimirum modò ex parte vtrauis, modò verò vndique constringant: diuersæ vasis intertexendæ fuere fibræ; in rectum scilicet aliæ, & per vniuersum vasorum longitudinem, per trāsuersum alię, alię etiam per obliquum ducendæ; ijsque quæ operanda sunt, & qua operanda sunt ratione, optimè spiritus operatur omnia. Quoniam enim cum quæuis corporis pars, tum & ipse assiduè reficiendus est spiritus; proindeque & assidue res assumendæ, & ex alijs in alias partes attrahendæ, reijciendæ verò, euomendæque eæ tantum, quæ vel noxiæ, vel nimiæ assumptæ sunt: vtique ijs attractio committenda fuit fibris, quæ celerrimè, valentissimèque vasa constringerent, rectis nimirum. Per vniuersam enim vasorum longitudinem productæ, si in vniuersa ea simul contrahantur, vasa etiam vniuersa simul contrahant: & contrahant sese, si (quæ facta videntur) vasorum orificia firmo, stabilique, & benè angusto, seu quod in angustum agi possit, affixa sint principio; à quo scilicet quauis attracta ui, abstrahi non possint; & in quo & vasa, & fibræ in vnum cogantur. Siquidem angusto, firmoque facto vasorum orificio, vbi ab ingestis rebus, quæ subsequitur illorum pars distenditur, amplificaturque; si fibrarum ei intertextæ partes, & subsequentes ampliùs (quæ vasis, aut nihil dum, aut non adeò distentis, nihil prorsus, aut non adeò à se ipsis diductæ sunt) valenter ab inexistente spiritu in longum, rectumque protrahantur, sese illæ contrahant, in eademque omninò à se ipsis fiant distantia, in qua in principio, & subsequentes à se ipsis distant; itaque & tumefactam vasis partem constringant, inexistentesque ei res comprimant, protrudantque oportet. At verò, quia rectis vt attrahat spiritus fibris, firmo (vt visum est) angustoque affigenda sunt principio; tum & vltra vas, in quod attractio facienda est, si non fibræ, locus certè, in quem spiritus progrediatur, præterea & facultas secum fibras protrahendi spiritui adsit, oportet: vbi horum quid abest, vtramque in partem rectis attractio fieri non potest. Quæ igitur quoniam facienda omninò est; & quia insuper maximè necessaria attractio cum fit, nequaquam vnis modò committenda fuit fibris; ne si quando fieri ijs nequeat, nutrimenti inopia pereat animal; transuersæ etiam vasis intertexendæ fuere; quæ veluti circulo constringentes vtramque propellant in partem, in eamque omninò assiduè; quam inter fibræq; partem, quæ contrahitur, detrudendæ res interpositæ sunt. Languidè porrò hæ protrudunt. Neque enim, vt alteram in partem propellant, omnes simul, sed certæ earum portiones assiduè, eæque tantùm constringendæ sunt; quibus propellendę res ea ex parte adhęrent, in quam abigendę sunt. Nam si omnes simul contra-

hantur; proindeque & vasa vniuersa simul constringantur; vel vtranque, vel nullam in partem fiat extrusio. Et quia (vt dictum est) quæ assumuntur, attrahunturue, tamdiù retinenda sunt, dum in rem commodam agantur; partesque, à quibus con fectæ sunt, ijs exaturentur: obliquæ insuper intertexédæ fuere fibræ, quæ, quòd vndiq; vasa ambiunt, & vndique ea constringunt, occluduntque, vel solæ quæ inexistunt retinent; at eò certè arctiùs, robustiùsque, rectis etiam, transuersisque opem ferentibus; vasa nimirùm & ipsis constringentibus, occludentibusque. Agè verò, quò res in aperto magis ponatur, non satis fortè vniuersali explicatione manifestata, & digna omnino, quæ manifestissima fiat; spiritum vasorum quorundam fibris insidentem, & cum quæ diximus munera obeuntem, tum & corporis partes omnes & se etiam ipsum reficientem, generantemque intueamur.

QVOMODO SPIRITVS OESOPHAGI, VENTRICVLIQVE, & ventris fibris inexistens cibos in ventriculum attrahit; & in chilum ibi actos in ventrem demittit; & tenuiorem chili partem in iecur attrahit, crassiorem foras eijcit.

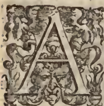
Cap. XI.

Esophagvs dupplici constat tunica, rectis altera, atque obliquis fibris intertexta, solis altera transuersis; & rectis, transuersisq; in ventriculum attrahit; è ventriculo contrà transuersis modò eijcit. Quoniam enim circulo (vt diximus) hæ constringunt, vtramque in partem propellunt: at non rectæ itidem. Siquidem quòd ad extremam gulam delatus spiritus quò vlterius progrediatur non habet; vtique nec fibras è ventriculo gulam versus trahere potest is: veluti neque nos filum, quod nobis motis trahendum sit, si spatium, quò progrediamur, desit. At è gula in ventriculum valentissimè attrahit spiritus; si quidem & fibræ, per quas vlterius feratur, supersunt; & breui è gula ad ventriculum tractæ spatio vehementer intenduntur. Nam quæ è longinquo trahuntur, & longæ omnino ipsæ sunt, non valdè intendi eæ possunt; quòd spiritus earum pondere grauatus languidè eas trahit; veluti & homines funes, quas è longinquo attrahunt. Ventriculo itaque inexistens spiritus, & atræ bilis morsus sentiens, (quæ ventriculo inani, & nihil suppositam venam, quæ à splene ad illius os defertur, grauante, quasi per apertum iter ad illud fertur) fortè & ventriculi ipsius arefactionem principiens, nimis ipse in eo constrictus cibos appetit; quia scilicet internum nullum adest, quo quæ molesta sunt reijciat, externum quid, quo id operetur, expetere, atque inquirere videtur. Ad cibos itaque comparandos se ipsum accingit; comparatos assumit, conteritque. Tum ore toto occluso, constrictoque, & in extremam gulam vndique retracto, in eam illos conijcit. Denique rectis ea, transuersisque fibris intensis constricta deorsum illos in ventriculum detrudit; & ne in ventrem defluant, infernum ventriculi os occludit; & fibris simul omnibus intensis vniuersum vndique ventriculum constringit: quò, si eorum contactu gaudet, vniuersus eo oblectetur; si molestiam quampiam is infert, quàm citissimè eius vim exsuperet. Et iecinoris quidem præcipuè (vt dictum est) splenisque, & pulmonis, & sanguinis prætetea, qui venis, arterijsq; ventriculo intertextis inest, earumq; motus ope cibos conficit: at & ipse etiam maximè opus adiuuat spiritus, copiosior post assumptos ciboscum in ventriculum vniuersum, tùm verò in intertextas venas, arteriasq; influens, copiosioremque secum adducens sanguinem, & validiùs eas commouens.

Itaque ventriculo cibis oppresso frequentiores fiunt pulsus: est & vbi reliquæ algent partes; libensque ab operationibus alijs cessat spiritus omnibus, quòd si quid aliud operari cogatur, minus bellè concoquit. Confectos in ventriculo cibos, & in chilum (vt dictum est) actos, quod ventriculi superest nutricationi, idem ipse spiritus obliquis fibris, quibus intensis ventriculi os occluserat, remissis id aperit; & rectis, transuersisque ampliùs intensis. Itaque ventriculo ipso multò in angustius coacto, constrictoque in intestina detrudit; è quibus quod chili in sanguinem verti est aptum, tenuissimas nimirùm partes, miseraicas dictas venas, quæ ex intestinis in iecur feruntur, modo, qui expositus est, constringens, in iecur attrahit. Neque enim (vt itidem dictum est) benè crassi, maximèque dissimilares cibi adeò verti in ventriculo potuere, vt à iecinoris calore in sanguinem agi possint omnes. Neque igitur patens ex intestinis ad iecur facta est via, sed longè angustissima, & per quam tenuissimæ tantùm res deferri queant. Crassius quod superest, & quod in commodam inuertere desperet rem, eius pondere oppressus, & morsus etiam acrimonia ipse idem eijcit, expellitque spiritus; non intestinis tantùm, quo dictum est modo constrictis, sed musculis etiam multis intestinis suppetias ferentibus; impellentibus nimirum, detrudentibusque omnibus, ipso eos omnes commouente, atque impellente spiritu.

QVOMODO E IECINORE SPIRITVS LIENIS VENIS, VEsicæque felleæ fibris inexistens bilem hic amaram, ille verò acidam attrahit; & cur vterque hos attrahit succos; quibusue reficiatur rebus. Cap. XII.

ATTRACTVM in iecur chilum, & in sanguinem ibi actum, bilemque, & amaram, & acidam, ipse idem spiritus splenis venis, & vesicæ felleæ fibris inexistens hanc in splenem, in felleam illam vesicam attrahit; secretis (vt existimare licet) separatisque à se ipsis in iecinore succis, & acido ad splenis venam, amaro ad vesicam felleam confluxo. Felli porrò spiritum inesse, & bilem non à vesica ipsa similitudinis ratione, sed à spiritu vesicæ inexistente attrahi, satis fibræ declarant vesicæ intertextæ; quibus scilicet nullis, si per se attrahere satis sit, vesica dodonanda erat. Amarum autem succum vesicæ inexistens spiritus attrahit; quòd in longè ardentissima seminis parte ingenitus (ex huiusmodi enim constituta videtur vesica vniuersa) & ardens ipse, amarusque, amaritie oblectatur, & amara omninò reficiendus est euaporatione. Et qui etiam splenis inest venis acidum attrahit; quòd è seminis calida & ipse portione, & cuius sapor si gustetur acidus sit, eductus est spiritus, & venæ confectæ sunt; proindeque huiusmodi oblectetur, reficiaturque rebus oportet. Et è vaporibus vtrumque refici è proprijs elapsis succis existimandum omninò est. Nam & è felle, & quouis è sanguine vapores elabi, & elapsos vesicam felleam, & arterias etiam ipsas subire, existimare optimè licet; è tepidis fluoribus quibusuis vapores euolare, & vel densissimis in rebus factos ex ijs elabi intuentibus.

QVOMODO SPIRITVS VENARVM FIBRIS INEXISTENS sanguinem in illas attrahit omnes, & in res agit, è quibus & ipse, & carnosum, neruosumque, & osseum genus reficitur, fouetúrque. Cap. XIII.

SANGVINEM, bili vtraq. expurgatum iecinoris venis inexistens spiritus, & in eam, quæ per iecur diffusa est, & in reliquas attrahit omnes, nusquam à se ipsis diuisas, disiunctasque, sed ita sibi ipsis continuas, vt vna videri queant; & amplior quidem alibi, angustior alibi, at vna omninò sunt omnes. Et nihilo in superiores, quàm in inferiores portiones segnius attrahit; has, si in illas agendus est, cõstringens, comprimensque, proindeq; his inexistentem sanguinem veluti extrudens, & in illas propellens. Attrahit autem, quòd summopere eius contactu oblectatur. Itaque quòd venis inexistit vniuersis, in vniuersis eo frui vult. Præinexistente igitur assiduè singulis in portionibus in tenuiores acto res, ijsque elapsis, nouus assiduè in singulas agendus est. In venam porrò, quæ per iecur (vt dictum est) veluti disseminata est, tum & in reliquas omnes, proindeque in singulas corporis partes sanguis agendus fuit; quòd tenuiores iecinoris, singularumque partium in summam assiduè cum agatur tenuitatem, eaque elabatur omnis; & crassiores vel in fluorẽ liquentur, vel in minutissima frustula, & veluti in fuligines crassescant; assiduè omninò; & iecur, & singulæ corporis partes cum immutentur, corrumpanturque: si animal seruandum, assiduè illæ omnes reficiendæ, & veluti nouæ faciendæ, & fouendæ etiam. Præterea & quòd augendæ sunt partes omnes: neque enim tantę maternis in vteris confici potuere, vt quæ singulis conficienda sunt, operandaque, conficere, operarique possint. Vno verò è sanguine refici, augerique, & foueri, & illæ omnes, & ipse etiam fibris inexistens potest spiritus; si (quod existimandũ est) qui è sanguine elabuntur vapores illas subeunt. Persimilis enim iecinoris, carnisque sapor, proindeque & natura cum sit; & iecur manifestè (vt dictum est) è sanguine à principio constitutum cum sit, assiduèque è sanguine reficiatur; & modicum quid is in venis concoctus in semen cum agatur, & venis omninò in quibusuis quæpiam ipsius portio in semen acta cum spectetur (etenim albæ, viscosæque res, quas sanguini immistas videmus, manifestè semẽ sunt) quin amplius in venis ab earum motu, proximarumque partium calore concoctus, & in tenuitatem, è qua (si venarum fibras ea subit) ijs inexistens reficiatur spiritus, & quæ partes, quas attingit, foueat omnes, agi, & in fluores liquari possit, quin in carnosum, neruosumque, & osseum genus illapsi in ea singula concrescant, ambigere non licet prorsus. Minus etiam ne tenuissimi, at benè tamen dissimilares ij cũ sint, ne vel in osseum concrescant genus; liquidissimas aquas, fluoresque alios densissimas in res, & ipsos etiam in lapides concrescere passim cum intueamur. Venas porrò (quod dictum est) languidiùs quidem, at & ipsas arteriarum ritu per vices attolli, comprimique, & Galenus, & ipse etiam sensus paulò diligentiùs intuentes nos docet; & vel à nullo edoctis, nec intuitis id vnquam, existimare omninò liceat. Siquidem maximè mobilis, maximèque tenuis spiritus cum sit; & qui si moueri cesset, vel modicum quid comprimatur, molestia magna, magnoque afficiatur malo; venarum cum fibris (angustis nimirum, grauibusque rebus, & quæ nullum ei spatium, in quo moueri queat, præbeant, penè & opprimant) inexistentem desidem in ijs torpore existimare non licet; sed (quod in arterijs manifestè facere videtur) in illis etiam quem licet moliri motum, & quatenus licet quæ, opprimant amoliri. Fibras itaq; & venas cum amplificare, subleuareq; maximè est rationi congruum. Minus autem harum, quàm illarum amplificatio, elatioq; manifesta est; quòd illæ ita in se ipsas dẽ satæ, vnitæque, & duræ omninò, rigidæque sunt, vt quauis sui parte elatæ, vniuer-

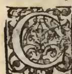
sic simul eleuentur; venæ verò ita laxæ, mollesque, vt singulæ ipsarum partes ab alijs veluti seiungi, & in diuerso fieri situ queant: vt, si quidem & ipsæ fibrarum elationem sectentur, longè certè pigriùs, longèque sectentur languidius. Vtraq. porrò veluti per vices amplificantur, contrahunturque; quòd inexistens spiritus nec à contractis comprimi, nec amplificatas, elatasque diù sustinere potest.

SANGVIS AD COR DELATVS, AMPLIVSQ. IBI CONCOCTVS, & in easdem, in quas in venis agi visus est, in arterijs itidem actus res, eosdem præstat vsus; & spiritus ampliùs vniuersitatem in cerebri ventriculis inhabitantem reficit. Cap. XIIII.

SANGVINEM porrò ad cor delatũ, & à copiosiore, robustioreq. ipsius calore, motuq. insuper multò calidiorẽ, multòq. factum tenuiorem, & qui non venis ampliùs, simplicibus, laxisq., sed arterijs continendus sit duplicibus, beneq. densis, ipse idem spiritus illarũ inexistens fibris in eã, quæ in cor veluti retroflectitur, in eamq., quæ in pulmonem fertur, tum & in reliquas agit oẽs, nusquam à se ipsis diuisas, disiunctasque, sed vnam existentes oẽs. Assiduè porrò in vniuersis arterijs sanguinem exagitans spiritus in calidiores quidem, tenuioresque, at in easdem (vt existimare licet) in quas in venis agere visus est, agit res, diuersos scilicet in fluores, & in tenuitatem spiritus naturæ benè proximã. Fluores verò singuli, & tenuitas etiam ipsa eosdem, quos fluores, tenuitasq. in sanguine in venis cõtento ingenita præstare visa est, præstat vsus; hæc.s. spiritum fibris inexistentem, si quidem eã subit, reficit, & carnosum, neruosumq. genus fouet omne; fluorum verò cor alius, pulmonemque, & reliquum carnosum, neruosumq., & osseũ alius reficit genus. At tenuitas, quæ è plexu retiformi, è longissima nimirum, angustissimaq., & in se ipsam in retis formam cõplicata arteria elabitur, cerebri ventriculos, quibus supposita ea est, subiens in ijs inhabitantem spiritus vniuersitatẽ reficit, nutritq; Itaq; imminuto spiritu, aliud nihil animali passo, frequentiores Galeni testimonio fiunt pulsus. Sui nimirum defectum percipiẽs spiritus freqnentiùs eam arteriæ portionem, proindeq. & reliquas commouet oẽs; vt qua refici se sentit, copiosior ex ea elabatur euaporatio: sibi ipsi omninò timens, trepidansq. spũs, qua licet ratione sibi ipsi affert opem. Lõgam porrò, & in se ipsam complicatam, angustissimãq. eam arteriæ portionem (cuiusmodi facta est) oportuit. Neq; enim euaporatio quanta, qualiq; ad tãti, talisq. spiritus refectionem opus est, è breui, amplaq. (è qua.s. sanguis non satis exagitetur) educi, neq; in angusto, breuiq. loco, vel longa extendi, vel locari ampla queat. Itaq; (quod factum est) cõstringi eam, & in se ipsam complicari oportuit. At verò, quoniam assiduè carnosum, neruosumque, fortè & osseum etiam genus vniuersum (vt dictum est) corrũpitur; itaq; ex vniuersis corruptarum partium reliquiæ, quæ in summã tenuitatem, cui ex vniuersis fortè egressus pateat, agi non potuere, extrudendæ; & vniuersa vt reficiantur, nõ supremas modò ipsorum partes fluores attingant, sed vniuersa penitus subeant necesse est. Et osseum genus foraminibus quidẽ distinctum apparet, at benè densum, durumq. est; vt partes, quæ foramina cõtinent, ab illapsis fluoribus attingi, minimè verò & reliquas, quæ ab ijs absunt, existimare liceat. Carnosum verò, neruosumque genus molle quidem, laxumque, at pori nulli ijs inesse apparent; vel si insint, quòd magna omninò ipsorum portio continua sit, necesse est. Itaq; modus, quo tenues quidem, at corporei fluores in illa omnia illabantur, obscurus omninò est. Rectè enim Aristoteles corpus à corpore penetrari non posse decernere videtur. Age illum inquiramus.

QVOMODO FLVORES, IN QVOS SANGVIS, SEMENQVE IN venis, arterijsq; liquatur, ex ijs elapsi in carnosum, neruosumque, & osseum etiam genus illabantur. Cap. XV.

Corpora, quæ continua, duraque, itaque densa sunt, vt quoduis si se comprimant, nihil ampliùs in se densari, proindeque nihil alterum alteri cedere, nec vllum ei præbere queat locum, nec ab horum altero penetrari, permearique alterum Aristoteles pernegat: nec si horum alterum molliri, laxarique, & aperiri omninò quid possit; & emolliendi, laxandique & aperiendi facultate donatum sit alterum, prætereaque & tenue, minutumque; vt quos in illo meatus assiduè facit, subire eos queat, quin hoc illud subeat, permeetque tandem, nunquam (reor) Aristoteles neget, ipsas præsertim carnes, neruosque ipsos, & animalium etiam pelles, benéq; eas crassas, densasque, & ligna etiam aquis tepidiusculis præsertim indita penitus madefieri vniuersa, & in ampliorem expandi molem, intuitus. Itaque quoniam carnosum, neruosumque genus, si quidem continuum, non certè adeò densum, durumq; est, vt nihil ampliùs in se ipsum densari possit, & lapidum, ferrique ritu ingruentibus rebus quibusuis renitatur, nihilque ijs cedat, nec laxari quid, aperirique ab ijs se sinat; sed sui natura molle est, laxumque, & in angustius cogi, proindeque subeuntibus rebus locum præbere potest; & fluores, qui è venis, arterijsque elabuntur (quòd aqua scilicet, vt existimare licet, tenuiores, calidioresque, & magis etiam viscosi, glischroique sunt, proindeque rebus, quas attingunt, magis inhærent, magisque affiguntur) molliri, laxarique, & aperire omninò magis, & porum quemuis subire magis, quàm aqua, apti sunt: & excrementa, quæ è genere vtroque excernenda sunt, vel liquida & ipsa, vel longè minutissima sunt; & fluores ab alijs assiduè è vasis effluentibus impelluntur, & illa à rebus, quibus insunt, adhærentue assiduè extruduntur: ambigere vtique non licet, quin illi non carnosum modò, neruosumque, sed osseum etiam genus penitus subeant, permeentque vniuersum, & hæc vtroque è genere extrudantur vniuersa. Nam etsi osseum genus densius, duriusque apparet, quàm vt vllis à fluoribus molliri, laxarique, proindeque & permeari possit; quoniam (vt existimare licet) non perpetuò, sed dum mollius est nutritur; & internæ ossium partes, quæ fluoribus subeundæ, permeandæque sunt (è pinguedine enim, qua cauitas, quæ in eorum medio est, referta apparet, nutriri videntur) non adeò, atque externæ duræ, densæque sunt: sed ea dispositione donata videri possunt, quam fluor quispiam permeet tandem; nullaque ipsorum portio longè foraminibus, quibus distincta est, procul abest, proindeque breuis ipsorum portio fluoribus permeanda est: vtique & ipsum vniuersum à fluore subiri existimare licet. Itaque (quod dictum est) vno è sanguine, at quapiam eius portione in semen acto, tum vtroque diuersos in fluores fuso, & modo, qui dictus est, in carnosum ijs, neruosumque, & osseum illapsis genus, ea singula nutriri, augerique liquidò patet. Etenim eodem prorsus modo, quo partes nutriuntur, augentur etiam, vbi copiosiùs nutriuntur, quàm corrumpuntur; vbi scilicet quod apponitur nutrimentum portionem, quæ ex ijs interea defluxit, exuperat. At age, quoniam non perpetuò augetur animal, nec dum augetur æquè perpetuò augetur, incrementi discrimina ante oculos ponamus; tum horum, & illius cessationis causam inquiramus.

CVR NON PERPETVO, ET DVM AVGETVR NON AEQVE animal augetur. Cap. XVI.

QVONIAM fœtus dum vtero ineſt longè maximum, & nuper in lucem æditus magnum omninò, at mox minus aſſiduè, & nullum tandem ſuſcipit incrementum; itaque tantulus conceptus nouem menſium ſpatio in benè grandem excreſcit fœtum; & in lucem is æditus, magnitudinis, quæ ei debetur, medietatem alteram annorum trium, alteram verò quindecim, aut plurium etiam ſpatio adipiſcitur, tum nihil ampliùs augetur, quin imminui tandem videtur; & diſcriminum horum omnium cauſa diuerſæ ſanguinis, è quo ſcilicet partes ſingulæ nutriuntur, naturæ, diſpoſitionique, & harum diuerſitas diuerſis iecinoris, à quo ſanguis conficitur, proprijſque conditionibus donatur omnibus, neceſſariò attribuenda eſt viribus: vtique illa vt innoteſcat, infantilis, puerilisq., & ſenilis iecinoris natura, & ſanguinis conditiones inſpiciendæ ſunt omnes. Neque enim ambigere licet, quin eas omnes iecinoris illi indiderit natura: minus etiam ne incrementi exceſſus ijs, quæ infantili, puerilique, defectus verò ijs attribuendus ſit conditionibus, quæ ſenili ſanguini ineſſe viſæ ſint. At eò certè minùs, ſi ſanguinem, è quo copioſiſſimè animal nutriri rationi congruum viſum fuerit, ijs, quæ infantili, puerilique inſunt ſanguini, donatum eſſe oportere viſum ſit; & quæ ſenili inſunt, contrariæ his, diuerſæque appareant. Age igitur quæ dicta ſunt intueamur omnia. Infantile, pucrileque iecur quoniam molliſſimum, eiuſque ſapor dulcis, aut ſubpinguis, parum omninò à carnis ſapore differens; & color puniceus quidem, at ad album magis, quàm ad nigrum vergens; & importatum chilum in ſanguinem agit benè liquidum, benèque purum (vt videtur) proindeque & benè ſimilarem, & eodē, quo iecur, ſapore donatum, coloreque; ſenile contra, quòd craſſum eſt, durumque, & ſalſum, amarumue, & nigrum; chilumq. in huiuſmodi agit ſanguinem: vtiq. exili illud, blandoque, hoc verò copioſo, vehementiq. calore donatum eſſe exiſtimandū eſt. Proptcrea enim molle illud eſt, & ipſius color non longè ab albo diſſidet; quòd calor languidior eſt, quàm vt molliores, tenuioreſque propriæ molis, importatique chili partes in tenuitatem agat, quam euehere queat. Et propterea dulcis eſt ipſius, & ſanguinis, quem conficit, ſapor; quòd qualis dictum eſt, vtriq. ineſt calor. Senile verò craſſum eſt, durumque, & nigrum, ſalſumque, & chilum in huiuſmodi agit ſanguinem; quòd copioſus, vehemenſque ipſius calor molliores, tenuioreſq. propriæ molis, & importati chili partes in ſummam agit tenuitatem, eamq. educit oēm; & qualis, quantuſque propriæ ineſt moli, talem, tantumque ſe ſe ſanguini, quem conficit, copioſum ſcilicet, vehementemq. indit. Neq. enim, quòd inexiſtentis caloris portio quæpiam facta in tenuitate aſſiduè elabitur, imminuitur is; quin aſſiduè augetur. Sui enim ipſius ferax calor, & ſummo ſe ſe amplificandi, & in materiam omnem effundēdi appetitu incenſus, & facultate donatus, aſſiduè ſe ſe generat, amplificatque, & in proximam effundit molem. Itaque quam nihil explicare, expandereque poteſt, copioſus in ea fiat oportet. Eiuſmodi porrò ſanguinem, cuiuſmodi infantilis eſt, puerilisque, bene ſcilicet liquidum, & non quidem vniuerſum penitus ſimilarem (ſi quidem carnoſum quidem præcipuè, at non vnum ipſum, ſed neruoſum etiam, oſſeumque nutriendum eſt genus) ſed ſingulas eius portiones, quæ ſingula in genera agendæ ſunt, bene ſibi ipſis ſimiles, & ſingulas, & eam præſertim, quæ in carnem agenda eſt, calore perblando, & carnis calori perſimili donatum oportere eſſe ſumme eſt rationi congruum. Niſi etiam bene liquidæ ex ſint omnes, nequaquā in fluores liquentur, quibus è venis, arterijſq. exitus, & in res, in quas agendi ij ſunt, ingreſſus pateat: etſi diſſimilares ſint, nequaquam vniuerſæ in vnum, cumq. omninò liquentur fluorem, qui in rem, in quam agendus eſt, concreſcat; ſed in longe diuerſos, & quorum

rum reliqui inutiles sint, molestique. Et si quæ præsertim in carnes agenda est, paulò robustiore, & à carnium diuerso donata sit calore; siquidem in carnes concrescat, longè ægrius concrescat; quiduis certè eas viribus si exuperet, in alias omninò concrescat res; & quæ illis molestæ sint, noxiæque. Itaque quoniam & sensus, & ratio itidem manifestat, propterea infantilem, puerilemque sanguinem ad animal nutriendum aptissimum; senile verò ineptissimum esse; quòd benè ille liquidus, beneque similaris, & moderatè calidus est, hic verò crassus, dissimilarisque, & longè calidior; & propterea talem vtrumque esse, quòd infantile, puerileque iecur exili, blandoque, senile verò copioso, vehementique donatum est calore: statuere vtique licet, propterea conceptum adeò breui temporis spatio tantum in vtero excrescere in fœtū; quòd menstruus sanguis, quo fœtus nutritur, affatim in dudum efformatum cōfluit iecur; & exilissimus, blandissimusque huius calor nihil magis liquidiores, quàm corpulentiores illius fundens partes, in vnum, benèq; eum liquidum, beneq; similarem vtrasque agit fluorem. Et propterea fœtus in lucem ęditus, si non tantum, at magnū omninò suscipit incrementum; quòd nulla dum, aut permodica spoliatum iecur tenuitate, mollissimum adhuc, proindeque & exilissimus est ipsius calor; & qui nec lactis, nec aliorum (si qui alij assumpti sunt cibi) nec chili etiam ipsius, dum in ventriculo illos, & hunc in sanguinem agit; molliores partes in tenuitatē agere possit; sed æquè illos, & hunc fundens, vniuersum in chilum illos omnes, & vniuersum hunc in sanguinem agit bene liquidum; beneque similarem; qui omninò vniuersus carnosi, neruosique, & ossei generis nutritioni bonus sit, commodusque. Et propterea iuniorū corpora minùs assiduè, & nihil tandem augētur; quòd ampliore assiduè mollicici copia spoliatum, quàm auctum iecur, proindeque densius ipsum assiduè, duriusque, & copiosior, vehementiorque ipsius calor factus, ciborū is, & chili ampliùs ex ijs confecti copiosiorem mollicici portionem in summam agit tenuitatem, itaq; non liquidum, purumq. in sanguinem, & qui vniuersus dicta in genera agi possit, sed in impurum omninò; & cuius portio quæpiam crassior sit, calidiorque, quàm vt ex ea refici illa queant. Itaque corpora nihil copiosiùs refecta, quàm corrupta, nihil ampliùs augentur. Et extrema in senectute imminui etiam videntur; quòd iecinore densissimo tandem, proindeque eius calore copiosissimo facto, crassissimus, impurissimusque fit sanguis; & cuius permodica portiò partium nutritioni bona sit: quæ igitur parciùs nutritæ, quàm corruptæ, imminuantur oportet. Et vt dictum est, ita euenire omnia; non scilicet sanguinem quemuis, sed liquidum modò, dulcemque animalis nutritioni aptum esse; proindeq. eò magis, minùsque id augeri, quò iecur mollius, laxiusq., vel durius, densiusque, & eius calor exilior, languidiorque, vel copiosior, robustiorque, proindeque magis, minùsque molliores is chili, sanguinisque partes attenuat, in summamq. agit tenuitatem; quò scilicet liquidior, minùsque calidior, crassiorue, & calidior fiat sanguis; & omninò copiosius animal nutriri, proindeque maius suscipere incrementum, quò mollius, & minus calidum sortitū sit iecur, & quò liquidiorem conficiat sanguinem; eòque vtrumq; minus, quò crassius, calidiusque sit iecur, crassioremque, & calidiorem conficiat sanguinem; & crassius assiduè fieri iecur: si in ijs quæ dicta sunt, satis conspectum non est, in animalibus quibusuis passim intueri licet. Iuniorum enim, carnosiorumque iecur molle, laxumque, & minus ad nigrum vergens, dulceque, aut pingue, seniorum contra, macilentorumque crassum, durumque, & nigrum, salsumque, vel amarum etiam intuearis, gustesque. Et Galeni testimonio senum corpora biliosis, salsisque repleta sunt excrementis, ijs nimirum sanguinis partibus; quæ, quòd nimis crassæ, calidæque sunt, nullam in corporis partiū agi potuere. Et manifeste propterea hominum corpora, qui boreales incolunt terras, magna, albaque, & mollia sunt, parua contra, nigraque, & duriora corū, qui in meridionalibus degant regionibus; quod languidissimus, breuissimusque am-

bitas

biens calor per modicam in illis, in his contra diuturnus, robustusque mollitiem omnem in summam agit tenuitatem. Nec verò quoniam senum plerique deterius concoquere videtur, propterea imminutum in iis iecinoris calorem existimet quis: nihilò enim minùs, quin magis fortè plus iusto eo aucto, quàm imminuto prauæ in ventriculo concoctiones fiunt. Nam vehemens calor veluti entia reliqua, vel quæ non valdè dissimili donata sunt dispositione, sic & cibos non eadem vniuersos immutat ratione. Non scilicet ille vniuersos inficens agit, quod ita à se ipso diffideat, veluti & cibi è quibus conficitur; sed molliores partes nullo propemodum temporis momento, multòq. omnino prius in fluores, & in summam etiam agit tenuitatem, quàm duriores emolliat; itaq. quo temporis spatio longè illas molliores, nihil duriores minus duras, quin duriores interdum facit, inexistente mollicie spolians omni; quas proinmultò ægrius in chilum, in mollē scilicet, fluidāq. agat rē; At imminutus calor, quòd paulatim, lenteque agit, simul propemodum molliores in fluores, & duriores si non fluidas & ipsas, ita certè molles, laxasq. facit; vt facti fluores penitus illas subeant, penitusq. illis immisceantur; itaq. ens ex vtrisq. fiat, parum à se ipso diuersum, & benè omninò molle, quale longè promptiùs in chilum agatur vniuersum, & benè eum vniformem, & qui in liquidum, dulcemq. vniuersus agatur sanguinem. Nam quia è cibis fit, quorum partes aliæ duræ, densæque, molles aliæ, laxæque; in sanguinem illæ quidem concrescunt, at crassum, salsumque, & nigrum; hæ verò in benè liquidos, benèq; calidos, proindeq; & salsos liquantur fluores; & qui nullam in corporis partem concrescere queant: quales hydropicis inesse videntur. Etenim ab exuperante calore, & qui (quod dictum est) molliores ciborum partes in aquas fundat, illos fieri, inde intelligere licet; quòd hydropicorum nulla alij medicorum ope, at ij modo curantur, qui crassos, durosque, & quos vel vehemens calor in aquam fundere nequeat, liquidas verò res, à quibus illi emolliantur nullas prorsus, cibos oīnò assumunt; qui, quòd iecinoribus vitibus repugnant, renituntùrq., illas veluti moderantur, imminuuntq:. Itaq. (quod dictum est) plus iusto auctus iecinoris calor citius fortè, at deterius certè, quam imminutus cibos concoquit; & senilis cōcoctionis vitium magis caloris excessui, quàm defectui attribuendum videtur. Quòd si quidē & huic, nō certè eius, qui à iecinore aduenit, sed eius caloris imbecillitati tribuendus est, quem pinguedo iecinori, superposita in ipsum effundit, à quo summopere ciborum concoctio adiuuatur (quæ scilicet arefacta iam penè, & absumpta, multò exiliorem, multòque languidiorem in ventriculum immittit calorem) & ventriculi insuper gracilitati. Neque enim benè iam arefacto, benèque gracili facto, quantus corpulento, ab appositis visceribus indi potest calor. At vnde digressi sumus redeamus: suo enim hæc, si licuerit, ampliùs explicabuntur loco.

CVR EADEM PARTIVM SINGVLARVM, ITAQ. ET ANIMALIS vniuersi remanet forma; & illarum nullam eandem remanere, augerique. Itaque partium incrementum in similes, at grandiores immutationem videri posse. Cap. XVII.

QVANTVMVIS porrò magnæ, dissimilaresque corporis partes, è quibus animal constare videtur, caput, bracchia, manusque, & reliquæ, corpusq. ipsum vniuersum incrementum capiat; nihil tamē nec illarum, nec huius figura immutari videtur, sed eadem perpetuò remanet; quòd fluores singuli res, in quas concrescunt, è quibus illæ componuntur, qua in ipsas primùm cōcreuere ratione, eadem perpetuò ipsas subeunt, & in ipsas concrescunt. Itaque eadem eæ, qua confectæ sunt, auctæ etiam ratione, proptereaq; eandem cum retineant figurā; & quæ ex ipsis com-

componuntur partes, proindeq; & corpus vniuersum, quam à principio sortitum est, eandem perpetuò figuram retineat oportet. Itaq; si (vt Aristoteli placet) ea modò animalis pars augetur, quæ nunquam corrumpitur, sed eadem perpetuò remanet; si non & osseum etiam genus, quin crassior modò eius portio, externa tantùm forma augetur. Nam interna, & propria corporis substãtia assiduè cum materia, cui insidet, corrumpitur, assidueq; alia in corruptæ locum succedit: quin ipsa partium singularũ, corporisq; vniuersi forma, naturaq;, proprius nimirùm illarum, huiusq; calor assiduò & singulas illas, & vniuersum hoc immutat, in aliudq; assiduè agit ens. Nec immobilis scilicet (vt superius expositum est) torpere, nec comprimi sustinens calor materiã, cui insidet, quam euehere nequeat, & à qua quiduis comprimatur, quam omninò nõ summa donauit tenuitate, leuem vt eam faciat, laxamq;, assiduè attenuat; nullãq; eam attenuandi finem facit, donec adeò tenuem, leuemque fecerit, nihil vt ab ea comprimatur, nulloq; eam cuehat labore. Itaque (quod dictum est) proprius entium calor (nisi adeo ea densa, duraq; sint, adeoq; ipse langueat, nihil vt illa ipse emollire, attenuareq; possit) assiduè ea immutat omnia, & si non vniuersa, at quam licet ipsorum portionem in summã agit tenuitatem, in eaq; è singulis ipse euolat. Itaq; (vt dictum est) crassior fortè ossium portio, reliquarum animalis partium nulla prorsus eadem remanet: vt si rem in animali augeri statuendum sit, quæ eadem perpetuò remaneat, osseum eam genus, aut externam formam esse statuendum sit omnino. At verò, quòd pars, qua aucta partes reliquæ augeantur omnes, (id enim, qui quod augetur, id perpetuò remanere oportere ponunt, manifestè ponunt) reliquarum omnium princeps ea, & veluti vniuersitas quædam sit, & reliquas omnes contineat, ab ea omnino omnes dependeant oportet: vtiq; nec osseum eam genus, minus etiam externam formam esse statuere licet. Siquidem hæc veluti ex accidente quodam partibus corporis accidere, & veluti accidens quoddam esse videtur: illud nec idem prorsus, quod à principio constitutum est, permanet, sed certum vsq; ad tempus ipsius dispositio, proindeque & naturæ robur, naturaq; ipsa assiduè immutatur; & longè ignobilissimum est, & veluti demortuum; nihilq; aliud præstat omnino, nisi quòd res, quæ animal constituunt, veluti sustinet, fulcitq;. Quoniam igitur res, quæ eadem permanens augeatur, ab eiusq; incremento partium reliquarum incrementum dependeat, nulla animalis corpori inest: vtiq; si eius incrementum vniuersi ipsius immutationem, at non aliam in naturam, aliudue in ens, sed maiorem modò in molem esse statuamus, incusandi fortè non simus. Nam si (vt dictum est) assiduè partes singulæ corrumpuntur, in aliasq; aguntur res; quoniam dum eæ corrumpuntur, ex illapsis fluoribus aliæ, adeoq; ijs similes fiunt, vt ipsæ eædem videri queant: liceat vtiq; partes, quæ assiduè in corruptarum locum succedunt, easdem ijs ponere: id quod & flammis, quæ assiduè fiunt, tribuimus. Flammæ enim nullo propemodum temporis momento eædem cum feruentur, sed quæuis vix facta in summam, proindeq; & inuisilem tenuitatem cum agatur, sursumq; efferatur; quòd priusquam in illam agatur accedentem materiam in sui similem agit, eadem perpetuò remanere videtur.

CVR ANIMAL IN MASCVLVM, FOEMINAMQVE diuidendum fuit. Cap. XVIII.

ET QVONIAM nullis naturæ artibus adeò seruari animal potuit, vt æternum, vel diuturnum saltem fieret, assiduè & ab ambientis, & à proprio ampliùs calore imminutum: si seruandum, organis, facultateq; se ipsum generandi, & veluti nouum faciendi, donandum fuit; longeq; vtrisq; dissimillimis, & quæ animali vni dari non possunt. Neque enim animal idem (quæ ad foetum constituendum maximè necessaria videntur) semen conficiat spiritu, aut re spiri-

te spiritui proxima plenum, adeoque viscosum, compactumque; vt ingenitum spiritum retinere, & veluti coercere, & in benè duros, benèque densos neruos, ossaque compingi queat, & foetum etiam gerat, atque alat. Illud enim vt possit, magno opus habet calore; qui vbi adest, superfluitas, humiditasque ibi adesse multa nō potest, maximè ad fœtū nutriendum necessaria. Non siquidem è proprio parentis alimēto nutriendus is erat: periret enim, aut summo certe animal quodque afficiatur incōmodo, proprio nutrimento ablato. Et quoniam insuper tum gestationis tempore, tum partus, tum etiam educationis, plurimi labores, plurimæque perferendæ erant molestiæ, & quæ ne victui, rebusque alijs, quæ ad vitam conseruandam necessariæ sunt, comparandis vacare prohibeat: vtique veluti in duo animal quodque (quo factum videtur modo) secandum fuit; & propria vtrique assignanda munera, & ad illa obeunda vis danda, atque organa, & ea omnino, quæ data videntur. Liceat verò in hominibus intueri ea, non multò modò nobis magis manifesta, sed per se etiam, distincta magis. Masculo igitur, (cui semen quale dictum est conficiendum erat, & in fœminam emittendum; alimentaque & sibi, & fœminæ etiam in gerenda, nutriendaque prole occupatæ, & proli ipsi comparanda; & propterea labores multi, multaque substinenda erant incommoda; nec cæterorum modò animalium, sed prauorum in primis hominum propulsandæ erant iniuriæ) magnus est datus calor; qui & membrum genitale foras propellat, & sanguinem multum, beneque omnem compactum conficiat; & è quo semen, corpusque vniuersum benè densum, benèque firmum constitui, & plurimus, beneque calidus spiritus educi queat. Corpus nimirum ad labores omnes, omnesque ambientis vires perferendas aptum dandum illi fuit, & inuictus, intrepidusque animus, alacerque ad pericula omnia subeunda; ne damno, iniuriaue afficiatur. Fœminæ autem, (cui masculinum semen suscipiendum erat, & spiritus quidem in eo absoluendus, esto & ingenerandus, at nequaquam educendus tamen, & gerenda, nutriendaque proles, & vita sub tecto agenda, rerumque à masculo importatarum cura habenda, & oblectandus, reficiendusque omnino masculus externis laboribus, molestijsque, & contemplatione defatigatus) languens inditus est calor; qui neque genitale vas foràs propellere, nec è semine spiritum educere queat; & qui appositos cibos in fluidum, aquosumque sanguinem inuertat; & cuius etiam pars eijcienda omnino sit, inepta in carnes crassescere; qua igitur nullo, aut perexiguo fœminæ incommodo fœtus nutriri possit; à proba verò, vtilique corpus constituatur molle, humidumque, & læue, glabumque; & spiritus perexiguus, minimeque ardens educatur. Infirmum scilicet, inutilique succo redundans, at politum, elegansque corpus tribuendum fuit, & mitis, timidusque animus; qualis ad rerum, prolisque conseruationem, & masculi obsequium, oblectamentumque aptus est. Coeundi autem appetitus, stimulusque ingens vtrique, qualis datus videtur, dandus omnino fuit, & voluptas coeuntibus illa omnium, quas animal percipit, longè maxima, tum ergà prolem vt proprium opus, propriamque conseruationem incredibilis amor. Nisi enim tanto, tamque assiduo stimulo, tantisque voluptatum illecebris vtrumque ad generationem tractum foret; animalium omnium genera defecissent, opus alioquin laboriosum, molestumque negligentibus, & fugientibus etiam omnibus.

CVR MEMBRVM GENITALE, ET MASCVLO, ET FOEMINAE, quale datum videtur, dandum fuit; quone modo semen, & tanta cum voluptate, tantaque emittunt ui. Cap. XIX.

IN INTIMVM porrò vterum semen immissurum masculinum pudendum (in quo scilicet fœtus gerendus, seruandusque erat; & ex vtero insuper fœmineum extracturum, vterum itaque valenter confricaturum) non foras modò producendum fuit, sed benè longum, crassumque, & durum, renitensque faciendum: non adeò tamen, vt nihil omninò ipsum cedat vnquam. Huiusmodi enim si sit, si vterum non disrumpat, summa certè afficiat molestia, nihil certè oblectet: Contrectari enim, confricarique vterus vult, veluti & masculinum pudendum, at non à durissima, nihilque cedente re, veluti neque masculinum pudendum. Non itaque ex osse constituendum fuit: eòque etiam minus; quòd nullus ossi spiritus, nec res spiritum continens indi poterat, indendà omninò. Nam & semen emittendum (quod à mobili omninò substantia faciendum est) & summa emittendum cum voluptate. Molestum etiam, incommodumq; onus pudendum sit prominens, semperq. erectũ, & durum? Quòd igitur quale factum est, tale omninò faciendum fuit; ibi videlicet modò vt intumesceret, erigereturque, & durum fieret, renitensque, vbi coeundũ erat, nihil aliâs porrectum, at demissum, humileque penè & nihil prominens: è neruoso scilicet constituendum fuit corpore; quod è pubis ossibus enascitur, & seminis meatui incumbit, omniq. vacuum est humore; & alijs neruis intertexendũ, arterijsque, & venis; quę spiritu, sanguineq; vacuę iaceant, concidantque; tumescant, erigantúrque, & duriores etiam fiant, benè illis refertæ: veluti vtres multo immisso aere. Influit verò in pudendum spiritus, secumque (quo dictum est modo) sanguinem importat; & ad excernendum semen accingitur, vel eius copia grauatus, vel acrimonia stimulatus, vel à voluptate potius, qua ab eius morsu afficitur, vehementiorem ad morsum illectus. Siquidem testibus, astilibusque nimio semine refertis, stimulo certè quodam, at iucundo eo spiritus agitari videtur, vel rem intuens, aut cõspectam iam recolens; cuius contactu, confricationeq; valdè oblectetur. Semen autem emittit, & in longum etiam, summaq; cum voluptate eiaculatur; quòd spiritus vasis, quibus semen inest, inexistens à voluptate illectus, quæ in pudendo vniuerso vterum confricante, simulq; ab eodem confricato, at extrema præcipuè in parte plurimo spiritu, minimèque obtecto referta percipitur, vniuersus in eam conuolat, voluptate vt vniuersus fruatur. Vasa igitur, per quæ eò fertur, & per quæ meat, quo dictum est modo constringit: & lentè quidem primùm; is modò expellens, qui vasis semen continentibus inest, & à dicta modò tractus voluptate. At mox copiosior assiduè factus, spiritui vasis, per quæ semen fertur, inexistenti commistus, maximèq; vniuersus seminis morsu oblectatus, & morderi amplius appetens, veluti fugiens illud insectatur, vasaque multò constringit arctius. Semen itaq; magna exprimit ui (veluti nos aquam vtre valenter compresso, constrictoque) & summa (vt diximus) cum voluptate, plurimus ipse, & nulla ferè intermedia re à semine benè iam concalefacto commorsus: Immobile porrò, & veluti demortuum in seminis emissione fit animal; quòd à voluptate, quæ summa in extremo pudendo fit, & percipitur, illectus spiritus è reliquis corporis partibus in illam confluit vniuersus: itaque spiritu reliquæ destitutæ, motu etiam, vitaque destituitur. Et crebro à coitu animalium omnium imminuitur robur; quòd è concalefacto, adapertoq; pudendo plurimus elabitur spiritus. Eodem & vterus modo semen emittit; & minore quidem à minus eo calido, minusque mordaci voluptate afficitur.

CVR NON MVLIER QVAEVIS, ET CVIVIS COMMISTA VIRO, nec vsquequaque concipit; & igneum calorem ab animalium, solisq; calore diuersum non esse. Cap. XX.

ON igitur mulier quæuis concipit; & quę concipit, non viro cuiuis cõmista, nec vsquequaq. concipit, sed ibi tãtùm; vbi spiritus semini ingeneratur, minimèq. indè educitur; & vbi is vnde sanguinẽ hauriat habet. Non igitur vbi nimia confricatione, nimiaq; seminis admissione veluti exaturatus est vterus, alioue incõmodo affectus; aut vbi quod immistum est semen aquę instar nullum sui sensum vtero facit; vbi omninò vterus, quacunq. id eueniat occasione, semen non cõplectitur, retinetq; seu scilicet, quòd nimis fluxile, nimisq. liquidum id est, vel quòd nimis lęuis, nimisq. lubricus est vterus; seu quòd iam diù effluxis menstruis, venarum, arteriarumque ad vterum pertinentium ostiola, quibus præcipuè semen affigi videtur, penitus occlusa sunt; itaq. vna, eademq. vteri totius facta est superficies, & læuissima omnis: quacũq; demũ occasione vtero semen adhærere, affigiq. non potest; vel si affigatur, at venarũ, arteriarumq. ostiolis occlusis, sanguis ex illis nullus educi queat; neq. vbi adeò languet vteri calor, & spiritum in semine ingenerare impotens sit; aut non adeò cõpingitur, crassescitq. semen, vt ingenitum spiritum retineat, coerceatque, seu seminis id seu vteri vitio eueniat; & minus etiam, vbi nimius vteri calor, quem semini ingenerat spiritum, nimia donat tenuitate, vel elabenti exitum patefacit, educit omninò eum. Non igitur ad animalium, plantarumq. generationem ineptus est ignis, quòd eius calor ab animalium, & à cœlesti calore diuersus sit; sed quòd nimis est vehemens, & qui è quacunq. re spiritum, quem ingenerat, educit omnem, & minùs tenuẽ cum faciens, & latum ei egressum aperiens, patefaciensque: quæ vbi vel animalium vteri, vel ipse facit sol, & ipsi animalia generant nulla. At ignis contra moderatis vbi agit viribus, quibus videlicet spiritum, quem ingenerat, non educit; & ipse animalia generat, veluti & sol. Itaq. quantumuis sæuientibus frigoribus, & sole amoto quàtumuis, in locis blande ab igne calefactis nihilò secius minus animalia spontè enascuntur, quàm vbi ipse agit sol: & ex ouis etiam pulli oriuntur, si leuiter, blandèq. calefiant; tãtummodò videlicet, vt spiritus ingeneretur, at nullus elabenti egressus fiat, sed retineatur ibi, & coerceatur. Et cyprijs in fornacibus, à longè scilicet ardentissimo igne pyraustæ consitui videntur; summus videlicet modò, diuturnusq. calor in dẽsissimo ære spiritum ingeneret, at neq; is è crassissima, maximèq; viscosa re educat illum. Intereũt autem illa ab igne amotæ; quòd non ampliùs calefactum æs durescit, densaturque, & inexistentem spiritum comprimit. Insecta certè aquæ immersa, penitusq. demortua, spiritu scilicet interempto, at nequaquam corpore etiam corrupto, deprauatoque, si igni admoueas, vel calidiore obtegas cinere, rursus reuiuiscere videas; in elapsi nimirùm, interempti q; locum alio ab ignis, cinerisq. calore ingenito spiritu. Quin & alijs etiam animalibus idem euenire passim intueri licet. Quoniam igitur igneus etiam, vbi mode ratus est, animalia & ipse, veluti solis, animaliumq. calor, generat, & quæ ab hoc cõstituta sunt seruat ille, fouetque, ac viuificat; & immoderatus animalium, solisq, calor ad animaliũ generationem nihilò minùs, quàm igneus, ineptus apparet: quin hic illi cognatus, similisque, & idem oĩnò sit, & quin propterea, vt ille, animalia non generet, quòd è proximo agens uehementiùs agit, quàm ut animal constituatur, agendum foret, & quin, si qua oportet ratione ipsius actio moderetur, animalia & ipse, plantasque, & alia, quæ à sole fiunt, generet omnia, nulli quidem, at Aristoteli omninò minimè dubitare licet: cui (vt uisum est) spiritus in humido ingenitus, retentusq; in eo, animal videtur; neque enim sole minus in humido quouis ignis illum generat; sed vehementiùs agens educit illum, retinendum omninò, coercendũque, si constituendum est animal: & cui insuper qui à cœlo, & ab ipso fit calor sole, nequaquã à cœli,

Y solisq.

solisq. emanat substantia; at id modò præstat sol, quòd ignem, aeremq. cõmouet, conteritq., & illius partes disgregat, detruditq;. Q. n. commoto in igne fieri, & ab ipso huc igne deferri visus calor, ab igneo is, atq; elementari diuersus videri potest? At eò redeamus, vnde digressi sumus; & modus, quo aĩalia, quę non è semine, neq. à simili, sed è terra ipsa oriri videtur, vel satis ex ijs, quę dicta sunt, patefactus, ampliùs etiã manifestetur.

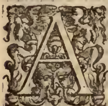
QVOMODO ANIMALIA, QVAE SPONTE ORIVNtur, constituantur. Cap. XXI.

VONIAM longè robustissimus sol terrã non in entia modò, quę terrę, soliq; media, sed in ea itidẽ, quæ soli benè proxima, cognataque, & quæ eadem qua sol natura, eademq; donata sunt specie, in tenuissimos nimirum, calidissimosq. vapores, & in ipsum etiam inuertit ignem, & supremę terræ partes, vel quę benè similares apparent, summopere sibi ipsis dissimiles sunt, & diuersa è tenuitate, diuersaq. è crassitie cõpositę; vt entia declarant, quæ suprema pręsertim in terra fiunt; quę omnia diuersis è partibus cõstant, quin & partes ipsæ diuersa donatæ sunt dispositione: ambigere vtiq. non licet, quin sol è terra animalia constituere queat; vel si longè diuersissimis ea è partibus, & sibi ipsis penitùs commistis composita sint. At neq. modus, quo constituantur, ampliùs inquirendus videri posset, satis, vt existimo, superius conspectus. Neque. n. dubium esse potest, quin ea rõne, eoq; & ipsa fiant modo, quo quę è semine maternis in vteris constituuntur. At quòd è quibus fiunt res non æquè, ac aĩalium semẽ, & sanguis, nec vires, à quibus cõstituuntur, æquè ac vteri natura manifestę nobis sunt; seorsum ipsorũ constitutionẽ intueri ne grauemur. Vbi igitur quampiam terrę portionẽ, aut aliud ens quoduis ita sol concinnauit, ijsq. in id ipse agit viribus; vt alias eius partes viscosum in fluorẽ, & qui animalium semini, in paulò liquidiorẽ alias, & qui sanguini similis sit, agat; neq. horum alterum in altera materiæ parte, in altera alterũ, & neutrum verè vnum, eundẽq. vniuersum; sed vtrumq. materia in vniuersa, benèq. vtrumq. dissimilatẽ, & quorũ uterq; fusus, liquatusq. ampliùs in diuersos soluatur fluores; & qui inexistente tenuitate spoliati proprias singuli concrescãt in res: ubi inquam huiusmodi parata est materia, eumq. ei indidit, assiduèq. indit calorẽ sol; qui (quod uterus facit) è molliore uiscosi fluoris portione inexistentem tenuitatem educat oẽm, itaq. ueluti in fistulã, canalẽq. quempiam eam agat, in crassiore spiritum ingeneret quidem, & nequaquam ex uniuersa eum educat, sed ex extrema modò ipsius superficie; itaq; ea cõstricta, qui in reliqua ingeneratur mole, nullum elabendi nactus egressum in ea retineatur, coerceaturque; & qui liquidiorẽ magis fundat, liquetque; & singulas eius partes ab alijs secernat, tũ & constringat etiam, compingatque, tenuitatẽ, qua immista fluidi erant, educens oẽm: ubi omninò uteri caloris, quem materiæ sol indidit, assiduèq. indit calor, seminis, sanguinisque uicem ipsa prębet materia; si rectè congruant oĩa; si. s. ea, tantaq. materia ex ita ubiq. cõcinnata adsit, quanta, qualiq. ad singulas animalis partes constituendas est opus; tandiuq. dictus solis adest calor, quandiu, ut singulę materiæ partes proprias in animalis partes agantur, adesse oportet; perfectum, diuturnũq. constituitur animal. At si horum quid desit, aut etiam supersit, ueluti abortus fit; aut mancum, mutilumq., vel superfluis donatum partibus aĩal fit. Iurè igitur vere pręcipuè, atq. autumno, & in mollibus, humidisq. terris animalia exoriri apparent. Nam per hyemem, si viget frigus, spiritus ingenerari non potest; & si quidem ingeneratur, viuitque, at organis carens (quæ scilicet, quia mollia, flexibiliaq. esse oportet, rigida, duraque è re fieri non possunt) statim pereat: si uerò pluuię, qui ingeneratur spiritus statim è laxissima elabatur re. Per æstatem autem plurimus quidem ingeneratur spiritus, at retineri minimè potest, summo à calore lõgè factus tenuissimus, & terra ab eodem passim scissa, adapertaque; & qui retinetur spiritus, organis is carens (quæ, vt

dictũ est, molliore omninò constituenda sunt è re) animal videri non potest: at statim animal fiat, si re, cui inest, emollita, organis doneur. Est itaque vbi cadentibus pluuijs nullo temporis momento ranæ exoriri videntur, vt cum pluuijs deferri videri possint. Neq; igitur crassæ quæ sunt, densęque terrę, emolliri nimirum, lenteque, & flexiles fieri ineptæ, ad animalium, mollium præsertim, carnosorumque constitutionem aptę apparent. Minus etiam aquę ipsę, liquidę pręsertim, tenuesque; quæ scilicet à calore nullo crassitiem assumere, & ingenitum spiritum retinere aptæ sunt. Animal omninò vt constituatur, spiritus ingenerandus est, retinendusque; nec is in maximè dèsa, rigidaque, nec maximè laxa, liquidaque; sed veluti harum, illarumque media, & molli oinò, flexibilique in re. Iure igitur non passim, & rara omninò fiunt animalia. Vt enim spiritus cõmoda, aptaq. ingeneretur, retineaturq. in re, & in tot, taliaq; agatur organa, quot, qualibusq. indiget, vt seipsum, & ipsa etiã conseruet, reficiatq. organa; multa simul conueniant, congruantq. oportet: & siquid desit, vel non absoluitur (vt dictũ est) sed veluti abortu facto interit animal; vel perficitur quidem, at non ita multò post interit; spiritu.s. vel non satis retento, defensoq., vel aptis carẽte organis.

QVAE CONSTITVTA SVNT ANIMALIA, OPTIME CONSTITVTA esse omnia, & quę materię necessitate eueniunt, melioris gratia facta videri posse. Cap. XXII.

AT. quę constituta sunt, ita sunt constituta omnia, vt meliùs cõstitui nulla potuerint ratione. Nihil, quod ad proprias ædendas operationes, eaque, quę ad propriam spectant cõseruationem, operanda, comparandaue necessarium sit, aut etiam cõmodum, cuipiam deest. At neq. superest quicquã alicui, quod veluti onus non necessarium grauet: vt nunquam satis mirari queas conditoris nostri sapientiam, vel amare, aut colere bonitatem. Illud certè & in alijs quidẽ eius operibus quibusuis, at in animalium pręcipue constructione omnem exuperat admirationẽ; quòd vbiuis quæ materię, vt aiunt, necessitate fiunt (quę scilicet agentibus naturis iuxta proprium ingenium, propriasq. vires res immutantibus, proindeq. necessariò fiunt, & mala, incõmodaq. apparent) consultò, & melioris gratia facta videãtur, & sint omninò. Quod si forte in ijs, quę ab arte fiunt, interdũ euenit; tum verò artificem non laudibus, sed admiratione dignũ censemus, & veluti diuinum excolimus, veneramurque: quippe qui sui ipsius sapientia adeò materiæ incõmoda, ac mala superarit, vt incommoda etiam ea & in bona verterit, mutaritq;. Flexibile.s. (vt dictum est) molleq. animalis corpus constituendũ fuit, & partibus multis diuisum, distinctumq.; vt motibus multis moueri, & veluti in se ipsum circũuolui, & vel minutissima queq., & durissima apprehendere, retinereq. possit. At hęc molle factum minime molliri, quin neq; sibi ipsi coire, neç se se continere queat; sed diffluat, dilabarurq., grauatum pręsertim quid, aut renitẽs quid prẽmens. Durum igitur quid singulis aĩalium partibus, & animali omninò vniuerso indendum fuit; cui partes oẽs, & vniuersum omninò animal alligetur, firmeturque: nec continuum id tñ, sed passim à seipso diuisum; vt (quod maxime opus est) passim & ipsum, & quę ipsi adnexa sunt, flecti possint: ossa nimirum, & qualia facta sunt, indenda. Diuisa porrò à se ipsis, seiunctaq. ossa, nisi bene robustis vinculis sibi ipsis alligentur, vniantur q., à se ipsis, cõmota pręsertim, agitataq., separentur, diuellãturq.: quin & si super se ipsis moueantur, dura iam facta, aridaq., & ægrè mouẽatur, & mutuò attritu maxime atterantur. Re igitur flexibili ea quidem, at bene crassa opus fuit; qua sibi inuicem colligata, vel valentissimè agitata, commotaque, & in oppositas acta partes, nihil tamẽ à seipsis discludantur vnquam, sed perpetuò sibi ipsis cohæreãt: & vnctuoso insuper quopiam, lubricoq. inter ea locato, super quo facilè moueantur, &

quod vtriusque ictus excipiens, ne se se mutuò atterant, impedimento sit. Talia porrò (qualia esse oportere dictum est) vt fierent, dura nimirum, & in multa diuisa; & quę inter ipsa indenda fuere, vt inderentur, & ligamentis, quę dicta sunt, vt sibi ipsis vincirentur, necessariò factum est, & quin fieret vitari non poterat. Neq; enim summè dissimilare, summeq; viscosum semen semel, aut iterū solutum, & tenuioribus à crassioribus partibus diuisis, & in neruosas, membranosasq; cōcretis res, ita tenuitate omni spoliari potuit; vt quę relicta esset crassities penitus fundi ampliùs inepta, in durā omnis rem simul cōpingeretur, crassesceretque. Sed diuersis illa etiamnum prædita partibus, multaq. omninò inexistēte viscositate, mollitieque, & quæ à fœtus, atq; vteri calore fundi ampliùs, separariq; posset, & necessariò funderetur, separareturque, at nō tanta tū, quę & ipsa in continuum quid simul omnis coire, aut longè ab ossibus ferri posset, paulatim itaq; ex ossibus vniuersis emuncta, quæ è profundioribus eorū partibus educta est, in certas (vt existimare licet) eorum partes simul confluxit; ibiq; citius, quàm crassities, è qua educta est, compingeretur, tenuioribus sui partibus spoliata seorsum ab ossibus in rem multò, quàm ossa sunt, minùs duram concreuit. Itaque non continua permansere ossa, sed passim diuisa; & inter ipsa viscosum id, vnctuosumque confectum. Quę verò ex exteriis ossibus effluxit, in res & ipsa concreuit firmas quidē, & benè crassas, at molles, flexibilesque; quibus sibi ipsis connectuntur, colligāturq; ossa. Neq; verò in singulis animalium partibus hęc conditoris nostri sapientia patefacienda est: singulas si intueare, in singulis illam elucere videas. Is nimirum soli dātus est calor, qui terram huiusmodi in cibos, isque animalibus; qui cibos in tot, tanq; dissidentes inuertere possit, & necessariò inuertat res; & quæ singulæ ad vniuersi corporis constructionem, conseruationemque maximè necessaria sint.

PERFECTIORA ANIMALIA E TERRA A SOLE IMMVTATA constitui non posse, Cap. XXIII.

ERFECTIORA autem aīalia, & ipsi pręsertim homines (quibus nimirum (vt sacrę nos docent litterę, & humana etiam satis admonet ratio) diuina substantia, & Dei ipsius opus vt propria forma indēda erat; quorum oīnò corpus, & ipse ampliùs spiritus, quòd substantię à Deo creatę vt proprium subiectum subeundum erat, multò oīnò perfectiùs construendum fuit) nequaquam è terra, & sub dio à sole constitui potuere. Vt enim tot, tamq; diuersę, adeoq; molles, delicatęq; res, & in quarum constitutione nè tantillum quidem peccandum sit, absoluantur, seruenturq.; & multò etiā magis vt spiritus ingeneretur, minimèq. educatur, aut perdatur; & materia opus est benè, diuq; parata, & certo & perblādo eo, perq; moderato, & diuturno, summeq; vniformi calore. Nam paulò vehementior factus molliores corporis partes colliquet, aut summè arefaciat, & spiritum dubio procul educat; imminutus, languidusq; frigori & corpus, & spiritum perdendum relinquat: vt abortus, qui vteri calore vel aucto, vel imminuto passim fiunt, declarant. Perbreui igitur idem, blandusque, & tēperatus permanens sol, sed assiduè vel robustior factus, vehementiorq., vel languidior, debiliorq.; & dum permanet, non perpetuò lucens, calefaciēsq., sed æquali ferè tēpore se se abdens, occultansq.; ea modò is aīalia absoluere aptus videri potest, quę ab eo constitui videntur; quæ.s. neq. è tam varijs, neq; è tā mollibus, delicatisq. constant partibus; & ad quæ absoluenda non adeò diuturno opus est calore. Neq; vel im perfectiora quæ sunt animalia, profundiore in terra, cui idèm propemodùm perpetuò inest calor, constitui videntur; quòd ipsa itidem terra, quin eadem vniuersa sit, parum abest; itaque quæ in ea fiunt entia benè sibi ipsis similia apparent. At ad animalium constitutionem re opus est benè sibi ipsi dissimili, & quæ ueluti è teuuitate, crassitieque, & benè utraque diuersa composita sit.

VT PLANTARVM CONSTITVTIO INNOTESCAT; NVM IPSArum corpori vt propriæ materiæ, an vt tegumento, organoque anima insit, inquirendum: & quibus inquirendum est in rebus. Cap. XXIIII.

LANTARVM constitutionem inspecturis (id quod animalium generationem inquirentibus factum est) num quæ vel omnium consensu illis etiam anima inest, eo insit pacto, quo formæ omnes proprijs materijs, an diuersa, distinctaque à corpore, corpori & ipsa vt prio tegumento, proprioque inexistat organo, inspiciendum. Fortè enim non adeò diuersis partibus, nec tot organis distinctæ plantæ, nec adeò varias, adeòque manifestas ædentes operationes, non satis ex ijs, quibus animalium animam à corpore distinctam esse declaratum est, ex anima, corporeque & ipsæ, vt è diuersis, distinctisque rebus compositæ videri possunt. Et ignotum id si sit, si scilicet rerum, è quibus compositæ sunt, natura manifesta non sit; nequaquam earum vel generatio, vel ingenium innotescat vnquam. Id porrò non aliundè, at è plantarum compositione, earumque actionibus, & passionibus, tum & è sole, à quo, & è terra, à qua constituuntur, postremò & ex operationibus, quas operantur, habendum omninò est. Si scilicet è diuersis rebus compositæ illæ videantur, & non eadem singulis agere, nec eadem pati; tum & ab eo modò sole, à quo spiritus ingenerari, & nequaquam educi possit, eaque modo e terra, quæ in rem agi queat mollem, viscosamque, in qua videlicet & spiritus ingenerari, & ingenitus retineri, coercerique, & quæ ab inexistente eo constringi, dilatarique possit, constitui visæ fuerint; tum & operationes operari, quæ conspectarum corporis partium propriæ videri non possint: nequaquam à natura vnica constitutas esse, & earum corpori vt proprię materiæ animam inhærere, existimare licet; sed necessariò spiritus & ipsis indendus erit, qualis animalibus inditus est: operationes modò illi, quæ à plantis ædi videntur, conueniant.

PLANTARVM PARTES, ACTIONES, PASSIONES, OPERAtionesque à quo præcipuè sole, quaue e terra enascantur. Cap. XXV.

LANTAE è supremo cortice duro, densoque, & ex alio ei supposito bene molli, beneque flexibili, varijsque intertexto fibris, tum è ligno bene crasso, beneque duro constare videntur. Et non modò (quod animalia faciunt) semen conficere apparent, è quo ipsæ enascantur; sed quibusdam ramulis abscissis, & solo etiam cortice sese in alijs generare, producereque, at non alia tamen parte quantũuis magna, amplaque, cui cortex detractus sit. Et quantauis ligni parte abscissa viuere, & fœtum ædere, cortex modò circuncisus ne sit, vno verò cortice vel tantillum, at circulo abscisso arescere, interireque videntur omnes. Enascuntur autẽ à verno præcipue sole, tum & ab autumnali; ab æstiuo nusquam, neque etiam ab hyberno, nisi vbi hic viger, languet ille. Et in terra pulcherrime exoriuntur molli, tenuique; in crassa, duraque, in lapidosa nimirùm, arenosaque nullæ omninò fiunt; nullæ etiam in nimis tenui, nimisque humida, & quæ non terra magis, quàm aqua videri possit, cuiusmodi lutum est; perraræ, perque breues in valde densa, valdeque tenaci: & enatæ quæ sunt, constitutæque succum exhaurire, & quæ superflua sunt, noxiaque expellere, eijcereque apparent.

PLANTARVM CORPORI ANIMAM VT PROPRIO TEGVMENto, organoque inesse; & spiritum esse illum paulò, quàm qui animalibus inest, crassiorem. Cap. XXVI.

Vonia m igitur è diuersis partibus constitutæ sunt plantæ, & diuersis illis diuersa agunt, diuersaque patiuntur; nequaquam à natura vnica, ab inexistente nimirum anima, vt earum forma constitutæ, neque vnum omninò videri possunt. Vna enim illa existens vnum modò constituat ens; & vnum modò id, idemque vniuersum agat, vnumq., & idem patiatur, eo solo fortè interiecto discrimine, quòd robustius ea sui agat parte, & ægrius quidem patiatur, at passum magis oblædatur, cui copiosior ipsa inexistit, crassiore nimirum, densioreque: cœli more, quod vniuersum ab vno, eodemque constitutum calore ea sui parte vehementiùs calefacit, qua sibi ipsi collectum, conspissatumque est magis. Magis igitur ligno inciso, quam cortice intereant plantæ; magisque ligno terræ, aut plantæ commisso, quàm cortice illæ viuant, & se etiā ipsas constituant; sui scilicet longè densiori copiosior inest quo in plantis agit natura. Et quoniam nullę ab eo sole plantę constituuntur, à quo vel non ingeneratur spiritus, vel ingenitus educitur; nulleq. ea in terra, quę non in mollem, viscosamque, & flexibilem agi queat rem; & quę non adeò compingatur, crassescatque, vt elabentem spiritū retinere queat, coercereque; sed ab eo illę modò solè fiunt, à quo spiritus ingeneretur, minimèque educatur; eaque modò in terra, quę in rem agatur mollem, viscosamque, & in qua spiritus retineri, coercerique, & quam constringere, dilatareque inexistens ipse possit spiritus; quoniam omninò alimentū illę attrahere, quo non elabentes modò sui partes reficiantur, sed augeantur, excrescantque, & fœtus ferant; & quę in propriā plantę substantiam agi non potuere (cuiusmodi quę lachrymę, gummiq. dicuntur, videri possunt) eijcere, operationes inquam operari videntur, quę à benè modò sentiente, benèq. mobili, nec valde omninò ab ea, quę animalibus inesse visa est, differente substantia ædantur: aliam omninò substantiam à conspectis corporis partibus illis inesse existimandum est; & talem prorsus, qualis animalibus inesse visa est, sensu nimirum benè exquisito prędita, & benè etiam mobilem; quę illis inexistens & deficientiam sentiat, & familiare ab alieno dignoscat; & quę quę opus sunt, & vbi opus sunt, attrahat, & molesta, noxiaque eijciat. Et inesse omninò, nec vniuersę tamen plantę, sed soli cortici, eiusque fibris, inde apertissimè intelligere licet; quòd vno (vt dictum est) cortice vel tantillum circuncisо arescunt plantę, intereuntque; via nimirum, qua nutrimētum suggeritur, & substantia, quę id attrahit, intercisa; & quòd solus cortex rei, unde nutrimentum haurire queat, commistus non uiuit modò, sed vniuersam etiam constituit plantā. Vt uerè secundus cortex, cui fibrę intertextę sunt, planta uideri possit; veluti animal neruosum in animalibus genus; cui scilicet ut proprio tegumento, proprioque organo spiritus inexistit. Primum uerò corticem superpositum esse existimandum est, ut secundum illum tueatur, contegatque; ne ambientis uiribus, ille expositus, & ab exsuperantibus frigoribus, & exsuperantibus ab æstibus durescat, rigeatque, & inclusum spiritum opprimat; carnium itaque subire uicem. Et lignum inditum fuit; cui firmo, duroq. ueluti ossi hęreat cortex, firmeturque. Id itaque modo ab animali differre plātam decernendum est; quòd calidior illius, tenuiorque spiritus calidiori etiam, mollioriq. corpori inditus est, longèque pluribus distincto organis; quòd fortè lōgè pluribus uti sciat inexistens artifex, pluribus certè opus habeat: quibus & alia, quę ad eius conseruationem necessaria sunt, & cibos comparet, assumptosq. in adeò remotam agat rem. Huius longè minùs calidus spiritus, longèq. minus tenuis corpori itidem inditus est longè minus calido, & crassiori, duriorique, & lōgè paucioribus di-

stincto organis, & solis fortè fibris; pluribus fortè vti nesciens, minimèque pluribus indigens; cui scilicet comparandum nihil sit, sed appositum modò, & à sole paratum iam, concinnatumque alimentum attrahendum, & modicum quid immutandum; siquidem non & ipsum magna ex parte à sole factum est.

QVOMODO CONSTITVVNTVR PLANTAE. Cap. XXVII.

VONIAM igitur eædem animalibus plantæ apparent, ijsdemque è rebus, & ab eodem constitui sole; eodem omninò, quo illæ, modo constitui existimandum est. Satis itaque in animalium generatione conspecta illarum constitutio, nihil ea ampliùs explicanda esset. At seorsum tamen & ipsa intuenda, & in quibusdam ab illa differens, & quæ benè perspecta, eorum, quæ plantis eueniunt, omnium causas manifestet. Et quoniam satis earum partes, è quibus compositæ sunt, & sol, à quo, & terra etiam, è qua constituuntur, conspecta est: si enascentes modò plantas intueamur, aperta earum constitutio fiat. Enascentes, emergentesq. plantæ albæ omnes apparent, tenuesque, & veluti aqua modicum quid crassa facta, compactaque; tum & paulatim cōpingi omnes, durescereque, & nigrescere ampliùs earum superficies. Mollis nimirū, tenuisq; terra à blando, moderatoque sole longè mollior facta, longèque tenuior, proindeque & alba, in maioremque acta molem, propterea que maiore indigens loco, & grauis quidem, & quæ sponte sua deorsum delabatur, at nequaquam adeò tenuis, vt terram aquæ ritu subire queat, quaq; versus diffunditur, sed in superiorē præcipuè partem, molliorem, magisque apertam; & in plantam concrescit, è partibus, quibus dictum est, compositam. Non æquè enim à sole terra inuersa, nec eadem vniuersa donata tenuitate, dum ampliùs ab eodem funditur, liquescitque; quæ similia insunt, eiusdemque substantiæ simul funduntur, & in vnum confluunt omnia. Fortè igitur, quæ minus crassa inerant, primùm liquefacta in externam plantæ effluxere superficiē: at maximè ibi soli exposita, tenuitateq. exuta omni in corticem concreuere crassum, nigrumque. Paulò crassiora paulò post fusa (minùs itaque propria natura à sole pati apta, ab externo cortice contecta, defensaque) non mollia modò remansere, sed spiritu etiam plena. Nam neque tenuitate omni spoliari potuere; & prius quàm interna absolueretur, aptaque ad elabendum fieret, constricta illa fuere, & viscosa facta; vt posteà ingenito spiritui egressus pateret nullus. Crassissima in imo, & veluti in medio retenta (summè itaque, & per se ipsa soli repugnantia, maximèque defensa, contectaque) à sole immutantur longè languidissimò; tenuitate nimirum, at adeò lentè, paulatimque spoliantur, vt nihil vnquam adeò constringantur, vt elabenti illi egressum abnegent; quæ igitur partibus, quæ ampliùs attenuari potuere attenuatis, elapsisque omnibus benè in se ipsa densentur, compinganturque, & benè dura fiant. Quæ sub terra remansere eodem modo ipsa & funduntur, & concrescunt: at minùs à sole passa, minùsque inexistente tenuitate spoliata, molliora remanent, albioraque. Eadem, qua terra, ratione plantarum itidem semen in plantam agitur, plantæ naturæ longè proximiùs, quin & spiritu fortè, aut re spiritui proxima refertum. Quoniā scilicet succus, quo plantæ nutriuntur, non longè ab earum abest natura, quin quadam tenuitate exutus in plantam concrescit; & ex eo manifestè fit semen, vbi copiosior is, quàm, quo ad plantæ nutrimentum opus est, attrahitur, minimè retinetur, sed vt superfluus ad extremas plantæ partes emittitur; & in ijs amplius à sole cōcoctus, inexistenteque tenuitate spoliatus in semen concrescit; itaque plantæ rationes omnes semini insunt: vtique si à sole eæ veluti excitentur; si scilicet semen à sole fundatur, factusq. fluor modo, qui dictus est, compingatur, & spiritus interea in eo absolua-

absoluatur, nutrimentumque, quod spiritus attrahat, adsit; planta è semine fiat, ijs nimirum rebus restitutis, absolutisue, quibus demptis, aut non absolutis, è planta, aut plantæ proxima re in semen transierat, è semine planta fit. Vbi itaque non in præexistentis plantæ truncum, stipitemque superabundans succus, sed è radicibus ipsis in aliam defertur partem, alia constituitur planta. Eodem etiam modo, quo plantæ constitutæ visæ sunt, eodemque è fluore nutriri etiam videntur. Molles scilicet, laxasq; in illarum radices illapsum fluorem, ampliusque in ijs à solis, & à proprio etiam calore fusum reliquis plantæ venis inexistens spiritus eo propemodum modo è radicibus attrahit; quo maternis è venis fœtus venis insidens spiritus sanguinem attrahere visus est; & sanguinis itidem more in plantæ venis amplius fusus fluor, & ex ijs exudās, emissusue in omnes plantæ partes diffunditur, in omnesque concrescit.

TERRAM IPSAM IN IPSAS AGI PLANTAS, MINIME IN VApores actam prius; vt Peripateticis placere videtur. Cap. XXVIII.

X quibus non è vaporibus à sole è terra eductis, & à terræ postea frigore gelatis, compactisque (vt Peripateticis placere videtur) plantas constitui, sed terram ipsam in ipsas agi plantas, liquidò patet. Manifestè enim è seminibus (quibus, quæ in plātas agitur, terra similis facta est, cognataque, & quotum omninò vicem ea subit) non vapores, sed ipsæ exoriri videntur plantæ; & nequaquam ea in terra præcipuè constitui, in qua res vaporibus crassior ingenerari ægrè queat; nō scilicet in maximè humidis, maximèq. mollibus, neque in aquis ipsis, minus etiam in longè crassissimis, sed veluti in harum, illarumque medijs. At neque modum, quo vapores in plantas concrescant, minus etiam quo factæ, constitutæque è vaporibus nutriantur, quo nimirum è longè tenuissima re benè corpulenta, benèque crassa res fiat, reficiaturque, intueri licet.

QVAE PLANTIS ENASCENTIBVS, FOETVMQVE PROcreantibus, & occidentibus eueniunt. Cap. XXIX.

X ijs itidem, quę dicta sunt, non quæ enascentibus modò plantis, sed quę fœtum etiam procreantibus, occidentibusque eueniant, exposita, & eorum causa manifestata videtur. At res vt vniuersa, quātum per nos fieri potest, aperta fiat, repetere ea omnia, eorumque causas ampliùs explicare non grauabimur. Vere (vt dictum est) plātæ enasci videntur omnes, & enatæ, constitutæque valdè augeri, & grauidæ etiam fieri. Aestate grandiores nullæ quidem enasci apparent, at enatæ, constitutæque augeri, humiles verò, temporariaq. arescere, intereuntque omnes; nisi sub frigido cœlo, vel in summè humidis terris positæ sint. Autumno rursus pauló, ac vere minus enascuntur; augenturq. quid; & quædam fœtum etiam reiterant interdum. Hyeme nec sponte sua vllæ oriuntur; nec quæ per autumnum exortæ sunt viuūt, nisi sub temperato, calidoque cœlo; sub quo nouæ etiam assiduè enascuntur; & quę è semine eductæ sunt, valentes nimirum, robustæque viuunt quidem, at non augentur. Terra verò ea præcipuè in plantas agi videtur omnes, quæ tenuis est, mollisque; at crassa, duraque vel nihil prorsus, vel longe ægerrime; & paulò minus quæ valde densa est, valdeque tenax; ægerrimè itidem quæ nimis humida est, & veluti ex aqua, & terra composita. Et quæ in crassa, & tenaci, & viscosa fiunt plantæ, perbreues fiunt; at quarum fœtus, & quæ ipsę & sapore excellant, & odore: grandiores contra, quę in aquosis

aquosis fiunt, paluſtribusque, at minùs ſapidæ, minùſque odoræ. Et deniq; in ſummis, diuturniſque æſtibus, ſqualloribuſque, & in ſummis etiam frigoribus, ſummeque pluuijs conſtitutionibus plantæ interire omnes apparent.

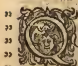
CVR QVAE PLANTIS EVENIRE VISA SVNT EVENIANT. Cap. XXX.

Vae plantarum generationi, & plantis ipſis euenire videntur, eorum omnium cauſa aperta, manifeſtaq. vt fiat; res ante oculos ponenda eſt, è qua conſtitui viſæ ſunt. Siquidem è quibus conſtituũtur entia, ex ijsdem ſeruari, augeriq. apparent. Quoniam igitur è tenui, albaq. re paulatim concreta, nec tenuitate omni exuta plãtæ conſtitui viſæ ſunt; ab eo vtique ſole, & ea è terra & conſtituantur, & ſeruentur, augeanturque, & fœtum procreent oportet; à quo, & è qua probailla, multaq; educitur, & quo diximus modo concreſcat: ibi verò ſeruentur tantùm, non & augeantur etiam, fœtumq. ferant; vbi tanta ea fit modò, quanta earum ſatis eſt nutricationis: imminuantur, & intereant etiam, vbi minus ea, aut nulla fit; vel facta, prius quam in plantam concreſcat, aut plantę eam attrahant, ampliùs attenuatur, aut craſſeſcit ampliùs; & multò etiam promptiùs, ſi quæ plãtis inexiſtit tenuitas, vel educatur, vel cogatur, conſtringaturq;. Itaq; iurè vere præcipuè enaſcuntur, augentur, pubeſcunt, & grauidæ inſuper fiunt. Blandiſſimus enim uerui ſolis tepor, talis omninò eſt, vt terram in huiuſmodi agat rem; & qui ex externa modò eius parte tenuitatem educat omnem, in corticemq. eam agat, & nõ & ex internis etiam ab externa contectis, & priùs quàm quæ illis ineſt abſoluatur, elabaturq. omnis, conſtricta hac, & viſcoſa, tenacique facta: & terra ipſa in huiusmodi iuuerti rem nihil repugnat, mollior ab accedente iam ſole facta. Iure etiam per æſtatem grãdiores, diuturnæque ſatis magnum capiunt incrementum; at humiles, temporariæq. nullę ampliùs exoriuntur, & enatæ intereunt omnes, niſi in frigidis, beneq; humidis terris. Robuſtus ſiquidem ſol multam quidem facit tenuitatem, aptamque, quæ in plantas cõcreſcat; at temporis momento in vapores eam attenuat, plantarum nutricationi penitùs ineptos. Neque igitur plantæ enaſci poſſunt, neque enatæ nutriri; niſi quæ è profundo attrahunt, & robuſtæ quæ ſunt, factam tenuitatem fibris priùs attrahentes, quàm in vapores agatur; & in frigidis, & benè humidis terris; quibus nimirum, quę ineſt, humiditas non adeò vniuerſa attenuari poteſt, vt nulla eius portio in plantas concreſcere poſſit. Iure itidem autumno humiles, temporariæq; paulò minùs, quàm vere enaſcuntur. Nam & eædem ſolis vires, & eandem penè in terram agunt, tenuitate ſcilicet, quam æſtiuus ſol ingenuit, benè refertam, & pluuijs madefactam: neque enim ante quàm talis fiat, plantæ enaſcuntur vllæ. At breues, immoderatique, & lõgè inæqualiſſimi autumni non tantum grandioribus ſuggerunt ſuccũ, quanto vt valdè augeantur, fœtumq. ferant opus habent. Sed & iterum grauidæ interdum fiunt, vbi præſertim diuturnus eſt autumnus; & plantæ nouæ terræ commiſſæ paulò ac vere minùs feliciter viuunt. Iure etiam hyeme in temperatis, mollibusque, at benè cultis terris & ſeruantur, & enaſcuntur plantæ: neque enim impotens ibi ſol mollem, madentemque terrã inuertere. Et quæ multùm ſubigitur, multoq; ſpargitur terra fimo, vel à languentiſſimo ſole pulcherrimè in plantas agitur; ad ſolis actionem excipiendam, plantamq. emittendam multò aptior facta, & rei commiſta tenui, calidaque. Et iure plantæ nullæ in longè craſſiſſimis, duriſſimisque, & in valde viſcoſis, tenacibusque terris; quæ nimirùm & ægerrimè attenuantur, & affluentem tenuitatem veluti retinent, coercentque, vix tenuiſſimæ factæ egreſſum demùm præbentes. Et iure quæ in huiuſmodi fiunt, breues ſiunt, at quarum fœtus (vt dictum eſt) & quæ ipſę &

sapore excellant, & odore; è re constitutæ, altęque diu à sole cōcoctæ, elaborataque magno nimirum donatæ calore. Et iure nullæ in humidissima, maximeq. lutosa terra. Non vnum enim existens lutum, sed è terra, & aqua compositum; vbi non vniuersum simul attenuatur, aqua primùm attenuatur, & sola dum inest, in longè sanè tenuiorem, quàm vt in plantam concrescat. Quin si res in huiusmodi terra ingeneretur in plantam concrescere minimè inepta, emergere ex ea certè non posset; quę scilicet nulla se se continendi facultate donata, quantumuis à se ipsa dimota, separataque, statim in se ipsam concidat; & germen molle adhuc, fluidumque, & ponderis nullius potens, inflectat, opprimatque, emergere omninò prohibeat: vt hac etiam ratione ad plantarum constitutionem ineptum sit lutū. Et quæ in humidis terris fiūt plantæ, iure & ipsæ, ipsarumque fœtus magnitudine quidem exsuperant, at sapore, & odore exsuperantur. Nam è copiosa quidem constituuntur, nutriunturque tenuitate, at nequaquam diuturnam solis morata actionem, sed ex adaperta, molliq. terra statim elapsa, non bellè omninò concocta. Et iure in summis æstibus, summisque squalloribus, & in maximis etiam frigoribus, maximisq. inundationibus plantæ omnes arent, intereuntque. In illis enim vel è longæuis, magnisq; plantis tenuitatem sol educit omnem; & quam in supposita ipse ingenerat terra tēporis momento in vapores soluit longè tenuissimos: in his verò & plantarum calor extinguitur omnis, omnisque compingitur, & gelatur tenuitas; adeòque vniuersa constringitur planta, vt nullus illabenti succo meatus pateat; terraq. maximè constricta, & rigens nullum elabenti tenuitati egressum præbet, siquidem non & ipsa gelata, compactaque est omnis. Terra verò maximè aquis madente, non illam sol à superfusis aquis defensam, sed ipsas inuertit aquas. Neque enim nondum in vapores actis aquis (quod vel à languidissimo fit sole) supposita terra in tenuitatem agatur vllam. At aquæ (vt dictum est) ineptæ ipsæ in plantas, earumque compingi refectionem, multò fiunt ineptiores amplius etiam attenuatæ.

TESTES QVIBUS ADIECTI SVNT, NON VT NECESSARIOS, sed melioris gratia Aristoteli adiectos esse; & semen nulla testium opera in viuiparis coitus tempore confici. Cap. XXXI.

De animal. ge. lib. 1. c. 4 » QVONIAM verò longè à nobis diuersus, & testium vires, & seminis confectionem, atq; vsum, & animæ generationem, & animam ipsam Aristoteles tradit; vt clarius veritas eluceat, eius etiam explicanda est, excutiendaq. sententia. Quæcunque, inquit, natura facit; aut quia necessaria sunt ea facit, aut quia meliùs ita est. Testes porrò ad generationē necessarios non esse, inde intelligere licet; quòd & serpentes, & pisces nullis prędití testibus semen tamen (vt manifestè intueri licet) conficiunt, & coeunt, & generāt. Melioris igitur gratia ijs, quibus adiecti sunt, tributos esse existimandum est. Veluti scilicet quæ animalia voraciora, cibique auidiora esse oportuit, rectum ijs intestinū datum est; sic itidem quæ ad venerem propensiora, celerioraque, seminarij meatus recti ijs dati sunt, latique, & testes aut nulli prorsus, aut intùs adiecti. Quæ verò castiora esse conuenit, ijs, ne vehementi, assiduaque stimulentur libidine, meatus dati sunt multis reuolutionibus, multisque obuoluti anfractibus (veluti & intestinum benè flexuosum ijs, quæ magis sobria esse oportuit) & testes extra appensi. Non quidem vt seminarij meatus pars, aut quos is subeat; sed qui motum excrementi genitalis stabiliorem faciant; & qui meatui adiecti, ita ex eo pendeant, vt pōdera quæ à textricibus filis appenduntur è filis ipsis; idemque omninò, quod pondera, operentur; meatum nimirum intendant, eiusque replicationem in eodem seruent situ. Nisi enim id præstent testes, retrahat se se meatus, maximèque in se ipsum complicetur; vt egredienti

„ semini egressus nullus pateat. Quo incommodo nisi afficiantur exsecta, generēt utiq; „ Et iam taurus statim à castratione iniens, non dum scilicet retractis, complicatisque „ poris, coijt, impleuitque. Nam quæ nec adeò ad venerem prompta, ueluti pisces, nec „ adeò tarda, lentaque, veluti viuipara, ipseq; inprimis homo, sed quæ veluti horum, „ illorumq. media sunt, cuiusmodi & aues sunt, & quæ ouum pariunt, quadrupeda; „ ijs testes intus inditi sunt, & meatus seminarij pars sunt, semen in se ipsis recipiunt: „ quod in auium genere, quæ non perpetuò, sed certis modò temporibus coeunt, pa- „ tet. Ii enim benè grandes coitus tempore, aliàs verò adeò obscuros testes habent, vt „ habeant nec ne, incertum sit. Propterea scilicet non coitus tempore vel serpentibus, „ vel piscibus conficiendum esse semen, sed paratum iam inesse oportere, & meatū, quo „ effluat, larum ijs omnibus, rectumq; dandum; quòd lubrici cum sint, nullisq. orga- „ nis, quibus se se mutuò connectant, præditi; si quidem coire, iungique, minimè cer- „ tè, dum sanguis in semen agatur, simul iuncta immorari queant. Eòq; pisces minùs „ non modo se se complicare longè ineptissimi, sed in aquis, in infirma scilicet, insta- „ bilique degentes re; & qui insuper pereanr omninò, nisi (quod dum coeunt, semēq; „ conficiunt facere nequeunt) mare branchijs assiduè attrahant. Auibus etiam semen „ intus paratum inesse oportet, testesq. intus indi, & meatus partem esse; nec valdè sci „ licet complicari, nec frigefieri, constringiq. meatum: etenim & ipsarum coitus diu- „ turnus esse non potest. Quæ verò castiora esse decet, & quæ nullo negocio iungi pos- „ sunt, & benè diu alteri alter superstare; ijs semē minimè præparari oportuit, sed coi- „ tus tempore confici. Meatus itaq. & valde obuoluti dandi, & foras cum testibus extē- „ dendi fuere; vt à frigore constricti, occlusique paulatim calefierent, aperirenturq., „ & non priùs, quàm semen conficeretur, colligereturq;. Pisces itaq; vix fœminas cō- „ tingentes semen emittunt, & serpentes paulò post. Auium quoque coitus longè bre- „ uissimus; vt viuiparorum diuturnus, tardusque.

QVID ARISTOTELI SEMEN SIT; ET FOEMINIS NON ALIVD à sanguine menstruo semen confici; & materiam modò ad generationem à fœmina conferri. Cap. XXXII.

EMINIS postea naturam, & quid sit omninò semen, & num è masculino semine vt è materia fœtus constituatur, an formæ id, agentisq; modò principij vicem præstet, & num fœmina & ipsa semen emittat, vnumq; ex ambobus seminibus mistū fiat, an semen nullum à fœmina secernatur, & si nullum, vtrum nō aliud quippiam ad generationem fœmina conferat, sed locum modò præbeat, an aliud, idque quonam pacto, & quomodo inquirens Aristoteles; Semen (inquit) præter naturam corpori „ minimè inest; omnibus enim inest, & natura ex eo ipso oxoritur. Secundum naturā „ porrò existens, nullaque animalis existens pars, aut alimentum sit, aut colliquamen- „ tum, aut excrementum: neque enim præter hæc quippiam corpori inesse apparet. Et „ alimentum quidem non esse, inde intueri licet; quòd alimētum aduentitium est. Mi- „ nùs etiam colliquamentū sit: sunt enim ea omnia prçter naturam; nec quicquā quod „ secundum naturam sit ex eis constitui potest. Superest, vt excrementum sit. Excremē- „ tum porrò aut vtilis alimenti est, aut inutilis. Huius non sit: quibus enim plurimus „ inutilis inest succus, morbo affectis, senibusque; aut nullum ijs, aut perexiguum con- „ ficitur semen. Vtilis itaque alimenti excrementum, & reliquiæ semen sit oportet. Sā- „ guinem porrò in sanguinario genere vltimum alimentum esse, in exangui autem san „ guinī proportionale antea declaratum est. Aut igitur sanguis, aut proportionale, aut „ ex ijs aliquid est. Quod apertiùs explicans, Quoniam, inquit, à sanguine concocto, & modo

De animal. gen. lib. 1. 19.

& modo quodam digesto pars quæq. constituitur; semen autem concoctum, & aliud à sanguine factum emittitur; nam vbi nimio plus emittitur, & vt concoquatur spatiũ non datur, sanguinea spetie emittitur: constat semen sanguinei alimenti, quod vltimum in membra digeritur, excrementum esse. Et quoniam debilioribus, infirmioribusque plus excrementi, minusq. concocti fieri, idq. cruentum humorem esse necesse est; infirmius autem, debiliusq. secundum naturam, quod minùs caloris adipiscitur; & tale (vt dictum est) fœmina existit: necesse itidem est, secretionem sanguineã, quæ in fœminis fit, excrementum & ipsam esse; ea autẽ menstruorum effusio est. Quoniam igitur quale semen à masculis, tale menstruus sanguis fœminis; fieri autem nõ potest, vt duæ simul secretiones agãtur: ideò semen ad generationem à fœmina non conferri manifestum est. Nam si semen esset, menstrua nõ essent: nunc ideò illud deest, quia hæc sunt. Inditio etiam est, non tale semen à fœmina emitti, quale à masculo, nec ex amborum mistura fœtum constitui; quòd sæpenumero fœminæ concipiũt sine ea, quæ per coitum fit, voluptate; rursusq. cum ea ipsa voluptate, pariq. profusionis vtriusque concursu nihilò magis concipitur, nisi menstruorum humor sit modicè temperatus. Neque scilicet nihil omninò effluente sanguine menstruo, nec cum valdè fluit, sed vbi fluere desierit; vbi videlicet vis, quæ in maris genitura cõtinetur, nec alimento, & materia, ex qua animal constituatur, caret; nec ea adest eius copia, isque eius effluxus, vt cum eo maris quoque semen effundatur. Nec quòd ea interdũ fœminæ voluptate, qua mares, afficiuntur, semen illas emittere existimare licet. Humor enim, qui ex vtero effluit, nequaquam seminalis est, sed vteri proprius, & vteri excretio; quæ alijs euenit, alijs non. Eueniunt autem, quòd plurimùm dixerim ijs, quæ albæ, & magis fœminæ sunt, non autem ijs, quæ fuscæ sunt, viraginesque. Illud etiam indicat, semen omninò à fœmina non emitti; quod cum per coitum similis voluptas eiusdem loci, pudendi nimirùm contrectatione fœminis, atque maribus, eueniat; humor tñ non inde, è fœmineo scilicet pudẽdo, veluti è masculino emittitur; sed vel è penitioribus partibus, vel ex vtero ipso, & in vtero retinetur. Tũ præterea, quòd non oĩbus, sed quibus vterus ad septum transuersum est, & partus non ex ouo. Iuditiũ itidem semen in menstruis esse; quòd simul (vt dictum est) maribus semen fieri incipit, & fœminis menstrua innotescunt. Genituram itaque, & agens omninò principium à fœmina ad generationem non conferri, sed materiam, & eam sanguinẽ menstruum esse, cum ex supradictis, tum etiam ratione, vniuersalique indagatione constat. Esse enim quod generat, & ex quo necesse est: idque quamuis vnum, formæ quidem, & rationis diuersitate differre oportet. At verò in ijs, quæ distinctas eas potentias obtinent, corpus etiam, & materiam diuersam esse agentis, & patientis. Quod si mas est vt mouens, & agens, fœmina qua fœmina, & patiens; sequitur, vt ad maris genituram fœmina, non & ipsa genituram, sed materiam conferat: quod & fieri ita videtur. Natura enim menstruorum pro prima materia est.

MASCVLINVM SEMEN NVLLA ARISTOTELI FOETVS PARS fit; sed vis in eo contenta menstrua mouet, & in animal agit. Cap. XXXIII.

QVIVVS, inquit, apertum itidem id, de quo differendum deinceps sit, factum videtur. Quemadmodum videlicet ad generationẽ mas conferat, & quonam pacto semen maris causa eius, quod gignitur, fit; vtrum vt insitum, inexistensque, & protinus inde cum fœminæ materia mistum; an nihil ad eius constitutionem seminis moles, corpusque conferat; sed motus modò, & vis in eo cõtenta ipsa est, quæ constituit; quod autem constituitur, & formam recipit, reliquum excremẽti

fœminei

„ fœminei eſt. Atque vt ratione, ſic effectis quoque comprobare videtur. Nam cum in
„ vniuerſum animo complectimur, non ita effici unum ex patiente, agenteque, uide-
„ tur, ut quod agit in eo, quod efficitur, inſit; nec omninò ex eo quod mouet, & quod
„ mouetur, quicquam conſtitui. At fœmina quidem, qua fœmina, patiens eſt: mas
„ verò, qua mas, agens, & motus principium. Itaque ſi extrema utriuſque ſumantur,
„ qua alterum agens, & mouens, alterum patiens, & quod mouetur; quod ex his con-
„ ſtituitur non alia ratione unum eſt, niſi qua lectus è fabro, & ligno, aut ſphæra è ce-
„ ra, & forma. Facta etiam rationi conſentiunt. Siquidem mares nonnulli per coitum
„ nec membrum quidem ullum in fœminam indere uiſuntur, ſed contra fœmina in
„ marem: ut in quibusdam inſectis fit. Quod enim in ijs quæ indunt ſemen in fœmina,
„ idem in mari ipſo uapor, uirtuſque efficit; fœmina particulam ſuam, quæ feminis ca-
„ pax eſt, admouente. Vnde fit, ut genus id animalium diù coeat. Id certè, quod auibus,
„ & piſcibus ouiparis euenit, maximo inditio eſt, nihil tale à mare emitti, quod in eo,
„ quod genitum eſt, inſit, ſed virtute tantùm contenta in genitura viuificari; vt de in-
„ ſectis dictum eſt: quorum fœmina in marem tranſigit, ſi ſiquidem ſubuentanea oua
„ ferat, & ouo non dum è croceo in album mutato coeat, fœcunda ex ſubuentaneis
„ redduntur; & quæ etiam ex alio coitu concepit, ſi luteis exiſtentibus dum ouis cum
„ alio coierit, ſimiles ei, qui cum poſtea coijt, pullos omnes ædit: quòd videlicet non
„ admiſcetur, nec conſtitutionem ſubit maris ſemen; ſed ſua facultate materiam con-
„ tentam in fœmina qualitate quadam afficit. Hoc idem in generatione quoque ouipa-
„ rorum piſcium euenit. Vbi enim fœmina oua ædiderit, mas ſemen aſpergit; & quæ-
„ cunque attigit fœcunda efficiuntur; quæ non attigit, remanent infœcunda; quaſi nõ
„ ad quantitatem mas conferat, ſed ad qualitatem. Patet igitur ex ijs (inquit) nec fœ-
„ minam ita vt marem conſerre ad generationem; ſed marem principium motus, fœ-
„ minam materiam preſtare. Itaque partum in fœmina contineri neceſſe eſt. Nam & fa-
„ ber ligno, & figulus limo adeſt. Hinc etiam quemadmodum mas ad generationem
„ conferat acceperis. Nec enim mas omnis ſemen emittit; & quibus emittitur mari-
„ bus, nulla pars ſœtus hoc eſt. Nec à ſabro quicquam ſecedit ad lignum; neque pars
„ vlla artis fabrilis in eo, quod efficitur eſt: ſed forma, & ſpecies ab illo per motum in
„ materia exiſtit. Atque anima, in qua forma, & ſcientia eſt, manum mouet: manus au-
„ tem, inſtrumentaq. materiam. Itaq; maris emittentis natura eo ſemine quaſi inſtru-
„ mento vtitur, at actu habente motum; quo ſanguinem menſtruum commoueat, &
„ in animal agat. Et hoc pacto vbi ex vtero non egreditur, in ſpiritum reſoluitur. Na-
„ turam enim humidam habet, aquoſamque. Placet itaq. Ariſtoteli (liceat enim, vt me-
lius vniuerſa ipſius de ſemine ſententia ſimul innoteſcat, breuiter eius decreta repe-
tere) tale in maſculis ſanguinis excrementum eſſe ſemen, quale in fœminis menſtrua
ſunt: & in viuiparis animalibus coitus tempore à pudendi motu confici; nihilque ad
eius confectionem teſtes conferre; at id modo eos præſtare, quòd vaſa, in quibus fit,
intendunt, & ne in ſe ipſa complicentur prohibent; & nullam omninò fœtus partem
maſculinum fieri ſemen, ſed agens modò principium apportare; materiam omnem
à fœmina præberi, & menſtruum ſanguinem eam eſſe; ea itaque in animal, aut in ani-
malis principium acta, vel exilire maſculinum ſemen, vel in ſpiritum reſolui; animam
igitur verè maſculi opus eſſe, corpus verò fœminæ. Quę quidem omnia, aut pleraque
ita à Galeno confutata, reiectaque ſunt, & ab anatome aperta, manifeſtaque; vt nec
reijcienda, nec aperienda magis videri poſſint. At res vt vniuerſa, quantum per nos
fieri poteſt, in aperto ponatur, nobis itidem examinanda viſa ſunt omnia.

MEATVM SEMINARIVM TESTES SVBIRE; ET IN TESTIBVS absolui semen, minimeq. coitus tempore, sed praeparatum inesse; nec excrementum videri posse semen. Cap. XXXIIII.

EATVM seminariũ testes subire, & semen in testibus perfici, absoluiq., & nequaquã coitus tempore à pudendi motu confici, sed paratũ prę existere, ipsis intueri licet oculis. Siquidẽ vel dum testes nõ subijt sanguis, sed meatui adhuc inexistit; albescentẽ quidem eum videas, & ad seminis naturã inuerti cœptum, at non dum tñ in absolutum semen actum. Tum non ipsos modo testes, sed astites etiã glandulosos (qui propterea inter testes, pudendumq. siti sunt; quò semen, quod testium nutricationi superest, excipiant, seruẽtq.) semine refertos passim intueri licet. E semine scilicet cõstitutę venę, testesq. semine itidem nutriendae sunt, reficiendaeq;. Itaq. & in ipsis conficiendum semen, veluti in iecinore sanguis, & suus itidem tenuior, puriorq. in corde: & veluti è suis hęc succis constituta apparent, sic itidem & venae, testesq. è semine. Nec videri queas quid à comspissato semine, vel venae differant, vel testes. Ad coitum itaque impellimur, non à generatiua inexistente potentia, vt Aristoteli videtur; quę in corde ei residens, qui pudendum ad seminis confectionem excitet, nunquam reor declaret; sed ab inexistente seminis copia; qua & vasa, & testes turgent, & ipsi etiam astites. Spiritus videlicet ijs inexistẽs in angustius actus, pressusque, & seminis etiam acrimonia commorsus, stimulatusq. eijcere id appetit; & vbi benè illa turgent, vel solo fœminae aspectu, vel imaginatione eicit sola; & vbi rebus alijs intentus vigilãs id non facit, ab externis ociosus in somnis, & pudendo nihil commoto id facit. Est & vbi pudendum manu contrectans manifestè sentias, si vel tẽporis momento ampliùs contrectes, egressurum semen; remanet autẽ pudendo non ampliùs contrectato: reponitur igitur, seruaturque. At neq. modico, momentaneoq. pudendi motu sanguinem in vasis seminarijs satis longè à pudendo positis adeò immutari posse existimandum Aristoteli fuit; vt in semen ageretur album, viscosumque, & maximè spiritu plenum. Mirum sanè cum piscibus paratum insit semen, siue ab anni tẽpore, siue ab ipsis, in quibus fit, venis confectum; non & viuiparis, ijsq. omnibus, quae testibus donata sunt, inexistere. Vt enim nihil ad seminis confectionẽ conferant testes, at vasa modò intendant, impedimento certè, nec vasis, nec ambientis calori sunt, quò minus semẽ conficiant. Sed quid ego in re immoror, quae adeò sensui patet? Licet (vt dictũ est) de mortuorum animalium nõ seminarios modò meatus, sed astites etiã semine refertos intueri. Assiduè.n. in animalibus omnibus sanguis in semen agitur; omnisq. in oibus inuertatur venis, si diù in omnibus immoretur. At in reliquis à subsequentibus veluti prereptus sanguis, itaq. earum actionem nihil immoratus, minima immutatur parte; qua venae oẽs nutriuntur. Solis in seminarijs dictis venis vniuersus ille immutari incipit: & perfectè ijs in animalibus oibus, veluti & piscibus, tandem immutetur, inq. absolutũ agatur semen: nisi & ipsis surripiatur. Infirmissima certè per se Aristotelis ratio; qua testes nõ necessarios declarat, propterea quia non oibus insunt. Quoniã n. non aequè oibus elaboratum, cõpactumq. conficiendum, nec assiduè in dies oibus emittendũ est semen; sed benè alijs fluidum, liquidũq., & id parandi lõgissimum datum est tẽpus; alijs benè concoctũ, beneq. cõspissatum, assiduèq. emittendum, & propterea assiduè itidẽ absoluendũ: solis illis meatus satis fuere, his nequaquã. Neq. n. ad adeò cõcocti seminis celerẽ confectionẽ satis soli esse poterãt lati, graciles q.; sed testes adijciẽdi fuere; qui lõgè maiore prediti calore, lõgèq. magis cõpacti, angustiq. celeriter benè cõpactũ conficerent semen. Testes porro meatui veluti põdus, à quo intendat, & ne in se ipsum cõplicetur prohibeatur, appẽdens Arist. multos incusandus videtur modis. Primùm.n. benè firmę, beneq. stabili rei ita inhęrentẽ, infixũq. meatũ cum intueretur; vt

nulla ipsius portio nulla à re è proprio dimoueri posset situ:nequaquā pondus ei vllū, à quo detraheretur,proindeq. intenderetur, & ne in seipsum cōplicaretur, obstaret, appendendū ei fuit.Tū si id oīnò agendum visum foret; non vnū,&extrema in parte, sed in singulis ipsius reuolutionibus, inflexionibusq. singula appendenda fuere pōdera; & quæ nequaquā(quod testes à scorto,cui insunt,pati vidētur) alijs à rebus,sed ab vnis ipsius meatus portionibus, ne deorsum delabantur,retineantur.Nā si ab alijs sub stineātur,itaq. nihil meatū grauent,nihil etiam eū intendant. Id certè modò si prȩstarent testes;si.f. meatus modò intenderent, & in se ipsos cōplicari illos prohiberēt;sanguini igitur à pudendi motu in semen acto egressum prȩberēt:nequaquam testiū ablatione adeò hoīes languerent,adeòq.immutarentur,penè & in aliā transirent naturā; at id tantū fortè Aristoteli paterētur,quòd à generatiua potentia ad coitum nō stimularentur;at nihilò cȩteris viuerent,neq. tristiores, neq. debiliores, neque minus viri; quin fortè magis etiā, nulla sanguinis portione in semen acta, emissaq;. At alibi Aristoteles, Vna (inquit) parte opportuna mutata vniuersæ aīalis constitutionis forma summopere immutatur. Idq; in spadonibus intueri licet; qui vna parte truncata iā à pristina forma discedunt, parumq. à fœminȩ specie distant. Cuius rei causa est; quòd partes nōnullȩ principia sunt: principio autem mutato, multa ex ijs,quæ sequuntur, cōmutari, dimoueriq. necesse est. Aristoteli igitͭ inprimis princeps pars testes vidētur. Et ea qui priuantur parte,lōgè fiunt languidiores; quòd organo priuantur,à quo res fiat, cuius contactus (quòd spiritū proximiùs fortè, quàm res alia quæuis ad propriā agit operationē) spiritum excitat,exilaratq., & viuificat.Itaq. illa priuatus, summopere is mœret, languetq. & torpet. Testes itaq.semini veluti vltimam imponūt manum: proptereaq. id ipsi conficiunt, eo vt alantur.Nō igitur huiusmodi excrementum masculinum semen videri potest, cuiusmodi fœminarum menstrua; neq. excrementum omninò; si id existit excrementum,quod in bonam, commodamque,& in eam oīnò rem, quæ proposita est, verti non potuit; & quod immutantis, inuertentisq. naturæ vim exuperet:cuiusmodi fœminarum sunt menstrua. Sanguis itaq. in venis, testibusq; ad proprium ipsorum nutrimentum ampliùs elaboratus, concoctusque semen est.

NON MENSTRVVM SANGVINEM, SED HVMIDITATEM, quam coeuntes fœminȩ emittunt,fœmineum esse semen. Cap. XXXV.

VEHEMENTER itidem mirari Aristotelē licet; qui coeuntes fœminas humiditatē, quȩ nihil prorsus à puerorum, eorūque, qui frigidum fortiti sunt corpus, à masculino oīnò semine, at non benè concocto, bene cōpacto differret, eademq., qua mares, emittere cū voluptate, eaq. emissa eodem lāguere modo cū intueretur, & qua seminaria fœminarū vasa, testesq., nihilò interdum minùs, quàm mariū, refertos esse intueri poterat, non eam tū, sed menstruum sanguinē(qui quam lōgissimè à seminis specie, naturaq. abest, & qui nihil vtero cōfricato, & nulla cū voluptate, quin sensu cū nullo certis ex eo effluit tēporibus) fœmineū semen esse statuat; & ab inditijs id, rationibusq. persuasus statuat, quȩ infirmissimȩ sunt, inanesq. oēs. Non.f.si nulla interdum ea percepta voluptate, qua in humiditatis illius emissione affici fœminȩ solent, concipiunt tū, & ea emissa non perpetuò concipiunt; propterea nō semen illā esse existimandū est. Fortè.n. vbi cōcipiunt, perpetuò illam fœminȩ emittunt: at nulla interdū cum voluptate emittunt; quòd non dum eo donata est calore, à quo mordax fiat. Nā vel maribus, quibus, aut vbi nō benè concoquitur semen, perexigua id cum voluptate emittitur. Tum (quòd fieri interdum posse minimè pernegarim) vt vnum masculinū semen ad fœtus cōstitutionem satis interdum sit; cur vbi & fœminȩ illa adest humiditas, quȩ (vt dictum est) à marium semine non benè dū concocto nihil prorsus differt, non & ipsa fœtus constitutioni bona sit, cōmodaque; & ex ipsa masculino semini cō-

mista, veluti è galli femine, ouorumq. albumine vnum factis, albę, exanguesq. fœtus partes constituantur? Et quòd non perpetuò humiditate illa emissa fœminæ concipiunt; id non semen illam non esse, sed vnam ipsam ad fœtus constitutionē satis non esse, menstruoque etiam sanguine opus esse declarat. Quapropter simul maribus semen, & fœminis menstrua fiunt. Et quòd nō masculini feminis ritu foras & ipsa emittitur, sed in vtero, in loco nimirum retinetur, in quē & masculinum semen conijcitur, & in quo fœtus constituitur, secus atque Aristoteli videtur; non vteri illam excretionem, sed semen esse manifestissimè declarat. Et nequaquam (quod Aristoteli supponitur) candidiores modò, & quæ fœminę sunt magis humiditatem illam emittūt; sed fuscæ nihilò minùs, & si non copiosiorem, longè certè calidiorem, magisq. mordacē. Itaque borealem plagam incolentes, quæ albissimæ sunt omnes, valdè ad venerem segnes: at quæ in meridionali degunt, fuscæ omnes, assidua, vehementiq. pruriunt libidine; multo scilicet, benèq; mordaci repletę semine, & quod emittētes summa afficiuntur voluptate. Itaq. veluti mares, fœminę itidem semen conficiunt, at nequaquā adeò concoctum, compactùque; vt neruosum ex eo, osseumq. genus constitui, & spiritus in eo ingenitus retineri queat. Quamobrem solæ fœminæ per se nō concipiunt; sed masculino etiam opus est semine, quod fœmineo immistum compingat id: non quòd (vt Aristoteli placet) masculi mòdò sensitiuam animā fœtui indere possint. Cur enim nihil ea illæ, quam hi, minus prędítæ, non & ipsæ eam generent?

MASCVLINVM SEMEN NON AGENS MODO PRINCIPIVM, vt Aristoteli placet, ad fœtus constitutionem afferre; sed ex eo albas, exanguesq. animalis partes constitui omnes. Cap. XXXVI.

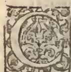
RATIO itidem, inditiaque, quæ nullam fœtus partem è masculino semine, sed vniuersum è sanguine menstruo cōstitui Aristoteli declarant, illa quidem & ipsa quod quæritur sumere videntur, & hæc infirma sunt omnia. Masculum enim illa agens, & artificis vicē, fœminam uerò patiens, & materiæ uicem præstare supponēs; quod quęritur, & nusquam probatum est, supponit. Neq. enim rationis, aut partium diuersitate manifestatum id esse dixerit: nā eadem, & maris, & fœminę ratio, & eædem omninò vtriusq. partes omnes, vel genitales ipsæ; id modò à se ipsis ipsarū quędam differentes; quòd à maiore in masculis calore extra emitti potuerē, at non in fœminis à languidiore illo, vt Galenus nos docet. In quibus itaq. robustior fieri potuit, & qui foras propellere eas posset, & protulit tandē foras; è fœminis mares facti sunt, nihiloq. alijs minus fœcundi. Id verò nostris etiam temporibus, nostrisq. in regionibus euenisse compertum est. Illo itaq. vno differentes, illo vno differentes operationes operantur. Semen.s. vterq. cōficiunt, emittuntque; & masculinę foras, quò protractę sunt; propriū in vterum fœminę, in quem earum seminaria vasa feruntur; quin eundem vtręq. in locum, in eum.s. in quo fœtus constituendus est; qui vtriusq. simul opera constituendus seorsum in vtroq. constitui non potuit, sed in altero tantum, & in quem vtriusq. feratur semen. Et inditia (vt ita omnia eueniant, vti euenire tradit Aristoteles) non quod declarandum est, declarant. Vt enim insectorum maribus non ea feminis copia conficiatur, quæ partium, quæ conutriendæ sunt, nutritionem exuperet; itaq. eius portionem fœmineum in vterū inijcere nequeant; & fœmineū semen, quò ampliùs, concoquatur, absoluaturq., masculinū in corpus immittendū sit: non propterea quod aliorum generū maribus conficitur, nullo id ad fœt⁹ constitutionē vsui esse existimandū est. Quin, quòd vnis illud insectis, reliquorū generū nulli euenit, sed in oībus mares in fœminas semen emittunt, non vim modò in eo contentā, sed molem etiam ad fœtuum generationem necessariam esse existimādum omninò

omninò est: Illo enim modo minore masculi, & fœminæ etiam labore, incōmodoq; fœtus constitueretur: siquidem neq. illi (quod maguo interdum animalis fit malo) semen emittendum, neque huic ex vtero id eijciendum esset. Minus etiam quòd croceis quidem dum existentibus ouis, at perfectam iam nactis magnitudinem, si coeat gallina, oua è subuentaneis fœcunda fiunt; & quòd piscium oua propriam & ipsa adepta magnitudinem fœcunda & ipsa fiunt; vnum modo fœmineum semen immutandi vim masculino à semine, non & molem etiam afferre statuere licet. Manifestè enim masculinum auium, pisciumq; semen fœmineo immiscetur, & vnum fit. Itaq; nihil dum ouo ab incubante gallina fuso, quod à gallo immissum est semen, separatū, distinctumq. ab oui albumine, à gallinæ scilicet semine, multòq. illud, quàm hoc lucidius, densiusque, & fundi magis repugnans cōspicitur; fusum verò penitus reliquo albumini immistum, & veluti in vnum, idemq. vtrumq. actum ens: vt intelligere nō liceat, qui à reliquo albumine secerni postea, separarique, aut ex eo elabi queat. Ita nimirum rerum conditori Deo prouisum est; vt quo in animalium genere non ea masculis inest sanguinis copia, eaue in semen illum inuertendi facultas, vt qui venarum supersit nutricationi, in fœtus generatione materiam ad neruosi generis constitutionem afferat (quod insectorum nonnullis euenire dictum est) fœminæ facultas tributa est, modusque; quo in masculi corpus articulum, cum eo & semen immittant; vt ibi absoluatur, magis videlicet compingatur; spiritusque in eo, aut res spiritui proxima ingeneretur. Et in quo animalium genere semen quidem maribus superest, at exiguum, fœminis id conficiendi facultas magna data est, tempusq. benè illud concoquendi, elaborandique: quod ouiparorū generi contingere videtur. At nequaquam tamē exiguum id, quod generatiuam galli vim Aristoteli affert, quodque in oui albumine manifestè conspicitur, nullam id fœtus partem fieri dixerit. Cur enim oui albumini persimile, & aptius etiam in neruosum cogi genus, quod omninò ad partis cuiuspiam constitutionem natura vti queat, magno id eijciat labore? Sui etiam oblitus, & perperam omninò colligit Aristotelis; inde & agens modò, & quod immutat principiū, non & materiale itidem, & quod immutatur à masculino semine præberi; quòd si quæ compressa est gallina, ab alio postea luteis dum existentibus ouis comprimatur, pullus ei similis fit, qui secundo loco compressit. Propterea enim id euenire videtur; quòd primi seminis vis à repugnante menstrui sanguinis natura debilitata, imminutaque, ab integris secundi viribus exuperaretur. Nam si cui similes fœtus fiunt, agens etiam attribuendum est principium; vtique fœmineo id attribuendum sit semini. Manifestè enim cum alijs in animalibus, tum verò in multis matri magis, quàm patri similes fieri fœtus intueri licet: quorum scilicet qui ex equina generātur matre, ad equinam magis speciem, ad asininam contra, qui ex asinina fiunt matre, accedere videntur. At esto liceat Aristoteli sui ipsius (vt dictum est) oblito rationibus vti, quæ maximè ipsius positiones deijciant, euertantque; nō tamen quod vult astruere videtur. Non scilicet nullis proprijs viribus fœmineum donatum est semen; & nihil repugnans, nihilque contra agens à masculino semine immutari se finit; sed natura & ipsum benè robusta præditum, nihil interdum à masculino patitur, quàm in id ipsum agit magis. Itaque vtroque ab altero imminuto, debilitatoque, secundò coeuntis integrum superueniens, vtrumq. veluti in propriam agit naturam; pullusque secundò coeunti similis fit. Nec verò, si nullam fœmineo semini masculinum adijciat molem, secundus, tertiusq. coitus (quod euenire ipse affirmat Aristoteles) grādiorem efficiat fœtum. Auctus enim calor fortiorem quidem, generosioremque, at non certè & grandiorem, quin minorem fortè constituat fœtum: copiosior enim calor factus copiosiorem educat tenuitatem. Quamobrem (vt dictum est) mirari summopere Aristoteles licet; qui pulcherrimè naturæ industriam contemplatus; prudentis patris familias ritu, qui tritici nil proijcit, sed ita id parat, disponitque; vt quod

optimum inest, liberis id, ingenuisque, deterius seruis, vilissimum quod est, animalibus detur, quæ domi aluntur; sic & ipsam eorum, è quibus vtile quid confici potest, nihil proijcere vnquam, sed retinere omnia, & ad ea, ad quæ commoda esse possunt, ijs vti eum prædicet; & masculinum semen ad albas, exanguesque animalium partes constituendas longè aptissimum cum intueatur, & magno labore abijciendum intelligat; & qui insuper ouorum albumen, eadem, qua semen, spetie, ijsdemque donatum viribus sentiat, intelligatque; & pullos ex eo constitui intueatur: masculinum semen nullam fœtus partem fieri, sed vel in spiritum resolui, vel ex vtero eijci contēdat. Nam si fieri id interdum videtur; seminis difformitati attribui poterat, & attribuendum omninò erat. Benè enim dissimilarè id cum sit; vel sæpius ab vteri calore suum in longè assiduè diuersissimas agatur res oportet. Itaque vbi quæpiam eius portio in rem agitur, quæ aliarum nulli coire queat; ab alijs ea secreta, separataque, & vtero incommoda, molestaque, excrementorum aliorum ritu foras eijcitur. Quamobrē non agens modò principium, sed materiam itidem, quin hanc vnam constituendo fœtui masculinum semen præbere, & illius efficientiam non seminis naturæ, à qua semen immutari non potest, sed vteri calori, qui manifestè semen vtrumque, & menstruum etiam sanguinem immutat, & in albas illud, exanguesque, hāc in sanguineas agit animalis partes, tribuendum esse existimandum omninò est. Nisi Aristotelis obstent rationes; quibus animam masculino semini inexistentem, seu patrē potius, qui eam conficit, fœtum efformare decernit. Age igitur explicentur ipsæ, examinenturq;.

ANIMA MASCVLINO SEMINI INEXISTENS, VEL PATER potius, qui eam conficit, fœtum Aristoteli constituit. Cap. XXXVII.

De anim. gen. lib. 2. c. primo.

Corporis, inquit, partes, aut extrinsecus aliquid agens, aut geniture, & semini inexistens, idq. aut animæ pars, aut anima, aut animam habens generat. Sed ab alio extrinsecus agente viscera effici, aut alia membra, remotum à ratione videtur. Fieri enim non potest, vt moueat quod non tangit; & quod non mouetur, vt patiatur, immutetur que. In ipso igitur cōceptu aliquid iam inest, quod animalis partes constituit, nequaquam ab eo abiunctum, separatūque; sed eius & ipsum existens pars: siquidem nihil omninò animali inesse videtur, quod totius pars non sit. Quoniam verò nulla animæ pars estque alicui corporis parti non insit; nullaque omninò corporis pars, eius forma, & perfectio quædam animæ pars non sit: statim animata sit pars illa oportet, semini adhuc inexistens. At hoc impossibile videtur. Omne enim animatum ex semine: seminis igitur semen sit; & sic in infinitum. Quod igitur partes generat; nec animali inexistere; eiusque pars esse videri potest; nec extremum quid esse. At fortè horum quid non simpliciter dictum est. Non scilicet vndequaq. verum est, ab externo fieri non posse: nam est vt possit. Externum videlicet nullum, nullo medio, nulloq. organo vsum efficere quid potest; at organo vsum potest. Generans itaque, seu semen dicas, seu patrem, nihil refert, quatenus motum in se ipso habet; quē ille mouet. Eo scilicet modo à non contingente patre, menstruus sanguis in vtero mouetur; quo ligneæ imagines, quæ sponte moueri videntur. Prima enim earum à contingente mota, vel recedente illo reliquę ex ordine mouentur; facultate nimirū primæ illi indita, qua reliquas moueat, facultate vt moueri possint præditas: & cum prima mouetur, statim aliæ actu mobiles fiunt. Sic & pater nil mēstruum sanguinem contingens, motu, quem semini indidit, mouet illum. Veluti igitur in spontaneis illis quodammodo id mouet, quod nihil tunc tangit, sed ante tetigit; sic id, quod semen efficit, mouet cum aliquid tetigerit, quamuis adhuc non tangit: & motus, qui ... st, veluti ars; quæ ab ipsa fiunt, mouet. Non scilicet contingens artifex, quæ efficit,

ost, facit, sed motum organis indens. Patet igitur (inquit) aliquid esse, quod efficit; sed non ita, ut hoc quicquam; nec perfectum id inexistere.

FOETVM AB ANIMA MASCVLINO SEMINI INEXISTENTE constitui non posse. Cap. XXXVIII.

Ecte quidem Aristoteles, entia nulla, quæ nec ipsa, nec ipsorum actiones attingunt, immutare, itaque & entia nulla, à quibus nihil continguntur, immutari posse, enunciat; & ut illa agant, hæc patiantur, sibi ipsis perpetuo cōtigua fieri non oportere, sed satis esse decernit; si illorum uis, actioque ad hæc deferatur. Nam ignis, quę nihil ipse, neq. ipsius attingūt uires, nihil prorsus immutat: at uel longè amota quæ sunt, sed in quæ propriam effundant actionem, in ignem agit omnia. Rectè igitur fœtus, animæq. generationem, & fœtus omninò constitutionem explicasse Aristoteles uideri poterit; si semini animam ipsa actu, perfectamque, & cuiusmodi ipsi inest patri, inditam esse declaret. Nam quæ non contactu, sed medio, organoque agunt, si ei presertim non assiduè adhęreant, sed confecto organo recedūt, ibi tantum sui simile constituunt; vbi organum itidem, mediumque, quo contingūt, & quo agunt, actu, perfectumque, & sui omninò simile effecerint. Id dum potentia remanet, quamlongissimè abest, externum agens eius vt opera actu quid constituat. Siquidem non verè externi agentis est actio; quod nimirum non contingit, sed contingentis organi, mediique. Id porrò vt actu quid faciat, quod ipsum potentia est, fieri omninò non posse Peripatetici inprimis contendunt. At actu, & perfectam animam semini inesse summè quidem id volens, expetensque, nusquam (vt visum est) affirmare audet Aristoteles; quin contrarium passim, apertèque enuntiat. Nulla, inquit, animæ pars, quæ alicui corporis parti non insit. At partem hanc, animatā videlicet, & animal constituendi vi præditam semini inesse impossibile omninò. Animatum enim omne ex semine, inquit: semen igitur antè semen, & sic in infinitum. Et haud ita multò post, Patet, inquit, aliquid semini inesse, quod efficit; sed non ita, vt hoc quicquam, nec perfectum id existere. Et paulò post, De Anima, inquit, quemadmodum cum conceptus, & genitura habeant, & quemadmodum non habeant, definitum iam est. Potentia enim habent, actu verò non habent. Et paucis interiectis, Ars, inquit, principium, formaq. eius, quod efficitur, sed in alio; motus autem naturæ in ipso est, ab altera perfectus natura, quæ actu obtinet formam. Sed habeat ne semen animam nec ne, ratio eadem, atque de partibus reddenda est. Nec enim alia vlla esse potest in alio, nisi in eo, cuius est: neque pars vlla esse potest, qua particeps animæ nō sit; nisi æquiuocè vt mortui oculus. Semen igitur & habere animam, & esse potētia, palam est. Sed enim huius pars nulla generationis causa est; sed quod primū extrinsecus mouit id causa est: quod scilicet vniuocum est, id generat, vt homo hominem. Nec verò ea potentia semen animam habere dixerit quis; quæ ad actum vt agatur, veluti materia opus habeat, circa quam operetur; veluti non speculans Geometer. Talis enim si semini insit, perfecta vtique sit, absolutaque: veluti quiuis non operans artifex. At talis inesse Aristoteli minimè visa est, minimèq; videri potest. Quę enim vel corporis vniuersi, vel cordis vnius forma, perfectioque semini, vt propriæ materiæ, inhęreat, aut insit omninò. Nec verò, si modò vllo actu, perfectaque anima semini inesse Aristoteli visa foret, externum vniuocum agens indagandum ei erat; à quo fœtui anima indatur, & ipse omninò constituatur fœtus. Vt pacto nullo effugere Peripatetici queant; quin ab anima potentia existēte, imperfectaque, anima actu, perfectaque Aristoteli generetur: quo; neque absurdius quicquam, nec proprijs positionibus magis aduersum possi Aristoteli queat: cui scilicet (& rectè quidē) ens nullum

De animal. gen. lib. 2. primo.

lum quicquam agere placet; quod eius naturam, dignitatemque exuperet. Et vel lignearum imaginum exemplum admonere Aristotelem poterat; nequaquam à motu, virtuteque semini à patre indita in menstruo sanguine animam actu existentem, perfectamque generari posse. Non siquidem illarum vlla, quem à priore languentem, imperfectumque accepit motum, vehementem eum, perfectumque, sed languidiorem omninò, minusque perfectum succedenti indere videtur: vt si motu, quo pater sanguinem in semen egit, vel quo semen ipsum commouit, animam actu in eo, perfectamque ingenerare non potuit; quam longissimè abesse semen existimandum est, vt in sanguine menstruo illam generet; languidiùs nimirum agens in magis repugnante, magisque imperfecta re: vt ratione nulla à natura semini inexistente fœtus constitui Aristoteli possit. Nec modus itaque, quo illius partes generat, formatque inspiciendus esset. At inspiciatur tamen & ipse.

GENERATIVA ANIMA SEMINI INEXISTENS CALORE, ET frigore, vt organis, vsa è sanguine menstruo singulas fœtus partes Aristoteli constituit; & cor ante alias omnes, aliarum principium. Cap. XXXIX.

ani. ge. 2. c. 20.

Q*VAECVNQVE* Aristoteles, inquit, natura, aut arte efficiuntur, vtique ab eo, quod actu, & ex eo, quod potentia tale est, fiunt. Semen igitur tale est; motumque, & principium tale habet, vt motu peracto pars quæq; existat, eademq; animata. Neque enim quæ anima caret animalis pars fit. Simul autem partes similares, atque organicę fiunt. Et veluti neq; securim, neq; instrumentum aliud vllũ ab igne solo factum esse dixerimus; sic nec pudendum, nec manum, nec carnem quidem ipsam: nam eius quoque aliquod officium est. Dura igitur, mollia, lenta, rigida, & quæcunque alię affectiones partibus animatis insunt, à calore, & frigore effici possunt: at ratio, qua iam caro, aut os est, non potest; sed à motu proficiscente ab eo, quod genuit, & quod id, quod faciendum est, actu existit, efficitur; veluti quæ arte fiunt. Ferrum enim durum, aut molle à calore vel frigore fit; at verò ensis à motu instrumentorum, qui artis obtinet rationem. Et alibi; Quoniam (inquit) semen vtilis alimenti excrementum est; eo vtique mouetur motu, iuxta quem corpus augetur. Vbi itaque vterum subierit; sanguinem menstruum componit, eodéque, quo ipsum mouetur, commouet motu, minimè eo moueri ineptum: vt qui & ipse vtilis alimenti excrementum sit; omnesq; corporis partes, & quibus etiam mares à fœminis differunt, potentia habeat. Quoniam videlicet ita paratus erat sanguis, vt ex eo corporis partes omnes constituerentur, augerenturque; & id modo semen, & menstrua à sanguine differunt; quòd illud magis concoctum, magisq. laboratum, hęc minus. Veluti igitur actu illud in se partes habens omnes, hęc eas potentia existentia actu facit omnes. Itaq, paulò post, Partium (inquit) secretio, non (vt quibusdam placet) fit, quòd similia ad similia feruntur; quod nimirum si fiat, singula seorsum à reliquis fiãt, eaque omnia simul, ossa, carnes, nerui; sed quod menstruus sanguis potentia animal est, partesq. omnes potentia ei insunt, actu verò nullæ, propterea singulæ ex eo fiũt; & quod actiuum & passiuum vbi coierit, eo modo actiuum agit, eoque passiuum patitur; quo illud actiuum est, & hoc passiuum; id scilicet eoque fit modo, quod & quo illud facere, hoc fieri aptum est; & statim agunt. Fœmina igitur materiam præbet, mas verò motus principium. Veluti autem, quæ arte fiunt, organis fiunt, vel organorum motu, artis videlicet actione; ars verò factorum forma in alio: sic nutritiuæ animæ potentia, veluti postea nutrimento auget, sic & à principio cõstituit calore, & frigore, vt organis vsa. In ijs, n. illius motus, & ratione quadã constituit. Ex eadẽ. n. materia è qua postea augetur, à principio etiã constituitur. Eadẽ videlicet facultas & à principio generat, & postea nutrit, robustior iã & maior facta, non alia vlla re inter se diffe-

„ differentes. Hęc autẽ generatiua, & nutritiua aĩa est, & animalibus, & plantis inexistit
„ Et nõ ita multo post, Tantus, inquit, calor spermatico excremento inest, taleq; habens
„ motũ, & actionem; quę cõmensurata sit ad cuiuslibet partis constitutionem. Quòd si su
„ perauerit, aut defecerit; aut peiora facit, aut manca, mutilaq. : similiter vt in ijs agitur,
„ quę foris igne ad cibũ, aut alium ad vsum coquuntur. Sed in ijs motũ caloris nos mode-
„ ramur ; in illis gignentis natura accõmodat. Vbi autẽ conceptus coietit, id fit, quod in
„ satis. Primum.n. principium ipsis etiã inest seminibus. Vbi verò potentia id existens se-
„ cretũ fuerit ; ab eo & stipes, & radix exoritur. Sic & in conceptibus oẽs quodammodo
„ partes potentia insunt: at principiũ veluti ante pedes magis, & promptiùs actu fieri.
„ Cor igitur primum separatur, & actu fit. Idq; non sensui modò manifestum, sed ratio
„ etiam ipsa declarat. Nam vbi à semine, & à menstruo sanguine secretum fuerit; ipsum
„ se ipsum gubernet oportet, quo se nutriat, constituatque. Non igitur nutritiua modò
„ vis, sed factiua itidem cordi insit necesse est. Signum etiam cor primum fieri, & in eo
„ vitæ principium situm esse, id esse potest; quòd vltimum moritur.

SANGVINEM MENSTRVVM A SVBSTANTIA SEMINI INEXIstente animalis partes agi non posse; nec cor primum, sed neruosum constitui genus; & vteri omninò calorem fœtus opificem esse. Cap. XXXX.

Ecte quidem Aristoteles, quę natura fiunt, oĩa à simili, taliq. actu fieri enũciat; & rectè itidẽ ita paratum esse sanguinem, vt ex eo & nutriti, & augeri, esto & à principio etiam corporis partes constitui queant oẽs; & mẽstruum sanguinem potentia aĩal esse, in animal nimirũ agi posse. Optimè etiam vbi actiuum, & passiuum coeunt, eo modo actiuũ agere, eoq; passiuum pati asserit, quo illud actiuũ est, & hoc passiuum; & id oĩnò, eoq. modo agi, quod, & quo illud facere, hoc fieri aptum est. Vt si semini quid inesse Aristoteles demõstret, quod actu animal sit, vel eius pars aliqua, quę reliquas generare possit, vel naturã omninò, & vim aliquam, quæ sanguinem menstruum in animal agere queat; rectè fœtus constitutionẽ semini assignasse videri possit; sin minus, non rectè. Age itaq; semini inexistentes substantias manifestã-
„ tem illum audiamus. Inest (inquit) in ošum semine quod facit, vt fœcunda sint semina,
„ quod calor vocatur: idq; nõ ignis, nõ alia talis facultas, sed spũs, qui in semine, spumo-
„ soq; corpore continetur, & natura, quę in eo spiritu est, proportione respondens ele-
„ mento stellarũ. Quamobrem ignis nullum animal generat; nec quicquam incombustis
„ constitui videtur, siue humidã fiant, siue sicca. At verò solis, & aĩalium calor, non mo-
„ dò qui in semine continetur, verũm etiã si quid excrementi sit, tñ id quoq. principium
„ habet vitale. Et alibi, Generantur (inquit) in terra, humoreq. aĩalia, & plantæ; quoniã
„ humor in terra, spũs in humore, calor animalis in vniuerso inest: ita vt quodammodo
„ plena animę sint oĩa. Quamobrem consistunt celeriter, cum calor ille cõprehensus, siue
„ exceptus est. Cõprehenditur autem, & humoribus corporeis incalescentibus efficitur
„ veluti spumosa bulla. Nusquã igitur semini, vel rebus omninò alijs, è quibus animalia constituuntur, aliã inesse substantiam intueri potest Aristoteles, nisi spũm; calorem videlicet tenuissimo inexistentẽ subiecto. At longè is languidissimus, qui imperfectũ, incoctumq; menstruum sanguinem, quẽ eius opifex anima, tot, tantorumq. viscerum vsa opera, in cõmodam vllam rem inuertere desperarat, proptereaq. vt inutilem eiecerat, incõmodamque, non in sanguineas modò animalis agat partes, sed in neruosum, osseumq. itidẽ genus omne, inq; ipsum ampliùs spũm, nunquam satis explicet Aristoteles. At non inuertendus modò (vt dictum est) mẽstruus sanguis calori est semini inexistenti, sed è venis ad vterum pertinentibus emulgendus. Neque.n. ex eo fœtus constitui potest, qui in vterum delapsus est; qui nimirum nullo ibi tẽporis momento in grumum abijt; vt optimus testatur Galenus: vt facultate oĩnò spiritus semini inexistẽs do-

De ani cap

Lib gen cap

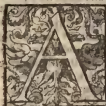
nandus sit, sanguinem è venis, arterijsque exugendi. Hac verò non alia ratione donari queat, nisi qua factū videtur; proprijs videlicet & ipse venis, proprijsq. indatur arterijs, hæq; vteri venis, arterijsq. connectantur, & veluti vnū ipsis factæ ipsarum ostiola occludi prohibeāt; proprijs itaq. venis, arterijsq. inexistens spūs ex vteri venis, arterijsque, quo nobis expositū est modo, sanguinem assiduè attrahat; è quo è venis effluxo, & in cordis, reliquorūq. viscerum integumenta illapso, in eisq. cōpacto, & cor, & viscera reliqua cōstituantur: nec alia oīnò ratione efformari ea imaginari licet. Venas itaq., arteriasq. præexistere oportet, & ipsum ijs insidentem spūm, tum & viscerum singulorum tunicas. Nisi.n. extractus à spiritu sanguis veluti canalibus quibusdam certā, angustāq. in sedem feratur; nec singulę illius portiones ea modò in loca cōfluant, in quibus, quæ ex ipsis constituenda sunt, viscera constitui oportet; nec rectè etiā, certaque compingantur specie. Et neruosum oīnò primum constitui genus, sensus ipse testatur. In abortibus enim, qui haud ita multò post conceptiones fiunt, inq; ouis modicū quid à gallina calefactis, nulla dū sanguinea existente re, & inuolucra, integumentaq., quibus & fœtus vniuersus, & singula contineantur viscera, & venę insuper, atq. arteriolæ conspiciuntur. Vt dubitare liceat nulli, neruosum (vt dictum est) primum genus, eiq. inexistentē constitui spiritum; & fœtus opificem vteri oīnò calorem esse: qui.s. manifestè semen in neruosum genus, & sanguinem in uiscera agit; & qui spiritus etiā ipsius semini inexistentis, & substantiā perficit, & copiam summopere adauget. Neque.n. vel spiritum, qui semini inexistit, tenuiorem ab vteri calore fieri, nec dū externa ab eo seminis tenuitas in vapores agitur, & in neruos compingitur semen, internam in spiritum agi dubitare licet. Nec vero, quòd animalis partes omnes summa cum ratione constitutæ videntur, summaque arte (qua nulla prorsus vti videtur calor, temerè vsquequaque, & effusis agens viribus) alia ab inexistente spiritu seminis substantia indēda Aristoteli fuit, quę fœtum efformantis, cōstituentisq. caloris vires moderetur. Ab vno enim, benèq. vniformi ignis calore, vel quæ benè vniformia apparent, in longè diuersas agi res intuito, & pulcherrimè seminis, sanguinisq. naturam contemplato, & ita paratum vtrumq. intuito, vt ab animalium calore in corporis partes omnes agi posset, nihil verendum erat, ne in vtero in eas ageretur: minus etiam ne constitutæ ex in propria seruarentur natura, nihil vel ab vteri, vel à proprio calore ampliùs arefactę, immutatęue; quas.s. assiduè nouo illapso succo nutriri videret. Cōditoris tantùm nostri industria suspicienda Aristoteli erat; qui talem, tantumq. animalium oīum corporibus, fœminarumq. vteris calorem, eamq. rebus externis dispositionē indidit; vt in partuum singularum constitutionē, nutritionemq. ab illo agi possent. At is nihil Dei opt. max. sapientiā suspiciens vspiam, substantiam ipse & corpori vniuerso, & semini indit, quæ calori, frigoriq. imperet, eorumq. actionē, vt libet, moderetur; intendat scilicet, vbi opus est: nihil vsquā ille declarans, qua ratione, quoue modo eius imperio naturę illę adeò prōptè obtēperent, & nihil inde amotæ actionem sistant, nihilq. admotæ eā intendant; declarandum omninò. Stupidę.n. Aristoteli naturæ agentes, & proprias vires cohibēdi, & actionē omninò, agendiq. modum immutandi insciæ, impotentesq., nec quī illius imperio, aut voluntati obsequantur, nec, si velint, quī possint, intueri licet. Nobis quidem non alia ratione illarum uis, actioq. immutari potest; nisi vel lōgiùs amotis illis, vel proximioribus factis: quæ incorporea Aristoteli anima nusquam moliri posse videtur. Reliquarum porrò animalis partium vltimò moritur cor; nō quòd (vt Aristoteli placet) vitæ principiū in eo situm sit; sed quòd aīalis vitæ, motusq. auctor spiritus crassissimæ eius tunicæ, fibrisq. longè inest plurimus, ægerrimèq. inde elabitur. Quandiu itaq. is inest, viuitque; tandiu & cor viuere videtur, assiduè ab eo constrictum, dilatatumque. Firma certè ratio si sit, anguillis, serpentibusque in caudis vitæ principium indendum sit; quæ scilicet à reliquis corporis partibus abscissæ, & demortuis iam ijs, penitusque immobilibus factis, viuere, mouerique videntur.

BERNARDINI TELESII CONSENTINI

DE RERVM NATVRA IVXTA PROPRIA PRINCIPIA

LIBER SEPTIMVS.

INQVIRENDVM ESSE QVOMODO ANIMA SENTIT, ET quomodo intelligit, & quomodo bona, vel praua fit. Cap. I.

NIMAL ex anima, & corpore, ve è distinctis, diuersisque rebus constare, & animal, quantum ad animam è semine eductã pertinet, spũm esse corpori, vt proprio tegumento, proprioq. inclusum organo, satis (vt existimo) in superioribus declaratũ est commentarijs: & vtriusq. itidem generatio manifestata est. Spiritus modò passiones, operationesq. aperiendę essent; modus scilicet, quo rerum, quæ vniuersæ, externa nimirum spetie, internisq. viribus in spiritum agunt, spetiem, naturamq., & motus percipit; quod sentire dicitur: tum & quo earũ, quæ vel externa modo spotie, vel internis modò viribus spiritui innotuere, quod ignotum est percipit, quod intelligere dicitur: postremò & modus, quo ab ijs, quæ sentit, & quæ intelligit cupiditatibus, odijsue, & alijs huiusmodi afficitur passionibus, & iuxta eas ad operationes commouetur, quæ & ipsæ bonæ, prauaque, & virtutum, vitiorumue, & prout has, vel illas operatur, bonus & ipse, prauusue, & virtutibus donatus, vitiosusue dicitur; & mensura insuper, qua rectè vt operetur, probusque vt sit, vel fiat, afficiendus est, commouendusque spiritus; summè omnia inquiri dignissima, & quibus, si liceat, explicatis, labori huic finis imponi possit.

QVAE, ET QVOMODO SENTIT SPIRITVS, ET QVID sit sensus. Cap. II.

VONIAM presentes modò, vigentesque, eas nimirum modò caloris, & frigoris vires; quę ad spiritum peruenire queant quauis cõtectum carne, neruis inclusum quibusuis, externa insuper titie vniuersa, at clarius certè in molliore ea, graciliore ue, in ea scilicet, à qua dictarum naturarum actiones minus reijciantur, minusque retundantur, percipit spiritus: remotas illas, & quæ ad spiritum nõ perueniant, nusquam prorsus: languẽtes verò (cuiusmodi quæ cibis inesse videntur) non nisi linguę, laxissimæ nimirum carni, mollissimisq. neruis, rebus omninò ille inexistens; quas permeent ille, exuperentque; itaq. ijs inexistentem attingant spiritum: languidiores adhuc (cuiusmodi, quæ aeri, luciq. insunt, existunt) in cerebri modò ventriculis, inque humoribus oculo inexistentibus; ijs scilicet in locis, ad quæ non aeris modo, lucisque viribus, sed aeri ipsi, ipsique luci patens facta est via; in quibus omninò aer ipse, & ipsa lux spiritum ipsum attingat nulla contectum carne, cute nulla; itaque & aeris, & lucis vires integræ, nihilq; ab intermedijs rebus reiectæ ipsum contingant spiritum: & violentas aeris impulsiones externa in cute vniuersa, at languentes

QVID SIT VOLVPTAS, ET QVID DOLOR, ET CVR, QVOVE modo ab ijs, quę sentit, illorum altero afficitur spiritus. Cap. III.

VONIAM vel oium consensu, & sensus ipsius testimonio, voluptas sensus est blandus, iucundusq., & qui spūm summopere oblectat, & veluti excitat, viuificatq., dolor contra tristis, molestusq., & qui spūm diuexat, & veluti deijcit, prosternitq.; & manifestè ea modò dolorē spiritui inferunt, quæ præpotentibus, cōtrarijsq. donata viribus corpus, inexistentemq. spūm à propria natura, propriaq. dimouent dispositione, corrūpunt nimirū; ea contra voluptatē afficiunt, quę similibus, cognatisq. donata viribus corpus, inexistentemq. spūm fouent, & veluti viuificant, & à propria natura, propriaq. dimotū: dispositione ijs vtrūq. restituunt, itaq. conseruant; & voluptatē, quam sensilium actio spiritui affert, non alia ratione affert, nisi quòd (vt alibi ampliùs declaratum est, & iam iā declarabitur) spūm ad motum, ad propriam, s. agit operationem; nam motum proprium esse spiritui operationē, & nihil fortè ab ea minus, quam à propria natura spūm conseruari, suo satis declaratum est loco: liquidò vtiq; patet voluptatē conseruationis, dolorem contra corruptionis, destructionisq. sensum esse. Nisi id fortè obstet, quòd quę in ciborū assumptione, & in seminis emissione percipitur voluptas, magno interdū percipitur cum malo; & multa dolorem simul, summūq. inferūt bonum. At nullo id reijci potest negotio. Non. s. qui assumuntur cibi, & quod emittitur semen, propterea oblædunt, quòd linguæ illi, & hoc vasis, è quibus effluit, inexistentem spūm commouet; sed illi quidem, quòd copiosiores, vel robustiores sunt, quàm qui à ventriculi calore exuperari, & probū in succum agi possint, proindeq. spūm ventriculo, dum in eo retinentur, tum prauum acti in succum venis inexistentem diuexant, corrūpuntq.; hoc verò, quòd plus iusto emissū magno spūs labore reficiendum est, & ampliùs etiā, quòd ipse etiā cum eo emittitur, itaq; & imminuitur spūs. Et quæ dolorem faciunt, nō quod dolorifica sunt bonū spiritui afferunt, sed quòd quæ spūm oblędebant, reijciunt; idq; nō nisi cum aliquo spūs incommodo, maloq. etiam fieri interdū potest. Vt (quod dictū est) ambigere non liceat, quin voluptas conseruationis, dolor destructionis sensus sit. Huiusmodi porrò sensus voluptas cum sit, & dolor; eaq; modò spūs sentiat, à quibus non quidē in aliud actus sit ens, sed à quibus quid patitur, & quid immutatur, & a quibus nouas ad operationes, nouosq. agitur ad motus: vtiq. ab ijs, quę sentit, vel voluptate afficiatur, vel dolore oportet. Siquidē externę, quę corpus subeunt, & spiritum attingunt vires, vel eius naturę similes, cognatæq., vel dissimiles, cōtrariæq; sint oportet; itaq; spiritum vel foueant, conseruentque, vel oblædant, & ad corruptionem agant, vel voluptate scilicet, vel dolore afficiant oportet.

MODVM, QVO AB IIS, QVAE SENTIT SPIRITVS VOLVPTATE AFficiatur, diligentius inquirendū; & quibus conspiciendus est in rebus. Cap. IIII.

VONIAM verò non ibi modò, eaq. rerum actiones spiritum oblectant, quæ alienis eum viribus, & a quibus propria eius natura oppugnatur, & dispositio immutatur, exoluunt, liberantque; à quibus nimirum propriæ spiritum naturæ, propriæque dispositioni restitui existimare licet; sed vbi nulla is afficitur molestia, nihilq. immutata est eius dispositio, quin ibi, ijsque oblectatur à rebus; vbi, & à quibus oppugnatur, & à propria dimouetur dispositione, in amplius scilicet, angustiusue, & magis etiam, à quibus in vtrumq. simul agitur; vt cibi declarant è dulcibus, acidisq. compositi rebus: vtiq. modus inquirendus, quo nulla hæc molestia, sed mirifica spiritum afficiunt voluptate; num. s. (quod dictum est) ad quampiam operationem, & quempiam agant ad motum, & num spiritus eo oblectetur. Quoniā enim alienis a naturis oppugnatus, nō voluptate, sed dolore afficitur spiritus; & voluptas,

quæ à reditu ad naturam non fit, à propria ea operatione fieri visa est oīs; & res alia, à qua fieri queat, nec antiquiorum conspecta est vlli, nec intelligi prorsus potest; ibi modo spiritū oblectari intelligentibus, vbi propriæ naturæ restituitur, vel in ea seruatur: vtiq. quæ spiritum oblectant, & nihil propriæ eum naturæ, propriæq. restituunt dispositioni, quin ab ijs dimouent quid, ad propriam ab ijs operationem eum agi existimandum necessariò est. Id porrò non alijs in rebus, sed in spiritus natura, atq operatione, tum & in rerū, à quibus voluptate afficitur, viribus, actionibusque, & ijs in spiritus passionibus, immutationibusque, quę ab illis fiunt, intuēdum est. Fortè enim quibus à rerum actionibus patitur spūs, immutaturq., ad quampiam ab ijs operationem, & motum ad quempiam agi appareat. Itaq; illę oēs veluti ante oculos ponendæ sunt. Et summopere antiquiores mirari licet; qui non & ipsi idem, & multò etiā, quàm nos, fecerint diligentius: quibus nimirum, veluti & nobis, à rebus, quas sentit, pati āiam, & magis, quàm nobis, animę voluptatem omnem, vel eius operationem esse, vel eam consequi, ibi nimirum modò voluptate animam affici, vbi iuxta propriā operetur naturam, visum est, positumq.; itaq; à quibus patitur, immutaturque, ad propriam ab ijs operationem ipsam agi, placitū itidem est, positumque. Quibus igitur modum, quo in rerum sensu oblectatur anima, modum.s. inquirentibus, quo, à quibus patitur, & dum patitur, voluptate ab ijs afficiatur, modus omninò, quo dū ab ijs patitur, ad propriam agatur operationē, inueniendus, & apertissimè explicandus erat. Nō (quod factum ijs est) id modò enuntiandum; proterea nimirum rerum sensu animam oblectari, quòd sensus animæ propria operatio sit: nusquam prœsertim (vt videtur) nec sentientis animæ substantia, nec eius operatione, nec rerū, quæ sentiuntur, viribus, actionibusque, nec quas illa ab his patitur, passionibus, ijs.s. rebus nusquam satis manifestatis; quibus non rectè inspectis, & veluti ante oculos positis, & modus, quo ab ijs, quę sentit, & quibus propriæ naturę restitui anima non videtur, voluptate ab ijs afficiatur, intelligi minimè queat. Age itaque dictis in rebus, num spiritus ab ijs, quæ sentit, & à quibus patitur, immutaturque, dum patitur, immutaturque, ad propriam itidem operationem, ad motum nimirum agatur, intueamur.

IN RERVM SENSV, A QVIBVS PROPRIAE NATVRAE NON restituitur spiritus, propterea voluptate eum affici; quòd dum ab ijs patitur, immutaturque ad motum, ad propriam scilicet agitur operationem. Cap. V.

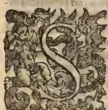
SPIRITVM, substantiam nimirum lōgè tenuissimā, & calore, si eius robur spectetur, benè magno, at qui, quòd tenuissimo inest subiecto, summè exilis sit, summèq; langueat, præditam, in cerebri ventriculis vt in principe sede, tum & in neruoso genere vniuerso contineri, & animalium animæ è semine eductę substātiam esse; & sensum, qui in aīali fit, motumq., & voluptatē, quæ illos consequitur, doloremq. ipsius esse oēm; & mobilem sui natura, motum.s. propriam ipsius esse operationem, summopereq. eo oblectari, seruariq.; huiusmodi nimirum spiritum esse, vt vel à languidissimis agentium naturarum viribus pati queat, immutarique, & vt quiduis commotus summa afficiatur voluptate; & naturarum, quas sentit, id esse ingenium, ac vim, vt rerū, quas subeunt, naturam statim oppugnent, & dispositionem simul in ampliùs, angustiusue agant, aliud nihil immutent, nec immutare queant; quoniam satis oīa in superioribus declarata sunt commentarijs, nequaquam amplius declaranda; attamen, quòd ijs rectè inspectis, quod inquiritur manifestum fit, in memoriam ea (quod factum videtur) reuocanda. Huiusmodi porrò spiritus natura, & huiusmodi rerum, quæ sentiuntur, vires cum sint, actionesque; easque rerum naturas cum sentiat modo spiritus, à quibus patitur, immutaturque: vtiq. ab ijs, quæ sentit, in ampliùs, angustiusue agatur oportet. Et id omninò tantum ab ijs, quæ sentit, pati spiritum

situm, & quæ gustantur, & quæ continguntur declarant omnia. Manifestè enim ab acerbis, austerisque rebus linguam, se ipsum scilicet linguæ inexistentem constringi, & in angustum cogi sentit spiritus, à dulcibus contra, pinguibusque fundi, inq; amplius agi; & eatenus omninò (vt suo amplius explicabitur loco) rerum sapores, proprias s. rerum actiones ille percipit, quatenus dilatare se ab ijs, constringique percipit; à quibus neutrum patitur, insipidæ eæ videntur omnes. Ab ijs itidem, quæ cõtinguntur, si paulò robustioribus præditæ sint viribus, in quibus continguntur partibus dilatari, fundiq; vel cõstringi, & in angustum agi se manifestè sentit spûs; & quæ horũ neutrum agunt, nullum prorsus sui faciunt sensum: vt qui spiritui ab agentibus naturis passo fit sensus, quin is non alterius rei vllius, sed sui ipsius dilatationis, constrictionisq. sit, ambigere non liceat. Quoniã igitur ab ijs, quæ sentit, quòd ab omnibus patitur, dilatetur, constringaturue ab oĩbus spûs oportet; & dum horum alterum patitur, cõmoueatur omninò quid necesse est (qui.n. nihil cõmotus in amplius, angustiusue agatur,) vtiq. à rebus, quas sentit, pati simul, & ad motum, ad propriam videlicet agi videtur operationem. Itaq. à quibus patitur, dilatatur scilicet, constringiturq., propterea voluptate spûs afficitur, quòd ad propriam ab ijs operationem, ad motum nimirũ agitur. Et propterea omninò in rerum sensu, à quibus propriæ naturę restitui videri non potest, voluptate spũm affici, quòd commoueatur, voluptas declarat, qua mirifica in sonorum perceptione afficitur. Siquidem sonos nõ aliud esse, nisi aëris motus ad spiritum delatos, & spiritui cõmunicatos, & antiquioribus visum est, placitumq. omnibus, & suo nobis apertissimè declarabitur loco. Quę porrò non à reditu ad naturã, sed à propria operatione spiritui fit voluptas, diuersis ab operationibus, aut diuersis modis fieri, aut diuersa omninò esse non potest: siquidem substãtiæ vnius vna est operatio. Nec propterea à rebus, quas sentit, voluptate affectus, quòd ab ijs in amplius, angustiusue agatur, à quibus id patitur, voluptate ab oĩbus, quin summa à quibusdam afficitur molestia; quòd nimirum vt dilatatus, cõstrictusq. voluptate afficiatur, id modò dilatandus est, constringendusue, vt commoueri se, non (quod ab immoderatis rerũ viribus patitur spiritus) à propria etiam natura, propriaq. dispositione dimoueri, ad corruptionem s. agi se sentiat. Id.n. vbi fit; vbi videlicet non cõmotionis modò, sed immutationis, corruptionisq. sensus, & amplius is spiritui fit; summo is dolore, summaq. afficitur molestia. Itaq. graues cibi oẽs, molestiq;, qui nihil spiritus naturam oppugnare, at eius modò dispositionem plus iusto immutare, immoderatè. Sin amplius, angustiusue agere videntur; pinguissimi nimirum, acerbiq; suauissimi contra, qui blandè illorum alterum agunt, dulces nimirum, acidiq., eòq. amplius simul commisti. Nam vbi alter modò agit; itaq; vel dilatatur, vel constringitur modò spiritus; id dilatatur, constringiturq., quod ab altero dilatari, constringiq. potest, nihil vlterius, aut modicũ quid dilatatus, constrictusue, nulla is amplius, aut modica voluptate, quin molestia quadam, quodam certè afficitur fastidio, iam diù à propria dimotus dispositione, & nullo amplius commotus motu: at voluptate summa, si simul illi, & quadam agant ratione. Siquidem assiduè quod ab altero constrictum est, id ab altero dilatatum, magis commouetur, & minus à propria dimouetur dispositione; & quod assiduè ab ea recedit, assiduè itidem ad eam redit. Et voluptatem nullam, nullamque spiritui molestiam cibi inferunt, qui ijdem, quibus ipse, & lingua, vel proximis donati sunt viribus: itaque insipidi videntur, dicunturque; quòd nihil linguam, eiq. inexistentem spiritum dilatantes, constringentesuè, nullo cum commouent motu. Et ciborum quorumuis seminis si non cuiusuis, at eius certè contactus ampliùs spiritum oblectat, quod bene concoctum est, benèq. mordax factum, plurimò nimirũ, benèq. eo calido refertum spiritu. Vt.n. non aptioribus id, neq. alijs omninò, quàm cibi quidam, & quædam vina spiritum blandè commouendi donatum sit viribus, at maiorem fortè eius portionem proximius certè, quem commouet,

attingit, Nam minus concoctum quod est, cuiusmodi & fœminarum, & eorum omnium, qui frigidum sortiti sunt corpus, existit, quòd languido donatum est calore, itaque modicum quid spiritum commouet, exili cum voluptate, penè & nullo elabitur cũ sensu, Quin acribus, mordacibusque vaporibus in partibus ingenitis, quòd ijs inexistens spiritus ab inhærentibus illis, & diu, assiduèque agentibus mordetur, & veluti eroditur, eodem, quo & vasis semine turgentibus, stimulo, eodemque exagitatur pruritu; & partibus contricatis, summa, & eadem penè, qua in feminis emissione, voluptate afficitur, siquidem eodem & in his modo, quo & in vasis, è quibus elabitur semen, à præter labentibus vaporibus commouetur spiritus. At vnde digressi sumus, redeamus; & vniuersalem Aristotelis de sensu sententiam explicemus.

QVALIS SIT ANIMA SENSITIVA, ET QVOMODO Aristoteli sentiat. Cap. VI.

3. de an. tc. 53. et seq.

SENSVS (inquit) potentia est; non enim semper sentit, sed sensibilibus opus habet, à quibus motus, & ad actum actus, fiat actu sensus. Quoniam vero omne, quod ad actum agitur, tale est ipsum potentia; & ab eo agitur quod tale est actu: sensitiuum igitur potentia est, quale sensile actu; & priusquam à sensili passum est, dissimile, passum verò simile, At pati sensum à sensibilibus non propriè dictum intelligas; non siquidem corrumpitur sensus potentia, dum fit actu, sed perficitur potius. Fit autem similis sensilibus, ipsorum formas absque materia suscipiens; veluti cera annuli formam absque auro, sic & visus ab habente colorem, colorem tantum absque materia: nec tamen ipsorum fit veluti materia. Stupida siquidem materia nec sentit, nec iudicare potest; sensus verò sensilia & sentit, & iudicat. Nihil scilicet anima modo vllo percipere Aristoteli visa est vsquam, nisi quæ ipsi induntur, & quæ ipsa fit. Et modum itaque, quo intelligit, edocens, ea itidem intelligere statuit, quæ ipsa fit; itaque quę sentit, potentia esse omnia; vtque ea sentiat actu ea facienda esse; eorum scilicet formas suscipiendi facultate donata esse, & suscipere omninò eas, eæque fieri ipsa, vbi in ipsam eæ agunt. Pati igitur anima ab ijs, quæ sentit, visa est Aristoteli, at nihil eã tamen ab illis corrumpi vnquam, quin perfici magis, summa ab illis voluptate affectam intuito; id seorsum ab alijs entibus euenire animæ sensitiuæ visum illi est, vt rerum formas omnium suscipiat, nihil ab illarum vlla corrupta vnquam, nec à propria dimota natura, nec illarum vllius prorsus materia facta, Idq; inde colligit; quòd nõ materiæ more, nullo illas cum sensu, nulloq; suscipit cum iudicio; sed suscipere se eas sentit, iudicatq.; vt in propria permanens natura alia fieri possit. Simul igitur & pati à sensibilibus: (siquidem quod potentia est actu fit) & perfici, quòd quæ fieri potest, & quæ potentia est, ea fit omnia, nihil à propria dimota natura.

ANIMAM NON QVOMODO ARISTOTELI PLACET sentire. Cap. VII.

NON temere quidem, nullaq; ratione, quæ sentit, queq; intelligit anima eorum formas suscipere, & ea quodammodo fieri Aristoteli videtur. Quæ enim nullo modo ipsi insunt, nec ad ipsam delata sunt vnquam; ea vt percipiat pacto nullo fieri potest. Quæ igitur animæ sentienda, percipiendaq; sunt; necessariò eorum natura, substantiaq; aliquo modo animæ indenda, at non eòusq; tamen, vt ea ipsa fiat. Non siquidem vt ignis naturam, viresque sentiat spiritus, ignis natura penitus assumen-

assumenda est, ignisque ipse faciendus; sed vel modicum quid ab eo calefactus, dilatatusque, calefaciendi eum, dilatandiq. facultate præditum optimè sentit. Rectè igitur Aristoteles rerum formas, quæ nullo modo, nullaque ratione animæ insunt, nulla eas ratione ab anima percipi posse intuitus, non rectè quas sentit, verè animam eas suscipere, easque ipsam fieri statuit; quas scilicet vel modicum quid ab eis passa,& modicum quid immutata penitus sentit, percipitque. Rectè itidem ab ijs,quæ sentit,anima perfici videtur, summa ab eorum multis voluptate affecta. Quin & modus interdum, quo ab ijs perficiatur, cõspectus Aristoteli videri potest: & si quidem sui ipsius, propriarumque positionum memori diligentius inspectus is foret, conspectus (reor) tandem foret. Quoniam verò non propriæ animæ substantiæ conseruationem, perfectionemve, sed propriam operationem voluptas Aristoteli consequitur, summa in quorumdam sensu voluptate animam affici, & ab exuperantibus sensilium formis,ab ijs nimirum, quæ penitus susceptæ sunt, penitus destrui, penitusque corrumpi intuito; nequaquam à sensilibus perfici, quòd eorum formas suscipiat, eaque ipsa fiat, sed quòd ab ijs ad propriam agatur operationem, existimandum illi omninò fuit. Et nulla quidem ratione sensus Aristoteli impugnandus erat vllus, summè eos incusanti, qui sensu post habito rationem insequantur: at multò certè minus manifestus,qui est,obscura ratione, languidaque,& quæ proprijs etiam positionibus aduersetur,reijciendus fuit. Ab exuperantibus nimirum sensilium formis, ab ijs videlicet, quæ penitus eam occuparunt, penitusque ab ea suscepta sunt (neque enim robustissimę quæ sunt, at quas vel è longinquo, vel breui agentes reijcit anima, sed vel languidissimę, at quæ penitus eam subeunt, occupantque, quæ omninò penitus ab ea suscipiuntur, exuperantes Aristoteli videri, poniq. debent) corrumpi animam intuenti, enuntiãtique, quin ab omnibus, quæ eam occupent, corrumpatur, atque exitio detur, dubitare non licuit. Itaque si à quibusdam commota tantùm, affectaque illa appareat, non & corrupta itidem, non penitus animæ susceptæ ea videre debuere, veluti neq; alijs entibus naturæ, a quibus immutata ea quid, at non penitus corrupta sunt, inq; alia acta entia. Nec verò non entium reliquorum more externis susceptis formis animam corrumpi statuat; quòd reliqua quidem entia non puras, sincerasque, sed cum materia omnes, & nullo cum sensu, anima verò formas nulla cum materia, & cum sensu suscipit, iuditioque: nihil enim sensui, propriisque etiam positionibus magis aduersum proferre Aristoteles queat. Vel oculis scilicet ipsis intueri licet, quæ externis ab agentibus entia in quæuis induũtur formæ, nulla eas cum materia, sed puras, nudasq. indi; quæ scilicet non entis, cui præinexistunt, commistione, contactuque, sed nudis modò eius viribus, actioneque, & eodem prorsus agentibus modo, quo & in sensoria, ipsamque agunt in animam. Tum ne formæ quidem ipsæ externo ab agente immitti Aristoteli videntur, sed singulæ è propriæ materiæ sinu educi: vt nec ipsæ quidem suscipi, nec materiam vllam secum afferre videri possint. Ipse itidem sensus, & propriæ itidem positiones Aristoteli manifestare potuere, quæ patiuntur entia quodam cum sensu pati. Nam & mutuò sese exhorrere, aufugereque entia intueri poterat: & calorem frigoris aduentu sese colligere, introque agere, & è contra, conspectum Aristoteli est, positumque: quibus igitur, velit, nolit, sensum attribuat necesse est. Quid enim quas non sentit vires ens, eas reformidet, vitetque vllum? Quod igitur dictum est, nequaquam à sensilium formis animam perfici Aristoteli existimandum fuit, quòd eas ipsa suscipiat, eaque actu ipsa fiat: sed quòd ad propriam ab ijs agitur operationem. Nec verò conspectum id, positumque Aristoteli dixerint: formarum enim susceptionem, earumque cognitionem, sensumque propriam esse animæ operationem visam ei esse, positamque. Manifestè enim animæ substantiam eo propemodum modo à susceptis formis perfici Aristoteli placet, quo tabella, in qua figuræ multæ depingi queant, si in ea describantur omnes, perficiatur; passa nimirũ

a sensilibus, non operationem ipsa operata vllam: & sensum (vt visum est) sensilibus similem fieri statuit, passum ab ijs, immutatumque. Passio porrò cum Aristoteli sit sensus, vel per passionem saltem fiat, immutationemque, & summè eam dolorificam interdum, & quæ exitium etiam inferat; quî operatio itidem, quæ & voluptatem, & robur operanti animæ Aristoteli etiam indit, & quæ à proprio animæ ingenio fluat, poni possit, nusquam Aristoteles explicet. Nobis id obijci non potest. Nam si quoniam externis à rebus aliud nihil pati anima potest, nisi constringi, dilatariue, itaque quibus à rebus patitur, ab ijsdem & ad motum, ad propriam nimirum illa agitur operationem; nequaquam tamen (quod Aristoteli fiat necesse est) si formarum susceptio, cognitioque, & sensus propria animæ operatio ponatur, vel passio ipsa, vel eius perceptio animę operatio posita est vnquam. Age verò, quoniam non quomodo Aristoteli placet, sentit anima, seorsum eorum natura, actioque, quæ vniuerso in corpore, & quæ certis eius in partibus percipiuntur, quæ, propterea quòd in eis solis quędam sentiuntur, sensoria dicuntur, explicentur.

NON EA TANTVM, QVAE VNIVERSO IN CORPORE PERcipiuntur, ab anima contingente, contactaque, & tactu omninò percipi, sed magis etiam, quæ in lingua, naribus, oculisque sentiuntur; & sensus omninò omnes, vno auditu excepto, tactus esse. Cap. VIII.

VAE vniuerso in corpore sentiuntur, propterea quòd ibi sensum modò faciant, vbi continguntur, contingunt que, tactilia ab antiquioribus dicta sunt, & animæ portio, seu facultas, quæ illa sentit, tactus; quæ verò in lingua percipiuntur, sapores, & animæ facultas, quæ eos percipit, gustus; quæ in naribus, odores, & quæ eos sentit, odoratus, olfactusque; & visus, quæ lucem, coloresque in oculis intuetur; auditus, quæ sonos in auribus percipit. Rectè quidem; diuersarum.n. rerum vires, actionesque, & quæ non eadem in parte, nec modo eodem percipi videntur, proprijs singulæ vocibus appellandæ sunt: at non rectè ijdem, quæ ab vna, eademque anima, & vna, eademque eius facultate, & vno insuper percipiuntur modo, pluribus ea animæ viribus, & modis itidem pluribus percipi, & gustum, olfactumque, & visum à tactu diuersum posuere; qui non tactus modò sunt omnes, sed multò etiam, quàm qui tactus dicitur, exquisitiores. Non scilicet ea modò, quæ vniuerso in corpore percipiuntur, & quæ tactilia (vt dictum est) dicuntur, propterea percipiuntur, quòd eorum actio, & vis, substantiaque spiritum contingit; sed magis quæ in lingua, & multò etiam magis, quæ per nares, & quæ in oculis percipiuntur. Vnus sonus, commotus nimirum aër ad spiritum non defertur, cumque non contingit, sed quo dictum est modo impellit: quæ sentiuntur reliqua, non alio modo spiritum immutant, nec immutare possunt, nisi contingentia illum. Vt non gustus modò, qui antiquioribus itidem tactus visus est, manifestè ciborum contactu fieri visus, sed multò odoratus ampliùs, visusque tactus poni debeat. Quoniam verò quæ linguæ apposita inexistentem spiritum contingunt, immutantque, & commouent, alijs corporis partibus indita, infixaque nihil ad spiritum illis inexistentem perueniunt; & lux itidem, atque aër, quantumuis reliquis corporis partibus vniantur, spiritum tamen non attingunt, nisi per oculorum tunicas, perque nares ad eum deferantur; & diuersæ ciborum, lucisque, & inspirati aeris sunt vires, naturaque: seorsum omninò ciborum, lucisque, atque aeris contactus, perceptionesque inspiciendæ sunt. Liceat verò vsitatis singulas vocibus, eorum nimirum, quæ vniuerso in corpore percipiuntur, contactum, sensumque, ta-

ctum, eorum, quæ in lingua, gustum, eorum, quæ per nares, odoratum, eorum verò quæ in oculis, visum appellare.

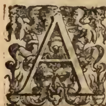
QVAE VNIVERSO IN CORPORE SENTIVNTVR. Cap. VIIII.

ONGAE tenuissimus spiritus (vt in superioribus expositum est commentarijs) & à calore quouis, & quouis à frigore educi, destrui, extinguiue aptus, vel imo in corpore recondendus videri poterat, vel externa eius superficies summè duranda. At horum alterum factum si foret, statim animal corrumpatur. Nihil enim partium, externarum præsertim, quæ alienarum rerum actioni expositæ sunt, passiones & ipse patiens, nihilque eas sentiens, nihil ea, à quibus illæ fiunt, declinet: corrumpantur itaque illæ, & ipse itidem paulò post pereat spiritus. Neque enim integumento spoliatus spiritus, & veluti carcere adaperto ambientis sustineat vires, aut non ipse statim euolet. Corpori igitur vniuerso, & externæ inprimis eius superficiei indendus fuit; & molles quidem partes internæ omnes faciendę; quę scilicet ab externis obtectæ, defensæque non nisi ab inexistentibus rebus pati possent; quarum vel languentes vires spiritui percipiendæ sunt; vt similes, cognatasque retineat; alienas, contrariasq; eijciat, expellatque: diù enim retentæ, partes tandē, quibus inhęrent, obledant, corrumpantq;. At externæ partes, earumq; pręsertim superficies, qualis facta videtur, crassiuscula oīnò facienda fuit; & quam nō nisi robusti caloris, frigorisque vires, à quibus solis perdi poterat, permeent, peruadantque, & ad inexistentē spiritum deferantur: quas igitur, nihil dum illis magnum quid passis, ipse itidem sentiens, patiensque spiritus ea, à quibus fiunt, declinet. Neque enim externarum partium corruptionis sensus spiritui dādus fuit, cuius scilicet frustra datus sit, sed earum immutationis. Vniuerso itaq; in corpore, & vel externa eius in superficie duriuscula (vt dictum est) facta vigentes, viuasque agentium naturarum vires sentit spiritus; à quibus nimirum in vniuersa illa ipse patitur, immutaturque: languentes nihil in externis percipit; quæ videlicet ab eorum duritie, crassitieque rejectæ nihil ad spiritum perueniunt, nihilq; eum immutant. Vniuerso itidem corpore, & vel externis in partibus rerum, quas contingit, dispositionem, tenuitatē scilicet, crassitiemque, & quę horum sunt generum percipit spiritus. Vel enim quæ continguntur neruis, inexistētiq; cedunt spiritui, vel renituntur, resistuntque, & neruos, spiritumq; in angustius agunt, constringuntq;. Quod si quid aliud, vbi spiritus patitur, pati se sentit; & læuitatem itidem, atque asperitatem, partium scilicet æqualitatem, & inæqualitatem: æquabile enim quātumuis, & modo quouis à spiritu contrectatum nihil eum separat, nihilque distrahit; inæquabile verò, difformeque, vel leuiter compressum, vel contactum modò, spiritum diuidit, & veluti discerpit: quæ & ipsa vbi patitur spiritus, non modò pati se ea sentit, sed summa cum voluptate, vel molestia. Quin & rerum leuitatem, grauitatemq; spūs percipit, pondusque. Vel enim quod subleuandum est, substinendumquē, nullo subleuat, substinetq. labore, & nihil prorsus ab eo deprimitur, vel ægrè & subleuat, & substinet, ab eiusque pondere opprimitur, grauaturque. At licet corporum (vt dictum est) conspissationem, situmque, & pondus percipiat spiritus, minimè per se ea sentit, sed veluti ex accidenti quodam. Neq; enim vel tenuitatem, crassitiemque, & quæ horum sunt generum, nisi comprimat, neq; æquabilitatē atque inæquabilitatem, si veluti in puncto contingat, nec pondus, nisi subleuet, substineatq;. Solas agentium naturarum vires, propriè & per se sentit spiritus; à quibus scilicet quouis modo contactus patitur, immutaturque; vt earum modo sensus per se videri possit, aliorum omnium veluti ex accidente.

QVAE

QVAE IN LINGVA SENTIVNTVR, ET QVID SIT SAPOR. Cap. X.

T vero quoniam (vt in superioribus expositum est commentarijs) cum corpus vniuersum, tum ipse assiduè imminuitur spiritus; itaque vt vterque reficiatur, res assumendæ sunt, quæ in vtrumque à languido animalium calore exuperari, inuertique possint: & huiusmodi ciborum omnium naturam esse cum oporteat; vnoq; excepto igne, reliquorum nostrorum entium vires, vel quæ robustissimæ sunt, & quę mollissimis animalium corporibus inditæ penitus ea corrumpant, perdantque, quòd ab amplioribus ambientis viribus assiduè reiectæ, retusæq. nihil cutem subire, proindeque nec spiritui densioribus in rebus contento innotescere possunt; proindeq. externis in corporis partibus propriarum rerum virium nulla prorsus, at earum modò, quæ ab ambiente ijs inditæ sunt, sentitur actio: vtiq. ne res assumerentur, quæ animalium vires exuperent, organo assumendæ fuere benè molli, beneq. laxo, quod scilicet non externæ tantùm, robustæque rerum vires, sed propriæ itidem vel ab illis imminutæ, reiectæque permeent, peruadantque, lingua nimirum. Ei igitur inexistens spiritus non vigentes modo, viuasque rerum vires, sed languentes eas penè, & demortuas, & veluti stertentes, non scilicet externum modò calorem, externumque frigus ab ambientis rebus inditum, sed internam itidem naturam vel (quod dictum est) ab externa reiectam, exuperatamque, & vtriusq. actiones simul percipit. Externus porrò calor, externumque frigus nullum spiritui saporis sensum facit; quòd ab vtroque, & natura, & dispositio immutatur, calefit nimirum, vel frigefit, & vel in ampliùs expanditur, vel in angustius cogitur, at nō ex æquo immutationem vtramq; percipit spiritus, sed illas longè promptius, longèq. clarius. Quin vbi paulò vehementius ipsius natura immutatur, dispositionis immutationes nihil ille sentit: & ibi oīnò tantùm manifestæ hæ fiunt, vbi summopere illæ languent. Vt cibi, potionesque declarant: quę quibusuis donatę viribus, quantumuis scilicet sapidę sint, si feruentes, gelidęue assumantur, magno quidem calore, frigoreue, at nullo spiritum afficiunt sapore; magnū videlicet sui ipsius naturę, at nullum dispositionis immutationis spiritui sensum inferunt. Itaque vel si alienæ, quæ perpetuò cibis insunt, naturę dispositionem & ipsę immutent, proptereaque sapidas & ipsas esse oporteat, nullum tamen saporis sensum faciunt; quòd in robustiore proprię naturę immutatione dispositionis immutatio penitus latet. Manifestissima autem fit in proprijs ciborum, potionūque actionibus quibusuis; quod proprię illorum vires à longè amplioribus ambientis viribus reiectę, retusęque adeò languent, vt (quod externæ naturæ nunquam pati videntur) tactum omnem penitus lateant, proindeque nihil linguam, nec inexistentem itidem spiritum propria afficiunt natura: quin illorum multi nihil fortè linguæ ipsius, at inexistentis modò spiritus dispositionem immutant. Itaque non adeò vehementer propria natura immutata, vt ipsius modò immutationi intentus sit spiritus, dispositionis immutationem perbellè percipit. Et vel cutem ipsam, & quas ea contingit carnes, res omninò, quę multò, quàm lingua est, duriores sunt, densioresque, nihil (quòd sentire liceat) ab appositis medicamentis concalefactas, frigefactasue molliri ab ijs, liquarique, & in ampliùs expandi, vel durari, constringique & in angustius cogi cùm intueamur; & manifestè si non à cibis quibusuis, ab ijs certè, qui paulò robustioribus donati sunt viribus, in qualibus ipsorum actiones, & agendi modus inspiciendus omninò est, lingua, inexistensque spiritus cum dilatetur, fundaturque, vel compingatur, constringaturque, & vel ueluti læuigetur, vel exasperetur, mordiceturque, atque erodatur, lingue omninò dispositio cum immutetur, calefieri uerò,

frigefioriq; ; à nullis hoc quidem, à perpaucis illud cum sentiamus; & ab ijs modò, quibus (cuiusmodi aromatum multis, alijsque, & cæpis inesse videtur) robustissimus inest calor: patet vtique non linguæ, inexistentisque spiritus naturam, sed dispositionem à saporibus immutari; & saporum sensum propriæ ciborum naturæ actionis, vel spiritus passionis, & ipsius omninò dilatationum, constrinctionumque sensum esse. At age modò, vel si nihil sibi ipsi discors sensus vniuersi naturam, & sensuum singulorum substantiam, modumq; quo singuli sentiunt, posuisse videatur Aristoteles, itaq; illis expositis, reiectisque, sensibus singulis natura indita Aristotelis est, modusq. quo singuli ei sentiant, nihil ampliùs exponendus videri posset: quoniam quæ singularia sunt, non satis fortè vniuersali ratione inspici possunt; & multò manifestius singulari, propriaq. inspiciantur inspectione; quę seorsum degustus, singulorumq. sensuum natura, & de singulorum sentiendi ratione, multòque etiã diligentius, quæ de saporum constitutione, naturaq. Aristoteles tradidit, exponãtur, examinenturq. & ipsa.

QVOMODO ANIMA SAPORES ARISTOTELI SENTIAT, ET in quibus illum explicans incusandus videri potest. Cap. XI.

" GVSTVS (inquit) Aristoteles potestatem habet gustabilis excipiendi, 2. de.
" dijudicãdiq. per similitudinem ad ipsum gustabile, quæ fit alteratio- te. 1
" ne quadam; & potentia omninò gustabili similis est; fit autem actu similis, passus ab illo, immutatusq. Sẽsitiuam animam nõ magis sensilis potentia esse, quàm eorum quoduis potentia reliqua omnia, minimèq; sensum fieri, quòd actu id anima fiat, à quo patitur, immutaturq., sed vt sentiat, quãuis sensilis actionem, & modicam sentientis animę passionem satis esse, ita declaratum videtur, vt singulis in sensilibus ampliùs si declaremus, superflui, & non veritatis manifestandæ studio, sed vel Aristotelis odio, vel ambitione tracti hominem insectari videri possimus. Nihil etiam ampliùs incusandus videtur Aristoteles sensus singulos à proprijs sensilibus perfici statuens, quòd singuli propriorum sensiliũ formas, quæ potentia sunt, suscipiunt; actuq. eę fiunt, nihil ab illis corrupti, satis, vt videtur, dãnatus, sensum vniuersum, qua dictũ est, ratione, perficiẽs. Nisi fortè ampliùs reprehendendus ille videatur; quòd singulorum sensilium perceptio non vniuersali, sed propria ratione, nec verbis oinò, sed ipsis demonstanda erat rebus: quæ nimirũ gustabilium sunt formæ, & quomodo eas suscipit, eæque anima fit, declarandũ erat. Singulares siquidẽ res sensui manifestandæ sunt, aperiendæq.: id fieri si non potest, vniuersalis illa ratio improbanda prorsus, reijciendaque. Vel ipsius.n. Aristotelis testimonio ea modo vniuersales rationes firmæ sunt, veræque, quibus singularia cõgruunt, consentiuntque. Id etiam communiter in sensilium omnium, & in tactilium præcipuè, gustabiliumq. perceptione mirari Aristotelem licet; quòd à gustu ea excipi, dijudicariq. per similitudinem ad ipsum gustabile, quæ alteratione quadã fiat, decernens, gustum, & sentientem animam omnem necessariò corpoream ponendã esse non animaduertit. Qui enim incorporea si sit, formarum, quæ materiæ penitus immersę sunt omnes, actionem sentiat, easq. ipsa suscipiat, & ea omninò ipsa fiat, passa, immutataq. ab illis? At quoniam longè à nobis diuersus Aristoteles nequaquã (quod nobis factum est) sapores caloris vnius actiones esse omnes decernit, nec cuiuis molis dispositioni, sed vni eos indit aquæ humiditati, eorumq. efficientiam terræ attribuit siccitati; & calor in eorum constitutione nihil aliud agere ei videtur, nisi quòd hanc illi afficit, vnitq.; & dulcem, amarumq. eorum extremos ille ponit, reliquos ex his sibi commistis fieri decernit: Age rationes, quæ eum, huiusmodi vt poneret sapores, impulere, exponantur, examinenturque. Nam qui sapor cuius, quantiq. caloris actio sit, in proprio nobis declaratum est commentario.

SAPORVM MATERIAM AQVAE HVMIDITATEM, EFFICIENtem causam terræ siccitatem, & dulcem, amarumque illorum extremos esse, reliquos ex his sibi ipsis commistis Aristoteli fieri, & horum medios esse videri. Cap. XII.

ATERIAM, quæ naturā quampiā susceptura est, eius ipsam penitus expertem oportere esse satis alibi declaratum supponēti Aristoteli; & quæ nec actu, nec potestate humida sunt, quæ scilicet assumpta, mansaque nihil emolliuntur, nihilq. humescunt, sed in propria duritie, propriaque seruantur siccitate, nullū ab ijs saporis sensum nobis fieri sentienti, itaque saporum materiam & insipidam sui natura, & humidam oportere esse intelligenti; & aeris humiditatem longè tenuiorem, quàm vt sapor affigi ei possit, illis, intuenti (quod reliquum fuit) aquæ humiditatem saporum materiam ponendam esse visum est. Tū quoniam ex insipida sapida ea vt fieret, contrarias scilicet vt assumeret vires, contrariā à natura, itaq; à siccitate immutāda, crassities nimirum quæpiam adijcienda Aristoteli erat, & ab ignis siccitate (quòd non ipsa, sed calor propria est ignis natura; & nullam omninò ab eo aquæ crassitiem indi, quin in summam eam agi tenuitatem intueretur) fieri id non posse iudicanti, aquæ humiditatem à terræ siccitate immutari, & ex insipida sapidam fieri, & hanc efficientem saporum causam ponendam esse visum est. Et quoniam inopta per se terræ siccitas aquæ humiditati affigi, & calor ad saporum cōfectionem conferre quid Aristoteli visus erat; caloris opera aquæ humiditati terræ siccitatem affigi, proindeque calorem saporum veluti concausam esse visum illi est. Itaque saporem definiens, Sapor, inquit, affectio est aquæ humiditati à terræ siccitate indita. Id etiam, vt modo, qui dictus est, sapores constitui statueret, Aristotelem induxisse videtur; quòd insipida per se, propriaque natura aqua per sal, cineresque, per terræ scilicet species colata, salsa fit, amaraque; & quòd passim è terra amaræ, acidæque emanant aquæ. Nec verò, quòd terra saporem quempiam sortita sit (nā & ipsa, & reliqua simplicia corpora, veluti & aqua, saporis penitus sunt expertia; & si quæpiam illius portio sapida est, humiditatis ea ad mistione huiusmodi Aristoteli facta est) sed quòd terram aqua pertransiens ab illius afficitur siccitate: & diuersos terram pertranseuntes aquæ assumunt Aristoteli sapores; quòd diuersa siccitatis copia ijs immiscetur. Saporum porrò extremos dulcem esse, amarumque, reliquos horum medios, & ex horum omninò commistione, veluti & colores ex albi, nigrique complexu, exoriri ille decernit.

RERVM OMNIVM OPIFICIS DEI POTENTIAM AEMVLATVS, & rerum naturæ, sibique ipsi contrarius ex aqua, terraque, insipida vtraque, sapores constituit Aristoteles. Cap. XIII.

ELIQVIS rebus naturas indens Aristoteles cum ipsarū opifice Deo mihi quidē de sapientia contendere videtur, alias ipsas faciens, atq; à Deo factæ sunt: at sapores cōstituens modis multis potentiam etiā illius æmulari manifestè apparet. Ex aqua enim, & terra, insipida vtraque, & neutra ipsarum à calore aliud passa quicquā, nisi quòd per se simul vniri ineptæ illius opera vnitæ sunt, iunctæque, sapores constituens, è non ente omninò, è nihiloq. ipsos educit, creatque; & quas calori Deus indidit vires, penitus ei demit, & quæ frigoris sunt, attribuit. Siquidem calor, ipsius imprimis Aristotelis testimonio, quæ diuersi sunt generis seiungit, segregatque, & humiditatem perpetuò è siccitate educit, extrahitque omnem, non huic illam agglutinat. Tum & calorem cibis inexistentem (à quo non entium modò actio-

nes

nes omnes ædi, ſed entia ipſa omnia conſtitui Ariſtoteli etiam videntur interdũ) ſter-
tentem in illis, nihilque agentem facit Ariſtoteles; & ſiccitatem (quam ſecundis præ-
ſertim in corporibus nulla prorſus agendi vi donat, ſed penitus inertem, & caloris,
frigoriſq. opus eſſe decernit) actionum multarum, & benè vehemētium potentem fa-
cit; & languidiſſimis, vt videtur, rationibus. Non propterea ſcilicet cibi, qui ſicci ſui
natura, denſique ſunt, dum nihil conteruntur, nihilque molliores fiunt, nullo lin-
guam afficiunt ſapore, quòd inſipidi ſunt, & ſapidi vt fiant, quæpiam ijs immiſcenda
eſt humiditas; & contritis illis, adapertiſq. linguam immutandi, afficiendiq. vis indi-
tur, quæ ſapor dicitur, quòd linguæ humiditati, quo illos ſubeat, patefactus eſt adi-
tus, & illos omninò hæc ſubit. (qui enim adeo nullo temporis momento linguæ hu-
miditas vim, ſaporemque ab illis aſſumat, qui nullus ipſis inexiſtit, aut ipſa ſaporem
illis indat quàm longiſſimè à proprio diſſidentem?) ſed manifeſtè propterea nihil dũ
contriti, nullo linguam ſapore afficiunt, nihilq. eam immutant; quòd propria ipſo-
rum natura, & proprius ipſorũ calor à longè amplioribus ambientis viribus reiectus,
retuſusque in ipſorum præſertim ſuperficie veluti ſtertit; & proprias is vires manife-
ſtare, & agere omninò vt queat, veluti excitandus, & veluti in aperto ponendus eſt:
moles ſcilicet, cui ineſt, in minutiſſima fruſtula diſrũpenda, internus nimirum calor,
& qui non adeò ab ambientis viribus retuſus eſt, excitandus, & linguæ admouendus.
Id porrò vbi factum eſt, isq; agit calor, vtique & eius manifeſtatur actio; ſapor nimi-
rum, qui præinexiſtebat quidem, & à molis denſitate reiectus latebat, manifeſtus fit.
Et præinexiſtentem ſaporem in contritis cibis excitari, vel in mollibus ijs, humidiſq.,
& qui nihil contriti magno tamen linguã afficiunt ſapore, ſentire licet. Eò nãq; ho-
rum itidem ſapor magis manifeſtus fit, quò magis graciles, magisque minuti fiant.
Quoniam igitur inanis eſt Ariſtotelis ratio, qua ſaporum materiam aquæ humidita-
tem eſſe aſtruit; vtique nihil ea, qua illorum efficientem ſiccitatem declarat, reijcien
da eſt: vniuerſa enim ab illa pendet, & illam ſupponit. At Ariſtoteles tamen amplius
incuſandus: qui ſcilicet alibi (vt dictum eſt) ſiccitatem inertem prorſus, & ſecundis
præſertim in corporibus actionis omnis expertem, & ſapores non iuxta humiditatis,
ſiccitatisq., ſed iuxta caloris, frigorisq; immutationes immutari, & alios, atq. alios
fieri intuitus cum ſit, prædicaretque, & benè diuerſas, benèque vehementes ſapo-
rum vires, actionesque, & quæ caloris, frigorisque propriæ, & calori omninò, frigo-
riue attribuendæ ſint cum perſenſerit, veluti ſui ipſius, eorumque, quæ ſenſu perce-
» perat, oblitus illorum opificium ſiccitati attribuerit. Quoniam (inquit) quatuor de-
» terminatæ ſunt cauſæ elementorum, harum autem ſecundum coniugationes: & ele- 4. Me. te. 1.
» menta quatuor accidit eſſe. Quarum duæ quidem actiuę, caliditas, & frigiditas, duę
» autem paſſiuę, ſiccitas, & humiditas. Fides autem horum ex inductione. Videntur
» enim in omnibus caliditas quidem & frigiditas terminantes, & copulantes, & tranſ-
» mutantes, & quę eiusdem generis, & quę non eiusdem, & humectantes, & exiccan-
» tes, & indurantes, & mollificantes: ſicca autem, & humida terminata, & alias dictas
» paſſiones patientia, & ipſa ſecundum ſe, & quęcumque communia ex ambobus cor-
» pora conſtant. Tum alibi, Perſpicimus (inquit) decerptorum pomorum ſapores à ca-
» lore immutari, ſeu ſoli, ſeu igni ea exponantur: vt appareat non ab aqua eiuſmodi
» factos ſapores trahere, ſed in ipſius pomis permutari; cum auſteros ex dulcibus, tum
» amaros, & omnimodos factos, quin & excocti ad omnia ſaporum genera (vt ita dica-
» tur) trãſmutantur. Et frigus (inquit) & congelatio ſapores obtundit, & odores eua-
» neſcere facit; quia calor, qui architectatur, & mouet, frigus, geluque interimunt.
Quin & id incuſandus videri Ariſtoteles poteſt; quòd qui humiditate, & qui ſiccitate
exuperante ſapores fiant nusquam declarat. Quoniam enim ſiccitas humiditati indi-
ta ſapores ei indit omnes; itaque horum diuerſitas diuerſæ ſiccitatis copię attribuen-
da eſt: vtique ſaporum exortum, conſtitutionemque exponenti, qui ipſorum à ma-
iore,

iore, & qui à minore ſiccitatis copia fit, declarandum omninò erat. Tum quòd ſi nõ reliquorum omnium, at extremorum certè, & è quorum commiſtione reliqui fiunt omnes, natura, & ratio, qua à ſe ipſis adeò diſſident, quàm fieri poteſt diſtintiſſimè manifeſtanda Ariſt. erat; & quòd, vt ſapores modo, quo ipſe fieri decreuit, fieri vt declaretur, ampliùs certè declarandum, & iuxta diuerſam humiditatis, ſiccitatiſque copiam differre illos, & ibi ſingulos perpetuò fieri, augerique, vbi ea illarum excedit, cuius maiori copiæ aſſignatus is ſit, demonſtrandum. At age quando Ariſtoteli explicatum id non eſt, Aphrodiſiæum id explicantem audiamus. Fortè enim rectè ſi id agat ſaporũ confectionem ſiccitati tribuendam declaret. Propterea (inquit Aphrodiſiæus) dulciſſimæ hyemales pluuiæ, æſtiuæ minus, & minus etiam autumnales, flante borea dulces, potabileſque, auſtro amariores, ſalſioreſque, dulces præterea in alluuionibus, atque inundationibus, in ſiccitatibus verò, ſqualloribuſque ſalſæ, amaræque; quòd hyeme, quoniam humida eſt terra, exhalationes puræ aſcendunt, nihilque ipſius ſiccitati commiſtæ; æſtate autem, quoniam terra nõ adeò humiditate referta eſt, cum ipſius exhalationibus ſuperfluitates itidem aſcendunt, à quibus aqua inficiatur. Flante borea potabiles fiunt, quoniam à frigidis, humidiſque ſpirat locis: auſtro verò amaræ, quoniam à ſqualentibus, arentibuſque; itaque terrenæ naturæ multum cum exhalationibus aſcendit. Idem & in ſiccis accidit conſtitutionibus; contrarium in pluuijs, atque in inundationibus. Itaque in vniuerſum humiditas dulcis Aphrodiſiæo, amara ſiccitas videtur, & pura illa, impermiſtaque dulciſſima eſſe, amareſcere vero, & ſalſa fieri ſiccitati commiſta: puram porrò aſcendere humiditatem, vbi multa ea terræ ineſt; at vbi exigua ea adeſt, ſiccitatem etiam ei immiſceri. Rectè quidem Aphrodiſiæus in rerum, ſaporumque, qui illis inſunt, differentijs, naturas, à quibus conſtituantur, inquirit; & rectè itidem extremos ſapores contrarijs aſſignat naturis: at non rectè, vt videtur, in aquis, ipſarumque illud ſaporibus, quæ ſcilicet, qualibus ſingulæ à rebus conſtituantur, quales omninò ſint, non ſatis proſpectum dùm, ac ne inquiſitum homini erat, & quarum ſapores languidiſſimi ſunt omnes, & exile quid inter ſe differunt, & vel in ijs parum naturas, à quibus conſtituantur, quarum opera ſunt, intuetur. Si in rebus, quibus ſapores inſunt, & in ſaporibus ipſis, ipſorumque differentijs agentes ipſorum cauſæ inquirendæ ſunt; res, quarum naturæ manifeſtę nobis ſunt, & quibus ſummi, vel ſummis proximi, benè omninò manifeſti ſapores inſunt, inſpiciendæ, guſtandæq. ſunt: nec verò integrę illę modo, nihilq. paſſę, ſed immutatæ ampliùs, & à manifeſtis immutatæ naturis. Et ſiquidem humidiſſimæ quæ ſunt res, eædem & dulciſſimæ, amariſſimæ verò ſicciſſimæ quæ ſunt, & ſingulæ quò humidiores fiunt, eo dulciores, eò itidem amariores ſingulæ percipiantur, quò ſicciores fiunt, quocunque vtræque calore, frigoreue donentur; vel ſi obſcurus dùm dulcedinis opifex ſit (quæ nimirum, neque aquæ inſit humiditati, neque à ſiccitate, quę amaritiem inferre viſa eſt, illi indi queat) liceat tamen Ariſtotelis poſitiones tueri, ſaporumque opificium ſiccitati attribuere. Sin ſapores ſinguli aquæ diſpoſitione in quauis, & vel dulciſſimus in rebus ſiccis, & in longè liquidiſſimis longè amariſſimus ineſſe, at ibi modo ſinguli, vbi certus adſit calor, itaq. ſingulos immutari, prout ipſorũ immutetur calor appareat; deſerendæ omninò Ariſtotelis poſitiones ſunt, ſaporumq. efficientia calori aſſignanda erit. Nec dubitare licet, quin factum id Aphrodiſiæo foret, ſi in quibus oportebat, ſaporũ differentiæ inſpectæ illi forent. Quin vel in aquarum differentijs ſi rerum, è quibus illæ conſtituantur, natura paulò diligentius inſpecta foret, quod dictum eſt, intueri poterat. Non ſcilicet ſiccis, exuſtiſq. è terris, ſiccę, impuræque exhalationes, & ex humidis humidæ, nulliſq. cum fuliginibus, ſed contra tenuiſſimæ, humidiſſimæque, & puriſſimæ ex illis, craſſiſſimæ ex his, impuriſſimæq; aſcendunt. Id verò, & in proprio de pluuijs declaratum eſt commentario, & vel ipſis intueri licet oculis. Manifeſtè enim in craſſis, arentibusq; terris tenuis, puruſque aër,

craſſus

crassus, impurusq. in humidis, palustribusque. Crassa nimirum quæ est, densaq. terra, tenuissimis tantum vaporibus egressum præbet: at è molli, laxaque, & aquosa, vel crassissimi, & fuligines etiam elabuntur. Vt amaritiem, quæ æstiuis, autumnalibusq., ijs omninò inest aquis, quæ è vaporibus factæ sunt, è siccis, exustisq. terris eductis, nequaquam ab inexistente crassitie; sed à nimia vaporum concoctione facta esse existimandum sit. Vapores certè, è quibus salsæ, amaræq. aquę fieri Aphrodisiæo videntur, nimium concocti sunt omnes. Vt, quod dictum est, vel ex aquarum differentijs, è quibus imprimis sapores à siccitate fieri Peripateticis manifestari videtur; caloris eos, & benè robusti salsum, amarumque actiones esse liquidò pateat.

DVLCEM, AMARVMQVE SAPORVM EXTREMOS NON ESSE, minimèq; ex ijs reliquos componi. Cap. XIIII.

SAPORVM porrò extremos dulcem, amarumq., reliquos horum medios Aristoteles ponens, & è dulci, amaroq. sibi ipsis commistis eos educens, sui similis videri potest, & idem omninò, qui ex insipidis rebus sapores educit omnes. Eiusdē enim è sibi ipsis commixtis rebus naturam educere, quę illarum insit nulli, & è calidis, dilatantibusque res cōponere, quæ frigoris sensum præbent, constringunt certè. Dulcis amaro benè proximus est; itaq; mel amplius concoctum, amarū assumit saporem, & vterq., quibus apponitur res, emollit, laxatq;: acerbus verò, austerusq., & acidus constringunt, durantq. omnes. Vt non nisi Aristoteli, suisq., qui ipsius sententias quasuis Dei decretorum instar venerantur, è dulci, amaroq; cōpositi saporis illi videri possint.

QVID SIT ODOR, ET QVOMODO SPIRITVS EVM PERCIPIT; & cur tanta ab eo voluptate afficiatur, molestiaue. Cap. XV.

QVONIAM quæ odorem spirant res benè in longū eos effundunt, & rebus, quas semel attingunt, indunt omnibus; itaq; natura ijs insit, quæ sese amplificandi, effundendique, & aeri, rebusq. alijs quibusuis indēdi omnibus facultatem obtineat, oportet; & entium nulli prorsus natura alia vlla, cui præsertim huiusmodi uis attribui queat, sed vnus modò inexistit calor; isq;, quibusuis donatus sit viribus, dum robustiores naturæ, & à quibus ipsius actio reijciatur, exuperetur que, obuiæ non fiunt, se se amplificandi, effundendique, & rebus, quas attingit, indendi omnibus, nullum facit finem: vtiq; qui à rebus efflatur odor, proprij ipsarū caloris actio is sit oportet. Quòd si ampliùs intueri id placeat; & in odorabiliū rerum viribus, dispositioneq;, & in odorum præterea differentijs, quæ vel ijsdem in rebus, at modicum quid magis, minusue constrictis, laxatisue, maximę fiunt, intueri licet. Quoniam enim eæ pręcipuè res odorem spirant, quibus robustus inest calor, & quæ patentem ei egressum præbent, laxæ scilicet, apertæq; quæ sunt; quibus contra languidior inest calor, & è quibus nullus elabenti exitus patet, densæ videlicet quæ sunt, nullum prorsus, nisi combustæ fortè, benè scilicet amplo inexistenti caloti exitu patefacto, & robustiore eo forte facto odorem emittunt; & è quibus, vel modico à frigore constrictis nullus, vel longè languidissimus spirat odor; è contrectatis ijs, calefactisue, è laxioribus nimirum factis benè magnus, eòq; assiduè maior, quò magis laxentur, magisque illa aperiantur; quò scilicet inexistenti calori exitus magis pateat: liquidò vtique pateat, odorem caloris externis à rebus aeri inditi actionem, & ipsum omninò esse calorem. Nihil porrò aliud à sapore odor cum differat, nisi quòd proprij ille ciborum, hic verò caloris actio est, aeri ab alienis rebus inditi; vtique (quod sapor in lingua inexistentem, & tactilium rerum omnium

calor in spiritum, quem attingit, quauis in corporis parte is contineatur, agere visus est) in amplius, angustiusue eum agat oportet. Quamobrem vbi adeò blandè, leuiterque illorum alterum agir, vt commoueri modò se, non & à propria dispositione dimoueri sentiat spiritus; iucundissimus ei est; molestissimus contra, vbi illorum alterum adeò vehementer agit, vt propriam dispositionem immutari, itaque & corrupi se sentiat spiritus. Nam calorem quemuis diuersas aliorum calorum vires horrere, itaq; aduentantes eas reformidantem sese, propriamque contrahere molem, satis est, vt videtur, superius conspectum. Et propterea omninò odores sentire, adeoq; ijs oblectari spiritum, quòd in amplius ab ijs, angustiusue agatur, itaque commoueatur, inde etiam intelligere licet; quòd odor nullus diu oblectat, quin nec diu sentitur; & dum oblectat, sentiturque, non æque perpetuò oblectat; nec æque perpetuò sentitur; sed & voluptas, & sensus, quem facit, assiduè imminuitur, obscuraturque. Neque enim ambigere licet, quin propterea id eueniat; quòd ab odorum singulis in amplius, angustiusue actus spiritus, quod à singulis amplificari, constringiue potuit, nihil amplius amplificetur, constringaturue; itaque nec commoueatur. At nō veluti ab ijs, quæ contingit, gustatque spiritus, sic & ab inspirato aere propterea tantùm voluptate, molestiaue afficitur, quòd moderatè ab eo, immoderatèue in amplius, angustiusue agitur; sed multò fortè amplius, quòd quoniam non, vt illorum, sic & caloris aeri inditi actio modò quædam, & benè ab intermedijs rebus reiecta, sed calor ipse, & ipse etiam, cui insidet, aer ad spiritum peruenit, penitusque ei immiscetur. Itaque si non æquè omnibus, at omnibus certè emollitis quid, laxatisque, & penitus sibi ipsis commistis omnibus, mollius, laxiusque vniuersum fit ens, & in quod longè copiosiorem sese tandem immittat calor. Vt existimare liceat, putrescentes iam carnes non propterea spiritui etiam in ventriculo contento graues esse, molestasque, quòd imminutus sit earum calor (quod factum non esse, manifestè earum sapor declarat; qui nihil languidior, nihilque interdum diuersus factus sentitur) sed quòd longè factus sit copiosior. Nam (vt superius dictum est) calores singuli, qui virium robore, & multò, vt videtur, ampliùs, qui copia à seipsis differunt (quòd quales singuli facti sunt, se ipsos conseruandi, amplificandique, itaque & molem vniuersam occupandi appetitu, studioque flagrant singuli) alijs omnibus contrarij sunt, omnesque sese mutuò oppugnant, & è proprijs eijciunt sedibus. At age quid odor Aristoteli sit intueamur. Quoniam enim, quæ singulis ab odoribus in spiritu immutatio fiat, sentire non licet; & (vt nobis quidem videtur) res alia nulla adest, quæ illorum vires, differentiasque manifestare queat: vtique (quod saporum differentias inquirentibus factum est) qui odor cuius caloris actio sit, inquirendum non videtur.

SICCI SAPIDI NATVRA AQVAE, AERISQVE HVMIDITATI indita odores exoriri Aristoteli visum esse; & perperam prorsus; & caloris ipsos etiam actiones esse. Cap. XVI.

De sens. et sensil.

Vin & odorum materia humiditas, at non aquæ tantùm, sed aeris etiam, & efficiens siccitas Aristoteli visa est, at non pura, sed quæ aquæ humiditati immista, & sapida iam facta sit. Manifestum est, inquit, quod illud, quod in aqua sapor est, hoc in aqua, & aere odor est; siccitas nimirum, at non pura, sed aquæ humiditati iam immista. Et odorum exortum explicans, Est, inquit, odor sapidæ siccitatis natura aquæ, aerisque humiditati indita. Huiusmodi porrò siccitati odorum confectionem tribuendam esse inde colligit; quòd eorum, quæ sapida non sunt, nullum prorsus odorum est. Sibi ipsi itaque similis Aristoteles longè ignauissimæ naturæ, & quæ nusquam sese effundere, nec agere omninò videtur quid, quin quæ illi proximiùs

ipsius, caloris que, & frigoris ingenium intuito, caloris, frigorisq; opus visa est, vires assignat; quæ nullo temporis momento quàm lõgissimè, & quaqueuersus se se effundunt, & rebus induntur, quibus siccitas nulla affigi potest, tenuissimis scilicet vaporibus, & aeri ipsi; & quæ ab aere in cerebri ventriculos illatæ spiritum viuificant, prosternunt, & penitus etiam interimunt; & quas postremò ipsemet (vt dictum est) à calore rebus indi affirmat, & à frigore propterea aboleri, quòd calorem id, cuius illæ opus sunt, interimit.

VISIONIS RATIO MANIFESTA VT FIAT, LVCIS INgenium, actionemque, & passionem inspiciendam esse. Cap. XVII.

VONIAM non vt reliquis in sensorijs, ita & in oculis vnum modò percipit spiritus, sed præter colorum genus (quod antiquioribus proprium visus obiectum visum est) lucem itidem, multòq;, vt videtur, prius, multòque præstantius; & quòd substantiam, quæ videt, pati, immutariq; itaq; & contingi ab ijs, quæ videt, manifestum quidem est, & antiquiorum optimis visum, positumque; at num rerũ, quę spectatur, species oculos subeant, seseq; videnti substantiæ indant, an ipsa ad res effundatur, easq; veluti circumplexa earum imaginibus efformetur, nõ satis dum declaratum videri potest, antiquioresq; summopere inter se decertant: vtique modum, quo visio fiat, & visionis omninò rationem inquirentibus, illorum vtrumque primùm inquirendum est: num scilicet coloris genus, an lux proprium visus obiectum & primò visile sit; & num rerum imaginibus ad videntem substantiam delatis, an ipsa ad illas egressa illarum species percipiat. Antiquiorum itaq; rationes, quibus non lucem (vt nobis placet) sed colores visus obiectum, & quibus non rerum species ad videntem substantiam deferri, sed ipsam ad res effundi astruunt, exponendæ, reijciendæque videri possent. At quoniam, si non sol modo, flammæque lucem quaqueuersus emittend', sed ipsa itidem, quæ ab ijs effulget lux, se ipsam quaqueuersus effundendi, & à rebus, ad quas defertur, omnibus eòusq; relucendi potens, & eòusque omninò ab alijs ad alias relucere conspecta fit, quòusq; ab earum tumoribus, atq; opacitate interrupta, obumbrataque penitus obscuretur; præterea, & à coloribus, quos attingit, intingi illa omnibus, & corneæ portio, quæ pupillæ superposita est, humoresque oculo inexistentes luci peruij appareant: vtiq; simul & visionis ratio, cuius scilicet rei perceptio ea sit, & quomodo fiat innotescat; & dictæ antiquiorum rationes nullo reijciantur negotio, quin ne reijciędę quidem sint. Quis enim colores nullos prorsus vnquam seorsum à luce, & à luce non illustratos, ineptos nimirum qui se se, propriamue spetiem effundant, lucẽ verò omnem à rebus, ad quas defertur, quibus suis quaqueuersus relucere, & ab earum omnium colore intingi, inq; oculos illabi intuitus, non proprium, solumq; visus obiectum, & solam omninò visilem esse lucem, colores verò non per se, própriisque viribus ad oculos deferri (quòd nimirum si fiat nulla etiam à luce illustrari illos subeant, videntiq; substantiæ in illis inhabitanti spectentur) sed propterea oculos subire, proptereaq; spiritui manifestari intelligat; quòd quæ ipsos contingit lux, ab ipsorum spetie intingatur, & secum eam ad spiritum deferat? Illorum itaq; vtrumque, lucis scilicet ingenium, actioque, & passio vel satis alibi declarata, hic itidem declaranda est. Nam corneæ portionem, quæ pupillam occludit, humoresque oculo inexistentes luci peruios esse omnes, satis ipse declarat sensus.

LVCEM QVAMVIS, ET VBIVIS FACTAM, E QVOVIS SVI ipsius puncto quaqueversus se se effundere, & coloribus, quos attingit, colorari omnibus. Cap. XVIII.

QVONIAM lux (vt in superioribus expositum est commentarijs) recta quidem modò à sole, nostrisq; à flammis effulgere apparet; nec vsquā prorsus ferri videtur, quò rectà ferri non potest; quò, si, vt feratur inflecti ipsam oporteat, at quouis ab illorum puncto quaqueversus effundi; itaq; quantuleuis flammulæ sint, in ambiente aere spectantur illæ vniuersó; & quæ in specula, in res scilicet incidit lux benè densas, benèque æquabiles, & benè etiam nitidas, quòd vlterius progredi non potest, assiduèq; à super accedente augetur, proindeq; copiosissima fit, & quòd nullis à tumoribus, nullisq; à maculis interrumpitur, obsubraturuo, nihil ipsis propterea imminuitur robur, nihil minus relucet splendida, quàm ipso effulget à sole; & dum ab huiusmodi ad huiusmodi fertur res nullum relucendi finem facere videtur: vtique & ad tenuia, inæquabiliaq; entia delatam imminui quidem in ijs, obscurariq; quid, & ab ijs itidem ad alia huiusmodi tandiu relucere, & tandiu ab alijs ad alia ferri, dum penitus non obscuretur, penitusque deficiat, vel si quæ ad huiusmodi res defertur lux nusquam id agere appareat, existimandum omninò esset. Siquidem quæ agunt naturæ quantumuis imminuantur, debilitenturque, dum non penitus pereunt, iuxta proprium ingenium agere nunquam cessant. Eò itaque ampliùs; quòd sole nondum exorto, & penitus iam abdito, & sole exorto ibi itidem si non splendida, vigésq; at clara certè, benèque visilis spectatur lux; quò rectà (quò sola ferri videtur progrediens) nisi ab aere ipso, & à rebus, ad quas delata est, quibusuis sæpius illa reluceat, deuenire minimè queat. Et quoniam insuper in minutissimis penè, & indiuisibilibus specillis, & vbiuis ijs positis sol vniuersus, & vniuersum spectatur cælum: vtiq; & quæ ipso effulget à sole, & quæ itidem à cælo refulget, à quouis illa solis, & à quouis sui ipsius hæc puncto quaqueuersus relucet; itaque veluti in innumeras pyramides lucem quamuis effundi, & in quouis aeris puncto in pyramidis cuspidem illarum quampiam desinere, ad aeris omninò punctum quoduis lucem vniuersam ferri, & in quouis vniuersam spectari posse, liquido patet. Manifestè itidem dicta in puncta delata lux, haudquaquam veluti iter sistit, sed se se in ijs singulis explicat, & quæuis ipsius portio cæptum iter rectà prosequitur, itaque è quauis factarum pyramidum cuspide in inuersas pyramides effunditur; & eòusq; eæ effunduntur, donec in opacum quippiam deferantur. Nam si obscurum in locum (in quo scilicet qualisuis eum subit lux, conspicua fiat) per foramen in pyramidis formam factum lucem admittas; id transuectam statim in inuersæ pyramidis formam se se effundere, & rerum, à quibus reluxet, imagines in oppositis parietibus, at inuersas, superiores nimirum partes inferiores, & dextras sinistras factas videas. Præterea, & quoniam transpicua colorata quæuis permeans lux ipsorum intingitur coloribus, & per viridia adueniens folia viridis fit; & res illa superuecta paulò robustioribus coloratas coloribus, & relucens etiam ab ijs, non quidem statim in ijs elapsa, relucensue, nec aerem omninò permeans (in quo scilicet, quòd copiosa nusquam fit, nusquam itidem quæ robustissima nō est visilis fit) sed ad densum quippiam delata singulorū coloribus intincta apparet; & nequaquam nulla in densi latitudine (quod vtique fieri oporteat, si à rerum modò coloribus intingatur, quarum scilicet superficiem modo attingit) sed bene amplo in illius spatio; vt ambigere non liceat, quin non à coloribus tantùm, sed à luce intincta sit ab illis relucente: patet vtique lucem à coloribus, quos attingit, intingi omnibus.

VNA LVCE CONSPECTA, RERVM OMNIVM COLORES, IMAginesq. spectari posse; & quomodo illa spiritui spectetur. Cap. XIX.

Voniam igitur lux non à sole modò, sed à se ipsa quibusuis in rebus facta, à quouis sui ipsius itaque, & rerum ipsarum puncto quouis quaq; versus sese effundit, & à rerum, quas attingit, coloribus coloratur oĩbus; & quę pupillę superposita est corneæ portio, oculoq; inexistẽtes humores luci peruij sunt omnes: paret vtiq; vna luce in oculos illapsa rerum oĩum colores, proptereaq; & imagines, & quæ spectantur omnia spiritui oculis inexistenti conspici posse; & propterea omninò, quæ luci exposita sunt, spectari oĩa; quòd ab omnibus illa relucet coloribus, quibus colorata sunt, intincta omnibus. Itaq; & oĩum imaginibus efformata, & corneam pupillæ superpositam, tum & pupillam transuecta lux, spiritum subit in oculis contentum; & quibus ipsa intincta est coloribus, ijs illum intingit omnibus, & iuxta singulorum vires magis, minusue illum dilatat, constringitue (si quidem & id agit color vllus) diuersis certè commouet motibus. Longè.n. ille tenuissimus, sensuq; præditus longè exquisitissimo, vel summè exili, summèque languida à luce intingi, à propriaq; dispositione dimoueri, & commoueri potest; & quas patitur immutationes, motusq; quibus commouetur, percipit eos omnes. Quoniam enim lux caloris species est, itaq; cum calore oculos subit; vtique ab ipsa itidem spiritum oculis inexistentem ita dilatari, constringique, & commoueri existimandum est; veluti singulis externis in corporis partibus, & in lingua præcipuè reliquis à sensilibus illa is omninò pati visus est: & manifestè à coloribus illa pati spiritus videtur. Age porrò, num oculo in vniuerso, an quapiam in ipsius parte, & in qua omninò visio fiat, & reliqua, quæ ad visionem spectant, inquiramus. Ar oculi prius constructio inspiciatur; qua scilicet ignota, non satis illa innotescere queant.

OCVLI CONSTRVCTIO. Cap. XX.

Voniam oculus (vt patet) sphærica figura donatus est; præstat vtique eius cõstructionis explicationem ab eius veluti centro auspicari. Oculi in medio, & veluti in centro humor inexistit; qui quoniam glaciei, purissimique crystalli instar albus est, quin candidus potius, nitidusque, & summè æquabilis, lubricusq., glacialis, crystallinusq; à nostris dictus est. At centri is vicem sphærico in oculo obtinens, perfectè tamen sphæricus non est; sed in lentis morẽ minus in anteriora, posterioraque, quàm in latera prominet, protuberatque. Nec humor dictus humoris more ex oculo exemptus diffluit, conciditq., sed se ipsum cõtinet; nec durus tñ est, sed comprimenti cedit, mollis omninò est. Anteriori eius parte tunicula adnata est, instar tenuissimę cæparũ pelliculæ tenuis, egregièq; pellucida, & cornu instar benè politi lucens, splẽdensq.: & nihil ea posteriores crystallini partes attingẽs, sed ad circulum delata, qui amplissimus in crystallini latitudine discribi potest, finit ibi. Pelliculam hanc, & anteriorem chystallini sedem humor ambit benè tenuis, transpicuusq.; & qui, quòd aquæ persimilis est, aqueus à nostris dicitur. Is anteriorẽ modò crystallini partem ambit, ibiq; definit, vbi & dicta pellicula semiglobi formã nanciscitur. Huius verò humoris posterior pars quin plana cõstet superficie, sinus obstat, in quem anterior crystallini humoris pars, anterior nimirũ crystallini tuber immergitur; anterior gibba est, dimidiatiq; globi modo rotunda, iuxta oculi nimirum formã. Posteriori crystallini sedi vniuersæ humor circũfusus est; qui lõgè, quàm crystallinus, minus albus, minusq; nitidus, & lõgè est mollior; & qui, quoniã vulgaris vitri ab igne liquefacti speciem, consistentiãq; refert, vitreus dicitur.

Is porrò aquei more ad amplissimum cristallini circulum delatus, nihil vlterius progreditur. Dimidium itaque & ipse exprimit globum; nisi quòd anterior eius pars, quam planam esse oporteret, sinum & ipsa habet, in quem posterior crystallini tuber immittitur: posterior gibba omninò, dimidiatique globi modo rotunda est, iuxta oculi nimirum & ipsa formam. Continentur porrò humores hi, posterior quidem vitrei pars ab anteriore, & ab aqueo seorsum pertenui tunicula, & quæ aran earum telis nihilo crassior videri possit; cum illis vero simul tunicis duabus, quarum altera vuea dicitur, dura altera, corneaque, tum & tunicula, quæ ab vuea in amplissimum crystallini circulum imissa veluti illorum interstitium fit, & ne sibi ipsis commisceantur prohibet. Et vuea quidem neque perfectè sphærica est, neque integra omninò; sed ad anteriorem oculi acta partem, eòque omninò, vbi iridis ipsa propemodum coloribus colorari videtur, itaque iris dicitur, non nihil introrsum comprimitur; vt eius superficies pro conuexa, atque orbiculari plana fiat; atque à cornea, cui hucusq; veluti cõtigua fuerat, multum abscedit; & foramine insuper satis amplo, rotundoq; peruia fit, quod pupilla appellatur: altera verò integra quidem, & perfectè sphærica omnis permanet, dum ad anteriorem oculi regionem, ad eumque omninò circulum, in quo (vt dictum est) iridis colores apparent, & ad eum delata pellucida fit, cornu instar bene politi, nitidique facti, itaque cornea dicitur.

OCVLORVM HVMORIBVS, TVNICISQVE, QVAE PROXIME eos continent, spiritum inesse. Cep. XXI.

NEc verò dicti modo humores, sed spiritus itidem multus oculis inest. Idq; non modò inde manifestum fit, quòd (vt sæpe dictum est) non perpetuò eadem oculorum magnitudo, neque Idem apparet splendor, sed minimi interdum, languidique, & obscuri sunt, grãdes interdum, alacresque, & splendidi; sed multò etiam (vt Galeno itidem placet) amplius, quòd viuo in animali oculus vehementer tensus, summeq; plenus, nulla omninò eius pars laxa, corrugataue apparet, at illo mortuo, nihilq; dum aqueo effluxò minor, laxusque, & rugosus oculus fit; substantiæ nimirum abscessu longè tenuissimæ, & quæ elabens visum lateat, fugiatque. Quin oculorum altero occluso alterius pupilla amplificatur, dilataturque, & veluti inflatur; copiosiore scilicet spiritu in vueam illapso. Nam propterea pupillam dilatari, quòd maior spiritus copia vueam subijt, si dissecto animali in inferiores vueæ partes insuffles, ipsis intueare oculis; siquidem iuxta immissi flatus quantitatem pupillã diduci, amplificarique cernas. Copiosior nimirum in vueam illapsus spiritus, quòd ampliore indiget loco, ita eam extendit, vt nulla eius pars in se ipsam concidere, complicariue possit, sed summè omnes intendantur, itaque in angustius ipsæ agantur; ab ijs verò contenta pupilla amplior fiat, cribri foraminum instar; quæ omnia filis, à qui
ecan „ bus continentur, intensis multò fiunt ampliora. Et annosissimis (inquit Galenus) cor-
sym- „ nea tunica rugosissima interdum fit, adeòque, vt alij nihil prorsus, alij vero malè, &
ca.2. „ vix videant. Incidentibus enim alijs super alias rugis, tunicaque ob eam causam du-
„ plicata, spiritu præterea pauciore ad pupillam effluẽte pro proportione, oculi ijs im-
ensu „ pediuntur. Id ipsum enim, quod spiritus parcior à principio affluat, in causa potissi-
c.5. „ mum est, vt pupilla corrugetur. Et affectus (inquit) quem [illegible] appellant, solius est
„ imminutæ pupillæ, nihil cornea priuatim affecta. Accidit verò propter spiritus in-
„ opiam; vel meatibus scilicet obstructis, aut propter senilem imbecillitatẽ; visorio ni-
„ mirum in oculo emollito, liquefactoque, & eius substantia in tunicam, quæ poste-
„ riorem vitrei partem ambit molli membrana, & cum aliqua itidem nerui substãria in
„ vueam diffuso. Qui longè plurimus assiduè in illum influit spiritus, cum dictas in tu-

nicas

„ nicas, eamque, quę anteriori crystallini sedi adnata est, tum in humores illabitur om-
„ nes: & in vitreum quidem neruo ex ipso, in crystallinum verò, eique inherentem tu-
„ niculam, è tunicula in amplissimum eius circulum ab vuea immissum, in aqueum,
„ pupillamque ex vuea ipsa.

VISIONEM NON VNIVERSO IN OCVLO, SED VNA MODO in eius parte, & in qua fieri existimandum sit. Cap. XXII.

ISIO porrò vniuerso ne in oculo, an quapiam in eius parte, & in qua fiat; è modo omninò, quo fit, è rerumque, quæ spectantur, spetie, magnitudineque dijudicandum est. Lux nimirum, quæ rerum imagines spiritui intuẽdas affert, si vniuerso in oculo æquè ampla, & æquè clara, & spiritus ipse æquè vniuerso in esse visus sit, vniuerso in oculo visionem fieri decernendum: sin vna in eius parte multò, quàm in reliquis magis amplificari, illustrarique lux, & spiritus longè ei plurimus inexistere conspectus sit; vna in ea, aut præcipuè visionem fieri statuendum omninò est. Quoniam enim rerum species, magnitudoque, ipsæ nimirum res propterea spectantur; quòd ad eas delata lux earum coloribus afficitur, itaque affecta ad corneam relucet, eamque, & pupillam transuecta oculo inexistenti spiritui immiscetur; & rerum, quę spectantur, longè plurimarum cum color exilis, languidusque est, & à quo perexiguum quid lux immutetur, qui igitur ægerrimè spiritui innotescat, tum verò ingens magnitudo, & quæ pupillam immensum quid exuperet; quarũ omninò imagines quantæ spectantur pupillam subire intelligere non liceat; lucem pupillam trãsuectam longè clariorem, & in qua vel languidissimus eius color spectari possit, summèque amplificari, necessariò existimandum est. Itaque (quod dictum est) ea vna, aut præcipua in oculi parte, in qua longè illa clarissima, longèque sit amplissima, visionẽ fieri summè est rationi congruum. Id verò certè positum si sit, vniuerso in oculo eam fieri existimare nõ licet. Nam si singulæ eius partes spiritu plenæ, & benè luci peruię, ar longè diuersum ad pupillam spatium, situmque, & lõgè diuersam nactæ illæ dispositionem, nec æquè pupillam subeunti luci expositæ sunt omnes, nec in omnibus eadem fit lux; sed minor in alijs, languidiorque, in alijs verò clarior, copiosiorque, & amplior, Talis porrò fit in ijs, quæ longius à pupilla absunt, & cum densiores, tum verò & albiores, splendidioresque sunt. Nam, vt in amplius diffundatur, spatio, & copiosa vt fiat, robustaque, & splendida, benè compacta, beneq. nitida re opus habet lux. At neque eundem in omnes oculi partes spiritũ illapsum esse, nec omnibus eundem inexistere existimare licet; sed copiosiorem in ijs, in quas, & promptius cõfluere, & commodius contineri queat. Nam multus, beneq. in se ipsum collectus spiritus sit oportet, vt longè languidissimæ lucis actiones percipiat, & vniuersitati eas vt communicet in cerebri ventriculis residenti. Quoniam enim longè tenuissimus spiritus quantusuis fiat, nihil tamen externas rerum vires reficit, nihilq. motibus, qui ei induntur, pigrius commouetur sed æquè ab iis, ac summè exiguus si fit, summèque exilis, patitur, commouetūrque; & cuiusuis eius portionis passiones, motusq. omnes reliquis omnibus, contiguis præsertim communicantur omnes: vbi multus ipse sit, vel si non vniuersus simul quid patiatur, vniuersusq. simul commoueatur, proprias ibi passiones, propriosq. motus magis percipiat, magisq. iis commoueatur, & multo robustior proprias vniuersitati passiones, propriosq. cõmunicet motus oportet. Et manifestè vbi exiguus is adest, parum ibi sentit, nihil proprias passiones vniuersitati communicat, & prauè etiam intelligit. Quamobrem in ea oculi parte visionem fieri existimandum est, quæ pupillæ è regione pulcherrimè posita sit; in qua lux cum clarissima, tum verò & amplissima fiat; & cui insuper plurimus insit spiritus, be-

neque

neque is spiritui, qui meatui, in quem visorius vterq; coit, & cerebri ampliùs inexistit ventriculis, continuus, vnusq; fit; qui scilicet breui, & quàm fieri potest rectà ab eo emanarit; itaq; eius affectiones, passionesque, & motus quiuis, quòd neq; in lōga, neque perplexa in re imminuti, immutatiue sunt, integri, synceriqueˆad spiritus vniuersitatem deferuntur. Crystallinus porrò ad lucem quidem excipiendā, & benè eam amplificatam, illustratamque, & ad ampliùs amplificandam, illustrandamq; pulcherrimè quidem positus videtur. Siquidem è pupillæ regione, & benè ab ea amotus est; & eius, pupillæq; in medio aqueus positus est: itaque pupillam transuecta lux rectà ad eum fertur; spatiumq; se se amplificandi, & rem nacta, in qua multa simul colligi queat, benè ampla, beneq; ad eum aduenit clara. Et conuexus, summèq; æquabilis, & benè compactus, albusq; & nitidus is cū sit; quæ aqueo in vniuerso, in eiusq; concauo fit lux, omnis in illo suscipitur, summèq; integra, nihil scilicet intercisa vnquam, & copiosior; proindeq; & robustior, amplior que fit, & nihil eius color fædatur, aut splendor imminuitur, quin augetur magis. At (quod dictum est) ad lucem excipiendam, qualemque excipit seruandam, & ad amplificandam, illustrandamq; pulcherrimè positus, constructusque crystallinus cum sit, nequaquam tamen in eo visionem fieri existimare licet. Neque enim in benè dēso spiritum, multum præsertim, commodè inhabitare poterit; minus etiam inhabitantis passiones, motusque, qua oportet facilitate, spiritus vniuersitati communicare. Quoniam enim benè densa, beneq; continua, æquabilisq; suprema crystallini apparet superficies; & talem omninò ad lucem, & integram eam, continuamque excipiēdam factam esse oportuit: nequaquam, si quis crystallino inexistit spiritus, è vitreo eum, sed ex altera tunicula, & ex ea, quæ in amplissimum eius circulum immissa est, illapsum esse existimare licet. Vt non ad videntem spiritum continendum cōstructus crystallinus videri queat; sed vt in ipso talis, tantaque fiat lux, qualem, quantamque, vt externarum rerum imagines in ea spectari possint, fieri oportet, indeq; ad spiritum immittatur, remittaturue, contiguis inhabitantem in rebus. Nec verò vel adnata in tunica, vel in ea, quæ in amplissimum ipsius circulum immissa est, visionem fieri suspicari licet. Neq; enim in longè vtrisque gracillimis tantus insit spiritus, quantus, vt lucis affectiones omnes, earumq; percipiat differentias; nec ita vniuersitati in cerebri ventriculis inhabitanti vnitus, continuusque, quomodo, vt proprias passiones, propriosque motus integros, sincerosque ei communicet, fit oportet. Nec, si à crystallino ad circulum ipsum ambientem relucet lux, qualis in crystallino facta est ad eam relucet. Itaq; superest, vt vel in aqueo, vel in vitreo visio fiat. Siquidem huiusmodi (vt dictum est) crystallini consistentia apparet, vt & densi, & non densi speculi vicem præbeat; ab eo nimirum resiliat, eumq; permeet lux; & ad lucem admittendam, amplificandamq., & ad spiritum continendum benè vterq; aptus, & modo eodem vterque crystallino appositus est. Et potius quidē in aqueo fieri inde suspicari licet; quòd solis fulgori, luciq; subeunti cuiuis magis expositus est aqueus: itaque, quæ ad eum à crystallino resilit, clariorem in eo, quam in vitreo, quæ crystallinum transuecta ad eum defertur, lucē spectari existimare licet. At qui aqueo spiritus inest, & ipse non benè spiritus vniuersitati continuus, vnusq; est, benè longo, beneq; angusto, & summè perplexo itinere ad illam delatus; vt siquidem ipsius passiones, motusq; communicari illi possint, interrupti certè, immutatiq; communicentur; & quæ crystallinum permeat lux, nequaquam in eo imminui, obscurariue, quin amplior etiam, clariorq; fieri, quàm quæ ab eo resilit, videtur. Manifestè enim, quæ crystallino supponuntur res, ampliores omnes, clarioresq; apparent. Rerum præterea colores, imaginesque, languentem nimirum, fœdatamque, qui conspecturus est spiritus lucem, nequaquam ita solis fulgori exponendus est, vt illam ab hoc seorsum admittere non possit: multò enim ab hoc, quàm ab illa magis exagitatus, commotusque, minus illius percipiat actiones. Et manifestè

nifeste, quæ fulgente solis in luce longè ægerrimè, facillimè, optimèque in languenti illa intuemur. Itaque ita dolcandus, & veluti abdendus spiritus fuit; vt reliquis exclusis quamlibet admittere queat lucem: id vero eò commodius fiat, quò longius à cornea amoueatur. Siquidem cum ciliorum, palpebrarumque obiectu, tum vero pupillæ commutatione id fit. Et ne in oculi ima quæpiam feratur lux, illorum obiectus quiuis, & quæuis huius immutatio præstat: at ne pupillam, pupillæque proximas res, & veluti eius vestibulum subeat, non nisi magnus ille, & tanta hæc fortè, vt luci vniuersæ aditus occludatur. Horum, nè in vitreo fiat visio, nullum prorsus prohibet. Siquidem quæ in crystallino fit lux, copiosissima, amplissimaque ad vitreum defertur, & copiosior etiam in eo fit, amplior que, & spiritus longè plurimus inest, longissimèque à pupilla amotus, & summe vniuersitati continuus, vnusque, & breui, rectaque ab ea progressus. Summa præterea crystallinum copia exuperans vitreus, non illum modò nutriendi, reficiendique gratia illi circumfusus videri potest. Nec qui copiosissimus è visorio in eo fuso in vitreum spiritus immissus apparet, propterea inditu esse iudicandum est; vt spiritus in aqueo existentis passiones, affectionesque percipiat, & spiritus vniuersitati eas communicet; nequaquam illi continuus, vnitusque, rei in existens, quæ illius domicilio nusquam hæreat, continuaque fit, sed à benè corpulenta, benèque densa ab eo seclusa rei. Vt multis rationibus in vitreo, quàm in aqueo commodius, præstantiusque lucem à spiritu spectari, & in eo visionem fieri intelligere liceat.

QVOMODO EA OMNIA IN SITV, IN QVO NOBIS OPPOSITA sunt, spectantur. Cap. XXIII.

EO porrò in situ, in quo nobis oppositæ sunt, res spectantur omnes, quæ scilicet dextris oculi partibus oppositæ sunt, dextris oppositæ, & sinistris, quæ sinistris; non quòd, quæ ab illis relucent, luces directæ oculos subeunt; & quæ è partibus resiliere, quæ dextris oculi partibus oppositæ sunt, ad dextras feruntur, & ad sinistras, quæ è sinistris (neque enim si ita oculos subeant res, quæ pupillam vel tantillum excedunt, simul vsquam spectentur omnes) sed quòd quæ à re, quæ spectatur, relucet lux vniuersa quidem vnum in pupilla coit in punctum; tum veluti sese explicat, & in inuersæ pyramidis formam effusa ad crystallinum fertur. Itaque quæ à rerum partibus resiliere luces dextris oculi partibus oppositis, in sinistris oculi partibus fiunt, & è contra. At crystallinum illæ permeantes, quòd lentis in morem inflexus is est, inflectuntur & ipsæ, itaque in contraria feruntur: & ipso fortè in crystallino vel modicum quid ipsum transuectæ, vnum rursus coeunt in punctum; tum singulæ rectà pergentes à se ipsis iterum diducuntur, pristinumq. ad oculum nanciscuntur situm, quæ scilicet è rerum partibus resiliere, quæ destris oculi partibus oppositæ erant, in dextris oculi partibus fiunt, & in sinistris quæ è sinistris. Nam id itidem esse lucis ingenium, vt in punctum coacta iter in eo haud sistat, sed in eo veluti sese explicet, & rectà pergat vniuersa, itaque à quauis factarum pyramidū cuspide alia inuersa exoriatur pyramis, & vt ad transpicua, at paulò crassiora, & in quibus copiosa fiat, delata lux, subeat ea quidem, at non rectà omnis, sed ea modò ipsius pars, quæ directa aduenit, quæ vero obliqua iter veluti inflectat, eò nimirum feratur, quò densi superficies, quin quò extrema lucis ipsius facies, quæ in illa facta est, rectà spectat, manifestè omnia intueare, si obscurum in locum (in quo scilicet quantulauis, quæ eum subit lux, conspicua fiat) per foramen in inuersæ pyramidis formam factum, externam lucem admictas. Etenim illud eam transuectam statim in inuersæ pyramidis formam sese effundere, itaq; externarum rerum, à quibus relucet, imagi-

imagines in ambientibus parietibus, at inuersas, superiores nimirum earum partes inferiores, & dextras sinistras factas intueare, & è contra. Hoc verò & in superioribus satis est, vt existimo, declaratum commentarijs; & si transpicuum quid conuexum luci exponas, manifestissimum fiet. Siquidem illud hanc transuectam vnum omnem coijsse in punctum manifestè videas; & in id omninò, quò conuexi superficies, quin quò extrema lucis facies in eo facta rectà spectat.

QVOMODO MAIORA QVAE SVNT, MAIORA, ET PROPINquiora remotioribus ampliora, eaq; propemodum, qua sunt singula magnitudine, donata apparent. Cap. XXIIII.

ET maiora, quæ sunt, minoribus, & omnia proximiora facta se ipsis remotioribus ampliora apparent; quòd quæ ab amplioribus, pro pinquioribusque rebus relucent luces, ad maiorẽ in pupilla coeunt angulum, & ad maiorem a se ipsis diducuntur, & in aqueam progrediuntur; itaq; & in ipsa, & in crystallino, tum & vitreo ampliores fiunt. Scilicet prout, quæ à rebus ad pupillam relucet lux, amplior, angustiorue fit; ita & lux è puncto, in quod coijt, rectà progrediens vniuersa magis, minusue expanditur, & inuersa, in quam progreditur, pyramis amplior fit, angustiorue: itaque prout à maioribus, minoribusque, & propinquioribus, remotioribusque rebus relucet lux; ita vitrei, inexistentisque spiritus maiorem ex. minoremue portionem attingunt, propriaque afficiunt spetie, & maiores spectantur, minoresque. Propterea enim, quę sentit spiritus, maiora, minoraue dijudicat, quòd maior, minorue ipsius portio ab ijs immutatur. Fortè & quæ à rebus relucet, lux singularum magnitudinem in sui ipsius magnitudine, profunditateque manifestat. Quoniam.n. (vt dictum est) ab illarum puncto quouis illa relucet, &, vel vbi in vnum coit punctum, vniuersa ibi fit; itaque & rerum, à quibus relucet, imagines & ipsæ in eodem fiunt puncto; & ambigere non licet, quin & ibi, & vbicunq; fit lux, & vbicunq; spiritum contingit, & spiritui spectatur, qualis est, quantaque, talem eam, tantamque spiritus sentiat, spectetque: vtique (quod dictum est) in lucis itidem copia rerum magnitudinem spiritum intueri existimare licet. Et vel vastissimi montes quanti sunt nobis apparent; quòd pupillam transuecta lux in amplius assiduè diffunditur, assiduèq; in crassioribus, beneque nitidis humoribus copiosior fit, splendidiorque: itaque ad vitreum delata, benè ampla, & tanta propemodum, quantæ ipsæ sunt res, spiritui apparere potest; assueto præsertim, edoctoque è lucis quantitate, quam in vitreo percipit, rei, cuius illa imaginem affert, magnitudinem metiri, sentireque. Nec tamen vastissimorum montium imaginem vniuersam oculos simul subire contendam, proximorum præsertim; à quibus nimirum vniuersis, ab extremisque ipsorum partibus quæ relucet lux, si quidem omnis ad pupillam deferri queat, at subire eam certè haud queat, rectà modò progredi apta. Nec lineari id tantùm ratione, sed ipso manifestũ fit sensu. Neque enim paulò ampliora quæ sunt, è proximò rectè vniuersa, nihilque commotis oculis intueri licet. At vel vastissimorum montium imago vniuersa, & quãta est, oculos subire videtur; quòd tanta ij facilitate aguntur, tantaque commouentur celeritate, adeòque insensile quid ijs commotis, alia, atque alia eos subit lux, vt multi qui sunt vnus videatur aspectus; temporis nimirum momento, nulloque facti labore. Vt vastissima quæ sunt, & non nisi multis intuemur aspectibus, vnico conspecta esse videantur; seorsum scilicet conspectas magnitudines vnam omnes faciens spiritus, vel maximarum rerum intuetur quantitatem.

QVOMODO SPATIVM, QVOD INTER RES, QVAE SPECTANtur, & nos, & quod ipsas inter est res, earumque inæqualitatem intuetur spiritus. Cap. XXV.

Q Vin & spatium, quod nos inter, & quas intuemur res, tum quod ipsas inter est res, modo eodem, quo res ipsas, earumque magnitudinem percipit spiritus. Quoniam enim non densis modò à rebus, sed (vt dictum est) ab ipso itidem aere relucet lux; nequaquam, quæ conspectis relucet à rebus, sola ipsa vnquam, & ab ea seorsum, quæ ab intermedio relucet aere, oculos subit, sed vtraq; perpetuò simul, & huic omninò veluti annexa, & veluti huius illa à tergo. Nam si quæ à sole emanat lux, ad quas rectà fertur res, simul, eodemque temporis momento ad eas fertur omnes; & ab omnibus simul, eodemq; temporis momento ad res, quas rectà spectat, relucet omnes; itaque, quas relucet ad res, illarum imagines in ijs omnibus simul conspicuas facit: at quòd longè quidem rapidissimo, & qui visum etiam ipsum præueniat, sed motu omninò ad quas accedit res, ad eas accedit illa oēs; necessariò ordine quodam, & (quod facere videtur) prius omninò ad propinquiores effundatur, resiliatq; oportet. Neq; enim ni id fiat (quod fieri passim videmus) quæ spectātur res, quo locatæ sunt, locatæ appareant ordine. Et propterea quæ in speculis spectantur, veluti inuersa spectantur, eę scilicet ipsarum partes, quę speculo quidem proximiores, at nobis remotiores sunt, quę contra proximiores nobis, at speculo remotiores, postremę spectantur; quòd quę à rei partibus, quæ à speculo minus distant, relucet lux, prius, quàm quę à remotioribus relucet, ad speculum fertur, & prius ab eo ad nos retrofertur. Et propterea etiam, si, quæ speculum contingit, ab eo retrahas rem, non amplius eius imaginem in speculi superficie, sed intra speculum, & in puncto intueare, tanto à superficie spatio distante, quanto, quæ retracta est res, ab ea distat; quòd lux, quę ab intermedio relucet aere, eam, quę à retracta relucet re, & ad speculum accedens, & ab eo ad nos recedens precedit; itaq; quia illa à speculi superficie relucet, puncto hoc, quod intra speculum positum appareat, tantoq; ab eius superficie remotum spatio, quanto ab ea retracta est res, spectetur oportet. Rerum itidem inæqualitatem modo eodem intuetur spiritus. Quę enim prominent, & proximiora sunt, proximiora, quę verò penitiora, magisq; in imo sunt, quòd longior ab ijs aduenit lux, quæ omninò magis absunt, qualia sunt, remotiora intuetur spiritus. Et quoniam quæ spectantur res, quò magis è longinquo spectantur, eò obscuriores apparent, minoresque: vtiq; si superficies quæpiam non vno, eodemque omnis, sed alijs sui partibus clarioribus, magisq; agentibus, alijs verò obscurioribus, languidioribusq; colorata sit coloribus; vel si colore quidem nullo, & lineis modò distincta sit æquè quidem distantibus; & quæ ab ijs continentur spatia, nequaquā sibi ipsis æqualia, sed secundum primo, & secundo tertium, itaq; deinceps quod assiduè subsequitur, præcedente angustius sit; huiusmodi superficies quantumuis æquabiles sint, eodemq; vniuersæ spatio à nobis distent, inæquabiles, & non æquè à nobis distantes apparent, sed illius quidem, quæ clarioribus coloratæ coloribus sunt, partes proximiores, remotiores verò, obscuriores quæ sunt; quòd nimirum propinquarum illæ rerū ritu visum magis exagitant, illæ verò remotarum more languidiùs. Alterius itidem spatia ampliora quæ sunt, proximiora, remotiora verò quæ sunt, minora apparent, rerum & ipsa exēplo; quæ vel maximè sibi ipsis æqualia, at longo ordine locata si sint, nequaquam sibi ipsis æqualia, sed quæ propius, maiora, minora verò, quę longius locata sunt, apparent. Quòd scilicet minora quæ sunt, minora appareāt, id non spatiorum angustiæ, quæ è longinquo intuentes latere potest, sed ipsorum distantię attribuit spiritus.

Qvo-

QVOMODO MOTVM, MANSIONEMQVE, TVM NVMERVM intuetur spiritus; & nec figuras, nec magnitudines, nec numerum, nec motum propria esse visus obiecta; & quomodo ea sentiant reliqui sensus. Cap. XXVI.

RERVM porrò motum, mansionemque propterea percipit spiritus, quòd earum ad nos, & ad se seipsas intuetur distantiam; quæ scilicet vel nobis, vel sibi ipsis propinquiora, remotiora uè fieri, moueri, quæ verò æque à nobis, & à seipsis perpetuò distare intuetur, in eodem perpetuò permanere loco dijudicat. Itaque quæ in angusto, conclusoque loco, & immoto omninò cuipiam propinqua sunt, dimota minimè latent; at non quæ in vasto, apertoque sunt in loco; sed eorum motus diù occultus est. Numerum verò percipit spiritus; quòd res à se ipsis distinctas, separatasq; videt. Itaque & figuras, & magnitudinem, & numerum, & motum, mãsionemq; intuetur spiritus; quòd veluti lucis subiecta facta, & luci vnita, & veluti lucis affectiones quædam, à luce omninò ad spiritum deferuntur. At non propria esse visus obiecta inde patet; quòd nihil, vt talia sunt, visum commouent. Sentiunt & hæc reliqui itidem sensus, at minus etiam, quâm visus, propriè. Neque enim eorum obiectis æque, ac luci, vniuntur, vnumq; illis fiunt. Et magnitudinem quidem contingens, gustansq; spiritus percipit; quòd magna, aut parua ipsius portio commouetur, figuram, quòd talis, numerum, quòd non continua, motum quòd non eadem perpetuò, mansionem contra, quòd eadem perpetuò. Sic itidem & odoratus, auditusque magnitudinem, quòd multus ipse, aut valdè, numerum, quòd non assiduè, motum, quòd non augetur, vel imminuitur, qui in ipso fit motus, mansionem verò, quòd idem, stabilisque, atque vniformis fit.

QVAE LVX, ET CVR SPIRITVM OBLECTAT, QVAEVE MOlestia afficit, & cur tenebræ spiritum offendunt; & quæ alia spectantur, cur aut iucunda, aut molesta sunt. Cap. XXVII.

OBLECTAT autem summopere spiritum lux, & ipsa illum commouens, agitansque, & cognata amplius, similisque: at non integra, purissimaque. Manifestè enim ab vtraque summopere visus offenditur, & penitus etiam corrumpitur; quòd, vt existimandum est, amplius quidem ab illa, quæ scilicet robustioris caloris facies est, at & ab hac etiam humores nimis exagitati, nimisque fusi, & liquidiores omnino facti immistum spiritum nimis exagitant, & magis separant, segregantque: at minus fouent, minoremq; suscipiunt lucis copiam; & in quãta, quibus affecta est, colores conspicui non fiant. Quoniam enim nullo prorsus à frigore visus imminui, at ab albedine quauis debilitari tandem quid, & à summa penitus corrumpi videtur; & propterea omnino, quòd nimis ab ea diffunditur, dilataturque (siquidem nigredo, cui omnium consensus visum constringendi facultatem attribuit, oculis apposita, ne corrumpatur, Xenophontis testimonio, præstat: cuius scilicet militum per niues iter facientium visus nisi nigrarum rerum obiectu subeuntis albedinis vires repressæ forent, nisi scilicet colore immisso, qui visum constringit, ne nimis ab albedine diffunderetur, prouisum foret, penitus corruptus foret) & albedo caloris species, & veluti facies, proindeque nusquam à calore distincta, sed vbique ipse ea sit calor: vtiq; quas ædere videtur illa actiones, calori eæ attribuendæ sunt omnes; itaq; & malum, quod albedo visui infert, à calore id inferri, humores si non omnes, eorum certè quępiam, vel ipsum etiam spiritum nimis diffundente. Fundere enim modo, liquareque

quæ

quæ attingit, aliud nihil immutare videtur calor. Nec quòd calor rebus alijs albis, & ipsi etiam inexistens niui nullum sui sensum facit vnquam; propterea verendum est, ne humores, ijsq; immistum spiritum fundere queat, dilatareq., & fundat omninò, dilatetq.; agros ab eo (vt alibi dictum est) fermentari, molliri nimirum, fundiq., bullasque attolli intuentibus, & à calore bene frigidis indito cibis linguam, spiritumque fundi, dilatariq; sentientibus. Nec tamen & eorum, qui diuturnis in tenebris conclusi, & repentè summæ expositi albedini, statim visus penitus corrumpitur, propterea eum corrumpi existimãdum videtur; quòd subeuntis albedinis calor humores nimis liquarit, nimisq; spiritum diffunderit (neq; enim intelligere licet, cur ij promptius, quos iam diù nulla attigit albedo, quàm quos assiduè ea subit, ab eius liquentur calore) sed potius fortè; quòd nouo albedinis conspectu nimis exhylaratus spiritus, tantus ad eam intuendam confluxit, vt mutuò se se compresserit. Itaq; & humores substantiæ præsentia destituti, quæ perpetuò ijs inhærens, penitusque eius naturæ immista, & perpetuò eas commouens, summopere eos & fouebat, & oblectabat, immutentur omninò quid, & quid patiantur, [illegible] & visus corrumpatur, oporter. Nã si sensoriorum reliquorũ, eorum præsertim, quę multis, diuersisq; è rebus constructa sunt, & organorum etiam, quæ à nobis fiunt, quæ præsertim, quòd eorum ope, ac ministerio varium, difficileq. conficiendum est opus, multis, diuersisque è rebus componenda fuere, si quę earum non rectè confecta, positaue sit, nequaquam, quod conficiendum est, cõfici potest opus; ne, si quæuis oculi pars quiduis immutetur, visus corrumpatur ambigere nulli licet: at ijs certè minus, qui oculi constructionem, causamque, cur ita cõstruendus fuerit, paulò diligentius intuiti sunt. At age, vnde digressi sumus, redeamus: & quando integram, purissimamq; lucem spiritui molestam esse, grauemq., satis est, vt videtur, declaratum; quæ, qualisq; eum oblectat, & reliqua, quæ proposita sunt, exponamus. Quoniam spiritus, vel si à rebus, à quibus ad motum agitur, fouetturque, voluptate afficitur; & lux manifestè id agit; at robustissima, purissimaq. quæ est, nõ modò nihil spiritum oblectat, sed molestia, maloq; afficit; & propterea (vt visum est) quòd humores, ijsque immistum spiritum nimis exagitat, & liquidiores illos faciens, ne spiritum satis foueant, prohibet; vtique ab ea summa afficiatur voluptate oportet, quæ blandè humores, ipsumque ijs immistum commouet spiritum; & quæ, & ipsa eum fouet, & modicum quid humores fundens nihil, quin & ipsi idem agant, prohibent. Tenebræ contra, & tenebris proxima lux tristitiam spiritui, molestiamque inferunt; & in angustum illæ eum agunt. Nam si non proprijs id agunt viribus; at quòd propriæ ipsius speciei aduersæ sunt, & quòd lucis, rerumque aspectum (qui spiritu longè iucundissimus, longèque est necessarijssimus, & quo dempto seruari desperat) ei adimit, summopere eum turbant, & veluti exanimant; itaque vt se se contrahat, præstant, & (quod dictum est) veluti ex accidente quodam constringunt. Cætera uerò, quæ non vt colorata oblectant, neque igitur quibuscumque, at certis tantùm colorata coloribus, propterea oblectant; quòd ad nostri conseruationem, commodumque, vel uoluptatem spectant; quòd omninò quoddam nobis pollicentur bonum, uel etiam quòd diù ipsa seruari posse apparent. Adeo enim grata, adeòque nobis amica est conseruatio; ut quibuscunque inesse appareat entibus, iucunda ea nobis sit. Propterea igitur & animalia, & pulchra omnia oblectant; quòd diuturnam illa omnia conseruationem pollicentur, rectè efformata, singulis nimirum prædita partibus ad proprium obeundum munus aptissimis, & quarum nulla alterius locum occupet, uel opus impediat; sed quarum singulæ propria sede contentæ mira ratione sibi ipsis conueniant, & ueluti concinnant, & singulæ reliquarum opus adiuuent, nec proprium inuideant laborem; & propriam singulæ nactæ naturam, uenustissimis omnes, ijsque singulæ exornatæ sint coloribus, qui partium conseruationem præseferant, & robur. Deformia contra, turpiaque

summopere offendunt, quòd breui corruptum iri apparent. Qui enim, quæ è partibus, quarum nulla ad proprium obeundum munus constructa sit, & quæ nulla sibi ipsis mensura, rationeque congruat, sed adeo alteram excedat, exuperetque altera, vt non vnius, eiusdemque, sed diuersorum animalium partes videri queant, & quæ omnes è pessimis confectę succis, deterrimo, eoque omninò donatæ sint colore, qui proximam singularum denunciet corruptionem, diù conseruari posse sperare liceat? Age porrò quæ reliqua sunt, modus nimirum, quo spiritu ex oculis effuso visio Galeno fiat, tum & quæ visionis rationem tractanti Aristoteli posita sunt, explicentur, reijcianturque; vel si satis ille à Peripateticis reiectus videri possit.

VISIO SPIRITV EX OCVLIS EGRESSO, ET AERE, QVI INter res, quæ spectantur, spiritumque medius est, à spiritu inalterato, sentiendiq. facultate, & spiritus omninò natura donato Galeno fit.

Cap. XXVIII.

"ORPVS (inquit Galenus) quod videtur, aut mittēs de se aliquid propriam sui nobis dignotionem ostendit; aut si ipsum nihil mittit, expectat aliquam ad se à nobis sensificam venire facultatem. Vtrum horū sit verius, hoc iudicabitur modo. Per exiguum pupillæ foramen visio fit. Quod quidem si expectaret portionem aliquam, aut facultatē, aut imaginem, aut qualitatem ex corporibus extrinsecus obiectis ad se accedere; nunquam eius, quod videtur, magnitudinem perciperemus. Verbi causa, vasti alicuius montis tam magnum siquidē spectrum, quantus ipse est mons, in oculos nostros ingredi oporteret: quod penitus est absurdū. Vt omittam interim; quòd vel in vno, eodemq. temporis momēto, etiam si innumerabiles sint, qui viderent, ad singulos eædem imagines ferrentur. Cum vero visorius etiā spiritus nequeat fluore suo tan tum extendi, vt omnes visui expositas res circumfusus compleAeretur (nā quid aliud esset, quàm commentitia illa stoicorum gutta, quæ cum toto maiori cōmiscetur?) restat igitur adhuc, vt aer circumfusus tale instrumentum nobis sit, quo tempore videmus, quale est semper neruus in corpore. Siquidem eodem pacto aer nos ambiens à spiritus visiui occursu, quo à solis fulgore affici videtur. Nam & ille supremo aeris termino contacto statim vim suam fulgidam in totum dispergit; & nostra per uisorios neruos acies progressa spirituali substantia prædita, cum in aerem incidit, primo appulsu in eum alterationem inducit; quæ longè, latèque, in continuum scilicet nos ambiens corpus sparsa, repentè in totum diffunditur: id quod liquidò etiam in ui solis inesse conspicimus." Rerum scilicet, quæ sentientem animam non contingunt, nec vires ei, nec spetiem percipi posse existimanti Galeno, nihilque (vt videtur) è rebus, quæ spectantur, simulachra emanare intuito, & cerebri vnius propriam esse sentiendi vim, neruis verò eatenùs eam inesse, quatenus à cerebro ea donentur, quatenus scilicet à cerebro immutentur, in eiusque agantur naturam, itaque immutatos non ipsos modo externarum rerum vires, spetiemque percipere, sed cerebro sentiendam eam præbere statuenti, necessariò (vt dictum est) quo rerum imagines spectentur, vel anima ipsa, vel aliquod eius organum ad res spectandas emittendum Galeno fuit, quod eas intuitum earum spetiem animæ communicaret; spiritus nimirum, qui oculis inesse, & qui si non animæ ipsius substantia, at præcipuum eius organum Galeno visus est; & qui longè ad exiliendum aptissimus videri potest. Non tantus porrò ille cum videretur, qui & ad valdè remotas, vastasque res ferri, easque ambire, complectiq; posset (quod reliquum fuit) emittendus quidem ex oculis, at non ad res vsq.; sed modicum quid egresso, & non longè omninò ab oculis facto, vis ei à Galeno inter-

intermedium aerem inalterandi, in propriamq; agendi naturam indenda fuit, quò sentiendi vi donatus contiguarum ipse rerum imagines intueretur omnes, & spiritui, à quo sentiens factus sit, non continuus ei modò, vnitusque, sed vnus omninò ei factus spectandas præberet. Visio itaque eo omninò fiat modo, quo reliqui sensus omnes; eo tantum interiecto discrimine, quòd illa vt fiat, non visorij nerui à cerebro inalterandi sunt (qui fortè cerebro persimiles nihil, quò sentiant, amplius immutãdi cerebro sunt) sed aer à spiritu ex oculis egresso in propria agendus sit naturam. Patet, inquit, similem quandam affectionem vtrisq; contingere, & neruo, & aeri; qui quidem ex sui ipsarum natura similitudinẽ quandam iam habent; ad eam scilicet rem vterq. à qua inalterandus est. Subdit, Itaque & ad rem immutantem exquisite assimilantur.

VISIONEM QVOMODO GALENO PLACET FIERI non posse. Cap. XXIX.

QVONIAM, vt rerum species spectentur, vel species ipsæ oculos subeant, & videnti animæ sese intuendas præbeant, ipsi.s. vniantur animæ, vel anima ipsa, aut res benè ei proxima, & cuius passiones, cognitionesq; animę innotescant omnes, ex oculis egrediatur, & ad res, quæ spectãdæ sunt, delata eas veluti circũplectatur, vniuersas omninò eas contingat oportet: rectè vtiq. Galeno modum, quo rerum imagines, quantæ res sunt, quanteq; spectãtur, oculorum pupillam subire queant, & quo rei eiusdem imago ad innumeros simul hoĩes feratur, & quo insuper longè plurimæ imagines vnum in punctum simul delatæ se se mutuò non confundant, intueri impotenti, & spũm, vel animę substantiã, vel maximè proprium ipsius organum existimanti, is ad res cõtingendas egredi visus est. Et rectè itidem spũm ad remotissimos, vastissimosq; montes effundi, eosq; vniuersos circumplecti non posse indicanti, necessariò (quod reliquum fuit) intermedius aer à spiritus vi inalterandus, & spũs natura donandus, & in spiritum omninò agendus Galeno fuit. At vt nihil modò rationem, qua sensum is fieri statuit, dãnem, satis alibi damnatam, reiectamq.; id certè summopere Galenum incusem, quòd difficultates dum vitat, quæ nullo exuperentur negotio, non plures, multòq. subit peiores, & à quibus nusquam se se explicet; sed in barathra mehercule libẽs ille se se dimittit, è quibus euadendi nulla sit spes. Non.s. è rebus, quibus, quantisq. vis, à luce modò conspectę ęę sint, earum imagines ne emanent, & ne per aerem nihil à spiritu inalteratum quaq; versus ferantur, & oculorum tunicas, pupillãq. subeant, & spiritui insuper oculis inexistenti, quantę propemodũ sunt, appareant, verendum Galeno fuit; vastissimarum rerum (& quas, spiritumq. ex oculis elabentem intermedius qui fit aer à spiritu inalterari Galeno videri non potest, vel penitus ei abditus, vel ab ijs defensus rebus, quas spiritus permeare, exuperareq. minimè queat) simulachra minutissimis in specillis, tum vero & pictorum industria minima quæ sunt, & quę contigua nihil excedunt, vasta, summèque prominentia apparere intuito. Hæc, multòque amplius summa conditoris nostri cum aliarum in rerum, tum vero in animaliũ constructione sapiẽtia benè Galeno conspecta persuadere homini poterat, modum ab eo inuentum esse, quo quantæ sunt rerum imagines spiritui oculis inexistenti, vel si tantę eos illæ non subeant, videri possent: & diligenter Galeno inquisitus, conspectus dubio procul foret. At vel montibus ipsis oculi potius patefaciendi erant, quàm spiritus ad illorum species percipiendas emittendus: multò siquidem grauioribus is emittatur incommodis, quàm illi in oculos recipiantur. Qui enim, qui nec corpore quidem obtectus, defensusque spiritus vel languentes ambientis vires substinere potest, sed à paululum ijs exuperantibus exitio datur, ex oculis egressus, nec à ventis vllis dissipetur, nec ab vllis frigoribus, æstibusq. extinguatur? Nec verò à summa id spiritui

datum eſſe tenuitate dixerint Academici; quia ſcilicet penè incorporeus cum ſit, à huiuſmodi naturis penè impatibilis ſit. Manifeſtè enim quò ille tenuior exiſtat, eò diſſipetur, corrumpaturque promptius. At non facultas modò ſpiritui, roburq; dandum; quo ab aeris ambientis ſe viribus tueatur, ſed quibus eum vniuerſum inalteret, & (quod ne quidem ipſi Soli datum videtur) temporis eum momento in propriam agat naturam. Vinculis certè quibusdam, vbi emittitur, alligandus erit ſpiritus; quibus ne ad cœleſtes, cognatas ſubſtantias, ad quas aſſiduè tanto tendit ſtudio, euolet, & quibus imaginibus perceptis in oculos retrahatur: neque enim libens ipſe eos ſubeat. Nec verò ea tãtùm, quæ ex oculorum regione, ſed nihil minus, quæ ex obliquo, & quæ à tergo poſita ſunt, perpetuò, nullaq; ſpeculorum opera intueatur; ſi propterea intueatur, quod aerem circumfuſum in propriam agat naturam, isque, quæ cõtingit, percipitque, ſpiritui communicet. Nõ ſiquidem motu inalterare, ſed ſubſtãtia Galeno videre; vt non eum modo, in quem veluti rectà fertur, ſed vniuerſum æque inalteret. Multò mehercule hæc abſurda, atq; impoſſibilia magis Galeno videri debuere, quàm non montis cuiuſuis imaginem, ſed montes ipſos pupillæ foramen ſubire.

COLOREM PROPRIVM VISVS SENSILE ARISTOTELI ESSE; & non contactu, ſed tranſpicui intermedij opera viſum mouere; & proprij id coloris expers eſſe; & tranſpicuitatem colorum materiam, & colorem tranſpicui terminati extremum eſſe. Cap. XXX.

ROPRIVM viſus ſenſile color eſt, inquit Ariſtoteles. Mouet autem viſum, non tactilium more; contingens ipſum, ſed tranſpicui cuiuſpiam intermedij opera, vel aeris ſcilicet, vel aquæ; quod à colore motum, & ad oculos protenſum, quo à colore commotũ eſt motu, eodem oculos, tranſpicuos & ipſos, viſumq; commouet. Itaq; colores oculis appoſiti, & contingentes oculos nihil ſpectantur. Quin & odores itidem, ſonique, intimis illi inditi naribus, hiq; in auribus æditi, propterea vel nihil prorſus, vel longè ægerrimè ſentiri Ariſtoteli videntur; quòd & ipſi, vt percipiantur, intermedij aeris opera opus habent. At tranſpicui motiuus color, nõ cuiuſuis motiuus eſt, ſed perfecti tantum, actuq; exiſtentis (à luce ſcilicet colluſtrati. Per ſe enim imperfectum, & non actu, ſed potentia modo tranſpicuum eſt: perficitur autẽ, actuq; fit, vbi à luce colluſtratur: vt lux tranſpicui perfectio, & veluti color, & propterea quodãmodo viſilis etiam videri poſſit. Colores porrò delatura, ſuſceptura q; tranſpicua, proprij coloris expertia oportere eſſe viſa Ariſtoteli ſunt, materiarũ reliquarum omnium more; quæ omnis naturæ, quam ſuſcepturæ ſunt, expertes factæ videntur; ne alienas aduenientes ea reijciat, propriaq; materiam ſubire prohibeat. Et tranſpicuitas colorum materia viſa Ariſtoteli eſt: ſiquidem materiam eandem & in denſis, & in nõ denſis corporibus coloris ſuſceptiuam eſſe oportet. Quoniam igitur aqua, & aer colorem in ſe ipſis ſuſcipere videntur, quia trãſpicua cum ſint lucem ſuſcipere videntur, quæ ipſorum veluti color eſt; tranſpicuitas colorum materia ponenda eſt. Et alibi, Minimè (inquit) propterea, quod aqua, & aer proprium colorẽ ſortita non ſunt, neq; ab intrinſeco proprij coloris cauſam habent, ſed ab extrinſeco eam recipiunt, at denſa, quę terminata dicuntur, proprium habent colorem, & ab extrinſeco colorantur; diuerſa natura coloris ſuſceptiua in altero iudicanda eſt. Manifeſtum igitur (inquit) quod hic, & ibi idem eſt coloris capax, tranſpicuum videlicet. Quoniam igitur colorum materia tranſpicuitas illi viſa eſt; & corpora quęuis colorata videntur, corũ præcipuè ſuperficies, extremumque; corpora omnia tranſpicuitatis participia Ariſtoteli viſa ſunt; & propterea colorem tranſpicui terminati ſuperficiem, extremumque; & ſuperficies per ſe uiſiles eſſe, quia in ſe ipſis colorem habent.

NON COLOREM, SED LVCEM PROPRIVM ESSE VISVS sensile. Cap. XXXI

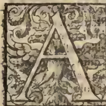

ON colorem, sed lucem proprium visus sensile, & solam per se visilẽ esse lucem, vsq; adeo manifestum est; vt, si à firmissima quapiã ratione impulsus Aristoteles luce omissa colorem primò visilem ponat, dãnandus tamen videri queat; qui nimirum sensu dimisso rationes sectetur; Siquidem sensus ipse primò illam, & per se visilem, colores si quidem visiles, at secundo à luce loco; & lucis omninò opera visiles declarat; solam illam, seorsumq; à coloribus, & vel minimam, longissimèq; amotam, colores verò per se, & à luce non illustratos nullos intuitus vnquã. Nulla igitur ratione id ponens, sed veluti suo iure assumens Aristoteles, mihi quidem non damnandus modò, sed (vt alibi dictum est) vel præstigijs captus, vel Dei ipsius potentiam æmulari velle videtur, aliud rebus ingenium, aliasq; indens vires, quàm quibus ab illo donatę videntur. Colorem porrò ne secundò quidem loco visilem, sed prorsus sui natura inuisilem, se se scilicet, propriamq; speciem effundendi impotentem esse, & propterea videri, quòd, qua sola visilis est, lux ab eo intingatur, itaq; eius speciem secum ad spiritum deferat; diuersi, qui in nubibus, mariq; spectantur, colores apertissimè declarant. Quoniam enim vel omnium consensu, vel sensus ipsius testimonio, vno, eodéq; nubes omnes, & albo omninò donatæ sunt colore; itaq; (vt alibi dictum est) in se ipsas illæ spissatæ in aquam, grandinemque, & niuem, in benè scilicet albas coguntur res; & marina iridem aqua alba est omnis: ambigere non licet, quin, si ipsarum spectetur color, albus perpetuò spectetur. Propterea igitur nubes non albæ omnes, sed omnibus ab albo ad nigrũ vsque, obscurumq; coloratæ apparent coloribus; & mare, quod humillimum est, album, paulò profundius factum viride, tum ceruleum, postremò & nigrum spectatur, obscurumque; quòd non rerum colores, sed lux spectatur ab ijs quidem intincta, colorataque, & non solis, sed à materiæ insuper, quã subit, nigredine. Itaq; quò profundior ea fit, quò scilicet maiorẽ eius molem subeat lux, magisq; eius nigredini immisceatur, eò amplius cãdor obscuratur, ad nigrumq; agitur. Quin & in eo damnandus videtur Aristoteles; quòd colorum perceptionem non tactilium more contactu, sed motu aeri à colore indito, eoq; videnti animæ communicato fieri decernit. Neq; enim imaginari licet, qui motus à colore, à maximè nimirum immobili, demortuaq; re aeri indi possit; & multò etiam minus, qui oculos i subire, ijsq; inexistentem videntem substantiam commouere queat. Quod si non id agere colorem sed, qua lux nobis donata est, facultate, se se scilicet effundendi, multiplicandique, & aerem propria spetie afficiendi, itaq; & oculos subeundi, inexistentique spiritui se se indendi potentem intelligat; colorem omnino non à luce ad videntem substantiam deferri, sed proprijs ipsum viribus se se ad illam effundere statuat; itaq; id modò lucem præstare, quòd aerem ad colorum speciem suscipiendam aptum facit: interrogandus omnino sit Aristoteles, quam nam aeri lucis præsentia conditionẽ indit, quã non donatus colorum actionem, speciemque, vel reijcit, vel non admittit, at donatus nullo eam suscipit temporis momento; alia enim ipsa à luce Peripateticis sit oportet. Nam si sola ipsa indita colores spectantur, ipsimet, quod summè pernegant, ponant; lucem nimirum primò visilem, & colores non aeri, sed luci propriam speciem indere, itaq; in luce spectari, & si quidem visiles, secundo certè loco. At vero (quod superest) si tenuiorem à luce aerem, & propterea ad colores suscipiendos aptum fieri dixerint; declarent oportet, qui à minima interdum luce circumfluus aer vniuersus nullo temporis momento tenuior, eaq; amota nullo itidem temporis momento crassior fiat. Et non propterea omnino colores in luce spectari, quòd ab ea aer tenuior fiat, indè liquido patet; quòd quauis in aeris tenuitate, at nulla à luce illustrata, nullus

ſpectatur color, & quàdis in craſſitie ſtatim qui adſunt omnes, ſimul ac tantula in ipſo fit lux. Quin & luce liquidò patet, non colores, ſed lucem modò viſibilem eſſe, colores nimirum propriam ſpeciem effundendi impotentes, & propterea eã ſpiritui ſpectari, quòd lux eam deferat: quoniam quæ tranſpicuæ non ſunt res, quæ ſcilicet lucem non admittunt, iis oculis admotis, vt lux nulla ad illas accedere, ab illisq; ad oculos relucere queat, nihil prorſus ipſarum ſpectantur colores; at earum, quæ luci perviæ ſunt, pulcherrimè. Propterea enim illi nihil ſpectantur, ſed, vt conſpicui fiant, paululum ab oculis amouendi, ita q; omnino locandi ſunt, vt quæpiam ad eos adueniat lux, & ad oculos ab ijs relucere queat; quòd ſe ſe effundendi prorſus impotens eſt color: at hi optimè conſpiciuntur, quòd lux, quæ res, quibus inſunt, pertinet (quod paſſim pati videtur) ab ipſarum intingitur coloribus, & eas transuecta oculos ſubit, itaque ſpiritui intuendos illos præbet.

AEREM, ET AQVAM NEQVAQVAM COLORIS EXPERTES eſſe; nec eſſe omninò oportere, quò colores ſuſcipiant, deferantque.

Cap. XXXII.

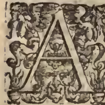
Erem itidem, aquisq., tranſpicuis omninò, per quę colores ſpectantur, propterea proprium colorem auferens Ariſtoteles, quòd ſi is inexiſtat, alienis veluti aditũ obſępiat, ſuſcipiq. eos, & deferri obſtet, nimius propriarum poſitionum, nimius proprię ſapientię amator videri poteſt; qui nimirũ rebus ipſis aduerſas illas; repugnantesq; intuitus, non illas deferendas, demoliendasque, vel corrigendas ſaltem, ſed res ipſas immutandas, aliaq. ſpecie donandas, Devm ſcilicet earum cõditorem, veluti in earum conſtructione errantem, corrigendum ſtatuerit. Neq. enim adeò omnibus manifeſtum aeris, aquarumq; alborẽ non illi conſpectum fuiſſe crediderim vnquam, nec credi omninò poteſt. Paſſim enim & aquam, & aerem, albos eſſe enũciat; & ſpumam, niuemq. propterea albas declarat, quòd multus vtriq. inditus ſit aer. Et ſermonem de coloribus inſtituens (ſiue ipſe, ſiue is eius auditor Theophraſtus cõmentarium confecerit, qui ipſemet Ariſtoteles videri queat) prima corpora oĩa, & aquam inprimis, atq. aerem albo donat colore. Et conſpecta omninò Ariſtoteli aqua (quis enim id neget?) ſi non lucida, colorata viſa ſit, neceſſe eſt: vt non tam colorem aeri, aquisue inditum negare videri poſſit, quàm non indendum fuiſſe docere; quod igitur dictum eſt, illarum conditorem Devm errantem corrigere. At non tantũ homini audendũ, nec id propoſitum omninò erat; ſed res ipſas intueri, & quales viſæ ſunt, tales eas ponere, tum modum, rationemq. inquirere, qua talibus ijs exiſtentibus, quæ euenire videntur, eueniant. Coloratus itaq; conſpectus aer, coloratus omninò Ariſtoteli ponendus erat: tum ratio, qua coloratus cum ſit, colores tamen omnes nullo ſuſcipiat negotio, nihilq. illorum immutet vllos, inquirenda; nihil verito, quin, quod fieri videret, fieri poſſet. Et dubio procul paulò diligentius inſpecta, cõſpecta ea foret. Albus.n. conſpectus aer, & albore adeò exili donatus, vt in non ſpiſſato illo ægerrimè is conſpici poſſit; vtiq. coloribus ille alijs omnibus peruius, nullumq. illorum reijciẽdi, aut immutandi potens Ariſtoteli videri potuit; naturas præſertim alias omnes, & lucem in primis, coloresq. ipſos, qui ſummè languent, non à contrarijs modò, ſed à ſimilibus, & paulò robuſtioribus nullo negotio, nulloque temporis momento adeò exuperari, obſcurarique intuenti, prædicantique, vt viſum lateant. Albus nimirum (vt in ſuperioribus declaratum eſt commentarijs) calor, materia verò nigra cum ſit; vtique entium, quæ ex ijs conſtant, quoduis, vel albo, vel nigro, vel medio quopiam colore coloratum ſit, neceſſe eſt.

COLORVM MATERIAM NON TRANSPICVITATEM, TENVItatemque, sed materiam esse omnem, quauis ea dispositione donata sit. Cap. XXXIII.

QVONIAM igitur in transpicuis, tenuibusque, exilis is quidem, at proprius eorum quibusuis color inesse visus est, veluti & in opacis; & qui per illa ad oculos deferuntur colores, minimè in ipsis, vt in propria materia, nec alio omnino modo, quàm in densis, opacisque ijdem suscipi visi sunt: nequaquam transpicuitas, tenuitasque magis, quàm opacitas, crassitiesque colorum materia ponenda est; sed æquè vtraque; vel opacitas etiam magis, vel si minus promptè alienos ea suscipiat. Propterea id enim euenit, quòd robustior propius rei color, non à quouis obscuratur, sed à prepotentibus tātùm. Quin & illud incusandi Peripatetici videri possunt; quòd communem colorum materiam transpicuitatem cum statuant, vniuersam eam penè incoloratam ponunt. Esto enim communis agentium naturarum materiæ more nullo proprio colore communis colorum materia donanda sit, ne inexistentes alienos reijciat: at illius itidem more alienis eam semper coloratam esse oportebat; nullamq; eius portionum illis omnibus denudari vnquam. At Peripateticis longè maxima, longèque nobilissima transpicuitatis portio, quid portio? transpicuitas ipsa vniuersa, vniuersa colorum materia perpetuò colore caret, nec colorari etiam potest vnquam, cœlestes orbes, sublunarisque, & hic terræ proximus aer, & aquæ insuper elementum. Nam si à luce perfici illorum transpicuitatem dixerint; non colorum amplius, sed lucis subiectum sit transpicuitas. Eo præterea incommodo premi Peripatetici videntur; quòd corporibus quibusuis, quæ colorata videntur, transpicuitatem indant oportet; & (vt visum est) indunt omnibus: quo neq; absurdius quicquam, nec possibile minus poni potest. Siquidem transpicuitas (vt vel ipsum nomen declarat) tenuitas summa est, puraque, & quam lux vniuersam permeat, & in qua vniuersa luceat. Quæ igitur lucem penitus non admittunt, quantumuis eorum superficies à luce illustretur, minimè ea transpicua poni possunt. At neque in corporum superficie tantùm color inesse apparet; sed nihilò minus, quàm extremæ, penitiores eorum partes, quibus nullam omninò inesse transpicuitatem existimare licet, coloratæ videntur: vt ratione nulla transpicui terminati extremum, & superficiei idem (vt Aristoteli placet) color poni possit.

AVDITVM SPIRITV AB EXTERNO AERE COMMOTO FIERI, & sonos omnino omnes aeris motus esse; horumque perceptionem sonorum esse perceptionem. Cap. XXXIIII.

AVDITVS & ipse spiritu fieri videtur commoto; at nequaquam ille ab externa vlla re constricto, vel dilatato, nec alterato omnino, aut contacto, sed verè ad motum ab externo aere acto. Continuus videlicet, & longè tenuissimus, longèq; ad motum aptissimus cum sit aer; quauis sui parte impulsus, commotusq;, vniuersus is commouetur: veluti aqua quasi puncto interdum agitata, commotaq. vniuersa agitatur. Quin multò etiam aer promptius, multòque maius in spatium, multò aqua tenuior, multòque ad motum promptior. Vel longissimè itaq. amotus à nobis aer, vbi impellitur, dimoueturque, nos ambientem aerem, nostrisq. inclusum auribus impellit, dimouetque. Is verò in auris intimum, ad pergracilem sanè adactus pelliculam, quæ externo aeri ad cerebrum, spiritumque ingressum occludit, pelliculam, neruumque ad

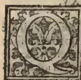
cum delatum feriens, impellensque; neruo inexistentem, & per hunc in ventriculis contentum spiritum commouet vniuersum; continuum & ipsum existentē, multóq., quàm aer est, tenuiorem, minusque moueri pigrescentem. Commoueri porrò se sentiens spiritus, sonos exaudire videtur. Et huiusmodi motuum perceptiones auditum esse, & quo dictum est modo fieri, sonorum omnium exortus, & ipsa amplius aurium manifestat constructio. Soni videlicet, qui fiunt omnes, vel corporibus se se mutuò, violenterque percutientibus fiunt, vel vno saltem celeriter per aerem delato; animalium verò voces aere confertim, violenterque expirato, & veluti dearticulato; aere scilicet commoto soni omnes. Neq. enim aliud pati à corporum concursu, vel ab eorum latione aer videri potest; nisi quòd vel violenter exploditur, vel impellitur; violenter mouetur omnino, eoque mouetur motu, qui circumfluo etiam communicari possit. Neq. igitur, vbi lentè se se corpora feriunt, sonum ædunt vllum: quòd nimirum non is aeri, qui exploditur, datur motus; qui si quidem circumfluo communicari possit, ad aeremq. auribus inclusum deferri, spiritui etiam (quod, vt sonus fiat, fieri omnino oportet) auditorio inexistenti neruo, & per hunc in ventriculis contento detur. At neq. mollia, laxaq. (cuiusmodi lanæ existunt, spongiæq.) quauis in se ipsas ferantur ui, sonum ædunt vllum; quòd nimirum non eijcitur inclusus aer, sed illorum poros subit, cauitatesque: neq. vbi acus acum ferit; quòd perexiguus, qui eijcitur aer, circumfluum nihil commouet. Sonus enim vt fiat, is omnino aeri dandus est motus, qui ad spiritum in ventriculis contentum perueniat. Id vero quacunque fiat ratione, sonus itidem fit. Vel vbi igitur tenuissimi vapores, & modicum quid ab aeris natura dissidentes in densum nullum, neque in se ipsos impacti quicquam, at per aerem modò paulò celerius delati, vt eius cessionem, & quasi fugam præueniant, aerem itaq; impellent, sonum & ipsi quaque ædunt versus. Nam crassiores, spissatique in nubes, vbi in se ipsos violenter feruntur, & mutuò se ipsos feriunt, percutiuntque, tonitrũ, ingentem nimirum faciunt sonum, at qui tamen nõ valdè in longum feratur; quòd se se ferientes nubes magna quidem vi aerem explodunt, at non valdè in longum cum proijciunt. Pilæ vero ferreæ, quæ ignis ui æneis è tormentis excutiuntur, non adeo fortè magnum, sed multò certè in longius; quòd in longum ipsæ, & summa delatæ velocitate, in longum, & summa aerem propellunt ui. Et vbi, quæ se se mutuò percutiunt, corpora concaua vtraque sunt, vel eorum etiam alterum; inexistensque aer vehementius commotus est, quàm vt ad eius extremum adactus motum sistat, sed diu in eo commoueatur: diu ibi remanet sonus, & tandiu omnino, quandiu & motus. Et vbi, qui fit motus, vehemens dùm ad aerem peruenit, densæ, leuique, & concauæ inclusum rei (neq. igitur datum motum sistere, nec vlterius progredi potest aer, nec poros vllos, vllasue subire latebras, neq; in latera diffundi, dissiparique, à denso, duroq; retentus, reiectusque, & æquè, vndiq; coercitus) resiliat itaq; indè, & retroflectatur oportet, vnus idemq; remanens, nihilque ab æquabili, & leui diuulsus, separatusq; re, & motum veluti mutuò datum aeri proximo, à quo illud accepit, restituat, idem reiteratur, reflectiturq; sonus; quem Echo vocant. Quin & externo interdum nullo commoto, sonus tamen quidam, & quasi sibilus exauditur; quòd nimirũ ab alieno spiritu in cerebro ingenito, exitumq; fortè quærente, commoto ibi omnino, agitatoque (neque enim immobilis torpeat) noster itidem commouetur, agitaturq; spiritus. Et manu, multóq; amplius cornu auribus apposito sonus itidem sentitur; quòd propria natura mobilis aer, in aure, cornuque inclusus, exituque carens, & exitum fortè, liberumque, & patentem locum quærens, nequaquam arcto contẽtus, augustoque, validius motum concitat, & aurem ferit.

ANIMALIVM ITIDEM VOCES AERIS MOTVS ESSE; EARVMQ. differentias omnes iuxtà diuersam expirati aeris tenuitatem, arteriarumque, per quas expiratur, dispositionem, magnitudinemque, & expirantis animæ voluntatem, viresque fieri. Cap. XXXV.

NIMALIVM itidem voces aeris & ipsæ motus esse, manifestè apparent. Manifestè.n. qui expiratur aer vbi à lingua, labijsq; veluti effingitur, efformaturque, & figuratur, certaq. vi, & certa emittitur ratione, vox fit. Neq; igitur, quæ aerem nō admittunt, aīalia sonum ædunt vllum; & quæ ædunt ibi modo ædere videntur, vbi aerē expirant; tandiuq; in omnibus durat sonus, quādiù, qui inspiratus est aer; at eo absumpto, nouus omninò inspirandus est, si sonus ædendus. Et vel eorundem animalium voces iuxtà aerem, quem expirant, & iuxtà organorū, arteriæ præsertim magnitudinem, dispositionemq., & spiritus emittentis voluntatem, viresq. variantur; magnę nimirū, paruæq., & tardæ, celeresq., & leues, asperæq., & flexibiles fiunt, & veluti rigentes. Arterię videlicet, musculisq.; qui circa laringem sunt, inexistens spūs, variè arteriam, laringemq. constringens, dilatansq.; & varia ui non eundē expellens aerem, sed qui tenuitate, crassitieq. valdè interdum differant, sonos ædit magnitudine, & celeritate summè inter se differentes. Nam & multum, & exiguum aerem; & celeriter vtrūq.; & tardè emittere potest. Vbi itaq. varianda, & certa quędam vox emittenda est, meditari videtur spiritus, quo illam ædat modo: quantum videlicet arteria, larinxq. constringenda sit, dilatandaq.; tum qua celeritatę emittendus sit aer; illasq; cōstringendi, dilatandiq.; & aerem eijciendi rationem, modumq. tandiù immutat, quoad, quam propositum est, ędat vocem. At & lenitate itidem, atq; asperitate eiusdē etiā generis animalium voces summè inter se differre videntur: aliæ nimirum vniformes ipsę esse, æquabilesq., & vno, eodemq; motu vnitum, collectumq. spūm commouere; alię sibi ipsis disformes, inęquabilesq.; & vel eędem varijs spūm mouere motib⁹, eūq; veluti discerpere, dilaniareq; Id verò propterea euenire videtur; quòd arteriarum alię leues, æquabilesq.; per quas igitur, qui efflatur aer, nihil à se ipso diuisus, nihilq; à prominētevllo discerptus vnquā, sed vnus, idēq. perpetuò remanens vno, eodēq; vniuersus ipse mouetur motu, & spūm etiam vniuersum vno cōmouet, eodemq; asperę alię, inęquabilesq., & tumoribus multis veluti intercisę, interruptæq.; neque igitur, qui per illas effertur aer, vnus omninò effertur, sed veluti in multos diuisus, separatusq.; & propterea diuersis ipse commotus motibus, ijsdemq; spūm commouēs omnibus, illum veluti dilaniat, discerpitq;. Horum pręterea voces veluti flexibiles videntur; facilè nimirum variantur, & è magnis paruæ, & celeres fiunt è tardis: veluti regentes aliæ vnum, eundemq; perpetuò seruantes tonum, in alios transire ineptæ; quod nimirum molles illorum arteriæ, & quas inexistens spiritus nullo negotio dilatet, contrahatq., aerem itaq. quantum vult, & qua vult, expellat ratione; duræ hæ, renitentesque, & quas ægrè vel contrahat, vel dilatet spiritus; è quibus igitur vno tātum modo, rationeq; vna aer effletur, & vnus, idemq; ædatur sonus. Propterea igitur & puellę, & pueri, & qui frigidas incolunt terras, in vniuersum qui humido sunt corpore, acutam omnes, celeremque, & bene flexibilem, leuemque emittunt vocem; quòd arteriam fortiti sunt angustam, mollemque, qualem facilè dimouet spiritus, & æquabilem insuper, lęuemque: contra grandiores natu, calido præsertim qui sunt corpore, quique sub calido degunt cælo, in vniuersum quorum corpus arefactum est, tardam omnes, minimèque flexibilem, & asperam emittunt vocem; quòd eorum arteriæ latæ sunt, renitentesque, quales ægrè dimouet spiritus; plurimisque distinctæ sunt tumoribus,

SONORVM PERCAEPTIONEM MOTVVM, QVIBVS AB EXTERNO aere spiritus in ventriculis commouetur, perceptionem omninò esse, & ex ijs, quæ dicta sunt, & ex aurium constructione patere. Cap. XXXVI.

VONIAM igitur soni, qui fiunt, omnes, ipsæq. inprimis animalium voces manifestè ab aere cõmoto fieri, & aeris omnino motus sequi videntur omnes; sonos, quos percipit spiritus, motus eiusdem esse ab externo aëre ei datos, dubitare minimè licet. Neq. enim aliud in spiritum in ventriculis contentum externi aeris motus agat, at illū dimoueat modò, eodemq. agitet motu. Ecid omnino fieri aurium constructio manifestat. Propterea enim patulæ, prominentesq., & veluti in elicem factæ sunt; vt aerem illę multum contineant, & vndiq. is coercitus quauis impulsus ui, nihil tamen diffundatur; sed & ipse, & qui ipsi datur motus, vnus seruetur, idemque, nec languescat vnquam, minori assiduè aeri datus, & veluti ab aurium amphractibus, duritieq. assiduè robur sumens. Et propterea auris extremum pergracilis pellicula occludit, neruusq. ad eam defertur; vt facile ea impellatur, eaq; impulsa, & neruus, & neruo inexistens spiritus commoueatur, & ab hoc vniuersus in ventriculis contẽtus; continuus (vt dictum est) & summè tenuis, summèq. propria natura mobilis. Quin & osseæ appositæ sunt res, in incudis formam altera, altera vero in malleoli, eoq. locatę modo; vt pellicula impulsa malleolus in incudem adigatur, incudemq. feriat; quò scilicet aerem, spiritumq., qui in ipsius, incundisq. medio est, expellat; is itaq. neruum amplius, & si quà in ventriculos illabi potest, spiritum etiam ibi contentum feriat. Et huncomninò omnem, & reliquum etiam quauis in corporis parte existẽtem; verè à sonis cõmoueri, ipsis pęnè intueri licet oculis. Manifestè enim à sonis quibusdam exhilarari, diffundiq. ipsum sentimus, contrahi ab alijs, tristitiaque affici, & lachrymas etiam excuti, ijs nimirum exagitari spiritum motibus, quibus & gaudens exagitatur, & mærens; à quibusdam etiam ad quietem agi, sedariq., & componi, exagitari ab alijs, & veluti furens fieri videtur. Adolescentes à Phrigio tibicine in furorem actos, & insana peragentes Dorico cantu sedauit Damom: non amplius scilicet insubso illo commotus est spiritus motu, sed concinno, & venusto. Continere nos ipsos interdum minimè possumus, quin quibusdam perceptis sonis vniuersum corpus commoueamus, agitemusque; eaq; ratione, & motu, quo sonus factus est; eo nimirum, qui ab externo aere spiritui datus est. Ab ipsa itaq; admoniti, edoctiq. homines re, à sonis spiritum maximè exagitari, commouerique; vbi summè cõmoueri illum volunt; & vel in furorem, vel in summam agi lætitiam, sonis vtuntur omnes.

MODO, QVI EXPOSITVS EST, ARISTOTELI ITIDEM SOnos; auditumq; fieri visum esse. Cap. XXXVII.

IHIL etiam à nobis diuersus sonorum, & auditus naturam Aristoteles ponit. Nam & sonos aeris motus esse enunciat, & auditũ aeri cognatum, similemque, & in capite eum collocat; ab ipsa (reor) admonitus, coactusq. re. Manifestè enim aere commoto soni fieri oẽs, manifestèq; in capite sentiri videntur. Modum itaque, quo incorporeares, & in corde residens ab aere cõmoto patiatur, similisq; illi fiat, inuenire impotens Aristoteles, necessariò audientem animam aeri cognatam statuit. At obiter, & aliud penè agens, nec modũ vlterius, quo sonos percipiat, tradit vllum; veritus (vt existimare licet) ne manifestè rem afferret summè proprijs principijs, proprijsq; positionibus aduersam, repugnantemque. Vt nunquam satis mirari hominem queas; qui cum & odorantem, & audientem animam in capite residere, & aeri cognatas, similesq. ab aere passas, immutatasq. viderit, posueritq., non vniuersam animam sen-

tientem ibi collocarit, & aeris naturæ similem fecerit; pulcherrimè ratiocinatus, animam sentientem vnam esse, eandemque omnem.

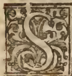
CVR SONI SPIRITVM OBLECTANT; ET CVR NOVI AMPLIVS, & cur diuersi simul æditi, at non valdè à se ipsis diffidentes, & cur minores, tardioresque. Cap. XXXVIII.

QVONIAM igitur soni motus sunt ab externo aere in spũ facti: propterea, si cum ratione fiant, summopere illi spũm oblectant, quòd ad motũ, ad propriã.s. eum agant operationẽ; impotentem per se (vt videtur) in oblongis, varieq. difformibus, & angustis vẽtriculis moueri; & propterea, vt videtur; quòd quæ mobilia sunt oĩa, vt moueãtur, loco opus habent, in quo moueri possint, nihil à se ipsis diuisa, separataq., nec in se ipsa acta, conspissataq. vnquam, nihil oĩnò à propria dimota natura. Neq. igitur benè ad motũ aptus, & summopere motu gaudẽs, & seruari motu terris ꝓximus visus aer, à se ipso moueri videtur. Et propterea (vt superius dictũ est) quòd in montium inclusus ille interuallis, si moueatẽ, vel à se ipso diuidatur, vel in se ipsum conspissetur. At spũs eo insuper impedimento, ne moueatur, retineri videtur; quòd nõ à stabilibus, firmisq. rebus, sed à tunicis cõtinetur; quę, nè concidant, substinendę oĩnò sint, subleuandęq., & quas spũs per se subleuare impotens videtur; & nisi ab inspirati aeris vi subleuentur, spũm opprimant; vt in de respirationis vsu cõmentario explicatum est: vt non nisi ab exter no aere impulsum in illis contentum spũm moueri posse existimandũ sit. Meritò igitur summa à sonis afficitur spũs voluptate; à quibus nimirum ad propriã agitur operatio nẽ: & à nouis amplius (quòd à nouo motu veluti excitatus spũs attentius operatur) at qui à se ipsis nõ valdè diffideant, quales dissoni dicuntur; quòd propria mobilis natura, quò magis mouetur, dũ non propterea non violenter à se ipso segregetur, & veluti discerpatur, eò oblectatur magis. Magis porrò mouetur multis simul, quàm vnico commotus motu; vel si non oĩbus illis vniuersus ipse commoueatur, sed quasi singulę eius partes illis singulis. Qui.n. quauis in eius parte motus fiunt, ij (vt alibi expositum est) vniuerso cõmunicantur. Fortè & amplius; quòd aeris more in vtre inclusi, ventriculos vniuersos, quantuluscũis ijs inexistat, replens spiritus, à quouis ferè impellatur motu, quę eius pars extremis illis inest, extremusq. contingit tunicas, in eas adigatur, ab eisq. in subsequentẽ reflectatur oportet. Vbi igitur spũs vniuersus, vniuersã.s. eius latitudo simul, eademq. impellitur omnis vi; quę extremas tunicas contingit eius portio, simul ad eas adacta omnis, omnis itidem simul ab ijs resiliat oportet. Et minimè illa quidem, incorporeæ, rectãq. delatæ lucis exemplo, in seipsam resilit, eũdemq. in locum, quem.s. subsequens, & vehementiore delata motu occupauit iam, repleuitq; omnem; sed flatuum, ventorumq. in densum quid impactorum more, vel superius, vel etiam inferius acta quid, at idem omninò per spatium. Neque.n. aliud, in quod vel regrediatur, vel se recipiat, adest. Eodem itaq. illa cum subsequente facta in spatio, & quod ab earum altera repleri videtur omne; vtraq. comprimatur, & veluti conculcetur necesse est: at multò certè minus, si diuersæ eius partes à diuersa impellantur ui. Quæ enim vehementius impulsæ sunt, citius eæ, ab alijsq. seorsum reflexæ, & minore omninò indigentes loco, minus subsequentes comprimant, minusq. ab ijs comprimantur ipsæ: at moderatè illud tamẽ, certaque ratione. Nam si spiritus pars à multò, quàm reliquæ, vehementiore impellatur motu, violenterq. à reliquis abstrahatur, segregaturque, discerpi, dilaniarique videtur spiritus: id quod & a dissonis sonis, & à vocis itidem asperitate pati videtur. Neque.n. aliud vel illi, vel hæ, quàm nimia motuum inæquabilitas videri potest. Et modo quidem nullo, nullaq. à se ipso segregari, seiungiq. spũs vult ratione, sed sibi ipsi perpetuò hærere, vnitusq. esse. At paulatim ille lenteq;

lenseq; segregatus, multò minus (vt passim sentire licet) dolet, quin gaudet etiam, diuidi, vel non sensiens, vel non curans; nullo id fieri malo edoctus: at moueri percipiens: id quod, & à consonis sonis, & à leni habet voce. Ad propriam. s. agi operationem, at nequaquam tamen à propria dimoueri natura spiritus vult. Propterea igitur & parui, & tardi soni magis illum, quàm magni, celeresque oblectant; quòd hi spiritum vniuersum, summaq. in vasa adigunt ui; vt nō adeò is motu (si quidem adeò celeri gaudet) oblectetur, quàm concussus doleat. Et vbi languet, minimo, tardissimoque gaudet sono: est vbi & silentio. Quiuis nimirum motus, sonusque spiritum in vasa adigit, concutitque: at valens vbi est, atque integer, eòq; etiam crassior si sit, vel vehementem sustinet collisionem; quæ vel languidissima summè imminutum, summèque tenuem spiritum summa afficit molestia.

QVOMODO SONORVM QVANTITATEM, ET DISTANTIAM percipiat spiritus. Cap. XXXIX.

ONI porrò iuxta primò commoti aeris quantitatem magni, paruiq; spiritui sentiuntur; non quòd maior, minorue illius portio aures subeat; vel quòd, qui ab illo aeri auribus incluso inditur motus, non vniuerso ipsi, sed maiori, minoriue ipsius indatur portioni. Quoniã enim quantulouis aere commoto, circunfluus aer vniuersus commouetur; vt sonus declarat, qui quantulusuis fiat, in vniuerso sentitur aere: vtiq; quantauis aeris portione commota, eadem, & tanta omninò aeris quantitas aures subeat, quantam ipsarum cauitas admittit, & vniuerso omninò, qui in ipsis continetur, externi aeris motus æquè communicetur necesse est. Propterea itaq; illud fieri censendum; quòd, veluti, qui aeris puncto cuiuis datur motus, circunfluo is aeri vniuerso cõmunicatur, ita & qui vastissimæ illius inditur moli, vniuersus is circunflui aeris vniuersi cuiuis communicatur puncto: quoduis scilicet illius punctum inditum motum singulis circunflui aeris communicat punctis. Itaq; quanta aeris moles commouetur, tantus perpetuò circunfluo aeri inditur motus. Et vel si is, qui è proximo, & qui è longinquo ad nos sonus, aeris scilicet aduenit motus, æquè vterq. langueat tandem; illum tamen è proximò, hunc verò è longinquò aduenire dijudicat spiritus; quòd qui aeris portioni cuiuis inditur motus, circunfluo quidem is aeri communicatur vniuerso, at non statim certè, nulloq. temporis momento, sed spatio oĩno quopiam interiecto. Nec interea tamen nihil ille commouetur. Longè enim tenuissimus, maximèq. sibi ipsi continuus cum sit; vtiq; statim, ac illa commota est, & simul omnino circunfluus aer vniuersus commoueatur necesse est. Itaq; priusquam illius motus ad nos perueniat, aeriq; auribus incluso communicetur, is qui in intermedio interea factus est aere, illi communicetur necesse est; benè quidem languens, & qui manifestum sonum non faciat: at quòd & ipse illum, pelliculamque, & spiritum etiam cõmouet omninò quid, & quid omninò impellit, quempiam omninò impulsionis, commotionisq; sensum spiritui facit. Itaq; vel si & qui è proximò, & qui è longinquò aduenit motus, æquè vterq; langueat tandem; quoniã illum breuiorem, hunc verò diuturniorem esse percipit spiritus; è proximò illum, hunc è longinquò aduenire dijudicat. Veluti scilicet rerum, quæ spectantur, non speciem modò, magnitudinéque, sed distãtiam etiam percipit spiritus, & propterea omninò, quòd non ab illis modò, sed ab intermedio itidem aere relucet lux; & non illarum modò, sed huius itidem speciei intincta oculos subit; itaq; huius itidem, & prius omnino, quàm illarum magnitudinẽ spiritui intuendam præbet: sic & sonorum non magnitudinem tantùm, celeritatemque, sed & distantiam etiam percipit spiritus; quòd non is modò motus, qui aeri primò cõmoto, & qui manifestum sonum facit, sed is itidem, & prius, quàm ille, qui (vt dictum est) in intermedio factus est aere, spiritui communicatur.

BERNARDINI TELESII CONSENTINI

DE RERVM NATVRA IVXTA PROPRIA PRINCIPIA

LIBER OCTAVVS.

Spiritum rerum, quas sentit, similitudinem, diuersitatemque sentire; & quæ idem agunt, vt vnum, quæ vero diuersa, vt diuersa sentire. Cap. I.

Es porrò omnes propterea percipiens spiritus, quòd ipse ab omnibus patitur, commoueturq., earum itidem similitudinem percipit, & dissimilitudinem. Quæ.s. idem in ipsum agunt, & à quibus idem ipse patitur, vt vnum ea omnia, atq; vt idem percipit, statuitque, at diuersa, quæ diuersa agunt, & à quibus patitur diuersa. Quæ igitur in longè plurimis posita rebus idem agũt, & à quibus idem patitur, vt vnum, idemq; percipit ea omnia; & vnum omninò esse ea omnia statuit: quæ contra diuersa agunt, & à quibus diuersa patitur, vel si enti vni insint, vt diuersa sentit, diuersaq; statuit. Idem itaq; ab ignibus quibusuis passus, eodemq; ab omnibus commotus motu, omnes vt vnum sentit, omnesq; vnum statuit; & niues itidem omnes niuem vnam; eadem ab omnibus passus, eodemq; ab omnibus commotus motu: diuersa vero ab homine vno passus, diuersoq; ab eo commotus motu, vnum ipsum nec sentit, nec statuit, sed è multis compositum rebus. At nec ea modò, quæ tota ipsa penitus sibi ipsis similia vnum, idemq; omnia, & eodem in spiritum agunt modo, vt vnũ ea sentit spiritus, vnumq; ea statuit; sed quæ etiam inter se in quibusdam differunt, si in quopiam conueniant, in eo vt vnum illa sentit, & vnum itidem illa statuit: id nimirum, quod idem agit, & à quo idem ipse patitur spiritus, eodemque commouetur motu. Et vbi itaque quotuis intuetur homines, vel bene in multis inter se eos differentes; omnes tamen vt vnum hominem sentit, vnumq; esse statuit: in eo scilicet inter se congruentes, conuenientesq., & idem in eo ab illis passus, quo homines sunt; quatenus.s. ijsdem è partibus composita, ijsdemque & operandi, & patiendi donati sunt viribus; se (e.s. mouendi, sentiendiq; facultate donati sunt; similitudinem nimirum intuetur spiritus, quæ hominibus inest omnibus, ab ijs seorsum, quæ illorum insunt singulis. Sic itidem & equos, leonesque, quin & leones, equosque, & homines, vel magnum quid inter se distantes, at in eo, quo animalia sunt, conuenientes, congruentesq., vt vnum eos oẽs sentit, vnumq; omnes statuit; & quę omnibus inesse, & omnibus euenire sentit, comuni ea omnia homini, equo, & leoni attribuit, atq; animali; & hominis, & equi, leonisq., & animalis esse ea sentit, statuitque. Quæ similia omninò in multis sentit spiritus ab ijs seorsum, quæ in ijsdem diuersa percipit, in vnũ ea colligit, connectitq., & vnum esse ea omnia statuit; & quæ diuersa, vel ente in vno sentit, vt diuersa sentit, diuersaq. statuit; & quæ similibus entibus inesse, aut euenire sentit, communi illorum naturæ attribuit ea omnia. Quę scilicet hominibus inesse omnibus, & quæ omnibus euenire sentit, ea homini attribuit omnia, omniaq; hominis esse statuit: at non quæ singulis seorsum ab alijs; sed illis modò ea attribuit, quibus inesse sentit, & quorum propria esse videntur.

SPIRITVM QVAE SENTIT, IMAGINARI, MEMORARIQVE, & reminisci. Cap. II.

T & passionum, quas patitur, motuumque, quibus mouetur, nequaquam simul, ac pati, moueriq; cessat, statim eorum obliuiscitur, nihilq; eos recolere spiritus potest; sed in summè ipso sentiente, summèq; mobili (vbi præsertim validè à quibusdam commotus est, & sæpe, & diù) motuum, passionumq. quibus commotus, & quas passus est, habitus quidam, & quædam cognitio, quę memoria dicitur, & ipsi pęnè remanent motus; quibus, vbi vult, moueri potest, & mouetur omninò. Quæcumque igitur sensu percipimus, imaginari ea licet oia, & nauigationis memores, nausea afficimur; & horribile quid imaginantes nihil interdum minùs, quàm id conspicientes tremore corripimur. Qualis nimirum saltandi, canendiq., & citharam pulsandi, artesq; omninò quasuis addiscentibus nobis motuum, quibus in illis mouemur, cognitio remanet; talis eorum itidem, quibus à sensibilibus agitamur. Neq; enim vel substãtia alia in illis, in his vero alia, vel alia mouetur ratione; sed idem vbiq; spũs, eodemq; commouetur modo. Quin & (quod reminisci dicitur) rerum itidem, quarum cuiuspiam modò partis, & perexigua interdum cognitio seruata est, eas etiam imaginari, & veluti ante oculos ponere potest spiritus; quarũ memoria nulla superesse videtur. Motũ enim, cuius cognitio seruata est, sæpius, diligenterq; recolens, ad reliquos, quibus cum illo moueri solebat, veluti excitur, & quasi manuducitur. Id vero & in externis, quos didicimus, euenire motibus passim intueri licet: quorum scilicet portionis quãtulcuis interdum cognitione remanente, vbi ea sæpe, intentèq; mouemur, reliquarũ itidem cognitio emergit; quæ scilicet non penitus euanuerat, sed veluti latebat.

RERVM, QVARVM CONDITIO QVAEPIAM MANIFESTA, RELiquæ occultæ sunt, has itidem ijs sentire spiritum in rebus, quibus illa inest, & quæ totæ perceptæ sunt; quod intelligere dicitur. Cap. III.

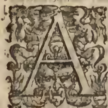
T non modò res sensu perceptas, motusq., quibus ab ijs cõmotus est, absentes itidẽ, cessantesq. recolere, & quoquò sentire pacto, & ab absentibus itidem, quo expositum est modo, pati, cõmoueriq., & vel pręsentium, vel absentium illarum, passionũq., & motuum, quas ab illis passus, quibusq. cõmotus est, similitudinẽ intueri spiritui datum videtur; sed rerum itidem, quarũ conditio quępiam manifesta, reliquę occultæ sunt, has itidẽ ijs intueri in rebus, quibus illa inesse conspecta sit, & quę totę præceptę ei sunt, quod intelligere vulgò dicitur; quodque (vt postea dicemus) existimari, vel potius cõmemorari dicẽdum est. Non.n. quæ sentit spiritus, vel vnum sunt omnia, vel vnum etiam singula; sed maximè à seipsis differũt entia; & singulis ijs multa insunt, quæ maximè à se ipsis diuersa sunt; & quæ singula seorsum à reliquis percipi possunt. Ens nimirũ quoduis & natura, & dispositione, & spetie propria, proprijsq; agendi, operandique, & patiendi facultatibus, aptitudineq. donatum est: proprias videlicet singula actiones, propriasque ædunt operationes, & proprias etiam patiuntur passiones; & horum quoduis per se manifestũ esse, & à reliquis seorsum percipi potest; ijs præsertim in entibus, quibus integræ insunt naturæ: quę igitur propriam ijs dispositionem, propriãq. speciem, & proprias agendi, operandiq. facultates indidere. Nã quæ ab imminutis constituta sunt naturis (quòd vel propriam eę dispositionem, vel propriam speciẽ, vel propriam agendi, operandiq. facultates indere non potuere; vel impuras, obscurasq. indidere) quantũuis vna ipsorum conditio innotuerit, nequaquam reliquæ, quæ illis coire solent, inquirendę in ijs sunt: quę.n. vel

nullæ

nullæ insunt, vel obscurissimæ sunt: sed eo tantùm in ente, quod à natura constitutū est materiam penitus exuperante: & quæ igitur enti, quod constituit, propriam dispositionem, propriamq; speciem, & proprias agendi, operandiq; facultates indidit oës; itaque nusquam eæ à se ipsis separantur, & nusquam latent; sed perpetuò manifestæ sunt, & sibi ipsis coeunt omnes. Quod si non multis in entibus, nec quouis etiam in igne, in eo certe, qui à calore penitus exuperante accensus est, factum apparet: qui scilicet, & tenuis, & lucidus & bene mobilis est; & quæ attingit, emollit, liquefacitque; & quæ penitus vniuersa exuperat, in summam agit tenuitatem, quæ non vniuersa, in fumum, cineresque; dispositione scilicet, qua maximè calor gaudet, & propria caloris specie, & ijs agendi, operandique viribus donatus est, quæ caloris propriæ sunt; caloris omninò conditiones, facultatesq; illi insunt oës, perpetuòq; sibi ipsis in illo omnes coeunt. Quoniam igitur in igne, qui perfectus est, quouis conditiones hæ omnes perpetuò, in entium verò aliorum nullo earum vlla, qualis in igne spectatur, conspicitur, & harum nulla seorsum à reliquis conspecta est vnquam; omnes ignis proprias esse intelligit spiritus. Itaque vbi harum quampiam percipit, reliquas ei annectit, vnitq; omnes. Enti nimirum, quod lucidum cõspectum est, summum ei calorem, & emolliendi, liquefaciendique facultatem attribuit: & si attenuari quid, emolliriq;, vel si fumus modò, cinisq; conspectus sit; ab igne, igneaque natura vtrumq; factum esse iudicat; ab illo vno vtrumque fieri perpetuò intuitus; ab alio nullo vnquam. Et si quid insuper propria vi moueri conspectum sit; ab ignea id natura moueri statuit; quòd vnus ignis, igneaq; res, aliæ nullæ à se ipsis moueri visę sunt. Sic & entium reliquorum conditiones omnes, & entia omninò ipsa vniuersa innotescunt, vel vna modò ipsorum conditione manifestata; vbi ens inuentum fuerit, cui inesse ea visa sit; & quod vniuersum, cuius .s. conditiones omnes spiritui perceptę sunt. Neq; enim ambigere licet, quin ijs illa copulata, coniunctaque sit, quibus perpetuò coijsse, & à quibus seorsum conspecta est numquã; nec quin huiusmodi omninò insit enti, cuiusmodi vni perpetuò coijsse, & à quo seorsum visa est numquam. Itaq; (liceat enim tanti momenti res apertissima vt fiat, vel quę satis declarata sunt amplius explicare, & repetere quę dicta sunt) si entis cuiuspiam species innotuerit, natura, viresq; ignotę sint; vt & ipsę innotescant, res omninò inuenienda est, quę eandem sortita sit speciem, & quę penitus innotuerit; cuius .s. non species modò, sed actio, passioque, & operatio percępta sit: ea porrò inuenta, entis itidem, cuius species modò percepta est, natura, viresq; inspectę sunt. Eædem .n. sint oportet, quę entis penitus noti sunt: siquidem quę vtriq; inesse visa est conditio, huiusmodi entibus oĩbus, alijs verò nullis inesse conspecta est vnquam. Et vbi contra actio modò, aut etiam passio, operatioue manifesta sit, ipsum verò penitus ignotum sit ens; si quę illarum habetur, in ente penitus noto conspiciatur, reliquæ omnes, & ens etiam ipsum vniuersum manifestum fiat. Neq; enim aliud sit, quàm cuius quæ habetur actio, passioue, aut operatio perpetuò, alterius verò nullius visa est esse. Et quoniam contrariæ, quæ sunt, naturæ, perpetuò contrarias eæ actiones, contrariasq; ædere operationes, & contrariæ hæ, atq; illæ à contrarijs conspectæ sunt ædi naturis; propterea contrarias actiones, operationesue intuitus spiritus, à contrarijs eas naturis ædi, & contrarijs perceptis naturis, contrarias eas actiones, operationesque æddituras noscit. Quoniam verò, & quædam entibus inesse visa sunt omnibus, & nulli quædam; hæc itidem qualia visa sunt, talia sentit: enti nimirum hæc nulli, omnibus illa inesse. Quoniam scilicet enti cuiuis summum proprij boni, propriæque conseruationis appetitum inesse sentit; itaque omnia propria, similiaque, à quibus fouentur, seruanturq; sectari, amplexarique, contraria verò, & à quibus corrumpuntur, aufugere, auersarique: ens omne bonum appetere statuit. Et quoniam quæ percæpta sunt, vel alba percæpta sunt, vel non alba; quod album simul sit, & non album nullum omninò vnquam, enti prorsus nulli vt

quid sit, & id non sit attribuere potest; sed omnia, aut esse quid, aut non esse id statuit. Quę demum entibus inesse sentit omnibus, omnibus eiusdem; & nulli iisdem, quæ nulli: & si quid ponatur, quod ijs, quæ sentit, aduersum sit, contrariumque, & quod simul cum ijs stare non possit, sed si ponatur, ea, quę sentit, vel quæ ex ijs necessariò emanant, & pendent ex ijs, destruantur; id non esse, & esse non posse statuit: nec quę non sentit, admittere, nec quæ sentit, reijcere, aut potens, aut volens. Ratio omninò omnis, quæ quid ponit, ex eorum id ponit similitudine, quę sensu percepta sunt; & quæ quid reijcit, propterea id reijcit, quod ijs, quæ sensu percepta sunt, aduersum id est, contrariumque; nec alio modò, aliaue ratione vlla intelligere licet quid, aut ratio vlla confici nobis potest. Siquidem conclusio omnis alicui innitatur, & ab aliquo pendeat, & contineatur in aliquo necesse est; quod admiserit; vel statim admittat spiritus. Huiusmodi sensu perceptum sit, summè est necessarium. Itaq; intellectionis cuiusuis principium, similitudo est sensu percepta; intellectio verò ipsa (quæ vere intellectio non est, sed (vt inferius dicetur) existimatio, vel potius commemoratio quędam) sensus quidam, imperfectus nimirum, & per similitudinem; non à re, quę intelligitur, quæ nimirum penitus spiritum latet, longèq; interdum abest genitum, sed à sensu factus, quo similibus à rebus fieri percepit spiritus; & cuius cognitio memoriaq; benè dum ei inhęret, eius nimirum recolitio quędam. Itaq; huiusmodi intellectio longè est sensu imperfectior. Id verò, & quę dicta sunt omnia (si quidē amplius declaranda videri possunt, ipso, vt uidetur, percepta sensu) inde manifestissima fiunt omnia; quòd non alia vlla, atq; ea modò, quæ sensu percipi apta sunt, & percipi non possunt, seu remota, occultaue, aut languidissimis donata viribus, & quę, quòd nihil nos immutant, nullum sui ipsarum sensum nobis faciunt, intelligere queimus; nec alia omninò ratione, quàm eorum (vt dictum est) quę percipimus, ope, ac similitudine; & quòd quę sensu percipimus, aut percipi possunt, nulli ea vlterius ratione intelligere curamus, dignamurue; vt quę scilicet multò, quàm ratione vlla intelligi queant, proximius percepta sint, prestantiusque. Nec verò lunam soli se supponentem, proptereaque eius aspectum terris adimentem qui intueatur, quiue à solis contactu exuratur, aut eius motum, magnitudinemq; conspiciat, metiriq; queat; si cur amplius terris non luceat sol, eiusue naturam, viresq., aut motum, magnitudinēq; ratione intelligere quęrat, minus is stupidus, minusue sit ridiculus; quàm qui cur nō amplius lux conspiciatur, cui densum quid, opacumq. opponi viderit, aut qui ab igne torrefactus eius naturam, viresque inquirat; quiuè pre oculis, pręq; manibus quę habet, quibus ea moueantur motibus, quantaq; sint, ratione intelligendum existimet.

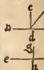
SCIENTIARVM OMNIVM, ET GEOMETRIAE IPSIVS PRINcipia à sensu haberi, vel proxima eorum, quę sensu percepta sunt, similitudine; & conclusiones omnes ex ijs pendere. Cap. IIII.

AGe verò, vt clarius etiam res innotescat, scientiarum principia, tum & earum conclusiones inspiciamus: & num à sensu illa habeantur, vel ea eorum, quę sensu percepta sunt, similitudine; quę omnibus aperta sit, manifestaque, & quę se se ipsa omnibus intuendam offerat, & hę ex illis iuxta nobis expositum modum pendeant omnes, consideremus. Et quoniā omnium consensu exquisitissima est Geometria; ab ipsa itaq; doctrinę ordinem, & quasi modū sumpsisse videtur Aristoteles; num ipsa hoc pacto opus suum conficiat intueamur. Quoniā igitur magnitudines, & quę magnitudinibus insunt, accidūtq., puncta, lineas, superficies, angulos, figurasq., res omninò tractat valdè à communi hominum sensu remotas, & quarum ne nomina quidem omnibus innotuere; & multæ singulorum species sunt; his primum nomina

inditi

indit; & quid singulæ sint, solius sensus simplici opera vsa ponit. Neque enim vel circulum, vel triangulum ponens, vel horum species, aliud agit, nisi quòd quæ circulo, triangulisque, & illorum singulis inesse sentit, ea illis, illorumque singulis attribuit. Quoniam videlicet circuli omnes altero circini latere super centrum fixo, circumducto altero conficiuntur; & nequaquam proximioribus illis, vel remotioribus sibi ipsis factis quid vnquam, spatium itaque, quod à centro ad circumferentiam est, non æquale modò, quin vnum omninò, idemque videtur omne: propterea, quæ illud conficiunt, lineæ sibi ipsis æquales ponuntur omnes. Tum quoniam quædam conficienda sunt, quæ confici posse sensus ipse demonstrat; & vt confecta supponi nihil impedit; obstat nihil; at fieri posse, & confecta esse peruicaci homini probari non potest (veluti à puncto ad punctum lineam ducere; & centro quolibet, etiam spatio itidem quantouis circulum describere) hæc fieri posse, & vt facta esse postulat. Et quoniam insuper quædam quantitatibus insunt, quæ non quidem penitus percipit sensus, at quin perceperit, senseritque parum deest; & cuius rationem haberi nolit anima; quæ itaque vel audiens, vel cogitans nullo admittit negotio; non secus, ac quæ sensit, percepitque; nihil scilicet ijs repugnantia, nihilque diffidentia, at longè simillima, penè & eadem; & quæ denique esse nihil anima ambigat, si non sensu penitus percæpta, at eò minus cuius (vt dictum est) rationem haberi nolit: hæc quoque postulat; & si talia non sunt, nec postulanda sunt; postulat autem, vel demonstrare impotens, vel negligens à sensu penè percæpta. Postulat itaque Euclides lineas concursuras, in quas, quæ incidit, recta duos angulos duobus rectis minores eadem ex parte effecerit: quod nimirum futurum, ipsis, si in immensum lineæ protrahantur, intueri licet oculis; demonstrare longè esset laboriosum. Longo itaque sermone à Ptolæmeo factum tradunt. Illud fortè non oportebat; rectos scilicet angulos omnes sibi inuicem æquales esse. Neque enim æque sensui patere, & & facillimè demonstrari posse videtur. Esto enim super lineam a b linea c d, & super lineam e f linea g h ad æquales vtraque, rectosque incidat angulos; angulus itaque a d c æqualis sit angulo c d b; & e h g æqualis angulo g h f, rectique omnes; tum lineæ e f & g h lineis a b & c d, angulique e h g g h f angulis a d c c d b superponantur: si linea g h super lineam c d non cadat, vnaque illi fiat, nec angulus e g h angulo a d c congruat, idemque illi sit; sed linea h g seorsum à linea c d cadat, veluti linea g d; erit vtique angulus g d b æqualis angulo g d a: maior itaque angulo a d c; proptereaq. & c d b; pars nimirum toto. Rectè illud Euclides; duas videlicet rectas superficiem non concludere. Neque enim superficies, quæ rectis duabus contineatur, cōspecta est vlla vnquam: at neque contineri posse vllam imaginari licet. At & alia sunt, quæ quantitatibus inesse omnibus, omnibusq; accidere nullus ignorat; nec qui quātitatem cōspexit, ignorare potest vllus: veluti totum sui parte maius esse; & quæ vni, atque eidem æqualia sunt, inter se æqualia esse; vel solo scilicet percepta sensu, vel eorum, quæ sensu percepta sunt, similitudine, quæ neminem latere queat; & quę nihil quæsita omnibus se se ipsa ostendat, aperiatque. Hæc itaq. quoq. ponit; & sensu in singularibus percæpta omnibus, vniuersali attribuit magnitudinis naturæ. Quoniam scilicet quęcunq; conspecta sunt, ea omnia tota ipsa quauis sui parte maiora visa sunt; propterea totum omne sui parte maius esse enunciat. Quæ præterea vni, atque eidem æqualia sunt, inter se æqualia ponit: magnitudo enim vtriq; par, veluti vtriusq; mensura facta, æquè vtrumque continet. Tum præterea, quòd quę sibi ipsis æquales sunt res, vbi sibi ipsis applicantur, nihil altera alteram excedit, sed quò ad magnitudinem vna, eademque vtraque videtur; & quæ igitur vni, atque eidem æquales sunt, vnæ, atque eędem videntur: sibi etiam ipsis vnæ, eædemque videantur necesse est. His positis principijs, quæ (vt visum est) vel à sensu habentur, vel ex ijs, quæ sensus percæpit, pendent, nulloque innotescunt labore: ex horum similitudine, & ea quæ

sensui ignota sunt, inquiţit, & modo, qui dictus est, sentit. Super datam itaq; rectam lineam terminatam triangulum æquilaterum constituere inquirens, edocensque, Linea (inquit) super quem triangulus æquilaterus constituendus est, esto a b; altero eius pũto, a, centro, spatio verò a b circulus describatur a c d: tum rursus b centro, spatio verò b a circulus describatur a c e: à puncto vbi se circuli contingunt, quod c est, ducantur ad centra a & b lineæ c a, & c b. Quoniam igitur linea a b lineæ b c æqualis est (vtraque enim à centro circuli a c e ad eius circunferentiam) & lineæ itidem a c: nam vtraque à centro b c d ad eius circumferentiam, & lineę igitur b c, & a c inter se æquales: vni enim atque eidem a b vtraq; æqualis. Aequilaterus igitur triangulus super datam rectam lineam a b constitutus est. Demostratio hæc omnis, vel à sensu, vel ab eorum, quæ sensu percępta sunt, similitudine habetur. Propterea enim lineæ à centro ad circumferentiam æquales; quòd circulus (vt dictum est) confici visus est circini lateribus nihil vnquam vel proximioribus sibi ipsis factis quid, vel remotioribus: itaq; spatium, quod à centro ad circumferentiam, circini videlicet laterum distantia vna visa est, atque eadem. Propterea itidem duæ lineæ vni, atque eidem æquales, sibi etiã ipsis æquales; quòd veluti mensura eadem commensuratę, æquè ab ea contineri visæ sunt; & quòd magnitudo quævis alteri æqualis, vna illi, atque eadem visa est. Sic & quæ sequuntur omnes; eo tantum interiecto discrimine, quòd non, vt prima, à solis pendent principijs, sed à præcedentibus itidem. Nec tamen propterea minus certę apparent, aut minus omninò eas admittit spiritus. Quæ enim ijs, quæ sensu percæpta sunt, verè similia videntur, non secus, ac illam et admittit.

CONCLVSIONES NATVRALES IN EO MATHEMATICIS præstare; quòd hæ à signo omnes, illæ verò à proprijs causis, proprijsq. manant principijs. Cap. V.

AT licet à simili mathematicæ itidem conclusiones, veluti & naturales, conficiantur; in eo certè naturales præstare videntur, quòd à proprijs hę principijs, & à proprijs manant causis, at mathematicæ à signo omnes. Neq; enim, quòd extrinsecus angulus duobus intrinsecis æqualis est, propterea tres trianguli anguli duobus rectis æquales sunt: nam extrinseco dępto, siue à principio non constituto, duobus nihilominus rectis æquales sunt. Neq; itidem propterea lineæ æquales, quòd à centro ad circumferentiam: nam & circulo dempto, siue à principio non constituto, æquales nihilominus sunt. Itaq; æqualitas, quam extrinsecus angulus duobus intrinsecis sortitus est, linearumq; à centro ad circumferentiam exitus, quòd tres trianguli anguli duobus rectis, lineęq; sibi ipsis æquales sint, non causa, sed signum, atque inditium sunt: at quòd calor aquas euaporandi, & aquæ à calore in vapores agi aptæ sint, non à signo quopiam habemus, sed à propria caloris, aquarumque natura, iam diu sensu percępta, cognitaque; à simili igitur magis proprio, magisque à propria causa, propriaq; rei natura, & substantia, naturales, quàm mathematicæ. Nec verò illæ minus certæ esse debent, quæ verę sunt. Siquidem, & ipsæ ex ijs conficiendæ sunt principijs, quæ sensus perceperit; vel ea eorum, quæ sensus percæpit, similitudine, quæ nihil quæsita se se offerat, aperiatque; & quæ nihil decipere nos queat.

CVR DEFATIGATVR, DVM INTELLIGIT, SPIRITVS; ET cur obliuiscitur; & cur decipitur; & intellectionem, vel si substantiæ est à Deo in nos immissæ, at spiritus omninò ope, ac ministerio ei illam indi. Cap. VI.

ROPTEREA igitur defatigatur, dum intelligit, proptereaq. decipitur spiritus; quòd similitudinem, motus omninò, quibus cum eo olim ab ente commotus est, à cuius conditione, quam habet, modò cõmouetur, quærat, inueniatq; necesse est: qui (quòd iam diu ijs cõmotus non est) si non penitus periere, ita certè latent; vt quò eos inueniat (quod maximè spiritui molestum est, laboriosumq.; at quod fieri manifestè sentimus) se se vniuersus colligat, cõtrahatque, & varijs, laboriosisq; exagitetur motibus oportet. Et quæ intelligit, obliuiscitur spiritus; quòd non idem perpetuò durans, & multis assiduè commotus, multisq. intentus motibus, quosdam sibi orienti communicare negligat ipse occidens: quibus nimirum, vel non valdè, vel non sæpe commotus est; quibusue non valdè oblectatur. Et decipi intelligens potest, decipiturq. interdum; quòd quæ rebus insunt, nõ vnis omnia insunt; & quæ insunt, non perpetuò, neque omnibus eiusdem generis rebus insunt. Non scilicet nix modò alba, sed alia præterea multa; nec masculi omnes, aut perpetuò barbati, musiciue. Itaque decipitur; vbi quod album cõnspexit, niuem iudicat; & vbi imberbem, non masculum; vel non musicum, non hominem: vbi omninò non ex eorum intelligit similitudine, quæ propria rei penitus perceptæ sunt; quæ scilicet eius generis indiuiduis omnibus, solisq; insunt, & semper, alijs verò nullis prorsus vnquam. Præterea, & quòd entium, quæ apud nos sunt, nullum propemodũ verè similare est, sed quoduis ferè, nec dispositione tantùm, sed naturis quædam diuersis donata sunt; at adeò latentibus, vix vt percipi possint; proindeq; quæ partium sunt actiones, passionesq; vniuersis interdum attribuũntur entibus. Quonã igitur quæ intelligimus eorũ, quæ sensu percepta sunt, similitudine intelligimus omnia; & intelligẽtes defatigamur, decipimurque, & eorum, quæ intelleximus, obliuiscimur: patet vtique, vel si (vt alibi dictum est) non spiritus in homine, sed substantia, quæ Dei est opus, intelligit; at spiritus certè opera, ministerioque, & quatenus ei immista, eiusque cognitionis veluti particeps facta est, eã intelligere; & (quod sacræ diuinæ litteræ testantur) ne iuxta propriam naturam operetur, terrena ab operatione eam turbari. Neq; enim, ni id fiat, sensus ope indigeat vlla; aut ea modò intelligat, quæ sensu percipi possunt; aut laboret intelligens; vel eorum, quæ semel intellecta sunt, obliuiscatur vnquam; aut in vllius decipiatur intellectione. Sed nihil, quæ sensu percepta sunt, recolens vnquã, nullaque omninò vsa ratiocinatione, non reliqua modò entia quæuis, sed se etiam ipsam, & quæ nullo percipi possunt sensu, diuinas nimirum substantias omnes, & DEVM etiam ipsum, proprium nimirum opificem, propriumque parentem nullo temporis momento, nulloque intueatur labore, & simul fortè omnia; nihil certè in vllius intellectione decipiatur vnquam: ita omninò operetur, conspiciatque omnia, quomodo reliquæ diuinæ substantiæ, & animæ etiam piæ, quæ corpore exolutæ ad ipsum euolarunt DEVM; & quomodo corpori reunitæ diuino iam, penitusque impatibili, & eius vnius proprio subiecto facto operaturam esse, non sacræ modò diuinæ litteræ, sed humanæ etiam rationes alibi à nobis positæ nos admonent, edocentque.

DIVERSAM VIDERI COGNITIONEM, QVOD DIVERSA con paratur similitudine. Cap. VII.

X eorum porrò similitudine, quæ sensu percepta sunt, comparata cognitio omnis, non vna, eademq; videtur omnis; sed adeò à seipsa diuersa, vt non omnis animæ vnius videri possit: quòd nimirum quæ intelligere quærit spiritus, ijs, quæ sensu percepta sunt, æque similia cum non sint, non æque propinqua, nec æquè etiam certa similitudine intelligi possunt omnia. Quoniam scilicet similia, quæ singularibus inesse percepit, connectere, coniungereque, vel quæ diuersa sentit, separare, seiungereque, vniuersales nimirum, communesq; naturas, atq; affectiones intueri nequaquam contentus est spiritus; sed rei insuper non penitus sensu perceptæ, quod ignotum, occultumq; est, intelligere, & quoquo intueri vult pacto: res itaque adeò inter se diuersas, adeò scilicet ijs, quæ sensu percepta sunt, magis, minusue propinquas, non eadem intelligere potest similitudine; sed vniuersalia, communiaque illa, singularibus, quæ vltro se se, statimq; intuenda præbent; conspectis, conspiciuntur & ipsa; nihiloq; minus talia esse credit spiritus, quàm singularia ipsa; ex ipsis collecta, contentaque, & conspecta in ipsis. Penè itaque ab ipso illa percepta sensu, nō similitudine, aut ratiocinatione omninò vlla, sed natura haberi videntur. Non scilicet, vt totum quoduis sui parte maius esse intelligat spiritus; & quæ vni, atque eidē æqualia sunt, inter se etiam æqualia esse; & nullum omninò dari, quod simul & affirmare liceat, & negare; & circulum omnem vnica linea contineri, ab eiusq; centro ad circumferentiam ductas lineas æquales esse; & niuem omnem albam, frigidamque; & lucidum, calidumq; ignem; & hominem bipedem; hæc inquam omnia, aliaq; his similia vt intelligat spiritus, nulla ei inquirenda est similitudo: ipsa enim se se statim offert, aperitque; adeòque propinquam, vt latere non possit; adeòque certam, vt nihilominus vera illa esse iudicet spiritus, quàm quæ sensit, ex ijs scilicet confecta, & in ijs (vt dictum est) contenta, perceptaque. Vniuersales itaque naturas, affectionesque satis intelligit spiritus singularia intuens; propinquissima scilicet, apertissimaque, & certissima similitudine, atque vnica. At neque adeò propinqua, apertaque, neque vnica omninò amplius, quod ignotum, occultumque sensui est. Neque enim quod quid sit omninò ignorat, vlli id conferre potest. Multiplici igitur similitudine, vel duplici saltem; & remota interdum, perobscuraque altera id intelligendum est. Quoniam scilicet non vniuersam rem vnquam, & quæ penitus sensui ignota sit, intelligere quærimus; at rei semper, cuius quid sensu perceptum est, id quod ignotum est; vel scilicet ente noto eius naturam, actionemque, aut operationem inquirimus; vel harum aliqua nota, ens ipsum, & reliquas etiam eius conditiones: propterea vbi ipsum innotuit ens, illæ verò ignorantur, motus, quibus simul cum eo, quo noto ab ente modò commouemur, olim commoti sumus, inquirimus; ijsque inuentis, conditiones, à quibus facti ij sunt, enti, quod habemus, attribuimus omnes. Sic itidem vbi propriæ conditiones omnes, vel earum vna quæpiam innotuit, reliquæ verò, vel ipsum etiam ignoratur ens; motus, quibus cum motu à conditione nota facto, simul olim commoti sumus, inquirimus; ijsque inuentis, ens, quòd ignotum dum est, idē illi, ij: demque conditionibus omnibus donatum esse decernimus, à quo illis commoti fuimus motibus. Et propterea omninò, quòd eorundem entium eædem perpetuò conditiones, actionesque esse visæ sunt; & conditiones, actionesque eædem ijsdem inesse, & ab ijsdem ædi entibus; & quæ entis cuiuspiam propriæ sunt, nequaquam à se ipsis separari, diuidique posse; multis nimirum similitudinibus, & obscuris nonnullis, minimèque simplicibus. Lucidum videlicet, quod conspicitur, ignis videtur; quòd lux communi ignis naturæ attributa est: at hoc factum, quòd ignes singuli lucidi visi

cidi visi sunt. Quod igitur ignotum est, non vna, simplicique, & aperta intelligi potest similitudine, sed multis (vt visum est) & perobscuris nonnullis; & veluti duplicibus. Itaque cognitio non vna, eademque videtur omnis: verè vna omnis fit, & rerum sensu perceptarum similitudine comparata omnis, & sensus omnino quidem omnis.

RATIONES, QVAE PERIPATETICOS IMPVLERE, VT SENTIENTEM, INTELLIGENTEMQ; ANIMAM DIVERSÆ PONERENT SUBSTANTIÆ; & vtramq; earum, si quidem substantiæ vnius facerent, at multis donarent facultatibus. Cap. VIII.

VONIAM verò, non vt nobis, sic itidem & Aristoteli, suisque ab vna, eademque anima, vel si vna, at non vna certè, eademque facultate præsentes rerum actiones sentire, & absentes recolere videtur; & similia quę in sensibilibus conspecta sunt omnibus, ab ijs seorsum, quę singulorum propria visa sunt, colligere, atque in vnum agere; vniuersales nimirum naturas constituere; atque intelligere; & quod sensui occultum est, ignotumque, è rerum sensu perceptarum similitudine percipere; & in necessarijs id, verèque existentibus, & in contingentibus rebus, & quę non perpetuò sunt; non scilicet, quę sentit anima, eadem imaginari, intelligere, scire, atque opinari; sed si quidem vna, eademque sentire, atque imaginari; at non eadem facultate, & quę intelligit, ratiocinaturque, longè à sentiente, atque imaginante diuersa esse, & longè illis præstantior, longèque diuinior substantia; & quę nequaquam connata illis videri possit, sed deforis accedere Peripateticis videtur: vtique rationes, quę eos impulere, vt huiusmodi substantiam humanę animę adijcerent, & vt substantię vni plures facultates, pluresque attribuerent operationes, & multas omninò illam facerent, explicandas, examinandasque esse duximus. Nihil propterea negantes aliam à spiritu è semine educto (cuius, qui in animali fit sensus, visus est esse ois) substantiam homini inesse; & verè eam diuinam, & ab ipso infusam Deo; & quæ spiritui præsertim indita, ejusq; ope, ac ministerio vsa, & eius præcipuè facta forma, cum eo simul intelligat; & vt quædam, quæ ab illa non informatus, perfectusque, nihil intelligere curet, & intelligere nequeat prorsus, intelligere appetat, intelligatque, præstet. Quin positum id nobis est, & ponendũ omninò videtur: neq; à sacris modò litteris edoctis, sed ab humanis etiam admonitis rationibus inesse eã, &, quæ dicta sunt, præstare omnia. At causam, rationesque, quæ, vt sentienti substantiæ illam adijcerent, Peripateticos impulere, inanes esse omnes, & sentientem omninò animam, vt similitudinem colligat, & ex ijs, quæ sensit, occulta quędã cognoscat, nulla alterius substantiæ ope opus habere asseueramus, & declarari posse existimamus, declarandumque proposuimus. Quoniam (inquiunt) & homines, & animalia longè plurima, quæ sensere, recolere ea, & absentia omninò imaginari possunt; at non infantes, nec muscæ, vermesque, (neq; igitur vel hi certum iter propositum habere vllum, sed temere huc modò, modò illuc ferri videntur; & illi vel semel, atque iterum à flammis combusti manus eis admouere minimè cessant) tum prę terea, quòd in somnis ea, quæ in vigilia percæpimus, omnia, & oculis clausis vel colores ipsos percipere, intuerique videmur; & quòd absentia vbiuis imaginari licet, at non sentire, quæ non adsunt; & quòd vbi præsentia percipimus, perrarò decipimur, at absentia imaginantes plerumque: vtique quæ præsentia sentit substantia, diuersa ab ea, quæ absentia recolit, ponenda est; vel diuersa saltem eam percipere facultate. Vna enim si fit, vnaque prædita vi, semper vtique, & in omnibus, eodemq; percipiat modo. Et quoniam insuper quas percępere homines res, conferre inter se eas videntur; similiaque, quæ illis omnibus inexistunt, seorsum ab ijs, quæ singularũ

sunt propria; colligere, connectereque: ipsas nimirum rerum formas è rebus, atque è materia, cui insunt, eximere; easq; exutas, & per se existentes; itaque nihil à se ipsis differentes, sed quàm simillimas, quin easdem omninò sibi ipsis factas (siquidem quę rebus sub eadem spetie contentis, quæ scilicet ab ijsdem constitutæ sunt formis, diuersitas inest, à materia ea est omnis, à formis nulla prorsus) vniuersales omninò, immaterialesq; rerum formas constituere, intuerique; tum etiā, quòd quæ sensui ignota sunt, occultaque, similitudine, & ratiocinatione inquirere, & intelligere videtur homo; operationes scilicet operari, quæ neq. sensui, neq. ipsi etiam attribui possint imaginationi. Ineptus enim sensus remotas, occultasque, & non in ipsum agentes res percipere, & conferre itidem, quas percępit, & omninò ab alio ad aliud transire; in ijs, quæ percipit, perpetuò fixus, hærensque. Et quæ imaginatur substantia, siquidem ab alijs ad alia transire, veluti & quæ colligit, ratiocinaturque, apta est; at diuersa, quæ tractat, tractat ratione. Hæc enim similitudines præsertim colligens perrarò, perque ægrè decipitur; & vbi decipitur, rerum inconstantia, non sui decipitur culpa; eaq; modò intelligit, ac de his ratiocinatur, quæ sunt, vel quæ quin sint, nihil prohibet; & semper his, quæ quauis intelligit ratiocinatione, assentit, semperq. ab his cōmouetur. At quæ imaginatur, decipitur plerumque; & quæcumque collibitum est, imaginari potest, & Centimanū gigan, terræq; hiatus, & tremenda quæcunque: neq; ab his, quæ imaginatur, vel commouetur, vel assentit omninò ijs quicquam. Horribilia igitur imaginantes quæuis nihil commouemur tamen: at ea intelligentes, vel etiam opinantes, nihilò fermè minus, quàm imminentia intuentes. Nec sentiēs igitur anima, nec imaginans per se similitudines colligere, ratiocinariq; potens videri potest; quin neq. simul iunctæ. Et diuersam omninò à sentiente, atque imaginante colligentem, ratiocinantemq; esse, inde (inquiunt) intelligere licet; quòd, vno homine excepto, animalia reliqua ratiocinationis, opinionisq; omnis penitus expertia sunt. Id verò inde (inquiunt) manifestum est; quòd omni illa fide, omnique carent confidentia. Nam si vlla illis ratiocinandi, aut opinandi vis inesset, fides vtique illis aliqua, confidentiaque indi posset. Alia igitur humanæ animæ substantia necessariò adijcienda est; & longè ea, quàm sensus est, atq. imaginatio, pręstantior, diuiniorq. quæ benè sui natura agilis, multisq. mobilis motibus, quæ sensus percepit, conferre, & quæ similia omnibus insunt, ab ijs seorsum, quæ singulorum propria sunt, in vnū agere, formas nimirum materiæ immersas ea exuere, denudareq. omni, & pro singularibus, materialibusq. vniuersales eas, immaterialesq. facere possit; & quæ harū ope ignotum percipiat; intellectus scilicet: siquidem perceptio illa omnis intellectio dicitur. Quin & is itidem diuidendus, distrahendusq. Peripateticis videtur. Quoniā enim quæ colligit substantia, & quæ vniuersalia constituit, intelligitq. sui ipsorū oblitis nulla vti videtur ratiocinatione, sed vnico intuitu, veluti & sensus, percipere; alia omninò à ratiocinante videtur. Tum & ipsa itidē ratiocinans duplex ponenda. Quoniam enim non nisi per similitudinem, atq; affinitatem quandam cognitio animæ, veluti & sensibus, aduenit; & quæ intelligit anima summè inter se natura differunt (alia enim necessaria sunt, æternaque, & in quibus igitur error nullus committendus sit; caduca alia, & quæ & esse, & non esse possint; in quibus itaq. necessariò errādum animæ interdum sit) non vna, eademq. substantia, aut non vna saltem, eadéq; sui parte vtraq. intelligere potest. Et ipsam igitur ratiocinantem in scientem, atq. opinantem diuidunt; & scientiarum principia animæ verè intelligenti, & constituenda, & intelligenda assignant; earum verò conclusiones, verę, necessarięq. quę sunt, scienti, non necessarias verò, nec semper veras opinanti. Quoniam igitur quæ in homine fit cognitio, & diuersarum esse rerum, diuersoque fieri modo, & omninò diuersa esse ipsa videtur: propterea & scientem (vt visum est) animam, vel in duas Peripatetici secant, vel duabus illam donant potentijs; & intellectum deforis illi adijciunt; &

vel ipsam in plures dilaniant, vel pluribus onerant facultatibus. At è multis omnino, summeq. à seipsis diffidentibus substantijs animam componentes nequaquam multarum illam faciunt partium, vel substantiarum, sed vnius omnino substantiæ; deteriores videlicet præstantioribus assiduè, vt materias, subijcientes. Vbi (inquiunt) naturali sentiens accedit, vt propriæ materiæ illi vnitur, iungiturque; & sentienti imaginans, huic verò intellectus potentia, cuius (vt videtur) ratiocinari est; intellectui postremò potentia agens copulatur: neq; vlterius progressa est natura. Neq; enim forma adest, cui agens, vt materia, subijciendus sit. Vel multis igitur superaccedentibus substantijs, vna tamen, & substantiæ vnius assiduè remanet anima; quòd quæ præextitit accedentis substantiæ materia fit, nequaquam tamen propria spoliata. Vna itaq; tot substantijs superaccedentibus remanet anima (vnum enim, quòd è forma, & materia) at multis prædita facultatibus; tot nimirum, quot inextitere substantiæ.

QVONIAM QVAE COGNOSCIT HOMO, DIFFERRE EA INTER se, eorumq. dignoscit differentias; propterea vna, eademque substantia omnia Aristoteli percipiat necesse est. Cap. IX.

Nam, eandemque in homine substantiam, & præsentia, & absentia percipere, quæq. percepta sunt conferre inter se, & quæ similia in omnibus visa sunt, colligere, & ab ijs seorsum, quæ singulorum propria sunt, intueri, ignotumq. rei, quod est, & in necessarijs id, verèque existentibus rebus, & in ijs, quæ modò fiunt, & modò non fiunt, intelligere, inde Aristoteli imprimis patere potest; quò diuersa ea esse, & quibus differant homo cognoscit omnia. Vnus (ipse inquit Aristoteles) atque adeo impartibilis sensus sensilia percipiat omnia necesse est. Nam si vel sensus diuersi, vel idem etiam, at diuersis sui partibus illa percipiat; non magis illorum differentias dijudicet, quàm ego, & tu eorum, quæ seorsum, separatimq. percepimus. Adeo scilicet, quod dijudicat, vnum esse oportere Aristoteli visum est; vt ne in partes quidem diuidi posse visum sit. Quòd nimirum partibile si sit, non vniuersum fortè simul omnia percipiat: sed alia sui parte alia. Id verò si fiat; si scilicet quæ percipiuntur non vni, eidemque percipiantur, innotescantq. omnia: nequaquam similia ne sint, an dissimilia, diuersaq. dijudicare queat. Nam quod dijudicat (inquit) vnum prorsus sit oportet, & vno insuper. Quoniam igitur quæ cognoscit homo differre ea inter se, & quibus differant, cognoscit omnia; vna omninò, atque impartibilis substantia omnia Aristoteli percipiat necesse est. Proprius itaq. canon, lōgeq. is pulcherrimus, firmissimusque prius, quàm tot homini inderet substantias, destruendus Aristoteli erat. Nec verò vnam, eandemque tot adiectis substantijs remanere Peripatetici dixerint; quòd assiduè, quæ superuenit, præexistēti vnum fit, eius facta forma. Nam præterquàm, quòd qui incorporea res materia fieri possit, imaginari non licet: oportet autem (vel ipse enim sensus incorporeus, vt visum est, Peripateticis videtur, ipsaq. etiam naturalis facultas; & nisi tales sint, numquam illis vel intellectus agens, vel etiā potētia, vt propriæ materiæ, iudi quecant; nulli prorsus corpori hærere; vel eo etiam quauis vti ratione Aristoteli apti) nequaquam eo modo forma vlla enti vlli indi videtur, vt præexistentis formæ, vel substantia, vel vlla omninò remaneat facultas: at id modò euenire interdum; imminui nimirum accedentis, exuperantisq. formæ vis à contraria repugnante passa, debilitataque. Et ni illud fiat (nisi scilicet præexistens natura penitus corrumpatur) minimè, quod constituitur, ens uerè unum fit, sed è multis compositum, & entia omninò multa; & quorum singula suas proprias habeāt vires, propriasq. operētur operationes; nullum autem quæ aliarum sunt. Et vbi igitur intellectus sensui, atq; imaginationi accedit, corrumpatur sensus, atque imaginatio,

natio,omnisq; eorum facultas,& ea modò intellectus intelligat, quæ sui naturâ intelligere aptus est,alia nulla oportet. Tum minime omnium Aristoteli liceat, substātiam: vnam multis onerare potentijs. Quoniam enim ne duplex quidem motus corpori vlli dandus homini videtur, qui (vt dictum est) vna omnes videri possunt operatio; & substantiæ vni vnam modò (vt videtur) operationem assignandam esse contendit: vnam itidem facultatem substantiæ vni attribuat necesse est. Plures enim attribuens, operationes itidem attribuit multas; & vnam illam multas omninò facit. Quod nisi dictus Aristotelis canō obstaret; præstaret,reor (quod antiquioribus,postremò & Galeno factum est) tot homini indere animas,quot operationes operari videtur. At vnde digressi sumus redeamus: & vel satis omnibus Aristotelis rationibus, quibus è diuersis substantijs humanam animam componi contendit, ab ipsomet simul reiectis, singulæ amplius reijciantur.

SENTIENTEM SVBSTANTIAM IMAGINANTI EANDEM esse, & inanes esse Peripateticorum rationes contrarium astruentes. Cap. X.

Sentientem substantiam vel in ijs omnibus,in quibus à Peripateticis imaginanti differens videtur,ab ea diuersam ponendā non esse, vtriusque passio,operatioq. manifestat. Quoniam enim quæ à seipsis differunt substantiæ nequaquam ijsdem à rebus easdem patiuntur passiones, ijsdemq; Aristoteli commouentur motibus; sed proprijs à rebus singulæ proprias patiuntur passiones, proprijsq; commouentur motibus; & ne Peripateticis quidem ipsis aliud videri potest sensus, nisi passionū, motuumque, quas sentiens substantia patitur, quibusq; externis à rebus commouetur,percæptio; nec imaginatio ipsa aliud,nisi dictarum passionum,dictorumq; motuū memoria; nec iners ea,sed quę illos recolit,repetitq.; itaq; triste quid,horribileq;imaginantes modo eodem,quo sentientes,intuentesq; commouemur,exorrescimusque, & contremiscimus; & nauigationis memores,veluti nauigantes,nausea afficimur; & propterea omnino,vel Aristotelis testimonio, quorum desiderio tenemur, diù ea, libenterq; imaginamur, quòd imaginatio obscurus quidem, languidusque, at sensus omnino quidam est; obscuriore nimirum,languidioreq; ab absentibus,at eodem omninò, quo à præsentibus,commouetur anima motu: vtiq; imaginantem substantiam à sentiente diuersam esse existimare non licet. Eòq; etiā minus; quòd languidius cōmouetur imaginans. Summe enim rationi congruum est,præsens,agensque vt vis vehementius,quàm ipsa eadem absens,nihilq; agens animam immutet. Mirari certè Peripateticos licet,inde à sentiente diuersam imaginantem astruentes; quòd illa animalibus omnibus,at non & hæc itidem inest. Quoniam enim præsentium,agentiumque rerum vires, & proprias omninò passiones percipere vsque adeò facile, promptumq; est,vt nō animalium modò animis, sed entibus quibusuis tributum id sit; at cessantes eas recolere,& absentium, nihilque agentium rerum vires percipere, & quibus semel commota est motibus,ijsdem, vbi libet,moueri, non entis, nec verò spiritus cuiusuis, sed bene modò sentientis,& bene sui natura agilis, mobilisque, & cui præteritos motus recolere vacet: vtique vel si infantibus, muscisque, & vermibus sentiens quidem, at non & imaginans itidem inesse visa sit; nō propterea ab illa hanc diuersam esse statuēdum fuit. Forte enim eadem & sentit, & imaginatur reliquis in omnibus: at in his sentit modò; quòd non eam propriæ naturę,propriæue dispositionis mensuram,qua, vt imaginetur,donatam esse oportet, nacta est; vel ab interno aliquo malo exagitatæ, conflictatæq. (id quod sentienti itidem, intelligentiq; vsu interdum euenit) imaginari non vacat; vel etiam, quòd statim absumitur, & prius, quàm sibi ipsi orienti, quas

passa est passiones, quibusq; commota est motibus, communicet. Et dictis omninò de causis nec infantes, nec muscæ, nec vermes valdè imaginari apparent. Siquidem in mollissimo, beneq; calido infantium corpore plurimus quidem assiduè fit spiritus, at statim elabitur vniuersus: & dum remanet, ab assiduo vaporum confluxu exagitatur, turbaturque; itaq; perpetuò ferè in ijs inuertendis, exuperandisq; occupatus perpetuò detinetur somno. At & is tamen, siquidem iterum manus flammis admouet, nō & tertiò itidem, quartòque, & quintò. Muscis qui inest, longè is (vt existimare licet) tenuissimus est; & qui nouis (vt dictum est) assiduè intentus motibus præsentes parū consideret, præteritos certè nihil recolat vnquam; itaq; nihil certum vnquam sectetur, sed temerè huc modò, modò illuc feratur. Nam præteritorum motuū memoria, cognitioq; vt remaneat, & dum ijs mouetur, intentus ijs fit spiritus, & cessantes eos sæpius recolat oportet. Contra vermibus qui inest, quòd parum calidus, & bene crassus est, ita motus exhortet omnes; vt nec præsentibus à rebus libens commoueatur, nec recolat eos vnquam: itaque rei nullius memor nullam certo sectatur motu. Nam quæ animalibus ratio, quodq; malum vitandi, bonaq; sectandi inest studium, id omne ex ijs, quæ pridem percepta sunt, cognitaque, & quæ spiritui hæsere, inest: quibus præteritarum rerum memoria nulla facta est, temerè ea huc, illuc ferantur oportet. At & muscarum tamen, vermiumq. spiritus eò assiduè prompte ferri videtur, vbi com modius seruari, oblectariq. queat; nec vel sæpius inde reiecta redire eò cessat. Itaq; nō propterea, quòd infantum, muscarumq., & vermium animæ sentire quidem, at nō & imaginari itidem videntur, substantiā, quæ imaginatur à sentiente diuersam esse existimandum est. Minus etiam; quòd quæ præsentia percipit perrarò, perq; ægrè decipitur, quę verò absentia imaginatur, persæpè, & perfacilè. Non siquidē integra vsquequaque, illęsaq. præteritarum passionum, præteritorūq. motuum cognitio seruatur; sed aliæ interdum pro alijs passiones, motusq. apparent: at non qui à præsentibus induntur rebus. Non. s. vel præsentis agentis caloris, vel frigoris actio spiritum lateat; & vbi dilatatur, constringi se sentiat. Tum vbi præsens, inq; eum agens sentire contēctus est spiritus, rei in ipsum agentis actionem, speciemque modò percipit, nihil eas ab illa separans, vel rebus alijs adijciens: at qui imaginatur id insuper. Decipitur itaque, & quæ seorsum sensit, seorsumq. esse volunt, iungens, connectensque; & separans quæ iuncta sensit, & seiungi omninò nolunt. Diuersam porrò à sentiente imaginantē inde astruentes, quòd hæc vbilibet, & vel in somnis quæuis, & oculis clausis colores etiā intuetur, at illa rebus in ipsam agentibus, vt sentiat opus habet, quod quæritur sumunt. Quærentes. n. num quæ præsentia percipit, ab ea, quæ absentia recolit, diuersa sit, inde diuersam declarāt; quòd quę præsentia sentit, ipsis opus habet rebus (pręsentes nimirū res sentit) at non quę absentia imaginatur. Propterea igitur diuersam; quòd hæc absentia, pręsentia illa percipiat: at hoc quęrebatur. Si substantiam, quę pręsentes rerū vires percipit, non ipsam, sed aliam eas recolere, imaginariq. declaratum Peripatetici velint; vtiq; sentientis ignauia quæpiam, & alterius ad eas recolendas aptitudo, & vis, tum & modus insuper, quo earum cognitio ab illa huic communicetur, aperiendus omninò ijs est. Horum quid non explicantibus, nequaquā non ipsam, quæ à pręsentibus rerum viribus immutatur, sed aliam eius passiones recolere declaratū fit vnquam. Mirari itidem Peripateticos licet, è vocum significationibus idem declarantes. Siquidem rerum naturam indagantes nō earum nomina temerè interdum posita, sed res ipsas, ipsarumque intueri oportebat ingenium. Tum contrarium omninò eius, quod volunt, astruunt. Diuersus (inquiunt) ab imaginatione sensus ponendus est; siquidem vbi exquisitiore sensu quid perpendimus, nequaquam eius imaginationem habere dicimur, sed sensum: vbi contra hebetius quid, obscuriusque sentimus, id ex imaginatione quadam nobis ita videri asserere solemus. Minimè igitur à sensu diuersa imaginatio, sed sensus omninò, at obscurus (vt dictum est) languidiusque. Nihil

itaque à Peripateticis allatum videtur; quod aliam in nobis substantiam praesentia sentire, aliam absentia imaginari declaret.

MINIME INTELLECTVM A SENSV DIVERSVM HOMINI INdendum Aristoteli fuisse, qui vniuersale constituat, intelligatque: nam ipsimet Aristoteli, & sensus vniuersale componit, percipitque, & intellectus singulare intelligit. Cap. XI.

MINIME etiam intellectus à sensu diuersus humanae animae adijciendus Aristoteles fuit; qui bene sui natura agilis, mobilisq; singularia, quae sensus percipit, colligat, & in vnum agat; penitus scilicet immaterialis ipse formas materia omni exuat, & puras eas, nudasque intueatur, quales nihil omninò inter se differentes, nō singulae singulorum amplius, sed omnium vna, eademq; videtur; quod nimirum in ijs, quae percipit, sensus haerens, & ineptus oīnò ab alio ad aliud transire, & quod vnum, ideq. in multis, diuersisq. est, colligere, intuerique, singulares modò, materieq; conditionibus obuolutas formas percipere possit. Nam & ipsimet Aristoteli, & sensus vniuersale è singularibus colligit, percipitque, & intellectus singularia intelligit. Itaq; modum inquirens, quo vniuersales illae, immediataeq. propositiones, è quibus demōstrationes conficiuntur, innotescant, & qui illas cognoscit habitus; qui nimirum vni-
Post. uersales naturas cōstituit, intelligitq., Dubitare (inquit) contingit, num immediato-
p. vlt. rum principiorum cognitio iā inde à primo ortu insita nobis fuerit, & latuerit nos, an adultis iam, confirmatisq; accesserit. Nam & inexistere, & latere, abstrusum: qn nec demonstratio, nec scientia omninò, cognitioq; vlla multò, quàm quae principiorum est, minus exquisita, quae nobis insit, nos latet. Et non habentibus illā accedere, nobis, qui doctrinam omnem ex praexistēti fieri cognitione posuimus, dicere minimè licet. Nihil enim principijs prius, nihilq. superius. Manifestum itaque, quod neq. à principio insitam illam, congenitamq. habere nos, nec ignorantibus postea accedere possibile est. Nisi habitus quidam, potentiaue nobis insit; iuxta quam, nihil ea prius praecognoscentibus, cognoscere liceat. Huiusmodi enim facultati principiorū cognitio attribuenda omninò est. Ea porrò animalibus omnibus ingenita videtur. Omnibus enim discernendi, iudicandiq. vis, quam sensum vocant, inest; at non ex aequo omnibus. Alijs.n. eorum, quae senti re, imagines satis diu remanent, alijs autem nihil prorsus, aut longe obscurissime. Quibus non remanent, nulla ijs praeter praesentium rerū sensum cognitio inesse potest; at quibus remanent, remotas etiam illas intuentur, & quoquo sentiunt pacto; quarū videlicet simulacra in seipsis habent. Alia non hoc tantum; sed quae in memoria condiderunt, conferunt ea inter se, & similia similibus connectunt, coniunguntq., & in vnū agunt. E sensu igitur memoria exoritur, & è memoria saepius praesertim facta peritia, atq; experientia. Memoriae.n. multae numero experientia vna est. Veratrum scilicet hoc bilem trahere sensu primùm percipio: deinde, & recordor, Iterum aliud id operari sentio, & iterū memini; & rursus aliud, atq. aliud; E pluribus demum sensionibus, memorijsq; multis factis experientia, peritiaque vna congregatur, qua veratrum bilem trahere scitur. Qua in dies alijs sensionibus, memorijsq; aucta, tandem vniuersale enunciatum in anima reponitur, seruaturque; veratrum omne bilem trahit. Quod igitur dictum est, è sensu memoria, è memoria experientia, ex experientia vniuersalis cognitio exoritur; quae & artis, & scientiae principium est. Artis quidem, si circa ea sit, quae oriuntur, & occidunt; scientiae verò, si circa ea, quae vera sunt. Neque igitur iam inde à primo ortu principia sciuimus, neque ab alijs illa cognitionibus, habitibusque, quam ipsa sunt, notioribus, sed à sensu, ac memoria congregantur. Ea videlicet, quae sentit, anima praedita est facultate;

» vt sensilibus etiam rebus præterlabentibus, earum tamen imagines excipere, & memoriæ reponere, quodque in singularibus simile, communeque, & vniuersale est, intelligere, atque in vnum agere possit. Singulare enim (inquit) sentitur, at sensus vniuersalis est: veluti hominis, non autem Calliæ hominis. Vbi videlicet Socratem quis intuetur, hoĩem quoq. intuetur. Neq. n. vt idem prorsus & Socratem, & hominem sentit; sed vbi Socratẽ intuetur, id in Socrate videt, quod in alijs quoq. hominibus simile, cõmuneq. est. Patet itaq. (inquit) quòd principia inductione cognosci necesse est. Sensus enim eo modo vniuersale constituit. Quod. s. albis, quę conspexit, inesse omnibus sensit, albo id attribuit omni. En à re ipsa, & ab ipso ductus, coactusq. Aristoteles sensu, vniuersalis constitutionem, cognitionemq. omnem sensui attribuit; intuitus quidem, nolensq.: cui ab intellectu illud confici summopere placebat, & demonstrãdum proposuerat; at ab ipsa (vt dictum est) victus re, quæ adeò sese aperit, ostentatq., vt non conspici, vel occultari ullo possit pacto. Modum porrò inquirens, quo intelligit intellectus, Quoniam (inquit) aliud est aqua, aliud quod aquæ esse est, & aquę essentia; aqua enim id est, quod è materia, & forma concretum est, aquæ autem essentia id, iuxta quod aqua est; aquę nimirum natura, formaque; quod enim sunt entia, non iuxta materiam, sed iuxta formam sunt: diuersa hæc, vel diuersis sui partibus, diuersisque facultatibus, vel magis vna, eademque, at diuerso se habente modo percipit intellectus. Ad aquæ scilicet essentiam intelligẽdam solus ipse sufficit intellectus; at non ad eius quoq; materiam, & reliqua, quæ aquæ insunt, è quibus aquæ ratio cõficitur. Sed ad hæc percipienda aliqua sensus ope indiget. At eadem tamen parte, eademque omninò facultate, quæ aquæ essentiam, aquam etiam vniuersam intelligit. Nisi enim idem omninò intellectus vtramque percipiat; nequaquam aquæ essentiam ab aqua diuersam esse intelligat. Vnus itaque, atq. idem intellectus vtramq. intelligit; at diuerso se habens modo. Id quod linea pati videtur; quæ vna, eademque existens, at modò recta, modò curua facta diuerso modo se se habere videtur. *De animalib. 3.* Præterea & rationum modos nos edocens, plurimarum singulares esse cõclusiones declarat, & nihil illas minus veras, minusq. intellectui admittendas, quàm quæ vniuersaliũ sunt. Non scilicet minus aquam hanc, quàm aquam ipsam à calore euaporabilem intelligit intellectus; nec minus Socratẽ rationalem, quàm hominem. Et quæ hominibus aguntur, ab intellectu ea omnia intelligi enumerat; & ab intellectu omninò moueri homines id intelligente, appetenteque, cuius gratia mouentur, singulare nimirum. Nec ab eo, qui vniuersalia speculatur, hunc, qui quæ agenda sunt, intelligit, vel substantia, vel re alia vlla, at eo tantùm diuersum ponit Aristoteles; quòd sola illi speculatio, nõ alius vllus propositus est finis; huic verò præter speculationem externum aliquid, cuius appetens operatur. Rationis (inquit) opus est, vtrum hoc, an illud agendum sit, considerare, perpendereq;. Minimè igitur (vt dictum est) intellectus à sensu diuersus homini ab Aristotele inditus fuit; qui è singularibus (quę sola percipit sensus) vniuersales colligat naturas, easq; intelligat. Nam & sensus Aristoteli inprimis vniuersale componit, percipitque; & intellectus nihil minus singulare, quàm vniuersale intelligit; vt idem vterq; Aristoteli operans, idem alteri alter ponendus omninò sit.

RATIONES, QVIBVS VNIVERSALE A SENSV CONFICI, ET à sensu percipi Peripatetici negant, reijciuntur, & à sensu vtrumque operari declaratur. Cap. XII.

NEc verò vniuersale à sensu Aristoteli constitui, percipiuè, vel operari omninò hæc posse sensum Peripatetici negent; propterea quòd sermonẽ ille absoluens, & veluti, quæ dicta erant, corrigens, vniuersalis compositionẽ, cognitionemq; intellectui attribuerit. Quoniã (inquit) habituum, qui ad intelligentiam

pertinent alij semper veri sunt, alij non semper: non semper veri opinio, & ratiocina-
tio; semper veri scientia, & intellectus: & principia scientię cognosci non possunt; quę
nimirum ex assumptionibus pręcognitis fit, à quibus principia haberi nō possunt; ni-
hil.n. ijs prius, nihilq; superius: superest itaq; vt intellectus ea cognoscat. Eóq; etiam
amplius, quòd principia exquisitius cognosci, quàm ea, quę ex ipsis sunt, oportet. So-
lus autē intellectus scientia omni exquisitior est. Nullam ipse afferēs causam, cur, quod
visum fuerat, non à sensu ea cognosci possent. At sui illā explicant. Quoniā (inquiunt)
id est vniuersale, quod simile, & idē in singularibus inest, & vnum omninò in multis:
id vt constituatur, quæ similia in singularibus conspecta sunt, ab ijs seorsum, quæ sin-
gulorum propria apparent, in vnum agenda sunt, vniendaq; omnia. Id autem sensus
minimè præstare potest. Singularia.n. modò percipere is videtur, inq; ijs, quę percipit,
hęrere; minimè verò, quæ pręsertim non simul percipit, conferre, & quę similia omni-
bus insunt, ab ijs, quę singulorum propria apparent, seiungere, separareq;, & in vnum
agere, vnireq;. Similitudinem itaq., quę singularibus inest, & puram illam, id scilicet,
quod vnum in omnibus, & simile in diuersis visum est, seorsum à reliquis, quæ singu-
lorum propria sunt, intueri, non sensus, sed substantię alterius opus esse existimādum
est, intellectus nimirum; qui bene sui natura agilis, & bene mobilis, & conferre quæ
sensus percipit, quæque similia sunt in vnum agere, & separare, quæ diuersa sunt, &
omninò ab alio ad aliud transire possit. Modus itaq; (inquiunt) quo vniuersale con
stituitur, cognosciturq;, inductio quidem est; eiusq. assumptiones sensus ipsi ponūt,
qui scilicet singularia percipiunt: at conclusio intellectus est, & ab intellectu confici-
tur; quòd (vt dictum est) solus is & conferre, & colligere, & separare possit. Quòd si-
quando (inquiunt) sensus vniuersale Aristoteli percipit, non purum ipsum, sincerū-
que, & penitus à singulari seiunctum, quale intellectus intelligit, sed singulari con-
fusum, commistumque, & ad singulare vergēns, & in singulari omninò, & quod nō
verè vniuersale videri possit, percipit. Nimia sanè religione Aristoteli adstricti Peri-
pateticí; qui & sibi ipsis, & sensui repugnantem illum intuiti venerari tamen non de-
sistunt; & quæ manifestè is proprię positionis tuendæ gratia protulit, proprijs ea ab-
surditatibus, proprijsq; figmentis stabilire nihil verentur. Rationis itaque (inquiunt)
quæ vniuersale constituit, assumptiones ipsi ponunt sensus (ipsi enim singularia per-
cipiunt) at eius conclusio intellectus opus est. Homo nimirum Socratem, Calliamq.,
& Platonem bipedes visu percipit, & ex ijs, quos visu bipedes percępit, hominem bi-
pedem statuit; at non visu, sed intellectu visus ab albo hoc, & illo, & illo dilatari, &
à nigris illis constringi se percipit. Decernitur itaque album omne dilatare, & ni-
grum omne constringere; sed non à visu, at ab alia homini inexistente substantia,
& quæ albi, nigrique actiones minimè ipsa percipit; quòd visus conferre, quæ perci-
pit, non possit: figmenta nimirum figmentis tegentes. Quę enim substantia album
omne dilatare, & nigrum constringere vel statuere, vel cognoscere omninò possit,
nisi quæ à nigro constricta est ipsa, & ab albo dilatata? aut quæ rationis vllius con-
clusionem, quæ in assumptionibus omninò continetur, & quæ necessariò ex assum-
ptionibus emanat, constituere, aut intelligere queat, nisi quæ assumptiones perci-
pit? At & ipsi itidem, qui sensum conferre, & similia connectere posse negant, ijdem
id illum operari affirmant. Vt enim non id vniuersale, quod intellectus intelligit,
sensus itidem percipiat, sed magis singulari confusum, commistumque; at è singula-
ribus omninò collectum id vt sit, summè est necessarium. Sensus itaque, quæ perci-
pit, conferendi, similiaque colligendi facultate Peripateticis etiam præditus est.
Vnum porrò, eundemque vniuersalem hominem vbique à nobis percipi, non dupli-
cem, & magis alterum singulari confusum, commistumque, quem cum singulari ali-
quo sensu percipiamus, puriorem alterum, magisque à singulari seiunctum, quē nul-
lo singulari conspecto intellectu comprehendamus, minimè declarandum videtur.

Neq; enim quispiam (reor) alium vniuersalem hominem, magisq., aut minus singulari confusum percipit, vbi singularem aliquem intuetur; alium verò, vbi per se illum animo concipit: sed vnum vbique, modoq. eodem singulari confusum, vel ab eo separatum. At fortè, vel minus id demonstrantibus Peripateticis, ineptus omninò est sensus, quæ percipit, conferre, similiaq. connectere. Ipsum itaq. per se, ipsiusque naturam, viresque, & num verè ea operari non possit intueamur; ipsius scilicet circa præsentia operationem. Obscurius enim, languidiusque, at eodem omninò modo, eademq; ratione, qua circa præsentia operatur, circa absentia itidem eum operari existimandum est. Veluti igitur vbi plures intuetur homines, confert inter se illos; quis enim id neget? & quod omnibus simile, atq; idem cōspectum est, omnibus attribuit; at non quæ singulorum propria apparent; omnes itaq; bipedes ponit, at non omnes vel varos, vel vatios; quòd omnes bipedes vidit, at non omnes vel varos, vel vatios: sic absentes illos recolens, vel non simul etiam conspectos, at omnes bipedes recordatus omnes bipedes statuit; & simpliciter bipedem hominem omnem, quorum nimirum nullum non bipedem conspexit; at non omnes vel varos, vel vatios, quòd nō omnes vatios conspexit, vel varos. Hoc quin possit sensus, nullum (vt opinor) Peripateticorum obstat decretum: quin propriæ eorum positiones hoc vt possit ponunt. Quoniam enim eorum, quæ percæpta sunt, & quæ ab ijs passus, vel circa ea operatus est sensus, in ipsomet memoria Peripateticis residet omnibus: vtique quæ præsentia percipit, & quæ à præsentibus passus est, & quæ circa præsentia operatus est, & quę de præsentibus decreuit, obscurius quidem (vt dictū est) languidiusque, at absentia itidem percipit, & ab absentibus patitur, & circa absentia operatur, & de absentibus decernit. Neq; enim quæ ipse percæpit sensus, & quorum cognitio, memoriaq; in ipso reposita est, non ipsum, sed aliam substantiam absentia ea recolere, & circa ea operari existimare licet; eodem præsertim (vt dictum est) modo ab absentibus affici, immutarique animal conspicientibus, quo à præsentibus illis passum est, immutatumque. Sēsus itaque, qui præsentes homines omnes bipedes videt, & bipedes decernit, ablentes itidem bipedes videt, & bipedes decernit. Satis hæc (reor) sensum, quæ sentit, conferre, & quæ similia visa sunt connectere, & vniuersale omninò cōstituere Peripatetici, declarant. At si amplius manifestari id expetant; bruta, quæ ipsis vocantur, id ipsis apertissimè manifestant: quæ solo ipsis prædita sensu, & vniuersales naturas omnes, vniuersalesq; quasdam cognitiones paulò fortè, quàm homines, habent minus. Neq; enim quin hominem illa, & leonem, & animal etiam, plantamque, & huius ad illud differentiam, & ignem calefacere, aeremque, & aquas cedere dignoscant dubitare licet. Singularium .f. quæ percępit sensus, illorumq; spetiel, actionisq. memor confert illa inter se; & quæ similia in illis conspecta sunt colligit, inq; vnū agit, & separat, quę diuersa sunt. Vt superfluè omninò alia ab Aristotele humanę animę indita videri possit substantia; propterea indita, vt rerum similitudinem intueatur, colligatque.

NON PROPTEREA INTELLECTVS A SENSV DIVERSVS PONENDUS Aristoteli fuit; quòd si singulare intelligit, non propria id vi, sed sensus ope intelligit. Cap. XIII.

Minime etiam à sensu diuersum poni Aristoteli intellectum potuisse Peripatetici dixerint; quòd si singulare intelligere visus est, non propria id vi, nec solus omninò intellectus, sed cum sensu, & aliqua sensus ope, vel scilicet sensui coniunctus, vel eo vt organo vsus intelligere visus sit. Nam, quod quæritur, sumūt. Quæritur enim, vnus ne, idemq; sensui sit intellectus; & num qualis Aristoteli ponitur, intellectus homini insit: & inde vnus, atq; idem sensui colligitur, quòd singulare, quod

sensus est obiectum, percipit. Diuersum itaq; si ponant, quòd non solus intellectus, sed cum sensu illud percipit; iam inesse illum homini, & à sensu diuersum sumũt; qui num insit, & à sensu diuersus sit, inquiritur. Prius scilicet intellectum, & à sensu diuersum humanæ animæ inesse demonstrandum Aristoteli erat; & nequaquam ex ijs, quæ percipiuntur, id astruendum: quæ nimirum vni cognita omnia, si non temere, superflueq; alter adijciendus est, vnum homini inesse declarant. Tũ modus quo, quę alterius sunt, percipiat, opereturq; alter, & multò, quàm Peripateticis factum est, apertius explicandus. Non siquidem qui incorporeus, immaterialisq; intellectus materialia intelligat, & à materialibus igitur quoquo modo patiatur, & materialia fiat, (nam & intellectum quoquo modo ab ijs, quæ intelligit, pati, eaq; in seipso suscipere, & ea omnia fieri Aristoteli placet) satis declaratum videri potest, propterea ea illum intelligere pronunciantibus; quòd sensui, atq; imaginationi iungatur, & vtriusque terminus sit, eo fermè pacto, quo communis, princepsq; sensus, quæ sensus singuli percipiunt, illis mistus, illorumq; existens terminus ea omnia, & sensuum singulorũ percipit passiones. Esto enim sensilium omnium communis terminus sit sensus, non (vt nobis visum est) quòd vna, eademque animæ substantia sensorijs inexistat omnibus, itaq; vna, eademque sensilium omnium percipiat actiones; sed (vt Aristoteli placet) quòd sensoria omnia, singuliq;, qui illis inexistunt sensus ad communem sensum vnũ existentem, & seorsum, longeque ab illis positum, vt ad communem ferantur terminum, veluti ad centrum lineæ; is itaque communis omnium terminus, quæ illi percipiunt, & quæ patiuntur, percipiat, patiaturq; & ipse ea omnia: at nequaquam modus ex ijs patet, quo intellectus, quæ sensus sunt, percipiat. Neque enim ea intellectui ad sensum, imaginationemque, quæ communi sensui ad sensus singulos est, cognatio esse Aristoteli videtur. Communis siquidem sensus sensuum singulorum, veluti centrum linearum ad ipsum delatarum, positus Aristoteli terminus, non eiusdem modò illis ponitur naturæ, sed idem omninò illis omnibus; qui igitur quæ illi percipiunt, & quæ illi patiuntur, percipere, patiq; & ipse queat, & necessariò etiam percipiat, patiaturque & ipse. At intellectus quàm longissimè à sensus natura Aristoteli dimotus, neque iungi illi, neque illius terminus fieri potest. Non igitur quòd sensui iungatur intellectus, & quòd sensus terminus fiat, quæ sensus sunt, & singularia percipere posse videtur. At neque quòd eo vt organo vtatur. Vt enim incorporeus sit Aristoteli sensus, corporeo certè organo opus habet, & sine eo nihil Aristoteli sentire potest. Et intellectus itaque si sensus ministerio vtatur, corporeo omninò vtatur organo: quod (vt dictum est) minimè Aristoteli placet. Tum neque modum (reor) explicent Peripatetici vnquam; quo incorporea, nullique corpori hærens substantia, vel alterius ut ipsa organum, vel alia simili, aut re omnino ulla, vt organo, vtatur; explicandum omninò. Neque enim adeò res à sensu dimota sola enunciatione contenta videri potest. Alius itaque Peripateticis modus, aliaque indaganda est ratio, qua intellectus singularia intelligat. Et nisi in sensus naturam illum agant, materialemque omninò faciant, nunquam (vt mihi quidem videtur) illam inueniant. Non siquidem imaginari licet, qui incorporea, atque immaterialis substantia, & materiæ nulli inhærens formas penitus materiæ immersas, illarumque insuper sentiat actiones: nisi enim id fiat minimè illarum natura innotescat, & vis. Nequaquam igitur alius à sensu intellectus poni Aristoteli potuisse videtur; quòd licet singulare intelligat, non propria ipse id vi, sed sensus ope intelligit.

SVBSTANTIAM, QVAE SENTIT IN HOMINE, RATIOcinari; & animalia reliqua ratiocinationis non prorsus expertia esse. Cap. XIIII.

RATIONES, quibus non eandem in homine substantiam singularia percipere, & conferre ea inter se, similiaque, quæ ijs insunt, colligere, inq; vnum agere, vniuersales nimirum natura cõstituere Peripatetici astruunt, satis (reor) superius reiectæ sunt: eæ modò soluendæ, quibus quod rei ignotum est nõ ab ea ipsa percipi, intelligique, quæ, quod notum est, sentit contendũt; si quidem non & ipsæ reiectæ sunt, confutatæq; omnes. Quoniam enim propterea præcipuè ratiocinandi facultas sensui Peripateticis abnegata est; quòd non bene is sui natura agilis, mobilisq., & qui quæ percipit, conferre inter se ea, dijudicareq; queat (quæ ratiocinanti substantiæ operãda omninò sunt) sed in ijs, quæ percipit, perpetuò hęrere visus ijs est; & liquidò illa omnia sensus operari conspectus est: nequaquam ratiocinationis expers ponendus est, quòd illa operãdi impotens sit. At age diligentius res inspiciatur. Forte enim ea modò agilitate donatus sit, qua similia, quæ in rebus conspecta sunt, conferre inter se, inque vnum colligere, & quæ percipit, imaginari, recolereue ea omnia possit: at nequaquam horum similitudine quæ non percepit perciperet. Id porrò non alia, aut proximiore ratione manifestum fieri potest, quàm eorum, quæ inquirimus, tum & medij, quo ea intelligimus, inspectione. Nam si illa sensus obiecta, & sensui omninò percipienda, hoc verò sensui perceptum esse appareat; quin quæ sentit substantia ratiocinetur dubitare non licet. Quæ igitur inquirimus, & medium, quo ea intelligimus, vel sæpius vtrumq; conspectum iterum ante oculos ponere ne grauemur. Quæ vniuersa sensui occulta, ignotaq; sunt, substantia ea nulla quæ sint, aut qualia, inquirere videtur; quæ nimirum pacto nullo innotescere possunt: at eo modò, quorum quid sensui apertum est, & ignotum quid. Quæ scilicet integra innotescere possunt, si quæ horum nota sunt, in alijs, quæ penitus innotuerũt, quæ scilicet vniuersa sensu percepimus, inuenta sint; quòd (vt dictum est) quæ sui natura, & in ente quopiã iuncta sunt, perpetuò iuncta esse volunt. Vbi igitur quid rei cuiuspiam habemus; & quod ignotum est inquirimus, in re penitus nota inquirimus; eoque in hac inuento, quæ ei in re penitus nota annexa sunt, iunctaque annectimus omnia. Hoc porrò alia substantia nulla, sed ea tantùm operetur, quæ & rem penitus percepit, quæque eius memoriam seruat; & quæ insuper, quod rei nõ penitus notæ notum est, sentit, percipitque. Non scilicet quæ iuncta sensit sensus, iuncta ea esse oportere, vel quæ contraria sensit sensus, contraria esse oportere, non sensus ipse, sed alia decernat substantia. Vel rationis itaque penitus expertibus reliquis cõspectis animalibus, quæ in homine sentit, eadem & ratiocinari existimandum foret, absolutiorem quid factam, quàm in illis est, perfectioremque. Eò igitur magis, quòd vel Aristoteli ipsi ratiocinari illa, illorumque actiones multæ, & prudentiæ, & sanctitatis etiam, verèque fortitudinis plenæ videntur: alijs, & longè illorum peritissimis non hoc tantùm, sed nihilo, fere, quàm homines minus animalia omnia, aut pleraque proprias affectiones, passionesque, & necessitates omnes conferre inter se, consiliaque inire; eaq; de animalibus multis recensent, in quibus manifestè ratiocinari, & illa etiam omnia operari videtur. Ratiocinationis (inquit Aristoteles) est, vtrum hoc, an illud agendũ sit considerare. Quin igitur animalia omnia, aut pleraq; quadam ratiocinandi, vel existimandi (vt dicemus) cõmemorandiq; facultate donata sint ambigi non potest. Eorũ enim longè plurima plurimis in actionibus quid agendũ sit manifestè cõsiderare, & veluti perpendere, & plerumq; quod præstat seligere, agereque, & eorum opera omnia summa industria, summaque arte confecta esse videntur. Natura inquit duce ea operantur, peraguntque at rationis omnis, omnisque

opinionis expertia esse inde manifestum fit, quòd nulla fides, confidentia nulla illorum ulli indi potest. Nam si ratiocinãdi vis ulla illis inesset, utique persuasione aliqua capi,& confidentia omnino aliqua indi illis posset. Rectè sanè, si nihil persuaderi illis potest, neque ulla indi confidentia; si nihil omnino quibusuis hominum factis de propria natura, feritateq; deponunt, rationis prorsus expertia esse existimandum est. Nam quæ ratiocinari possunt, ea sæpius præsertim admonita, edoctaque bene sibi ipsis euenturum quid, aut necessariò etiam subeundum, amplectuntur id, aut æquo tandem animo sustinent; & à quibus sibi benefactum vident, benefieri etiam sperant, cõfiduntque; & supplicio affecta vbi parere recusant, iterum peccare abstinent; persuaderi sibi omninò sinunt, itaque & mansuescunt. Quædam igitur ratiocinandi, dignoscendique vis animalibus insit oportet. Nam & blanditijs, beneficijsque allici, capique videntur; & non modò benefactoribus confidere, sed amare etiam eos, colereque, & pugnas etiam pro eis pugnare, gratiamque habere, & vbi licet referre etiam; & vel quæ summopere appetunt, auersari, aut non agere, pœnis ob ea affecta; & vel minis terreri; eaque interdum illorum multa discere, quæ non multis hominum discere liceat. Nec verò si ratiocinandi, è præteritis nimirum rerum actionibus earum, similiumque nihil dum agentes vires intelligendi, dignoscendique vis animalibus tributa non sit (quæ eorum longè plurimis manifestè inesse videtur) præteritarum passionum, præteritorumque motuum cognitio, memoriaque indenda ijs erat ulla. Neque enim alium ea in vsum indita videri potest, nisi vt vel nihil à præsentibus contacta, passaque rebus, earum vires dignoscat tamen. Itaque alienas eas, & à quibus oblædantur, nihil amplius ab ijs offensa auersentur, declinentque; similes verò, cognatasque, & à quibus adiuuentur, nihil hæsitantia sectentur, amplexenturque; eadem scilicet ab ijsdem, vel à similibus se se passura cognoscentia. Nec ambigere licet, quin in præcipitia quæuis, & densa in quæuis passim irruant, nisi nullum vbi adest densum, cui innitantur, & à quo ne delabantur veluti reijciantur, se se substinere, & densa permeare non posse dignoscant; & ex ijs omnino, quæ sensu percępere. Minus etiam ea peragant, ob quę peragenda vel inprimis ratiocinandi vis tradita hominibus videtur. Nec victum scilicet, qui non omnibus semper prętò adest, sed eorum multis magna plerumq; industria comparandus est, compararent; nec prolẽ ibi ædant, vbi commodè, tutòq; eam ædant, & rectè eam educent, ac instituant etiam. Nam & id itidem eorum multis faciẽdum est, & fieri etiã videtur; & summa hęc omnia industria, prudentiaque ab animalibus fieri ipse inprimis Aristoteles prędicat. Vt nusquã satis hominẽ mirari queas; qui cũ summa ratione animalia vti intuitus sit, prædicetque, nullã illã ijs postea, & à nulla, vt videtur, impulsus necessitate inesse decernat.

ANIMAM A DEO OPT. MAX. CREATAM, ET SINGVLIS HOminibus infusam, vniuersò quidem singulorum corpori, at spiritui præcipuè, vt propriam formam inditam esse: itaq; substantiam, quæ in homine ratiocinantur, non vnam, simplicemq; esse; sed ex anima à Deo creata, & è spiritu è semine educto compositam esse: & facultatem ignotas rerum conditiones ex earum similitudine, quæ in ente penitus noto conspectæ sunt, cognoscendi, non ratiocinandi, intelligendique, sed existimandi, vel commemorandi potius appellandam esse. Cap. XV.

Et vel si quas sensus non percipit rerum conditiones, ex earum, quæ enti insunt, quod penitus sensui innotuit, similitudine percipit; eam omnino facultatem, quæ humanę animæ propria videtur, & rationalis dicitur, reliquorũ itidem animalium animam sortitam esse manifeste intuemur: non tamen & ipsam, veluti

veluti humanum, rationalem esse dicamus vnquam; animalium nimirum spiritum (is enim animalium animæ substantia visus est esse) rationalem & ipsum, veluti humanũ, ponamus. Nec propterea modò, quòd humanus (quia multò, quàm ferinus purior est, & copiosior, vt existimandum est, & ad motus recolendos multò commodiorem nactus est locum; propterea q; qui in ipso fiunt motus nullis à fuliginibus interrumpuntur, confunduntur'q. vnquam; itaq; integros eos, purosq. recolit spiritus) adeò ferino præstantius ratiocinatur; vt huic ille collatus, ratiocinandi prorsus impotens videri possit: sed multò amplius, quòd humanus non solus ipse, sed cum anima simul à Deo creata, & hominum singulis infusa ratiocinatur; quin vnus ei, idemque factus videri potest. Quoniam enim quæ homo sentit, & quæ appetit, operationesque, quas iuxta sensum, appetitumq. operatur, non alia corporis pars, sed vnus modò sentit, appetitque, atq. operatur spiritus; & prauas huius appetitiones, operationesq., animæ ab ipso creatæ morte Deus punit: vtiq; (vt superius dictum est) nisi propriorũ operum osorem, iniquumuẽ Deum existimare velimus; necessariò animam ab ipso creatã, & hominum singulis infusam, vniuerso quidem singulorum corpori, vt Sacrosancta Ecclesia docet, at spiritui præcipue, vt propriã formam, inditam esse iudicandum est; facultatemq. ei tributam, quin munus impositum esse, vt (formarum reliquorum ritu, quæ materiarum, quas subeũt, viribus reiectis, corruptisq., & vnum omninò illis factę, propriarũ actionum, operationumq; potentes illas faciunt) anima itidẽ à Deo creata, & spiritui indita, proprium ei ingenium, propriosq. inderet mores. Itaq. non vlterius prauas, Deoq; inuisas, sed probas, Deoq; gratas, & quæ diuinæ animæ propriæ videri possent, operetur operationes. Et propterea omninò; vt quæ nihil spiritus viribus, illecebrisq. cederet, sed prauas illum ad voluptates, prauasq. ad operationes ruentem cohiberet, reprimeretque, & ad probas, Deoq; gratas ageret; proprium ea ad opificem, ad cognatasq. vt rediret substantias, æternoque, cum his, longeque beatissimo frueretur æuo. Quæ contra propriæ originis, propriæq. dignitatis, & muneris à Deo impositi oblita spiritus viribus succumberet, proindeq; nullis eum voluptatibus, nullisque reijceret ab operationibus, quin veluti ipsius assumpto ingenio, ijsdem, quibus ille, voluptatibus, ijsdemq. oblectaretur operationibus, & quæuis spiritui sectanti obsequeretur; vt in terræ ima deiecta proprij opificis, proprijq; parentis, & cognatarum substantiarum, quibus adeò dissimilis facta est, intuitu orbata, quibus digna est, perpetuò lueret pœnas. Itaq. quoniam quæ in homine ratiocinatur substantia ex anima à Deo infusa, & è spiritu è semine educto (qui sui natura rationalis nõ est) è diuina nimirum, immortaliq. altera, & è sensili, mortaliq. altera cõposita est substantia; & quoniam homo (quod cæteris animalibus denegatum est) nõ sensilia modò, mortaliaque, quæ ad præsentem modò sui ipsius pertinent conseruationem, intelligit, appetitq., sed diuina etiam, immortaliaque, & quæ ad æternam sui ipsius spectant conseruationem intelligit, appetitq.: duplex vtiq. homini appetitus, & duplex indendus videtur intellectus; & spiritui quidẽ præcipuè vterque; at ab anima alter à Deo opt. max. creata, à spiritus ipsius natura altera. Siquidem quæ intelligẽdi uis non hominibus modò, sed animalibus etiam inesse apparet, sentienti substãtię, & spiritui omninò indita est omnis. Et duplex quidem homini appetendi uis antiquioribus etiam indita est: & altera, eaq. omninò, quę spiritui attribui potest, sensiles res; & quæ bona apparent, vel si verè bona non sint, præsenteq. modò appetit cõseruationem; propterea q. sensitiuus appetitus appellatus est; altera diuina, immortaliq;, & futuram, æternamq; sui ipsius appetit conseruationem, & voluntas nuncupata est. At incusandi videri possunt, quòd nõ & intelligendi vim dupplicem fecere; sed eam omnem vnam, eãdemq. posuere, & confuso nomine intellectum appellarũt. Manifestè enim benè à seipsa diuersa cum sit (quod nobis factũ est) distinguenda omninò erat: & altera viri homini indenda (quæ scilicet uni ei ab anima à Deo creata indita

dita

dita erat; & quæ (vt dictum est) diuina, immortaliaque, & quæ ad æternam sui ipsius conseruationem spectāt, intelligit: altera spiritui etiam tribuenda, qua is sensiles modò res, & quæ ad præsentem modò sui ipsius conseruationē pertinent, intelligit; ignotas nimirum rerum cōditiones ex earum similitudine, quæ in ente penitus sensu percæpto innotuere, percipit: quam non hominum modò, sed multorum etiam aīalium spūs sortitus videtur; proptereaq. in ijs non ratiocinandi, intelligendiq. (quomodo, quæ animæ à Deo creatæ, quæ vna verè rationalis est, inest, appellatur) nuncupāda est, sed existimandi, cognoscendique, vel, si placet, commemorandi. Nam occultarum rerum inquisitio, inuentioq., cōmemoratio quædam est. Manifestè enim (vt visum est) quæ ignotum quid inquirit substantia, non aliud operatur; sed quæ in ente, quod non vniuersum innotuit, notas habet conditiones, quo in ente penitus ei noto conspectę sunt, commemoratur. Quoniam igitur duplici intelligendi facultate præditus est homo; proindeq. non sensile tantùm, apparensq. bonum, sed verum etiam, æternumq. intelligit; & horum alterum cōtrarium interdum apparet alteri; & homo ad vtrumq. appetendum liber est, liberumque arbitrium habere dicitur: si quod verè bonum est eligit, meretur, sin malum demeretur. Id reliquis animalibus euenire non potest. Vnum enim modò bonum cum cognoscant, idq; modò cum appetant, proindeque ad id modò cum ferantur, nec mereri, ne demereri possunt. Itaq. vbi sacræ diuinæ litteræ intellectum animalibus demunt, intellectum ijs demunt, quem anima à Deo creata hominibus indit, non eum, qui verè intellectus non est, sed (vt dictum est) veluti commemoratio quædam, & qui animalibus inesse videtur. At vnde digressi sumus redeamus; & rationes reliquas, quæ humanam animam in multas Aristoteli diuidunt inspiciantur, perpendanturque.

SVBSTANTIAM, QVAE RATIOCINATVR, NEQVAQVAM A sentiente diuersam ponendam esse; quòd quæ ratiocinatur ab alio ad aliud transit, quæ verò sentit hæret. Cap. XVI.

ON eandem postremò substātiam in homine sentire, ratiocinariq;, præsentia nimirum, agentiaque, & remota, nihilq. agentia percipere ponentes Peripatetici, quod quæ præsentia percipit, hæreat, quæ verò absentia inquirit, ab alio ad aliud transeat, nihilominus incusandi videtur; quàm si diuersum ponant artificem, qui eandem quidem materiam, eundemq. in vsum, sed diuerso positam situ diuersis organis, & diuerso omninò tractet modo. Nō modus scilicet, quo res cognoscuntur, sed ipsæ intuendæ sunt res. Eædem enim quæ sunt, eidem omninò substantiæ cognoscendæ, percipiendæq. Aristoteli præsertim sunt. Modus, & cognitionis etiam præstantia si diuersa earum positione varietur, minimè à diuersa substantia percipi illas arguit: veluti neq; artificem diuersum, qui materiam eandem, at alio situ locatam, aliaq. distantia, non ijsdem organis, nec eadem omninò tractet ratione. Quòd si cognoscendi itidem modus intuendus est; non mansio tātùm, transitusque, sed in quibus mansio, & quibus à rebus ad quas transitus fit, intuendum insuper, & multo etiā prius, multòq. diligentius; & diuersis ijs conspectis, à diuersa substantia percipi ponēdum. Sin eędem visa sint omnes, vel non eodem cognitę modo, ab eadem eas substātia percipi, statuendum omninò est: Peripateticis præsertim (vt dictum est) quibus nimirum cognitio omnis similitudine, & cognatione quadam fit; & quibus propterea è diuersis substantijs anima componi videtur, quòd diuersas percipit res. Res igitur in quibus hæret, & à quibus, & ad quas transit anima, & quas insuper ratiocinatione inquirit, intelligitq., inspiciendæ; & si eædem visæ sint omnes, substantiam omninò eandem manere, hærere, & transire, sentire nimirum, ratiocinariq. existimandum est. At

est. At nihil prorsus differre illæ omnes videntur, sed omnes sensiles esse, & sensu comprehensæ esse omnes, vel comprehendi saltem posse. Transitus scilicet qui fit, à re (vt dictum est) fit, cuius quid sensu perceptum est; & non ab ea vniuersa, sed ab ea eius parte, vel conditione, vel actione, quæ sensui innotuit, ad rem penitus sensu perceptam, cui id insit, quod in re, quæ non vniuersa innotuit, notum habemus; vt quæcunque ei in re penitus sensu percepta iuncta esse sensimus, in re itidem, quæ nō vniuersa innotuit, iungamus, annectamusque. Nihil igitur vspiam videre est, quod non sensile, & quod etiam sensu perceptum non sit, nisi id modò, quod inquiritur. Quod ipsum, si dum ratiocinatione inquiritur, sensui manifestetur, nihil amplius ratiocinatione id intelligere anima laborat; sed magis etiam acquiescit, quàm si ratiocinatione innotuisset; quod inquirebat nimirum nacta, & præstantiore quodā modo, quàm quo inquirebat. Non quidem, si à sentiente diuersa sit intelligens superius dicta, aut non à sensu pendeat, & (vt dictum est) imperfectior ea sit, & per similitudinē; sed anxia adhuc ratiocinatione id intelligere inquirat. Veluti vbi attingere quid expetit anima, minimè eo conspecto acquiescit; sed ardentius etiam interdum attingere studet, nititurq. Vt liquidò pateat, eandem & sentire, & ratiocinari substantiam; intellectionemq. (vt dictum est) sensu esse posteriorem. Eædem aūt existentes diuerso fiunt modo; quòd eadem quidem res, at modo longè diuerso animæ illas percipienti expositæ sunt. Præsentes nimirum hę, in q. animam ipsam agentes, ipsamq; immutantes animam; quas igitur vt percipiat earum modò excipienda illi est, attendendaq. actio; in eis scilicet vel attingendis, vel intuendis hærēdum, immorandumque. At quæ remotæ, occultæq. sunt, nihilq. in ipsam agunt, nequaquam vel intuens eas, vel attingens, vel earum excipiens actiones, percipiet eas vnquam. Alia itaq. via, aliaque cognitio earum, & quasi sensus indagandus est ratione. Id nimirum (vt dictum est) quod in re non penitus nota habemus, in re penitus notā inquirendum; vt quæ ei iuncta, vnitaque esse visa sunt, in ignota etiam re iuncta esse, vnitaq; intelligantur. Non igitur quę ratiocinatur substantia à sentiente diuersa ponenda est, quòd quæ ratiocinatur ab alio ad aliud transeat, hæreat verò quæ sentit, immoreturque; sed eadem omninò & sentire, & ratiocinari, quòd eædem res & sentiuntur, & intelliguntur; & vbi sentiuntur, nihil eas intelligere curat anima.

IMAGINANTEM INTELLIGENTI, ET SIBI IPSI INTELLIgentem omnem eandem esse; diuersa autem imaginanti, atq; intelligenti, & intelligenti etiam ipsi euenire; quòd res diuerso modo animæ expositas, & non eundem tractant in vsum. Cap. XVII.

QVONIAM igitur quæ præsentia percipit substantia eadem & absentia illa recolere, & conferre inter se, & quæ similia sunt, colligere, & vbi non vniuersa res innotuit, quod ignotum est, similitudine percipere, quæ sentit nimirum eadem & imaginari, & intelligere, & ratiocinari visa est: vna, eademq; imaginanti intelligens, ratiocinansq;, & intelligenti ratiocinans ponenda omninò sit; si quæ vni, eidemq; idem, sibi ipsis itidem vnum sunt. Non igitur Peripateticorum rationes, quibus intelligentem ab imaginante diuersam ponunt, & quibus intelligentem etiam ipsam dissecant, dilaniantq.; reijciēdę: quæ nimirum cum manifestè vanam astruunt rem, tum satis ex ijs, quæ dicta sunt, quęq; dicentur, reiectæ videri possunt. At modus tantùm, ratioq; explicanda (siquidem & ipsa explicata non est) cur vna, eademque cum imaginetur, colligatque, & ratiocinetur anima, easdemq; vniuersa tractet res, perfacile imaginans decipiatur, & quæ nec sunt, nec esse possunt imaginetur, nihilq; ab ijs commoueatur, ac ne assentiat ijs interdum; at quæ ratiocinatur, ægrius decipiatur,

tur; nihil omninò, quę colligit, & vtraq. ijs, quæ intelligit, assentiat omnibus, & à qui busdam cõmoueatur etiam. Quoniam.s. quæ sentit anima, quę sensit, recolere ea omnia, cõferreq. inter se, & similia, quæ in illis sunt, colligere, inq; vnum agere, & diuersa separare, & vbi quid non vniuersum conspectum est, quod eius occultum remanet; id quod innotuit in re penitus percępta intuens intelligere visa est; quæ sentit nimirũ imaginari, & intelligere, & ratiocinari: facilè & imaginans, & ratiocinans etiam decipi potest; quòd motuum, qui à sensilibus in spiritu facti sunt, cognitio ita obscuratur interdum, vt bene præsertim sibi ipsis similes qui sunt, ijsdem prorsus, proindeq; & res, à quibus fiunt, eædem videri possint, & videantur interdum. Et imaginans seorsum; quòd præteritos motus recolenti iuncti ij interdum obuij fiunt, quibus seorsum mota est: intelligens verò, quòd benè diuersis, & contrarijs interdum entibus, si non verę eędem, at persimiles, & quę è longinquò præsertim percęptæ eędẽ videri possunt, insunt conditiones; itaque enti indi possunt, cuius non sunt. Præterea & quòd entia apud nos fortè omnia è longè diuersis composita sunt partibus: itaque quę certarum illorum partium actiones sunt, passionesque, vniuersis attribui possunt. Postremò & quòd quę apud nos fiunt, eueniuntq., nõ necessariò fiunt, nec necessariò eueniunt; sed non fieri, & non euenire possunt, & quæ facta sunt, assiduè, diuersisq; corrũpuntur modis. Itaq; illorum exortum, constitutionemque, & euentum, permanẽtiamq; ex ijs, quæ fieri, euenireque plerumq. percępimus, ratiocinantes facilè decipi possumus. At colligens perrarò, perq; ægrè decipitur; quòd nec obscura, confusaq. recolit, neq; sensui occultum quod est, similitudine inquirit, obscura interdum, remotaq., & in rebus, quæ non semper eodem eueniunt modo; sed similia in singularibus dudum, manifestèq. percępta colligit modò; quę igitur id tantùm ponit, quod sentit, vel quod dudum sensit. Perrarò itidem, perq; ægrè quæ necessariò, & quæ semper eodem modo fiunt, intelligit; vbi similitudine intelligit certa, propinquaque. At quæuis intelligat, quoniam eorum intelligit similitudine, quæ sensu percępta sunt, non quæcunque vult, & qualia igitur nunquam sensu percępit, & nec sunt, nec esse possunt, sed ea modò, quæ sensu percęptis similia aut sunt, aut esse possunt. Et ijs itaque perpetuò assentit, & commouetur ab ijs interdum; quæ nimirum esse, aut euentura omninò existimet ijs similia, quæ sensu percępit. At quæ imaginatur, quodlibet; sensu modò id percęptum, eiusque cognitio, memoriaque seruata sit: quæ scilicet sensit, omnia recolere, & quasi ante oculos ponere, intuerique, & quæ insuper seorsum percępit, & iuncta esse nolunt, iungere, & separare quæ iuncta sensit, & iuncta esse volunt. Quoniam enim quæ percępit, ea omnia in se ipsa habet, & vbi libet, quoue, libet modo, vel simul scilicet omnia, vel seorsum singula recolere potest: quæ etiam diuersa, separataque percæpit, nihil minus, quàm similia, agglutinare ea, connectereque, & è multis, diuersisq. vnum cõponere potest; & quod ente in quo uis percępit, id ei demere, alijsue apponere; quæ demum percępit omnia, vt libet, commiscere, confundereque, atque vnire, & separare, diuidereque. Et Centimanos igitur, & semicapras, monoculosq; viros, atque alatos serpentes effingere potest: at nequaquam & assentiri ijs, multòq; etiam minus ab ijs commoueri ab ipsamet effictis; & quæ nullis, quæ sensit, similia, neque esse euentura, neque esse etiam posse videantur. Propterea igitur vna existens, eademque anima, & easdem omninò percipiens res diuersę in earum percęptione efficitur, diuersaque ipsi eueniunt; quòd non modo eodem expositas eas, neque eundem in vsum tractat. Nam & præsentes, inq; ipsam agentes, & remotas, nihilq. agentes, & percæptas tamen, interdum etiam & ignotas, & in propria interdum eas naturæ intueri cõtenta est: interdum etiam & ab ea illas amouere. Et quòd rerum ipsarum inconstans, instabilisque, & diuersa est natura.

SVI OBLITVM ARISTOTELEM IMAGINATIONEM HOMINI inditam statuere, vt intellectu, vel passionibus, vel morbis, vel somno oppresso illa hominem regeret: ab vnaq; omnino substantia perpetuo homines gubernari. Cap. XVIII.

Vi certè oblitus Aristoteles, imaginationem propterea hominibus inditam statuit; vt, intellectu vel passionibus, vel somno oppresso, illa homines gubernet. Penitus. n. incorporeus, nulliq; corpori hęrens, ac ne corporeo quidem organo vllo vtens Aristoteli intellectus, minime aut sensus affectionibus, passionibusq; (sensus enim, non intellectus affectiones, passionesq; sunt omnes) aut corporis morbis, aut etiam somno opprimatur, aut turbetur omninò quicquam. Multò certè, quàm imaginatio minus; quæ sensus asseсla, comesque, & vnum penè sensui Peripateticis etiam visa;& quæ magnam omninò corporibus cognationem, affinitatemq; habeat: & sensus, & corporis affectionum particeps sit necesse est. Tum homines etiam ipsos gubernans imaginatio interdum, ratiocinandi facultate necessariò donanda est. Nã vel vbi quæ maximè rationi aduersari videntur agunt homines, ad quæ ab imaginatione Aristoteli impellantur oportet; ratiocinatione omninò aliqua duce, & duplici interdum agere videntur. Siquidem & num agendũ id sit ratiocinantur; nec agere vnquam aggrediuntur, nisi, pensitatis prius impellentibus, retrahentibusq; causis, agendum statuatur. Tum vbi id decretum est, consilium initur, quo agendum sit modo. Non quidem, si quæ ratiocinatur non eadem imaginanti sit. Neq; enim modum illa inquirat, quo agendum id sit, quod contra eius consilium, & repugnante ea, inuitaq; agi decretum est. Nec quiescat homo vnquam, si non vna, eademq; substantia, & vna omninò, eademq; vi, quæ proposita sunt, cognoscat, appetatq; omnia. Nam diuersæ homini si insint substantiæ; vtriq. & diuersa appetant, & perpetuò inter se pugnent oportet. Neq; enim altera proprij boni, propriæq; voluptatis oblita alterius studiũ sequatur vnquam. Nec verò ab altera alteram vel persuasam, vel coactam dicant, victamq;. Irrationalis. n. Aristoteli imaginatio, sensusque, nec persuasione vlla à ratione allici, nec rationem ipsi blanditijs vllis allicere queant. At neq; sensus, imaginatioq; rationi Peripateticis repugnẽt vnquam, rationis materiæ, subiectaque illis cum sint. Tũ nulla corporis pars, aut inexistens substantia ad opus vllum inuita trahi apparet: sed, vbi deliberata est res, homo vniuersus promptè ad agendum moueri videtur. Ibi scilicet (vt suo amplius expositum est loco) secum ipsa pugnare anima videtur; vbi non vnum bonum, sed plura, & quæ non simul consequi liceat, proposita sunt; quod præligat nimirũ anceps, dubiaque. Id quod & ibi itidem nihil minus pati videtur, vbi plura proposita sunt, & generis etiam eiusdem honesta, vel plura vtilia, aut etiam dulcia plura; & quæ eodem insuper sensu percipienda sint. Tandiuq; secum ipsa pugnare videtur, fluctuareque; dum alteri anteferat alterum, & contempto omninò altero alterum amplexandum, sectandumq; statuat. Idque vbi factum est, nihil amplius secum pugnat, nihil fluctuat, nihilq; hæret; sed veluti vinculis soluta ad id, quod selectum est, agendum, fruendumque accurrit. Vt ab vna, eademque substantia perpetuò homines gubernari, eandemque omninò imaginanti ratiocinantem esse manifestum sit. Nulla igitur, vel Aristotelis, vel suorum ratio obstare videtur; quin quæ sentit eadem intelligat anima. Intellectus itaque naturam explicans nè audiendus quidem esset Aristoteles: rem scilicet superfluam tractans, inuehensque. At audiatur tamen. Fortè enim res etiam ipsa per se, & absurditatum plena, & ab Aristotele omninò efficta, & sui vbique Aristoteles similis, suo videlicet vbique arbitratu res componens videri poterit.

INTELLECTVM ARISTOTELI POTENTIA ESSE; ET VBI INtelligit, pati, at non corruptiuam passionem, sed perfectiuam potius; nullamq; ipsum propriam formam sortitum; nec ens actu, nec corpus omnino esse, nec corpore pro organo vti; sed potentiam modo, aptitudinemq; ad formas suscipiendas, & formarum omnino esse locum.

Cap. XVIIII.

de aia tex. 2. QVODCVNQVE (inquit Aristoteles) non statim, nec semper, neq; eadē intelligit intellectus, sed alias alia; non actu eum esse, sed potentia, cuiusmodi & sensus est, & pati, vbi intelligit, existimandum omninò est. Neque enim è potentia ad actum agatur, nulla intercedente passione. Minimè porrò, vbi intelligit, actuq; fit, corrumpi visus, sed perfici, absoluique magis, non verè pati; quin passionis propriæ dictæ impatibilis prorsus, & nulla ipse præditus forma sit oportet. Siquidem propria si insit, alterius aduentu (quæcunque ea sit) pereat intellectus in aliud actus
Tex. 3. ens. Et aliarum susceptiuus, & potentia talis, at nequaquā actu quid esse; & sic se ad intelligibilia habere, quemadmodum ad sensibilia se habet sensus. Veluti.s. eorum, quæ sentiuntur, nihil actu est sensus, sed potentia omnia: sic & intellectus ea, quæ intelliguntur, potentia esse omnia, actu eorum nihil. Quoniam igitur omnia intelligit; omnia potentia eum esse, actu nihil, nec propriam omninò habere formam oportet.
Tex. 4 & 5. Quæ nimirū si inexistat, alienas reijciat, & aditum ijs obseplat, obstruatque. Vt nulla prorsus alia sit eius natura, nihilq; ipse aliud sit, nisi potentia, aptitudoq; ad formas suscipiendas. Intellectus igitur nihil eorum, quæ intelligit, actu prius, quàm ea intel-
Tex. 6. ligat, eaq; ipse fiat. Quapropter neq; corpori immisceri illum dixeris. Corpori enim immistus, necessariò eius qualitatibus afficiatur, & calidus fiat, frigidusque; vel si (quod sensus facit) corpore pro organo vtatur. Penitus itaq; impermistus, penitusq; incorporeus intellectus, & id modò existens, aptitudo nimirum (vt dictum est) potentiaq; ad formas suscipiendas, & veluti formarum locus, & receptaculum. Non si-
Tex. 7. militer porrò sensui intellectum pati, nullaq; prorsus corporeo vti ipsum organo, inde intelligere licet; quòd vbi, quod summè intelligibile est, intellexerit, quæ minus intelligibilia sunt, nihil deterius, sed præstantius etiā intelligere videtur. Id quod sensus minimè facere apparet. Excellenti.n. sensibili percepto, obscurius quod est, languidiusq; minus percipit: à robustiore nimirum illius actione passo, dissolutoq;, penè &
Tex. 8. corrupto organo. At formas vbi susceperit, eaq; ipse factus fuerit, non amplius potētia tantùm, sed actu est intellectus; & per se intelligere, & operari potens, nulla externa opus habens ope. Et non formas modò, quas susceperit, quæq; ipse factus est, sed se etiam ipsum intelligit; qui.s. susceptis formis idem factus est. Illas itaq; intelligēs,
Tex. 13. & se etiam ipsum intelligit. Illud fortè dubitaret quis: si simplex, atq; impartibilis est intellectus, nulliq; admistus materię, & nulli omninò cōmune habens quid; quomo-
Tex. 14. do intelligit? Siquidem intelligere pati est quoddam. Quæ enim patiuntur, communem agentibus materiam sortita sunt. Neq; igitur quodlibet à quolibet patitur, nec in quodlibet agit quodlibet: at ea modò in se ipsa mutuò agunt, & mutuò à se ipsis patiuntur, quibus communis subest materia. At eo (quod sæpe dictum est) tollenda est dubitatio. Non scilicet corrumpitur formas suscipiens intellectus; sed perficitur magis, è potentia ad proprium actum, propriamq; actus perfectionem, eaque omnia factus, ad quæ comparatus erat: eo fermè pacto, quo tabella, vbi figuræ in ea depingūtur, quæ in ea pingenda erant. Veluti igitur hoc vbi fit, minimè corrumpi tabella videri potest: sic neque intellectus vbi intellectilia, quæ potentia est, & ad quæ suscipienda factus est, suscipit, illaque ipse fit, minimè eum pati, sed perfici potius, absoluique existimandum est.

SI INTELLECTIO FORMARVM SVSCEPTIONE (VT ARISTOteli videtur) fiat; rectè propria forma carere, & à formis, quas suscipit, non pati, sed perfici visus sit: at corporeus omninò, minimèq; sensui non dissimilis ponendus fit. Cap. XX.

ROPTEREA (vt videtur) & propria forma priuandus esse intellectus, & neq; actu ens, neque corporeus faciendus, nec corpori vllo modo immiscendus, sed potentia tãtùm esse, aptitudoq; ad formas suscipiendas, & pati quidem ab illis, & non in aliud ens agi, sed perfici, absoluiq; ad id actus, ad quod factus erat, paratusque, Aristoteli visus est; quòd intellectio itidem, veluti & sensus, formarum susceptione fieri visa est; idq; modò animã percipere, quod suscipit, & quod fit, aliud nihil. Neq; igitur, vel quæ pacto nullo percepta sunt, pacto vllo ab anima cognosci; nec quę etiam adsunt, & in animam ipsam agunt, at nihil eam immutãt, æquè ei, vel eius organis calida, aut frigida. Rectè hæc quidem. Neque.n. à quibus nihil patitur, nihilq; immutatur, nec passa, immutataq; est vnquam, vllo ea pacto percipere anima potest. Et si vel modica formarum actio, modicaue ipsius passio, immutatioq; ad illarum naturam percipiendam animæ satis non sit; sed illæ, vt sensus, vel intellectio fiat, suscipiendæ omninò sint: vtiq; & propria ipsam forma carere, & à formis, quas percipit, non verè pati, sed primæ materiæ more perfici, absoluiq., statuere liceat. Siquidè formas suscepturam omnes, propria eam carere oportet. Nam propriam obtinens ægrè alienas, & non nisi coacta, deuictaque, & corrupta etiam suscipiat. Et ad formas suscipiendas facta si sit, parataque; nequaquam eas suscipiens corrumpatur, sed perficiatur, absoluaturque. Et magno studio (quod Aristoteli factum videtur) substantia inquirenda sit, quæ formas sensu percæptas materia omni exuat: neque enim materię dum immersæ formarum vicem subeant, formæq; ipsæ sint. Intellectus nimirum penitus immaterialis, formæque ipse existens omnes, summèq; propria natura actiuus; qui materiæ immersas formas, & cum aliqua materiæ conditione sensu percæptas, sui ipsius illas similes, & penitus immateriales faciat. Id modò incusandus videri posset Aristoteles; quòd animam formas suscepturam incorpoream statuerit. Quod enim vel formam, vel aliud quiduis suscepturum est ens, aut passurum quid, vel è quo aliquid constituendum; corporeum id sit maximè est necessarium. Nec imaginari licet, formas, aut aliud quiduis ab incorporea, nullique affixa corpori re suscipi posse. Neque ipsa igitur materia incorporea videri potest; & Peripateticorum præstantissimis minimè videtur. Et qui incorpoream illam ponunt, huc acti, atque illuc, modum tamen, quo corpus constituant, generentque, inuenire nullum possunt. Et quantumuis cùm inquirant, nunquam (reor) inueniant. Qui enim ex incorporeis rebus corpus constituatur? Minus mehercule hoc possibile, quàm è non substantijs substantiam constitui: quod vel summè exhorrere Peripatetici videntur. At vt materia incorporea formas suscipere possit; anima certè non potest: quæ nimirum plures simul, & contrarias etiam suscipere videtur. Et ipse igitur (vt visum est) Aristoteles inuitus quidem, proprijsque præsentibus positionibus aduersus, contrariusq; subiecto randem sensum donat; multumq; eum non ratione tantùm, sed subiecto itidẽ facit, vt varijs sui partibus varia suscipere, & varia pati, & varijs moueri possit motibus. Nec verò non similiter sensui pati intellectus, & non eodem sensui modo formas, quas intelligit, suscipere, aut magis incorporeus, vel sensui omninò dissimilis videatur; quòd summè intellectili intellecto, ad minus intellectile suscipiendum, intelligendumq; nihil ignauior fiat, quin promptius id suscipiat, exquisitiusque intelligat. Secus ac sensus; qui excellenti sensili suscepto, perceptoque, languidius, quod est, obscuriusque, vix suscipit, & vix percipit. Vt enim sensilia, intellectiliaque, &

vtrorumq. perceptiones rectè contulerit Aristoteles; minimè ex ijs sensui dissimilem, aut alium omninò à sensu intellectum declarasse videtur. Quoniā enim non alias res sentit anima, alias verò intelligit, sed easdem prorsus & sentit, & intelligit; idq. modò à sensilibus intellectiles differre videntur, quòd præsentes illæ, propriaq; innotescunt actione, hæ verò remotæ, occulteque, & similitudine quadam intelliguntur; & quæ intelliguntur omnes, si præsentes fiant, sentiantur itidem omnes; nequaquam quæ sentit anima intelligenti dissimilis, vel non eadem propterea ponenda fuit; quòd quæ sentit ab excellentibus præsertim, summisque sensilibus magis, quàm ab intellectilibus commouetur, magisq. patitur, & ab illorum susceptione, sensuque ad languidiorum sensilium perceptionem debilior fit, ignauiorque: at non quæ intelligit; sed summè intellectili suscepto, intellectoq. minus intellectile promptius suscipit, exquisitiusq; intelligit. Vel idem.n. sensus, & ab ijsdem insuper rebus, at non æquè propinquis non eodē patitur modo; sed à quibus proximis summè immutatur, validissimisque exagitatur motibus, à remotis ijsdem insensile quid mouetur. Non.n. à passionis, perceptionisue diuersitate (quæ, vt dictum est, vel eodem in sensu, & à rebus ijsdem, at variè distantibus summa fieri videtur) sed à rerum, quæ percipiuntur, diuersitate animæ dissimilitudo declaranda Aristoteli erat: quæ intelliguntur nimirum ijs, quæ sentiuntur, diuersa esse, dissimiliaque; & quę non ab eadem suscipi queant, percipiq; substantia. Et hoc ni fiat, nūquam quæ præsentes res sentit anima, ab ea quæ easdem absentes intelligit, diuersa poni poterit. At vel si nihil sensilium, intellectiliumq. natura, nihilq. sensus, intellectusque similitudo, dissimilitudoq. à rerum, quę sentiuntur, intelliguntur q, similitudine, vel dissimilitudine, sed ab ijs modò, quæ ab vtrisq; anima patitur, & à diuerso passionis, cognitionisq; modo inspicienda fit; nequaquā tamen ex dissimilitudine Aristoteli conspecta sensui dissimilis intellectus ponendus est. Non siquidem quæ conferenda erant, collata Aristoteli sunt. Non.n. summè quod est intelligibile excellenti sensibili, minimè verò intelligibile minimè sensibili proportione respondere videtur. Sed si quidem quæ summè intellectū mouent, summèq; intelliguntur, ijs, quæ sensum summè mouent, summèq; sentiuntur, & quę parum intellectum mouent, parumq; intelliguntur, ijs, quę parum sensum mouent, parūq; sentiuntur conferenda sunt (quod vtiq; faciendum videtur: neq; enim iuxta earum nomina temerè interdū, perperamq. posita, sed iuxta earū vires, actionesq; res estimandę sunt, conferendæq;) summè sensibili non summè intelligibile (si id summè intelligibile est, quod summè est à sensu dimotum, & quod remota, obscuraq; intelligendum est similitudine, & vix intelligi interdum potest) sed quod minimè est intelligibile; quod nimirum parum ab ijs, quæ sensu percipiuntur dimotum, si non propria ipsum actione, at similitudine propinqua intelligitur, apertaque: minimè verò sensibili, quod nimirum vix sensum mouet, longeq; sentitur ægerrimè, summè intelligibile conferendū est; quod & ipsum obscurè, multòq; intelligitur labore. Quòd si quæ cōferenda sunt, conferantur; non modò nihil sensui dissimilis, sed idem prorsus sensui videri poterit intellectus. Veluti scilicet summè intellectili suscepto, intellectoque, quod minus intellectile est, promptius suscipit, faciliusque intelligit intellectus: sic itidem & sensus summè languente, summèq. ignauo sensili suscepto, percæptoque, vehemens, robustumque nullo labore, longeque sentit exquisitiùs. Et veluti ab exuperantibus sensilibus immutatus, commotusque sensus languentes eorundem actiones ægerrimè percipit: sic & intellectus aperta, propinquaque intelligere assuetus, quæ summè remota, summèque sunt obscura, si quidem ea intelligit, obscurè, summoque intelligit labore. Vt si (quod dictum est) quæ conferenda sunt, collata Aristoteli forent; similes à similibus & sensus, & intellectus visæ essent passiones, similesque similium cognitiones, & eadem omninò sentienti intelligens anima; nulla alia vnquam intelligens, nisi quæ si præsentia fiant, sentiat omnia. Eadem certè ratione, quæ intelli-

intelliguntur formæ, & quæ sentiuntur, suscipi si videntur: vtiq; si hæ non nisi à corporea anima suscipi posse visæ sunt, illæ itidem à corporea suscipiantur oportet. At detur hoc Aristoteli, reliqua modò rectè illi posita sint. Si scilicet formarum susceptione intellectio fieri, & non verè à formis, quas intelligit, pati anima, sed illarum materia existens perfici ab illis, absoluique videatur; & forma carens, & impatibilis videatur intellectus.

ANIMAM NEC SENTIRE, NEC INTELLIGERE, QVOD formas suscipiat, sed quòd ab eis patiatur, immuteturque; & propterea & perfectam, & maximè patibilem ponendam esse: & quomodo sentiens, intelligensque oblectetur, perficiaturque. Cap. XXI.

Entientem animam, spiritum nimirum à rebus, quas sentit, verè pati, immutarique, satis (vt opinor) suo declaratum est loco: ne declarandum quidem. Quis enim à calore dilatari, constringiq; à frigore, & ab exuperante vtroq; corrumpi eum non sentit? At neque quæ sentiens patitur, imaginantem eum, intelligentemq; itidē pati ambigere licet. Longè enim quidem languidiores, obscurioresque, at eædem certè passiones, quas sentiens passus, ijdemq; motus, quibus sentiēs motus est, imaginantem, intelligentemque sequi videntur. Nec aliud omninò imaginans, intelligensque agere videtur; quàm passiones, motusque, quas, quibusque à præsentibus rebus passus, commotusque est, recolere. Nauigationis itaq; (vt sæpe dictum est) memores paulò minus, quàm nauigantes nausea afficimur: & horribile quid imaginantes, intelligentesq; paulò minus, quàm id intuentes tremore corripimur, rigoreque. Easdem scilicet passiones ab imaginatis, intellectisq; rebus patitur spiritus, ijsdemq; ab ijs commouetur motibus, quas, quibusq; à præsentibus, agentibusq; passus est. Vt nisi nimis sibi placens Aristoteles sensum etiam ipsum proprijs positionibus posthabendum iudicarit: ijs, quæ sentiens, & imaginans, intelligensq; anima patitur, conspectis, minimè eam à formis, quas percipit, vt earum materiam, ad easque suscipiendas factam, paratamque perfici, & impatibilem, sed ipsam per se existentem, perfectamque, & summè patibilē ponat: quæ adeò à nihil, vel exile quid agentibus rebus patiatur, immuteturq;, & corrumpatur etiam. Verè porrò passus, corruptusq; interdum à formis, quas intelligit, spiritus, & nequaquā vnquam propterea intelligens, quòd eas suscipiat, illæq; ipse fiat, minimè earum materia, minimeque earum susceptione perfici videri potest. At sensus, intellectionisq; appetentissimus; & summè in vtroque oblectari, acquiescereque, & præstantior omninò in vtroque, perfectiorq; fieri visus cum sit: perfectio inquirenda, quam à sensu, atque intellectio ne is habet. An satis ea superius conspecta est? Et sentire scilicet, & intelligere appetit spiritus, summopereque & sentiens, & intelligens oblectatur, & perficitur etiam; quòd (vt expositum est) multò quidem robustius sentiens, at & imaginans, & intelligens itidem ad motum, ad propriam agi videtur operationem. Longè scilicet languidius ab ijs, quæ imaginatur, intelligitque, quàm ab ijsdem sensu perceptis, at dilatari, constringique, ad motum omninò agi videtur. Et amplius etiam, quòd longe plurimis modis corrumpi cum possit spiritus; & quibus non nisi externarum rerum vsu, viribusq; occurrere possit: vtique rerum omnium vires, & sui ipsius, & proprij tegumenti, proprijq; organi naturam, constructionemq; cognoscendi appetitu teneatur; & earum cognitione non modò summopere gaudeat, sed ad sui ipsius conseruationem aptior factus cum sit, perfectior etiam factus sibi ipsi videatur, oportet; & sit omninò. Non quòd potentia modò, & imperfectus per se existens ab accedente substātia actu, perfectusq; fiat; sed quòd actu quidem existens, at sui ipsius corporis, cui insidet,

sidet, & rerum aliarum naturæ inscius, ab earũ sensu, intellectioneque, & sui ipsius, & corporis, & illarum omnium naturæ, viriumque sciens, itaque & seipsum quoad licet conseruandi potens fit. Quoniam igitur nec sensus, nec intellectus formarũ susceptione, nec earũ materia, nec formæ omnino potentia, & quæ à susceptis ijs perficiatur, sed perfecta, actuq. existens visa est anima; & sentire quidem ab earum viribus exile quid passa, intelligere verò, vbi à re aliqua, at non ab vniuersa ea, sed ab vna modò eius conditione quapiam patitur; & à reliquis, quæ occultæ sunt, nihilq; agunt, idem penè imaginatur, quod à rei, quæ vniuersa egit, & cui dicta conditio inesse visa sit, conditionibus reliquis passa est: intellectum explicans Aristoteles, qui rerum formas à sensu perceptas, minimeq. omnibus ab eo materiæ conditionibus exutas, talesq. factas, quales intelligi videtur, huiusmodi ipse eas faciat, & intellectui potentia eas indat, talis ipse sui natura existens, agendique vi præditus, ne audiendus quidem videri posset. At veritas vt vndique elucescat, audiatur tamen.

INTELLECTVM POTENTIA ACTV IS FACIT, QVI ACTV est, perfectusque; & qui quæ ille fieri potest, facere ipse illum potest omnia: multoque, quàm ille, hunc separabilem, immistumque, & impatibilem esse magis. Cap. XXII.

3. de ãia Tex. 17. POTENTIA (inquit) existens intellectus humanus, atque imperfectus, si ad actum agendus, perficiendusq. est, ab intellectu actu existente, perfectoque absoluendus: rerum omnium natura constantium ritu; quæ omnes, quod sunt, potentia prius existentes ab eo perficiuntur, absoluunturque, quod actu tale est, & perfectum. Veluti igitur in omni natura hoc quidem materia est omnia; quæ naturæ illius sunt, fieri apta; illud verò causa, & efficiens eadem omnia facere potens: sic & humanæ animæ nequaquam solus intellectus potentia, sed alter itidem insit oportet actu existens, perfectusque, & omnia, quæ intellectus potentia fieri poterat, facere cum potens, formas nimirum, quas non habet, & quas suscipere aptus est, illi indere omnes, artis more in materiam agentis nulla præditam forma, at formas suscipere aptam omnes. Neq; enim aptitudo, & potentia modò intellectui humano indenda, sed actus, perfectioque, ad quam suscipiendam factus erat, paratusque, adijcienda itidem fuit.
Tex. 18. Duplex igitur humanæ animæ inesse videtur intellectus: alter omnia fieri potens; alter verò omnia facere, vt habitus quiddam, & veluti lux. Nam & lux visum potentia, & colores potentia, visum actu, & colores itidem actu facit. Sic intellectus actu non modò intellectum potentia perficit, ad actumq. agit, sed quæ potentia intellectilia sunt, actu intellectilia facit. Actu scilicet existens intellectus intellectum potentia, vt propriam materiam, subiectis actu eum facit, formarum omnium more proprias materias subeuntium. Et formas sensu perceptas, minimeq. dum materia exutas, & aptas factas vt suscipi, intelligiq. ab intellectu potentia queant, potius ipse immaterialis, formaque existens omnes, & summè actiuus materiæ eas conditionibus denudat omnibus, talesque, quales ipsi inexistunt, & quales ipse est, illas facit. Quod vbi factum est, vbi libet speculari possumus. Siquidem intellectus actu non, vt ars, seorsum à materia, sed intellectui potentia totus intextus, immersusq.,
Tex. 19. & vnum illi factus est (vnum enim, quod est forma, & materia) & verè separabilis intellectus actu, impermistusque, atque impatibilis. Licet enim & alter itidem eadem omnia habere visus sit, at actu existens præstantiore quodam modo ea habet. Vsquequaque enim patiente agens, & principium omnino materia honorabilius est, nobiliusque. Id etiam seorsum ab intellectu potentia habet agens; quod eius substantiæ prorsus admista est potentia; nec eius operatio à substantia differt quid, sed hæc illi eadem.

eadem. Non scilicet hoc modò, modò illud intelligit, sed simul omnia; & ab intellectione cessat nunquam. Et proprerea ea, quæ non hoc intelligit modo, quæ scilicet corpori inclusus intelligit, eo exclusus minimè memoria tenet; quòd non solus ipse ea intellexit, sed cum alio intellectu; cum imaginatione videlicet omnia, cuius ratiocinari est, & amare, & odio prosequi, & passiones omninò omnes. Hic porrò cum corpore occidit, & sine hoc nihil ille corpori inclusus intelligit.

NEC INTELLECTVM AGENTEM, NEC FORMAS A SENSV perceptas, & ab agente materiæ conditionibus exutas, nec harum similes ab his ex intellectu potentia eductas eius formas fieri. Cap. XXIII.

ECTE quidem quæ potentia quid sunt, ad actum vt agantur, & actu id vt fiat, eo vtiq; omnia opus habere statuit Aristoteles, quod ipsum actu tale sit, perfectumque. Neque enim vel materia ipsa vllam sibi compararet formam; vel actu quod est, agendiq. vi præditum materiæ, in quam agit, & quam exuperat, non propriam, sed alienam indat naturam. Rectè itidem, inde humanam animam potentia intelligentem astruit; quòd non simul, ac corpori ingenita est, sed nisi adultam, beneq; confirmata intelligit. Et si vbi intelligere incæpit, perpetuò, atque incessanter, eademque intelligat: rectè etiam substantia inquisita Aristoteli sit actu intelligens, perfectaque; à qua perfecta illa sit, & ad actum acta, intelligendiq. facultate donata. At quoniam intelligens facta nequaquam perpetuò intelligit, sed persæpe, & diu ab intellectione cessat, summopereque ab ea defatigatur: nequaquam ea illam potentia esse existimandum fuit; quæ ad actum, vt agatur, forma donanda sit, actu intelligente. Qua nimirum donata non statim modò, sed incessanter etiam intelligeret, entium itidem omnium natura constantium more; quæ potentia quid existentia, vbi actu id fiunt, statim, atq; incessanter iuxta actus, quem recipiunt, ingeniū Aristoteli inprimis operantur. Ignis (inquit) potentia existens, vbi actu factus est, statim ignis operatur operationem; eamque, dum existit ignis, operari nunquam cessat. Et intellectus igitur potentia actu factus statim iuxta actum, quem recipit, operetur. Intelligat itaque statim, nihilq; ab intellectione cesset vnquam: multòq; etiam magis, quàm entia quæuis alia; alterius formæ ipse incapax, & ab intellectu formatus maximè actiuo, cuiusque operatio eadem substantiæ existit. Intelligere (inquiũt) in nostra est potestate; quoniam intellectus agens non quemadmodum ars seorsum à materia, sed totus intellectui potentia intextus, immersusque; veluti si artifex propriæ insit materiæ. At hoc si factum sit, non vbi collibitum est modò intelligamus, sed semper: neque enim iners artifex agens. At neque ab intellectu potentia id agens patiatur, quod formæ interdum nonnullæ in materiam agentes à contraria, & æquè robusta occupatā forma. Passa itaque, & debilitata agens forma, non integra amplius, sinceraque subiectum subit, sed veluti imminuta, inexistentiq. formæ commista. Impatibilis enim agens, maximèq. actiuus; & intellectus potentia forma omni denudatus, impermistusque, atque incorporeus; & parùm quid ab agentis natura remotus: quem itaque agens exemplo robustissimæ formæ, & in materiam agentis nihil repugnantem, temporis momento, nihilq; imminutus, immutatusque occupet. Vsquequaque igitur iuxta propropriam operetur naturam; & nunquā à propria cesset operatione, multò etiam, quàm reliquæ formæ minus (quæ omnes (vt dictum est) simul, ac quamuis occuparunt materiam, iuxta proprium operantur ingenium, & dum existunt, operari nunquàm cessant) maximè propriè; maximèq. morigerè materiæ inditus, & quæ (vt dictum est) exiguum quid ab ipsius natura absit, nihil igitur repugnante,

3. de aia

gnante, obluctanteque materia quod ex ipsis compositum est iuxta agentis operetur ingenium; nihil videlicet passus, nihilq. immutatus, aut impeditus agens, semper, & omnia simul intelligat, & numquam defatigetur. Propria siquidē operatio nō tantùm nihil operantis vires imminuit, nec oblædit substantiam; at robur addit, maximèq; ens omne in propria conseruat natura, summaq. insuper afficit voluptate. Eo multò etiam, quàm entia reliqua agentem magis illa conseruet; cuius operationi substantia eadem Aristoteli existit. Tum neque obliuiscatur vllius vnquam. Formę enim ipse existens omnes, si alicuius obliuiscatur, sui ipsius obliuisci videatur; vel ea, quæ est, non esse. At neque erret vnquam. Si siquidem entium, vel in quibus diuersa ab operatione substantia est, nullum prauè propriam operari videtur operationem; eò agens ampliùs rectè illam perpetuò ædat, in quo nihil prorsus ab operatione substantia Aristoteli differt. Vt nisi formæ, quæ ipsi insunt, ipseq; omninò agens non perpetuò idem sit, sed diuersus à seipso interdum fiat; nunquam erret; nunquam videlicet alias ab ijs, quæ ipse est, formas intelligat vllas. Nec verò non & ipsi hæc addubitarant
,, Peripatetici, & Theophrastus ipse. Si sociatus, congenitusq. est, qui mouet (inquit)
,, statim mouere oportebat. Et semper inexistens, cur non semper mouet? & vnde nobis obliuio, & error, fallaciaque? An culpam habet permistio? Eædem omninò Peripateticos angustiæ premant, si non ipse agens sese intellectui potentia indat, vnūque illi fiat; sed id modò agēs præstet, quòd rerum formas sensu perceptas, & in imaginatione repositas, nec dùm penitus materia exutas suo ipse eas fulgore illustret, & sui similes faciat; penitus nimirum immateriales, talesq. factas intellectui potētia affigat, vniatque; vel tales illę factæ sui similes ex intellectu potentia educant iuxta Peripateticorum positiones. Formas enim, quæ factus est, quocunque eæ sit factus modo, perpetuò intelligere eum oportet; & nequaquam eas intelligentem defatigari vnquam. Neq; enim esse, nec obliuisci. Non siquidem veluti in illius superficie depictæ eæ sunt; è qua igitur deleri queant: sed illas, vt propriam formam, suscepit; eæque ipse factus est. Sui itaq; obliuisci, quin esse omninò desinere videatur, si formarum, quæ semel factus est, obliuiscatur. Neque erret etiam vnquam. Neq; enim formæ, quæ non est, fiat, vel quæ factus est, aliæ pro alijs videantur.

INTELLECTVI POTENTIA AGENTEM, VT PROPRIAM FORMAM, accedere Aristoteli visum esse: & humanam animam propria natura intelligentem non esse. Cap. XXIIII.

T intellectum potentia ab agente, vt à propria forma, perfici Aristoteli placuisse existimandum est omninò. Explicata itaq; intellectus potētia, ingenio, naturaq., agentem illi necessariò adijciendum ratiocinatur; quòd nulla in natura, nulloque in genere, materia, & potentia sola constituta sit, & iners ea, imperfectaq. relicta; sed natura, genereue in quolibet substantia itidem, à qua illa perficiatur, absoluaturque, conspiciatur.
3. de aīa ,, Quoniam (inquit) in omni natura hoc quidē vt materia vnoquoq; in genere, quæ eius generis quæ sunt, fieri omnia potest; illud causa, & efficiens, quod illam ea omnia facere potest: humanæ itidem animæ differentias has inesse necesse est. Quoniam ergo intellectus, qui omnia fieri potest, inesse visus est: is itidem necessariò indendus videtur, qui illum ea omnia facere possit. Et multò is separabilis, immistusque, & impatibilis magis, quàm ille; nullaq; prorsus potentia admista, idem & substantia, & operatione sit oportet. Vsquequaq; enim efficiens patiēte, & principium materia præstātius est, honorabiliusque. Et alibi, Cogitare (inquit) & amare, & odio prosequi, non illius (agētis videlicet: de eo enim ibi est sermo) sed

illum

,, illum continentis (imaginationis scilicet) quatenus illum continet. Quapropter con
,, tinente corrupto, neq; recordatur, neq; amar: neq; enim illius sunt hæc, sed cōmu-
,, nis (id est permistionis) quę iam perijt. Intellectus autem fortè diuinius quiddam est,
& impatibile. Et causam inquirens, cur eorum, quæ in vita egimus, nihil recordamur,
neq; inimicitias vlciscimur; neq; ijs, quorū desiderio summè tenebamur, apparemus
,, vnquam; Propterea (inquit) post mortem non reminiscimur; quòd impatibilis qui-
,, dem hic est intellectus: at alius, sine quo hic nihil intelligit, corruptibilis. Intellectui
igitur potentia agens, vt propria formā, copulari, vnirique, & suprema omninò ani-
mæ nostræ portio, & forma Aristoteli videtur. Nam si vel agentem intellectui poren-
tia non vniri, vel si nos non agenrem, quem vnum verè immortalem, æternumq; sta-
tuit, iudicaret Aristoteles: ne inquirendum quidem erat, cur eorum, quæ in vita egi-
mus, nihil recordamur. At quæstio, intellectus vtriusq; natura, coniunctioneq; ex-
plicata, & hominum facta ea forma, summè opportuna, summèq; etiam necessaria.
Immortalibus enim ijs statutis quærendum omninò erat; cur eorum, quorum tanto
in vita studio tenebantur, memoriam omnem deposuere. Et solutio dictis conueniē-
,, tissima. Nos (inquit) verè intellectus agens sumus. At is vbi in viuis nobis ab alio ad
,, aliud fertur, vbiq; vel amore afficitur, vel odio. Et vbi quæ hic fiunt intelligit, non so
,, lus afficitur, nec solus intelligit, sed cum alio ea omnia; cum imaginatione videlicet;
,, & imaginationi permistus, quæ cum corpore occidit. Iure igitur quæ solus per se in-
,, telligere non potest, corpore exolutus, ab ijsque, quorum ope, & quibuscum ea in-
,, tellexit, separatus solus ipse per se existens intelligere non potest. Eadē & Theophra-
,, stus (si Themistio credimus) quæ ab Aristotele tradita sunt, retractans, Rectè illud
,, quidem (inquit) quod in omni natura inueniri dicebamus, hoc quidem, vt materiā,
,, & potentiam esse, illud verò, vt causam, & efficiens; & quòd semper efficiens patien
,, te, & principium omninò materia honorabilius est, præstantiusque. At id considerā-
,, dum; quales nam duæ naturæ illæ sint, quibus ratio hominis, atque mens constat; &
,, quale itidem id sit, quod intellectui agenti subijcitur: mistum enim quodammodo,
,, & quasi concretum videri intellectum ex agente, & potētia. At siue ipse agens, vt pro-
pria forma, intellectum subit; siue rerū formas sensu perceptas materia ab ipso exu-
tas illi vt propriam formā indit; siue illæ huiusmodi factæ sui similes ex intellectu po-
tentia educunt: semel illum quouis modo formis donatum, perfectumque, & actu fa-
ctum, semper vtiq; (vt visum est) & simul omnia intelligere oportebat; siquidem ea
intelligit, quæ factus est: minimèque intelligendo defatigari; propria enim operatio
nec vires, vt dictum est, imminuit, nec substantiam immutat; quin robur auget, ma-
ximèq; substantiam conseruat: nec obliuisci; non scilicet quod est, non esse: nec er-
rare vnquam; aliud.s. quàm quod est, esse. Quæ quoniam omnia non interdum, sed
assiduè patitur quæ intelligit anima: nec vniuersa ipsa, nec eius portio vlla sui naturā
intelligens videri potest; cuius videlicet propria operatio intellectio sit. Passio igitur
quædam intellectio sit oportet: & si quidem operatio; at ad quam non à propria ip-
sius substantia, sed à passione omninò quapiam agatur; qua penitus vacat, quæ pro-
prijs viribus iuxta propriam operatur naturam.

NEQVAQVAM, VT PERIPATETICORVM NONNVLLIS PLA-
cet, propterea intellectum, dum intelligit, defatigari, & obliuisci, deci-
pique; quòd in hominum corpus illapsus veluti in soporem
deijciatur. Cap. XXV.

E c verò propterea intellectum nō semper intelligere, & dum intelligit de-
fatigari, & obliuisci interdum, decipiq; dixerint Peripaterici; quòd in cor
pus illapsus, intellectuiq; potentia inditus, vnitusq, minimè, qualis sui na-
tura erat, actu nimirum intelligens, & non aliud operatione, aliud substantia exi-
stens re-

stens remanet; sed formis, quæ ipse erat, si non penitus deletis, abolitisque, at obscuratis sanè, & veluti caligine quadam aspersis in rerum omnium inscitiam, & veluti in soporem, veternumque deiectus sit; è quo, vt excitetur, & formæ, quæ erat, rursus eluceant, sensu omninò, atque imaginatione opus habeat, è qua illas hauriat; vel vt propriæ obscuratę (vt dictum est) aut in soporem deiectæ ab ijs, quæ sensu perceptæ in imaginatione repositæ sunt, illustrentur, aut expergefiant. Non assiduè igitur eum intelligere, defatigarique, dum intelligit; quòd corpori immersus, quasi in aliam actus naturam, libens stertat: & propterea etiam obliuisci; quòd quæ stertebant formæ, non benè expergefactæ iterum in somnum delapsæ, iterum ab ijs, quæ in imaginatione repositæ sunt, expergefaciendæ sint: & decipi interdum; quòd veluti somno oppressus intellectus non diligenter formas, quas suscipit, à quibusue expergefit, intueatur. Nugæ enim hęc, & figmenta, vix poetis ipsis concedenda; & quæ singula angustię excipiant multò etiam, quàm quas effugere student, minus superabiles. Primùm enim penitus immaterialis, nulliq; prorsus corpori conuenire potens agens, nullumq; externum, at ea modò, quæ ipse est, intelligens; quî à corpore obleḋdatur, aut corpori inclusus in sui ipsius inscitiam delabatur, declarent oportet. Tum quoniam intellectus vterq; immortalis Aristoteli existit; propterea q; ingenitus etiam ei sit necesse est: nisi alia vterque, atq; alia subeat corpora (quod Aristoteli minimè placet) infinito iam tempore per se vterq; extitit nihil alteri commistus. Iners quidē intellectus potentia, segnisque, & veluti non ens: agens verò multò (vt videtur) perfectior, absolutiorque, quàm postea illi vnitus factus est. Per se igitur existere potens cur illi iungi velit, à quo incommoda multa, bonum habeat nullū, quęrendum omninò. Ea enim modò copulari, vnirique inter se velle videntur; quæ aut seorsum esse non possunt, vel quibus vnitis, iunctisq; melius est. Tum si vel illius illecebris captus, vel occasione alia quauis vniri illi velit; at non propterea hominū corpora subeunda illis sint. Quid enim obstet, quin vbiuis propriam materiam, nihilque eam repugnantem subeat agens? Nam si eam dixerint intellectus potentia naturam esse; vt non nisi corpori inclusus, & à formis, quas sensus, atque imaginatio habet, perfici possit: is itaque, qui prius à corpore separatur, quàm formas vllas susceperit, vel qui corpus subijt sensorio quopiam, visus præsertim, orbatum, non infinitò tantùm tempore potentia, materiaq; formæ expers, qualis nulla alia vel temporis spectatur momento, extitit, sed infinito itidem tempore erit. At neq; quomodo, aut qui, cum ad corpus, & ad sensitiuam animam penitus incorporei, nulliq; corpori inherētes intellectus accedāt, Peripatetici explicent, motum omnem incorporeis abnegantes rebus; neq; etiam quando, agens præsertim. Nam potentia (inquiunt) magis animę cognatus videtur, & prior; in ipso fortasse primo ortu comprehensus. Neq; nobis magis obscura hęc, quàm Peripateticis videntur. Ipse itaq; Theophrastus, Si sociatus (inquit) congenitusq; intellectus, qui mouet, statim mouere oportebat, & semper. Si verò posterius accedit; quicum, aut quomodo generatio hęc absoluitur?

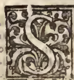
EXPLICANDVM ITIDEM PERIPATETICIS ESSE, VNVSNE sit intellectus vterque, an plures. Et illorum nonnullis ab his fortè incommodis reiectis non intellectum, sed cogitatiuam substantiam hominis formam positam esse. Cap. XXVI.

EGERRIME (reor) difficultates, quę expositę sunt, Peripatetici diluant. Vel ipsius igitur Theophrasti hęc inquirentis, tractantisq; oratio plena dubitationum, contentionisque, & disceptationis Themistio videtur. At illud vel inprimis quęrendum fortè etiam ægriùs: num scilicet plures sint intellectus potētia, & plures itidem agentes; an vnicus hic modò, multi illi. Quodcunque enim ponant,

niant, magnas ponant absurditates. Plures scilicet si sint vtrique, vel alter etiam modo; infinitum actu necessariò ponendum, summè ab Aristotele reiectum, explosumq;: si vnicus vterque, vel alter etiam tantùm, modum, quo hominum intellectio, & ipsimet à seipsis differant homines, intueri non licet. Neq; enim possibiles à seipsis re differunt vlla, eiusdem omnes naturæ, nullaque affecti materia, nec corpore vllo pro organo vtentes; ab eodemq; omnes informati, perfectiq; agente. Hæc fortè incommoda vitantes Peripateticorum nonnulli non intellectum supremam hominis formam (qualem Aristoteli positam esse, vel ipsi visum est Theophrasto) esse, & hominis essentiam non ab intellectu præberi contendunt; sed aliam homini induunt substantiam: quæ materialium formarũ longè nobilissima, supremaq; animæ sensitiuæ potẽtia, vera hominis forma sit; & à qua singulorum propria suum singuli habeant esse; & è qua omninò, & organico corpore, vt è forma, & materia, homo conficitur. Nam ex homine, & intellectu non hominem; neq; vt è materia, & forma, sed veluti è nauta, & naui diuinius quid componi; intelligentem nimirum hominem. Non itaq; esse ab intellectu homini præberi, sed ratiocinari, atq; intelligere, & ab vno, eodemq; hominibus omnibus: non siquidem in plures quasi secandus. Quin neq; in possibilem, agentemq; diuidendus ijs intellectus videtur. Eo autem eum intelligere modo, quo intelligentiæ reliquæ, quarum eum in numero reponunt: quòd nimirum ideas in se ipso, rerumq; habeat rationes. At illarum infimam, ignobilissimamq; hoc sortitam, vt extra se progrediatur, & ad humana corpora delabatur, in quibus propriam perfectionem amittat omnem; sui q; omnium, quæ in seipsa habet, & sui etiam ipsius decidat ignorationem. Minimè itaq; intellectus actu amplius remaneat, at potentia tantùm, & tabellæ non depictæ similis. Rursus porrò perficitur, actuq; fit; quòd non ex vniuerso ipso ideæ, formæq; deletæ sunt; neque vniuersus omninò intellectus à corpore oppressus, & veluti in veternum deiectus: sed præstantissima ipsius pars nihil de propria natura immutata, & ideas, formasq; in seipsa retinens, seruansque omnes ab ijs, quæ sensu perceptæ, & in imaginatione repositæ sunt, occasione sumpta, & veluti ab ijs commota, excitataque in altera eas parte, è qua quasi deletæ erant, reponat. Verè (vt ille inquit) miseri, infelicesue, & serui natura Peripatetici; qui Aristotelem substantiam, quæ nulla homini inest, ei indentem in maximas difficultates coniectum, & intellectum omninò, qualem Aristoteles homini indit, indi non posse intuiti minimè (quod oportebat, si non hominis decreta, sed rerum naturam intueri propositum ijs erat) missum illũ faciunt; sed labantes illius positiones proprijs figmentis fulcire nituntur. At nec id agunt tamen; & Aristotelem omninò inertiæ damnant, aliam, & quam is intuitus non sit, homini indentes formam; & nequaquã difficultates, à quibus reiecti illam commenti sunt, effugiẽtes, vt sequens manifestabit sermo.

VEL SI COGITATIVA HOMINIS SIT FORMA, IDEM TAMEN intelligere hominibus sit omnibus: & cogitatiuam nusquam Aristoteli conspectam fuisse. Cap. XXVII.

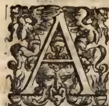

SI quidem non hominibus idem est esse, quòd non ab intellectu vno id omnes, sed à sua quisque habeat cogitatiua: at intelligere idẽ omnibus esse negare minimè licet. Quin ipsi inprimis manifestè ponũt, ab intellectu vno, eodemq; id omnibus præbentes. Neque enim rerum formas à sensu perceptas, & in imaginatione repositas diuersas in diuersis hominibus esse, vel intellectũ diuerso ab ijs modo in diuersis excitari ponere licet. Minimè igitur id illis incommodum amolitur cogitatiua; cuius fortè gratia vel inprimis ipsam commenti sunt. Nã Aristoteli penitus ignotam fuisse cogitatiuam, & intellectum supremam humanæ animæ partem, veramq;

hominis formam visam fuisse, minimè à nobis declarandum. Summo enim ille studio, summaq; diligentia substantias, facultatesque, quę homini insunt, inquirens, explicansq; nihil cogitatiuæ meminit vsquam, quę, vera hominis si sit forma, quàm diligentissimè explicanda erat. At is sensus, imaginationisq; natura declarata, & modo, quo à seipsis, & à singulis rationalibus differunt facultatibus, nulla omninò vsquam cogitatiuæ facta mentione intellectus naturam manifestat, apertissimèq; animæ nostrę partem eum facit. At neq; intelligentiarum numerum inquirens, colligensq; Aristoteles, singulisq; suos singulos assignans orbes, de intellectu humano, aut de humano vsquam meminit orbe; qui vel inprimis inquirendus erat. Nisi enim non vna sit, continuaq; intelligentia, at in partes diuisa; & quæ vel cum hominibus singulis oriantur, occidantque; vel quæ è morientibus in nascentes, paresque eos numero migrent (quod nunquam, reor, ponant) nequaquam hominum corporibus, aut animis indi potest; sed alius omninò assignandus ei est orbis, minimèq; is ab hominibus remotus; aer nimirum, in quo homines degunt, & cui multò, quàm terrę, commodius substantia huiusmodi indi queat. Perpetuus itaq; ibi, continuusq; existens intellectus, hominum corpora omnia subeat, nusquam vel ortus, vel interceptus: quod mundi animæ euenire nonnullis videtur. At hoc præterquam quòd minimè Aristoteli placet; qui scilicet aeri, & reliquis primis corporibus præter propriam formam, propriamq; substantiam inesse quid pernegat: per se id absurdum, poetarumq; figmentis persimile apparet. Non scilicet adeò nobilis substantia, qualis intelligentia videtur, orbi indenda est; qui passim interrumpatur, immuteturque, & corrumpatur. Tum si per spatiũ hoc vniuersum diffusa quæcunque in eo sunt necessariò subit; non hominum modò animas, corporaque, sed reliquorum etiam animalium, plãtasque, & saxa subeat; in quibus multò etiã corrumpatur magis. Si declinare hæc queat, & declinet malum declinans; neque hominum itidem animas subeat, in quibus sui ipsius illam capit obliuio, pene & corrumpitur. Illud etiam absurdius; è præstantioribus videlicet, atq; ignobilioribus partibus incorpoream, & maximè vnam componi substantiam. Aristoteles certè id non ausus duplicem potius intellectum humanæ animæ indendũ censuit. His quidem seorsum, alijsq; hiis similibus angustijs cogitatiuę, humanęq; intelligentiæ inuentores opprimi videntur, minimè illis liberi, in quibus hærere, cõflictariq; Aristoteles visus est. Summopere itaq; incusandi; qui dum Aristoteli erranti hærere pertinaciter volunt, & eum deserunt, & incommodo, cuius fortè gratia id fecere, minimè vitato alia multa ipsi subeunt nihil illo minora.

VEL SI HOMINIBVS SINGVLIS SINGVLI INSINT INTELLEctus agentes; illorum tamen intelligentiæ discriminis causam Peripateticis reddi minimè posse: nobis verò manifestissimam eam esse.

Cap. XXVIII.

AT vt agens itidem proprius singulis insit hominibus; singulorum itaq; hominum intelligere proprium sit: non certè discriminis, quod inter eorum intelligentias spectatur longè maximum, causam Peripatetici assignare queant vnquam. Quoniã enim re nulla prorsus à seipsis possibiles differũt, sed eiusdem sunt omnes naturæ, & qui vnus omnes videri possint, verèque vnus sint omnes, & multò agens amplius; & ne possibilis quidem ipse corpore vllo pro organo vtitur; & si quid ad intellectionem sensus confert, sensusq; assecla imaginatio, nihil id diuersum in diuersis est hominibus, sed idem prorsus in omnibus; quales enim sunt rerum formæ, tales hominibus omnibus, eædemq; prorsus hominibus sentiuntur omnibus; & quales sentiuntur

tiuntur tales in imaginatione reponuntur; nihilque prorsus in sentiendis ijs à seipsis differunt homines, sed omnes modo eodem eas percipiunt; & eædem quæ sunt, eædem videntur omnibus: formis itaque ijsdem ab omnibus sensu perceptis, ijsdemque in imaginatione repositis, in omnibusq; ab agente eodem materiæ cõditionibus denudatis, eidemque intellectui potentia affixis, qui in diuersis hominibus diuersæ fiant, intueri minimè licet. Nobis nullus neque in hoc labor. Quoniam enim passionum, motuumque, quibus aliàs commotus est spiritus, recolitione intellectio fit; & spiritus longè à seipsis calore, tenuitateque, & puritate differunt; in longeq; diuersissimis collocati sunt, operanturq; cerebri ventriculis; nec æquè ab externis rebus cõmoti sunt omnes; nec præteritorum motuum cognitio, motusq. ipsi æquè in omnibus remansere; nec æquè ad eos recolendos prompti, nec æquè aptum locum nacti sunt omnes: longè intelligant diuersissimè necesse est. Nam etsi (vt dictum est) non spiritus ipse in hominibus, sed substantia à Deo immissa intelligit: quoniam, dum in corpore ea inhabitat agentibus naturis, & corruptioni omninò obnoxio, spiritus ministerio, atque opera intelligit; itaque ea modò intelligit, quæ è rerum sensu perceptarum similitudine intelligi possunt, & quæ spiritus ei intelligenda veluti offert, aut ministrat: vtique prout spiritus ad motus recolendos, similitudinesque dignoscendas aptior, ineptiorue fuerit; præstantius ipsa, deteriusue, & (quod passim euenire videtur) iuxta spiritus omninò naturam intelligat oportet. Age verò quæ cuilibet spiritus naturæ intelligentia, & à quibus corporis naturis, dispositionibusque singuli illi fiant, inquirere ne grauemur. Res enim si non vniuersa loco conueniens, at quæ fortè non, nisi modo, quo sentit, quoue imaginatur, & quo intelligit spiritus, exposito, rectè explicari poterat, longè certè inquiri dignissima, quin hic inquiratur nihil impedimento esse debet.

SPIRITVS CALORE INTER SE, TENVITATEQVE ET PVRItate differre, nitoreque; & quibus horum exuperans ad intelligendum aptior, ineptiorue fit. Cap. XXIX.

MAXIME diuersis, maximèq; dissimilaribus è rebus, & à maximè diuerso, & languente omninò calore educti hominum spiritus; nõ, vt cœlestes orbes (quibus persimiles conspecti sunt) eodem omnes naturæ robore, eademq; tenuitate donatos esse, eòq; tantùm inter se differre, quòd in alijs magis in seipsos collecti, conspissatiq; sint, in alijs minus, sed calore, tenuitateque, & puritate insuper, nitoreque summè inter se diuersos esse, alios nimirum alijs multò calidiores, tenuioresque, & puriores, nitidioresque, minus scilicet ab immissis fuliginibus fædatos, obscuratosq; esse existimare oportet. Quoniam enim à calore quouis tenuitas vel summa conficiatur ab eaq; crassities, in qua ingenita est, confertim inde, copiosaq; vndique, & magna erumpente vi in minutissima quædam frustula disrumpi, in fuligines nimirum agiq; & cum illa eæ efferri conspectæ sunt; quin in ciborum concoctionibus, quæ in animalium corporibus fiunt, & tenuitati, quæ ad cerebri efferrur ventriculos, immistæ ipsi immisceantur spiritui, itaq; spiritus ipsius continuitatem interrumpant, tenuitatéq; impurent, & nitorem fædent, obscurentque, ambigere non licet. His porrò conditionibus inter se cùm differant spiritus: vtiq; & patiendi, & operandi, intelligendi oïnò facultate inter se differãt necesse est. Et si modum, quo intellectio, ratiocinatioq; fiat, ante oculos ponamus; qui spũs ad intelligẽdum prõptior, aptiorq., & qui puriùs oïnò intelligat, manifestũ fiat. Quoniam.s. intellectio, ratiocinatioq. rerum sensu perceptarũ similitudine fit; & rerum, quę percępte sunt, nequaquã imagines, sed motuum modò, quibus ab ijs cõmotus est, cognitio, memoriaq; in spiritu remanet; itaq; vbi quas

is sensit res imaginatur, nequaquam earum imagines intueri, sed motus, quibus ab ijs commotus est, spiritum recolere visum est: vtique qui spiritus ad motus recolendos promptior est, is ad intelligendum promptior sit necesse est; calidior nimirum qui est, tenuiorque; segnior contra frigidior, crassiorque. Liceat enim (quando non spirituum natura, dispositioque, sed differentiæ hic inquiruntur, quibus iuxta harum vtramque inter se differunt spiritus; & adeò calore, tenuitateq. ab alijs alij exuperantur, vt illis hi collati frigidi, crassique videri possint) frigidos eos, crassosque appellare. Nec à ratione res ipsa dissentire videtur. In calido siquidem corpore promptior, perspicatiorque vsquequaque spiritus; & calidis in morbis excitari, exacuiq; intelligentia, & qui ijs vexantur maximè mente celeres, atque adeò præcipites fieri videntur: in frigido contra corpore hebes, torpidusque spiritus; & cerebro perfrigerato Galeni testimonio letargo homines afficiuntur, & memoriæ, intelligentiæq; iactum fit. At si quò calidior, tenuiorque fit spiritus, eò ad motus recolendos, & ad intelligendum promptior; non & aptior itidem fit. Quando enim præteritorum, præsentiumque motuum collatione intellectio fit: vbi adeò ardens, tenuisque, ad motus scilicet promptus factus est, adeòque nouis moueri assiduè motibus festinat spiritus, vt præsentes cum præteritis conferre nihil curet; prauè certè intelligit, motuum similitudines, vel nihil, vel non satis intuens; proindeque similes enuncians, qui similes non sunt. Is itaque ad intelligendum & promptus, & aptus erit, is scilicet rectè intelliget spiritus; qui calidus quidem, tenuisque, & moderatè vtrumque est. Et quoniam insuper sibi ipsi continuus, nitidusque qui est spiritus, à nullis scilicet fuliginibus, maculisue interruptus, obscuratusue, & fœdatus, continuas, integrasque, nihil videlicet, vel interruptas, vel reiectas rerum percipit actiones; & continuis ab ijs, nihilque interruptis, immutatisue commouetur motibus; itaque quales sunt, tales percipit res; & qui rebus ab ijsdem in eo fiunt motus perpetuò apparent ijdem, & diuersi, qui à diuersis: purus qui est, nitidusque, purius omnino is intelligit, distinctiusque; qui contra ab immistis fuliginibus interruptus, vel à tenebris quibusuis fœdatus est (quòd qui in ipso fiunt, nec continui, nec vigentes fiunt motus: est & vbi qui ab ijsdem fiunt rebus, non ijdem, & similes, qui à diuersis fiunt; quin & continui, clarique qui facti sunt, dum recoluntur, interrumpi, obscurarique, itaque pro alijs videri possint) confusè is, perplexèque intelligit. Nec verò vel insensibilis rei commistione summopere spiritus intelligentiam, & motus, qui in eo fiunt, vel recoluntur, interrumpi, immutarique mirari licet: vel ipsam solis lucem aerem longè tenuissimis vaporibus obsitum permeantem, & à speculis paulò crassiore spiritu afflatis resilientem diuersam factam, & aerem per interruptas res commotum adeo diuersos ædentem sonos, adeò scilicet diuersis motibus spiritum commouentem sentientibus. Quæ certè eueniunt, rationi, quæ exposita est, nihil dissentiunt vsquam. Perplexa scilicet, turbulentaque eorum omnium ratio est, qui visceribus immoderatè calidis donati sunt; siquidem ab exuperante calore præcipuè fuligines fieri visæ sunt: pura contra eorum, tranquillaque, quorum spiritus purissimus; à quorum scilicet moderato calore nullas, aut perpaucas fuligines fieri existimare licet. Quod igitur dictum est, moderato calore, moderataque tenuitate donatus qui est spiritus, promptus, aptusque ad intelligendum; qui verò ijs excedit, præceps is est, instabilisque: & purus qui est, splendidusq., exquisitè is, distinctèque intelligit; frigidus contra, crassusque, segnis, ineptusque ad intelligendum; impurus, obscurusque indistinctè intelligit, perplexèque.

QVI CALIDVS EST, NON PERPETVO ET TENVEM ETIAM, purumque esse spiritum, & qualis esse possit inquirendum. At prius quibus reficitur è rebus. Cap. XXX.

Voniam verò nequaquam qui calore exuperat spiritus tenuitate itidem, puritateque, & splendore perpetuò exuperat; sed, vaporũ more è terra à sole ductorum, qui calore interdum præstat, tenuitate superatur, puritateque; & (vt alibi satis declaratum est; & iam iam amplius declarabitur) multa ex dictis oppositionibus coniugia oriri possunt; vt nõ maioris modò, minorisue ratione inter se differant spiritus, sed iuxta coniugia itidem: vtique quales constitui, quæ nimirum ex dictis qualitatibus coire inter se queant (neque enim omnes, & quæ sibi ipsis opposita sunt) inquirendum; tum etiam, & à quibus tales constituantur. Nã si (vt dictum est) non loco oīnò conueniens, at dignissima inquiri res, quàm diligentissimè inquirenda est. Et illud igitur prius; è quibus videlicet, & à quo nutriatur, reficiaturq; spiritus. Neq. enim, vt reliqua ferè omnia, è quibus est refici etiam spiritus potest, adeò in neruoso genere exiccato, arefactoq; semine, vt tenuitas nulla amplius indè educi queat.

E QVIBVS, ET A QVIBVS REFICITVR SPIRITVS. Cap. XXXI.

Voniam (vt in superioribus expositum est commentarijs) spiritus assiduè imminuitur; itaque, si seruandus, reficiendus assiduè est; & vel si proprius ipsius calor magnus omninò est, at quòd tenuissimo inditus subiecto longè exilissimus, proinde & languidissimus factus est; & qui non res quasuis, & vbiuis positas, sed eas modò exuperet, & in seipsum agat, quæ exiguum quid ab ipso dissident, & quas copia summopere excedat, & veluti circumplectatur: vtique calidis, tenuibusque è rebus quibusuis, quibus ad cerebri ventriculos, ipsumq; ad spiritus vniuersitatem patefactus est aditus, quæ illos scilicet subeunt, ipsiq; immisceantur spiritui, & ex aere omninò, quem assiduè inspiramus, & è vaporibus, qui ex assumptis cibis à ventriculi, ventrisq; calore assiduè educuntur, & ex euaporatione amplius, quæ è venis, arterijsq; quibusuis, quæ cerebri ventriculos attingunt, ex eaque præcipuè labitur, quæ sub cerebri base innumeris flexibus in retis morem, vnde nomẽ adepta est, complicata est, spiritum refici maximè est rationi congruum. Nec propterea modò, quòd illorum singula magnam habent ad spiritum cognationem; & singulis ad cerebri ventriculos patefactus est aditus; sed & amplius fortè; quòd iuxta singulorum diuersitatem, immutationemq; diuersi fiunt, assiduèque immutantur spiritus. Benè videlicet sui natura calidus, beneque tenuis est aer; & qui, in spiritum vt agatur, frigore modò, quo à præpotente terræ natura affectus est, exuendus, & modicum quid amplius attenuandus; & manifestus ei per nares ad cerebri ventriculos patefactus est meatus. Et ad spiritum quampiam ipsius portionem efferri, spiritui immisceri, in ipsumque agi spiritum; cum odorum, aeris scilicet ab aliena quapiam natura affecti perceptio, & quas iuxta hanc animal patitur passiones, tum & quæ in hominum diuerso sub aere degentium ingenijs, corporibusque diuersitas spectatur, & morborum, qui aeris vitio concipiuntur, malignitas manifestè declarat. Non scilicet tanta ab odoribus quibusdam voluptate, & tanta contra à quibusdam molestia animal afficiatur, vt ab illis veluti viuificetur; ab his contra penitus exitio detur, & nullo vtrumque temporis momento; nisi aeris, qui inspiratur, portio quæpiã cerebri ventriculos subeat, ipsiq; immisceatur spiritui; animalis nimirum patti, quæ vna ab aeris viribus pati, immutarique, & exuperari potest; & cuius qui in animali fit sensus est omnis; & quæ omninò ipsum est animal. Minus etiã, nisi spiritus ex aere, qui inspiratur, reficiatur; adeò qui diuerso sub aere geniti,

niti, educatiq; ſunt, intelligendi, motuſq. ædendi facultate, & corporis robore, colorcq; inter ſe different: & ſub tenui, puroq; illo bene intelligentes, beneq; ad motus omnes prompti, & robuſto, beneq; colorato ſint corpore; ſub craſſo contra, impuroque, mẽte hebetes, & torpidi, ſegnesque, & infirmo omninò corpore, & colore colorato, qui proximam denunciet corruptionem: Manifeſtè.n. propterea cuiuſmodi vtriq. ſunt, fiunt; quòd tenuis, puruſq. aer copioſior ventriculos ſubit, & in huiuſmodi ſtatim vniuerſus agitur ſpũm 1. qui igitur motus, quibus à ſenſilibus commotus eſt, puros, nulloq. recolat labore, & valentiſſimè corpus moueat, & rectè nutriat, gubernetque: è craſſo contra, impuroq. (quòd minor eius copia ventriculos ſubit, longèq; inuertitur ægrius, & non vniuerſus in ſpũm agitur) modicus, craſſusque, & impurus conficitur ſpiritus; qui igitur oẽm ad motum ineptus nullum propriorum munerum (quæ.ſ. omnia motu obeanda ſunt, perficiẽdaq;) rectè obire queat. Et morbi aeris vitio concepti, nulla medicorũ ope curari poſſe videntur; quòd non viſcus vllũ, nec vonis inexiſtẽs humor, ſed ipſe vitiatus eſt ſpiritus. Itaq., vt curentur, nõ (quod medicis fit) vllus euacuandus eſt humor; ſed pręinexiſtens ſpũs fouendus, & tenuior omninò faciendus, & alius, multuſq. is, & tenuis, puruſq. ingenerãdus. Quod è proprijs odoribus, & cibis potionibuſq. fit: è quibus ſtatim euaporatio multa, & tenuis, puraque educatur. Itq. vbi interdum factum eſt, vbi.ſ. multus, probuſq; ingeneratus eſt ſpũs, ſuperati ſint morbi. Vapores itidẽ, quos aſſiduè è cibis ventriculi, ventriſq; educit calor, bene ſpiritui proximi ſunt; bene.ſ. calidi, beneq; tenues; & latum ijs æſophagus, meatuſq., qui ex ore ad nares, indeq; ad cerebri aſcendit ventriculos, ad ſpũm prębet iter. Et ſpiritui oĩnò eos immiſceri, in ipſumq; agi ſpiritum, inde liquidò patet; quòd vbi longa inedia, magniſq. cõfecti ſumus laboribus; vbi videlicet valdè imminutus eſt ſpiritus: quãtulouis cibo, vinoq; aſſumpto, nullo tẽporis momento refici, & veluti viuificari videmur. Neq.n. ratione alia vlla id euenire intelligere licet; niſi quòd tenuitas, quę cibo, vinoq; inerat, è contrito illo, & è contrectato, cõmotoq; hoc, ex vtriſq; oĩnò concalefactis, adapertiſq; quid egreſſum nacta ad cerebri elata vẽtriculos, & ſpiritui immiſta bene ipſi proxima in ipſum ſtatim acta eſt ſpũm. Pręterea, & quòd poſt aſſumptos cibos quoſuis ſomnus nos occupat, eòq; longior, profundiorq., quò magis ij flatulẽti ſint; quo.ſ. copioſiores ex ijs, craſſioreſq. exhalent vapores: & ſucci nõnulli non ſoporẽ modò, ſtuporemq., ſed mortem etiam inferunt. Propterea.n. illud; quòd (vt in proprio declaratum eſt commentario) ſpũs vniuerſitate vaporum, qui in ciborũ cõcoctione fiunt, copia oppreſſa portiones, quæ reliquis in corporis partibus reſidẽt, illi opẽ vt ferant, ad ventriculos confluunt oẽs; tandiuq; ibi immorantur, quoad vapores exuperentur, & in ſpũm agantur. Idq; vbi factum eſt; proprias ſingulę redeũt ad ſedes, & viribus, & copia auctę. Et ſucci, qui, quòd exitiũ inferunt, venenoſi dicuntur, non proprijs id viribus, nec (vt medicis videtur.) proprio inferunt frigore. Hoc.n. (vt alibi declaratum eſt) noſtrorum entium nulli prorſus ineſt: & ſi illis, adeoq; inſit robuſtum, vt ventriculi calorẽ exuperet, extinguatq., ſummam (quod frigidę potiones faciunt) inexiſtenti ſpiritui moleſtiã inferant; nihilq; exuperati, proindeq. in nullos acti vapores nullum prorſus faciant ſomnum. Illorum etiam ſapor, non cuiuſmodi cõplurium eſt, amarus ſit, inſipiduſue. Propterea itaq. ſoporem, exitiumq; inferunt; quòd longè plurimi, longèq. craſſiſſimi ex ijs exhalant vapores; & qui (quòd plures aſſiduè facti à ſpiritu, qui aſſiduè in ventriculos cõfluit, exuperari non poſſunt) alius aſſiduè, atq; alius, & vniuerſus tandem ad illos confluit: itaq; vniuerſus in vnum actus, non magis fortè à vaporum copia, craſſitieque, atq; à ſeipſo comprimitur, ſuffocaturque ſpiritus. Id verò inde intelligere licet; quòd craſſiore aere inſpirato (cuiuſmodi qui è foſſis iam diu cõcluſis, & ſulphureis è cauernis exhalat, eſſe exiſtimare licet) ſtatim ſenſu, motuq; animal deſtitui, & demortuum omninò apparet: & niſi ſtatim in frigidam inijciatur, penitus moriatur; & in eam iniectum, veluti reuiuiſcit. Propterea id enim;

quòd spiritus vniuersitate ab inspirato aere oppressa portiones reliquæ omnes ad eã confluxere: tum singulæ sui partem, quæ proprijs in sedibus reliqua facta erat, à frigida correptam, molestia nimirum affectam sentientes illi opem vt ferant, ad suis singulæ redeunt sedes. Itaq. vniuersitas non amplius ab ijs compressa, & inspirata crassitie deuicta, tandem propriæ restituitur naturæ. Et (vt existimare licet) ingens ille dolor, & mors etiam, quæ nullo propemodum tẽporis momento neruorum, quibus multus inest spiritus, non incisionem, sed cõpunctionem consequitur, non adeò neruorum, preinexistentisq. spũs vulnus, sed huius cõsequitur compressionem. Siquidem neruis recisis (spiritui nimirũ, quo elabatur, patefacto aditu) si non penitus cessat dolor, imminuitur certè; & animal non cõmoritur. Et membris, quibus nerui infixi sunt, abscissis, proinde & neruis, & preinexistente spiritu, & ipso etiam aĩali maius passo malũ, non adeò, ac cõpunctis in neruis dolet, & non interimit animal. Itaq. quoniam quacunq. occasione, & quauis in corporis parte multũ in seipsum spissatur spũs, non summa modò molestia afficitur, sed penitus corrumpitur; & vaporibus è ventriculo, ventreq. ad caput sublatis, multis præsertim, crassisq. (vt alibi satis declaratũ est) summopere spũs vniuersitatis offenditur; ad eamq. spiritus portiones vndiq. confluunt oẽs: vtiq. soporem, mortẽq., quæ quibusdam assumptis cibis animal corripit, non ab illorum natura, viribusq., sed à vaporibus fieri ex ijs ad cerebri ventriculos elatis, spũsq; vniuersitati in ijs inhabitante, immistis, & ab ea exuperari repugnantibus, proindeq; è vaporibus è cibis eductis spũm refici omninò existimandum est. Neq. n. nullum illos in vsum, sed in malum oĩnò, incommodũmq., ad spiritũ efferri existimare licet. Quod si amplius id intueri libet; in dolore intueri licet, quẽ vapores, qui ex acribus exhalant cibis, capiti inferunt. Quoniam.n. cerebro ij molesti esse non possunt; cuius.s. substantiam nihil ij attingãt, nec si attingant oblædant quicquam, & quod nullũ prorsus propriarũ passionum animali sensum præbet: vtiq. spiritui, qui in cerebri vẽtriculis inhabitat, & cui vapores immiscentur, & qui à tenuitate quauis exuperari põt, & cuius sensus, qui aĩali fit, est omnis, dolorifici sint necesse est. Postremò & ex euaporatione, quæ è venis, arterijsq. quibusuis, quæ cerebri ventriculos attingunt, & ex ea amplius, quæ (vt dictũ est) sub cerebri base in retiformen plexum cõplicata est, spũm refici, tum arteriæ longitudo, angustiaq., & situs, tùm euaporationis natura, & pulsuum immutatio; quæ Galeni testimonio spũ imminuto malum aliud nullum aĩali passo fit, manifestissimè declarat. Propterea.n. tanta, talisq. facta, & ibi locata est arteria, vt è longa ea, benèq. agitata multa, tenuisq., & pura educatur exhalatio: & propterea sub cerebri vẽtriculis collocata; vt ad eos illa efferatur. Et propterea imminuto spiritu frequẽtiores fiunt pulsus; quòd imminutũ se is sentiens, & refici summopere appetens, procuransque, & ex euaporatione inprimis (vt existimare licet) è plexu retiformi elapsa id fieri sentiens, frequentius arteriam, quæ in eum cõplicata est, itaq. & reliquas ita pulsat oẽs. Nam (vt alibi dictum est) quos vna in parte spiritus edit pulsus, si præsertim magnum quempiam in vsum, magnaue quapiam necessitate impulsus tales ibi ædat, in reliquis etiam huiusmodi edit oĩbus. Quoniam igitur ex aere, quem inspiramus, vaporibusq; è rebus sublatis, quæ ventriculo, ventriq. insunt, & ex euaporatione, quæ è sanguine in plexu retiformi contento exhalat, ab ipsomet spũ, & à cerebri insuper substantia, motuq; amplius concoctis reficitur, nutriturq. spiritus; vtiq. diuerso ex aere, diuersisq. è vaporibus, & diuersa inprimis ex euaporatione, & diuersa à cerebri natura, motuq., proindeq. & diuerso è sanguine, & diuerso ab arteriarum motu, diuersaq. earum densitate diuersum constitui spũm existimandum omninò est. Age verò, quando (vt dictũ est) non calore magis, quàm tenuitate, puritateq. inter se differunt spiritus: qui calorẽ quam tenuitatem, quamtumuè puram, & è quali educat re, vel satis superius, & in cõmentario itidem de pluuijs declaratum, vt quæcunque ad tantæ rei explicationem pertinent veluti ante oculos posita sint, repetere ne grauemur.

QVI CALOR QVAM TENVITATEM, QVAMVE PVRAM è quali educat re. Cap. XXXII.

VONIAM (vt in superioribus declaratum est commentarijs) quibusuis viribus donatus sit calor, quam subit molem eousque attenuat, quoad ita tenuem, leuemq. faciat, nullo vt eam euehat labore; & vbi talem eam fecit, nihil, vt tenuiorem faciat, immoratur; sed mansionis, compressionisq. impatiens egressum molitur, cumque nactus facta in tenuitate statim elabitur: patet vtiq; tenuitatis diuersitatem non diuerso caloris robori, sed diuersæ rerum, in quibus fit, dispositioni tribuendam esse; & calorem quemuis è crassis, densisq. rebus, & quæ summæ modò tenuitati exitum præbeant, in tenuiore, è mollibus contra, laxisque, & è quibus tenuitati cuiuis exitus pateat, in crassiore omninò exilire subiecto (nisi forte ijs præditus sit viribus calor, quibus factam tenuitatem nullo temporis momento summam faciat) & è rebus, quæ veluti medias dispositiones sortitæ sunt, robustiorem calorē, qui scilicet magis eas laxet, & qui grauius etiam onus sustineat, in minus tenui, languidiorem contra, qui scilicet minus eas aperiat, & qui leuissimam modò sustineat molem, in magis tenui elabi tenuitate. Et bene dissimilaribus è rebus, quæ scilicet è bene tenuibus, beneq. crassis partibus, & ita sibi ipsis immistis cōpositæ sunt, vt nusquam alteræ seorsum ab alteris spectari queant, quamuis eæ sint dispositione, puriorē languidior, impuriorem verò robustior educit tenuitatem calor. Magnis enim is agens viribus, tenuiores partes prius in summam agit tenuitatem, quàm crassiores ita laxet, vt elabenti illi exitus pateat. Nullum itaq. ex his illa egressum nacta, & summopere in harum angustijs compressa, confertim ex vniuersis simul, magnaque erumpit ui. Itaque in longè minutissima eas frustula, & quæ sensum omnem lateant, at longè etiam crassissima disrumpit, secumq. ea effert omnia: proindeque (quod dictum est) robustior calor non in crassiore modò, sed in impuriore etiā elabitur tenuitate. Itaq. quales spiritus fiant inquirentibus non rerum modò, è quibus fiunt, quibus similes fieri existimandum est, aeris inquam, vaporumque, & euaporationis natura, dispositioque, & puritas, sed rerum insuper, è quibus eæ exhalant, terræ scilicet, ciborūque, & sanguinis natura, dispositioque, & vniformitas, difformitasque, & caloris, à quo illæ ingenerantur, robur inspiciendum est.

QVIBVS IN TERRIS, QVIBVSQVE IN CORPORIBVS MODERATÈ calidi, tenues, purique, & calidiores, tenuioresque, & impuriores, tum & calidi, crassique, & impuri spiritus fiant: & fieri hos omnes posse; minimè verò calidos, crassosque, & puros. Cap. XXXIII.

VONIAM (vt dictum est) ex aeris, qui inspiratur, portione quapiam, & è vaporibus, qui assiduè è ventriculo, ventreq. ascendunt, & ex euaporatione amplius, quæ è plexu retiformi exhalat, reficitur spiritus; & illis hunc similem fieri existimandum est; neque enim à languidissimo huius calore penitus illa exuperari, penitusq. proprijs exui conditioni bus existimare licet: vtique qui crassas incolunt terras, & qui iecinore, corde, cerebroq. moderatè calidis, crassisque, & densis donati sunt arterijs, & quibus hæ, proindeq. & ipsum etiam cerebrum moderato commouetur motu, calidum ijs, tenuemque, & purum spiritum inesse rationi consentaneum est. Crassis enim è terris tenuis omninò, purusq. educitur aer; & à moderato iecinoris, ventriculiq. calore tenues, puriq. ex inexistentibus cibis, non valdè præsertim laxis, dissimilaribusq. educuntur

vapores;

vapores; & calidus, crassusque, & purus conficitur sanguis. Et ex hoc, densis præsertim contento in arterijs, nec vehementi exagitatis motu calida, tenuis, puraq. exhalat euaporatio; & in qua à moderato presertim cerebri calore, motuq. fuligenes nullæ fiant. Et moderatè calida, crassioraque qui sortiti sunt viscera, quòd huiusmodi conficiunt sanguinem: vtiq. & cerebrum etiam, arteriasque (quæ scilicet è sanguinis portione quadam assiduè reficiuntur) huiusmodi sortitos esse, & moderato eas, itaque & cerebrum commoueri oportet motu. Nihil enim à calore sanguini inexistente commorsus spiritus, nihil itaq; amoliri opus habens, appetensque, eo fortè tantùm arterias commouet motum; quo eorum modò onus reijciat. At qui easdē, quos ij, incolunt terras, easdemque, & modo eodem pulsantes arterias, iecur verò, cerebrumque, & cor, vel illorum alterum paulò calidius nacti sunt; spiritus in ijs non calidiores modò, tenuioresque, sed impuriores etiam fieri oportet. Quoniam enim res, quas illorum vtrumuis concoquit, bene dissimilares dum sunt: si vehemens sit alterius calor; queat vtique crassioribus earum partibus nihil dum laxatis, adapertisque, tenuiores ijs inexistentes in summam agere tenuitatem; & quæ ab illis coerceri, comprimique non subsistens, exitumq. ex vniuersis illis moliens in minutissimas illas disrumpat frustula. Qui contra molles incolunt terras; & quibus viscera mollia quidē, at magna, beneq. calida, & corpulentus, multiq. caloris capax ventriculus, & arteriæ insunt molles, laxæque, & vehementiore & hæ, & cerebrum exagitatur motu: ijs spiritum inesse existimandum est, calidum quidem, at crassiorem, impurioremq., rebus scilicet, è quibus reficitur, similem. Quoniam enim è mollibus, itaq. dissimilaribus terris, quem inspirant, exhalat aer: vtiq. & crassus, & impurus sit oportet; & vapores insuper, qui è cibis ventriculo inexistentibus, euaporatioque; quæ è sanguine in plexu retiformi contento exhalat. Nam & illi, & hæc è bene dissimilari re, & bene robusto educta est à calore, & è bene laxis hæc elapsa arterijs. Et fortè, dum in spiritum In ventriculis aguntur, à robustiore cerebri calore, motuq. aliæ in singulis fuligines fiunt. Nam bene dissimilares eas dum esse omnes, & vel a languido cerebri calore, motuque tenuiores earum partes in summam prius agi tenuitatem, quàm crassiores, in quibus illæ continebantur, ita laxentur, aperianturque, vt elabenti illi exitus pateat, existimare licet. Et quibus omninò quopiam à medicamento vnum modò cerebrum plus iusto crassius, calidiusque factum est; turbulēti ijs, perplexique, fuliginosi nimirum spiritus inesse videntur. Et quibus magna, molliaque, & benè calida viscera, itaque & copiosus, liquidusque inest sanguis; ventriculus ijs corpulentus, & cerebrum plus iusto calidum, & arteriæ molles, laxæque insunt; sanguini scilicet, è quo assiduè singula reficiuntur, similia sint, oportet. Et frequentiores in ijs fiunt pulsus; quòd arterijs insidens spiritus à nimio fortè sanguinis ijs inexistentis calore molestia quapiam afficitur. E liquido certè eo, laxoque ne nimis euolet calor; frequentiore à frigidi aeris immistione retinendus omninò est. Spiritus porrò, qui expositi sunt, quin fieri queant omnes, nihil (vt videtur) obstat. Neque enim calori tenuitas, puritasque, & impuritas, nec crassities etiam, impuritasque coire ineptæ sunt. At calidus, crassusque, & purus confici fortè non potest. Robustus enim calor (à quali vapores, è quibus calidus conficiatur spiritus, faciendi omninò sunt) dissimilaribus è rebus vt crassam educat tenuitatem, non certè vniformem eam, nec puram educat vnquam: & quibus ex arterijs crassa elabitur euaporatio, quin fuligines ex ijs elabantur, fieri non potest. Quibus certè è terris crassus enascitur aer, robustiore sub sole fuliginosus etiam fieri videtur.

ET IN QVIBVS FRIGIDI, CRASSI, IMPVRIQVE; TVM ET frigidi, tenues, purique: & fieri vtrosque hos; at non crassos simul purosque, nec tenues, impurosque.

Cap. XXXIIII.

Vi verò molles incolunt terras, & mollibus quidem, at nō calidis visceribus, & cerebro huiusmodi, & laxis, adapertisq. donati sunt arterijs; frigidum in ijs, crassumque, & impurum spiritum fieri existimandum est. Nam res, è quibus reficitur, crassæ omnes, frigidęque sunt, & impuræ, è mollissimis, maximèq. dissimilaribus rebus à non robusto factæ calore. Nam aer quiuis præ vaporibus, qui è vētriculo, plexuq. retiformi ad spiritum efferuntur, & præ ipso amplius spiritu frigidus omninò videri potest. Et (vt dictum est) in adeò tenuibus rebus quouis à calore fuligines fieri possunt: & quibus parùm calida, molliaque insunt viscera; itaque & parū calidus, liquidusque inest sanguis; cerebrum etiam parum calidum, molleque, & arteriæ laxæ insint, & languidos eæ ædant pulsus oportet. Nam & ipse, qui eas attollit, lāguidus est spiritus; & vehementius vt attollat, nullam habet occasionem, nihil ab inexistente sanguine commorsus, & nullo, ne calor euolet, imminente periculo. Qui verò tenui sub cœlo degunt, & viscera frigida, crassaque, itaque & cerebrum huiusmodi, & densas fortiti sunt arterias, & quæ moderatè pulsent; frigidum quidem ijs, & tenuem, purumq. spiritum fieri existimare licet. Nam & sanguinem ijs inesse iudicandum est, qualia viscera sunt, frigidum, crassumque; & à nulla & ipse, vt vehemētius pulset, stimulatur necessitate. At (quod superius dictum est) si horum itidem iecinori, cerebroue paulò robustior insit calor; & qui in rebus, quas concoquit, fuligines facere queat: frigidus in ijs adhuc quidem, tenuisque, at non purus fiat spiritus. Et quin huiusmodi itidem spiritus confici, talesque esse queant, nihil itidem (vt videtur) obstat. Nam languenti calori crassities, atque impuritas simul, & tenuitas, puritasque, tum & tenuitas itidem, impuritasq. simul coire potest: minimè verò crassi simul, purique fiant. Vt enim dictum est, mollibus, dissimilaribusque è rebus calor omninò nullus crassam, vniformemque, & puram educat euaporationem: & quæ tenuitati non benè dum tenui factæ patent arteriæ; quin fuliginibus etiam eæ pateant, ambigere non licet. Quòd si viscerum naturas, dispositionesque sibi ipsis dissidentes, & cerebri itidem, arteriarumque naturam, dispositionemque, & motum minimè illis congruentem quidam fortiti sint; & aerem inspirent vaporibus, euaporationique dissimilem: spiritus etiam in ijs naturam, dispositionemque iuxta illarum immutationes immutari oportet.

SPIRITVS INTER SE COPIA ITIDEM, TVM ET CAPITIS, ventriculorumque, in quibus continetur, magnitudine, figuraque differre.

Cap. XXXV.

Vin & ob diuersam copiam summopere à seipsis differunt spiritus. Itaque singuli nihil prorsus immutati, at copiosiores tantùm facti non modò robustius singulas corporis partes commouent; & ad quæuis per agenda multò fiunt alacriores; motusque, quibus olim à sensilibus cōmoti sunt, multò recolunt promptius: sed præsentes etiam, & à quibus modò commouentur, longè percipiunt exquisitius; illorumque ad hos similitudinē, dissimi-

dissimilitudinemq. rectius intuentur; præstantius nimirum sentiunt, præstantiusque ratiocinantur. Imminuti verò non modò languidius corpus commouent: sed multò pigrius, deteriusq. præteritos motus recolunt; longèq. obscurius præsentium actiones percipiunt. Itaq. dormientes, modico scilicet externis in partibus facto spiritu, non nisi vehementes illas, ac ne has quidem interdum sentiunt. Et vbi diuturno à morbo, diuturnaue ab inedia, vel diuturniore à motu imminutus est spiritus; vel è cerebri ventriculis magna vniuersitatis portio ad quamplam corporis partem spiritui ibi laboranti ppem latura confluxit: parùm sentit, multòque ratiocinatur deterius; quin ratiocinandi penitus impotens fit. Quòd nimirum languens iam, & veluti sibi ipsi timens spiritus, nec motibus, ad quos à præsentibus sensilibus agitur, moueri, & minus hos cum ijs, quibus olim commotus est, conferre vacat, nec valet. Et fortè etiam; quòd in copiosiore, magisque in seipsum collecto spiritu magis, quàm in exili, & parùm sibi ipsi vnito manifesti fiunt motus. Neque enim ne adeò spiritus spissetur, densetùrque, vt sensilium actiones reijciat, vereri licet. Copiosiores porrò fiunt spiritus, à rerum, quibus nutriuntur, copia, bonitateque; & amplius fortè à viscerum, à quibus illæ fiunt, magnitudine, roboreque. Quin & ijsdem prorsus conditionibus, viribusque, & copia etiam donati qui sunt spiritus, at in cerebri ventriculis, qui & magnitudine, & figura inter se differant, inhabitant, longè alijs alij præstantius ratiocinantur, deteriusue. Itaque quibus cerebrum ita percussum est, vt nihil prorsus ipsius substantia, dispositioue, sed ventriculorum modò immutatus sit situs; è bene omninò intelligentibus veluti dementes facti sunt. Quia scilicet (vt dictum est) intellectio præteritorum motuum recolitione cum fiat; vtique nisi locus ad motus recolendos aptus spiritui adsit, in quo videlicet motibus, quibus olim commotus est, integris, benèque à seipsis distinctis moueri queat, rectè ratiocinari nequeat prorsus. Nec mirum adeò à minimis, quæ spiritus constitutionem, intellectionemque attingunt, ejus & substantiam, & intellectionem immutari. Nam & reliqua entia quæuis, multòque, quàm spiritus est, minus tenuia, minusque patibilia, & quibus operationes multò, quàm ratiocinatio est, faciliores, simplicioresque ædendæ sunt, vel minima rerum, quæ ad ipsorum generationem, operationemue spectent, immutatione longè diuersa ipsa fieri, longèque diuersas ædere videntur operationes. Multò itaque amplius rerum, quæ quauis ratione ad spiritum, intellectionemque, ad longè scilicet tenuissimam, maximèq; patibilem substantiam, operationemque pertinent longè omnium difficillimam, quauis immutata, summopere immutari vtrumque oportet.

NON INTELLIGENTIA MODO SPIRITVS INTER SE DIFferre, quòd calore, tenuitateque, & puritate differant; sed motibus etiam, & bonitate, prauitateque, virtutibus nimirum, vitijsque. Cap. XXXVI.

Ec verò intelligentia modò propterea inter se differunt spiritus, quòd calore, tenuitateque, & puritate inter se differunt, sed moribus etiam, & bonitate, prauitateque; ijs nimirum operandi facultatibus, quæ rectè vbi operantur, virtutes dicuntur. Vbi scilicet, quæ ad propriam conseruationem, perfectionemque spectant, operari sciunt; & quin ea operentur, & quæ propriam substantiam oblædunt, corrumpuntque, aut fœdant, non operentur, neque à molestijs, laboribusque, aut periculis retardari, neque à voluptatibus allici possunt vllis: vitia contra,

contra, vbi vel illa operandi ignaræ sunt; vel operari pigrescunt, reformidantue, à molestijs, laboribusque, aut periculis, quæ operantes excipiunt, reiectæ; vel à voluptate illectæ, à quibus perdantur, aut peiores fiant, operari nihil verentur. Propterea enim vel moderatæ, vel segnes, effrenesue facultates fiunt; quòd spiritus, cuius sunt, vel moderatè calidus, tenuisque, & purus, vel iusto plus, aut minus calidior, tenuiorque, & impurus factus est. Et omninò, quoniam vel si à cupiditatibus, odijsq; ad huiusmodi operationes operandas impellitur spiritus; nunquã tamen, aut perrarò certè eas operari aggreditur, quin prius operandæ nè eæ sint, ratiocinetur, & operandas decernat; vtique probas is, qui rectè, prauas verò, qui perperam ratiocinatur, operetur oportet. Illas nimirum, qui moderatè calidus, tenuisque, & purus; has contra, qui plus iusto, aut minus calidus, tenuisue, & qui purus est.

BERNAR-

BERNARDINI TELESII CONSENTINI

DE RERVM NATVRA IVXTA PROPRIA PRINCIPIA

LIBER NONVS.

PASSIONES, QVIBVS AB IIS, QVAE SENTIT, ET QVAE INtelligit, afficitur spiritus, tùm & mensuram, qua, vt bonum, cuius gratia afficitur, operaturque, consequatur, bonusq. ipse sit, affici, operariq. oportet, inquirendas, ac inquirendam esse. Cap. I.

VAE sentit, & quæ intelligit spiritus, præterea & modus, quo sentit, & quo intelligit; satis est (vt existimo) in superioribus explicatus commentarijs. Cupiditates modò, odiaque, & aliæ huiusmodi explicandæ remanent passiones; quibus ab ijs, quæ sentit, & quæ intelligit, afficitur spiritus, & ad operationes operandas commouetur; quæ ipsæ bonæ, prauęue, & virtutum, vitiorumue, & qui eas operantur, spiritus boni, prauiue, & virtutibus, vitijsue donati dicuntur. Præterea & mensura, qua, bonum, cuius gratia afficiuntur, commouenturque, & operantur spiritus, vt consequantur, probiq; sint, afficiendi, commouendiq. sunt, inquirenda est. Nam si natura, proindeque (vt dictum est) boni cuiuspiam consequendi gratia afficiuntur, commouenturque, & operantur: quoniam operationum, quas iuxta affectus operantur spiritus, non iucundæ omnes, & quæ laboribus, periculisq; ædantur nullis, sed vel summè fortè necessariæ, summèque salutares, supremæ certè quæ sunt, nobilissimæque, summè molestæ, summèq. sunt laboriosæ, & multis, magnisque obseptæ periculis; quas igitur vel nullas, vel minores, quàm oportet, operentur; & iucundæ quæ sunt, & à quibus operandis abstrahi nolint spiritus, non puræ sunt, sinceræque, & quas ipsi per se operentur spiritus; sed, quas vt ædant, cũ alienis, repugnantibusque, & oblædentibus confictandum, pugnandumque sit rebus; & vel alienæ assumendæ, vel propriæ emittendæ, & quibus proprium in vsum opus habent alijs tribuendæ; quas igitur si nulla operentur mensura, magno sui ipsorum incommodo, magnoq. operentur malo; & quamuis à malis, quæ immoderatos, deficientesue affectus, operationesq. excepere, quatenus affici, operariq. oporteat, ad moneri possunt; tamen, quoniam non spiritus quiuis futuros euentus in præteritis intueri apti sunt; & vel qui id etiam possunt, quòd magis à præsentibus, quàm à futuris, & ab ijs omninò, quæ sentiunt, quàm ab ijs, quæ intelligunt, commouentur rebus; itaque plerique parum quæ præsentes voluptates, præsentesq. molestias molestiæ, malaque, vel quies, bonaq. exceptura sint, intuentes à præsentibus nos voluptatibus, & quas magni excepturi sint dolores, allici nos sinimus; operationesque, à quibus illis afficimur, operandi nullum facimus finem; vel præsentes molestias, præsentesque perpessi labores, & à præsentibus deterriti periculis, vel nihil, vel minus, quàm oportet, operationes operamur, quę magnum in posterum nobis pariant bonum; & quòd omninò, si, quas diximus, operationes nimiæ, imminutæue vbi ędũtur, malas esse cuiuis quidem notum est; at terminus certè, ad quem contractæ, extensæue bonæ sint, plerisque ignotus est: Vtique (quod dictum est) mensura, & veluti canon

quidam

quidam inquirẽdus est; quo illarum excessum, defectumq; proximius digno sciamus. Nec verò (quod in alijs fortassè quibusdam facere licet) vt in illius cognitione conquiescamus. Sed si quidem natura, qua oportet, mensura afficimur, commouemurque; ea vt semper afficiamur, commoueamurque: sin verò plus, minusue; vt affectus, & quas iuxta eos ædimus operationes, intendamus, remittamusue; tantum omninò afficiamur, commoueamurque, quantum affecti, cõmotique bonum, cuius gratia afficimur, commouemurque, & purum id, nulliq; admistum malo consequamur. Nam si id est spiritus ingenium, vt quædam sentiens, intelligensue, statim ea appetat, auerseturue, & vel sectanda, vel declinanda, reijciendaque decernat, & amplexetur omninò, vel reijciat; & quædam ne appetat, auerseturue contineri nequeat, quædam verò alia vt appetat impelli non possit: at inditas certè appetitiones, odiaque excitare, reprimereque potest; & magis, minusue operari in eius omninò est potestate. Neq verò præsentes modò affectus singulos, singulasque præsentes operationes, sed futuras etiam omnes, quin ipsam, quæ afficitur, facultatem coercendi, extendendique, & veluti naturam, ita, vel ita appetendi, operandiq. sibi indendi facultate donatus est spiritus. Et manifestè qui à malis, quæ immoderatè, vel segnius operantes excepere, affectus, operationesq; intendendas, remittẽdasue esse admoniti, eò vsq; eas intendunt, remittuntue; quousq. propositum consequantur bonum, nulloque ab ijs malo afficiantur; qua oportet tandem mensura natura afficiuntur, commouenturque, & operantur. Quoniam verò qua spiritus afficiendi, & qua iuxta affectus operandum ijs est, mensura haberi non potest, nisi quæ ij appetunt bona, sui ne ipsorum gratia singula, an vt ipsorum opera aliud consequantur bonum, appetenda sint omnia, itaq; reliqua, quæ bona apparent, appetunturque, catenus bona, expetendaq; sint, quatenus quod verè bonum, verèque est expetendum procurant, notum fiat: vtiq; illud inprimis, & bonum omninò, cuius consequendi gratia tot spiritui appetitus inditi sunt, inquirendum. Quod nimirum manifestum si fiat, mensura etiam, qua affectus, & quæ eos insequuntur operationes extendendæ sint, coercendæue, conspicua etiam sit; tantos nimirum affectus, tantasque operationes oporteat esse; quantis propositum comparetur bonum.

SPIRITVM, VT PROPRIVM, SVPREMVMQVE BONVM, SVI ipsius conseruationem appetere, reliqua, quę appetit, bona illius omninò gratia appetere omnia. Cap. II.

Spiritvs multa quidem, diuersaq. appetere, & multa, diuersaq; auersari, & multas, diuersasq. operari operationes, & singulas, vel boni cuiuspiam consequendi, vel cuiuspiam mali repellendi gratia, multi omninò spiritui inesse appetitus, odiaq. multa, & bona multa appetere, multaq. auersari videtur mala. At eius tamen affectus omnes, omnesq. operationes vnum, eundemq. propositum habere scopum, & vnius omninò boni consequendi gratia, quibus afficitur passionibus, & quas operatur operationes, omnibus affici, operariq. omnes, & vnum omninò proprium, supremumq. esse spiritus bonum, & cuius gratia reliqua appetantur, conquiranturque omnia, ambigi non potest. Siquidem manifestè bonorum, quæ spiritus appetit, quoduis, si nimium fiat, satietatem tandẽ, molestiamue afferat. Absit verò per se bonum quod est, iucundumque, satietate id vnquam, molestiaue vt afficiat vlla; vel vt incommodum, malumque sit vnquam: quin quò maius id fit, diuturniusque, eò melius fit, iucundiusque, & magis assiduè expetitur. Multa præterea, diuersaq. cũ sint, quæ spiritus appetit bona, si non vnius omnia, eiusdemq. boni consequendi, sed sui ipsorum gratia singula appetat, sectaturque; itaque diuersi sint eius appetitus: num-

quam ij ſibi ipſis concordes fiant; & nunquam omninò (quod facere interdum videtur) maniteſtorum bonorum reliquis contemptis omnibus vniuerſus ad vnum feratur ſpiritus; ſed perpetuò in quæ propoſita ſunt omnia diſtrahatur; & ſi quidem vno ex ijs potiri contentus ſit, eo perpetuò potiri velit, quod iucundius appareat, vtiliusue; quin (quod dictum eſt) nullum omninò præligat vnquàm; vt qui canonem, quo quid præligendum ſit, habeat nullum. Nam ſi alterius, & vnius omninò, eiuſdemque boni gratia reliqua appetantur omnia, in promptu quidem is eſt.

Id nimirum perpetuò reliquis antehabendum ſtatuat, quod ad ſupremum comparandum bonum magis confert; vel ſi minus ipſum per ſe expetendum appareat, & moleſtijs etiam multis, multiſque comparandum ſit laboribus. Vnum porrò, quæ afficitur, facultas bonum cum appetat, quæratque; & ſi quidem ſentienti, intelligentique eadem ea non eſt, at ſentientis certè, intelligentiſque in miniſterium indita ſpiritui cum ſit; & propterea omninò, vt quæ bona hæc percipit, appetat ea ipſa, ſecteturque, & quæ mala huic viſa ſunt, auerſetur, repellatque: quin boni eiuſdem conſequendi gratia, cuius & ſentiens, intelligenſque ſpiritui tributa ſit, dubitare non licet. Quoniam igitur vel omnium conſenſu propterea ſentiens indita eſt, intelligenſque, vt bona, & quæ ſpiritum fouent, ſeruantque, & mala, & quæ ſpiritum oblędunt, corrumpuntque, dignoſcant; & quæ afficitur facultas perpetuò illa appetit, ſectaturque, & hæc auerſatur, reijcitque: vtique ſe ipſum conſeruandi gratia ſpiritum ea donatum eſſe, & ſupremum omninò bonum, quod ea appetit, ſectaturque, ſpiritus conſeruationem eſſe, liquidò patet. Non iners nimirum, neque impotens, nec malus omninò artifex rerum conditor, & qui quæ ipſe conſtituit entia ſeruari neglexerit; vel modum ijs, facultatemque, qua ſeruent ſe, largiri nequiuerit, nolueritue: ſed longè ſapientiſſimus, potentiſſimuſque, & optimus, quæ danda ſingulis fuere, vt quamdiù licet ſeruentur, ſingulis ea tradidit omnia. Itaque è contrarijs, & quæ ſe ſe mutuò perdant, deſtruantque entibus cum Mundum conſtruxiſſet: alienarum actionum, & ſui ipſorum paſſionum ſenſum illis indidit omnibus. Et benè blandum, benèque iucundum rerum, quæ fouent, ſeruantque; & benè triſtem, amarumque earum, quæ oblædunt, corrumpuntque: quo illas ſectarentur, amplexanturque, has declinarent, aufugerentque. At animalium ſpiritui præteritarum inſuper paſſionum memoriam, vt quæ bona, malaue ſemel percæpta forent, nihil ea ſentiens, nihilque rurſus ab ijs paſſus, bona, malaue eſſe ſciret; tum & illorum appetitum, & horum odium. Itaque bonum, cuius conſequendi gratia afficitur, commoueturque ſpiritus, ipſius conſeruationem eſſe, ambigi non poteſt. Nec verò ſpiritus modò, ſed ens præterea quoduis non aliud conſequi, appetereue poteſt bonum, niſi vt in propria ſeruetur natura; quale omninò eſt, tale perpetuò vt permaneat: nec malum aliud vllum pati, niſi vt corrumpatur. Et quæ in Solem agitur terra, ſummum omninò ea patitur malum: quæ ſcilicet in non ens agitur. Neque enim quæ remanet materiæ moles, ſed quæ perit natura, Terra eſt. Quòd ſi reliqua, quæ bona nobis videntur, & quæ appetimus, diligentius inſpicias; conſeruationis gratia expeti omnia manifeſtè videas; & quæ ſpiritus appetit, auerſaturque, & operatur; propterea ea appetere, auerſarique, & operari, quòd ſui ipſius conſeruationem appetat, procuretque, ſatisfequens manifeſtabit ſermo. Nec verò, quòd id inquirimus bonum, quod natura duce, & proprijs viribus conſequi ſpiritus poteſt, incuſandi propterea ſimus. Sit quidem rerum naturam inquirentibus id ſpiritus bonum, quod à propria ipſius natura, & à proprijs viribus habere poteſt, inquirendum omninò eſt. Tum conſpectum id, nihilò nos ad verum hominis bonum, & quod immenſa D e i bonitas vel proprij filij ſanguine nobis comparatum voluit, & quod ſumma ipſius benignitas ijs noſtris conceſſit operationibus, quas in ipſius obſequium, hono-

remque operemur, nobis comparandum segniores, ineptioresue, quin multò alacriores faciat, promptioresque. Quoniam enim quibus operationibus iuxta naturam æditis momentaneum, summèque incertum bonum consequitur, non purum omninò, & in quo pænitus conquiescere liceat, ijsdem propemodum (vt videbitur) iuxta DEI præcepta, & in DEI obsequium, gloriamque æditis, & hanc degentibus vitam summa, certaque quies, & in aliam actis summa, æternaque comparatur beatitudo: vtique, nisi non impij modò, ferique, sed penitus stupidi, penitusq; stolidi simus, naturæ vires, bonaque, & naturam ipsam contemnamus, penè, & auersemur; summam verò DEI potentiam, bonitatemque, & DEVM ipsum summè veneremur, summèq. amemus, & iuxta eius præcepta assiduè operemur; vt quod suis IPSE pollicitus est bonum, nobis comparemus. Age igitur institutum opus prosequamur.

A QVIBVS AFFICITVR, COMMOVETVRQVE SPIRITVS. Cap. III.

OMNIVM spiritus, qualiscumque sit, entium, animaliumque reliquorum ritu se ipsum conseruandi, propriamque operationem operandi, motus nimirum ædendi, seseque ijs oblectandi, se ipsum omninò conseruandi summè est appetens. Siquidem (vt in superioribus declaratum est cõmentarijs) propria operatio ens quoduis summè conseruat, summaque afficit voluptate, & voluptas non rei alterius, sed vnius conseruationis est sensus. Itaque quòd alieno in loco, & inter contraria genitus entia, & corpori inditus est spiritus; à quo nec adeò ab illorum viribus protegi, nec adeo retineri potest, quin assiduè ab illis oblædatur, assiduèque elabatur, proindeq. & imminuatur assiduè; & quòd corpus etiam ipsum, nec ab ambientibus modò viribus, sed à proprio etiam calore assiduè immutatur, corrumpiturque; itaq. breui vtrumq. pereat, nisi res sibi comparet spiritus, à quibus illæ reijciantur, & quibus & corpus, & ipse itidem reficiantur; & nũquam adeo illa reijci, adeoq; ipse, & corpus refici potest, quin assiduè & ipse, & corpus ab illis oblędatur, imminuaturque; itaq; penitus vtrumque pereat tandem, nisi veluti nouum vtrumq; fiat; aliud scilicet corpus generetur, aliusque ei spiritus indatur; & quòd corpori inclusus benè graui, benèq; vniuerso denso, & in quo nullum adeo patentem, liberumq; nactus sit locum, vbi ipse per se, proprijsq; viribus, & nullam corporis molem secum vectans, nihilq; à continentibus eum rebus grauatus, oppressusque motum, à quo voluptate afficiatur, ædere queat; sed (vt suo amplius loco expositum est) motu vt oblectetur, ab alijs commouendus sit rebus: vtiq; rerum omnium vires sentire, intelligereue, & quæ modum ipsi, facultatemq; prębent se se à frigoribus, æstibusq; protegendi, nutriendiq., & nouum faciendi, & quæ eum commouent, & ad propriam agunt operationem, appetat ea spiritus omnia, sectetur que; & ijs affluentibus summopere gaudeat, & veluti exultet, quiq; ijs ipsum donant, summopere eos amet, colatque; deficientibusq. contra ijs mereat, & veluti deijciatur, vehementerq; odio habeat, & punire etiam appetat, qui eorum quopiam, & liberalitate amplius, vitaq. ipsum priuare procurant. Tũ quòd singuli per se, & ab alijs seorsum, & nihil omnino se se mutuò adiuuantes, si quidem viuere, non commodam certè, nec securam degere queãt vitam; neque enim, quę ad eam conseruandam necessaria sunt, singuli sibi ipsis comparare omnia, nec per se ipsos singuli, nullaq. aliorum ope malis, necessitatibusque, quibus assiduè opprimuntur, nec se ipsos singuli ab aliorum animalium, & à prauorum hominum violentia, superbiaque satis tueri confidant, queantue; & quia quod temporis à comparandis superest rebus, remitti, exhilararique, & oblectari vult spiritus; idque vt fiat aliorum omninò opus est ope, præsentiaque: vtique hominum societates, & conuictum etiam, familiaritatemque, & beneuolentiam prætereà appetat,

petat, procuretq. oportet. Et quòd in consanguineis quidem, cognatisque, & amicis amplius, at in hominibus omninò, si nullum ab ijs timeat malum, seruari videtur omnibus; & illorum bona sibi itidem commoda, horum verò non incommoda futura intelligit; & quòd à prauis hominibus malum timet, eòque amplius, quò potentiores fiant; & quæ bona, malaue alijs euenere, sibi ipsis singuli euenire posse intelligunt: vtique cognatorum quidem, amicorumque amplius, at hominum omninò omnium salutem appetat, procuretque, & eorum bonis lætetur, malis verò tristetur oportet; & summo odio prosequatur, malaque ijs euenire optet, & procuret etiam, qui nullum malum, nullamq. qui merentur iniuriam, diuexant eos, opprimuntue; afflictos verò, oppressosque, & miseros omninò omnes subleuare, adiuuareque appetat, procuretque; idq; si non liceat, at eorum certè miserijs, infortunijsque doleat, tristeturque. Et quia non ibi tantùm corrumpi videtur spiritus, vbi occidit, peritque, sed nihilò penè minus, vbi alios propria natura putiore, ijsque amplioribus donatos bonis intuetur, quæ ad spiritum conseruandum, perficiendumque commoda sunt; vbi omninò æquè, atque alij conseruari, perficique aptus cum sit, alios conseruari aptiores, perfectioresque, proindeque in ijs sui ipsius corruptionem intuetur: vtique, quæ in alijs intuetur bona, appetat, procuretque, & non alios modò (si aliorum culpa ijs donatus non est) sed se etiam ipsum odio habeat, & propriam prauitatem, ignauiamque damnet, sua si culpa illis careat, oportet. Postremò & quòd adeò sui ipsius conseruationem, puritatemque appetit, adeòque sui ipsius corruptionem, impuritatemque exhorret, auersaturque spiritus; vt vel summè conseruari aptus, purusque si sit, & ijs, quæ ad sui ipsius conseruationem pertinent, summè affluat omnibus, at non talis appareat, vehementer indignetur, summaque afficiatur molestia; & corruptioni obnoxius, impurusque, & bonorum, quæ ad sui ipsius conseruationem opus sunt, inops si sit omnium, purus tamen, bonusque, & omnibus, quæ diximus, bonis affluens videri, haberique appetit; & talis visus, habitusque summè gaudet, & veluti exultat; quòd nimirum, qualis alijs videtur, habeturque, talis quoquomodo fieri videtur, proindeque gloriosus sui natura, celsusque, & erectus apparet spiritus; neque enim aliæ eius conditiones, aut res omninò aliæ vllæ honores, gloriamque, & obsequium spiritui pariunt, nisi quæ spiritum conseruari aptum, purumque, & operationum, quæ humani spiritus propriæ sunt, scientē, potentemq; ostendunt; & contemptui ij prorsus sunt, qui corruptioni obnoxij, impurique, & operationibus gaudere apparent, quæ spiritum corrumpunt, impurantque; ea omninò omnia in alijs honoramus, quæ nobis ipsis appetimus, eaque in alijs contemnimus, quæ nobis odio sunt; itaque quoquomodo ab ijs corrumpi videtur, à quibus contemnitur, despiciturque, & quoquomodo ab ijs seruari, à quibus honore afficitur: vtiq; vehementer illis infensus sit, summopereq; hos amet, & honores omninò, vt propriç puritatis, præstantiæque, & ad seipsum omninò conseruandū facultatis, aptitudinisq; inditium, vehementer appetat, summoq. studio procuret, oportet.

AFFECTVVM, OPERATIONVMQ;, QVAE IVXTA AFFETCVS aeduntur, mensuram spiritus conseruationem oportere esse. Et virtutes spiritus facultates esse, quæ eòusq; afficiuntur, operanturque, quousque, vt conseruetur spiritus affici, operarique oportet: vitia contra, quæ magis minusue. Cap. IIII.

VONIAM igitur quibus cupiditatibus, quibusque odijs, & alijs huiusmodi passionibus afficitur spiritus, & quas iuxta affectus, quos diximus, operationes operatur, propterea illarum quauis afficitur, & harum operatur quamuis; vt seipsum conseruet, propriaque oblectet operationi; se ipsum inquam

vt conseruet: vtique mensura, qua afficiendus, commouendusq; est, sui ipsius conseruatio sit oportet. Eòusque scilicet afficiendus, commouendusque est spiritus, & eòusque iuxta affectus operandum spiritui est; dum quæ æditur operatio eius conseruationem procuret, & spiritum omninò conseruet: malum verò vbi illa inferre incipit, vel operationes, quibus conseruatur, perficiturue spiritus, impedit; vel iucundissima si sit, nihil ea vlterius operanda. Contra vel molestissima quæ sit, & ad spiritus conseruationem, perfectionemue necessaria, ædenda, & tandiù omninò, quamdiù spiritus conseruationi, perfectioniue bona est, commodaque: non à voluptate omninò ad operandum impellendus, neque à dolore ab operationibus reijciendus, sed à sui ipsius conseruatione vtrumque. At verò, quòd tanti res momenti, & cuius fortè gratia reliqua inquirenda sunt omnia, proximius inspicienda est: singulos affectus, & singulas, quæ iuxta eos æduntur, operationes distinctius intueri, & quam licet singulis mensuram attribuere tentandum omninò est. Et quoniam moderatè qui afficitur, operaturque spiritus, iuxta virtutem affici, operarique, & virtute donatus, qui verò immoderatè afficitur, operaturque, iuxta vitium affici, operarique, & vitiosus dicitur; quin ipsi omninò affectus, prout moderati, vel effrenes, segnesue sunt, virtutes dicuntur, vitiaque: vtique & nos communem vsum loquendi secuti affectus singulos, singulasque operationes, vel spiritus facultates, quæ afficiuntur, operanturque (neque enim affectus ipsi, ipsæue operationes, sed quæ afficiuntur, operanturque res virtutes dicuntur, vitiaque) prout moderatè, vel immoderatè afficiuntur, operanturque, virtutes, ac vitia dicamus. Liceat enim, vel si quæ patitur, quæque operatur spiritus, vniuersus ea patitur, operaturque; & facultates, iuxta quas pati, operarique dicitur, ab ipsomet spiritu aliæ non sunt; nec verò veluti ei appensæ, aut quæpiam eius partes, quæ à reliquis distingui queant; sed spiritui vniuerso ita penitus inhærent, penitusque infixæ sunt, vt nullam spiritus portionem, cui facultates non insint omnes, nec facultatem vllam, à spiritus substantia repositam inuenire liceat; magis omninò facultates spiritus substantiæ, spirituique ipsi vnitæ sunt, quàm proprio subiecto natura agens vlla; proindeque non eius facultates, sed ipsimet spiritus, vniuersaque eius substantia afficitur, operaturque: quoniam iuxta facultates omninò afficitur, operaturque; propterea scilicet afficitur, operaturque, quòd affici, operarique potest; nec refert quicquam, ipsum nè spiritum iuxta quampiam sui facultatem, an facultatem ipsam affici, operarique dixeris; & quæ inquiruntur, explicandæque res sunt, commodius, magisque explicentur distinctè, & facilius intelligantur, si facultates ipsæ, quàm si spiritus affici, operarique ponatur: liceat inquam affectus, operationesque omnes, proindeque & virtutes, vitiaque facultatibus attribuere; facultates nimirum ipsas virtutes, vitiaque ponere. Virtutes quidem, quæ vel natura, vel disciplina, vel vtraque eòusque afficiuntur, operanturque, quòusque ad spiritus conseruationem, perfectionemque affici, operarique oportet; nec à voluptate vlla ad operandum allici possunt, si earum operatio oblædit, aut deteriorem spiritum facit, aut etiam, nè perficiatur, Impedimento est; nec à laboribus, molestijsue, nec à periculis etiam vllis, quin operentur, repelluntur, vbi earum operatione conseruatur, perficiaturue spiritus; sed id omninò perpetuò operantur, quod, vt spiritus conseruetur, perficiaturue, operandum est. Vitia contra easdem esse, vbi operandi suauitate illectæ summo etiam spiritus malo operari minimè cessant; vel operari pigrescunt, reformidantue, vbi earum operatio vel seruet, vel perficiat spiritum. Age porrò illarum numerum inquiramus.

VIRTVTVM NVMERVM E FACVLTATVM, QVAE AFFICIVNtur, operanturq; numero habendum esse: & quæ facultas, quæ virtus sit. Cap. V.

IRTVTES omnes, omniaq; vitia virtutem vnam, vnumq; esse vitium, manifestissimum quidem est. Quoniam enim virtutis, quam quærimus, id est munus; vt affectus, & quæ iuxta eos æduntur operationes, pro ut ad spiritus conseruationem intendendæ sunt, remittendæue, intendant, remittantue; idq; ea modò operari potest facultas, quæ è præteritis malis, quibus ab immoderatis, deficientibusue appetitionibus, operationibusq. affectus est spiritus, quantas eas fieri oporteat colligere, & veluti metiri queat; vtique non quæ appetunt, operanturque, sed vna modò ratiocinans facultas virtus, vitiumq. poni debet. Virtus quidem; quæ rectè præteritas passiones, præteritasq. recolens operationes, & quæ ex ijs bona, malaue spiritus euenere, tantas illas oportere esse decernit, quantas malo nullo, sed bono, cuius assequēdi gratia operatur, puto afficiatur, integroque: vitium verò; quæ nihil, aut non satis præteritas passiones, operationesq. recolens, nullam præsentibus mensuram imponit. Nam quæ appetunt, & quæ iuxta appetitus operātur facultates, quàm longissimè absunt, vt præteritas recolant passiones, futurasq. ex ijs præuidere sciant, curentue; sed præsentia tantùm bona, malaue appetunt, auersanturque, quę sentiens, intelligensque appetenda esse, auersandaq; statuit. At vna tantùm intelligens virtus ponenda cum sit; quoniam diuersis ea appetendi, operandiq. facultatibus mensuram, modumq. præscribit; vtiq. veluti in multas secari potest, & tot fieri, quot facultates sunt, quæ afficiuntur, operanturque; quibus scilicet omnibus quousque appetendum, operandumq. est, præscribit; & cuius omninò opera, præceptisque appetentes, operantesq. facultates bonæ, & virtutes fiunt. Itaque virtutum numerus ex affectuum, operationumque, quæ iuxta eas æduntur, numero habendus omninò est: in tot nimirum virtutes Intelligens diuidenda; & tot appellanda vocibus; quot affectus moderandi, & operationes, quæ iuxta eos ædendæ sunt, & quibus omninò spiritus conseruatio, perfectioue procuranda est, dirigenda. Quoniam igitur (vt diximus) rerum omnium naturas percipere, summè est spiritui bonum, summèque commodum, & summè etiam necessarium; vt molestas, noxiasq; declinet, & iucundas, salutaresq. amplexetur, & varijs insuper, diuersisq. earum viribus varijs, diuersisq; occurrat necessitatibus; & omniscius omninò, omnia nimirum sentire, intueriq. aptus cum sit spiritus; vtiq; quæ rerum omnium naturas, viresq. sentiendas, & quæ sentiri non possunt, intelligendas præcipit, procuratque, & intelligit omninò intelligens, virtus omninò; & reliquarum fortè omnium princeps, magistraque; & quæ Sapientia dicenda sit. Siquidem, vel omnium consensu, is sapiens est, qui rerū omnium naturam, & vires inspexit. Tum quoniam assiduè ab ambientis viribus oppugnatur, oblediturque; & assiduè elabitur spiritus, assiduè omninò imminuitur; itaq; breui pereat, nisi à frigoribus, æstibusq. se protegat, & reficiat assiduè; & nunquam satis defensus, refectusq. penitùs, pereat tandem, nisi veluti nouum se faciat; & quòd nullo per se motu, quo oblectetur, moueri potest, sed, vt commoueatur, vel cibi assumendi, vel semen emittendum; proindeq. & res comparandæ spiritui sunt, quibus frigora, æstusq. repellat, & sibi insuper, venusque, quibus se nutriat, generetque, & oblectet; vtiq; quæ qua oportet diligentia, mensuraq. ad frigora, æstusq. vitandos opus quę sunt, & ad cætera, quæ ad spiritus conseruationem, commodumq. pertinent, procuranda, faciendaque, & quæ eos, tantosq. cibos assumendos, qui, quantiq. spiritui boni sunt, salutaresque, eamque, & eousq. venerem exercendam decernit intelligens, quam exercere liceat, & qua spiritus conseruetur, virtus omninò;

& quæ, vel si vnius sit intelligentis præstantia, at (quòd diuersos moderatur affectus) multiplex videri, multis certè appellari nominibus potest. Solertia nimirum, quæ rerum comparandarum, quæ verò earundem fruendarum rationem, mensuramq. inuenit, præscribitque, Liberalitas; quæ ciborum assumptionem, Sobrietas, Castitas verò, quæ veneris vsum coercet, dirigitque. Et quoniam insuper rerum, quæ ad spiritus conseruationem comparandæ sunt, magnis earum multę laboribus, magnisq. comparandæ sunt periculis; ijsque quauis ratione affatim donatus, nimis interdum exhilaratur, diffunditurque, & veluti exultat; ijsdemq; quauis ratione spoliatus nimis interdum tristatur, contrahiturque, & deijcitur spiritus; & quòd cum, quas diximus, res, tum verò & spiritus ipsius salus, libertasq. à prauorum hominum violentia defendenda est (neq; enim desunt, qui laborum, molestiarumque, quibus, quæ dictæ sunt, res comparandæ sunt, impatientes, quas alij sibi ipsis compararunt, inuadere, & vel dominorum exitio sibi illas vendicare nihil vereantur; quin alijs proprijs vt ij laboribus, nec quæ ad vitam modò sustentandam necessaria sunt, sed quæ ad voluptates quasuis, & quemuis pertinent ad luxum; & ministerium etiam quoduis sibi vt præstent, vim inferant; & repugnantes vel ipsa puniant morte) quia omninò quæ comparandæ res sunt, magnis interdum laboribus comparantur; & prosperis, aduersisque rerum successibus turbatur, exagitaturq. spiritus; & prauorum hominum violentia, vt reijciatur, puniaturq. etiam, vbi oportet, magna subeunda sunt pericula; proindeq. horum quoduis plus iusto, minusue factum, magnum spiritui inferre potest malum: vtiq; quæ qua oportet mensura fieri omnia decernit intelligens, ipsa itidem virtus, quæ Fortitudo dicitur. Et quia hominum societate, præterea & conuictu, familiaritateque, & beneuolentia summopere opus habet, summopereq. gaudet spiritus: vtique quæ operationes, quibus illæ constituuntur, construanturque, operandas rectè statuit intelligens, virtus & ipsa, beneq. & ipsa multiplex (siquidem multis illæ constituendæ sunt, conseruandæque operationibus) & quæ omninò in Iustitiam, Veritatem, Beneficentiam, Gratitudinem, Aequalitatem, Mansuetudinemq.; & Hilaritatem diuidi possit. Neque enim sibi ipsis coeant homines, nisi singuli ab aliorum omnium securi sint violentia; nec quæ ad publicam, priuatamque spectant vtilitatem, tractari queant; nisi veraces simus omnes, proindeq. singulorum dictis fides haberi possit; nec cum ijs libenter viuamus, aut eos amemus vnquàm, qui quibus possunt, & quibus ipsi opus habemus, nos non afficiant bonis; nec ijs amplius libenter benefaciamus, qui acceptorum beneficiorum immemores paria, & maiora etiam (si liceat) non referant, neo redaturi appareant; nec cum ijs viuere iucundum sit, qui perpetuò plus sibi, quàm alijs arrogant; vel qui quauis de causa indignentur, excandescant, vel perpetuò tristes sint. Et quoniam cognatorum quidem, amicorumque amplius, at ciuium etiam, quin hominum omnium bona, malaq. ad singulos pertinent; & vtraque bona, malaque singulis fieri possunt; & quæ alijs euenere, sibi ipsis singulis euenire posse intelligunt: vtique quę, vti oportet, aliorum bonis, malisque gaudendum, dolendumue decernit intelligens, virtus & ipsa; & quæ in Benignitatem, Indignationemque, & Misericordiam diuidi possit. Liceat enim, quæ alienis gaudeat bonis, quoniam proprio (vt videtur) caret, alieno quidem, at non valde remoto fortè nomine Benignitatem appellare; & Indignationem, quæ prauorum dolet bonis. Siquidem prauis, indignisue bona euenire vbi intelligit spiritus, indignari videtur; & aliorum, quæ dolet, miserijs manifestè misericordia est. Et quia adeò sui ipsius conseruationem, puritatemque appetit spiritus; vt nunquam, qua ad se ipsum conseruandum facultate, aptitudineque, & puritate donatus est, contentus sit; sed si quempiam conseruari potentiorem, aptioremue, aut puriorem intueatur, quasi in eo propriorum bonorum, propriæque puritatis defectum, & sui ipsius corruptionem intueatur, molestia afficitur; & quibus illi bonis, quaq. donati sunt

puritate-

puritate, se quoque donatum non esse tristatur; & donari appetit: vtiq; quæ,que in alijs bona, puritatemque intuetur intelligens, sibi etiam comparandam, & spiritum omninò aliorũ nullo minus conseruari potentem, aptumue, & minus purum faciendum esse decernit intelligens, virtus omninò, & Aemulatio dici potest. Et quòd quoquomodo ab ijs corrumpi, impurariq. videtur, à quibus vt corruptioni obnoxius, impurusque tractatur; à quibus nimirum contemnitur, despiciturque; eòq; amplius, si nihilò ijs conseruari ineptior, impuriorue, nihil scilicet despiciendus sit, contemnendusque; proindeq; eos odio haber, eorumq. fastum, elationemq. deijcere appetit; & quoquomodo ab ijs conseruari, purusq. fieri, à quibus vt conseruari aptus, & vt purus, à quibus scilicet in honore habetur; itaq. amore eos, beneuolentiaq. prosequitur; & honores omninò, qui scilicet in summè conseruari apto, summèq. puro præstantur, vehementer appetit: vtique quæ sui contemptores, quo oportet, odio prosequi, deprimereque, & sui amatores, cultoresque, vti oportet, amandos, honorandosque, & quæ quos, quantosq. oportet, honores appetendos decernit intelligens, virtus & ipsa; nec vna, simplexque, sed quæ in Indignationem, Humanitatemque, & Sublimitatem diuidi queat. Nam quòd vniuersa, & singulæ eius partes nomine (vt videtur) carent; vtique nouis, alienisue singulæ appellandæ sunt nominibus. Et aliorum quidem superbiam, fastumque quæ non sustinet, Indignatio dici potest: (idem enim qui est affectus, vel si circa diuersas sit res, eodem nomine appellari potest) & quæ homines, à quibus amatur, coliturque, nequaquam contemnendos, despiciendosque, sed amandos, colendosq. statuit, Humanitas; & quæ honores, summè scilicet sublimem, summèque nobilem rem, & quæ Deo ipsi conueniat, rectè appetit, Sublimitas omninò dici potest. Quæ verò intelligens, quos diximus, affectus, operationesq. omnes, vel nimias, vel deficientes decernit, vitium; & quod vel in totidem, vel in dupla diuidi vitia queat: Quoniam enim virtus moderatas decernit actiones; vitium è contra, & excedentes eas, & deficientes: vtique singulis virtutibus, vel earum plerisque duplex opponi videtur vitium. Age verò virtutum singularum, vitiorumque, quæ virtutibus singulis opponuntur, ingenium, munusque proximius, diligentiusque intueamur.

DE SAPIENTIA. Cap. VI.

QVONIAM cum entium, animaliumq; reliquorum omnium, tum verò & spiritus ipsius, corporisque, cui inditus est, & sine quo seruari non potest, cognitio propterea spiritui appetitur, necessariaque est; vt diuersis illarum viribus, diuersisque conditionibus diuersis sui ipsius, corporisque, nec præsentibus modò, sed futuris etiam necessitatibus occurrat; præterea & quòd, cuiusmodi cœlsi videtur, omniscius sui natura, res nimirum omnes intueri, earumque ingenium, viresque sentire aptus est spiritus; & quia insuper à substantia à Deo immissa perfectus, vnumque ei factus assiduè ab ea, nec ad aliarum modò rerum, sed ad Dei ipsius, diuinorumq. entium cognitionem excitatur, impelliturque; siquidem non reliquarum modò rerum, sed Dei ipsius, diuinorumque entium, proprij nimirum parentis, proprijque opificis, & cognatarum substantiarum sapiens illa facta (quis enim id neget?) at veluti in exilium demissa, & in carceres, tenebrasque coniecta, & propterea rerum intuitu orbata, & insipiens rerum omnium facta, propriæ naturæ, propriæq. perfectioni restitui summa cum anxietate contendat; eamque adepta dum non sit, maximè doleat, maximèque crucietur, & sibi ipsi displiceat, necesse est: quòd inquã non ea modò scire appetit, procuratque spiritus, quæ ad sui ipsius conseruationem quoquomodo spectant, & quæ quoquomodo sentire aptus est; sed cum alia multa, quæ

quæ nihil (vt videtur) ad illam conferunt, tum quæ ipsius aciem quàm longissimè exuperent; & quæ spiritus ipse per se, nihilque à substantia à Deo immissa excitus, nec intueri queat, nec fortè appetat; Dei scilicet ipsius, reliquorumque diuinorum entium substantiam, operationemque, & beatitudinem: patet vtique sapientiam intelligentiam esse, quæ rerum omnium naturas, facultatesque pœnitus percipiendas decernit; seu pœnitus percepit iam, penitusque inspexit; itaque & quæ res, quæque earum vires præsentem in vsum bonæ sint, commodæque, & quarum vires, bonæ vtiliaque, intercedendæ sint, remittendæue, & qua id ratione agendum intelligat; & quæ entium reliquorum, vel earum, quæ eiusdem sunt generis, & ipsorum inprimis spirituum differentias dignoscat, & futuros etiam rerum multarum successus, futurasque hominum prævideat operationes. Neque enim aliter res eueniunt vllæ, quàm earum natura postulat; & quàm euenisse conspectæ sunt; nec alias homines operantur operationes, quàm quas eorum ingenium pollicetur, & quas operari conspecti sunt. Præterea (& multò mehercule prius, multòque amplius) quæ Dei ipsius substantiam contemplandam decernit; at nequaquam ratione. Quæ scilicet Mundum vniuersum, quæque in eo continentur entia à longè sapientissimo, longèque potentissimo, & longè optimo conditore constituta esse declarare potest, & declarat omninò eam præterquam, quòd vel has Dei conditiones nequaquam integras, & quantæ sunt, sed longè inuentur minores; quàm longissimè abest, vt reliquas intueri queat; multòque amplius illius fulgorem intuens hebetatur, cæcutitque, quàm solis lucem, & Solem ipsum visus quiuis. Quæ igitur non, vt reliquarum rerum, sic Deum ipsum, eiusque substantiam, & conditiones ratione intelligendas, sed quę ratione contempta, in sacris illas, & diuinis literis, & in seipsis omninò Dei verbis intuendas, & quæ amplius illius mandatis, præceptisque parendum statuit intelligens Sapientia sit, & vera, summaque. Quæ nimirum non momentaneum, vt illæ, multisque obnoxium periculis, & assiduis scatens miserijs, & non magnum omninò bonum, sed æternam, certamque, & puram, summamque beatitudinem procurandam decernit; modumque insuper eam adipiscendi inuenit. Nam (quod dictum est) spiritus ipsius, à substantia præsertim à Deo immissa perfecti, rerum omnium intuitum, cognitionemque propriam esse; summus res omnes, vel quarum cognitio nullum nobis præstat vsum, intuendi, sentiendique, & quas intueri, sentireque non licet, intelligendi appetitus, & voluptas, qua summa illas intuens, intelligensque afficitur, & molestia, qua cruciatur, illa fraudatus spiritus, tum & obseruantia, cultusque, & amor erga sapientes, insipientiumque contemptus, manifestissimè declarat. Nam si diuitias etiam, potentiamque appetimus; ijsque donati gaudemus, exultamusque; & opulentos, potentesque obseruamus: at sapientiam certè appetentes, eamque adepti, nobiliore quodam modo nobis placemus; & opibus, potentiaque exuperati (vel si nostra id factum sit culpa) nihil sibi ipsis multi, at minus sapientes facti, omnes nobis vehementer indignamur, vehementerque displicemus; & opulentos quidem, potentesque ibi modò excolimus, obseruamusque, vbi bonum quippiam ab illis speramus, amamus certè numquam; at sapientes, vel iam diu vita defunctos, diuinarum instar entium, veneramur, summoque amore prosequimur; quod nimirum propriam in ijs spiritus perfectionem, propriamque intuemur præstantiam. Nec verò (quod Peripateticis placet) quoniam rerum aliæ semper sunt, vel eodem saltem modo semper fiunt, aliæ verò nec eædem perpetuò sunt, neq; eodem perpetuò modo eueniunt; aut quòd aliæ natura fiunt, nihilque à nobis earum cursus immutari, flectique potest; à nobis aliæ aguntur, & aliqua saltem ex parte in nostra sunt potestate: propterea earum cognitio diuersa virtus ponenda appareat; quæ scilicet vnius, eiusdemque omnis, & eodem modo operãtis sit facultatis, & sentientis omninò, eorumq., quę pænitus percepta sunt, similitudine, quę non penitus

inno-

innotuere intelligentis: veluti neque ars, quæ diuersam materiam, & diuersis etiam organis, at eadem spiritus facultate, eademq. omninò tractat peritia. Quoniam igitur rerum omnium naturas intuita intelligens Sapientia est; & quæ ad spiritus cõseruationem res tractandæ, quæq. circa eas ædendæ sunt operationes, ita rectè omninò tractentur, ædanturque, si cum rerum aliarum, tum verò & spiritus ipsius innotuerit ingenium: liquidò patet, Sapientiam (quod diximus) non singularem, sed vniuersalem, & totam omninò esse virtutem; reliquas eius veluti species, vel partes, & sapientiam omninò omnes, at non rerum omnium, sed certarum, determinatarumque singulas; & earum omninò singulas, circa quas singulæ versantur; eorumq. nullam per se, & ab illis seorsum perfectam, absolutamq. esse. Ab ijsdem enim principijs, & causis cum emanent, constituanturq. omnes; qui non principes illas, vniuersalesq. naturas rectè inspexerit, longè is aberit, vt rei illius ingenium exquisitè intueri queat. Quòd si fortè quæpiam proprias ei vires manifestauerit; at quam illa ad reliquas cognationem, similitudinemque, vel quod sortita sit dissidium, ignotum omninò sit, obscurumque. Vt quod antiquioribus etiã visum est omnibus, sapiens modò, qui est, bonus is, virtutibusque omnibus præditus videri possit. Quin non supremum modò bonum spiritui comparare videtur sapientia; sed diuinis cum entibus, & Deo etiam ipsi, (quantum licet) similem facere. Nam sapientissimum esse Deum, & virtutum, quas Deo inesse intelligere nobis licet, principem fortè sapientiam esse, qui Mundi constructionem, & cum entium reliquorum, tum animalium cõstitutionem intuitus non intelligit; non impius modò is, ferusque, sed stupidus etiam videri potest. Substantiæ videlicet cum corpori vniuerso, tum verò spiritui inditæ, & (vt dictum est) ab exuperantibus corporis tenebris, viribusque rerum intuitu orbatæ, & veluti in veternum coniectæ, qua licet ratione, res intuendas sapiẽtia præbere, eamque veluti excitare, proindeque ad propriam eam agere operationem, & propriæ naturæ, propriæque restituere videtur perfectioni.

DE INSIPIENTIA. Cap. VII.

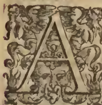
APIENTIAE (quod vel ipsum nomen declarat) Insipientia opponitur. Itaque quoniam sapientia intelligens visa est, quæ nequaquam præsentium rerum, manifestarumque earum virium sensu, nec præsentis rerum status, præsentiumque necessitatum cognitione contenta, occultas, remotasq. insuper rerum facultates, & futuros rerum euentus, futurasq. necessitates intelligere, intuerique, & præuidere etiam procurat; quin quæ pænitus eas perspexit iam, &, quantum homini licet, præuidit etiam; præterea, & quæ Deum ipsum rerum omnium conditorem, & longè eũ sapientissimum, longèq. optimum, & longè potentissimum in humanis etiam rationibus, at multò certè amplius in sacris, diuinisque literis intuetur: vtiq; Insipientia intelligens sit oportet, quæ vel ad intelligendum inepta, vel intelligendi laborem pertesa, nihil remotas, occultasq. res, quin ne præsentium quidem non manifestas vires percipere, minus etiam futuros rerum successus, futurasq. necessitates præuidere, & omnium minimè Deum ipsum, eiusq. bonitatem contemplari procurat; sed, vilissimorum animalium ritu, in præsentium rerum sensu, ac fruitione acquiescit, & aliorum se se imperio, gubernationiq. subijcit; quæ igitur in illis Inhabitare digna sit. At fortè & quæ intelligens, quæ homini innotescere nullo pacto queant, vel quæ ea ratione inquirit, quæ sensu percipi possunt, & sensu oĩnò percipienda sunt, stulta & ipsa, & Sapientiæ & ipsa opposita, & quę & ipsa Insipientia dici queat: & illa quidẽ maximè torpidi, maximèq. demissi, hęc verò spiritus sit nimis alacris, nimisq. sibi ipsi confidẽtis.

DE SOLERTIA, ET VITIIS EI OPPOSITIS. Cap. VIII.

T quoniam (quod dictum est) vt conseruetur spiritus, à frigoribus, æstibusq; protegendus, & nutriendus est, reficiendusque; proindeque res comparandæ sunt, à quibus protegi, & quibus nutriri queat; neque enim vel hæ, vel illę prǽstò vbiq; adsunt; sed earum, pleręq; multò ante prouidendæ, & multis laboribus, molestijsque, & periculis etiam comparandę sunt multis: vtiq; dictas quæ res, nec verò in præsentem modò, sed in futurum etiam vsum comparandi modum inuenit intelligens, & iuxta eum operandum decernit, virtus omninò, & quæ Solertia dici queat. Et sub ea (quod vel ipsum nomen declarat) artes omnes contineri videri possunt. Siquidem omnes ad vitam necessitates, opportunitatesque, & uoluptates etiã, ad spiritus omninò bonum comparatę, vel virtutes singulę, vel omnes virtutis cuiuspiam opus ponendæ sunt. Mensuram porrò, qua res, quas diximus, appetendæ, cõparandæq. sunt, earum nobis vsus declarat. Quoniam enim spiritum protegendi, nutriendiq. gratia appetendæ sunt; comparandęque: quantę ad spiritum protegendũ, nutriendumq; satis sunt, & tantę vt comparentur, labores quiuis, & quæuis sustinẽdæ sunt molestiæ. Siquidem incommodum, malũq; quoduis sustineat spiritus potius, quàm vel à frigore, æstuue affligi, corrumpique, & nutrimenti inopia perire velit; vel, quibus mala hæc repellantur, sibi ea comparandi potens, alijs eorum gratia supplex fieri, & aliorum misericordia hæc habere. At nec tantis fortè comparatis sterrendum est spiritui: sed, si nullo ipsius malo, incommodoque plures comparare liceat, plures etiam comparare appetat, procuretque; tum vt commodius, iucundiusq; conseruetur, & minus rerum casibus, & fortunæ omninò viribus obnoxius sit; tũ verò vt amicis, bonisq. omnibus opem ferendi facultas adsit. Bonæ omninò, commodæque, & honorificę opes cum sint; vbi nullo spiritus incommodo ampliores fieri possunt, ampliores faciendę sunt. At verò quæ rerum, quas diximus, comparandarum cogitationem, laboresue, quibus comparandæ sunt, auersata Intelligens nihil quę comparãda sunt inquirit, nec, si quidem nota ea sint, comparanda decernit, vitium, & quod Inertia dici queat. Quin & quę nullum acquirendarum opum finem facit; sed quantisuis accumulatis, plures assiduè, & quibusuis laboribus, molestijsq; quibusuis acquirẽdas decernat; nec verò boni alterius cuiuspiam gratia, sed plures possidendi studio; vitium & ipsa, & quod Solertiam nimis intendens, nullamq; spiritui quietem concedens Anxietas dici possit. Et peior hæc, quàm Inertia: quę nimirum satis, superq; opibus affluenti spiritui, illarum gratia labores, molestiasque assiduè suscipiendas statuat; quæ scilicet (quòd vehementer spiritum affligunt, corrumpuntque) ibi modò suscipiendæ sunt, vbi, si non suscipiantur, magno quopiam bono priuetur, vel maiore malo afficiatur spiritus.

DE LIBERALITATE, ET VITIIS EI OPPOSITIS. Cap. IX.

T verò, quòd quæ ad sui ipsius conseruationem necessaria sunt frustra sibi spiritus compararit, nisi in quem comparata sunt vsum ijs vtatur; & perpetuò laboret, perpetuòq; infœlix sit, rerumq; inopia tandem pereat, vel pereundi periculum subeat, si quæ magnis, diuturnisq; laboribus, vel parauit ipse, vel cõparanda omninò sunt, temerè omnia profundat: vtique intelligens, quæ quæ, quantaq; in sui ipsius, suorumque conseruationem, & voluptatem insuper (si liceat) absumenda sunt, absumi non prohibet, nec gloriæ spetie illectus temerè opes dilapidat, proindeq; mo-

dum sibi

dum sibi, facultatemq; seipsum in posterum seruandi, alijsque benefaciendi modum præcipit; virtus & ipsa, & quæ (quòd spiritus sit nobilis, generosique, & verè liberi, & qui nullis se se opibus, nullisque fortunæ iniurijs subijciat) verè Liberalitas dicitur. At nihil opibus, vbi vel in propriam, vel in aliorum etiam salutē eæ assumendæ sunt, parcens Liberalitas (quoniam non præsentibus modò necessitatibus occurre propositum ei est, sed præuidere etiam, curareque, ne in posterum quibus sese, & quos æquū est seruet, desint) vel in magna rerum copia non temerè quibusuis sua elargitur: sed, nisi magnum quodpiam malum amoliendum sit, in proprium, amicorumque, & bonorum vsum id assiduè absumendum decernit, quo assiduè absumpto, incolumes tamen remaneant fortunæ; augendarum omninò opum gratia mala nulla spiritui susti nenda, at (vbi licet) nihil eas imminuendas decernit: luxum certè (rerum videlicet non in vllius bonum, commodumque, sed in fastum modò absumptionē) perpetuò vel in regia vitat fortuna; vt qui res ad hominum conseruationem aptas, cōmodasque in nullum vllius bonum perdat. Itaque Liberalitati perpetua comes Parsimonia; quæ scilicet non ibi rebus parcit, vbi in cuiuspiam bonum, vel etiam voluptatem absumendæ sunt; sed ibi tantùm, vbi earum absumptio nullum vlli præbet commodum. Neq; igitur ornatum reijcit Parsimonia; vt qui possidentem oblectet, honesterque, & reliquas etiam voluptate afficiat; & qui insuper artificum commodo, bonoque paratus sit: sed (vt dictum est) rerum absumptionem in nullius vsum factam. Libens porrò, & læta, nec in sui ipsius tantùm, sed in aliorum etiam bonum proprias opes cum absumendas decernat Liberalitas; magna quidem eas diligentia seruandas, earumq; incrementum appetendum, procurandumq. etiam, vbi nullo aliorum id malo, incōmodoq. fieri potest, velit. At quæ intelligens, dum ne opum cumulus imminuatur, vel etiam vt maior fiat, sui ipsius, aliorumue salutis rationem nullam habendam, & aliena etiam rapienda, occupandaq. esse decernit; & quæ contra temerè, & in quodvis cuiuscunq. bonum, commodumque, vel voluptatem bona omnia profundenda, dilapidandaq. statuit; vitium vtraque, & Auaritia illa, hæc Prodigalitas dicitur. Illa quidem, quòd quæ, nisi sui ipsius saluti, voluptatiue, aut aliorum inseruiant commodis, nullius omnino sint pretij, ea & aliorum, & sua etiam salute cariora habeat; & vel mendax, maleficaue esse, & quàm humillima, abiectaque fieri, vt ea ampliora possideat, nihil veretur: hæc verò, quòd gloriolæ, & non verę illi, solidæque, sed falsæ, inanique sui ipsius, suorumque posthabeat salutem. At peior omninò illa: quæ scilicet spiritum multis perdat modis; & alios etiam incommodet; & pusillum omninò, abiectumque facit, & ostendit spiritum.

DE SOBRIETATE, ET CASTITATE, ET VITIIS EIS oppositis. Cap. X.

ET quia voluptate, qua summa cibos assumens, veneremq. exercens afficitur, illectus spiritus nimios, prauosue interdum, & qui, quātiue spiritum, eiusq. tegumentum maximè grauent, oblædantq., assumit cibos; & venerem, quam non licet, vel cōusque exercet, vt penitus ab ea corrumpatur; vtique quæ eos, tantosq; assumendos cibos, qui, quantique spiritum, tegumentumque benè nutriant, nihilque oblædant, turbentue, & qui insuper censum non exuperent, nec alijs benefaciendi facultatem præripiant; & quæ eam venerem appetendam, exercendamque decernit intelligens, quæ nec spiritum, nec alios vllo afficiat incommodo, & quam insuper leges non improbent (neque enim naturæ vni parendum, neq; vna omninò spectanda est natura; sed legibus, diuinis præsertim, & multò etiam prius, quàm naturæ, parendum; & vel humanæ religiosissimè obseruandæ: in quibus nimirum humana in pri-

na inprimis seruetur societas) quæ, inquam, in ciborum assumptione, & quæ in veneris vsu non spiritus voluptatem, sed eius conseruationem procurat intelligens, vittus vtraque; & illa quidem Sobrietas, hæc Castitas dicitur. Quæ verò nihil ciborum, & quæ veneris appetitum nihil coercet, sed temerè, nullaque mensura, & iuxta appetitum omninò eos assumendos, & hanc exercendam permittit; vitiosa vtraque, & digna omninò, quæ in porcis, lupisque inhabitet: quorum scilicet voluptates tanti æstimat; vt iis dum expleatur spiritus, nihil ipsum corrumpi, nihil copias imminui; nihil cognatos, amicosque perdi, nihil diuinas, humanasq. leges, & naturam etiam ipsam violare indignatur, prohibetque. Et illa quidem Sobrietati Ebrietas, hęc verò Castitati, Pudicitiæq; opposita Impudicitia dici potest: nec aliud Sobrietati, Castitatique vitium opponi videtur. Siquidem qui minores, iucundioresque, quàm quos sibi comparare, & commodam, bonamq; in rem inuertere queant, & qui venerem, quam per leges, viresq; licet, minus appetant, minusq; exerceant, qui omninò nullo sui, nec aliorum incommodo iis voluptatibus frui cum possint, quibus maximè spiritus oblectatur, nō quantis frui licet, bonumq. est, & cōmodum, frui velint; quòd perrari, & nulli fortè inueniantur, nullum iis, vt videtur, impositum est nomen.

DE FORTITVDINE, ET VITIIS EI OPPOSITIS. Cap. XI.

Ervm præterea, quæ ad vitæ conseruationem, commoditatemque pertinent, quòd multæ magnis comparandæ sunt periculis; & maioribus etiam cum ipsæ, tum spiritus ipsius, suorumq; salus, libertasque à prauorum hominum defendenda est licentia; & quia non satis interdum defendi potest; sed vel hominum vi, doloue, vel à rerum successibus bonis omnibus priuari potest spiritus; itaq; si imminentibus periculis, ingruentibusque succumbat malis, aut à prosperis rerum euentibus se efferri sinat, perpetuò turbetur, affligaturque, & corrumpatur omninò, prosperis modò rerum successibus nimis exhilaratus, nimisque diffusus, nimis modò aduersis tristatus, contractusque: vtique quibus periculis quæ vel bona comparanda, vel mala repellenda sunt, & quousque rerum successibus commouendus est spiritus, rectè decernit intelligens; virtus omninò, & Fortitudo dici potest. Siquidem, vt ne periculis, quæ conseruationis gratia subeunda sunt, neue à malis etiam vllis frangi, nec à bonis vllis nimis commoueri se sinat, Fortis omninò, constansq; vt sit spiritus, præcipit. Rectè porrò decernat; si bonorum, malorumque, quæ comparanda sunt, propulsandaque, naturam, cum & periculorum, quæ propterea subeunda sunt, magnitudinem, præterea & proprias vires rectè perpendat, & bona quidem, sine quibus spiritus seruari non potest, malaque, à quibus corrumpatur, periculis quibusuis, reliqua ijs comparanda, reiicienda que statuat, quę, quę sequuntur mala, illorum magnitudinem non exuperent; vel quæ superaturum se magis speret, quàm opprimi ab iis timeat: tum & si nec secundis rerum successibus exultandum, nec aduersis succumbendum, sed vtrosque moderatè ferendos decernat; quæ igitur non modò res ad victum, vestitumque necessarias comparandas, tuēdasque, & tum spiritus ipsius, tum eorum, quorum ipsum curam habere oportet, & sine quibus seruari non potest, salutem, sed libertatem etiam, dignitatemque defendendam quouis statuat periculo. Nam in seruitutem actus spiritus, & propria dignitate spoliatus nihilo (vt dictū est) minus corrumpi, minusq; morti dari videtur, & nihil omninò minus corrumpitur, occiditque, quàm verè corruptus, interemptusque. Quid enim pecorum instar tractatus, eaque omninò patiens, operansue, quæ non humano, sed pecorino spiritui congruant, propriaque fini, non corruptus is, & in pecorinum sit actus? Itaque, id

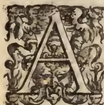
patiatur,

patiatur, nihil ſegnius pericula ſubeat quæuis, nihilq. minus diuidi, dilaniarique, & interimi ſuſtineat, qui proprię originis immemor non eſt ſpiritus; quàm ne verè interimatur, verèq. occidat. Et ſummo quidem, dum diuiditur, dilaniaturque, & interimitur, dolore, ſummaq. afficiatur moleſtia (qui.n. longè nobiliſſimæ ſubſtantiæ, ſenſuq; præditę longè exquiſitiſſimò ſui ipſius dilaniatio, diſcerptioque, & interitus dolorem ſummum, ſummâq. non inferat moleſtiam?) at breui præſertim periturus ſpiritus, nō adeò aliena vi affligi, occidereque, atq; ſui ipſius culpa corrumpi, & è nobili, diuinoq., ignobilis, ferinusq. fieri exhorreat. Tum ita occidens, quoquomodo ſeruari apparet; claram, nobilemq. ſui memoriam poſteris relinquens. Neq. igitur qui verè fortis eſt, generoſusq. ſpiritus, periculis turbatur, trepidatq. vllis: ſed malis impēdentibus quibusuis nihil à ſe ipſo alienatus, nihilq. exagitatus, ac ſi nihil illorum ad ipſum pertineat, ſumma cum quiete, ſummaq. attentione non illorum magnitudinem intuetur, lugetque, ſed modos quibus illis occurri poſſit inquirit, & quęcunq. conſideranda ſunt, conſiderat; & nihil turbato, nihilq. trepidanti, qualia ſunt, talia, quæ circumſtant, mala videntur; & quæ patienda ſunt, nihil trepidans, nihilque dimiſſius patitur: vt qui non malum aliud vllum, nō mortem etiam ipſam, quæ maiori vi inferatur, & quam repellere ipſe non poſſit, ſed ſua (vt dictum eſt) culpa, quę eſt, eſſe deſinere, & in vilem agi, abiectamque rem, ſua omninò corrumpi culpa exhorreat. Nihil itaq. in obſcuro minus, quàm in aperto, conſpicuoque, ne deterior fiat, pericula ſubit, malaque ſuſtinet: qui ſcilicet non externæ gloriæ gratia, & ne degener videatur, ea ſuſtinet; ſed ne è proprio genere, & propria è natura, propriaq. decidat dignitate. Nec rerum euentu quouis valdè commouetur; nec facultatibus nimirum omnibus ſpoliatus, & amicis inſuper, cognatiſque orbatus deijcitur, frangiturque; nec bonorum acceſſione quauis effertur, exultatque: ſed fortuna in quauis idem penè perpetuò perſtat; vt qui ſe ipſo, ſuaque virtute fretus, contentusque, & vel ſolus ſibi ipſi ad ea, quorum gratia bona externa appetuntur omnia, ad ſe ſcilicet conſeruandum, perficiendumque, confidens, & vnam ſui puritatem appetens, magnique æſtimans, externa bona, malaque parui omninò facit; vt quæ non eius ſubſtantiam corrumpant, fædantq., nec perficiant, nobilitentue. Et iniurias non quaſcumque, nec quæuis etiam mala vindicanda decernit; ſed, dum inferuntur, omnia quidem vitanda, repellendaque; illata verò, quæ vel caſu, vel ſpiritus ea inferentis morbo, perturbationeue illata ſunt, ignoſcenda omnia; præſertim, ſi qui ea intulit, intuliſſe doleat, triſteturque; ibi nimirum, vbi quæ illata ſunt mala, non vt in vilem, abiectumque, & contemptū omninò illata ſunt, nullaque in poſterum alia illatum iri ſit ſuſpitio; at non quæ ſpiritus vitio, & ſpiritus prauitate, malignitateque. Erranti ſcilicet, peccantique, & ſe peccaſſe dolenti ſpiritui ignoſcendum omninò, at nequaquam malefico, noxioque natura: ſed puniendus; & inſanabilis, perditæque ſpei ſi ſit, perdendus etiam, ſi liceat. Siquidem boni à prauorum iniurijs, violentiaque defendendi prorſus, ſeruandique ſunt. Quæ verò tanti vitam, & externa bona, malaque extimat intelligens, vt illius amittendæ periculum ne ſubeat ſpiritus iniurias quaſuis, & quæuis ei mala ſuſtinenda decernat; & quibusuis accedentibus bonis præ letitia geſtit, & veluti exultat; maliſque ingruentibus, imminentibusue quibusuis vehementer triſtatur, & deijcitur; tum & quæ mala nulla, nullasq; ferendas eſſe iniurias, ſed omnes, & periculo quouis propulſandas, puniendasque, & nullo rerum ſucceſſu ſpiritum commendum ſtatuit, vitium vtraque; & illa quidem Timiditas, hæc verò Audacia dicitur. Et ſpiritus illa eſt maximè puſilli, maximèque languidi, parùm omninò ſibi confidentis; hæc verò furentis, tumidique, & qui nimis ſibi arroget, confidatque. Non mali ſcilicet cuiusuis, ſed eius modò repellendi gratia ſpiritui mors appetenda eſt; quod ſi patiatur, vel verè occidat, vel, quo dictū eſt modo, corrumpatur: cætera reijcienda quidem omnia; at non ſummis certè, manifeſtiſque

Ii peri-

periculis. Non temerè omninò morti exponendus est spiritus; eoq; minus purus qui est, generosusque; & nequaquã nullus rerum successus spiritui sentiendus. Esto enim, à bonis accedentibus quibusuis non propterea lasciuiendum ei, exultandumq. sit; nec malis etiam ingruentibus quibusuis frangendus, deijciendusque sit spiritus; quæ nimirum si fiant, maximè (vt dictum est) pusillus, & languidus, nihil omnino proprijs, & internis, sed externis modò bonis confidens appareat; & malo etiam afficiatur spiritus nimis contractus, diffususue: at peccet omninò, si rebus auctus, quæ sui ipsius conseruationi bonæ, commodæque sunt, nihil propterea gaudeat; & se exhilarandi occasionem habens nihil exhilaretur. Et qui maximis opprimitur malis, & quę proximam minentur corruptionem, si nihil iis tristetur, stupidus is fortè, furiosusue magis, quàm fortis, videri queat.

DE IVSTITIA, ET VITIIS EI OPPOSITIS. Cap. XII.

T verò, quòd (vt dictũ est) singuli per se homines, & à reliquis seorsim si degant, si quidem viuere queant, nec securam certè, nec cõmodam viuant vitam, sed boni à prauis assiduè diuexentur, perdanturque; nec quæ ad vitæ vsum necessaria sunt, sibi singuli cõparare queant, sciantq. omnes, longè plurima, longèq; diuersissimis comparanda modis, at quæ, si singula singulis conficienda sint, & rectè, & tanta à singulis conficiantur, quanta aliis etiã multis satis sint; quibus igitur mutuò permumutatis, quæ ad vitæ conseruationem, commoditatemq. necessaria sunt, reliqua adsint omnia: proindeq. in vnum agendi fuimus; vt è multis in vnum coactis, veluti vnum compositum animal, multis, diuersisq. sui partibus earum laboranti cuiuis reliquis assiduè opem ferret, & quæcumq. ad vitam commodè degendam opus sunt cõficere posset; singulis non se ipsas modò, sed alias etiam tutantibus omnes, & nõ in proprium modò, sed in aliorum etiam omnium vsum laborãtibus, propriumq. opus conficientibus; eo propemodum pacto, quo & animalium partes singulę reliquarum salutem procurant, & reliquis omnibus proprium laborem, propriumq. opus communicant. Itaque quòd nequaquam sibi ipsis coeant vnquam homines, quin quàm longissimè mutuò se se aufugiant, vitentque, nisi singuli ab aliorum iniuriis tuti, securique sint: vtiq. quæ intelligens nulli ab aliis malum vllum, vllumue inferendum esse incommodum, sed singulos iis contentos esse oportere rebus, quas sibi singuli parارint, & aliena inuadentes improbandos, puniendosq. etiam, si liceat, statuit; virtus quæ Iustitia dicitur; & si non sublimis, generosique spiritus, & qui aliis propria communicet bona, at puri certè, neq. ignobilis; qui nimirum modò ne alii malo vllo afficiantur, nihil aliorum odium, nihil etiam suorum, propriumue commodum curat. Quæ contra sibi ipsi, aliisue aliena rapiendi licentiam permittit, vitium quod Iniustitia dicitur; & spiritus multò, quàm luporum, Leonumque, & Tigrium est peioris, malignioris que. Nam si aliorum malo illi viuunt, at naturam secuti id faciunt; & nequaquam cognatis, similibusq., quæ sibi ipsis ij compararunt, eripere videntur, aut in in præsentem modò necessitatem. Vilissimus certè, maximèq. malignus spiritus; qui vel sibi ipsi victum parare impotens, vel nunquam satis paratum existimans aliorum incommodis, ac malis ali, vel etiam luxuriari velit. Fortè & quæ, ne vllo quispiam incommodo afficiatur, aut ne quid aliorum imminuantur opes, alios quot, & quosuis perdendos decernit intelligens, vitium, & ipsa; & quæ (quòd nullis hominum miserijs, malis nullis se flecti sinat) Rigiditas dici queat. Veluti & quæ leges omnes perpetuò obseruandas, & iuxta eas perpetuò sententias ferendas decernit: quæ scilicet (quòd res, quarum diuersissimæ sunt conditiones, plurimisque inter se circunstan-

tijs differunt, quæ omninò diuerso modo, diuersaq. tractandæ essent ratione; vno, eodemq. omnes modo diiudicant, decernuntque) bonæ omnes perpetuò videri non possunt, nec sunt omninò perpetuò bonæ omnes; nisi æquitas, Iustitia nimirum, at non legalis, scriptaque, sed vera, supremaque, & quæ scriptam, legalemq; iustitiam, vel quæ eædem videntur operationes, si eas diuersæ circumstent conditiones, diuersa diiudicandas ratione admoneat. Quoniam enim nō humani modò generis seruator Deus opt. max. sed Natura etiam ipsa singulorum hominum salutem omnibus curæ esse, & aliorum necessitatibus, ac malis occurrendum statuit; eaq; omninò erga alios operanda esse singulis, quæ erga se ipsos ab aliis operari velint, admonet, præcipitq.: vtiq; qui præsertim non sua culpa, nec ob ignauiam omninò, prauitatemque, sed vel aliorum violentia, vel rerum successibus, quibus obnoxii omnes sumus, nisi aliorum ijopibus subleuentur, misere pereant, nisi non propriis eos tantùm, sed aliorum etiã facultatibus seruandos decernamus; non Dei modò pręceptis, sed ipsi etiam repugnęmus naturæ; & iniusti omninò simus, hominumque societatem dissoluamus.

DE VERITATE, ET MENDACIO. Cap. XIII.

ET quia nequaquam homines sibi ipsis coeant vnquam, nec secum ipsis colloquantur, aut eorum, quæ vel publicum, vel priuatum spectant cōmodum, tractent quicquam; si singulorum dictis fides nulla haberi possit: vtique intelligens, quæ ea, quæ enuncianda sunt, ostendendaque, qualia sunt enuncianda, ostendēdaque, & promissa quæ sunt seruanda, quæ omninò reliquos nec dictis, nec factis decipiendos, sed & internum spiritus sensum, internasq; etiam res, cuiusmodi sunt, patefaciendas decernit; virtus, quæ Veritas dicitur; & spiritus est summè nobilis, generosique, qui omninò nihil nisi sui ipsius puritatem magnifaciat. Nam propriam esse humani spiritus veritatem, & à mendacio impurari eum, fœdarique inde liquidò patet; quòd intrepidè verax maximè sibi ipsi placet, maximeque afficitur spiritus voluptate; mentiens verò, qui in vulpinum penitus non sit actus, vehemens in se ipsum indignatur, vehementerque tristatur: vt qui, ne mentiatur, cuiusuis gratiã, & bona etiam quæuis despicit, auersaturq; ne ille (quod diximus) summè se nobilem, generosumq. declaret. At quæ intelligens non entia, vt entia, & entia, vt non entia, vel alia quàm sunt, & promissa quæ sunt non seruanda decernit; vitium, quod Mendatium dicitur; & maximè id vilis, abiectique spiritus; & qui nihil sibi ipsi, proprijsque confidat viribus. Manifestè enim propterea mentitur; quòd non alia ratione hominum gratiam, quæq; alia appetit, adipisci posse confidit. Infelix, qui, vt quæ parui omninò æstimanda sunt, consequatur, non modò quæ vulpium sunt operari, sed veluti non ens fieri nil reformidat. Vitiũ etiam fortè, quæ, nè quid quale non est enunciandum decernat, & se ipsam, & suos omnes immeritò; & bonos etiam quosuis à prauis hominibus perditos velit. Quoniam enim nostra, nostrorumque, & hominũ omninò omnium salus maximè nobis expetenda est; & quouis etiam periculo, & malo interdum quouis procuranda: si, vt nos, nostrique, aut alij etiam quiuis à prauorum hominum violentia liberentur, aliquid, non quale est, enuntiandum sit, enuntiandum decernat, enuntietque spiritus, nequaquam impurari, corrumpiq; videtur; veluti qui mala inferentes, atq; hostes eiusmodi decipiunt artibus. Prauorum omninò, potentiorumq. hominum violentiã quin operationibus, à quibus humani generis societas non dissoluatur, reijcere non liceat, intueri non licet. Id porrò vitium, quia & ipsum perrarum est, nomine (vt videtur) vacat. At Superstitio fortè non valde improprio nomine appellari queat; vel in quibus veritas ipsa obseruari, colique nolit, obseruans eam, colensque.

VIRTVTEM, QVAE HOMINVM FAMILIARITATEM, CONVICTUMQUE, & beneuolentiam procurat, Humanitatem dici; & in Beneficentiam, Gratitudinem, Aequabilitatem, Hilaritatemque, & Mansuetudinem diuidi posse. Cap. XIIII.

QVONIAM verò (vt dictum est) non ij satis spiritui sunt, quibus esse res commutet, externorumq; violentiam repellat; sed ijs amplius opus habet, quibus propria ipsius, suorumq; salus curæ sit, & quibus cum familiariter viuat; quorum omninò opera, atq; ope, & consilio in singulis priuatis necessitatibus subleuetur; & quorũ præsentia, colloquijsq; à molestijs, quibus assiduè opprimitur, auocatus, & ad iucunda actus multò securiorem, multòq. commodiorem, iucundioremq. degat vitã; proindeq. eæ amplius ei operandæ operationes sunt, quibus homines sibi deuinciat, & beneuolos faciat, & ad familiaritatem alliciat; eæ nimirum, quæ qua ope alij indigẽt, ea illos adiuuent, & accepta benefitia referant, vel referendi voluntatẽ ostendant; & quæ celsos, sublimesq. alios statuãt, vel nihil certè deprimant; & ad hilaritatem, lętitiamq. inuitent; tum & ea, quæ perpetuam, constantemq; beneuolentiã, mansuetudinemque polliceantur; quæ omninò aliorum conseruationem procurent, vel conseruari eos aptos ostendant: vtiq; quę intelligens qua oportet mensura amicos adiuuandos, vel remunerandos, & honorandos; tum & exhilarandos, eorumque errores, & peccata etiam, qua oportet, lenitate ferenda decernit; virtus, quæ (quòd hominum offensionem vitat; quin, quòd homines adiuuat, oblectatque, & amari ab ijs appetit, procuratque; quòd omninò, quibus homines gaudent, lætique sunt, eas operandas operationes statuit) nõ immeritò in vniuersum Humanitas appellari possit. At verò, quòd multis id, diuersisque agendum sit operationibus, in multas diuidi queat; & in Beneficentiam omninò, Gratitudinem, Aequabilitatem, Hilaritatemque, & Mãsuetudinem. Siquidem ijs pręcipuè operationibus, moribusq. hominum beneuolentia, familiaritasq; comparatur. Nam qui aliorum necessitatibus semper pręstò adsunt, & quam possunt alijs opem semper ferunt; & qui, à quibus benefactum sibi est, iis & ipsi (vbi licet) benefaciunt, benefaciendi certè cupidi apparent; tum & qui nulla in re plus sibi boni, commodisque, & honoris, quàm aliis tribuit; & qui aliorum gratia paratum se facere ostendit, quæ sui ipsius gratia ab aliis fieri velit; & hilaris, festiuusque qui est, proindeque alios ad hilaritatem inuitat, atque allicit; & qui non nisi iusta de causa amicis errantibus, peccantibusque, & non grauissimè indignatur, seseque placabilem præstat: carus aliis is fit, & gratus, & libenter cum eo alii degant omnes. Age itaque earum singularum, tum & vitiorum, quæ opponi eis videntur, ingenium, munusque separatim intueamur.

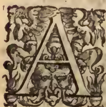
DE BENEFICENTIA, VITIISQVE EI OPPOSITIS. Cap. XV.

BENEFICENTIA (quod nomen ipsum declarat) intelligẽs est, quæ aliis benefaciendum decernit, at non temerè id, nullaq. mensura, & delectu nullo; sed quę cuiuis quidem, vbi non magno proprio ipsius incõmodo, maloue facere id licet; at amicis, bonisque, iis omninò, quorum salus, bonaq. curæ esse nobis debẽt, & à quibus paria nobis polliceri possumus, labore, molestiaq., & damno etiam quouis, si quod illis cõfertur bonum, malum, quod nos excipit, exuperet; si. s. amplius illi conseruentur, quàm nos corrũpamur. Quin & iis, à quibus bonum nullum sperare licet, benefaciendum omninò est. Nec verò propterea tãtùm, quòd noster id pręcipit seruator; sed quòd aliis benefacientes operationem operamur, quæ humani spũs, & puri eius, generosiq;

rosiq; maximè propria est. Itaq; & benefacientes, & benefactorũ memores summè nobis placemus, & alijs præstantiores nobis videmur, & sumus oĩnò; non nos tantùm, sed alios etiam seruare apti, & seruantes omninò alios. Differt porrò à Liberalitate, & Fortitudine Beneficentia; quòd Liberalitas vnas modò opes, vnãq; Fortitudo securitatem alijs præstat, Beneficentia verò bona omnia. Intelligẽs autem hominum nullis, ac ne amicis quidem, cognatisque, vel minus, quàm oportet, benefaciendúm decernens, vitium; & quod, vel si nullo alios afficiat malo, at Beneficentiæ opposita, & benefacere pigrescens, prohibensque, Maleficentia dici potest, & est omninò Maleficentia. Malo enim alios afficit, qui benefacere cum possit, torpet, aut etiam auersatur. Et huiusmodi, qui est spiritus, maleficus sit oportet: neq; enim benefacere cesset, nolitue, nisi libens malefaciat. Et spiritus est non maximè modò impuri, sed summè etiã vilis. Propterea enim alijs malum optat; quòd proprijs bonis alijs conseruari aptior, fieri desperans, aliorum id malis procurat. Vitium etiam fortè & intelligens, quæ cuiuis beneficium quouis conferendum decernit; & vel alienis, prauisque, & indignis bene vt faciat, nihil sibi ipsi, suisque incommodare, & malefacere etiam veretur. Siquidem qui temere cuiuis benefacit, is, quibus oportet, benefaciendi modum sibi præripit. Nam si nostro (vt diximus) incommodo, maloq; etiam, at non omnibus, nec quouis conferendum est beneficium. Quoniam verò perrarum id vitium est, nomine (vt videtur) vacat. Spiritus certè est non praue modò dijudicantis, sed pusilli etiam. Propterea enim fòrtè cuiuis benefacere appetit, & proprium omninò aliorum quorumuis bono posthabendum decernit; quòd nihil sibi ipsi confidens, quibusuis modis aliorum præsidium sibi comparandum statuit; & alios omninò omnes pauẽs, timensq. cuiusuis offensionem æquè, ac sui ipsius propriam reformidet corruptionẽ.

DE GRATITVDINE, VITIISQVE EI OPPOSITIS. Cap. XVI.

AT verò, quòd à quibus benefactum nobis est, nisi ipsi itidem (vbi licet) illis benefaciamus, & id dum non liceat amemus saltem eos, & quibus possumus modis exsolamus omnibus, nihil amplius benefaciant vllis: esto enim, qui verè beneficus est spiritus, nullius is mercedis, nec gloriæ etiam gratia benefaciat; at amari tamen ab ijs, quibus benefecit, vult, maximèq; nisi ametur indignetur oportet; nam maximè contemni, maximèq; vilis haberi videtur, cuius vel benefacientis ratio nulla habeatur: tum præterea, quòd summè prauis, summèque maleficis, ijs omninò à se benefactum videt, qui malis digni sunt omnibus; quid enim alios ament, aut alios adiuuent, qui ne ijs quidem, à quibus benefactũ sibi est, bene velint? talibus itaque, qui sæpius benefecit, quia homines omnes ingenio eodem præditos existimat, nullis amplius benefacere velit: quia (inquam) nisi ijs, à quibus benefactum est, gratia habeatur, ac referatur etiam (vbi licet) pereat omninò Beneficentia; & mutua ope homines destituti, si quidem conseruari queant, longè certè conseruentur ægerrimè: vtique ea intelligens, quæ rectè illud fieri decernit, virtus & ipsa, quæ Gratitudo dicitur. Rectè porrò decernat, si, à quibus benefactum est, quouis incommodo, & malo etiam quouis paria, ac maiora etiam, si liceat, referenda statuat; itaque vel propriam salutem in eius bonum proijcere parata sit, cuius ope seruatum se sentiat; incommoda omninò, malaq; omnia subeunda, sustinendaque decernat, vt quibus ab alijs affecta est bonis, ea, & maiora etiam (si liceat) eis retribuat, proindeque nihil illis ignobilior, deteriorue appareat; & illud si numquam liceat, ijs acceptis bonis, quæ referri prorsus, aut ab ipsa certè non possint, at benefactores perpetuò amet, &

quibus poteſt excolat modis; nunquam certè (quod hominum vulgus facit) vt præſtantiores, ſuperioresq; odio habeat, & perditos etiam velit. Neq; enim opibus, potentiaque, quibus præſertim non ſua caret culpa, ſed vna ſui puritate exuperari ſpiritui dolendum eſt. Itaq. nihilò, quàm Beneficentia, minus puri, minusq; nobilis ſpiritus Gratitudo eſt. Ingratitudo è contra, nec gratiam refert, potens ëam referre; & à quibus benefactum ſibi eſt, vt præſtantiores odit, auerſaturque, & perditos etiam vult. Et ſpiritus eſt maximè vilis, qui, ne ſe bonis vllis priuet, deterior eſſe, & videri etiam nihil reformidat; maximèq. maligni, qui neque ijs, à quibus ſibi benefactũ eſt, benefacere velit; & ſuperbi ſimul, qui præſtantiores, & à quibus benefactum ſibi eſt, amare, colereq; non ſuſtinet; dignus omninò, qui hominibus, & Deo etiam ipſi inuiſus, odioſusq. fit; & Deo omninò ipſi inuiſus odioſusque, qui, quantum in ipſo eſt, quam ille virtutem maximè exercendam præcipit, quamq; exercendi nullum facit finem, aufert, interemitque. Quin & intelligens, quæ quouis accepto bono obſequia quæuis præſtanda, & incommoda, malaq. etiam quæuis ſuſtinenda decernit, vitium fortè & ipſa. Siquidem acceptorum beneficiorum magnitudo perpetuò veluti metienda eſt, & vel magno incommodo, ac malo paria, & maiora etiam referenda; at nequaquam illorum moles immenſum quid exuperanda, vbi magno ſpiritus malo id fiat; nunquam omninò temerè, nullaq. vrgente neceſſitate, ipſa ſpiritus ſalus, vel bona, ſine quibus ægrè ſeruetur, proijcienda, magnisq. periculis exponenda ſunt; ſed ibi tantùm, vbi id ne fiat, ea ſpiritui operanda, patiendaq. ſint, quæ eius naturæ minimè congruant, & quæ operans, patiensue, vel penitus corrumpatur, vel in ignobiliorem agatur, deterior omninò fiat. Itaq; (quod diximus) vel gratiam referens ſpiritus menſura quadam vtatur neceſſe eſt: eaq; cum acceptorum beneficiorum, tum & rerum, quibus referenda eſt, magnitudo ſit oportet. Et (quod dictum etiam eſt) cũ cumulo omninò reddenda eſt; at qui certè beneficiorum ipſam molem non exuperet.

DE AEQVABILITATE, ET VITIIS EI OPPOSITIS.
Cap. XVII.

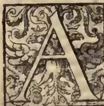
INTELLIGENS itidem, quæ nullum ab alijs commodum, nullamque operam, & honores nullos ſibi tribui velit, appetatue, quos ipſa alijs, quibus non magnum quid præſtantior ſit, tribuendos nõ ſtatuat; quin quæ vel longè opibus, virtuteq. ſuperior, at in quotidiano conuictu ſuperioritatis omnis, omnisq; oblita præſtantiæ, nihil alijs ſupereminere velit, virtus & ipſa; & quæ, quòd non ampliora, quàm aliis, ſed æqualia ſpiritui appetat bona, nõ incommodè fortè Aequabilitas dici queat. Et ſpiritus ea eſt benè magni, & qui non propterea ſe magnifaciat, nec in eo omninò gloriandum ſibi exiſtimet, quòd maióribus, quàm ipſe alios afficit, ab iis honoribus afficiatur; ſed quòd verè præſtantior aliis eſt, puriorque. Πλεονεξία verò (liceat enim aliena voce vitium Aequabilitati oppoſitum appellare, quãdo ea nos carere videmur) intelligens eſt ea ſibi ab aliis cõmoda, operamque, & honores arrogans, quos ipſa vel nihil etiam deterioribus tribuere minimè dignetur; & quæ aliis vel familiari in conuictu, congreſſuque ſuperiorem ſe facere velit, procuretque; alios omninò vt inferiores tractet. Et ſpiritus eſt, qui propriis bonis parum confidat, parumque in propria præſtantia conquieſcat: neq. enim, ſi talis non ſit, aliorum opera con ſeruari, & nobilis fieri velit. Quæ verò intelligens nimia obſequia, nimioſq. aliis honores decernit, Adulatio dici poteſt. Et ſpiritus eſt maximè vilis, maximèq; abiecti: qui nimium vt aliorum ſibi gratiam conciliet, nihil eorum bona dictis, factiſq; plus iuſto extollere, nihilque ſe ſe illis canum ritu ſubiicere, nihil etiam mentiri, amicosque homines decipere vereatur.

DE HILARITATE, ET VITIIS EI OPPOSITIS. Cap. XVIII.

Intelligens verò, quæ in ijs quæ adsunt, & quæ euentura etiam sunt acquiescēdum decernit, & præsenti rerum statu contenta, nec valdè de futuro sollicita est, anxiaque, virtus & ipsa, quæ Hilaritas dici potest. Et spiritus est cum rectè intelligentis, tum magni, purique, & nitidi: qui nimirum rerum euentu, quarum ipse cursum, naturamq. immutare, flectereue minimè queat, tristari nolit; & qui quibusuis oppressus malis, seruari non desperet; & cuius portio nulla, præsertim quę in cerebri ventriculis inhabitet (cuius cum reliqui affectus, passionesq. omnes, tum verò Hilaritas est, Tristitiaque, & ad quam fuligines efferri videntur) nihil ab ijs turbata, deterritaq. vnquam, nihil ad eas exuperandas, explodendasque se se colligat, aliasue ad opem ferendam conuocet; nihil certè (quod maximè est spiritui graue, & molestum, & quod vbi agit tristari videtur) in seipsum conspissetur, contrahaturque vnquam; sed in propria tenuitate, propriaq. perpetuò gaudeat puritate; quin molestia nulla vnquam, nulloque oppressus malo, & nullis intentus laboriosis operationibus, libens perpetuò lasciuiat, ioceturque; explicet nimirum se se, effundatque, & blandis quibus licet motibus, commoueatur. Intelligens contra, quæ nunquam in præsentibus bonis acquiescit, perpetuòq. de futuris sollicita est, anxiaque, vitium & ipsa, quod Tristitia dici potest. Et spiritus est haud rectè ratiocinantis, & impuri omninò, pusillique: qui nimirum rerum euentu torqueatur, quarum successus in sua nō est potestate; quiq. perpetuò sibi ipsi timeat, perpetuòq. immistas fuligines exhorreat, paueatque; & in his amoliendis perpetuò intentus, perpetuò se se contrahat, remittat certè nunquam, nullisq. se se unquā obiectet iocis. At & quæ intelligens spiritum numquam contrahi velit, & id ne fiat, vel quibus maximè spiritus conseruetur, perficiaturue negligenda; & vel ea tractanti, & malis quibusuis incidentibus lasciuiendum, iocandumque, vitam omninò omnem in iis operationibus exigendam decernat, quas operans spiritus diffunditur, exhilaraturque; vitium & ipsa, quod Scurulitas dici queat. Remittendus enim, exhilarandusq. est spiritus; at ibi certè, vbi eorū, quæ ad eius conseruationem, perfectionemue pertinent, nihil tractandum est; vel vbi diu contractus, diuq; diuexatus, exhilarari, diffundique opus habet. Nā si malis quidem nullis succumbendum, lugendumque, non certè iocandum in iis, ridendūque est. Et spiritus id vitium est tenuis fortè, & qui immixtas fuligines exhorreat, proindeque cum iis confligari auersetur.

DE MANSVETVDINE, ET VITIIS EI OPPOSITIS. Cap. XVIIII.

At quæ nihil amicis parum obsequentibus, vel etiam offendentibus, multòq. peccantibus, errantibusq. minus irascendū decernit intelligens; virtus & ipsa, & Mansuetudo dici potest. Et spiritus est summè puri, nobilisque: qui nimirum non propterea non indignatur, quòd amari se, colique indignum existimet, vel quòd illorum peccata ipsum lateant; sed quòd amicorum vel in ipsum peccantium, ipsum veluti miseret: beatus, qui sola sui puritate contentus nihil aliorum erroribus, peccatisq. torquetur; & quem qui offendere, summè ament, colantq. necesse est. Quæ cōtra intelligens vel amicorum hominum peccata, erroresque etiam, & cessationes non ferendas,

ferendas, ac (si liceat) puniendas etiam decernit; vitium, quod Iracundia dicitur. Et spiritus est impuri, ignobilisque, at qui puritatem affectet, nobilitatemque; nec verã tamen, existentemque, sed apparentem modò; non esse nimirum, fieriue, sed videri tantùm purus appetat, procuretque. Nam si verè purus sit; proindeq. eius puritas nihil ab aliorum cultu, obsequioque pendeat: nequaquam quibus purus non videtur, vel etiã vt impurus negligitur, grauiter ijs irascatur, nullo, aut permodico ab ijs bono spoliatus. At quia non esse, sed videri tantùm appetit; propterea non excultus summè indignatur, quòd propria puritate, propriaq. nobilitate spoliari ab ijs videtur, & impuratur omninò ab ijs, ignobilisq. fit; ibi impuratus, ignobilisq. factus, vbi tantùm purus erat, nobilisque. Miser, qui totus ab alijs pendet, & quem aliorum errores torquent, diuexantque. Quin & intelligens, quæ quibusuis ab aliis modis spiritus offendatur, nihil illis succensendum decernit, nec verò quòd illorum peccatis se offendi non patiatur, sed quòd offensum se nihil percipit, vitium & ipsa; quod & ipsum, quia perrarum est, nomine (vt videtur) vacat; at Stupiditas dici queat. Stupidi enim omninò est spiritus.

DE BENIGNITATE, ET VITIIS EI OPPOSITIS. Cap. XX.

AT verò, quoniam non cognatorum modò, amicorumq., sed ciuium itidem, & conterraneorum, & hominum propemodũ oĩum bona, malaq. omnia ad singulos pertinent; & singulis cõmoda, incommodaue fieri, & quæ alijs euenere singulis euenire possunt; & manifestè aliorum bonis, ac malis perpetuò cõmouetur spiritus; & vtrisq;, nimia vbi apparẽt, plerumq; vehemẽter tristatur, est verò vbi & gaudet: vtiq; & intellegens, quæ huiusmodi affectus rectè moderatur, dirigitq., virtus & ipsa; & quę Benignitas dici queat. Quę nimirum, si, quod Benignitas propriè dicta, nõ operatur, nõ proprias scilicet alijs opes communicat; at quibus ipsa benefacere non potest, ijs ab alijs benefieri appetit, & benefactum esse, aliorum oĩnò bonis gaudet. Rectè porrò quẽ diximus appetitum intelligens moderatur; si ijs cognatorum quidem, amicorũque, & ciuium amplius, at hominum etiã omnium bonis gaudendum decernat, quæ si alijs bona, cõmodaq; non sint, at nullũ certè alijs malum, nullumq; afferant incõmodum; & quibus, qui donati sunt, indigni non sint, forte & si dignioribus tribui nõ possint. Quoniam enim bona quædam nõ omnibus, nec verò multis tribui possunt; proindeq; indignis ea collata, dignis adempta videtur; vtiq; illorũ bonis Benignitas gaudere non potest; quæ scilicet bona omnibus quidem, at dignioribus certè, & quorum bona reliquis commodiora sint, ampliora appetat. Rectè etiam, si ijs prauorum bonis, quibus illi aucti mali aliis, incommodiq; esse possint, non modò non guadendũ sed tristandum etiam statuat: non quidem quòd malum illis, sed quòd aliis oĩbus, probis præsertim, bona, & salus expetenda est. Itaq; quorum opes, potentiaq; aliis mala est, incommodaque; eos si quidem non penitùs perdi, at nullis certè opibus, nullaq; donari potentia optandum, fortè & procurandum etiam est. Quin nullis fortè illorũ malis tristandum; quæ scilicet bonis commoda sint, bonaque. Adhuc & si cognatorũ quidem, amicorumque, & proborum amplius, at hominum prorsus omnium, à quibus imminet malum, malis, ac miseriis tristandum statuat. Nec verò propterea tantùm, quòd illorum omnium mala, miseriæq; nobis etiam mala, incomodaq; sunt; sed quòd ijsdem & nos obnoxios esse intelligimus. Intelligens contra, quæ quorumuis bonis quibusvis tristandum, malis gaudendum, nec vllis omninò aliorum miseriis spiritum commouẽdum decernit; vitium, & quod Benignitati oppositum, & hominũ

gaudens

gaudens malis, Malignitas dici potest. Et spiritus est (vt videtur) impuri, ac vilis, & qui parum sibi ipsi confidat, parumq; rerum naturam intelligat. Propterea enim aliorum bonis tristatur, quòd iis se donatum non sentit, nec donari posse sperat; itaq; in illorum bonis propria intuetur mala. Et propterea bonorum malis, infortuniisq; gaudet, & nullis prorsus hominum quorūuis miseriis commouetur; quòd qua ipse puritate, & quibus ipse priuatus est bonis, alios itidem quauis ratione priuari appetit, & priuatos esse gaudet; quam scilicet puritatem, seseq. conseruandi facultatem nec fortitus est, nec sortiri sperat, eam aliis omnibus adimi appetit, & adēptam esse gaudet. Et propterea aliorum miseriis nihil commouetur; quòd humanarum rerum instabilitatem non intelligit. At & quæ quorumuis quibusuis gaudet bonis, & quorumuis quibusvis tristatur malis, & hominum miseriis quibusvis luget intelligens, vitium & ipsa; quod, quoniam perraris inest, nomine caret, ac Mollities fortè dici queat; quæ nimirum spiritus esse videtur veluti mollis, flexibilisque. Quoniam enim hominibus (vt dictum est) omnibus bona appetenda spiritui sunt; & hominum omnium bonis gaudendum: vtiq; prauorum, noxiorumque, eorum omninò, qui malum aliis assiduè moliuntur, & quorum bona mala aliis sunt, incommodaque, bonis gaudēdum non est, sed tristandum potius. Et hominum malis, quorum fortunæ nihil, aut insensile quid nos contingunt, qui valdè tristatur, libens is miser est, libensque corrumpitur. Quorumuis scilicet hominum malis commouendus est spiritus, vt cui quorumuis salus commoda sit, bonaque; at moderatè tamen, vbi nostra tristitia nihil aliis bona est; eatenus scilicet, quatenus vel nullo, vel paruo spiritus malo afficiatur. Quid enim aliorum nos affligamur malis, vbi nihil propterea leuiora illa fiant?

DE AEMVLATIONE, ET VITIIS EI OPPOSITIS. Cap. XXI.

ET quoniam non propterea tantùm aliorum bonis, præstantiaq; lætatur, tristaturue spiritus, quòd (vt dictum est) ad alios omnes aliorum singulorum fortunæ pertinēt; sed & amplius fortè, quòd aliena ad propria confert bona; & ampliora illa intuitus, quòd in illorum excessu, propriorum intuetur defectum, tristatur plerumque, atque indignatur; & illis donari qui sunt, odio eos habet, perditosque vult; est & vbi eorum quidem bonis donari & ipse, & similis iis, vel præstantior etiam fieri appetat, procurandumque statuat, nullo eos propterea odio prosequens, quin amans eos, colensque: vtique & quæ huiusmodi affectum moderatur, dirigitq. intelligens, virtus & ipsa sit, & quæ Aemulatio dici queat. Rectè porrò dirigat, si quorumuis bona quæuis appetenda, procurandaque, at nullo propterea odio, qui ea sortiti sunt, prosequendos decernat. Neq. enim quæ externis etiam bonis ab aliis exuperari non sustinet, si nullo, aut modico sui ipsius incommodo, nulloq. aliorū malo procurandum illud decernat intelligens, damnem eam vnquam, incusemque: prauam omninò, vitiumque, quin bonam, laudandamque, & virtutem eam statuam. At bona, quæ in aliis intuetur, quæuis spiritui comparanda decernens Aemulatio, multò certè diligentius propria quæ sunt, & quæ proximius illius substantiam conseruant, perficiuntque; & iis modò si exuperetur, tristetur spiritus, indigneturque. Nec verò in eos, à quibus exuperari se intelligit (quid enim eos oderit, perditosque velit, aut irascatur omninò iis, quibus similis fieri appetit, procuratque?) sed vel sibi ipsi, sua si culpa illa donatus non est, vel aliis, si aliorum id factum sit vitio. Et spūs (vt videtur) nobilis, strenuique Aemulatio est: qui scilicet quæ in aliis bona intuetur, sibi itidē ea omnia deberi intelligit; & sibi omnia vt comparet, nullo scilicet vnquam deterior vt sit, labores nullos, nullasque molestias auersatur, nulla etiam declinat pericula;

ricula; & quas se ipso præstantiores intelligit, non modò nihil eos odit, nullumq; ijs optat malum, sed amat etiam, ac colit, & eorum salutē appetit, procuratque; in quibus nimirum quæ magni æstimat, & quæ se quoq; adepturum sperat, propria nimirū intueri videtur bona. Quæ contra intelligens aliena quidem bona appetit; at quia ea sibi comparare pigrescit, seu desperat etiam, propterea, qui ijs donati sunt, veluti suę prauitatis testes, ostensoresq. odio habendos, malaqueijs omnia desideranda decernit, vitium omninò, quod Inuidia dicitur. Quid enim odio ij habendi, qui, quin & nos ipsi eorum bona nobis comparemus, nullum nobis impedimentum, quin opem quampiam afferunt, modum, quo ea ipsi adepti sunt, nobis ostendentes? Et spiritus illud est ignaui, prauique: qui scilicet, quam in alijs intuetur, magniq. æstimat prę stantiam, eam sibi ipsi comparandam non statuit, procuratque; & qui perditos velit quos bonos, & præstantes videt, & à quibus nec passus est, nec vllum timet malum. Sui scilicet ipsius conseruatio, & se se conseruandi facultas, & puritas amplius maximè est spiritui appetenda, procurandaque; & summa perpetuò vi spiritui enitendum, ne alius quispiam illarum altera ampliore donatus sit; eam nimirum ad se ipsum conseruandum aptitudinem, eamq; vt adipiscatur puritatem, quibus maximis humanus spiritus donari potest, esto & indignandum ei sit, tristandumq; id si consequi non liceat, at non propterea odio ij habendi, qui ampliores illas nacti sunt. Neq; enim si in illorum veluti valetudine, ac puritate nostros morbos, nostramq; impuritatem intuemur; illi, vt morbosi, corruptioniq. obnoxij, & impuri simus, in causa sunt. Vitium itidem, & quæ bonis quibusuis in alijs conspectis, nihil ea spiritui procuranda, affectandaque, ac nè appetenda quidem decernit intelligens, proindeq; ad nullos spiritū excitat motus. Et spiritus est maximè abiecti, maximèq; vilis, & peioris fortè, quàm cuius Inuidia est. Ignauus enim ille quidem; at non penitus certè degener; qui nimirum, quæ in alijs intuetur bona, appetit ea & ipse; ijsq; se donatum non esse indignatur, summaq. afficitur molestia; quæ igitur sibi etiam conuenire, deberiq. existimat: qui verò nihil illa appetit; nihil prorsus ad se ipsum illa pertinere, & ad illa consequēda natum se, aptumue non sentit. Siquidē id est spiritus ingenium, vt quæ quàm longissimè eius vires, conditionemq. exuperent, nihil ea tentet, ac ne appetat quidem; illisq. non donatus nihil tristetur, mœreatue, aut indignetur; ea omninò modò appetat, procurandaq. statuat, quæ consequi sperat, confiditque; & ijs modò frustratus indignetur, tristeturque. Itaq; qui nullis aliorum bonis commouetur, nihilq; ea appetit, & nihil procuranda decernit spiritus; summè is vilis, atq; abiectus, & pecorinus omninò sit oportet. Nec propterea bona quæuis summè expetenda, maximoq. studio comparanda decernam vnquam, eosue damnem, qui quædā ne appetunt quidem; quæ scilicet summis laboribus, summisq. comparanda sunt molestijs, & nullis interdum comparari possunt, & sine quibus optimè conseruari, perficique spiritus queat: sed eos modò, qui quæ ad spiritus conseruationem, perfectionemue maximè pertinent, & sine quibus, siquidem viuere, at non certè in propria natura, propriaque dignitate rectè conseruari queat spiritus, & quæ, nisi stertamus, nobis comparare possimus, ea nè appetimus quidem. Dictum porrò vitium nomine (vt videtur) vacat: sed, quòd spiritus est maximè abiecti, non immeritò Abiectio dici queat.

DE SVBLIMITATE, ET VITIIS EI OPPOSITIS. Cap. XXII.

ET quoniam honores nihilò penè minus, quàm sui ipsius salutem appetit spiritus; & contemptui habitus, nihilò penè minus, quàm ad interitum actus tristatur, indignaturque; & à quibus contemni se, iniuriaque affici existimat, non odio modò habet, sed maximo eos puniendi desiderio flagrat; & ni id factum sit,

ctum sit, indignus qui vita vlterius fruatur sibi ipsi videtur; itaque cum ciuibus, amicis, consanguineis, cognatis, cum ijs omninò, à quibus mutuò amari, fouericq. oportear, si quid contemni ab ijs, iniuriaue affici videmur, nihilò minus atrocia bella gerimus, quàm cum hostibus, & cum ijs, qui bonis nos omnibus, & libertate etiam, vitaque priuare procurant: vtiq; quæ huiusmodi affectum rectè moderatur, dirigitque intelligens, virtus; & quæ (quòd non humilia quæpiam, viliaque, nec reliquarũ virtutum ritu ea appetenda, procurandaque decernit, quæ spiritum in propria conseruent natura, esto & perficiant etiam; sed quæ verè cælestem, diuinumq. penè, & Deo similem, eà omninò re dignum facere procurat, quæ summa à nobis ipsi præstari potest Deo) non immeritò Sublimitas dici potest. Rectè porrò moderetur, dirigatque: primùm quidem, si honores, non vt per se bonos, & per se appetendos, procurandosq; decernat (qui nimirum nihil ipsi spiritum conseruant, nec bono vllo afficiunt) sed vt aliorum bonorum signum, inditiumque, & qui spiritum bonis, quibus conseruetur, perficiaturq; omnibus, vel eorum quopiam affluentem declarent: tum si non eos, qui opibus, potentiaque, externis nimirum bonis præstantu r. Quid enim rerũ possessione glorietur sublimis, generosusq; spiritus, quibus prauissimi affluere possũt homines, & persæpè affluunt; & quibus fortunæ plerumq; arbitrio & donamur, & spoliamur? Quæ, quam vnam se ipsum, aliosq; conseruandi facultatem spiritui præbent, nisi rectè ea vtatur spiritus, non modò nihil eum, aliosque conseruet; sed vel penitus ipsum perdat, vel deteriorem faciat; maloq. alios afficiat, ad prauas operationes, & à quibus vtrumq; illud fiat, operandas alliciens: quæ omninò malæ esse spiritui possint; nunquam certè ipsum perficiant, nobilitentque; sed eos modò, qui proprijs, atq; internis, & summis ijs spiritus bonis debentur: quæ scilicet non conseruãt modò spiritum, sed summè eum purum, vereq; cælestem faciunt; & quibus nullo fortunæ beneficio, nullisq. rerum successibus, nec ab externa omninò re vlla, sed vel cælestium entium ritu à propria sui ipsius natura, vel à sui ipsius studio, diligentiaque, à se ipso vno donari omninò potest; & quæ nullis fortunæ, hominumue iniurijs obnoxia sunt. Honores porrò appetendos, procurandosque decernens Sublimitas, qui proprijs, internisque, & summis ijs bonis præstantur; multò certè prius, multòque amplius bona ipsa appetenda, procurandaq; decernat oportet. Itaq; non virtutum reliquarum more vnos modò affectus, operationesq. vnas, sed affectus omnes, omnesq; dirigere operationes, & non particularis, vnaq; virtus, sed virtus tota, & virtutes omnes, omniumque virtutum veluti apex videri potest Sublimitas. Honores autem non vt proprium spiritus bonum, nec vt per se appetens Sublimitas nequaquam, si illis fraudetur spiritus, indignandum, tristandumq. decernat vnquam: sed honorari dignum, & sui ipsius præstantia, puritateque contentum, beatumque esse statuet; & quos honorare, quosq. obseruare, & quibus obsequi, & parere, & subditum etiam esse æquum est (seu legibus, seu illorum præstantiæ, aut beneficijs ea debeãtur) libenter & honores, & obsequia, & ministerium etiam, vbi oportet, amplioraq., quàm oportet, præstanda omnia decernat; nihil propterea spiritum vilem, obiectũque, quin nobiliorem, sublimioremq; fieri existimans; rem nimirum colentem, venerantemque, qua & ipse donatus, vel omninò donari aptus sit. Quin & iniurijs etiã acceptis minimè indignandum, nec qui eas intulere perdendos statuet Sublimitas: sed veluti hominum vulgus nec puerulos, nec ebrios, insanosque, & furiosos, aut penitus stupidos, penitusq. abiectos homines quouis illato malo, nec calcitrantes etiã asinos vlcisci, puniréq. dignetur; sic Sublimitas neminem prorsus (cui nimirum, qui iniqui sunt, prauique, furiosi omnes, stupidique, & ferini videntur: qui igitur ne feriant, cauendum; at si ferierint, minimè referiendum, sed vt peccantium, errantiũq. miserendum) & vt quàm longissimè inferiores despiciendos, quin & pro malis bona retribuẽda statuet. Nec verò metu, qui nullus sublimi spiritui inesse potest; sed quòd (vt di-

(vt dictum est) indigni videntur, in quos vires exerceat suas; & dignus ipse, qui omnibus benefaciat; & qui in ferinos iam actos spiritus humanos facere procuret. Vt si quæ à Deo habemus nostris conferre fas sit; ea omninò spiritus mansuetudo, humilitasque; quam amplexandam seruator noster præcipit, Sublimitas videri queat. Quę contra intelligens honores nullos appetendos, minus etiam procurandos decernit; & nequaquam eorum contemptu, sed quòd nihil eorum pulchritudinem intuetur; quin quòd nihil eos ipsius naturæ deberi, conuenireue intelligit: vitium, & longè fortè teterrimum; & quod aliorum omnium origo sit, & fons. Nā quæ nihil spiritus originem intuita, viuat is modò, atq; oblectetur, nihil qualis sit, qualisq; habeatur curat intelligens; non ea illum agere, ea operari, eaq; pati, quæ vel pecora ipsa agere, operari, & pati auersantur, dedignāturque, decernere vereatur. Quæ igitur maximè sublimitati opposita non immeritò Abiectio dici queat. Nam si in eo sublimitati congruere videtur; quòd & ipsa contemptus, opprobriaque, & iniurias minimè vlciscēdas, nihilq; aliorum præstantiæ inuidendum, & præstantioribus cedendum, honoresq. ijs, & obsequia præstanda decernit: at non, vt illa, quòd iniurios, iniquosq. homines despicit, vlcisciq. dedignatur; & quòd præstans ipsa, sublimisq. proprias conditiones in alijs intueri gaudet; & colit eas, amatq. in alijs; sed quòd se se quàm longissimè abesse percipit, vt illatas iniurias repellat, aliorumq. sibi præstantiam comparet, quin vt eam sibi conuenire existimet; vel labores, molestiasq., & pericula exhortens, quibus iniuriæ reijciendæ, præstantiaq. comparanda est. Et præstantiores, non vt meliores, honorat, obseruatq., sed vt robustiores, ac potentiores, ob metum omninò, proindeq. non bonos, ac sapientes, sed opulentos, & factiosos; seruorum, cañumque, & aliorum vilium animalium ritu, quæ à quibus bonum sperant, vel malum timent, lambunt, coluntque. Est igitur Abiectio (vt vel nomen declarat) spiritus maximè abiecti, maximèq vilis, & ignaui etiam maximè. Vitium etiā intelligens, quę honores quidem appetendos, at nequaquam dignum illis spiritum faciendum decernit; quos igitur vel nullis eius bonis, vel ijs præstari velit, quæ vel nullis, vel nō tantis certè, quantos sibi arrogat, honoribus digni sunt: & Superbia dici potest. Nec verò in eo modo, à sublimi differt superbus spiritus, quòd honores hic appetit quibus dignus non est, vel multò certè ampliores; sed quòd vt per se bonos, & per se expetendos, & vt verū, supremumq. bonum eos appetit; proindeq. ijs frustratus, veluti bonis omnibus spoliatus maximè indignatur; eosq; perdendos appetit, procuratque, à quibus spoliari illis videtur. Infelix, insipiensque. Neq. n. ibi excellit, ibiq. sublimis est spiritus, vbi vel in altissimo ipse positus loco ab alijs suspicitur, aliosq. ipse despicit; sed vbi verè cæli ipsius, diuinorumq. entium nactus substantiam, eorumq. operationes operatus verè cœlestis, verèq. diuinus, & qui ab omnibus suspiciatur dignus factus est, vel alijs etiā subiectus, seruiensq., & in ima quæuis deiectus. Age porrò (quod reliquum est) quæ ab Aristotele de summo hominis bono, & quæ de virtutibus; quibus illud comparandum est, nec verò quę de singularum ingenio, sed quæ de omnibus in communi tradidit, intueamur. Illud enim & magni laboris opus, & minimè necessarium videtur. Tum, si non rectè virtutis ipsius substantiam explicarit; longè ille quidem abesse videri queat, vt singularum ingenium nos rectè edocuerit.

ANIMAE OPERATIONEM IVXTA VIRTVTEM SVPREMVM hominis Bonum Aristoteli positam; & perperam id factum esse. Cap. XXIII.

1 Ethicorum.

" QVONIAM (inquit Aristoteles) omnis cognitio, omnisq. electio bonum
" quid spectat, quodnam bonum sit, quod ciuilis ratio expetit, & quā in re
" sit omnium rerum agendarum supremum bonum, stat uere oportet. Et nomine

mine quidem idem omnibus propemodum positum est; fęlicitatem enim illud omnes appellant; at quid fælicitas sit, minimè inter eos constat; sed alij in alio eam ponunt. Aliorum itaque explicatis, reiectisque sententijs, Quoniam (inquit) vnicuique actioni, & arti id summum propositum est bonum, cuius gratia, quæ in ea fiunt, fiunt omnia; vtique si vnus est rerum agendarum finis, is profectò sit, quod illæ spectant bonum: si verò fines plures, & bona etiam plura. Quoniam verò plures sunt fines; aliosque propter alios expetimus, vt diuitias, & tibias, & organa: perspicuum est, non eos omnes perfectos esse, proindeque nec bona. At quod optimum est, id perfectum apparet. Si ergo vnum aliquod vndique perfectum est bonum, hoc illud sit, quod quærimus: si autem plura, quod horum perfectius est. Atqui id quod propter se expetitur, eo, quod propter aliud expetitur, perfectius esse dicimus; & quod numquam ob aliud expetitur, ijs omnibus, quæ propter se, & propter aliud expetuntur. Quod igitur perfectum est, id propter se semper, nunquam propter aliud expetitur: huiusmodi fælicitas maximè videtur. At fortè (inquit) summum bonum fælicitatem esse omnes consentiunt: at manifestius quid ea sit explicandum est. Et pateat fortè, si hominis opus sumatur. Veluti enim tibicen, quique signa fabricantur, & artifex quiuis, ijque omninò omnes, quibus aliquod opus, vel actio proposita est, in opere ipso finem, perfectionemque artis statuunt; sic homini, si quod eius est opus, & offitium, faciendum esse videatur. Vtrum verò fabri, sutorisque certa quædam erunt opera, actionesque; hominis autem nullę erunt, sed iners factus est? An veluti oculi, manus, pedis, & singularum omninò partium suum est munus; sic & homini præter hæc omnia opus aliquod, munusque tribuetur? Itaque inquirendum id est. Et vitæ quidem, qua alitur, augeturque, & qua sentit, videri id non potest: hæc enim animalibus omnibus, illa plantis etiam communis est. Superest igitur vt vita sit, quæ iuxta rationem operatur. At si hominis opus animæ operatio est iuxta rationem, vel non sine ratione; & hominis, & studiosi hominis idem genere opus dicimus; veluti Citharedi, & studiosi Citharedi, & simpliciter hoc in omnibus addita ad opus virtutis excellentia; siquidem pictoris pingere est, probi autem benè; & vnumquodque iuxta propriam virtutem absoluitur, perficiturque: vtique summum hominis bonum, animæ operatio sit juxta virtutem; & si plures sint virtutes, iuxta optimam, perfectamque. Perperam sanè, & vel eorum (vt videtur) quæ id astruens enunciarat, oblitus: bonorum scilicet, quæ propter aliud expetuntur, nullum perfectum, absolutumq; esse bonum; sed id solum, quod perpetuò sui ipsius gratia tantùm expetatur. Nam appetentes facultates ab intelligente quatenus appetere, operarique oporteat, edoctas virtutes Aristoteli fieri, iam iam manifestum fiet; & facultatibus, quibus anima donata est, ad vnam omnibus propterea donatam eam esse, vt ijs sui ipsius conseruationem procuret, & animæ operationes omnes vnam ipsius conseruationem spectare, proindeque non propter se, sed propterea expetendas, bonasq; esse, quòd ijs se ipsam in propria natura conseruet anima: nulli (vt existimo) at Aristoteli omnium minimè dubium esse potest: qui nimirum id virtutis munus esse enunciat, vt ens, cuius est virtus, probè affectum reddat; in propria nimirum conseruet natura. Nam qui animæ operationes consequitur voluptatis sensus, conseruationis eum esse sensum, satis est (vt videtur) superius declaratum. Itaque (quod dictum est) manifestè sui ipsius, propriorumque decretorum oblito, supremum hominis bonum non ipsius conseruatio, sed operatio secundum virtutem positum est.

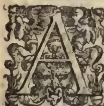
ANIMAM ARISTOTELI IN RATIONALEM, IRRATIONALEMQ; DIUISAM ESSE. Cap. XXIIII.

1. Eth. lib. 1. c. 13. & 14.

ROXIMIUS porrò felicitatem manifestandam existimãs Aristoteles, Quoniam (inquit) felicitas quædam animæ operatio est secundum perfectam virtutem: vtique & de virtute ipsa speculandum est, humana inquam; siquidem humanum inquirimus bonum. Humanam autem virtutem non quæ corporis, sed quæ ipsius est animæ, dicimus quòd sit virtus; ipsa etiam anima, quò ad ea, quæ inquiruntur, satis sit, cognoscenda; neq. enim anima penitus ignota, ipsius innotescere queat virtus. Animam autem non vnam, eademque esse vniuersam, sed alteram eius partem rationis expertem, alteram verò ea præditam esse, in externis sermonibus satis est (inquit) declaratum. Quin & quæ ratione caret, nõ eodem modo vniuersa ea caret; sed quæ corpus nutriendi, augendique munus sortita est, ea prorsus rationis expers, nullamque habet cum rationali cognationem, commerciumue. Itaque quantumuis, magis, minusue corpus nutriendum ratio præcipiat, nihilo magis, minusue nutrit. Proptereaque, & quòd non hominis propria, sed plantis etiam communis est, nihil est eius virtus hic inquirenda. Altera verò eius pars, quæ appetit, irrationalis quidẽ & ipsa, at rationis tamen quodammodo particeps videtur: quæ nimirum rationi interdum obtemperat; & ibi solum, tantumque appetit, vbi, quantumque ratio præceperit. Nam (quod dictum est) aliam irrationalem substantiam, quæ rationi aduersetur, repugnetque, animæ inesse, inde manifestè intelligere licet; quia (quod substantiæ, quæ vna sit, euenire minimè queat) secum ipsa pugnat, & veluti in diuersa distrahitur anima; ratione nimirum ad bonum, honestumque agente, & alia inexistente substantia, rationi repugnante, & animam ad iudicandum alliciente. Duplex porrò animæ substantia cum sit, eius etiam virtus duplex & ipsa, eademque; qua & anima discreta differentia sit oportet. Et quæ quidem rationalis sunt partis, rationales, quæ verò alterius, morales dicuntur.

ANIMAM, EIUSQUE VIRTUTEM NON RECTE IN RATIONALEM, IRRATIONALEMQUE ARISTOTELI DIUISAM ESSE: & animæ facultates, si quidem plures sunt, rationales omnino esse omnes. Cap. XXV.

NIMAM neque è diuersis substantijs compositam esse, nec facultatibus donatam, quæ sibi ipsis aduersæ sunt, sibique ipsis repugnent, sed vnam omninò, eandemq; esse vniuersam, itaq. etsi multæ ipsius sint facultates, at ita certè eas sibi ipsis cõsentientes, congruentesq. esse, vt vna omnes videri queant, ipsi illud (vt visum est) Aristoteli inprimis placitum est, positumq.; & rectè etiam declaratum, hoc videri omninò debuit. Quoniã enim veluti entium reliquorum omnium, sic & animæ facultates non aliunde, sed à propria ipsius emanant substãtia; itaq. inhærent, penitusq; infixæ sunt, vt ne cogitatione quidem seiungi ab ea possint; quæ igitur si nõ vna sint omnes, at sibi ipsis certè maximè similes, cognatæque, & maximè perpetuò concordes, consentientesq. sint oportet; & huiusmodi omninò esse, quin ita sibi ipsis colligatas, consentientesque, vt (quod dictum est) vna oẽs videri queant, vel pugna, quæ in anima interdum fieri videtur (quæ Aristoteli, vt visum est, & antiquioribus omnibus aliam à ratione substantiam, facultatemue, & quę rationi aduersetur, animæ inesse persuasit) omnibus quidem, at Aristoteli inprimis declarare potuit. Quoniã enim non quocunq. iucundo, nec quocunq. proposito bono amplexandum ne id fit, secũ ipsa pugnare, & in diuersa distrahi anima videtur; sed ibi tantùm, vbi vel vnũ quidem

ſuaue propoſitum eſt, bonumue vnum, at minimè purum id, ſincerumq., ſed quod moleſtum, malumue quodpiam excepturum appareat; vel ſuauia, bonane multa, & æquè omnia expetenda, at quibus non omnibus ſimul, ſed vno tantùm potiri liceat, reliquis carendum ſit omnibus: tamdiuq; ſecum anima pugnare, diſtrahiq; videtur, dum præſens bonum futuro malo præhabendum, vel contra, & quod è bonis omnibus præeligendum ſit, dijudicet, decernatque; & eo facto nequaquã dubia amplius diſcorsue apparet, neq; in diuerſa diſtrahitur amplius; ſed maximè ſibi ipſi concors ad vnum, idemq; libens vniuerſa fertur, & vnum, idemq; ſectatur, amplexaturq; vniuerſa: & nequaquam ſecum ipſa pugnare, diſtrahiq; animam exiſtimare licet, quòd è diuerſis partibus compoſita, vel facultatibus diuerſis donata ſit; & quarum alia præſens modò iucundum, præſensue intueatur bonum, futurum alia moleſtum, malumue præuideat, exhorreatque; vel bonum hoc aliæ eius parti, facultatiue, illud aliæ innoteſcat, ſectandumq; videatur; nequaquam omninò, quòd cum diuerſæ ſint animæ partes, facultatesue, & bona, malaq; non omnibus omnia, ſed alijs alia, & ſingula ſingulis cognoſcantur, appetanturque, & ſingulæ ad bonum id amplexandum, idq; malum vitandum, quod ipſis innotuit, animam impellat; vel propterea à pugna deſiſtere, ſibiq; concors anima fieri, & ad vnum vniuerſa ſimul ferri videri Ariſtoteli poteſt, quòd partes, facultatesue reliquæ re, quã ipſæ expetant, & qua ſummè oblectentur, neglecta alterius in gratiam rem ſectari velint, quæ ipſis penitus ignota ſit, & à qua nulla ipſæ voluptate afficiantur; quin manifeſtè, dum ſecum ipſa pugnare, & diſtrahi anima apparet, præſentis iucundi, præſentisq. boni, & futuri moleſti, futuriq; mali, & propoſitorum bonorum omnium magnitudinem metitur; præſens nimirum iucundum, præſensq. bonum, & futurum moleſtum, futurumq. malum, tum & propoſita bona omnia inter ſe confert, tandiuq; hæret, & in diuerſa fertur, dum præſens ne bonum futuro malo, an contra, & quod ex omnibus præeligendum ſit bonis ſtatuat; idq; vbi factum eſt, nihil amplius ſecũ ipſa pugnans, ac ne hæſitans quidem, vel operari auſpicatur, vel operandi cogitationem deponit omnem; vniuerſa omninò maximè ſibi ipſi concors in vnum, idemq; fertur: Hæc inquam ita cum ſint, quæ pugna in anima fieri videtur, non diuerſarum ipſius partium, facultatumue diſceptatio, decertioque, ſed rationalis vnius fluctuatio, diſtractioq., & perplexio omnibus quidem, at Ariſtoteli certè amplius videri debet. Manifeſtè.n. propterea ſecum ipſa pugnare, & in diuerſa diſtrahi anima videtur; quòd à iucundo, bonoue allicitur, & à moleſto, maloue, quod illud excepturum, illiq; coniunctum apparet, reijcitur; & quòd à diuerſis bonis, & quæ in vnum agi non poſſint, veluti in diuerſa diſtrahitur; minimèq; præſens ne bonum futuro malo, an contra, & quod propoſitorum bonorũ reliquis maius ſit, puriusq. compertum habet; quorum igitur ſingulorũ magnitudo veluti dimetienda, & natura intuenda animę ſit; idq; non magno modò labore, ſed ſumma etiam cum moleſtia animę fit; quæ nimirum labore nullo, nulloq; futuri mali metu, & bonis prorſus oĩbus frui maximè appetat, maximèq; velit; & vbi non licet, vehementer dolet. Propoſitorum porrò bonorum, malorumq; oĩum magnitudinem, naturamq; veluti metiri, intueriq., easq; inter ſe conferre, dijudicare omninò cõſpecta animas vna ipſa, vnaq; prædita facultate omnibus quidẽ, at Ariſtoteli certè inprimis ponenda neceſſariò eſt: cui.ſ. rerum differentiæ, diuerſitatesq; dignoſcendæ, diiudicandæque cui ſunt, maximè id vnum eſſe ens, & vno inſuper dijudicare oportere placet, & pulcherrimè etiam declaratum eſt. Quin & ſe ipſum latens Ariſtoteles, appetentem rationali eandem, & rationalem omninò ponit. Quoniam.n. rationalis conſilio, admonitionibusque, aut iuſſu, minus, quàm ſui natura eſt, magisq. appetentem fieri ſtatuit: vtiq; & ratiocinandi vim ei indit, & rationalem facit. Neq; enim, ſi propterea quòd iuxta ſui naturam appetat, atq; operetur, nulla moleſtia, nulloq. malo ſe affici intelligat, appetendi, fruendiq; finem faciat vllum. Quid enim (quod ipſius

naturæ maximè proprium est, & quod maxima ipsam voluptate afficiat, si id operans nulla molestia, nulloq. vnquam malo se affici intelligat, operari cesset vnquam? aut qui, si irrationalis sit, rationalis consilium, admonitionemq. percipiat, aut imperiũ, & minas reformidet vnquam? Vna igitur, eademq. animæ substantia, & ipsa omninò anima vna, eademq. cum sit vniuersa; eiusq. facultates, si quidem non sibi ipsis, sed animæ certè substantiæ vnum, idemq. sint omnes: vna animæ perfectio, virtusq. vna sit oportet. Quòd si, quia multis operationibus, & quæ diuersæ videri possunt, modum, mensuramq. imponit, diuidenda est; at non certè quo Aristoteli diuisa est modò: sed vna omninò, eademq. ponenda ea est omnis; tum in tot secanda, quot operationes sint, quas ipsa dirigit, moderaturq.; vna nimirum intelligens, at diuersa decernens. At age virtutis vtriusque exortum indagantem audiamus.

RATIONALES VIRTVTES DISCIPLINA, MORALES CONsuetudine comparari Aristoteli videntur. Cap. XXVI.

2. Ethi. cap. 1.

,, DVPLEX (inquit) cum sit virtus, rationalis altera, altera verò mora-
,, lis: rationalis quidem vt plurimum à disciplina ortum habet, incre-
,, mentumque, itaq. & experientię indiget, & temporis; moralis verò
,, consuetudine, ac moribus, vnde nomen sortita est, comparatur. Ex
,, quo perspicuum est, nullam prorsus moralium virtutum natura no-
,, bis ingenerari. Eorum enim, quæ natura insita sunt, nullum prorsus
,, aliter, atq; natura operatur, consuetudine vlla operari assuescit: vt lapis, qui natura
,, deorsum fertur, numquam in sublime ferri assuescat; nec si millies quidem cum quis
,, sursum, vt assuescat, emittat: eodemq. modo nec ignis deorsum; nec aliud quicquã,
,, atque ipsius natura ferat, assuescere potest. At nos probas modò, modò verò prauas,
,, & quæ oppositorum sint vitiorum, operamur operationes. Non igitur à natura, neq;
,, contra naturam nobis insunt virtutes; sed ad eas percipiendas natura nati sumus, cõ-
,, suetudine autem nobis comparamus. Quę præterea à natura nobis tributa sunt; eorũ
,, primùm facultates accipimus, deinde operationes ædimus: quod in sensibus manife-
,, stum est. Neq; enim ex eo, quod crebrius aut vidimus, aut audiuimus, sensus accepi-
,, mus: sed contra cum sensibus donati essemus, ijs postea vsi sumus; non cùm vsi esse-
,, mus, accepimus. At verò virtutes, cum iuxta eas operati prius simus: quod in cæteris fit
,, artibus. Quæ enim facienda sunt cum didicimus, ea tum cum agimus discimus maxi-
,, mè: veluti homines tum architecti sunt maximè, cum ædificant; & Citharedi, cum
,, Citharis vtuntur. Similiter iusti, temperantes, fortes efficiuntur maximè, cum ea fa-
,, cimus, quæ iusta sunt, modesta, fortia. Iam ex ijsdem rebus oritur virtus omnis, & ab
,, ijsdem interit: eademque est ratio artium omnium. Nam ex eo, quòd vtantur fidibus,
,, & clari, & ignobiles Citharedi existunt: eademque est ratio artium omnium. Nam ex
,, eo quòd scitè, & peritè ædificant, boni architecti futuri sunt, ex eo quòd inscitè, mali.
,, Quod ni ita se haberet; nullus esset nec rationi, nec doctrinæ locus; sed omnes vel
,, probi, vel mali sint. Eadem virtutum omnium causa. Nam cum ea facimus, quæ ad
,, permutationes, quæ inter homines fiunt, spectant, alij iusti, alij iniusti efficimur; &
,, cum ea omnia, quæ grauia sunt, molestaque agimus, assuescimusque timere, vel
,, præfidere; non nulli fortes, alij timidi sunt. Similis est & cupiditatum ratio, & ira-
,, cundiæ. Alij enim temperantes, mansueti, plerique intemperati, atque iracundi ef-
,, ficimur: ij quia sic, illi quia secus in ijs versantur. Atque vt vnò verbo claudam, ex si-
,, milibus actionibus omnes habitus oriuntur.

QVAE

QVAE ENTIS CVIVSVIS CONDITIO ENTIS VIRTVS PONENda: & quæ virtutes animæ natura, quæ verò disciplina, consuetudineue comparatæ dicendæ sunt. Cap. XXVII.

VONIAM num intelligentis, appetentisq. animę virtutes natura nobis insint, an (vt Aristoteli placet) disciplina illæ, hæ verò cõsuetudine comparentur, quæritur; minimèq. idem, quod nobis, Peripateticis iisdem virtus videtur; nec satis etiam constat, quas natura nobis virtutes, quas disciplina, cõsuetudoq. indit; res omninò occultę, incertęq. sunt, & quibus nõ manifestatis, ac firmis, disputatio veluti fluctuet, & in infinitum progrediatur: vtiq; primùm quid vniuersa virtus sit, tũ quæ eius veluti partes, speciesue naturæ, quæ disciplinæ, ac consuetudinis opus dicẽdæ sint (vtroq. enim modo inesse animæ videntur) statuere oportet. Nam si in animę ratione explicandà discordes cum Peripateticis sumus; ac dum natura ne virtus animæ insit, an consuetudine comparetur, inquiritur, quodammodo animæ inquiritur substantia; & ipsa omninò virtus minimè in aperto posita est, sed veluti latet; proindeq; ægrè conspiciatur: at eius certè munus, atq. opus propemodum idem, quod nobis, Aristoteli etiam positum est; minimèq. (vt videtur) occultum vlli, dubiumue esse potest. Quis enim, quæ operanti, ac reliquis bonum, salutemq. afferunt, & mala quęuis reijciũt, propulsantq. operationes, non virtutis eas ponat operationes? Eam certè nos entium conditionem, quæ, quod virtutis munus, atque opus Aristoteli visum est, præstet, si entium virtutem ponamus, vel Peripateticis ipsis rectè posita esse virtus videatur necesse est. Age igitur virtutis ipsius munera, operaq., & virtutis rationem
„ explicantem Aristotelem audiamus. Oportet (inquit) non solum virtutem habitum
„ esse, sed qui nam habitus sit, enuntiare. Dicendum igitur, quòd virtus quæuis ens, cu- 2. Ethi cap. 6.
„ ius est virtus, & ipsum benè affectum reddit, & ipsius opus rectè conficit: veluti oculi
„ virtus & oculum ipsum bonum facit, & ipsius opus rectè ædit; oculi enim virtute re-
„ ctè cernimus. Similiter & equi virtus equum ipsum bonum facit, aptumq. ad cursum,
„ & ad eum qui insidet vehendum, hostesque expectandos idoneum facit. Quod si ita est
„ in omnibus: vtiq; hominis virtus habitus sit, quo & homo bonus efficitur, & propriũ
„ ipsius munus rectè exequitur. Ea igitur animæ conditio animæ virtus Aristoteli etiã posita est, quę animam ipsam bonam facit; quęq. in propria natura ipsam seruat. Id enim modò bonum est ens, quod nihil à propria natura dimotum est; & quæ vt rectè proprias operetur operationes præstat. Itaq. si quæpiam animę conditio, vt bona anima sit, rectèq. proprias operetur operationes, præstat, seu natura ea animæ insit, seu disciplina, cõsuetudineq. comparata sit; ipsi eam imprimis animæ virtutem Peripatetici ponant, necesse est. Ipsi etiam Peripatetici eas nobis virtutes natura inesse statuãt oportet, quæ hominibus insunt omnibus; & iuxta quas vt operemur, disciplina nulla, nullaque consuetudine opus habeamus; sed statim omnes atq; æditi sumus operamur: disciplina verò, & consuetudine eas comparatas esse, quæ nõ omnibus insunt hominibus; & iuxta quas, vt operari sciamus, ita operari edoceamur, assuescamusue oportet. At verò quoniam ea entium conditio entium virtus posita est, quæ, vt bona sint entia, propriasq. rectè operentur operationes, præstat; at nequaquam fortè, quę bona entia, & quæ ipsorum operationes probæ sint, satis conspectum, positum certè nõ est; res oĩnò non constant, quibus incertis, quæ inquiritur minimè manifesta fieri queat, & quibus cognitis vel nõ quæsita conspiciatur; qui enim quæ bona sint entia, entium bonitatem ignorantibus, res manifesta fiat, qua inexistente bona fiunt? vel qui quibus entium bonitas cognita est, res ijs ignota sit, quæ bonitatẽ illis indit? vtiq. quę bona entia, & quę entium operationes probę sunt, vel illud saltem diligentius inquirendum, distinctèq. statuendum. Neq.n. dubitare licet, quin quę bona sunt entia, rectè ea proprias ædant operationes; & minus fortè, quin entiũ probitas entiũ virtus sit.

QVAE

QVAE ENTIA BONA, ET QVAE IPSORVM FACVLTATES, operationesque probæ. Cap. XXVIII.

QVONIAM (vt in superioribus expositum est cõmentarijs) quę in cęli, terræq. medio, & in supremis omninò terrę partibus cõstituta sunt entia, è terra omnia cum ab vniuerso cælo, tum verò à sole ipso cõstituta sunt, effectaque; nec verò ex illa nihil repugnante, & à Sole nihil ab ipsa passo occupata, sed summopere obluctante, repugnanteque; vt entium perpauca quædam ab integra, summaq; solis natura, sed eorum longè plurima à benè ea retusa, imminutaque: & vtriusq. vires longè amplissimę sunt, & quę, non quoduis oblesę concidant, pereantq. oẽs; sed quę benè imminutę, passęq., viuant tñ, uigeantq.; & quę non certis modò, & determinatis acceptis incommodis, certaq., & determinata propriarum virium portione adempta imminuantur, alięq. fiant, vt multę quidem vtraque, at certę tamen, determinatæq; fiat; sed quoduis oblesę, alię omninò, atq; alię fiant; vt entiũ species, actionesq; declarant, quæ inexistente natura quiduis aucta, imminutaue, quin eadem etiã remanente, at magis in se ipsam collecta, vel minus, lõgè diuersę fiunt; vt verè innumerę vtraq; fieri possit, & fiat omninò vtraq. innumerę; & quarum differentię nullo nobis pacto dignosci queant, innumeræ, & longè minutissimæ: & quoniam insuper quales, quãtęqueuis factæ sua singulæ cõstituunt entia; & id omninò est ens quoduis, quod quæ inexistit, & à qua constitutum est natura agens: nequaquã ea modò a se ipsis differunt entia, quę in diuersis generibus posita sunt; sed quę eodem sub genere nobis locata sunt, nihil interdum à seipsis minus, quàm ab ijs, quę proximorum sunt generũ, diuersa sunt. Minimarum videlicet differentiarum, & plurium fortè rerum incapax hoĩum sensus, vel quæ benè magnum à seipsis spatium distant, ea vt eadem ponit. Si igitur, quod factum est, & faciendum omninò videtur, quæ ita sibi ipsis similia sunt, vt eadẽ videri possint, vnum oĩa, vnoq; in genere ponere placet: at non omnia certè, quatenus eius generis sunt, bona ponere licet, perfectaque; sed ea modò, quę verè à natura ea constituta sunt, à qua eius generis entia constituenda sunt; cui vel nulla prorsus, vel perexigua latitudo assignari potest: quæ à paulo languidiore, vel etiam robustiore aut exiliore, copiosioreue effecta sunt, si quidem eius generis, at non bona certè, perfectaq. ponenda sunt. Non scilicet aurũ, quod apparet, verè aurum est omne; & si quidem aurum, at non bonum certè omne, perfectumque, sed id modò, quod à propria, puraq. auri natura effectum est: quod ab imminuta ea, vel etiam aucta, vel minus sibi ipsi collecta, aut magis, non aurum, sed aliud omninò ens, aut non purum, bonũq;. Itaq; ea (vt videtur) bona esse entia, perfectaq; quæ pura sunt, quæ.s. à tali, tantaq. constituta sunt natura, à quali, quantaq. eius generis entia cõstituenda sunt, statuere licet. Talia porrò quæ sunt, quin ea proprias facultates probas sortita sint oẽs, rectasq. proprias operentur operationes, nihil est quod amplius declaretur. Quoniam n. (vt alibi dictum est) entium facultates, quibus entium operationes attribuuntur oẽs, nequaquã ab entium substantia aliæ, nec aliud omninò sunt, nisi inexistentis substantiæ vires: vtiq. & ipsę, & quas ædunt operationes, substantiæ probitatẽ, prauitatemq. sectentur, & iuxta substantię naturam operentur necesse est. Et ita omninò entia in quouis, at in aĩalibus pręcipuè, & in hominibus etiam magis (quorum.s. operationes magis distinctæ, manifestæq. sunt) operari videntur. Itaq. non modò in diuersis hominibus diuersę sunt sentiendi, intelligendiq., & se se cõmouendi facultates, sed in ijsdẽ; alias aliæ; semperq. iuxta præsentes spũs substantiæ conditiones. Minus etiam, quæ facultates, operationesue probę sint, explicandum videtur. Quoniam.n. quę sentiendi, operandiq. vires tributę entibus sunt, nulli dubiũ est, quin propterea tributę sint, vt se se ijs cõseruent: vtiq. eas facultates, easq. carũ operationes probas esse, quę id operãtur, quod ad propriã entium conseruationem, cõmodumue est, nulli dubiũ esse põt.

ENTIVM VIRTVTEM EORVM ESSE PVRITATEM; ITAQVE animæ virtutes natura inesse: at diligentius id inquiri oportere.

Cap. XXVIIII.

VONIAM virtus ea entium conditio posita est, quę vt bona entia sint, rectéq. proprias operentur operationes præstat; eaq. entia bona visa sunt, quę à tanta, ac tali natura constituta sunt, à quali, quâ taque eius generis entia constituenda sunt; à propria nimirum, puraque, & sincera, nihilq. alienis commixta, ab alienisque passa; & quòd omninò, quæ alia ab entium puritate eorum conditio, vt bona ea sint, rectèque proprias ædant operationes, præstare queat, imaginari non licet; eòq; omnia meliora, præstantiusq. iuxta propriam naturam operari apparent, quò puriora sunt, sincerioraque: vtique entium virtutem ipsorum puritatem esse liquidò patet. Atqui si entium puritas propria entium virtus, propriaque perfectio sit; quin à nulla vsquam disciplina, nullaque à consuetudine comparetur, sed ab vna ea indatur natura ambigere non licet. At fortè quia vel qui maximè boni, maximèque puri spiritus videri possunt, at parum in sentiendis, intelligendisque rerum viribus, parumq. in affectibus, operationibusque, quæ iuxta eos æduntur dirigendis exerciti, assuetique, tardiùs, obscuriùsq. sentire, intelligereque, & peius appetere, operariq; videntur, quàm qui minus boni, minusque puri sunt, at diu, diligenterque rerum vires sentire, earumque differentias percipere, dijudicareque, & quæ earũ occultæ, remorææque sunt intelligere, appetitusq., & quæ iuxta eos æduntur operationes, prout oportet, coercere, incitareue assueti sunt; & scientijs omninò, atque artibus quibusuis alios prorsus nullos, sed eos tantùm donatos videmus, qui diuturnam ijs operam dedere; proindeque vereri liceat, animæ puritatem nequaquam virtutem, quarum exortum inquirimus, nec animæ omninò virtutem, sed facultatem potius ad illas suscipiendas eam esse, & disciplina omninò illas, consuetudineue comparandas esse: age diligentiùs, num quæ sentiendi, intelligendi, appetendi, mouendique animæ insunt facultates, propriorum munerum fungendorum scientes, potentesque, perfectæ omninò natura sint, an illorum quasi rudes, atque impotentes, & illorum veluti peritæ, potentesque vt fiant, propriamque consequantur perfectionem, diu, diligenterque singulis operandum sit, intueamur. Ita enim natura ne insint, an studio quopiam comparentur, dignoscemus.

FACVLTATES, QVAE ANIMAE INSVNT, BONAS, PRAVASVE natura esse: & sentientis, intelligentisque virtutem natura prorsus animę inesse: & cognitionem etiam omnem magis natura, quàm experientia comparari. Cap. XXX.

VAE anima sentiendi, intelligendi, appetendi, mouendique sortita est facultates, nulla eas disciplina, nullaque operandi consuetudine, vt propriarum operationum scientes, potentesque sint, opus habere, nemo (vt existimo) declarari desideret: sed illud modò, num scilicet, (quod euenire videtur) diù, diligenterque operatæ, præstantius singulæ operentur. At ne id quidem consuetudinem præstare, & à nulla omninò disciplina, nullaq. consuetudine nouas animæ facultates, vel prę inexistentibus nouas operandi vires indi, intelligere inde licet; quòd quibus sentiendi, intelligendique vis languida inest, nulla vnquam industria valens ea fit, robustaque: non scilicet (quæ vt exquisitè sentiat, intelligatque sortitum esse oportet spiritum) sentiendi studio tenuior is fiat vnquam, & gracilioribus, molhoribusue rebus obtegatur; nec assiduè

intelligens purior ipse, quiq. in ipso fiunt motus magis distincti fiant; necad eos recolendos, agnoscendosque, & cum præsentibus conferendos agilior, aptiorque. Itaq; si sentiendi, intelligendiq. studium, vt exquisitiùs præsentes, agentesque, & remotas, nihilq. agentes rerum vires percipiat spiritus, earumq. dignoscat differentias præstare videtur; nequaquam propterea illud euenire existimare licet, quòd nouas illud animæ vires indat, vel præinexistentes augeat, exacuatue; sed quod animam à reliquis muneribus auocat omnibus, atq; vt tota sentiendis, intelligendisque rerum viribus intenta sit, agit. Et manifestè, quæ obiter sentientes, intelligentesque, non sentimus, nec intelligimus, vbi ad eorum sensum, intellectionemque, veluti contrahit se spiritus, perbelle sentimus, intelligimusque. Itaque vel si qui sentiendis, intelligendisque rebus diu intenti præstantius sentire, intelligereq; videntur, non propterea sentiendi, intelligendiq. facultates disciplina in ijs, consuetudineue præstantiores fieri, & exquisitius sentire, intelligereque existimare licet: sed tales perpetuò remanere, quales à principio singulis inditæ sunt; & natura omninò bonas, prauasue esse. At fortè sentientis quidem, intelligentisque virtutem, præstantiamque natura singulis inesse, negare non audeant Peripatetici; sensilium verò, intellectiliumq. rerum cognitionem, & scientiam omninò, sapientiamque omnem, nequaquam natura inditam, sed experientia comparandam contendant. Nec perperam prorsus. Vt enim in superiori expositum est commentario, quæ nobis rerum cognitio inest, vel sensus eam, vel rerum sensu perceptarum similitudo, & sensus omninò, experientiaque indidit omnem. Is porrò à quorum viribus, nihil vnquam passus, nihilque est immutatus, itaque nihil eas percæpit vnquam, nulla hæ ipsi innotescere possunt ratione. At id primum admonitos Peripateticos velim, nullam scilicet rerum cognitionem, si Aristotelis decretorum memores esse velint, virtutem ipsis poni posse. Nulla enim (quod præcipuum virtutis munus Aristoteli positum est) bonus vt sit spiritus præstat; quin (quod dictum est) earum quæuis spiritus virtutis, præstantiæque est opus: earum scilicet quamuis is sibi comparat spiritus, qui exquisitè sensit, exquisitèque intelligit, bonus omninò qui est, purusque. Tum quòd si propterea rerum sensum, rerumq. cognitionem non natura, sed experientia comparari statuant Peripatetici; quòd eam sibi vt comparet spiritus, illas senserit oportet, vtique operationum, quas animal operatur, nullas prorsus natura id operari statuant oportet; quarum scilicet quamuis, vt operetur, externis opus habet rebus circa quas eam ædat. Præterea vt experientiæ etiam sit opus rerum cognitio; atquin magis naturæ sit, ambigi certè non potest. Nam qui ea præstant, vel semel rerum vires, rerumque successus intuiti, rerum omnium scientes, sapientesque fiunt: at crassiore donati qui sunt ingenio, quàm longissimè absunt, vlla vt disciplina, vllaue vt experientia sibi illam comparent vnquam. Itaque (quod dictum est) scientiam ipsam, ipsamque sapientiam, si quidem non vna natura, at multò certè ea magis, quàm disciplina, experientiaque comparari, existimare licet.

APPETENTIS VIRTVTEM, VITIVMQVE NATVRA.

Cap. XXXI.

Quæ sentit, intelligitque, & appetit spiritus, non varijs sui partibus; sed vniuersum etiam ipsum sentire, intelligereque, & appetere, quæ potest omninò omnia quantulisuis sui partibus posse, itaque eas singulis facultatibus donatas esse omnibus, & ita has sibi ipsis virtute esse omnes, vnas vt omnes videri possint, & sint omninò vna: omnes itaque est (vt existimo) alibi declaratum. Et si quidem id est appetentis munus, vt quæ sentiens, intelligensque suauia, bonaue, appetenda om-

ninò decernit, appetat; odio contra habeat, auerseturque quæ tristia, malaue illis videntur: qui à sentiente, intelligenteque alia poni possit appetens, longè ægerrimè intueri licet, adeò nullo temporis momento illarum vtriusque iuditium sectata, imperiumque. Eadem porrò illis si sit, quoniam illarum vtriusq. probitas, prauitasque natura inesse visa est, quin & appetens natura bona, prauaq. sit, ambigi non potest. At & si alia ab illis ponatur, si quod dictum est ipsius est munus, & entium singulorum virtus rectè vt singula proprium obeant munus, propriumque operentur opus præstat: bona, prauaue natura, & bona omninò in omnibus sit appetens oportet. Siquidem in omnibus iuxta illorum decretum appetit, auersaturque: nec vmquam illarum alterius imperio parere cessat, nisi vbi sibi ipsis illæ concordes non sunt; & quod illarum altera appetendum, odio habendum decernit altera; quin vbi ipsa hæret intelligens, & appetendum ne sit quid, an odio habendum exploratum nondum videtur. Itaque vbi prauè appetit, non ipsius id est vitium, sed vel sentientis, vel intelligentis; & huius omninò. Huius enim arbitrio illam appetere, ipsa illi est à natura præscriptum; & manifestè huius perpetuò appetit arbitrio; neq; quę vel summè suauia, summèque appetenda decernit sentiens, appetit ea vnquam, si sentienti intelligens repugnat. Itaque ea tantùm perpetuò appetimus, quæ adipisci posse non desperamus; quæ verò, vt consequamur, nulla prorsus est spes, neque appetimus ea vnquam: quod nimirum, quæ frustra appetuntur, ea appetenda non esse perpetuò decernit quæ amens non est mens. Et quæ singulis in operationibus prius, quàm eas operari aggrediamur, fieri in nobis sentimus, bona, malaque, quæ illas consequi possunt, considerare, & vtrorumque magnitudinem, veluti perpendere, conferreque: nec sentienti, nec appetenti, sed vni datum id est intelligenti. Ipsa porrò intelligens, vt non eam perpetuò appetendi mensuram imponat, quam præsens rerum conditio, præsensque spiritus vsus postulat, sed quam imponere assueta est, suspicari non licet. Passim enim quæ iam diu assiduè appetenda decreuit, si spiritum ab ijs ad corruptionem agi intuita tandem sit, non amplius appetenda, sed odio habenda statuere videtur: quæ contra tristia, auersandaque diu visa sunt, si ad spiritus conseruationem necessaria, bonaue senserit, tandem appetenda decernit, amplexandaque. Et vbi omninò appetendum ne sit quippiam, sectandumque, an declinandum, rejiciendumque, decernendum intelligenti est, numquam ea decernendi consuetudinem intueri, sed (quod dictum est) bonorum, malorumque, quæ operationes excceptura apparent, magnitudinem, & veluti pondus perpetuò metiri, perpetuòque ea appetenda, operandaque decernere videtur, quæ quę pollicentur bona, mala, quæ minari possunt, mole, pondereue exuperent; nihil quod contraria ijs sint, quæ appetenda, operandaque decernere assueta est, faciens, ac ne cogitans quidem. Itaque hominum perpauci sibi ipsis perpetuò constant, & vel virtutem, vel vitiorum perpetuò operantur operationes; sed plerique has modò, modò verò illas. Quod perpaucorum spiritus ita puris, integrisque proprijs donatus est conditionibus, vt vnam modò sui puritatem magnifaciat, in eaque vt seruetur, & perfectione, qua donari aptus est, donetur, voluptates, opesque quasuis contemnendas, & quosuis labores, molestiasque suscipiendas, & pericula etiam subeunda quæuis decernat; vel adeò impurus, ignobilisque, vt voluptatibus modò exaturetur, opibusque affluat, & mollem, inertemque viuat vitam, nihil se in ferinum agi, nihil etiam breui corruptum iri curet: sed plerorumque veluti horum medius spiritus est; & qui & in propria seruari puritate, propriamque adipisci perfectionem, & voluptatibus frui, opibusque affluere appetat; qui igitur in ædendis operationibus perpetuò fluctuet, sibiq; ipsi, plerumque dissentiat; modò scilicet quæ vitiorum, modò verò quę virtutum sunt, eas ædat. Et virtutum quidem, si quæ operandæ sunt operationes maximè spiritum conseruare, perficereque videntur; & quæ [illegible]

prorsus corrumpatur, prorsusque ferinus fiat spiritus; & quæ non summis laboribus, summisque ædendæ sint periculis, nec voluptatibus summis, summisque spiritum priuent opibus: vitium verò, si (vt dictum est) voluptates eæ, opesque ampliores pariunt, quàm quibus eæ spiritum priuant bonis, & quàm quæ ipsas excipiunt, aut excipere possunt mala apparent. Libens autem quæ appetenda, operandaque decernere assueta est intelligens, appetenda ea, operandaque decernere apparet; quòd dum eadem spiritus substantia, idemque corporis robur, & externarum rerum, circa quas ædendæ sunt operationes, conditio eadem permanet, quæ in principio bona visa sunt, talia etiam in posterum apparent. Præterea, & quòd proba quæ est, & cui vna spiritus puritas, perfectioque curæ est, ne ea, à quibus spiritum in propria seruari puritate, perficique diu intellexit, assidueque intelligit, appetenda, operandaque decernat; nullis à voluptatibus, nullisque ab opibus allici, nullisque à laboribus, periculisque reijci se finit. Praua verò (quòd tandiù viuere, conseruariq; existimat spiritum, dum mollem, delicatamque agit vitam, & ibi extingui, corrumpique, vbi voluptatibus carendum, & laboriosa, inopsque, agendum ei est vita) operationes perpetuò ædedas decernat oportet, quæ, quas magnificat voluptates, opesque afferre visę sunt; declinandas contra laboriosę quę sunt, molestæque, & damnosæ; nihil quam hæ spiritui puritatem, perfectionemque afferre queant, nihilque vel bona, quibus illę spiritum priuent, vel quę illas exceptura sunt mala intueri sustinens, vacansque; voluptatibus, opibusq; comparandis tota intenta, occupataque. At (quod dictum est) vtraque tamen, quas diu appetere, operarique assueta est, operationes, si vel spiritus, vel corporis natura, viresque, vel externarum rerum conditio ita immutetur, vt manifestè non bono amplius ab ijs spiritus afficiatur, vel manifestè ad corruptionem agatur, non eas amplius, sed ijs contrarias, si contrarijs spiritus conseruari, perficiq., vel à malis, quę imminent, liberari visus sit, ædendas decernit. Itaque quoniam vel vbi iuxta consuetudinem operari uidemur, iuxta intelligentis arbitrium operamur, & (vt dictum est) quas intelligentis imperio operamur operationes, seu uirtutum eæ sint, seu uitiorum, naturæ omninò eas operamur imperio: utique & uirtutes, uitiaque non consuetudine comparari, sed natura inesse existimandum uidetur. Quòd si amplius id declarari placeat, diuersi id infantum mores, morumque immutationes, quę iuxta ætatum immutationes in plerisque fiunt, præterea & nationum singularum, singulorumq; animalium generum propriæ virtutes, propriaque uitia apertissimè declarant. Neq; enim infantum alij mansueti, uerecundi, ueraces, liberales, fortes, alii contra iracundi, impudentes, mendaces, auari, timidi, uideri possunt; quòd iuxta dictas uirtutes, uitiaue diu operati, habitum tandem iuxta hęc, illasuę operandi, & hęc omninò, illasue sibi compararint. Minus etiam, si uirtutes, uitiaque consuetudine comparantur, qui eodem in omnibus propemodum modo iuxta ætatis immutationes hę in illas, & è contra immutari, aut nationes singulę iisdem uniuersę propemodum virtutibus, uitijsque perpetuò donentur, aut qui iuxta proprias uirtutes, propriaque uitia adeò inter se eiusdem generis quę sunt animalia differant, quin contrariis quędam uirtutibus, uitijsque donata sint, intueri prorsus non licet. At si natura inesse statuatur, manifestissimũ id fit. Propterea scilicet diuersi sunt mores infantum, quòd & spiritus diuersi sunt; & propterea iuxta ætatum mutationes in omnibus propemodum mores immutantur, quòd & spiritus substantia; & singulę nationes, singulaque animalium genera proprijs uirtutibus, proprijsque uitijs uniuersa propemodum donata sunt, quòd ueluti illorum, horumq; corpora sibi ipsis similia, cognataq; sunt, sic & spiritus; & illorum amplius, quòd eodem à cælo, ijsdemq; è cibis, similibus præsertim in corporibus similes concipiuntur spiritus. Et hominum more, quę eiusdem generis animalia sunt, summoperè inter se differunt; quòd vt corporum natura, sic & spiritus substantia,

diuersa singulis fit, nam singula animalium genera, & animalia singula proprijs virtutibus, proprijsque donata esse vitijs, vel ipse affirmat Aristoteles. Nec tantam ijs ratiocinandi vim inesse existimare licet, vt propriæ naturæ vitia dignoscant; eaque vt corrigant, virtutesque quibus donata non sunt, & quæ nihil (vt videtur) ad vitæ conseruationem pertinent, consequantur, operationes operare velint, quę, quòd ipsorum naturæ propriæ non sunt, laboriosę sint, molestæq. Itaq. & appetentis virtutem, vitiumq. natura inesse, nihil amplius (vt videtur) ambigere licet.

MOVENTIS ITIDEM. Cap. XXXII.

OVENTIS itidem virtutem, vitiumque (si illa, vt videtur, motus ædendi peritia, celeritasque, hoc verò imperitia est, tarditasque) natura & ipsam animæ inesse minimè declarandum videtur. Nam substantiæ cuius, quæ sui natura mobilis fit, cuiusmodi spiritus visus est, motus quosuis proprios, naturalesq; esse, & quos igitur ædendi peritia vt fit, disciplina nulla, nullaq. opus habeat consuetudine, præterea & ita spiritus alios alijs velociores, tardioresue esse, & robustiores, magisque agiles, prout & calidiores, copiosioresque, & tenuiores, & organa nacti sunt flexibiliora, satis est (vt existimo) in superioribus declaratum cõmentarijs. Quin & qui motus, quibus artes constant, ædendi rationem discit spiritus, nullius eum rationem discere, sed cæptum assiduè sistere, nouumq. assiduè auspicari, satis itidem manifestatũ reor. Et quod ad motus ædendos robur, quæq. ijs adijci celeritas videtur, qui assiduè ædunt motus, non consuetudo illam ijs adijcit, sed viscerum caloris incrementum, & cum corporis vniuersi, tum verò & neruorum densitas, quin vna spiritus copia, roburque. Quoniam enim calidiora à motu facta viscera plures concoquunt cibos, maioremq. concoctis ijs indunt calorem; itaq. copiosiorẽ, calidioremq. conficiunt sanguinem vtiq. & spiritus in assiduè commotis corporibus copiosior, calidiorq. fiat. Et quòd inexistentes ijs succi in vapores assiduè aguntur omnes, itaq. membra omnia, neruiq. imprimis ficciores, densioresq. fiunt: vtiq. huiusmodi è corporibus minor copia spiritus elabatur oportet (quod dictum omninò est) copiosior ijs, calidiorq. inest spiritus. Omnifariam præterea motus, quibus animalia quæuis vix in lucem ædita mouentur, manifestè spiritum sui natura motuum omnium scientem declarant: & iuxta maiorem, minoremue spiritus quantitatem, caloremq. velocius, tardiusue animalia moueri, passim intueri licet. Manifestè enim spiritus quantitate, caloreue imminuto, quauis alterum euenerit occasione, tardiora fiunt oĩa: celeriora contra spiritu aucto, vel calidiore facto. Quoniam igitur & quæ sentit, & quæ intelligit, & quæ appetit, & quæ mouet, operaturq., facultates omninò quæ spiritui insunt omnes, nõ ab ita, vel ita operandi consuetudine bonas, prauasue fieri, nec quas appetunt, operanturque operationes, propterea eas appetere, operariq., quòd huiusmodi appetere, operariq. assuetæ sint, sed qualescunq. sunt, sui eas natura appetere, operarique, & quæ appetunt, operanturq., propterea appetere, operariq., quòd appetenda, operandaq. intelligenti visa sunt; eamq. numquã iuxta decernendi consuetudinẽ decernere; itaq; virtutes, vitiaque non consuetudine comparari, sed natura inesse, satis est (vt existimo) declaratum: vtiq. Aristotelis rationes, quibus contrarium astruit, ne examinandæ quidem videri possent. At earum tamen vt infirmitas manifestetur, atque vndiq. veritas eluceat, examinentur.

REIICIVNTVR ARISTOTELIS RATIONES, QVIBVS APPETENTIS VIRTUTES CONSUETUDINE COMPARARI DECLARAT. Cap. XXXIII.

Ecta quidem Aristoteles virtutes, vitiaq. non natura nobis inesse, sed consuetudine cōparari propterea statuat, quòd, quæ natura operantur, easdem perpetuò operantur operationes, eadem verò anima probas modò, & quæ virtutum, modò prauas, & quæ oppositorum sunt vitiorum, ædit operationes; si quæ virtutum sunt, ita à vitiorum differant operationibus, vt ab vna, eademq. substātia vtreq. ædi non possint; contrariæ omninò hæ illis sint. Neq. enim substantia vna vlla contrarijs donata sit facultatibus, & iuxta propriam operans naturam, contrarias operetur operationes. Quoniam verò non alia re vlla probæ à prauis Aristoteli differunt operationibus, nisi quòd mensura illæ quadam, suoq. in tempore, hæ verò mensura nulla, nulloq. fiunt in tempore; quas igitur cognitione quidem, electioneq. agens, easq. vt libet variandi, intendendique, & remittendi potens, at vna omninò, eadēq. ædit substantia, & iuxta propriā assiduè operans naturam: perperam virtutes, vitiaq., iuxta quæ operationes æduntur, & quorum operationes esse videntur, nō natura nobis inesse, sed consuetudine comparari statuit; & cum eorum, quæ manifesta sunt, tū sui etiam ipsius oblitus. Nā & ipsi etiam Aristoteli (vt visum est) iuxta corporis immutationes animæ etiam mores assiduè immutantur, & è probis vitiosæ fiunt, & è contra. Quantumuis scilicet ita, vel ita appetere, operariq. spiritu assueto, & quouis ita appetendi, operandiq. habitu ei indito, & propria etiam natura ita appetente, operāteque: si occasione quauis eius substantia quid immutetur, calidior nimirū, tenuiorque fiat, vel frigidior, crassiorque; eius etiam appetitiones, operationesq. immutantur; et è moderatis effrænes, languidæue, vel è cōtra, è probis nimirum prauæ fiunt, vel è contra; semperq. iuxta præsentem spiritus naturā. Praua etiam ratio, quæ quomodo artes, eo & virtutes comparari astruit Aristoteli. Nam & manifestè, quod quæritur, sumit (qui enim ibi tantùm virtutes nobis indi ponit, vbi iuxta eas diu operati sumus; iam virtutes is non natura inesse, sed consuetudine comparari ponit) & absurda amplius, falsaque. Quoniam enim primæ operationes, à quibus consuetudo ortū habet, incrementumq., cōsuetudini assignari nulla possunt ratione; res vtiq. inquirenda Aristoteli erat, à qua impulsus spiritus, illas ædidit. Et si quidem ab ea ad easdē perpetuò impelli posse visus esset; ei omninò operationes omnes, itaq. & virtutes, vitiaque, non consuetudini attribuendæ erant: quæ non modò (quod dictum est) ab operationibus iuxta eius Impulsum decretis oritur, augeturq. & confirmatur, sed interit etiam, & veluti in non ens abit; eam verò aliam à spiritus ingenio esse, imaginari non licet. Nam si praui natura interdum qui sunt, ab assiduis iuxta virtutem operationibus probi, contraque probi natura qui sunt, diu vitiorum operati operationes, praui fiunt; non id ita operandi consuetudini, sed intelligentis (vt dictum est) imperio tribuēdum est. Quæ ab operationibus iuxta proprium ingenium decretis, æditisq. spiritum malo quopiam affici, quod in posterū ne patiatur, operationes quasuis operandas, vel bono quopiam priuari intuita, quod vt consequatur, quiduis spiritui sustinendum esse existimet, ab illis abstinendum, & contrarias ædendas esse decernit; assidueq. ijs bonum, quod adeò appetit, comparari, malumue, quod adeò exhorret, reijci intuita, assiduè operandas decernit. Et virtutes omninò, vitiaq. nulla à consuetudine nobis indi, sed natura inesse, & nequaquam iuxta illam, sed iuxta hanc, vbi licet, perpetuò nos operari, in multis intueri licet. Adsunt enim, qui diù operationes operati contrarias ijs, ad quas operandas à proprio impellātur ingenio, ab aliena vi, vel à malis, quę illas excipiunt, coacti simul ac proprio arbitrio, & iuxta proprium ingenium operari licet, statim illas pertæsi ad proprias auidissimè feruntur; vel si summis

ab ijs bonis se priuari, summisq. opprimi se sentiant malis. Quòd nimirũ robusta quæ est natura, nullis se ab ea admonitionibus, minisue, nec vllis etiam à malis reijci, aut allici à bonis sinit, quin iuxta proprium operetur ingenium. Non igitur (vt Aristoteli videtur) artis more, quibus è rebus oritur virtus, ab ijsdẽ & corrumpitur: veluti si qui rectè assiduè cithara vtitur, bonus is citharædus fit, prauus contra, qui prauè: sic qui secundum virtutem, vitiumq. quidpiam operatur, eam is virtutem, idq; adipiscitur vitium. Siquidem assidua motuum immutatio, qua artes constant omnes, omniaq. earum opera conficiuntur, non modò spiritui nõ propria, naturalisq., & prorsus ignota, sed summè etiam molesta est, odiosaque; & eius peritus vt fiat spiritus, disciplina, consuetudine que opus habet, & benè ea interdum diuturna, laboriosaque: at appetiones, & quæ iuxta eas æduntur operationes, summè spiritui propriæ, naturalesque, & summè etiam, quæ iuxta eius ingenium æduntur, iucundæ; easq. vt libet immutandi, intendendi scilicet, remittendiq., sui natura sciens, potensq. est spiritus. Itaq. virtutum, vitiorumq. ortus, artium disciplinæ nulla conferri potest ratione. Quoniam igitur Aristotelis rationes, quibus virtutes, vitiaq. non natura inesse, sed consuetudine comparari astruit, inanes visæ sunt omnes: vtiq. nec inspiciendæ quidem videri possent; quibus virtutes, vitiaque, habitus esse consuetudine comparatos declarare contendit. Qui enim, quæ natura insunt res, habitus ea videri queant à consuetudine inditi? At earum etiam fallacia manifesta vt fiat, ampliusq.; cuiusmodi nobis positæ sunt virtutes, vitiaque, facultates esse rectè, prauèue proprium munus obeuntes, pateat; eas intueri, examinareque ne grauemur.

VIRTVTES, VITIAQVE, NON HABITVS (VT ARISTOTELI placet) sed facultates esse, rectè illas, has verò prauè proprium munus obeuntes. Cap. XXXIIII.

" QVONIAM (inquit Aristoteles) tria sunt in anima, perturbationes, facultates, & habitus: ex his tribus vnum aliquod fit virtus, necesse est. Perturbationes autem appello, cupiditatem, iram, excandescentiam, timorem, audaciam, inuidiam, gaudium, amicitiam, odium, desideriũ, æmulationem, misericordiam, & omninò ea omnia, quæ vel voluptas consequitur, vel dolor: facultates autẽ, quibus ad perturbationes accipiendas apti sumus, dicimus vt per quas: vel irasci possumus, vel doleri, vel misereri: habitus verò sunt, quibus probè vel malè affecti sumus in perturbationibus. Velut cum irascimur, si vehementius, vel parum, malè, sin mediocriter benè affecti sumus; itemq. in cæteris. Ac perturbationes quidem nec virtutes sunt, nec vitia: propterea quod ex perturbationibus, nec boni, nec improbi nominàtur; ex virtutibus, & vitijs nominamur, quòd perturbationes nec laudi nobis datur, nec vitio. Nec enim qui timet laudatur, nec qui irascitur, nec qui omninò perturbatur vituperatur, sed qui præter modum. At verò propter virtutes, & vitia iurè laudamur, aut vituperamur. Iam irascimur, & timemus inconsultò; virtutes autem ipsæ consilia sunt, aut res consilio gestæ. Ad hæc perturbationibus moueri dicimur, virtutibus, & vitijs non moueri, sed quodãmodo affici dici mur; ob easq. causas nec facultates quidem sunt. Neq. enim eò vel boni dicimur, vel mali, quòd agere possumus, vel laudamur, vel vituperamur. Præterea facultate prædi ti sumus natura, boni vel improbi non sumus: quod supra ostẽdimus. Quòd si nec facultates, nec perturbationes virtutes sunt; relinquitur vt sint habitus. At nequaquã natura animæ inexistentes, sed à consuetudine ita vel ita afficiendi, operandiq. ei inditi. Nam (vt visum est) è similibus eos actibus fieri statuit; & cui omninò virtus habitus esse, & consuetudine comparari visa est, habitus itidem consuetudine comparari videatur oportet. Non quidem ex ijs, quę iuxta virtutes, vitiaque, & facultates nobis eueniunt,

eueniunt, num hæ illis congruant, & virtutes omninò, vitiaq. facultates sint declarandum Aristoteli erat: sed ex ijs magis, quæ & illa, & hæ operantur, & ex illorum, harumque muneribus. Nam proximus, magisq. à proprio virtutum, vitiorumque, & facultatum ingenio, naturaq., & magis à priore (vt ipse inquit) multòq. omninò ex ijs declaretur exquisitus; siquidem à diuersis rebus eadē fortè euenire nobis queant, eodemq. modo afficiamur: at quæ diuersæ sunt res, vt idem operentur, fieri prorsus nō potest. Quoniam scilicet non inertes, ac segnes, & velut stertentes, demortuæque, sed maximè strennę, gnauæq. res Aristoteli inprimis virtutes, & vitia ponuntur; eoq; virtutes illæ, & bonæ, ac laudandæ, hæc verò vitia, & praua, detestandaque; & boni, laudandiq. qui illis, praui contra, vituperandique, qui his donati sunt, quòd ab illis probæ, ac laudandæ, ab ijs contra prauæ, detestandæq. æduntur operationes: virtutum omninò, vitiorumque, tum & facultatum operationes, & vtrarumq. intuendum Aristoteli erat munus. Et siquidem eædem vtrarumq. operationes, munusq. idem visum foret, eædem prorsus hæ illis ponendæ: sin minus, alia omninò inquirenda erat res, quę quas virtus, vitiumq. ædit, eas ipsa etiam æderet operationes; cuiusq. idem, quod virtutis, vitijq; esset munus; & hęc virtus ponenda, vitiumque. At detur hoc Aristoteli, & rectè modò ex ijs, quę iuxta facultates nobis eueniunt, uirtutes eas, uitiaq. nō esse, collectum siti non eas, sed habitus oīnò quosdam uirtutes, uitiaq. esse declaratum sit. Si siquidem id modò pręstent facultates, idq. earum sit ingenium, ut ad perturbationes accipiendas aptos nos faciant, & earū opera irasci, dolere, misereriq. possimus tātùm; minimè uerò & perturbationes accipiamus, irascamurque, & misereamur, & doleamus; uel si facultatibus perturbemur quidē, at ęquè omnes, & quod alijs alij plus, minusue perturbamur, non diuersis id facultatum ipsarū uiribus, sed diuersę perturbandi consuetudini, diuersęq. donandum sit disciplinę; si inquam natura singuli, eademq; mēsura perturbemur, & id postea, alio plus, minusue alius perturbetur, quòd plus, minusue perturbari assuetus sit: uerè nec probi, nec praui iuxta facultates dicamur; nec laudemur, uel uituperemur; & facultates ipsę nec bonę, & laudandę, nec malę, detestandęq. sint. Quoniam uerò quibus facultatibus perturbari, operariq. possumus, ijsdem uel Aristoteli ipsi perturbamur, atq. operamur: quin (quod passim fit) iuxta facultates boni, uel praui dicendi, & laudandi, uituperādiue simus, & quin virtutes, uitiaq. facultates sint, ne Peripatetici quidē ipsi, nisi positionis tuendę, non ueritatis inspiciendę studio teneantur, negent unquam. Inde porrò virtutes, uitiaque, facultatibus attribuenda non esse statuens Aristoteles, quòd illorum operationes cōsultò fiant, hę uerò irrationales sint, & inconsultò operentur (quod alibi, & perperam omninò factum ei est, & quod nulli prorsus, & omnium certè minimè Aristoteli facere licet) animam in diuersas dissecat partes; & facultates à se ipsis, & ab animę etiam (vt uidetur) substantia diuersas facit: quę (vt alibi dictum est) nihil prorsus à se ipsis, & minus etiam ab animę substātia differunt; sed omnes simul uniuersæ insunt animę, quantulęuis scilicet eius portioni, & pūcto cuiuis ei insunt omnes. Quin si uerum intueri libet, nusquam ipsę existunt, sed à nobis animę inditę sunt; dum quę pati, operariq; uidetur, patiendi ea, operandiq. potentem esse ponimus. Id enim, non aliud quicquam dicimus, ubi quę patitur, operaturq. anima, patiendi eas, operandiq. facultatibus donatam esse dicimus, & facere id, ut licuerit, & rectè etiam factum sit. Fortè enim clarius in ipsius facultatibus, quàm in anima ipsa eius passiones, operationesq. inspiciantur, declarenturque: at non certè earum ulla facultati ulli (quarum scilicet nulla existit unquam) sed ad unam omnes animę ipsius substantię tribuendę omninò sunt. Ipsa enim uniuersa, quauis scilicet sui (vt dictum est) portione, & puncto quouis, & sentit, & intelligit, & appetit, auersaturq., & mouetur. Itaque, qui facultates inconsultò operari, & irrationales esse ponit, ipsam is animam inconsultò operari, & irrationalem esse ponit; uel ratiocinandi quidem facultate donatam esse, at nulla ea, ubi

quid

quid appetit, auersaturue, & iuxta appetitus, odiaq. operatur, vti. Quę ibi præcipuè rōcinari, & cōsilia inire videtur, vbi iuxta appetitus, odiaq. operatur; & manifestè à cupiditatibus, odijsq. ad operandum, ad ea. s. quæ appetit comparanda, ad eaq., quæ odio habet amolienda impellitur: & cui propterea ratiocinandi vis indita videri pōt, vt quæ bona, appetendaq. visa sunt, & quę appetit oīnò sibi comparare, & quę mala, odioq. habenda visa sunt, & quę auersatur oīnò amoliri sciat. Tum vt facultates ipsæ appetant, odioq. habeant, & singulis proprium attributum sit munus; alia. s. sentiat, intelligat alia, & appetat, auersaturq. alia, & moueat alia: non tñ has inconsultò operari dixerit Aristoteles. Vel ipsi. n. quæ appetenda, odioq. habenda, & qui ædendi sunt motus non ipsę decernunt facultates; nec sua ipsę spōte, sed (vt dictum est) sentientis, intelligentisq., & huius oīnò arbitrio appetunt, auersanturq., & motus ædunt; ea nimirū perpetuò appetunt, auersanturq., & eos ædūt motus, quę sentiens, intelligēsq., quin quæ hęc vna appetenda, repellendaq., & quos vna hæc ædendos decernit motus. Nā vel quę suauissima, maximèq. expetenda sensui videntur, si intelligēs mala ea, & vitanda decernit, nihil ea appetimus, nec sectamur vnquam, quin exhorremus ea, reijcimusq.; & quę dolorifica, molestaq., & vitanda protsus sensui videntur, si bona ea, salutariaq., & amplexanda decernit intelligens, appetimus ea, amplexamurque. Quòd nimirū, & appetens, & mouens facultas intelligentis arbitrio appetit, motusq; ædit: & nullo illo temporis momento, quo iniuria, maloue affecta indignari, excandescereq., & tristari videtur, iniuria se, maloq. affectā intelligere, decernereq. potest; quòd quę vt decernat cognoscenda sunt, nota ei sunt, aut esse videntur omnia. Itaq. (quod dictum est) perperā Aristoteles virtutes, vitiaq. facultates non esse inde astruit, quòd hę incōsultò, consultò illæ operantur. Et si virtutes, vitiaq. habitibus attribuenda videntur Aristoteli, quòd probè ijs, vel male in perturbationibus affecti sumus; & rectè etiā ei visum est, virtutibus, vitijsq. non commoueri nos, sed affici quodāmodo, ad perturbationes nimirū, motusq. ita, vel ita disponi; si omninò (quod maximè Aristoteli placere videtur) eæ animæ conditiones virtutes, vitiaq. ponendæ sunt, quibus ad perturbationes ita, vel ita disposita est anima: iam eo etiam noīe virtutes, vitiaq. facultates ponantur oportet. Manifestè. n. iuxta harum vires ad perturbationes, ac motus ita, vel ita, singuli dispositi sumus. Et si (vt Aristoteli placet) is modò iuxta virtutem operatur, qui, quas ædit operationes, sciens eas ædit, volensque, neq. ob aliud quicquā, sed illarum ædendarum studio; & qui maximè insuper in ijs operandis constans, stabilisq.; vtiq. non habitibus consuetudine cōparatis, nec ita operandi cōsuetudini, sed facultatibus ipsis, ipsiq. animę substantiæ, puritati, probitatiq. virtutes attribuendæ sunt. Quę nimirum & exquisitissimè rerum naturas, rerumq. euentus intelligit, & sui natura probis gaudet operationibus; in ijsq. ędendis quin cōstans sit, stabilisq., nullis à rebus abstrahi potest. Nā operandi assiduitas vt rerū, circa quas operationes æduntur, notitiā quandam indat; & vt quæ contra propriū animæ ingeniū ęduntur operationes, perpetuò operandas libens ipsa statuat, & si quidē statuat, interdum; at quauis occasione iuxta propriam naturam operandi oblata, decretorū quorumuis oblita, veluti ad ingeniū redit; itaq; operatur, prout natura operari gaudet. Postremò, & quia secus, ac Aristoteli visum est, virtutes, vitiaq. natura nobis inesse, non consuetudine cōparari declaratum est; nec habitibus illa consuetudine comparatis, sed facultatibus, naturæ videlicet, assignanda sunt. Quòd si paulò diligentius virtutum, vitiorumq., & facultatū, habituumq. ingenium, munusq. intueamur, liquidò id pateat. Quoniam. n. (vt sępè dictum est) id est virtutum munus, vitiorumque, idq; omninò virtutes pręstant, vitiaq.; vt anima, cuius sunt, bona, vel praua sit, & rectè, vel prauè proprias ędat operationes, animā nimirum vt seruent, perficiantq., vel perdāt, corrumpantq., & ad proprias, qualescumq. eæ sint, agāt operationes: nequaquā res veluti animæ appensæ, & quæ nullo ex ea negotio remoueri queant, sed quæ penitus ei inhæ-

naturæ maximè proprium est, & quod maxima ipsam voluptate afficiat, si id operans nulla molestia, nulloq. vnquam malo se affici intelligat, operari cesset vnquam? aut qui, si irrationalis sit, rationalis consilium, admonitionemq. percipiat, aut imperiũ, & minas reformidet vnquam? Vna igitur, eademq. animæ substantia, & ipsa omninò anima vna, eademq. cum sit vniuersa; eiusq. facultates, si quidem non sibi ipsis, sed animæ certè substantiæ vnum, idemq. sint omnes: vna animæ perfectio, virtusq vna sit oportet. Quòd si, quia multis operationibus, & quæ diuersæ videri possunt, modum, mensuramq. imponit, diuidenda est; at non certè quo Aristoteli diuisa est modò: sed vna omninò, eademq. ponenda ea est omnis; tum in tot secanda, quot operationes sint, quas ipsa dirigit, moderaturq.; vna nimirum intelligens, at diuersa decernens. At age virtutis vtriusque exortum indagantem audiamus.

RATIONALES VIRTVTES DISCIPLINA, MORALES CONsuetudine comparari Aristoteli videntur. Cap. XXVI.

2. Ethi. cap. 1.

DVplex (inquit) cum sit virtus, rationalis altera, altera verò moralis: rationalis quidem vt plurimum à disciplina ortum habet, incrementumque, itaq. & experientię indiget, & temporis; moralis verò consuetudine, ac moribus, vnde nomen sortita est, comparatur. Ex quo perspicuum est, nullam prorsus moralium virtutum natura nobis ingenerari. Eorum enim, quæ natura insita sunt, nullum prorsus aliter, atq; natura operatur, consuetudine vlla operari assuescit: vt lapis, qui natura deorsum fertur, numquam in sublime ferri assuescat; nec si millies quidem eum quis sursum, vt assuescat, emittat: eodemq; modo nec ignis deorsum; nec aliud quicquã, atque ipsius natura ferat, assuescere potest. At nos probas modò, modò verò prauas, & quæ oppositorum sint vitiorum, operamur operationes. Non igitur à natura, neq; contra naturam nobis insunt virtutes; sed ad eas percipiendas natura nati sumus, cõsuetudine autem nobis comparamus. Quę præterea à natura nobis tributa sunt; eorũ primùm facultates accipimus, deinde operationes ædimus: quod in sensibus manifestum est. Neq; enim ex eo, quod crebrius aut vidimus, aut audiuimus, sensus accepimus: sed contra cum sensibus donati essemus, ijs postea vsi sumus; non cùm vsi essemus, accepimus. At verò virtutes, cum iuxta eas operati prius simus: quod in cæteris fit artibus. Quæ enim facienda sunt cum didicimus, ea tum cum agimus discimus maximè: veluti homines tum architecti sunt maximè, cum ædificant, & Citharedi, cum Citharis vtuntur. Similiter iusti, temperantes, fortes efficiuntur maximè, cum ea facimus, quæ iusta sunt, modesta, fortia. Iam ex ijsdem rebus oritur virtus omnis, & ab ijsdem interit: eademque est ratio artium omnium. Nam ex eo, quòd vtantur fidibus, & clari, & ignobiles Citharedi existunt: eademque est ratio artium omnium. Nam ex eo quòd scitè, & peritè ædificant, boni architecti futuri sunt, ex eo quòd inscitè, mali. Quod ni ita se haberet, nullus esset nec rationi, nec doctrinæ locus; sed omnes vel probi, vel mali sint. Eadem virtutum omnium causa. Nam cum ea facimus, quæ ad permutationes, quæ inter homines fiunt, spectant, alij iusti, alij iniusti efficimur; & cum ea omnia, quæ grauia sunt, molestaque agimus, assuescimusque timere, vel præfidere; non nulli fortes, alij timidi sunt. Similis est & cupiditatum ratio, & iracundiæ. Alij enim temperantes, mansueti, plerique intemperati, atque iracundi efficimur: ij quia sic, illi quia secus in ijs versamur. Atque vt vno verbo claudam, ex similibus actionibus omnes habitus oriuntur.

Quae

QVAE ENTIS CVIVSVIS CONDITIO ENTIS VIRTVS PONENda: & quæ virtutes animæ natura, quæ verò disciplina, consuetudineue comparatæ dicendæ sunt. Cap. XXVII.

VONIAM num intelligentis, appetentisq. animę virtutes natura nobis insint, an (vt Aristoteli placet) disciplina illæ, hæ verò cõsuetudine comparentur, quæritur; minimèq. idem, quod nobis, Peripateticis iisdem virtus videtur; nec satis etiam constat, quas natura nobis virtutes, quas disciplina, cõsuetudoq. indit; res omninò occultę, incertęq. sunt, & quibus nõ manifestatis, ac firmis, disputatio veluti fluctuet, & in infinitum progrediatur: vtiq; primùm quid vniuersa virtus sit, tũ quæ eius veluti partes, speciesue naturæ, quæ disciplinæ, ac consuetudinis opus dicẽdæ sint (vtroq. enim modo inesse animæ videntur) statuere oportet. Nam si in animę ratione explicanda discordes cum Peripateticis sumus; ac dum natura ne virtus animæ insit, an consuetudine comparetur, inquiritur, quodammodo animæ inquiritur substantia; & ipsa omninò virtus minimè in aperto posita est, sed veluti latet; proindeq; ægrè conspiciatur: at eius certè munus, atq. opus propemodum idem, quod nobis, Aristoteli etiam positum est; minimèq. (vt videtur) occultum vlli, dubiumue esse potest. Quis enim, quæ operanti, ac reliquis bonum, salutemq. afferunt, & mala quęuis reijciũt, propulsantq. operationes, non virtutis eas ponat operationes? Eam certè nos entium conditionem, quæ, quod virtutis munus, atque opus Aristoteli visum est, præstet, si entium virtutem ponamus, vel Peripateticis ipsis rectè posita esse virtus videatur necesse est. Age igitur virtutis ipsius munera, operaq., & virtutis rationem
„ explicantem Aristotelem audiamus. Oportet (inquit) non solum virtutem habitum
„ esse, sed qui nam habitus sit, ęnuntiare. Dicendum igitur, quòd virtus quæuis ens, cu- 2. Ethi cap. 6.
„ ius est virtus, & ipsum benè affectum reddit, & ipsius opus rectè conficit: veluti oculi
„ virtus & oculum ipsum bonum facit, & ipsius opus rectè ædit; oculi enim virtute re-
„ ctè cernimus. Similiter & equi virtus equum ipsum bonum facit, aptumq. ad cursum,
„ & ad eum qui insidet vehendum, hostesque expectandos idoneum facit. Quod si ita est
„ in omnibus: vtiq; hominis virtus habitus sit, quo & homo bonus efficitur, & propriũ
„ ipsius munus rectè exequitur. Ea igitur animæ conditio animæ virtus Aristoteli etiã posita est, quę animam ipsam bonam facit; quę.s. in propria natura ipsam seruat. Id enim modò bonum est ens, quod nihil à propria natura dimotum est; & quæ vt rectè proprias operetur operationes præstat. Itaq. si quæpiam animę conditio, vt bona anima sit, rectèq. proprias operetur operationes, præstat, seu natura ea animæ insit, seu disciplina, cõsuetudineq. comparata sit; ipsi eam imprimis animæ virtutem Peripatetici ponant, necesse est. Ipsi etiam Peripatetici eas nobis virtutes natura inesse statuãt oportet, quæ hominibus insunt omnibus; & iuxta quas vt operemur, disciplina nulla, nullaque consuetudine opus habeamus; sed statim omnes atq; æditi sumus operamur: disciplina verò, & consuetudine eas comparatas esse, quæ nõ omnibus insunt hominibus; & iuxta quas, vt operari sciamus, ita operari edoceamur, assuescamusue oportet. At verò quoniam ea entium conditio entium virtus posita est, quæ, vt bona sint entia, propriasq. rectè operentur operationes, præstat; at nequaquam fortè, quę bona entia, & quæ ipsorum operationes probæ sint, satis conspectum, positum certè nõ est; res oĩnò non constant, quibus incertis, quæ inquiritur minimè manifesta fieri queat, & quibus cognitis vel nõ quæsita conspiciatur; qui enim quæ bona sint entia, entium bonitatem ignorantibus, res manifesta fiat, qua inexistente bona fiunt? vel qui quibus entium bonitas cognita est, res ijs ignota sit, quæ bonitatẽ illis indit? vtiq. quę bona entia, & quę entium operationes probę sunt, vel illud saltem diligentius inquirendum, distinctèq. statuendum. Neq. n. dubitare licet, quin quę bona sunt entia, rectè ea proprias ædant operationes; & minus fortè, quin entiũ probitas entiũ virtus sit.

QVAE

QVAE ENTIA BONA, ET QVAE IPSORVM FACVLTATES, operationesque probæ. Cap. XXVIII.

VONIAM (vt in superioribus expositum est cōmentarijs) quę in cęli, terraq. medio, & in supremis omninò terrę partibus cōstituta sunt entia, è terra omnia cum ab vniuerso cælo, tum verò à sole ipso cōstituta sunt, effectaque; nec verò ex illa nihil repugnante, & à Sole nihil ab ipsa passo occupata, sed summopere obluctante, repugnanteque; vt entium perpauca quædam ab integra, summaq; solis natura, sed eorum longè plurima à benè ea retusa, imminutaque: & vtriusq. vires longè amplissimę sunt, & quę, non quoduis oblesę concidant, pereantq. oēs; sed quę benè imminutę, passęq., viuant tñ, uigeantq.; & quę non certis modò, & determinatis acceptis incommodis, certaq., & determinata propriarum virium portione adempta imminuantur, alięq. fiant, vt multę quidem vtraque, at certę tamen, determinatæq; fiat; sed quoduis oblesę, alię omninò, atq; alię fiant; vt entiū species, actionesq; declarant, quæ inexistente natura quiduis aucta, imminutaue, quin eadem etiā remanente, at magis in se ipsam collecta, vel minus, lōgè diuersę fiunt; vt verè innumerę vtraq; fieri possit, & fiat omninò vtraq. innumerę; & quarum differentię nullo nobis pacto dignosci queant, innumeræ, & longè minutissimæ: & quoniam insuper quales, quātęque uis factæ sua singulæ cōstituunt entia; & id omninò est ens quoduis, quod quæ inexistit, & à qua constitutum est natura agens: nequaquā ea modò a se ipsis differunt entia, quę in diuersis generibus posita sunt; sed quę eodem sub genere nobis locata sunt, nihil interdum à seipsis minus, quam ab ijs, quę proximorum sunt generū, diuersa sunt. Minimarum videlicet differentiarum, & plurium fortè rerum incapax hoīum sensus, vel quæ benè magnum à se ipsis spatium distant, ea vt eadem ponit. Si igitur, quod factum est, & faciendum omninò videtur, quæ ita sibi ipsis similia sunt, vt eadē videri possint, vnum oīa, vnoq; in genere ponere placet: at non omnia certē, quatenus eius generis sunt, bona ponere licet, perfectaque; sed ea modò, quę verè à natura ea constitutā sunt, à qua eius generis entia constituenda sunt; cui vel nulla prorsus, vel perexigua latitudo assignari potest: quæ à paulo languidiore, vel etiam robustiore aut exiliore, copiosioreue effecta sunt, si quidem eius generis, at non bona certè, perfectaq. ponenda sunt. Non scilicet aurū, quod apparet, verè aurum est omne; & si quidem aurum, at non bonum certè omne, perfectumque, sed id modò, quod à propria, puraq. auri natura effectum est: quod ab imminuta ea, vel etiam aucta, vel minus sibi ipsi collecta, aut magis, non aurum, sed aliud omninò ens, aut non purum, bonumq. Itaq; ea (vt videtur) bona esse entia, perfectaq; quæ pura sunt, quæ.s. à tali, tantaq., constituta sunt natura, à quali, quantaq. eius generis entia cōstituenda sunt, statuere licet. Talia porrò quæ sunt, quin ea proprias facultates probas sortita sint oēs, rectasq. proprias operentur operationes, nihil est quod amplius declaretur. Quoniam n. (vt alibi dictum est) entium facultates, quibus entium operationes attribuuntur oēs, nequaquā ab entium substantia aliæ, nec aliud omninò sunt, nisi inexistentis substantiæ vires: vtiq; & ipsę, & quas ædunt operationes, substantiæ probitatē, prauitatemq; sectentur, & iuxta substantię naturam operentur necesse est. Et ita omninò entia in quouis, at in aīalibus pręcipuè, & in hominibus etiam magis (quorum.s. operationes magis distinctæ, manifestæq. sunt) operari videntur. Itaq. non modò in diuersis hominibus diuersę sunt sentiendi, intelligendiq., & se se cōmouendi facultates, sed in ijsdē; alias aliæ; semperq. iuxta præsentes spūs substantiæ conditiones. Minus etiam, quæ facultates, operationesue probę sint, explicandum videtur. Quoniam.n. quę sentiendi, operandiq. vires tributę entibus sunt, nulli dubiū est, quin propterea tributę sint, vt se se ijs cōseruent: vtiq. eas facultates, easq. earū operationes probas esse, quę id operātur, quod ad propriā entium conseruationem, cōmodumue est, nulli dubiū esse pōt.

ENTIVM VIRTVTEM EORVM ESSE PVRITATEM; ITAQVE animæ virtutes natura inesse: at diligentius id inquiri oportere.

Cap. XXVIIII.

VONIAM virtus ea entium conditio posita est, quę vt bona entia sint, rectèq. proprias operentur operationes præstat; eaq. entia bona visa sunt, quę à tanta, ac tali natura constituta sunt, à quali, quãtaque eius generis entia constituenda sunt; à propria nimirum, puraque, & sincera, nihilq. alienis commixta, ab alienisque passa; & quòd omninò, quæ alia ab entium puritate eorum conditio, vt bona ea sint, rectèque proprias ædant operationes, præstare queat, imaginari non licet; eòq; omnia meliora, præstantiusq. iuxta propriam naturam operari apparent, quò puriora sunt, sincerioraque: vtique entium virtutem ipsorum puritatem esse liquidò patet. Atqui si entium puritas propria entium virtus, propriaque perfectio sit, quin à nulla vsquam disciplina, nullaque à consuetudine comparetur, sed ab vna ea indatur natura ambigere non licet. At fortè quia vel qui maximè boni, maximèque puri spiritus videri possunt, at parum in sentiendis, intelligendisque rerum viribus, parumq. in affectibus, operationibusque, quæ iuxta eos æduntur dirigendis exerciti, assuetique, tardiùs, obscuriùsq. sentire, intelligereque, & peius appetere, operariq; videntur, quàm qui minus boni, minusque puri sunt, at diu, diligenterque rerum vires sentire, earumque differentias percipere, dijudicareque, & quæ earũ occultæ, remotæque sunt intelligere, appetitusq., & quæ iuxta eos æduntur operationes, prout oportet, coercere, incitareue assueti sunt; & scientijs omninò, atque artibus quibusuis alios prorsus nullos, sed eos tantùm donatos videmus, qui diuturnam ijs operam dedere; proindeque vereri liceat, animæ puritatem nequaquam virtutem, quarum exortum inquirimus, nec animæ omninò virtutem, sed facultatem potius ad illas suscipiendas eam esse, & disciplina omninò illas, consuetudineue comparandas esse: age diligentiùs, num quæ sentiendi, intelligendi, appetendi, mouendique animæ insunt facultates, propriorum munerum fungendorum scientes, potentesque, perfectæ omninò natura sint, an illorum quasi rudes, atque impotentes, & illorum veluti peritæ, potentesque vt fiant, propriamque consequantur perfectionem, diu, diligenterque singulis operandum sit, intueamur. Ita enim natura ne insint, an studio quopiam comparentur, dignoscemus.

FACVLTATES, QVAE ANIMAE INSVNT, BONAS, PRAVASVE natura esse: & sentientis, intelligentisque virtutem natura prorsus animę inesse: & cognitionem etiam omnem magis natura, quàm experientia comparari. Cap. XXX.

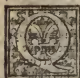

VAS anima sentiendi, intelligendi, appetendi, mouendique sortita est facultates, nulla eas disciplina, nullaque operandi consuetudine, vt propriarum operationum scientes, potentesque sint, opus habere, nemo (vt existimo) declarari desideret: sed illud modò, num scilicet, (quod euenire videtur) diù, diligenterque operatæ, præstantius singulæ operentur. At ne id quidem consuetudinem præstare, & à nulla omninò disciplina, nullaq. consuetudine nouas animæ facultates, vel preinexistentibus nouas operandi vires indi, intelligere inde licet; quòd quibus sentiendi, intelligendique vis languida inest, nulla vnquam industria valens ea fit, robustaque: non scilicet (quæ vt exquisitè sentiat, intelligatque sortitum esse oportet spiritum) sentiendi studio tenuior is fiat vnquam, & gracilioribus, mollioribusue rebus obtegatur; nec assiduè intelli-

intelligens purior ipse, quiq. in ipso fiunt motus magis distincti fiant; nec ad eos recolendos, agnoscendosque, & cum præsentibus conferendos agilior, aptiorque. Itaq; si sentiendi, intelligendiq. studium, vt exquisitiùs præsentes, agentesque, & remotas, nihilq. agentes rerum vires percipiat spiritus, earumq. dignoscat differentias præstare videtur; nequaquam propterea illud euenire existimare licet, quòd nouas illud animæ vires indat, vel præinexistentes augeat, exacuatue; sed quod animam à reliquis muneribus auocat omnibus, atq; vt tota sentiendis, intelligendisque rerum viribus intenta sit, agit. Et manifestè, quæ obiter sentientes, intelligentesque, non sentimus, nec intelligimus, vbi ad eorum sensum, intellectionemque, veluti contrahit se spiritus, perbelle sentimus, intelligimusque. Itaque vel si qui sentiendis, intelligendisque rebus diu intenti præstantius sentire, intelligereq; videntur; non propterea sentiendi, intelligendiq. facultates disciplina in ijs, consuetudineue præstantiores fieri, & exquisitius sentire, intelligereque existimare licet: sed tales perpetuò remanere, quales à principio singulis inditæ sunt; & natura omninò bonas, prauasue esse. At fortè sentientis quidem, intelligentisque virtutem, præstantiamque natura singulis inesse, negare non audeant Peripatetici; sensilium verò, intellectiliumq. rerum cognitionem, & scientiam omninò, sapientiamque omnem, nequaquam natura inditam, sed experientia comparandam contendant. Nec perperam prorsus. Vt enim in superiori expositum est commentario, quæ nobis rerum cognitio inest, vel sensus eam, vel rerum sensu perceptarum similitudo, & sensus omninò, experientiaque indidit omnem. Is porrò à quorum viribus, nihil vnquam passus, nihilque est immutatus, itaque nihil eas percæpit vnquam, nulla hæ ipsi innotescere possunt ratione. At id primum admonitos Peripateticos velim, nullam scilicet rerum cognitionem, si Aristotelis decretorum memores esse velint, virtutem ipsis poni posse. Nulla enim (quod præcipuum virtutis munus Aristoteli positum est) bonus vt fit spiritus præstat; quin (quod dictum est) earum quæuis spiritus virtutis, præstantiæque est opus: earum scilicet quamuis is sibi comparat spiritus, qui exquisitè sensit, exquisitèque intelligit, bonus omninò qui est, purusque. Tum quòd si propterea rerum sensum, rerumq. cognitionem non natura, sed experientia comparari statuant Peripatetici; quòd eam sibi vt comparet spiritus, illas senserit oportet; vtique operationum, quas animal operatur, nullas prorsus natura id operari statuant oportet; quarum scilicet quamuis, vt operetur, externis opus habet rebus circa quas eam edat. Præterea vt experientiæ etiam sit opus rerum cognitio; atqui magis naturæ sit, ambigi certè non potest. Nam qui ea præstant, vel semel rerum vires, rerumque successus intuiti, rerum omnium scientes, sapientesque fiunt: at crassiore donati qui sunt ingenio, quàm longissimè ij absunt, vlla vt disciplina, vllaue vt experientia sibi illam comparent vnquam. Itaque (quod dictum est) scientiam ipsam, ipsamque sapientiam, si quidem non vna natura, at multò certè ea magis, quàm disciplina, experientiaque comparari, existimare licet.

APPETENTIS VIRTVTEM, VITIVMQVE NATVRA.

Cap. XXXI.

Væ sentit, intelligitque, & appetit spiritus, non varijs sui partibus; sed vniuersum etiam ipsum sentire, intelligereque, & appetere, quæ potest omninò omnia quantulisuis sui partibus posse, itaq; eas singulis facultatibus donatas esse omnibus, & ita has sibi ipsis vnitas esse omnes, vna vt omnes videri possint, & sint omninò vna omnes; aliqui est (vt existimo) alibi declaratum. Et si quidem id est, appetentiam animæ, vt quæ sentiens, intelligensq; suauia, bonaue, appetenda omnino

nino

ninò decernit, appetat; odio contra habeat, auersetur que quæ tristia, malaue illis videntur: qui à sentiente, intelligenteque alia poni possit appetens, longè ægerrimè intueri licet, adeò nullo temporis momento illarum vtriusque iudicium sectata, imperiumque. Eadem porrò illis si sit, quoniam illarum vtriusq. probitas, prauitasque natura inesse visa est, quin & appetens natura bona, prauaq. sit, ambigi non potest. At & si alia ab illis ponatur, si quod dictum est ipsius est munus; & etenim singulorum virtus rectè vt singula proprium obeant munus, propriumque operentur opus præstat: bona, prauaue natura, & bona omninò in omnibus sit appetens oportet. Siquidem in omnibus iuxta illorum decretum appetit, auersaturque: nec vnquam illarum alterius imperio parere cessat, nisi vbi sibi ipsis illæ concordes non sunt; & quod illarum altera appetendum, odio habendum decernit altera; quin vbi ipsa hæret intelligens, & appetendum ne sit quid, an odio habendum exploratum nondum videtur. Itaque vbi prauè appetit, non ipsius id est vitium, sed vel sentientis, vel intelligentis; & huius omninò. Huius enim arbitrio illam appetere, ipsa illi est à natura præscriptum; & manifestè huius perpetuò appetit arbitrio; neq; quę vel summè suauia, summèque appetenda decernit sentiens, appetit ea vnquam, si sentienti intelligens repugnat. Itaque ea tantùm perpetuò appetimus, quæ adipisci posse non desperamus; quæ verò, vt consequamur, nulla prorsus est spes, neque appetimus ea vnquam: quòd nimirum, quæ frustra appetuntur, ea appetenda non esse perpetuò decernit quæ amens non est mens. Et quæ singulis in operationibus prius, quàm eas operari aggrediamur, fieri in nobis sentimus, bona, malaque, quæ illas consequi possunt, considerare, & vtrorumque magnitudinem, veluti perpendere, conferreque: nec sentienti, nec appetenti, sed vni datum id est intelligenti. Ipsa porrò intelligens, vt non eam perpetuò appetendi mensuram imponat, quam præsens rerum conditio, præsensque spiritus vsus postulat, sed quam imponere assueta est, suspicari non licet. Passim enim quæ iam diu assiduè appetenda decreuit, si spiritum ab ijs ad corruptionem agi intuita tandem sit, non amplius appetenda, sed odio habenda statuere videtur; quæ contra tristia, auersandaque diu visa sunt, si ad spiritus conseruationem necessaria, bonaue senserit, tandem appetenda decernit, amplexandaque. Et vbi omninò appetendum ne sit quippiam, sectandumque, an declinandum, reijciendumque, decernendum intelligenti est; numquam ea decernendi consuetudinem intueri, sed (quod dictum est) bonorum, malorumque, quæ operationes exceptura apparent, magnitudinem, & veluti pondus perpetuò metiri, perpetuòque ea appetenda, operandaque decernere videtur, quæ quę pollicentur bona, mala, quæ minari possunt, mole, ponderéue exuperent; nihil quòd contraria ijs sint, quæ appetenda, operandaque decernere assueta est, faciens, ac ne cogitans quidem. Itaque hominum perpauci sibi ipsis perpetuò constant, & vel virtutem, vel vitiorum perpetuò operantur operationes; sed plerique has modò, modò verò illas. Quòd perpaucorum spiritus ita puris, integrisque proprijs donatus est conditionibus, vt vnam modò sui puritatem magnifaciat, in eaque vt seruetur, & perfectione, qua donari aptus est, donetur, voluptates, opesque quasuis contemnendas, & quosuis labores, molestiasque suscipiendas, & pericula etiam subeunda quæuis decernat; vel adeò impurus, ignobilisque, vt voluptatibus modò exaturetur, opibusque affluat, & mollem, inertemque viuat vitam, nihil se in seruitium agi, nihil etiam breui corruptum iri curet: sed plerorumque veluti horum medius spiritus est; & qui & in propria seruari puritate, propriamque adipisci perfectionem, & voluptatibus frui, opibusque affluere appetat; qui igitur in ædendis operationibus perpetuò fluctuet, sibiq; ipsi, plerumque dissentiat; modò scilicet quæ vitiorum, modò verò quę virtutum sunt, eas ædat. Et virtutum quidem, si quæ operandæ sunt operationes maximè spiritum conseruare, perficereque videntur, & quæ nisi ædantur

prorsus corrumpatur, prorsusque ferinus fiat spiritus; & quæ non summis laboribus, summisque ædendæ sint periculis, nec voluptatibus summis, summisque spiritum priuent opibus: vitium verò, si (vt dictum est) voluptates eæ, opesque ampliores pariunt, quàm quibus eæ spiritum priuant bonis, & quàm quæ ipsas excipiunt, aut excipere possunt mala apparent. Libens autem quæ appetenda, operandaque decernere assueta est intelligens, appetenda ea, operandaque decernere apparet; quòd dum eadem spiritus substantia, idemque corporis robur, & externarum rerum, circa quas ædendæ sunt operationes, conditio eadem permanet, quæ in principio bona visa sunt, talia etiam in posterum apparent. Præterea, & quòd proba quæ est, & cui vna spiritus puritas, perfectioque curæ est, ne ea, à quibus spiritum in propria seruari puritate, perficique diu intellexit, assidueque intelligit, appetenda, operandaque decernat; nullis à voluptatibus, nullisque ab opibus allici, nullisque à laboribus, periculisque reijci se sinit. Praua verò (quòd tandiù viuere, conseruariq; existimat spiritum, dum mollem, delicatamque agit vitam, & ibi extingui, corrumpique, vbi voluptatibus carendum, & laboriosa, inopsque, agendum ei est vita) operationes perpetuò ædēdas decernat oporter, quæ, quas magnifacit voluptates, opesque afferre visę sunt; declinandas contra laboriosę quę sunt, molestæque, & damnosæ; nihil quam hæ spiritui puritatem, perfectionemque afferre queant, nihilque vel bona, quibus illę spiritum priuent, vel quę illas exceptura sunt mala intueri sustinens, vacansque; voluptatibus, opibusq; comparandis tota intenta, occupataque. At (quod dictum est) vtraque tamen, quas diu appetere, operarique assueta est, operationes, si vel spiritus, vel corporis natura, viresque, vel externarum rerum conditio ita immutetur, vt manifestè non bono amplius ab ijs spiritus afficiatur, vel manifestè ad corruptionem agatur, non eas amplius, sed ijs contrarias, si contrarijs spiritus conseruari, perficiq., vel à malis, quę imminent, liberari visus sit, ædendas decernit. Itaque quoniam vel vbi iuxta consuetudinem operari uidemur, iuxta intelligentis arbitrium operamur, & (vt dictum est) quas intelligentis imperio operamur operationes, seu uirtutum eæ sint, seu uitiorum, naturæ omninò eas operamur imperio: utique & uirtutes, uitiaque non consuetudine comparari, sed natura inesse existimandum uidetur. Quòd si amplius id declarari placeat, diuersi id infantum mores, morumque immutationes, quę iuxta ætatum immutationes in plerisque fiunt, præterea & nationum singularum, singulorumq; animalium generum propriæ virtutes, propriaque uitia apertissimè declarant. Neq; enim infantum alij mansueti, uerecundi, ueraces, liberales, fortes, alij contra iracundi, impudentes, mendaces, auari, timidi, uideri possunt; quòd iuxta dictas uirtutes, uitiaue diu operati, habitum tandem iuxta hęc, illasue operandi, & hęc omninò, illasue sibi compararint. Minus etiam, si uirtutes, uitiaque consuetudine comparantur, qui eodem in omnibus propemodum modo iuxta ætatis immutationes hę in illas, & è contra immutari, aut nationes singulę iisdem uniuersę propemodum virtutibus, uitiisque perpetuò donentur, aut qui iuxta proprias uirtutes, propriaque uitia adeò inter se eiusdem generis quę sunt animalia differant, quin contrariis quędam uirtutibus, uitijsque donata sint, intueri prorsus non licet. At si natura inesse statuatur, manifestissimū id fit. Propterea scilicet diuersi sunt mores infantum, quòd & spiritus diuersi sunt; & propterea iuxta ætatum mutationes in omnibus propemodum mores immutantur, quòd & spiritus substantia; & singulę nationes, singulaque animalium genera proprijs uirtutibus, proprijsque uitijs uniuersa propemodum donata sunt, quòd ueluti illorum, horumq; corpora sibi ipsis similia, cognataq; sunt, sic & spiritus; & illorum amplius, quòd eodem à cælo, ijsdemq. è cibis, similibus præsertim in corporibus similes conficiuntur spiritus. Et hominum more, quę eiusdem generis animalia sunt, summopere inter se differunt; quòd vt corporum natura, sic & spiritus substantia,

diuersa singulis fit, nam singula animalium genera, & animalia singula proprijs virtutibus, proprijsque donata esse vitijs, vel ipse affirmat Aristoteles. Nec tantam ijs ratiocinandi vim inesse existimare licet, vt propriæ naturæ vitia dignoscant; eaque vt corrigant, virtutesque quibus donata non sunt, & quæ nihil (vt videtur) ad vitæ conseruationem pertinent, consequantur, operationes operare velint, quę, quòd ipsorum naturæ propriæ non sunt, laboriosę sint, molestæq. Itaq. & appetentis virtutem, vitiumq. natura inesse, nihil amplius (vt videtur) ambigere licet.

MOVENTIS ITIDEM. Cap. XXXII.

Ouentis itidem virtutem, vitiumque (si illa, vt videtur, motus ædendi peritia, celeritasque, hoc verò imperitia est, tarditasque) natura & ipsam animæ inesse minimè declarandum videtur. Nam substantiæ cuius, quæ sui natura mobilis sit, cuiusmodi spiritus visus est, motus quosuis proprios, naturalesq; esse, & quos igitur ædendi perita vt sit, disciplina nulla, nullaq. opus habeat consuetudine, præterea & ita spiritus alios alijs velociores, tardioresue esse, & robustiores, magisque agiles, prout & calidiores, copiosioresque, & tenuiores, & organa nacti sunt flexibiliora, satis est (vt existimo) in superioribus declaratum cōmentarijs. Quin & qui motus, quibus artes constant, ædendi rationem discit spiritus, nullius eum rationem discere, sed cæptum assiduè sistere, nouumq. assiduè auspicari, satis itidem manifestatū reor. Et quod ad motus ædendos robur, quæq. ijs adijci celeritas videtur, qui assiduè ædunt motus, non consuetudo illam ijs adijcit, sed viscerum caloris incrementum, & cum corporis vniuersi, tum verò & neruorum densitas, quin vna spiritus copia, roburque. Quoniam enim calidiora à motu facta viscera plures concoquunt cibos, maioremq. concoctis ijs indunt calorem; itaq. copiosiorē, calidioremq. conficiunt sanguinem: vtiq. & spiritus in assiduè commotis corporibus copiosior, calidiorq. fiat. Et quòd inexistentes ijs succi in vapores assiduè aguntur omnes; itaq. membra omnia, neruiq. imprimis sicciores, dēsioresq. fiunt: vtiq. huiusmodi è corporibus minor copia spiritus elabatur oportet (quod dictum omninò est) copiosior ijs, calidiorq. inest spiritus. Omnifariam præterea motus, quibus animalia quæuis vix in lucem ædita mo uentur, manifestè spiritum sui natura motuum omnium scientem declarant: & iuxta maiorem, minoremue spiritus quantitatem, caloremq. velocius, tardiusue animalia moueri, passim intueri licet. Manifestè enim spiritus quantitate, caloreue imminuto, quauis alterum euenerit occasione, tardiora fiunt oīa: celeriora contra spiritu aucto, vel calidiore facto. Quoniam igitur & quæ sentit, & quæ intelligit, & quæ appetit, & quæ mouet, operaturq., facultates omninò quæ spiritui insunt omnes, nō ab ita, vel ita operandi consuetudine bonas, prauasue fieri, nec quas appetunt, operanturque operationes, propterea eas appetere, operariq., quòd huiusmodi appetere, operariq. assuetæ sint, sed qualescunq. sunt, sui eas natura appetere, operarique, & quæ appetunt, operanturq., propterea appetere, operariq., quòd appetenda, operandaq. intelligenti visa sunt; eamq. numquā iuxta decernendi consuetudinē decernere; itaq; virtutes, vitiaque non consuetudine comparari, sed natura inesse, satis est (vt existimo) declaratum: vtiq. Aristotelis rationes, quibus contrarium astruit, ne examinandæ quidem videri possent. At earum tamen vt infirmitas manifestetur, atque vndiq. veritas eluceat, examinentur.

REIICIVNTVR ARISTOTELIS RATIONES, QVIBVS APPETENTIS VIRTUTES CONSUETUDINE COMPARARI DECLARAT. Cap. XXXIII.

Ecte quidem Aristoteles virtutes, vitiaq. non natura nobis inesse, sed consuetudine cōparari propterea statuat, quòd, quæ natura operantur, easdem perpetuò operantur operationes, eadem verò anima probas modò, & quæ virtutum, modò prauas, & quæ oppositorum sunt vitiorum, ædit operationes; si quæ virtutum sunt, ita à vitiorum differant operationibus, vt ab vna, eademq. substātia vtreq. ædi non possint; contrariæ omninò hæ illis sint. Neq. enim substantia vna vlla contrarijs donata sit facultatibus, & iuxta propriam operans naturam, contrarias operetur operationes. Quoniam verò non alia re vlla probæ à prauis Aristoteli differunt operationibus, nisi quòd mensura illæ quadam, suoq. in tempore, hæ verò mensura nulla, nulloq. fiunt in tempore; quas igitur cognitione quidem, electioneq. agens, easq. vt libet variandi, intendendique, & remittendi potens, at vna omninò, eadéq. ædit substantia, & iuxta propriā assiduè operans naturam: perperam virtutes, vitiaq., iuxta quæ operationes æduntur, & quorum operationes esse videntur, nō natura nobis inesse, sed consuetudine comparari statuit; & cum eorum, quæ manifesta sunt, tū sui etiam ipsius oblitus. Nā & ipsi etiam Aristoteli (vt visum est) iuxta corporis immutationes animæ etiam mores assiduè immutantur, & è probis vitiosæ fiunt, & è contra. Quantumuis scilicet ita, vel ita appetere, operariq. spiritu assueto, & quouis ita appetendi, operandiq. habitu ei indito, & propria etiam natura ita appetente, operāteque: si occasione quauis eius substantia quid immutetur, calidior nimirū, tenuiorque fiat, vel frigidior, crassiorque; eius etiam appetitiones, operationesq. immutantur; et è moderatis effrænes, languidæue, vel è cōtra, è probis nimirum prauæ fiunt, vel è contra; semperq. iuxta præsentem spiritus naturā. Praua etiam ratio, quæ quomodo artes, eo & virtutes comparari astruit Aristoteli. Nam & manifestè, quod qua ritur, sumit (qui enim ibi tantùm virtutes nobis indi ponit, vbi iuxta eas diu operati fuimus; iam virtutes is non natura inesse, sed consuetudine comparari ponit) & absurda amplius, falsaque. Quoniam enim primæ operationes, à quibus consuetudo ortū habet, incrementumq., cōsuetudini assignari nulla possunt ratione: res vtiq. inquirenda Aristoteli erat, à qua impulsus spiritus, illas ædidit. Et si quidem ab ea ad easdē perpetuò impelli posse visus esset; ei omninò operationes omnes, itaq. & virtutes, vitiaque, non consuetudini attribuendæ erant: quæ non modò (quod dictum est) ab operationibus iuxta eius impulsum decretis oritur, augeturq. & confirmatur, sed interit etiam, & veluti in non ens abit; eam verò aliam à spiritus ingenio esse, imaginari non licet. Nam si praui natura interdum qui sunt, ab assiduis iuxta virtutem operationibus probi, contraque probi natura qui sunt, diu vitiorum operati operationes, praui fiunt; non id ita operandi consuetudini, sed intelligentis (vt dictum est) imperio tribuēdum est. Quæ ab operationibus iuxta proprium ingenium decretis, æditisq., spiritum malo quopiam affici, quod in posterū ne patiatur, operationes quasuis operandas, vel bono quopiam priuari intuita, quod vt consequatur, quiduis spiritui sustinendum esse existimet, ab illis abstinendum, & contrarias ædendas esse decernit; assidueq. ijs bonum, quod adeò appetit, comparari, malumue, quod adeò exhorret, reijci intuita, assiduè operandas decernit. Et virtutes omninò, vitiaq. nulla à consuetudine nobis indi, sed natura inesse, & nequaquam iuxta illam, sed iuxta hanc, vbi licet, perpetuò nos operari, in multis intueri licet. Adsunt enim, qui diù operationes operati contrarias ijs, ad quas operandas à proprio impellātur ingenio, ab aliena vi, vel à malis, quę illas excipiunt, coacti simul ac proprio arbitrio, & iuxta proprium ingenium operari licet, statim illas pertæsi ad proprias auidissimè feruntur; vel si summis

ab ijs bonis se priuari, summisq. opprimi se sentiant malis. Quòd nimirũ robusta quæ est natura, nullis se ab ea admonitionibus, minisue, nec vllis etiam à malis reijci, aut allici à bonis sinit, quin iuxta proprium operetur ingenium. Non igitur (vt Aristoteli videtur) artis more, quibus è rebus oritur virtus, ab ijsdẽ & corrumpitur: veluti si qui rectè assiduè cithara vtitur, bonus is citharædus fit, prauus contra, qui prauè; sic qui secundum virtutem, vitiumq. quidpiam operatur, eam is virtutem, idq; adipiscitur vitium. Siquidem assidua motuum immutatio, qua artes constant omnes, omniaq. earum opera conficiuntur, non modò spiritui nõ propria, naturalisq., & prorsus ignota, sed summè etiam molesta est, odiosaque; & eius peritus vt fiat spiritus, disciplina, consuetudineque opus habet, & benè ea interdum diuturna, laboriosaque: at appetiones, & quæ iuxta eas æduntur operationes, summè spiritui propriæ, naturalesque, & summè etiam, quæ iuxta eius ingenium æduntur, iucundæ; easq. vt libet immutandi, intendendi scilicet, remittendiq., sui natura sciens, potensq. est spiritus. Itaq. virtutum, vitiorumq. ortus, artium disciplinæ nulla conferri potest ratione. Quoniam igitur Aristotelis rationes, quibus virtutes, vitiaq. non natura inesse, sed consuetudine comparari astruit, inanes visæ sunt omnes: vtiq. nec inspiciendæ quidem videri possent, quibus virtutes, vitiaque, habitus esse consuetudine comparatos declarare contendit. Qui enim, quæ natura insunt res, habitus ea videri queant à consuetudine inditi? At earum etiam fallacia manifesta vt fiat, ampliusq., cuiusmodi nobis positæ sunt virtutes, vitiaque, facultates esse rectè, prauèue proprium munus obeuntes, pateat; eas intueri, examinareque ne grauemur.

VIRTVTES, VITIAQVE, NON HABITVS (VT ARISTOTELI placet) sed facultates esse, rectè illas, has verò prauè proprium munus obeuntes. Cap. XXXIIII.

" QVONIAM (inquit Aristoteles) tria sunt in anima, perturbationes, facultates, & habitus: ex his tribus vnum aliquod sit virtus, necesse est. Perturbationes autem appello, cupiditatem, iram, excandescentiam, timorem, audaciam, inuidiam, gaudium, amicitiam, odium, desideriũ, æmulationem, misericordiam, & omninò ea omnia, quæ vel voluptas consequitur, vel dolor: facultates autẽ, quibus ad perturbationes accipiendas apti sumus, dicimus vt per quas; vel irasci possumus, vel doleri, vel misereri: habitus verò sunt, quibus probè vel malè affecti sumus in perturbationibus. Velut cum irascimur, si vehementius, vel parum, malè, sin mediocriter benè affecti sumus; itemq. in cæteris. Ac perturbationes quidem nec virtutes sunt, nec vitia: propterea quod ex perturbationibus, nec boni, nec improbi nominãtur; ex virtutibus, & vitijs nominamur, quòd perturbationes nec laudi nobis dãtur, nec vitio. Nec enim qui timet laudatur, nec qui irascitur, nec qui omninò perturbatur vituperatur, sed qui præter modum. At verò propter virtutes, & vitia iurè laudamur, aut vituperamur. Iam irascimur, & timemus inconsultò; virtutes autem ipsæ consilia sunt, aut res consilio gestæ. Ad hæc perturbationibus moueri dicimur, virtutibus, & vitijs non moueri, sed quodãmodo affici dicimur; ob easq. causas nec facultates quidem sunt. Neq. enim eò vel boni dicimur, vel mali, quòd agere possumus, vel laudamur, vel vituperamur. Præterea facultate præditi sumus natura, boni vel improbi non sumus: quod supra ostẽdimus. Quòd si nec facultates, nec perturbationes virtutes sunt; relinquitur vt sint habitus. At nequaquã natura animæ inexistentes, sed à consuetudine ita vel ita afficiendi, operandiq. ei inditi. Nam (vt visum est) è similibus eos actibus fieri statuit; & cui omninò virtus habitus esse, & consuetudine comparari visa est, habitus itidem consuetudine comparari videatur oportet. Non quidem ex ijs, quę iuxta virtutes, vitiaque, & facultates nobis eueniunt,

eueniunt, num hæ illis congruant, & virtutes omninò, vitiaq. facultates sint declarandum Aristoteli erat: sed ex ijs magis, quæ & illa, & hæ operantur, & ex illorum, harūque muneribus. Nam proximus, magisq. à proprio virtutum, vitiorumque, & facultatum ingenio, naturaq., & magis à priore (vt ipse inquit) multòq. omninò ex ijs declaretur exquisitus. Siquidem à diuersis rebus eadē fortè euenire nobis queant, eodemq. modo afficiamur: at quæ diuersæ sunt res, vt idem operentur, fieri prorsus nō potest. Quoniam scilicet non inertes, ac segnes, & velut stertentes, demortuæque, sed maximè strenuę, gnauæq. res Aristoteli inprimis virtutes, & vitia ponuntur; eoq; virtutes illæ, & bonæ, ac laudandæ, hæc verò vitia, & praua, detestandaque; & boni, laudandiq. qui illis, praui contra, vituperandique, qui his donati sunt, quòd ab illis probæ, ac laudandæ, ab ijs contra prauæ, detestandæq. æduntur operationes: virtutum omninò, vitiorumque, tum & facultatum operationes, & vtrarumq. intuendum Aristoteli erat munus. Et siquidem eædem vtrarumq. operationes, munusq. idem visum foret, eædem prorsus hæ illis ponendæ: sin minus, alia omninò inquirenda erat res, quę quas virtus, vitiumq. ædit, eas ipsa etiam æderet operationes; cuiusq. idem, quod virtutis, vitijq; esset munus; & hęc virtus ponenda, vitiumque. At detur hoc Aristoteli; & rectè modò ex ijs, quę iuxta facultates nobis eueniunt, uirtutes eas, uitiaq. nō esse, collectum sit; non eas, sed habitus oīnò quosdam uirtutes, uitiaq. esse declaratum sit: Si siquidem id modò pręstent facultates, idq. earum sit ingenium, ut ad perturbationes accipiendas aptos nos faciant, & earū opera irasci, dolere, misererеq. possimus tātùm; minimè uerò & perturbationes accipiamus, irascamurque, & misereamur, & doleamus; uel si facultatibus perturbemur quidē, at ęquè omnes, & quod alijs alij plus, minusue perturbamur, non diuersis id facultatum ipsarū uiribus, sed diuersę perturbandi consuetudini, diuersęq. donandum sit disciplinę; si inquam natura singuli, eademq; mēsura perturbemur, & id postea, alio plus, minusue alius perturbetur, quòd plus, minusue perturbari assuetus sit: uerè nec probi, nec praui iuxta facultates dicamur; nec laudemur, uel uituperemur; & facultates ipsę nec bonę, & laudandę, nec malę, detestandęq. sint. Quoniam uerò quibus facultatibus perturbari, operariq. possumus, ijsdem uel Aristoteli ipsi perturbamur, atq. operamur: quin (quod passim fit) iuxta facultates boni, uel praui dicendi, & laudandi, uituperādiue simus, & quin virtutes, uitiaq. facultates sint, ne Peripatetici quidē ipsi, nisi positionis tuendę, non ueritatis inspiciendę studio teneantur, negent unquam. Inde porrò virtutes, uitiaque, facultatibus attribuenda non esse statuens Aristoteles, quòd illorum operationes cōsultò fiant, hę uerò irrationales sint, & inconsultò operentur (quod alibi, & perperam omninò factum ei est; & quod nulli prorsus, & omnium certè minimè Aristoteli facere licet) animam in diuersas dissecat partes; & facultates à se ipsis, & ab animę etiam (vt uidetur) substantia diuersas facit: quę (vt alibi dictum est) nihil prorsus à se ipsis, & minus etiam ab animę substātia differunt; sed omnes simul uniuersæ insunt animę; quantulęuis scilicet eius portioni, & pūcto cuiuis eæ insunt omnes. Quin si uerum intueri libet, nusquam ipsę existunt, sed à nobis animę inditę sunt; dum quę pati, operariq; uidetur, patiendi ea, operandiq. potentem esse ponimus. Id enim, non aliud quicquam dicimus, ubi quę patitur, operaturq. anima, patiendi eas, operandiq. facultatibus donatam esse dicimus, & facere id, ut licuerit, & rectè etiam factum sit. Fortè enim clarius in ipsius facultatibus, quàm in anima ipsa eius passiones, operationesq. inspiciantur, declarenturque: at non certè earum ulla facultati ulli (quarum scilicet nulla existit unquam) sed ad unam omnes animę ipsius substantię tribuendę omninò sunt. Ipsa enim uniuersa, quauis scilicet sui (vt dictum est) portione, & puncto quouis, & sentit, & intelligit, & appetit, auersaturq., & mouetur. Itaque, qui facultates inconsultò operari, & irrationales esse ponit, ipsam is animam inconsultò operari, & irrationalem esse ponit; uel ratiocinandi quidem facultate donatam esse, at nulla ea, ubi

quid

quid appetit, auerſaturue, & iuxta appetitus, odiaq. operatur, vti. Quę ibi præcipuè rõcinari, & cõſilia inire videtur, vbi iuxta appetitus, odiaq. operatur; & manifeſtè à cupiditatibus, odijsq. ad operandum, ad ea. ſ. quæ appetit comparanda, ad eaq., quæ odio habet amolienda impellitur: & cui propterea ratiocinandi vis indita videri põt, vt quæ bona, appetendaq. viſa ſunt, & quę appetit oĩnò ſibi comparare, & quę mala, odioq. habenda viſa ſunt, & quę auerſatur oĩnò amoliri ſciat. Tum vt facultates ipſæ appetant, odioq. habeant, & ſingulis proprium attributum ſit munus; alia. ſ. ſentiat, intelligat alia, & appetat, auerſaturq. alia, & moueat alia: non tñ has inconſultò operari dixerit Ariſtoteles. Vel ipſi. n. quæ appetenda, odioq. habenda, & qui ædendi ſunt motus non ipſę decernunt facultates; nec ſua ipſę ſpõte, ſed (vt dictum eſt) ſentientis, intelligentisq., & huius oĩnò arbitrio appetunt, auerſanturq., & motus ædunt; ea nimirũ perpetuò appetunt, auerſanturq., & eos ædũt motus, quę ſentiens, intelligẽsq., quin quæ hęc vna appetenda, repellendaq., & quos vna hæc ædendos decernit motus. Nã vel quę ſuauiſſima, maximèq. expetenda ſenſui videntur, ſi intelligẽs mala ea, & vitanda decernit, nihil ea appetimus, nec ſectamur vnquam, quin exhorremus ea, reijcimusq.; & quę dolorifica, moleſtaq., & vitanda prorſus ſenſui videntur, ſi bona ea, ſalutariaq., & amplexanda decernit intelligens, appetimus ea, amplexamurque. Quòd nimirũ, & appetens, & mouens facultas intelligentis arbitrio appetit, motusq; ædit: & nullo illo temporis momento, quo iniuria, maloue affecta indignari, excandeſcereq., & triſtari videtur, iniuria ſe, maloq. affectã intelligere, decernereq. poteſt; quòd quę vt decernat cognoſcenda ſunt, nota ei ſunt, aut eſſe videntur omnia. Itaq. (quod dictum eſt) perperã Ariſtoteles virtutes, vitiaq. facultates non eſſe inde aſtruit, quòd hę incõſultò, conſultò illæ operantur. Et ſi virtutes, vitiaq. habitibus attribuenda videntur Ariſtoteli, quòd probè ijs, vel male in perturbationibus affecti ſumus; & rectè etiã ei viſum eſt, virtutibus, vitijsq. non commoueri nos, ſed affici quodãmodo, ad perturbationes nimirũ, motusq. ita, vel ita diſponi; ſi omninò (quod maximè Ariſtoteli placere videtur) eæ animæ conditiones virtutes, vitiaq. ponendæ ſunt, quibus ad perturbationes ita, vel ita diſpoſita eſt anima: iam eo etiam noĩe virtutes, vitiaq. facultates ponantur oportet. Manifeſtè. n. iuxta harum vires ad perturbationes, ac motus ita, vel ita, ſinguli diſpoſiti ſumus. Et ſi (vt Ariſtoteli placet) is modò iuxta virtutem operatur, qui, quas ædit operationes, ſciens eas ædit, volensque, neq. ob aliud quicquã, ſed illarum ædendarum ſtudio; & qui maximè inſuper in ijs operandis conſtans, ſtabilisq.: vtiq. non habitibus conſuetudine cõparatis, nec ita operandi cõſuetudini, ſed facultatibus ipſis, ipſiq. animę ſubſtantiæ, puritati, probitatiq. virtutes attribuendæ ſunt. Quę nimirum & exquiſitiſſimè rerum naturas, rerumq. euentus intelligit, & ſui natura probis gaudet operationibus; in ijsq. edendis quin coſtans ſit, ſtabilisq., nullis à rebus abſtrahi poteſt. Nã operandi aſſiduitas vt rerũ, circa quas operationes æduntur, notitiã quandam indat; & vt quæ contra propriũ animæ ingeniũ eduntur operationes, perpetuò operandas libens ipſa ſtatuat, & ſi quidẽ ſtatuat interdum; at quauis occaſione iuxta propriam naturam operandi oblata, decretorũ quorumuis oblita veluti ad ingeniũ redit; itaq. operatur, prout natura operari gaudet. Poſtremò, & quia ſecus, ac Ariſtoteli viſum eſt, virtutes, vitiaq. natura nobis ineſſe, non conſuetudine cõparari declaratum eſt; nec habitibus illa conſuetudine comparatis, ſed facultatibus, naturæ videlicet, aſſignanda ſunt. Quòd ſi paulò diligentius virtutum, vitiorumq., & facultatũ, habituumq. ingenium, munusq. intueamur; liquidò id pateat. Quoniam. n. (vt ſępè dictum eſt) id eſt virtutum munus, vitiorumque, idq; omninò virtutes pręſtant, vitiaq.; vt anima, cuius ſunt, bona, vel praua ſit, & rectè, vel prauè proprias edat operationes, animã nimirum vt ſeruent, perficiantq., vel perdãt, corrumpantq., & ad proprias, qualescumq. eæ ſint, agãt operationes: nequaquã res veluti animæ appenſæ, & quæ nullo ex ea negotio remoueri queant, ſed quæ penitus

ei inhæ-

ei inhæreant, penitusq. ei ir fixæ, vnitæque, animæ.f. substantiæ propriæ sint, vel fiant saltem, virtutes sint, maximè est necessariū; proindeq. nihil ea immutata, nihil & ipsę, vel longè ægerrimè immutentur; & nequaquā quæ segnes, inertesq. sint, & nihil ipsę operentur, neq. ipsis donata anima, nullis operandi donata sit viribus; sed quæ quas anima ædit operationes, si non ipsę, at ipsorū certè opera, & quatenus ipsis donata est, eas anima ędat oēs. Huiusmodi virtutes, vitiaq. cùm sint, & habitus manifestè veluti extrinsecus ad animā adueniant, & qui præsertim animæ substantiæ, eiusq, facultatū naturę aduersantur, numquā adeo infigi ei possint, quin nullo ea negotio auellantur, & nullas ipsi operationes ædant vnquā, nec eas ædendi vires, animæ indant vllas, sed præinexistentes tantùm veluti confirment, nihil videlicet eorum, quæ virtutū, vitiorumq; propria sunt, cū habeant; facultates contrà penitus animæ inhæreāt, quin ita eius substantiæ infixæ, vnitæq. sunt, vt si quidē ratione, aliā certè re ab ea seiungi non possint, ex eaq; auelli nullo pacto queant, at tandiu eædem seruentur, quādiu, & substantia ipsa, & quæ quod anima appetit, atq; operatur, vel ipsæ omninò, vel ipsarum certè opera, & (vt dictum est) quatenus ipsis donata est anima, ea appetat, operetur&q. oia; conditionibus nimirum, quę virtutum, vitiorūq. propriæ sunt, facultates donatę cum sint oibus: quin virtutes, ac vitia facultates sint, ambigi non pōt. Itaq. (quod dictum est) virtutes, vitiaq. non habitus, sed quas diximus facultates esse liquidò patet.

VIRTVTVM, NEC SCOPVM, NEC NVMERVM RECTE AB Aristotele positum esse. Cap. XXXV.

N eo etiam incusandus videtur Aristoteles, quòd non certum, cōspicuumq; nobis virtutum scopum proposuit, ad quem proprias dirigētes operationes virtutes nobis cōparemus, & à quo earum etiam numerus haberi posset; sed admonuit modò passiones, atque operationes medias oportere esse. Siquidem continuis ijs, coniunctisq; existentibus, & quæ maximè utramq. in partem extendi queant, longè ægerrimè, quod ipsarum medium sit, inuenire licet; multòq; etiam ægrius, quod ad nos id sit; cum præsertim nullo tēporis momento idem permaneat. Certus itaq. scopus, & certus, firmusq. proponendus erat finis, quē intuentes rectè operemur; & qui etiam virtutum numerum, & singularum munus nobis manifestet. Neq.n. rectè haberi is potest, nisi cuius gratia illa sint innotuerit. Nusquā igitur Aristoteles vel eas, quas ponit, uirtutes esse, & nec plures, nec pauciores esse posse declarat; sed ueluti ab alijs eas sumens, earū ingenium declarat. Itaq; multas, & maximè necessarias, clarasq. Solertiā, Beneficentiam, Gratitudinem, aliasq. omittit; Sobrietatē, Castitatemq. (quæ & natura diuersę sunt, & non perpetuo sibi ipsi coeunt, sed separatę in multis inueniuntur) in unum agit; Sapientiam, Prudētiamq;, quę (vt expositum est) una prorsus sunt, separat, seiungitq;. At si animæ conseruatio, perfectioq. illarū ponatur scopus: animæ substantia semel conspecta, ne uolentes quidem erremus unquam; & uirtutū numerus, uirtutesq. ipsę statim manifestę fiant. Eæ nimirum animę uires uirtutes sint, quæ, quæ ad animæ conseruationem, perfectionemq. spectant, operentur. Beati, qui natura probi, & animæ substantiam intuiti, quoad licet, eam perficiunt, & perfectam seruant.

F I N I S.

INDEX COPIOSISSIMVS EORVM, QVAE HOC IN OPERE CONTINENTVR,

LECTORIBVS STVDIOSIS NON SOLVM per vtilis, sed necessarius, alphabetico ordine digestus.

A

† *Arist.*

L

M

N

O

Ocellus

P

Q

R

Terra

FINIS.

Imprimatur. Honofrius de Porta Vic. Gen. Neap.

F. Petrus Robertus à S. Martino ord. min. de Obseruantia Theologus Archiepiscopatus vidit.

